

Nicolae Costin

SCRIERI

în două volume

VOLUMUL II

CEASORNICUL DOMNILOR
de
Antonio de Guevara
Traducere din limba latină
de Nicolae Costin

Chişinău
Editura Hyperion
1991

CBB 84.4R-4
C 83

Ediţia de faţă reproduce textul după:
Ceasornicul domnilor de Antonio de Guevara.
Traducere din limba latină de Nicolae Costin.
Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel.
Editura Minerva, Bucureşti, 1976.

C $\frac{4702420101-27}{M756(10)-91}$ 12—90

ISBN 5—368—00797—3

ÎN LOC DE PREFAȚĂ:

INFLUENȚA LATINĂ ÎN STILUL CRONICARILOR MOLDOVENI

Marii cronicari moldoveni Ureche și mai ales Costineștii au nu numai meritul de a fi creat în literatura românească genul istoric cu nuanțe apropiate de genul memoriilor, ci și pe acela de a fi introdus inovații în limba literară a timpului. Cultura lor largă, erudiția lor, preocupările după forme literare mai alese, după un ritm armonios, după versificație chiar — toate acestea îi îndemnau să nu se mulțumească cu vocabularul și tiparele sintactice pe care li le punea dinainte limba scripturilor sfinte și a vechilor cazanii.

Ureche și Costineștii introduc în scrisul lor noțiuni noi, pentru care, spre a le circumscrie precis, aveau nevoie de cuvinte noi. Și acestea le-au împrumutat uneori din limba polonă, pe care și-o însușiră în mediul și în școlile polone în care și-au făcut instrucția. Alteori termenii de origine turcească au fost luați din vorbirea contimporanilor, care se vînturau continuu pe țărmul Bosforului, într-o vreme în care influența orientală începea să se reverse asupra vieții din principatele noastre, ca: *ceauș, ceambur, celebiu, derviș, divan, olac* etc

Dar alături de acești termeni turcești, care dau scrisului lor un ușor colorit oriental, ei introduc — și aci este partea de contribuție proprie a lor — mulți termeni de cultură de origine latină, precum: *istoric, poetic, orator, ritor, comedie, filosofie, cozmografie, gramatică, silave, răpublică, consilium, pretorian, prințipe, primani, secundani, terțiani, senat, țensor, monarhie, tiran, imperator,*

colonie, obsides, testament, tractat, veterani, fantastic ş.a.

Aceste cuvinte latine pe care Ureche şi Costineştii le introduc în limba literară — neologisme pentru vremea aceea — marchează începutul unei direcţii noi: revenirea la matca latină a limbii.

Influenţa latină — mai ales în opera Costineştilor — se vede însă mai ales în structura limbii. Miron şi Nicolae Costin se străduiesc să croiască pentru limba timpului lor, după modelul latin, tipare sintactice noi. Ei modelează structura frazei, pe de o parte pentru a-i da rezonanţe noi, capabile să exprime nuanţe felurite de cugetare şi simţire, pe de alta pentru a-i imprima un ritm mai armonios. Cînd, de pildă, Nicolae Costin în *Ceasornicul domnilor,* forţînd puţin uzanţele limbii vorbite, urma sinuozităţile intermediarului latin, aşezînd la început subiectul cu incidentalele sale, apoi obiectul cu determinările sale şi lăsînd abia la sfîrşit verbul — ca de exemplu: „O, părinţi adunaţi, o, niam ferice! *Eu,* ţăranul Milan, lăcuitorul oraşelor rîpelor Dunării, *voao* sfiatnicilor rîmliani carii sunteţi adunaţi într-aciastă curte, *mă închin*",— o face aceasta nu pentru că el, care vorbea cu uşurinţă limba latină, era într-atîta stăpînit de topica frazei latine, încît nu se putea dezbăra de ea nici cînd scria româneşte, ci o face, pentru că el urmărea în scrisul său efecte artistice. Urmărea, pe o parte, să redea în limba sa ceva din muzicalitatea originalului latin, iar, pe de altă parte, să sublinieze efectul contrastului dintre cele două membre adverse ale frazei: *eu,* ţăranul... *voao* sfetnicilor Romei... Aceloraşi nevoi de ritmică şi de subliniere a sensurilor sînt subordonate şi celelalte inversiuni topice, ca, de exemplu, aşezarea negaţiunii la început şi despărţirea ei de verb: „*nu* dintr-acei ce ar fi mai harnici a face dreptatia, ce dintr-acei ce au în Rîm mai mulţi priitori *trimiteţi*" Pentru acelaşi cuvînt aşează complimentele înaintea verbului pe care-l lămuresc: „Dumnezeii *grija lucrurilor omeneşti* au lepădat"; determinările adjectivale înaintea substantivului: „pentru *nepărăsite a noastre* răutăţi"; utilizează construcţii brachiologice syllepse: „că fără vrearia şi socoteala Dumnezeilor nici binele a agonisi, nici de rău a ne feri nu putem"; hipperbate (separarea de cuvinte care din punct de vedere gramatical sînt unite): „tu *ale noastre* ai strămutat *obiceiuri*".

Costineştii, care vorbeau cu uşurinţă limba latină, s-au deprins cu asemenea inversiuni ale părţilor de propoziţie, încît, în căutarea unui efect de armonie ritmică sau în necesitatea de a sublinia un sens, le-au utilizat şi în opera lor originală. Găsim, bunăoară, în cronica lui Miron Costin, expresii în care verbul este aruncat la sfîrşitul propoziţiei: „să fie spre învăţăturile scripturei mai plecată a locuitorilor ţării noastre *voie*"; sau altele în care atributul este despărţit de substantiv şi verbul de complement prin intercalarea altor părţi de propoziţie: „multe *obiceiuri* întru acest neam trăiesc *a italianilor* pînă astăzi"; „au fost a resipei casei lui Vasile Vodă *pricină"*; ori cu complementul direct saŭ cel indirect aşezate înaintea verbului de care depind: *„puştilor apucase* cazacii de le stricase roatele" ş.a., ş.a.

Cronicarii moldoveni sînt dar premergătorii şcoalei latiniste şi în ceea ce priveşte punerea în circulaţie a ideii de latinitate a neamului şi în ceea ce priveşte năzuinţa de a împămînteni în limbă construcţii sintactice latine.

Ei au deschis astfel drumul în limba literară inversiunilor topice pe care aveau să le mînuiască cu atîta artă marii lirici ai veacului al XIX-lea.

CEASORNICUL DOMNILOR

Nicolae Costin a îmbogăţit literatura românească şi cu prelucrarea unui roman spaniol, cel dintîi roman occidental care apare în literatura noastră. Romanul este opera marelui scriitor al veacului al XVI-lea, Antonio de Guevara, episcop de Cadix şi predicatorul lui Carol Quintul, şi poartă titlul în originalul spaniol: *Il libro aureo del grand Emperador Marco Aurelio con el Relox de Principes (Cartea aurită a lui Marcu Aureliu cu Ceasornicul domnilor)*.

Autorul pretinde în prefaţă că ar fi descoperit manuscriptul operei sale, după îndelungate cercetări, în Biblioteca din Florenţa, printre cărţile greceşti lăsate de Cosma de Medicis. Povestea unui manuscris grecesc descoperit în Florenţa era o mistificare literară asemănătoare cu aceea de care au făcut atîta uz, în vremurile apropiate de noi, romanticii. Pretinzînd că opera sa are la bază un manuscris grecesc şi revendicînd numai

paternitatea stilului, Guevara a voit să treacă toate ficţiunile imaginaţiei sale ca fapte reale şi să atragă atenţia asupra operei, care ar fi înfăţişat viaţa istorică şi actele autentice ale împăratului roman. Opera cuprinde viaţa romanţată a marelui împărat, în care însă sînt incadrate sfaturi privitoare la educaţia tinerilor principi şi la normele de călăuzire în conducerea familiei şi a statului.

Viaţa lui Marcu Aureliu, în liniile ei mari, este expusă într-un prim capitol, după care urmează o serie de scrisori ale împăratului către diferite persoane, de pildă: una către prietenul său Pollion, privitoare la creşterea pe care a primit-o în anii copilăriei de la profesorii săi; o alta către tovarăşul său de studii, regele Siciliei, şi multe altele.

Sînt şi cîteva scrisori galante, presupuse că ar fi fost adresate de înţeleptul împărat, în ceasurile de libertinaj, curtezanelor romane — Bohemia şi altele — în societatea cărora şi-ar fi petrecut anii tinereţii. Aceste rînduri de dragoste în afară de cămin, care n-au nici un temei în realitatea istorică şi deformează personalitatea stoicului împărat, au plăcut aşa de mult societăţii spaniole din vremea lui Carol Quintul, încît, chiar după ce Guevara le-a scos din opera sa — regretînd chiar că le-a plăsmuit — ele au fost copiate cu mîna după ediţii mai vechi şi adăogate la textele autorului.

Scrisorile lui Marcu Aureliu sînt despărţite între ele prin istorioare şi anecdote referitoare la viaţa împăratului, menite să scoată mai bine în relief caracterul şi virtuţile lui. Aşa, de pildă, e discuţia dintre Marcu Aureliu şi soţia sa, Faustina, care dorea să pună mîna pe cheia de la cabinetul de lucru, pe care împăratul îl ţinea închis pentru ca nimeni să nu pătrundă înăuntru şi să răvăşească scumpele lui cărţi. Această discuţie contradictorie între soţi — unul subliniind defectele femeii, cealaltă defectele bărbaţilor — este ca un mic tratat filozofic asupra căsătoriei.

În această viaţă romanţată a lui Marcu Aureliu, Gue vara a introdus capitole de sfaturi privitoare la educaţie şi cîrmuire. Aceasta l-a determinat să-şi intituleze opera *Ceasornicul principilor,* care, explică el, „nu e nici de nisip, nici cadran solar, nici indicator de ceasuri; căci toate celelalte ceasuri servesc să indice ziua şi noaptea, pe cînd acesta ne învaţă ce trebuie să facem în fiecare

ceas al zilei şi cum trebuie să ne orînduim viaţa".

Şi fiindcă acest ceasornic al vieţii are în vedere în primul rînd pe principe, el l-a numit *El Relox de Principes* — sau, cu titlul tradus de Nicolae Costin: *Ceasornicul domnilor*.

Opera lui Guevara este secţionată în trei cărţi: prima parte cuprinde normele de care trebuie să se călăuzească în viaţă principele, pentru ca viaţa şi faptele lui să fie în conformitate cu idealul unui bun creştin. Cartea a doua cuprinde sfaturi cum trebuie să se poarte un prinţ în interiorul căminului său faţă de soţie şi faţă de copii. Cartea a treia arată cum să se poarte pentru ca să dea supuşilor săi, prin viaţa lui proprie, un model de demnitate şi virtute.

Această parte a romanului, cu tot caracterul său didactic, este uneori interesantă şi cuprinde colţuri de moravuri contimporane, ca bunăoară atunci cînd Guevara vorbeşte despre creşterea şi educaţia copiilor şi se ridică împotriva obiceiului ce-l luaseră femeile spaniole din societatea înaltă, care ţineau să aibă păsări în colivie, maimuţe la fereastră şi să poarte cîini în braţe, dar îşi trimiteau copiii la ţară ca să-i crească slugile. De asemeni sînt interesante şi au încă un caracter de actualitate, în vremurile turburi de azi, paginile în care se ridică împotriva războaielor ofensive, purtate numai pentru cuceriri, şi acelea în care Guevara face apologia păcii ca drum pentru propăşirea civilizaţiei umane — evocînd legendarul „veac de aur cînd toţi în pace vieţuiau, cînd fiecare la locurile sale ara, ale sale măsline altoia, ale sale ţarini secera şi ai săi feciori hrănia".

Dintre numeroasele povestiri întreţesute în cuprinsul romanului, una, prelucrată şi de La Fontaine, a devenit celebră: este *El vilano del Danubio (Ţăranul de la Dunăre)*. Episodul are de scop să scoată în relief caracterul plin de clemenţă, de bunătate şi de dreptate al marelui împărat. Scena se deschide prin povestirea împrejurărilor în care Marcu Aureliu, din pricina unei groaznice epidemii de ciumă, se strămutase cu toată curtea lui de sfetnici, oameni învăţaţi şi filozofi, în Campania. Acolo se iscă într-o zi descuţia asupra cauzelor care au adus invazia corupţiei în stat şi răsturnarea din temelie a societăţii romane cu străvechile ei virtuţi şi cu obiceiurile ei simple şi patriarhale. Şi atunci Marcu Aureliu,

făcînd semn tuturor să tacă, le povesti cum, la începutul domniei lui, s-a pomenit odată cu un ţăran sălbatic de pe ţărmurile Dunării, cu ochii afundaţi în cap, cu barbă groasă, cu picioarele în opinci, cu haine de păr de capră, cu ciomag în mînă, cu pieptul gros şi păros — un adevărat urs scăpat din bîrlog. Şi fiindcă împăratul primea întîi ostaşi săraci şi apoi asculta „poftele celor bogaţi", ţăranul fu introdus mai întîi în senat. Şi intrat înăuntru, ţăranul acela de pe ţărmurile sălbatice ale Dunării aruncă în senatul Romei strigătul de durere, de deznădejde şi de revoltă al neamului său oprimat, împotriva cupidităţii şi rapacităţii judecătorilor romani. Citez, în traducerea lui Nicolae Costin:

„O, părinţi adunaţi — începe el — o, niam ferice! Eu, ţăranul Milan, lăcuitorul oraşelor şi rîpelor Dunării, voao sfiatnicilor rîmliani carii sunteţi adunaţi într-aciastă curte mă închin şi mă rog Dumnezeilor celor nemuritori ca şi limba mea astăzi să o înderepteze şi să o chivernisească cum spre a moşiei mele, cele ce se cuvine, a le grăi..."

Şi după ce se roagă zeilor ca să-l inspire pentru a da glas soliei de suferinţă şi de zbucium a neamului său, evocă, într-o admirabilă antiteză, în contra strigătelor biruitoare ale învingătorilor romani, ţipătul de sfîşietoare obidă al germanilor învinşi:

„...Pe vremea în care strigătorii voştri, înaintea carelor celor de veselie strigînd: Vieţuiască! vieţuiască! Roma cea nebiruită! Iară cei pedepsiţi, prinşi într-alt chip! Din adîncul pieptului meu suspinînd, la Dumnezeu voi zice: Dreptate! dreptate!...

Voi, romanilor, pe steagurile şi semnele voastre, în loc de simbol, aveţi aceste cuvinte: „⟨a⟩ romanilor datorie este ⟨de⟩ a ierta pre cei supuşi şi a supune pre cei mîndri", iar mai drept aţi zice aşa: a romanilor datorie este pre cei nevinovaţi a jecui, că nimica alta voi romanilor nu sunteţi, fără numai a noroadelor odihnitoare turburători şi apucători.

Întreb pe voi, romanilor, ce lucru v-au îndemnat pre voi, cei ce sunteţi născuţi la apa Tibrului, de aţi venit împotriva noastră, cării în pace locuiam la rîpile Dunării. Au prietenii vrăjmaşilor voştri am fost; au gîndul nostru de vrăjmăşie a arăta spre voi l-aţi văzut? Au auzit-aţi în Rîm, vestindu-se, precum am lăsa lăcaşurile noastre?... Sau venit-a cineva la Rîm din moşia noastră

arătîndu-vă vouă, ca unor duşmani, gătire de răsboi? Au vreun crai, în ţările noastre murind, ne-ar fi lăsat pre noi cu testament vouă moştenitori, ca cu voia aceea să ne supuneţi stăpînirii voastre?..."

Şi după ce înşiră răutatea şi lăcomia nesăţioasă a judecătorilor romani, trimişi în patria lui, judecători care trăiesc numai în desfrînări, care împilează pe cei săraci, care „orice pot pre ascuns, apucă, strîng şi fură", după ce le arată că zadarnice au fost plîngerile germanilor cutropiţi în senatul Romei şi după ce le spune că de 15 zile, de cînd a intrat în Roma, a văzut numai viţiul şi desfrîul, se reculege şi-şi încheie solia astfel:

„După ce am plinit eu pofta mea şi otrava inimii mele, după obiceiu ce am isprăvit de v-am vătămat pre voi cu limba mea, iată-mă-s aşternut la pămînt; aştept bătaie, că mai mult voi, dîndu-mă morţii, să agonisesc laudă, decît voi, răpindu-mi viaţa, să o dobîndesc pre dînsa".

După ce şi-a încheiat astfel cuvîntarea sa plină de miez, ţăranul s-a aruncat la pămînt şi a zăcut acolo un ceas, aşteptînd să fie ucis în bătăi, în timp ce senatul se uita înmărmurit la el. Atunci împăratul Marcu Aureliu, recunoscînd că prin ţăranul acela noduros grăise necazurile unui neam întreg obidit, şi, surprins de frumuseţea plină de demnitate a cuvîntării lui — ca un trandafir între spini — porunci să fie ridicat de jos şi, iertîndu-l, îl primi în rîndul celor bătrîni, adică al senatorilor; îi dete „uric" ca să fie hrănit din vistieria împărăţiei şi puse „să se scrie voroava lui în cărţi".

Opera aceasta a lui Guevara, scrisă într-un stil patetic, plin de vervă oratorică, cu fraze simetrice şi adesea ritmate, cu imagini îndrăzneţe şi numeroase antiteze, a fost — cum spune cel mai competent istoric al novelisticii spaniole, Menéndez y Pelayo — „la biblia y el oráculo de los cortesanos" („Biblia şi oracolul curtenilor").

Primul majordom al palatului a împrumutat manuscrisul de la împărat şi l-a transmis împărătesei; de la aceasta a trecut la alţi curteni, care şi-au scos copie după ea şi în felul acesta autorul s-a pomenit că apare o ediţie la Sevilla, în 1528, şi altele curînd, fără numele său. Atunci Guevara se grăbi să-i dea forma definitivă şi o tipări în 1529. Cartea s-a răspîndit repede şi a avut un succes enorm; numai în Spania a cunoscut 33 de ediţii. Ea a trecut de timpuriu peste hotarele Spaniei,

căci la doi ani după ediția definitivă dată de Guevara, în 1531, ea a fost tradusă în limba franceză și tipărită în numeroase ediții, care au avut o întinsă circulație și au exercitat o influență apreciabilă.

O soartă nu mai puțin norocoasă a avut romanul și în literatura engleză, unde a fost împămîntenit cam în același timp cu prima traducere franceză.

Romanul a călătorit de timpuriu și în celelalte literaturi ale Occidentului; în 1540 apare la Veneția prima traducere italiană; la 1544, la München, prima traducere germană și în 1606 romanul este tradus și tipărit în limba latină de un mare umanist al timpului, M. Wanckelius, sub titlul *Horologii Principum sive de vita M. Aurelii imperatoris, libri 3 de lingua castelana in latinam linguam traducti*

Traducerea latină a operei lui Guevara s-a răspîndit în toate țările catolice, care aveau ca limbă de cancelarie și de biserică latina. Astfel romanul a pătruns și în Polonia, unde a ajuns la cunoștința lui Nicolae Costin, pe timpul cînd își făcea studiile acolo. El străbătuse pînă atunci un drum victorios și era celebru în literatura europeană a timpului prin caracterul său istoric și didactic. A plăcut așa de mult tînărului moldovean, încît, mai tîrziu, s-a apucat să-l prelucreze în limba română, pentru a-l împărtăși contimporanilor săi. Pornind din năzuința de a da o formă mai unitară materialului întins al povestirii, Nicolae Costin a schimbat ordinea capitolelor și a cărțillor, a înlăturat unele părți fastidioase, discuții dogmatice, concentrînd economia operei într-o expunere mai închegată. Din 153 de capitole ale lui Guevara, N. Costin a păstrat numai 81, iar aceste 81 de capitole le-a distribuit în patru cărți în loc de trei. Ultima carte a lui N. Costin încheie cadrul istoric al romanului povestind moartea împăratului filozof într-o aureolă de bunătate patriarhală. Traducerea lui N. Costin este clară, vioaie și păstrează — după cum s-a putut vedea din citatele pe care le-am făcut — chiar în ritmul frazei, ceva din armonia și cadența originalului, lucru care a îndemnat pe un cercetător să creadă că Nicolae Costin a tradus unele părți ale romanului în versuri.

Nicolae Costin a fost tot atît de nedreptățit în istoria literară, pe cît a fost de zbuciumat în viață.

Cînd tatăl și mama sa erau înmormîntați în aceeași

groapă, el zăcea închis în temniță. A dus apoi o viață de pribegie și cînd a ajuns pe treapta cea mai înaltă a ierarhiei boierești și se deschideau pentru el zări mai senine, l-a prins moartea din urmă. În istoria literară, el a fost categorisit ca erudit sec, „inimă de pergament". Erudit fără îndoială că a fost, un precursor al lui Dimitrie Cantemir. Cunoștea adînc limba latină, cum n-o cunoștea nimeni altul pe atunci în Moldova și o vorbea cu ușurința cu care chiar azi nu sînt mulți cărturari s-o vorbească. Știa bine limba polonă și probabil și greacă.

Dar ponosul de erudit sec, „inimă de pergament", vine de la faptul că el a încercat să dăruiască culturii moldovenești o operă similară acelora cu care se glorifica istoriografia polonă și care încadrau istoria națiunii polone în istoria universală, de la creațiunea lumii. Desigur că în secolul care se anunța a fi al „luminilor", această concepție istorică — rămășiță a cronografelor bizantine — era vetustă. Dar Nicolae Costin nu scria pentru cititorii Occidentului, ci scria pentru moldovenii săi din vremea lui Cantemir, despre care Neculce scrie: „carte nu știa, ci numai iscălitura învățase de o făcea". Este apoi în încercarea lui de sinteză foarte mult material înnădit din împrumuturi luate de la alții. Dar Nicolae Costin, care își prelucra opera, căci ne-a lăsat-o în două redacțiuni, a murit de timpuriu, înainte de a-i fi putut da forma definitivă. În partea cronicii însă în care povestește evenimente contimporane, în memoriile sale asupra domniei lui D. Cantemir și începutul domniei lui N. Mavrocordat, se vede că el moștenise de la tatăl său darul de a captiva interesul cititorului prin episoade interesante pe care le înfățișează dramatic. El are apoi meritul de a fi deschis drumul literaturii moderne a Occidentului în cultura noastră. Celebrul roman spaniol al lui Guevara, *Marco Aurelio con el Relox de Principes,* pe care el l-a împămîntenit în literatura noastră printr-o prelucrare abilă, este cel dintîi roman modern la noi. În sfîrșit, traducerea lui vioaie, plastică, într-un ritm cu cadențe armonioase, vădește strădania de a modela structura limbii după tiparele sintaxei latine, pentru efecte estetice.

BIBLIOGRAFIE:

Cartea pentru întîiul descălecat a lui Nicolae Costin a fost publicată de M. Kogălniceanu, în *Letopisețele țării Moldovii*, vol. I, Iași, 1845, și republicată, cu caractere latine, în ediția a II-a: *Cronicele României sau Letopisețele: Moldaviei și Valahiei*, I, București, 1872. În volumul I al colecției de cronici a lui Kogălniceanu au fost publicate la anexe și capitolele adăogate de Nicolae Costin la cronicile lui Ureche-Simion Dascălul și Miron Costin.

Cronica privitoare la domnia lui Nicolae Mavrocordat și Dimitrie Cantemir se găsește în volumul II din colecția lui Kogălniceanu, încorporată în *Letopisețul țării Moldovei de la Ștefan sin Vasile Vodă, de unde este părăsit de Miron Costin logofătul, de pre izvoadele lui Vasile Damian ce au fost treti logofăt, a lui Tudosie Dubău logofătul și altora*, pe care Kogălniceanu îl atribuia în întregime lui Nicolaie Costin. După analiza critică făcută de răposatul Giurescu, numai ultima parte, domnia lui Mavrocordat și Dimitrie Cantemir, este opera lui Nicolae Costin (a se vedea Kogălniceanu, *Cronicele României*, ed. II, vol. II, p. 70—117, sau ed. I, *Letopisețele țării Moldovii*, vol. II, p. 79—130). Un fragment (din compilația de la zidirea lumii pînă la Aron-vodă) a publicat, după o redacție diferită, tipograful Ioanid, în *Istoria Moldo-României*, București, 1858, vol. I, p. 1—286. O ediție completă în ambele versiuni cunoscute (una pentru cititori, alta închinată domnului Nicolae Mavrocordat) a dat Ioan Șt. Petre, *Nicolae Costin, Letopisețul Țării Moldovei, de la zidirea lumii pînă la 1601*, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1942.

Pentru studii asupra cronicilor lui Nicolae Costin: C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene*

(*Nicolae Costin, Tudosie Dubău, Vasile Demian*), extras din *Analele Academiei Române*, s. II, t. XXX, *Mem. secţ. ist.*, Bucureşti, 1907.

Concluziunile din acest studiu trebuie completate cu C. G i u r e s c u, *Izvoadele Tudosie Dubău, Miron Logofătul şi Vasile Demian*, extras din *Bul. Com. ist. a Rom.*, I, Bucureşti, 1914; G. P a s c u, *Axinte Uricarul şi N Costin*, în *Arhiva*, 1922, p. 489.

Ştirile risipite în diferite publicaţii documentare au fost culese de I o a n Ş t P e t r e, *Nicolae Costin — Viaţa şi opera* (Teză de doctorat la Facultatea de litere din Bucureşti), Bucureşti, 1939.

Pentru capitolul despre încoronarea regilor poloni la Nicolae Costin, a se vedea studiul lui I o n C o n s t. C h i ţ i m i a, în *Cercetări literare*, publicate de N. Cartojan, Bucureşti, vol. IV, 1940, p. 139—163. Textul a fost publicat de Kogălniceanu în anexe la *Letopiseţele...*, I, p. 143, şi *Apendicse* 26—29, şi în ed. II, *Cronicele României*, I, p. 177 şi 400—403.

Din *Ceasornicul domnilor* au publicat cîteva fragmente. dr. M. G a s t e r, *Literatura populară română*, Bucureşti, 1883, în *Apendice*, p. 559—570, şi anume: cap. I, partea a IV-a, *Voroava a prea înţeleptului Garamantilor (Brahmanilor) către marele Alexandru, in care dovedeşte că mai mult pot cei cari cu măsura socotesc de sine şi moştenesc puţine, decît Alexandru, care moşteneşte multe şi cu mîndrie socoteşte de sine; şi că pre mare nebunie easte a-ş vrea a stăpîni lung şi lat, care are scurtă căruţă a vieţii sale"*; E m G r i g o r a ş, cu greşeli de tipar—scriere şi lectură: *Ţăranul de la Dunăre,*— în „Convorbiri literare", iulie-august 1930, p. 753—767. Problema a fost reluată în ultimul timp de N. C a r t o j a n, *Ceasornicul domnilor de N. Costin şi originalul spaniol al lui Guevara*, Bucureşti, 1940. (Extras din „Revista ist rom.", 1913, şi din „Cercetări literare", IV, 1990, p. 121) Pentru studii asupra vieţii şi operei întregi a lui Nicolae Costin a se vedea şi N I o r g a, *Istoria literaturii româneşti, vol. II, ed. II, Bucureşti, 1926, p. 89—124.*

N i c o l a e C a r t o j a n
(capitole din cartea sa
Istoria literaturii române vechi
Postfaţă şi bibliografii finale de
Dan Simonescu. Prefaţă de Dan
Zamfirescu, Bucureşti, 1980, p. 341 –348)

CEASORNICUL DOMNILOR

PREDOSLOVIE
CĂTRĂ MĂRIÏA-SA VODĂ

Luminatului și înălțatului mării-sale lui Nicolae Alexandru voevod, cu m⟨i⟩la lui Dumnedzău domnul Țării Moldovei, milostivului al nostru stăpîn.

Carii pun nevoința întru isprava lucrurilor, luminate și înălțate doamne, nice un lucru acelora mai cuvios și mai de laudă a să tîmpla nu poate; ales acelora ce sîntu plecați cu direaptă povață a inimii sale, decît după ce-ș aduc ostenialile și nevoințele saale către folosul de obște le prîvăscu pre urmă a fi ținute și socotite; care cunoștință, purcegînd dintru acïa din lontru a firii taina, nu numai întru om, care socoteala driaptă pravilă are, ce și întru dobitoacïale viețuitoare, care [cu] plecate cu capul fiind la pămînt să vïade, care dintru bună vrerïa lor dîndu-să după vrïao lucrare, sau silite fiind poruncii omului greutate, pentru să hotărască slujba sa, pînă atuncea stau întru acelea, pînă cînd să cunoscu pre sine ostenite. Așea cu mult, într-alt chip, întru istiața a omului minte să socotește, care nice dănăoara neîndestulîndu-să cu acéle lucruri ce-s față, să mută cu socotiala și la celïa viitoare, care încă nu-s față, așïa cît cu cugetul să le petriacă și să le suppue socotïalii sale și fără de acele și altele mai alïase și mai dumnedzăești nu le lasă a nu le cugeta și a nu vrïa a le suppune întru sine. Și aceasta să vede dintru mărturiile și ispitile a mulți dascali dovedite și întemeïate a fi așea; și după ce singur omul și acele ce-s față le culïage și cele trecute le pomenește așïa de cu multă grije și nevoință stă a socoti de cele viitoare, cît ca cum i-ar fi a rămînïa întru cea de pe urmă pomenire, să silïaște nepărăsït, pînă iată de la o vréme soco-

teala minții sale cu îngerii cei sfinți, zidiți fără de nicia o materie, o potrivește.

Și așia de ce atuncia mai deșchis prîviașția cu mintia cumfurmuită spria acea viacinică casă, de unde iaste eșit izvorul ei, adecă a minții saale? Lipsindu-i acmu părțile pămîntiașți, vari urma călia acia lungă, din porunca a bunătății cei adevărate și a priaînțelepciunii sale, învățăturile socotindu acelea mai multe decît lucrurile cunoaștinților saale.

Socotit-au aceasta dintru pomeniria părinților noștri, bărbații cei întru aliasa viața și întru ascuțiria minții sale priaaleși, înțelepți ca aceia, carii nu numai șie și cîntărilor dîndu-să cu totul după binile obștii pe care să-l înmulțască și să-l păzască, socotindu-să cu nevoința sa au arătat lumii. Pînă iată de la o vreme rodul minții sale cei lămurite, adecă învățături a viețui bine au aflat și au lăsat urmașilor săi; și ca o lumină din lumină, celor rătăciț cale arătîndu-le, au ațițat, spre care lumină celor petrecători întru întunerec să le arătia lumina. Dintru a cărora rod și aceasta carte, care s-au scos întru preluminat numele și norociria mării-tale, o arătăm în lume, a să vedia poatia nevoința și grije și osîrdie întru aflaria și aduceria mărturiilor și învățăturilor a mulți dascăli și istorici aleși, a căriia cărți numele s-au dat Ciasornicul domnilor.

Căci adevărat, ca pe un cesornic ceasurile, să arată viața cea ocîrmuitoaria, întru ale stăpîniei și a celor păzitori de direptate. Că de vreme ce, cial mai n⟨ain⟩te de viaci monarha, Dumnedzău, care este oglinda și pilda tuturor stăpînilor vacului acestuia, au ales și au aședzat stăpîniile acestui vac, cum a besiaricii, așia a politiei lumești, fără care ce alta nemică, fără răsipi, netocmele, traiuri dobitocești între oameni ar fi, precum să vêde la vechile istorii, pînă a nu să suppune lumia giudiațelor și stăpîniilor sale, cu cale au fost a să osteni pre lîngă acele ce s-ari cuveni stăpînirii politii lumești, lăsînd a besiaricii la alți scriitori besiarecești.

Aceasta dară cartia o închin mării-tale, care este numită Cesornicul, *care cesornic iaste a domnilor, mai ales decît altor ceasuri, cesornicile; căci cesornicul de ceasuri arată cursul soarelui în dzi și a lunii de noapte. Iară acesta arată lucrurile, viața, ocîrmuiria și adetiurile și către dînșii și altor ispravnici și diregători, asupra direptății. Așijdiare, precum ceasul iaste adunat din patru ciferturi și*

fiiaştecare cifert cu clipialil⟨e⟩ sale, aşea acest cesornic al nostru din patru părți iaste adunat, cu capeiial⟨e⟩ sale; fiaştecare partia va arăta învățătura întru ocîrmuire. În partea dintîi va arăta viața împăratului Roamei, a lui Marco Avrelie și învățăturile lui care să cuvin domnilor la cîrma obștii, arătînd de-a tocma direptatia și mijlocile cu care va fi domnul întru aliagerea giudecătorilor şi ispravnicilor pre la olaturile sale, pe carii sînt datori cu mare sîrguială a-i alege la faciarea direptății, de care spîndzură tot binile stăpîniilor, arătînd cîtă de mare scăderia iaste lăcomiia, care și lui Dumnedzău iaste urîtă; așia lăcomiia, cum şi lacomul. Așidjéria de giudecătorii şi de domnii cei tirani să va arăta în cartea lui Marco Avrelie, cu mărturiile a oameni învățați și împotriva cumpliților domni jaloba, după care îndemnare domnilor mai mult spria pace, decît spre războiu, arătînd rodurile păcii şi răsipa nepăcii, la caria să vor vedia cărțile lui Marco Avrelie, de deșertaria războaelor și de biruințele lor, arătînd jalobă pre rîmleni pentru oștiril⟨e⟩ sale, Asiei. După acestea și bătrînețele domnilor, la care cum s-ari purta arată și lucrurile cele de laudă a le face oaminilor mari şi de cele de hulă și rrélia a să feri, spuind cum, cît ar[e] fi omul de priaînțeleptu și de învățat, de pururia îi este de treabă sfatul altuia.

Arăta-să-va și de acelea ce aduc necinstia domnilor, să să ferească şi că datoriia domnilor iaste a să arăta pitropi şi ca nişte părinți, văduvelor şi mesiarilor. Așijdéria şi de hicliaşuguril⟨e⟩ lumii, de care să s⟨e⟩ ferească şi s⟨ă⟩ nu să uite la dînsele domnii, de vremia că orice să află în lumia și să pare a fi, hicliaşug este, şi cătră acéstea să-ş aducă aminte de pururea domnii că sînt muritori şi pentru acelea ce le moștenesc în viață să nu părăsască a socoti acele ce le-ar fi de triabă, de folos, după moarte.

În partia a doa, întîi de unul Dumnedzău cel adevărat, împotriva păgînilor, de începătura tiranilor, pe ce vreme s-au ațițat şi de stăpîniia ce radzîmă, de Dumnedzău şi de porunca lui. Așijderia de vacul cel fericit şi de lipsa oamenilor, cu care ne învălătucim în lumea aceasta; dzicesă-va și de frum⟨u⟩siațe trupului, cu care nu iaste datoriia domnilor şi a celor mare a să lăuda şi a să trufi, arătînd multé chipuri mari, cum nu din frumuséțele trupului, de din faptiale sale isprăvite că să laudă; şi de domnii carii care-

cînd au fost iubitori și priitori de oameni învățați dintru care lua roduri cu folos. Arăta-să-va și pe Theodosie cel Mare împăratul cum la moartea lui au lăsat ficiorilor săi oameni învățați, ocîrmuitori. Spune-să-va și de acea mare desfătaria a lui Cres, a împăratului lidilor, ce avea dintru cei învățați și cartia lui cătră Anarhas filosoful și a lui Anarhas răspunsul cătră Cresu.

Mărturisi-să-va și Falarid tiranul și înțelepciunea lui și dragostia ce-au avut cătră cei învățați; și de cartia lui Falarid cătră Epiharmu filosoful, după care să va arăta dragostea și nevoința de oameni învățați a cîțva împărați.

Dzice-să-va și de adetiul domnilor, cum li să cade a fi, la scrisori largi și la apucat scurți, unde să va arăta și viața și moartea a lui Periandru și ce fial de pravile au dat, unde și fericiia vacului aciastuia ce ar fi arată.

Pune-să-va hotarul și sfîrșitul slujbei domnilor, să să cunoască, și de Thales filosoful cine au fost și de 12 întrebări a lui să va dzice, de Plutarhu filosoful și de cuventele lui cătră Traian, împăratul Roamei, arătînd cum domnul bun fiind, capul stăpîniei de obște, de-i capul bun iaste și țara bună; și de 5 giudețe a rodiianilor, de domnii cei m⟨i⟩l⟨o⟩stivi și buni. Arată pre domnul a fi capul și precum în cap să află simțirile mirosului și audzului, așea iaste datoriu cu audzul a să pleca domnul, la toate supărările și strîmbătățile lăcuitorilor țărilor sale; și precum este datoriu domnul, pre cei înțelepți, cu dragostia a-i asculta, și la darea socotialii sale să arate măriria.

Arăta-să-va, précum pria lucru bun iaste, ț⟨a⟩ra nu de mulți ce de unul a să stăpîni, arătînd céliia rriale a fi din mulțimia stăpînilor; unde să va arăta cum adesăle schimbări a domnilor, aduc stîngéria țărîlor și să arată cum statul celor mai mici este mai fără grijia decît a celor mari.

Punia-să-va și voroava Sofiei împărătesăi cătră Tiverie Constantin, soțiia-ș la cîrma împărăției, și răspunsul lui Tiverie cătră Sofiia.

În partia a triia, de căsătoriia, cum, cu cît este lucru cinsteș și de obște, cu atîta mai de folos domnilor și celor mari. Așijdéria legătura priateșugului, întru nepriiatini, cu cuscriile mai de multia ori că s-au isprăvit; și datoriia fămeilor mari și de cinstia arată și ales doamnelor cătră bărbații săi, și de paza doamnelor și altor fămei alesia, ca să nu

cadză în hulă. Dzice-să-va de rugămintía Favstinii, împărătesei lui Marco Avrelie, pe giur slobodzenie fíatii sale Luchillii, și de bănatul a împăratului pre Favstina.

Așijdéría vorova lui Marco Avrelie către Favstina, împărăteasa sa, în care arată grija fíatii saale, de greșale și pentru grijea căsătorii fetelor de domni și de fămeile alesía îngríacate ce nevoință să să facă, să nu vie la primejdie cu pierdzare de pruncu, care din nesocotealía de mulția ori să tîmplă.

Dziciía-să-va de filosoful Piscu și de a lui socotealía învățate, pentru femeile cíale mari însărcinate și la cía vrémía sintu să să dea feciorii domnilor la învățătură. Așijdería arată precum feciorii domnilor și altor oameni aleși nu trebue ținuți în dezmierdăciuné, din care la ce ari veni arată; de alíagere la învățătură feciorilor de domni, în ce chip sint datori părinții a pune nevoință și ce fíal de oameni dascali să aleagă și cum sintu datori dascalii și ocîrmuitorii lor, a tineri⟨lor⟩, să pue nevoință ca să nu iasă tinerii oameni răi; voroava lui Marco Avrelie către 5 dascali, carii s-au ales oamini de nemică, depărtîndu-i de la învățătura feciorului său.

În partea a patra să va arăta voroava a príaînțeleptului garamantilor către marile Alexandru, arătîndu schimbările norocului și arată pecum cu avuțiile și cu mulțimía banilor nu să poatía face viața îndelungată. Așijdería de Vias filosoful, cine au fost și de stătătoriía lui la schimbările vremil⟨or⟩, și de dzece pravile ce au dat și de viața lui Bruxil și de socotiala lui pentru dumnedzăii păgînești; cartea athineilor către sfatul lachedemonilor.

Așijdéría, precum domnilor nu să cade a avea dragostía spre gimbășii și pehlivănii; și cartía lui Marco Avrelie către Piramon, priiatinul său, și precum domnilor trebuía a lua amintía firea ciia mișală omenească, și de primejdiía nenorocită a petrecătorilor în lumea aceasta. Arată și fericiile lumii acíaștiia, în ce ari sta. Așijdería de moartía cea bună, cum ar fi mai de folos decît viața. Pe urmă să va dzice de moartía lui Marco Avrelie, împăratul Rîmului, și aproape de moarte ce voroavă au avut către sfetnicul său, Panuchie, și pe urmă către feciorul său Commod; și ce testament i-au lăsat la moarte sa.

Acestea dară toate închidzîndu-să într-acest cesornic, îl închinăm mării-tale, pre care să-l priimești cu ochi milostivi, cu plecăciune mă rog.

EPIGRAMA

Tu, împărate tuturor, Doamne şi părinte,
Sîngur numai premeneşti vrémile cumplite,
Care acmu, de cîţiva ani, prîvim cu ochii,
Vădzînd slăvită de tot stingerĭa cu toţii.
Pentru caré la tine suspinăm, săracii,
Strigînd cu glas pre tine, a lumii povaţă.
Întoarce-te spre bine, domnitoarĭa mare,
Cu caré fă şi ţărîi parte milei tale.
Iartă ale noastre, fără număr păcate,
Cu care de la tine mult sintem departe,
Arată şi spre domnul nostru m⟨i⟩la sfîntă
A ta şi cea bogată, în tot, Doamne sfinte.
Ferĭaşte-l de primejdii, lumii viitoarĭa,
Cîrmuindu-l cu m⟨i⟩la cea feritoarĭa.
A ta în fericită domnie cu pacĭa,
S⟨ă⟩n⟨ă⟩tate şi lungă fericită viaţă.

Robul mării-tale.

ÎNVĂȚĂTURA PENTRU VIAȚA ȘI CHIVERNISALA DOMNILOR, SCOASĂ DIN CĂRȚI STREINE PRE LIMBĂ MOLDOVENEASCĂ

Apollonie Thianeul, întru întrebarîa sa cu ucenicii lui Iarhu filosofului, aflăm să fie dzis precum în lumîa aceasta firîa nice un lucru mai mult nu poftîaște decît viața îndelungată, caré toți rîhnim a o avîa. Precum aceastaș să cunoaște și dintru întrebarîa acelor mai mari filosofi și dintru ispitaș acestuîaș lucru: că pentru viața sa oaminii să ostenesc; pentru viața sa pasăril⟨e⟩ zboară în văzduh; pentru viața sa peștii înoată; pentru viața sa fierăle să țin în bîrloage; și așea, nice o fiară și dobitoc ca acela nu să află, care n-ari avîa îndestulată socoteala sa, întru pofta vieții și traîului său.

Iară căci mulți dintru păgînii cei vechi ș-au dat în ură viața sa, de bunăvoîa dîndu-să morții, aceasta nu o au făcut ei pentru că le era urîtă viața sa, ce că credîa cum că socotindu-ș întru nimică viața sa, îi va avîa de mare laudă vacul viitorîu. Că cei înalți cu firîa, mai mult nume lăudat, decît viața îndelungată îș poftesc. Iară cu cît este fugătoarîa voîa omului de moarte, cu atîta îș arată nevoința întru paza vieții. Că datorie firii muritorilor cu durerîa este a părăsi viața și cu groază ⟨a⟩ aștepta ceasul morții. Iară macar că moartîa trupului tuturor îaste de obște, caré îaste frîșitul, cum a celor buni, așe și a celor răi. Iară între a celor buni și a celor răi moartîa, mare despărțire este că

1. Toți ne tragem după nevoința laudii și fieștecare ce-i mai bun cu lauda să socotîaște. Ti⟨ț⟩⟨ero, *Pro Archia*⟩

2. Socotiala cea s⟨ă⟩n⟨ă⟩toas⟨ă⟩: a iubi cale și moarte a nu o téme. Val⟨erius⟩ Max⟨imus⟩, 9, 13.

3. Într-acesta vac, creștinilor buni, nu

cei buni de poftescu a vieţui, pentru mai mult bine să poată face, îş poftesc viaţă, iară cei răi, nu pentru altă pricină, fără a petrîace mai mult în răutăţile lumii. Căci carii sînt suppuş desfătărilor şi deşertărilor lumii, nici o vreme a fi mai bună nu socotesc, fără aceîa întru care au petrecut cu linişte şi cu dulceaţă.

Pentru aceîa aş vrea ca să ştie toţi, carii sintu acmu şi carii vor trăi pre urma noastră, că voroava noastră este cătră îubitorii de bunătăţi, nu cătră răpitori spre răutăţi. Că Dumnedzău nu caută cine sintem, ce cum poftim să fim. Nice să dzică cineva, precum ar pofti să fie bun, ce nu poate, căci precum ne aflăm îndrăzneţi spre vro greşală, sau vină, a o face, aşe să putem socoti că, vrînd, putîam să ne îndireptăm dintru céle rrele.

O pricină să află stîngerii noastre, că poftim toţi să fim întru bunătate, deplin. Iară toţi, vîrtuţile noastre, nu spre bunătăţ, ce spre răutăţi şi scădére le plecăm. Şi aceasta este hiclenşugul acela cu care toată lumea să amăgîaşte: că cerîurile pline-s de fapte bune, iară de bune rahnîa plini-s cei din lume.

De vreme dară că nimîa, nice din oamini în lumîa, nici din fieri nu-ş poftescu moartea, ce tuturor voîa şi pofta de viaţă îaste, întreb acmu: de unde radzîmă acia voîa şi pofta a fi delungare vieţii, de va fi viaţa rrîa necinstită, şi pentru ce omului învrăjbitorîu, mîndru, hiclian, zăbavnic, hîrzătarîu, blăstămătorîu, minciunos, mîzdîlnic, blăstămat, îndărăpnic, lacom, viaţă îndelungată să poftim?

De vreme ce pre un fur, pentru căci au furat un pîatec de haină proastă, să dă sprîa moartîa, dară pre acela ce prăvăleşte ţărîle, căci să trăiască? Că săvai de nu s-ari afla alţi furi în oraş, fără de apucătorii averilor celor avuţi şi de nu ni-ar fi noaî nici un trai cu aceîa carii silescu pre cei bogaţi şi pre cei săraci să-i goliască, din vîaste şi numî ale lor, ce agiungu aceîa furi şi mai

viaţa lungă, ce cea bună foloséşte. Fulgen⟨tius⟩, Carte 2.

4. Bunătăţil⟨e⟩, celui ce vieţuîaşte dzile bune, iar celui rău, răutăţile rîale face. Ieron⟨im⟩ dzice, ⟨*Commentarius in Ecclesiasten, 7*⟩

5. Nime nu-i rău din hirîa, ce din răutate îaste rău. Avgust⟨in⟩, 14, *De oraş, 6*

6. Nemică nu arde în iad, ce voîa singură. Ber⟨nhardus⟩. Gusvar ⟨= Guevara⟩ dzice. ⟨*Epistoles.*⟩

7. Carii sint daţi dup⟨ă⟩ desfătări ca cum ar trăi în dzi, pricinil⟨e⟩ a vieţui în toată dzuoa le hotărăscu, dzice Plin⟨iu⟩s. ⟨*Epistula 5.*⟩

8. Viaţa rîa, pre cei bătrîni în iad cea bună, pre cei tineri îi duce la împărăţie. Fulgen⟨tius⟩, Carte 2.

mari de furi, răpindu agonisitĭali şi cei mai mari numĭale oaminilor strică şi petrec. Ceĭa ce un pĭatec fură să pedepsăscu, iară ceştĭa stau fără pediapsă; că cu deşchis lucru să vede: acela ce-au furat haina al vecinului său să spîndzură, iară cela ce mi-au stricat vĭaste şi numĭale mieu, de pururĭa trĭace pre lîngă uşile mele.

Pravila dumnedzăescului Plato, filosofului, Cartĭa I, ĭasti aşĭa: cine viaţa sa nu o petrĭace dirept, nice casa sa nu o are întru obiceaĭa bune, nice lucrurile casei nu chivernisăşte cu direptate, nici să nevoĭaşte cu învăţătura neamului şi rudei sale, nice pacĭa cu megiĭaşii săi n-are. Păzitorii, carii ca nişti dumnedzăi vă aflaţi ocîrmuitori lucrurilor, să-i rădicaţi dintre norod şi ca pre nişte nestătători să-i dezrădăcinaţi. Căci numĭa mai mult nu turbură ţărĭle decît carii îş petrec viaţa fără cale şi fără pravilă.

Aceştii ale sale pravile, Plato adevărat au pus mare socoteală. Dară cine dintru sine să strică şi să pierde şi cine de lucrurile casei sale nu gîndéşte, cine ruda şi seminţiĭa sa o lasă cu obicéĭuri rrele şi cine niceodată linişte în oraş nu are, acela dintru numărul orăşenilor să fie gonit şi ca pe un nebun legat, foarte cu cale lucru este. Că mulţi să află în legături, în loc de nebuni puş în obede; pre carii, de i-ari face slobodz, nu ari face atîta rău cît fac acéĭa ce sint slobodzi şi îmblă la vedĭare. Nime nu ĭaste, ori din bărbaţi aleşi şi vestiţi, ori din mueri alése, care mai bine ari priimi capul de piatră spartu, decît cu scăderĭa, numĭalui cel bun; că rana capului într-o lună să poatĭa tămădui, iară imătura numelui celui bun în toată viaţa nu să poatĭa spăla.

Dzice Laertie întru *Greaşeale folosofilor* (Cartĭa 6), precum întrebă oarecine pre Dioghenes filosoful ce socotĭale ar fi avut aceĭa ce-au dat întîi pravilele? Să fie răspunsu Dioghenes: aşĭa să ştii, prietine, că sfatul celor vechi şi sorocul filosofilor n-au fost

9. De nu să vor chivernisi dirept celi deosebile, cĭale de obşte ţărie n-au. Plat⟨on⟩ dzice.

10. Cine ĭaste rău într-ascunsu, bun în ival⟨ă⟩ nu poate să fie. Eshin dzice, împroliva lui Cres imp⟨ă⟩r⟨a⟩tul.

11. Cĭal ce grăĭaşt⟨e⟩ rău de cel ce face rău nu să desparte cu alta, făr⟨ă⟩ cu vréme sau cu tîmplare, dzice Fabie ⟨= Fabius Quintilianus, 12, cap 9⟩.

altul fără să învîațe pre orășeni, ca pre ai săi, cu ce tocmală fieștecaril⟨e⟩ dintru dînșii s-ari ocîrmui întru voroava lor, întru priîatiniîa lor, la mîncare, la băutură, la somnu, la neguțitorie, la îmbrăcămînt, la ostinîale, la odihnîa. Căci într-acéstea stă tot binile politiei omenești, ca fieștecaril⟨e⟩ să-ș otcîrmuiască casa și viața sa, păzind dirept.

Aicîa filosoful ⟨sic⟩ Dioghenes desăvîrșit au arătat lucrul, cum nu pentru altă pricină să dîa pravila, fără numai pentru acela care viețuîaște fără socoteală și fără pravilă.

12. De viață a da giudecata este decît toate lucruril⟨e⟩ mai greu, dzice Țițero, ⟨*De officiis*⟩.

Oaminii carii poftesc viața cu liniște și cu odihnă trebue să păzască rădăcina cia adevărată a vieții și mijlocul ei; și rădăcina vieții nu să să aleagă după socoteala voii, ce după alegerîa lui Dumnedzău, cu care pre tot omul l-au ales spre acea mai mare mîntuirea sufletului să petriacă. Că oamenii cei deșerți, la care deșertare să îndiamnă dintru simțirîa, nu acela ce arată socoteala și cele ce să cuvin poftescu. Din care pom sînt izbucnite, aceluîa sint asemenîa frundzăle și fac roduri, precum să vede lucrul; că finicul finice, smochinul smochinîa, nucul nuci, căstanul căstane, stejarul ghindă face. Așîa, toate lucrurile au păzit rădăcina lor, firea și orînduiala, fără numai unul, omul cîal păcătos, cădzut întru răutate; planitîale, stelelîa, cîarîurile, apele, pămîntul, focul, văzduhul, fiîarăle, lîamnele, peștii, stau fieștecare întru céle întru care sînt zidite, așîa cît nice cîrteală, nice zavistie întru sine n-au fără unul, omul, care să află de pururîa cîrtitorîu. Nice vréodată să satură, ce pururîa neamul să-l mute cugetă; că păcurarîul a fi plugar, plugarîul a fi orășan, orășanul nemiș, nemișul călăreț de cinstîa sau hatman, călărețul domnu, domnul craîu, craîul împărat să fie poftescu. Mai ales de aceîa ce s-au nevoit spriîa îndireptarîa vieții sale, foartîa puțini. Iar de ceîa carii cu averile și folosurile sale să nevoescu, prîa mulți sintu.

13. De vei ție să-ți suppui toate, pre tine te suppune socotîalii; pre mulți vei otcîrmui, de te va tocmi pre tine socotiala. ⟨Seneca, *Epistula* 37.⟩

14. Omului, Dumnedzău nu slujești prin care lui toate slujescu, dzice Chipriian, ⟨*Tractatus*, I⟩.

15. De vei fi înțelept, vei fi îndestulat cu măsura care ți-o au măsurat Dumnedzău, dzice Ber⟨nhardus⟩.

Nu altă, dară, pricină să află a tulburărilor în lumîa aceasta, fără căci acel stejar săc di⟨n⟩ codri şi din munţi să fie pus între pomeţi, finicul cel umăd şi nîated ca să îmble poftîaşte; adec⟨ă⟩ ceîa ce nu ave⟨a⟩ la casele lor eri, pentru să să potoale foame, ghindă, astădz să oţărăscu de bucatîale streine agonesite şi apucate.

16. Céle streine noă, ale noastre, mai multe altora plac, dzice Minus ⟨ = Mimi Publiani⟩

Plinius, întru scrisoarîa sa la Fabatî scriind, dzice: între oameni, cum nice un lucru nu să află mai deprinsu, aşîa nice un lucru mai cu grije decît a da loc gîndurilor. Cum să poată fi statul unora mai bun decît altora? Şi aceasta pentru ce? Pentru că răutate omenîască aşîa orbîaşte pre oameni, cît mai bine să poftiască cu osteneală a agonesi cele streine, decît a petrîace ale sale céle adevărate, cu linişte.

17. Pre lăcomiîa rahna o îmflă, dzice Chipriian la *Voroavă*.

Statul domnilor, adevărat, bun îaste, de-l vor păzi cu dreptatîa; a prostimei norodului stat bun este, de ar fi îndestulat cu dînsul; a preoţilor bun stat, de l-ari petrîace deplin. Aşijderîa bună iaste agonisita celor bogaţi, de să vor chivernisi întru dînsa cu măsură. Bun îaste şi statul săracilor, de-l vor păzi cu sufăr. Că datoriîa agonisitei noastre nu stă întru acela lucru, ca să suferim multe scăderi şi ostenîale, ce ca să suferim céle ce să cuvin întru dînsăle. Cîtă vréme de multă să află traîul aceştii vieţi mişele, nu putem dzice precum toate staturile omeneşti că nu ar fi supusă grijilor şi mîhnirilor. Numai singur acela stat să poate dzice că-i desăvîrşit, cînd cu sufletul şi cu trupul vom fi slăviţi şi fericiţi, unde fără de frica morţii vom vieţui şi fără de nice o grijă a vieţii ne vom bucura.

18. Au şi cei bogaţi şi cei săraci avuţiile sale. Casiodor, 6, 19.

19. Aceasta-i bună carîa, agonisind cineva, nu mai multu să pohtiască. Boet⟨ius⟩, 3, 2.

Că toţi de mic preţ sintem, mic preţ avăm, mic preţ urmăm, puţin putem înţălege, puţin vieţuim, măcar că s-ar părea nemică a fi staturili acîastea. Iară oarece statul domnilor iaste, mărturisesc, că oamenii lumeşti socotescu pe domnul a fi înălţat spre scara cea mai de sus a fericirii, carele are putére

20. Nice o fericie nu-i, fără cîa în Dumnădzău. Arion ⟨ = Ariosto⟩, 24, 89.

21. Cine stăpînîaşte, de-i înţăleptu, fericit îaste. ⟨Apuleius.⟩

stăpînirii a mulţi şi nemăruĭa cu slujba nesupus. Iară măcar de ar cunoaşte cei supuşi cît ĭaste de mult acestu nume a stăpîni! Măcar de ar cunoaşte domnii cît iaste de dulce în pace (a stăpîni), a vieţui! Cu îndrăznire aş mărturisi cum mai multă milă ar fi celor mai mici de cei mai mari şi cei mai mari spre cei mai mici mai multă zavistie ar avea. Că desfătările carele le petrec domnii, împotriva mîhniciŭni[cĭuni] lor şi grijilor sale care au, prea puţine sînt. Iară statul domnilor iaste decît toate altele mai de cinste; că domnul mai multu decît toţi poate mai multe face şi moştineşte, rădzimînd de dînsul toată otcîrmuirea. Trebue şi casa şi chipul şi viaţa domnului decît a altora să fie mai blîndă şi mai sfîntă. Că precum cu o cumpănă sau cu o măsură toate agonisitile sale neguţitorii măsură, aşea şi spre viaţa domnului tot oraşul caută şi să uită. Cît de multă ostenială face muma cu feciorii hrănindu-i, cît de multă grijă face dascălul întru învăţătura ucinicului şi cu cît mai multă ostenială face otcîrmuitorĭul, întru otcîrmuirea norodului.

22. Toate céle prea plecate sîntu prea fără de grijă. Isus ⟨ = Justinus, Liber 21⟩

23. La pilda domnului toată ţara să uită. Clavdii ⟨ = Claudianus, *De consulatu Honorii*⟩, 4.

24. Nu în toţi, toate, să adună. Ţiţer⟨o, *Pro Roscio Amerino*⟩

Mai mare ostenială facem noi şi grijă luăm, cînd binile aceluĭa de a căruĭa radzimă viaţa a tot oraşului, statul şi viaţa să îndreptăm începem. Că al nostru lucru ĭaste pre domni şi pre cei mai mari a-i cinsti, nu a-i vătăma; a-i pofti, nu a-i supăra; a-i ruga, nu a-i dojeni; a-i îndrepta, nu a-i micşura. Căci pre acela doftor neînvăţat îl ţin, care cu unsorile acelĭa cu carele au tămăduit călcĭiele cele vîrtoase va să ungă şi să tămăduiască ochii, decît carii nemică nu-i mai gingaş şi mai supţire, ce es dentru aceştĭa. Adecă să arăt domnilor şi celor mai mari că voroava noastră nu ĭaste ca cu această carte să arăt cine sint, ce să-i învăţăm cum li se cuvine a fi; nu a le aduce aminte ce fac, ce a-i învăţa ce li se cade a face. Că omul de viţă, pre carele întru îndreptarea vieţii, de nu-l va deştepta grijĭa cugetului

său, nu credz ca vreodată să-l poată aduce spre îndreptarea vieții lui acestîa ce le scrie condeiul nostru.

Pavel dîiaconul, la Evtropie, Cartea 4 și a 2 în *Istorii,* unile alîase din cele vechi le numără care cum a le știe sîntu preavrednice așea a le ceti preacuvioas⟨e⟩, măcar că a le pomeni acelîa mie mi se pare a fi de scădere. Iară, precum dzice o poveste, găina nu părăsește întîi cu picioarele sale a scurma în gunoîu, pînă nu-și scoate ochii. Lucrul așea îaste.

25. A căror nu putem pîrî împuțicîune socolim că s-ar odihni norocul. Casiod⟨or⟩, I, 16.

Annibal, vestit hatman Carthaghenii, biruindu-se de fericitul acela Sțipio, hatmanul Rîmului, fugi la Asiîa, la Antioh împăratul, ce era pre aceîa vreme domnu preaputernic, carele pre Annibal în țara lui priimindu-l, întru credință mare l-au avut și în cinste mare, cu care arăta Antioh datorie de stăpîn milostiv. Că cu nemică nu pot mai multu domnii a arăta mărirea și bunătatea lor, decît cu apărarea a oamenilor celor vestiți, carii den zavistiîa norocului au cădzut la lipsă și la cădere.

26. A nu priimi pre cel fugarîu rîa dreptate îaste. Amvros⟨ie⟩, Liv. ⟨ = *Expositio Evangheliae secundum Lucam*⟩, 22.

Avîa obiceîu amîndoi domnii, Antioh și Annibal, între alte primblări, cu cinste care avea, de mergea așea la munți, pentru vînatul, cum la cîmpu de tocmiîa șiriagurile oștilor și învăța și mai ades la școale, pentru să asculte întrebările filosofilor, care oamenilor celor mari și înțălepți de triabă sintu. Că nice un ceas mai dreptu nu să plinește, omului decît ascultînd cu dulceață pre omul învățat.

27. Acelue ce odihnește a lucra, și celui ce lucriadză odihnă trebuîaște. Sin⟨eca⟩, *Epis⟨tola⟩* 5

Pre aceîa vreme în Efes era un filosof foarte vestit, anume Formio, carele da învățăturile sale la ivală și pre toți lăcuitorii acei domnii a Efesului învăța. Într-o vreme, prilejindu-s⟨e⟩ a veni la acea școală a filosofului amîndoi domnii, vădzîndu-i pre dînșii filosoful și socotind că acéle ce învăța el atuncîa puțină placere va face lor, părăsind voroava ce avea, au început a vorovi de științele și de meșteșugurile care trebue să le știe domnii și hatmanii la oști și la

28. Lesne îaste, după ce să tălmăcește statul să adaoge cătră dînsul cuvinte. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 18.

războae cum să păzască orînduiala. Aceste lucruri, cu multă voroavă înaltă şi bogată lĭ-au arătat filosoful, atîta cît nu numai tuturor celor ce nu-l mai vădzuse, ce şi celor ce în toate dzilele îl audzîĭa şi-l vedĭa de mirat au fostu; că adevăr, acela ce să dă cu totul învăţăturilor întrece pre alţii ce nu-s deprinşi nice dănăoară în voroavă aşea curund să facă.

Antioh de acel sporĭu a voroavei filosofului luă mare veselie şi bucurie. Aflîndu-se de faţă oaspele Annibal şi mai multu pentru ca să cunoscă şi cei streini şi alte stăpînii, precum are stăpînire ca aceĭa, plină de oameni învăţaţi — că nice de un lucru mai multu nu să cade a să lăuda domnilor celor mari şi aleşi, decît cu oamenii săi cei blagorodnici şi apărători marginilor şi a oameni învăţaţi otcîrmuitori ţărîlor sale — şi aşea, după ce au sfîrşit voroava sa filosoful, întrebă Antioh pre Annibal ce i-ar părea de dzisele filosofului?

Aceştii întrebări, aşea de cu inimă şi încredinţare, au răspunsu Annibal, ca cînd ar fi dzua aceĭa în carĭa fusese el biruitorĭu în războĭul de la Canna; că domnii cei blagorodnici şi vestiţi măcar că cad dentru cinste şi stăpîniile, lor, iar cu inima lor tot li se par a fi nebiruiţi. Aşeadară au răspunsu Annibal: Aşi vrea să ştii, împărate Antioh că mulţi bătrîni nebuni am vădzut, iară mai nebun decît pre Formio, pre carele îl numeşti tu filosof mare, pre nime n-am vădzut, că cea de pre urmă nebunie ĭaste cînd, ştiind cineva pre niştine întru deşartă învăţătură şi acela nu pre acela ce ştie deşartă învăţătură sileşte să înveţe, ce va să înveţe pre acela carele ĭaste ispitit la acelĭa învăţături. Spune-mi mie, Antioh, cine ar fi nebun ca acela, cine ar fi aşea neputincios, ca s⟨ă⟩ poată tăcea; vădzind pre un omşor, precum ĭaste acesta filosof, carele toată viaţa într-un unghĭu mic a Ţărîi Greceşti petrecînd, între învăţăturile filosofii, îndrăzneşte

29. Mai deplin, mai curund şi mai ales firea oamenilor dă vină unora, ⟨decît⟩ le laudă. Sid⟨onius Apollinaris⟩, 3, 11

30. Mare meşterşug ĭaste a grăi împotriva meşterului. Cassiud⟨or⟩, 2, 16.

așea tare a face voroavă și întrebare de lucrurile războaelor, ascultînd ⟨pre⟩ Annibal, ca cînd ar fi fostu sau hatman finilor, sau împărat rîmlenilor; adevărat, ori puțin pricepe, ori pre noi întru nemică ne socotește, de vreme ce din cuvintele lui cele deșiarte să vede precum el îș socotește mai mare științä de lucrurile oștești, numai dentru cetitul cărților, decît Annibal dentru ispita cea mare și vestită a războaelor. Că să știi, Antioh, adevărat, cum mare despărțire iaste între a fi filosof și între a fi hatman, între a învăța știința în școală și între a ști tocmi oastea după rînduiala sa; că știința ⟨în⟩ care sintu învățați cei înțălepți și cu ispita căria au oamenii ostași, har iaste: A putea tocmi condeiul și a putea băia sulița, a fi plin de cărți și a ținea ochii dreptu împotriva oștii tocmite la războiu a nepriiatenilor. Că de acei ce vorovăscu cu multă voroavă de lucrurile oștești, mulți sintu, iară de ciia cari ar sta pentru viața cînd trebue, nebăgînd în samă viața sa, puțini sintu.

Filosoful acesta, Formio, iaste om prostu; niceodată n-au vădzut oștili tîmpinîndu-se între sine, niceodată n-au vădzut groznicul sunet a dobelor dînd sămnu de războiu, niceodată vicleșugurile unii părți și grijia altei părți n-au vădzut, niceodată bătînd puțini pre cei mulți și fugînd cei mulți de cei puțini n-au vădzut. Mai pre urmă, cele cu cale a filosofului și omului învățat, întru a cinsti și a înălța cele bune spre pace, iară altu lucru strein iaste a face voroavă de primejdiile războaelor, de vreme ce acelia ce au dzis, cu ochii n-au vădzut acesta filosof, ce au cetit numai în cărțile acelora: ce nice au vădzut acestia, nice au cetit să le spue; că cunoștința lucrurilor oștești mai bună în tabăra finilor decît în școalele grecești să află.

31 Cine prinde leii, nefiind de față, acela de multe ori să téme și de șoareci Adag⟨iu⟩

Mă știi, Antioahe, precum 36 de ani am făcut războae, și îndelungate și îngrijiiate, așea în Ișpaniia cum și în Italiia și că am

32. De laudele sale oamenii cu voe lesne mărturisescu. Chesari, ⟨*De bello civili*⟩, 2.

cunoscut fericit noroc cîteodată, cîteodată noroc foarte împotrivă, precum tuturor au deprinsu a să întîmpla, carii să apucă de lucruri mari şi grĭale, cărui lucru mărturisescu eu, cel ce ştii mai multu decît alţii: cînd eram încă fără barbă, altora am poruncit, iară acmu, fiind la barbă căruntu, am început celor poruncitori a mă supune; aşea să-mi fie de bine Marsu, Antiohii, cît, de m-ar întreba cineva, acmu, cum s-ar purta cineva la războĭu, n-aş cutedza pentru să-l învăţu pre acela, nice un cuvîntu să dzic, că lucrul războaelor, mai multu petrecînd în oşti să învaţă, decît cu graĭul. Că cu dreptatea, care ĭaste povăţuitoare domnii, războaele şi cu înţălepcĭune tovărăşitoare putem sa facem, iară sfîrşitul lor, în socoteala norocului, nu în putere, nice în herbintială sau îndrăznială, stă.

33. Norocul, mai de multe ori după socotiala sa, izbîndă face Ario⟨sto⟩, 24. 25.

34. Céle agonisite şi nedejduitoare podoabe norocul într-un ceas a le pră⟨văl⟩i le poate. ⟨Titus⟩ Levi⟨us⟩, Carte 30.

Acestĭa şi cu acestĭa cuvinte au grăit Annibal cătră Antioh, de care, cine va vrea, să ştie. Mai ştiutorĭu acela să citiască *Apoftegmata* lui Plutarh pentru Annibal. Acestĭa arată datoriĭa domnilor, cum îi vor sfătui în viaţa lor să le fie cu măsură şi învăţind pre domni trebue să aibă întriagă socotială, inimă neînfrîntă, voroavă tocmită, învăţătură sănătoas⟨ă⟩ şi viaţă de tot prepusul şi imătura deşartă şi slobodă.

Socotiala lui Xenofontu aceasta au fostu: nice un lucru în viaţă nu-i mai greu decît a cunoaşte pre cel înţăleptu. A cării socoteale a sale această dovadă dă, că nu să poate omul înţăleptu cunoaşte, de nu să va descoperi de altu inţăleptu şi a cunoaşte.

Dentru această dzisă a lui Xenofontu putem adaoge că precum cel înţăleptu nu să poate cunoaşte fără numai de altu înţăleptu, aşea şi acela ce ar vrĭa să scrie viaţa domnului, fără de altu domnu întîi; că mai adevărat a spune de premejdiile şi lucrurili cu grijă şi a învăţa acela poate care au brudit pre mare un an, decît cela ce s-au zăbăvit dzece ai la uscat. Iaste cartĭa lui Xeno-

35. Fără cel învăţat nu poate altul cunoaşte pre cel învăţat. Plin⟨ius⟩, I *Epis⟨tola⟩* 10.

fontu *De învățătura domnilor,* în care ĭaste pus Camvis, învățînd pre fiĭu-său Chir. Scris-au și Onesicrit carte *De lucrurile călăriei* și aduce pre Filip, care învăța războiul pre Alexandru, fiĭu-său; că acei filosofi nu socotiĭa nice un lucru a fi vrednicie întru scrisoare, de nu vor fi arătate cu numele domnilor acelora scoasă, carii avea lucrurile ispitite pregĭur, care făcĭa ostenială.

Domnul cel mai vechĭu decît alții, care au stăpînit mai multu decît alții, de ar fi însămnat, ori prin scrisoare, ori măcar pen voroavă să fie vrut a spune cîte nenorociri va fi suferit, cînd va fi șădzut la cîrma lucrurilor, cum va fi fostu necinstit de cei vicleni, de cîte ori a fi fostu mîniĭat de boĭari, cîți priĭateni neĭubitori a fi necunoscut, de cîte ori înșălăcĭuni au cunoscut, a nepriĭatenilor, cu cîtă grijă în casa lui, de cîte supărări să va fi turburat, de cîte ori au răbdat greșealele alor săi, de cîte ori ar fi fostu viclenit de cei streini, pre scurtu, cîte va fi suferit dzua neodihne, cîte va fi arătat noaptea suspinuri, adevărat socotescu că nemică nu voĭu greși dzicînd că de ar fi însemnat domnul acela tot cursul vieții sale și să le fie scris pre amăruntul, ni s-ar cutremura trupul nostru de au putut atîta suferi; și ar fi mirare minții de au putut atîtea petréce.

36. Ispitind să învață cît de cu greu, cît de supuse sarcina ĭaste norocului a chivernisi toate. Tacit. *Anal*⟨e⟩, 1.

Adevărat, ĭaste lucrul plin de ostenială, de ură, de nebunie, de nesocotială, de nerușinare și plin de primejdii, cine ar vrea cu condeĭul să împistriască stăpîniile cele de obște și cine ar vrea să scrie viața domnului, de vreme că nu frumusețe⟨a⟩ voroavei, ce cu cinstĭa faptelor să aduc oamenii spre a vieţui bine. Nu fără socotială, dzic, nu mic, ce mare îndrăzneț ĭaste care îndrăznește a da sfat domnului. Că domnii care au cugete înalte, în multe lucruri, și întru unile dentru acelĭa nevrînd să se supue, în loc de milă, ce nădejduim, luăm urgie grea. Că sfatul mai de multe ori ĭaste de scădere, decît de agĭutorĭu, celui ce-l dă, de nu va avea deosebită

37. Nemică nu-⟨ĭ⟩ mai de perire decît sfatul cel rău a bogatului. Saresb⟨eriensis Policraticus⟩, 5, 9.

înțălepcîune cela ce dă sfatul, și cela ce îa sfatul de nu va avea răbdare.

Așeadară, nice am fost domnu, ca să știu osteneleli domnilor, nice am poftit mie loc să fiu cel întîîu, a darea domnilor sfat. Iară căci am îndrăznit a scrie cartea aceasta, nu pentru să-mi socotescu loc sfatului, ce cu mare plecăcîune a aduce aminte am făcut; că a da sfat mă mărturisescu că nu am acîa hărnicie, iară slugă priitorîu domnilor mă mărturisescu a fi destul.

Așijdirea orînduiala aceștii scrisori ai mele, cît ar fi de îolos a o cunoaște, cu cîtă dulceață la cetit, cît de descoperită la învățătură, cu cîte istorii mari plinită, nu voîu să spue condeîul nostru, ce cine va ceti lase să gîudece; că de multe ori să prilejîaște de-ș pierdu cărțile cinstîa, nu pentru că n-ar fi bune, ce că scriitorii sau aflătorii lor au fostu mîndri și îndeșărți. Că cine scrisoarea sa o vestește prea multu nu mi se pare mie altă că face, fără să dea voe și slobodzenie altora de defăimat, și celui ce au scris-o și scrisorii lui.

38. Nice un lucru nu poate fi deodată aceIaș de grabă și socotit. Apul⟨cius⟩, *De filosofi.*

Nime să nu gîndiască că cele ce am scris nu li-am dovedit și li-am ispitit îndestul din cărți adevărate, care nu cu un an ce cîțiva s-au aflat, cu mare nevoință și ostenială scrise și dovedite de alți scriitori. Așea și noi, nu fără ostenială, măcar că mai pre scurt am scris acelîa, de cum am aflat în cărțile cele streine; că toată lauda scrisorii întru aceasta stă ca cu cuvinte puține să închidă multe și grele socotele.

Nero, împăratul Rîmului, fu cuprinsu de dragostea muerii-ș, rîmlîance, anume Pompea, care era frumoasă la chip. Și de la o vreme, așîa, cu rugăminte, cum cu cheltuiala, să făcu părtaș voi⟨i⟩ sale. Că în lucrul dragostii, cînd îaste apărare și nevoința de apărare, stînd împotrivă nu îaste, nu poate să fie îndelungu rușinare. Deci așea nesimțit au îndrăgit Nero pre Pompiîa, cît fiind îa la cosițe galbene în floarîa chihribarîului, Nero perii prietenii sale cu stihuri îi lăuda și

39. Lucrul iubit face pre cel ce îubește orbu. Plin⟨ius = Plutarch⟩, *P[a]latonin⟨e⟩ întreb⟨ări⟩* 1.

acele stihuri îi cînta în canon; că era Nero în limba lătiniască şi întru învăţătura musicăi aşea de răsunat la limbă ca cel întru meşterşug preaînvăţat.

Plutarh, în cartea *De faptele muerilor*, aduce această istorie şi spre deşărtarea şi prostiïa lui Nero, tixind-o pre Pompea, dzice: statul ei era deplin, la degete lungă, la gură mică, la sprîncene supţire, genele dese, la nas piscuïată, dinţii mărunţi, la budze roşie, la grumadzi lucie, la frunte lată, pieptul sus rădicat, că de ş-ar fi aruncat Nero ochii la toate la acestïa a ei, cu cît mai multu s-ar fi aprinsu de dragostïa muerii-ş. Iară nice pre una nu ş-au pus aşïa gîndul, ca spre perii cei galbeni, cît să usca de dragostea ei. Că oamenii cei neînţălepţi şi blăstămaţi la minte, mai de multe ori nu îndrăgescu acelïa ce arată socotiala, ce acelïa spre care-i împinge voe. Şi aşea, atîta au crescut dragostea în Nero, cît singur număra deosebi perii priïatenii sale Pompeii. Şi socotind a fi puţin lucru a-i număra, ce încă fieştecăruïa păr, deosebit nume punea; aşijdirea şi cîntec scornise.

40. Dragostea face pre om a nu vidïa ce véde şi a videa ce nu véde. Arios⟨to⟩,8, 26.

Aşea, acel domnu de hulă, mai multă vreme au petrecut cu cîntarea şi lauda Pompiei, decît cu ascultarea şi aşedzarea nevoilor orăşénilor. Nice cu atîta nu se îndestula nebuniïa lui Nero, ce şi piïaptene de aur cu care piïptăna perii îl făcuse; şi de cădea vrun păr din cap, îndată Nero, puindu-l în aur, îl închina bodzului său, lui Iunon; că rîmlïanii, ori de era bune, ori rele, cïale ce le avea mai în dragoste dumnedzăilor le sfinţiïa şi le închina.

Deci avînd Pompea-şi peri de chihribarïu, cu dragostea lor fiind cuprinsu Nero, toate muierile Rîmului să siliïa spre aceasta, ca să poată face şi tocmi aşea cosiţile, galbene, cum hainile să poarte întru această floare; şi aşea, cum bărbaţii, aşea muerile, lanţuje, podoabe, inéle, brăţări de chihribarïu să aibă. Că de pururïa aceasta au fostu şi va fi, acele spre care ïaste mai multu plecată plăcerïa

domnilor, de-i mai scumpă şi mai cu preţu la prostime. Pînă a nu cădea Nero într-această deşărtăcĭune, chihribarĭul nice un preţ nu avea în Rîm; iară după ce îndrăgi acĭa floare nice o piatră în Rîm mai scumpă nu se preţeluĭa, nice un félĭu de scule, nice de aur, nice urşinicul, nice alteli nu era în preţul chihribarĭului. Şi neguţitorii den ţărîle streine nice un negoţ sau precupie mai scumpă şi mai cu preţ nu ducĭa, fără chehribarĭu, de care deşertare puţină mirare îmi ĭaste, de vreme că aşĭa ĭaste mintĭa muritorilor, de să bucură mai multu de urmarea deşărtărilor altora, decît de lucrurile cele de triabă.

Iară să mă întorcu la voroava mea. Acéstĭa lĭ-am spus, am vrut să dau pildă, cine va vrea să priimască aceasta a mea puţină scrisoare, să ştie că nu laud deşertările şi că socotescu că nemăruĭa nu-i va plăcea nebuniĭa lui Nero. Că care sintu supuse spre apărarea domnilor, acélĭa sintem datori să le ţinem, iară a le aduce nu ni se cade noaă. Şi îndrăgescu a dzice, macar că nu-i cartea aceasta deplin, nice în voroavă, nice într-altele, cu această ostenială a noastră, iară mai multu folos va avea cetitorĭul dentr-însa, decît Nero den priĭatina sa Pompea, de vreme ce ceĭa ce să dau după cititul cărţilor esu oameni învăţaţi şi înţălepţi, iară cei ce să deprind cu lucruri necinsteşe şi cu a lor tovărăşie răi să fac.

41. A să lăuda pre sine, a omului deşertu, iară a să huli a omului nebun ĭaste Val⟨erius⟩ cil Mar⟨e⟩, 7, 2.

Nu poftescu să să ţie într-acela preţ această a noastră carte, întru care au ţinut Nero chihribarĭul, ce de aceasta mă rog şi poftescu, cîtă vreme au petrecut Nero cu număratul părului Pompiei, atîta domnii să petriacă ascultînd greutăţile şi nevoile lăcuitorilor săi; că a domnului harnic şi priveghitorĭu ĭaste cea mai mică parte den dzi să-şi aliagă petrecănii⟨i⟩ sale. După ce va da ascultare sfetnicilor săi, solilor, boĭarilor, episcopilor, bogaţilor, săracilor, orăşĭanilor şi altor streini, apoi să-ş margă la casa de odihnă.

42. Acela ales vieţu ĭaşte în binile său care vieţuĭaşte în binile strein Sidon⟨ius⟩ Apollinaris⟩, Carte 6, 12

Lăsat-au Ghelie o carte a sa, a triĭa carte, cap 13, în caré scrie, între alții carii asculta învățătura lui Plato au fostu Dimostenis, filosof mare și la greci cu mare nume era și cu mare poftă de rîmlĭani să-l aibă. Era la viață can ĭute, iară cu voroava și cu învățătura de mirat. De ar fi viețuit Dimostenis pre vremĭa lui Filared tiranului, cînd era Țara Grecească plină de tirani, nu pre vremĭa lui Plato, pre care vreme tot acela stăpîniĭa, acestor tirani să afla nu mai puțin decît soarele a toată Asiei, cum și a toată Evropii Țițero, ar hi fostu cinstit. Partea de norocire ĭaste să se nască vrun om mare pre o vreme, decît pre alta. Că de s-ar tîmpla vreun călăreț îndrăznețu pe vremĭa vreunui domnu inimos și putĭarnic, atuncĭa în mare cinste ar fi la acel domnu acel călăreț, că ar arăta în scurtă vreme mari isprăvi. Iară de s-ar tîmpla să triacă pe vremea vreunui domnu de nemică și lacom, unul ca acela care să fie spre adaogirĭa vinitului, acela va fi la acel domnu lacom mai cinstit decît călărețul cela ce ĭaste gata la războĭu, să facă izbîndă, să adaogă domnului cinste.

43. Nu vine cinstea bunătăților din vrednicie, ce vredniciĭa din bunătăți ⟨Boetius, 2, *De consolatione philosophiae* 6.⟩

Acĭastea și oamenilor învățați întru înțălepcĭune și învățătură să tîmpă, care de să vor tîmpla pe vrémĭa domnilor răi și desfrînați, nice un loc nu vor avĭa.

Vechĭu obiceĭu și de demultu ĭaste a oamenilor celor în deșertări ĭubitori, că nu pre cei ce sintu de folos țărîlor, ce pre carii îi ĭubăscu domnii îi au în cinste. Acestĭa pentru aceasta le dzic, că avînd Țara Greciască, tot pe o vreme, doi filosofi preavestiți, cinstĭa lui Plato au făcut de au avut mai mic preț Dimostenes; că a unuĭa veste luminată, a mulți nume întru nărod astupă. Măcar că era Dimostenes, precum l-am arătat, cu mintĭa bogată, cu pricepirĭa înaltă, cu viața deplin, cu sfat sănătos, cu numele vestit, cu vîrsta mare și preaștiutorĭu întru a filosofii, iară a îmbla pre la școali și ⟨a⟩ asculta de Plato filosofiĭa politiilor nu părăsiĭa.

44. Nu lucrurilor vremile, ce lucrurile vremii slujescu. Dion ⟨Cassius⟩, Carte 11

Acestîa, sau cine va audzi, sau cine va ceti nu să va mira, ce mai multu spre învățătură să va lua. Căci un filosof de la altul a lua învățătură și un înțăleptu de la altu înțălept pofteşte să se învețe; că aceîa Iaste firea ştiinței ca să criască dragostîa învățăturii cît creşte singura ştiința.

Toate lucrurile întru această viață gustate şi de noi moştenite, urîciunîa, săturarîa şi ostenială aduc, fără una: adevărata ştiință, care nu are săturare, urîciune, nice ostenială; sau cîteodată să par că ostenescu ochii cetind, iară mintîa întru cunoştința şi agonisita nu slăbeşte.

De cîte ori nu s-au prilejit de priîateni şi de oameni aleşi a avea întrebăciune ce poate fi întru atîta nepărăsire întru învățătură viața de să trece? Le răspîndîam lor, ce poate fi de ceîa ce petrec cu trăîul ca nişte jacaş⟨i⟩? Că de ni se adaoge atîta carne la trup cu grijile lumii, cu înşălăcîunile diavolului, cu vicleşugurile nepriîatenilor şi cu năcazurile priîatenilor, a cărui inimă ar putea suferı atîtia şi aşea de mari supărări, de ar fi fără cetitul, desfătarea cărților? Mai multu trebue noaă să ne fie milă de cel ce nu ştie, decît de cel sărac, că nice un felîu de sărăcie mai mare nu-i, decît întru a chivernisi pre sine singur a nu avea învățătură.

Ce să ne întoarcem cu voroava noastră acolo de unde am părăsit. Mărgînd într-o dzi din Athina la şcoala lui Plato, Dimostenes mare adunare de nărod vădzu afară, carii asculta pre filosoful vinit de curundu acolo, iară nice fără socotială, să dzice căci să strînsese multu nărod să-l asculte pre dînsul; că cu fire prostimea spre audzirîa lucrurilor noao, de pururea sintu rîhnitori. Între altele întrebă Dimostenis, cine ar fi filosoful la care aliargă tot nărodul? Şi audzind că îaste Calistrat, om prea bogat la voroavă, au stătut de să-l vadză şi să-l audze, adecă ca se cunoască oare prostimîa cele adevărate au cele mincinoase

45. Din fire Iaste mai multu a să mira de céle noaă, decît de céle vechi. Sinec⟨a⟩, *De fir⟨e⟩, întreb⟨ări⟩*, 7, 1

vor spune? Sau socotesc că de multe ori să prilejescu de unii nume vestit agonisescu mai multu den nevoința care au agonisit de la prostime, decît dentru mulțimea învățăturilor. Aceasta era despărțire între Plato și între Calistrat: că Plato era mai învățat, iară Calistrat mai bogat la voroavă. Și așea să tîmplă că întru ale vieții urma mulți pre Plato, iară întru învățătură pre Calistrat. Că pre mulți oameni vei afla destul de învățăți, carii întru învățătura sintu înfrînți, iară la învățătură n-au cumpăt înțăleptu și dar. Și cît au audzit odată Dimostenes pre Calistrat, așea fu clătit de îmblîndzie și aprinsu, cît au părăsit școala lui Plato și au început a urma atunci pre Calistrat, care învățătură noao, a mulți greci înțălepți, de mirare s-au părut, iară cine vedea limba a unue învățătură au făcut tăcere a tuturor. Pentru aceĭa am dat această pildă domnilor, ca se se nevoiască să aibă întru curtea lor oameni învățați și înțălepți, carii să aibă aceĭa cinste precum au avut Plato în școală și să aibă și dragoste spre cetitul cărților, a oameni învățați și înțălepți. Că domnilor celor buni și voitori să cuvin lucrurile cele bune și cetindu-le să le ție minte, iară strîmbătățile sale făcute să le lepede de la cugetile sale.

Nu fără pricină dzic că cine va ceti cartea aceasta va afla învățături înțălepte întru dînsa; că orice s-au scris, cu osebită nevoință s-au scris. Iară prea mare durére ĭaste oamenilor învățați întru osteninţa a lucrurilor noaă, cînd socotescu cîți de mulți ar fi carii ochii numai spre cetirea învățăturilor pun, iară cei mai mulți de aciĭa sintu carii, cetind acelĭaș, hiclenescu cu limbile sale. Măcar că și noaă într-această carte a noastră, această voroavă au fostu, care și aceĭa carii fac de-ntreg⟨ă⟩ grădina care o samănă și o răsădește cu trandafiri, carii să dea cuvios miros nărilor, unde ĭaste verdiața căriĭa să o pască ochii și poame care

să se apuce cu mînule. Iară că sintem oameni și că oamenilor scriem, poate fi să greșăscu ca un om și să nu scriu spre voĭa scoposul oamenilor. Că nu-i nice o zugrăvitură în lume, scrisă de un zugrav, care nu o ar putea tocmi altu zugrav. Oricine va ceti cartea aceasta, cu tot deadinsul, va afla sfaturi de folos, gĭudețe înțălepte și sporĭu prea bun, dzise de ținerĭa minte, socotele foarte alese, fapte mari și istorii prea vechi. Că, să mărturisescu adevărat, pentru să fie învățătura veche am făcut nevoință feciorului tînăr cu voroava: pentru ce am dzis, dzic și voĭu dzice. Că domnilor și oamenilor celor mari, cu cît sintu mai puternici, mai avuți și mai aleși la inimă, cu atîta le trebue lîngă dînșii buni sfetnici, cu carii să vorovească, și cărți de cetit să aibă; și aceasta nu numai pre vremi fericite, ce și împotrivnice să facă, ca întru trebile lor să aibă coapte sfaturi și liacuri. Plinius, Marco Varro, Strabo și Macrovie, istorici mari și adevărați, să pricescu între sine foarte tare, silindu-se să arete ce lucruri ar fi între stăpîniri, de obște mai vechi, și pre ce vréme den socotiala noroadelor fură priimite. Seneca, în scrisoarea sa cătră Luchil, nu poate îndestul mărturisi de republica rodiĭanilor, în care toate lucrurile cu nevoi spre cunoașterĭa vreunui lucru să înfrîngea. Iară după ce priimiră odată acelĭa toate, neclătite li-au ținut și li-au păzit. Iară Plato dumnădzăescul au dzis, Carte 6: cine ar scorni vreun lucru nou, carele nice s-au vădzut mainte, nice s-au ținut, nice s-au audzit, pre acela lucru întîi dzece ani să-l ispitiască în casa sa mainte de a-l aduce în oraș, ca, de ar fi bun, singur să ĭa folos, de ar fi rău, luiș să strîce, iară nu să vicleniască pre alții.

46. **Acélla deprindem mai multu a le créde, care cu mai multe mărturii să întărescu. Arist⟨otel⟩, *Provlim⟨e⟩*, 17, 3.**

47. **Niceodată să nu fie sfatul fără doi. Sil⟨ius Italicus⟩, Cartea 5.**

Plutàrh, în 1 pontu, dzice precum la Licurg prea mare certare au aședzat, ca nime den oraș să nu îmble nemernic în căi, nice în casăle sale să nu cutedze a priimi pre nemernici Care pravilă cu această socotială au

fostu socotit ca nice nemernecii lucruri streine să nu aducă în casa oroşanului, nici ei, îmblînd prin ţări streine, să nu deprindză obiciaiuri noaă. Iară acmu, aşea întru cugetile oamenilor aşea de slabă socotială la prostime, cît cine ce-i place acelĭa grăĭaşte şi află şi scrie; iară nice întru aceasta nu se îndestuliadză. Că nu se află nime de sîrgu să împiedece acele ce să scornescu. Cu atîta ĭaste la nărod de uşoare mintea la vreun lucru, cît, vădzind vrun lucru în toate dzilele înoit, nu va socoti oare de folos, au de scădere, ĭaste ţărîi.

De ar veni astădzi în norod vrun om de nemică şi desfrînat, niceodată mai nainte vădzut, nice audzit, numai să fie can hîtru şi ascuţit la răutate şi la minte, întreb, ce nu ar vrea acela să dzică, acelĭa nu ar dzice, ce nu ar vrea, acelĭa n-ar scorni, ce ar vrĭa să înveţe, acelĭa ar învăţa, ce ar vrea să sfătuiască, acĭaĭa ar sfătui. Adevăr, de mirat lucru şi plin de ură ĭa⟨s⟩te; unul să răstoarne minţile tuturor agĭunge, iară să opriască deşărtăcĭunile unuĭa, toţi n-agĭungu. Lucrurile noao şi nedeprinse nice norodul să le priimască, nice domnii să le sufere, că cu aceĭa sirguială vreo înoire pînă a nu veni în oraş trebue să se cerce, cu care să cearcă vreun lucru ce ar fi de scandal întru cuget.

48. Celor réle a firii nice dănăoară nu le trebue doftor. Mim⟨i Publiani⟩

Rufin, în Cartea 2 ⟨a⟩ *Apol⟨o⟩g⟨hiei⟩*, prea huleşte pre eghipténi carii prea cerca lucrurile cele mintoase. Aşijdirĭa pre greci îi ceartă, carii era prĭa nevoitori întru tocmala cuvintelor la vorbă împodobită. Iară pre rîmleni prea îi laudă, carii urma lucrurile ce le vorbiĭa grecii, necredincios, şi cu greu le priimiĭa acelĭa care le afla eghipténii. Şi nu fără cale pre rîmlĭani îi laudă acestu Rufin, iară pre eghipténi şi pre greci îi huleşte; că acela dentru deşărtarĭa socotelei şi slăbăcĭunea inimii sale purcĭade, care orice aude crede şi orice vede face.

49. Mutarea în toate lucrurile, fără în cĭale réle, prea cu primejdie ĭaste. Plat⟨o⟩, Volater, Carte 29.

Iară viind la voroava noastră, cinci lucruri mai grele în lume aduse dzice Marco

50. Lesne poate a să rîsipi, ce s-au putut afla cu lesne. ⟨Cassiodor, 2, *Epistola* 2.⟩

Varro că sintu, care, după ce să priimăscu cu socotiala cea de obşte, a să lepăda şi a să uita nicecum nu se pot. Că cele ce să priimăscu pre lesne, pre lesne să şi leapădă; aşea cĭale ce cu greu să priimăsc foarte tare să păzăscu.

Întîĭul lucru ĭaste în care s-au prepus toată socotiala niamurilor, strîngîndu-se adunare între oameni ca să facă cetăţi, oraşe, stăpînii şi republice de obşte. Că după cum dzice Plato, între herile carele au găsit obşte republica, întîi au fostu furnicile, care, precum mărturiseşte aĭavea dovada, vieţuescu la un loc, ostenescu, îmblă şi, de viitoarea iarnă socotind, cu nevoinţă îş grijescu hranna. Şi ce-i mai de mirat, că nemică deosebit vreo furnică-ş ţine şie, ce toate de obşte în stăpîniĭa şi traĭul său de obşte. Că traĭul cel de obşte a furnicilor, adevărat, vrednic ĭa⟨ste⟩ mirărĭi, de a-i videa cu ce tocmală cele pătrunse gaurile lor le curăţescu, cum sămințile cele ude de ploae le scot şi le usucă, cum fieştecare cu osteniala lor petrec, cît nice una pre alta nu vatămă, cum unile din ostenelele altora trăescu. Şi încă de ce ar fi mai mare ruşine să ne fie noaă, cînd să tîmplă 50.000 de furnici într-o găurice mică trăescu, iară doi oameni, toată ţara, prea ĭaste îngustă. Măcar de ar fi atîta socotiala oamenilor, spre nevoinţa mîntuirii, cîtă ĭaste grijĭa furnicii de paza vieţii sale.

51. Toate cîte să cred acmu de pre vechi, oarecînd au fostu noao. Tacit, *Anal⟨e⟩*, 11

52. Dzua cea îndelungată au ascuţit inimile muritoare şi osteniala minte au dat mişeilor. Man⟨ilius⟩, Carte 1

Al doilea lucru au fostu părerĭa noroadelor pentru slovele ce le citim şi le scriem. Eghiptěnii, precum scrie Marco Varro, să socotescu să fie cei întîi aflători slovelor; iară într-altu chip mărturisescu assiriĭanii, gĭurînd precum ei li-au aflat întîi. Plinius, Carte 7, cap. 56, dzice ⟨că⟩ 16 slove au fostu şi Palamid au adaos cătră acélĭa patru slove, pe vrémĭa războĭului Troadei. Aristoatel dzice, îndată de la început, au fostu 18 slove, aflate de demultu şi pre urmă Palamid au adaos numai doao, ca peste toate să fie 20 de slove. Pre urmă Epiharm

filosoful au aflat doaă slove, cu care s-au făcut slove 22; iară că au fostu întîi aflate slovele de eghipténi, sau de assiriïani nu dzice. Aceasta dzic şi mărturisescu, că aflatul slovelor foarte au fostu de triabă întru stăpînire şi întru creştiria niamului omenescu. Că de n-am avea slove şi scrisori, nice unile lucruri ce s-au lucrat de multu nu am şti, nemică n-am putia face ştire altora carii vor rămînia în urma noastră.

Plutarh, Carte 2, *De laudele celor bătrîni*, şi Plinius, Carte 7, cap. 56, multu laudă pre Pirod, pentru ce au aflat focul, în cremene lovind; multu laudă pre Pret, pentru aflaria coifului, mult laudă pre Pentelesia, amazonca, pentru aflarea săcuriii, mult laudă pre schitei, pentru aflarea arcului şi a săgeţilor; laudă pre Finichie că au aflat praştiïa, laudă pre Lachedemone, pentru aflatul misurcilor, suliţilor şi sabiilor; laudă pre Thesalonin pentru aflatul războaelor de călare, iară Penic, războïul de pe apă, cu vase. Iară eu laud şi nice dănăoară nu voïu părăsi a nu lăuda, nu pre cel ce au scornit armele, spre gătiria războïului, ce pre cei ce au aflat slovile, spre agonisirea ştiinţei. De ar cumpăni cineva cîtă despărţire ar fi între condeïul cel muïat în cerneală şi între suliţa cea întinsă în sînge, a fi plin de cărţi şi a fi încinsu de arme, cum ar trebui să vieţuiască, fieştecine să ştie şi a face vicleşug la războïu pentru să ucigă pre alţii, adecă pre aproapele său, nime nu socotescu a fi aşea de nebun, să nu laude ştiinţa învăţăturilor mai multu decît nebuniïa războïului. Că cine învaţă meşterşugul oştescu, nu altă fără cum s-ar putea ucide alţii, învaţă. Iară ştiinţel⟨e⟩ învaţă nemică altă, fără cît cum să fie lui şi altora a vieţui, învaţă.

53. Mai dreptu cu minte decît cu putéria să cearcă lauda. Salostu, *Catil⟨ina⟩*.

54. Învăţătura şi den neştiut îl face blagorodnic. Casiod⟨or⟩, 8.

După ce începură den dzi în dzi a să adaoge numărul oamenilor şi mai multu a să ascuţi minţile oamenilor, să izvodiră tiranii carii asupriïa pre cei săraci, furi carii

jecue pre cei bogaţi, învrăjbitori carii învrăjbiĭa pre cei păciuiţi, ucigaş⟨i⟩ carii ucidea pre cei ce ĭubiĭa pacea şi odihna, jacaş⟨i⟩ carii vieţuĭa din sudorile streinilor, care lucru vădzind oamenii cei aleşi întru înţălepciune şi întru sĭat aşădzară cu un ĭalĭu de legătură, de tovărăşie, să vieţuiască la un loc, ca se se poată ţinĭa cu această socotială cei buni şi cei ce vrea să fie răi să se poată potoli. Cu acéstĭa ce am dzis să tocmăscu acelĭa ce au dzis Macrovie, Carte în 2; întru visul lui Sţipeo prea mare pofta şi cea prea adîncă lăcomie au arătat pricină să se afle între oameni stăpînii. Plinius, Carte 7, cap. 56, dzice că athinei⟨i⟩ întîi tîrguri şi eghiptenii oraşe au făcut.

Al triilea lucru socotiala tuturor pre pămîntu au fostu să priimască legile. Că măcar că trăĭa în tovărăşie oamenii, iară nu vrea unul să se supue altuĭa şi aşea ades să scorniĭa întru dînşii prici şi rocoşiri. Că, după cum dzice Plato, nu ĭaste mai adevărat sămnu de perire vreunii ţărî, decît capetele multe. Plinius, Cartĭa 7, cap.56, dzice precum o crăiasă veche, de demultu, anume Ţeţera, întîi au învăţat să are pămîntul, să samene grăunţul de pîine, să macine pîne, să coacă pîne în cuptorĭu. Aşijdirea ĭa au dat întîi pravilă noroadelor şi pentru aceste aflări a ei, cei bătrîni o au socotit a fi Ţeţera dumnedzăiţe. De la aceĭa vreme nice am vădzut pînă acmu, nice am audzit, nice am cetit, vreo crăiĭa, sau vreun niam, cît de departe, sau varvar, să nu aibă vreo pravilă, nepăşindu mai spre bine şi nedînd certare pentru cele rrele. Măcar că eu mai multu aş pofti şi mai cu îndrăznire aş dzice cum oamenii mai multu ĭubăscu socotiala minţei, decît că să sparie de lége sau de pravilă, temîndu-se pentru cele rele fapte a lor de pediapsă, care sintu dentru pravilă hotărîte (nu pentru urmarea dragostii socotélii) de li se face (a mea socotială ĭaste), măcar că de oameni acele rele, care să fac, să par bune

55. Nice un lucru a fi întreg acolo nu poate fi, unde cei ce era să slujască a porunci vor. Dio ⟨Casius⟩, Carte 41.

56. Mîntuirea norodului ĭaste pravila cea mai aliasă. Ţiţero, *De legi*, 3.

de ertat, iară de Dumnedzău să pedepsăsc.

Seneca, întru o carte a lui către priĭatenul său, dzice: Luchile, scrii la mine precum sîchiliĭanii multă pîne au adus în Işpania şi în Africa, caré fiind den gĭudecata rîmlĭanilor oprită să nu se aducă, prea rea certare ş-au agonisit ei, precum tu, care eşti împodobit întru osăbită înţălepcĭune, poţi pre mine să mă chiverniseşti. Aşea eu, care sintu bătrîn, te pocĭu pre tine învăţa a grăi dreptu; că nu ĭaste lucru cu cale între cei înţălepţi să se dzică: aceasta poronceşte, orînduĭaşte, sloboade pravila, ce să dzică: acestea veţi porunci den croiala socotĭalii că cununa celui bun ĭaste socotiala, iară celui rău pravila ĭaste calo.

57. Întru singura simţire, cea den lontru, ĭaste rodul şi socotiala bunătăţii. Semma⟨chus⟩, 9. 103.

A patra socotială, sau părerĭa noroadelor au fostu să nu se radză. Şi aceasta să nu se pae nemărui de rîs. Că cine va ceti pe Plinius, Carte 7, cap 59, va afla precum 454 de ani rîmlĭanii au fostu neraşi, atîta cît nice capul, nice chica, nice barba rădea sau cehluĭa. Marco Varo întîi la această voroavă aflătorĭu ĭaste, precum Pavlu Tichinie Mena întîi s-au dus den Sichilia la Rîm bărbiĭari. Şi era mare întrebare între rîmlĭani, priimi-vor pre bărbiĭari, au ba, că dzicea precum ar fi mare nesocotială să se lase viaţa omului tovărăşiei bricĭului.

Dionisie Saracusanul nice dănăoară n-au credzut să-ş lase barbă la bărbĭarĭu, ce fetele lui, pînă era mici, îi tundĭa barba cu foarfecile, iară dacă s-au făcut fetele mari, n-au îndrăznit să-ş dea barba, ce singur cu cărbuni aprinşi îş ardea perii. Şi fiind întrebat, de ce nu s-ar încrede barba la bărbiĭarĭu, au răspunsu dzicînd precum ştiu adevărat că să vor afla unii carii vor da mai multu preţ bărbiĭarĭului, pentru să mă omoară pre mine, decît eu, pentru să-mi radză barba ei.

58. Vidzi tiranul pînă cît îi frică de viaţa sa. ⟨Seneca, I, *De clementia*, 12.⟩

Plinius, Carte 7, cap 59, dzice precum întîi Sţipio Africanul şi Avgustu au aşedzat în Rîm să să radze în toate dzilele şi mi să pare că dzice Plinius: aceasta o au făcut acei

domni pentru să fie mai vestiţi, socotind eu cu îndrăznire, că nu ar fi mai puţină grije de rasul briciului pregĭur grumadzi, decît războĭul lui Ştipio în Africa cu Annibal, şi a lui Avgostu cu Sext Pompiĭu în Sichilia.

A cincĭa părĭare tuturor aşedzată, să priimască ceasornice, care multă vrĭame n-au avut rîmlĭanii. Că precum dzice Plinius, Carte 7, cap de pre urmă, şi Marco Varro, Carte 5, *De limba latiniască*, dzice precum rîmlĭanii au fostu fără ceasornice, mulţi ani.

59. Din naştere înfiptă ĭaste nevoinţa celor muritori a cunoaşte céle mari şi neaudzite. Plin(ius), 12.

Istoricii cei mai nevoitori, trei felĭuri de ceasornice de demultu că au fostu aflate, pomenescu: a ceasurilor de soare şi de apă. Ceasornicul de soare şi ceasornicul de apă li-au aflat Anaxeminis, Milisei, ucinicul lui Anaximandru. Însă ceasornicul de apă l-au aflat Ştepio Nafica. Iară ceasornicul ceasurilor l-au aflat oarecare ucinic a lui Thalis filosoful.

Dintru toate cele vechi aduse în Rîm, nice unile mai cu dragoste n-au fostu priimite de rîmlĭani ca ceasornicile, cu a căror agĭutorĭu măsura dzilele. Că mai întîi nu putea dzice la cutare ceas ne vom scula, la cutare ceas vom prindzi, în cutare ceas ne vom aduna, în cutare ceas vom purcede, atîtĭa ceasuri vom neguţitori i proci, ce numai ce dzicĭă: aceasta în răsăritul soarelui, acеĭa după apusul soarelui vom face.

Acestor cinci lucruri vechi am făcut pomenire la începutul aceştii cărţi ai mele, pentru să dau socotială, că cărţii aceştĭa am vrut să-i puĭu nume *Ceasornicul domnilor;* şi acesta ceasornic nu de năsip, nu de soare, nu de apă sau de ceasuri, ce ĭaste ceasornicul vieţii. Că célĭalalte ceasornice sintu pentru să se cunoască ceasurile de dzi şi de noapte, iară acesta învaţă cum vom aduna toate ceasurile şi cum ni se cade a orîndui toată viaţa. Ceasornicile sintu aflate spre orînduiala vremilor, întru stăpînie, iară acesta ceasornic a domnilor ne învaţă a tocmi viaţa. Că de puţin folos sintu ceasornicile cele după pravilă

60. Fiecine aflătura sa laudă. Plin(ius), 10, *Epistol(e)*, 20.

61. Lucrului celui cu

făcute, de vor fi orăşenii împiedecaţi cu vicleşuguri şi nu vor avea între sine tocmală şi aşădzare.

folos-cuvioas⟨ă⟩ Ias te osteniala Romsad, = Ronsard⟩ 4, 45

STIHURILE LUI BERNH⟨ARDUS⟩ TOMA GARTION „DE NETOCMELE", 101

Sîntu oarecarii carii vor să ştie pentru să ştie,
şi aceasta Iaste nevoinţa.
Sîntu oarecarii carii vor să ştie pentru să-i ştie,
şi aceasta Iaste deşertare.
Sîntu unii carii vor să ştie pentru să agonisască,
şi aceasta rahnă Iaste.
Sîntu unii carii vor să ştie ca să zidiască,
şi aceasta scumpete Iaste.

ÎNCEPUT DEOSEBIT

Deşărtările care aflu între ceĭ ce Iubăscu deşărtările foarte multe sintu. Că nefiind îndestulaţi în viaţă a petrece, întru deşărtare ca să rămîe şi după moartĭa lor, întru pomenirea deşărtărilor sale silescu. Că oamenilor celor deşărţi şi blăstămaţi vor lumii, căriĭa i-au slujit în viaţa lor, şi după moarte să arete voile sale, neputînd mai multu. Că atîta sintu de înecaţi cu totul cu lumĭa, cît vădzindu-se a rămînea de lume, cu pofta nice cum a nu părăsi pre dînsa. Că aş îndrăzni a gĭura cum oamenii aceiĭa cu gĭurămîntu ar mărturisi, di li s-ar putea slobodzi în lumea aceasta viaţa vecinică, cugetile sale a fi întru petrecire de pururĭa întru nebuniĭa sa. Cîţi de mulţi oameni să află întru deşărtăcĭunĭa vieţii aceştii deşearte, carii nice socotială de Dumnedzău nu au, ca să-i slujască lui, nice cu numele lui celui bun ca să să supue, nice grijă de săraci are, ca că-i agĭutoriască, nice de viaţa sa, ca să o diriagă şi să o îndreptéze, sau să o chivernisască, nice cugetele ca să le curăţască, ce ca nişte dobitoace după lăcomiĭa banilor numai să lasă.

Hiara, dobitoc fiind, de-i întărîta-o, să mînie, de va fi ostenită, să dă odihnei,

cîndu-i iaste voia, doarme; de-i trebue hrană, să paşte; de însătiadză, să adapă; de nu va fi de altul supărată, nu se osteniaşte, nice să îngrijadză de lucrurile obştii. Iară omul, de cîte ori i-a hi voia să mănînce, mănîncă, de va fi vătămat sau întăr⟨î⟩tat de cinevaşi, îş răscumpără; ispitit, face curvie; de va însăta, bia mai multu decît îi iaste sete; de va fi îngreuiat de somnu, doarme, carii mai multu sintu să se numască dobitoace care să află prin munţi, decît oameni născuţi întru republică. Că acela iaste vrednic a să numi om, carele să păzeşte cu faptele ce să cuvin omului, carele în lucruri sa chiverniseşte după obiciaiul oamenilor, adec⟨ă⟩ care lucrurile sale, după pravila socotialii, nu după poftele răhnilor, chivernisiaşte.

62. Fieştecăruia firia să iaste povaţă spre a vieţui. Ţiţer⟨o, *De finibus bonorum et malorum*, 5⟩

63. Nu iaste bunătate adevărată cînd slujeşte laudei omeneşti Avgost⟨in⟩, 5, *Oraş*, 19.

Să lăsăm pre oamenii cei ce să află întru deşărtăciuni pînă să află în viaţă, iară să-i chemăm să dia samă după ce au murit, de carii, pînă petrec în lume: urmadză pre lume, în lume vieţuescu; mai n-aş cutedza a mă mira, pînă trăescu în lume. Ce sfîrşindu-se acum cea nenorocoasă şi fără folos viaţă, căci îngropîndu-se acmu, vor să mirosască deşărtăciunea lumii? De vom prăvi spre oamenii cei cinstiţi şi cu inimă bl⟨a⟩gorodă, adevărat, grozav lucru şi cu ruşine să fie; căci toţi văd sfîrşitul vieţii noastre, iară a nebunii noastre sfîrşitul nime nu-l véde.

64. Mai mulţi poftescu laudă mare a avea, decît fapte bune. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 6.

Nemică mai de obşte nu videm, nice audzim, nice cetim, decît că oamenii cei fără folos ţărîlor şi stăpîniilor celor de obşte şi cu viaţa de tot necurată şi ocărîtă, decît altora, întru viaţă, cu cinste şi după ce mor să-ş lasă pomenirea vestită şie poftescu. Ce lucru în lume mai deşertu poate a să socoti, decît a pofti a avea socotială a tuturor lucrurilor în lume care nu are socotială nice a unuia lucru şi a lui Dumnedzău, care are socotiala tuturor, a nu pofti a avea? Ce nebunie mai mare în om poate fi, decît că, pentru să-ş adaogă lucrul, de pururea îşi agoniseşte suflet mai rău?

Bătrîn rău ĭaste acesta întru firĭa omeniască. Că mulţi şi prea mai mulţi să află carii, pentru cinstĭa, întru nemică nu bagă samă diregirĭa vieţii sale.

Svetonie Trancvil, Carte 1, *De chesari*, cap 7, dzice că Iulie Chesarĭul, după ce vini la oraşul Gades, care să chiamă astădzi Gadit, care ĭaste astădzi în Işpania cĭa mai în lăuntru, socotind chipul a marelui Alexandru, care de multă vreme era în capiştea lui Iraclie, mare suspin, den tot pieptul, slobodzi. Şi întrebîndu-l ce ar fi pricina suspinului, au răspunsu: O, lucru neharnic, fiind de 30 de ani, în care mă aflu şi eu, Alexandru toată lumea au supus şi-ş aşedzase Vavilonul să-i fie pentru zăbava, iară eu, fiind rîmlian, nemică de pomenire, nice acum, n-am isprăvit, fiind în viaţă să-mi agonésescu laudă şi după moarte, nume vestit.

65. Grozav lucru ĭaste a da cale celor de potrivă şi frumos lucru ĭaste a covîrşi pre cei mai mari. Fab⟨ius Quintilianus⟩, I cap I.

Dio, scriitorĭul grecesc, Carte 2, *De îndrăznire*, dzice: avut-au obiceaĭu precuviosul bărbat Drusus Ghremanicul de cerca mormînturile oamenilor mari, carii să afla îngropaţi la Italiĭa; şi aceasta o făcea de cîte ori i să tîmpla a eşi la oşti. Iară pentru ce-ar fi aceasta, fiind întrebat, au răspunsu că pentru aceĭa cearcă mormînturile Sţipionilor şi altor oameni mari şi vestiţi, carii să află acmu morţi, spre carii, privind pînă era în viaţă, tot pămîntul să cutremura, cugetînd fericitul norocul lor, să agonisescu tărie şi îndrăznială. Şi pre lîngă acéstĭa să fie adaos, precum foarte să aţiţă inima spre stîngirea vrăjmaşilor, cînd niştine cugetă să-şi lase pomenire vécilor viitori.

66. Cursul vieţii scurtu, a laudei îndelungat. Ţiţero, *Fin* ⟨ = *Pro P. Sescio*⟩, I.

Scrie Ţiţero, întru învăţăturile ritorii sale, precum şi Plinius într-o scrisoaré a sa poménéşte, precum un călăreţ de la Theva Eghipetului au venit în Rîm numai să vadză de ar fi adevărat acĭale ce audziĭa de mare lauda rîmlenilor. Pre carele, întrebîndu-l un sfetnic a Rîmului, anume Meţenas, ce ar socoti de rîmleni, cum i s-ar părea Rîmul, să fie răspunsu acel călăreţ cum mai multu i-ari

67. Acĭaĭa iaste adevărată laudă, carĭa să dovedéşte cum a celui prea bun, aşea de mulţime. Ţiţero⟨o⟩, *Fil* ⟨ = *O rationes Philippicae*⟩, I.

plăcea pomenirîa celor trecuţi rîmlîani, decît lauda acestor de acmu; că unii pentru să întriacă pre cei vii, alţii pentru să să asemene celor morţi aşea de mari lucruri au arătat pentru numele cel nemuritorîu, după moarte.

Multu s-au bucurat rîmlîanii audzind acéstîa den gura omului strein, care şi celor trecuţi şi cestor de acmu au făcut laudă.

Păgînii cei vechi, netemîndu-se nice de iad, nice nădejduind de bucuriîa raîului, dentru slăbăcîune tărie, den inimă mică îndrăznire, din frică putére, den grijă nădejduire, den neprîîaten priiaten, din lipsă sufăr, dentru hiclenie ispită agonisiîa. Lepădînd voîa sa cea adevărată, urma socotiala altora, numai pentru să-şi lase oarecare pomenire şie, între cei morţi şi să se numere întru laudele celor vii. Mulţi rădică griji mari, cu norocire pentru să-şi lase pomenire pre urmă. Spune-vom cîteva mărturii de acîa⟨s⟩tea, pentru mai mare adevărul.

68. Mic cursu a vieţii ne⟨-a⟩ însămnat noaă firea, iară nemăsurat a laudei. Ţiter⟨o⟩. Pro Rabirio Postumo et In Verrem⟩

Ce lucru au îndemnat pre Nin, ca să afle războaele? Ce lucru au îndemnat pre Semiras, de au zidit cîteva zidîuri? Ce lucru au îndemnat pre Ulises Grecul, de au brudit atîtîa mări? Ce lucru au îndemnat pre marele Alexandru de au străbătut atîtîa ţărî? Ce lucru au îndemnat pre Iraclie Thevanul de au făcut stîlpi şi au pus hotară îmbetelor sale? Ce lucru au îndemnat pre Caîus Chesarîul rîmlîan de au făcut 100 de războîa? Ce lucru au îndemnat pre Chir, împăratul persilor, de au dobîndit amîndoaă Asiile? Ce lucru au îndemnat pre Anibal Cartaghenul de au făcut atîta de groznic războîu asupra rîmlîanilor? Ce lucru au îndemnat pre Chir, craîul Epirotelor, de au trecut la Italia? Ce lucru au îndemnat pre Atila, craîul humnilor sau a ungurilor, de au stăpînit toată Evropa?

69. Lauda cea mare prin groznică cale îase. Ovid⟨ius⟩, 4, ⟨*Tristia*⟩, 3.

Aceştea toţi, adevărat, nu numai pentru lauda despre cei ce petrecîa împreună cu dînşii în lume, pre acele vremi, ce şi pentru ceşti de pre urmă, carele spunem, să le vorovim noi, carii trăim acmu.

De vreme că sintem oameni și născuți den oameni nu ĭaste puțin lucru a să mira, cînd și oamenii între sine și inimile oamenilor au despărțire întru sine. Că nemică mai ades nu videm, decît de s-ar afla dzece bărbați, carii silescu să afle vreme de moarte, iară dzece mii carii nu priimăscu să fie moarte, pentru să să delunge viața spre desfătări. Cine rîhnĭaște lauda cea adevărată, sau cine numele său multu îș socotește, aceluĭa nume puțin trebue socotit. Oamenii cei mari, carii între siriĭani și între asiriĭani, între vaviloniani, între greci, între machidonĭani, între rodiĭani, între thevani, între rîmlĭani, între carthagheni, între nĭamți, între unguri, între hișpani, între franțozi, s-au silit să agonisască véste și nume mare, de nu ar fi în primejdie (așea voĭu dzice) ca într-un cuptorĭu aruncată viața lor, nicedecît n-ar fi rămas pomenirĭa lor nemuritoare la vécii ceşti de pre urmă.

70. Ostenélele bunătății și a primejdiilor, plata lauda și véstĭa ĭaste. Țițero, ⟨*Pro Archia*⟩.

71 Dentru osteneală cinstĭa răsare. Romsard, 6 66.

Sext Hersonicul, Carte 2, *De lucrurile rîmlĭanilor*, dzice: întrebînd oarecine pre Marco Marchel, hatmanul rîmlĭanilor, carele cel întîi la războĭu au vădzut dosul lui Anibal, căci ar fi așea îndrăzneț la făcutul războĭului și căci ar fi la bătae cu nădejde, să fie răspun⟨s⟩: eu, priĭateni, sintu rîmlian și hatman rîmlénilor și așea mi se cade, în toate dzilele, să-mi puĭu capul în cumpănă, că aceasta una ĭaste cale spre lauda și spre vestea cĭa vecinică. Așijdirĭa, întrebîndu-l de ce ar fi așe nemilostiv spre pierdzarea vrăjmașilor săi, iară după izbînda de sirgu că ce-i plînge pre cei biruiți, să fie dzis: să cade hatmanului romanilor, care nu va să se socotiască de tiran, și cu mînule sîngile vrăjmașului și deodată și lacrămi den ochi să verse; că mai multu poftește lauda pentru milostivire, decît pentru izbîndă a avea. Și să fie adaos hatmanul roman: cînd va sta la războĭu, să prăvască pre cei împotrivă ca pre niște vrăjmași, avînd nădejde întru biruință, sau că-i va birui, iară după ce să vor bi-

72. Niceodată céle ce-s cu grijă nu să biruescu, fără de céle fără grijă Mim⟨i Publiani⟩

73. Și a birui și a da sfat celor biruiți hatmanul ĭaste datorĭu. Curțiu ⟨= Curtius⟩, Carte 4.

74. În scurtă clipală céle prea mari a se răsturna pot. Tacit, *Anal⟨e⟩*, 2.

rui vrăjmaşii lui, să-ş aducă aminte precum şi aceĭa sîntu oameni şi că şi el să va putea birui de alţii; că nice la un loc nu se cunoscu mai bine cele ce ţi să vor prileji şi cele viitoare, fără cît în războĭu.

Aşeadară vrednică voroavă ĭaste acestui bărbat şi mulţi să vor afla carii, cetindu, sau audzind cuvintele acestea care li-au dzis acestu roman, le va lăuda, iară pre puţini să vor afla carii cuvintele acestĭa le vor urma; că den cei ce laudă céle bune mulţi vei afla, iară ce cei ce fac cele bune, foarte rari.

Oamenii cei neodihniţi la inimă, sau cu inima neodihnită şi turbure, de să aprind cu izbîndele celor vechi şi vestiţi oameni, care osteneală şi grijă pînă a le agonisi aceĭaş mainte de osteneală le socotescu. Că niceodată vreun hatman nu s-au veselit de izbîndă în Rîm, pînă nu s-ar fi întîi de o mie de ori viaţa sa cumpănit. Pentru ce de acĭastĭa ce voĭu să dzic, credzu că întru nemică nu voĭu greşi, adecă că toţi, pentru să guste lauda (să dzic aşĭa), poftescu măduha, iară de frica gurii nime nu va să zdrobască osul. Că de ar fi îndestul poftile pentru să agonisască lauda şi vestĭa, neîndoindu-mă mărturisescu că aceĭaş într-o slugă cît de proastă, în vacul nostru, mai mare s-ar afla, de cum s-au aflat întru acel mare Sţipio a Rîmului. Că nice un om dentru toţi muritorii nu ĭaste care n-ar pofti lauda şi vestĭa şie, măcar cît de sărac ar fi.

75. Nimică nu-i mai greu celui îndrăzneţ decît a răbda pre cel împuţit. Tacit, ⟨*Annales*⟩, I.

Prăveşte pre mulţi de viţă oameni tineri, carii sîntu fără învăţătură şi jacaş, carii cînd ascultă voroava cuiva de vrun războĭu vestit, în care războĭu au arătat lucruri mari, de mirat, unii călăreţi voinici, tineri, ca şi dînşii, îndată cu poftă să aprind şi să clătescu cu aprindere în lăuntru. Şi aşĭa, haina cea de boerie de divan, îndată o mută în portu de oştian şi rîhnescu de sirgu să purceagă în oaste şi să lasă de tot după înfrîngirĭa şi deprinderea călăriei. Şi aşea fiind aţiţat, cu acĭa poftă a tinereţilor, cer

voe de la domni să margă în oşti şi între ai săi bani⟨i⟩ îi împarţu. Şi aşia, eşind din hotarăle părinţilor şi aşădzindu în hotarul strein, cunoscu în tabere grele nopţi şi urîte dzile. Căci acmu strigă la arme, la straj⟨ă⟩ să păzăscă li se poruncéşte, de le agiunge hrannă gazdele le lipsăscu şi cînd le vine dzua lefelor, aceia iaste cheltuită şi mîncată.

Cu aciastea şi de acestu feliu de lipsă, după ce grijăscu, ticăloşii voinici îş pierdu inima, ales cînd îş aduc aminte în foame, în răceală şi în vînturi, în care mîncare cu dulceaţă şi în căldură petrecia şi la sficliţile cele bune, unde petrecia iarna, cu aducere aminte de desfătările trecute, multă mîhnire şi lipsă adaog⟨ă⟩. Şi aşea, după ce isprăvăscu acele ce să dzice lor, aşea de cei cunoscuţi, cum de priiatenii lor ce sintu cu dînşii de faţă aducîndu-le aminte, ca lăsind oastia să să întoarcă pre acasă-ş aleg socotiala. Şi stau aceia carii deodată numai s-au cerşut să aibă voe a merge la oaste, iară pre urmă cîte de dzece ori să cearcă să aibă voe a să întoarce la casăle sale; şi ce iaste mai nevrednic, căci mersese la oaste plini de bani, să întorcu plini de hulă şi de scădere.

Acestia spre acesta sfîrşit li-am dzis, pentru să aibă socotială oamenii cei înţălepţi şi aleşi cu ce feliu oamenii cei jacaş şi de gios silescu să-ş agonisască nume de laudă. Carii nu să să uite pre feriastră, ce să prăvască hotarăle ţărîlor; nu să gioace hîrjătăriile, ce să să bată în războiu; nu cu urşinic să se îmbrace, ce cu arme să se îngreuiadze; nu cu chiuhăiléni sau cal împodobit (pentru fala) să alerge împregiur, ce păzind veclcşugurile; nu a dormi amiadzidzi, ce pînă în dzioă a străjui; nesocotind lauda şie, sau mîndriia, ce a căuta lauda celui preaîndrăzneţ şi preainimos; nu cu priiateni făcînd gustări, ce năvălind asupra vrăjmaşilor să agoniseşti. Iară acestia, măcar că omul de niam şi de viţă le face, iară că ar fi

76. Ce nu-i cu cale întru alţii, să ne ferim şi noi. Ţiţer⟨o⟩, *Sluj*-⟨*be*⟩, 1.

77 Nemăsurat pinten lauda are. Ovid ⟨ius, 4, *Pontica*⟩, 2.

deşertare şi nebunie ştiu. Că de vreme ce lumïa au aşedzat lauda într-acestu felïu de lucruri, care va cu aceasta cale numai să isprăvască, datoriïa ïaste a celor tineri şi de niam a să nevoi aici, vrînd cu nevoinţă să isprăvască lucruri mari şi de pomenire, toate mădulările aicïa să le înfrîngă. Că de să face războïul cu cale şi pentru apărarïa moşiei, mai multă zavistie are cela ce piïare de mîna vrăjmaşului, decît cel ce trăïaşte în scădere împresurat. Grozav şi cu hulă ïaste acestu lucru celor nemeşi, şădzind în casăle sale, aud laudele şi numele acelora carii au dragoste spre lucrurile războaelor. Căci nu ïaste lucru harnic, celui tînăr, de rudă şi de viţă, a asculta şi a spune lucrurile altora, ce să se nevoiască singuri a le face acelïa, ca să fie de alţii lăudate lucrurile lui.

78 Şi la mése mari să afle ca aceïa carii ar purta oastea. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 44

Cîţi de mulţi să află astădzi, carii laudă pre înţălepcïunïa altora şi ei întru înţălepcïune nu să înfrîngu; şi aceïa nemică altă, fără cît rîhnescu lauda şi o vor, iară viaţa sa o petrec fără de nume bun. Şi în zădar dzic, precum mulţi, de pururïa au lauda în rosturile sale, iară viaţa îş petrec fără laudă şi fără nume bun. Că cei mai de multu ai noştri, în cîmpi cu suliţile făcïa războïu, iară tinerii noştri la masă, pre această vreme, cu limba fac războïu. Că mulţi dentru muritorii, carii sîntu daţi, după deşărtăcïune poftescu şi-ş vor, ca să-ş laşă pomenire deşărtării sale. Ce acelïa să cade lor a le petrece în viaţă, care lï-ari aduce nume lăudat, nu hulit, după moarte. Că mulţi den cei bătrîni pomenire ca aceïa ş-au lăsat, mai multu de căială decît de apărare. Că aş vrea să ştiu de la aceïa cari au audzit acestïa, sau au cetit, de zavistuescu lui Nemrod, celui întîi tiranului, sau Semiramnidie⟨i⟩, care au rîhnit curvie cu feciorul său, sau lui Antenor, carele au vîndut pre aur Troada, sau Midii, care ş-au ucis pre feciorii săi, sau lui Tarcvinie, carele au făcut silă de curvie Luc reţii muerii, sau lui Iunie Brut, care au ucis

79. Dentru greşala altula cel înţăleptu dirége a sa Mim⟨i-Publiani⟩

pre Chesarĭu, sau Silei, vărsătorĭul de singe, sau Catelinii, carele au asuprit patrida sa cu tirănie, sau Iugurthei, carele au zugrumat pre fraţii săi, sau Caligulie, carele au curvit cu surorile sale, sau lui Nero, care au ucis pre mumă-sa, sau lui Iliogalba, carele au prădat beséricile, sau lui Domichian, carele altă nemică nu ştiĭa, fără numai cu mîna altora a zugruma oameni şi cu mîna sa a ucide muşte.

80. Nemică mai blăstămat nu-i decît cel ce nu se cade; nemică nu-i mai spurcat, decît robiĭa. *Tiţer*⟨o⟩, *Fil* ⟨ = *Orationes Philippicae*⟩, 3.

Puţini sîntu acĭaste ce am pomenit, împotriva celor mulţi, pre carii a-i pune aice aş putĭa, de carii dzic şi mărturisescu că, de aş fi fostu în locul lor, n-aşi fi ştiut ce aşi fi făcut. Iară să dzic, că de aş fi fostu în locul lor, mai cu greu mĭ-ar hi fostu defăimarĭa ce o au petrecut ei a o petrece, decît viaţa cărĭa au pierdut să o pierdzu.

De puţin folos ĭaste pîrăul acela a fi plin de peşte, sau muntele a fi plin de fiară, de nu va fi vînătorĭu învăţat a vîna şi a undi. Aceasta asămînare ĭaste pentru să arăt că puţin foloseşte a da în mîna cuiva lucruri mari, de nu va ştie a otcîrmui acelĭa, spre lauda şi vrednicie. Că multă înţălepcĭune trebue spre gătirĭa numelui celui bun şi lăudat şi a-l păzi pre dînsul nevătămat trebue răbdare. Că bună socotĭală şi înţălepcĭune trebue a oamenilor celor înţălepţi a începe lucrurile cele mari şi cu grije. Că să ştie aceasta, că nice dănăoară nu să gătiadză lauda, pînă nu va părăsi defăimarĭa.

81. Pre cel buni, precum ĭaste lăuduros lucru, aşea şi cu greu a-i întréce. Plinius, Carte 6, ⟨*Epistola*⟩ 6.

82. Să facem ce să cade pre putinţile noastre. Celoralalte grij⟨i⟩ să aibă cela ce otcîrmuĭaşte cerĭul şi pămîntul. Arios⟨to⟩, 22, 27.

Ce să vinim la voroava noastră. Precum domnul cel înţăleptu, că ari pofti a avĭa mai multu nemuritoaré laudă după moarte să aibă, decît să aibă vro odihnă într-această viaţă; aşea mărturisescu, nice să fie aceasta de mirat. Că de lucrurile cele mari, lucrate de domnii cei buni, pururĭa să află pomenire; iară de desfătările domnilor celor răi niceodată nu lipseşte şopta de hulă.

Dintre hatmanii lui Iulie Chesar fiind întrebat oarecare (precum vedem la pomenirea lui), că nice pre vrĭame ernii, întru atîţĭa ometi şi răcĭale mari ar petrece străjile, iară

83. Nu tuturor acéliaş le plac, nice să potrivăşcu. Plin⟨ius⟩, 7

vara pre atîtĭa călduri ar face cale, să fie răspunsu: eu, dzice, ce ĭaste în mîna mea voĭu face; lucredze şi cerĭul ce ĭaste în putĭarea lui. Că mai multu ĭaste a să socoti inima aceĭa cu care să face războĭul, decît norocul cu care să agoniseşte izbînda. Că lucrul războĭului ĭaste vîrtutĭa, iară izbînda are povăţuire pre noroc; cu care şi vrednică voroava acestui hatman roman şi tare.

84. De potrivă nu sintu, care să cearcă cu despărţire. Sem⟨machus⟩, 23.

Simvolul domnilor, care scrie mai multu mai încolo, mai nainte a păşi, mie mi se pare că va să însămnĭadze precum datoriĭa domnilor ĭaste să păşască mai nainte întru cĭale bune, cu care să nevoiască a întrece pre alţii şi să păşască unde altul, sau puţini domni au păşit, să păşască, de vreme ce domniilor, a nu păşi cu cei mulţi într-un chip, ce a-i întrece pre toţi li să cade. Cu cale ĭaste ca să arătăm aicĭa, înaintĭa ochilor, domnilor de acmu şi celor viitori pre urmă, pre mulţi domni trecuţi, carii multe cu putere au făcut, pre carii să-i urmedze, că domnul carele va să fie bun trebue să ştie carii au fostu domnii buni; că nu trebue să urîm cele ce hulescu cei răi, nice ce laudă oamenii lumeşti să priimim.

De cîţi domni, cetindu, lăcrămădz, cînd gîndesc de îmbunăturile ce priimĭa întru urechile sale, cînd vieţuĭa şi cîţi domni stînşi cu greşala scriitorilor vădzu. Cade-să, dară, domnilor şi celor mari, cu mare nevoinţă a căuta, nu acele ce aud, ce acéle ce n-ar vrĭa să audză; nu acele ce văd de faţă, ce acelĭa [ce] care să lucriadză în netîmplarĭa lor; nu acele ce dzic oamenii, ce acelĭa ce ari vrea să dzică: nu acelĭa care numai de cei vii să să scrie, ce acele ce-s adevărate, de ari îndrăzni să le grăiască. Că multe carele sîntu de grăit, căci le tace cel mic şi cel supus, nu pentru necredinţa lui către stăpîn, ce pentru inima domnului cea prepuitoare, face tăcĭare. Că nu să cade domnului b⟨la⟩g⟨o⟩rod, audzind adevărul că să dzice, să să turbure, nice să sufără să se hicliniască cu îmbunătu-

85. În bunătăţile domnilor toate, şi céle cinsteş⟨e⟩ şi céle necinsteş⟨e⟩ au obicéĭu de laudă. Tacit, ⟨*Annales*, 2⟩.

86. Mai mulţi de cei ce hrănescu averile omenilor sintu cu voroavă deşartă. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 36.

rile, ce acele ce aude că i se dzic, să le pue în lăuntru şi să socotiască oare acele ce-i dzic, adevărate-s, sintu-i de folos, au cele minciunoase grăite sintu-i de scădere? Că nemică mai bună mărturie adevărului sau minciunii nu-i, decît cînd face omul în lăuntru socotiala şi părerea sa.

87. Mai multu vatămă limba îmbunătorĭului, decît sabiĭa lovitorĭului. Heeron ⟨imus⟩.

Acéstĭa, dară, pentru aceasta s-au dzis, ca să înţăliagă domnii că eu n-am arătat domnilor acéĭa slujbă care a să cinsti, nice poftescu, nice să cade, adecă ca să mă fac într-această ostenială a mea îmbunătorĭu, că fără cale ar fi şi atîta de prea grozav lucru, cînd un domnu vestit, audzind cu urechile socoteli ca acelĭa să iasă den rostul mieu, care cu multă ostenială am nevoit să arăt dreptatea întru care îmbunătura niceodată loc n-au avut, nice are să să amăgească.

Lăsînd, dară, altele, să venim la calea noastră. Istoricii cu mare laudă înalţă pre Licurg, pentru ce au dat pravilă lachidimonénilor; pre Nomma Pombilion, căci au cinstit besericile; pre Marco Marchel, căci lăcrăma după cei biruiţi de războĭu de dînsul; pre Iulie Chesarĭul, căci erta pre vrăjmaşii săi; pre Octavie Avgustu, căci au fostu drag norodului; pre Alexandru cel Mare, căci era spre toţi făcătorĭu de bine; pre Pir, crăĭul Epirotelor, căci au aflat măiestrii de mirat; pre Ector Troadianul, căci era războinic mare; pre Iraclie Thevanul, căci au fostu prea tare; pre Ulises Grecul, căci au îndrăznit a să lăsa întru multe griji; pre Attilie crăişorul, căci au sprejenit multe nevoi mari; pre Tit împăratul, căci au fostu tată celor meseri; pre Traian, căci au făcut multe mari lăcaşuri şi pre Marco Avrilie, pre acel mai bun, căci cu învăţătura şi cu înţălepcĭunĭa pre toţi au întrecut.

88. Mai vrérĭaş să mă valăm cu ciale adevărate, decît să plac pentru îmbunătura. Sinec⟨a⟩, 2, *Mil⟨ă⟩*, 2.

89. De înfricoşare osteniala plată să îndemne. Ver ⟨ = Bernhardus⟩, fil⟨a⟩ 221.

Nu dzic ca vreun domnu den vremile de acmu să fie datorĭu a face toate bunătăţili acelora ce au fostu domni. Ce numai aceasta să dzic, nu am grijă; că precum nu se poate un domnu pre vremile acestĭa să urmedze pre toţi, în toate, aşea şi de nu va urma nice

unile, grozav lucru ĭaste. Nu poſtim ca să facă domnii orice pot, ce ca unile acestor trecuți buni domni, care să cad, să nevoiască să facă. Îndrăznescu de dzic unile de a lor că sintu datori să le facă. Că domnii de s-ar sili să facă toate acelora cătră care sintu legați și datori, neceodată fără lucru sau cu scădere traĭul și viața lor nu lĭ-ar fi.

Scrie Plinius întru cartea sa precum Cato Țînserul purta în deget inel, pre care inel era scrisă aceasta· fii priĭaten unuĭa și nepriĭatin nimăruĭa. Căror dzise a lui Cato, cine ar lua sama de amănuntul va afla și multe și prea grele socotele închise suptu acele slove. Ce, pentru să aduc acestea cătră voroava mea, dzic: dom⟨n⟩ul, carele poſtește cu laudă să ocîrmuiască țara și lăcuitorii țărîi și să facă tuturor dreptate într-un chip și să păzască viața întru lineşte și să fie de toți lăudat și să-i rămîe în urmă vecinică pomenire, datorĭu ĭaste să priimască a unue bunătăți și a nu priimi răutățile tuturor. Că inima întru domnu, cu carĭa pre mulți, sau să-i întriacă, sau să li se potrivască, laud și mărturisescu.

90. Îți vei agonisi bunăvoința tuturor, de vei trage prieteșugul celor buni la tine. Plut⟨arh⟩, 4 ⟨*Symp. initio*⟩.

Iară le dzic ca toată puterĭa minții și a socotelii să-ș radzime la unul, oarecare. Că mulți sintu carii, pre mai mulți, pînă trăescu, silescu să-i întriacă, iară așĭa mor, cît nece pre unul să nu agĭungă. Măcar că oarecine, cît de multu ari face și ce-ar avea a face, ar sili, iară fieștecarele dentru muritori nu are mai multu decît ce are unul (ca să dzic așea): unul să va, unul să poată, unul să nască, unul să viețuiască, unul să moară; și de vreme ce numai unul ĭaste, nu mai multu decît se cuvine unuĭa î⟨i⟩ trebue să agonisască.

Dintre toți domnii cei buni, carii i-am lăudat mai sus, mai pre urmă ĭaste Marco Avrilie. Că măcar că am cetit a mulți domni lucrurile făcute, iară, mărturisescu, că vrednece sintu de a le ceti și a le ști domnii. Oricia Marco Avrilie, sau au grăit sau au fă-

91. Acelui pre carele vom să-l lăudăm trebue mai mult bune să i se numere, de cum le are în sine; iară hulindu-l, împotrivă cale a sta. ⟨Isocrates, *Oratio* 6.⟩

cut, acélîa şi a le ştie sîntu harnice şi a le urma de triabă sintu;nu dzic pre acesta domnu întru păgîniîa lui, ce întru cele de dînsul făcute bunătăţi a le urma, ce au făcut să să priimască. Că de s-ar aduna la un loc lucrurile a mulţi creştini, cu o samă de păgîni, pre cît rămîn păgînii de creştini, întru ale credinţii şi a dumnădzăirei, atîta întru faptele bunătăţilor ne întrec păgînii aceîa pre noi.

Şi mulţi domni, den vacul cel vechîu, au avut prietenie şi dragoste cătră vreun filosof vestit. Alexandru cu sine avea pre Aristotel; Darie pre Ploten; Avgustu pre Fist; Pompiîu pre Plavtu; Tit pre Plinius; Andriîan pre Secundu; Traian pre Plutarh; Antonie pre Apolonie; Theodosie pre Clavdie; Siver pre Fabat. Şi mai ales atîta era în curţile împăraţilor şi a domnilor în cinste filosofii, cît îi avea în locul părinţilor, părinţii în loc de dascali să cinstiîa. Deci acei filosofi, în viaţă era cunoscuţi domnilor. Iară Marco Avrilie, a cărue învăţătură, pre scurt, închin măriei-voastre domni, întru această a mîa carte, nu viu, ce mort îaste. Nice pentru aceîa, căci să află mortu, să nu-i priimiţi ale lui dzise şi învăţături, că pot fi să fie mai de mare folos cari li-au scris el, cu mîna, decît cele ce au dzis ceîalalţi, cînd vieţuîa.

Spune Plutarh că pre vremîa lui Alexandru trăîa Aristotel, fiind Omir de cîtăva vreme mortu. Să întrebăm, dzice, cîtă credinţă da Alexandru unue şi cîtă cinste da altuîa. Adevărat, cartea lui Omir, cînd mergîa Alexandru la odihna sa, în mînă o avea şi, cînd să deştepta, cetiîa; de pururîa în sin o purta, de multe ori suptu cap o punea. Iară Aristotel n-au fostu aşîa încredinţat lui Alexandru, cărue nu de tot îi da ascultare, nice îl credea totdiauna. Şi aşea, pre Omir de priîaten, iară pre Aristotel de dascal l-au avut Alexandru.

92. A ne agîutori pre noi pot nu numai ceşti ce sintu, ce şi cei ce au fostu. Sen ⟨eca⟩, *Epis ⟨tola⟩* 55.

Aşea au fostu ceîalalţi filosofi; iară al nostru Marco Avrilie şi filosof au fostu

preaînvăţat şi domnu preaputérnic. Deci lesne să vede că mai mult i se cade lui credinţă, decît altuia. Că, ca un domnu ostenélele (care într-această cale a aceştii vieţi rădicînd) va spune, iară ca un filosof va arăta liacuri.

Pre acesta înţăleptu filosof şi împărat Rîmului, **ales de pre carele am scos cartea noastră, pre limba** româniască, unile — că toate ale lui să le fim scris, cîţva ani ar trebui adaoşi vieţii noastre, să-l aveţi, domnilor, ca pre un îndreptătoriu tinerétilor, ca pre un părinte întru chivernisire, povăţuitoriu în războiu, îndreptătoriu în cale, priiatin întru osteniale, pildă întru bunătăti, învăţătoriu întru ştiinţă. Iară căci nu altui domnu creştin, ce acestui păgîn domnu, am vrut să scriu viaţa, că pre cît acestu domnu, păgîn fiind, are laudă pre acestu vac, căci au fostu bun, pre atîta pediapsă vor avea domnii creştini în ceia lume, de vor petrece viaţă rea aicia, pre această lume. Iară pre scurtu voiu scrie măriilor-voastre viaţa lui, nu aşea precum o am cetit în cartea lui pre largu. Căci cum am dzis mai sus, nice vremea, nice gîndul nu mă lasă, aflîndu-ne suptu cumplite vremi şi de primejdii pămîntului nostru, care Dumnedzău să le mute şi să le prefacă într-alte vremi mai bune şi norocoasă.

93. Acela mai multu trebue ascultat a cărue faptele să potrivăscu cu dzisele. Plut ⟨ = Plato Volater⟩, Carte 28.

De multe ori mi-au vinit în minte a cugeta, oare sfatul cel den véci a dumnedzăirii, carele au dat domnilor scaun în cinste, la vreme, precum v-au împodobit pre voi, pre domni, cu mai mari decît toţi oamenii daruri, oare vrut-au să vă facă să nu fiţi întru slăbăciunia omeniască ca noi? Ce nu vădzu să vă fie făcut.

94. Urmarea adése să face obiciaiu. Fab ⟨ius Quintilianus⟩, 18.

Vă vădzu pre voi că, fiind den fii⟨i⟩ lumii aceştiia, nu puteţi întru altu chip a vieţui, ce după obiciaiul veacului acestuia vieţuind vă vădzu pre voi. Că îmblînd prin vacul acesta, nu puteţi altele, ce acestui viac lucruri faceţi; că, vieţuind în trup, sînteţi supuşi lipsilor trupeşti.

95. Minlea şi lauda nu să pot îngropa. Sid ⟨onius Apollinaris⟩, 4. *Epis⟨tola⟩* 11

Vă vădzu pre voi, oricît de lungu de aţi petréci în viaţă, de la o vréme vă vine a vă pogorî din scaun în mormîntu. Nesăvîrşită ĭaste osteniala voastră şi niceodată odihnă uşite voastre n-au.

Vă vădzu pre voi că iarna frig, vara căldură răbdaţi; foame aduce şi séte atrage; de priĭatini părăsiţi şi nepriĭateni avînd mulţi şi de bucurie părăsiţi.

Vă vădzu pre voi bolind şi pre slugile voastre că vă slujescu voaă cu ură.

96. Tuluror aceastaş soarle: a să naşle şi o tocmală: a muri tuturor. Chiprian, *Ora ţ⟨ii⟩*, 2.

Vă vădzu pre voi că aveţi multe şi multe că vă lipsescu. Mai pre urmă, ce poftim să vedem mai multu decît a vă videa pre voi, pre domni, murind şi făcîndu-vă hrană viermilor, de vrĭame că domnii şi oamenii cei mari să fac hrannă după moarte viermilor. Căci în viaţă nu lăsaţi să vă se dea sfaturi bune, neprepuindu-vă. Căci aveţi oameni pre lîngă voi, învăţaţi, harnici, carii v-ar putĭa otcîrmui întru acele ce v-ar vedea că greşiţi. Că de greşiţi, domnii, nu să cade nemărui să vă cĭarte pre voi. Iară să cade să aveţi voi ca aceiĭa carii să vă aducă aminte ce faceţi şi multu să nu faceţi greşele, să vă dea sfat. Că prostimea, de greşeşte, trebue certat⟨ă⟩, iară de greşeşte domnul trebue invăţăt. Şi precum va domnul a fi cu cale să rĭabde supuşii lui certarea domnului, aşea şi singur domnul a priimi învăţătura norodului foarte cu cale ĭaste. Că de vreme ce binile unue radzimă de binile altue, singur lucrul arată că, de va petré⟨ce⟩ domnul întru greşală, niceodată norocul în cale diriaptă nu va întra.

Această, dară, carte a mĭa, cu oarece ostenială izvodită, cu plecăcĭune o închin măriilor-voastre, liminaţilor domni, care să o priimiţi cu inimă veselă şi ochi milostivi, plecat mă rog, rugînd pre milostivul Dumnedzău ca să fie vieţii măriilor-voastre de învăţătură şi norodului de folos. Amin.

Robul măriei-voastre, Nicolae Costin vel-logofăt.

CEASORNICUL DOMNILOR

VIIAȚA ÎMPĂRATULUI MARCO AVRILIE, CU ÎNVĂȚĂTURILE LUI, ARĂTÎNDU ȘI OBICEÏURI VECHI A ÎMPĂRAȚII RÎMULUI

PARTÏA ÎNTÎÏU

Pentru niamul și naștirea luï Marco Avrilie. Cap I

În anul 695 de la zidirea sau descălecarea Rîmului, după moartïa lui Antonin celui Bun și de la Hristos mîntuitorïul nostru 361, ales fu împărat Rîmului acesta Marco Avrilie, den dzisa norodului și ales sinatului.

Acestu om foarte ales, de moșie rîmlian, născut în muntele Chellii, în luna lui maïu în 6 dzile. Moșul lui au fostu Antonie Veru. Strămoșul lui Anniu Veru l-a chemat; în Hișpanie făcut fu svïatnic pe vremïa pricii între Pompeïu și între Chesarïu, în care vreme pre mulți hișpani la Rîm și de rîmlïani la Hișpanïa pentru lăcașul i-au mutat. Deci acestu împărat ⟨era⟩ de strămoș rîmlian și den strămoașe hișpancă. Iară tată-său și moșu-său și strămoșu-său fură numiți Aniu Veru și pentru aceïa, de mulți istorici, Marco Avrilie să numïaște Veru. Iară de Adrean împăratul să numi Marco Avrilie Verissimus, adecă cel mai adevărat, pentru că nice dănăoară însămnat în mincïuni, sau abătut den dreptate n-au fostu.

Niamul acelui Annin Veru (precum scrie Iulie Capitolen) să trage den Noma Pombilie

şi de la Marco Curţius cel prea ales a rîmlîanilor. Muma acestui împărat au fostu Domiţiîa Clavilla, precum dzice Ţinna în cărţile sale. Că niamul Clavilli în mare cinste era, care dzic să să fie trăgînd cu niamul de la Camil, hatmanul cel preavestit al rîmlîanilor şi preafericit, carele au răscumpărat Rîmul de la franţoji cu războîu, pe vrémîa cîndu dobîndise franţozii Rîmul şi încungiurînd ei şi curtea cea mare a Rîmului, ce-i dzicîa ei Capitolium, au mîntuit acestu hatman Rîmul de franţoji. Spre pomenire deci acestui hatman Camil, cei ce să număscu, sau purcîade din sămînţa lui parte bărbătiască să numiîa Camili, iară partea femeiască dentru aceîaşi sămînţă să numiîa Clavele, întru pomenire vecinică fetei lui Camel, căriîa numele îi era Clavilla. Aceasta Clavilla, neputîndu-se mărita, să duse la călugăriţile fete, ce le dzicea rîmlenii vestales, între care fete multă vreme petrecu-ş viaţa şi în mare cinste fu de rîmlîani, cît după moartîa ei, fiind de 46 de ani, cu stihuri cinstiră rîmlîanii mormîntul ei.

Lăsind dară acestea şi altele, viind la istoriîa noastră, trebue să ştim că rîmlîanii pre 12 table au avut lege scrisă cu [cu] aceste slove. Orăşîanii toţi, cu deosebite urice, în véci într-acel loc să se bucure, în care loc cei mai mari a lor au arătat vreun bine mare norodului romani. Căci cu cale foarte îaste cînd îş duce vreun oroşan viaţa în grijă şi în cumpănă pentru moşiîa sa, acolo să i se dea lui cinste de oraş. Cu aceasta dară légîa şi pravila pentru binile săminţii lui Camel ce-au arătat oraşului Romei, cu mîntuire de vrăjmăşiîa franţozilor, avîa loc şi paza sa la curtîa cea de frunte a Romei. Că să cunoaşte adevărat lucrurile lui Camel hatmanul, preaputîarnic acestor de potrivă şi mai mari de acestîa că au isprăvit. Iară că între cele lucrate de însul întru zidîurile oraşului, decît altele a lui lucrate, alte date fură mai înălţate; şi aceasta cu cale au

1 Hrănescu bun(ă) tăţile pildile daruri lor Casio(dor), 12, *Ipistolie* 6.

2. A cărula lucru ha rul ieste în oraş, acelula de pururea cu prea mari faple créş te. Levie (= Titus Livius), Carte 24

făcut rîmlïanii de au socotit, decît altele mai multe, această faptă a lui Camel şi franţozii. Că den toate bunătăţile vitejïaşti acelïa mai mult şi mai de cinste sintu să să socotiască care ⟨au⟩ încă de în sine vreo de binefacere în obşte.

Nice un mod de bănuială nu fac istoricii romani, căci schimbarea vremilor, mulţimea tiranilor şi turburarïa oştilor de casă au dat pricină de scădere acei vechi răpublică a Rîmului şi în locul ïai noao şi de scădere niam scornise, ce nimărui aceasta să nu-i pară cu mirare. Căci în toate stăpîniile şi niamurili au deprinsu aşea. Că mutîndu stăpînii, îndată streine pagube între cei supuş să aţiţă. Pollio dară dzice, nice cu primejdiile cele multe, care au· stătut în răpublica, nice cu adese nevoi, care au pătimit Rîmul nu s-au luat de la ruda lui Camel aşedzămîntul acela ce avea cu paza în curtea ce⟨a⟩ în frunte a Rîmului, de care am pomenit mai sus. Fost-au pe vremea Sîllii svetnicului, de care niamul lui Camel pătimie urgii grele, pentru căci au urmat partïa lui Marie svetnicului; iară murind Silla cumplitul, Iulie Chesarïul poruncitorïul, cu vrednicie agonisind cinste, tuturor celor izgoniţi romani înturnare iarăşi în Rîm li-au isprăvit.

3. Inimile celor supuşi deodată cu schimbaria domnilor să mută. ⟨Po⟩liv⟨ius⟩, Carle 10.

4. Lucrurile noaă de pururïa au tîmplări noaă. Gal⟨lus⟩, 30.

Iară ce să atinge de părinţii şi de moşul lui Marco Avrilie împăratului, ce avere au avut, ce cinste, ce lipsă, ce har, ce ură, ori bună, ori rea, necăïuri scris nu aflăm; că istoricii romani, viaţa părinţilor a împăraţilor o au trecut cu tăcerïa. Şi aceasta mai multu, căci monarhia mai mult den osebitile ale sale agonisite să face moşnian cinstilor, decît dentru hărniciïa părinţilor.

Dzice Iulie Capitolen că Aniu Veru, tatul lu⟨i⟩ Marco Avrilie, au fostu hotnog pe oştile la Rod şi apărătorïu altor margini. Împărăţind deci Traian cel Bun, Andriian cel Înţăleptu şi Antonie cel Bun, care împăraţi oştile sale nu altora, fără numai

5. Cu céle agonisite a bunului tată mai tare să întărescu casăle a bunilor feciori.

6. Mare podoabă întru lauda părintelui. Plinie, 6, *Ipist⟨ola⟩* 6.

oamenilor celor împodobiți întru înțălepciune și întru bunătate, pre samă le da. Că domnii blagorodnici, înțălepți, au deprinsu a alege pre aceiia povățuitori, carii ari ocîrmui războaele cu înțălepciune și după arătaria vremii și folosul acolo tare să stia cu războiu.

Avia rîmlenii, deosebi de oștile rînduite asupra vrăjmașilor, la patru părți a lumii, apărăturile sale foarte tare, cumu-i la Vizantiia, unde iaste acmu Țarigradul, pentru să opriască pre parthi; la Gadi, care să chiamă astădzi Calez, pentru să înfricoședze pre lusitani; la apa Rodan, care să chiamă astădzi Renul, împotriva rocoșiturilor nemțăști și la Colasseni, care iaste astădzi Rodosul, pentru supunirea varvarilor. Pentru aceia li-am scris acestia ca să să știe că la aceste locuri oameni aleși, de credință, trimitia rîmlianii, pentru paza și apărarea, den care cunoaștem că tatăl lui Marco Avrilie, Annie Veru, au fostu dentru cei aleși și trimis la Rodos. Iară a afla n-am putut în cîte țări și cu ce oameni au petrecut acestu împărat la copilăriia sa. Pentru ce ar fi pricina aceasta? Că scriitorii Romei nu avea obiceiu faptelor domnilor mainte de ce ar cădea la stăpînie să le pue la cărți, fără poate fi a celor tineri, carii din tinerețile lor au arătat vreo faptă mare. Care lucru mai cu cale mi se pare a fi. Că mai mare laudă agonisește acela care cu singură înțălepciunia sa dobîndește cinste, decît cela care dobîndește după moșie, însă nu aceia cinste ce-i agonisită cu tiranie.

Svetonie Trancvil, Cartea 1, *De chesari,* cap 40, pre largu faptele lui Iulie Chesariu spuind cît era de defăimate tinerețile lui Iulie mărturisește și cît era de streină păreria tuturor de dînsul, cum nice dănăoară să nu cadză la împărățiia Rîmului. Și pentru aceia scriu istoricii, ca să să socotiască domnii de Chesariu, carele întîiu au aflat monarhie, adecă stăpîniia a unue

7. Céle agonisile cu războiu nu într-altu chip ce cu acea tărie să moștinescu. ⟨Fabius⟩ Quintilia⟨nus⟩, Carte 5, cap. 17.

8. Lauda cu vrednicie să ține. Sal⟨lustius⟩ (?), ⟨*De a repub⟨licii⟩ orînd⟨uia-lă⟩*, 4.

9. Acolo sintu darurili cinstite unde sintu vrednicii bunătății. ⟨Symmachus⟩ 1, *Ipis⟨tola⟩* 14.

şi a înţălepcîunii cu carîa o ar fi stăpînit n-au avut.

Întrebînd un filosof, carele din Rîm trimisese carte la Filared, tiranul Sichilii, căci ar stăpîni atîta vreme cu tirănie acele ostroave, cu puţine cuvinte au răspunsu la scrisoarea acelui filosof: „Mă faci că sintu tiran, căci am dobîndit această ţară şi sîntu ani 32 de cînd moştinescu; eu mărturisescu că am fostu tiran cînd îl dobîndiîam acestu loc, că nime nu îaste să nu se chieme cu cale tiran, carele îa cele streine. Iară nu priimăscu să mă chem tiran, că, de am agonisit locul acesta cu sila şi cu strîmbătate, iară cu înţălepcîune şi cu bună socotială l-am chivernisit. Pentru aceîa aşea să ştii că mai lesne lucru îaste a agonisi cele streine, decît iarăş acele dobîndite a le păzi cade foarte cu greu".

10. Nu poate sta îndelungu putérîa care să poate cu răutate a să înmulţi. Sinec(a, 3. *De Ira*, 16).

11 A să ucide şi a muri între tirani cinste şi dobîndă să socoteşte. Orin(=Orosius), 7, cap. 47

Avut-au Marco Avrilie muîare pre fata lui Antonin cel Bun, al şeasesprădzécelea împărat Rîmului, anume Favstina care, neavînd tată-său altu fecior, să făcu moştinetoare împărăţii. Şi aşea, luîndu-o muîare şi ca nişte dzestre agonisi cinstea împărăţiei Rîmului. Fost-au această Favstină cît cu chipul preaiscusită, den care au născut doi feţi: pre Comod şi pre Veresum.

De doao ori luo izbîndă Marco Avrilie: de pe parthi şi de pre îurtumanii mării. Fost-au om preaînvăţat şi foarte isteţu la minte. Aşea întru limba grecească, cum lătiniască, foarte ştiutorîu. La mîncări, la băuturi foarte cu măsură. Multe cărţi au scris. Murit-au în Ţara Unguriască, unde mersîase cu oşti să supue acea crăie, precum vom spune pre urmă în cartea aceasta. Împărăţit-au, lăudat întru dreptate, ani 22. Murit-a de 63 de ani, în care să află anul ce să numeşte climacteric, în care an să tîmplă mare grijă şi la cumpănă viaţa omului, cînd să plineşte de şeapte ori noaă ani şi noaă ori şîapte ani.

12. Chipul şi icoana domnului, nu aurul mai bine decît priinţa, cu dragoste oamenilor deşchide şi ţine. Plinius, *Paneg(iricul lui Traian)*

13. Peste toată viaţa al şeaptele fieştecare an îaste cu grijă Cinsori(nus), cap. 14.

Fost-au cu totul Marco Avrilie unul den

domnii lumii aceştiĭa, pentru care a lui viaţă, pentru mari învăţături şi fericirea norocului, de a-i alege de o parte numai pre Favstina şi pre ficiorul său Comod. Moarte⟨a⟩ lui mare jeale au adus Rîmului; căci viaţa lui au fostu scumpă şi poftită orăşĭanilor, cît rîmlĭanii fieştecarele pentru vécinica pomenire a lui i-au făcut stîlpi cu chipul lui şi fieştecarele avea în casăle sale stîlpu cu chipul lui, care lucru nice unui împărat să să fie tîmplat vreodată nu cetim, nice lui Avgostu chesarĭului, decît care împărat mai drag lui rîmlĭanilor n-au fostu.

CARTĬA LUI AVRILIE ÎMPARATULUI LA APOLIN, PRIĬATENUL LUI, CARE AŞEA CURA, ÎNTRU CARE SA ARATA OSTENELELE ÎNVAŢATURILOR LUI ŞI OBICEĬURILE RÎMULUI CELE BUNE, DE DEMULTU ŞI VECHI

Marco Avrilie împărat Rîmului, unul, lui Apolin, véchĭului priĭatin, sănătate şi obştii pace. În besérica călugăriţelor dată îmi fu mie scrisoarea de la tine, de oarecînd trimise de tine şi de mult dorită de mine, în care fiind scurtă scrisoarea ta la mine ceri de la mine răspunsu cu multe cuvinte să fie, care lucru nu să cuvine cinstei ce să află singură la împărăţie. Că nemică nu-i mai fără cale domnului, decît a să lăţi cătră ispravnicii săi în cuvinte şi a fi strînsu întru împuţinare a face lui bine şi a făgăduinţelor.

14. Nu a adiveri şi a nu face să cade domnilor, ce mai mul lu a nu adeveri şi a face binilĭa

Căci boleşti de picior şi că simţi durere grĭa scrii; foarte dentru inimă am părere rĭa că nu ai sănătate, care şi eu ţie îţi poftescu şi ţie de triabă-ţi ĭaste. Că toate în viaţă mîhnirile suferitoare sintu, aflîndu-se omul întru sănătatea sa. Iară ce îmi faci ştire în scrisoarea ta, precum ai venit la Rod şi pofteşti ca să ştii de la mine cum am fostu venit acolo, fiind tînăr şi cîtă vreme la învăţătură am petrecut acolo, cît de lungă au fostu viaţa mea, pînă ce am venit la înălţarea împărăţiei Rîmului, deci şi poftei tale şi mai multu aceştiĭa foarte mă mir

căci ai cugetat să pociu răspunde fără prea mare necinste. Că nemărui, nice dănăoară, în tinereţe, n-au fostu aşea de cinste faptele, care nu s-ari putea tocmai mai cu cinste de cum s-ar spune.

Tată-mieu, Anie Veru, vrînd să arate cătră mine dragoste părinţască desăvîrşit pînă nu plinisem încă 13 ani, m-au depărtat de la cele de scăderia Romei şi la Rod, pentru învăţăturile, mai multu îngreuiat de cărţi, decît de bani, m-au trimis. Acolo întru învăţătură, aşea de cu lesne şi de norocoase folosuri am luat, cum sosind la 26 de ani la şcoala filosofiei firilor şi obiceaiurilor, aşijdirea şi ritorie la ivală am dat; şi nice un lucru nu m-au aţiţat mai multu la nevoinţa învăţăturilor decît lipsa banilor.

15. Aşea iaste să fie datoria părinţilor cătră feciori.

Că sărăciia pre mulţi cu minte copilandrici îi biruiaşte cu dragostea înţălepciunii, aşea cît ce agonisescu alţii pre binile avuţiei lor, aceia ei pre înţălepciune agiungu.

Adevărat, cu ură mi-au fostu, preaiubitul meu Pollio, a purciade den Rîm, mai multu vădzindu-mă rămas singur în ostrov; iară după ce am ascultat filosofiia deplin dzece ani, mi se părea a fi născut de acolo, precum şi acmu mi să pare că am fostu de acolo. Că iaste pravilă adevărată cu înţălepciune, de⟨n⟩ strein moşan oraşului, iară cu nebunie dentru oroşan, întru adevărată moşie, strein să face.

16. Nu ştiu cum de iaste sărăciia sor⟨ă⟩ minţei cei bune. Arbel⟨er Petronius⟩, *Sa⟨ty⟩r⟨icon⟩*, margini 36.

Iară că te ştiu pre tine cum aveai cunoştinţă de tată mieu Anie, carele 15 ani apărătoriu acei părţi împotriva varvarilor fiind păzitoriu den poronca lui Andrian stăpînului mieu şi lui Antonin celui Bun, socrului mieu, domnii, cu mare pomenire şi pre mine [avîndu-mă] avîndu-mă pre sama a vechilor ai săi priiateni, care lăsare de mare agiutoriu mi-au fostu, atîta cît şi desfătările Rîmului li-am uitat, şi cu înfricoşarea ostrovului m-am deprinsu, den care mare lucru aviam, că dragostea moşiei cei de naştire pururea omului de scădere iaste.

Să ştii dară că rodiĭanii sintu oameni aşea de libovnici şi la bine a face bucuroş, cît rari alţi ostrovéni vei vedĭa. Că ostrovenii ce lăcuescu în ostroave mai toţi amăgitori, mincĭunoşi şi nemulţămitori sintu. Şi aceasta o dzic că priĭatenii tătîne-mieu şi cu sfatul şi cu banii de pururea mă agĭutoriĭa pre mine, care amîndoaă îmi era de triabă, cît nu ştiĭam care mi-ar hi fostu mie mai de triabă; că banii celui strein împotriva lipsilor sărăciei doftorie, iară sfatul spre dulce dragostea moşiei uitare pengehru doftorie ĭaste. Şi că pre atîţea ani poftiĭam să învăţu filosofiĭa la Rodos, pre cîţi ani oştisă tată-mieu într-acesta ostrov, n-am putut isprăvi aceasta, că cu porunca lui Andrian stăpînu-mieu fuĭu chemat la Rîm. Care poroncă de înturnarea mea la moşie mĭa aceĭa cu mîhnire am avut, cum am dzis, ca cînd aş fi fostu de locul ostrovului aceluĭa, aşea mă avea în cinste. Că adevăr, spre a prăvi ţările streine nice dinăoară nu te vei îndestula cu inima. Ai istoria Rodosului. Cu ce mijloc întîi în muntele Chelet, la Rîm, den copilăriĭa mea, în care ţară tată-mieu, cum au fostu ţinut şi învăţat îţi voĭu spune.

Era la rîmleni pravilă preasfîntă şi obiceĭu multă vreme ţinut, nice un tîrgovăţ care are volniciĭa Rîmului să nu rabde pre feciorul său, după ce plineşte dzece ani, a îmbla pre uliţe făcînd vorbă. Obiceĭu avĭa aşijdirĭa rîmlenii de feciorii de boĭari şi de niam, pînă la al doile an să-l lase să sugă, pînă la al patrule an să se hrăniască blîndişor şi moale; la al şeasălea an a ceti, la al optulea an a scrie, al zecelea an la gramatică să-i înveţe. Trecînd de dzece ani, copii⟨i⟩ datori era vreun meşterşug să înveţe şi la ce ar fi fostu plecat ori la învăţătură, ori la oşti, ca să nu îmble pen Rîm, fără triabă.

17 Bunătatea înfrîntă cu învăţătura creşte. Gviler⟨mus Brito⟩, 2.

Întru oarecare pravilă, pe 12 table, acestĭa să află: oricare orăşan rîmlian, între zidĭu-

rile denn afara tîrgului, care are casă, pe feciorul său ce ar fi mai [mai] mare de dzece ani în strînsoare să-l aibă. Că copilul de-l va lăsa tată-său fără triabă, să îmble rătăcit, sau nice un meşterşug nu-l va învăţa, şi va face vreo greşală, cu cale ĭaste şi tatăl şi feciorul să se pedepsască.

Că nemică mai multe răutăţi nu înmulţăscu întru norod, decît multa negrije şi a părinţilor şi sălbătăciĭa feciorilor şi îndrăzniala. Iară pravila dentre a noastre într-altu chip dzice. Îndată trecînd de dzéce ani copilul în Rîm, de va face vro nebunie, pre acela sau într-altu loc tată-său să-l ţie, sau la vaduri deosebite în pace a petrece feciorul să nevoiască. Că nu ĭaste cu cale bucuriĭa de fecioru părintelui să aducă vătămare norodului, de vreme că viaţa republicii radzimă de aceasta, ca să petriacă în lineşte şi să să goniască de la sine învrăjbitorii şi rocoşĭalnicii.

Spune-ţi-voĭu, al mieu Pollio, că-ţi va fi audzind mirare, ştiu bine. În vremĭa care era Roma întru veselie şi pentru podoaba politiei vechi, cînd toată lumea stăpîniĭa, aflatu-s-au tîrgoveţi rîmleni mai multu de doao sute de mii. Şi cu cale ĭaste să să socotiască că vor fi fostu mai multu de o sută de mii de copii, într-acel obiceĭu îi avea cei mai mari pre dînşii supuşi, aşea cît lucru cît de mic îi învăţa. Că feciorul lui Cato Uteţinsul, pentru căci frînsă un urcior a unui copil cerşind apă, aşijdirea feciorul lui Ţenna celui preabun, numai pentru căci au intrat în grădina oarecărue să-şi ĭa poame, fură izgoniţi. Şi dentr-aceştea nice unul n-au fostu deplin de dzéce ani (că pre aceĭa vreme mai cump⟨l⟩it să certa cele greşite den şagă, decît astădzi greşealele ce să fac de bunăvoe).

Ţiţero al nostru pentru pravile dzice: nice o grije rîmlĭanilor mai veche n-au fost, decît ca să păzască copii⟨i⟩ şi tinerii ci cei bătrîni să nu vieţuiască jacaşi şi fără învăţătură

18. Rimul, lumina a crîngului pămîntului şi cetatea tuturor niamurilor Ţiţer⟨o⟩ *Pentru Sorla* ⟨ = *Sylla*⟩

19. Ce foloseşte în laturi a fi îndrăzneţu, de va vieţui rău în casă? Val⟨erius⟩ Ma⟨ximus⟩, 2, 4.

20. Dzăcarea fără lucru şi împuţăcĭunia ĭaste o rugină a preaînţălepcĭunii Hesrom = Hiero

Şi pînă atuncea au trăit lauda oraşului pînă cînd celor tineri nu li s-au cădzut în Rîm a îmbla rătăciţi. Că aceĭa numai una ĭaste cu cale să să chĭame ţară norocoasă, întru care toţi cineşi al său meşterşug şi ostenială păzeşte şi nime dentru osteniala şi sudoarea streĭnă nu trăĭaşte.

Încă fiind eu copil, al mieu Pollio, măcar că nice acmu nu sintu aşea bătrîn, nemărui în Rîm la ivală a eşi nu să cădea, nice să putea, de nu ar fi purtat cu sine semnele de meşterşug sau de învăţătură care avea şi cu care-ş agonisiĭa hrană. De s-ar fi priceput cineva să fie făcut într-altu chip, nu numai de strigarea copiilor, carii mergea după dînsul ca după un nebun, ce pre urmă de cercătorĭul să pedepsiĭa. Că aşea, întru aceĭa hulă şi de nemică să afla în Rîm tînărul cel fără lucru şi jacaş, precum era în Ţara Grecească filosoful cel neînvăţat. Şi ca să nu-ţi pară că-ţi spuĭu basne aşea să ştii, înaintea împăratului era datorie să poarte făclie de ceară ardzind, sfetnicului săcure oştiască, iară preoţii plete în chipul mrejii: mrejit pecete, boĭarii de divan haine roşie; pe urmă cercătorii cumpene, polcovnicii măcĭuci, crăişorii schiptru, vlădicii coronă sau mitră împletită, oratorii carte, săbiĭarii sabie, zlătarii lanţuji purta. Aceştĭa şi fiecare meşter, cine de ce era meşterşugul, fără de neguţitorii streini, carii toţi cu un semnu a să purta li să cădea; că nice unui strein în Rîm nu să cădea să să poarte cu vreun semnu care purta orăşenii cei de loc.

Cît de cuvioase şi la vedere era fericiĭa şi învăţătura oraşului! Cît-îi acmu nevoĭa şi răsipa săracilor să vede! Că aşea să mă ĭubască dumnedzeii cei nemuritori, aşea mîna mea în războĭu Mavorsu să o chivernisască, că cine să află pe vremea noastră prea tocmit întru obicéĭuri, abiĭa de să potriveşte cu cel mai prostu a vecilor de atunci. Că atuncea întru o mie nice unul

nymus). *Bessad* ⟨ = Biserică = *Commentarius in Ecclesiasten*⟩

21 Din fire céle audzile cu voe lăudăm, decit cele vădzute Val ⟨=Velleius⟩ Carte 2

rău n-ai aflat în tot oraşul; iară acmu, între doaădzăci de mii, abiîa unul împodobit cu bunătăţi în toată Italiîa de vei afla. Şi nu ştiu pentru ce aşea aş avea pre dumnedzăi vătămaţi, căci aşea noroc împotriva sintu, că acmu patrudzăci de ani de cînd nemică nu lucredzu, fără cît plîngu, că vădzu cum cei buni mor şi îndată să uită; iară cei răi vieţuescu şi de pururea cu fericire să bucură. Că inima istiaţă toate supărările cîte să află în viaţa omeniască le poate suferi. Fără de aceasta, a prăvi pre omul bun întru lipsă şi pre cel rău în fericire, aceasta una inima nice a răbda, nice a suferi, nice cum poate.

Să-ţi placă aceasta ce-ţi scriu ţie, Pollio. Spre această părere, care în pomenele cele de frunte, unde scrie de vremile lui Marie şi a Sîlii, am aflat foarte vrednic lucru de mărturisit. Fost-au deprinsu obiceîu şi nesilită pravilă a Romii, pînă în dzileli Ţennei ţensorul, adecă cercătorîul, care să însămna de sfat ca locurile a toate ţăriî aceiîa, care i să cuviniîa den sorţi den ţărîle Italiei, să îmble şi să cerce, a cărie cercătură era în tot hotarul, pentru să cunoască cine s-ar jălui de nedreptate. Al doilîa, pentru să iscodiască cum are fi statul republicii. Al triilîa, ca în toţi anii să facă gîurămîntu cu încredinţare cătră romani.

22. Focul ispiléşte aûrul şi lipsa pre bărbaţii cei tari. Sinec⟨a⟩, *De bine şi rău*, cap 5.

23. De îaste bun cel ce pătiméşte, întru bini hotărîaşte céle ce pătiméşte. ⟨Plotinus⟩, Carte 3, *Ipis⟨tula⟩* 4.

Ce ţi se pare, Pollio, de s-ar vesti astădzi Italia, precum de demult Rîmul să cerca, cîte de multe şi mari obicîaîuri rele s-ari afla. Că pierdzindu-să aşea precum ai cunoscut republica, nefiind nice o dreptate şi dentre toate, că nice o ascultare nu să face pravilelor Rîmului şi mai nice strîmbătatea. Că cu cale stăpîniîa sa piîarde oraşul, care fiind împărătiasa bunătăţilor, cade în lacul răutăţilor.

24. Dreptatea ruşinării şi plecăcîunii îaste cumplire cu cercare Ţi⟨ţero⟩, *La L. Pison*.

Şi aşea, după ce s-au potolit războaele între Silla şi între Mariei, al doilea an cercătorîul veni la Nola, care îaste tîrgul Canpaniei, după obiceîu, să cerce acea ţară.

Şi ⟨î⟩ncă era vara. Fiind acea ţară prea cu căldură mare, afară nime nu eşiia. Ce unui oaspe unde descălecase, cercătoriul dzise: priiatene, eu sintu cercătoriu trimis de la sfatul Rîmului să cercu ţara aceasta; deci să mergi degrabă şi să-mi chemi pre toţi pre cei buni den norod, că sînt unile de taină de la sfat să le spuiu lor.

Oaspele fiind poate ⟨fi⟩ mai înţăleptu şi nu mai puţin avut decît cercătoriul de la Rîm, s-au dus la mormînturile morţilor şi cu glas mare dzise: audziţi, oameni buni, veniţi cu mine, că vă chiamă pre voi cercătoriul roman.

Cercătoriul, vădzind că nu vine nime, iară poronci oaspelui să-i grăbască să vie.

Oaspele, a doa oară să întoarsă la mormînturi şi dzise morţilor: veniţi, oameni buni, că vă chiamă pre voi cercătoriul roman. Într-acestu feliu şi cu aceste cuvinte a triia oară iarăşi fură chemaţi; şi aşia nice a trie oară viind, cu bănat şi cu mîniia dzise oaspelui cercătoriul: de vreme că la poronca mea oamenii cei buni nu vor să vie, voiu merge eu la dînşii şi să mergi cu mine să mi-i arăţi; că mare bănat agoniseşte oarecine poroncii şi dzise⟨i⟩ senatului nu se supune.

25. Nu trebue de iznoavă procitit, ce s-au poroncit să fie Opta⟨tus Milevitanus⟩ Carti I

Oaspele, săracul, luînd pre cercătoriu de mînă l-au dus la mormînturi şi cu glas mare strigă, dzicînd: iată, oameni buni, cercătoriul roman au venit să grăiască cu voi.

26. Lauda cea adevărată şi omului plecat să tîmplă Senec⟨a⟩ *Thiest⟨es⟩*, 6

Cercătoriul, mîniindu-se, dzise: ce lucredzi tu oaspe? Eu pre tine ti-am trimis să chiemi pre cei vii, iară tu îmi chiemi pre cei morţi?

Dzis-au oaspele: de eşti înţăleptu, cercătoriule roman, nu-ţi pae ţie mirare de ce am făcut, că toţi cei buni oameni aceştii ţărî de demultu au murit şi să află într-acéste mormînturi îngropaţi. Nice ţi se cădia ţie să te turburi de răspunsul mieu, ce mai multu eu pociu să mă vatăm cu întrebarea ta, care cerci oameni buni unde niceodată nu vei afla, ce tot răi. Că aşi vrea să ştii, de nu ştii, de vei să grăeşti cu un om bun, în toată ţara

aceasta nu-l vei găsi; ce sau den mormîntu să să facă viu, sau de întreg să-l facă Dumnedzău.

Silla, împăratul vostru, cinci luni întracestu tîrgu a Campaniei, ce să numéşte Nola, sămînătură au făcut, a căruia roada dentru mînule lui în Rîm aţ cules. Că pre părinţi de feciori, pre feciori de părinţi; pre unchi de nepoţi, pre nepoţi de unchi; pre mume de fete, pre féte de mume; bărbaţi de mueri, mueri de bărbaţi; rudele de pitropi, pre boiari de ispravnici, besericile de preoţi, munţii de turme, cîmpii de roadă săci şi orbi i-au lăsat. Şi ce-i mai rău, de mărturiia aceasta, că au stînsu ţara aceasta de oameni buni, iară de răutăţi şi de pagube o au împlut. Că nice un feliu de cariu nice dănăoară (răsipă ca aceia, pierdzare zidiului au făcut) aşea lemnul n-au ros, nice o molie haina aşea n-au ruptu, nice un vierme aşea poamele n-au stricat, nice o lăcustă aşea spicile n-au mîncat, precum au stricat răsipa făcută de Silla, împăratul, Campaniei.

27 Trecu măsura dofloriei Luc‹anus› Carte I, Plinius, cap 4.

Iară decît scăderia cea mare ce au lăsat oamenilor (dentr-acéstea) făcută, cu multu mai greu lucru iaste obiceiurile de dînsul lăsate. Că cei buni, omorîţi de dînsul, cu cei morţi acmu odihnescu; iară răutăţile ce ni-au lăsat noaă pre cei vii îngroapă. Într-această ţară acmu numai cei mîndri (şi sălbateci) sintu carii vor a stăpîni. Nemică fără a vrea rău să să înveţe, cei răi nemică ştiind, fără a grăi rău; jacaş, care numai a-ş piiarde vremia cu desfătări; cei proşti numai rodurile să mănînce sintu născuţi; furi, nemică fără a cerca furtuşagurile; vicleni, carii altă nimică nu ştiu, fără a minţi; pre aceştea, tu şi rîmlenii, de-i număraţi între cei buni (şi-i aveţi), aştiaptă puţin şi pre toţi îi voiu chema aici. Că de s-ar despoia cei răi şi de s-ar vinde de carne de viţăl sau de alte cărnuri la mesărniţe, în cumpănă, de agiunsu ar avea

28. Nu trebue lăudaţ ceia ce nu sintu răi, ce cila ce-s aleşi întru tot féliul de bunătăţi. Ionof ‹ = Isocrates›, *Panathen.*

carne toți (cei de aproape) și a Italiei făcultori de mîncat.

Iată, cercătoriule, în Campaniia noastră nu să număscu buni, fără ceiia ce-s păciuitori, treji, înțălepți, răbdători, cinsteș⟨i⟩, învățați, îmbunătățați. Așijdirea nu să număscu buni, fără ceia carii a face rău nu vor și făcînd numai bine și lucrînd li-i zăbava. Ce am dzice, nu fără de lacrămi dzic; adecă de cercăm pre unii de acestu féliu, nice dănăoară nu-i vom afla, fără în mormînturili acestia. Că cu driaptă a lui Dumnedzău giudecată s-au făcut, de aceia întru sinul pămîntului odihnescu, a cărora tovărășie n-au fostu vrédnică să o aibă republica.

Tu să cerci această țară vei, unde de sirgu oamenii rău îți vor sluji și spre acoperirea răutăților sale vor isprăvi cu simeție. Ce crede-mi mie, de nu vei să te dai pierdzării, mai fără grije acestor oase putrede, decît lor, să te încredzi. Că mai multu pildile acelor morți ce-au fostu în viață bună, decît acestor vii, carii sintu întru răutăți, sfaturile folosescu.

Acestia ție, al mieu Pollio, am vrut să-ți spuiu, ca să înțălegi cîtă mulțime de oameni răi să află pre pămîntu și cîtă lipsă și împuținare de oameni buni în Italiia să află, a căruia rău numai una iaste pricina, că nu silescu părinții cu feciorii săi întru învățătură care au avut cei mai mari; că nu poate fi să nu iasă rău copilul, dacă n-au avut pediapsă întru învățături, în care parte Anniu Veru, tată-mieu, au agonisit așea de mare laudă, cît agonisescu eu hulă. Că din copilărie și anii miei cei dentîi nu m-au lăsat să dormu într-așternut pe pat, pe șea să ședzu, cu dînsu să șed la masă cît (nice capul să-mi rădic încă), nice ochii a-mi rădica nu îndrăzniiam să-l prăvăscu pre însu.

29. Făcîndu-se o turburare, vin altele fără număr (Guicciardini.)

30. Oarecine să învață rău la bătrînțațe nu va să-l mărturisască Arbet⟨er Petronius⟩, *Satiri c⟨on⟩*

Cu acestia cuvinte mă mustra: eu pre tine, fiiule Marco, mai multu a fi rîmlian cinstit

decît filosof rău deprinsu, voĭu. Ce pofteşti să-ţi spuĭu ţie de dascali cîţi am avut şi cu ce învăţătură din copilărie am fostu înfrîntu? Să ştii că mulţi dascali aleşi am avut, măcar că n-am eşit ucenic deplin. Multe aşijdirea învăţături am învăţat, săvai că acmu puţin ştiu; nu că am vrut să le dau uitării, ce trebile împărăţiei ca cum m-ar fi gonit den moştinirea lor, că aşea au potrivit firea cum de nu va fi cugetul deşărtu de grijă, nu va fi întru dînsu ştiinţă trainică.

Avut-am dascal în gramatică pre Efforion, care era de niam hişpan bărbat şi la cap mai tot căruntu şi la voroavă foarte blînd, iară la învăţătură foarte groznic şi la viaţă preacinstit. Lege era în Rîm, ca cei de niam mare să fie copiilor dascali; de va fi ucinicul de dzece ani, dascalul de cincisprădzece să nu triacă. Graĭul voroavei şi legĭa multă vreme am învăţat. Dascal am avut pre Alexandru Grecul din Licaonia, orator aşea de isteţu, cît de ar fi avut acela dar la scrisoare, care dar au avut la voroavă, nu mai puţin ar hi fostu vestit între greci, decît au fostu Ţiţero între rîmlĭani. Acestu dascal al mieu, după ce au murit în Neapoli, m-am dus la Rod şi la ascultare întru ritorii pre Irod Atîcul, pe Fronto şi pe Pollion am avut, oameni prea ştiuţi întru meşterşugul oratorii şi întîi în comidii, în cîntări şi şegi, foarte cuvioşi şi preafericiţi.

31. Cine nu înţălége meşterşugul nu se mieră de meşterul. Sinec⟨a⟩ ⟨= Sidonius Apollinaris⟩, *Ipis⟨tola⟩ 10*

În filosofia cea de fire întîi am ascultat pre Comod Halchedonianul, bătrîn multu şi de mare cinste la Andrian, care pre Omer den grecescu l-au prefăcut lătinescu; care murind am ascultat pre Sext Hersonissul, a celui mare Plutarh, care au fostu dascal lui Traian, den sor⟨ă⟩ nepot. Pre acesta Sext Hersonis, de vîrstă de 35 de ani l-am cunoscut, care într-aceĭa cinste să afla atunce, cît nu ştiu de au fostu cînduva filosof în toată împărăţiĭa Rîmului. Acesta încă cu mine ĭaste şi măcar că-i de optudzăci de ani, iară istoriĭa şi nevoile vremii mi le scrie.

32. Mai cuvios urmăm pe acela ce-i priimim. Fab⟨ius Quintilianus⟩, Carte 2, cap. 1

Către aceasta, Pollio, silind să cercu legile véchi tuturor niamurilor, cu aceasta am învățat multe a celor vechi. Avut-am și dascal întru aceasta pre Velusie Mechianul, om întru tălmăcirea legilor foarte știut, iară întru stricăcĭunĭa acestora cu multu mai învățat, atîta cît cu șagă îmi dzicea mie: spune-mi mie, Marco, socotești să fie vreo lége în lume, care nu o aș ști eu? Eu i-am răspunsu: spune-mi mie, dascale, ĭaste vreo lege în lume care o a-i face și o a-i păzi?

Al cincilea an, după ce am venit la Rod, mare omor de cĭumă ațițindu-să, răsipi școala noastră și aflîndu-mă într-un loc mic și strîmtu și acolo cîțva zugravi era, carii cu mare prețu era de zugrăviĭa tabla împărăției Palastinei. Eu, așijdirea, a zugrăvi și a împistri am învățat prea cu nevoință. Am avut dascal pre Diognet zugravul, pre aceĭa vreme vestit. Acesta în Rîm, pre o tablă șease împărați buni și pre altă tablă iară șease împărați tirani au zugrăvit. Într-acei tirani era și Nero, așea de chiar zugrăvit, cît celora ce prîviĭa să părĭa că-i viu. Și aceĭa tablă, pre care era Nero zugrăvit cu atîta meșterșug, den poronca sinatului fu arsu; că fiind el atîta de rău vieții oamenilor, nu era vrednic de atîta de frumoase zugrăvitură. Alții dzic că așea au fostu la căutătură de chiar scris și spre ucidere zugrăvit, cît loviĭa frică pre prăvitori și de l-ar fi lăsat pre tablă zugrăvit să temea să nu nebuniască cîndva, ca și cînd era viu.

33. Cinste și la păgîni tirani; uită-te la tabla lui Nero.

Așijdirĭa în scurtă vreme vrăjile și alte felĭuri de învățături dumnedzăești am învățat, nice un dascal într-acestĭa neavînd, că ascultam adese pre Apolonie învățîndu-le.

După acestĭa, luînd muĭare pre Favstina, m-am dat după învățătura cozmografiei, în orașul Arghilet, care ĭaste capul Iliriei. Dascal am avut pre Ĭunie Rustum și pre Ținna Catul, scriitorii de vremi și sfetnicii lui Andrian, stăpî⟨nu⟩lui mieu și a lui Antonin

34. Nemică a plăcea nu poate, ce nu se cade. Țab. ⟨= Fabius Quintilianus⟩, I, cap. 18.

socrului mieu. Şi ca să nu lasu nice acelîą neispitite, care dezmierdăcîune oşteniască le urmeadză, oştind în Dachia mi-am plecat gîndul spre muzică, fiindu-mi mintîa plecată spre a o învăţarîa. Întru acesta meşterşug avut-am dascal pre Ghemen Comed, decît toţi oamenii carii i-am vădzut cîndva la împărăţiîa Rîmului cu mîna a bate strunile cîntărilor mai uşor şi la glas de cîntat mai cu dulceaţă.

Aceasta au fostu carul vieţii mele şi vreme cu gătire meşterşugurilor şi învăţăturilor de mine cheltuite. Şi cu cale acela carele cu atîtîa de multe învăţături s-au zăbăvit, să fie prea deplin întru bunătăţi. Ce adevărat, cu gîurămîntu mă mărturisescu ţie, că nu am fostu dat pînă într-atîta învăţăturilor, cît să nu fiu pierdut partîa cîa bună a vremii. Că aşea îaste de slobodă tinerîaţea şi dezmierdată carne, cît măcar cît de⟨de⟩multu să va osteni cu ostenîale peste orînduială, iară totuş află vreme oarece dezmierdăcîunilor şi desfătărilor sale.

Aşijdirea rîmlenii cei vechi, măcar că în multe lucruri era prea nesuferitori, iară cu mare pază ţinea cinci aşedzămînturi, în care nice sinatul nu era a nu-l păzi, nice rugăminţile a nimărui nu să ţinîa în samă, nice o lege, ori vechi, ori noao, din acele aşădzămînturi pre nime nu dezlega, care nevoinţă a lor vrednică îaste de laudă. Că datoriîa domnilor îaste, carii stăpînescu late stăpînii şi averi, acolo şi ochii şi gîndul să le fie, unde ar socoti ce de mai mare scădere şi grijă republicii.

Fost-au dară cinci aşedzămînturi acestîa: Întîi în Rîm nu să cădea să fie întru necinste preoţii; că preoţii cei necinstiţi dumnădzăii că să vatăme pre norodul acela sintu pricină.

A doa, nu să cădea fetelor călugăriţe să fie desfrînate; că foarte lucru dreptu îaste, fata den vrerîa sa mărturisindu-se la ivală

35. Căruîa îi lipsescu oarece spre bine, rău îaste. Sinec⟨a⟩, *Ipistolie 92.*

36. Care pot creşte cu scădére, mai de sirgu trebue tăîate. Casiod⟨or⟩ 5, *Ipis⟨tolia⟩ 31*

37 Oricine făgăduîaşte, datorîu rămîne. Salus ⟨Saresberiensis Policraticus⟩, 3, 11

că va fi bună spre curăţie, aşîa la ivală, cum întru ascunsu întru viaţa sa a fi să să siliască.

A triĭa, nu să cădea în Rîm a fi cercătorii nedrepţi; că nice un lucru răpublica nu strică decît gĭudecătorii nefăcînd dreptate de-a tocma cătră toţi.

38. Ia aminte, giudecător care va să fie

A patra, nu să cădea în Rîm hatman oştaşi să fie fricoşi în oşti şi neînvăţaţi; că nemică nu-i răpublicii mai de scădere, nemică omului mai grozav nu-i, decît să i se încriadză lui pre samă oastea care să apucă să o chivernisască la războĭu şi după ce-a veni la bătae de amînă el să ferĭaşte de locul cel întîi şi nu va să stĭa.

A cincĭa, mai pre urmă, nu răbda rîmlenii pre dascali să aibă viaţă rĭa; că nice un lucru nice mai de mirare, nice mai de pildă nu ĭaste decît dascal copilăriei şi ucenicul răutăţilor.

Ce ţi se pare ţie, Pollio, oare pre acéĭa vreme cînd să ţinea acestĭa în Rîm, au aşea de cu desfrînate obiceaĭuri era tinereţile lor, cum sintu acmu? Acela era Rîmul, să credzi cînd pe vremĭa aceĭa şi în în vacul acel de aur, bătrînii era foarte cu cinste, tinerii bine învăţaţi, oştile neînfrînte întru ale oştiriĭ şi cercătorii şi sfétnicii prea drepţi. Aşea să mă ĭubască dumnedzăi⟨i⟩, aşea să fiu om bun şi să mă ţie alţii de om bun. Nu-i cît aceasta, nu ĭaste Roma, că nu are nice o urmare a Romii, nice o cinste, nice o potrivire. Că cine ar mărturisi precum Roma aceasta ar fi Roma cea vechi, puţin au cunoscut pe Roma. Că fiind morţi acei vechi şi întru bunătăţi aleşi rîmlĭani, noi nice de scaunele lor vrednici dumnedzăilor nu nĭ-am părut a fi; aşea sau acestu Rîm nu ĭaste, sau noi rîmleni nu sintem născuţi. Că uitîndu-ne la faptele lucrate şi la bunătăţile celor vechi, cu multu i-am vătăma pre dînşii de ni-am chema cei urmaş a-i lor.

39. Sirguind răsipa, cele pre mari cad. Luca⟨nus⟩, Carle 5.

Acestĭa, al mieu Pollio, pentru aceasta am vrut să le dzic cum am fostu, cum

sintem acmu şi fiinţa noastră cu cei trecuţi să nu-ţi pae că să potriveşte în vro parte; că lucrurile mari şi vreme lungă şi tărie deosebită spre creşterea lor trebuĭaşte, iară cu o soroacă de vreme acestĭa şi lucruri în uşoară clipală spre răsipă să pornescu.

40. Copacii cei mari în mulţi ani cresc, iar într-un cescuţ cad din rădăcină. ⟨Curtius, Cartea 7.⟩

Mai lungă au fostu, decum socotisem, scrisoarea mĭa; ce pentru zăbava care am dzis, de trei sau de patru ori am părăsit scrisoarea. Ce cum eu cuvintelor tale céle puţine, ertu, aşea tu multă voroava mea vei erta. Ce că te ştiu că încă în Alexandriĭa cérĭai cornu de inorod: îţ trimit ţie, împreună şi un cal bun.

De-ţi trăĭaşte fata ta Drusilla, cu care de multe ori şuguĭam şi mă gĭucam, fă-mi ştire, ca pentru măritatul ei să-ţi fim ţie de agĭutorĭu.

Dumnedzău pre tine, Pollio, să te ţie sănătos, cu fămeĭa ta, cu soacră-ta, cu fata-ţi, cărora de la mine şi de la Favstina să le spui sănătate şi închinăcĭune. Fii sănătos De la Chelia, muntele. M ⟨arco⟩, î ⟨mpăratul⟩ R ⟨îmului⟩.

Trebue să aîbă domnii nevoinţă mare la otcîrmuirea stăpîniei lor, să arate dreptate tuturor într-un chip. Cap 2

Nighidie Figul dentre filosofi, carii era în Rîm, unul fiind nu de gios acesta între sĭamnile zodiilor cereşti, între Leu şi între Cumpănă, să fie adaos zodiĭa Vîrlugăi (sau a Fetei), carii zodii i-au dat nume Dreptate. Şi dzice precum aceasta dreptate în vacul cel vechĭu petrecĭa între oameni, iară apoi oamenii vătămîndu-o, s-au suit la cerĭu şi acolo îşi feace lăcaş. Cu aceasta povestĭa a lui au vrut să dea în ştiinţă cum atîta ĭaste de mare şi de aliasă bunătatea dreptăţii, cît nu poate să o cuprindză mintĭa omului, de vreme că ş-au ales în cerĭu şie scaun şi pre pămîntu nu să află unde

s-ari sălăşlui. Pînă cînd au fostu ceşti muritori curaţi, blîndzi, de bine voitori unul altuĭa, milostivi, îngăduitori, iubitori de nume bun, drepţi, nezavistnici, pînă atunci dreptatĭa cu dînşii petrecu pre pămîntu. Iară după ce să făcură curvari, cumpliţi, mîndri, neîngăduitori, minciunoşi, blăstămători, zavistnici, clevetnici, lăsîndu-i pre dînşii au zburat la cerĭu. Şi aşea închéĭa voroava filosoful, că pentru răutăţile oamenilor făcute de înşi pre pămîntu, în véci să dusă de la dînşii dreptatea.

Iară măcar că această vorbă a lui s-ar părea scornitură de poĭatici, iară cuprinde întru sine învăţătură foarte de triabă, precum să vede dentru acestĭa, că oriunde să află cît de puţină dreptate, acolo nu să află nici furi, nici mincinoş, nici ucigaş de oameni i proci. Mai ales, în fiecare casă sau oraş, unde să află dreptate, acolo nici răutăţi să fac, nici cei răi să sufăr.

Omirul, vrînd să scrie pre largu lauda dreptăţii, nemică mai multu n-au putut să dzică fără cît cum domnii nu a firei ce a lui Ĭupiter, celui ma⟨i⟩ mare dumnedzău, următorĭu şi priĭateni sintu; nu pentru că sintu deplini întru socotele, ce căci fac şi sintu datori să facă dreptate. Den ce au vrut Omirul să dzică că domnii direpţi şi cei ce păzescu direptatĭa trebue să să numasă fii dumnedzăilor.

1. Fără direptate nice Zevsu nu poate stăpîni. Plut⟨arh⟩, *Către domni.*

Dumnedzăescul Plato, Carte 4, *Pentru răpublica,* dzice: cel mai mare şi mai bun dar, care au luat oamenii de la dumnedzăi, acesta au fostu; că fiind aşea de frageţi şi slabi, pentru să se chivernisască cu dreptate şi să o păzască pre dînsa au dat-o dumnedzăii. Şi aşea, măcar de ar da Dumnedzău, cine va ceti această voroavă, să urmedze mintea şi socotiala lui Plato. Că de nu ari avea omul socotială, născîndu-se şi de nu s-ar cîrmui cu dreptate, nice o despărţire nu ar avea omul dentre dobitoace. Ia omului mintea cu care să naşte, ĭa-i drep-

tate cu care să chivernisĭaşte şi pre urma, ce felĭu de viaţă va petrece, vei videa. Că nici a face războĭu ca pilii, nice a să apăra ca tigrisul, nice a vîna ca leul, nice a ara ca boi⟨i⟩ nu va putea, nice de o hrannă n-ar fi; ce aşea vieţuind ar fi hrannă leilor şi urşilor, precum mortu hrannă viermilor.

Ori fie poĭatic de au găsit basnile, ori ritori de au făcut voroavă, ori filosofii de au scris cărţi, ori cei înţălepţi, de ni-au lăsat noao învăţătură, ori domnii cei buni, de ni-au făcut pravile, nu altu sfîrşit au socotit, fără cît să ne învăţăm pre noi, precum ĭaste scurtă şi fără folos viaţa noastră aceasta şi pre cît ne ĭaste de triabă dreptatea să cugetăm; care sfîrşit a trupului ĭaste părăsirea sufletului, putoare acela sfîrşit a oraşului ĭaste, neavînd dreptate. Fost-au rîmlĭanii, carii nime nu va dzice că n-au fostu mîndri, zavistnici, curvari, fără ruşine, vătămători, răi; iară întru sine era păzitori lucrurilor drĭapte, cît pentru aceĭa Dumnedzău le da atîta izbîndă, măcar că era acoperiţi cu atîtea de multe greşale şi nu pentru bunătăţile ce avĭa, ce pentru dreptatea carĭa o făcĭa li se părĭa că-s împodobiţi de bine.

2. Dreptatea ĭaste stăpîna tuturor şi crăiasa bunătăţilor. Ţiţer⟨o⟩, *Sluj*⟨be⟩, 3.

Plinie, Cartĭa 2, cap 7 spune să fie dzis Dimocrit, precum doi dumnedzăi sintu carii toate lucrurile în lume le otcîrmuescu cumu-i binefacirĭa şi certare. Den ce vedem cum nemică mai de triabă de direptatea cea adevărată nu-i, de vreme că singură ĭa şi daruri celor buni dă şi fără pediapsă pre cei răi nu lasă.

3. Oarecine să aibă direptăţie, nedireptu ĭaste. ⟨Claudianus⟩. *Paneg⟨iricul lui⟩ Mal⟨lus⟩*, 188.

Avgustin, Carte 4, *Pentru oraş lui Dumnedzău?*, cap. 4, dzice: depărtîndu-se dreptatĭa, ce sintu stăpîniile, fără mare tîlhuşaguri? Că de nu s-ar fi gătat celor răi pediapsă, cumu-i celor blăstămători foarfecile; răsipitorilor de gĭudeţe, răpire de cai, ereticilor, arsură de foc; ucigaşilor de oameni, sabie; tîlharilor, spîndzurătoare; învrăjbitorilor, închisoare i proci, mai mulţi s-ar

afla în oraş răi şi furi, decît în păduri fiară.

Vădzut-am în multe oraşe lipsă de pîine, de vin, de poame, de lemne şi de altă hrannă, iară de oameni să fie lipsă niceodată n-am priceput. Aş gĭura că nice o schimbare aşedzindu-se mai cu procopsală n-ar fi, decît cînd s-ar face schimbu cu oamenii cei răi să să dea pre dobitoc. Că săvai că mai în toate dzilele văd bătăi de beţi, tăeri, călcări gios la pămîntu, înecări în ape, în spîndzurători pedepsiţi pentru fapte, iară nemică nu scade numărul celor răi; cît de s-ar spîndzura ori fieştecare înaintĭa gĭudecăţii, după driapta gĭudecată ari arăta dumnădzăiasca dreptate, cei ce fac pediapsă, armaşii, de carii să pedepsăscu şi spîndzurătoarele cu cari s-ar pedepsi, pentru cele viitoare socotindu-se.

Iară că după multe felĭuri de niamuri şi ţărî, multe felĭuri de legi, în fieştecare că au fostu; singur lucrul arată, nice dănăoară vro ţară nice au fostu, nice va fi aşea de varvară în care cu dreptatĭa ca cu un temeĭu întărit să nu fie. Că cine mărturisĭaşte cum pre norod poate fără dreptate să-l păzască, unul ca acela mărturiséşte cum şi peştii fără de apă pot trăi. Şi cum poate fără direptate a trăi oraşul, neputîndu-să fără dînsa nice într-un chip a să chivernisi?

Plinius, în oarecare carte dzice, aflîndusă într-o ţară a Africăi, să fie întrebat pre un om, de niam mare şi întru otcîrmuire ştiut, ce ar fi trebuit a face întru otcîrmuirea direptăţii, să fie răspunsu: de vei să fii povăţuitorĭu bun de direptate, întîi a o feri pre dînsa, întru tine ispiteşte; că datoriĭa omului bun ĭaste cu dreptu toiag a vieţii sale să măsure răpublica. Şi să fii adaos: de vei să fii spre oameni dreptu, spre Dumnedzău curat, de mîzdă să te fereşti. Că gĭudecătorii înălţaţi cu mîndrie şi cu trufie, mijlocul lor niceodată în cuvinte nu-l ţin, nice în fapte nu-l păzăscu. Bun

sfat, foarte, a omului bătrîn, dzice Plinius, că mai de mare preţ l-am păzit, decît toate cîte au cetit.

Nu să poate spune cîtă de mare sarcină ĭa asupră-ş cela ce să face ispravnic a povăţui direptatĭa. Că de ĭaste om bun, datorĭĭa slujbei sale plineşte, iară de ĭaste nedireptu şi de la Dumnedzău pediapsă şi de la oameni pîră agoniseşte. Că de dau domnii ispravnicilor şi celor de aproape oarecare isprăvnicie, care nu cum să cade să păzască, atunce toţi pot greşi cu îndreptare, adecă li să dă loc de să îndreptiază: iară celor ce otcîrmuescu ţărîle şi stăpîniile nu să dă. Că nime întru povăţuirea dreptăţii ne nevoitorĭu nu ĭaste, fără acela care sau nu ştie, sau n-au ispitit, sau din răutate şi aprindirea mîniei să îndărăpniceadză. Hatmanul, de să va birui în războĭu, poate să aibă îndreptare, căci oştaşii n-au stătut întru acĭa tocmală, ce au dosit; uliĭanĭul, căci au zburat pasirile; olăcărĭul, căci au fostu apile mari i proci; iară otcîrmuitorĭul republicii, ce apărare poate da, căci n-au făcut dreptate? Nice cu un felĭu de cinste simţirile sale, nice cu o nevoinţă a să dezbate acela de ruşine, de vreme ce să apucă neştine de lucru ce n-au fostu harnic. Că cei la guri neruşinaţi şi cu inimi istéţe, cei ştiuţi şi învăţaţi, sau ce li-au luat asupră să le facă, sau căci nu li-au păzit, a le face să-i îndreptĭadze foarte trebue.

De vom cunoaşte ce ar fi dreptatea şi cine ar fi harnic a o povăţî pre dînsa, îndată vom pricĭape. A bunului gĭudecătorĭu slujba ĭaste binile cel de obşte să-l apere, pre cei nevinovaţi să-i priimască suptu apărare, pre cei nepricepuţi să-i rîdice, pre cei greşiţi să-i îndreptedze (pre cei ce ĭubăscu dreptatea, şă-i iubască), pre cei ce iubăscu dreptatĭa, să-i cinstiască, pre cei meseri să-i agĭutorédze, celor săraci a prii, pre cei lacomi a-i înfrîna, a supune

4. Orice să apără dreptăţii, nedireptu ĭaste Clav⟨dian⟩, *Panegiricul lui Mallus*⟩

5. Mai bine vei giudeca pre alţii de te vei gĭudeca singur pre tine. Fab⟨ius Quintilianus, 12⟩

6. Acĭastea fă, gĭudecătorĭule.

7 Pre nime nu vatămă făcîndu-se direptate. Casiodor.

pre cei desfrînaţi i proci. Cui ce să cade, cu cale să i se dea şi pre cei ce moştinescu fără direptate, prin nevoinţa cuiva, din moştinire să-l lepede. De ari da domnul isprăvnicie, a povăţî dreptate prin nevoinţă cuiva, necerşind acea isprăvnicie şi acela ce ar lua deregătorie nu s-ar mărturisi nevrednic întru acĭa deregătorie, ar putĭa să să îndreptedze ca nu cu gîndul să facă greşală întru povăţuirĭa direptăţii, ce pentru să să supue ascultării au priimit acĭa slujbă; iară vom dzice de cei mulţi, carii fără de ruşine, fără ştiinţă, fără ispită, încă fără simţirĭa gĭudecăţii să apucă şi cer isprăvniciile.

O, de ari pricĭape domnii ce dau, cînd dau cuiva, oraşul a vreunii ţărî să chivernisască aşea să mă iubască Dumnedzău, că în doaădzăci de ani mai multu lĭ-ar fi nevoinţa spre slujba banilor, decît grijĭa de a face direptate în doaădzeci de dzile numai! Ce lucru poate fi mai grozav decît pofta otcîrmuirei şi povăţîrii direptăţii de oamenii posomorîţi la frunte, de cei fără ruşine, de cei învrăjbitori, de cei varvari, de cei amăgei şi scumpi şi lacomi, carii mai fără ruşine poftescu acestĭa precum ar cere, ale sale deosebi lucruri cu cale. Şi măcar de s-ar îndestula numai cu cerşutul! Iară ce vom dzice? Ce socotescu, ceru; obrăznicescu; pre unii cu mită îi sumuţă şi încă ce lucru-i mai rău, că precum a cĭare nice o ruşine n-au, aşea a cumpăra diregătoriĭa nice o socotială a simţirii sale nu au. Ce nice cu atîta nu să îndestuliadză. Dacă rămîn nenorocoş de ce poftiĭa, neagonisind ce au vrut să agonisască, nime nu se află care ar vedea celora ce au mai mare socotială simţirii sale, cît li s-au cădzut a da decum agĭutoriĭa, pre aceĭa să ĭa cu hule şi cu ocărî; pre aceĭa carii să află pre lîngă domnu îi supără, ca cum s-ar fi vătămat de dînşii cu niscai strîmbătăţi mari.

O, la cît de cu greu lucru celor buni cu cei răi a lucra şi a tovărăşi şi a îndestula socotelolor lor şi poftelor lor! Că nemică altă n-ari pofti oamenii cei poftitori de cinste, cei lacomi, decît aciĭa ce rămîne întru dînşi⟨i⟩, rahna lăcomiei, aceĭaş a da celor buni.

De multe ori am deprinsu a cugeta cu gîndul mieu, de unde ar fi izvorît atîtĭa de multe lucruri de scădere în stăpîniile de obştie, atîtĭa mestecături, atîte pîrî, atîtĭa beţii? Şi a tuturor acestora pricina aceasta a fi aflu, că diregătorii dreptăţii nu dentru socotiala cea bună ce dentru mita căci fac, aflu; să dzicem că s-ari cădĭa tuturor a pofti şi a să nevoi, după isprăvniciĭa gĭudecăţii, iară nice unuĭa mai multu nu să cuvine a o păzi şi a o apăra decît domnului; că cei supuşi să tem a o face, iară domnului datorie ĭaste a arăta pre aceĭa tuturor deopotrivă.

8. Toţi poftescu a avia stăpînie peste alţii. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 81

9. Foarte să să socotească simţirile minţii noastre, carĕ o am luat de la Dumnedzău care nu să poate dezlipi de lîngă noi. Ţiţer⟨o⟩, *Pentru Clav⟨= Pro Cluentio Avito⟩*

Multu adaoge la lucru întru domni viaţa cea întriagă a lor şi învăţătura şi deprindirea curţii (cea groznică), pentru ca cu cinste şi vrednicie să să facă dreptate. Că de la cel nedireptu nemică dreptu nu poţi aştepta. Foarte rău otcîrmuĭaşte acela tot oraşul carele casa sa nu o poate otcîrmui. Domnii carii la graĭul său sintu adevăraţi, la viaţă întregi, la fapte drepţi, să greşască cîndva întru otcîrmuirea direptăţii nimică nu va fi care nu l-ari apăra şi îndrepta. Aciĭa carii mai multu sintu îndemnaţi cu sfaturile cele rele a altora mai multu greşescu decît ceĭa ce greşăscu den răutatĭa sa. Deci aşea să cuvine şi domnilor drepţi, orice fac direptu; iară orice fac rău, den tîmplare, să îndreptĭadză.

Dzice Plutarh, Carte 2, *Pentru răpublică,* că domnii cei bu⟨n⟩i, den cei răi, cu aceasta să despartu, că celui rău domnu numai ascultarĭa, iară celui bun şi ascultare, sau slujbă şi dragoste i să arată. Şi pentru aceĭa domnul bun şi împodobit cu înţălepcĭune,

10. Ia-te aminte, domnule tiran!

lucrurile cele grele le face uşoare cu bunătatea sa, iară tiranul şi lucrurile cele ĭuşoare, cu deşărtăcĭunĭa sa, le face grĭale.

Fericit domnul cărue i se face ascultare; iară cu multu mai fericit căruĭa fără de ascultare i să arată şi dragoste. Că slujba face ostenială trupului, iară dragostea ostenială niceodată nu face inemii.

Tit, împăratul, fiind întrebat oare domnului mai multu i să cuvine celor buni a arăta daruri, au celor răi pediapsă, să fie răspunsu: precum omului umărul cel dereptu şi cel stîngu cu cale i-au dat fire, aşea şi darul ⟨şi⟩ certarea domnului. Iară cum mai ades cu diriapta lucrăm şi îmblăm, decît cu stînga, aşea să cade domnului mai multu să să laude dentru arătarea milii, decît dentru certare sau pediapsă spe cei vinovaţi. Că certarĭa-i cu mîna streină, iară mila cu mîna sa ĭaste să să facă. Cînd sfătuim pre domni ca să fie direpţi şi să facă dreptaté, nu vom ca să tae cu sabiĭa pre cei ucigaş de oameni, pre cei învrăjbitori să-i urgisască în streinătate, pre tîlhari să-i spîndzure, pre cei jacaş să-i înece; cu acestĭa pedepse şi cu mai multe, armaşilor cumpliţi, decît domnilor celor buni, să cuvinu. Că binile cel întreg de obşte a dreptăţii de aicea spîndzură. Domnul dentru sine să fie cinsteş, grijliv de casa sa, ĭubitor de obşte şi prea întreg la simţire. Că domnii cei buni trebuescu plăcuţi nu pentru căci ĭa capete a mulţi, ce pentru căci sintu ţările şi stăpîniile lor cu obiceae bune şi păcĭuite.

11 Ce cinsteştĭ a sfătui celor cinsteşi foarte lucru cu lesne ĭaste. Fab⟨uis Quintilianus⟩, cap. 10.

12. Ria pulére ĭaste caré i se cade a face ce strică. ⟨Ambrosius, *Expositio in Psalmum, 118.*⟩

13. Rău iş spiteşte pulérĭa sa cu sudălmile allora. Pli⟨niu⟩s, Ipis⟨tola⟩ 24.

Plutarh, cartea *Pentru desfătare către Apolonie,* grăind pentru gĭudeţile eghiptenilor, care s-au dat de Promitheu, între altele şi aceste trei să le fie fostu dzis. Întîi, ori de ce mîhnicĭune ar fi asuprit domnul, nemărui mîna sa să nu i-o ĭa, că a domnilor celor buni mîna nu ĭaste spre răscumpărare strîmbătăţilor sale, ce spre apărare şi răsplătiri celor asupriţi trebue să să arate.

A doa, domnii, cînd nu să află la oşti, ce între ai săi, nice spre apărare, nice spre vătămare armă să nu poarte; că domnilor celor buni să cuvine nice pre cei cumpliţ să nu-i ucigă, nice pre cei răi, aşijdirĭa să nu-i ucigă.

14. Tare apărare întru sine singur are domnul, de nu va vătăma pre nime. Dio ⟨Cassius⟩, Carte, 1, 2.

A triĭa, domnul nu numai mîna de către pierdzare vreunue, ce şi de către pediapsă ochii să-ş depărtedze a nu vedea, să să tragă; că întru videre domnului, precum ĭaste cu laudă lucru şi cu cinste, pre toţi a-i cinsti, aşea ĭaste necinstit lucru şi nelăudat a pierde den viaţă pre cineva.

15. Tiranilor cumplirea în inimă stă. Sinec⟨a⟩, *De Clementia,* I, 2. ⟩

16. Ruşinarea de greşală face singură mila celui ce otcîrmuĭaşte. Iară el. ⟨Seneca, *De Clementia,* 22.⟩

Cap 3. Cu ce felĭu de mijloc domnii să aliagă gĭudecători prin olatele sale

Spartianul întru *Viaţa a treidzăci de tirani* spune precum Siriad tiranul într-o cărţulie să fie scris numerile boĭarilor sfetnicilor lui, carii era însemnaţi de dînsul spre moarte. Ce, descoperindu-se tirăniĭa şi gîndul lui, îl ucisără pre dînsul. Altu tiran, anume Reghillian, după ce muri, aflară-i o cărticĭa în care era numerili acelora scrisă pre carii îi ucisese el, cu singură mîna sa; ce pentru aceĭa nu-l îngropară.

1 Vedzi, tirane, spre ce holar vieţii tale tragi.

Mulţi gĭudecători vei afla ca aceĭa carii îş socotescu lauda şie pentru căci au bătut pre atîţea oameni cu beţe, căci ar fi tăĭat urechile, căci ar fi tăĭat capetele, căci ar fi spîndzurat şi înţăpat, căci au poroncit de au pus în patru bucăţi pre unii şi a-i ucide, aşea ca cînd s-ar fi lăudat că au ruscumpărat robi, sau că au îndzăstrat copii săraci.

2. A să arăta groznic spre cei nevinovaţi, sau pre cei cu puţină vină, cumplire ĭaste. Filon, *De aleşi domni.*

Pre gĭudecători, dentru a pravilii obicinuite gĭudeţe, căci pedepsăscu pre cei răi, laud; iară pentru ce să laudă că au făcut aşea, îi defaimu. Că cine ĭaste desăvîrşit întru bunătăţi şi va să să arate gĭudecătorĭu creştin, acela mai multu să cuvine a pune lauda sa întru lacrămile ce

3. Gĭudecătorii să-ş aducă aminte că-s oameni şi creştini

li-au vărsat pentru greşealele sale, nu pentru sîngele cel vărsat, săvai gĭudecată diriaptă a să lăuda. Aceasta adaog cum ispravnicului şi gĭudecătorĭului bun nu să cade a să lăuda cu moartea ce au certat el pre alţii, ce de acele lucrate nedreptu să-ş aducă aminte. Căci scăderile ce ni-au făcut alţii trebue să le tăcem, iară greşealele noastre trebue să le plîngem. Că sintu unile pedepse făcute de gĭudecători care de toţi să hulescu, iară de Dumnădzău să priimăscu şi iarăş, care de Dumnedzău sintu lepădate de oameni să priimăscu. Prea fără de lucru ĭaste gĭudecătorilor a cugeta, nu hula întru fraţi, ce agonisita păcatelor sale. A greşi sau a nebuni întru a gĭudeca pre alţii, gĭudecătorii de multe ori, nu pentru socotĭala greşealei sau a nebunii, ce pentru mărturii mincĭunoase pot; iară în lucrurile noastre ce-s deosebite, de nu vom vrĭa a greşi nu putem, avînd grije, de greşealele ce li-am făcut. Iară adevăr sintu unii aşea de răi, oh, durere, cît la divanul lui Dumnedzău chemaţi pentru dreptăţi ar cere ca să să apere şi să să îndireptedze pre sine, iară pre fraţii săi cu mărturii mincĭunoase a-i pedepsi îndrăznescu.

4. Tot lucrul cu răutate să lucriadză, unde curăţirĭa simţirii nu să socotéşte. Cassiod (or. 7, 32.)

Trebue domnilor cu osebită nevoinţă a cerca ispita acelora, întîi pre acеĭa cărora sintu a să da diregătoriile şi gĭudeţile. Că gĭudecătorĭul acela care socotiala sa în toate dzilile nu o va potrivi cu cĭa denlontru simţire a sa, în toate dzilele fără de număr răutăţi întru otcîrmuirea obştii va face. O, vai, şi fără de noroc acĭa stăpînie a căriĭa otcîrmuitorii şi gĭudecătorii spre acelĭa numai ochii săi pun, spre care sintu a se pedepsi şi inimile lor numai spre apucare şi adaogirea averilor, mînule lor spre răpiri le deprind şi în toată vremea cu meşterşuguri şi cu precupii să zăbăvăscu! Şi aceasta cu precupie nu o am dzis cu siială; că pre mulţi gĭudecători vei afla carii mai multu să nevoescu spre priĭateni carii i-ar apăra de cele ce plac, decît pre

5. Nevinovaţiĭa trebue să să cinstiască mai multu decît toate folosurile. Anil. (=Apuleius), Carte 3, *Asin⟨ul⟩*

6. Nime mai dreptu nu cetĭaşte pururea decît cel ce cetĭaşte de mîntuirĭa omenească. Cassio⟨dor⟩, 6, 19.

ceĭa carii i-ar arăta acelĭa ce li s-ar cădea a face sau a nu face.

Care gĭudecătorĭu nu ceteşte nemică, nice dănăoară la învăţătură nu stă, nice dănăoară vro carte nu vede, nice dănăoară acasă nu să află, dzua gioacă, noaptea îmblă rătăcit, cum poate acela să facă cuiva vro direptate? Nimică gĭudecătorĭului nu-i mai grozav, nimică oraşului nu-i mai de scădere, decît gĭudecătorĭul, care ĭaste datorĭu a gĭudeca şi a pedepsi întru alţii răutăţile, să aibă cu sine soţiĭa răutăţilor de pururĭa. Care gĭudecătorĭu a fi⟨i⟩ bun şi să să numere de bun şi să să arate bun poftĭaşte, nu aĭurĭa, ce sau în casă fiind întru învăţături, sau la divan arătînd gĭudeţul, cu cale ĭaste să să afle. Nice să criadză domnii că nu lesne ari putĭa să să depărtĭadze de la acei gĭudecători, pre carii i-au făcut, aflîndu-să răi. Că aşea sintu unii de ascuţiţi şi viclĭani cît de au arătat nevoinţă întru agonisirĭa diregătoriei şi a le ţinea acelĭa cu meşterşugurile lor, nice dănăoară nu le va lepăda.

De vor avea domnii şi cei mai mari vreun gĭudecătorĭu rău, sau de sirgu socotescu de-l depărtiadză sau nice cu un felĭu de mijloc să nu să arate că-l pricépe de rău. Că într-altu chip întru a face dreptatĭa mai slab să va arăta, socotind cele viitoare, de cei supuş poftindu-l gĭudecătorĭu.

Iară că împotriva celor apregi şi cumpliţi gĭudecători apăs condeiul, nu-mi sufere inima a lăuda pre gĭudecătorii cei neştiuţi, leneşi, nebăgători de samă şi fără învăţătură, carii nice a gĭudeca n-au învăţat, nice a pedepsi nu îndrăznescu; carii şi isprăvniciĭa gĭudeţilor şi a otcîrmuirii cu mîzdă le agonisescu să nu se arate altora de tot a fi de casă, nevoindu-să să nu s⟨e⟩ stăpîniască preste dînşii. Măcar cît de aproape s-ar afla întru dragostea domnului, să nu se deprindză a stăpîni pre alţii. Rău sfîrşăscu aceĭa; ispita a mulţi de aceĭa au arătat. Pentru

7. Nu lesne cu răutale⟨a⟩ grėşĭalii să împute acela pre carile l-au curăţit învăţătura, dzice Cassiod⟨or⟩, Carte 8, cap 18.

8. Neştiinţa gĭudecătorĭului ĭaste nenorocirĭa celui nevinovat. Av⟨gustin⟩, 19, *Oraş 6*.

9. Cela ce adaoge mila cătră direptate nu rău pentru rău dă, ce bine pentru rău celor vătămaţi împarte Isiodor

ce pre domni îi rog, îi poftescu şi le aduc aminte ca să nu se îndestuledze cu atîta de vor fi singuri, adevăraţi m⟨i⟩l⟨i⟩-stivi, ĭubitori de cinste şi de bunătăţi, ce să li se pară a fi prea de triabă lucru a să arăta făcătorĭu de direptate. Că a fi direptu şi a şti otcîrmui dereptatĭa, mare despărţire ĭaste între dînsăle. Că de ĭaste cineva bun spre a-ş adaoge şie cinste, iară de otcîrmuĭaşte şi face dreptate spre binile de obşte ĭaste şi radzimă. Cine nu s-ar mira audzind pre un domnu că nu ştie un cuvîntu săvai de greşală a grăi şi ar videa ispravnicii lui, neputînd măcar un lucru direptu a grăi? Cine nu s-ari vătăma vădzind pre un domnu la mas⟨ă⟩ triaz şi pre ceĭa pre toţi la mîncare şi la băutură fără cumpăt? (nu dzic cînd s-a tîmpla den poroncă). Cine nu s-ari însprăimînta vădzind pre domnu întru gĭudĭaţe bune, curat şi sfîntu, iară pre cei ce-s pre lîngă dînsul curvari şi desfrînaţi? Cine nu s-ari mira vădzînd pre domnu direptu şi ĭubitorĭu de direptate şi pre cei dentru ispravnicii lui, puţini, sau nice unul, cu nevoinţa spre direptatea domnului?

10. Nice o măĭstrĭe mai mare a stăpîniei cei bune nu ĭaste decît priĭatenii buni. Plinius, *Paneg⟨iricul lui Traian⟩*

11. Prea multu poate plecarĭa şi a celui mare domnu. Apolin⟨= Apuleius, *Metamorphoseon sive Asinus aureus*⟩, 7

Această voroavă radzimă spre aducirea aminte domnilor. Că fiind singuri, curaţi, tréji, adevăraţi şi direpţi, să nu se îndestuledzi cu atîta, ce să cerce, oare ispravnicii şi gĭudecătorii nu sîntu hicleni, nu sîntu lacomi, fără ruşine, mincinos, fără frică? Că mai multu ale noastre să cuvin domnilor a le păzi şi a lua aminte la răutatea ispravnicilor. Dentru acelĭa ce-s datori domnii să le păzască întru ispravnicii săi şi întru gĭudecători şi aceasta datori sîntu a păzi, ca nice cu un mijloc să nu strice cele vechi aşedzate întru stăpînirea de obşte (însă nu cele carele fac de la o vreme rele, cum de 50 de ani, omul, lipsind de la un stăpîn, la altul să rămîie în veci vecin, aceluĭa) şi nice în locul acelor obiceaĭuri vechi, ce le strică, să pue altele streine, nu ştiu de unde. Că norodul şi pro-

12. Nice un lucru aşĭa de sfîntu, căruĭa nu i-ar putĭa face silă; nice un lucru aşea de întărit nu-i pre carele nu l-ar putĭa dobîndi banul. Ţiţero, ⟨*In Verrem*⟩

13. Aliasă gĭudecată a bunătăţii ĭaste a petréce întru lége. Iosif, *Împotriva lui Apio, 2.*

stimea ari pofti în toate dzilele să să facă crai noi şi domni alţii şi în toate ceasurile să s⟨e⟩ adaogă alte legi.

Plinie, într-o carte a sa cătră Scavro, dzice: prea bun lucru era la perşi şi de cap pravilă făcută, cine ari aduce niscari obiceaĭa streine,— spuind şi aceasta, precum între perşi era preasfîntă pravilă — oricine ar scorni din capul său, sau ari aduce den vro ţară streină vrun obiceaĭu strein, pediapsă de cap să i să facă. Că de vreme ce înţălepcĭunea, în toate dzilele scade, iară deşărtăcĭunea să adaoge şi să înmulţeşte întru oameni, de nu le va sta cineva împotrivă, pînă a nu scorni vrun lucru, aşea de rele şi de nimică lucruri şi obiceaĭuri ari scorni oamenii, cît şi casăle li-ar răsturna şi de sirgu ar stînge stăpînirea cĭa de obşte; că bucate nedeprinse de stricăcĭune sintu pîntecelui.

14. Toate cêle rêle asupra celor răi cad. Fab⟨ius Quintilianus⟩, 7, 3.

Critenii, vătămîndu-se cu strîmbătăţile rodiĭanilor, nu să ruga dumnedzăilor săi să trimiţă omor, sau războae, sau răcoşituri, sau foamete nepriĭatenilor săi, ce să lasă Dumnedzău pre orăşĭani a să împlĭa de obiceaĭurile cele rele. Care pofte a critenilor, cine li-ar lua aminte, ari socoti cum nu altă răscumpărare de pre vrăjmaşii săi, ce acestu felĭu de pravilă să le sloboadză dumnedzăi⟨i⟩lor, socotind de mai mare scădere; că den războae, den foamete, de omor, mulţi scapă, iară dentru acele rele stricăcĭuni streine vedem că pier toţi.

Cînd hulescu istoricii multe lucruri întru Serghie Galba, împăratul Rîmului, un lucru numai de dînsul dzic de laudă, adecă că nice dănăoară, nice a să face pravilă noao, nice obiceĭu nou în Rîm n-au priimit, nice au suferit. Iară de aducĭa cineva vreun obiceaĭu strein, tare îl pedepsiĭa, iară de-i aducĭa aminte cineva vrun obicéĭu bun şi vechĭu, acela a-l ţinĭa poronciĭa şi acelora le împărţiĭa daruri.

De rău, sau să dzic mai adevărat, foarte rea pildă ĭaste a pofti să facă niştine

gĭudecători noi; aceĭa ce face croitorĭul în haină, care acele den afară le pune den lăuntru şi céle den lăuntru le mută la dos şi den margine mîneci face, acestĭa nice aceştĭa să facă, nice cei supuş să nu priimască, dzice, că nu-s trimişi de domni să se facă aflători de legi şi de lucrurile sfinţilor, ce să păzască întru oraşe obiceile cele de laudă.

Aşijdirea, mare pază trebue domnilor să aibă, ca şi celor de sus şi celor de gios, celor avuţi şi celor neavuţi şi celor săraci, într-un chip direptate să arĭate. Că nice o gĭudecată, nice dumnedzăiască, nice omeniască, putere a vicleni dreptatea cu vro mîzdă sau mită nu li se sloboade. Că de nu se cade domnului nemică den moştinire a aşedza mai multu decît să cade şi ĭaste direptu, cu mai multe nu să poate să dea direptate în dar. Stăpîn că ĭaste nu apăr: domnul celor cu suflete, peştilor, pasărilor, mademurilor, pădurilor, cerbilor şi cîmpilor; asijdirea şi a mării şi a pămîntului, iară a dreptăţii să fie domnu pre acela niceodată nu-l vom mărturisi. Că nimene altul adevărat domnu şi stăpîn direptăţii nu-i, fără Dumnedzău, carele ĭaste singur direptate.

Domnul, la moarte, lăsind testamentu, dzice: toate stăpîniile mele şi domniile, fiĭului mieu celui mai mare, pre carele îl lasu să fie mai ales moştinitor, iară celui mai mic cutare domnie. Aşijdirea fetelor, dzestre le aleg şi tuturor lasă direptate. Dzice părintele ca pre dînsa să o păzască şi întru locurile sale a o păzi să nevoiască. Vrednic lucru de însămnare; că nu a lega, ce a lăsa feciorilor săi direptate. Adecă domnii cei buni, direpte şie, nu în chip de dzestre moştinitori de cei mai mari li s-au dat, ce de la Dumnedzău, lăsindu-se ca o credinţă dată să cugete. Deci, numindu-se domnii stăpîni a tuturor lucrurilor, fără a direptăţii, a căriĭa sintu ispravnici, cînd domnul sau boĭarinul, carii

15. Dreptate tuturor să să ivască şi nimică de acélĭa cari sintu să să facă, să nu se uite la preţ, dzice Sarembru ⟨=Saresberiensis Policraticus, 5 11⟩

16. În putérĭa domnului sintu toate Am⟨bro⟩z⟨i⟩e, *Ipisto*⟨la⟩ 33.

17 Nu ĭaste domnu deasupra legii, ce légĭa deasupra domnului. Plin⟨ius⟩ *Paneg*⟨*iricul lui Traian*⟩

pricinile nu după voĭă lui Dumnedzău, ce după părere şi placirea sa gĭudecă, acela nu gĭudecătorĭu direptu, ce jacaş, de obşte a-l numi să nu ne îndoim. Că cu multu mai rău ĭaste domnul apucătorĭu ⟨de⟩ direptatea lui Dumnedzău, decît jacaşul prădînd averile domnului.

Multe răutăți a lui Domnitiian împărat spune Sfetonie, iară mai mare răutate decît toate au fostu că pedepsind pe cei săraci, pre cei meseri, pre cei mai slabi, iară pre cei bogați şi puternici îi erta, ori pentru bani ori pentru prieteşug.

Pre Alexandru Sever, al 25 împărat al Rîmului, spune Lampridie precum nice dănăoară n-au avut pre lîngă sine om rău, nice cunoscut, nici priĭaten rău suferind. Iară cînd îş depărta vrodată de la sine niscariva rudenii tineri, îndărăpnici, pentru carii rugîndu-se cineva ca să-ş aducă aminte de tinerețe şi de niamul lui, răspundea acelora: mai drag îmi ĭaste mie lucrul cel de obşte, decît aceĭa, cum ar fi dzis că nice pre unul mai aproape rudenie în casa sa nu are, decît lucrul de obşte. O, cuvînt cuvios şi preavrednic, care să-l scrie domnii pre inimile sale, în care cuvîntu acesta-i vrednic de a să socoti! Că n-au dzis precum o parte de stăpînie are direptu rudenie, ce au dzis că are toată stăpîniĭa de obşte. Că domnii carii să tem de Dumnedzău şi carii poftescu a avea lauda direptății, precum de la toți slujbă, aşĭa ĭaste datorĭu tuturor într-un chip să facă direptate. Iară de nu va crede cineva condeĭului mieu, să criadză lui Plato, întru cărțile lui ce scrie, de stăpîniile de obşte, care fieştecărui oroşan sloboade să ĭubască fămeĭa sa, copii săi şi rudele sale, iară aceasta dragostii domnilor nu sloboade, pre carii sfătuĭaşte dentru toate să ĭubască binile de obşte. Că de are domnul ceva mai drag decît binile de obşte, nu poate pentru pricina aceluĭa lucru ce i-i drag să nu vatăme vrodată direptatĭa.

18 Nu stăpîniĭa şi slugile, ce pre povățuitorĭul şi pre oroşan să cugete domnul Tacit, *Anal*⟨*e*⟩, 12.

Deci, de vreme ce Plato nu priimeşte domnii să se lăţască cu pofta în multe lucruri, cum ar fi el pricina acelora ce n-ar face direptate?

De multe ori deprind domnii la facirea direptăţii a fi prea tîrdzii sau nesirguitori, nu că le lipsîaşte voe a face direptate, ce că de lucrurile carele cer liac şi agîutorîu, a cunoaşte mai cu nevoinţă nu vor, care lene în domni îaste de tot strîmbă şi fără apărare. Că şi scădere cinstii şi slăbăcîune simţirii aduce acîa lene; că în dzioa gîudecăţii cei de apoi, de nu să va părăsi pentru răutatea lui să va pedepsi domnul pentru lenîa şi întîrdziîarea. Domnul carele scăderile ţărîlor sale cu nevoinţă cearcă şi iscodeşte, de nu află liac acelor scăderi, putem dzice că nu poate arăta mai multu decît atîta domnul. Iară nebăgînd în samă, de nu va cerca acele scăderi ce să fac în stăpîniile lui, cu sirguială, ce putem atuncîa altele dzice, de nu vor avîa liac să să tămăduiască acelîa, fără pentru a face că nu va. Iară de ar face vrun domnu sau boiarîu, necercînd, ce nume sau poreclă i-am da? Eu socotescu că acela nu părinte lucrului de obşte, ce răsturnătorîu şi răsipitorîu moşiei să i se pue porecla. Că nemică altă mai rău nu îaste decît acela doftor carele niceodată mîna n-au pus pe bolnav şi cere plată.

Lesne sufăr socotelele care cer domnii şi cei mai mari să li se dea a lor, ce li se cuvine de casă, iară pre dînşii, căci sintu nesirguitori a cunoaşte scăderile lucrurilor şi stăpîniilor de obşte nu-i laud. Că pentru aceîa domnii îau dări de la cei supuş ai săi, pentru să-i mîntuiască de vrăjmăşii şi să-i apere de tirănii.

Măcar că gîudecătorii carii vor să fie răi mai multu a dzice puţin folos face, iară de cei ce vor să fie buni céle ce s-au dzis socotescu că ari agîunge. Ce iarăş dzic că trebue a socoti gîudecătorilor şi a vedea de vor să fie direpţi, au tirani

19. A folosului de obşte ispavnic şi a dreptăţii slugă îaste domnul. Saresbu (= Saresberiensis Policraticus), 2, 2.

20. Toată isprăvnicîa slugă îaste direptăţii. Ţiţero.

21. Nice dănăoară domnul nu va stăpîni drept, de nu va face bini orăşénilor săi. Pahim(erius), 3.

22. Cum vor putea sta culmele dacă să vor răsturna temeliile? Amvros(ie), *Psal(m)* 118.

cumpliţi. Că tiranul ĭaste să facă jac în ţară, iară domnului bun ĭaste a tocmi ţara şi stăpîniĭa sa şi lucrurile de obşte; şi aceasta săvai că nu să poate totdeauna a da loc cu îndestulariĭa poftelor, sau că nu poate rădica pre cel ce-i în jalobi, iară agĭunge că să duce cu inimă bună, căci au încăput la domnu de ş-au plînsu jalobele şi nevoile sale domnului; că inemii cei mîhnite cu atîta să uşuriadză dureriĭa de la dînsă care o pătimeşte, jeluindu-se măcar că cĭa ar vrea nu agoniseşte.

23. In scurtă vréme ĭaste a ascultării, iar a strămbătăţii îndelungate. Sid⟨onius Apollinaris⟩ 4, *Ipisto⟨la 6⟩*

Plutarh, întru *Apoftegmatele* sale, dzice că o babă săracă s-au rugat lui Filip, împărat a Machidonii, tatăl lui Alexandru, ca să-i asculte jaloba ei. Şi adese strîgîndu-l pre dînsu, să-i fie răspunsu ei Filip: de ţi-i viaţa dragă, muĭare, lasă-mă că n-am vreme, aşea să mă ĭubască dumnedzeii, să dau ascultare jalobei taie. Iară baba să fie dzis lui Filip: dară, Filipe împărate, de nu ai vreme să mă asculţi pre mine şi să-m faci direptate, nu fii împărat. De care cuvîntu a muĭarii, mirîndu-să Filip, nu numai pre dînsa, ce şi pre alţii, cu mare nevoinţă îi asculta.

24. La gĭudeţ gĭudecătorĭul nu trebue a cunoaşte tată, mumă, fraţi, feciori, priĭateni, ce pre Dumnedzău şi pre curata direptate. Vichintie, ⟨*De beato Petro in vincula*⟩

Cap 4. Arată datorie domnilor a pune nevoinţă întru alesul diregătoriilor şi ispravnicilor direptăţii de care atîrnă tot binile stăpîniei lor domnilor şi celor mai mari le trebue a face nevoinţă multă întru alesul isprăvniciilor, carii sîntu să facă direptate

Spun istoricii pre cum marele Alexandru în tinereţile sale era foarte vînătorĭu şi nu hiară mică şi pasări mici, ce tigrisuri, pardoşi, urşi, pili, corcodeli şi lei vîna, arătînd inimă îndrăzniaţă aşea spre domnii cei mîndri, cum şi spre dobitoacele acele neînfrînte. Scrie Plutarh întru *Apoftegmate* să fie dzis Alexandru lui Crator, alesului priĭatenului său: Aşea să ştii, Cratore,

că domnii cei mari, nu numai să fie ĭubitori de direptate întru otcîrmuirea țărîlor, ce și întru desfătări să fie cu socotială pregiur sine, pentru să nu să micșuredze cinstĭa lui.

Acestĭa dzicîndu-le Alexandru, măcar că mai multu era cu cinste decît cu vîrsta deplin, iară au dat pildă mai multu de urmare și de laudă, decît de hulă; că a fi vrednic lucru de urmat, nu pentru vînătoare care făcea, ce pentru inima cea îndrăzniață a lui.

Vînînd dară Alexandru într-o pădure diasă, singur unul dede asupra unui leu foarte groznic. Și așea Alexandru pentru vestĭa și lauda sa, iară leul pentru viața sa, amîndoi făcînd războĭu, adunîndu-se la un loc și brățășindu-se amîndoi, cădzură gios, unde ca la gĭumătate de cias luptîndu-se, cădzut-au leul mortu; iară Alexandru cruntu eși, care războĭu fu preavestit în toată Țara Grecească. Și întru pomenirea acei vînătoare pus-au stîlpu de aramă, cu închipuirĭa războĭului lui Alexandru cu leul; și cătră meșteșugul său amestecînd de o parte chipul lui Lisip și de o parte a lui Leohared, fapte puind, că pomenirea aceĭa nu arată istoriĭa cea veche, ce pre leu, pre Alexandru, pre dulăi și pre Crater într-acĭa vînătoare părîndu-se a fi vii.

Pre care vreme oborî Alexandru pre leu în pădure, oarecare Lacon, sol fiind în Machidonie, cu aceste cuvinte numi pre Alexandru: măcar de ai arăta acĭali vîrtuți care ai arătat în pădurea împrotiva leului, doamne, cu laudă nemuritoare, vrĭadnicule, împotriva vreunui domnu, pentru să agonisești stăpînie a toată lumea. Dentru care glas a solului și dentru fapta lui Alexandru lesne se vede cum domnii cinsteși și tari, cinste le ĭaste de vor fi îndrăzneți; iară de vor fi fără socotială, necinste le ĭaste. Că măcar că domnilor să cade a fi milosirdnici la avere, iară la viață a fi zlobivi, nu să cade.

Între Adon și între Clinia, mari filosofi

1. Domnul, la fapte groznic, la față sănînat, la cuvîntu cinsteș Bernh(ardus)

2. Nu pururĭa hulturul înălțat diasupra norilor zboară, ce cîteodată cu pénele mai gios zboară, la pămîntu. Sidon (= Sedulius), Carte 31, cap 4

3. Istiața nevoință spre lucruri de pururĭa ĭaste sor grijilor F(ulgentius), 3, *Mithol*(ogie)

a thevanilor, să fie fostu întrebare foarte grïa, dzice dumedzăescul Plato, Cartïa 10, *De gïudéţe;* adecă întru care lucruri mai multu s-ar cădïa să-ş cheltuiască viaţa domnul, dzicînd Clinia că s-ar cădïa întru fieşcare lucru să-ş pue viaţa domnul, care a fi spre cinstïa lui; iară Adon dzisă spre apărarïa şi lăţiïa stăpîniei sale că să cade domnului a-ş cheltui viaţa sa. Şi măcar că dzice Plato precum amînduror filosofilor au fostu bune socotelele, iară de s-ar tîmpla primejdie ca aceïa, pentru una de acïastïa ce au dzis ei, să moară domnul, mai multu i s-ar cădea pentru să apere direptatea să moară, decît pentru voïa cinstii sali să o păzască. Că mare despărţire ïaste să moară cineva pentru cele ce să cuvin numai unuïa deosebi şi să moară pentru datoriïa slujbelor celor de obşte otcîrmuirei ţărîlor sale.

4. Frîngîndu-se corabiïa, mulţi au eşit întregi; iară den frînta cîrmă a pazii sănătos nime nu poate eşi. Ţiţero, ⟨*Ad Herennium, 4*⟩

Acestïa li-am dzis să le aducem către vorba noastră. Noi, dzic, nu să poftim de la domni şi de la cei mai mari ca să să tîmpine cu leul în vînătorie, sau să-ş ducă viaţa lor în primejdii la războe, sau pentru lucrurile obştii să-ş pue viaţa, ce să-i rugăm să aibă grijă pentru direptate. Că datorïa domnilor ïaste mai multu întru stăpîniile sale pre cei răi, decît pre gligani, sau alte heră sălbatece, în codri a-i vîna. Iară aceasta să o facă şi să o pliniască domnii, nu trebue vremea aceïa care ïaste pentru mîncare, pentru somnu, pentru vînătorie, pentru giocuri, sau pentru desfătări; ce de aceïa ne rugăm ca den doaădzăci şi patru de ceasuri ce sintu în dzi şi în noapte, măcar un ceas să facă voroavă de lucrurile direptăţii, făcînd socotială. Că nu radzimă întru aceasta otcîrmurïa ţărîlor, ca să să osteniască pînă la sudori, să-ş vïarse singile, să nu-ş bage în samă viaţa şi să nu aibă desfătările sale, ce de aceasta radzimă acea lăudată otcîrmuire ca cu sirguială

5. Viaţa care ïaste datoare lui Dumnedzău, să s⟨e⟩ plătiască mai mult cu folosul moşiei. Ţiţero, ⟨*Ad Herennium, 4*⟩

6. Ispravnicii buni dragoste domnilor fac. Semm⟨achus⟩, 10, 14.

să socotiască pagubile lucrurilor de obşte şi să pue ispravnici deplin la direptate.

Deci că nu cĭarem de la domni şi de la cei mai mari să ne dea averile sale, sau să le lipsască somnul, sau mîncări, sau să nu facă giocuri şi vînătorii, sau să-ş dea viaţa în primejdii, ce ca să aşedze la cîrma direptăţii de obşte ispravnici buni, pre carii să-i afle la isprăvnicie cu nevoinţă trebue nu fieştecum; iară a-i cerca cum ar purta direptatĭa şi mai mare nevoinţă le trebue să aibă. Că pentru să dobîndim domnu bun de rîhnim şi suspinăm, iară să nu avem ispravnici răi cu lacrămi vărsate trebue să cerem. Ce folos va avea călăreţul bărbat de-i va fi calul tare în gură? Ce agĭutorĭu are corăbiĭarĭul îndrăzneţu şi ştiut, de va fi acela ce şĭade la cîrmă nebun şi de nimică? Ce folos de va fi împăratul, sau craĭul, putĭarnic şi înţăleptu, iară hatmanul, la războĭu, va fi fricos şi nebun?

7 Nu se poate unui om să facă toate slujbele. Fin ⟨=Philon, *De creatura principum*⟩

8. Lauda împăraţilor ĭaste că au aflat giudecători vrédnici. Casio⟨dor⟩, 8, 10.

Aşĭa şi domnul cinstit, de nu va avea grijă de isprăvniciile direptăţii, ce folos luăm de domnu măcar că va fi ĭubitorĭu adevărului, iară cel ce face direptate va fi mincĭunos? Ce agĭutoreşte domnul a fi triaz şi cel ce face direptate ĭaste beţiv? Ce folos că va fi domnul blînd şi bun, de va fi, cel ce face direptate mai cumplit decît calo? Ce folos da va fi domnul slobod şi făcătorĭu de bine, de va fi cel ce face direptate mai apucătorĭu decît tîlharĭul? Ce folos că va fi domnul isteţu şi întru înţălepcĭune deplin şi cel ce face direptate ĭaste plecat şi dat spre răutăţi şi neînţălepcĭuni?

Ce să închid tot lucrul în puţin, dzic că prĭa puţin folosĭaşte domnul în casa sa singur să fie direptu, iară cîrmuirea obştii să o dea pre sama tiranului şi aĭave tîlharĭului.

Domnii şi cei mai mari, căci pentru desfătări în curţile sale, sau de cugetă lucruri mari, nu pre alţii, ce pre cei de casă îi au la taine; iară cîteodată să lasă cu totul după necercare şi să dau după

J. Ţărli pază deplin trebuĭaşte. Dion ⟨Cassius⟩, Carte 54

răutăţi, cît nice cĭale ce-ar avĭa liac întru otcîrmuirĭa obştii nu cunoscu sau nu vor să cunoască.

Acĭastĭa le dzic că nu fac îndestulare datorii sale domnii cu atîta, căci să vor afla singuri ei direpţi, ce să sintu datori a cerca şi a face direptate. Nu desfătările domnilor, ce negrijĭa de otcîrmuirĭa ţărîlor sale întru direptate de scădere sintu; nu zavistuescu cei supuşi domnilor petrecăniile lor, pentru desfătări cinsteşe, ce nesirguiala lor spre a face direptate.

Scriind Plutarhu la împăratul Traian dzice: de vreme că multu mi se pare, preaseninate doamne, a fi domnul aşĭa cît nemică întru dînsul vrednic de hulă lumĭa să nu afle şi cu atîta am durére prea mare, cînd au domnii ispravnici aşea de răi, cît nemică vrednic de laudă întru dînşii nime nu socotescu. Că lipsăle domnilor cu tăcerĭa a le trece şi a le îndrepta să pot, iară răutăţile şi greşealele ispravnicilor şi gĭudecătorilor voştri a să suferi nu să pot. Greşescu mulţi domni şi cei mai mari, carii de să vor socoti cum întru dînşii numai singuri să poate arăta şi a face înţălepcĭune, socotind că ar fi îndestul socotiala minţi⟨i⟩lor; ce departe, că ĭaste într-altu chip. Să crédeţi domnilor că nu ĭaste destul domnului să fie lăudat cu toată înţălepcĭunĭa, ce-i trebue şi cele ce-s de stricăcĭune obştii sale, din temelie să le stîrpască. N-au născut om în lume să fie îndestulat numai cu mintea sa în lucrurili otcîrmuirii acestor stăpînii.

10. Nu putem zidi céle bune pînă nu vom strica céle réle Ieron⟨im⟩. *Eclis⟨iasticul⟩*

Întrebînd unii pre Aghesillau, craĭul lachedimonilor, ce ar fi mai bun, puterĭa au direptatĭa, răspuns-au Aghesillau: nu ni-ar trebui putere de am fi direpţi. Deci de nu vor domnii, sau nu pot singuri, să cîrmuiască ţărîle sale şi binile cel de obşte ca să cĭarce ispravnici buni spre facirea direptăţii, îi rugăm şi le aducem aminte că oraşul singur, numai de viaţa sa, ori bună ori rĭa, va da samă, iară domnul

11 Pururea aşea să vieţuim, ca cînd nĭ-ar fi a da samă de toate Ţiţero *In Verrem*, 2)

aşĭa de viaţa cea rĭa cum de negrijĭa otcîrmuirii stăpînii sale va da samă.

Sineca întru o carte a sa cătră priĭatenul său Luchil dzice: măcar că de tine, al mieu Luchile luminate, mă bucur căce vei să vii la Rîm să mă vedzi, iară pentru să laş în Sichilia gĭudecători buni te rog; că întraltu chip nice o desfătare, căci te voi vedea pre tine nu voĭu avea, lăsind rĭa ocîrmuire întru stăpîniĭa ta. Iară pentru să cunoşti ce felĭu de ispravnici ţi se cade să alegi să ştii aceasta: trebue ispravnicii sau gĭudecătorii să fie întru socotelele sale direpţi, la cuvîntu adevăraţi, la lucruri cu cinste, a face direptate, blîndzi şi dintre toate să fie foarte feriţi a nu priimi daruri şi mită. Acestĭa îţi dzic pentru că de ai fostu triaz întru otcîrmuirĭa oştii, cu multu trebue să fii întru cercare pre aceĭa cărora vei să dai pre samă ocîrmuire mai triaz.

12. Cîtă în fieştecare iaste credinţa, atîta să-i dai pe samă Tiţer⟨o⟩, *Întreb⟨ări⟩*, Carte I

Cu acĭastĭa puţine cuvinte mi să pare că ce au scris cei bătrîni filosofi, deplin, au închis Sineca. Că acestĭa aşĭa sintu de cumpănite şi de triabă, cît de va vrea domnul să le aibă în cugetul său, cercînd isprăvniciile pururea cu ochii săi, va mîntui obştĭa şi stăpîniĭa sa de multe rele şi scăderi.

Nu cu părere, ce de triabă lucru ĭaste, să fie otcîrmuitorii direpţi, înţălepţi, plăcuţi şi cinsteşĭ; că nemică, nice cu pilda, nice cu scăderĭa, mai de perire nu-i decît isprăvniciile tinerilor, aflîndu-se întru greşeale de tinereţe, să asculte hulele lor, de dînşii făcute, că să pîrăscu; cela ce ĭa diregătoriĭa oraşului de obşte şi a face gĭudecată şi de la divan foarte să să păzască, cu mare nevoinţă, să nu se însămnedze de desfrînat. Că gĭudecătorĭul nesocotit şi necinsteş trebue să cugete întru sine că lui ĭaste datoriĭa a face socotială de a fieştecui folosuri; iară alţii mulţi şi fără număr vor fi carii vor gĭudeca de viaţa şi socotiala lui. Că a face ispravnici să otcîrmuiască pre cei supuşi, pre oameni nesocotiţi şi desfrînaţi, nu numai îngreuiadză simţirĭa cea de lontru

13. Decît toată nedreptatea mai de frunte nu-i decît acelora carii cu viclenie prla multă fac aceasta, ca să pară că-s oamenilor buni. Saresbu ⟨= Saresberiensis Policraticus, 5, 10⟩

14. Lucriadză ca să nu ţi să llapede socotiala ta Casiod⟨or, 5, 21⟩

a domnilor, ce purcéde şi în ură dreptatea, că nemică cumpănă are socotiala ce lată de la certarea ce agonisescu şie.

Scrie Plutarhu întru *Apoftegmate* precum Filip, tatăl lui Alexandru Machidonianul, făcuse diregătorĭu pre oarecarele dentru priĭatenii lui, Antipatru, carele, luînd ţara suptu isprăvniciĭa sa, mai multu în mîndrie, a să pieptăna, a să îmbrăca împodobit petrecĭa, decît într-alte lucruri, sau decît a ceti vro carte. De a căruĭa deşărtăcĭune înţălegînd Filip l-au lepădat den isprăvnicie şi avînd asupra sa cîţva pîrîş, pentru strîmbătăţile ce le făcusă, aşea i-au dzis lui Filip: de ţ-aş fi dat acĭa isprăvnicie numai pentru căci mi-ai fostu priĭaten, mă crede că nimică n-aş socoti să te pedepsescu den isprăvnicie, pentru să-mi fie deplin facirea de bine cu care ti-am miluit; nu mi s-ar cădea pentru cinstĭa ta. Iară că ti-am pus de om bun şi înţăleptu la această isprăvnicie, precum ti-au ales vîrsta, am credzut că mai multu pre tine te grijĭaşte decît cîrmuirĭa ţării mele, cum nu să cade, mi se pare, nice ţie aceĭa a o face, nice mie a te mai lăsa nu mi se cade. Că aşea să cuvine celui bun otcîrmuitorĭu a face direptate, a fi de laudă, cît nice să-ş chĭaptene capul să n-aibă vreme.

15. Cum te vor lua pre tine martur în pricină streină, care întru a ta minţi? Avgustin, *De cuvinte⟨le apostolilor⟩*

16. Cum să va ţinĭa de adevărat întru ascunsu care s-au aflat mincĭunos la ivală? Tertul⟨ian, *Adversus Marcionem, 3*⟩

17 A⟨c⟩elea domnul să grăiască şi să facă, care va să facă isprăvnicii lui. Dion ⟨Cassius⟩ Cartĭa 52.

Cu acéste cuvinte Filip au scos pre acel priĭaten al său den isprăvnicie, pentru desfătăcĭunĭa şi prea mare mîndrie ce avĭa la podoaba hainelor sale.

Aşijdirĭa otcîrmuitorilor direpţi nu numai cu socotiala cinsteşe ce şi ĭubitorĭu de adevăr şi streini de mincĭiuni a fi li se cuvine. Că nice o pildă a fi mai rĭa nu poate fi, decît cela care rămîne datorie gĭudecăţii dirĭapte, nu altă fără gura plină de mincĭuni să se afle. Că mărgu la gĭudecătorĭu doi orăşĭani să-ş întrébe de vrun lucru nu cu altu sfîrşit, ce ca se afle care dentre dînşii va avia pricină mai (adevărată) diriaptă. Deci, gĭudecătorĭul, de nu va fi adevărat mincĭnos, socotiala lui să va părea

18. De la adevăr nu trebue gĭudecătorĭului să să abată. Sareinb ⟨= Saresberiensis Policraticus, 5, 12⟩

19. Nu să cade să să afle în budzile domnului vicleşug. ⟨Guntherus Ligurinus, 3, 513⟩

tuturor minciunoase, măca‹r› că a divanului părere s-ar ținía, iară acela de care să giudecă pre urmă cade în hulă.

Sintu o samă de giudecători carii pe o parte să poată agonisi bani mulți, pe altă parte să-ș agonisască priiateni mulți și pe altă parte să aibă isprăvnicie îndelungată, atîta să lasă după inimele învrajbitoare și așía îi îndestuliadză cu făgăduințile sale, cît îl socotescu de iscoditoríu că să arată cei mai de sus pricină a fi.

20. Împotriva ta lucriadză răutatea și cîndu să birulaște socotiașli că au biruit Amvros ‹ie› *Rit 12*

Cînd vin unii la casa giudecătoríului, unii vin pentru rugămintía, alții pentru vestiría a vrun lucru nou, alții pentru vicleșugurile, alții pentru amăgiturile, alții pentru apucaría, iară puțini mărgu pentru sănătate să-i cercetedze. Pentru acestía și ca acestía pricini aducem aminte și-i rugăm pre giudecători să fie direpți întru părerile lor, cum întru cuvintele lor cu socotială bună; că așea sintu datori a fi ispravnicii direptății, cît nice în viața lor nimică să nu se însemnedze de hulă, nice dentru cuvintele lor să nu poată nime lua ceva ca un zălog. Că de nu să va feri giudecătoríul de acíastía, va veni, care să feriască Dumnedzău din cuvintele lui cele alíase, de să va zăloji întru scădere dreptății cei streine. Iară nice agíunge giudecătorilor a fi la cuvinte adevărați, ce și la socotelele lor a fi direpți, cît nice pentru o voe să nu s‹e› plíaci, nice pentru lăcomie să nu iasă mîzdíalnic, nice de frică să să sparie, nice pentru rugăminte să nu facă, nice pentru gíuruință să nu se abată; că într-altu chip de ar faci, prea grozav și prea cu rușine lucru ar fi, toiagul direptu ce-l poartă a mînă (adecă viața ca‹re› o petrec) să să facă strîmbu.

21 Cu povoața singură firía să cunoaște dreptatía Amvros ‹ie› *Rom.* 110

22. Rău la sama adevărului tot giudecătoríul ce-i iuotor de bani. Hor‹atius›, 2, cap. ‹=*Satirae*› 2.

Iară ca să poată gíudecătorii sau ispravnicii a face slujba sa, trebue să fie volnici și slobodzi întru slujba sa. Adecă puind domnul la o diregătorie pre cineva să-i dea voe a ocîrmui slujba acéía; nu și domnu

şi ispravnic pre slujba ce i-au dat să fie domnu şi întru aceîa să fie slobodzi. Să nu socotîască voîa priîatenului, pentru carele să fac⟨e⟩ strîmbătate altuîa, sau pe nepriîatenii săi să-i asupriască; răscumpărîndu-ş strîmbătăţile să nu aibă voe, că cela ce nu socoteşte acîastîa, nu gîudecătorîu, ce tiran într-ascunsu îaste, carele la gîudecată prăvîaşte la voe veghîată, sau la ură. Împrotivă a tot cerîului greşăscu acei gîudecători carii întru gîudeţile sale fac strîmbătate, veghind voe, sau amăgind, sau mîzdind, sau să-ş facă priîateni în oraş. Că acestu lucru aşea îaste de urît lui Dumnedzău, cît măcar că Dumnedzău îndelungu va răbda acea nedreptate, iară a-l trece sau a-l erta nu poate. Dumnedzău, precum îaste părintele adevărului, aşea a să scrie celor drepţi cu laudă dreptăţii, făcînd multe nedireptăţi cu vătămare lui nu lasă.

23 Cine gîudecă nu îaste datorîu a îmbla după voîa sa, ce a ţinîa ce îaste datoriîa legii. A⟨m⟩v⟨rosie⟩, ⟨*Expositio in*⟩ *Psal⟨mum⟩* 140

Îmblînd Antonin împărat prin ţărîle împărăţii sale, venit-au la Capua. Şi întrebînd pentru ispravnici şi cercătorii carii era pus pentru să afle ce să lucriadză pen ţărî, ce direptăţi fac, să fie răspunsu un lăcuitorîu de Capua — scrie Elie Spartianul, în viaţa sa — : mă mărturisescu cu dumnedzăi⟨i⟩ cei nemuritori, prealuminate doamne, care ispravnic ne îaste, nice îaste direptu, nice face direptate. Şi ca să nu să pară că scornescu asupra lui, ce mi s-au tîmplat mie, de vei să asculţi, îţi voîu spune. Eu pre dînsul, cu sila, patru lucruri să-mi facă pre voe m-am rugat, den care nice unul nu era direptu care, cu multă mirare a mîa, peste plăcerîa mea, de sirgu mi li-au făcut pre voe. Cînd îl rugam pre dînsul nu gîndiîam că-mi va face aceste ce poftiîam, ce vrîam să îndestuledzu pre ceîa ce m-au rugat de acestea. Şi cătră acestîa dzis-au acel capuan: eu nice eram să aibu înger bun întru atîta prieteşug cu dînsul, ca să nu dzică că mai multu a mea, decît pentru altuîa voe au făcut. Deci, de vreme

24. Nu să cade gîudecătorîului să fie ispravnic voii altuîa Casio⟨dor⟩, 8, 18.

ce au făcut aceste patru lucruri pentru mine, dar pentru alții cîte va fi făcut? Mai multu de patrudzeci, ca acestïa. De credzut ïaste acestu lucru; trebue a-l stăpîni, prealuminate doamne, că bunilor gïudecători să cade, cu răbdare, pre toți să-i asculte și atuncïa pe direptate să-i dea socotiala.

25. Să cade între prilateni haina a schimba, iară a împărți simțirea nu să cade *Teat⟨ro⟩ morale di Cherubino Giarard*, 75⟩

Cu această pildă de pomenire să-ș aducă aminte gïudecătorii să nu caute voïa poftelor, ce cine de cïa să roagă să cumpăniască; că de vor face ce sintu datori să vor arăta nepriïatenilor direpți, iară de vor face într-altu chip, lăsindu-i Dumnedzău, îi vor însămna de tirani și nepriïatenii cei deosăbiți. Gïudecătorii, de carii și mîntuire a obștii, că simțirii cei den lontru întregie stă, nu ïaste destul numai să facă direptate, ce trebue între oroșïani pe dreptate să-i aibă în cinste, cît nime să nu socotiască că a fi cu rușine și fără cale a o cére pre dînsa; că într-altu chip de am dzice că o cére, puțină rușine ne ïaste; pre acela gïudecătorïu, de la carele așteptăm direptate, nu l-am mîntui de prepus.

26. Nice să poftim lucruri grozave, nice să le facem rugați Țițero *Lim* ⟨=*Laelius, sive De amicitia*⟩

Să ïa aminte domnii, așijdirea ca gïudecătorii carii fac dreptate deplin, să nu fie numai ïubitori de direptate, înțălepți și adevărați, ce dentru toate nu fie lacomi și rîhnitori. Că nice dănăoară întru om lăcomiïa și direptate⟨a⟩ nu să potrivăscu. Carii sintu la ispravnicii puș pentru ocîrmuirea celor supuși și pentru dezlegarïa gîlcevilor așijdirïa să să feriască să nu să abată pentru daruri și mite, că într-altu chip să nu să poate face. Ce în care dzi în casa gïudecătorïului vor încïape a crïaște bogățiile, într-acéïaș dzi să va începe a să micșurarïa și a împuținarïa dreptățile.

27 Avînd dreptate fără cale ïaste, iară nedreptatea fără cale nebunie. Saresbu ⟨= Saresberiensis Policraticus⟩, 5, 11

Nice un lucru mai cumplit legïuirilor sale n-au aședzat Lecurgu, Promitheu și Noma Pombilie, nice unii greșïale mai grele certări n-au aședzat, decît s-ar afla lacomi și furi de binile obștii gïudecătorii; și de acïastïa să să feriască gïudecătorii, prea-

înţălepţeşte şi cu cale lăsind au făcut. Gĭudecătorĭul care să face părtaş tîlhuşagurilor, de i să va alege gĭudeţul de înturnare furtuşagului, nice să poată apăra gĭudecătorii cu aceasta, dzicîndu că n-au luat argintu, aur, urşinic, pietre scumpe, ce au luat altele, poame de mîncat şi alte mănunţişuri. Că de multe ori să tîmplă, şi nu rar, că den mîncarea poamelor gĭudecătorĭului, strepegĭune dinţilor simte săracul.

Ţiţero în cartĭa *De gĭudéţe* dzice că fiind întrebat de sfat, în divan, Cato Ţensorinul, care era bătrîn, fiind vrémĭa în luna lui ghenuarie, să facă rîmlĭanii ispravnici şi cercători noi — aşea era deprinşi rîmlĭanii, la luna lui ghenuarie a schimba ispravniciile şi diregătoriile — şi alţi sf⟨e⟩tnici socotise să aliagă pre Manile şi pre Collatin la acea diregătorie pe an, pentru otcîrmuirea acei ţărî să-i trimiţă, la care socotială să dea şi Cato părerĭa lui, cum i s-ar părĭa de acei doi aleşi. Să fie răspunsu Cato: aşĭa adevăr, părinţilor adunaţi, nice pre acesta îl priimăscu, nice pre celalaltu îl aleg; că celalaltu ĭaste prea bogat, iară cesta pre sărac, carii amîndoi sintu cu grijă. Că cercătorii şi ispravnicii prea bogaţi, pre cei prea săraci îi asuprescu. Şi aşĭa aş socoti că trebue să se aliagă la diregătorie şi la isprăvnicie care n-ar fi nice aşea sărac, cît să poftiască célĭa ce i-ar agĭunge pentru hranna lui, nice aşea bogat, cît să-i agĭungă în destul spre a petrecirĭa dezmierdat. Că cea prĭa mare îndestulare face pre oameni răi, iară cĭa prea mare sărăcie ĭaste pară aprinsă de lăcomie.

Pentru cinstea aceĭa în care să afla Cato, cu cale ĭaste a se da credinţă cuvintelor lui, carele în mulţi ani au fostu domnu sfatului Rîmului, măcar că nice toţi săracii lacomi, nice toţi bogaţii că nu sintu răi ĭaste adevărat. Iară pentru aceĭa au socotit aşea, de vreme ce, sau orăşenii aceiĭa, unde era să-i

28. Créşte mulţimea păcatelor cînd să dă nădĭajde de răscumpărare păcatului Arnob⟨ius⟩, 7, 5

29. Iaste grozavă rău şi plecată spre greşală sărăcĭa Sinec⟨a⟩, Carte 13

30. Lipsa, cînd caută să se sature, să abate den direptate Amvros⟨ie⟩, 1, *Thes⟨aloniceni⟩*, 5

trimiță pre acei doi ispravnici, îi însămnase cu acele doao răutăți, sau că adétĭul celor bogați ĭaste a să împlĭa de agonisitile săracilor, pentru petrecirĭa și desfătările lor.

Dentru aceste două niamuri, care mai multu ari alege domnii, nu lesne aș da desăvîrșirea voroavă, căci nice îndestulîndu-se cu cei săraci, pre cei bogați să-i depărtĭadze, nice lepădînd pre cei bogați, să să aliagă cei săraci nu sfătuescu; ce să facă pre acelĭa ispravnici, ocîrmuitori direptății, pre carii îi vor cunoaște cu întriagă simțire și depărtați de lăcomie. Că acela gĭudecătorĭu care are simțire rănită nice dănăoară nu poate să facă deplin și întriagă direptate. Iară pentru simțirĭa sau cugetarea, de să îndoĭaște vreun gĭudecătorĭu de⟨-i⟩ bună sau de⟨-i⟩ rrĭa foarte, mare triabă sau sămnu ĭaste să socotiască oare slujba gĭudecății prin șopte de mainte au agonisit, au prin hărnicie. Că cine să silește de bunăvoe la sarcina simțirii cei streine, simțirĭa sa cu greu va socoti de multu preț (adecă nu o va avea întru nemică).

31 Cei mai bogați stăpîniile la trufie și la lucruri noaă le rădică. Dion ⟨Cassius⟩, Carte 52

Cap 5. Pentru lăcomiĭa diregătorilor la care trebue să să uite domnul prea tare, luînd aminte că din lăcomie vin toate scăderile țărîlor. Să dă sfat domnilor și celor mari oameni, cu mare nevoință să ciarce să socotiască scăderile țărîlor ce vin den lăcomie, carĭa lui dumnedzău și lumii ĭaste urîtă

Alexandru Machidonianul, cel mare și vestit, și Darie, cel fără noroc, împăratul perșilor, nu numai în războe și în oști, călătorii care li-au făcut, ce și la munți și în pustii avea despărțire între sine. Că Alexandru din fire era darnic și cheltuitorĭu, iară Darie strînsu și scumpu. Și așĭa să sună vestea pen toată lumea, de slobodă

1. Răutățile toate îmbătrînescu, numai una, lăcomiĭa, întineriaște; o. săcăciune

mîna lui Alexandru şi de inima lui streină de la scumpĭate. Şi ai săi foarte îl ĭubiĭa, cît şi cei streini să-i slujască lui poftiĭa. Iară Darie, pentru mare lăcomie şi scumpete rău să slujiĭa de ai săi şi era în ură şi despre cei streini. Deci lesne să poate potrivi că domnii şi cei mari, dînd, să îmbogăţăscu iară strîngînd, să sărăcescu.

Spune Plutarhu întru *Apoftegmata* ⟨că⟩ după ce să stînse Darie şi izbîndi Alexandru tot răsăritul, oarecare thevan la Athina, la ivală, lăudînd norocul lui Alexandru, carele au stînsu atîtĭa de multe ţărî şi tînguind nenorocirea lui Darie, carele au pierdut atîtĭa de multe ţărî, să fie strigat un filosof, cu mare glas: rău greşĭaşti, thevane, socotind cum Darie au pierdut multe ţărî şi Alexandru au dobîndit multe crăii; că Alexandru pietrile numai şi acoperemînturile oraşelor au dobîndit, căci voile şi inimile orăşenilor, cu darurile lui li-au fostu tras de mainte la sine. Iară Darie, nenorocitul, fără de pietrile şi acoperemînturile tîrgurilor nemică n-au pierdut; căce el cu strînsă mîna lui şi cu lăcomiĭa au fostu pierdut voĭa şi inimile asiĭanilor. Şi dzicĭa: domnii, carii norocul său şi împărăţiile sale vor să le lăţască, sintu datori la începutul lucrurilor întîi voile şi inimile cu mărire şi cu mînă întinsă să le împace şi apoi, trimiţînd oştile, să dobîndiască cetăţili şi zidĭurile; că într-altu chip puţin folos vor face a dobîndi pietrile, fiind rocoşite voile oamenilor.

Dentru acestĭa să poate videa că Alexandru, ce au agonisit, cu daruri şi cu inimă mare au agonisit; ce au pierdut Darie, acelĭa cu lăcomiĭa şi cu împuţicĭunea lui li-au pierdut. Şi de acĭastea să nu ne pae noaă mirare. Că domnii şi cei mari, fiind covîrşiţi de lăcomie, să rămîe biruitori a multe stăpînii, nicecum nu socotescu.

Atîta de împuţită, atîta de rea, atîta de urîcioasă şi cu grije greşală ĭaste lăcomiĭa,

fără firşit; o, ciumă mai cumplită decît dracul! Avg⟨ustin⟩

2. Masa cea de aur a lui Darie, carĭa o ţiniĭa în mare cinste, fu supusă suptu picioarele lui Alexandru. Diodor, Carte 17

3. Lăcomiĭa pururĭa face urîţi, iară sloboda dare ĭubiţi face. ⟨Boethius, 2, *De consolatione philosophiae*, 5⟩

4. Lăcomiĭa, cînd încépe, trĕce măsura. Saroz ⟨= Saresbe-

cît de aş lăcomi cu condeĭul mieu a însemna relele careli cuprinde în sine lăcomiĭa, ar fi aşea ca cînd aş vrĭa apele mării să le vărsu den mare. Că a căruĭa cuget îl biruĭaşte lăcomiĭa, pre acela îl siliĭaşte lăcomiĭa a-l supune scăderilor şi a cinsti idolii.

riensis Policraticus), 8.

De ari potrivi omul îndrăzneţ cu inima lui supărarĭa şi neodihna ce agoniseşte dentru răutatĭa cea urîcioasă, nu ştiu de ar mai rămînĭa vrun lucru mai multu de scădére; că măcar că nice o supărare lacomul culcîndu-se cu grije şi sculîndu-se cu grije n-ari cunoaşte, iară destulă supărare mi să pare a avea. Căci lacomul, cîndu merge să să culce, să teme să nu-l ucidă într-aşternut, sau dormindu să nu să răstoarne patul; iară cînd să scoală ĭaste cu grijă să nu-şi piardză ce au agonisit şi cu grije să scoală ca să adaogă avuţiĭa cea puţină.

5. Lăcomiĭa tuturor rélelor ĭaste şcoală. Hesiodor ⟨ = Heliodorus⟩, 1, 12.

Scrie Plato, Carte 1, *De răpublică,* cum pentru aceĭa nu sintu oamenii bogaţi, căci niceodată n-au învăţat a să îmbogăţi. Că cine rîhnĭaşte de pururĭa să îmbogăţască, întîi îi trebue să conteniască rahna care pune întru să adune avere; că cine nice une hotară nu aşadză rahnilor sale, măcar de ar dobîndi stăpîniĭa lumii, nu-l va îndestula. Acĭastĭa a lui Plato vrednice sint de a se socoti.

6. Avuţiĭa, primejdie celor ce o moştinescu, sau sarcină grea. Sinec⟨a⟩, Carte 84.

Aşijdirĭa o pildă a stoicilor care o pomeneşte Aristotel, între céle ale politii foarte lăudat, unde dzice precum averile céle mari au întrecut pre cele mari periri şi necăiri, nice dănăoară, n-au fostu sărăciĭa mare, fără acolo unde au fostu îndestulare mare. Şi aşĭa să pogoară la domni şi la cei mai mari: cine are multu, multu îi lipseşte, iară cine au avut de pururĭa puţin, acelŭĭa nu multe, ce puţine îi lipsăscu.

7. Lăcomiĭa pururea nesăţioasă: nice cu mulţime nice cu puţin nu se micşuriadză. Sar ⟨ = Sallustius⟩, *Catis* ⟨ = *De bello Catilinario*⟩

8. Celor ce rîhnescu multe, multu le lipséşte. Horat⟨ius, 3, *Ode*, 16⟩

De cîte ori certăm răutăţile celor răi, nice dănăoară poloage nu le lipsăscu, cu care ar acoperi răutăţile, fără cît întru greşala lăcomiei, de care nice acoperămîntu

9. Destul⟨ă⟩ avuţie ĭaste; nimică mai multu a nu pofti. Fab⟨ius Quintilia-

sau apărare n-au. Că de vor arăta vro apărare, fără cale, mii de socotele să pot spre certarĭa lăcomiei. Că de vom da pildă răutăţilo⟨r⟩ celor mai mari, numai lăcomiĭa nespusă greşală şi de pedepsit să va arăta a fi.

nus), *Deci* ⟨*amaţii*⟩ 13.

Întîi, de să va certa vro faptă şi mîndriĭa domnilor şi celor mai mari va răspunde, precum ar avĭa pricină diriaptă; că cu firĭa aşea ĭaste de potrivită mintĭa oamenilor, cît mai bine cu supărare a poronci vor, decît în pace a sluji.

10. Grozave sîntu răutăţili care să acopăr, cu chipul bunătăţilor ⟨Hieronymus⟩

A doa, de pîrîm pre cineva ca pre un gîlcevitorĭu şi mînios, răspunde cum nu trebue să ne mirăm, de vreme ce nice de cel mîndru nu ne mirăm: că nepriĭatenul sau vecinul a întărta pre cineva mai mare putĭare decît răscumpărarĭa nu are.

A triĭa, de vom certa pre cineva pentru curviĭa şi desfrînarea, va răspunde că nu se poate opri de acel păcat; că măcar ⟨că⟩ să poate cineva feri tare de faptele ruşinate, iară îi trebue de pururĭa războĭu a face cu gîndurile cĭale rele.

A patra, de certăm pre cineva pentru împuţicĭunĭa şi lenĭa, va răspunde că nu are pentru ce să se cĭarte, că acéĭa ĭaste uşurarĭa firii noastre; cît de lucrăm, îndată ostenim şi de să ridică de osteneală, îndată să aprinde spre curvie.

A cincĭa, de certăm pre cineva pentru mîncare şi băutură multă şi nemăsura⟨tă⟩, va putĭa răspunde că nime fără mîncare şi fără băutură pre pămîntu a trăi nu poate; şi vă mărturisi cuvintele lui Dumnedzău că nu strică pre om băutura ce intră în gură, mîncarĭa şi băutură, ce gîndurile réle care ĭasă dentru inimă.

Ce dzicem de aceste puţine răutăţi acestĭaş şi de altele de toate că putem dzice că li s-ar putĭa da apărare, iară lăcomiei nice o apărare adevărată că nu poate da. Că vĭstiarĭul adunat, nice sufletul a-l petrece, nice trupul a să bucura de dînsul nu poate.

Cartĭa lui Voetie, *Pentru bucurie*, ĭaste unde dzice: banii (vărsînd, cum strîngînd mai bine a se apăra) atuncĭa sintu cu preț, cîndu a să muta la alții părăscu de a să moșteni. Decît care socotială a lui Voetie nemică mai bini a să dzice nu poate, decît așea că, cheltuind banul fieștecine ceva agonisește, iară țiind-l nemărui de folos și de triabă nu ĭaste.

De vor dzice bogații cei lacomi că, orice strîngu și ascund, numai pentru vremile viitoare și lipsa fac, ca să să afle de agĭutorĭu cum părinților așĭa și altora, la nevoe, răspundzu că ei nicecum pentru aceĭa nu strîngu avere, ca să agĭutorĭadze la acele vremi de nevoi pre cei săraci, ce ca să arunce la mai mulți lucru de obște. Că precum atunce cu preț mare vînd pentru dobînda mai multu aș marturisi cum, ar gĭura săracii, că mai multu îș ĭau, scădere dînd cămătă lacomului, decît de stîrpirĭa anului cu lipsa hrannei.

11. Den afară de noroc ĭaste orice să giurulaște prilatenilor; numai acéĭa avére vei avĭa, care o vei da. Martian ⟨=Martialis⟩ 5, 45

Nu trebue oamenii cei blagorodnici și mari să să sparie de a facirĭa bine pentru grijĭa neroadei, sau foameții. Că de tîmplă anul cît mai cu roadă, numai cheltuială mai puțină le face; iară de să tîmplă, o, nărocosul! a să arăta mai slobod și mai darnic întru milostenii, mai multu de viața lui să va bucura. Și așea să să feriască cei lacomi și cei rîhnitori ca, pentru adunînd avere, să nu-ș strîce sufletului său; că lesne să poate tîmpla, cînd vine anul scumpĭatei, cel lacom ĭaste mortu, așea cît mai întîi sufletul îl va da satanii, decît să vadză vremĭa întru vîndzare pîinii cu preț. Ah, cu cît de mare binefacere Dumnedzeu gĭuruĭaște oamenilor celor blagorodnici, dînd lor inimi vrednice; cît de mare rău au cei lacomi, fiind cu mîna strînsă (și cu inima) cum sintu! Că cei lacomi, de ar fi gustat cît ĭaste de dulce a da, nice acel⟨e⟩ ce li-ar fi de triaba lor nu li-ar putĭa țimĭa. Iară celor lĭaneși și lacomi a da priĭatenilor

12. Ascundz⟨i⟩ banul, care fiind ascunsu nu te ascunde pe tine. Moștinlri strîngi, care te îngreuiadză cu cumpăna sa. Chiprian, 7, ⟨*Sermones* I⟩

13. Atila-l al mieu cît petrec și dau dreptu Dumnedzău. Ezichii ⟨=Guicciardinus⟩, 49.

le lipseşte dragostĭa, întru a împărţi între părinţi, a agĭutori pre cei săraci; a îndatori pe vecini, a rădica pre méseri; ce numai pentru triaba lor îndrăznescu a cheltui. Şi sintu o samă de oameni carii aşĭa supuşi sintu, ca nişte robi, averii sale. Spre cît socotescu că ce au strînsu dreptu, rău cheltuiescu, pentru să nu le petriacă alţii. Cum va îmbrăca pre cel gol, care pentru împuţicĭunĭa şi lăcomiĭa, şie aş face haină nu cutiadză? Cum va împărţi haina săracului, care el, pentru scumpĭatĭa, mănîncă pită de tărîţe şi de ordzu, pentru să vîndză grîul? Cum va priimi în casă pe strein, carele pentru lăcomiĭa nice casă acoperită nu are? Cum va socoti pe săraci şi pre bolnavi, că el mai multu să lasă în nădejdea sănătăţii şi vieţii, decît un ban să dea unui bărbiĭar, sau altui vraci? Cum va agĭutori în nevoi pre cei lipsiţi, cînd ispravnicii şi slugile lui îmblă desculţi şi goli? Cum va agĭutori fete sărace şi streine, să le căsătoriască, cela ce fetele din casa să le lasă să le vadză îmbătrînite? Cum va cheltui pe răscumpărarĭa robilor, carele opreşte plata slugilor sale? Cum va da mîncare feciorilor săraci de părinţi, oameni de cinste, carele să dea mîncare fiilor săi de pururĭa plînge? Au să dea haină văduvei, crĭade-l-vei, carele un ban muerii sale nu va să-i dea, pentru să-ş facă învălitoare de cap? Cum va da lacomul, cu inimă veselă, cevaş, carele, măcar un ban cheltuind, să duce la aşternut de să culcă? Cum va face în toate dzilele milostenie, ce ĭaste datoriu să o facă fieştecine, carele duminecă la besĭarică nu să află şi nice un ban aduce? Mai ales, nemică să mă credzi, dentru averĭa sa lacomul nu va da, carele pentru avere streină pururea să tînguĭaşte.

14. Spre nime lacomul nu-i bun; spre sine mai rău. Sinec⟨a⟩, Carte 108.

15. Lăcomiĭa, apucare supusă, roabă ĭaste. Amvros⟨ie⟩, *Psal⟨mul⟩* 118

16. Toată lucrarĭa vieţii noastre nu trebue să fie fără milostenie. Lact⟨antius⟩, 6, *Peses* ⟨= *Persecuţii*⟩

17. La cei vii îngropate sintu, care să închid cu mînule strînsă. Casiod⟨or⟩, 4, 34.

Cap 6. Să arată aicĭa cîte de multe face lacomul lucruri fără cale

Cu ce lucruri să arată dumnedzăiasca prevedére, mijlocul otcîrmuirii sale noaă necunoscut ĭaste; și aceasta ĭaste ce vedem de să dă de acea dumnădzăiască previdere: minte omului a cunoaște averile, dă putĭare a cerca, cuget a nevoi, înțălepcĭune a strînge, inimă a apăra, traĭu vieții a moștini deodată și putĭare a le stăpîni pre dînsăle a nu lăsa. Că den slobodzeniĭa lui Dumnedzău, acela ce au stătut fără direptate, stăpîn celor streine, pe direptate ĭaste să să facă rob alor sale. Den ce să ințălĭage, cu cît mai bună ĭaste cea cu cinste sărăcie, decît răpita lăcomie; că celui sărac Dumnedzău inimă îndestulată cu puține dăruĭaște, iară celui bogat inima și întru mare destulare îi ĭa, așea cît celui lacom în toate ceasurile supărări, iară dobîndzi numai în toate iarmaroacele crescu.

Să potrivim aicĭa pre cel bogat cu olarĭul cel sărac și să vedem oare mai multu folos cel sărac de pre oale face, au den bani cel lacom, care îngroapă 200 ug⟨hi⟩. Măcar că nime nu va răspunde, căci s-au răspunsu, cunoscut lucru ĭaste că mai bine să are cel cu lutul, decît acel cu aurul. Că vîndzindu oale săracul, viața îș agonisește, iar bogatul, păzind averĭa, sufletul piĭarde.

Și așea pre domnii cei înalți rog, pre cei mari poftescu și celoralalți nemeș. și orășĭani le aduc aminte să ție minte cuvintile acestĭa și întru cele den lăuntru simțiri să le aședze; adecă ce dzic și mărturisescu de va străjui și va închidi cineva banul, numai lui singur îl va străjui și-l va avea, ca cînd face doao încuetori pentru să păzască visterĭul, iară șĭapte inimii sale adaoge pentru să nu-l piardză. Să să ferĭască oamenii cei nemeși și vrednici ca să nu să deprindză a ascunde și a strînge banul, că o dată de să vor pleca

1. Pre mai mulți grijĭa banilor îi zugrumă. Iuvenal, *Sat⟨ira⟩* 10.

inimile lor spre a strîngirĭa comoara, măcar un groş, întru mii de scîrne a cădea în toate dzilele nu vor părăsi.

De vor dzice orăşenii că nu sintu aşea prea bogaţi, nice că a strînge comoară mare, neavînd mai mult de 200 ug⟨hi⟩ de aur îngropîndu-i, şi aceĭa răspundzu că aşea de tare greşeşte acela ce îngroapă 10 ug⟨hi⟩ cît greşéşte acela ce îngroapă mii de galbeni; că nu ĭa⟨s⟩te vina întru ce ascunde cineva, mai mulţi sau mai puţini bani, ce întru paza acelor bani ascunşi, scăpînd şi trecînd multe bune. Că s-a tîmpla unora a vedea mai multă putére la cei lacomi, decît întru alţii simţiri, că vei găsi pre mulţi lăsaţi de simţirea sa şi să dau după folosuri, de ĭubăscu a stăpîni céle streine, iară cei lacomi fiind mai multu strînşi de lăcomie decît de simţire, siliţi nu petrec alte folosuri, ce ale sale.

2. Care slujaşte banului şi cu obedzile de acmu şi cu acéle viiloare să strînge. Hrisostom.

Cu grije şi cu nevoinţă socotescu cei lacomi să nu li se rumpă morile de pohoĭul apei, să nu calce iarba turmele şi herghelîile, să nu îmble la vînat vînătorii, să nu să oţătiască vinul, sau să nu se răsufle stînd multu, să nu fugă datornicii cu agonisita, să nu o roadză şoarecii pînĭa, să nu i se fure cămara, ce nemărui mai cu îndărăpnicie, decît lor singuri, a închide lucrişoarele sale; că altora, sau mai curund, sau mai de sirgu, li să dă vreme pururĭa a ascunde cîte ceva, iară lacomului niceodată nu-i lipseşte cugetul a nu gîndi la bani.

Vrednic ĭaste, de cîte, lacomul carele den vrere, nu de nevoe, cearcă paĭul nescuturat, cizmile fără potcoavă, haina ruptă, covor vechĭu, cintiĭani descusuţi, şlic gros şi cămeşĭa fără mîneci i proci. Aşijdirĭa mulţi de cei nenorociţi să arată mîhniţi pentru jelĭa; carii nu pentru jĭalĭa îmblă prostu, ce pentru să nu cumpere, mai scumpu, postav mai bun. Şi ce nu mai face lacomul? Că pentru să nu cheltuiască nici atîta îş lasă barba nerasă cîte doaă luni. Iară măcar că lacomii

3. Prea otrăvit lucru ĭaste să să străjuiască pre sine, Fab⟨ius Quintilianus, *Declamationes*, 17⟩

4. Lăcomia orice au apucat, tuturor pe sine sa apără Sene⟨a⟩. *Întrebare* ⟨=*Quaestiones naturales*, 1⟩

rău să cinstescu pre sine, iară casile le țin grijite bine; că în curțile lor vei videa cămările pline de painjină, ușile eșite den țîțini, ferestrile sparte, ogrădzile stricate, paturile micșurate, rogojinile cĭale așternute răsturnate, acoperemînturile de ploi putredite, lavițile scoasă, hornurile cădzute, pentru să nu priimască pre nime în gazdă, pre vecinul sau pe priĭatenul său, sau să cĭarce pe de aproapele lui, să-l priimască, sau ce-ar fi de triabă să ceară, den sîlă să facă, nu den voe.

5. Rahnă știe a avea, iară a petrēce nu știe. Fisin, Mirthon ⟨= Fulgentius, *Mytholo- gia*, 3⟩

Ce lăsind îmbrăcămintĭa care o poartă și casa în care trăĭaște, să vedem masa cîtu-i de frumoasc. Aicĭa ĭaste adevărat, că den pomeții săi mănîncă poame putrede, struguri putredzi; den turmă mănîncă carne mortăcĭună, pîne de grîu stricat, muced, vin împuțit și oțătit, brîndză stricată și roșie, slănină rîncedă, lapte sarbăd. Mai pe urmă, ce-ar cheltui la mîncat, aceĭa mai bine a strînge socotescu lacomii. O, nenorociții marghioli! O, becisnicii lacomi! Că dulceața lor întru aceĭa ce să sloboade pe grumadzi, iară acestora nărocire ce să închide în săcriĭu ĭaste.

6. Lacomii moștinescu ca să nu osteniască alții. Chiprian, 2. Carte 2.

Așijderĭa, măcar că cei lacomi rău să îmbracă, strîngu, viețuescu, petrec, iară ce socotială au alții de dînșii, de ar avea, săracii, urechi deșchisă să asculte cît sintu de cu inimă sirguitoare spre a strînge și a ascunde, în toate ce le pare a audzi; că-i număscu mișei, cămătari, lipsiți, slugi, dobînditori cumpliți, uitători, nemulțămitori, gĭurători pe strîmbul, răi și nepriitori. Ce trebuĭaște mai multu? Așea sintu de urîți orășenilor cît mai bine ei trupurile lor cu mîna să le bată, decît să-i cinstiască, așea cu limba ar pofti.

7. Tot cel ce poftiaște lăcomiĭa, cînd le prețăluĭaște toate, moare de foame. Fulg⟨entius⟩, *Mithol⟨ogia⟩*, Carte 2.

Mare ĭaste nenorocirĭa lacomului! Că de au agonisit pe vrun nepriĭaten putĭarnic, nu află nice un priĭaten carele ar veni la casă-i să-l vadză; și sute de furi să află, carii i-ar apuca averĭa. Cine are voe să-ș

răscumpere de pe nepriîatenul său lacomul, că nemică nu-i poate mai rău, decît traîul vieții petrecînd lacomul multu, în lăcomie. Că cu multu mai cumplită viață petrîace lacomul cu lăcomiîa sa, decît noi cu grîa neîndestulare.

De are dzice cei bogați, cum ei de bună voîa lor nu ari priimi case frumoasă, careli ar putea avîa haine frumoase, de care multe ari avea, desfătare a felîuri de bucate și pentru aceîa nu acestea fac lacomilor ce acelîa ce creștinilor să cuvine să facă, cu carele s-ar stîmpăra condeîul mieu. Iară nu îaste lucrul, așea, de vreme că lucrurile carele ar rădzima de cinste nu le bagă în samă, acela ce radzimă de simțire. De va dzice lacomul că pentru aceîa ascunde averîa ca să aibă de unde da milostenie, aceasta că nu cred, mă mărturisescu. Că în toate dzilele vedem pre cei ce cer milostenie că le răspund îndată lacomii să margă în bună pace, da-va Dumnedzău, ca cum ar avîa măcar un ban sau un grăunțu de ceva la mîna lor.

8. Nice un vrăjmaș mai mare sănătății sali nu-i, decît lacomul. Chiprian, *Vor*⟨*be*⟩, I.

Și aceasta au lacomii, de nu dau altă milostenie den casăle lor fără carne stătută, dzamă de iri hiartă, slănină rîncedă, brîndză strîcată, pîne uscată, haină ruptă, bani frînți; mai multu să li să curățască casa decît că dau milostenie să li să pară.

9. Lacomul nice o milă spre sărac nu are.

De vor dzice cei lacomi că ar fi pentru aceîa strînși, pentru să poată greutățili lor despre cei mai mari a le rîdica și aceasta apărare că-i întru nimică dzic. Că nu a părinților, ce mai multu a lacomilor mărturii, că nu s-au plinit, nice că se plinescu de dînșii vedem. Că de cînd s-au îngropat părinții, nice o lumînare la gropnițile lor n-au aprinsu, carele pentru mare scumpîate și pentru foamete, cu putoare și de răceală mare în nas, acela va mîntui pre tată-său den vîac, dîndu pentru dînsu milostenie.

10. Puțin folos dentru alții, dacă nu-ț faci însuți. Plinius, Carte 10.

De va dzice lacomul că orice strînge numai pentru atîta strînge, pentru să facă besĭarică frumoasă pentru pomenirĭa lui, de o va face ca aceĭa dentru sudoarĭa sa şi de va întoarce orice au agonisit rău, aceĭa casă lui Dumnedzeu va fi priimită şi plăcută şi de toţi lăudată, mărturisăscu. Iară de pofteşte lacomul viaţă sărăcească, ani mulţi, pentru să facă curte bogată, sau vreo beserică bogată, aceasta nice Dumnedzău nu poroncĭaşte, nice beserica nu priimĭaşte; că den strigările şi sudorile streine nu sintu priimite lui Dumnedzeu jertvele.

11. Avĭarea face nebăgare în samă de sănătate şi mîntuire. Amvros⟨ie⟩. I. *Thes⟨aloniceni⟩*, 5.

De vor dzice lacomii că orice pun în comoară, pentru aceĭa fac ca, după moartĭa lor, moştinitorii lor să aibă de unde da leturghii pe la beserici să să slujască pentru sufletele lor, socotiala lor dzic că o laud, de nu va fi rămas vreo grije. Ce ĭaste mare durere! Că lacomul socotéşte că-ş va rădica toate sarcinile, poroncind să dea pentru cei morţi şi va lăsa după moartiĭa sa vii prădaţi şi aduş la sărăcie doaă mii de oameni. Mai fără grijă aş crede că ar fi, cîndu domnii şi cei mari banii săi întru îndzestrare meserilor în viaţă, decît cînd ar poronci la moarte să dea leturghii multe. Că de mai de multe ori moştinitorii cei mai de pre urmă dau leturghii puţine, iară dentru fete sărace multe pier. Sufletele lor că să mîntuescu de oprirea vămilor adevărat ĭaste, cînd den vrerĭa lui ĭaste a nu lăsa fetele sărace să cadză întru răutăţile lumii.

12. Cĭale puţine rău agonisite facu de pierdu cĭale multe, bine agonisite. Hrisostom.

13. Camăta banilor mormîntu sufletului ĭaste. Lio ⟨= Leon⟩. *Vor⟨ba⟩* 6. pot.

Să tîmplă să margă lacomul şi scumpul oarecarele, pentru să agonisască avere la Avgostobreg, oraşul Işpaniei, la Lugdun în Franţia, la Olisipon a Lusitanii, la Logdun a Britaniei, la Anverpia a Filandriei, la Midiolani a Insubriei, la Florenţia a Hetrurii, la Panolmu a Sichiliei, la Becĭu a Avstriei, la Praga a Bohemii, la Buda a

14. Mai multu să va bucura moştinitorĭul pe urmă de moartĭa ta, cu cît ai luat mai multu. Sinec⟨a⟩. Carte 123.

Țărîi Ungurești, mai ales să vadză cu ochii toată Evropa și pentru precupiile să aibă cunoștință cu toată Asia. Să dzicem, dară, că în fieștecare loc dentru acĭastĭa au făcut agonisită; și aceasta nu cu simțire de tot întriagă, ce pentru multe felĭuri de tocmele în precupii multe felĭuri de păcate că vor fi făcut. Deci la vremĭa morții, cel lacom, acei bani împarte în scrisoare; de ari împărți și păcatele, ca să fie mîntuit de certare, de ceĭa ce vor moștini cele nărocite a lui, bine ar fi. Ce, mare durere! Că feciorii voioș petrec banii, iară tatăl nenorocos cu păcatele merge la iad.

15. Apucarĭa lucrului strein cînd să întoarce să iartă Hrisostom.

16. Fericit ĭaste cela ce nu lasă feciorilor sarcină să întoarcă. Vichintie.

Cap 7. Pentru gĭudecătorii și domnii tirani și cumpliți cartĭa lui Marco-Avrilie, unde arată doao pilde, una de cumplit și a doa de blînd și alte mărturii alĭase de tirani și blîndzi. Marco Avrilie aduce aminte cu doaĭ pilde, una a gĭudecătorĭului cumplit a Rîmului și alta a craĭului milostiv a Chiprului. Scrie la Antigon dzicînd:

Întru tinerĭațile mele, așea să fiu nărocos, știu un cercătorĭu a Rîmului, Antigoane, anume Licaonic, om la stat mare, nice prea trupeș nice supțire la trup; la ochi singeros, de niam părințăscu, la barbă rar, la cap căruntu. Fost-au acesta în Rîm mulți ani gĭudecătorĭu, ca acela ce era în legile Rîmului foarte învățat, obiceaĭurile lor și gĭudețile lor prea știitorĭu la graĭu, din fire lin și la răspunsu gata. Acesta, pre toți cîți era întru vîrsta lui, într-această parte, i-au întrecut. Că și direptate tuturor într-un chip arăta și pricinile pricilor (pre scurtu) curundu alegĭa; că nice dănăoară cu rugăminte să să îmblîndzască, sau cu daruri să să plĭace, sau cu cuvinte să să amăgiască, sau cu groază să să plĭace, sau cu făgăduințile să întoarcă nu să putĭa.

Şi deodată era la minte ascuţit, la cuvîntu groznic, la pofte greu, la certări cumplit, la trebi prepuitoriu şi decît toate a mulţi zavistuitoriu şi tuturor înfricoşat.

În cîtă ură să afla Licaonic, abiia să spune şi cît era tuturor frică abiia a să cugeta poate. Că de cîte ori lua strîmbătate cineva în Rîm, acesta cel dentîi glas a lui era: să trăiască în mulţi ani Licaonic. Cît şi pruncilor plîngînd dzicia mumele lor: taci că vine Licaonic şi îndată tăcia, aşia singur numele lui Licaonic frică oamenilor şi pruncilor făcia.

1 Răutăţile lor nu amăgescu, fără atunce cînd sintu suptu acoperemîntul bunătăţilor Amvros⟨ie⟩, *De feciori⟨e⟩*

Să ştii iarăş, Antigoane, că de cîte ori în vrun oraş să aţiţa vreo sfadă, sau în vro ţară rocoşituri de să aţiţa şi cu voia tuturor de să trimitia acolo Licaonic, în oraş, sau în ţară, îndată rocoşitorii fugiia şi mulţi şi de cei nevinovaţi să ducia. Că aşea era Licaonic de îndărăpnic şi afla pricini de isteţu, cît pre unii ca pre pricinitori, pre alţii ca pre ştiutori, pre alţii ca pre priitori, pre alţii ca pre ascundzători pedepsiia şi pre nime fără certare trupului, sau pentru nenorocire nu răbda să iasă.

2. În toate lucrurile mai multu vatămă multul decît puţinul. Ţiţero.

Pre puţini socoteşti, Antigoane, că ar fi fostu aceia pre carii i-ar fi bătut giudecătoriul acesta, i-a⟨r⟩ fi zugrumat, i-a⟨r⟩ fi înecat, i-a⟨r⟩ fi tăiat, i-a⟨r⟩ fi spîndzurat, i-a⟨r⟩ fi muncit i proci, în cîtă vreme au fostu domnu Rîmului? Şi încă aşea să mă iubască dumnedzăi, aşea să mă odihniască dumnădzăescul înger, aşia era pedepsele oamenilor: de picioare, de mîn⟨i⟩, de cap, cum era meserniţile de carne de bou, de viţăl, de oi, de capre, mai în scurtu aşia să bucura de sîngele omenescu Licaonic, cît de nemică mai desfătat şi mai voios niciodată nu era, decît cîndu era să fie cineva înecat în apa Tivurului, sau să spîndzure în muntele Ţelii, sau pe drumul Salii cu săcuria să-l tae, sau cu hiristeul în temniţa Maimertina să să munciască.

3. Vedzi, tirane, cum ţi-s faptele.

4. De multe ori cêle ce ne-s de stricăciune iubim. ⟨Symmachus, I, 72.⟩

5. Cu giudéţile streine mai multu să pustiaşte oraşul. Salembu ⟨= Sallustius⟩, *De republică.*

O, cumplitul, neîmblîndzitul și neaudzitei tirănii lui gĭudecătorĭu, care mai multu din sinul a șerpi înveninați, decît de sinul Rîmului că s-au aplecat, de credzut să fie și ca să procitiască! Iară acesta nu hrănit de dulcele lapte femeescu, ce de prĭaînveninatul sînge de tiran. Adevărat lucru ĭaste! Că de era așĭa de cumplit Licaonic, căci așea îi suferi mintĭa, cine nu va mărturisi de va dzice că au fostu așĭa cumplit pentru mare poftă ce avea spre dreptate, cine nu va blăstăma acea poftă? De face aceasta pentru să-ș agonisască laudă, cine nu va urî lauda aceĭa? Că urît și dumnedzăilor și blăstămat de oameni va fi oricine, pentru să-ș agonisască laudă, să omoară pre altul; și dumnedzăilor nepriimit și celor supuș perire ĭaste. Căci de la sfatul Rîmului gĭudecătorĭul bun, lĭaneș, iară vărsătorĭul de singe, dreptul să numéște. Că aceĭa carii nu tămăduescu cu unsoare, ce cu foc, aceĭa sintu în cinste norodului romani.

6. Tiranii cumpliți numai pricină au de pedepsit, iară mijloc n-au! Senec⟨a⟩, 2. ⟨*De clementia*, 4⟩

7 Gréșealele céle de mijloc nu sintu de cap să să pedepsască. Po⟨lybius⟩, Carte 3.

8. Cumplirĭa de pururea fiindu, pilarde cinstĭa. Sineca, I, ⟨*De clementia*, 22⟩

De ari socoti cineva că murind Licaonic, deodată toți gĭudecătorii cei cumpliți s-au stînsu, întru aceasta pre mine martur nu mă va avĭa. Că pre acĭa vréme în toată împărățiĭa Rîmului unul numai Licaonic era, iară acmu în toate năroadele trei sau patru să află. Și așea nu mă pociu opri de lacrămi cînd gîndescu la Licaonic. Pre acelĭa vremi, cum toți gĭudecătorii carii făcĭa dreptate era milostivi și pentru tirănie cu multu era mai vestit; iară acmu, fiind toți cumpliți, de să află vreun gĭudecătorĭu milostiv, ĭaste ca o minune nevădzută.

9. Mulătorĭu trebue să fie care gĭudecă de vĭață Casiodor

La al 12-le an, după ce zidiră Rîmul, Rom, cel întîi împărat Rîmului, poroncă trimisă la toți împregĭurașii, ca cei izgoniți den moșie, cei supărați și lipsiți și cei săraci toți, să vie la Rîm, unde vor avĭa apărare împotriva vrăjmașilor, dîndu-le agĭutorĭu;

10. Numai acéĭa ĭaste singură milosirdie, unde toate bunătățile nu să apără să li se dea cale. Casiod⟨or⟩, 2, 9.

a căruĭa bunătate şi milostivire (care făcĭa Romul) s-au sunat cu vestĭa pen toată Italia, mai multu. Şi aşea au crescut numărul orăşĭanilor în Rîm, cît mai multu, în dzece ani, în Rîm s-au adaos decît în Vavilon, sau în Carthagen într-o sută de ani. O, dumnedzăiască mintĭa lui Romul, care au aflat aceasta! O, lăudată limbă, care au poroncit acestĭa! O, nărocoasă Rîmul, a căruĭa temelie cu milă şi cu bunătate s-au făcut.

Întru metrica cea de frunte, dănăoară multe cărţi scrisă s-au aflat la senatul şi norodul Rîmului, a cărora era aşea titĭuluşul: noi craĭul parthinilor, în Asia, părinţilor tuturor în Rîm şi norodului nărocos a Rîmului în Italia şi a tot sfatul (care cu numele de romani şi cu porecla de milostivi să număsc), s⟨ă⟩n⟨ă⟩tate dzicem şi pace şi lineşte voaă, deodată şi noaă, de la Dumnedzău poftim.

Vedzi, dară, Antigoane, cu ce titĭuluş de laudă, milostivi, ce⟨i⟩ mai mari ai noştri romani s-au numit, care tuturor împăraţilor ce vor fi pre urmă au lăsat pildă de milă. Că, de s-au numit de varvarii cei streini, de milostivere, de credzut ĭaste că spre cei supuş şi orăşeni, nemică cumplire n-au arătat. Cum să nevoĭa atunce cei bătrîni ca să aibă dragoste de către toţi, aşea acmu gĭudecătorii sintu de cumpliţi, cît să aibă frică că de i-ar învie dumnedzăii den morţi şi să-i aducă la gĭudeţul lor vii, aşea socotescu că i-ar gĭudeca şi i-ar numi, nu fii, ce vrăjmaşi; nu înmulţitori lucrurilor de obşte, ce tîlhari milii sale.

Cînd eram de 37 de ani am petrecut în ostrovul care să chiamă Hetem ce să numeşte astădzi Chiprosul, în care ostrov am ernat. În ostrovul acela să află un munte mic, iară pietros, care să chiamă Arcadie. Într-acestu munte să face o buruiană căriĭa îi dzic Flavie, dentru carea storcĭa cei bătrîni, dzic să fie lăsat sînge, care de să ungĭa cineva,

11. Acéĭa stăpînie ĭaste foarte tare, în carĭa ascultătorii să bucură. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩. Carte 8.

12. Nimăruĭa mai multu decît domnului nu să cade a fi milostiv. Sinec⟨a⟩, *Milă*, al. 3.

13. Mai fără grijă ĭaste struna a o lăsarĭa mai slabă, decît a o intinde prĭa. Saresb⟨eriensis Policraticus⟩, 4, 8

14. Oamenii a să apropiĭa mai multu de Dumnedzeu nice cu un lucru, ca a da viaţă omului. Ţitero. *Pentru Marsu* ⟨= *Pro Marcello*⟩

15. Cu cît ĭaste vina

fiind cald, era spre moarte, iară de era rece, spre ură aducīa pre oameni, fără voīa lor Care lucru, pentru să nu-ţ fac ţie îndoială, eu l-am ispitit, ungînd pre oarecarele cu singele acela, care îm poftiīa mai multu moarte decît dragoste.

mai tainică, cu atîta-i mai îndrăzniaţă. Chiprian, 2, *Ipistol⟨ia⟩* 2.

Într-acestu ostrov să pomeneşte un craīu oarecarele, cu viaţa preasfîntă şi milostiv, a căruīa nume nice dentru scrisoare, nice dentru vīastīa lui la mînă nu mi-au putut veni să ştiu, ce numai dentru scrisoarīa care era pre mormîntul lui de marmure făcut pe patru stîlpi, împregīur scris grecīaşte (cu acīaste cuvinte).

Ce felīu de grobnic acesta? Ce să pare ţie, Antigone, ce felīu de domnu au fostu acesta socoteşti? Că au fostu spre laudă viaţa lui, nu mă tem a mărturisi, a căruīa nemuritoare pomenire să află pînă în dzioa de astădzi. Aşea să mă numeri de om bun, aşea să-mi fie dumnedzăii cu milă, cît mai urîtă mi se pare Ţara Lelii a lui Pompeīu, Indiīa a Sămiramidii, Vavilonul a lui Chir, Galia a lui Cai, Africa a lui Sţipion, decît un pomenic a mormîntului acestui craīu a Chiprului. Că mai mare laudă are acesta, fiind în munţii cei groznici îngropat, decît cei vii ce agonisescu mîndrie în Rîm.

16. Spre laudă să te sileşti aşīa cît să nu fii boală şi clumă, ce pace şi sănătate Elian, Carte 14

Iară nice den scrisoarīa aceasta, nice den grobnicul craīului de Chipru tîlcuire a urma nu sufere inima celor răi, pînă cînd vor lua pedepse cele ce li să cuvin, pentru răutăţile şi blăstămăţiile lor. Aşea şi eu, mai multu cu moştinirea decît cei răi cu răutate aş greşi; că a lor greşale dentru slăbăcīune izvorăscu, iară a mīa greşală dentru răutate ar purcede. Ce adevăr aicīa şi mie şi tuturor celor întregi la socotială aşea să pare că a greşi oamenilor dentru fire īaste, iară a lua pediapsă dentru voe īaste. Că aşīa să cade diregătorilor direptăţii întru a o face pre dînsa să să poarte aşīa, cît toate dentru dragoste lucruri de ob

17. Cu cale greşéşte cela care trece ce lipsīaşte. Sinec⟨a⟩, stīlīi 2 ⟨= *De beneficiis*⟩, 2.

18. Nu la céle trecute ce la céle viitoare să aduce pediapsa. Tij Sineca, ⟨*De ira*, 31⟩

şte să să facă. Să nu li să pară că ar fi luat diregătoriĭa pentru voe răscumpărării, carii să află părtaşi vinii să nu-ş diriagă greşala cea trecută, nice să-ş răscumpere strîmbătăţile să nu socotiască.

A lui Plato iaste această scrisă, în cărţile *De Republică:* gĭudecătorĭului să cade doaă lucruri înaintĭa ochilor săi să aibă: întîi, ca întru a da socotială pentru folosurile altora să n-aibă lăcomie, a doa, spre certarĭa oamenilor să n-aibă rahnă de răscumpărare, că gĭudecătorilor trupurili să le cĭarte, nu sufletele să le muncească li s-au dat putĭare.

Nero, împăratul Rîmului, precum întru viaţă ocărît, aşea întru facirea direptăţii, cumplit era. Ce măcar că au fostu aşea neîmblîndzit, iară într-o dzi, aducîndu-i să iscăliască, după obicĭaĭul ce avea împăraţii, de pierdzarĭa a doi tîlhari, gemînd au strigat dzicînd: aş fi vrut să nu ştiu a scrie, ca dentru sarcina iscăliturii să mă mîntuescu. Şi aşea, Nero, pentru un cuvîntu vrednic grăit de dînsul atuncĭa, au agonisit nemuritoare pomenire, iară pre urmă cu desfrînată viaţă a sa, acea de pomenire socotială a lui, den temelie o au stricat. Că spre multe cuvintele cĭale vrednice a le ocărî agiunge o faptă rea. Cîte ţărî şi crăii s-au stînsu, s-au răsipit, nu aşea dentru faptele făcute de cei răi, cum dentru tirăniĭa diregătorilor întru a face direptate. Că cei vechi, socotindu că ar putĭa drege greşĭalele lor, în tăriĭa lor au aţiţat neaudzite urîcĭuni.

Cine şi cum au fostu Avgustu chesarĭul ştiut ĭaste tuturor. Că era deplin întru ale bunătăţilor, vrednic, putĭarnic, inimos, înţăleptu, ĭubitorĭu de direptate şi dentre toate, au fostu prea milostiv. Că, să tac alte fapte a bunătăţilor şi a milelor lui, adaos-au canon domnilor; aşea domnul, pentru pierdzaré gĭudecînd pre cineva, să nu iscăliască cu mîna lui socotiala sa, nice pre cela ce

19. Mulţi, suptu numele gĭudecăţii pofta sa plinescu. Dio ⟨Cassius⟩ Cartea 52.

20. Grozav lucru ĭaste a certa răutăţile pentru să le urmédze Sinec⟨a⟩, 2, *Simvor* ⟨= *Controversiae*⟩, 6.

21 Nice un lucru nu dă altuĭa văpsele sau flori, care nu-l are singur Fab⟨ius Quintilianus⟩, 6, 3.

22. Nero, oglinda tiranilor domni

23. Domnul la cuvîntu să fie blîndu, a face bine, îndurătorĭu şi la obiceaĭuri să-ş păzască vrednicila, cu întriagă cinstea sa. Saramb ⟨= Saresberiensis Policraticus⟩, 8, 4.

ĭaste de pierdzare să nu-l vadză cu ochii lui, care canon aşea ĭaste de plăcut, cum şi spre curăţăniĭa împăraţilor foarte de triabă. Că mai de laudă să pare între domni a apăra stăpînirele sale cu sabiĭa, decît să iscăliască cu condeĭul său tabla celor de pierdzare oameni.

Acestaş Avgust, mai bun decît împăraţii întru alegirea ispravnicilor direptăţii, foarte cu socotială şi în a darea pildă a otcîrmuitorilor lucrurilor de obşte foarte nevoitorĭu au fostu, nu numai învăţind cĭale ce era să să facă, ce şi de cĭale ce era să se feriască, aducînd aminte, de care mai bun a să cugeta nemică nu să poate. Că ispravnicii direptăţii şi nefăcînd acelĭa ce-s datori a le face şi făcînd acelĭa ce nu-s datori a le face greşăscu.

Fiind ispravnic la Capua, Scavrus, oarecari gĭudecătorĭu, direptu era, ce puţin can ĭute. Pre carele trimiţindu-l Avgustu la Dachiĭa, pentru să fie acei ţărî ispravnic, fără altele i-au dat aceste care să le ţie minte: Priĭatene Scavre, socotind să te mut de la Capua şi să te aşădzu să fii ispravnic la Dachiĭa, unde să porţi trebile mele, datorie dar ĭaste să socoteşti de vreme ce eu şi cinstĭa şi veniturile tale li-am făcut mai bune, tu încă cu viaţa să te faci mai bun şi întru slujba gĭudecăţii să fii mai blînd de cum ai fostu pînă acmu. Întru a face direptate mai sirguitorĭu şi întru viaţa ta mai nesocotitorĭu şi orice aducîndu-ţi aminte, fără cale rugîndu-te şi poroncindu-ţi a-i putĭa isprăvi. Aşi vrea să-ţi schimbi socotiala vieţii şi vredniciĭa şi cinstĭa, ca să-ţi fie ţie cu folos; că ştii că dentru acestĭa spîndzură vredniciĭa şi sănătatea domnilor rîmleni, de vor aşedza diregătorii direptăţii, ori buni, ori răi. De pofteşti să face acelĭa ce poftescu eu, aşea să ştii că nice vredniciĭa mea credinţii tale, nice isprăvniciĭa dreptăţii nu-ţi dau în putere să te faci celor nevinovaţi cu

24 Mai cu cale ĭaste a da pildă de ferială decît de urmare lucrurilor Sinec⟨a⟩ 2 *Sinvor* ⟨= *Controversiae*⟩, 4

25 Firea priĭaşli acelor lucruri să priim, care aduc acélĭa grijă şi primejdii, cum altora şi noaă Fab⟨ius Quintilianus⟩, 5

26 Toţi dréple le fac, căci poroncĭaşle domnul drĭaple. Dio⟨Cassius⟩ Cartea 76.

27 Aşea să gĭudecă domnul cum sloboade acélĭa să le poarte ispravnicii Dio ⟨Cassius, Cartea 52⟩

ură şi celor răi calo. Ce ca cu o mînă pre cei buni să stea întru bunătate, să-i sprejeneşti şi cu altă mînă pre cei răi, ca să să facă buni să-i rădici. Şi de ţi-i voĭa să dzic mai ales ce voĭu, să ştii că pentru aceĭa te trimit, ca să fii păzitorĭu celor meseri, de binevoitorĭu văduvelor, unsoare celor răniţi, orbilor toiag şi tuturor părinte să fii. Suma toată ĭaste ca să te arăţi nepriĭatenilor miel blînd, priĭatenilor priitorĭu, pre cei slabi rădicîndu-i, pre cei tari la dragoste trăgîndu-i şi aşĭa, tuturor, să arăţi toate şi nemărui mîndru, ca cu vestea blîndeţii şi ai miei întru slujbă să-i ţii şi cei streini spre a facirea mie slujbă să-i tragi.

28. Să fie besérică nevinovăţii, préstol blîndéţilor, oltar direptăţii Casiod⟨or⟩ 8

Cu aceste cuvinte Avgustu chesarĭul au învăţat pre Scavrus ispravnicul. Care cine va lua aminte deplin, măcar că sintu puţine, iară va cunoaşte că să închid multe întru dînsăle. Şi măcar de s-ari scrie întru inimile şi mintĭa gĭudecătorilor noştri. Iară ce-mi scrii, cum gĭudecătorii carii s-au trimis de la sfat într-acel ostrov, nice îş păzescu cinstea nice să depărtiadză de la prepusul lăcomiei.

O, vai de aceĭa ţară, în care sintu gĭudecătorii tirani, necinsteşi şi lacomi! Că gĭudecătorii cei cumpliţi, ce să facă altă? Pre cei nevinovaţi să-i omoară. Ce să facă lacomii, fără cît pre cei săraci să-i asupriască? Ce să facă cei necinsteşi, fără cît să fie piĭadecă celor buni. Şi aşea mai fără grijă aş dzice, acea nenorocoasă ţară să să afle în păduri între fiară, decît să să otcîrmuiască de gĭudecătorii răi. Că înaintea leului, care ĭaste mai vrăjmaş decît toată hiara, de să va aşterne gios vînătorĭul, nice haĭna lui, nice pre dînsul leul nu-l va atinge. Iară măcar că ĭaste nenorocoasă ţ⟨a⟩ra aceĭa, ce are gĭudecători ca aceĭa şi tu, Antigoane, priĭatene, socoteşti că Rîmul ĭaste norocos, de la carii să trimit aceşti gĭudecători?

29 Fără cale iaste greşala sa cu folosurile streine a plăti Lio. ⟨*Epistolae*⟩ Carte 1 cap 4

30 Unii sintu mai blîndzi de cum li să cade, alţii mai cumpliţi decît li să cuvine Sineca, 7 *Cum* ⟨= *Controversiae*⟩ 1

Ce eu mărturisescu adevărat că mai

răi sîntu sfetnicii de la carii sîntu trimiş aceiia decît acila gîudecători carii au mărsu acolo. Că amar lucru ĭaste inemii vrednice şi blagorodnice a să arăta fapta întru tînguială, carele nice ĭubitorĭu adevărului, nice păzitorĭu lucrurilor celor bune nu ĭaste.

Iară cu multu mai cu amar ĭaste a prăvi pre gĭudecătorĭul carele face multe sile şi pre mai mulţi săraci de multe strîmbătăţi şi asupréle nu cu bunătatea vieţii care lucriadză, ce cu pricina mîzdelor, care păzeşte a îndrepta pre toţi pofţĭaşte; a căruĭa slujbă ĭaste a lua aminte la toţi cei răi gĭudecătorĭul şi cercătorĭul şi să fie depărtat de toate răutăţile. Că de nu le va avea acestea cela ce are diregătorie, direptatea pen silă să strînge şi cela ce-l apără pre însu ĭaste vîndzătorĭu obştii. Că nu poate fi să poarte slujba diregătorii dirept nime, de nu va număra cinstĭa între cele de a da şi bunătatĭa vieţii între cele de frunte.

31 A greşi, şi celue ce greşéşte a prii, una ĭaste Filo ⟨*De special?*⟩

Fîrşitul pentru care să fac pre la ţărî gĭudecătorii acesta ĭaste pentru să dezlegi pricile cele cu îndoială, pentru să driagă zidĭurile céle răsipite, pentru să tragă în dragoste pre cei slabi, ce întru slujbă să ţie pre cei mai tari. Că într-altu chip nu să va afla vreo ţară aşea de mică, care n-ar putĭa să spîndzure pe vrun fur, măcar de nu ar mĭarge nice un cercătorĭu sau gĭudecătorĭu den Rîm să facă socotială; cîţi sîntu de mulţi astădzi în Rîm gĭudecători carii numai pentru un furtuşag pre cei răi i-au spîndzurat, iară ei singuri desfrînarĭa a tot nărodului, fără certare, sufăr. Ce datori sîntu ei să ştie prea bine că măcar că certarĭa să îndelungadză iară nu pentru să să ĭarte furtuşagul, că cine dentre oameni acopăr greşealele, la moarte Dumnădzău le răscumpără.

Mare bine ĭaste a o şti şi domnilor mai cu cinste ĭaste cînd gĭudecătorĭul sau cercătorĭul aşea ĭaste cum întru viaţă cu cinste,

32. De frica a toatei răscumpă⟨ră⟩ri, nedireptatĭa să înfrîniadză Tertul⟨ian⟩.

așea întru a face direptate, care o ceartă întru alții a să birui el să nu să poată, că de tot să răstoarnă orînduiala direptății cînd furul pre fur spîndzură.

Împotriva lui Marchion, Carte 3.

URNIND VOROAVA MARCO AVRILIE,
ÎMPOTRIVA GIUDECATORILOR CUMPLIȚI,
ADUCE AMINTE MARE VOROAVA A OARECARUI TRIMIS
LA SFATUL RÎMULUI, PÎRÎNDU PRE GIUDECATORII
CARII ERA ISPRAVNICI PRE MOȘIIA LUI

La anul al 73 după ce au dobîndit Pompeĭu cel Mare Ierusalimul, fost-au trimis de rîmleni la ocîrmuirĭa acei țărî Valerie Grachus, om știut și la războae și la isprăvi cu sirguială aprinsu și preaîntreg la viață și la facirea dreptății mai neînduplecat. Și vădzindu-să jidovii nu numai supuși romanilor, ce și nu cum că s-ar cădea a să cinsti de dînșii, așădzară să trimiță sol la Rîm, pentru să facă știre senatului de asuprelele țărîi. Și trimisără pre oarecarele den jidovi cu vîrsta căruntĭaților, de cinste, și întru cărțile jidovești, grecești și lătinești foarte învățat. Că jidovii den fire sintu la învățătură prea deprindzitori. Deci acel jidov, dacă au mersu în Rîm, avut-au orație într-acesta chip în senat:

1 Pentru acéla sintu tovărășii cu legături așădzale, ca să să cadză a să plînge de nevoile sale Til. *Vor* ⟨=Tilero. *In Verrem*, 2⟩

De vremĭa ce așea, nărocirea voastră, părinților adunați, și niamul cel norocos au vrut, sau pentru să dzic mai adevărat, căci rămasăm părăsiți de domnul nostru de Ierusalimul, a tuturor orașelor Asiei stăpîn și a tuturor jidovilor în Palisti⟨na⟩ mumă, sosindu acmu la robie și să făcu birnic romanilor, primejdiĭa aceasta nice noaă întru mirare să nu fie, nice voaă să nu vă adaog⟨e⟩ pricină de viață desfrînată trebue; că cu cît sintu mai nalți copacii, cu atîta mai tare să asuprescu de vînturi. Prea mare oști au fostu cu Pompiĭu, hatmanul ce ni-au supus, iară cu multu mai mari au fostu păcatele noastre, care ni-au agonisit părăsire de la Dumnedzăul nostru; că noi, jidovii, avem Dumnedzău care nu ne supune

socotelii norocului, nice celui bun, nice celui împrotivnic, ce cu direptatĭa sa ne chiverniseşte pre noi. Şi aş vrea ca să ascultaţi de la mine un lucru, a căruĭa ispita să o luaţi a fi poftă; adecă, că avem Dumnedzău aşea de bun, cît de s-ar fi prilejit den 50.000 ce-am fostu, măcar 10.000 să fie fostu buni, aţ fi vădzut, rîmlĭaninilor, precum au vădzut eghiptĭanii, pre Dumnedzăul nostru, unul, decît toţi dumnedzăii voştri mai mare şi mai putĭarnic. Noi, jidovii, numai un Dumnedzău avem, pre unul cinstim, întru unul credem, unuĭa de nu slujim, iară a-i sluji rîvnim. Iară de am sluji aşea dumnedzăĭaşte, cît nice dănăoară să nu-l mîniem, aşea ĭaste de bun, cît nice groaza mînii sale să simţim nu ari lăsa, nice rodul nostru să fie în robie, precum am cădzut, nu ari lăsa, nice Dumnădzăul nostru pre noi a ne amăgi, nice scrisoarea noastră nice într-un lucru a greşi nu poate. Pînă cînd ne vom afla în păcate, pînă atuncĭa vom fi supuş stăpîniei voastre şi cît de multu va trăi mîniĭa lui Dumnedzău asupra niamului nostru jidovăscu, atîta de multu va trăi puterĭa romanilor. Că nu ca unor slugi, sau ca unor moştinitori direpţi au dat voaă Dumnedzăul nostru săraca crăiĭa noastră, ce ca să fiţi armaş păcatelor noastre. Deodată şi vrerii Dumnedzăului nostru îndestul, pînă nu să va face şi pînă nu să va lua mîniĭa lui şi pînă nu să va îndirepta vina noastră şi pînă nu ne va prăvi însuşi, cu ochii miloserdiei sale, pînă atunce cĭale pierdute nu le vom răscumpăra şi pînă atunce voi, cĭale rău agonisite, nu le veţi piĭarde. Iară să va putĭa tîmpla ca precum faceţi voi acmu poronci ale voastre, aşĭa să vie vremĭa, care să ne slujiţi voi noao. Iară de vreme că unile noi jidovii, altele voi rîmlenii aţ aşedzat, nu mă voĭu putĭa face nice eu, de voĭu ca să cinstescu pre dumnedzăii cei mulţi, nice în

2. Acesta ţĭanchĭu a mînii lui Dumnedzău ĭaste de acela ce nu să cunoaşte întru bunătăţi; cu certări să va înţălége. (Cyprianus, *Tractatus*, I)

tărie nu ĭaste să vă silescu pre voi a crĭade întru unul Dumnedzău, la Dumnădzău făcătorĭul a toată lumĭa, cu a căruĭa putĭare sintem făcuţi şi cu a căruĭa bunătate ne otcîrmuim, tot lucrul las.

Iară să viu la pricina soliei mele. Unde den vremile vechi, pace că au avut Rîmul cu Ţ⟨a⟩ra Jidovască şi că au fostu Ţ⟨a⟩ra Jidovască Rîmului priĭatină ştiţi, cît şi noi. La oştirile voastre agĭutorĭu v-am fostu şi voi pre noi în pace ni-aţi apărat; şi nici un lucru mai de poftă tuturor în lume nu-i, decît pacĭa, nice un lucru mai urît decît războĭul. Cu ochii noştri prăvim şi dentru cei mai mari şi dentru scrisorile de pre mormînturile lor cunoaştem că de pururĭa au fostu între oameni pace şi odihnă. Că măcar că cu a mulţi suspinuri videm că să poftĭaşte pace, iară pre mai mulţi videm că la războĭu aliargă. De aţ goni pre aceĭa carii îndiamnă ura voastră spre noi şi noi de n-am crede pe pricinătorii răscoalelor, nice Rîmul aşĭa cumplit nu ari fi împotriva Ţărîi Jidoveşti, nice Ţara Jidovească spre Rîm n-ari fi cu urîcĭune.

Pre mare semnu şi temelie păcii ĭaste, pre învrăjbitorii păcii să-i lepede den mijloc. Că ades să stînge priĭateşugul şi să aţiţă vrajba nu aşea pentru folosul amînduror părţilor, cum pentru neştiinţa şi nesocotiala vestitorilor. Cînd să aprinde vro ţară împotriva altei ţărî, nu poate sta îndelungu urîcĭunea, de vor fi înţălepţi cei ce sintu la mijloc pentru pace; iară de vor fi aceĭa vrăjmaş ce-s la mijloc a isprăvi cele cu poftă, mai multu neprieteşug să va aţiţa.

3. Nu de pururea putére ca să trăiască îndelungu, nu tot fericile lucruri Dio ⟨Cassius⟩ Carte 41

Acestĭa li-am dzis pentru aceasta, rîmlenilor, că, după Arhilau, feciorul a marelui Irod, cel trimis în urgie, pre Pomponie şi pre Marco şi pre Annie Ruf şi-n locul lui pre Valerie ni-aţi trimis ispravnici şi gĭudecători, carii, patru, cĭumĭa şi rîe fură,

4 Să cade domnului să păzască céle ce radzimă spre adaogirĭa republicii Casiod⟨or⟩ I 6

den care cea mai mică scîrnă spre a tot Rîmului vătămare, nu numai biata crăie a Palistinii ar fi agĭunsu. Ce lucru de mirat ĭaste, decît gĭudecătorĭul rău pentru să depărtĭadze pre cei răi, cu obicĭaĭurile celor răi, să trimit den Rîm, a fi singuri aflători răutăților celor noaă? Ce lucru ĭaste împotriva direptății mai de ocară, decît gĭudecătorii carii ar certa greșealele celor tineri și ei povățuitori oamenilor celor de nemică? Ce lucru orașului Rîmului, mai cu ocară, decît acecĭa ce ar fi să arate deplin direptatĭa și aflătorĭu tuturor răutăților? Ce lucru ĭaste mai deșchis de nebăgare de sam⟨ă⟩ a voastră, de mărturiĭa și tirănii, decît ce să sună la proști în Asia, cum tîlharii jidovești de tîlharii rîmléni că să spîndzură? Ce, au acmu puțini tîlhari (și jacaș), carii tîlhuescu în codri, socotim de vom potrivi pre aceĭa cu gĭudecătorii carii pradă casăle noastre?

5. Acelor cumpliți într-ascunsu furtușagurile, ca și a celor bogați jacurile, la ivală ⟨ies⟩ Amvros⟨ie⟩, 3, ⟨*De officiis ministrörum*, 3⟩

O, ce tîmplări nenorocoasă ni s-au tîmplat noaă în dzua ce am cădzut suptu gĭugul romanilor! Căci acmu nu de jacașii carii ne jăcuescu pe drumuri, nu de focul carele înghite folosurile noastre, nu de tiranii carii ne dau noaă războĭu, nu de asiriĭanii carii ne pradă ț⟨a⟩ra, nu de văzduh stricat ce aduce omor de cĭumă, nu de singură cĭuma, carĭa ne ĭa pre noi den viață ne tĭamem, ce de cumpliți gĭudecătorii voștri ne tĭamem, carii așĭa stăpîniĭa noastră o tulbură, cum cinstĭa noastră o fură. Nu în zădar învrăjbitori de obște îi număscu pre dînșii; că acelĭa ce dzic, carele scornescu, carele apucă, cu tăcĭare trecîndu-le, pentru să să amestece pre sine, nu cele ce află întru cei bătrîni mai bune, ce cele ce văd întru cei tineri greșĭale le scriu la senat. Carele, audzindu-le aice, nu le vedĭți, senatorilor, căci aceluĭa mai multu dați credință, care de trei luni să află venit în ț⟨a⟩ră, decît acelora carii acmu de treidzăci de ani să află la cîrma ț⟨ă⟩rii.

6. Ura stăpînii cei fără măsură, cu cumplire să trage. Iustin, Carte 4.

Voi, în senat, sinteți sf⟨e⟩tnici ca aceĭa carii prea cu înțălepcĭu⟨ne⟩, cu întregire, cu ținerĭa lucrurilor, cu înălepcĭune întreceți pre ceĭalalți. Iară adevăr întru aceasta mai multu decît a tuturor va străluci înțălepcĭuniĭa voastră, de nu veți crede tuturor. Că prea multe și prea despărțite niamuri sintu, care năzuescu la voi, iară cu mai mare despărțire ĭaste a sfaturilor și a hotarălor carii, grăind cu voi, să mărturisescu. De mincĭunos să mă aveți de nu vor fi făcut gĭudecătorii voștri mari sile direptății; și așea de tare au volnicit certare, cît au învățat felĭuri de răutăți noaă pre tinerii jidovești, carii nice de la mai marii noștri nu s-au audzit, nice în cărți nu s-au cetit, nice în vecii noștri nu s-au vădzut.

7 Pria mișăl lucru ĭaste a nu putĭa acĭalea apăra, care ĭaste pria grozav a mărturisi. Dio ⟨Cassius⟩ Carte 46.

Voi dară, romanilor, cei ce aveți tărie și putĭare, de la oamenii cei slabi a lua sfat nu priimiți care nice voi suferiți, nice pre priĭatenii voștri a sfătui nu sinteți datori; că prea înțălepcĭunĭa și averĭa n-au deprinsu a sta, a să afla la un loc. Pentru sfaturile cĭale multe, care au luat jidovii de la rîmleni, acmu ce sfat să priimască rîmlenii de la jidovi? Că stăpîniile cele mai multe cu vărsare de sînge li-au agonisit hatmanii voștri; acelĭa, gĭudecătorii voștri nu cu vărsare de singe ce cu blîndețe, împăcĭuind inimile celor biruiți trebuie să păzască. Aducîndu-le aminte, poroncindu-le, poftindu-i, rugîndu-i pre gĭudecătorii rîmlenilor, pre carii îi puneți deregători țărîlor streine, învățați-i ca mai multu mințile plecate spre binele împărăţii, decît mînule spre adaogirĭa visterĭului vostru întinsă să aibă; că într-altu chip va fi acelora de la carii să trimit defăimare, iară acelora carii sintu ispravnici, de scădere va fi. Nu pentru altă pricină să face neascultare gĭudecătorilor voștri, săvai și întru lucrurile cele diriapte, căci că multe de mai nainte vreme nedirĭapte au poroncit; stăpîniile cele dirĭapte fac inime blînde, iară cele nedrepte fac pre oameni den plecați și blîndzi, tari

8. La aședzarea stăpinii noaă sintu să să sufere toate. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 42

9. Stăpîniĭa noao, celor începindu ĭaste de folos viasté sau nume de milostiv. Tațit, *Istor⟨ii⟩*, 4.

10 Cinsteșe sintu agonisitile cu care nime nu să vatămă. Casiod⟨or⟩, 9, 3.

11 Cătră măsura puterii le trag Casiod⟨or⟩, 6.

şi neînfrînţi. Aşea ĭaste deprinsă cu poftă a stăpîni nebuniĭa oamenilor, aşĭa ĭaste de supărată voĭa acelora a face poronca, cît şi celor ce poroncescu cu blîndeţă, cu rău ascultă. Pentru ce, dară, poroncilor noao de rău le vom sluji bine?

Un lucru, rîmlĭanilor: nemică îndoindu-vă să mă credeţi; adecă cĭa prea multu întru gĭudecători lĭane şi cĭa mai mică sirguială a fiecui, întru cei supuşi, puţină frică şi multă ruşinare. Oricare domnu, la slujba gĭudeţilor, însămniadză pre acela pre carele nevrednic îl vede de slujba aceĭa; nu că ar fi îndestul vrednic întru facirea direptăţii, ce spre înmulţirĭa avuţiilor isteţu: pre acela prĭa de iscoditorĭu să-l aibă. Cînd cugeta de tîmplarĭa scăderii cinstii sale, atunce credinţa pierdută, averile împuţinate şi casa lui cu mare vină vătămată vede.

12 Tîrdziu trebue a să priimi, cînd ce să dă nu să ia Taţit, *Alchi* ⟨=*Annales*⟩ Carte 13

Iară şi altele în taină rămîn a vi le spune; iară carele au fostu de dzis, la ivală le închidzu, ca să fie soma a toatei voroavei mĭale. De veţi crăiĭa noastră, pentru carĭa pre multe grijî aţ venit să o ţineţi, arătaţi-ne noao direptate deplin şi vom arăta voaă cinstĭa acea cădzută. Fiţi poroncitori ca nişte romani şi noi ca nişte jidovi vom fi ascultători. Daţi-ne diregători milostivi şi veţi avĭa fără grije toată stăpîniĭa. Mai în scurtu, de nu veţi fi groznici întru cuprinsele greşelele slăbăcĭunii noastre, aşădzărilor voastre vom fi foarte ascultoi! Mai întîi, de poroncă să vă slujim a ne pofti pre noi priimiţi, că cu blîndéţile poftii, nu cu nebunie poroncind, dragostĭa în noi, carĭa părinţii întru feciorii săi află, nu necredinţa cĭa nespusă, carĭa stăpînii află întru slugile sale, veţi afla.

13 Dragostea între norod şi groaza între vrăjmaş domnului trebue cercată Taţit, *An⟨al⟩i 8, 11*

14. Frica şi groaza slabe legături a dragostii sintu Taţit, ⟨*Vita Iulii Agricolae*⟩

ÎNCHIĬA CARTĬA SA MARCO AVRILIE ÎMPOTRIVA GĬUDECĂTORILOR CELOR CUMPLIŢI ŞI ÎNTR-ALTELE CE S-AU TÎMPLAT CRAIULUI BOCHU ŞI CUVINTELE LUI CARE AU GRĂIT ÎN DIVAN POMENÉŞTE

Acestĭa, după ce grăi jĭdovul acela, mare mirare fu a tot sfatul. O, Rîmul, nu Rîmul, ce ţ-au rămas de a celui vechĭu Rîm, fără

1 Toate céle bune pierdute, cu greu să plîngu Casiod⟨or⟩ 8, 6

zidĭurile? Casă de curvărie te-i făcut răutăților! Ce ai făcut, te întreb, de vreme ce un strein ti-au ruşinat şi ale tale greşĭale, ţie, în mijlocul sfatului tău, ţi li-au arătat cu ruşine? Veche povĭaste ĭaste aceasta! Că schimbarea obiceaĭurilor celor vechi aduce perire volniciei, a cărue lucru adevărul ĭaste martur Rîmul. Că la Romil, [care] oarecînd pentru răscumpărarĭa strîmbătăţilor sale să ducĭa pren ţărîle streine, iară acmu de prin ţărîle streine vin la voi streinii, în casăle voastre, să vă ruşinĭadză. Deci ce răsipă au făcut direptatĭa în Rîm şi ce direptate să va face, în Sichiliĭa mĭa socoteşti că va fi?

Spune-mi, Antigoane, te poftescu, de unde-ţi pare că ar fi izvorît atîtĭa de multe răutăţi întru nărod, atîtĭa de multe întru facirea direptăţii, stricăciuni? Eu, de nu prĭa ştii, vrînd să asculţi îţ voĭu arăta ţie. Aceasta toată orînduială, neorînduială să face. Căci cei de casă ce-s a domnilor, amăgind şi domnii neapărîndu, ciĭa înşelînd, domnul lăsindu-să să să înşele, ciĭa prin lăcomie, domnul prin neştiinţă, celora ce era să le ĭa le dau şi celora ce era să le dea le ĭau; carii cu sudalma îi supără, pre acelĭa-i cinstescu; de carii să cinstescu, acelora le dau sudalmă; pre cei direpţi cu groază, iară pre cei lacomi cu blîndeţe îi cinstescu; pre cei învăţaţi urăscu şi celor mincĭunoşi le dau credinţă; şi aşea nu chipurile den isprăvnicie, ce isprăvniciile den chipuri ĭau aminte.

2 Trebue să să dea oamenii după cinste, nu cinstea după oameni Silvie

Ce ascultă ce voĭu dzice, Antigoane. Gĭudecătorii cei nepriitori, după ce să văd înălţaţi la cinste, veri prin daruri şi mîzde, cu care cinste nefiind vrĭadnici, după ce s-au împodobit şi că mai multu cinste isprăvniciei, decît slujbele lor, că pot de pururĭa la gĭudecăţi şi la pedepse să arată cumpliţi şi groznici, să fac stăpîni, neuitîndu-se la sudorile săracilor; lipsa înţălepcĭunii cu răutate plinescu şi

3 Nime nice dănăoară, cu răutate cercînd stăpîniia cu bune învăţături, nu li-au purtat Taţit, (*Historiae*) 8, 6

ce-i mai rău de toate, pentru folosul său cĭale de direptate streine smintescu.

Şi aşea gĭudecătorii cei răi, după ce să văd înalţaţi întru isprăvnicii, a multe lucruri den vîslele ştiinţei şi den pîndzile înţălepcĭunii, şi den vetrile cunoştinţii, părăsiţi cu cĭale rele uşoare, că nu pot lecui, aţiţă altele mai grĭale: pacĭa cea de obşte, pentru folosul său cel deosebit, o tulbură plîngînd scăderile sale, au durere de binile strein. Iară nemică mai de rîs nu poate fi decît pre aceĭa purtîndu-i ni încoace, ni încolo, fără voĭa lor, să sufără pagubele sale. Şi aşĭa, unue pentru cĭale ce li s-au dat lor defăimare, altuĭa de cele ce au cercat cu mîndriĭa şi fala, mijlocile zavistiei şi răutatĭa, hotarăle, moarte şi perire; că nicăĭuri unde sintu rădăcinile veştede, frundzile nu vor fi verdzi.

4. Cu céle fără vréme liacuri să aprindu greşĭalele Taţit. An⟨ale⟩. 12

5. Ciĭa ce ĭubăscu direptatia multu, aciĭa să sa pue ispravnici. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 71

Şi aşea aş sfătui că pre acestu felĭu de gĭudecători să nu-i priimască, nice cei den casa domnilor să nu-i acopără. Şi aşea, pentru binili cel de obşte, cei răi nu numai dentru stăpînie, ce şi den viaţă să-i mîntuiască; că prea mare neruşinare ĭaste a celora ce rîhnescu să apuce diregătorie în senat, iară cu multu mai mare ĭaste nesocotiala şi îndrăzniala acelor de casa domnului agĭutorindu-i pre aceĭa. Şi de amîndoi putem a dzice că nice frica lui Dumnedzău pre dînşii nu-i întoarce, nice grijĭa domnului nu-i înfrîniadză, nice ruşinĭa nu-i împiĭadecă, nice lucrul cel de obşte nu întoarce. Aşijdirea nice poronca socotĭalii nu-i stîmpără, nice un felĭu de pravile nu-i îmblîndzeşte.

6. Cu anevoe ĭaste să iasă la bun sfîrşit care s-au început cu rău. Lio, Carte 87 cap. 1

Şi orînduiala, de vei să asculţi, îţ voĭu tălmăci caré o păzescu întru împărţirĭa cinstelor sfetnicii. Că uneori priĭatenilor, ca o plată de binefacire, uneori diregătorilor, ca un preţ pentru slujba ce-au arătat, uneori şi datornicilor, de supărarĭa lor pentru să să mîntuiască, fără nice o triabă le împartu. Aşĭa prea puţine slujbe

7 În zădar ne învăţam, dac⟨a⟩ acialĭa ce să graiescu să trec in nemică. Fab⟨ius⟩ Ţin⟨tilianus⟩. 2.

rămîn care să dau celor ce sîntu întru bunătate, aleşi pentru singura bunătate. Ce să ştii, priïatene Antigoane, că spre paza cinstii oraşului şi spre buna otcîrmuirïa ţărîi, ce felïuri de nevoinţe fac gïudecătorii pentru agonisita cinstii lor de la domni.

8. Cinstile nu în moştinire, ce întru vredniciia, moştinindu stă. ⟨*Araucanae historia Hispaniae*⟩

Aceïa nevoinţă trebue domnului să facă la cercarea oamenilor, întru bunătăţi deprinşi, cărora li să da cinste; că slujba gïudecăţii nu celui ce cïare falnic, ce celuïa ce bine ïaste slujit şi vrednic să să dea trebue.

La anul de la zidirea Rîmului [642], făcînd norodul Rîmului multe războae, adecă asupra trachiilor, avînd hatman pre Cnei Chilie, asupra sardaniilor, avînd pre Cnei Carbon, fratele lui Chelie, asupra chimvrilor, avînd hatman pre Iunie Silat, asupra dachilor, avînd hatman pre Marco Sinuţie Ruf, asupra machidonïanilor, avînd hatman pre Servilie Ştipion, asupra Ïugurthei craïul numedilor, avînd hatman pre Marie sfétnicul; acestu de pre urmă războïu decît cïalïalalte au fostu mai frumos şi mai grïau. Că avînd Ïugurtha mulţime mare de oşti, trăsese la sine şi pe alţii mulţi priïateni, den carii au fostu şi unul Bochu, craïul mavritanilor. Şi fiind mare războae între acei crai, în cîteva dzile au biruit rămlïanii pre Ïugurtha şi pre Bochu. Acel Bochu craïu, pentru să să împrieteniască cu rîmlenii, cu vicleşug au prinsu pre Iugurtha şi l-au dat [şi l-au dat] rîmlenilor. Pre aceşti doi crai i-au adus Marie sfetnicul la Rîm şi aceïa veselie de izbîndă, că-i ducïa legaţi înaintea carului celui de izbîndă cu lanţuje de grumadzi şi den ochi le curïa lacrămi, care primejdie nenorocoasă şi orăşenii ce prîviïa, cu lacrămile şi căiala celor streini, fură clătiţi.

9. Pre gïudecători a-i aliage cu bani necinste ïaste. Salusti⟨us, *De reipublicae ordine*⟩

10. Bunătatea ce-ar fi ⟨ce⟩ împotriva a ii răutate acopere Fab⟨ius Quintilianus⟩ 12, Carte 1

După ce să obîrşi veseliïa cïa de izbîndă, să făcu gïudecată de sfat cu pierdzare, de tăïară într-aceïa noapte pre Iugurtha,

11. Nu trebue a căuta numa ce pricină omul bun, ce şi cu ce ⟨şi cu ce⟩ minte ar apăra Fab⟨ius Quintilianus⟩ 12, cap 1

iară pre Bochu, cu ertare vieții, care pentru această pricină să făcu: de multu avea obiceĭu rîmlenii ca pre nime să nu pedepsască de cap, pînă nu vor căuta cărțile cele vechi, cu mare nevoință, să vadză de au arătat vreunul den cei mai mari vechi, vro facere de bine Rîmului, pentru care s-ari dărui vreunui lipsit cu viață dentru aceĭa sămînță. Și așea, într-o carte oarecarĭa, ținută în casa cea de frunte, aflară de moșul acelui Bochu, prĭaînvățat și mare prĭiaten au fostu nărodului roman și cum dănăoară, viindu la Rîm, multe orații au avut în curte; fără altele ce ar fi de pomenire, aceste cuvinte grăite de dînsul lĭ-au aflat grăite într-acĭa carte:

12. Toate stăpîniile lumii de clipala norodului spindzură, izvorăscu și pieru

Vai de aceĭa împărăție unde așea viețuĭaște, cît nice cei răi dentre cei buni, nici cei buni dentre răi nu s⟨e⟩ cunoscu!

13. Nu poate sta gloata de oameni unde cei răi nu să ceartă. Dio ⟨Cassius⟩ Carte 41

Vai de aceĭa împărăție unde pre toți cei neînvățați îi sălășluescu, iară pre cei înțălepți și învățați izgonescu.

Vai de aceĭa împărăție unde cei buni fricoși și cei răi îndrăzneți să află!

14. Nu ĭaste nime așea rău care ar vrea să să arate singur de rău. Fab⟨ius Quintilianus⟩, 3.

Vai de aceĭa împărăție unde făcătorii de pace să urăscu și cei învrăjbitori să cinstescu.

Vai de aceĭa împărăție unde păzitorii binelui să ucig, iară străjuitorii răului să încununiadză!

Vai de aceĭa împărăție unde răul toți a-l face priimăscu, iară binele a-l priimi nu poftescu!

Vai de aceĭa țară unde celor săraci mîndri, și celor bogați tirani a fi li se cade!

Vai de aceĭa împărăție unde ce-s de urît greșeale să fac aĭave, care într-alte stăpînii nice într-ascunsu n-ari îndrăzni să le facă.

Vai de aceĭa împărăție unde toți ce vor poftescu, ce poftescu agonisescu și orice ĭaste rău cugetă, ce cugetă grăiescu, ce grăescu pot, ce pot îndrăznescu și orice îndrăznescu în faptă arată, așea cît nice unul bun nu să află care ar

15. Celor răi a face strîmbătate ĭaste a stăpîni. Sal⟨ustius, *De bello*⟩ *Catil⟨inario⟩*

sta împotrivă. Aceştii împărăţii aşea de nenorocoasă, sau a norodului aşîa de nenorocos, să să ferească fieştecine să nu să facă oroşan, că în scurtă vreme sau mîniîa dumnedzăilor, sau turbă [bă] cîunea oamenilor o va năpădi, cît să va stînge de tot de oamenii cei buni, sau să va împ⟨l⟩ea de tirani.

Era şi altele multe într-acîa oraţie, care nu să atingu de vorba cărţii mele. Şi aşîa pe direptate mi să pare a fi, căci pentru slujbele înţălepcîunii moşului s-au dăruit viaţă nepotului.

16. Cu cale îaste céle ce au agonisit părinţii să să dăruiască feciorilor Iosif ⟨Flavius⟩, 8, Carte 5. ⟨*Antiquitates judaeōrum.*⟩

Această carte ispravnicilor şi gîudecătorilor în Sichilia tuturor să o ceteşti; că după ce o vii ceti, să le spui, în taină că, de nu să vor îndirepta mai spre bună roadă, să le spui la ivală că le vom trimite certare.

Ce să atinge pentru streinătatîa ta, mai nainte ţ-am scris că-ţi voîu fi priitorîu; şi aş vrea să ştii că-ţ sintu vechîu priîaten şi credinţa dată voîu ţinîa şi pentru viaţa ta ce-ar fi voîu cheltui. Lui Anichie, tainicului mieu, scriu ca să-ţi numere aceste mii de arginţi şi să ţi-i dîa, cu care ţ-ai putîa rădica lipsa. Şi această carte, ţie, cu carîa să-ţi învoeşedzi inima ta cea bolnavă îţi trimiţ! Iară ce îaste rămăşiţa, întru vrerîa dumnedzăilor să te odihneşti; carel⟨e⟩ ai, acelîa să le petreci cu bucurie; de toate supărările slobod să petreci, de binevoinţa priîatinului să te bucuri.

17 Te cer⟨e⟩ cu scrisoarea acela care cu cugetul şi cu prinţa nu te trec Sinec⟨a⟩ Carte 6, 6.

Antigoane, priîatene, te poftescu şi voîu ca cele răle a trupului, adecă nepriîatenii cei cumpliţi şi nenorocul, cîale împotrivă să lipsască. Pre femeîa ta Rufa, Favstina mea o cercetiadză de sănătate, care îaste cu totul a ei. Eu, carele sintu cu totul al tău, am poroncit închinare de la tine trimisă, cu multă bucurie, cu mulţămită, amîndoi o am priimit.

Cap 1. VOROAVA UNUI LACUITORIU DE LA APA DUNARII, CE VINISE ÎN DIVAN, CATRA SFAT, DE S-AU JELUIT PENTRU TIRANIE, CARE AU ARATAT RÎMLIANII PE PATRIIA LUI; S-AU SCRIS SPRE ADUCIREA AMINTE CELOR CE GIUDECA ŞI SPRE BUCURIE CELOR CE SA GIUDECA.

În anul al dzecelĭa a împărăţii lui Marco Avrilie, preabunului împărat, făcîndu-să groznic omor în Rîm, s-au mutat împăratul la Campaniĭa, unde nu era omor. Iară pentru seceta, acolo era mare lipsă locului. Şi şedzind acolo cîteva dzile cu boĭarii săi, că pe vremĭa omorului de cĭumă nu caută oamenii să petriacă în dezmerdăcĭune, ce unde ari putĭa să-ş scutiască viaţa, fiind acolo împăratul, să război de friguri feirbinte şi avînd pre lîn⟨gă⟩ sine pururĭa oameni învăţaţi şi doftori, carii cerca boala lui, mulţi să afla în curtĭa lui: cum filosofi învăţaţi, aşea şi doftori carii făcĭa multă întrebare cu preabunul împărat. Acesta aceasta orînduială păziĭa că, în netîmplarĭa lui, să să ocîrmuiască bine lucrul oştii, iară întîmplarea lui numai de învăţături făcea voroavă.

Într-o dzi veniră sfetnicii la împăratul şi filosofii şi doftorii şi alţi oameni mari. Voroavă să aţiţă între ei pentru ce ar fi de s-au schimbat aşea Rîmul, cum cu răsturnare den temeliĭa casălor, aşĭa cu obiceaele celor vechi de tot piĭardute, a căruĭa pricină, că ari fi căci că Rîmul pre nime nu ari avea care cu îndrăznire ar grăi cele adevărate. Ce aceste voroave audzind Marco Avrilie împărat, rădicîndu-şi mîna, făcu semnu de tăcere şi începu a le spune o pildă de pomenire aşĭa:

La începutul boieriei mĭale de sfat, oarecare lăcuitoriu de la Dunăre au venit la Rîm să să jeluiască în divan de cercătorĭul şi gĭudecătorĭul care cu groază mare cîrmuĭa pre lăcuitorii săi. Şi aşea, pîra şi

1 Nice stînd, nice fugind nu poate sta omul împotriva aşădzării dumnădzăeşti. ⟨Ariosto, 27, 108.⟩

2. Cele ce nu poate suferi primejdiia că iaste să o sufere mai multu, pre Dumnedzău ispiteşte decît că ar nădejdui intru Dumnedzău Avgustin. 16 *Oraţii* ⟨ *De civitate Dei*⟩ 19

3. Ca să fii sănătos multe dureri vei suferi. Ovid, *Rim* ⟨ *Remedia amoris*, *I*⟩

4. Adevărul, nu numai frumos, ce şi cuvios iaste. Minut⟨ius, 400⟩

6. De virtuţi inemll duriare Ovid, *Mit⟨amorfoze⟩*

jaloba lui pentru strîmbătăţile moşiei lui, cu lungimea voroavei au arătat de frumos, cît nu ştiu de ar putîa mai bine sau Tulie acîastîa să le grăiască, sau acela, Omirul, să le scrie.

Era acel ţăran la faţă micşor, la budze mare, la ochi afundat, gălbeneţi, la păr gros, la cap gol; încălţăminte avîa de piiale de capră, haină de păr de capră, brîu de viţăi de mare, barbă avîa lungă şi diasă, sprîncîanele lăsate pe ochi, la pieptu şi la grumadzi ca urşii păros, purtînd a mînă un băţu.

6. Viaţa ţărăniască învăţătoare sau dascal îaste moştiniei nevoinţei şi direptăţii. Ţiţero, *Pentru Rostiia Mer* 〈= *Pro Roscio Amerino*〉

Şi dacă l-am vădzut întrînd în divan socotiîam a fi un dobitoc cu chip de om. Iară dacă audziîu voroava lui socotiîam a fi unul den dumnedzăi, de ar fi îmblat dumnedzăi între oameni. Cît mi se părîa că-l vădzu ca pre o minune, atîta era mirare a asculta pre dînsul grăind; şi măcar că mulţi oameni sta den afară, aşteptînd să spue nevoile sale, ce înaintîa tuturor fu ascultat acel ţăran, de mirare, pentru să-l cunoaştem ce ar dzice. Că avea obiceaîu sfetnicii să asculte întîi jalobele şi greutăţili celor săraci şi pre urmă să asculte poftele celor bogaţi.

7 Om mai multu cu naştirea, decît cu socotiala, varvar Vile 〈= Vellijus〉, Carti 2.

8. Nemică mai greu nu-i decît a vedîa cum să cade. Ţiţer〈o〉, Oral 〈= *Oratoriae partitiones*〉

Deci, dacă stătu în mijlocul divanului celui de sfat, ţăranul acela, pricina venirii sale şi toată nevoîa cu prea lungă voroavă au început:

O, părinţi adunaţi, o, niam fericit! Eu ţăranul Milîan, lăcuitorîul oraşelor rîpii Dunării, voao sfetnicilor rîmleni, carii sinteţi adunaţi într-această curte, mă închin şi mă rog dumnedzăilor, celor nemuritori ca şi limba mea astădzi să o îndreptîadzi şi să o chivernisască cum spre a moşii mele cîale ce să cuvin a le grăi aşea şi voaă spre otcîrmuire bună a stăpînii voastre de obşte a ascultare să vă fie; că fără vrerîa şi socotiala dumnedzăilor nice binile a-l agonişi, nice de rău a ne feri putem.

9. Răutăţile trupului suptu umbra graîului stau ascunsă. Iustin, Cartîa 4.

10. Portul den afară însemniadză ci ale den lontru. Sulge 〈= Sugerius〉 *De viaţa lui Lodovic*

Cu vrerîa dumnedzăilor celor vătămați și cu lăsarîa dumnedzăilor mînioși, noi norocul așîa împotrivă și voi noroc așîa fericit aț cunoscut de au supus hatmanii cei mîndri a romanilor cu armele Ț⟨a⟩ra Nemțască. Că pre care vreme sta pre noi mîniîa dumnedzăilor noștri că s-au lucrat acîastîa; nu în zadar dzic că, de am fi avut noi pre dumnedzăi împăcați, în deșărtu ar fi fostu a cugeta să fim fostu noi biruiți de voi. Iară că mare îaste lauda voastră, romanilor, așea pentru izbîndele luate, cum pentru triumful de izbîndă lucrate de spre mai multe țărî, cu multu mai multu vă veți defăima la vîacii cei viitori pentru tirăniile făcute de voi. Ce că aș vrea să știți de nu prea știți că pe vremîa care strigătorii voștri înaintîa carălor celor de veselie strigînd: Viețuiască, viețuiască, Roma cea nebiruită, iară cei pedepsiți, prinși în robie, într-altu chip dentru adîncul pieptului său, suspinîndu la dumnedzăi vor dzice: dreptate, dreptate!

11 Nădîajdea lucrurilor celor împotrivă sfătuiaște răbdarîa. Lim. ⟨ = *Symmachus*⟩, 2, Cartîa 39

Lăcuitorii cei mai mari ai miei la Dunăre au trăit, unde vădzind locul fără folos, pămîntul săc, s-au mutat la locuri umede, ca de li-ar face scădîre apa, să să întoarcă la pămîntu tare fără de grije; că precum sintu poftele și mințile oamenilor de multe felîuri, așîa uneori, ferindu-să de altu loc, ne răcorim de ape, alteori înfricoșindu-ne de vărsarîa apelor, ne întoarcem la uscat. Ce, precum începusem a dzice, așîa de mare poftă au fostu întru voi, romanilor, a apuca céle streine, așea de neodihnită mîndriîa a stăpîni țărîle streine, cît nice cîa nemăsurată adîncimîa mării, pre voi a vă împlîa, nice lățimîa cîmpilor a vă sătura nu v-au putut.

12. Obicina minții omenești, de ce are mai multe, de ce mai multu poftiaște. Iustin, Carte 5.

Ah, cît de mare bucurie au cei năcăjiți, cînd cugetă la direptatea dumnădzăilor și foarte au adeverit lucru că strîmbătățile luate de la cei nedirepți le vor răscum-

13. Ale sale pierde cel ce rîhnîaște céle ce nu să cade. Lio, Carte 54.

păra. Că într-altu chip, de nu ar avea cei pedepsiţi pe dumnedzăi răscumpărători pedĭapselor sale, despre vrăjmaşii săi de bună voe ş-ar părăsi viaţa. Pentru aceasta dzic eu acĭastĭa; vrînd dumnedzăi cei direpţi, cum nădejduescu să fie aşĭa, precum fără de nice o direptate viind, ni-aţ scos den casăle şi lăcaşurile noastre, aşĭa cu prea bună direptate, alţii pre voi, să vă goniască den Italie vor veni. Avăm de pravile prea adevărate ⟨în⟩ patria mea, în Ţara Nemţască, că cine apucă cele streine direptate întru ale sale să nu aibă. Iară eu, vrînd dumnădzăi⟨i⟩, nedejduescu că să va tîmpla de acelĭa ce-s cu poveste în ţ⟨a⟩ra mĭa, va cunoaşte Rîmul întru adevăr.

14. Indărăpnica rîhnire de céle streine prea mare cîteodată arată perire. Casiod⟨or⟩, 7, 9 ⟨=Ammianus Marcellinus, Liber 17⟩

15. De la puţin ĭa, care pre multu cearcă ⟨Cassiodorius, 7, 9⟩

Dentru voroava carĭa am, greţoasă, şi den portul hainelor mele, lesne puteţi cunoaşte că sintu lăcuitorĭu la locul mieu, aşea de sălbatec; iară nice un lucru nu am mai vechĭu decît a cunoaşte cine ĭaste direptu întru cele ce are şi cine ĭaste tiran întru céle ce moştinĭaşte. Că ţăranii ce-s de locul mieu şi de orînduiala mĭa, măcar că cele ce am vrea politiceşti, a le spune nu putem, iară nu sintem aşea nesirguitori a nu lăuda cele bune şi a nu lepăda cele rele. Şi făcuĭu îndrăznire a dzice că orice, în multe dzile cu sila, cei răi au apucat, într-o dzi acelĭa le vor lua dumnedzăii de la dînşii; aşijdirĭa, orice în mulţi ani cei buni au pierdut, acelĭa dumnedzăii într-un ceas le va da. Iară, pentru să mărturisescu adevărul, cei răi să îmbogăţăscu şi sintu norociţi; mai multu ĭaste den lăsare decît den vrerĭa dumnedzăilor, carii, de vom dzice că petrec îndelungat, veni-va vreme în care vor lua certare pentru toate. Un lucru rîmlĭanilor, neîndoindu-vă, să credeţi; dentru agonisita cĭa nedireaptă a părinţilor, rămîne la feciori direaptă pagubă. De multe ori să miră oamenii cei proşti ai miei,

16. De multe ori de suptu epîngeaoa pucioasă înţălepcĭune să află. Ţiţero, *Pot.* ⟨=*Disputationes Tusculanae*⟩, 3.

17 Nădéjde ĭaste ce de pre urmă a lucrurilor împotrivă bucurie. Eron I ⟨=Seneca, 5, *Controversiae I*⟩

pentru ce pricină dumnedzăii, acele ce le agonisăscu cei răi, nu îndată agonisindu-le, le ĭau de la cei răi. Ce aceasta mi să pare mie a fi pricina că, lăsindu-i dumnedzăii pre cei răi să strîngă pe încet, îndelungă vreme, ca pre urmă, cînd vor petrece prea fără de grijă, deodată toate să le piardză; că nu diriapta gĭudecata dumnedzăilor ĭaste, celora ce peste măsură şi peste putĭare a mulţi fac rău, săvai alţii cu direptate li-ar face rău; că omul bun şi înţăleptu fieştecarele desăvîrşit a socoti pofteşte. Ce atîta lipseşte: că pentru să poată cu dulceaţă cele streine ce le moştineşte a le petrece, dulceaţă nice dentr-un lucru să n-aibă, aducîndu-ş aminte de céle ce le are rău agonisite.

18. Plata dumnedzăiască vine tîrdziu. (Domenicus, 304)

19. Cei răi, de céle streini ca de ale sale să bucură şi le gustă. Val(erius) Ma(xi)m(us), 47

De-mi înţălégeti, romanilor, nu ştiu; iară pentru să-mi înţălegeţi mai deşchis, nu numai în mirare, ce şi în neplăcere că voĭu fi, mă mărturisăscu, că acela ce, oricît de puţin strein lucru de are, măcar un ceas a să odihni sau a dormi de poate, cînd şi pre dumnedzăii de dînsul vătămaţi şi pre orăşeni răniţí şi pre vrăjmaş voioş şi pre priĭateni pierduţi şi pre carii i-au dezbrăcat supăraţi şi ce-i mai greu de toate, că pre sine însuşi să vede întru scădére. Iară căci nu aş dzice vătămat de scădere? Căci, cu vicleşug pentru să-mi apuce averile méle, altul îndiamnă şi aşea, de sirgu, pre acelaş să să omoară s-au gĭudecat. Acela vinovat dumnedzăilor şi defăimat între oameni rămîne, întru a căruia inimă şi cuget aşea de mare rahnă au întrat şi care-i îş sloboade aşea de desfrînată povăţuire cu faptele lor, cît drept averĭa sa socoteşte lipsa streină şi îndestulare dreptu sărăcie.

20. Avuţii şi celor răi să pot tîmpla, iară a-ş găţi lauda numai celor aleşi întru bunătăţi pot. Asoc(rat =Isocrates) la Nic(oclum)

Nemică nu socotescu, ori grec, ori varvar, ori roman, fiind de faţă, sau nefiind, ari ascultą acéstĭă, ce blăstămat de dumnedzăi şi urît oamenilor ĭaste acela

21. Lacomul nice den roada ce are nu-i norocit, iară rihnind a cerca, mai mişel. Val(erius) Ma(x)i(mus, 9, 4)

şi va fi, dzic şi mărturisescu, carele fără de nice o socotială laudă cu defăimare, dreptate cu nedreptate, cele cu cale cu sila, adevărul cu minciuna, céle streine cu o îndoială a le muta va, ale sale urînd, cele streine cu suspind înghiţind. Cine au aşedzat şie soroc ca acesta, ca să strîngă avere ficiorilor săi,—nu pentru să-i numere între oamenii cei de laudă, acela aşea cele bune strînsă să le piardză cum, pierdzinduşi numele, să rămîe întru defăimarea celor răi, lucru foarte cu cale ĭaste.

Şi voi, rîmlĭanilor, de vreme ce cu firĭa v-aţi mîndrit şi cu mîndriĭa v-aţi orbit, pentru căci moşteniţi mai multu decît alţii şi mai cinstiţi decît toţi, ce într-altu chip să are lucrul; că de aţ vrea cu ochii deschişi să prăviţi greşealele voastre viţ⟨i⟩ vedea, măcar că v-am lăuda cu stăpîniĭa a ţărî streine, iară robiile că sintu averile voastre strîngeţi cît ve-i voĭa şi orice vă place faceţi, că după socotiala mea cea adevărată a avea casă plină de averi puţin folosĭaşte de să vor moştini minţile de rahnă. Că averĭa strînsă pen lăcomie şi ţinută prin scumpete, aşea socotiala cea bună a moştinitorĭului o ĭau, cum şi spre paza şi ţinĭare vieţii, nemică aceluĭaş nu folosescu. Că nice vremĭa multu a ascunde, nice mulţi ani a să tăinui nu poate, de ĭaste să să socotiască cineva între cei bogaţi, bogat şi între cei cinstiţi, cinstit. Că acela ce ĭubeşte prĭa mult averĭa sa, nu poate fi să nu facă vrăjmaş numelui său, măcar de ar fi aşea de mare întru cei lacomi vredniciĭa lor, cîtă rîhnire ĭaste spre averile streine! Aşea să mă ĭubască dumnedzăii că ar fi cît nice ar lăcomiei lor molie odihna vieţii (ca să grăescu aşĭa) nu o ari roade, nice cangrena defăimării n-ari mînca lauda cĭa bună a lor.

Ascultaţi, romanilor, ascultaţi aceasta ce am a dzice şi măcar acestĭa să le puteţi înţălĭage. Căci într-altu chip şi eu m-aş

22. Unde au grijă de avuţii acolo toate céle bune eftine sintu. ⟨Sallustius, *De reipublicae ordine*⟩

23. Acela venit a domnului ĭaste adevărat care voios îl plăteşte moştinitoriul. Cass⟨iodor⟩, 9, 10.

amăgi şi voi nice un folos de voroava mĭa nu veţi lua. Toţi hulescu mîndriĭa, iară nime nu priimĭaşte plecăcĭunea. Toţi hulescu preacurviĭa, iară nime nu vor să să opriască de dînsă. Toţi hulescu neopririĭa, iară nime nu sileşte să să opriască. Toţi laudă răbdarĭa, iară nime nau face răbdare. Toţi liapădă împuţicĭunĭa şi ei şed fără lucru. Blastămă toţi lăcomiĭa şi pre toţi cu jocuri îi vădzu. Un lucru îl grăescu, care nu fără lacrămi îl dzic la ivală într-această curte: adecă cu limba mulţi au mărturisit bunătăţile, iară cu mădulările s-au dat după răutăţi. Nu pentru rîmlĭanii de la Iliria, ce pentru sfetnicii pre carii îi prăvăscu în curte, că le dzic acĭastĭa eu, să cugetaţi.

24 Voroava ĭaste mai ⟨mai⟩ multu decît lucrurile Senec⟨a⟩ ⟨=Symmachus⟩. 7

25. Mai multu lucrurile arată decît cuvintele. Amvros⟨ie 2 *Thessaloniceni* 3⟩

Voi, romanilor, pré stiagurile şi sĭamnele voastre în loc de simvol aveţi aceste cuvinte: a romanilor datorie ĭaste a erta pre cei supuşi şi a supune pre cei mîndri. Iară mai dreptu aţi dzice: a romanilor datoriĭa ĭaste, pre cei nevinovaţi a-i jecui, pre cei lini a-i învrăjbi. Că nemică altă, voi romanilor, nu sinteţi fără numai a năroadelor odihnitoare turburători şi apucători sudorilor şi ostenelelor streine.

Cap 2. Ţăranul, voroava sa începută urnindu, ceartă pre rîmlĭani că, nici de o strîmbătate nevătămîndu-să, au venit de au dobîndit moşiĭa lui şi, dovedind deplin, arată căci ar hi fostu dumnedzăii mînĭaţi de dînşii, fură biruiţi lăcuitorii lui de rîmlĭani

Întrebu de voi, romanilor, ce lucru v-au îndemnat pre voi, cei ce sinteţi născuţi la apa Tivrului, de aţi venit împotriva noastră, carii în pace lăcuĭam la rîpile Dunării? Au priĭateni vrăjmaşilor a fi, au gîndul nostru de vrăjmăşie a arăta spre voi l-aţi vădzut? Au audzit-aţi în Rîm vestindu-

1 Acélĭa [ce] sintu nedrepte războae ce sintu fără pricină rădicate Isad ⟨=Isidor.⟩

să, precum am lăsat lăcaşurile noastre şi a năvăli la ţărî streine? Au înştiinţatu-v-au cineva de rocoşiturile noastre asupra domnilor noştri, cum am arăta slujba varvarilor celor neodihniţi? Au trimeţindu-ne noao, de la voi, soli, să ne îndemne spre prieteşugul vostru, sau venit-au cineva la Rîm den moşiîa noastră, arătîndu-vă voaî, că unor vrăjmaş, gătire de războĭu? Au vreun craĭu în ţărîle noastre murind, ni-ar fi lăsat pre noi cu testamentu voaî moştinitori, ca cu voĭa aceĭa să ne supuneţi stăpînirei voastre? Au găsit-aţi vro lege noaă, sau veche cu vrun obicĭaĭu, cu care ar fi Ţara Nemţască cea de bun niam să să supue Romii voastre, cei trufaşe? Au răsipit-am cîndva oştile voastre? Au prădat-am locurile voastre? Au jecuim lăcuitorii voştri? Au primim nepriĭatenii voştri ca, răscumpărînd strîmbătăţile noastre, am prăda ţărîle voastre? De am trăi în megieşie cu voi, nu ar fi de mirare de am face strîmbătate unii, altora. Că de multe ori să tîmplă ca pentru împărţirĭa pămîntului stărpu să aţiţă îndelungă sfadă între doao niamuri.

2. Trebue să s⟨e⟩ ra dice războae, ca fără strîmbătate să vieţuiască în pace. *Titer⟨o⟩. Amfi.* ⟨=*De officiis*⟩, 1

Adevărat, nice o pricină dentr-acĭastĭa nu s-au tîmplat ca să fie războĭu între rîmlĭani şi într⟨r⟩e nĭamţi. Că în Ţ⟨a⟩ra Nemţască tot într-o dzi am simţit şi groaza voastră şi vestĭa. De vor aţiţa pre voi cu mînie acĭastĭa ce li-am dzis, iară cele care voĭu să vă dzic mă rog cu inimă bună să priimiţi, adecă, că într-o dzi şi numele romanilor şi neîmblîndzirea tiranilor asupra lăcuitorilor noştri au sosit.

3. Dulceaţa volnicie ce să mai depărliadză, de aciĭa mai cu aprindere să pofteşte. Oris. ⟨=Orosius⟩, 6, 12.

Ce voĭu mai dzice altă, fără de acestĭa, rîmlĭanilor: sau dentru a dumnădzăilor nebăgare de samă, sau dentru a oamenilor îndrăznire, de s-au făcut, nu ştiu. Că cela ce are multe, prin silă — cum vădzu — asupreşte pre cela ce are puţin, şi cela ce are puţine şi fără voĭa lui slujĭaşte celui

4. Pre sărac mişelĭĭa ĭaste cînd adevărul cu sila să biruĭaşte. Pl⟨a⟩ut⟨us⟩. *Afix* ⟨=*Amphitruo*⟩

ce are multe. Şi lăcomĭa cea nesăţioasă răspunde răutăţii cei ascunsă şi răutatĭa cĭa ascunsă deşchide feriastra jacurilor de obşte. Acestora, cine ar pune piĭadecă, să nu să facă, nu-i nime; den ce să tîmplă, de lăcomiĭa omului rău să plineşte cu scăderea nărodului.

Ascultaţi, rîmlĭanilor, ascultaţi şi cu ascultătoare urechi mă rog, pentru dumnedzăii cei nemurítori, acelĭa ce sintu să dzic să le priimiţi, ce aţi lucrat cu sirguială să ascultaţi. Că, sau dumnedzăii⟨i⟩ grijĭa lucrurilor omeneşti au lepădat, sau niamul oamenilor curundu sfîrşit va avĭa, sau lumii perire soseşte, sau lumĭa nu păzeşte céle vechi; sau norocul înfiptu stă, sau ĭaste să să vadză un lucru care nice dănăoară n-au mai fostu mai nainte; sau ce-aţi agonisit în optu sute de ani, în optu dzile că le veţi piĭarde. Că nice un lucru mai direptu nu va fi, decît ceĭa ce aţi vrut prin sile să fiţi tirani, robi vrînd dumnedzăii veţi fi, de nevoe, pe dreptate.

Nu socotiţi, romanilor, căci aţ luat şi aţ supus Ţ⟨a⟩ra Nemţască, că cu vredniciĭa oştiască s-au făcut! Că nice mai războinici decît noi, sau mai inimoşi, sau mai îndrăzneţi, sau mai tari nu sinteţi. Ce, că fiind dumnedzăii de noi vătămaţi, au aşedzat cu socotială de taină ca, pentru nepărăsitele ale noastre răutăţi, să ne certe prin voi, ca prin nişte armaş⟨i⟩ cumpliţi au lăsat.

Nice căci voi aşĭa putĭarnici, sau noi aşea slabi să socotiţi! Că, de nu ar fi vrut dumnedzăii, nu s-ar fi putut face veselie voaă, de jacurile ce aţi izbîndit. Că, de trebue a grăi direptu, izbînda nu cu armele rădicate din Rîm, ce cu mulţimĭa răutăţilor, care să afla în Ţara Nemţască aţi agonisit; şi caci am perit noi nu den neunire, slabi şi fricoşi, ce numai dentru răutatĭa noastră şi den neagĭutorĭul dumnedzăilor

5. Stăpîniile cumplite mai multu groznice decît îndelungate sintu, Sal⟨lustius⟩, *Pentru republică.*

6. Dumnădzău pre cei răi ca pre nişte armaş îi sloboade despre certare pentru păcatele celor răi. Plutarh. ⟨*De sero punitio.*⟩

7 Toate cu direptu giudeţ dumnedzăescu orînduĭaşte. ⟨Guillermus Brito.⟩

am rămas. Ce socotiți, romanilor, că vă s-ar fi întîmplat voaă, să fiți fostu și răi, precum sinteți și de aț fi avut pre dumnedzăi vătămaț, cum îi aveți?

Nice să vă lăsați, romanilor, întru adiverită nădejde de biruință, căci cugetați mari oști, sau căci strîngeți grămădzi de bani, sau că aveți mai putîarnici dumnădzăi decît părinții noștri, sau că să faceți beserici mari, sau căci închinați luminoase jertve. Că trebue să știți că nime nu-i părtaș dumnedzăilor, fără acela ce are pace cu bunătățile.

De ari sta veselie de izbînde și biruințe să să facă numai întru meșterșugurili cele supțiri, oștenește, întru direptatia povățuitorilor, întru tăriîa oamenilor și întru mulțimîa oștilor, prea nebun lucru ar fi de nu s-ar face nevoință întru acestîa să să poată feri la oști. Dară ce să mai dzic, de vreme că ispita singură arată, precum de oamenii să poate face războîul, iară izbînda numai de singuri dumnedzeii să face. Destule acmu, de nu greșăscu, pentru greșealele noastre asupra dumnedzăilor am luat cercetări, iară voi, petru a voastră tiranie asupra noastră și asupra dumnedzăilor, pentru nemulțămire, n-ați luat pînă acmu certări. Iară că veț lua foarte grele certări, prea sintu adeverit. Și să va putîa tîmpla ca pre aciîa carii acmu ca pre niște robi îi cinstiți, oarecînd să-i cunoașteți stăpîni.

Într-această cale, groznici munți, cîteva țărî, multe năroade, atîtîa pămînturi aspre, niamuri așea de varvare am vădzut și cîte mile de departe stă Rîmul de Țara Nemțască am numărat. Nu știu ce nebunie au cuprinsu pe rîmlîani, de au mărsu să dobîndiască Țara Nemțască. De au făcut aceasta pentru rahna banilor, nesfîrșită mulțime de bani, mai nainte de ce s-au supus Ț⟨a⟩ra Nemțască, au înghițit; și acmu, păzindu-să să facă cheltuîale și că

8. Ciale fără direptate stăpînii niceodată îndelungu nu să ține. ⟨Mimi Publiani.⟩

9. Nădéjdîa cea aliasă îaste într-agîutorîul lui Dumnedzău, care cerîndu-s⟨e⟩ pentru ciale ce-s dirîapte și cu cinste a agiutora, au deprinsu că nemică mai de cinste nu îaste, decît a face războîu pentru volniciîa moșiei. Ios⟨ephus Flavius⟩, ⟨*Antiquitates judaeörum*⟩, 19.

10. Ațițat războîul odată, nice a-l părăsi îaste cu cale fără mare perire, nici a-l ținîa, Ios⟨ephus Flavius⟩, 2, ⟨*De bello judaeōrum, 16*⟩

mai mulţi ani îş vor petréce şi ca mai întîi mai lesne să va piiarde ia, decît cheltuialele ce să fac într-însa să să plătiască.

Iară de dziceţi că nu pentru altă s-au supus Ţ⟨a⟩ra Nemţască de rîmleni, fără cît, supuindu-se ia, să-ş petriacă Rîmul cu lauda ei, şi aceasta foarte deşărtu şi prea nebun lucru iaste. Că puţin, sau nici un folos iaste, să dobîndiască neştini zidiuri streine şi inimile oamenilor să le înstreinedze de la sine.

Iară de dziceţi că aţ supus Ţ⟨a⟩ra Nemţască pentru hotarăle şi marginile împărăţii voastre, ca să le mutaţi şi să le ţineţi, şi această prici⟨nă⟩ mi se pare foarte slabă. Că nu să cade oamenilor mari, pentru adăogirea venitului, să să micşurédze cinstia şi numele său.

De dziceţi că pentru aceia v-aţi oştit asupra noastră, ca să nu vieţuim suptu tirani, ce pentru să ne învăţăm a avea lege şi obiceae bune, voiu muri de să va nemeri aşea! Că poate fi aciia carii arătaţi mijloc de traiu altora şi voi stricaţi legile celor mai mari? Să fie ruşine acelora carii pre alţii îndreptiadză şi ei multe rele pregiur sine văd, care ar trebui îndreptate! Că niceodată cel ponihos nu poftiăşte povoaţă pre cel orbu.

Ce fiind lucru aşea, precum adevărat să vede, adecă nice vreme, nici pricină, n-au avut Rîmul cel mîndru pre nevinovata Ţ⟨a⟩ra Nemţască să o strîce şi să o dobîndiască, daţi de faceţi cu toţii sile cu jacuri, cu tăeri, să îmblăm toţi cu tîlhuşaguri, de vreme ce aşea acum de goală şi de părăsită să află lumia de dumnedzăi, că (precum strigă singur lucrul) orice poate, fiecine să apuce şi, pre cine va, să-l omoară. Şi ce-i mai rău decît toate, atîta sintu de multe şi aşea sintu de căială răutăţile carele să fac în toate dzile, cît nice isprăvniciile, pentru îndreptare, a le cerca nu vor, nice ciia ce sintu cuprinşi

11 Acolo iaste pace încredinţată, unde cei ce vor sintu împăcaţi; nice într-acela loc unde vei să fie robila să nu se nădejduiască credinţa. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 8

12. Deşchisă iaste izbînda, biruindu pre cei ce stau împotrivă, nu arătind tirănie spre cei supăraţi. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 41

13 Dau inimă la voroavă slobodă ciale de urmă lipse. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 29.

14. Cu atita mai multu să aţîţă răutăţili, cu cît mai multu să dovedescu ciale den lontru Cas⟨iodor⟩, 9, 18

întru strîmbătăţi, a face jalobă de dînsăle nu cutiadză. Atîta de neîntorşi spre milă astădzi, cei mai de frunte a sfatului vă aflaţi; aşĭa de fără grijă de cei săraci şi asupriţi, şi aceĭa spaimă aţi dat celor supuşi mişei, cît mai bine în casăle sale socotescu să reabde sărăciile sale, decît să vie înaintĭa voastră, cu jalobele sale.

Şi aceasta dentru pricină ca aceasta ĭaste, că cine ar avĭa în moşiĭa şi în locul său pe vreun potrivnic şie, în senatul vostru tuturor acela va fi nepriimit. Şi aceasta pentru ce ĭaste? Că acela ce să jăluĭaşte sărac ĭaste, iară cela de care să jăluĭaşte bogat ĭaste.

15. Nu poate să aibă nice o cinste socotiala, cîndu acela ce ĭaste să să pedepsască, pedepsĭaşte pe alţii. (Seneca, *Excerpta.*)

După ce şi norocul vostru şi nenărocirea noastră aşea au ales, ca Rîmul cel mîndru să să facă stăpîn Ţărîi noastre Nemţăşti, oare gĭudeţul cu cale faceţi-ne şi pacĭa şi lineştea, în patria, păziţi-o? Adevărat, nemică, nice cît de puţin! Ce încă cine vine colo, agonisitile noastre ne apucă; carii vă aflaţi aice numele noastru îl furaţi, dzicînd că sintem niam fărădelége, fără socotială, fără stăpîn, ca pre nişte varvari întunecaţi de robie că nĭ-aţi putut cuprinde.

16. Puţin folosescu armele, de vor veni pe urmă strîmbătăţi (Tacitus, *Vita Iulii Agricolae*)

Ce înaintĭa a tot cerĭul greşiţi, romanilor, cît mi se pare nice cu o socotială a ne numi niam fără minte, carii neîndestulîndu-vă cu Italia cea rodoasă şi avută, singele omenescu a toată lumea pămîntului vărsaţi.

17 Să cade a să ispili lucrul singur întru fieştecare chip. Fab(ius) Quintilianus) II, cap I

Ce dziceţi că sintem vrednici să fim robi, căci nice domni să ne stăpîniască, nice sfat să ne otcîrmuiască, nice oaste să ne apărăm nu avem, răspundzu că nice un vrăşmaş n-am avut, nice sfat mîndru să ne chivernisească ni-au trebuit; că fiecine, după prilejul său, îndestulat au fostu. Nice domni dintre noi a fi n-am priimit, că am fostu de-a tocma, cum sintem toţi, că datoriĭa domnilor ĭaste pre tirani să-i năcăjască şi pre cei supuşi să-i ţie în pace.

18. Slujba domnului acelor ce foarte puţin pot prea multu folosĭaşte, iară celora cari a strica poftescu foarte multu împotrivnic Saret (=Saresberiensis Policraticus, 4, 2)

Că nice o stăpînie întru patria noastră,

nice o politie că nu ar fi dziceţi, ce ca nişte dobitoace sălbatece vieţuim, acestîa nu mai multu fac decît cele mai de sus, care nice o socotială n-au. Că noi, în pămîntul nostru, neguţitori mincîunoş şi învrăjbitori nu avem; sau carii den locurile streini măistrii aduc de scădere şi de curvii nu priimim. Şi că aşîa au fostu, cum la port cinsteş, aşîa şi la mîncare, cu trezie.

19. Mai multu pot acolo obiceaîurile bune, decît nemică bunele legi. Tațit, (De *moribus germanorum*)

Precupii multe nu ni-au trebuit şi măcar că în patriîa noastră nu sintu neguţitori de la Carthagena, untudelemnu de la Mavritaniiîa, precupeţi de la Tiria, aur de la Hispannia, argintu de la Britaniîa, oţăl de la Cantavria, aromate şi unsori de la Asiîa, chehribarîu de la Sidon, urşinic de la Damascu, pîine de la Siculia, vin de la Crit, haină roşie de la arapi, iară nice dobitoace nu sintem întru această ţară, nice de tot fără stăpînie nu sintem, ca aceliaşi, ca acel felîu, mai multu îndemnătoare spre răutăţi, decît strămurare spre bunătăţi sintu oamenilor. Că acéîa îaste fericită şi nărocoasă stăpînie, nu caré are multe precupii, ce unde vieţuescu întru deplin bunătăţi; nu aceîa care are de agîunsu averi, ce care are plăcere spre multe bunătăţi; nu unde vieţuescu mulţi învrăjbitori, ce unde vieţuescu oamenii în pace. Că răpublica Rîmului pentru avuţiile cu căială noaă, iară răpublica nemţască pentru sărăciîa noaă, cu zavistie a urma ni se dă. Măcar de aţi suferi voi ca aceîa inimă îndestularîa, cu care inimă suferim noi sărăciîa; că aşea nice voi să ne fiţi luat pămîntul nostru n-aţi fi mărsu atunce, nice noi, acmu, să facem jalobă n-am fi venit la Rîm. Ce întru amîndoaă prea mare despărţire, vădzu, rîmlîanilor! Că voi, măcar că audziţi lipsele noastre, iară dentru ale voastre desfătări nemică nu lăsaţi; iară noaă nice dănăoară lacrămile den ochii noştri nu le ştergem, ce a noastră nenorocire plîngem fără saţiu.

20. De potrivă la mîncat, cu măsură la cinste. (Plinius, I *Epistola* 22.)

Aicîa închîae țăranul voroava sa împotriva celor mai mari a gîudețelor, nefăcînd direptate și pre cît ar fi de păgubași stăpînirii arată. CAP 3

De au fostu vreunile să să dzică de mine, toate de mine de socotiți că s-au dzis, greșiți. Că dentr-altele ce am a le dzice sintu unile care să vor părîa voaă la ascultat nercedzute, care să nu le arăt n-am grijă despre voi; că de a nu face acestîa, nice o rușinare nu vă va trage pre voi. Că greșala mărturisită, la ivală, nu cére îndreptare pe taină.

Nu mă pocîu îndestul mira, romanilor, de ispravnicii voștri ce î-ați trimis pînă acmu. Așea de neînvățați și de groși, cît, așîa să mă îubască dumnedzăii, nice a voastre legi noaă să tălmăcească, nice a noastră să înțăliagă nu poate. A cărula rău o pricină îastă: că nu dintre cei ce ar fi harnici a face direptate, ce dentru ceîa ce au Rîm mai mulți priitori trimiteți. Deci că dregătoriile mai multu, de la senat, celor îndărăpnici, decît celor vrednici, să dă. Puține foarte sintu care s-au putut dzice în preajma acelora, cu îndrăznire le fac acolo. Că ce félîu de porunci ari lua de la voi de aicîa, nu știu, iară ce fac acolo voîu spune. Gîudecătorii voștri, orice li se dă la ivală îau și orice pot, pre ascunsu, apucă, strîngu (și fură). Pre cel sărac groznic îl ceartă; la greșealele celui bogat nu se uită. Multe lucruri slobod de să fac, ca cu atîta mai multă vreme de desfrînare să aibă; pen desfătări și pen răutăți, otcîrmurile celor supuș uită ce li să cade; a opri cele rele făcute, ei mai multe réle fac. Cei mai slabi în zădar cearcă gîudețu la dînșii. Mai în scurtu răspundzindu-să: a fi rîmlîani ț⟨a⟩ra aceîa a o răsipi nu să tem.

Ce îaste aceasta, rîmlîanilor? Au mîndriîa

1. Adaoge amărăciune vremilor celor vestite întru răutăți, răpire, nesațiu, mai multu cu urîre d⟨o⟩mnului decît cu cel aducătoriu de bani. Am⟨m⟩ian⟨us Marcellinus⟩, Carte 23.

2. Prin ce să cade și prin ce nu să cade rîhnescu să criască banii cei prin lăcomie scumpu pre incungiurare, desfrînat. Sidon⟨ius Apollinaris⟩, I, Carte 11

3. Diregătoriia să nu să dîa celor ce den vola lor să îndiasă. Dio (Cassius), Carte 12.

voastră întru stăpînire și întru apucare nice un sfîrșit nu va avea? Ce veți grăiți, nice ne năcăjiți cu atîtïa supărări! De faceți aceasta pentru pricina feciorilor noștri, dați de-i luați, de-i puneți în obedzi și-i țineți robi; că nu mai multu de fierul de care nu-l pot suferi nu-i veți mai îngreuïa și poronci și dări care nu le pot rădica, le puneți asupră. De faceți pentru agonisita noastră, mergeți de o luați toată: nu într-aceïa minte noi, nemții, în care voi, rîmlïanii, sinteți, carii, pentru să muriți bogați, săraci să viețuiți poftiți. De aveți grije pentru rocoșirïa patriei noastre asupra voastră, aceasta că ați socoti m-aș mira. Pentru ce, dară, fiind stînși și supărați de voi, de ni-ați da chizïași, cum nu să va pustii pămîntul nostru, iară eu voïu da chizïași cum niceodată nu să va rocoși. De nu vă îndestuliadză pre voi slujba noastră, porunciți să ne tae capetele noastre de la grumadzi, ca a celor făcători de rău. Că să mă credeți, mai puțin va face groznica sabie grumadzilor, decît tirăniïa ce arătați inimilor.

Veți să știți ce veți să faceți, rîmlenilor? Noi toți, a toată stăpîniïa, cei pedepsiți lăcuitori, pentru să fugim de obiceaïu, să ne părăsim de copii, am gïurat cineș fămeïa, nevrînd lăsăm pe dînșii suptu puterïa cumpliților și neîmblîndziților tirani, că vom să moară ei întru volnicie decît să viețuiască în robie. Ca niște oameni fără nădejde am socotit să suferim în toată vremïa vieții noastre. Pofta trupască ca herăle, pentru să nu să facă vreo muïare grea, că douădzăci sau treidzăci de ani răbdători poftim, decît pre ficiorii noștri să-i lăsăm în robie vecinică.

De vor vrea cerïurile ca și feciorii noștri să petriacă ce am cunoscut noi, pedepsiții părinții lor, nu numai va fi bine a nu li să da viață, ce prea bun lucru va fi a nu-i lăsa să să nască. N-au trebuit, rîmlïanilor, așea să faceți, ce să fiți nevoit ca ț⟨a⟩ra ce ïaste

4. Neputïncios lucru ïaste cum cela ce urmadză banii să urmedze dreptatéa. Sare⟨s⟩b⟨eriensis Policraticus⟩, Carte 5, cap 9.

5. Greșealilor mici ertari, iară celor mari cumplire să li se arate. Tațit. ⟨*Vita Iulii Agricolae*⟩

6. Volniciïa mai mari decît sufletul. Senec⟨a⟩, 2, *De bună-tăț⟨i⟩*

7 A peri o dată, mai bine, decît suptu perire a cumplitului calo petriace ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 42.

8. Izbînda cu omeniïa trebue să să potrivască. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 55

pen silă apucată să să fie chivernisit prin bună socotială, ca cei robiţi săraci vădzind făcută dreptatīa lor, de-a tocma ari fi uitat strîmbătăţile cele trecute şi inemile ş-ar fi plecat după robie vecinică.

De cîte ori venim, de strîmbătăţile asupriţi de cercătorii şi ispravnicii voştri ce sintu la Dunăre, să ne jeluim, luăm în senat răspunsu; iară după ce ne ascultaţi jalobele noastre aşīa sinteţi de tîrdzii la isprăvi, cît [acmu] atunce începînd să diregeţi obiceaīul cel rău, atuncīa să istoveşte republica. Şi aşea voīu arăta voao dentr-acelīa unile carele aşea să le cunoaşteţi, cum să le şi tocmiţi. Vini un sărac, prea lipsit, să să plîngă cătră voi de nevoi. Ce neavînd săracul bani să vă dīa, nice vin să vă dăruiască, nice untudelemnu să vă făgăduiască, nice haină să vă închine, nice mila poate, cu care să să agīutoriască săracul, nice cheltuială ca să să zăbăvască, pînă va încăpea în divan, să vă spue voao nevoīa sa, sau să vă poată voaă dvori, nu are cu ce. Iară deşi încape să-ş spue nevoīa sa, fără cuvinte nemică nu īa, cum i să va cunoaşte strîmbătatīa curund. Iară, ce să dzic, fără cît ce mai are săracul, multu, puţin, îi caută a cheltui, măcar că dentru acele ce poftīaşte, nemică nu īa, fără numai nădejde, cu carīa-i caută a aştepta multă vreme vieţii sale, luîndu de la toţi făgăduinţă de milă. Şi aşea, de la o vreme, rămîne den socotiala şi den făgăduinţa tuturor, că aude precum jaloba lui nu īaste diriaptă şi să strică de toţi, ca o jalobă rīa. Aşīa, săracul acela care vinisă cu jalobă, de unul mîhnit, să întoarce la moşīia sa, jeluindu-să de toţi, bănuindu-şi pe nenorocirea sa şi strigînd cu lacrămi pe dumnedzăi, pentru răscumpărarīa strîmbătăţii lui. Aşijdirīa, uneori la divan vin cu jalobe oameni învrăjbitori, mai multu de răutate decît de direptate aduşi, a cărora cuvinte cu lacrămi mincīunoasă spuindu-le,

9. Mai bine cu bunătăţile să păzeşti a stăpîni, decît cu armele. Sen⟨eca⟩, Pol ⟨= *Consolatior ad Polybium*⟩, 31

10. Ce iaste să să isprăvască trebue sirguială, iară cîndu mai trebue sfat a să socoti, să să facă îngăduială. Sare⟨s⟩b⟨eriensis Polycrati cus⟩, Carte 5

11 Vedzi-te, gīudecătorīuli!

12. Céle diriapte a le cére de la cei nedirepţi nebunie īaste Pl⟨a⟩ut, ⟨*Amphitruo, prologus*⟩

credzindu-i divanul, îndată cercători orînduescu să-i ĭa sama jalobei lui, după a căruĭa mărsu și întorsu, mai cu multă nevoință stați, că aședzați cea fără cale jaĭobă a lui, decît acelĭa care prostimĭa săracă, fără de nice o direptate le suferiĭa.

Viața mea, voaă, rîmlenilor, voĭu spune, unde ce feliu de viață petrec oamenii miei de obște veți vidĭa. Eu trăescu iarna culegînd ghinda, iară vara săcerînd, pentru triaba și pofta mĭa. Și așĭa, viața mĭa mai multu în sat sau în pădure petrec, a căriĭa pricină pentru să știți, voi învăța. Sîntu așea de cumpliți cercătorii voștri, așĭa pre cei mai slabi și săraci, supărîndu-i, scornescu atîtĭa de multe netocmele întru acĭa crăie, cu atîtea mijlo⟨a⟩ce asuprind pre acei lăcuitori îi storcu, atîțea de rari să află de aceĭa ce ĭubăscu céle bune și dirĭapte, cît puțină nădejde de la acestu divan al vostru vădzu, nenorocosul eu, cît nesuferindu-mi ochii miei lucru așea nevdernic și de scădere a prăvi, am socotit ca lăsindu-mi casa și priĭatenii miei să mă înstreinedzu; că mai bine mi-e singur, într-un sat să trăescu, decît să văd pre orășenii miei în tot ceasul văcrîndu-să. Și așĭa, nice herăle de nu să vor vătăma de mine, nice eu nu mă voĭu vătăma de ĭale. Iară oamenii urîți, măcar de cunoscu de la mine facirea de bine, tot mă supără. Că, adevăr, acelor săraci ĭaste a cunoaște norocul cel împotrivnic, iară mai sărac lucru ĭaste cînd să simte răul și nice un liac nu are. Iară decît toate, mai lipsit și mai sărăcescu lucru ĭaste, cînd liacul lipselor și a sărăciilor ĭaste aproape și cela ce poate să folosească nu va, iară cela ce va nu poate folosi lui.

O, cumpliți rîmlĭani, oare acelĭa carele simțim noi, de le simțiți nu știu. Durerĭa mĭa ⟨cu⟩ care le dzic acestĭa cu lesne o vedeți, care dentru singura pomenire face

13. Prea răsipitoare laudă ĭaste a vrea a vedea lucru prenenorocit. Sen⟨eca, *Consolatio ad*⟩ *Marc*⟨iam⟩, 5

14. A audzi mai suferit lucru ĭaste decît a vedea. Țiter⟨o⟩, Carte 30.

15. Clale vădzute, decît céli audzite mai nevrĭadnice să par. ⟨Titus⟩ Liv ⟨ius⟩, Carte 3.

de umedzăscu ochii, să usucă limba, tremură mădulările, slăbiaşte mintîa, ficaţii să moae, carnîa sacă.

Ce socotiţi că să lucriadză în patria mîa întreb? Acîastîaşi cu ochii să prăvăscu, cu urechile să aud, cu mînule să pipăe. Atîtîa de multe şi de grîale nevoi suferîa cea mai lipsită Ţ⟨a⟩ra Nemţască, cît şi pre dumnedzăi să să milostivască spre noi îi voîu ruga. Ca de cuvintele mele să nu vă vătămaţi, care puţin radzimă de mine, de acestu lucru singur vă rog ca, acestîa ce le dzic, să le înţălegeţi adevărate, că pentru înţălepcîunîa voastră, ce feţi cuvioasă, laudă viţi agonisi, iară deşchis veţi vedîa de ne supărăm cu supărare, după obiceaîul omenescu, care de la oameni între oameni şi a oamenilor lucruri ni să tîmplă noaă, nu va fi multă mirare. Ca să grăescu adevărat şi slobod, oricîte socotescu de la acestu senat neînţălîapte şi fără sirguială şi acelîa ce cu tiränie să lucriadză de ispravnicii voştri întru acîa săracă de ţară, cu ocară ar fi a le spune. Că acestîa şi spuindu-vă ari trebui să să facă ca sau eu să mă pedepsăscu, de aş minţi, sau voi, de aş grăi adevărat, den stăpînire să lipsiţi.

16. Prin puţine obiceae grozave şi réle a mulţi şi bună laudă să 'întiniadză. Chiprian, 3, Carte 20.

Un lucru numai mă învoeşadză, care lucru am deprinsu a vorovi cu cei nenorocoş, cum sintu şi eu. Că aşîa sintu de dîrepţi dumnedzăii, cît căci sintu aşîa grei la pediapsă nu de aîurîa vine, fără dentru răutatîa vieţii noastre, cînd păcatele noastre îi deştiaptă pre dînşii spre certările şi pedepsele să le luăm la ivală. Încă un lucru prea mă turbură pre mine, în care ce ar fi socotiala dumnădzăilor a agîunge nu pocîu; adecă că omului bun, pentru greşealele (nice o certare nu-i dau şi întru unii toate) uşoare multe certări, iară celui rău, pentru mai multe şi mai grele greşale, nice o certare nu-i dau şi-ntr-unii toate le trec, iară într-alţi nice o certare nu-i trece;

17. Liacul răutăţilor, certarîa au pediapsă. *Sin plin. ipis ⟨=Simplicius in Epictetum⟩*, 300.

cît de mică. O, ascunse sfaturile dumnădzăilor! Şi aşĭa, precum sintu legate a lăuda lucrurile voastre, aşĭa a ocărî aceĭa voe de aş avĭa nu m-aş îndoi a mărturisi, precum noi cu mare strîmbătăţi sintem, de ispravnicii voştri cei trimişi la noi, supăraţi. Că de ar fi vreo dreptate pre pămîntu, cînd ne ceartă pre noi cu mînule sale, nevrednici ar fi aceĭa carii ar rădica capetele sale den grumadzi.

18. Multe lucruri bine ascunse să ivăscu şi céle neştiute folosescu. Prisp ⟨= Prosper Tiro⟩, *Pentru nemulţămire.*

Aceştii strigări de iznoavă dzise la dumnădzăii cei nemuritori pricina ĭaste că fiind aceasta dzi a cinsprădzecĭa, de cînd am întrat în Rîm, atîtea şi ca acestea întru acestu senat că să fac şi să aşadză am vădzut, den care mai puţine de atîtĭa de s-ar face la Dunăre, mai grele ar fi decît odgoanele spîndzurătorii şi decît strugurii viţăle.

19. Deprinsu lucru ĭaste oamenilor toate şie a erta, iar altora nemică. Vel⟨leius⟩, 4, Carte 2.

Luat-am foarte aminte voĭa graĭului vostru; la portu grozav, la mîncare fără măsură, în lucruri ce le isprăviţi neblîndeţe, întru viaţă desfrînare, curvii. Şi orice dentru socotiala sfatului de aice să poartă la moşiĭa noastră, acelĭa cît la beserici să le ducă, dumnedzăilor să le închine, cu capul plecat, că nu să cinstescu vădzu. Potrivindu-să cele poroncite să le facem, a ne lepăda de cei ce poroncescu ne silim.

20. Den inimă singură nădĭajde morţii. Senec⟨a⟩, Carte 11.

După ce am plinit eu pofta mĭa şi otrava inimii mele, după obiceaĭu ce am isprăvit, de v-am vătămat pre voi cu limba mea, iatămă-s aşternut la pămîntu: aştept bătae; că mai multu voĭu, dîndu-mă morţii să agonisescu laudă, decît voi, răpindu-mi viaţa, să o dobîndescu pre dînsa.

Aicea au făcut hotar voroavei sale ţăranul.

Şi aşĭa Marco Avrilie, împăratul, întorcîndu-să spre toţi ce sta împrejĭur, au dzis: ce vă se pare voaă, priĭatenilor? Ce miedz den nucă, ce aur den povăială, ce grăunţu den păĭu, ce trandafir den spin, ce măduhă din os, ce inimă de bărbat

21. Poate den colibı a eşi om mare. Sene⟨a⟩ Carte 60

ales au arătat aceasta! Ce socotială tare, cîtă cazanii voroavei sale, ce cumpănă socotialii lor, cîtă deşchidere adevărului şi cît ar fi de goală răutatea au arătat. Aşea să mă iubască dumnedzăii şi den boala ce mă supără să mă mîntuiască, cum ţăranul acesta un ceas întreg culcat pre pămîntu au dzăcut, iară noi, mirîndu-ne, am slobodzit capetele gios şi nice un cuvîntu n-am putut să răspundem. Că noao ţăranul acela şi cu voroava lui ni-au adaos ruşine şi a urî viaţa ni-au dat grijă.

Făcînd dară senatul a doa dzi alţi ispravnici, au trimis la apele Dunării. Lui i-am poroncit să scrie voroava lui în cărţi, ca să să afle în curte, între cele mari dzisă, a celor streine, în visteriile uricăriei. Şi aşia fu aşedzat lucrul, că ţăranul acela să fie numărat în rîndul celor bătrîni, să petriacă în volnicie cu uric şi den visterie de pururia să aibă hrană. Că Rîmul, muma noastră, nu numai cele de binefacere, cu care era îndestulată, ce şi cuvintele care să grăia în curte, cu mare laudă a-i giurui aceluia, de pururea socotiia.

22. Cu poftă trebue a prii celui ce rîhnéşte céle cinsteşe. Sem(= Symmachus), 5 în 5.

23. Meşterşugurile bune cu cinste să hrănescu. Sem (= Symmachus), I, 75.

CAP 9. Sfătuiaşte Marco Avrilie pre domni şi pre cei mai mari ca să sîliască de pururia spre pace şi vremia de războae să nu dia

Să laudă cu rostul tuturor Octavie Avgustu, împăratul Rîmului, că aşia dentru sine era bun, aşea tuturor întru împărăţiia Rîmului iubit au fostu, cît precum mărturiséşte Svetonie Trancval, (sic), cap 59, o samă de boiari, de ruda părinţilor, murind, mulţămiia dumnedzăilor căci au lăsat în urma lor stăpîn pre Avgustu; şi aşea, cu testamentu, lăsa ca urmaşii şi feciorii lor, ducînd în toţi ani jărtvă la Capitolium, să facă rugă la dumnădzăi pentru viaţa domnului. Adevărat, acestu vac au putut a

1. Pacia de Iaste diriaptă şi cinstită Iaste un lucru decît toate mai frumos şi mai bun; iară nemică nu trebue a face pe strîmbul sau a pătimi grozav pentru să putem a avia pace. Polib(ius), Carte 5.

să numi adevărat de aur și pămînt fericit, unde domnul ĭubiĭa republica sa și pre domnu-său republica îl cinstiĭa. Că prea rar să tîmplă să fie îndestulate slujbele tuturor, sau tuturor să placă otcîrmuirea unuĭa.

Și nu pentru altă pricină rîmlénii mai multu viața domnului îndelungată, decît șie, pohtiĭa, fără că păziĭa în lineşte republica. Și precum ĭaste prĭa lăudată bunătatĭa lui Avgustu chesarĭului, așea ĭaste să să cinstiască mulțămita norodului și de binevoința; că și el au agonisit și norodul așea au fostu de îndestulat cătră agonisitorĭul. De vom să mărturisim adevărul, foarte puțini vei afla carii așea ar ĭubi pre alții, cît să urască pre sine pentru dragostĭa acelora. Nime nu-i așea de plecat, carele în lucrurile ce să atingu de cinste n-ari vrea să să întoarcă pre toți; iară aceasta nu să tîmplă la moarte, cînd fieștecine ar vrea să fie cel de pre urmă, adecă să moară pre urma altora. Și de aicĭa să véde, după ce au murit acmu domnul, acmu tatăl, acmu muma, acmu bărbatul, acmu feciorul, acmu megiĭașul, atunce să moară moarte streină fieștecine cu mare inimă sufere, fiind viața lui s⟨ă⟩n⟨ă⟩toas⟨ă⟩. Că pre domnul blînd, răbdătorĭu, vrédnic, triaz, curat, cinstit și direptu, a-l ĭubi foarte dĭreptu lucru ĭaste; iară de să va téme cineva, altul de strîmbătate, ales domnul, carele arată pace întemeĭată bine țărîi sale, de nu cu voĭa tuturor, viața sa lui Dumnedzău să închină.

Ce lucru bun poate să aibă ț⟨a⟩ra caré vrajbă și războae are? Dzică cine ce-i placi, iară eu dzic fără pace că nime a petréce averile sale, a mînca bucate fără supăr, a dormi cu odihnă, a face cale fără grije, a să încréde cu megiĭașul și vecinul său nu poate. Mai în scurtu, în cîtă vréme îndelungată pace nu să află, atîta în toată dzua ne îngrozim pre noi cu moarte, tot

2. A plăti tuturor cu greu ĭaste.

3. Nime așea de multu de altul nu socotéște, cît socotĭaște de multu de sine. Senec⟨a⟩, *De bin⟨e⟩ fa⟨ceri⟩, 28.*

4. De ĭubăscu pacĭa oamenii, ĭubască și dreptatĭa, că acéste doaă sintu priĭatene prea scumpe. August⟨in⟩, *Voroavă 2.*

5. Pacĭa, ca un lucru bun, de toți să laudă, iară puțini o petrec. Nazi⟨anz⟩ *Vor ⟨be⟩*, 10.

ceasul să pare a fi cel de pre urmă a vieții noastre.

Bun lucru ĭaste domnul să curățască de furi țărîle sale. Că nemica mai strîmbu nu ĭaste decît a viețui din sudorile și munca săracilor și a le petréce ca niște rătăciți. Frumos lucru ĭaste, domnul pre cei blăstămători a-i rădica din mijloc. Că prea strîmbu lucru ĭaste sudalma, cînd vatămă acéĭa pre împăratul ceriurilor, carii pre domnul țărîi cu limba a-l mărturisi nu îndrăznescu. Lăudat lucru ĭaste domnul pre cei hîrjătari, gĭucăuși, a-i depărta den țară. Că giocul ĭaste, în chipul molii, cu prea mare scădére, caré haina noaă roade și lemnul uscat amistuĭaște. Bun lucru ĭaste domnul dentru stăpîniile sale a rădica desfrînătura oaspeților și mulțiriĭa hainelor. Că multe în lucrurile fără triabă cheltuind vin pînă la atîta oamenii, de lucrurile cĭale de triabă să lasă.

6. Pe vrémea păcii și norodul purcĭade spre folos și folosul norodului să păzĭaști. Casiod⟨or⟩, 1, Carte 1.

7. Trei pricini a războĭului cu cale sîntu: apărarĭa, dirégiria, răscumpărarea. Gavrii⟨l⟩ 4, *Dezleg* ⟨*ări?*⟩, 15.

Dară ce folos, te [te] întreb, ĭaste, domnul toate rélele să lépede den ț⟨a⟩ra sa și să o aibă supusă războaelor? Sfîrșitul slujbei d⟨o⟩mnului ĭaste să-l urnĭască să să facă, iară răul să-l stîngă. Iară pré vrĭamea războĭului nice céle réle domnii a le răsipi, nice pre cei răi a-i înfrîna nu poate.

8. Folosurile ce-s de obște să nu să dĭa cale pricinii cei ce nu-i de obște, ce a unora. Clavdian, 1, *Stelic*⟨*on*⟩, 299.

De ari înțălĭage domnii și cei mari, cîtă grămadă de réle șie și casălor sali în dzua acéĭa grămădescu, în care dzi să apucă de războĭul! A créde și încă a îndrăzni a mărturisi, cît nu numai s-ari părăsi de a să apuca de dînsul, ce că nice pre unul dentru cei de casă a-i pomeni nu ari suferi, sau cine ar sfătui împrotivă, ca pre un vrăjmaș, de cap l-ari gĭudeca. Cine sîntu pricina domnilor de pace, a o cerca, a o ĭubi, a o păzi, prĭa cu mare strîmbătate să năcăjescu, nedîndu-li-să lor de domni ascultare, binevoința și credința. Că, carii sîntu de a sfatului, pentru fieștece pricină de îndiamnă pre domnu, acela

9. Sfat să ĭa de la cei ce ĭubăscu pacĭa. Solv⟨=Sylvius⟩, 2,*Istorii Bodhu* ⟨=*Boemiei*⟩. 61.

ĭaste ori ațițătorĭu de venin, ori fără simțire.

Și așea să tîmplă de să clătĭaște domnul de mînie și să turbură cu inima, luînd véste pentru rocoșirĭa vreunii țărî, sau de vreun ceambul a altui domnu, în ț⟨a⟩ra lui. Asupra cării trebi, cerînd sfat, sintu uni⟨i⟩ sfétnici așea fără socotială, cît îndată dau părérĭa sa spre vrajbă, sctrîcînd toate ale păcii, așea ca cînd ari sta alții cu socotială spre hotărîrĭa războaelor. Că cerșind domnul sfat, nu trebue de pripă să i se răspundză. Că lucrurile războaelor, cu mare înțălepcĭune a să cumpăni și cu nevoință a să dezlega și a să hotărî trebuescu.

10 Intru carii să află rahnă pre rĭa și peste măsură nu poate să ĭubască pacĭa Velli (= Velleius), Carte I

11 Mai multu intru sfat decît în puteri apărare trebue să să pue Dio (Cassius), Carte 37

Nice dănăoară împăratul David, cel la toate preaînțăleptul, n-au scornit războĭul, pînă nu întreba de sfat pre Dumnădzău. Nice dănăoară Iuda Macaveĭu n-au început războĭul pînă a nu cére întîi cu rugile sale sfaturi de la Dumnedzău. Nice dănăoară nu să cădea grecilor și rîmlĭanilor a face războĭu cu vrăjmașii săi, pînă nu gĭunghĭa jărtve întîi dumnedzăilor săi și pînă nu întreba de vrăjitori și de proroci. Ce să atinge de isprăvile dreptății de desfătările domnului, de darurili celor buni, de certările celor răi, de împărțirĭa de binefacerilor, acélĭa să cade domnului a le obști cu vreunul den casă al său. Iară de lucrurile războaelor întîi cu Dumnedăzău, pînă a întreba de altu cineva sfat, datorĭu ĭaste să așĭadze. Că nice dănăoară deplin izbîndă nu va lua domnul asupra vrăjmașului său, pînă nu va da întîi în mînule lui Dumnedzău jalobele sale.

12 Dacă n-ai cerșut sfat asupra acelui lucru, agĭutorĭu nu ești datorĭu să cei. (Titus) Livie, Carte 5

13. Bine toate să chivernisescu cu cinste, de va fi a lucrului începătura cu cale și ĭubită lui Dumnedzău.

Carii întru lucrurile războaelilor dau sfat domnilor să ție minte această învățătură: că acéle sfaturi să le dea, cînd sintu în patul lor, ca cînd ari șidea întru ceasul acel de gĭudecată, în care să cunoscu sosiți la acéle de pre urmă nevoi; că în clipala

14. In toată viața nemică nu-i mai întîi decît sfatul. Fab(ius Quintilianus)

cea de pre urmă vor să grăiască cu îmbunături, veri să-ş îngreuĭadze simţirea nu să poate.

Cînd să vorbéşte de războĭu să cade fieştecine carii sintu la sfat să cugete ca de să va prileji rău sau să cadză domnul, atuncĭa va fi de va cădea asupra lor toată sarcina, de pagubele şi de scăderile întru simţirĭa lor. Iară de nu vor lua folosinţă îndestulată, întru agĭutorinţa, vor dobîndi pediapsă sufletelor sale, care toate le păgubéşte.

15. În zădar să face războĭul, nevrîndu Dumnedzău. Alchi‹mus›

Aşea să cade feiştecăruĭa să ĭubască pacea şi să urască războĭul, cît după socotiala şi sfatul mieu, care gătire are préutul la facerĭa sfintei slujbe acéĭaş gătire ori fieşticine spre a daré sfat şi a face socotială de războĭu datorĭu ĭaste a avĭa.

16. Ce să cuvine, care dă sfat fără credinţă. Ţiĭero. ‹*Epistolae ad Atticum*›, 16, 7

Domnii, fiind oameni, strîmbătăţile omeneşti a răbda şi a vrea să să răscumpere nu ĭaste de mirat lucru. Ce pentru acéĭa la sfat au oameni înţălepţi, pentru să ĭa deasupră-le gîndurile céle turburate şi să îmblîndzască mîniĭă. Că niceodată sfétnicii nu trebue să sfătuiască acélĭa pre domni, carele îi clătescu pre dînşii spre mînie şi pre urmă, aşedzîndu-să, să să jeluiască de acéle ce s-au lucrat.

17 Mînĭa şi rahna foarte răi sfétnici sintu. Ĭugustu ‹= Sallustius, *De bello jugurthino*›

18. Fericită materiĭ a sfătui odihnă. Sim‹machus›, 6, 62.

Ce să isprăvim graĭul nostru, aducîndu-se aminte de céle bune ce să pierdu cu nepacĭa şi aducîndu-ne aminte de cĭale réle, care vin den războae, dzic, că fără alte pagube şi scăderi agĭunge şi aceasta; că pe vrémĭa răzmiriţei toate bunătăţile să scot la ivală şi toate avuţiile să scot la vîndzare. Că aceasta ĭaste ştiută, că decît să face războĭu vrăjmaşilor, cu atîta îndată să îngreuiadză cu pagube cei supuşi. Cîtă vréme domnii şi cei mari fac războae, măcar de ar fi şi stăpîn cu gĭudecată diriaptă ţărîlor sale, iară nu sintu cu fapta, de vréme ce pe acéĭa vréme mai multu stăpînii lucriadză, pentru să facă îndestul priĭatenilor ce caută la dînşii, decît priĭatenii ar stăpîni, ca luc-

rurile lor să-l agĭutorĭadze împotriva vrăjmaşilor, cum să ĭa şi bani în datorie la dînşi⟨i⟩. Sau domnii urmadză amăgiturile simţirilor sale, întru dînşi⟨i⟩ potolindu-le, sau povăţ⟨u⟩irĭa socotélii urmadză. De vor să urmédze socotiala, multu le rămîne lor; de vor să urmĭadze pofta simţirilor, nemică nu ĭaste care i-ar îndestula. Că precum apa mării a o vărsa din mare cu neputinţă ĭaste, aşea de tocma greu lucru rămîne rahnile inemii toate de a le plini.

De vor domnii să facă războĭu pentru vreo ţară oarecarĭa, luată den moşiĭa sa, caré a o părăsi nu-i lasă, simţirĭa sa cea întriagă să socotiască ca să nu să rătăcească întru acéĭa simţiré; că nice un războĭu în lume aşea de direptu nu-i, care nu ari aduce domnilor, simţirii sale, vreo scandală.

De vor domnii să facă războĭu pentru să-ş lăţască stăpîniĭa şi patriĭa lor, aceasta nădéjde foarte în deşărtu a fi dzic; că mai de multe ori cu un războĭu aşea să strică şi să risipăscu, cît pre urmă în toată viaţa a tocmi pagubele nu pot.

De fac domnii războĭu pentru să răscumpere strîmbătatĭa, şi aceasta ĭaste în zădar; că mulţi măргu la războĭu numai cu un lucru vătămaţi şi să întorcu cu multe lucruri vătămaţi şi supăraţi.

De fac domnii războĭu pentru să-ş adaoga cinstĭa, şi aceasta ostenială că-i fără folos socotescu. Că nu mi se pare a avĭa atîta credinţă norocul, cît să lasă pre mînule lui cinstĭa, avuţiĭa şi viaţa.

De fac domnii oaste pentru să-ş lasă vreo pomenire în vécii viitori, şi aceasta, nu mai puţin decît céle dentîi dzisă, în deşărtu ĭaste; că de vom cerca a vécilor celor dentîi şi vom căuta de amănuntul istoriile că mulţi domni vom afla că dentru războae hulă au agonisit, decît, izbîndind, au aflat şie laudă.

19. Nice dănăoară nu-i puţin ce agiunge şi nice dănăoar⟨ă⟩ nu-i multu ce nu agiunge. *Toc⟨meli?⟩*. Sen⟨eca⟩, Carte 120.

20. Mai multu trebue să să socotiască folosului obştii, decît folosului său numai. Apul⟨ejus⟩. *Ap⟨o⟩l⟨ogia sive De magia⟩*, 2.

21. Grije ĭaste ca poftindu mai multe să nu piardză cĭale mai puţine. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 56.

22. Foarte lăudat lucru ĭaste cari-i prĭa fără de grijă. Thol.

23. Acĭastea sintu sfaturili celor muritori, aceastai roata celor mari cugete. Arbi⟨ter Petronius⟩, Carte 78.

De fac domnii războĭu socotindu céle mai multe desfătări şi cuvioşii dintru ţărîle streine, decît dentru ale sale, numai aceasta, cum socotescu, ĭaste dintru lipsa ispitirii, adecă dentru necunoştinţă şi mai multu vine dentru rĭa cugetare simţirii sale; că domnului nemică nu-i mai grozav, sau mai fără cale, decît, pentru să aibă mai multe desfătări şi pagube, să facă războĭu asupra ţărîlor streine.

24. Orice să află acasă ĭaftin ĭaste. Sene⟨ca⟩, 3. *De bin⟨efaceri⟩* 3.

Să nu să rătăcească domnii cugetînd mai multu de lucruri streine, decît ale sale; că nicăĭuri nu-i nice un pămîntu sau vreun niam, unde nu iarnă şi vară, noapte şi dzioă, s⟨ă⟩n⟨ă⟩toşi şi bolnavi, bogaţi şi săraci, mîhniţi şi vésceli, priĭateni şi nepriĭateni, răutăţi şi bunătăţi, vii şi morţi. Mai în scurtu dzic, toate acéstĭa să află în tot pămîntul, iară neplecările oamenilor în divuri sintu.

25. Să fii îndestulat cu al tău şi adevărat vei fi fericit. Romtrar ⟨= Ronsard⟩, 9, 42

Aş vrea să ştiu de la domni şi de la cei mari, carii înoată pre lîngă sine cu desfătări şi încă a înota mai multu întru desfătări poftescu, ce le lipséşte lor, întru stăpîniile lor, oricît de mici? Că, de vor să vînédze, vînat prin păduri şi prin munţi au; de vor să vînĭadze péşte, în ape au; de vor să să primble au izvoară şi ape, grădini şi livedzi; de vor să să răcoriască au feredée; de vor să să desfătĭadze au cîntăreţi; de vor să să îmbrace au lucruri scumpe; de vor să dăruiască au bani; de vor să curvască au femei; de vor osteni de năduşală au locuri răcuroasă; de să vatămă de răceală au locuri calde. De vor să mănînce, au le lipsăscu mésele şi băuturile? Deci acéstĭa toate cine cu ĭneşte le are în moşiia sa, pentru ce mérge cu războĭu să ciarce între cĭale streine?

26. De vei fi înţăleptu te vei îndestula cu măsura caré ţ-au măsurat Dumnedzău; iară ce-i mai mult, de la cel rău ĭaste. Bernhar⟨dus⟩, fi⟨la⟩ 228.

27 Cine nu să îndestuliadză cu al său, niceodată bine nu-i va fi

28. Nu cel ce are puţine, ce care rîhuiaşte a avea mai multu, acela ĭaste sărac. Senec⟨a⟩, Carte 2.

De multe ori oamenii dentr-o ţară, mărgînd într-altă, nu pentru vreo bună facere, sau pentru înţălepcĭune să poată mai bine cu îmblarea a agonisi, ce pentru să-i fie mai slobod şi mai pre voe întru răutăţi;

care pe urmă toate vin împotrivă socotélii lui, cît nice cu suspin pentru céle ce lĭ-au lăsat, nice cu plînsu pentru céle ce au cércat nu plinescu.

29. Cu pacé și cu tocmală céle mici lucruri crescu

Așea de rare sintu lucrurile carele ar arăta cuvioasă priință în lumea aceasta, cît de s-ar afla cineva, undeva, cu ce să să învoeșédze, a să păzi i-ar trebui, ca neviclenindu-să de diavolul, să nu socotiască să ar[e] vieţui aĭurĭa mai cuvios și mai desfătat. Că oriunde și ori încătro vom mĭarge, atîta ĭaste de lipsă de desfătăcĭune și atîta ĭaste de mîhnicĭune, cît abiĭa dentru o sută de ani, un an, în care ni-am desfătat, iară de care ni-am mîhnit o mie vom afla.

30. Cu multe amărăcĭuni dulceaţa norocirii omenești ĭaste stropită. Boetie, 4, *Ipistol*⟨*a*⟩ 4 ⟨= *De consolatione philosophiae*.⟩

Cap 10. Aicĭa să numără folosurile păcii și cu ce tocmală mulţi domni din pricină de nemică au făcut războae prĭa grĭale

Întrebînd Tim, prea vechĭul craĭul Pontului, pre filosoful ce era lîngă dînsul, fiind el sănătos și în cinste și în avuţie îndestulat, oare ĭaste ceva ce ar cére între oameni, fără acéle ce are, sau de la dumnedzăi într-această viaţă firĭ-ar cu cale ce va să cée, să fie răspunsu filosoful: adevăr ce nice dănăoară n-am vădzut vădzuĭu, ce nice dănăoară n-am cetit audzu. Că sănătatea, avuţiile și cinstĭa, foarte rar unuĭa să dau de la dumnedzăi. Și de să împreună acéstĭa la un loc, într-unii, atîta ĭaste de scurtă moștinirĭa lor, cît mai multu a plînge celor direpţi căci s-au golit de dînsăle, decît a să lăuda căci li-au moștinit pricină ari avĭa. Puţin ţie, împărate, îţi folosescu acéstĭa toate ce au dat dumnedzăii, dacă nu ţ-au dat ţie îndestulare cu dînsăle, precum nice ţ-au dat ţie, nice îţi vor da, socotescu. Că așea sintu la împărţală dumnedzăii de direpţi, cît cărora dau inimă îndestulată cu al său, acelora avuţie

1 Norocirile oamenilor în clipală stau, ca o dzi trăescu. Dio ⟨Cassius⟩, 4, Carte 38.

2. Inima îndestulată cu al său prĭa mare dar ĭaste. Adar ⟨= Adagiu⟩

nu dau şi cărora dau avuţie, acelora inimă îndestulată cu al său nu le dau.

Acéstĭa Plutarh în Carte 1, *De politie*, spune; iară numele filosofului nu-l scrie.

Cu deosebite faceri de bine dăruĭaşte Dumnedzău pre domni şi pre cei mari, dîndu-le lor s⟨ă⟩nătate, avére şi cinste. Iară de nu li-au dat deodată şi inimă îndestulată cu al său, cu acélĭa ce li-au dat, că li-au dat osteneală şi grijă mărturisesc. Că măcar că mai mare ĭaste osteniala săracului, decît a bogatului, iară cu nehotărîte părţi mai mare ĭaste urîcĭunĭa săracului; căci socolescu oamenii sănătatea puţin, în boale cad; căci puţin socotescu avuţiĭa, cad în sărăcie; că nu pricep ce ar fi cinstĭa, pentru acéĭa cad în necinste. Aşĭa domnii cei răi, zăbavnici, nu părăsăscu a socoti puţin pacĭa, pînă cînd cu rane să părăsescu de războae.

3. Ce ar avea desfătarla în sine mai multu neavînd, decît petrecînd, priclapem. Ţiţero

În care dzi voi, domni, poronciţi crainicilor să strîge de războĭu asupra vrăjmaşilor, într-acéĭa dzi daţi voe supuşilor voştri să fie răi. Iară de nu viţi vrea (să dziceţi) că nu veţi să fie răi, priimăscu. Iară pricină să nu fie buni le daţi lor. Dară să spunem ce ĭaste războĭul. Şi de ĭaste lucru bun, sau rău, a urma războĭul să va vidĭa. A războaelor fapte acéstĭa sintu: a omorî oameni, a prăda ţărî, a jecui besérici, a goli pre cei săraci, a da voe tîlharilor, a strica pe priĭateni, a deştepta pre învrăjbitori, a cărora nemică altă fără mare scădére direptăţii şi vătămare simţirii a fi, poate.

A nu să priimi oamenii învrăjbitori nu să poate, de vor aţiţa războĭu între doi domni, măcar că amîndoi s-ari pîrî, precum de unul stă gĭudecata. Şi aşĭa, ori că ari apăra pricina diriaptă domnul, ori nediriaptă, niceodată sfîrşitul războĭului nu-l va face nevinovat; de va fi vinovat să va pedepsi, că va fi această pediapsă ca de toate pagubele, tăerile, aprinsurile, curviĭa şi jacurile carele au lucrat întru amîn-

4. Nice dănăoară Dumnedzău agiutorĭaşte ce nu să cade Chiprian. ⟨*De singularitate clericŏrum*

doaă țările. Să dea samă cela ce au aflat fără direptate războiul, carele de nu va da samă întru această viață va afla giudecătoriu direptu, cărue va plăti pediapsă în céialaltă viață.

Domnul care cu bunătate desăvîrșit și poftiaște să-l aibă de creștin întîi de ce va încépe războiul să socotiască ce folos dentrînsul, sau ce scădére va lua. Adecă, de să va prileji rău să piardză și avéria și cinstia; iară de să va tîmpla norocire ca să să aréte părtaș socotialii, ce pre sémne acia socotială va fi de scădére republicii; și așea nu să cade a vrea el pofta unuia să priimască mai mult decît folosul tuturor.

Cînd au aședzat Dumnedzău domni și cei supuș i-au priimit pre dînșii stăpîni, nice Dumnedzău că nu va poronci aceasta, nici oamenii, că nu vor priimi aceastaș, să fie de credzut, de ari socoti domnii precum nu acélia spre carele sintu legați, ce spre acéle ce sintu plecați că vor urma. Că oamenii, de vor urma povoața poftelor, pururia vor greși; iară de vor suferi a să otcîrmui după socotială, pururea cu norocire să vor otcîrmui [bine vor cîrmui] Așiadară domnii, pentru să să depărtiadze de războiu, care aduce grije simțirii și scădére averilor sale și cinstii, datori sintu să să clătiască, socotind datoriia către țara sa, către care sintu legați să o păzască, cu pace și în dreptate. Că nu otcîrmuitorii carii ni-ar aduce vrăjmași noaă, ce domni carii ar depărta de la noi pre cei răi, ne trebuescu.

Plato, Carte 4, *De legi,* spune că fu întrebat de oarecare căci ar lăuda așia de tare pre lidi, iară pre lachedemoni i-ar huli, să fie răspunsu că pre lidi pentru acéia-i laudă că ei pururia s-au zăbăvit pregiur hrana pămîntului, iară lachedemonii de acéia-i huliaște că altă nemică n-au învățat fără a prăda țări și năroade; că lui mai norocoasă stăpînie i să pare a fi

5. A lui Dumnedzău giudeț cu cît iaste mai tîrdziu, cu atîta-i mai direpț. (Minutius, 369.)

6. Întîi cu sfatul, apoi cu putéria trebue să să facă războiul. Mammentin(us) *Paneg(yricus Maximiano Augusto)*

7 Pre binile cel de obște popuria îl răstoarnă nevoințăle cé-le pe ascunsu. Sidon (ius Apollinaris), 4, 27

8. Ține minte diregătoriei tale titlulușul. Plinii, 8, Carte 8.

acéĭa unde oamenii au deprinsu mînule sale a le pleca la plug, decît ceĭa ce ar avĭa umerile îngreuĭate de băiala sulițelor.

Acéste cuvinte a lui Plato prea adevărate sintu, carele măcar de ar fi la porțile sau întru inimile domnilor scrisă.

Plinius într-o carte dzice să fie fostu apothegma (adecă povéstea) știută între greci foarte de obște, acela numai că ĭaste împărat carele niceodată n-au vădzut împărat. Într-acesta chip și noi putem dzice că numai acela singur știe a pofti pacĭa cea prĭa poftită carele ce ar fi războiul nice dănăoară n-au învățat. Așĭa de bun și prostu nime nu va fi carele ar mărturisi a nu fi acela mai norocos care năframa poartă pentru să știargă sudoarĭa de pe obraz, decît acel ce tae năframa pentru să usuce singele capului.

Domnii și cei mari, carii sintu apregi cu poftă spre războĭu, nu numai tutur⟨or⟩ în lume, ce mai multu celor buni că sintu de scădére, să cugete. Și acestui lucru socotiala ĭaste foarte vădzută, că acești din voĭa lor nice trebue să să bată, nice să să prade, nice să să rocoșască, nice să să facă tăĭare și nice pagubă și scăderile sale să nu aibă. Că acmu aceĭa nu sintu vrédnici de războĭu, fără aciĭa carii viața întru nemică, sau puțin, o socotescu întru simțire. De s-ari faci războĭu numai împotriva celor răi, cu cei răi, și s-ari lucra cu răul celor răi, puțină scădére ar lua cei buni. Ce ĭaste durérĭa mare, că cei buni să pradă și să răsipăscu, să ucid. Iară cum am dzis, de s-ari bate cei răi cu cei răi, puțin s-ari socoti de s-ar birui unii de alții. Iară ce laudă, ce hărnicie, ce véste, ce izbîndă și ce avuție cu războĭul s-ari găta, den căderile celor buni în războĭu, nu trebue să să socoțiască multu. Căci atîta de mare lipsă ĭaste lumii de cei buni și atîta sintu de triabă acei buni întru lucrurile céle de triabă, cît cu lacrămi ar trebui să să întoarne

9. La pace a spune turburare a nebuniei lucru ĭaste. Țiter⟨o⟩, *Offian* ⟨= *De Officiis, I*⟩

10. Cînd să fac groznice războaele, atuncĭa mai multu cei buni cad. Misel ⟨= Minutius⟩, pag⟨ina⟩ 356.

11 Mai mare ĭaste durérea de orășénii periți, decît bucurie de vrăjmașii răsipiți. ⟨Titus⟩ Livii, Carte 4.

den toĭul războĭului, nu la războĭu ca la măcilărie, la moarte să-i ducă.

Plinie şi Seneca întru scrisorile sale dzic cum poftindu-să un hatman să să apuce a face războĭu, ĭaste de mare grijă, cu carĭa să-i rămîe laudă şi véste, săvai fără folosul republicii, să fie răspunsu acel hatman cum nice pentru o pricină de acĭa grije, că nu să va apuca, fără numai pentru paza vieţii orăşĭanilor Romii; că mai bine ar vrĭa îngreuiat de mulţi bărbaţi să să întoarne la Rîm, decît plin de bani să să întoarne la casa sa. De vom potrivi domnu cu domnu, lége cu lége, creştin cu pagîn, cu multu şi nehotărît trebue a socoti sufletul creştinului, decît viaţa romanului. Că a bunului roman pravilă era să moară în războĭu, iară a bunului creştin poroncă ĭaste să petriacă viaţă în pace.

12. Oricum aş suferi de ar fi luat cei răi plată răutăţilor sale Flor⟨us⟩, Carte 3

Svitonie Trancvil, Carte 2, *Pentru chesari,* (gl⟨ava⟩ 20), dzice cum dentre toţi domnii romanilor nice unul mai drag norodului, nice unul decît toţi în războae mai norocos n-au fostu decît Avgostu. Căci acestu domnu preabun niceodată n-au oştit, pînă nu videa pricină prea grĭa de a să oşti. Iară de ciţi domni am cetit şi am audzit, nu păgîni, ce creştini, lucru de tot împotrivă am audzit, carii atîta era de buĭaci sîmţirile sale, cît niceodată n-au făcut vreun războĭu cu cale: cărora cu gĭurămîntu le făgăduescu, că, făcînd războĭul aicĭa fără cale, vor lua certare prĭa cu direptate ştiu.

13. Cu dreptate războĭu care ĭaste de triabă şi sf⟨in⟩te armele, nu altă, fără numai în arme să să lasă nădéjdea. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 9.

Lui Xerxis, împăratului perşilor, dănăoară prîndzind, după ce-i aduseră finice greceşti foarte frumoasă şi cu miros prĭacuvios, la masă gĭurînd pre dumnedzăi⟨i⟩ cei nemuritori şi mărturisindu-să pre oasăle mai marilor săi, s-au apărat că nu va mînca de acéle cumpărate, de nu va supune ţara acéĭa, în care s-au făcut, adecă Ţara Grecească. Şi ce au gĭurat cu cuvîntul el cu fapta au arătat că îndată

14. A prea marilor războae de multe ori pre suptu cerĭu şi prĭa urîte începături au fostu. Elias⟨= Aelianus⟩, Carte 12

să supue Ţ⟨a⟩ra Grecească, numai să să împle de finicile acélîa au purces; şi aşéa, războiul acela nu numai ca un domnu blăstămat, ce ca un om nesăţios şi rău au făcut.

Tit Livie, Carte 5, scrie precum franţozii, gustînd vinul Italiei, îndată apucînd armele, purciaseră să o supue pre dînsa, neavînd altă pricină oricît de mică, oricît de mare, de războiu. Şi aşea franţozii pre vinul de la Italiîa au schimbat singile său cel adevărat, adecă prisne singele lor.

15. Italiîa cu bişugul său, au întărîat asupră-şic pe vrăjmaş⟨i⟩ Amvros⟨ie⟩ *Împotriva lui* ⟨*Symmacus*⟩

Antigon împărat, într-o noapte visînd pre împăratul Mitridat cu coasa a mînă, cu carîa ca un cosaş cosiîa toată Italia şi o răsturna, aşea de tare a să tîame începu de Mitridat, cît au aşedzat întru sine oare cu ce mijloc ar putîa să-l omoară. Aşîa nebunul împărat, credzind visul lui deşărtu, au aţiţat toată lumîa la arme.

Audzisă longobardii, cari petrécîa în Ţ⟨a⟩ra Unguriască, că Italiîa are bişug de poame dulci, de carne musloasă de vin cu miros bun, de femei frumoas⟨e⟩, de mulţime de féliuri de péşte şi că are răcéli rari şi călduri blînde; cu care véste, aprindzindu-se de rahnă spre acéle locuri, apucară arme să supue Italiîa. Şi aşîa longobardii nu să să simeţască asupra vrăjmaşilor, ce ca să aibă mai multe răutăţi şi materii de desfătăciune venise la Italiîa.

16. Nime prea rîhnitor aşea nu rîhniască, nice une lucruri ca de ce pofîlaşte, să nu piardză mai multu şi cela ce are. Avechim⟨ =Avienus⟩

În multă vréme stătu prieteşug întemeîat între carthagheni şi între rîmléni. Iară după ce înţăliaseră de preascumpele vine de aur şi de argintu în Hişpaniîa că să află, îndată să sculară cu războiu preagroznic asupra Italiei; şi aşea, norodul acel prîabogat, pentru să apuce averile streine, pustiiră ţările sale. Acestora ce am dzis mărturie sintu Plutarh, Pavlu Diacon, Verosie şi Livie.

17 Nice un războiu nu îaste să să facă fără numai ori pentru lége, ori pentru volnicie. ⟨Augustinus, 22, *De civitate Dei, 6.*⟩

O, ascunse gîudecăţile lui Dumnedzău, lăsind acîastîa! O, nemăsurată a domnului bunătate, suferind acîastîa! Ce dară? Au

18. Făcînd războiu isprăvim ca să nu ne fie noaă de pupurîa a face războiu. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 38.

pentru un vis a domnului, visînd întru așternut pentru apucarea averilor Hișpaniei, pentru feriala răcélelor Țărîi Ungurești, pentru vinurile Italiei, pentru finicile grecilor, au trebuit să să aprindză cu foc și să prade cu fierul tot pămîntul? Nu cére ascuțit condeĭul mieu de la domnii carii fac toți războae, ce de la acei ce fac războai⟨e⟩ fără de cale. Că, precum dzise Train, războĭul cu cale mai fără grijă ĭaste, decît pacea cu prepus. Pre domnii ce să află întru ținérĭa acelora ce au luat de la alții nevoitori și înțălepți îi laud și-i mărturisescu, carii să scoață dentru moștinire să învrăjbăscu cu alți domni de-a tocma, neapărînd republica cu ale sale, ca un vrăjmaș céle streine apucînd, simțirea sa vatămă.

19. Împotriva aducătorĭului de pagubă cu cale răscumpărare ĭaste. Fab⟨ius Quintilianus⟩, 13.

Foarte-m⟨i⟩ plac mie cuvintele lui Plato, Carte 5, *De legi:* nu ni se cade nouă a fi prea slobodzi întru lauda celor păzitori de pace, nice să fie prea fără măsură întru hula cărora fac războae. Că lesne poate fi ca acel ce face războĭu pentru să dobîndiască pacea și într-altu chip, acela care păzĭaște pacĭa, pentru să facă războĭu. Ce ĭaste mai adevărat, decît acestu graĭu a lui Plato? Că războĭul scurtu pentru pacĭa cea lungă mai destul ĭaste decît pentru războaele lungi a pofti pace scurtă.

20. Cine poftĭaște pace, războĭu să gătiadză. Ver⟨ = Vegetius⟩, 3.

21. Cei înțălepți pentru pricina păcii războĭu fac; osteniala cu nădéjde odihnă rădică. Salus⟨tius⟩, *De republică.*

Hilon filosoful fu întrebat cu ce lucru s-ar cunoaște otcîrmuitorĭul cel bun și cel rău. Nice un lucru nu ĭaste mai multu să descopără pre cel bun și pre cel rău, decît lucrul de care ar fi pace între domni. Că tiranul moare să apuce céle streine, iară domnul întru bunătate desăvîrșit să apere ale sale pune nevoință.

22. Pacea creștinilor războĭu ĭaste diavolului. Pietru ⟨ = Tertullianus⟩, *Cătră pag* ⟨ = *Ad martyres*⟩

Mîntuitorĭul lumii Hristos, vrînd să să ducă dentr-această lume (să să sue la cerĭu), n-au dzis războĭu las voao, războĭu dau, ce pace vă las voaă, pacĭa mea dau voaă, de unde să véde că creștinului adevărat mai mult i să cade a păzi pacĭa

caré o au lăsat Hristos, decît războĭu a face pentru răscumărarĭa strîmbătăţilor care au avut sau ar avĭa despre alţii.

De ari vrea domnii să păzască slujba lor şi de ar vrea să mă criadză aicĭa, nice pentru un lucru de sirgu n-ar fi datori să versă singile omenescu, fără numai pentru acela carele pentru noi pre cruce au răbdat sîngele său a-l jirtvi; că creştinii cei adevăraţi sintu legaţi spre plîngirĭa păcatelor sale, iară a vărsa sîngele vrăjmaşilor n-au slobodzénie.

23. Să nu nevoim a răscumpăra, care ne rugăm să ne Iarte noaă. Lio.

Mai în scurtu, pre domni şi pre monarşi, pre toţi îi rog, poftescu, le aduc aminte, mărturisescu, pentru cela carele ĭaste domnu păcii, pacĭa să ĭubască, pacĭa să păzască, pacĭa să ţie, în pace să vieţuiască, că în pace şi ei avuţi şi supuşii lor feriсiţi vor fi.

24. Războĭul vremĭalnic cu pace să hotărîaşte.

Cap 11. Cartĭa lui Marco Avrilie, împăratului, cătră Cornilie, priĭatenul său, în care spune de ostenélele războĭului şi de deşărtare ⟨a⟩ triumfului

Marco, împăratul Rîmului, lui Cornilie, priĭatenului priitorĭu, s⟨ă⟩nătate şi împotriva norocului împotrivnic de la dumnedzăii nemuritori nărocire poftĭaşte.

1. Cu războĭu Dumnedzău lumĭa supără, ceartă şi tocmĭaşte

Dzua aceasta ĭaste a cincesprădzece de cînd, obîrşind războĭul den Asiĭa, de care m-am veselit, în Rîm m-am înturnat. Aducîndu-mi aminte de tine că mĭ-ai fostu oarecînd tovarăş ostenĭalelor mĭale, îndată să-ţi fac ştire ca să te bucuri de izbînde am trimis; că inimilor blagorodne mai de mare bucurie sîntu veseliile priĭatenilor, decît desfătările lor céle osăbite.

2. Fără priĭateni miericul leului şi a lupului viaţă ĭaste. Senec⟨a⟩, Carte 9.

Şi măcar că ţ-ar hi fostu ţie cu ostenială a veni pre poronca mea, iară nice o socotială nu fac că nu vei avea mare desfătare aşea vădzind mulţime avere caré am scos den Asia şi gătirĭa carĭa am avut în răz-

3. Fără soţie nice a unui bine moştinire nu-i cuvioasă. ⟨Seneca, *Epistola 6.*⟩

boiu. Pre altă parte nu te vei putea de lacrămi oștoi, vădzind atîtia de multe niamuri robite, carii mergia goli înaintea carălor celor de veselie, înreuiați de obedzi, cît mai multă ură decît laudă că fac biruitorii.

Rar vedem vréo dzi cu soare, luminoasă, caria vara nu ar fi cu roaă, și iarna cu brumă și cu chide pria friguroasă. De unde vin acéstia? Voiu să arăt că dentru ciale nenorocite a norocirii omenești și aceasta iaste de să văd foarte rari pre pămîntu norociți, a cărora norociri n-a fi izvorît dentru nenorocire și nefericiia altora, întru a cărora averi și cinste n-ar fi încăput alți⟨i⟩. Cînd sosăscu unii la sărăciia cea de pre urmă, agonisescu alții avérile ciale bogate. Cînd unii să mișăliadză, iară alții petrec mare norocire; cînd unii lacrămi varsă, alții de bunăvoe rîd. Nu într-altu chip, ce ca în hausturi de apă doară de nu vor putia coféle de la roate, înălțindu-să în sus, desărți; și aciia să sue carii gios, la pămîntu, sintu pline de apă.

De s-ari chiema la sfat simțirile, viasălă ț-ar fi ție dzua bucuriei de izbîndă noastră, cînd ai fi putut potrivi dentru îndestulările avuțiilor, den numărul robilor, den multe féliurile dobitoacelor, dentru mulțimia a hatmanilor și a măistriilor, carele au adus den Asiia și care am întrat în Rîm, cu groaza și cu céle de primejdie care am avut în războiu. Că, să spuiu adevărul, cu aceia groază s-au făcut războiul, cît să-ți pară de lucrare bună căci am eșit cu trupurile greu rănite și numai vinile de singe cît le avem nedeșerte.

Așiadară să știi Cornilie că parthii sintu foarte războinici și întru lucrurile războaelor știuți și îndrăzneți și în pămîntul lor cu inimă îndrăzniață, fieștecarele casa-ș apără! Și cine nu va mărturisi pre dînșii întru partia bărbaților înțălepți și inimoși, războinici, că nu plinescu slujba sa? Că noi, rîmlénii, de miargem fără socotială și

4. Nesătăloare iaste dragostea caré nu are créștiré. Sen ⟨=Symmachus⟩, 4, 2.

5. Soarele de dimineață nu peste toată dzioa luminiadză.

6. Ceasul nimărui bun, ca să nu fie rău ⟨a⟩ altuia. Mim⟨i Publiani⟩

7 Cui nu iaste dobîndă den scădiaria streinului? Am ⟨=Seneca⟩, 6, *De bineface⟨ri⟩*, 38.

8. Cu cît iaste mai mare grijia în războiu, cu atîta mai mare veselie de izbîndă. Avgustin, ⟨*Soliloquiōrum libri*⟩.

9. Două lucruri sintu cu carele toată republica să dzice tărie v⟨r⟩ăjmașilor și cea de obște în de sine loemală. Polib⟨ius, 6⟩

10. Prea greu lucru iaste între muritori cu lauda a birui zavistiia. Sal⟨lustius⟩.

cu rahnă de cinste a dobîndi céle streine, foarte cu cale lucru ĭaste ca ei, cu socotială şi cu dreptate povăţuindu-să, să să apere.

De tot rău şi de tot neînţăleptu lucru ĭaste oricine zavistuĭaşte triumful de izbîndă de senatul şi norodul Rîmului făcut. Ca să ştie, cine nu ar şti, pentru că o dzi, caré să tîmplă lăudată, de o mie de ori (celui nenorocos) viaţa să duce în dar. Ce voĭu să dzic? Fără că toţi gĭudecă rău de vĭastĭa aceluĭa pre carii nenorocitul izbînditorĭu ori în obşte îi duce cu sine, ori îi lasă în Rîm; căci vredniciile chipului nu gĭudecată să socotescu, ce dentru păréria zavistiei să alége. Măcar cît de mai răbdătorĭu şi nu de tot fără măsură m-ai socoti, iară ştiu, Cornilie, că nice răbdarĭa nimăruĭa a suferi, nice inima a răbda nu va putĭa, pre a mai mulţi oroşĭani, carii au deplină nebunie, că niceodată n-au îndrăznit a urma oştirii, foarte lucru ştiut ĭaste, spre zavistiĭa triumfurilor şi ura altora. Că vĭache cĭumă ĭaste a celor zavistnici a batgiocuri şi a înălţa răutatea pentru împuţicĭunĭa lor, caré a o isprăvi n-au îndrăznit. Şi măcar că aşĭa viaţa întru grijă de atîtĭa ori la războĭu să pune, cum şi socotiala graĭului de scădére că ĭaste, iară atîta de nebuni sintem, atîta în vîntu trimitem socotĭalele oamenilor, cît mai multu am vrea voroavele céle în deşărtu, decît spre vrun folos al nostru, socotiala noastră cĭa prĭa cu ostenială lăsindu-să grijilor, decît viaţă cu odihnă petrecînd. Că oamenii cei deşărţi, numai pentru să rămîe întru pomenire oamenilor deşărţi, fieştecare acei ostenĭale şi dureri de bunăvoe să pliacă.

Cu dumnedzăii cei nemuritori mă mărturisăscu, Cornilie, în dzioa de bucurie cînd mă purtam în carul cel de biruinţă, veselind, am cugetat întru cugetul mieu, cît ar fi de uşoară părérĭa a tuturor întru această lume. Măcar că ni-am certa, de socotiala minţii a ne îndemna ni-am striga, iară a asculta socotiala minţii noastre nu vom. Iară într-

Vorovă. ⟨= *De bel lo jugurthino* ⟩

11. Atîta-i fieştecine laudă cît să nedejduĭaşte că va putĭa urma. Ţiţer⟨o⟩, *Voroavă.*

12. Celor mai marĭ toţi zavistuescu. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 55.

13. Urmadză zavistiĭa pre neştiinţă. Vel⟨lejus⟩, Carte 1

14 Nime nu priĭaşte bunătăţii, fără acela care o poate urma. Lav ⟨= Lactantius⟩, 7, 1

15. Rahna aşea copii cum părinţi are pre mîndrie. Leo, *Vor*⟨*be*⟩, 12.

16. Vĭastea cea rĭa sor⟨ă⟩ ĭaste simţirii cei riale. ⟨*Teatro morale di Cherub Giarard,* 404.⟩

17. A lumii prea mare deşărtare ĭaste a lua rîs din plînsul altora.

altu chip, săvai că de lume ne hulim, ne priim rău, ne urîm, iară a asculta şi a sluji ei vom. Sau eu smintescu, sau a oamenilor nebună fericie, sau lipsa sfatului celor bune pricina ĭaste, cît mai bine să între în casăle streine, fără voĭa tuturor, decît céle bune cu voe în casa sa să să odihniască. Că mai lesne a'ri fi a urma şi a agonisi bunătate, decît (a să abate) sau a să pleca după răutăţi şi a să înălţa. Că aşĭa ĭaste potrivit lucrul, cît cei ce întru toate şi peste toate vor să între în voĭa lumii să încurcă, au să înfăşuriadză cu nehotărîte osteniale şi lucrurile ei.

18. Straşnic dobiloc, lauda cea deşartă. Filo.

19. Mai mare séle a laudei, decît a bunătăţii. Iuvenal, 10.

20. Temeiul a cei vécinice laude şi véslia ĭaste direptatĭa. Luf. I ⟨=Cicero, *De officiis*, I⟩

O, Roma, Roma, blăstămată să fie nebuniĭa ta! Să piară cel ce au lăsat întru tine atîta mîndrie! Nemărturisit să fie oamenilor şi urît dumnedzăilor care au scornit întru tine această pombă! Căci carii au agonisit, puţini, iară carii pentru să agonisască s-au răsipit, nenumăraţi sintu. Ce lucru mai deşărtu a să dzice, ce lucru mai în zădar a să cugeta poate, decît hatmanul roman; căci au prădat ţărî, căci pre cei întru pace i-au turburat, căci au stricat oraşe, căci au asămînat cetăţile cu pămîntu, căci au jecuit săracii, căci au îmbogăţit pre tirani, căci au răsipit vistĭarĭurile, căci au vărsat multu sînge nevinovat, căci au făcut fără număr văduve şi căci pre mulţi bărbaţ⟨i⟩ némeşi au omorît: acesta har, pentru acĭaste pagube a tuturor, să ĭa pompa de triumfu în Rîm? Voĭa ţi-i să-ţ spuĭu alte nebunii mai mari? Şi aceasta aşĭa-i de mare, cît nici una a să potrivi cu dînsa nu să poate. Că cădérĭa acelor fără număr, în războĭu, agoniséşte numai unul laudă şie şi acei nenorociţ (şi săraci) nice de îngroparĭa lor să fie, neagonisind; unul numai, hatmanul, prin Rîm să poartă cu veselie.

21 Ostenială în izbîndă nime simte. Lambrid ⟨=Lampridius⟩, *Alexandru* ⟨ = *Vita Alexandri Severi*⟩.

22. Firĭa celor buni a adaoge unicĭune aşedzate. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 5.

Aşĭa să mă ĭubască dumnedzăii, că întracea dzi a triumfului mieu, care ţie ca unui priĭaten al mieu, ca să-ţi fie de credzut voĭu, cînd prăviĭam den carul cel de veselie spre

robii cei îngreuĭaţi de obedzi şi videm şi banii carii aducĭam den jacurile şi prădzile a mulţi nevinovaţi, cînd audziĭam văduvile nenorocite plîngînd moartĭa bărbaţilor şi de atîţea nĭameşi ce cădzuse în Asiĭa, cînd îmi aducĭam aminte, măcar că la ivală mă arătam cu bucurie, iară într-ascunsu lacrămi de singe am vărsat. Că nu om care în lume să naşte, ce una dentru céle nebune, nebunie ĭaste, care are scaon la cei den iad, cela ce să bucură şi să desfătiadză de paguba şi de scădéria streină.

23. Cea multă blîndéţă după izbînda, decît singură izbînda, mai lăudată ĭaste. (Titus) Livie, Carte 36.

Nu ştiu ce s-ari socoti de acela domnu şi hatman, carele înturnîndu-să din războĭu, poftĭaşte şi cére întrare cu veselie în Rîm. Că de cugetă céle ce să cuvin socotĭalii, ranile care au luat pe trup, de cugetă banii carii i-au cheltuit, de cugetă tîrgurile care li-au răsipit, de cugetă primejdiile carele au petrecut, de cugetă pagubele carele li-au făcut, oamenii cei mai mulţi pre carii fără de nice o pricină i-au ucis, de va cugeta priĭatenii pre carii i-au pierdut, de nepriĭatenii ce ş-au agonisit, de va cugeta odihna carĭa au avut, de cugetă cît şi a cîţi ĭaste datorĭu voĭu dzice că cu gemut va suferi întrarĭa şi întru multe lacrămi că să va purta.

24. Nu trebue cu vrăjmaşul lui Dumnedzău să să împreune tovărăşiĭa războĭului Gratian, la Zonar, tom. 3.

25. Tot peste măsură grijile, trebile şi a mulţi zavistiĭa cu sine poartă. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 38.

Ce să atinge de triumfu nice pre assiriĭani laud, nice perşilor zavistuescu, nice machidonĭanii nu mă îndestuliadză, nice haldeii îm⟨i⟩ plac, nice grecii mărturisăscu, iară pre troĭani îi liapăd şi pre carthagheni îi pedepsăscu, căci nu din dragostĭa dreptăţii, ce de simeţiĭa mîndriei aţîţaţi, pentru să agonisască triumfuri şi mai multe stricăcĭuni ţărîlor sale au adaos şi nĭ-au lăsat noao pricina perirei.

O, Roma, blăstămată! Blăstămată ai fostu, blăstămată eşti, blăstămată vei fi! Că doară de bîrfăscu lucrurile dumnădzăeşti, sau de mă amăgéşte cugetul mieu, sau norocul roata sa împiĭadecă, ce prăvĭale nĭ-au arătat noao împărăţiili trecute, acélĭa prăvĭale vei arăta vécilor viitori; adecă că pre-

26. Cu mică clipală să răstoarnă care cu prĭa mare osteneală şi cheltuĭali s-au făcut şi s-au agonisit Nechît⟨a⟩ Man⟨uil⟩ Com⟨nen⟩. 2

cum prin silă ţi-ai făcut stăpînă stăpînilor, aşea pe direptate te vei face slugă slugilor.

O, Roma, nenorocită şi încă prea nenorocită! Că nu poci a doa ora ce să-ţ mai dzic. Dzi-mi mie, mă rog, că ci-i astădzi atîta scumpĭate de înţălepcĭune, că ci-i atîta eftinătate de nebunie? Unde sintu părinţii tăi cei vechi, carii ti-au şi zidit şi împodobit? Dreptu carii acmu ai tirani, carii pre tine ti-au şi răsturnat şi ti-ai grozăvit. Unde sintu atîţĭa bărbaţi de cinste, cu nemeşie şi cu bunătate împodobiţi, pre carii ĭ-ai hrănit? Dreptu carii atîţea de mulţi răi şi greşĭalnici ai. Unde sintu aciĭa ce, pentru volniciĭa ta, singele ş-au vărsat, în locul cărora au urmat aciĭa carii viaţa pentru tine, să te supue, ş-au pièrdut? Unde sintu hatmanii acei vitĭaji, carii cu atîta pază zidĭurile tale au înmulţit şi împotriva vrăjmaşilor li-au apărat, în locul căror s-au adaos aciĭa carii şi zidĭurile li-au răsturnat şi de răutăţi şi pagube ti-au împlut? Unde sintu episcopii cei prĭa mari, carii de pururĭa în besérici să ruga şi cu jărtve pre dumnedzăi îi îmblîndziĭa, după carii urmară aciĭa carii nemică, fără a face silă besĭaricilor şi cù răutăţile sale pre dumnedzăi a-i întăr⟨î⟩ta sintu deprinşi? Unde sintu filosofii şi ritorii, cu a căror sfaturi te cîrmuĭai, după carii au rămas cei neînvăţaţi şi groşi, aşea că cu răutăţile sale te calcă?

Îţi luară ţie, o, Roma, acei vechi toţi şi am urmat, carii sintem mai proaspeţi şi de ai fi cunoscut deplin bunătatĭa acelora şi răutatea noastră de ai priceput, în care dzi au hotărît aciĭa viaţa sa, a te sfărma pre tine, micşurînd toate pietrile zidĭurilor tale în cenuşe ţ-au trebuit. Aşea ar hi fostu, cît cîmpii aceiĭa, după oasăle acelor bărbaţi buni ar fi plînsu şi trupurile care sintu acmu a oamenilor răi nu s-ar fi împuţit.

Au eşti mai vĭache decît Vavilonul? Au mai frumoasă decît Ilada? Au mai avută de Car-

27 Cu orînduială împotrivă averile céle puţine le întoarce în cĭale mai bune norociri Av⟨ienus⟩

28. Binile de obşte acoperindu, accĭa fieştecare pentru pulĭarĭa sa pricinulaş⟨te⟩ Salus⟨tius, *De bello Catilinario*⟩, 20.

29. Carii prin arme şi pen silă poftescu stăpînie, de sirgu înălţările, de sirgu răsipe sprejenescu Fulgen⟨tius⟩, *Mithi* ⟨ = *Mythologiārum libri*⟩, 3

30. Nice dănăoară într-o urmă nu stă norocul. Curt⟨ius⟩ Cartĭa 4.

thaghena? Au mai tare de Troada? Au mai cu mulţime în norod decît Thivil? Au mai cu apărare de Tir? Au mai cu bişug de Vizantiĭa? Au mai naltă decît Camesanna? Au mai nedobîndită decît Acvilia? Au mai slobodă de Gadele? Au mai cu multe turnuri decît Capua? Au pusă în loc mai arătos decît Cantavria? Au perit acéstea aşĭa de mari şi némeşe oraşe, cu atîtĭa bunătăţi înflorite, apărate de atîţĭa de mulţi aleşi bărbaţi. Şi tu, cît vei sta, îţi făgădueşti, răsipită de atîtea răutăţi şi de atîtĭa pagube adaose? Crĭadeмă, Romă maică, care véste ĭaste acmu a ta, aceĭa întîi au fostu a lor; ce lor, acĭaĭaş ţie să făgăduĭaşte. Că aşea să învîrtĭaşte crîngul lucrurilor, de ce ostenĭale audzim acmu de cei trecuţi, aceĭaş de noi vor spune cei de pre urmă.

Arată iarăş în cartĭa sa Marco Avrilie plîngînd şi strigînd asupra rîmlénilor, căci au oştit asupra Asiei şi cîte de multe pagubi să fac celor supuşi, cînd fac domnii războĭu cu cei streini. Cap 12

O, mésără Roma! Nu deprinsĭaseşi a fi aşĭa nenorocită! Ce cu cît mai păşăşti în vîrstă, cu atîta te văd mai nenorocită. Că şi în cărţi cetim şi cu ochii noştri videm că la început, veri oraş, veri chip oarecare, cînd ar fi mai norocit, cu atîta la bătrînĭaţe are mai nenorocire. Aşĭa şi pre vremile céle vechi şi în vécii cei lăudaţi, cînd erai adaosă de romanii cei adevăraţi, nu precum acmu ⟨cînd⟩ ai feciori cu curvie făcuţi; blînde era, Romo, oştili trimisă, precum era filosofii den şcoalele grecilor. De nu bîrfăscu scripturile grecilor, Filip, împăratul Machidonii, pentru acéĭa să află aşea de vestit în istorii şi feciorul său Alexandru Machedon aşea de norocit în războae au fostu, căci avea oşti aşĭa de blînde, cît mai multe sînat, care ari poronci, decît şiriaguri care ar face războĭu să părĭa a fi.

1 Curvĭia cea multă să face slobodă cale Propăr (= Propertius), 3, 12.

Cît putem dentru Tit Livie şi dentru alţi dascali a culîage şi dentru dictatura lui Cvintu Cincinat, pînă la acel slîahteciu Marco Marchel, au fostu vremile împărăţiei Rîmului mai norocite. Întîi de crai fu supărată, iară pre urmă de tirani fu asuprită Roma. Iară pre vremile acéle mai fericite, dentre céle mai mari fericii carele avîa Rîmul, aceasta era, că învăţătura oştenilor era prea cumplită şi pre acéîa vréme începu Roma a să răsipi cînd oştile noastre a descreşte întru învăţătură. Că oştanul cînd îş dă haslă cu răutăţile, nicecum nu vor putîa orăşîanii a avîa pace cu bunătăţile.

Blăstămată să fie Asiîa ⟨şi⟩ nemărturisită dzua în caré, pentru să te dobîndim, am apucat armele! Şi ce folos am agonisit, pînă în dzua de astădzi încă nu s-au vădzut. Iară ce rău ni s-au prilejit la tine, niceodată (a plînge) Rîmul nu va părăsi.

2. Desfătările Asiei trezie inimilor o au stînsu. ⟨Titus⟩ Livie, 87

O, nemărturisită Asiîa! Ale noastre averi li-am cheltuit pre tine, iară tu ne-i grămădit pagube; dreptu bărbaţii cei tari, tu ni-ai trimis desfătărili tale; a tale am dobîndit oraşe, iară tu te veseleşti de bunătăţile noastre. Cetăţile tale li-am asămînat cu pămîntu, iară tu ale noastre, ai strămutat obiceaîuri. Ni-am veselit de izbînda ţărîlor tale, iară tu ai zugrumat priîatenii noştri. Războîu cu vărsare de singe ţ-am făcut şi tu ni-ai luat pacîa cea poftită. Tu fără voe ne-ai făcut cale, iară noi, de acmu, ai tăi sintem; nedirepţi stăpînitori sintem avuţiilor tale şi cu cale a răutăţilor slugi. Mai în scurtu, jîalnic mormîntu a Rîmului, Asiîa, iară împuţita puşcărie a Asiei Roma eşti.

3. Bine îasle cînd stă corabiîa la scală a prăvi vrémîa cîa rea viitoare, iară nu cînd vei fi în mijlocul mării să te sparii de vrémîa cu furtună. Iosip, 2. *Rep.* 16.

Părinţii noştri cei vechi cu singură Roma să îndestula, iară noi, feciorii lor, căci nu ne îndestulăm de odată cu Rîmul şi cu Italiîa, ce am trecut la Asiîa, pentru să o dobîndim, unde vredniciîa noastră trimitem în deşărtu, şi toate averile noastre le petrîacem. De au fostu rîmlénii cei vechi, bărbaţi, adecă întru vieţuind aşea de inimoşi şi făcînd răz-

4. Averile Asiei şi avuţiile au stricat obicéiurile vacului. Flor⟨us⟩, 3, 12.

boae aşea de vitîaj⟨i⟩, întru a poronci aşîa de înţălepţi, întru a moştini aşîa de blîndzi, cu hotarăle acéle strîmte era îndestulaţi; căci noi, nepotrivindu-ne cu dînşii, nice într-o parte, nu ne îndestulăm cu ţ⟨a⟩ra cea bogată şi cu odihnă.

Nu ştiu ce nebunie ni-au apucat pre noi, de am mărsu să dobîndim Asiîa şi nu ni-am îndestulat cu Roma? Că nice Italiîa nu-i aşîa lipsită de averi; neîndesită de tîrguri, lipsită de lăcuitori, deşartă de turme, nebişuguită cu roduri, lipsită de poame bune nu era, cît de acéstîa de toate să nu avem mai multe decît ce au avut, ori cei mai mari ai noştri, ori noi, feciorii lor, a avîa am agonisit. De mine ce să atinge, sau den slăbăcîunea socotîalii, sau den nebuniîa mîndriei a purcîade, aş fi dzis, de vom vrîa cu stăpînie să întrécem pre mai marii noştri, pre carii cu vredniciile slujbelor nu-i agîungem.

6. Veştile a celui rău, cu rahna, prea rïale lucruri aduc întru cuget. Dio⟨Cassius⟩, Cartîa 42

7 Nemică a celor mai mari, fără răutăţile céle de pre urmă urmadză şi de la cei buni să depărtiadză departe foarte. Ţiţero, ⟨*Pro Cluentio Avito*⟩

Nemică eu nu rîhnescu întru ai miei, cei mai mari, fără cît că au fostu mai multu decît să cade mîndri, neodihnitori, în ce cunoaştem că le sintem feciori, den trupul lor născuţi; cîndu nu numai mîndri şi neodihnitori, ce şi lacomi şi răi sintem, întru acéle care să atingu de bunătăţi, departe, în urmă, sintem rămaşi, iară în lucrurile céle fără cale, cu multe mile îi întrécem pre dînşii.

8. Celui apucătoriu prîa, nu pămîntu sau rod, ce numai singuri măistriile răutăţii rămîn. Taţit, *Istori⟨i*, I⟩

Unde sintu izbîndile céle prea mari care li-au avut în Asiîa cei mai mari ai noştri? Unde-i mulţimîa cea nenumărată a aurului? Unde-i mulţimea robilor carii i-au prinsu cu războiul[ui]? Unde sintu dobitoacele céle nenumărate, care li-au trimis la Italiîa? Unde sintu avuţiile acélîa care fieştecare li-au pus în casa sa? Unde sintu craii cei preaputîarnici, în oştirile acélîa prinşi? Unde sintu alaîurile şi triumfurile, cu care, veselindu-să, să purta Roma?

Ce aş dzice, Cornilie, aice nu am, fără că toţi cei ce au fostu pricină războîului au murit. Oricîţi au mărsu la Asiîa, oricarii au oştit asupra acei ţărî sintu morţi; carii vese-

lindu-să de izbînde au întrat în Rîm sîntu morţi. Mai în scurtu şi vistériurile şi triumfurile carii cei mai mari ai noştri li-au adus de la Asiia, în scurtă vréme amîndoaă sfîrşit avură; iară a răutăţilor şi a avuţiilor nice un sfîrşit n-am vădzut.

9. Ţările depărtate, multu mănîncă, puţine dau Dio ‹Cassius›, Carte 74

Măcar de ar înţăliage domnii cei mari cu inima ce ar fi a face războiu în ţările streine, ce osteniale îş agonisăscu, ce grijă în cugetile lor, ce turburare lăcuitorilor, ce pierdzare visteriilor sale, ce sărăcie priiatenilor, ce bucurie nepriiatenilor, ce perire celor buni, ce slobodzenie celor răi, ce materie de vorbă celor streini arată! În scurtu, fac întru ţările sale moştinitoare sămînătură de toate pagubile şi otravă lasă moşianilor săi adevăraţi, foarte stricătoare. Criade-mă, de ari socoti domnii ce socotescu eu, de ar fi gustat aceia ce am gustat eu, de ar hi avut aciia ispită ce am avut eu, atîta s-ar fi tîmplat, cît ar dobîndi ţările pen silă cu vărsarea singelui; cu atîta mai multu, cu multe lacrămi, ciale închinate li-ar lua. Că de să cade a grăi adevărul, nu iaste a domnilor celor înţălepţi, numai pentru să dobîndiască céle streine, să-ş piardză dentr-al său.

10. Mai multu iaste a sprejeni ţara, decît a o face Flor‹us›,2,17

11 Ciali agonisite cu mari răutăţi cu grije mai mare şi cu frică să păzăscu. Iubiti‹= Juvenalis›, Carte 14

Întreb, acmu, ce folos are Rîmul dentru supunerea Asiii? Fost-au, adevărat, la întrat într-însa îndrăzneţu, la dobîndit tare, la supunere nefolositoare, la apucare norocit. Oare fi-va întru a o ţinia norocoasă? Ce nemică nesocotind dzic şi nici mă voiu căi de dzisa mia, că să poate lua Asiia, iară de dînsa să să poată ţinia adevărat lucru, a făgădui, peste samă iaste nebunescu. Ce dară, au nu iaste nebunie mare a-ş făgădui să poată ţinia Asiia, cînd nice de o izbîndă, nice dănăoară nu face solie mainte de biruinţă unii părţi să se ştie? Şi pentru hranna acelui războiu, au nu s-au stricat toată Italia? În Asia ai noştri bani să cheltuescu. În Asiia ai noştri copii pier. În Asiia ai noştri părinţi au perit. Pentru Asiia ne pun dări. Cei mai buni cai îi petréce Asiia. În Asiia să duce zaharaoa

noastră. În Asiĭa toţi furii să hrănescu, toţi învrăjbitorii de la Asiĭa vin, toţi cei buni pier în Asiĭa, toate răutăţile ne vin noao de la Asiĭa. Mai în scurtu, toate visteriile noastre în Asiĭa să petrec, toţi r⟨o⟩manii cei aleş în Asiĭa moru. Această plată arătînd Asiĭa Rîmului, căci Rîmul poftĭaşti războĭu cu Asiĭa.

12. Apa departe nu stinge focul aproape Ada⟨giu⟩

Înaintea noastră alţi domni au bătut pre Asiĭa, o au dobîndit, o au moştinit. Ce de la o vréme, vădzind acolo a fi pămîntu, unde nice frică de dumnedzăi, nice cinste domnilor, nice podoaba gĭudéţelor şi legĭuirii întru nemică nu să ţinea, aşedzară să o răsipască pre dînsa, deprindzindu-să cu ispita niamului Asiei, a cărora nice trupurile cu războaele nu să ostenescu, nice cu binefacerile inimile a să împăca că nu poate. N-au fostu acelor domni gîndul să păzască Asiĭa pe uscat? Iară noi, pre mare, socotim să le agĭutorim? Părăsitu-o-au pre dînsa fiind în vecinătate, iară noi, depărtaţi, vom să o ţinem pre dînsa? Pre socotiala mĭa de acel fĭalĭu de pămîntu ĭaste Asiĭa, unde toţi cei înţălepţi ş-au ispitit înţălepcĭunĭa, unde toţi cei nebuni ş-au adaos grijĭa nebuniei sale, unde toţi cei mîndri au plinit nebunĭĭa sa, unde, prin silă, toţi domnii stătură, a căruĭa viaţă petrecură toţi tiranii; iară pînă la sfîrşit nice voe, nice înţălepcĭune, nice putĭare, nemică acestora n-au folosit.

Nu ştiu de va putĭa cineva a prii Asiei, a vrea bine Asiei, a grăi bine de Asiĭa, sau a fi voitorĭu de bine lucrurilor asiatice; cînd ne dă Asiĭa a vorbi de dînsa, de suspinuri de noapte şi de lacrămi, în toată vrémĭa ne arată prea bogată materie. De s-ari putea oamenilor descoperi această taină, ca să ştie de care dumnedzăi s-au zidit Asia, nu ari osteni atîta a o supune, că suptu acéĭa stĭa ĭaste zidită de dumnedzăi, cît să fie păşune de obşte, unde toţi să s⟨e⟩ pască, uliţă scoasă la ivală, unde toţi să vîndză, gazdă de obşte, unde toţi să descalice, zgremţă de obşte, unde laudă pre toţi, casă scoasă la ivală, unde să sălăşlu-

13. Dentru cursoarea stelelor, bunătăţile şi răutăţile niamurilor să adaog. Alersi⟨= Alexander⟩ 4 cap 15

iască toți și moșie nehotărîtă, unde să petriacă toți. Și dentru acéstïa rîhnescu toți stăpînirïa Asiei, iară puțini o agonisăscu; că fiindu moșie de obște, fieștecine, ca pre a sa să o dobîndiască sîléște.

Cine, întrebu, au aflat să prîndzîm în foișoare la ivală, să cinăm în grădini de taină, să să îmbrace femeile în divanuri cu haine bărbătești, să acopăr fața cu chipurile preoții lui Iunon, să să ungă în feredeu cu unsori mirositoare bărbații ca muerile, să mirosască în curte sfétnicii unsori, să să îmbrace domnii cu purpura, împotriva legii cei vechi, de doao ori în dzi, ca Dionisie tiranul să mănînce bucate, fără muïarïa sa să aibă și țiitori, care lucru fac tiranii, să facă blăstămuri împotriva dumnedzăilor, care niceodată nu s-au audzit la împărație?

14. Dentru înnoirea hainelor cei mai înțălepți stricăciune stăpîniei prorocescu. Nic ⟨eforus⟩ Griv (= Gregoras) Carte 16.

Acéste dzece răutăți au trimis Asiïa dar Rîmului. Că, în care vremi ardea tare cu războïu părțile răsăritului, atuncea dzéce hatmani adusără acïaste dzece răutăți în Rîm, a cărora nume a le arăta tréce condeïul, ca lumina lucrurilor făcute să nu le astupe imăturile céle grozave.

15. Lucrurilor fericite obicealurile au dat cale și prada și vrăjmășăștile apucări au sfătuit mîhnire Lucan⟨us⟩ Carte 1

Mainte de ce luă cale asiatecă Roma, bogați, păciuitori, trïaji, înțălepți și cinstești și decît toate, toți, fieștecine cu al său eram îndestulați. Iară pînă aice atîta de sirguitori spre nedezvățate învățăturilor celor mai mari și spre deprindirea desfătărilor Asiei au fostu, cît astădzi atîtea de multe de răutăți în Rîm să cunoscu, cîte învățături să cunoștïa în Ț⟨a⟩ra Grecească.

Dentru acïastïa ce am dzis vor cunoaște domnii cei războinici, ce folos dentru supunerïa țărîlor streini vor lua. Iară lăsind răutățile care să adaog pre vrémïa războïului și bunătățile și bărbații cei aleși, cărora perire le aduc războele, să grăim de banii pre carii îi cearcă așïa de tare domnii și-i ïubăscu. Aicïa dzic eu, dar, nice un domnu, nice o împărăție la mare lipsă a săraciei nu vine, neavînd războïu cu țărîle streine. N-ai

vădzut, Cornilie, pre domnii din voe, sau mai multu decît de silă aduşi şi pierdzînd întîi banii săi cei adevăraţi, să cĭarce cei streini, neîndestulîndu-să cu ai săi, să apuce munca şi avérĭa săracilor, vistériile streinilor să le tragă la sine, dări mari să scornească, să dĭa cale voroavelor streine, pre ai săi să urască şi pre urmă să roage pre cei supuş ai săi şi nepriĭatenilor să să jeluiască?

16. Mai întîi boalele să cunoscu, decît liacurile. ⟨Titus⟩ Livie Carte 34.

Arătînd pînă aice pagubele războĭului, ce ar fi izvorul lui vom arăta.

Nu poate fi ca, venind doftorul la bolnav, să-i dĭa lĭac, pînă nu va înţălĭage den care venin ĭaste izvorît⟨ă⟩ boala bolnavului. Domnii, de vrĭame că să şi nascu din oameni şi încă între oameni crescu şi cu oamenii să sfătuescu şi cu oamenii că vieţuescu, şi ei sint oameni. Ce atîta clătiţi de mîndrie, ce atîta lipsă sfatului, care aşĭa sîngur cugetă, cum dentru alţii acĭalĭaş hule au, măcar căci ar avĭa multu, iară în prejma altor domni averile lui puţin pot. Aşijdirĭa, precum avînd ei avuţii mari, cu multu mai mare să aibă vĭaste mai mare.

17. Tuturor lipsălor pricina ĭaste prea multa fericie. ⟨Florus⟩, 4. 22.

Domnului bun, carele au luat moştenie de la cei mai mari, puţin să cade a socoti acélĭa în prejma acelora care departe mai multu ĭaste datorĭu a lăsa feciorilor. Că nime, nice dănăoară, nu ş-au lăsat pomenire vestită şie, fără numai acela carele n-au făcut războĭu ales. Cînd să alégĭa împăratul Rîmului putérĭa i să da lui a supune toată lumĭa suptu stăpîniĭa sa.

Audzind, dară, acéste socotĭale nebune domnii, precum le ĭaste lor norocul plecat şi cugetele înalte de sirgu vestescu războĭu vrăjmaşilor, de sirgu deşchid vistérĭurile, de sirgu fac oşti mari. De la o vréme, dar, lăsind dumnedzăii, cînd socotescu dobînda celor streine, cheltuescu şi pierdu ale sale.

Nu ştiu cine v-ar amăgi pre voi, domnilor, putînd în pace să fiţi bogaţi, în războĭu a fi săraci să viţi; cînd şi a fi, precum aveţi datorie şi puteţi a fi, în dragoste, iată, ură

18. Cele ale sale cu multă nevoinţă trebue să le ţie, iară céle streine nicecum să nu le poftiască. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 53.

vă cercaţi; cînd puteţi petréce viaţă fără grijă, în grijă de sirgu norocul îl aruncaţi, pentru că ale voastre care sîntu multe, puţine, iară céle streine, care-s puţine, multe le socotiţi şi le preţăluiţi. Cînd să fiţi tuturor de triabă aşîa vă chivernisiţi, cît să vă trebuiască alţii voaă.

Aşîa să ştii, Cornilie, că cu cît de ascuţit la minte şi la griji de ari birui domnul pre toţi carii au fostu în Rîm, nu să poate toate céle bune să cadză în războîu. Că întru mădularile lucrurilor sîntu să să isprăvască, sau de bani să lasă, sau de priîateni să părăsîaşte, sau vremi să tîmplă împotrivă, sau de multe greutăţi să învălătucéşte, sau de neagîunsul zaharalii să apasă, sau véde vicleşugul hotnogilor, sau agîutorîul vrăjmaşilor. Din ce aşîa nenorocit să turbură, cît mai multă groază duce gîndul de cugetele sale, decît cît să cugetă să dobîndiască locul vrăjmaşilor. Şi domnul, nevrînd vrajba pentru vreo pricină, ce numai de nebunîia ostaşilor, una pricină de părăsit războîul ar agîunge. Că, Cornilie, ce ură, ori a obrazului împărătescu, ori a împărăţii lui stîngere a face vrăjmaşii, decît pre ai săi să-i vadză în locul vrăjmaşilor săi depotrivă? Vrăjmaşii mai de multe ori marginile pradă, iară oştile noastre pradă toată ţ⟨a⟩ra. Vrăjmaşilor îndrăznim şi putem sta împotrivă, iară alor noştri nice putem, nice îndrăznim a le dzice. Vrajmaşii, cîndu-i mai multu, într-o lună o dată fac ceambuluri şi să duc, iară ai noştri în toate dzile pradă şi şed. Vrăjmaşii, de frica vrăjmaşilor săi, să oprescu, iară ai noştri nice de frica vrăjmaşilor, nici de mila priîatenilor nu să clătescu. Vrăjmaşii de ce să duc mai departe, de aceîa mai slabi şi cu numărul mai puţini să văd, iară ai noştri, de ce să duc mai departe de acéîa mai multu şi cumplirîa lor şi numărul lor să adaoge. Şi aşea, nu ştiu ce războîu ar putîa fi mai greu, decît pre ostaşii săi domnii să-i hrăniască între stăpîniile sale; că ei, precum mărturisîaşte ispita şi înaintîa dum-

19 Să ştii că în scurtă peire-i împărăţîa fără oaste Xeno⟨fon⟩

20. Armele nu păzăscu modurile. Sene⟨a⟩, *Hs*⟨ = *Hercules furens*, 2⟩

nedzăilor multu vinovaţi şi domnilor nice de o triabă şi noroadelor sîntu urîţi şi ca să dzic cu un cuvîntu şi cu răul tuturor şi cu binile a nimăruîa trăescu.

21. A domnilor datorie îaste legilor⟨a⟩ ascuţi sabii. ⟨*Araucanae, historia Hispaniae*, 321.⟩

Aşîa să-mi fie mie, Cornilie, Marsu cu prinţă şi mîna mea în războiu să o chivernisască, cum mai multe pîri îmi vin în divan de jacurile a hatmanilor miei, de la Iliria, decît de toţi vrăjmaşii norodului roman. De acéstîa dar, ce dzic, şi cu multu mai multu de céle ce tac, mai multu mă tem a face un stiag de o sută de ostaşi, decît a mă bate cu treidzăci de mii în războîu prea cumplit. Că a sta într-un ceas zăbavă, ori bine, ori rău, norocul îmi va isprăvi, iară cu ceîalalţi nice în toată viaţa a isprăvi nu poci.

Iară de vei dzice, Cornilie, că fiind eu împărat Rîmului, căci acéstîa nu le-ş potoli, care toate îm⟨i⟩ sintu cunoscute şi iscodite, că spre domnu carele trecînd cu ertare rabdă vina streină, de-a tocma cu a sa să să potrivască, că nu ar fi în putinţa mîa, răspundzu: ca să tămăduescu acéstîa, ca dentru liacul acela să nu nască altu rău mai greu, că nefiind tu singur domnu, acéstîa ce-ţi dzic nu le vei putîa urma (nice înţălîage), că domnii multe cunoscu cu înţălepcîunîa sa care să le facă n-au putîare. Aşîa au fostu, aşîa îaste şi va fi. Aşea am aflat, ţiîu, aşea voîu lăsa. Am cetit în cărţi, cu ochii am vădzut, de cei mai mari ai miei am audzit. Aşîa, ca să dzic cu un cuvîntu, au scornit părinţii noştri, aşîa ţinem noi feciorii lor, aşîa celor moşinîani pre urmă, cu răul lor vom lăsa lor.

22. Într-o clipală de ceas vine agera moarte s-au izbînda vésela. Hiram⟨ = Horatius. I *Satira* I⟩

23. Orice să face greşală a mulţi, multu îaste. Lucan ⟨us⟩, Carte 5

Un lucru îţ⟨i⟩ voîu spune ţie, în care mi să pare că nu greşăscu multu. Adecă că măsurînd paguba cea mai mare şi céle ce nici un folos care aduce ostaşul republicii noastre, socotescu că a-l ţinîa şi a-l hrăni sau că îaste nebunie oamenilor, sau bicîul dumnedzăilor. Că nemică mai direptu nu-i decît cu slobodzirîa dumnedzăilor acîale să ispitim în casa noastră, acélîa carele să le plîngă casăle céle streine.

Acéstĭa ţie, Cornilie, li-am scris, nu că să cade ţie să le ştii acéstĭa, ce că acéle ce era să ţi le spue inima mĭa li-au isprăvit. Că săcriile, precum dzice Alchiviad şi piepturile, de pururĭa trebue să fie deşchisă priĭatenilor.

Pavlu Anisie, tainicul mieu, cu numele mieu să vadză ţ⟨a⟩ra acéĭa fu trimis; această carte la tine, den cale, i-am dat lui. Doi cai ţie îţ⟨i⟩ trimiţu, carii credzu că-ţi vor fi de ispită, că sintu de la Luzitania. Şi arme şi averi de la parthi, luate acmu, toate li-am împărţit; iară şi ţie doaă căruţe dentr-însăle îţ trimit.

Închină-ţi-să Favstina şi fétei tale trimite o oglindă de mare preţ; aşijdirĭa surorii tale, brăţare de pietre scumpe.

Ce mai rămîne pre dumnedzei rog, ca ţie viaţă bună, mie moarte să dăruiască.

24. Bunăfacerea, una din săcriiu, alta din bunătate, să agoniséşte. Ţiţer⟨o⟩, *De officiis*) 2

Aice învaţă pre domni şi pre cei mari cu cît mai îmbătrînescu den ani, cu atîta mai multu de răutăţi să să lasă. Cap 13

Aghelius, Carte 11, *De nopţile atici* (cap. 15), dzice că la romanii cei véchi, de demultu, era obiceaĭu bătrînii să să cinstiască tare. Şi acéĭa pravilă aşea era de neclătită între dînşii, cît măcar că întrecĭa cineva ori cu rudenie, ori cu averile, ori cu véstĭa biruinţelor, iară mai sus de cei bătrîni cu căruntĭaţe nicecum nu să socotĭa, ce ca nişte mai mari fraţi, de cei mai mici să cinstiĭa, ca cei ce-s aproape de dumnădzăi şi în locul părinţilor să avĭa. Fără altele, într-acéstĭa cei bătrîni cu cinste mai întîi şi mai mari să ţinĭa. Că la ospéţă în locul cel întîi şedea bătrînii; la triumfuri mergĭa înainte; în beserici numai singuri şedea; în divan întîi ei socotiala da; la îmbrăcat numai ei avea haine, adecă cu doaă haine; la mîncare numai lor li să cădĭa în taină sara să mănînce; la mărturii pe goale cuvintele lor trebuĭa să să criadză. Şi aşĭa, în toate lucrurile cei bătrîni să cinstiĭa şi nice într-un lucru nu să vătăma.

1. De pururea în oraşul nostru de cinste au fostu bătrinĭaţile. Ţiţer⟨o⟩, *Carte cele mai mari⟨ = De senectute sive Cato Major⟩*

2. Adaoge şi vîrsta şi cinstĭa, vrednicĭa. Ţiţero, *Pentru casă*.

Iară după ce începu norodul roman a să oşti în Asiia, îndată obiceaïurile céle bune slăbiră pentru această pricină, că fiind oraşului de triabă sămînţa, pentru multă periria ostaşilor în războae, au adaos rîmlïanii pravilă ca să însoare toţi tinerii, văduvile, văduvei⟨i⟩, slugile, slujnicile şi care cinste să da celor bătrîni, acéïa să să dea celor însuraţi, măcar mai tineri, au aşedzat; şi aşïa cinstẹa cïa mai mare nu să da aceluïa care era născut mai de mulţi ani, ce celuïa ce avïa copii mai mulţi. Această pravilă cu puţini ani mai nainte de războïul cu finii, ce au făcut rîmlénii cu carthaghenii, fu aşedzată. Şi au trăit acel obiceaïu, ca cei însuraţi să aibă mai mare cinste decît cei bătrîni, care nice la August, carele aşïa de tare acéle noaă urîïa, cît şi zidïurile Rîmului cu pietre noaă li-au înoit, iară în răpublica toate obiceaïurile bune céle vechi ca cu o pravilă li-au înnoit.

Întru pravile sau legi carele au dat lachedemonilor au aşedzat Licurg cei bătrîni trecînd cu mare cinste să să cinstiască de cei tineri; oriunde ar vorovi cei bătrîni, acolo să tacă cei tineri. De s-ari prileji, din nenorocire, să rămîie cel bătrîn la lipsa cea de pre urmă, să aibă hrană din cheltuïalele ţărîi; şi nu numai hrană, ci ce li-ar trebui să li să dïa ce şi de desfătări încă să le agïungă.

3. Trebue să să tacă scăderile norocului, ca mîngiïaria tîrdzie să nu tae cea aproape şi a durerii cei trecute. Sim⟨machus⟩, 9, 81.

Întru *Apothegmatele* sale spune Plutarh că Cato Ţinsorinul, făcînd căutare satelor Rîmului, den afara unii casă au văzdut pre un bătrîn suspinînd şi lăcrămînd. Şi întrebîndu-l Cato ce plînge aşïa cu amar, să fie dzis bătrînul: Dumnedzău te bucure, Cato, întru toate céle cu grijă, că la vréme de întristăcïune m-ai mîngăïat. Că mîngăerile, cine de cunoaşte, aşïa sintu inimii ca liacurile trupului care, făcîndu-să de sirgu, s⟨ă⟩nătate aduc, iară céle tîrdzie boale adaog. Cînd îmi vedzi mînule méle zgîrîïate ca cu piïaptenii, picioare îmflate, gură fără dinţi, faţa bugetă, barba afumată, capul căruntu şi că eşti [eşti] bărbat înţăleptu, pentru să mă întrebi, ai putut

4. Trebue a socoti şi locul şi vrémïa şi vîrsta şi boalele întru care să să potrivască, sau nu.

îngădui pentru ce aş plînge. Dar cine să află într-această vîrstă, în carĭa sintu eu, măcar de n-ar plînge pentru altu lucru cît de mic, iară pentru îndelungat traĭul lor li s-ar cădea să plîngă şi să giamă de pururĭa. Ca cine ĭaste îngreuĭat de ani, acela ĭaste de boale muncit, de nepriĭateni vătămat, de priĭateni dat uitării, de nenorociri asuprit, de ură şi de sărăcie încungiurat, care că ar pofti acela viaţă lungă nu socotescu. Că nice cu un lucru mai mare simeţie dumnedzăii asupra păcatelor noastre, care lĭ-am făcut, nu poate a simeţi, decît cînd ne uită întru mulţimĭa şi lungimĭa ailor care ne dau noao, întru care ani mă aflu, acmu, bătrîn. Că de aş fi aşĭa tînăr şi aş fi supărat de vrun tînăr, nu moarte lui ce viaţă lungă de la dumnedzăi aş cĭare; că acelui ce vieţuĭaşte multu cu greu ĭaste a asculta céle trecute.

5. A vieţui aşea cit să nu să pară a vieţui, prea meser lucru ĭaste. Ţiţer⟨o⟩. 6. Carte 3.

6. Cu multu mai multu au lăcrămat Priam decît Troil. ⟨Callimachus⟩

Aşea să ştii, Cato, că sintu cu vîrsta de 77 de ani şi-ntr-aceşti ani pre tată-mieu şi pre mumă-mea şi pre o moaşe şi doaă mătuşe şi cinci unchi; aşijdirĭa 9 surori, 11 fraţi şi trei mueri cu pravilă luate şi cince slujnice, carele mi-au fostu întru desfătare şi 14 feciori voinici şi 7 féte măritate şi, neîndestulîndu-să cu atîta moartĭa, şi 37 de nepoţi, 14 nepoate am îngropat. Şi, ce ĭaste mai trist de-acĭaste, doi priĭateni am astrucat, din carii unul la Capua trăĭa, altul avĭa în Rîm casă, a cărora moarte, decît moartĭa rudeniilor mĭale şi a celor de aproape, mai amară mi-au fostu. Că nice o scădére în lume mai grĭa nu ĭaste, decît a pierde pre cel ce de la inimă îl ĭubeşti şi carele deplin te ĭubéşte.

7. Avuţiia îndelung a mulţi scădére ĭaste. Sen⟨eca, *Consolatio ad*⟩ *Mar⟨ciam⟩*,8.20.

8. Cel bătrîn, vieţuind îndelungu, multe véde ce n-ar vrea să vadză. Ţiţer⟨o⟩, *Mar* ⟨= *De senectute sive Cato Major*⟩

9. Mai mulţi edzi pier decît capre. Patrah ⟨= Petrarca⟩, *Voroavă*, Carte 7

Iară că dumnedzăii cu atîta a să îndestula au socotit că li-ar fi cu vătămare, cînd atîtĭa pedépse au grămădit asupra casii méle şi aceasta ca pre o mai mare grămadă decît altele au adaos, că şi un nepot blăstămat să fie mie, care ar fi moştinitorĭu bunelor mĭale şi pre mine singur, care să-mi plîngu viaţa mea cea nenorocită, m-au lăsat. Şi aşĭa credinţii tale măr-

turisăscu, Cato, şi pentru dumnedzăi nemuritori te rog, de vréme că şi oroşan eşti, cu îndestulată bunătate şi a norodului ţinsor, ca dentru acéstîa doaă lucruri să-mi arăţi că, sau acestu nepot să mă asculte pre mine, sau cît de curund să-mi îai viaţa să faci nevoinţă; că nemică nu mi-i mai amar, decît să fiu supus goanelor celor vii, carele avînd 77 de ani, acmu numai pentru să plîngu pre cei morţi ai miei.

Audzind Cato jaloba bătrînului, făcînd întrebare, după ce au aflat că au spus dreptu, chemînd pre cel tînăr i-au dzis aşîa: de ai face tu, fiîule, slujba ta şi pre mine din dureri şi pre tine singur den urîcîune tî-ai rădica. Iară de vréme ce aşîa îaste lucrul, cu răbdare orice voîu poronci, vii primi; nemică că nu voîu poronci lucru strein de direptate. Adevărat ţie îţ dzic, că celor tineri, răi, precum eşti tu, mai mare ruşine pentru greşîalele făcute, decît pentru certare însămnată datorîu îaste, să aibă durére. Şi aşea poroncescu întîi, la ivală ca să fii bătut cu béţă, căci în gunoîu şi putoare ai pre moşu-tău. Apoi departe de hotarul Rîmului poroncescu să fii izgonit, de vréme că eşti tînăr rău. Pre urmă, de toate bunele cîte ai luat, să fii strein, de vréme ce nu asculţi pre moşu-tău. A căruîa părîare aşea de tare socotială îaste, aşîa pentru cei tineri să nu îndrsăzniască a fi împotriva celor bătrîni, necinsteşi, neascultători, cum şi pentru acéîa ce le vine moştinire de agîunsu să nu socotiască că li să cade a fi decît alţii mai răi.

Falaris, scriind la oarecare priîaten bătrîn, dzice, cum mai multu scrisoarea vrednică de filosof, decît tiranului, că ar fi scrisă ca acéste cuvinte: şi mă mir şi mă vatăm priîatene, vădzîndu-te de ani a fi îngreuîtat, cu faptele tînăr că te arăţi şi cinstîa ta în şcoale micşurîndu-să rău îmi pare. Şi mai multă durîare am cînd cuget ce să va

10. Nu poate giudecătorîul, pînă nu va cunoaşte pricina, dreptatea şi strîmbătatîa alége Taţit, Carte 2.

11 Întru cari nedejde nu-i să să aibă, acela dreptu mortu Amvros⟨ie⟩, I, *Cor⟨inteni⟩*, 5.

12. Pre cei răi cine îi pedepsăscu, pre cei buni apără. ⟨*Teatro morale di Cherubino Giarardi*

13. A cinstii corona bătrînîaţile Nazia⟨n⟩z⟨enus Leonclavii⟩ *Voronc⟨a⟩* 16.

tîmpla cu vina ta, care arătînd mintĭa, o pierd cei bătrîni, care deprind a să ţinĭa în Ţ⟨a⟩ra Grecească. Adecă că toţi tîlharii, furii, gĭurătorii pre strîmbu, ucigaşii de oameni, mai fără grijă era cînd alerga la cei cărunţi, să apuca de dînşii cum vrea hi scăpat la oltarĭul beséricii. Ah, cîtă bunătate, deplinire, înţălepcĭune şi nevinovăţie bătrînilor celor vechi trebuĭa să fie, cînd, cinstindu-să în chipul dumnădzăilor la romani şi cei cărunţi în Ţara Grecească, că bisericile neatinşi să socotiĭa.

Plinie la Fabat scrie precum fu întrebat oarecare filosof de Pir, craĭul Epirotelor, într-a căruĭa ţ⟨a⟩ră să afla acel filosof, care oraş ar fi mai bun pre pămîntu, să fie răspunsu filosoful că ar fi Molerda mai bun oraş pre pămîntu; care tîrguşor Ahaii are 200 de casă cu foc şi zidĭurile lui de pietre nĭagre făcut, iară sfatul într-însul toţi cu capetele cărunte. Şi pre lîngă acéstĭa să fie adaos: vai Romei, vai Carthaghenii, vai Nummamtei, vai Athinii, vai Eghipetului, care cinci oraşe mai bune în toată lumea pămîntului socotescu a fi. Iar eu, socotind într-altu chip, de vréme că le plac lor zidĭurile albe, în divan sfétnicii tineri, nu li-i ruşine. Foarte bine au grăit filosoful şi socotescu că nime nu să va depărta de socotiala mea; de pre numele bătrîn, care să dzice lătinéşte senex, care însămniadză cu vîrsta mare, să dzice sfétnic, lătinĭaşte sinator, carii otcîrmuĭa ei în Rîm sfatul. Că Romul, cel întîi împăratul Rîmului, o sută de bătrîni au ales de cîrma republicii, iară céĭalaltă tinerime toată să păzască lucrul oştirii i-au ales.

14. Nu vîrsta întru om ce bunătatĭa ĭaste să să socotiască. Hevron. *Pavlin* ⟨= Hieronymus, *Vita sancti Pauli primi eremitae*⟩

15. Cinstită îmbrăcămintе cărunţĭaţele aflată întru calĭa bunătăţii Solom⟨on⟩, Pil⟨*de*⟩, 16, 61.

16. Nu după ai, ce după vrednicie ĭaste să să socotiască fiece omu. Chiprian, Carte 2.

După ce am arătat ce cinste da în veacurile céle véchi celor bătrîni, arată lucrul ca să ne învăţăm din care an a vieţii să să ţie de bătrîn, pentru să să cinstiască de bătrîn. Că aşedzătorii legilor, precum au aşedzat cinstĭa celor bătrîni, aşĭa din care

dzi şi an acea cinste s-ar fi început s-au hotărît.

Mulţi den filosofii cei vechi, din anul cel de naştere a fieştecui, pînă la moarte, şease vîrste au aşedzat: adecă pruncīĭa, carīa-⟨i⟩ pînă la al şīasăle an, copilăriĭa, carīa-i pînă la 17 ani, tinerīaţile, pînă la 30 ai, vîrsta bărbătiască, pînă în 55, bătrînéţele, care-i pînă la 80 de ai şi vîrsta îmbătrînită, pînă la moarte. Şi aşea, după cīa să numīa bătrîn, că pliniĭa 55 de ani. A. Ghelie, Carte 10, cap 23, dzice precum Servie Tulie, împăratul Rîmului, ar fi făcut întîi socotială celor bătrîni şi celor tineri întru norod, cînd asupra acestui lucru carii s-ar numi copii, tineri şi bătrîni, mare price era între filosofii romani. Iară de la o vréme fu ales de împăratul şi de sfat copii să să socotiască carii ar fi mai mici de 17 ani, iară pînă la anul 55 mai tineri, iară peste acestu an să să numască cei mai bătrîni. Şi aşīa, de să cade a păzi legile rîmlenéşte, acmu ştim den care vréme pre bărbaţi dreptu bătrîni īaste să-i ţinem şi să să cinstiască.

17 Numai omului bun bătrînīaţile bune şi viaţă delungată să tîmp⟨l⟩ă. Filon

Iară şi bătrînii trebue să ştie spre ce cinste şi bunătate sintu supuşi, ca cu diriaptă, nu scornită cinste, să să cinstiască. Că de vom să mărturisim adevărul, de să vor potrivi acéle ce au datorie între sine, mai multu spre bunătate cei bătrîni, decît spre slujbă cei tineri că sintu legaţi, nime nu să va vătăma. Căci dentre toate orînduīalele şi din toate niamurile, mai sus şi întîi cei bătrîni şi cei tineri spre nevoinţa bunătăţii sintu legaţi. Iară numai celor bătrîni întru aceasta mai grīa vina va fi; că mai de multe ori, de greşīaş⟨t⟩e tînărul, den neştiinţă sau den neispită, iară de greşéşte bătrînul, den⟨n⟩ mulţimea răutăţii lui vine.

Seneca întru oarecare carte dzice (către Luchil): să ştii, Luchile, precum multu

18. Celor bătrîni a face greşală amu nu să cade Lac ⟨tantius⟩ 6, 20

îmi bănuiescu şi mă jeluescu, nu de priĭaten sau de nepriĭaten, ce de mine singur, pentru aceasta pricină că mă vădzu întru ani bătrîn şi întru răutăţi tînăr mă simtu, aşĭa cît lucru puţin a fi, ce am ascuns de dumnădzăi şi departe mai puţin cu care ar hi fostu de folos oamenilor. Şi aşĭa dzice: cine să laudă a fi bătrîn şi cinste de bătrîn poftĭaşte, întru mîncare cu măsură, întru îmbrăcăminte cinsteş, întru băutură triaz, întru voroavă adevărat, întru sfaturi înţăleptu, întru scîrbe răbdătorĭu şi de răutăţi de care să ispitĭaşte, prĭacurat trebue să fie.

19 Dreptate⟨a⟩ cearcă înţălepciunĭa, află tării, trage la sine conteniria moştinirii Bernha⟨rdus⟩ fili 227

Adevărat mare laudă agonisĭaşte Seneca dzicînd acéste cuvinte; iară mai mare vor agonisi bătrînii de vor îndrepta lucrurile sale spre acélĭa. Că de i-am videa pre dînşii streini de cĭale ce nu să cad şi-s împotrivă şi împodobiţi întru bunătăţi ar fi aceasta, că părăsind a le sluji lor, am încépe a ne închina lor.

Aicea invaţă pre domni şi pre cei mari să fie la mîncare cu măsură şi băutură tréji, la îmbrăcat cinsteş şi dentre toate la voroavă adevăraţi

Şi aşea, după învăţătura Sinecăi, să cade bătrînilor să fie la mîncare foarte cu măsură; şi aceasta nu numai pentru să-ş feriască cinstea, ce şi pentru paza vieţii. Că bătrînii mîncăcioşi şi beţivi aşĭa sintu de boale vătămaţi, cît sintu supuşi şi cu vinile altora. Că grăescu de cei bătrîni carii sintu întru bunătate aleşi; i să cade aceluĭa să fie spălat şi cu cinste grijit şi a să arăta cu cinste. Că a mînca multu, multe félĭuri de mîncări, celor tineri boale, iară celor bătrîni moarte aduc. Şi măcar că cei tineri nu ar fi aşea grijiţi şi măcar şi multe apucă de mănîncă, nu putem a-i tréce cu hula; iară cei bătrîni, de mănîncă multu, fără socotială, a să socoti întru dînşii hulă cu cale

1 Cu multu ĭaste mai cu folos măsura la mîncare Plinic, 28, cap 5

ĭaste. Că celor bătrîni, cînd şed la masă, li să cade a şidea cu aceĭa cinste, ca cînd ar fi să dea sfaturi în divan şi în curte.

Nu ĭaste gîndul mieu a sfătui pe bătrînii cei slabi ca să mănînce puţin, ce a le aduce aminte de ce trebuĭaşte mai multu să nu mănînce. Nu le oprim lor mésele, ce le aducem aminte ca să să feriască de-acĭale peste măsură. Nu sfătuim ca să să apere de mîncare care trebuĭaşte, ce de toate peste măsură trebuĭaşte să să feriască. Că celor bătrîni, măcar că li să cade a mînca pînă la săturare, iară a să îmbuiba pînă la vărsare foarte grozav lucru ĭaste.

2. Multe félĭuri de bucate mai lesne să mănîncă, decît să amisluescu Fiv ⟨ = Celsus Cornelius⟩, 200

Măcar că să ruşiniadză scrisoarĭa mĭa, iară mai multu să cade a scrie de ceĭa ce averile sale, sau de la cei mai mari cu moştiniri luate, cu mîncarea şi cu băutura toate li-au petrecut, cît nice o casă n-au făcut, nice vie n-au cumpărat, nice fată n-au îndzăstrat, ce, viind bătrînéţile, mişélele féte prin cîrcime şi prin uliţă şi părinţii săraci cerşind pre la beserici îmblă. De sosĭaşte cineva la sărăcie pentru că ori focul i-au arsu casa, ori corabiĭa în mare s-au înecat, ori cu vremi primejdioasă au pierdut ale sale, ori pricindu-se cu vreun vrăjmaş au făcut mare cheltuială, ori din altă tîmplare au sărăcit, au datorie aceĭa ca să săraciască şi pre unul ca acela cu mare durérea inimii trebue a-l căuta. Iară cela ce ale sale ar hi pierdut pentru că ş-au făcut haine scumpe, sau pentru mîncări şi vinul scumpu cercînd, întru acela căci să află sărăcie, care o sufere şi că ar fi cu cale să paţă lipsă, dzic şi mărturisescu că, decît toate durerile mai mare şi mai grĭa durére ĭaste cînd neştini pătimĭaşte acéli ce singur ş-au fostu pricina.

3 A bunei sănătăţi împotrivă sintu mîncărili céle de multe féliuri şi sintu streine trupurilor noastre Fab. *Strig*. 12. ⟨= Seneca, *Epistola* 108⟩

4 Acelui méser ĭaste cind iş piĭarde milostivirea de cătră dinsul Fab⟨ius Quintilianus⟩, *Strig* ⟨*area*⟩ 12

Şi aşĭa, după cum învaţă Sineca, să cade să să socotiască cei bătrîni că nu numai la mîncare să fie cu măsură, ce şi tréji la băutură să fie. Şi aceasta pentru să-ş păzască s⟨ă⟩n⟨ă⟩tatea şi să-ş ţie

5. Vinul ingreuiadză sufletul, slăbiaşte simţirĭa, însărciniadză trupul Filo, *De monarhia*

cinstea şi vredniciĭa. Că de crédem doftorilor celor vechi, bătrîni, mai multu să slăbescu şi să strică trupurile omeneşti cu băutura peste măsură, decît cu mîncarea prĭa multă. De aş sfatui pre cei bătrîni să să părăsască de vin, ar putea dzice că acestu sfat nu-i creştinescu. Iară să lăsăm, că nice o socotială nu ĭaste să să părăsască de vin, ce să-l bĭa (că nice o socotială nu ĭaste). Ce eu le aduc aminte, îi învăţ, îi rog ca să bĭa şi puţin şi vărsînd în chip de blîndzire. Că multa şi peste măsura băutură, pre cei mai tineri numai béţi, iară pre cei bătrîni şi béţi şi nebuni îi face.

6. Cei cei să îmbată ades curind îmbătrînesc. Macrov⟨ius⟩, *Satur⟨nalia⟩*, 7 6

O, cîtă scădére din cinste şi din socotială pătimăscu oamenii cinstiţi şi bătrîni, carii la băutură nu sintu trĭaj; care lucru de icĭa să véde, ales că omul îngreuĭat de vin, măcar că ar fi mai înţăleptu decît toţi pre pămîntu, nebun ar fi cine l-ar aduce la sfat.

7 De la omul niceodată triaz nu trebue să să cela înţălepciune. Ţiţero, *Filip⟨ice⟩*, 2

Plutarh întru *Pomenire de norocire romanilor* dzice precum în divanul Rîmului un bătrîn strigînd în gura mare să fie dzis că atîta s-au supărat de un tînăr, cît ar fi vinovat tînărul acela ce l-au supărat cu capul să plătiască. Iară după ce fu chemat tînărul ca să să îndreptĭadze dentru acéle ce au dzis, aşĭa să află să fie dzis: măcar că vă s-ar părĭa voao, părinţi adunaţi, că sintu tînăr, iară nu sintu aşea tînăr, care aş cunoaşte pre acestu bătrîn de tată, carele au fostu oroşan foarte ales şi cu megieşie de mine aproape. Iară că am ştiut pre tată-său, că şi avére şi véstĭa în războae au agonisit, iară pre acestu bătrîn vădzindu-l că cu mîncările şi băutura au pierdut toate, aşea într-o dzı l-am numit şi i-am dzis: foarte mă doare, gĭupîne, priĭatene, cînd audzu acélĭa ce să grăescu de tine, afară, împotriva cinstii tale. Iară cu multu mă doare mai tari de cĭale ce vădzu că să lucriadză în casa ta.

8. Să să ruşinédze bătrînĭaţĭa care nu poate să să îndreptedze. Amvros⟨ie⟩, *Impot⟨rivalui Symmachus⟩*

Că în cinarĭa acéĭa, unde 50 de oaspeţi, de bărbaţi, într-un ceas să înarma, iară acmu 100 de blide, în toate dzilele, béţi să află. Şi ce-i mai rău, precum tată-tău, celor ce viniĭa la casa lui, stiaguri care gătise de războĭu arăta, aşĭa tu, celor ce vin în casa ta acmu, 100 de buţi de vin arăţi.

9. Beţivul cînd soarbe vinul să soarbe de dînsul Amvros⟨ie⟩

Ţi-ai jeluit de mine, cunoscutul mieu, iară într-aceasta pot suferi pre acela gĭudecătorĭu de care m-am pîrît. Şi măcar de n-ar agonisi acela mai grĭa certare, pentru faptele lui, decît eu, pentru cuvintile méle; că de ar fi fostu înţăleptu ar fi priimit în bună parte aducerĭa mea aminte ce i-am dzis în taină, nu ar fi poftit să fie crainic scîrnăviilor sale în divan.

Divanul, audzind jaloba bătrînului şi apărarĭa celui mai tînăr, această socotială déde, ca celui bătrîn putĭarea a chivernisi ale sale să-i ĭa şi puind altu pitrop carele ar otcîrmui şi pre dînsul şi rudeniĭa lui şi epitropului au poroncit măcar o picătură de vin să nu-i dea, care au agonisit nume de beţiv. Care gĭudeţ a senatului foarte direptu au fostu. Că celui bătrîn beţiv, aşĭa ca copilului dascal, cum celui nebun păzitorĭu îi trebuĭaşte.

10. Muma bunătăţilor contenirea ĭaste Justie (= Justinus), Carte 20.

Laertie într-o carte *De ospéţile filosofilor* au scris, în care spune de une⟨le⟩ ospéţe vechi, la care o samă de filosofi vestiţi s-au fostu adunat şi măcar că bucate era, cum sintu să fie, iară ospĭaţile era înţălĭapte. Că nice să adunasă pentru mîncarĭa, ce pentru vreo învăţătură grĭa, ce ar fi de price între filosofi, să aliagă lucru adevărat. Că pre acéĭa vrĭame era multe păreri şi era mulţi stoici, mulţi peripateci, era împărţiţi filosofi⟨i⟩ în multe păreri şi de cîte ori să ospăta filosofii la mîncare, nu trecĭa măsura, nice la băut nu era peste măsură; ce de desfătare era, între dascali şi între ucineci, între cei tineri şi între cei bătrîni, voroava cĭa de price, adecă

care dentru dînşii ari arunca vro voroavă ascunsă a filosofiei, sau vreo ascuţită păriare să aréte.

O, nărocite ospéţe, o nărocite ospătătoriu! Iară astădzi nice ospătătoriu, nice oaspeţi nu să află de potriva acelor véchi. Că acmu nu să fac de filosofi ospéţe, ce de nebuni (şi de măscărici); nu pentru să facă vro întrebare, ce să să sfădiască; nu pentru să tălmăciască lucrurile, ce ar fi de îndoială, ce pentru să apuce averile streine; nu pentru să întăriască prieteşugurile ciale vechi, ce pentru să înceapă sfădzi noao; nu pentru să cunoască vro învăţătură, ce pentru să facă vro primejdie mîncării diezmierdate. Şi ce-i mai rău, cînd să pricescu la masă cei bătrîni cu cei tineri, nu iaste pentru care ar dzice vreo păriare mai gria, ce careli ar bia mai multu şi mai mare păhar.

11 Ce laudă iaste a apuca multe? Seneca, Carte 33.

12. Între cei beţivi a dobîndi izbînde prea grozav lucru iaste. Elian, Carte 2.

Pavlu diaconul, în *Istoriia longobardilor,* spune precum patru longobardi gătasă ospăţu în care unul altuia închina anii în carii să afla, cu această tocmală: cei chemaţi, doi, sta împotriva celor doi, numărîndu-ş fieştecare anii, să bia atîtia păhară, cîţi ani ar avia vîrstii sale fieştecare. Dece cel mai mic între oaspeţi, fiind de 30 de ani, cel al doiliа după acela de 45 de ani, cel mai aproape de 55 de ani, cel de pre urmă de 65 ani avia. Cît vor fi mîncat la ospăţ, puţin au multu, nu ştiu; iară aceasta adevărat să ştie că cel ce au băut mai puţin optudzăci de păhară de vin au băut.

13. Deprinsul băuturii adaoge poftă. Plinie, 14, Carte 22.

Această rea deprindire au dat pricină gotilor a face pravilă, caré de mulţi să cetiia, iară de puţini înţăliasă, aşea era: de va închina la masă vreun bătrîn altuia, aii săi de cap să fie. Şi aceasta pentru cia ce s-au făcut; căci mai mult era băutură decît bucăţi care mînca.

14. Grozavă, iaste beţiia întru domnu, pre carele ochii tuturor şi urechile il urmadză. Senéca, ⟨*De ira*⟩, 3, 34.

Şi aşia, domnii şi cei mari dacă sosescu la bătrînéţe li să cade la băutură foarte

să fie tréji, de vor să aibă cinste de cei tineri. Ca să grăim slobod şi adevărat, că cel bătrîn, biruit de vin, mai multu îi trebuïaşte un tînăr care l-ari duce acasă în braţă, făcîndu-i cinste, carele ş-ar lua şlicul înainte-i, să-i grăiască cu cinste.

15. Mintïa aïavea o mărturislaşte îmbrăcămintea. ⟨Claudianus 2, *In*⟩ *Rufin⟨um⟩*, 81.

Pentru acéïa domnii şi cei mari să să ferească dacă vor îmbătrîni, ca să nu să cïarte pentru îmbrăcăminte tînără. Că măcar că haina purtîndu-să scumpă şi poftită, nu face mai săracă, nice mai bogată pre republică, iară că spre vredniciïa şi cinstïa lor, că să cuvine aşïa de multu nime nu va dzice. Că deşărtăcïunïa şi grijea hainelor ïaste mare dovadă cugetelor deşarte.

16. Pre portul mîndru şi pre podoaba depotrivă le mărturisescu obiceaïu. Av ⟨= Titus Livius⟩, Carle 14.

Cu vîrsta ailor trebue să fie şi vîrsta hainelor, de vréme ce altu félïu de îmbrăcăminte fétele, altu félïu céle măritate, altu félïu céle văduve poartă. Într-acestu chip dzic că s-ar cădea a fi îmbrăcămintïa copiilor, alteli a celor tineri, alteli celor bătrîni; şi aceasta de pre urmă, adecă a bătrînilor îmbrăcăminte mai cu cinste trebue să fie. Că oamenii carii acmu sîntu cu capul căruntu, nu în haină scumpă, ce întru faptele cinsteşe trebue să să socotiască vredniciïa sa. Nu apărăm să nu fie curaţi, bine îmbrăcaţi şi cu tovărăşie cinsteşe să margă, sau să călătorïască cei bătrîni şi ales cei nïameşi şi mari. Că îmbrăcămintïa poleită oamenilor şi cu cîteva félïuri de mirare nu altora ce a celor nebuni tineri ïaste datoriïa a o avea, care ïaste dzisă de bună vrérïa celor bătrîni. Şi aşea altu sămnu ïaste a cinstii şi altul ïaste a celui de nemică.

17. Preamîndriïa portului nebuniïa inimii o urmadză. Curt ⟨ius⟩ Carle 6.

18. Muerilor curăţăniïa, bărbaţilor osteniala li să cuvine. Salus ⟨tius, *De bello*⟩ *jug* ⟨*urthino*⟩, 9.

Şi aşïa grozav lucru de spus, iară mai multu de ruşine ïaste. Că bătrînii pe vrémïa noastră fac multă nevoinţă împodobindu-ş capul cu bricïul, în toate dzilele barbele rătundzind, pică făcînd lucie, zgărdzi, la grumadzi să spîndzure, şlice cu ţinte de aur tocmindu-le, scornind nou félïu de meşterşuguri de aur, dégetile îngreuindu-şi cu

inéle scumpe, unsori mirositoare, féliuri de haine noaă aflînd-şi; mai pre urmă măcar că li-ar fi faţa mai zbîrcită decît strugurii, iară în haină măcar o zbîrcitură a fi, nu sufăr.

Huléşti-să de istoricii cei vechi Cvintu Hortisie, că pentru să-i şadză bine îmbrăcat îş căuta aţa în oglindă în caré, vădzindu-să haina, aşea o tocmiĭa pe trup, cît nu aşea zgîrciturile obrazului cum zgîrciturile hainei cu meşterşug foarte le tocmiĭa. Acestu Hortisie, viind o dată la divanul său şi fiind tocmit la védere, déde dzi dată tovarăşului său pentru strîmbătate. Căci tîmpinîndu-să, în strîmtoare, din tîmplare i s-au stricat meşterşugul hainei ce avĭa, de nu sta zbîrcită, socoti că ar fi de cap căci s-au mutat zbrîrcitura locul la umărul lui, precum scrie Macrovie, *Satur⟨nale⟩*, Carte 3, cap 12.

19. Bătrînéţile toţi le poftescu, pînă nu vin, iar dacă sosescu, toţi le ocărăscu. Avgustin, *Ioan.* ⟨=*In Johannis Evangheliumtractatus.*⟩

Sau minţu eu, sau a grăi poci, că acĭa nevoinţă deşartă care o fac acei bătrîni ca să margă nétedzi, isteţi, împodobiţi, curaţi şi gigîţi, nu pentru altă, ce ca să le pară că nu-s bătrîni, ce tineri. Ce lucru ĭaste maĭ nevrédnic, decît a prăvi pre bătrîni în chipul smochinilor, cădzind den smochin de coapte? Ce-i mai de mirat decît a prăvi pre cel ce să face cu vîrsta tînăr şi el ĭaste bătrîn? Aşeadară mai de multe ori îmi vine mie cuget o pofti răutăţile în care să află să le lépede, nu de aii carii îi au să-i apere. Iară eu pre domni şi pre cei mari, căror, din bunăvoinţa lui Dumnedzău, să tîmplă a sosi la bătrîniĭaţe, îi rog, le aduc aminte, ca nice să să ruşinĭadze, nice să le pae rău căci-s bătrîni; că să mărturisim adevărul, acela nu va să să vadză bătrîn carele la tineréţe întru deşărtări trăĭaşte.

20. Aşea ĭaste vrédnică bătrinĭşţĭa de nuntă, ca bruma de slacire. Patrarh ⟨= Petrarca), decad, Carte I.

Cătră acéstĭa cu nevoinţă a socoti oamenilor cinsteşi să cade, ca după ce vor îmbătrîni, cătră priĭateni să nu fie necredincioşi, ce să să nevoiască aşea de nepriĭateni, cum de priĭateni să socotiască ade-

21. Bine samînă cini dzice de pururea adevărul. Thoarm ⟨ = *Teatro morale di Cherubino Giarardi*⟩

văraţi. Că mincĭuna în rostul tînărului nemică altă nu-i, fără mincĭună, iară în rostul bătrînului blăstăm foarte groznic ĭaste.

Domnii şi cei mari, ales cînd sosăscu la bătrînéţe, într-alt chip la dat şi într-altu chip la grăĭu să să poarte. Că să cade domnilor cuvintile cu cumpănă a vinde, iară facirĭa de bine fără măsură a arăta.

De multe ori să jăluescu cei bătrîni de cei tineri, carii să oţărăscu de obiceaĭul lor. Iară de să prilejaşte vro vină, mai multu asupra lor să aruncă. Că de să strîng cîndva pentru vorba şi pentru să le triacă vréme şi de încépe cel bătrîn prea vorovaci vro povĭaste, începînd care nu ştie vreun mijloc să părăsască; şi aşĭa un bărbat înţăleptu mai bine ar pofti 6 mile cu picioarele să îmble, decît trei ceasuri să asculte pre cel bătrîn vorovind mult. Aşeadară, cu nevoinţă sfătuind, ca la îmbrăcăminte să fie cu cinste, niceodată voe nu le vom da ca la voroavă să fie fară socotială. Că mare despărţire ĭaste între nevoinţa la îmbrăcăminte şi întru răutatĭa cu carĭa s-ari însămna din voroava lui; că haine a purta scume a puţini strică, iară cuvintile rĭale pre mulţi îi vatămă cu ură.

22. Nimică nu cunoaşte înţălepcĭune, decît a potrivi voroaveli după locuri şi după vremi Sarezb⟨eriensis Policraticus⟩, 8, ⟨10⟩

23. Preacredincioasă ĭaste treciria de la pocăinţă la céle cinsteşe şi cu cale Sen⟨eca⟩ 3, *Vor* ⟨ = *Quaestiones naturales*⟩

Macrovie, Carte 1, *Visul lui Sţipio,* filosofului Criton pomenéşte, carele au trăit 105 ai şi pînă la 50 de ani era cu obiceaĭuri rrĭale; iară îngreuindu-să în vîrstă aşea au fostu de băutură şi de mîncare oprit, la voroavă triaz şi cu măsură, cît niceodată nu s-au priceput a fi vrĭadnic de vro hulă, că nice cuvîntu a grăi nu l-au audzit nime. După pilda aceasta a mulţi li-am dat voe pînă al cindzăcilĭa an ca să fie tineri, numai de atuncĭa nainte, ca cei bătrîni să îmbrace, ca cei bătrîni să îmble, ca cei batrîni să grăiască şi a fi bătrîne să le placă. Ce ĭaste jiale că toată vara în flori şi începînd strugurii (ca să dzic aşea) cu tineréţĭa trécе; şi pre urmă, pînă a fi culesul, îmbătrîniţ fiind, cad putredzi în mormînturi.

24 Apără greşala tinerĭaţilor lauda lungă a bătrînului Alec⟨sandru⟩

Să jăluescu aşijdirĭa cei bătrîni, pre cei tineri, că nu-i ascultă. Ce lesne ĭaste apărare, căci la voroavă sîntu prea urîcioş. Că de să întriabă de sfat vreun bătrîn, îndată a vesti şi a spune încĭape că trăind cutare împărat, sau craĭu, sau domnu, a căruĭa fericire a pomenirii să fie, vieţuind aşea şi aşĭa, sau lucra célĭa şi célĭa au aşedzat. Şi aşea tînărul cînd cĭare sfat cum s-ar chevernisi cătră cei vii, iară el sirguĭaşte de-i spune viaţa celor morţi. Că în cei bătrîni pricina voroavei multă ĭaste. Că de bătrînĭaţe nice a vedea, nice a îmbla, nice a mînca, nice a dormi nu pot, pentru că închieturile céle cu vréme a lucra slujbele sale au deprinsu a să împiedeca şi ar vrĭa limba să îndreptĭadze întru pomenirea vremilor trecute. Şi aşea nemică n-am ce dzice, fără cît să fim îndestulaţi de vor avĭa bătrînii, cum carnĭa lor, aşea limba, la voroavă strînsă.

25. Scăderea bătrînéţilor mulla voroavă ĭaste. Sem‹machus›, 8, 47

26. Voroava bătrînului nu numai să fie grĭa, ce şi scurtă. Avgust‹in›, *Vor‹be›*.

Şi măcar că în toată lumĭa grozav lucru ĭaste a grăi multe şi pildă foarte rea a nu mărturisi adevărul, iară mai multă răutate ĭaste acéĭa întru domni şi întru alţi bărbaţi nĭameşi, a căror slujbă ĭaste nu numai adevărul să-l ĭubască, ce şi pre vrăjmaşi să-i pedepsască; care de nu va face, mult va cădea din cinstea oamenilor celor blagorodnici şi putĭarnici, de nu să va vedea nemică altă, fără cărunléţe pre capetele lor şi în limbile lor nimică altă, fără mincĭuna, nu să va arăta.

27. Va să fie frumos şi va să fie şi bătrîn, acĭasle doaă poſle nu să locmăscu între sine: de vei fi bătrin nu vei fi frumos. Av‹gustin›, la *Ioan*, 22.

C a p 14. Aicĭa pre scurtu Marco Avrilie arată unile de laudă oamenilor celor mari a le face şi de céle de hulă să să ferĭască

De multu, cînd eram eu tînăr şi tu bătrîn, eu cu banii şi tu cu sfaturile mă agĭutoriei. Iară vorba aceasta alte obiceaĭuri cére; că cei cărunţi te număscu pre tine

bătrîn, iară faptele te vinuescu ca pre tînăr. Ce să întoarcem voroava ni să cade; că eu să te agĭutorescu pre tine cu sfaturi bune, măcar de banii tăi să nu-mi dai nemică, aşĭa îmi pare că eşti dat după scumpéte, cît nice de un ban sfaturile şi pre sfétnicii romani nu ĭ-ai cumpăra. Iară pentru a mĭa spre tine de binefacere şi pentru datoriĭa priĭateşugului nostru te voĭu învăţa acmu un sfat de folos, din care să înţălegi ce să cade omului bun a face, pentru să să ĭubască de dumnădzăi şi să să îndrăgiasă de oameni şi să să cinstiască. Şi aşea, de pofteşti, Cincinate, între oameni să petreci viaţă odihnită, care scrisă cătră tine trimiţu de pururĭa să le ţii minte:

1 Nemică nu-i mai cu greu decît, după ce luăm de bine facirea, să ne lége spre toate. Fab. ⟨ius Quintilianus, *Declamationes*, 333⟩

Întîi, să ţii minte binile care vei fi luat de la cineva şi strîmbătăţile care lĭ-ai pătit a le uita să nevoeşti.

A doa, cel puţin, ce ĭaste al tău, să socoteşti multu şi cel multu, ce ĭaste ⟨al⟩ altora, puţin să socoteşti.

A triĭa, cu cei buni de pururĭa să te amĭasteci, iară de tocmala celor răi să fugi.

A patra, cătră cei mari greu, iară cătră cei mai mici blînd să te arăţi.

A cincĭa, celor ce sintu de faţă de pururĭa a face bine şi de cei trecuţi a grăi bine să nevoeşti.

A şeasĭa, scăderile norocurilor, cît de mare de ar fi, puţin să socoteşti, iară céle mici să le socoteşti pupurĭa mari.

Aşidirea, pentru să agonisăşti un lucru, să nu părăsăşti cel multu, nice, pentru cĭale multe neadevărate, un lucru adevărat să nu părăsăşti.

Mai pre urmă te rog şi-ţ aduc aminte că să nu aibi mai multu de un priĭaten şi prea să te voeşti să nu-ţ faci nice un nepriĭaten. Acĭastĭa sintu să să facă de cei ce poftescu să să numere de buni.

2. Rana grea de multe ori să lămăduiaşte, iar numele rău de pururea omoară pre om.

Nu mă îndoescu dară, că, dacă vei videa învăţăturile acĭastĭa scrisă, că vei pricĭape dentru dînsăle deosăbită desfătare, iară şi eu

mai mare desfătare voĭu avĭa dacă voĭu audzi că le faci acéstĭa. Că a da şi a scrie învăţături alése foarte lesne ĭa⟨ste⟩, iară a arăta întru faptele acĭale ce scriu foarte cu greu ĭaste. Şi aşĭa şi pentru datoriĭa prieteşugului şi pentru acéĭa ce am priceput întru tine, spre care cu slujbe de pururĭa cinsteşe ca să aibi am nevoit, că cu mijlocul mieu şi ispravnic de casă şi polcovnic pre oaste şi vistĭarnic şi mai mare peste călărime ti-am pus, care slujbe cu înţălepcĭune lĭ-a⟨i⟩ chivernisit, cît şi mulţămită mi-au dat senatul, căci prin nevoinţa mea ai agonisit acéstĭa şi pomenire vecinică ţie ţ-ai dobîndit. Iară acmu oarece am priceput de tine, care măcar de n-aş fi nice dănăoară înţăles, nice tu să nu fii făcut, adecă că lăsind slujba isprăvnicii lucrurilor de frunte, după neguţitoriĭa uscatului şi a mării tĭ-ai dat; şi cel ce dăunădzi erai călăreţu roman, acmu neguţitorĭu de Capua te arăţi.

3. Mai multu poate pana în mînă, decît pasărea în văzduh.

4. Un nepriĭaten a avea multu ĭaste, iară o sută de priĭateni abiĭa de agĭungu.

5. Mai lesne nu putem sfătui pre alţii întru ciale drepte, decît ei să le facă acélea. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 26.

Pînă aice, după ce am sosit, scriind puţin, am ţinut condeĭul mieu spîndzurat, adecă cînd cuget, oare întîi hulirĭa-ş întru tine părăsirĭa slujbei aşĭa de cinteşe, au acéĭa proastă şi de nemică slujbă de carĭa te-i apucat, de tĭ-ai uitat pre tine? Ţi s-au cădzut să-ţi aduci aminte de cei mai mari, carii pentru să-ş lasă copii şi nepoţii luminaţi întru stiagurile călărimei, viaţa ş-au vărsat cu ostenĭale, iară tu, rahna banilor, acéĭa vrednicie, carĭa ei cu singile în cîmpi vărsind au agonisit, o pierdzi.

6. Nime de bună voe nu să dă după céle noaă, fără acela ce are jĭale de céle dintîi. Apul⟨eius, *De deo Socratis*⟩

Cei mai mari ai tăi acéstĭa grăind nu greşăscu, de s-ar întoarce întru viaţa lor, în care au fostu cu nevoinţă, pregĭur, cinste, nu ti-ar lăsa o dzi să trăeşti, că pre feciorii carii scot pre părinţi din cinste şi numele cel bun, cu prĭa bună gĭudecată ai mîntui de viaţă ari putĭa. Cetăţile, tîrgurile, satele, casăle, munţii, fîntînile, pădurile, turmele, slugile, pietrile scumpe, banii, céle lăsate de cei mai mari, cu în-

delungarea vremii, de la o vréme pier. Că nemică nu-i dentr-însăle, care li-am putïa ţinea îndelungu, de pupurïa, fără a vieţii numele cel bun care ni-au lăsat noaă părinţii. Deci de vréme ce-i aşea, feciorul întru carele să stinge numele celor mai mari, a-i lăsa viaţă îndelungu de rudeniile lui rău şi cu hulă lucru ïaste.

7 Cei buni şi cinsteş feciori, părinţi lor grijă, iară cei răi şi de nemică durére aduc Naziianzi

Cînd înfloriïa Ţiţero preaînţăleptul şi toată republica cu sfaturili lui să otcîrmuïa, a căruïa înţălepcïune şi putére pre unii îi ardea şi oarecarile probozindu-l, pentru căci ar fi el de niam prostu, dzisă: dumnedzăilor deosăbită dau mulţămită, căci blagorodiïa niamului tău întru tine să sfîrşéşte; iară aşea vieţuescu, cît să fiu blagorodie celor de pre urmă alor miei, începătura şi pilda bunătăţilor.

8 Mintïa şi numele nu să pot îngropa Sidon ⟨ius Apollinaris, *Epistola II*⟩

9. Numele cel bun cine ş-au pierdut, viaţa au pierdut.

Nu fără mare jéle şi durére cunoaştem şi videm atîţea feciori răi şi pierduţi, pre urmă a celor mulţi oameni preabuni şi blagorodnici, stînşi întru familia lor, cît aşea a celor ce-s de faţă pomenire cu hulă, cum celor mai mari pomenire cu véste să înmulţăscu.

Nu mă poci îndestul mira, Cincinate, căci pre vrăjmaşi, după obiceaïul călăreţului roman, ai părăsit de a-i supăra şi te-ai făcut neguţitorïu, ca unul din prostime! Vei tu, părăsind pre cei streini, să face rău celor de casă? Vei aceluïa ce ne dă noaă viaţă să-i ïai viaţa şi carii ne mîntuescu de viaţă pre acela să-l mîntueşti de moarte? Vei celor învrăjbitori să le dai odihnă şi pre cei întru lineşte să-i mîntueşti din lineşte? Vei să dai acelora carii apucă ale noastre şi să ïai de la aciïa ce dintr-al său ne dau noaă? Vei să slobodzi pre cei vinovaţi şi să pedepsăşti pre cei nevinovaţi? Vei să fii tiran republicii tale, neapărătorïu patriei? Acestora tuturor să lasă acela ce-ş liapădă armele şi să dă după precupie.

10. Cine liapădă niamul său laudă cïale streine. Senec ⟨a⟩, *Irac* ⟨*lie*⟩ *fier* ⟨ = *Hercules furens*⟩

11 Mai lesne créşte vredniciïa, decît să încépe. Sen ⟨eca, *Epistola*⟩ 201

12. Nu ïaste cu dreptate să să adaogă moşiïa celor avuţi prin pagubile celor săraci Lac⟨tantius⟩ 300

Cu mare nevoinţă am făcut socotială întru mine ce ţi-ar fi împinsu de ai părăsit

rînduiala călăriei, căriîa toată lauda ai fostu dator să-i faci, şi ţ-ai priimit un féliu de hulă vieţii tale? Ţie dzic a fi de hulă carele eşti om de oaste, iară celor ce-s născuţi întru acestu niam a neguţitoriei de cinste ĭaste în oraş.

13. Nime nu poate vieţui cuvios, de nu va vieţui deodată şi cu cinste. Senec⟨a⟩, *De viaţa ⟨fericită⟩*

Aşea să ştii, Cincinate, că eu nu dau vină precupiilor şi neguţitorilor; nu hulescu tocmală celor ce cumpără şi celor ce vînd, că precum fără călărime războĭul nu să poartă bine, aşea fără neguţitori nu poate sta oraşul. Ce nu aflu altă pricină căci ai părăsit oştiriîa şi tĭ-ai apucat de neguţitorie, fără cît şedzind fără de nice un lucru afară să apuci, căci pe bătrînéţe nu poţi face furtuşaguri în giocuri. Dă-i, dară de cumpără eftin, Cincinate sărace, şi vinde mai scumpu. Multe făgădueşte şi puţine dă; măsură la luat şi la dat nu să aibi întraltu chip, ca să nu te cineva amăgiască. Să fii triaz, încă foarte cu grijă să fii, care lucru ĭaste de pază acelora ce păzăscu neguţitoriîa. Iară eu, gĭurînd, mărturisăscu că mai diriaptă va fi măsura cu caré dumnedzăii vor măsura viaţa ta, decît vadra cîrcimei tale.

14. Cu cît ĭaste cineva mai ascuţit, cu atîta ĭaste mai ochil. Ţiţer⟨o⟩, *Sluj⟨be⟩*, 2.

15. Părérea lui Dumnedzău ĭaste fără de nice o vină. Tertul⟨lian⟩, *Împotrivă Marchion*, 2.

Acéĭa în număr ai priimit, care orce soţiile tale în multe dzile au furat, tu singur, într-un ceas, cu vicleşug să apuci. Iară va fi vréme în caré vrînd, nevrînd, nu ceasuri care ar fi îndelungu, ce în clipala, caré ĭaste mai scurtă, vei pierde céle agonisite. Măcar că multu şi s⟨ă⟩nătoşi sintem şi avăm şi putem şi vieţuim, iară de la direptatĭa dumnădzăiască ori pentru céle réle făcute certare, cum pentru céle bune făcute plată a aştepta trebue. Şi aşea, din slobodzeniĭa dumnădzăilor, unul a mulţi ĭaste calo; şi de la o vréme un ceas de dzi ceartă pre toţi.

16. Cel rău agonisit, rău să împraştie Prato ⟨ = Plautus, *Poenulus*⟩

Cap 15. Aicea Marco Avrilie arată către Cincinat, priiatenul său, ca puţin să socotiască lucrurile céle rréle, învăţind că omul de ar fi cît de înţeleptu şi învăţat, pururia îi trebue sfatul altuia

De aş socoti că să va aşedza dentru înţălepciunia ta acela sfîrşit lumii şi deşărtărilor ei, care ţ-au aşedzat ţie şi dzilelor tale lumia, a te mîntui şi tu dentru dînsa şi audzirea eu dentru a nu sfătuire osteniala ta aş fi putut. Iară că atîta de mare iaste afară nebăgare de samă, pentru acéia trebuiaşte învăţătură şi oarecare aduciré aminte. Cu ciocanul a suna, măcar că briciul iaste néted, iară trebue a-l da pre tocilă.

Măcar că ar fi cineva cu minte prea ascuţită, iară îi trebuiaşte sfat.

De multe ori au fostu înţălepţi, iară nu întru ales, ce că lucrurile aşia sintu de crude, cît cu înţălepciunia sa a le coace acialia nu le pot, pentru cia voile lor, ca cînd ar fi tîmpave a le ascuţi, înţălesul lor a-l curăţi, socotiala cea adevărată a o face, mintia a o deştepta şi dentru toate părerile şi socotialele streine ca la o cutie trebue să să pue.

1. Doftorii, pentru sănătate, triste dau mîncări, ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 45.

2. Mai fără grijă a lua sfat, decît a da ⟨Thomas Aquinas⟩.

Carii vor să facă case mari, late şi frumoasă, la pusoaria temeliei să facă foarte mare pază trebue; că unde nu sintu tari temeliile, cu grijă sintu casăle. Zidiurile lumii, adecă staturile céle s⟨ă⟩nătoasă în care ne învălătucim noi, fiii deşărtării, sîntu zidite pre năsip nestătătoriu, cît măcar că ar fi tari şi putiarnici, de vîntu cît de mic să clătescu, de herbinţială crapă şi ploile le slăbăscu şi cînd nu socotim, de moarte din temelie să asamînă cu pămîntu⟨l⟩.

3. Ca pre arină, aşea avuţiile mai lesne-i a le apuca decît a le ţinia. Elian, 4.

Deci, vădzind oamenii că nu li s-au dat să fie vécinice, sîlescu să-ş gătiadză şie lucru viacinic, cugetîndu-ş case mîndre şi staturi, lăsind feciorilor foarte mari, în care cum într-altele, sîntu nebuni. Măcar lopăţi de

4. Cu mare apărare stau şi să întărescu toate, iară curund şi degrabă să răsipăscu. Sineca, ⟨*Quaestiones naturales*⟩

aur, țevi de argintu, meșterii crai, teslarii nïameși că ar fi și către acïastïa lasă patul pămîntului pînă la cel din lontrul pămîntului o mie de ani petrec pînă a sosi la fundul cel de pre urmă; iară nice-odată nu vor afla scală vîrtoasă și piatră vie, pre care ar zidi fără grije casa și ar lăsa șie pomenire nemuritoare.

5. Toate celui muri-toriu să schimbă cu lége făcută *Min* (=*Manilius*), Car-tia I

Toate dumnedzăii carii nemuritori au făcut de obște cu oamenii cei muritori, fără nemuritorie. Pentru acéïa ei să număscu nemuritori, că nici dănăoară nu mor, iară noi, muritori, că în toate dzilele murim. Deci dacă au oamenii sfîrșit, averile că n-ar avea sfîrșit, Cincinate, socotești? Ori că ar fi crud, ori coptu, ori putred, ori rupte, ori scuturate, numai ce-i caută pomului aceștii vieți de la copacïul mișăliei, carnei a să rumpe, care lucru nu vei socoti puțin. Că măcar că a muri a firii ïaste, iară de multe ori aflîndu-ne încă în frundzile și florile tineréților, chidile boalei, sau piatra nevoilor ne vine, așea cît, cînd socotim noi, încă vei să ne sculăm din pat, închidem luminile într-o noapte vécinică. Ostenitoare, cheltuitoare, nestrăbătută și slabă de țăsut pîndză ïaste ce, precum în multe dzile să țése, așea într-o clipală a vremii să rumpe. Foarte mîhnit lucru vederii ïaste: cu atîta ostenială créște omul, cu atîta cheltuială pînă a sosi la statul cel cinsteș și cînd ne pare puțin, așïa perim, cît nice o pomenire nu să află.

6. A să impuțina trebue oarece să ap-ropie de holar spre apus și spre céle de pre urmă plecindu-să. Chiprian, *Trac*(*tatul*), I

7 Orice vine pină la virvu, mai multu cré-șterii loc nu lasă. Se-nec(a, *Suasoriae*)

Pentru dragostea ce ïaste împreună, între noi, Cincinate, te rog, pentru dumnădzăii cei nemuritori, și poftescu ca să nu credzi lumii, a căriïa ales și deosăbit lucru ïaste, suptu prïa supțire aur, a ținïa multă rugină; suptu văpsala adevărului, cu o mie de mincïuni să ne îngreuïadze; cu scurtă desfătare întunérece de dureri să amestece; cărora arată prïa mare bună-voință, pre acéïa mai curund îi amăgéște; cu cît mai multu de binile ei dă cuiva, cu

8. Abiïa de agïunge toată viața ca să te inveți [a uri] aces-tu lucru numai, a uri lumïa Senec (a). Carte III

atîta mai curund aceluĭa mai mare scădére-i aduce; celora ce-i slujăscu cu şagă, plată de sirgu le dă şi de cei ce tare să ĭubĭaşte, de aceĭa tare-ş batgiocurĭaşte. Şi aşĭa, din somnul cela ce-i fără de grijă, cu prea mare grije ne deştiaptă pre noi. Şi lumea, sau o ştie sau nu o ştii; de nu o ştii, căci îl slujăşti ei, de o ştii, căci o urmedzi pre dînsa. Au n-ai gĭudeca a fi nebun furul acela care ar cumpăra ştriangul acela cu care s-ar spîndzura? Sau ucigaşul de om care ar lucra sabie de care s-ari gĭunghĭa? Sau jacaşul care ari arăta puţul în care s-ari îneca? S-au vîndzătorĭul care eşind la ivală, unde s-ar tăe în patru bucăţi? Sau vrăjbitorĭul care s-ari arăta singur gĭudecăţii, ca să să ucigă singur cu pietre? Iară adevăr, cu multu mai nebun eşti tu, dacă nu cunoşti lumĭa, lumii slujăşti şi lumii urmedzi.

9. Cel ce purcĭade spre păcat, purcĭade spre pierdzare. Filon, ⟨*De vita Mosis*⟩, I

Spune-ţ⟨i⟩-voĭu ţie un lucru aşea de mare şi ales, cît să nu-l mai uiţi: mai mare credinţă ne trebue noaă, cu care am créde, care videm cu ochii, deşartări foarte deşerte, decît să crédem minunile céle straşnice care audzim cu urechile. Să nu treci fără nevoinţă, ce să le rumegi, te rog, ce am dzis şi care nu ĭaste fără adîncime. Au tu socoteşti, Cincinate, că cei bogaţi şi oamenii cei supuşi la loc ales, căci au bani mulţi, au grije puţine? Ce aş vrea tu să mă credzi, priĭatene, că aceasta ĭaste socotiala bunelor aceştii lumi, că mai întîi de va închide cineva nenorocos o sută de galbeni de aur în secriĭu, gîndul lui cu o sută de mii de griji să va învălătuci.

10. Mai mare robie ĭaste norocul cel mare Polib⟨ius⟩, 26.

Vădzut-au cei vechi, de demultu, videm noi aceasta ceşti de astădzi, vide-vor aceastaş cei de pre urmă, că banii carii agonisim sîntu cu numărul hotărît, adecă au sfîrşit, iară grijiĭa şi pricile carele le aduc banii cu sine, nesfîrşite şi nehotărîte sintu. Puţine neamuri în Rîm, cu chipurile mari şi iscusite vedem, care în scurtă vréme n-ar

fi vădzut în gîndurile sale grele griji, groznice, cu vecinii săi nepriïateşuguri, marea moştinirilor zavistie, peste măsură a priïatenilor apucări, cu primejdie a nepriïatenilor răutate şi întîi în divan price. Deci, carii pentru să întăriască oala cu a norocirilor a patru socotïale au pus. A cîţi orăşéni că s-au tîmplat, am văzut eu, în locul unui fecior al său ïubit, să lasă altul că au rămas moştenitorïu celor lăsate de părinţi feciorului său, de care nu gîndiïa, de li-au petrecut fără de nice o grijă. Că nemică nu-i mai direptu decît acéïa carii în viaţă au viclenit pe alţii cu deşărtarea cugetelor sale să cunoască la moarte vicleşugurile altora.

11. A avuţiilor frunte vësălă cu multă amărăciune în lontru sămînată ïaste. Va⟨lerius Maximus, 44⟩

Foarte ar fi nedirepţi dumnedzăii cei direpţi de ar da celor răi vréme şi loc să facă orice rău ar vrïa cu cugetul lor. Ce aşïa dumnedzăi⟨i⟩ sintu de prïavădzători şi preaînţălepţi, cît s-ari părïa că oricum trec începăturile celor răi că ari prii şi ar suferi, iară acéstïa, cînd cură prea multu, cu atîta mai cu răbdare le împraştie.

12. A lui Dumnedzău răbdari într-ascunsu ïaste. Hier⟨onymus.⟩

Neîmblîndziţi ar fi dumnedzăii şi ari suferi fără cale céle nedirïapte de ari lăsa celor răi carii cu multa scădére au strînsu acelor mai mulţi bune, camăta cu odihnă şi îndelungată să petriacă. Prea mare nebunie ar fi, mi să pare, cînd ne ştim că în lacrămi ne naştem, cu gemutul că murim ne vedem, iară căci suferim rîsuri întru viaţa noastră. Aş vrïa să ştiu de la lume ce o ïubăscu pré dînsa, de vréme că întrăm în lume cu plînsu şi dentr-însă cu gemut eşim, căci ar vrea rîdzind să vieţuiască; că pravila ïaste, cu care măsurăm să fie driaptă peste tot.

13. Întîrdziïarea certării Dumnedzău cu asuprială plătïaşte. Val⟨erius⟩ Ma⟨ximus, 1, 2⟩

14. Nu ştii sărace că, cînd te temi ca să nu slăbască lucrurile casii tale, să slăbéşte şi să sfîrşïaşte şi singură viaţa şi sănătatïa. Chi⟨prian⟩, *Vor*⟨be⟩, 1, cap 1.

Socotind, Cincinate, acmu vîrsta ta, de m-ai chema pre mine la sfat, ai cïare de la dumnedzăi moarte, ca să te odihneşti ca un bătrîn desăvîrşit, nu a vieţui, ca să vieţuieşti după obicéïul tînărului nebun. Pre mulţi i-am plînsu eu, cu multe lacrămi în

Rîm, vădzindu-i pre dînşii că să duc din lume, iară pre tine, Cincinate, ti-am plînsu şi te plîngu cu lacrămi de singe, prăvindu-te că te întorci la lume şi cinstïa ta în senat şi a celor mai mari niamuri (în senat) şi prieteşugul mieu şi vredniciïa ta şi socotiala rudelor tale şi vătămarea oraşului, întru atîta rahnă a ta au trebuit să te înfrînedzi.

15. Céle ce nu putem urma să nu rihnim. Senec ⟨a, *De tranquillitate animi*, 11⟩

Cugetă, Cincinate, nenorocitule, că cei cărunţi trebue să să cinstiască; cari cad şi cu cinste trebue să să zăbăvască. De vréme ce eşti din niam ales, de slujbe îngreuïat, de vîrsta încărcat şi orăşïanilor că ai fostu drag, au trebuit să socoteşti că mai multu poate folosi pe o cărare îngustă ce duce pre cei buni, decît perirea prostimei, care ïaste prea lată cale celor răi. Că măcar că céïalaltă la întrat ïaste îngustă, iară nu-i orbéşte ochii ca céïa ce ïaste plină de prav.

16. Nice să amăgéşte socotiala bună, nice amăgeşti nici dănăoară. Mami ⟨ = Manilius⟩, Carte 2.

Îţ⟨i⟩ voïu da ţie sfat, care, de va cădea rău, să nu mă mai aibi priïaten. Întrebi care sfat ar fi? Feréşti-te de avuţii rătăcite, cu care te îngreuedzi, cu orecare groznic şi lunicos lucru, avînd aşïa de supţire vieţii tale sfïatnic. Că cei ce sintu în vîrsta ta, depotrivă a să stinge mai multu decît a lumina îi videm. Cătră acestu sfat adaog învăţătură, ca niceodată să nu credzi norocirii de acmu, ca pre o prorocie nărocului celui nenorocit. De vréme că ai păşit, ca un nebun, pe potică aşïa de ponorîtă, te sfătuescu să te pogori încet, ca un înţăleptu, aşea cît mai bine să dzică că te-ai pogorît, decît că ai cădzut.

17. Cu cît înălţarea ïaste mai mare, cu atîta primejdiïa mai grïa. Adag⟨iu⟩

Sfîrşit fac acmu scrisorii méle. Summa (aceasta), aceasta ïaste, care cu nevoinţă să o păzăşti; că a-ţi fi vrédnici de blăstămare şi tu şi félïul vieţii tale, căci neguţitori făcîndu-vă, săraci vieţuiţi, pentru să muriţi bogaţi. De blăstămare că sinteţi voi preaînsămnaţi, iarăş poftorescu şi voïu prociti, de vréme ce a unue rău rîvnire cu scădére a mulţi buni ïaste să să pliniască.

18. Priïateşugul cu fapta, nu cu cuvîntul, să să ispitiască. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 61

Aicea sfătuiaşte pre domni şi pre cei mari să să ferească de céle spurcate, că blîndéția şi bunătatia iaste prea vriadnic lucru chipului împărătesc. Cap 16

Pisistrat, vestitul tiran a athineilor, pentru multe vrăjmăşii ce făcea, neputîndu-să suferi de priiatenii lui, fu părăsit, mărgînd fieştecine dintre dînşii pre acasă-şi. Care lucru vădzind tiranul şi hainile şi banii toți în saci puind, de umere li-au dus la priiateni şi vărsind multe lacrămi înainte-le, aşea au grăit: Iată hainile, iată banii aduc, ca de vă veți întoarce la tovărăşiia mea să ne întoarcem toți la casa mea; iară de nu veți să urmați tovărăşiia mia, întru ale voastre mi-am ales mie să rămîiu.

1 Omul fără om nice cu un mijloc a vieții nu poate. Lact(antius), 6, 3.

Iară de vă iaste voao urîtă deprindiria mea, eu foarte a vă sluji voao poftescu, că ştiți că nu să să numască acéia priiateni adevărați, carii unii altora nu îngăduescu.

Plutarh, întru *Apoftegmațele* sale, dzice că Pisistrat au fostu peste samă de bogat şi apoi lacom de tot, cît fu pedepsit cu întunérecile céle vécinice. Oricît aur şi argintu o dată cădea în mînule lui şi de-i trebuia să cumpere ceva de la aceiia carii din vréria lor nu-i da, fără voia lor, din poronca lui li să lua. Şi aşea, cînd fu aproape de moarte, sau mai multu, dacă muri tiranul, socotiră acestu lucru athineii să cumpăniască trupul lui Pisistrat mortu cu avéria lui. Şi ce-i de mirare la spus, înşeşit au tras mai multu numai cumpăna de aur şi de argintu, decît trupul lui. Fiind întrebat Lid filosoful, carele pre acéia vréme era la Athina, ce ar trebui să să facă cu avérea lui, deodată şi cu trupul lui, aşea au răspunsu: Oricine dentru cei ce viețuescu, ce va cunoaşte al său că i s-au luat de tiranul, acéia îndată să i să întoarcă lui socotescu. Nice să vă pae mirare căci nu vă sfătuescu ca să să pue vistiia-

2. Cu cît mai bine iaste a avia sănătate fără bani, decît bani fără sănătate. Amrad (=Ambrosie), *Sluj b(e)*, 2, 25

3. Lacomul, fără cînd moare, nemică nu face cu cale. Mam. (=Mimi Publiani)

4. Vedzi, tirane, uită-te.

rîul lui în visterîa oraşului, că nu din jacurile tiranilor, ce din sudorile orăşenilor dumnedzăii vor să îmbogăţască oraşele. Iară de vor rămînîa niscarva averi şi nu să vor cunoaşte de la cine sintu apucate, acélîa la cei săraci să să împartă socotescu. Că foarte lucru direptu îaste, pre carii cei mulţi i-au sărăcit tiranul, pre aceştîa nu mulţi să-i îmbogăţim noi. La îngroparîa lui ce să atinge, trupul lui pasărilor să-l scobască şi dulăilor să-l mănînce să-l aruncaţi sfătuescu. Nice să vă pară voaă această socotială a fi cumplită, că nice sintem legaţi şi datori mai multu pentru dînsul să facem, la moartîa lui, decît cît au făcut el pentru sine în viaţă, carele, supărat fiind de lăcomie, n-au suferit să cumpere loc de şîapte urme de picior, care loc i-ar fi lui de îngropare. Nice voi să nu ştiţi cu cîte bunătăţi au dăruit dumnedzeii pre Ţara Grecească, rumpînd viaţa tiranului, dintru care bunătăţi aceasta-i întîi, că de acmu multe averi să vor ţinea în volnicie. A doa, că multe den ostenîale să fac slobode limbile. Că acestui tiran avuţiîa mare lipsă şi sărăcie făcîa în oraş, iară a noastre limbile mai mare parte de dzi a grăi rău de dînsul era învălătucite

Acesta mic filosoful doaă lucruri că au atinsu mi să pare, den care cum cel lacom îaste pricinătorîu întru oraş, adecă că strîngînd multu aur şi argintu, neguţitoriile şi precupiile, din care să hrănéşte norodul, stau gios şi că îaste tuturor urît; aţiţă prea multă ură şi blăstăm întru inimi şi aşea dă pricină celor bogaţi a cîrti şi a celor săraci a sudui.

Între legile longobardilor, aceasta încă au fostu preavrédnică, aşea de ştiut, cum şi de urmat, adecă au aşedzat acei ce ar avîa aur, argintu, bani, urşinic, haină grecească, în toţi aii înaintea divanului le aducîa, să-ş dea sama; şi aceasta spre acela hotar făcîa, că pre nime nu lasă să

5\. Lăcomiîa îaste păcat pornit şi a tuturor răutăţilor şcoală Ro⟨n⟩ s⟨ard⟩ 7, 68

6\. Vedzi-le, cumplile, slepena cea intii a fericii îaste să nu le arăţi cu cădére alor tăi Cas⟨siodor⟩, 5, 10

7 De toate ca nişte muritori vă témeţi şi toate ca nişte nemuritori le rîhniţi Seneca, *Pentru scurtătea vieţii*

8 Obedziţi, aurul la comul⟨ui⟩ şi aurul, obedzile la lacom îaste Adag⟨iu⟩

9 Întru a adaogi lucrul, nu prada lăcomii, ce măiestriia bunătăţii trebue să s⟨e⟩ ciarce Ţiţero, ⟨*Pro Rabirio Postumo*⟩

scoată bani, ce la cumpărat și la vîndut și la precupii între orășéni să să împarță banii. Și cu aceĭa ce nu vrea să dĭa banii spre créștería casii sale, luîndu-i îi da la triaba țărîi.

De ar face astădzi ai noștri, creștinii, ce făcĭa oarecînd longobardii, nu s-ari îngropa atîta mulțime de bani în pămîntu, nice atîțea lacomi de mulți, în toate orașele nu s-ar afla. Că nemică nu-i mai strîmbu lucru, decît a ținĭa pre un avut în vistĭarĭu, din care ar putĭa trăi o mie de săraci.

Și măcar că nime nu să poate apăra de lăcomiĭa cea afurisită și nemăsurată, rahnă căreĭa ĭaste tuturor rînduĭalelor scădére și ca în chipul molii, carĭa ori fiece haină bună o strică. Ce, ca să grăim adevărat și slobod, nemică nu-i care mai multu ar negri și ar grozăvi niamurile cĭale știute și pre oamenii cei blagorodnici, decît lăcomiĭa. Că mai de perire ĭaste un grăunțu de năsip intrat într-un ochĭu, decît boala ce-i dzic carbucul, în picior făcută.

Aghesillau, împăratul preavestit a⟨l⟩ lachedemonilor, fiind întrebat de un thevan care cuvînt ar fi împăratului mai multu de ocară și care ar fi mai de cinste, să fie dzis: domnului să cade nice un lucru mai greu să nu-i pară, decît cînd îl număscu bogat; așijdirea de nemică mai multu să nu să bucure, decît cînd îl vor numi sărac. Că domnii cei cu bun nume și laudă nu în bani, carii îi pune în vistĭarĭu, ce în mari de binefaceri care arată, să socotescu a fi. O, socotială adevărată, împărătiască și vrédnică, care să o ție minte domnii!

Alexandru, Pir, Nicanon, Ptolomeĭu, Pompeĭu, Iulie Chesar, Sțipio, Hanibal, Marco Porție, Avgustu, Tit, Traian, Theodosie, Marco Avrilie domni au fostu, mari și prĭaputĭarnici, iară deodată au fostu și pricinători, carii lucrurile alĭase, de dînșii lucrate, li-au arătat în cărți, sărăcie în care s-au aflat la moarte au scris Că nu le era

10 Cineș cu al său să fie îndestulat Sariz ⟨beriensis Polycrati cus⟩ 44

11 De perire răutate ĭaste lăcomiĭa domnului Rud ⟨ = Ron sard⟩ 5, 24

12 Domnul bun să fie șie sărac, țărîi bogat, scumpu întru lucrul său de casă și cătră alții îndurătorĭu Dio C ⟨assius⟩ Carte 56

13 Ce nu vi-i da priĭatenului flămîndu, vei da celui rău, bălînd sau sunînd Sid ⟨onius Apollina ris⟩ 4, 2

lor aşea de laudă averile cheltuite cum le era lucrurile céle de dînşii cu putére lucrate, măcar că şi oamenii cei de gios şi prostimĭa şi domnii şi boĭarii sintu lacomi. Iară vina amîndurora nu le ĭaste tot într-un chip, măcar că amîndoi sintu de hulă, cum cei mici, aşĭa cei mari, pentru lăcomiĭa Că săracul de-i strînsu de frica lipsii face, iară omul blagorodnic de strînge şi ascunde cevaş, face pentru rahna îndestulării; şi aşea ar dzice că acel blagorodnic, blăstămat să fie, carele înoată în toate averili, iară de nume bun să aibă, nemică nu poartă grijă.

Cînd poftescu domnii şi cei mari să aibă lauda măririei şi blagorodniei sale aş vrea să ştiu dintru dînşii ce pricină lăcomiei ar avĭa. De ascund acélĭa dzicînd ca să-i agĭungă hrannă, decît aceasta nemică nu-i mai surd lucru, cînd oricît de prea supţire (lucru) vieţuĭaşte bogatul, iară mulţi sintu carii ar vrea să să dea rămăşiţile mésii lui, decît din bucatele ce rămîn să le ducă în casăle sale.

14 Împodobită masă norocul, iară bună talea plecată pune Isnod (= Rhodiginus) 7 cap 11

Iară de strîngu acélĭa dzicînd că pentru să să îmbrace şi să să împodobască strîng şi această ĭaste surdă. Că a celor mari podoaba nu stă întru aceasta ca împodobiţi să să poarte pentru cinstĭa, ce să prăvadză ca ispravnicii lor să nu îmble cu pîndză învălătuciţi şi goli.

De strîngu acélĭa pentru podoaba curţilor şi casălor sale şi aceasta de nemică ĭaste. Că oricarii den domni, întrînd în curtĭa altuĭa, mai multu pre cei ce să află în casăle domnilor întriabă întru bunătate, decît covoarăle cari sintu în curte de multu preţ ĭau aminte

15. Trebue împodobită fie vrednicĭa din casă, iară nu să ciarce toată vrednicia din casă Tit⟨ero⟩ Sl⟨u⟩j⟨be⟩ 3

De strîngu dzicînd pentru zidĭurile pusă împregĭurul oraşelor ţărîlor sale, pentru ca cu cetăţi întărind meidianurile şi acestu răspunsu, ca şi cĭalĭalalte. Că nemică mai multu a face ostenială domnii cei buni nu li să cade, fără cît să siliască a să afla

16. Nice zidĭul, nice armele nu apără pre hatmanul lacom Alec⟨sandru⟩ 4

în dragostea celor supuşi ai săi. Că de au domnii dragoste despre ai săi, nu le trebue mai tari zidĭuri decît inimile supuşilor.

De strîngu acélĭa dzicînd pentru căsătoriile feciorilor săi şi aceasta-i surdă. Că aflîndu-să domnii şi cei mari cu multe moşii, nu le trebue strînsoare de mulţi bani în cămară. Că de vor fi feciorii buni, moştinirea ce vor lua vor lăţi-o; iară puindu-li-să împotrivă norocul, de vor fi răi, care li s-au lăsat pre urmă le vor pĭiarde.

17 Feciorilor avuţii a strînge, acoperiré lăcomiei ĭaste. ⟨*Teatro morale di Cherub. Giarardi, 384.*⟩

De dzic că strîngu acélĭa pentru oştili (de apărare) şi aceasta fără de cale apărare ĭaste. Că războĭul de nu ĭaste cu cale nice domnii să-l apuce, nice supuşii să-l sfătuiască; iară de-i cu cale, nu el, ce orăşénii să facă cheltuĭale trebue. Că în războa⟨e⟩le ce sintu făcute cu cale şi priimite puţin vor folosi cheltuĭalele domnului şi cei ce vor fi ostaşi ai lui nu vor priimi a-ş pune viaţa pentru dînsăle.

18. Una tututor părére, sănătatĭa domnului. Plinie, *Paneg*⟨*yrius Trajano*⟩

De dzic că strîngu pentru îndestularĭa la vrémĭa morţii să împarţă şi să dea la alţii şi aceasta socotind în loc de înţălepcĭune mai mare nebunie ĭaste. Că în ceasul morţii mai multu folos face domnilor acéle ce li-au dat în viaţa lor, decît acélĭa care s-ar da de alţii, ce-au stătut a multe lucruri moştinitoare. Că aşĭa fără socotială lucru şi de rău fac domnii şi cei mari, nepriimind a eşi din hulă acelor lacomi şi scumpi, pentru să pue puţinei bani blăstămaţi în vistĭarĭul lor. Că, precum mărturiséşte ispita, nime nu poate fi lacom la bani, care ĭaste buiac întru socotială (şi întru bunătăţi strîns).

19. Lui Dumnedzău mai driaptă jărtvă ĭaste lucrul dreptatĭa. Lac⟨tantius⟩ 6, 12.

20. Cui nemică nu-i destul, aceluĭaş nemică nu-i ruşine. Elian, Carte 4.

Dzice Plutarh, de norocul lui Alexandru, că între priĭatenii cei de aproape a marelui Alexandru era Perdica, carele vădzind pre Alexandru că orice ar agonisi cu mare osteneală şi cheltuială pre lesne dăruĭa, să fie dzis Perdica lui Alexandru: Prealuminate, preaputĭarnice doamne, spune-m⟨i⟩ mie de vei da altora orice ai, ţie

21 Banii a indestula pre ostaşi iară lauda pre domni să cade Saxon ⟨= Saxo Grammaticus⟩, Carte 1

ce-ți va rămînia? Atuncia să fie dzis Alexandru: rămîne-m⟨i⟩ mie lauda de la aciia cărora am dat și am agonisit. Și cătră acĭastĭa îmi rămîne nădéjdea acelora carii sintu să-m⟨i⟩ dea și de la carii să-mi agonisăscu. De aceasta, dzice, să mă credzi, Perdico, că de aș fi socotit, că vor cugeta oamenii cum cĭale ce am luat că n-aș fi luat cu aceĭa poftă și lăcomie aprinsă, nice a unue tîrgușor cît de mic, așĭa să mă ĭubască Mars, un lemnu n-aș fi răsturnat și nice un războĭu n-aș fi început den toată lumĭa. Ce acestu hotar să fie sfaturilor méle: mie numele și lauda cea agonisită, iară avuțiile între alții voĭu împărți. Aceasta voroavă s-au cădzut domnului mare.

22. Frumos folos ĭaste a numelui bun și de laudă a urî împuțitile lucruri a banului Cas⟨s⟩i⟨odor⟩ 5, 12

De ar fi în zadar acéle care ori în cărți li-am cetit, ori cu acești ochi ai miei li-am vădzut, încă cît de bogați de ar fi, tot li să cade oamenilor îndurați a fi. Că domnii și oamenii cei de cinste carii sintu la dat întru mare cugetare, aceiĭa la avut de pururea sintu cu noroc (și precum ĭaste dzisa acéĭa a franțozilor: dzéci bani de vei da, dzéce bani îți vor veni, de vei da galbeni, galbeni vor veni). De multe ori să prilejĭaște de acela ce dă puțin îndurat și cela ce dă multu scump, să numește, a căruĭa rău o pricină ĭaste neștirĭa. Că scumpĭatea și îndurarea nu rădzimă în a da veri multu, veri puțin, ce întru a ști a da dreptu; că de binefacerile cu siială și fără vréme date, nice celuĭa ce ĭa, de folos, nice celuĭa ce dă, de cinste nu sînt.

23. Nu ce ar fi sau ce s-ar da, ce cu ce minte s-ar faci și s-ar da. Seneca, *De binefac⟨eri⟩* I, 6.

Mai multu dă lacomul o dată, decît altu îndurătorĭu de cîteva ori (din ce s-au izvodit dzisa: de va da atîta cel lacom cît dă cel îndurătorĭu, toată imătura spală). Ce între îndurarĭa unuĭa și-ntre scumpétĭa altuĭa această despărțire ĭaste, că cel blagorod și-naltu la cugetare, ce dă, a mulți dă, iară cel strînsu ce dă unuĭa dă. De care lucru fără folos trebue domnii să să feriască; că întru aceasta de ari avea pre unul carele

24. A mulți trebue să să împarță îndurarĭa Sen⟨eca⟩, *De b⟨inefaceri⟩* 2, 28.

25. Nu poate să fie tocmală cîndu de la alții să ĭau și altora

li-ar da laudă pentru îndurare, iară o mie de hulit vor avïa, carii îi vor huli de lăcomie.

De multe ori să tîmplă de domnii şi cei mari la împărţirea de binefacerilor înduraţi, iară în prejma acelora căror le dau acélïa, nenorociţi sintu. A cărui lucru pricina ïaste că socotindu-să că céle ce dau că ar da a oameni harnici şi bine obiciuiţi, să simtu pre urmă că au dat unor oameni nemulţămitori şi uitători; şi aşea nice pentru cïa de binevoinţă ce le dau nu-i îndestul, ce luînd altora dobîndescu ură.

Nice ïaste îndestul a fi domnilor şi celor mari la dat cu inimă blagorodnă, ce a şti le trebue lor cînd, unde, cum şi cui să dïa, că într-altu chip dînd vor agonisi hulă şi pîră că strînge avuţie. Cînd au pierdut oamenii céle ce au avut, cu giocurile, cu curviili, cu ospéţile şi cu altu félïu de răutăţi ca acïastea, a ocărî pre dînşii foarte cu cale ïaste. Iară de au cheltuit ale sale ca nişte oameni blagorodnici şi vrédnici, nu ïaste pentru ce-i huli. Că nu pre acela ce-i piïare, ce pre acela ce piïare rău trebue a-l ţinïa de rău. Nice cu aceïa ce dă, de nu dă bine, de acea dare nu să cade omului înţăleptu să se bucure.

Dio Grecul spune de Sever, împăratul Rîmului, că pre vrĕmïa cînd să sărba dzioa idolului Iunon, fiind dzi mare acïa dzi, aşïa alor săi ispravnici, cum celor streini împărţiïa daruri. Pentru acéïa tare lăudîndu-să de toţi orăşïanii, aşea să fie dzis: Voi, oroşïani, de socotiţi că m-aş bucura eu de darurile şi binefacerile şi de laudile care mi-aţ⟨i⟩ da mie că m-aş trufi, ce iară aşea să mă ïubască Mars, aşea că să ne dea an fericit Iunon, cît că mai durïare am pentru céle ce a da nu poci, decît céle ce cu bucurie am dat.

să dau bani. Ţiţer⟨o⟩, *Sluj⟨be⟩*, 2.

26. Îndurarea multe străji are. Ţiţer⟨o⟩, *Sl⟨u⟩j⟨be⟩*, 1

27 Tovărăşiïa cinstii de pururïa ïaste folosul şi a folosului ïaste cinstïa. Amvros⟨ie⟩, 5, *Sluj ⟨be⟩*, 14.

28. Aşea trebue să să cumpăliadze îndurarea, cît să nu să lăţască prïa cu mare varsare. Plinie, 2, Carte 4.

29. Îndurarea nice să să lipsască, nice peste măsură să să viarse. Sen⟨eca⟩, *De binefate⟨ri⟩*, 1, 4.

Cap 17. Aicĭa arată că domnii şi cei mari au deosebită datorie a avea grijă să să aréte părinţi văduvelor şi celor miaseri

Scrie Avrelie Macrovie, Carte 3, 1, *Saturnal*, că în vestit oraşul Athinei era besĭarica ce să chema a m⟨i⟩l⟨o⟩s⟨î⟩rdniciei, carĭa aşea de cu nevoinţă să să afle de pururia încuĭată cu mare pază, cît de nu era cu socotiala şi slobodzănie sfatului, nemărue nu era slobod să între într-însă, căci acolo era puş stîlpi cu chipurile numai a domnilor celor m⟨î⟩l⟨o⟩s⟨î⟩rdnici, adecă milostivi. Aşijdirĭa nime nu întra să să roage acolo, fără numai aceĭa oameni carii era milostivi. Şi iară deosăbită nevoinţă suferiĭa athineii ca să nu facă ceva cumplit şi neîmblîndzit, ca să nu să cĭarte şi însămnaţi de cumpliţi a fi. Şi aşea, de vrea să supere pre cineva cu hulă mare, nice dănăoară nu-l lăsa să margă la şcoală a filosofilor, pentru să învéţe, nice dănăoară în besérica m⟨i⟩l⟨o⟩s⟨î⟩rdniciei, pentru să să roage, a nu-l lăsa poronciĭa. Că pre cel ce nu-l lăsa la şcoală, ca pre un gros la minte însămîndu-l, iară pre acesta pîrîndu de tiran.

Spun istoricii că într-acĭa besĭarică au fostu un stîlpu foarte vestit a unui împărat grecescu, carele au fostu preabogat şi preamilostiv şi între toate preîndurat au fostu, carele fără vistérĭurile care au dat beséricilor şi banii ce au împărţit la săraci, luasă grijă să hrăniască în Athina pre toţi méserii şi hrană să dĭa tuturor văduvelor Cu cît mai cu direptate să prăviĭa întru acĭa besérică stîlpul cu chipul acelui împărat m⟨i⟩l⟨o⟩stiv, care pre cei méseri hrăniĭa, decît pre stiagurile hatmanului, care era spîndzurate în besérică, care au jăcuit văduvile.

Toţi domnii cei vechi, de cei vrédnici şi înţălepţi grăescu şi streini de cumpliciĭunĭa tirăniască, măcar că era însămnaţi întru une răutăţi, iară de pururĭa laudă

1 Celor supăraţi întinde mîna, ca şi ţie mîna lui Dumnedzău să ţi să întindză, care ai datorie, omuli Grig⟨orie⟩ Nazian ⟨z, *Epistola* 49⟩

2 Nemică nu laudă pre sufletul creştinescu, ca mila Amvros⟨ie⟩ *Sluj⟨be⟩* 2

3 Vedzi, tirane, ce loc de laudă ai undeva

4 Mila împăraţilor Iasle cea întîi dzĭa stĭa Vo⟨p⟩is⟨cus⟩ *Aurilian* ⟨ = *Vita L. Domitii Aureliani*⟩

5. Rău au făcut, iară cu bună inimă Fab⟨ius Quintilianus⟩ 7 Gl ava⟩ 5

şie şi cinste ş-au agonisit şi au purtat, căci ar hi fostu milostivi şi buni îndurători; că cumplirĭa şi tirăniĭa caré arăta împotriva vrăjmaşilor, cu bunătatĭa şi milostivirĭa cu caré căuta pre cei méseri, plinind.

Plutarh, întru ale *Politiei*, spune precum rîmlénii aşedzasă rămăşiţile méserilor, a oaspeţilor a nuntelor şi a veseliilor, toate să să dea văduvelor şi méserilor. Care obicéĭu aşea să aşedzasă în Rîm, cît de petrécĭa vrun bogat acéle rămăşiţe şi nu le da la mĭaseri, slobod era celor mĭaseri pre acela să-l pîrască de furtuşag.

6. Nu tae Dumnedzău mai nainte spinul, pînă nu va lua întîi de acolo spărangul. Rodeg ⟨ = Rhodiginus⟩ dzice.

Aristid, întru oarecare oraţie de podoaba romanilor, spune că avea obiceaĭu domnii perşilor de nu şidĭa mai nainte la masă să prîndzască, sau să ciniĭadze, pînă nu dzicĭa la porţile împăraţilor trîmbiţile, dînd sămnu ca toţi méserii şi văduvile să să strîngă acolo; că era pravilă între dînşii, ce ar rămînĭa din mésele împăraţilor să se împartă celor ce li-ar trebui.

Cuvintile lui Falared într-o carte aşea sintu, cătră un priĭaten a lui: Cartea ta pre scurtu o am luat şi cu cartĭa ta hulă, măcar nu lungă, iară groznică; care întîi mi-au fostu durére, iară după ce au sosit la mine bucurie aliasă mi-au fostu mie. Că mai mare ĭaste la bunăvoinţă a priĭatenului certare, decît a nepriĭatenului acoperita îmbunare. Între altele, ce-mi eşti pîrîş, acéstĭa le numeri că mă ai de tiran, de vréme ce nu ascultu de dumnădzăi, besericile nu le cinstescu, preoţii îi ucig, pre cei nevinovaţi îi gonescu, pre cei supuş îi prad şi, ce-i mai rău de toate, nu ertu nici unuĭa rugămintĭa şi că nice pre cei de casă nu-i lasu să între la mine.

7 Ce giudecă Dumnedzău a fi nedreptu, a fi dreptu nu poate. Chiprian, ⟨*Epistola*⟩, 2.

8. Lui Dumnedzău ĭaste priimit orice ĭaste după puţinţă Nazian⟨z⟩, I

Ce dzic, că nu ascultu eu pre dumnădzăi? Adevărat dzic, că de aş face cîte vor dumnedzăii, prea puţine de acéle ce vor oamenii aş face. Că nu cinstescu besericile? Şi aceasta că-i adevărat, mă mărturisăscu. Că dumnedzăi⟨i⟩ vor da la noi inimile mai

9. Cu roadă trebu⟨ie⟩ să fie osteniala de obşte. Cas⟨si⟩odor, 3, 19.

multu decît beséricile zugrăvite ar avĭa. Ce dzic că ucig preoţii? Şi aceasta mă mărturisescu că-i adevărat. Că sintu aşea de necuraţi şi răi, cît mai mare cinste fac eu dumnedzăilor, ucigîndu-i pre dînşii, decît ei închinînd dumnădzăilor jirtve. Ce dzic că prad supuşii miei? Că aşĭa ĭaste, mă mărturisăscu. Că de vrĭame ce-i apăr pre dînşii de vrăjmaş, cu cale ĭaste ca hrană să-mi dĭa şi mie şi oamenilor miei. Că îm⟨i⟩ dzic că-s neplecat la rugăminte? Adevărat ĭaste. Că aşea de nedirĭapte lucruri cer în toate dzilele de la mine, cît şi lor şi mie foarte lucru bun ar fi de nu li-aş da. Că îmi dzic că fug de voroavă? Adevărat dzic. Că de cîte ori vin la casa mĭa, nu pentru să mă bucure vin, ce să ceĭa ceva de hrană şi pentru să ĭa vin. Pre urmă îmi dzic că sintu nemilostiv spre săraci şi méseri, cum nu-i ascultu? Aceasta nicecum că nu-i adevărat, mărturisăscu. Cu dumnedzăii cei nemuritori mă mărturisăscu că nice dănăoară uşile méle n-au fostu închisă celor méseri şi văduvi.

Treval Pollio, întru *Viaţa lui Clavdie împăratului*, dzice că vinisă o făméĭa văduvă prea săracă la Clavdie împărat, plîngînd cu lacrimi, ca să asculte nevoile ei. Aşĭa, preabunul împărat, fiind clătit cu milostivire, nu numai cu dînsa plîngea, ce şi cu mînule lui lacrimile de pre faţa ei să fie ştersu. Şi fiind mulţi boĭari romani pe lîngă împăratul, oarecarele dentru boĭari să fie dzis cătră împăratul: Destul ĭaste, spre cinstĭa, şi mărirĭa domnilor romani, de vor asculta pre supuşii săi, carii cer dreptate, măcar de n-ar ştérge lacrămile lor de pre faţă, cu mîna lor. Răspuns-au Clavdie: Bunilor domni, dzice, nu să cade să se îndestulédze cu atîta, de vor face atîta şi nu mai multu de fac gĭudecătorii cei direpţi, de nu li-ar părĭa întru a face dreptate milostivi. Că mai de multe ori domnii mai multu cu bunăvoinţa carĭa o poartă la dînşii, celor ce vin cătră dînşii,

10. De naştire ĭaste mîndrĭa bl⟨a⟩g⟨o⟩rodiei. Vil (= Velleius), Carte 2

11. Nu cu lacrămi ce cu fapte ĭaste datorĭu fiecine a mişca. Ada⟨giu⟩.

12. În domnu să laudă céle de sirgu întrări şi tovărăşĭa cea gata. Tacit, ⟨*Annales*⟩, 2.

13. Domnul cu omenie în mînă are ce-i mila supuşilor săi ⟨Ronsard, 4, 14.⟩

decît cu direptatïa, carïa o fac lor, fac îndestul. Şi aşea dzisă: Că dzice că să micşuriadză cinstïa domnului, de va plînge domnul cu săraca văduva şi de va ştïarge lacrămile ei cu mînule lui, răspundzu că aş vrea mai bine să fiu părtaş lipsurilor supuşilor, decît să fiu pricină lacrimilor lor. Vrédnice cuvinte, cum de însămnat, aşïa de urmat domnilor.

14. Domnul să fie fără ură, lesne, fără frică, cinstit. Sim⟨machus⟩ 10, 25.

Între altele, cum în toate lucrurile agoniséşte laudă milostivirea, aşea întîi trebue a o lăuda pre acéïa care să arată cătră femeile sărace, ales spre acélïa care fiind supărate de întristăcïune n-au mîngîïare; că femeile foarte lesne să acopăr de lipsă şi mîngîïarïa foarte cu greu o priimăscu.

15. Aceasta au domnii, mărire a folosi méserilor. Senec⟨a⟩, *Me⟨dea⟩*, 2.

De Alexandru cel Mare scrie Plutarh şi Cvintu Curţéuş, carele aşea de cu cinste au cinstit féméïa şi copii⟨i⟩ lui Darie împărat, carii au rămas biruiţ de însul; şi această milostivire aşea o înalţă, cît mai multă laudă dau lui Alexandru pentru curăţănïa şi blîndéţile lui spre copii, decît pentru izbînda ce-au făcut asupra lui Darie. Iară nenorocitul Darie împărat, cunoscînd milostivirïa lui Alexandru cătră feméïa şi cătră copii⟨i⟩ lui, trimeţind mare mulţămită-i poronci să-i dïa lui pentru céle trecute, rugîndu-să şi de acmu să facă acéïaş milostivire că poate fi de îmblîndzită mîniïa a dumnedzăilor şi a norocului cătră dînsul, parte de mulţămită lui să-i aducă; ce Alexandru pre soli cu acestu răspunsu i-au slobodzit: Să spue lui Darie că mulţămita de la vrăjmaşi pentru bunăfacere arătată muerilor robite îndeşartă ïaste. Că el, nu că i-ar fi lui priïaten, lui Darie ar fi făcut aceasta sau că i-ar hi vrăjmaş, ce pentru acéïa au făcut ca întru acéstea să facă datorie de domnu bl⟨a⟩g⟨o⟩rod. Că trebue a arăta milă cătră femei, care nemică nu ştiu, fără a plînge. Trebue inimă mare a arăta spre domnii carii numai a face războae au învăţat. Acestu graïu, adevărat, domnului să cuvine.

16. Bunătate⟨a⟩ şi în vrăjmaş să laudă. Curţiuş, Cartïa 4.

17. Cînd norocul nu-ş mută credinţa? Vil ⟨= Velleius⟩, Carte 2.

18. Aşea de milostiv biruitorïu Alexandru, cît de groznic războinic era. Plutarh, în *Viaţă ⟨lui Alexandru⟩*

19. Bunătatea nu ştie a precupi sănătatïa cu ocară. Saxo ⟨Grammaticus⟩, Carte 7

Mulţi zavistuescu porecla lui Alexandru, căci-i dzic Marele. Ce cu cale au agonistu-şi acestu nume; că cu mare inimă era la lucrurile de care se apuca, iară cu atîta mai mare au fostu întru a dărui oraşe şi ţărî.

20. Norocului mare, inimă mare să cade. Sineca, ⟨*De clementia, 5*⟩.

Mulţi zavistuescu porecla lui Pompeĭu, căce-i dzic Mare şi de ce l-au numit aşea. De vréme ce au fostu acesta hatman romanilor, foarte vestit, 22 de ţărî au supus şi în stărostiĭa sa 25 de crai au avut.

Mulţi zavistuescu porecla lui Sţipio, căci pre preaputérnicul oraş a Carthaghenii el l-au supus, care cu avuţiile întrecĭa pre Rîm, iară u armele şi cu putérĭa, cu toată Evropa să priciĭa.

21. Mai cuvios Iaste numele bunătăţii, decît a puterii. Tertul⟨lian⟩, *Apol⟨o⟩g⟨ia⟩*, 14.

Mulţi zavistuescu porecla lui Livie Ştipio Asiatecul, de vréme ce pre Asia cea simaţă o au biruit şi o au plecat, care pînă la acélĭa vremi de obşte era mormîntul romanilor.

22. Titiluşurile bunătăţii sîntu mai frumoasă decît toate cinstile. Plinie, Cartea 8.

Mulţi zavistuescu nemuritoarea poreclă a lui Carol, carele s-au poreclit Marele; căci fiind craĭu mic, nu numai izbînde de pe mulţi crai şi crăii streine au luat, ce şi preaînălţat scaunul împărăţii Rîmului pre urma lui ⟨î⟩l au întru stăpîniile sale.

Iară căci zavistuescu domnii cei mîndri acestor domni aşea de vestiţi nu mă mir. Ce să mă criadză că mai multu aş fi eu zavistuit porecla lui Antonin, împăratului celui bun, decît numele sau poreclele a tuturor domnilor lumii. Că ciĭalalţi domni au agonisit acéle porecle mîndre, pentru multe ţărî ce li-au prădat şi au stricat, multe besérici au răsipit, multe năroade cu tirănie li-au asuprit, pre mulţi tirani au stînsu, pre mulţi nevinovaţi i-au supărat, pre mai mulţi buni de averile lor şi de viaţă i-au jecuit; că are această lume ca un lucru deosăbit că cu véstea unui nume a mulţi nume să astupă. Iară porecla de „dumnedzăescu“ a lui Antonin nu cu acestu félĭu de nevoinţă şi cu totul ş-au agonisit, ce că nemică altă nu ştiĭa fără de a fi tată méserilor, săracilor, şi nice spre un félĭu de lucru mai multu nu avĭa laudă, decît spre

23. Aşa trebue a bucura pre toţi, ca a unue bucurie să nu fie întristăciune altuĭa. Plinie, *Paneg⟨yricus Trajano⟩*.

24. Véstea plecăciunii nici celor prea

a fi epitrop văduvelor. Că acestu domnu prīaales, sîngur că au ascultat şi gīudecat jalobele săracilor, să véde din scrisori şi uşile curţii sale de pururīa li-au avut deschise celor méseri şi văduvi. Celor ce păziīa uşile curţii această slujbă era a nu apăra întrarea celor mai slabi, ce a celor bogaţi a apăra. Scriitorii aduc acéste cuvinte să fie deprinsu preabunul domnu a dzice de multe ori că să cade domnilor buni şi vrédnici, celor orbi şi văduve, piepturile de pururīa a avīa deşchisă, ca să-i hrăniască, şi porţile niceodată a nu le închide pentru să-i asculte.

mari muritori nu trebue urîtă să fie. Tacit, *Ann⟨ales⟩*, 15.

Să fie dzis Apolin precum nice dănăoară nu vor lăsa dumnedzăii ca să-l asculte pre domnul carele întru a asculta nevoile celor săraci nu ar fi nevoitorīu.

25. Nu īaste desăvîrşit milostivirīa care să scoate cu rugăminte. Avgustin, ⟨*Omilii*, 39⟩.

O, cuvinte înalte şi mari, carele măcar de nu ca pren Apolin, ce ca prin adevăratul Dumnedzău grăite, să să sleiască întru inimile domnilor. Că nemică mai fără cale şi mai necinstit lucru nu-i, decît în curţile domnilor şi celor mari cei bogaţi şi nebuni să-ş afle cale, iară pre văduve şi pre cei méseri nici să-i asculte.

26. Nu īaste dreptu lucru să s⟨ă⟩ adaogă moşīa bogatului prin scădérīa săracului Lactan⟨tius⟩, *Ipisto⟨la⟩*, 4.

O, norocit, o, de cîteva ori şi pururea fericit, carele aşea are întru inimă şi în minte pre cei săraci şi supăraţi, ca şi spre mîngîīarīa lor să le deşchidză inima, cum spre a-i agīutori pre aceīaş zidīurile să nu le închidză. Că acmu făgăduescu şi sintu chizaş că să va întîmpla în dzioa de gīudeţ de să va întreba viaţa lui pentru milostivirīa.

Aicea să arată domnilor şi celor mari că li să cade să urască lumīa, de vréme că orice să află în lume vicleşug īaste. Cap 18

Plato, Aristotel, Pithagoras, Epedocles, Dimocrat, Selevcuş, Epicur, Dioghenis, Thalis, Mitrodoros, atîtīa de multe prici şi

1. Toate în chipul vitejului să învîrtes⟨c⟩ şi nemică nu să tîm⟨p⟩lă care să nu să pr

sfădzi întru zugrăvitura și scrisoarea lumii și de izvorul și firea ei au avut, cît pentru să-ș apere fiecine părĭarea sa așea s-au pricit ei cu condeĭul, ca cînd s-ar fi bătînd vrăjmașii cu sulițile.

meniască cu vrémĭa vacului. Avril V⟨i⟩ ct⟨or⟩, 36.

Pithagoras dzicĭa că altu lucru ĭaste lumea și altu lucru toate. Thalis, că ĭaste o lume, dzicea, într-altu chip. Mitrodor astrologul, că ar fi lumĭa fără sfîrșit. Sta împotrivă Dioghenes, iară, că-i lumĭa fără sfîrșit. Selevcuș, împotrivă, că ar avĭa lumea sfîrșit. Aristotel (Carte I, *De cerĭu,* cap 5) au socotit că lumea ĭaste vécinică, iară Plato (la Timeu) deșchis dzice că lumea început au avut, iară sfîrșit nu va avĭa. Epicur dzice că ar fi lumĭa rătundă ca o mince; iară Epidocles, nu rătundă, ce în chipul oului. Hilon, în muntele Olimbului, făcînd întrebare, au dzis, că lumĭa să potrivéște omului, adecă că are suflet simțitorĭu și înțelegătorĭu. Ce amîndoao acéstĭa nu le priiméște Aristotel. Isocrat în școală au învățat și au scris că după 37.000 de ani toate vor fi la loc cĭale trecute, cum au fostu, adecă cum el iară să fie și să să nască de iznoavă și că s-ari învăța și că ari învăța și Dionisie de iznoavă că va fi tiran Sichiliei și Iulie Chesar va stăpîni în Rîm și Anibal va supuni Italiĭa și Sțipio că va birui Cartheghena și Alexandru că va face războĭu cu Darie și cĭalealalte toate care să tîmplasă oarecînd, de iznoavă să vor izvodi.

2. A părerilor lucrurile scornite astupă dzilele, sfaturile firii întărĭaște. Țiţer⟨o⟩, *De fire⟨a lui⟩ Dumnedzău.*

3. Acéle ce li cunoștĭ mai multe că ne par, decît să le ținem și mai multu a le socoti, decît a ști ce-i adevărul. ⟨Hieronymus, *Commentarius in Ecclesiasten, 2.*⟩

4. Nime știe măcar de cîte nu știe. Sidon⟨ius⟩ Apollinaris, *Carmina, 9*⟩.

După acĭastĭa și altele ca acéstĭa, întrebări și priveghituri; așea deșărtîndu-să filosofii, mulți ani au petrecut, cărți nenumărate au scris, mințile sale li-au ostenit, multe vremi au pierdut, multe țărî au îmblat, ostenea⟨lă⟩ fără sfîrșit au rădicat; iară pe urmă puțini au adeverit și mai multe rîsuri au scris și lucruri surde. Că parte cĭa mai mică dentr-acélĭa cari n-au știut ce mai mare parte au fostu tuturor acelora care nu li-au știut.

5. Dreptatea cea întîi ĭaste a cunoaște pre ziditoriul, apoi a păzi care lĭ-au poroncit. Amvros⟨ie⟩, 9.

Şi mie, cînd am apucat condeĭul a mînă să scriu pentru deşărtarea lumii, nu mi-au fostu voroava a huli, sau a cinsti lumĭa aceasta, de materie făcută, caré ĭaste din patru stihii: din pămîntu, care ĭaste stihie réce şi sacă, din apă, care ĭaste umădă şi réce, din văzduh, care ĭaste cald şi umăd şi din foc, care-i săc şi cald. Că socotind acĭastĭa nu avem nemică pentru ce întreba de dînsa, că fără dînsa viaţa aceasta, trupască, a purta nu putem.

Cînd au venit acela meşterul şi ziditorĭul lumii, întru lumea aceasta, de multe ori o au certat şi o au hulit pre lume, precum de credzut lucru ĭaste. Că au hulit apa, carĭa o au supus să fie călcată de dînsul (Ioan 6, 19) şi vîntul, care au părăsit pre mare a sufla (*Mathei* 27, 45) şi pămîntul s-au cutremurat la moartĭa lui (*Mathei* 27, 1) şi lumina carĭa a lumina au părăsit (*Mathei* 27, 45) şi pietrile s-au sfărmat şi peştii a să vîna să lăsa (*Mathei* 17, 27), Luc<a> 5, 6 şi lémnele care din poronca lui au săcat (*Mathei* 21, 19) şi mormînturile s-au deşchis (*Mathei* 27, 52) au cunoscut zidirĭa, putérĭa ziditorĭului său şi au aflat ziditorĭul ascultarĭa cea ce să cuvvine întru zidiri.

6. Nu învăţătura ce părăsirĭa trebue hulită. T<e>r<l>ulian, *Împotriva lui Marco*, I.

7. In deşartă ĭaste lui Dumnedzău înţălepcĭunĭa lumii. Sedul<ius>, *De Pashal*, Carte I.

Deci în viaţa aceasta de obşte nemică nu-i mai de jalobă de acĭastĭa: Vai, nenărocită lume! Vai, săracă lume! Vai, hicliană lume! Vai, nestătătoare lume! Că aşĭa nice noi de dînsa a ne jălui nu facem hotar, nice ĭa spre noi a ne vicleni nicedată nu părăsĭaşte. Că cîţi de puţini ar fi de aceiĭa carii a lumii să jăluescu, cine ar putĭa să tălmăcească, cine ar fi acela de care să jăluĭaşte? Şi trebue să ne învăţăm ce ar fi lumĭa aceasta, de unde ar fi, unde s-ari afla, din ce ar fi, cine ar fi stăpînul ei, de vréme că toate cîte-s întrînsa, toate sintu întrestăcĭuni, nestătătoare, săraci, mincinoasă şi réle. Şi acĭastĭa ce dzic, nu să pot înţălége de lumĭa ceastă

8. Cei ce ĭubăscu lumea lumĭaşte să număscu. Avgustin, <*In Johannis Evanghelium tractatus*>, 2.

făcută den materie; că în foc, în văzduh, în apă, în pămîntu, în lumină, în planete, în pietre, în lémne, nice ĭaste tristire, nice lipsă, nice vicleşug, nice răutate.

Lumĭa în care ne naştem, vieţuim, murim, cu multu să desparte de lumĭa acĭa de care ne jăluim, împotriva căriie facem războĭu, de care ne păzim, între care vieţuim de pururĭa cu prepuş, care nice un ceas nu ne lasă pre noi odihniţi. Ce ca să tălmăcim lucrul singuri, ce-ar fi?

9. Prin lume, pre om⟨ul⟩ care ĭaste în lume înţăliagem Tertu⟨lian⟩, *Împotriva lui Marco, 5.*

Lumĭa aceasta rea nemică nu-i altă, fără celor din lume viaţă rĭa, în carĭa, în loc de pămîntu să află lăcomie, în loc de foc rîhnire, în loc de apă nestătătoriĭa, în loc de văzduh nebuniĭa, în loc de pietre mîndrie, în loc de flori desfătările, în loc de copaci nalţi cugetile, în loc de mare adîncă inima. Ce să dzicem mai multe? Aceştii lumi soarele ĭaste norocirĭa şi luna, cĭa de pururĭa schimbare sau mutare.

Iară aceştii lumi réle stăpînul ei ĭaste diavolul cel rău, de carele dzice Hristos ⟨la⟩ Ioan 12, 31: stăpînul lumii aceştiĭa de acmu să va lepăda afară; care cuvinte spre acestu sfîrşit li-au dzis mîntuitorĭul lumii, că lumĭa pre dînşii, ştie şi lumască viaţa lor lume⟨a⟩ o numiĭa. Că, fiind robi păcatului, au trebuit a fi supuşi diavolului.

Mîndriĭa, lăcomiĭa, zavistiĭa, blăstămurile, desfătăcĭunile, desfrînările, curviile, preacurviile, împuţicĭunile, săturarĭa grumadzului, mîniĭa, răutatĭa, deşărtarĭa şi nebuniĭa, acĭastĭa dzic că-s toate lume împotriva căriĭa în toată viaţa noastră face războĭu şi unde să află cei buni, a răutăţilor domni, şi răutăţile sîntu stăpîni acelor răi.

De vom potrivi între noi supărările care ne vin noaă de la stihii şi care le răbdăm întru răutăţi, vom afla de tot puţină grijă a fi de acĭale care ne aduce noaă pămîntul şi marĭa, în preajma acelora care ne face noaă deşărtare vieţii. Au nu mai în grĭa scădére

10. Toată viaţa ispitire diavolului ĭaste. Leo, *Vorbe*, 12, ⟨în⟩ postu.

cad aceïa ce cad în prăpastiïa trufiei, decît aceïa ce cad din stîncă prïa naltă? Au nu mai de grïa grijă să apucă acela carele să ispitïaşte de zavistie, de carele să lovïaşte de piatră cu capul? Au nu mai cu grijă petrec oamenii întru răutăţile şi desfrînările, decît între herăle céle groaznice şi între dobitoace? Au nu mai în grïa primejdie petrec cei ce să ard de herbintiala lăcomii, decît aceïa ce petrec în muntele Etnii? Dară ce trebue mai multu? Mai cu greu să învăluescu acéïa dzic, carii să împlu de cugete nalte, decît copacii cei nalţi, carii să lovăsc de vînturile céle năvarnice.

11. Nice o biruinţă nu-i mai mare decît a înfrînge răutăţile. Senec⟨a⟩ 3, *Întreb⟨ări =Quaestiones naturales⟩*

Aşeadară aceastä ïaste lumïa, vrăşmaşul nostru cel de cap, priïatenul viclian şi fără credinţă, care de pururïa a ne osteni ne supără şi odihna noastră o turbură, care de vistïarïul nostru ne pradă pre noi, care celor buni groznic şi celor răi drag să arată; răsipitorïu bunurilor străine şi celor alor sale foarte bun şi blîndu, aflător tuturor răutăţilor şi a tuturor bunătăţilor calo, care pre ai săi cu blîndéţe şi cu mincïuni agïutoriadză, pre cei streini cu desfătări amăgéşte, care acelor morţi numele îl fură şi a celor vii numele şi viaţa pradă; şi aşïa lumïa răutăţii ïaste, care are socotiala cu toţi, iară de la dînsa a cére socotială nime nu cutiadză.

12. Armele céle alése cu care luptăm asupra diavolului sîntu poftele noastre. Oros⟨ius⟩, 2, 3.

13. Toate răutăţili împotriva firii luptă. Senec⟨a⟩, Carte 22.

O, deşertarea deşărtărilor, în caré toate deşarte mirosăscu, sună, socotescu, în care toate să par deşarte! Ce dzic, că să par? Ce încă şi în lucrul singur deşărtaré sînt. De mincïunoasă materie s-ari lega acela ce ar dzice că nice un lucru într-această lume nu-i scornit, ce sănătos şi adevărat, ca cînd ar dzice că în cerïu nice un lucru nu-i stătătorïu, ce rău şi mincïunos.

14. Fragede sîntu toate care să véde şi apipăe. Lact ⟨antius⟩, *Opif ⟨ =De opificio Dei⟩*, 4.

Deci să vadză domnii cei deşărţi ce osténéle ale sale în deşărtu, ce cugete deşarte ar fi. Să întrebăm pre domnul cel deşărt, care ar ţinïa minte ce ar fi cunoscut

întru deşărtările lumii aceştie, aceĭa ce n-ar vrĭa să criadză acéste de mine scrisă, ce ar crède celui carele ispitind au învăţat. Iată cuvintele lui Solomon, în cartĭa *Eclisiastis,* cap 2: Dzis-am eu, întru inima mea, ca să te ispitescu întru veselie şi să vedzi întru buni. Şi iată să făcu aceasta deşărtăcĭune. Rîsului dziş: deşteptare şi veseliei, ce aceasta faci? Şi socotiĭu de va slăbănogi inima mĭa, ca nişte vin trupul mieu şi inima mea mă povăţ⟨u⟩i cu învăţătură şi a birui pre veselie, pînă unde voi videa care-i binile fiilor oamenilor, c-au făcut suptu soare numărul dzilelor vieţii lor. Mărit-am fapta mea, ziditu-mi-am casă, răsăditu-mi-am mie vie, făcutu-mi-am grădini şi livedzi şi răsădiĭu într-însăle tot lemnul, de toată roada. Făcutu-mi-am mie scăldători de ape, să adăp întru dînsele dumbrăvi ce odrăsléşte lĭamne. Cîştigatu-mi-am slugi şi slujnice şi de casă născuţi să făcură mie. Şi încă cîştigare de ciriadă şi de turme multe să făcură mie, mai multu decît a toţi ce au fostu mai nainte de mine în Ierusalim. Adunatu-mi-am aur şi argintu şi averile împăraţilor şi a ţărîlor. Făcutu-mi-am cîntăreţi şi cîntărĭaţe şi desfătăcĭune fiilor omului, păharnici de vin şi păhărnicĭase şi m-am mărit şi am adaos înţălepcĭune mai multu decît toţi cei ce au fostu mai nainte de mine în Ierusalim şi înţălepciunea mi-au rămas mie. Şi tot ce-au cerşut ochii mei n-au fostu depărtat de cătră dînşi⟨i⟩ şi n-am oprit inima mea de cătră toată veseliĭa. Căci inima mĭa s-au veselit întru toată osteniala mĭa şi aceasta au fostu partea mĭa de cătră toată truda mea. Şi căutaĭu întru toate faptele méle, carele au făcut mînule méle şi în truda care am ostenit a face şi iată, toate în deşărtu i proci.

Acéstĭa dar Solomon acela preaînţeleptul au dzis, grăind de lucrurile lumeşti, careli cîte au grăit cu cuvintele, toate el li-au ispi-

15. În deşărtu iaste nevoinţa carĭa poftĭaşte a şti ce nu să cade a ştie. Eron⟨im⟩ *Ecles⟨iastul⟩*

16. Hirea din naştire au dat rahnă omului a afla céle adevărate. Ţiler⟨o⟩, *Hotar* ⟨ = *De finibus bonōrum et malōrum*⟩, 2.

17. Dentru multe averi ne îndiamnă la mai mari desfătări. Eron⟨im⟩, *Eclis⟨i⟩astis, 2.*

tit. Deci de crédem aceştii mari învăţături a lui, precum să cuvine a créde, ce s-ari putea adaoge de mine, cînd mărturisîaşte, după ce au ispitit el toate, au moştenit, au gustat, au aflat, că ar fi deşărtare oricé în ceastă lumé, ori am pofti, ori am avîa?

Şi aşea o, domnilor şi cei mari, mă rog şi pentru mila lui Isus Hristos vă poftescu ca foarte cu pază întru această mare adîncă să întraţi, că ducerîa ei amăgetură îaste şi întru greşală pre toţi aduce. Că oricine au fostu în calîa ei, cînd vor cugeta a mérge fără grijă, atuncîa la mijlocul căii vor cădea gios.

Nu îaste pentru ce să pricească cineva lumii aceştiîa, precum ar vrîa să vieţuiască în casa ei, că porţile tuturor celor din lume şi în dzi şi în noapte le ţin deşchisă, făcînd cale să între deşchis, larg şi fără grijă. Ce o, noi săracii, de întrăm acolo! Iară cu multu mai mişăi carii să vor îngreuna cu răutăţile ei şi vor fi cu blîndéţă priimiţi de dînsa. După ce vom suferi o dată să ne amăgească să întrăm, măcar că ni-ar părîa rău căci am întrat, iară nice dintr-o parte eşire nu vom afla caré ar fi fără primejdie şi fără grij, pînă nu vom plăti cîrcimăriţii, gazdei de cîrcime, preţul deplin.

Cine dentre oamenii cei daţi după lume că nu s-ari amăgi în toate clipélele priimîaşte care cu amîndoi ochii prăvind lumîa şi cu inima de tot că nu o ari îndrăgi pre dînsa? Că de-ar vrîa să fie aşîa luători aminte, socotind întru dînsa cum sintu de slabi, pre dînsa prăvind şi urmîndu-o, mai deşchis decît lumina de amiadzădzî ari afla, precum nice dănăoară lumîa cu fericiîa pre nime nu îmblîndzéşte, pre carele nu l-ar îngrozi cu nenorocire, precum să află în giocul zarului suptu numărul cel mai mare, care îaste şes⟨ă⟩, să află numărul cel mai mic de toate, unul.

Şi aşea îndemnătorîu aş fi domnilor şi celor mari ca nice lumii, nice desfătărilor

18. **Mai multu vatămă răutăţile ce sîntu într-ascunsu.** Senec⟨a, *Controversiae*⟩, I

19. **Care ⟨de⟩ nemică nu-i ochil acela aduce rană mai grîa.** Nazian⟨z⟩, *Vor⟨bire⟩*, 35.

20. **Robiîa ce vine din silă mésără îaste, iară cîa poftită şi mai méseră.** Bernh⟨ardus⟩, 216.

21. **Vatămă céle rău audzite, ispitescu céle frumoase privite** ⟨Bonaventura.⟩

22. **Iaste ascunsu şarpeli în iarbă.** Vr⟨rgi⟩l. *Eclo⟨ga⟩*, 3

ei, nice cugetelor celor deşarte ale sale, să nu le criadză; căci de multe ori cugetă după ce să ostenescu şi strîngu averi multe, cînd socotescu roada ostenélelor sale a fi şi cît de nime să nu să supere sau să să împiĭadece. O, ce deşartă cugetare! Cît de împotrivnică tîmplare! Că acéĭa ĭaste ascuţită viclenie a lumii, cît întîi cu somn şi pre noi şi pre céle ce am agonisit şi li-am strînsu le lasu cu odihnă să le avăm, iară îndată făcîndu-să dzioă, pînă a nu să plini somnul deplin, ne deşteaptă pre noi întru alte înalte griji şi acmu, acestora ce le avăm află alţi stăpîni noi să le stăpîniască.

23. În războĭu trupurili oamenilor cu sabile, iar la pace cu desfătarile să rănescu. Sarez(beriensis Policraticus), 3, 4.

24. 'Rahna averilor nedeslipit tovarăş are pre neodihnă şi osteneleli sufletului. Nas(i)a(nz), 5.

Mai arătăm aice preagroznicul vicleşugul lumii. Cap 19

Plutarh acela, preavestitul filosof, fiind întrebat de Traian împărat, căruĭa era dascal, căci mai mulţi ar fi răi decît buni şi căci mai mulţi de aceĭa ce urmadză céle réle decît cei ce urma bunătăţi, aşea au răspunsu: Spre desfrînare şi răutate (firĭa) şi mintĭa oamenilor ĭaste mai plecată decît spre curăţenie şi contenire; carii spre a urma bunătăţilor au cugete, puţini sintu, iară carii cu sloboda zăbală urmadză răutăţile, mulţi sintu, a căriĭa răutăţi pricină nu ĭaste altă, preasăninate doamne, să ştii că norodul pre norod, nu socotială pre socotială urmadză.

1. Ceşti răi între cei răi viețuescu. Se(n)eca), 3, *Minie*, *26*

Măcar că ĭaste fragedă şi blăstămată toată firea noastră, iară nu putem să nu priimim cum nu am afla oarecare liac întru dînsa împotriva tuturor supărărilor. Că de ne supărăm de soare, la umbră alergăm. De avem cale a face cu ostenială, cu cai ne purtăm. De ne ĭaste a tréce marea, întrăm în corabie. De ostenim de răcială, mĭargem la foc. De ne-i supărare de séte, cu băutură o stîmpărăm. Di sintu ploi, case avăm. De va strica cĭuma vreun loc, la

2. Pentru acéĭa au luat omul învăţătură ca împotriva celor ce strică frăgedziĭa sa să o întăriască Lact(antius, *De opificio Dei*, *4*)

alte locuri mergem. De avem nepriĭateni, alergăm la priĭateni. Aşea cît nice o mîhniciĭune, nice o ostenială nu ĭaste cărora nu s-ar fi aflat vreun liac şi vreo uşurare.

De vréme ce-i aşĭa, întreb acmu de toţi cei lumeşti au nu află împotriva osteniĭalelor şi vicleşugurilor lumii vreun liac? Doară de minţu eu şi sintu aceştii lumi cel de tot prostu, liacurile ostenélilor carele arată lumea decît osteniĭalele mai cu ostenială sintu, în chipul unsorii care nu tămăduiaşte ranile, lasă carne arsă. Cînd boalele nu sintu (de tot vechite) rĭale şi cu grijă poftescu cei bolnavi mai multi a suferi friguri uşoare, decît a lua băuturi sau erbi de curăţenie, pentru să tămăduiască acea boală. Aşĭadară de vicliană şi hîtră ĭaste lumĭa, cît lucriadză de tot împotrivă; caré cînd ne sfătuiaşte pre noi ca să răscumpărăm vreo sudalmă aşĭa lucriadză, cît întru răscumpărarĭa acéĭa altele îndzăcite sudălmi să luăm. Şi cînd silim să ne mîntuim de o grijă, céle fără sfîrşit ni să adaog. Aşea povoaţă vicliană cînd socotim că ne duce pre noi pre pămîntu, fără de grijă, atunciĭa, negîndind de sirgu, ne aruncă întru viclenie.

3. În zădar mă invoeşadză cineva cu liacul a căruĭa pot munci. Fab⟨ius Quintilianus⟩, *Declam ⟨ationes⟩*, 14.

Domnii şi cei mari, cugetele care au şi cuvintele care le grăescu multu le socotescu şi faptele care le fac şi trebile care le lucriadză puţin le socotescu. Acestui lucru de tot împotrivă stă lumea cea rea cu caré cevaş tocmală caré spre toţi şi cu lucruri să arată şi cu blîndéţe să pliacă la vîndzări şi la cumpărări cu carii lucriadză foarte vicliană şi hîtră ĭaste.

De vréme ce pre lume să mărturisăscu adevărul în mare preţ o socotim, iară în foarte eftin preţ pre noi singuri ne vindem ei. Prea mare lucru ĭaste ce am dzis, că noi ne vindem eftin cînd mai adevărat aş fi dzis că în dar ne dăm ei (fără de nici un preţ); că foarte puţini sintu carii ar lua plată de la lume, iară carii cu nădĭajde

4. A priimi acel ce trag la perire amăgelură ĭaste. Chiprian, 3, Carte 5.

deşartă s-ar oşti pentru dînsa, fără de număr sintu. Pentru ce aş vrea să vă rog şi să vă învăţ pre voi o, domnilor şi cei mari, ca să nu alergaţi a créde nice cuvintelor, nice făgăduinţelor lumii aceştiĭa, măcar de va gĭura cum va ţinĭa tocmélele ei. Bine şi sf⟨i⟩nţéşte măcar că de sirgu vă dăruĭaşte pre voi cu mare cinste; multe desfătări că vă adaogi, ades că vă desfătiadză, multe vă făgăduĭaşte, multe vă dă. Ce acéstea toate numai pentru atîta le face, ca pe încet, încet, una cîte una dîndu-vă, deodată, de sirg, într-o dzi să vă le ĭa.

5. Nu ce acélla măsuri cu care au fostu suişul ĭaste pogorîşul înapoi. Senec⟨a⟩, 6, *De binifacе⟨ri⟩*, 33.

Vechiu obiceaĭu ĭaste acesta a lumii: pre carii îi înalţă între cei dentîi între cei de pre urmă îi pogoară. Cu ce félĭu de nădejde întru lume pentru desfătărili şi blîndéţile ei, putem să ne întemiem, cînd va veni oarecînd dzua acéĭa în caré ne vom părăsi de toate de acéle cugetări? Ce voi dzice? Că acéĭa-i ştiută deplin, pre aceştie şi pre aciĭa a-i cinsti, întru aceĭa ce era acmu în vîrstă cu unii şi întru carii acum să părăsască răutăţile, cu cale era mai mult decît în alţii foc aţiţă, aşea cît mai multu să ardză căpăţinile céle stînsă a lor. Aşea lume rea rîhnire noaă celor bogaţi trimite şi întru cei bătrîni proaspătă lăcomie şi aceasta fără vréme o face.

6. Toate fantastice în lume, iară nemică adevărat. Tertul⟨lian, *De corona militis*⟩

Şi măcar că ne trebue durére, căci ne amăgéşte pre noi lumĭa, iară mai multu trebue să ne fie de acéĭa ruşine cînd, socotindu-ne, ⟨sîntem socotiţi⟩ de amăgiţi. Căci cînd ne socotim a fi slobodzi, atunce ne ţine cu pază într-ascuns; cînd (ne cunoaştem) cugetăm a fi sănătoşi, atuncĭa de moarte ne rănim; cînd ne socotim întru bişug, toate céle de triabă ne lipsăscu noaă; cînd ne făgăduim viaţă fără grijă întru delungaţi ani, atuncĭa vicleşug pre taină ne face noaă moartĭa; cînd ne încrédem că ne aflăm întru înţălepcĭune, atuncĭa cu înfăşurare ca nişte nebuni ne încurcăm; cînd socotim să înmulţim averile, averilor şi a

7. Fugi de marea lumii şi nu te vei téme de înecat. Amvros⟨ie⟩, *Luca* ⟨ = *Expositio in evanghelium secundum Lucam*⟩, 4

simţirii cei den lontru scădére facem. Mai în scurtu, cu care viaţă laudă şi îndelungare vieţii cercăm, cu acéĭa singură şi numele şi viaţa fără de nice o nădéjde de răscumpărare pierdem.

Hai lume necurată! În cîtă de scurtă vréme şi ne priimeşti şi ne goneşti! Cum ne tragi la sine pre noi şi ne ruşinedzi, ne bucuri şi ne mîhneşti, îndestulari şi supărare ne faci, ne înalţi şi ne pogori, ne cerţi şi ne netedzăşti şi aşea ne-i nebunit pre noi şi cu farmecile tale ne-i ademenit, cît fără tine, cu tine sintem şi avînd între păreţii noştri furul, pentru să-l cercăm pre dînsul, eşim afară! Şi măcar că ĭaste mare despărţire în voroavele céle împodobite, iară cu multu mai mare ĭaste întru pofte despărţirĭa şi netocmala. Iară lumea, fiind de atîţea véci învăţată cu ispita, dreptu tot félĭul de oameni cu ce s-ari deprinde, are lîngă sine gata; că celui desfrînat arată cinstile, celui lacom avuţii îi aruncă, celui beţiv băutură şi mîncări arată, celui curvarĭu mueri grijĭaşte, celui rău dzile vésele îi grijĭaşte, care toate acĭastĭa pentru acestu sfîrşit le face, ca după ce-i va prinde cu undiţa ca pe nişte peşti, cu mréjĭa pre dînşii (ca pre ai săi de aproape) să-i cuprindză.

Însămnaţi, domnilor mari, acĭastea, însămnaţi bărbaţilor ce⟨i⟩ preaputĭarnici; că măcar de ar fi un domnu oarecare singur stăpîn a toată lumea, iară ar avea datorie să cugete că nu i s-ar cădea stăpîniĭa sa să o socotească întru nemică, de nu o va avĭa întru bunătate. Că foarte puţin foloséşte să fie oricine stăpîn a oameni răi (sau să stăpînească pre oamenii cei răi) de să va supune rob răutăţilor. Iară săvai că mulţi dzic că să amăgescu de lume şi mulţi cum nu să pot dezbară dentru stăpîniĭa lumii dzic. Ce li să poate lor răspunde? Că de ar hi vrut să stea împotriva lumii, la ispitele céle dentîi, nu s-ari putea

8. Atîtea obicéĭuri sintu cîte trupuri. Manil⟨ius⟩, Carte 4

9. Ochĭul curvii lanţuv ĭubăţului ĭaste. Amvros⟨ie⟩, *Psal⟨mul⟩*, 118.

10. Să birulaşte lumea de vei sta împotrivă; birulaşte-te, de te vei lăsa. Fab⟨ius Quntilianus⟩, *Dicti ⟨ = Declamationes⟩*, 2.

11. Lesne ĭaste a birui pre cei ce nu să apără. Ţiţer⟨o, *Disputationes Tusculanae*⟩, 5.

cutedza ĭa de atîtea ori să vie asupra noastră; că cu léne a staré împotrivă să întăréşte îndrăznirea lumii.

Ce aş dzice nu ştiu. Au să trec, au cu tăcére să acopăr, au să dzic, că pre cît gîndescu pre atîta să supără de durĭare cugetul mieu, cît mai aproape a fi ochii miei spre plînsu, decît gata spre scrisoare dégetele méle vădz. Iaste dar lucru mişăl a prăvi; că atîta sîntu mai toţi lumii la un gomon de déget a ei (cum să dzice) de supuşi cu ascultarea, ca cînd n-ari avea pre nime un Dumnedzău în cerĭu, sau că nu s-ar fi făcut creştin pre pămîntu, nice dănăoară n-ari întreba. Că ce lumĭa va, vom; ce urmadză, urmăm; ce alége, alegem. Şi ce-i mai cumplit, că de ne ferim de vreun rău, acéĭa nu cu povăţuĭrea firii să face, ce căci lumea a ne poronci noaă de acéĭa n-au vrut.

12. Cu atîta fieştecari liapădă pre Hristos, pre cît mai multu ĭubĭaşte ce nu priimĭaşte Hristos Avgust⟨in⟩ 23, Oraş, 27

Ce uşoare sintu acéstĭa, de să vor potrivi cu céle ce am a dzice! Adecă că aşĭa lumĭa ne are pre noi gata şi vrédnici spre plăcĭarea ei, cît a tuturor gustul în ceastă viaţă în tot ceasul ne schimbă noaă şi-l mută. Că face să urîm astădzi ce ĭubiĭam eri; în cestu an să hulim care în anul trecut lăudam; să lepădăm acmu care puţin mai nainte am priimit şi am poftit; să avem pre aciĭa întru urîcĭune noaă cu carii avem vĭachĭu prieteşug. Mai în scurtu ne face lumĭa ca în viaţă să urîm acélĭa care la moarte totdeauna le plîngem.

13. Pre lume, urînd-o, o calcă, care de o vei îndrăgi, te va călca. Fulgen⟨tius⟩, Carte 6.

De ari da lumĭa ĭubitorilor săi vrun lucru deplin şi desăvîrşit, în scurtă vréme că i-ar fi slujit bine ei, puţin ar socoti. Iară că toate lucrurile în lume sîntu nu ca un aşedzămîntu, ce numai să petriacă i-au dat puţină vréme, care a doa dzi ĭaste să-l întoarcă.

14. Bucuriile cestor de acmu a vieţii, cînd să atingu, să pierdu. Grig⟨orie⟩, 15, *Ob*.2.

Nu mă poci îndestul mira de nebuniĭa aceluĭa care vrun lucru vĭacinic de la lume aştiaptă. Că orice dă, cu această lége dă ca cînd le va cére lumĭa, nu cînd vor vrea ei să le întoarcă.

15. Nime nu dă ce n-au luat. Amvros⟨ie⟩, I, *Tim⟨otei⟩*, 3.

Au viaţă vĭacinică poate lumĭa să ne dea noaă? Nu-i nimică, că în ce vréme ne ĭaste noaă prea dulce viaţa noastră, de sirgu ne strînge pre noi moartea.

Au céle bune la vréme îndestul poate lumĭa să ne dea? Nice aceasta nu-i, că nime, nice dănăoară n-a avut atîtea de multe averi, care mai multe nu i-ar fi lipsit de ce nu i-au agĭuns.

16. Viaţa minciunoase şi umbratică, plină de laţurile morţii. Av⟨gustin, *Soliloquiorum libri*⟩, 8.

Au bucurie caré ar fi îndelungată lumĭa poate să ne dea noaă? Nicecum, că de am scoate dzilele carele ne trebuescu la plînsu şi ceasurile care-s la gemut de triabă, nice o clipală de rîs nu ne va rămînea.

17. Boala răneşte carnea, mintĭa tămăduĭaşte. Av⟨gustin⟩, *De vremi fii*.

Au sănătate de pururea poate să ne dea noaă lumea? Nicecum, nice unui neam, că oamenii cei ce trăescu multu, cu multu mai multe boale de care să supără, decît anii carii vieţuescu numără.

18. Pacea cĭa adevărată cu mincĭuna păcii cei mincĭunoase să strică. Chip⟨rian⟩, 1, Carte 5.

Au doară odihnă şi pace de pururĭa poate să ne dea noaă lumea? Eu nu priimăscu; că de sintu dzile puţine care le videm fără nuor, mai puţine sintu ceasuri în care ne vedem inima a fi fără lucru. Că dară în lume nenorocită nice odihnă, nice sănătate, nice avuţie, nice bucurie, nice viaţă vécinică ĭaste.

19. Cîtă nebunie a vrĭa un lucru, care ari strica pururĭa şi ar scădea. Chiprian ⟨sic, *Tractatus*, 2⟩.

20. Nime în lumea aceasta n-au avut bucurie fără durĭare, pace fără netocmală, odihnă făr⟨ă⟩ frică, lumină fără întunérec, pîine făr⟨ă⟩ durĭare, rîs fără plînsu. August⟨in⟩ cătră fraţi în săhăstrie grăĭaşte. *Voro⟨a⟩* 31

Aş vrea să ştiu ce ar pofti lumĭa ⟨să⟩ ştii de la lume, de vréme ce nimică bun a ⟨a⟩vea nu pricep, ce ari avea să le dea lor? Că orice dă lumea ori în datorie, ori nălucire (de-i în datorie suptu chizăşiĭa vieţii a plăti ĭaste luat); de-i nălucire nu cu camăta banilor, ce cu plata răutăţilor să socotéşte.

O, fiilor deşărtării! O, ispravnicilor uşurării! Dacă vă s-au ales voaă să ascultaţi şi să slujiţi lumii, nemică de la lume, fără céle lumeşti nu aşteptaţi. Că nemică nu-i în lume, fără mîndrie, zavistie, curvie, mînie, ură, blăstăm, lăcomie şi nebunie. Iară de întrebaţi oare în putérĭa sa are vreun lucru împodobit cu bunătăţi, nici dănăoară acestu félĭu de negoţ în dughiana

ei că au nemerit, va răspunde. Să nu socotiască cineva că-i va da ceva lumïa, care singură nu le are. Şi cînd va să facă vreun schimbu vreunui lucru între noi, aşea ïaste la vîndut de hierbinte, marghioală, aşea la cumpărat de sîrguitoare, că ce ïa grămadă ïa, iară ce ne dă noaă nice cu cumpănă diriaptă, nice cu măsură adevărată dă.

Datori sîntu domnii şi cei mari a-ş aduce aminte că sintu muritori, ca nice pentru céle multe desfătări ce le petrec în viaţă să nu părăsască a cugetare de céle ce s-ari face după moarte. Arăta-să-vor într-acest cap socotéle foarte de ţinut minte, precum nu trebue domnilor să se tiamă de moarte. Cap 20

Clevios şi Viton, feciorii vestitei mueri care era preutiasă a idolului Ĭunon, appropiindu-să dzua sărbătorii ce era să fie la Arghiv, gătiră un car cu care ar mérge muma lor, preutiasă acéïa, la capişte. Că avïa obiceïu grecii la sărbătorile cele mari şi la jirtvile aşedzare, de sau cu lecticile, sau cu carul, mérgea popii. Că aşea de cu sf⟨i⟩nţenie cinstïa, besericile sale, aşea de multu socotïa jirtvile sale, aşea avïa întru cinste pre popii săi, cît de ar fi atinsu de pămîntu popa cu piciorul nicecum nu priimiïa într-aceïa dzi să jirtvască. Deci, mergînd acïa préutiasă cu feciorii săi, Cleov şi Viton, degrabă cădzind, dobitoacele care trăgïa carul crăpară, fiind cale de dzece mile de la capiştea bodzului Iunon.

1. Herod. Carti 1, Plut⟨arh⟩, la Solon, Tiţer⟨o⟩, *Tuscu⟨lanae⟩*, 1, Val⟨erius⟩ Max⟨imus⟩, 1, 4, Plato, Alexandru.

2 Cinstea dumnedzăiască de viaţă radzimă. Plin⟨ius⟩, 2, 98.

Dacă vădzură că au crăpat dobitoacele şi că nu să poate mumei lor să margă pre gios, nici alte dobitoace nu era să tragă carul, ce s-au cădzut feciorilor buni a arăta au arătat; că luară gïugul în grumadzi şi hamurile pregïur sine încingînd au socotit ca nişte dobitoaci să ducă ei carul să tragă

pre muma lor. Şi aşea s-au prilejit că precum dzéce luni fură purtaţi de mumă-sa în pîntece, aşea dzéce mile şi ei dusără pre dînsa cu carul. Deci că foarte mulţi vinisă de multe părţi acolo, la jirtva lui Iunon şi vădzind pre Cleovis şi pre Viton înhămaţi la car şi trăgînd pre mumă-sa la capişte, fiind clătiţi de mirare toţi, dzicea că să cuvin acelor tineri deosebite daruri. Aşea de multu ĭaste să se socotiască pilda caré au arătat acei doi tineri cu mumă-sa, ca fieştecare fecior părintelui său să arate aceasta cinste caré o au făcut ei trăgînd cu carul pre muma lor.

3. A iubi pre părinţi, ĭl'agea cei întîi a firii ĭaste Tut <=Valerius Maximus>, cap 5, 4.

4. Să nu uităm cinstea ce să cuvine părinţilor Fab<ius Quintilianus>, cap. 1

După ce să isprăvi jirtva, neştiind muma lor (plină de bucurie) ce plată ari pofti feciorilor săi pentru acĭa faptă lăudată, lăcrămînd ruga pre Iunon ca să isprăvască de la ciĭalalţi dumnedzăi soţiile lui ca ce au obici<n>uit a da priĭatenilor săi mai bun, acélĭa să dea feciorilor ei, pentru buna faptă ce au arătat. Aşeadară i s-au răspunsu ei de Iunon, precum rugămintile ei sintu priimite şi plăcute şi va scoate cu pofta de la toţi ciĭalaţi dumnedzăi plata feciorilor ei, pentru fapta bună care au arătat Cleov şi Viton mumei sale. Care plată şi dar aceasta au fostu, că după ce să ospătară şi véseli cu mumă-sa, adormind amîndoi sănătoşi, a doa dzi stătură morţi.

5 Toate lucrurile pre pămîntu îndoială şi nestătătoare sintu; iar ceasul cel de pe urmă a vieţii, toate nevoile şi lipsa noastră hotăréşte. Romsard < = Ronsard>

6. Să placă omului ceau plăcut lui Dumnedzău. Sen<eca>, Carte 21, 1

Deci, muma plîngînd cu amar moartea feciorilor săi şi bănuind pre dumnedzăi, dzis-au cătră dînsa Iunon, căci plînge fără cale face: că ţ-am dat ţie ce ai cerşut şi ai cerşut ce ţ-am dat. Eu sintu dumnădzăiasă, tu a mea préutiasă eşti. Pentru acéĭa dumnedzăi au dat ce au mai ales şi mai bun, adecă moartea. Că acestu félĭu de răscumpărare mare ĭaste, cu cari supărăm pre nepriĭatenii noştri, cînd pre dînşii îi lăsăm întru trăĭu îndelungat; iară ce-i mai bun, care ţinem priĭatenilor noştri, aceasta ĭaste ca să-i facem să moară curund.

7 De la primejdie numără dzua, nu de la răsăritul soarelui. Tov<il>

Acéstïa le scrie Deţiarh întru a *Politiei* şi Ţiţero la *Tuscul,* 1 întrebare.

La Delfi, unde arăta Apollo vrăjile sale, era capişte foarte scumpă, cu mare cheltuială făcută, iară că fiind de demultu, vïachi, slăbindu-să, începusă a să răsipi, pentru că era şi făptura mare, era şi zidïurile, turnurile, cetăţile şi casăle cu meşterşug făcute de grăïa; şi ïale să jăluïa căci nu să direg, aşea ca cei bătrîni, cînd nu să cinstescu, au bănat. Aşïa Trifonie şi Agamed, vestiţi fiind de înţălepţi şi de avuţi între greci, să dusără la capiştea lui Apollo, care ei din temelie, cu prea mare a lor ostenială şi cheltuială au făcut-o. Sfîrşind dară lucrul, răspunsă Apollo, mulţămindu-le pentru lucrul cuvios ce au arătat, dîndu-le voe să ceae plată pentru ostenială şi de sirgu le va da lor, după pofta lor; că a dumnedzăilor ïaste datoriïa slujbă puţină a plăti cu multe de binefaceri.

8. Nime mai nainte de ce va muri fericit nu va fi. Av⟨gustin⟩, 5.

Trifonie şi Agamed răspunsără lui Apollo că nu vor altu dar pentru osteniala şi cheltuiala să aibă, fără cît să le dea ce ar putïa mai bun lucru a da omului şi care ar fi mai bun omului. Că oamenilor nice a să feri de rău, nice de a-ş alége lucru bun mintea nu-i agïunge. Cărora, arătîndu-le Apollo că le va da lor şi pentru slujba ce au făcut le va plăti şi ce au poïtit că le va fi pre voe, a triïa dzi, după ce s-au lucrat acéstïa, veselindu-să cu băutura Trifonii şi Agamed, fiind voioşi, degrabă amîndoi la uşile capeştii cădzură morţi! Aşïa li-au fostu plata ostenélii, ca să-i mîntuiască pre dînşii de ostenială.

Acéste doaă pilde am vrut să le spuïu, ca toţi cei muritori să socotiască că nemică nu-i aşea de bună în viaţă, fără cînd să sfîrşéşte viaţa, caré a o lăsa de nu-i drag, iar ïaste adevărat foarte cu folos. Că cine nu ari pîră de nebun pre acela drumăţu mărgînd în cale, asudînd şi merge cîntînd şi obîrşind calea, îndată ari lăcrăma? Au

9. Toată viaţa omului nu ïaste altă, fără cale la moarte ïaste. Sinec⟨a⟩, *Poseb*⟨ = *Consolatio ad Polybium*⟩, 30.

nu ĭaste nebun carele mĭarge brudind pre mare, iară căci au sosit la uscat i-ar părĭa rău? Au nu ĭaste nebun acela care, după ce face războĭu şi după izbîndă géme? Au nu prea deşărtu va fi acela carele fiind în grije de primejdie i-ar părĭa rău de agĭutorĭu? Iară că multu mai neînţăleptu, mai nebun, mai bezmetic şi mai deşărtu ĭaste acela carele cînd faci cale la moarte, căci ar cădea în moarte, îi pare rău. Că moartea ĭaste adevărată sprejeniala, desăvîrşită sănătate, scală fără de grije, izbîndă întriagă, carne fără oase, péşte fără soldzi, grăunţu fără pae; ca să dzic cu un cuvîntu, după moarte nice ĭaste ce să plîngem, nice ce aştepta avăm.

Pre vrémea lui Andrian împăratului, după ce au murit o gĭupîniasă de cinste, rudă împăratului, Secund filosoful au făcut cazanie la îngroparea ei, la care multe réle pentru viaţă şi multe bune pentru moarte au arătat în voroava sa. Şi întrebîndu-l împăratul ce-ar fi moartea, moartea, dzice, ĭaste somnu vécinic, despărţirea trupurilor, frica celor bogaţi, pofta săracilor, neferită tîmplare, neadevărată călătorie, tîlhărĭul omului, a somnului tată, umbra vieţii, dusul viilor, tovărăşie morţilor, a tuturor dezlegare, a osténelelor hotar şi a rahnelor rătăcită întristare. În scurtu, moartĭa-i celor răi calo şi prea mare dar celor buni ĭaste.

10. Pre moarte sosind nime voios nu o priiméşte, fără acela care s-au grijit de multu de dînsa. Senec⟨a⟩, Carte 30.

11. Cel ce ştie puţin, a învăţa acela nu poate. Ovid. ⟨*Tristia*, 2⟩.

Deci dreptu au grăit filosoful şi nice ari greşi cela ce dzice lui lĭ-ar lua aminte. Că precum picătura, cădzind, găuréşte piatra, aşea nu poate fi ca cugetarĭa de moarte să nu îndreptédză viaţa.

Seneca, Carte 30, spune că întrebînd pe Baslu Avsidie, ce rău ar avĭa moartea, căci s-ar téme oamenii aşea de tare de dînsa, ce scădére sau frică întru acel lucru ar fi, să fie răspunsu că răutatĭa acelui ce moare nu a morţii ĭaste. După această socotială putem

şi noi dzice precum surdul, dulceaţa cîntării şi cel orbu, văpsélele carele între flori ar fi, nu poate să gĭudece. Aşea că nu poate acela, carele nice dănăoară moarte n-au gustat, nemică rău de moarte a mărturisi poate. Că den cîţi au murit, nime nu să jeluĭaşte de moarte, iară dentru puţini ce vieţuescu, toţi să jăluescu de viaţă.

De ari înviĭa cineva din cei morţi şi ari vorovi cu cei vii şi ce rău că ar fi vădzut în moarte, de ar spune că au priceput rău, cu cale ar fi noaă a ne téme de moarte. Iară pentru căci grăescu oamenii rău de dînsa, care nice au vădzut niceodată, nice au audzit, nice au simţit, nice au gustat, să ne oţărîm de moarte şi să o avăm în ură?

12. Nime nu-i căruc fericiĭa lui, măcar de ar, veni în fugă, i-ar face îndestul. Senec⟨a⟩, Carte 115.

Trebue să fie făcut oarece rău în viaţă carii să tem de moarte; că în dzua acéĭa de gĭudeţul cel straşnic şi cei buni să cunoscu şi cei răi să descopăr. Pre nime din domnii bl⟨a⟩gorodnici, din bogaţi sau din săraci, din cei sănătoşi sau den cei bolnavi, din cei norociţi, au din cei supăraţi, din toţi cei ce vieţuescu nu vădzu carii nu s-ari jelui pre norocul său, fără numai cei morţi carii, în mormînturi,cu odihnă şi lineşte petrec. Mai multu nu-s lacomi, nu-s îmbunători, nu-s trufaş, nu-s lĭaneş, nu-s îndeşărţi, nu-s desfrînaţi, nu-s rătăciţ.

13. Binile cel prea mari numai după moarte să tîmplă omului. Ti⟨ero⟩, *Tuscu* ⟨*lanae*⟩, 1. Lactan ⟨tius⟩, 7, 10.

Den ceĭa că statul celor morţi a fi foarte fără primejdie cu cale ĭaste; că pre nime nu vedem neîndestulat. Căce cei săraci cearcă cu ce s-ar îmbogăţi; cei mîhniţi cu ce s-ar învoeşĭa; cei bolnavi cu ce s-ar însănătoşea. Iară cei ce să tem de moarte aşĭa nu cearcă vreun liac ca acela, ca să nu să tiamă de dînsa.

14. Moarte dentru faptele céle trecute trebue să să socotiască. Lact ⟨anti⟩ u ⟨s⟩, 6, 10.

Iară eu îi spuĭu liacul: să vieţuiască bine care nu va să să tiamă de moarte; că viaţă bună aduce moarte fără grijă.

Fu întrebat de Socrat, Plato dumnedzărescul, cum s-ar fi chivernisit în viaţă şi cum s-ar chivernisi la moarte. Să ştii, dzice,

15. Numai acela au vieţuit pînă cînd au vrucare a muri pofteşte Fab⟨ius Quin-

Socrate, că am nevoit în tineréţile méle ca să vieţuescu bine, în bătrînéţe ca să morĭu bine. Căci dacă-mi ĭaste viaţa cinstită şi moartea cu bucurie o aşteptu; nice de viaţă durĭari nu-mi ĭaste mie, nice de moarte frică nu-mi va fi.

tilianus), *Dicl* ⟨*amaţii*⟩, 4

Cu cale, voroava lui Plato. Prea mare durére au oamenii înţălepţi cînd socotescu că s-au ostenit şi pre nime nu au care li-ar plăti sudoarea lor; că fiind priitori şi-ntru dînşii nu-i priinţă care ari răspunde pentru slujbele céle multe nemulţămitori fiind priĭatenii, că fiind vrédnici de cinste nime nu le arată loc de cinste. Că cei ispitiţi şi cinsteşi cu inimile nu le pare rău, căce n-ar lua folos ostenélelor sale, ce că osteniala lor nu să vĭade, de nime le ĭaste cu ⟨su⟩părare.

16. Nimică nu-i de pripă celui ce de purureĭa-i gala de cale. Alci⟨nus⟩

17 Darul şi plata toţi aştiaplă. Fab⟨ius Quintilianus⟩, 10, 3, 7

O, fericiţi carii mor, carii fără această voe rea şi durĭare petrec în mormînturile sale! Că la divanul acela aşea tuturor să va arăta dreptatea cît care loc în viaţă ni-am agonisit, întru acela după moarte ne vom afla de vom şedea. Nice dănăoară n-au fostu vreun gĭudecătorĭu, nice ĭaste, nice va fi şi păzitorĭu de dreptate, ca să aşédze darurile cu cumpăna şi certările cu măsură; ce de multe ori cei nevinovaţi să pedepsăscu, iară cei răi să slobod; să asuprescu carii n-au vină, iară vinovatului să dă ertare. Cu puţin sĭadnicului foloséşte a să îndestula întru dreptate, de va lipsi gĭudecătorĭului simţirĭa cĭa din lontru. Iară la moarte nice unile de acĭastĭa nu să întîmplă. Ce adevărat să ştie că cine va avea pricină diriaptă că va fi întru socotială bună fără grijă să fie.

18. Plata bunătăţii, după moarte ĭaste. Lact⟨antius⟩, 7, 10

19. Darul bunătăţii, după moarte. Lampsi ⟨sic⟩

Făcînd cercare în Rîm Cato Ţinsorin, oarecare orăşan preavestit, murind, prea mare tăriĭa inimii sale au arătat la moarte, a căruĭa tărie şi cuvinte ce le grăisă le lăuda ciiĭalalţi orăşéni. Iară Cato Ţinsorinul şi de céle grăite şi le laudile acélĭa au rîs, de pricina a căruĭa rîs fiind întrebat, Cato dzicea·

20. Au vrut Dumnedzău să ne cumpărăm viaţă noaă în viaţă Lact⟨anti⟩u⟨s⟩ 6, 4

Voi, dară, căci vă miraţi de rîsul mieu, iară eu rîd de mirarĭa voastră; că socotindu-să nevoile şi grijĭa cu care vieţuim şi cĭa fără grijă şi odihnă cu care murim, dzic că mai mare tărie şi vîrtute trebuie vieţuind, decît îndrăznială murind.

Scrie de acĭastea Plutarh întru *Apoftegma:* Nu pociu să dzic că n-au grăit preaînţălepţéşte Cato Ţinsorinul, de vréme ce în toate dzilele videm precum oamenii cei ce întru bunătate petrec viaţa, în foame, în sĭate, în răceală, în osteneală, în sărăcie, în năpăşti, în mîhniciuni, în neprieteşuguri, în nenorociri, a cărora sfîrşit mai bine ar fi a-l prăvi într-o dzi, decît în toate ceasurile acéstĭaş nevoi să le petriacă. Că celui rău moartĭa aşea ĭaste de necinstită, precum în viaţa ce ĭaste supărată.

21 O, moarte, lăudată trebui celor tari, poftită celor méseri, neapărată de cei norocoşi! Fab⟨ius Quintilianus⟩, 4

Cît de necosotitori sîntu oamenii, necugetînd că o dată le-i a muri; că în dzua ce ne naştem şi eşim în lume să încépe moartĭa şi în dzua cĭa de pre urmă părăsim a muri. Deci nu ĭaste altă nemică moartea, fără ducirĭa sau eşirĭa din viaţă şi hotar a tot lucrului să cade a dzice. Că a noastră şi pruncie şi copilărie şi tineréţile şi vîrsta vonicească moare şi bătrînĭaţile că mor şi vor muri. Din ce să pricépe precum noi în toţi anii, în toate lunile, dzilele, ceasurile şi clipele a muri; şi aşea cînd socotim că petrécem viaţă fără grijă de pururĭa avem moartea tovarăşe.

22. Moartea nu una vine, ce céla ce apucă cĭa de pe urmă moarte ĭaste Seneca, Cartea 4

Nu ştiu pentru ce s-ar téme oamenii de moarte că dentru acéĭa dzi ce am vădzut lumina, am intrat în calea morţii. Că nemăruĭa nu i-au lipsit nice dănăoară vrémĭa a nu muri, nime dentru această viaţă a rătăci n-au putut.

Seneca, într-o carte, spune de o fămée de cinste, romană, caré îş plîngĭa moarte⟨a⟩ fără vréme a feciorului său, precum fu întrebată de un filosof căci ari plînge pre feciorul său, să fie răspunsu căci au custat numai 25 de ani şi ĭa ar hi vrut să custe 50

23. Cel dintii ceas ce-au dat viaţa, au apucat viaţa. Senec⟨a⟩, *Irac⟨lie⟩* fur⟨*ios*⟩, 3.

de ani, pentru acéĭa plînge. Că aşea de cuvios ĭubăsu mumele pre feciori, cît nice a-i prăvi nu să satură, nice a-i plînge nice-odată sfîrşit nu fac. Ce să-i fie răspunsu filosoful: Spune-mi mie, te rog, muĭare, căci nu-ţi bănueşti pre dumnedzăi căci n-au vrut să-ţ fie născut feciorul tău mai cu mulţi ani mainte, precum te jelueşti că nu l-au lăsat să fie mai custat 25 de ani, să fie plinit cindzăci de ani. Căci au murit aşĭa curund îl plîngi şi căci l-au născut aşĭa tîrdziu nu plîngi? Crédc-mă, muĭare, că de socoteşti această de pre urmă, căci n-au custat multu, nu-i de plînsu, aşĭa nice cĭa dintîi, căci au murit, nu trebue să plîngi. Că fără voĭa dumnedzăilor nice moartea a ne sirgui, nice viaţa a lungi nu putem.

24. Toată viaţa omului o dzi ĭeste. Fab(ius Quintilianus), *Dicli* (=*Declamationes*), 4.

Cu aceasta-şi socotială Plinie, într-o o carte, grăĭaşte că cĭa mai bună lége (pravilă) care au dat dumnedzăii firii omeneşti ĭaste, ca nime să n-aibă viaţă vécinică. Că pentru pofta cea peste măsură a vieţii cei delungate, nice dănăoară n-am vrea să eşim dintru această mişălie.

Întrebîndu-să doi filosofi la marele Theodosie, unul de dînşii tare sta cum ar fi lucru bun a-ş cére moarte, celalaltu aşijdirea, cum de triabă, dzice, ar fi să se urască viaţa. Apucînd voroava Theodosie, dzis-au: aşea, nice un liac de ură sau de dragoste nu ţinem muritorii, cît pentru că ĭubim viaţa petrécem viaţă rea şi acéĭa pentru să păzim viaţa o suferim, cît mai bine ar fi a o pierde pre dînsa. Şi dzisă: într-acolo au purces oamenii cei deşărţi şi nebuni, cît de frica morţii ar nevoi să le vie mai curund moartea. Ce aşĭa socotescu că omul nice viaţa prĭa să nu-ş ĭubască, nice pierdzind nădéjdea să nu-ş ceae moarte. Că oamenilor celor putĭarnici şi mari nice viaţa să nu o urască, trăind, nice moartea cînd soséşte să cade să nu o sufără cu greu.

25. Nemică nu-i mai grozav decît a cére moarte. Senec (a), Cartla 117

Grăiască cine ce-i voĭa şi sfătuiască filosofii ce le place. Iară eu cu pricépirĭa minţii

méle așea socotescu că numai acela fără durére va priimi moartĭa, careli a o priimi pre dînsa, cu multu mai nainte au grijit. Că toată moartea grabnică nu numai celui ce o gustă amară, ce și celui ce aude groznică ĭaste.

Așea trebue să vieţuiască omul, dzice Lactanţie, Carte I, la sfîrșit, ca cînd i-ar fi lui după un ceas să purceadză. Căci carii vor purta moartĭa înaintea ochilor săi nu poate fi ca să dea loc gîndurilor réle. Acéĭa nebunie mi se pare mie a fi cu Apuliĭu de un lucru, ce a te feri nu poţi să fugi și ce n-ai putea să agoniséști să rîhnești. Aceasta pentru acéĭa să dzice, care-i calĭa morţii, în caré-i caută a mérge, iara întur nare către acéĭași cale că ar fi neputincioasă dzic.

26. Nebun lucru ĭaste a să llame de ce nu să poate feri. (Mimi Publiani)

27 Mai tare lucriadză acela care poate să fie mișăl. Martian (=Martial), II, 56.

Carii purceg în cale grĭa, lipsindu-le ceva, cer de la tovarășii săi în datorie. De uită ceva la gazdă (să ceae), mărgu sau la priĭateni scriu. Iară durĭare mare ĭaste, că de unde vom muri odată nice o înturnare pre urmă nu ne va da noaă, nice a grăi, nice a scrie, nu vom putĭa; ce precum ne vom afla, așĭa ne vom gĭudeca și, ce-i cu groază, tot într-o dzi socotiala să va cére și a să îndrepte îi vor porunci.

28. În lucrurili supărate lesne ĭaste a urî viaţa. Fab(ius Quintilianus)

29. De am putea să scăpăm de moarte, cu cale ni-ar fi a ne téme de dînsa. Chiprian, *Vor(be)*, 4.

Să mă criadză domnii și cei mari, și ce pot face în viaţă, pînă la moarte, să nu urniască, nu într-acéle ce au poroncit, ce ce-au făcut nădéjde să pue, nu faptelor streine, ce a lor sale să nădejduiască, că mai multu un suspin a lui, decît toţi priĭatenii în lume, va folosi. Și așea pre toţi oamenii înţălepţi, încă și pre mine însumi, deodată pomenescu, rog, poftescu, așea să vieţuim, cît în ceasul morţii să putem dzice că vieţuim. Iară nu putem dzice că vieţuim cînd nu vieţuim, că orice din vréme vieţii noastre cheltuim fără folos, dreptu nemică nu să va socoti.

30. Fericit mor acila a căror viaţă fără greșală ĭaste. Maximian.

Cap 21. Trebue să facă nevoinţă domnii ca să cunoască sfîrşitul slujbei sale; aşijdiria cine au fostu thales şi de 12 întrebări ce s-au dzis de dînsul şi la toate ce au răspunsu

Sunată dzisa şi véche de păgînul Aristotel, de multe ori pricită ĭaste, că toate sintu pentru oarecare sfîrşit. Că nice un lucru, ori bun, ori rău, nu-i, care nu s-ar socoti de sfîrşitul său, de care să încépe. Că de vei întreba pre vrun grădinarĭu, ce socotéşte de curăţĭaşte cu sîrguială pomii, va răspunde pentru să strîngă din rodurile lui bani.

1. A fieştecărui faptu lucrurile din rodul lucrului şi a voroavei date să împodobéşte; că tot lucrul cinste ĭaste care va fi cu pricină înainte cinstişi. Sarizb⟨eriensis Policraticus⟩, 1, 4

De vei întreba pre pîrîul căci ar cură aşea répede şi degrabă, va răspunde că pentru hotarul lui ĭaste să să întoarne în mare, de la care au luat începutul său.

De vei întreba pre lĭamnele céle roditoare de ce pricină vara înflorescu, vor răspunde pentru acela sfîrşit, ca să aducă toamna roadă.

2. Altu lucru ĭaste la ce trage arcul şi altul încătro îndreptĭadză arcul. Persi⟨us⟩, *Sat⟨ire⟩*, 3.

De videm pre vrun călătorĭu călătorind pre omăt, apele că tréce cu grijă şi vara pentru herbintiala făcînd cale înde sară şi căldurile verii şi undele ernii suferind, care călătorĭu de s-ari întreba cineva de hotarul căii sale, de ce ari suferi atîtĭa greutăţi, cu supărare ari răspunde că hotarul căii sale aşea ca şi noi îl ştie şi pentru ce s-au apucat de acĭa cale că ştim, întreb ce ar dzice omul înţăleptu de acel călătorĭu nebun? Au nu dintr-acel răspunsu, acelŭia nu l-ari certa de nebun pre acel om? Că nenorocit ĭaste carele nice o plată ostenélii sale nu nădăjduĭaşte.

3. Toate ale sali fieştecare pentru acéla le lucriadză ca să agonisească céle ce sintu dintîi după fire. Plut ⟨arh⟩, *Împotriv ⟨a⟩ strein ⟨ilor = stoicilor⟩*

4. Nebună nevoinţă ĭaste care n-are nădéjde. Fab⟨ius Quintilianus⟩, *Di⟨clamaţii⟩*, 6.

Ce să vinim la rîndul nostru. De s-ari întreba vrun domn, care aşea ca toţi oamenii şi făcut şi născut şi hrănit ĭaste şi ca toţi oamenii vieţuĭaşte şi moare, iară deodată stăpîniĭaşte pre toţi oamenii, de s-ari întreba într-acestu chip, din ce pricină au luat el de la Dumnedzău stăpîniĭa, nimică mai multu de n-ari şti a răspunde, fără că din datoriĭa

5. Cine călătoréşte unde nu să cade, sosiaşte unde nu-i voĭa. Petra ⟨rca⟩, 3, *Sen⟨iles?⟩*, 2.

(stăpîniei) moştinirii că au luat, au nu s-ari socoti acel domnu nevrednic de acĭa stăpînie? Că nicecum acela a otcîrmui dreptatĭa nu poate, care ce-ar fi dreptate nu ştie.

Să audză acestu cuvîntu domnii şi cei mari şi să-l pue întru simţirile sale céle din lontru, adecă că acela vécinicul meşter, pre care vréme au aşedzat împăraţi şi domni acestui vac, n-au făcut pre domni mai multu decît toţi, sau să să bucure, sau să să desfătĭadze. Ce cînd au aşedzat ca să poroncească mai multu decît toţi, cu această (poroncă au) pravilă au aşedzat, ca să fie mai bun decît toţi. Că lucru fără cale şi a multe vătămări întru republică pricină ĭaste a videa cu cîtă cinste putĭarnicul, oaricare, pre cei cu bunătate şi înţălepciune împodobiţi i-ar stăpîni şi să-l vadză pre dînsul întru atîta necinste că s-ar purta ca o slugă tuturor răutăţilor.

Nu vădzu cu ce socotială pre lăcuitorĭu pentru o greşală, că l-ari omorî epitropul şi ale lui toate lucrurile vrĭadnice de pedepsă le-r videa. De potrivă ĭaste mirării cela ce ĭaste de tot orbu, de ari vrea pre cel ce are numai un ochĭu să-l grijască şi să-l poarte.

Cato Ţinsorinul fu întrebat cum s-ar cădea a fi domnului, ca să fie bun, aşĭa cît să-l şi ĭubască şi oamenilor să fie frică de dînsul. Răspuns-au: domnului bun a fi trebue să fie de potriva celui ce face tiriacul, care de nu să va vătăma de otravă, cu lesne va afla cumpărători de tiriac; niceodată nu va avea credinţă tiriacul, de nu să va ispiti întîi de bun. Din ce să dă a înţelége precum nemică altă (întru domnu) viaţă nu să laudă mai multu a fi, decît tiriacul cel ales, spre grijĭa republicii sale. Şi ce altă a socoti mai multu, fără cît cu o mînă otrava caré nu are viaţă şi cu alta tiriacul care stă împotriva morţii; cu limba bunătăţile să trîmbiteadză

6. Nu să cade domnului a fi mai rău decît supuşii lui. Xenofontu, *Mur? 7*

7 Pre acela il vestescu cinstil, pre carele îl laudă şi viaţa Casiod(or), Cartea 11

8. Mainte de ce vei drege obiceaĭurile altora, ale tale le dirége. Lectu (= Lactantius), Carte (4), cap 23.

9. Cela ce face dreptu, nu cel ce stăpîniaşte va fi împărat. Avtor (=Ausonius), *Idol* (= *Idyllia*), 12.

10 Norocit ĭaste carele mai multu spre a face decît spre a grăi ĭaste plecat. (*Teatro morale di Cherubino Giarardi.*)

11. Oamenii mai multu vor dovedi decît vorbele. Că a grăi lesne ĭaste, iară a face cu greu. Lact(antius), 4, 21.

şi cu răutăţile toate vîrtuţile să le smintească? Ca să să arate deplin domnului slujba întru toate, orice ar poronci, singur să facă trebue, că de la faptele bunătăţilor nice un domn a fi neîmbîndzit, nice poate, nice i să cade.

12. Iisus începu a face şi a învăţa. *De ac* ⟨*tele*⟩ *ap* ⟨*ostolitor*⟩, 18.

Acestu răspunsu de la Cato Ţinsorinul, ce au dat, mie mi să pare că mai multu de creştin decît de rîmlian au fostu.

Dumnedzău acela întrupatul, Hristos acel adevărat, cînd au vrut să vie cătră noi pre pămîntu, treidzăci de ani numai lucrînd au petrecut; iară alţi doi ani şi gĭumătate lucrînd şi învăţînd au petrecut. Că mai multu mintea omului cu lucrul care véde, decît cu socotiala caré aude, să sfatuiaşte. Învéţi-să, dar, stăpînii de la acela care adevărat ĭaste stăpîn! Învéţi-să domnii să ştie căci sîntu domni. Că nice dănăoară bun nu va fi corăbiĭarĭul carele niceodată n-au brudit pre mare cu năvarnice vînturi. Iară de ar vrĭa să ştie de la mine domnul pentru ce ar fi domnu, îi răspundzu: pentru otcîrmuirĭa republicii prea bine şi cu dreptate, tuturor într-un chip să arate. Şi aceasta nu cu cuvinte groznice şi cu lucruri de pildă rea, ce cu cuvinte blînde, care ari trage inimile şi lucrurile cinsteşe, carele ari îndemna spre urmare; că multă bl⟨a⟩gorodă a celui ce povăţéşte blînd nice cu un mijloc a lepăda poroncile poate.

13. Măcar de ar face toţi bine ciţi grăescu bine! Liactu⟨ = Lactantius⟩, 4, 23.

Hiarăle cĭale sălbatece şi cumplite din păduri cei ce vor să le îmblîndzască, de le ameliţă de o sută de ori cu spaimă, iară abie de le vor lovi o dată. Şi măcar că le pun în legături, iară cu alte mijloace de blîndéţe, cu anevoe, să îmblîndzéşte cumplirea herăi. Aşĭadară, neînvăţindu-ne din ispită, cum cu blîndéţe să îmblîndzăsc hiarăle céle din pădure, cu multu oamenilor, cari-s împodobiţi cu minte, trebue a arăta blîndéţe, ca cu blîndéţă să să îndémne spre ascultare; că nime nu ĭaste aşea de ne⟨î⟩mblîndzit, care nu s-ar pleca după

14. Céle urîte, stăpînii, nice dănăoară îndelung nu să ţine. Senec⟨a⟩, *Fab* ⟨ = *Thebaida*⟩, pe urmă.

blîndéțe. Cu un cuvîntu să dzicem voaă domnilor și celor mari ce lucru bun ar fi domnului și celui mare a face întru stăpîniĭa sa. Oarecare domnu are rostul plin de adevăr, mînule spre a face bine întinsă, urechile de cătră minciĭuni închisă și inima plină cu milă deșchisă și el fericit și stăpîniĭa căruĭa i să tîmplă a avea preafericită să va putĭa chema. Că unde ĭaste în domnu adevărul, binefacere și mila, nice un loc de nedreptate și de tirănie în republică nu să lasă; iară oricare domnu are tirănie înfiptă în inima sa, gura plină de minciĭuni, mînule crunte de cumplire, urechile gata a audzi îmbunături, acela și sîngur preanefericit ĭaste și mai multu norodul lui, ce-i supus stăpîniei lui.

15. Hotarul stăpîniei cei drepte ĭaste folosul și sănătatea celor ascultători și slugi. Amian, Carte 29.

Anul mai nainte de întruparea lui Hristos (CCCCXL), care era anul de la zidirea Rîmului (CCXLIV), împărățind Darie împărat perșilor, Brut și Lilie Tarcvinie sfétnici fiind în Rîm, era vestit pre acéĭa vréme în Țara Grecească Thales, mari filosof, domnu, den cei 7 preaînțălepți a Țării Grecești unul, a căror véste toate țărîle grecești li-au luminat. Că mai multu cu șĭapte preaînțălepți Țara Grecească, pre carii îi avea, decît Rîmul cu hatmanii carii îi avea, să lăuda.

16. De va pofti domnul cĭali ce-s curate, acĭastĭa toți le vor priimi. Sim (= Seneca, *Thyestes*, 2)

Mare price pre acéle vremi era între greci și între rîmléni, poftindu-și grecii locul întîĭ, pentru mai mare îndestularea lor, a mai mulți preînțălepți, rîmlĭanii la dînși⟨i⟩ trăgînd locul cel întîi pentru mai mari oști. De iznoavă aru⟨n⟩cînd grecii că nu să poate întemeĭa légĭa aĭurea, fără în Țara Grecească să izvodescu, iară nu aĭurea, fără în Rîm să păziĭa. Mai pricind grecii cum Țara Grecească are școale prea mari de învățătură a preaînțăleptilor, iară rîmlénii dzicĭa că sintu fericite besérici în Rîm, întru cinstĭa dumnedzăilor; că cu multu mai multu trebue a să socoti o cinste care să dă dumnedzăilor celor nemu-

17. De să rușiniadză simțirea să rușiniadză și voroava. Tertul⟨ian⟩

ritori, decît toate folosurile care să întoarnă la oameni.

Oarecare nĭameş thevan fiind întrebat ce s-ari părea lui de Roma şi de Țara Grecească, mie, dzice, nice rîmlĭanii pe greci, nici grecii pre rîmléni nu mi să pare a întréce; că grecii laudă în limbi, rîmlénii în suliță socotescu, iară noi toată lauda în bunătăți socotim. Că o faptă de cinste decît toate armele rîmlénilor şi decît toată voroava grecilor meşterşugită mai tare ĭaste.

Ce să mă întorcu la voroavă. Thalis întîi să socotéşte să fie însămnat stélele carului cerescu celui mai mic, carele ĭau aminte cei ce îmblă pre mare. Întîi împărțirĭa ailor şi mărirĭa soarelui şi a lunii au aflat. Întîi au mărturisit a fi sufletele nemuritoare şi lumĭa că ari avea suflet. Şi din toate n-au priimit să-ş ĭa muĭare, că hrana de muĭare şi grijĭa créşterii copiilor, dzice, tîmpăscu ascuțirĭa minții întru cei învățați.

Aşijdirea Thalis era prea sărac şi unii rîdzind de sărăciĭa lui, (pentru să să arĭate a fi mai bogat decît toți) au adus de toate oloĭurile pentru anul viitorĭu, că au cunoscut din stéle că va fi mare lipsă de untudelemnu (într-acĭali locuri) la al triilĭa an; pentru ce au căutat tuturor a mérge la dînsul să cumpere untudelemnu, pe carii îi omeniĭa după cum îi era socotiala. Şi aşea au arătat celor ce era împotrivă că din bună vrérea lui urĭaşte avuțiile şi priiméşte sărăciĭa. Că cine din vrérĭa sa să lipséşte din bunele lumii, nicecum nu trebue să să numască sărac; că nu-i sărac acela care de bună-voĭa lui să lipséşte de binile aceştii lumi.

Fost-au acestu filosof ca o oglindă între toți a Țării Greceşti cei preaînțălepți şi de toți craii Asii cinstit şi cunoscut. Aşij-dirĭa numele lui şi în Rîm era preavestit; că întru învățătură aşea era desăvîrşit, cît la toate întrebările, nezăticnindu-se nemică, răspundea. Că era foarte ascuțit la minte şi vrĭadnic de mirare. Că mai

mulţi din oamenii muritori nice a învăţa vor, nice a-l întreba, sau să răspundză n-au învăţat.

Fiind dar multe şi féliuri de întrebări de Thalis, precum spune Dioghen Laertie, întrebate, cu răspunsurile lui şi preabogate, preaînţălepcĭune şi ţinĭarea minte şi minte prea ascuţită au arătat.

Întîi fu întrebat, ce ar fi Dumnedzău? Dumnedzău, dzice, ĭaste cel preavechĭu a celora care sîntu a lui Dumnedzău; nice cei ce au fostu începutul n-au vădzut, nice carii vor fi sfîrşitul nu vor videa.

18. A începutului vîrtej a să pricépe nu să poate; den afară de început nemică nu să află. ⟨Grigore de⟩ Naz⟨ianz⟩ *Vor⟨be⟩*, 4.

Aşijdirea fu întrebat ce-ar fi mai frumos? Lumĭa, dzice, că toată oricît de meşterşugită zugrăvită, nice o parte cît de mică de a ei decum o au făcut-o firĭa a agĭunge nu poate.

19. Tot lucrul ĭaste mai de gios de meşterul său. Tertu ⟨li-an⟩, *Împot⟨riva lui⟩ Mars* ⟨ *=Adversus Marcionem*⟩

Iarăşi fu întrebat ce ar fi mai mare? Locul, dzice, că locul care toate le cuprinde, [care] ĭaste mai mare decît toate.

Şi iară întrebîndu-l ce ar fi mai preaînţăleptu, nemică, dzice, mai înţăleptu de⟨cît⟩ vrémea nu-i, că numai vrémea şi céle noao le află şi céle trecute înnoĭaşte.

20. Toatĕ le trage la sine şi le întoarce nestătătoarea vrĕme. Ov. Hr. ⟨ = *Gallus*⟩

Şi iară-l întrebară ce-ar fi mai ĭute? Mintea, dzice, că mintĭa nice osteneşte alergînd pre pămîntu (sau încungiurînd), nice grije are trecînd marea.

21. Ce nu poci cu trupul cu mintĭa sufăr Ovid⟨ius⟩, *Herad* ⟨ = *Heroides*⟩

Iarăş fiind întrebat ce ar fi mai tare, omul, dzice, cînd are apăs de nevoe ĭaste prea tare, că nevoĭa ascute înţălesul celui neînvăţat (şi prostu) şi pre cel nebun întăréşte la grijă.

22. Nevoĭa nu poftéşte rînduială. Cas⟨si⟩od⟨or⟩, 4, 13.

Aşijdirea, întrebîndu-l ce ar fi mai cu greu, răspuns-au: a să cunoaşte pre sine sîngur, că nice o price în lume nu ar fi de s-ar cunoaşte omul pre sine, singur.

23. Foarte lucru cu greu ĭaste a ne cunoaşte înşine pre noi. Ţiţer ⟨o⟩, *Pentru întreb*⟨are. *strin* ⟨ = *De legibus*⟩

Întrebîndu-l ce-ar fi mai dulce, acela lucru, dzice, care-l rîhneşti să-l agonisăşti, că mare desfătare are aducirĭa aminte de durĭarea trecută.

Întrebîndu-l, aşijdirĭa, cu ce tocmală fieştecare ari putea pre lesne suferi nevă-

24. Ferîcit odihnéşte oricine ⟨care⟩ pre cei ce-i urlaşte îi supune

lirea norocului celui împotrivnic, de l-a videa, dzice, pre nepriîateni sau stînşi, sau rău agîunşi; că adevărat fericirea nepriîatenului ascuţită sabie îaste inimii cei mîhnite.

Sinec⟨a⟩, *Her⟨cules Oetaeus⟩*, 2.

Aşijdirea, întrebîndu-l cum ar vieţui oamenii mai bine şi mai cu dreptate, ce vor videa, dzice, de hulă întru alţii ei să nu facă; că întru aceasta toţi muritorii greşăscu că îndestulîndu-să întru sfaturi care li-ar putea da altoŕa şi ei, un lucru bun care l-ari petréce nu au.

25. Mai lesne îaste a sfătui pre alţii acéîa care sîntu dirîapte, decît acéîa să le putem face noi. Dio⟨ Cassius⟩, Cartea 46.

Mai întrebîndu-l ce lucru bun ari avea acela ce nu-i lacom, acestu féîiu de bine, dzice, că-i scos slobod şi de muncile lăcomiei şi priîateni şie îş face; că pre cel lacom şi gîndurile-l muncesc, căci nu le strînge şi oamenii îl supără, căci nu cheltuîaşte.

26. Atuncîa vei ţinea toate pe dreptate, cînd vei putîa să te stăpîneşti pre tine. Clavdi ⟨e, *De IV Consulatu Honorii, 261*⟩

Aşjdirea, întrebîndu-l cum s-ar cădea să fie domnului otcîrmuitorîu celoralalţi, întîi, dzice, pre sîne sîngur, apoi pre alţii să-i otcîrmuiască; că nu poate fi să fie umbra diriaptă, de va fi strîmbu lemnul ce aruncă umbra.

27. Domnul să fie oglindă tuturor. Ţiter⟨o⟩, 14, *Prav⟨ile⟩*, 3.

Pentru răspunsul acestu de pre urmă mi s-au părut a scrie toate întrebările, pentru să vadză domnii şi cei mari că fieştecare dintre însăle sîntu ca un arătătorîu de dreptate şi că nemică nu-i altă republica, fără umbra acîa aruncată de acel lemnu arătătorîu de umbră, carele trebue să fie prea drept; că îndată din umbra republicăi să véde de îaste dreptate şi viaţa diregătorîului de îaste întoarsă.

28. Aşea toate le va chivernisi domnul dreptu, de să va îndripta întîi pre sine singur. Plut⟨arh⟩

Aşîadară pentru să închidem toate ce s-au dzis pînă acmu, de mă va întreba pre mine vrun domnu, că ci ar fi domnu, cu un cuvîntu îi răspundzu: acela ce îaste adevărat domnu ţi-au pus pre tine domnu aceştii lumi, ca să faci răsipire ereticilor, certare tiranilor, plată celor buni, bici celor răi, pitrop şi acoperemîntu şi apărătorîu beséricii şi preaîubitorîu ţării; şi de cît toate să fii desăvîrşit întru a face dreptate, începînd

întîi din casa şi chipul tău.

Nu în toate lucrurile să poată suferi să fie mai de viţă domnii, fără cît întru singura dreptatea, caré de tot să cade şi trebue să fie de tocma între domnu şi între republică.

Cap 22. Cine au fostu Plutarh filosoful cel mare, care cuvinte au grăit cătră Traian, împăratul Rîmului, şi că domnul bun iaste cap republicii; care fiind capul sănătos, sănătoasă iaste şi republica. Şi pentru cinci pravile a rodiianilor, de pedépsăle celor răi şi că suptu stăpîniia domnului dreptu mai bine iaste a vieţui, decît suptu pravilă diriaptă

În curtea lui Traian împăratului era Plutarh filosoful preavestit, om aşea la viaţă curat şi întru învăţătură preaînvăţat, cum în mare cinste la rîmléni. Că Traian de mare laudă socotiia a avea mulţi preaînţălepţi şi învăţaţi în curtia sa şi oriunde mergea, să rădice făptură de casă mari, îi lua cu sine. Acesta au scris cartea care să chiamă *Parallela* lui Plutarh, adecă viaţa grecilor şi a romanilor celor preavestiţi. Fără alte cărţi, şi o carte au scris pentru otcîrmuiria împăraţilor, căriia i-au dat titiuluş *Învăţătura domnilor*. Şi acéiaş carte cu numele lui Traian au făcut, în caria carte arată cea adevărată bl⟨a⟩gorodiia inimii, osăbita dragoste republicii, izvorul voroavei cei frumoasă şi lumina a preînţălepciunii. Că au fostu aşea preaiscusit la scrisoare, cum şi la voroavă foarte cu dulceaţă. Între alalte carele ar fi scris, vriadnice de însămnat şi de cugetat, era scris în cartea acéia une socotéle care trebue să le scrie cu slove de aur, unde aşia să încépe:

1. Împăraţi împărăţiei să dau, nu împărăţiili împăraţilor. Silv⟨ius⟩ *Hi⟨s⟩t. Boh⟨emiae⟩*, cap 57

Să ştii, împărate Traiane, că tu şi împărăţiia ta nemică altă nu-i, fără trup plăzmuit sau sleit în chipul trupului viu şi adevărat, că la acéstia, într-un chip să

cuvine cuvioşie, ca şi împăratul să să bucure căci ari avea supuşi ca aciĭa şi împărăţiĭa căci ari avea domnu ca acela să-i pae bine. Ce, dară, trupul sleit care ĭaste împărăţiĭa, ca să le tixim cătră pilda a omului viu, capul tuturor ĭaste domnul, pregĭur care toată soma împărăţii stă (sau stăpîniei ĭaste); ochii cu carii videm sîntu bărbaţii cei întru republică să a⟨ĭ⟩lă buni, a căror povoaţă urmăm. Urechile care aud céle ce grăim sintu cei supuşi, carii céle poroncite le fac; limba cu caré grăim sintu cei întru învăţătură aleşi oameni, de la carii legile şi învăţăturile audzim; perii capului sintu cei asupriţi şi de strîmbătate supăraţi, carii fac jalobă la domni; mînule şi umerile sintu călăreţii şi némeşii carii supără pre vrăjmaşi; picioarele, care toate mădulările sprejenescu, sîntu plugarii carii hrană grijăscu tuturor orînduĭalelor; oasăle céle vîrtoasă, care sprejenesc carnĭa cea fragedă, sintu oamenii cei înţălepţi, carii poartă greimea republicii; inimile, carele nu le videm la ivală, sîntu credincioşii cei de cas⟨ă⟩, carii în taină dau sfat senatului, iară grumadzii, de care să ţine capul, ĭaste dragostea împăratului şi a ţărîi, din carĭa să face republica.

Acéstea au grăit cătră Traian acela, marele Plutarh, şi adevărate pîndzile lui şi ţesătura (ca să dzic aşĭa) şi aţăle céle supţiri arată ascuţirĭa minţii. Că trei ale sale adevărate le are: capul, cu care otcîrmuitorii republicii de amănuntul le tixęscu întîi; precum în trup capul decît toate célelalte închieturi ĭaste mai sus, aşea cinstea domnilor mai mare ĭaste decît altora a tuturor; că numai singur domnul are putére a stăpîni: ciĭalalţi sîntu datori a asculta. Şi măcar că mulţi în republică cu niamul şi cu avuţiile şi cu bunătatea ari întréce, iară pre domnul de pururea îl cunosc. Că domnii cei blagorodnici din robie pre mulţi, mai în toate dzilele, îi slobod,

2. Tot omul în cap şi în obraz ĭaste; că înţălepciunĭa şi simţirile toate nu aĭurilĭa ce într-acéĭa parte a trupului să ţin. Apul⟨eius⟩ *De învăţat* ⟨=*Apologia*⟩, 84.

3. Capul ĭaste în loc mai sus pus, în care ĭaste chivernisala a tot omului. Lact⟨an-ţius, *De opificio Dei*⟩, 3.

iară credința cea priiteniască (niceodată), nemăruĭa, niceodată nu o slobod. Pentru ce, carii întru împărăție să biruiesc cu putére și cu cinste, într-acela loc a trăi, în care să îndestuliadză. În cetate socotesc caré de nainte zidĭurile sîntu mai nalte, iară cu prăvala mai gios (au mai plecată); de ĭaste vro trécire la prostime, sau putére (acéĭa domnului i să cuvine, caré la toți o are). Că omului de cinste și înțăleptu nu i să cade a prăvi pre domn ca prin oglind⟨ă⟩ lucind (un lucru voĭu să dzic), ce ca cel ce-i denaintea zidĭurilor și șanțurile, carele sintu dîrjiile norodului. Un lucru voĭu dzice: nesocotind în ce parte să va lua acela, de ar fi datorĭa să poroncească boĭarii și domnului și republicii, nu va fi alta, fără cît ca cînd ar rădica de pururĭa umerile și mînule asupra capului.

Că multe lucruri am și audzit și am cetit și în vacul mieu am ispitit, tuturor vécilor viitori ce vor fi, dzic și le mărturisăscu: de vor să-ș petriacă în averile sale, de vor să petriacă viață fără grijă, de vor să fie slobodzi fără tiranie și a viețui fără grijă în răpublică, să nu sufără mai mulți de un domnu întru stăpînie și în țară a fi poroncitori. Că ĭaste prăvilă mare, de vor stăpîni mulți în republică și cestuĭa și celue că va veni perire, de la o vréme, adevărat ĭaste. Cu ispita care ĭaste dascal lucrurilor ne învățăm cum noi, din fire, din multe închieturi oasă, carne, dinți sîntem adunați și din toate acéstĭa un trup să face și ĭaste și să numéște unul. Așea și republica din multe orînduĭale să adună, ce numai de un domnu ĭaste să să stăpîniască.

4. Fără une⟨le⟩ mădulări poate omul să viețuiască, iar fără cap nu poate. Lact⟨antius⟩, 6, 9.

De ar fi în mînule oamenilor a face domni, ari avea și putére să-i lépede pre domni. Ce că ĭaste un lucru prea adevărat că de Dumnădzău sintu pușї domnii, așĭa nime a-i lepăda pre dînșii nice pot, nice să cade, fără numai Dumnedzău. Căci care lucruri prin mijlocile gĭudecății lui Dumned-

zău să măsoară, din socotiala omenească să să potrivască nu să cade.

Nu știu cu ce desfrînare cei de mijloc, cu ce zavistie cei mai mici, cu ce mîndrie cei mai mari s-ari îndemna de ar vrea poroncitori să fie, iară a ascultarĭa nu. Că într-acestu trup adunat a republicii, care să socotĭaşte mai multu, atîta trebue să socotiască, precum un déget scos de la mînă, sau unghĭa uscată tăĭată de la picior, sau un par ruptu din cap. Să viețuiască fieștecare cu lineşte întru republica să și slujba ce să cuvine să arate domnului, carĭa cine nu va face, sau să va pune împotrivă să știe că, precum vina să va încépe de la dînsul, așea va fi și pediapsa întru dînsul; că véche dzisă ĭaste: cine va rădica lancĭa asupra domnului, capul lui să-l pue la picioare.

5. Nu ĭaste lesne a petrĭaci viață cu odihnă, care face silă cu faptele sale legăturilor păcii de obştie. Lutri (= Lucretius).

Pentru acéĭa domnul cu cale să asamînă capului, căci capul ĭaste vieții omului începătura și izvorul; célĭalalte toate care să hrănescu de fire în sus, după tăriĭa sa să înălță. Că videm că pămîntul aburii săi în sus sloboade, erbile în sus crescu, mările în sus înalță valurile sale, lĭamnele în sus ramurile sale crescu, focul în sus para izbucnĭaşte; iară singur omul, săracul, în gios créşte. Că carnĭa omului, carĭa nemică altă fără pămîntu și din pămîntu născută, pre pămînt viețuĭaşte la pămîntu, ca la scaonul său, din fire să pliacă. Bine au dzis Aristoatel, că omul ĭaste copaci cu orînduiala îndărăptu ultuit, căruĭa rădăcina ĭaste capul, trupina trupul, crengile umerele, scoarța carnia, nodurile oasăle, măduha inima, carĭul răutatea, rășina dragostĭa, florile cuvintele, roada faptele céle bune. Că orînduiala, unde sîntu picioarele, acolo capul să fie fostu și unde-i capul, acolo picioarele să fie fostu, trebuĭa. Că capul rădăcina ĭaste, picioarele vîrvurile, sau ramurile, iară așea să mă ĭubască Dumnedzău, cît răspundem noi începutului nostru; că de ĭaste

carnīa ultuită îndărăptu, cu multu mai multu îndărăptu viaţa să socotéşte.

Iară pentru să nu mă depărtedzu (de adevăr) mai departe de voroava noastră cea aşedzată, că nu mai puţin dzic că să cade începutului său a otcîrmui stăpîniīa, de cum să cade stăpîniei domnului. Din ce să véde că domnul legile şi gīudīaţile dă, iară nu le īa de la stăpînie (sau de la ţară) şi darurile şi dăruinţile de la domnu la ţară, nu de la ţară la domnu să aduc. Că războīu a însămna, tocméle a face, pace a face, a dărui pre cei buni şi a înfrîna pre cei tirani, la a domnului socotială, nu la a ţării rămîne.

6. Toate mădulările pe cale să clătescu cînd urmadză socotiala capu⟨lu⟩i sănătos. Trezbi ⟨ = Sarisberiensis Policraticus⟩, 4, 1.

Că numai singur domnului să cuvine a aşedza şi a poronci, iară republicii datoriīa īaste a să uni cătră cinstīa domnului şi a asculta. Precum curţii mari mai multă scădére aduce o piatră din temelie slăbită, decît şease sute de cărămidzi din acoperămîntu cădzute, aşea mai mare hulă agoniséşte o greşală ce vatămă cinstea domnului, decît o sută de greşeale făcute de orăşéni. Că den mică îndărăptnicire foarte multe am vădzut întru republică şi de perire că să aţiţă pagube. Atîta să cade domnului să să īubască de ţara sa, cît de multu să cade ţării a să téme toţi de domnu. Că nice domnul, carele nu are dragoste spre ţara sa, nu poate vieţui în pace, nice cel ce nu să téme de domnu nu să poate bine otcîrmui.

7. Împărăţiile le străjuīaşte frica. Sen⟨eca⟩, *Edom* ⟨ = *Oedipus*, 3⟩

În Ţara T⟨r⟩inacria, caré să chiamă astădzi Sichiliīa, domnii de pururea au avut vreun osăbit lucru. Că în vremile céle vechi, Sichilia sau de domni preabuni şi prīaputérnici, sau de tirani cumpliţi şi neînblîndziţi să domniīa. (Între carii), pe vrémīa lui Sever împăratului Romei, fost-au ispravnic în Sichilia Lelie cel Bun, ales întru bunătate şi în mare cinste la toată împărăţiīa Rîmului era. Ca să tocmăscu la voroava noastră pravilile care s-au făcut într-acea ţară, pe vrémīa lui.

8. De nu s-ar face strîmbătăţi nu ţ-ar trebui ades agīutorīu. Sal⟨lustius⟩, *Jugor⟨tha⟩*. 9.

De să vor face de-a tocma strîmbătăţi, întru cei de potrivă, o samă dintr-înşii să să cĭarte şi o samă să să ĭarte. Că unde vor face neprieteşugurile rădăcină, acolo mai bine-i a împăca voile, decît a certa pre oameni.

De să vatămă cel mai de cinste de cel mai de gios, acéle vătămări cu certare uşoară să le cĭarte şi groznic să-l pedepsească, că îndărăptniciile şi neruşinarĭa slugii nu altă, fără decît de cumplită certare.

Cine ari îndrăzni a sta împotriva poroncii domnului la ivală curund capul să-i tae. Că poronca cĭa fără cale cu plecăcĭune trebue să s⟨e⟩ ceae de ertăcĭune, iară nu cu nebunie a o urî.

Pre cel ce va scorni vicleşug împotriva domnului a-l ucide, fieştecui să i să cadză. Că după vina lui cu capul său să dea plată, carele poftéşte capete multe în republică.

Acéstĭa ⟨ce⟩ li-am dzis pînă aici să află la Herĭan, Carte 5, *De împăraţii rodĭĭanilor,* unde aduce multe şi mari pravile şi obiceaele celor vechi cu mare hulă acestor de acmu. Că adevăr, ei nu numai cu faptele céle alése, ce şi cu socotélele céle mari ni-au întrecut pre noi.

Să vinim dar la lucrul nostru. Prea mare nevoinţă au oamenii pentru apărarea capului. Că mai bine va suferi altul să-i frîngă mînule, numai să nu-i răniască capul. Din ce voĭu să să înţăliagă că scădérĭa republicii făcută, ca o rană ĭaste, caré sluţéşte, iară slujba cătră domnu ĭaste rană caré cére zugrumare.

Cine m-ari întreba pre mine cu ce legătură domnii şi ţărîle între sine să liagă, aşea pre scurtu aş răspunde: eu dzic că toată sănătatea ţărîi şi a domnului atîrnă de aceasta, ca să placă domnului obicéĭurile celor buni şi nice un loc de răutăţi să nu priimască a fi. Că nicecum nu să va putĭa ĭubi domnul de cei supuş, de va avea întru

sine vreo răutate. Cătră acĭastĭa dzic că domnul cu tot de-adinsul ĭaste datorĭu țara sa să o ĭubască, iară țara ĭaste datoare fără vicleșug să slujască domnului. Că de să va cunoaște țara că să ĭubéște de domnu, nemică așea de greu nu va fi, ce n-ar face pentru dînsul, cu mare sîrguială.

Așijdirea să aibă domnul ca pre niște fii pre supușii săi, iară cei supuși ca unui părinte să-i slujască. Că nice cu un félĭu de mijloc nu va suferi părintele cel bun să vadză pre feciorii săi întru netocmală, cum și feciorii cei buni nu pot a nu arăta slujba tătîne-său. Și așea trebue domnului a fi și cei supuși cătră domnu, așijdirea, în slujbe credincioși. Că direptu lucru ĭaste a viețui suptu pravilă diriaptă, ⟨dar⟩ cu multu mai bine ĭaste suptu domnu dreptu a petréce. Și iarăș domnul pre cei supuși ai săi, să-i apere de vrăjmașii lor, iară ei dări și céle de agĭutorĭu domnului cu bună credință să plătiască. Că domnul, carele țara sa o apără și o curățéște de tirani, cu cale ĭaste stăpîn tuturor folosurilor.

Cătră acĭastĭa pace țărîi sale domnul să arate și țara cu mare cinste să aibă a cinsti pre domnul lor. Că domnul năsîlnic și pricĭalnic niceodată nu va întra în voĭa stăpîniei sale. Pre urmă a bunului domnu ĭaste a străjui ca să fie desfătare țărîi, iară și țara credincioasă a să păzi, ca toată durĭarea să rădice de asupra domnului. Că nu poate a să numi nenorocit, au fericit domnu, acela ce-i priĭaște și-i voĭaște bine țara lui.

9. Nu trebue poroncă unde să poate isprăvi cu gĭudecățile. Tacit, ⟨*Anale*,3⟩

PARTÍA CARȚII A DOOA
„Ceasornicul domnilor"

Cap 1. Precum în cap să află simțirile mirosului și audzului, așea domnul, carele ĭaste cap republicii, a audzi datorĭu ĭaste, pre cei supărați de strîmbătăți, pentru să cĭarte pre cei răi și a cunoaște pre cei ce slujăscu, să le mulțămască pentru slujbe; pre cei înțălepți cu dragoste să-i asculte și la darea socotélii să-ș păzască măriría sa

După ce am dzis că domnul ĭaste capul țării, trebue a socoti că precum capul ĭaste scaon a tuturor simțirilor, așea în domnu, în chipul tuturor orînduĭalelor trebue să fie. Că bunătățile ce-s împrăștiĭate în mulți, în domnu să fie (împreunate) sau adunate, cu cale ĭaste. Precum dar datoría picioarelor nu le ĭaste a videa ce a îmbla, nu le ĭaste slujba să audză ce să lucrédze, nu ĭaste slujba umerilor a mirosi ce a rădica, (așea) toate acéstĭa orînduĭale nu a închieturilor care sintu supușii ce a unue domnului slujesc; și acĭastea nu vor alta, fără că singur capul, nu altu mădularĭu a trupului, ĭaste cu ochi. Și acéstĭa nimăruĭa altuĭa, fără unuĭa domnului, ca stăpînului tuturor, că să cuvin să știe toți. Precum Iulie Chesarĭul pre toț⟨i⟩ ostașii săi, întru oștile sale îi cunoștea și pre anume îi știĭa și pre toți pre nume îi chema, așeadară poftescu pre domni carii sau vor audzi acéstĭa, sau vor ceti, ca cînd vor cerceta și să vor cerceta de alții la vidére lesne și la voroavă blîndzi tuturor să fie. Că care lucruri nu le videm cu ochii, acélĭa a le îndrăgi din inimă nu putem.

Așijdiría de însemnat vrednic lucru ĭaste precum numai singur capul are urechi. Din ce să dă a înțălége că datoría domnului ĭaste, iară nu a altuĭa, a asculta pre toți

1. De sănătatea domnului ca de o ață spîndzurată, statul țărilor lumii. (Ammianus Marcellinus, Liber 14.).

2. Mai grĭa decît robĭa de pururĭa să socotéști balgiocura. Pac(atus Drepanius), *Panegi⟨ri⟩cul*, dzice

şi a dişchide porţile acelor ce orice triabă ari avea; că nu puţin bine ïaste ascultarea cea pre lesne la domni.

Elie Spartianul tari mărturiséşte pre Traïan împăratul că, înjălecînd acmu pre cal să margă la oaste, iară numai pentru să asculte jaloba unii femei sărace au descălecat de pre cal; care faptă mare laudă au agonisit lui Traian la rîmlïani.

3. Domnului multe trebue a suferi pentru să nu cadză în zavistie. Panorlin ⟨ = Panormitanus⟩, Carte 2.

De n-ar fi deşărţi oamenii, mai mare laudă domnului ari da pentru o faptă a dreptăţii, decît pentru izbînda ce-au făcut la războïu. Şi aşea, nu numai lucru fără cale, ce şi cu osteneală şi la norod de urît ïaste de va şidea domnul de pururïa încuïat; că unde închid domnii uşile supuşilor săi, acolo supuşii nu deşchid inimile sale domnilor.

O, cîtă de mare şi cîtă de multă vătămare între republică pricină ïaste un cuvîntu negrăit de domni (şi apărata supuşilor ascultare)!

Era Iulie Chesarïul întru supuşii săi preabun; iară înălţindu-să acmu la stăpînie foarte greu să arătă celor ce viniïa la dînsul. Căci şi nişte cărţi viclene asupra lui le apucasă, care tîmpinîndu-l acela să-i spue căci n-au priimit să le ceţiască, cu 23 de rane rănit, fu rănit şi omorît în curte.

4. Nice dănăoară nu să cuvine domnului să s⟨e⟩ arate necuvios. Semmah⟨us⟩

Iară Marco Avrilie împăratul, într-altu chip era tuturor. (Aşïa să citéşte) că să arăta de cuvios, cît fiind monarha şi trebile carele împărţisă în multe să le facă, rădzimînd numai de dînsul sîngur, niceodată în curtea sa nu avea portarïu (sau ispravnic la uşă), sau păzitorïu patului său. Pre nime care ar hi avut vro triabă la dînsul nici într-o dzi nu-l lepăda.

Prea de nimică ïaste domnul acela şi nevrédnic să aibă dragoste despre alţii, care, către aciïa ce ar fi vrédnici a multe slujbe, nice céle de folos a vorbi nu vor. Că domnilor celor stătători şi mari le trebue să fie gata a audzi pre toţi şi a le isprăvi tre-

5. Scurtă vréme ïaste de ascultare, iară a strîmbătăţilor lungă Sidon⟨ius

bile sîrguitorĭu să fie. Mulţi viind la domni pentru vorba, măcar că ar şti că nice sfaturile lor că nu să vor asculta, nice rugămintelor lor că nu le va da loc, ce poftescu numai ascultare să aibă, care ĭaste datorĭu stăpînul decît să le dea; că inemii cei asuprite şi supărate mare uşurare are, cînd i să ascultă spuindu-ş nevoile sale.

Apollinaris). 4, Carte 5.

6. Prea mari bunătate a domnului ĭaste a cunoaşte pre ai săi. Martial, 8, 14.

Aşeadar întreb, căci numai în cap ar fi mirosul a mirosî şi nu în mîn⟨ă⟩, sau în picior, sau într-altă parte a trupului. Pentru acéĭa ĭaste numai domnului să cuvine, ca unui stăpîn, ca unui cap a tuturor, a cunoaşte pre toţi şi a şti viaţa tuturor.

În pădurile céle mari şi dese dulăii mai multu cu mirosul decît cu vidérea arată pre hiară. Aicea să înţălége, neputînd domnul, fiind singur, să cunoască pre toţi şi să audză pre toţi, pentru acéĭa trebuĭaşte să întrébe, de viaţa tuturor să ştie; că nu poate deplin stăpîni domnul ţara, de nu va avea ştiinţă a tuturor desăvîrşit. Trebue domnul să cunoască pre cei buni, pentru să le facă cinste, că mare ocară ĭaste ţărĭi a nu cunoaşte nice pre cei răi, nice pre cei buni a-i cinsti; ce trebue de domnu să să cunoască cei răi, pentru să să facă buni. Că de mare scădére ĭaste ţărĭi să să sufără fără ruşine şi fără certare răutatea celor răi.

7. Tuturoru celor cuvioas⟨e⟩ lucruri le trebue a urma pildile céle bune, cîndu fac folos obştii. Satal ⟨ = Statius⟩, *Silvi* ⟨ = *Silvarum libri*⟩ 5, prifa⟨ţa⟩

8. Nu poate să fbască nebăgarea de samă între bunătate. Cas⟨siodor⟩, 5, 26.

Aşijdirea de triabă ĭaste domnului cunoştinţa celor înţălepţi şi învăţaţi a sfătui. Că romanii cei vechi nice numiĭa, nice cinstiĭa sfatul care nu era aşedzat de filosofi şi de bătrîni. Trebue domnului să cunoască pre cei ce ar fi vrĭadnici de dat învăţătură altora, că în curţile domnilor romani să afla de pururĭa trebuni, polcovnici, învăţători armelor şi bărbaţi învăţaţi.

9. Dulce ĭaste osteniala cu plată. Ovid⟨ius, *Fasti*⟩.

Trebue domnul să cunoască pre cei lipsiţi întru stăpîniĭa sa, să-i agĭutoriască şi să-i rădice. Că aşea li să cade a face, ca cînd ari împregĭura ţara sa, cît nice să să îndestulĭadzi cei bogaţi cu răutăţile, nice să lipsască săracilor agĭutorĭul pentru

hrana lor pe dzi ce li-ar trebui.

Trebue domnilor să cunoască pre cei trufaş, îndărăptnici şi pre cei răi, ca să-i plïace; că cu zavistiïa cei săraci şi cu trufiïa cei bogaţi, curund aduc răsipă ţărîlor.

Trebue domnului să cunoască pre cei ce ïubăscu pacïa, ca să să păzască în pace. Că datoriïa a bunului domnul (să dzic aşïa) a zmulge pénele celor învrăjbitori, trufaş, iară celor priitori păcii să le adaogă aripi.

Trebue domnului să cunoască pre cei ce i-au slujit bine şi pre cei ce-i priescu să-i hărăzască cu daruri vrïadnice, că mare pinten ïaste inimii bl⟨a⟩gorodii la lucrurile céle tari, oricît de mică plată ar avea.

Trebue domnului să cunoască pre cei bl⟨a⟩g⟨o⟩rodni ce să află întru stăpîniïa sa pentru să-i aibă la vréme întru slujbele sale, că pre omul cel ales întru bunătate şi-n blagorodnie cinste mai multu a avea întru republica decît pre toţi cu cale lucru ïaste.

10. A pogorî şi a stinge pre cei înălţaţi întru vrăjbire şi cugetili celor trufaş.

Mai pre urmă că ïaste de triabă mărturisăscu să cunoască domnul pre cei şoptitori ca nice dănăoară să nu-i criadză, iară pre cei ce ïubăscu adevărul să-i aibă pururïa în dragoste. Că pre nime domnului celui bun nu să cade a avea întru priinţă şi ţinïa de casă, fără pre cel înţăleptu şi dreptu. Aşijdirea nime urît, fără omul cel mincïunos.

11. Credinţa care să dă tuturor, lesne acéla ïaste muma greşélii maştehă sfatului şi perirla a tot binelui. *Tiatru*, 95.

O, cît de triabă lucru ïaste domnului a avea deplin cunoştinţă a toată stăpîniïa sa (şi a lucrurilor ei), ca pre urmă să nu să amăgiască, precum să tîmplă de multe ori. Ce, adevăr, mulţi din domni cad în vicleşug nu pentru altă pricină, fără numai că n-ar priimi învăţătura oamenilor înţălepţi şi învăţaţi. Că mulţi grăescu că domnii li s-ar părea — şi acélïa dzic — care după deprinderea domnilor ar fi şi ei altele au în socotiala sa, ca viclenind cu acea vorbă pre domni, să îndreptédze lucrurile cătră folosul său.

12. Cel mai rău niam a oamenilor ïaste purtătorlul de cuvinte. Senec⟨a⟩, Cartea 123.

13. Fiecine să poate amăgi şi a amăgi pre alţii, iară nime pre toţi, nice toţ pre nime n-au amăgit. Plinie, *Paneg⟨iricul⟩*

Elie Spartianul spune cum Alexandru Se-

ver, al doaădzăcişicinci împărat Romei, era om bun şi între altele îi dau laudă căci pre ostaşii săi oriunde şi cînd pre anume îi ştiïa. Că şi în pat avea izvoade şi numărul şi vremile celor ce oştiïa şi pre cei ce era să-i înălţă la diregătorie îi însămna; iară de rămîne vrun loc deşărtu, îndată acela i să da în ştiinţă. Că acela preabunul împărat nu pre cei ce îmbla după diregătorii îi hărăziïa cu daruri, oricine ar hi fostu, ce pre carii dintru socotiala sa că ar hi fostu de-nălţat la diregătorie îi cunoştiïa. Şi eu încă nu mă îndoiescu, că domnii carii vor greşi întru a da plată pentru slujbe, cum nu ari greşi dintru îndărăpnicie vor mărturisi, iară nicecum nu vor putea dzice că nu greşescu greu cînd nu priimăscu să le spue, sau de le şi spun, nice dănăoară nu vor face; că nime, niceodată, domnului nu va da sfat sănătos, carele va socoti, sfatuind numai folosul său.

14. Cinstea cui să dă nevrednic să mută întru pierdzarea lui. *Tiatru*, 222.

Tot binile domnilor într-atîta stă ca dintru céle fericite, céle mai bune şi dintru céle împotrivă, céle ce-s mai fără grijă să să aliagă. Şi la împărţiria darurilor celor buni să ştie cu care lucru mai multu ïaste să arate domnii slujbele celor ce au agonisit cu bine, decît supărările céle adése diregătorilor. Că într-altu chip cei ce ïau binile mai multu cătră céle ce au isprăvit, dintru a cărue trécire s-au isprăvit acel bine, decît cătră domnu de la care i s-au dat binile va socoti.

Oricare li-am dzis pînă acmu de aceasta radzimă, ca să arătăm că, fiind domnul stăpîn tuturor, foarte cu cale ïaste ca să ştie de statul tuturor, care cum să ţine, care, de nu să vor şti de domnul, să va hicleni, de oameni mai răi, carii să află întru stăpîniile lui. Ce, ca să închidem aicea voroava, iarăş dzic: de nu va şti domnul viaţa tuturor, va fi ca coaje în fiinţă, os în măduhă, tărîţa în făină, zgura în aur, pae în grăunţă, drojdii în vin, hiïare în miïare. Să va

întoarce adecă la împărţala darurilor, cînd să va socoti că au sosit la ţeanchĭu, atuncĭa să va videa că au rătăcit departe.

Cap 2. Foarte lucru bun ĭaste ţara nu de mulţi, ce de un domnu să să stăpîniască. Că nu-i altu vrăjmaş mai mare ţării, decît acela ce ĭaste pricina mutărilor domnilor dintru stăpînire

De multe ori am socotit în gîndul mieu, de vréme ce dumnedzăiască priĭadvedére toate cu număr, cumpănă şi măsură li-au făcut şi li-au orînduit şi că de la acéĭaş predvidére, iară nu de aĭurea, toate zidirile să chivernisăscu şi să cîrmuesc şi că de toate Dumnedzău nu socotéşte chipurile căci ar faci pre unii bogaţi, pre alţii săraci, pre unii înţălepţi, pre alţii proşti, pre unii sănătoş, pre alţii bolnavi, pre unii norociţi, pre alţii nenorociţi, pre unii slugi, pre alţii stăpîni; de carii nime să nu să miĭare. Că despărţirĭa orînduĭalelor între oameni ĭaste izvorul netocmélelor. Iară mie, după obiceaĭul omenesc, socotind mai bine, mi s-ar părea a fi cu toţii şi la haine şi la putére depotrivă. Că de n-ari moştini unul mai multu decît altu şi de s-ari îndestula toţi cu un félĭu de hrană, lăsîndu-să poroncile şi ascultarĭa, aşijdirĭa scoţindu-să din mijloc sărăciile unora şi fericiile altora, atuncĭa mărturisăscu că n-ar fi în lume nice un loc de zavistie.

Ce lăsind socotiala omeniască, caré nu trebue a o potrivi cu sfatul dumnedzăescu, întreb, acmu, ce socotială cugetînd s-ari putea da de doi fraţi, de Iacov şi Isav, feciorii preasf⟨i⟩nţilor părinţi? Pentru ce ar fi vrut dumnedzăiasca predvidére, pre unul să-l aliagă, pre altul să-l urască; pre unul să-l fac⟨ă⟩ poroncitorĭu, pre altul ascultătorĭu, pre unul măcar cu naştirea mai mare să-l lépede şi pre cel mai mic să-l fac⟨ă⟩ moş-

1. Nime decît altu nu-i mai bl⟨a⟩gorodn tutror acéĭaş începături. Senec⟨a⟩, 3, *Bomfi* ⟨ = *De beneficiis*⟩, cap 20.

2. Dentru acésliaş săminţă sintem. Ma-c⟨r⟩ov⟨ius⟩ 7, *Satur*⟨*naliorum libri*⟩, 3.

3. Înfiptu lucru ĭaste oamenilor muritori a prăvi cu urît fericiĭa altora. Tacit, *Hristor*⟨ii⟩, 2.

4. Clati mai de gios a celor mai de sus simţiri a fi nu să pot. Amvros⟨ie⟩, *Rum Romani*⟩, 8, 12.

tinitorĭu, întru naştiria cea întîi ce s-au tîmplat lui Iacov şi lui Isav? Acéĭaş întru ciĭalalţi feciori a lui Iacov şi cu Iosif, carii fiind a unuĭaş tată feciori toţi şi fraţi şi patriarşi şi între sîne depotrivă şi aleşi, au prevădzut Dumnedzău şi au orînduit ca să slujască lui Iosif, carele era mai mic, cei unsprădzéce fraţi şi să-l asculte, precum fără voĭa fraţilor s-au lucrat, nemică folosindu-le cugetile lor. Că nu poate răutatea omeniască să răstoarne céle ce au aşedzat dumnedzăiasca predvidére. Ce lucru altul în toate învaţă ispita, fără cît ce au aşedzat omeniasca părére, întru o clipală de vremi, să răsipéşte cu dumnedzăiasca socotială? Şi aceasta, adevărat, cu bună socotială s-au aşedzat; că omul, fiind om, în puţine lucruri de la ţénchĭu poate rătăci, iară Dumnedzău, fiind Dumnedzău, nu poate greşi nice întru-un lucru.

5. Omul îş făgăduĭaşte şi Dumnedzău orînduĭaşte. Amvros ⟨ = Ariosto⟩, 46, 35.

Prea mare de binefacere a ziditorĭului ĭaste a vrea să tocmască şi să diriagă lucrurile zidirilor. Că de nĭ-ari lăsa Dumnedzău pre noi, în socoţiala noastră, în toate am fi împotriva socotélii lui. Nu fără mare taină au aşedzat Dumnedzău, întru o săminţie, unul să fie tată a săminţiii norodului bl⟨a⟩gorodn, să fie poroncitorĭu oroşan, ţ⟨a⟩ra ca să aibă un ispravnic, stăpîniiĭa cît de lată să să stăpîniască de un domnu, oaste cît de mare să asculte de un hatman şi decît toate unul împărat, monarh, să fie şi stăpîn lumii.

6. Nu mi-i ruşine a mă mărturisi că nu ştiu ce ştiu. Ţiţ⟨ero⟩, *Camust* ⟨ = *Disputationes Tusculanae*⟩, 1.

Aséstĭa într-acestu chip sintu ca să vie la vidére şi să nu să cunoască, să să audză cu urechili şi să nu să priceapă; să grăiască cu limba şi să nu să înţăliagă. Că atîta ĭaste de puţin înţălesul omenescu, cît cu nehotărîte părţi sîntu mai multe de céle ce nu le ştii, decît le ştii.

7. Nice un folos de vorbe nu-i, de vor fi fapteli într-altu chip. ⟨Philo, *Vita Mosis*, Liber 3⟩.

Apolonie Thianul petrecînd cu îmbletul partea cĭa mai mare a Asiei, a Africăi şi a Evropii, adecă izvorul Nilului, unde au fostu Alexandru, pînă la Gades, unde era stîlpul lui Iraclie, fiind într-o dzi în Efes, în ca-

piştea Deanii, fu întrebat de popii Deanii de ce lucru s-ar fi mai multu în toate ţărîle mirat. Că aşea să prilejîaşte de ce au vădzut multe de acéle, unile mai cu nevoința decît altele le însămniadză şi măcar că Apolonie mai mare laudă-ş socotiĭa în lucru decît în spus; iară acelora de sirgu la întrebari le răspunsă: Aşea să ştiţi popii Diĭanii, că am petrecut ţărîle franţozilor, a britanilor, a hişpanilor, a nĭamţilor, a italilor, a lidilor, a jidovilor, a grecilor, a parthilor, a midilor, a frighnilor, a cori⟨n⟩tnilor, a perşilor şi decît toate nemăsurata împărăţie⟨a⟩indilor caré o număscu împărăţie a tuturor împăraţilor, că numai acéĭa ĭaste mai putĭarnică decît toate împărăţiile.

8. Aşea ĭaste de slab statul vieţii şi plecat a cădea, cît atuncĭa cînd socotéşte a sta mai multu cade. Savil (= Sabellicus 88

Şi acéstĭa stăpînii întru prea multe lucruri au despărţire, adecă în limbi, în oameni, în hiară, în madeamuri, în ape, în cărnuri, în obiceaĭuri, în ţări, în casă, în îmbărăcăminte, în hrană şi din toate în dumnedzăi şi în besérici; că nu ĭaste aşea între limbi, cîtă ĭaste între dumnedzăi şi întru beséricile Evropii şi a Asiei despărţire.

Iară dintre toate lucrurile cari am vădzut cîteva, de doao lucruri numai ce m-am mirat. Întîi că în toate ţărîle în care am petrecut am vădzut pre cel păcĭuitorĭu că-l stăpînĭaşte cel învrăjbitorĭu, pre cel plecat cel mîndru, pre cel dreptu cel tiran, pre cel blîndu cel cumplit, pre cel îndrăzneţu cel blăstămat, pre cel înţăleptu cel neînvăţat. Şi de cît toate că am vădzut că cei mai mici furi, de cei mai mari furi să spîndzură. Aşijdirĭa m-am mai mirat că în toate acĭali lăţimi de locuri, care am îmblat, pre nime dintre oameni n-am putut videa a fi vécinic, ce toţi muritori şi de-a tocma, cum cei de sus aşea cei mai de gios, cei mari ca cei mici, au toţi sfîrşit. Că mulţi înoptiadză în mormînturi, carii cugeta că îndzuĭnd vor petréce fără grijă. Ce să nu dzicem nemică de gĭudecata dumnedzăiască. Adevărat, supţire li-au grăit

9. Cînd nu socotescu oamenii atuncĭa le vine ori stîngirĭa, ori perire. Heron ⟨im. *Commentarius in Ecclesiasten*⟩

acéstïa, care li-au dzis filosoful; că de rîs ïaste a cugeta cu ce tocmală ari otcîrmui oamenii lumïa.

Ce să venim la lucrul singur. Trebue să ştim pricina acéştii véche înoiri, că va Dumnedzău unul să stăpîniască pre toţi şi toţi de unul să asculte. Că nu putem acïale toate care Dumnedzău le face, a cărue, măcar că neştiută nï-ar rămînea noaă pricina, să nu ştie socotiala predvécinica înţălepcïunea lui Dumnedzău. Şi aşea aicïa, după obiceaïul creştinesc grăind dzic: de ar fi vrut Adam, tatăl nostru, să asculte de poroncă numai, care i-au dat Dumnedzău lui în răïu şi slobodzi şi stăpîni ar hi fostu lumii. Iară de vréme ce unii poronci a să supune n-au vrut cu ascultara, ca să fim supuşi a multe poronci de acmu ne face. Şi, ca să dzic cu un cuvîntu, pentru o poroncă nepriimită a unui stăpîn, ni-am făcut robi a mulţi stăpîni.

10. Pricina céa întîi a robiei păcatu[lui] ïaste. Avgust⟨in⟩ 19, *Oraş, 210.*

O, blăstămat păcat, dintru a cărue una pricină au întrat robiïa în lume! Nu fără lacrămi dzic, ce voïu să dzic, că robi păcatului cei întîi părinţii noştri să făcură. Noi am pierdut stăpîniïa şi împărăţiïa lumii. Că cînd să liagă cugetul a fi rob păcatului, puţin foloséşte, de să şi paré slobod trupul.

11. Robiïa săracă ïaste, cărue gïudecata nu i să ascultă. ⟨Ambrosius, *Expositio Evanghelium secundum Lucam.*⟩.

12. Certarea de acolo s-au început de unde au început greşala. Chip⟨rian⟩, *Vor⟨be⟩*, 3.

Mare price au fostu între şcoala Pithagorii şi a lui socrat. Şcoala lui Socrat dzicea cé pree bun lucru ar fi de ar fi toate de obşte şi de ar fi toţi oamenii depotrivă. Într-altu chip pithagorénii. Prea bună, dzice, ar fi republica, în caré fieştecare pre al său şi de unul toţi să asculte; aşea, unue nume de slugă socotiïa, altue de stăpîn.

13. Acela să să numască slobod care nu slujïaşte niceunui lucru spurcat. Ţiţero, ⟨*Ad Herrenium*⟩.

Dimocrat, precum spune Laertie, Carte 9, *De viaţa filosofilor,* au urmat pre pithagorïani, iară socotiïa că s-ar chivernisi bine norodul cînd s-ari rădica numele stăpînilor, de vréme că ciïa, rîhnind să stăpîniască cu mîndrie, ceştelalţi nevrînd să stăpîniască tirănéşte varsă singe nevinovat, luînd putérïa celor mai slabi, noroadelor celor bl⟨a⟩gorodne perire fac. (Pre filosofi îi go-

14. Întru céle ce-s

nesc din mijloc), sămeţăscu pre tiranii ce⟨i⟩ răi (ca să apuce toate), care nice unile nu s-ar face de n-ar fi nice domnie, nice stăpînie, nice robie în lume.

fără viaţă Iaste oarecare stăpînie în chipul melodii. Arist⟨otel⟩, I, *Politie*, 3.

Ce lăsind acéstĭa, după cum dzice filosofull Aristoatel, în Carte 1, *De politie,* cap 5, cu patru socotĭale să pot arăta, precum foarte de triabă ĭaste între oameni poronca şi ascultarea. Socotiala cea întîi să ĭa dentru stihiile céle proaste şi amestecate, cum mărturiséşte ispita. Că pentru să să împreune între sine stihiile şi să strîngă la un loc trupurile céle amestecate de triabă ĭaste ca pregĭur o stihie poronca să fie în célialalte. Şi aşea să véde precum arată ispita că în trupurile céle grĭali stihiile apei, a focului şi a văzduhului ascultă, iară stihiĭa pămîntului poroncĭaşte şi pre acĭaste trei stihii, împotriva firii sale în gios le trage. Că dară ascultă stihiile céle mai alĭase, ascultă de stihiĭa cea mai groasă, pentru să formuiască trup amestecat cu multu mai cu cale ĭaste să asculte toţi de un om împodobit întru bunătate, pentru să să otcîrmuiască bine oraşul.

A doa socotială să arată din suflet şi din trup. Că într-acĭastea fiind între sine unire firiască, ca un stăpîn sufletul poroncéşte şi trupul, ca o slugă, ascultă. Că trupul nice aude, nice simte, nice înţălége fără de suflet; iară sufletul, fără trup, aude, simte şi înţălege. Din ce dă socotială filosoful că cei prea înţălépţi, povoţuind firĭa, trebue pre toţi pre ciĭalalţi să-i stăpîniască; că nemică nu-i mai de mirare decît cei neînvăţaţi să stăpîniască în oraş.

15. În om, ⟨cînd⟩ gînd ⟨este⟩, stăpînéşte cugetul; lucrînd robie arată trupul, Fulge⟨ntius⟩, *Cătră Monin,* Carte 3.

A triĭa socotială să arată dintru céle însufleţite. Că învaţă ispita cum multe dobitoace numai cu singura a oamenilor înţălégire că să chivernisăscu. Şi aşea prea cu cale lucru ĭaste ca cei muţi, carii mai multu sînt dobitoace, decît singure dobitoacele a să chivernisi de cei înţălepţi (şi ştiuţi) să sufără, ca mai de folosu-i oraşului dobitocul, decît omul ce nu are simţirea cĭa din lontru.

16. A firii obiceaĭu ĭaste a lucrurilor celor mari cîte de mici ce-i dovedi să le arate. Sinec ⟨a⟩, *A crim* ⟨= *De clementia*⟩, 19.

A patra socotială să dă dintru femei, care, măcar că sintu făcute spre chipul şi asămînarea lui Dumnedzău, iară din poronca lui Dumnedzău supusă bărbaţilor sîntu. Că mai puţin decît bărbaţii înţăleptăscu; dece cu cale lucru ĭaste ca să slujască bărbatului şi să-l asculte şi fiind de tot mai gios decît bărbatul. Care lucru fiind aşea, căci mulţi bărbaţi carii cu multu mai puţin decît femeile înţăleptăscu, s-ar socoti şie a fi mare norocire de nu li să va poronci de unul care ar fi deplin întru bunătate.

17 Ce lucru are zavistie nu trăĭaşte îndelungat. Propor (= Propertius), 27

Că dar (din fire) omul fiară tovărăşitoare ĭaste, adecă născut spre tovărăşiĭa orăşască, iară tovărăşiĭa naşte zavistie, zavistiĭa netocmală face, netocmala războĭu aţiţă, războĭul tirănie aduce, cu tirani să răsipască republica şi pierdzîndu-să republica, a tuturor viaţa s-ar pierde. Iară prea de triabă lucru ĭaste ca întru toată adunarĭa mulţi de unŭl să (asculte) să chivernisască; că nice a stăpînire bine nu să chivernisĭaşte de nu să va otcîrmui numai de unul bun şi înţăleptu. Multe scăderi şi pagube care s-au prilejit oarecînd celor vechi şi aşea de la o vréme li-au căutat a veni la acéĭa că să asculte de unul toţi în republică. Că la oşti unui poroncitorĭu, toţi, în corabie unui cîrmacĭu, toţi, în mănăstire unui egumen, în besérică unui episcop, toţi, în ştĭubeĭu toate albinile unui d⟨o⟩mnu a sluji videm. Deci că albinile nu sîntu fără cap în ştĭubeĭu, nu ĭaste cu cale oamenilor a fi fără domnu în republică; că într-altu chip ce-ar avea ştĭubeĭul albinelor miĭare, în republică oamenii ar avea hiĭare de agĭunsu. Deci oricine nu va să aibă d⟨o⟩mnu republica, nemică nu să desparte de trîntori⟨i⟩ cei ⟨ce⟩ fără ostenială mănîncă miĭare în ştĭbeĭu; că acei ce nu priimăscu stăpîniĭa unuĭa, ca nişte vrăjmaşi a binelui de obşte, dintru gloata oamenilor mi s-ar părea la ivală să-i izgoniască. Că nime nu-i mai mare vrăjmaş a republicii, decît acela

18. Albinele au craĭu şi giudecătorĭu şi-i ţin credinţa lui. Chipri⟨an⟩ 4, Carte 9.

ce-i pricina ca să stăpîniască mulţi întru dînsa.

În stăpînie unul bun avînd grijă de toţi şi toţi de unul bun ascultînd, întru împărăţie Dumnedzău să cinstéşte, norodul folosuri cunoaşte, cei buni în cinste şi în preţ, cei răi să înfrîniadză, tiranii să supun. Că nice dănăoară unirĭa a mulţi nu să tovărăşéşte, de nu să vor lăsa după socotiala a puţini sau a unuĭa. Cîte noroade şi ţări, căci n-au vrut să să supue cu ascultarea celor drepţi stăpîni sau domni şi a celor mai mari, au cunoscut silnice stăpînii a cumpliţilor tirani şi năpăşti prea cumplite. Că prea cu cale lucru ĭaste acei ce au urît scripturile şi putérĭa a domni blîndzi să cunoască bătăile a cumpliţilor şi neîmblîndziţilor tirani.

19. Cu slujba să-mblîndzescu stăpîniile. Curt⟨ius⟩, Carte 8.

Pururĭa aşĭa au fostu, de pururĭa ĭaste şi pururĭa va fi, de va avea lumea care ar poronci şi cui să să poroncească, care să otcîrmuiască, care să chivernisască şi cine să să chivernisască, nice aice să nu dzică cineva a fi neîmblîndzit; că pînă în dzua de astăzi nice domnu, nice vrun némeş nu s-au vădzut care n-ar fi arat suptu acesta gĭug.

Pentru ce pre toţi oamenii ĭubitori de bunătăţi îi rog, îi poftescu, le aduc aminte ca să nu le fie greu a fi slugi credincioasă care să ne învrednicim a avea toţi domni buni. Că aşea s-au tocmit, de domnul rău face rocoşĭalnic pe slugă, iară sluga rea face pre stăpîn tiran; (şi aşea) mai multu în mîna supuşilor ĭaste ca să fie ori buni, ori răi, ispravnici. Că nice un domnu nu ĭaste aşea blînd ca să ĭarte de pururea pre cel rău supus, nice un ispravnic aşea de tiran, care n-ar cunoaşte de la o vréme că ii a face bine.

20. Dumnedzău pre cei buni îi rădică pentru să înfrînĭadze pre cei (răi). Sor 4 fig. ⟨=Rigordus, folio⟩, 253.

De multe ori Dumnedzău sloboade monar⟨h⟩i împărăţiilor, crai crăiilor, domni stăpîniillor, stăpîni ţărîlor, preoţi beséricilor, nu după pofta lor cĭa bună otcîrmuirĭa

supuşilor, ce după agonisita a mulţimei păcatelor. Că pre mulţi astădzi videm în besérici purtînd grijiia sufletelor, carii nice oile în munte a le paşte nu era vrîadnici, precum să véde singur lucrul. Că acestu féliu nu chivernisăsc, ce turbură; nu acopăr, ce vatămă; nu stau împotriva vrăjmaşilor, ce pre cei nevinovaţi îi dau vrăjmaşilor; nu giudecători, ce tirani; nu milostivi, ce armaşi; nu înmulţitori de ţări, ce răsturnători de dreptate; nu păzitori legilor, ce aflători de dări; nu îndemnători de bunătate, ce scornitori de tot féliul de răutăţi sîntu. Mai în scurtu, Dumnedzău pre domnii ce⟨i⟩ răi nu ca nişte diregători legilor sale, ce ca pre nişte armaşi să răscumpere răutăţile noastre îi aşadză.

21. Nu iaste rea putérea, ce acela ce poartă rău putéria. Amvros⟨ie⟩, *Luca* = *Expositio Evaghelium secundum Lucam*⟩, 3, 4.

Cap 3. Nice un lucru mai de stîngirea ţărîlor nu iaste decît adésele schimbări a domnilor dentru dînsele. Aşijdiria statul slugilor, decît a stăpînilor cîtu-i de fără grijă

Cartia întîi a Împărăţiilor, cap 18, dzice *Sf⟨i⟩nta Scriptură* că Samoil proroc, dacă au îmbătrînit, au aşedzat pre ficiorii săi, pre Ioil şi Avie, cîrmuitori norodului în locul său; că din fire au bucurie părinţii cînd lasă în cinste şi în vrednicie pre feciorii săi. Şi avînd lăcaş şi giudecînd pre Versavai, iară bătrînul Samoil s-au mutat la unghiul cel de pre urmă a Iudeii, să petriacă la Ramatha. Şi aşea boiarii cei mai bătrîni a izrailtianilor s-au strînsu şi aşedzară să trimiţă solie la Samoil, să margă cei bătrîni a sinagoghii, că acéia socotială avea atuncia ca nice dănăoară⟨ă⟩ întru trebile de obşte să nu ţie socotială celor tineri.

1. Darurile orbăscu ochii, vatămă dreptatea, abat mintia de la cale driaptă. Filo, ⟨*De judice*⟩.

2. Mai multu tatul pre fecior decît feciorul pre tată iubéşte. AriosAto⟩.

Dacă merseră cei mai bătrîni la Ramatha, aşea dzisără Samoil: după ce ai îmbătrînit, Samoile, şi că pentru bătrînéţile şi

slăbăciunía nu poți să chivernisăști norodul, de aprinsu cu dragoste a bun părinte cătră feciori, ai lăsat feciorilor cîrma norodului. Iară vom să știi că feciorii tăi cu totul s-au plecat spre lăcomie: apucă mite de la cei sfadnici și multe cu nedreptate arată celor mai slabi. Pentru acéía împărat ne dă noao, care ni-ar otcîrmui, care ar purta oștile noastre; că nu poftim gíudecători di-acmu, care ni-ar arăta noao gíudețul, ce domni care ni-ar apăra pre noi.

Samoil, audzind soliía, s-au turburat tare de cuvintele acélía, cum pentru răutatea feciorilor săi, așía, pentru depărtaría din gíudecătoriía lor. Și adevărat, pre cale, s-au rușinat Samoil și s-au mîhnit asupra aceștii tîmplări; că a feciorilor (tineri) răutăți și nebunii sabii ascuțită sîntu, care pătrunde inimile părinților bătrîni. Vădzind precum cu tot deadinsul au aședzat jidovii să lépede pe feciorii lui din diregătoriía norodului (și acela ce pururía era în cinste pînă acmu, să rămîe în necinste), nemică altă n-au știut fără cît să spue lui Dumnedzău jaloba pentru strîmbătatea făcută de jidovi.

Dumnedzău, audzind jaloba lui așea i-au răspunsu lui: nu-ți pară cu duríare, Samoile, (pentru strîmbătate ce ți s-au făcut ție, de norodul mieu), că dacă poftescu ei împărat, nu te liapădă pre tine, ce urăscu prevedéría mía, nice te mira căci ar lăsa pre feciorii tăi, de vréme ce sîntu nedrepți și răi, că pre mine, Dumnedzăul lor, m-au lăsat și slujăscu idolilor. Și de vréme ce cer cu tot deadinsul împărat, am aședzat să le dau lor împărat. Ce întîi, de ce li-i arăta lor împăratul, le gíură lor așea: împăratul, carele íaste să ví-l dau voaă, (acela) va lua pre feciori voștri, deodată cu carăle și cu dobitoacele și va face trăgători de sarcini și a uníaltelor den casă. Iară nice cu atîta nu să va îndestula. Va poronci să fie feciorii voștri olăcari pre drumuri, polcovnici și sotnici la războae. Pre feciorii

3. De vei lăsa strîmbătate (a) la la Dumnedzău, răsplătitorîu el íaste. Tertul(ian), *Pentru răbdare*.

4. Dovada șărbiei íaste cînd i să pun cuiva dări sau bir. Sene(ca+ Ambrosius, *Romani*, 13).

5. Niceodată volniciía mai cuvioasă nu-i decît supțu stăpîn bun. Cheardi (= Claudianus, *De consulatu (?) Stilichonis*, 3, 114).

6. Volniciía cea prea

voştri la pluguri şi la săpatul (viilor), grădinilor, la sécire pre dînşii şi lucrători la măistriile oştineşti tot pre dînşii îi va pune a lucra. Féte frumoas⟨e⟩ să viţ avea (şi tinere), iară rod dintr-însăle rău veţi pricépe. Că împăratul ce-l voĭu da voao le va face pre dînsăle unsori de lecuit ranile celor răniţi în războĭu şi le va da pre samă grijĭa cuhnei şi a jitniţii împărăteşti. Şi de va ţinea rău împăratul, carele-l voĭu da voao, pre feciorii şi pre fétele voastre, cu multu mai rău va ţinĭa folosurile voastre că céle mai bune ce le veţ avea cîmpii, turmele lui îi vor paşte; cei mai buni în viile voastre struguri îi va rumpe; din oloĭu, din untudelemnul cel mai bun şi maslinile le va culége şi orice roadă va rămînea pre pămînturile voastre, nu de voi, ce de ostaşii lui să vor culĭage. (Şi aşea cei streini roada ostenélei voastre vor apuca). Şi împăratul care-l voĭu da voaă va dzăciui grîul vostru, care aveţi măsură şi din fieşcare a voastră cireadă, vacă, şi din fieşcare turmă a voastră, oae, de a dzécĭa va lua. Aşijdirĭa din toate rodurile a dzécĭa parte măcar peste voĭa voastră, împăratului vostru viţ strînge. Aşijdirea slujba slugilor şi a slugnicilor voastre mai multu împăratul va avea, decît voi toţi lucrătorii strînşi cu plata voastră. Şi toţi boii ce ară hotarăle voastre şi samînă va lua şi cu dînşii va lucra. Pădurile şi pometţii lui, voao folosul, numai plătindu-le; iară lucrurile lor împăratului vor sluji. Acĭastea care li-am dzis toate le va face împăratul, care îl voĭu da voaă.

Aceasta ce o am arătat historie nu ĭaste povéste a lui Ovidie, nice ecloga lui Verghilie, nice scorniturile lui Omir, ce socotiala şi voroava a lui Dumnedzău celui viu şi adevărat, care nice a greşi, nice a sminti nu poate.

O, ascunsăle a lui Dumnedzău gĭudecăţi! O, necunoştinţa muritorilor, ce de ne rugăm, nice ce, pentru ce, de la cine, unde,

mare deprinde a să întoarce în robie şi-ntr-ascunsu şi la ivală. ⟨Plato, *De republica*, 8⟩

7 Mulţi pentru ura celor ce-s de faţă şi pentru pofta mutării să bucură de primejdiile sale. Taţit, *Anal⟨e⟩*, 3.

8. Unde nu-i stăpîn acolo greutăţile mai multu să îngreuiadză. Ovid⟨ius⟩, Carte 15.

9. Dumnedzău, ca să ceri ceva rău, dîndu să mînie şi nedînd să milostivéşte. Pri-

sau cînd că cĭarem nu ştim, care noao pricină ĭaste a multelor réle. Ca să nu greşască la ales şi la cerşut (ca să grăescu aşĭa), ca să nemeriască ţinta a prea puţini oameni să tîmplă. Cer jidovii liacuri şi mai multe pagube le făgăduiaşte lor Dumnedzău. Cer pre acela de la care s-ar otcîrmui şi le dă Dumnedzău lor de la care s-ari strica. Cer împărat şi le arată lor tiran. Cer care li-ar face lor dreptate, şi-i îngrozéşte cu robie. Cer pre cel ce nu i-ar îngreuĭa şi le dă lor pre cel ce i-ar prăda. Cer pre carele ari mîntui pre feciorii lor şi le dă pre cel ce, în loc de robie, pre dînşii să-i aibă. Aşijdirea jidovilor, carii, socotind că luînd de la dînşii daruri vor fi slobodzi, li-au dat Dumnedzău împărat carele prin silă li-au luat acĭalea.

pustu ⟨ = Prosper⟩, *Sen⟨ectute⟩*, 67

10. Prevedérea dumnedzăiască, precum ĭaste bună, aşa-i şi dumnedzăiască şi diriaplă. Oros⟨ius⟩, 1

O, de cîte ori şi cu cîtă nevoinţă trebue a ne ruga lui Dumnedzău, ca stăpîniilor domni şi beséricilor păstori, nu spre cumpăna vieţii noastre, ce spre măsura milosirdii sale să dea!

Plato, Carte 1, *De gĭudéţile sichinilor*, carele avea întru perublica sa prea bune, cariĭa dzicînd cum cu nevoinţă păzind întru oraşile sale, să nu fie vreo mutare întru otcîrmuire, care aşedzare şi cu socotială să păziĭa de acei varvari şi preaînţălepţéşte de Plato fu lăudată. Că nice o cĭumă a ţărîlor mai mare nu ĭaste decît adésele schimbări întru stăpînii, că pré cît adevărat ispita jidovilor arată, carii n-au fostu odihnitori întru multe féliuri de chipuri întru otcîrmuire. Că întîi s-au otcîrmuit de pătriĭarşi, cum au fostu Avraam; de ⟨a⟩cii de proroci, cum au fostu Moisi şi îndată de boĭari, cum au fostu Isus a lui Navi; apoi de gĭudecători, cum au fostu Ghedeon; de ⟨a⟩ci de împăraţi, cum au fostu David, apoi de⟨n⟩ preoţi, cum au fostu Avdie; pre urmă, după ce nu întrară toţi în voĭa jidovilor, din lăsarea lui Dumnedzău cădzură în mînule tiranilor, lui Antioh Ptolomeĭu şi a lui

11 Mutările toate pemînteşti şi schimbările pe urmă au perire şi sfîrşit. Apol⟨eius⟩, *Pentru lume*.

12. Calul tare în gură, cu zăbală mai tare şi mai groznic trebue pedepsit. ⟨Titus⟩ Livius), Carte 39.

Irod, care îndestul facere pentru vina lor cu cali li s-au dat lor de la Dumnedzău, că prea cu cale lucru au fostu; că aciĭa ce n-au ştiut a petréce volniciĭa ţărîi jidoveşti să guste groznică robie a Vavilonului.

Aşijdirĭa acéĭa socotială au fostu a neodihniţilor jidovi; acéĭa au fostu a trufaşilor rîmléni întru otcîrmuire, carii la începutul împărăţiei sale otcîrmuitori au avut întîi crai apoi dzéce bărbaţi, deci sfétnici, apoi poroncitori, deci cercători, apoi trivuni, deci sinatori, şi aşea de la o vréme, suptu supunere a împăraţi tirani. Toatĭa acéste mutări şi féĭuri de chiverniséle li-au aflat stăpîniĭa Rîmului nu pentru altă pricină, fără cît să ispitiască oare putea-s-ar mîntui din robie şi de stăpîniĭa streină. Că aşea era de mîndri romanii într-aceasta, cît moarte cu slobodzănie împreunată ĭubiĭa şi cu ură viaţa cu robie avea. Iară ce au aşedzat Dumnedzău aşea şi vădzind voĭa lui Dumnedzău împotrivă, după ce făcură hotar romanii, răsturnînd împăraţii, şi ţărî a toată lumĭa, începură de ⟨a⟩cii a gusta singuri ei robie cumplită în Rîm. Căci după ce începură a să muta fiii deşărtării, ni⟨ci⟩ într-o parte, ni⟨ci⟩ într-altă atuncĭa măcar cu pila a-i freca obedzile robiei, cînd credinţa cei supuşi strică, ascultarea părăsăscu cei mai mici, războae aţîţă cei supuşi, ţărî a dobîndi craii, stăpînii a călca împăraţii; săvai că ar vrea şi n-ari vrĭa cei întîi şi cei de pe urmă, cei mari şi cei mici trebue să să mărturisască a fi şărbi. Că ĭaste lége nemutată cînd petrécem viaţă muritoare, nice dănăoară de tot nu putem să ne dezbatem de suptu gĭugul robiei.

Iară nice pre voi domnilor şi oamenilor aleşi, pentru lăţimea stăpînirilor voastră să nu vă socotiţi a fi slobodzi de suptu robie. Că cu multe părţi mai nesuferit lucru ĭaste a avea cugetul cu grijă şi cu gînduri îngreuĭat, decît grumadzii şi picioare cu her îngreuĭate. Că robul, de va fi[n] bun să slo-

13. Robiia şi volniciia, de vor trece modurile sau mijlocile, amîndoao sintu réle. (Plato, *Epistola*, 8.)

14. Mai bună fie celor buni vrednicila fără viaţă, decît viaţa fără vrednicie. Valer⟨ius Maximus⟩, 3, 2

15. Nime slobod suptu poroncă nu să socotiaşte. Avril ⟨ = Aurelius Victor, *In Nerone*⟩

16. Ce ĭaste mai meser lucru decît nice şie a nu fi părtaş. Filo.

boade din robie, iară voi, domnilor şi stăpînilor, cu cît sinteţi mai mari cu atîta mai în mare grijă vă aninaţi. Că domnului de care radzimă sănătatea republicii, nice o soroacă de ceas nu-i lipséşte, în care i s-ari odihni gîndul. Robul, fiind în robie, trage nădéjde că să va slobodzi, iară voi nice o nădéjde de slobodzénie, pînă la moarte, nu aveţi. Robului obedzile să pun cu o cumpănă ştiută, iară voaă fără nice o cumpănă grijea să adaoge. Că mai greu ĭaste inimii mîhnite un dram de grije, decît dzéce ocă de fier trupului. Robul singur obedzile frînge, sau cu pila le strîcă, iară întru voi sîngurimia cu o mie de grijă cugetul îl turbură; că locurile sîngure grădină sintu minţilor celor supărate. Robul cînd va îndestula pre cineva cu slujba lui, tuturor va face îndestul, iară voi, domnilor, datori sinteţi pre toţi să-i îndestulaţi; că a bunului domnu ĭaste prea scurtă vréme a videa îndestulare şie, că célĭalalte care are, să fie binile tuturor.

17. Niceodată stăpîniile cĭali mari nu stau fără lucru. Silem ⟨ = Seneca, *Suasoriae*, 5⟩

Ştiută ĭaste aceasta a lui Plato, că cea mai mică parte a domnului trebue să fie a domnului, că pentru să fie domnul cu totul al său, nice o parte a sa să n-aibă. Robul de lucriadză dzua, fără grije noapte odihnéşte şi doarme, iară domnii dzua ascultînd pîrîle, iară noaptea cu neamistuite suspinuri petrec. Pre urmă, veri bun, veri rău ar fi robul, sfîrşindu-şi viaţa să sfîrşĭaşte şi vina, nerămîindu-i nice o pomenire, iară de bietul d⟨o⟩mnu ce va fi cînd moare? Că de au fostu bun, scurtă pomenirĭa bunătăţii lui rămîne, iară de au fostu rău, nice dănăoară nu să astupă defăimarea numelui lui.

Acéstĭa li-am dzis, pentru că cei mari, cum şi cei mici şi de gios, slugile şi stăpînii, numai întru acela că ar fi stăpînie să cunoască, care sîngur pentru să ne facă pre noi stăpîni, care ca o slugă făcîndu-să au venit în lumea aceasta.

C a p 4. Ce începătură au avut putérea tiranilor, cînd au început oamenii a poronci şi a să supune ascultării omeneşti şi că putérĭa si stăpîniĭa domnului asupra supuşilor din porunca dumnedzăiască radzimă

Ca să lăsăm acmu historiile poeticilor şi basnele cĭale vechi, de vom să arătăm adevărul după istoriile sf⟨i⟩nte, cel întîi a lumii ĭubitorĭu au fostu tată-nostru Adam, carele au gustat din pomul cel cu poroncă. Şi aceasta au făcut nu aşea, pentru să nu facă poronca dumnedzăiască, cum ca să nu mîhniască pre soţul său, pre Eva, pre care mulţi astădzi urmînd multă vréme sufăr întru socotiala sa a ţinĭa ca nice într-o dzi să nu-ş vadză mîhnită pre muĭarea sa. Aşijdirea, cel întîi ucigaş de om în lume au fostu Cain şi întîi în lume fu ucis Avel. Întîi în lume Lameh avu doaă mueri; întîi în lume oraş să zîdi Enohia, în cîmpii Edem. Întîi în lume musicos stătu Tuval. Cel întîi în lume corăbiĭarĭu au fostu Noe. Cel întîi în lume tiran au fostu Nevrod. Cel întîi în lume preot au fostu Melhisedec. Cel întîi în lume crăĭu stătu Amrahim, cel întîi voevod Moisi, cel întîi în lume să numi împărat Iulie Chesarĭul. Că pînă la acéĭa vréme carii otcîrmuĭa republica să numiĭa sfétnici, cercători, poroncitori, iară de la Iulie Chesarĭul pînă acmu împăraţi să chiamă. Războĭu întîi în lume, care cetim, că s-au făcut în valĭa cea cu pădure unde ĭaste astădzi marea cea de sare. Că meidian foarte mare şes, care era atun⟨ci⟩ pămîntu viu, astădzi iaste Marĭa Moartă.

1. Mare laudă ĭaste a birui cu sfatul pre cei mai de sus, celor pe urmă pildă şi cinsle a lăsa. Ţiţero, ⟨*In Verrem*⟩.

Nu poate să ne amăgiască pre noi *Scriptura,* carĭa⟨-i⟩ plină de tot adevărul. Dintracĭa dară 1800 să véde chiar că au trecut de la începutul lumii, carii nice dănăoară nu s-au strînsu norodul să facă războĭu între sine; pînă cînd desfrînare şi rahnă n-au avut lumea, pînă atuncĭa ce ar fi războĭul n-au

ştiut. Şi aicea am socotit a fi bine de vom arăta pricina războĭului ce s-au făcut în lume, pentru să ştie şi domnii şi cei ce rîhnesc să-ş facă îndestul. Aşeadară, s-au lucrat.

Fiind aceşti 5 craĭ: Vara, craĭul Sodomii, Ghersa, craĭul Gomorĭi, Saneavus, craĭul Adamii, Semever, craĭul Sevoimilor şi Vala, craĭul Sigorii, birnici lui Hodorlaomor, împăpatului elamitilor, toţi deodată să lepădară de dînsul, nevrînd să-i mai dea bir, nice să-l mai asculte. Deci nu trebue a să mira că ţărĭle birnice de pururea au fostu învrăjbitoare. Prilejitu-s-au această dezbatere la al treisprădzécelĭa an a împăratului Hodorlaomor şi îndată la anul Amrahim, craĭul Senaar şi Antioh craĭul Pontului şi Thadal craĭul năroadelor să împreunară cu Hodorlaomor şi toţi deodată şi războĭu a face şi a prăda pămîntul nepriĭatenului său începură. Că vechĭu rău ĭaste a războĭului, că cela ce nu poate strica vrăjmaşilor celor vinovaţi, pradă norodul şi sărăcéşte pre cei nevinovaţi.

Decii unii pentru să vatăme (norodul), alţii pentru să să apere, puind tabere, fac războĭu, între sine vrăjmăşăscu şi aşea cei mai puţini bătură pre cei mai mulţi şi cei mai puţini luară izbîndă despre cei mai mulţi. Care lăsînd Dumnedzău de să tîmplă întracel dintîi războĭu pre pămîntu, de să să învéţe domnii cu această ispită; că tîmplărili ce vin împotrivă la războae, nu de aĭurea ce din nepaza direptăţii întru războĭu (făcîndu-s⟨e⟩) vine. Că de s-ar hi fostu Hodorlaomor îndestulat cu hotarăle sale, precum făcusă cei mainte de dînsul, nice în ţărîle vecinilor săi n-ar hi întrat, nice birnice şie pre dînşii nu i-ar hi făcut, nice el nu s-ar fi ruşinat de dînşii, nice războĭu cu dînşii a face n-ar hi trebuit. Că dentru desfrînarea a unora şi dintru rahna altora să aţiţă neprieteşuguri între noroade. Şi că am spus de aciĭa carii pentru stăpîniĭa întîi au făcut războĭu, să vedem, dară, care au fostu izvorul cel dintîi a robiei.

2. A mai multe primejdii să supune mulţime cea mai multă. Vegel⟨ius⟩, cap I.

3. Dările plătim pentru să nu avem războae. Orosiu⟨s⟩, 5, cap I.

4. Neme nu s-au născul slobod, nime rob. Acéste pe urmă tuturor li-au pus norocul nume. Sen⟨eca⟩

Izvorul a robiei şi numele de slugă şi de stăpîn fost-au în vécii cei vechi? Oare cu poronca celor aleşi întru bunătate au fostu aţiţată în lume robiĭa, au pentru desfrînarea a tiranilor fu aflată? Că unul să po⟨ru⟩ncească, altul ca să asculte, orice să pare a fi lucru nou în lume. Deci începătura robiei în lume să începu de la cela ce fu întîi în lume vînătorĭu, precum mărturiséşte dumnedzăiasca *Scriptură*, care aşea s-au tîmplat: Noe patriarhul trei feciori au avut: pe Sim, Ham şi pre Afet, dintre carii cel mijlociu, Ham, au născut pre Hus, pre tatăl lui Nevrod. Acestu Nevrod mare vînătorĭu să făcusă de hiară de pădure. Şi întîi începu acesta tirănĭaşte a poronci noroadelor şi silă făcînd trupurilor şi cu sila apucînd folosurile, unde *Scriptura* îl numéşte pre dînsu dintru a oamenilor cei asupriţi, care pre oameni îi supără şi-i căznéşte. Că oamenii cei cu viaţă rea de pururea supăraţi şi grei sintu republicii. Acesta pre haldei i-au învăţat să cinstiască focul, acesta au aflat deplin stăpîniia, pre carele toţi cei supuşi a lui să-l cunoască; acestaş tiran blăstămat făcu hotar vieţii cei de aur omeneşti, în caré nime nu vieţuĭaşte într-ascunsu; că cei vechi numai viaţa deosebită o avea a sa, iară voĭa şi folosurile toate de obşte.

Mare răutate ĭaste a fi tiran de sine, iară mai mare rău ĭaste a fi turburătorĭu ţărîlor sale, iară cu multu mai rău ĭaste a fi răsipitorĭu legilor celor bune a patrii sali; iară preste toate mai cu asupră rău ĭaste obiceaĭul cel rău, odată adus într-o ţară, să-l lasă trainic, că foarte vrednic de hulă ĭaste acela de pururea care nu numai rău între ai săi au fostu ce şi următori în vécii viitori au nevoit să aibă.

Eusăvie încă, mi să pare, că însămniadză pre Nevrod că, pustiindu-să ţara lui de cĭumă, cu optu feciori oameni aleşi, au venit la Italiĭa şi acolo au făcut Camesa, care pe urmă, în dzilele lui Saturnu fu numit Valente, iară

7. *Cosnu* ⟨ = *Controversiae*⟩, 6.

5. Mai bine să pătimeşti singur decît să faci greşală. Sen⟨eca, *Thebaïda*⟩, 19, 2.

6. Mai multă scădére ĭaste întru singura strîmbătate, decît folos întru acéle lucruri ce pătimăscu strîmbătate. Tit⟨ero⟩, Carte ⟨I, *De finibus bonorum et malorum*⟩.

7. Oamenii buni mai lesne priimăscu strîmbătate decît fac altuĭa Gel⟨lius⟩, 12, 9.

8. O pildă multu rău face. Senec⟨a⟩, Cartea 7.

9. Omul rău va cel bun să fie rău, pentru să aibă potrivnic şie. Lacli ⟨ = Plautus, *Trinummus*⟩.

în dzilele lui Romil să numi, precum şi acmu să numéşte, Roma. Şi de ĭaste aşea nu trebuĭaşte mirare, căci în vremile trecute fu Rîmul încungĭurat şi dobîndit de tirani, de vréme ce au avut ziditori tirani vestiţi. Că precum au fostu Ierusalimul fată a împăraţilor celor păcĭuitori în Asia, aşĭa Rîmul au fostu mumă domnilor celor mîndri în Evropa.

10. Suptu putérea Rîmului a toate-i lumii stăpîniei. Oros⟨ius⟩, 1, Carte 3.

Iară istoriile noroadelor carii n-au ştiut cărţile sf⟨i⟩nte altă samă dau de stăpîniĭa robiei întrată în lume. Că închinătorii de bodzi nu numai pre văditorĭul lumii n-au cunoscut, ce şi a multelor lucruri în lume începăturile nu li-au ştiut.

Dzic dar, că între alţi feciori a lui Nevrod tiranul au fostu unul, anume Vel. Acesta Vel au stăpînit întîi în Siriĭa şi acela întîi au fostu aflătorĭu de războae pre pămîntu şi întîi au făcut monarhia între assirĭani; şi împărăţind 60 de ai, au murit în Aşiĭa, lăsînd toată ţara de războae învrăjbită.

11. A tuturor răutăţilor începutul ĭaste mîndriĭa, din caré să aţiţă războaiele oraşelor. Oros⟨ius⟩, 6, 17.

Întîi, dar, pre pămîntu au fostu monarhia asiriilor, care au trăit ani 1302 şi cel întîi împărat au fostu anume Vel; iară cel de pre urmă împărat, de la care avu sfîrşit împărăţiĭa Asirii, au fostu Sardanapal, pre carele cînd îl ucidea, între turmele curvelor, purtînd purpură, în portul femeescu l-au aflat şi foarte cu cale i s-au făcut moartea aşea ocărîtă. Că nu să cade domnului a socoti acéle (ce au făcut), ce-au lucrat cei mai mari cu sabiĭa.

12. Mai multă vréme trăescu pildile decît obiceaĭurile. Tacit, *H⟨istorii⟩*, 4.

Nevrod au născut pre Vel, carele au avut muĭare pre Semiramis, muma lui Nin, carele urmă şi tirăniĭa şi împărăţiĭa tătînesău. Iară muma şi feciorul, socotind a fi lucru puţin a face tirănii, au aflat stîlpii dumnedzăilor noi. Că mai de sirgu deşăptarea cea omeniasc⟨ă⟩ urmadză céle réle agonisite dentru cei răi, decît céle bune începute de cei buni.

Vrut-am să arăt pre moşul, pre tatăl, pre muma şi pre nepotul, cum toţi aceştiĭa şi

13. Izvodindu-să slobodzenie despre pu-

închinători de idoli şi tirani au fostu. Pentru domnii şi cei mari stăpîniile sali nu de la cei ce ĭubăscu pacĭa şi bunătatea, ce de la cei desfrînaţi şi turburători că au luat începătură să ştie. Aşeadar să fie Nevrod cel întîi, aflătorĭu războaelor, să fie Hodorlaomor cel întîi pricinătorĭu războaelor, fie şi alţii pre carii nu-i pomenéşte *Scriptura*. Iară săvai că i-aş număra cîte unul, sau pre toţi deodată, acéştĭa ce s-au pomenit, am arătat pricina lucrurilor celor réle, care căci-i aşĭa prea cu hulă ĭaste deşertarea noastră, că de cei ce află răul mulţi sintu, iară carii ar avea putére să facă binile puţini să află.

ţini, să împraştie în toţi. Curt(ius), Cartea, 8.

Cap 5. Aicea să va dzicé de vacul cel de aur şi de lipsa omeniască cĭa mesĭară de carĭa ne asuprim

Întru vrémĭa cea dintîi şi în vacul cel de aur toţi în pace vieţuĭa, fiecini locurile sale ara, ale sale masline ultuĭa, ale sale roduri culegĭa, ale sale vii culegea, ale sale ţarini săcera şi ai săi feciori hrăniĭa; pre urmă, grijind fiecine, hrana din sudoarea sa trăĭa, fără scădére streină.

O, răutate omeniască! O, lume fără credinţă şi blăstămată, care nice dănăoară nu sufere să stea lucrurile la un loc! Care căci o număscu fără credinţă nu trebue a să mira; că în ce vréme ni să arată noaă norocul priitorĭu, îndată aţa vieţii noastre o rumpe.

Nu fără lacrămi dzic ce am a dzice; că trecînd 2000 de ani, în care ce ar fi războĭul lumea n-au ştiut, slobodzind Dumnedzău şi socotind răutatea omeniască, plugurile s-au întorsu în arme, boii în cai, strămurările în lance, oticile în sînéţe, hainile în dzeale, sacii în praştii, prostiĭa în răutate, osteniala în léne, odihna în turburare (rocoşire), pacĭa în războĭu, dragostea în ură, ĭubirĭa în tiranie, dreptatea în silă, folosul

1. Ori fieştecărue prea mare noroc să nu i să încriadză. (Titus) Livie, Carte 8.

în scădére, milostenila în furtuşag; şi de cît toate, légia întru închinăciunea idolilor. În scurtu, sudoarea caré vărsa pentru agonisîtă sosi la vărsarea singelui, cu scădéría ţărîlor şi lucrurilor de obşte.

Lumea, adevărat, într-aceasta lume iaste şi de pururea răutatea omeniască ţine vechiu obiceaiu, caré sîléşte să bolnăvască acesta, ca să moară celalaltu; să pue piedecă acestuia, ca să cadză celalaltu; sărac să fie acesta pofténşte, pentru să nu fie cela avut; în ură să fie acela îi bucuros, pentru să nu fie celalaltu în cinste. În scurtu aşea sintu de răi, cît binile îl depărtiadză dintru casăle noastre, pentru să între răul în casăle céle streine.

2. Lăcomiia şi desfrînătura au însoţit pre oameni. Senec⟨a⟩, Cartea 90.

Cînd au zidit ziditoriul această mamină, lumea toată, fieştecarele locul şi lăcaşul ş-au ales şie. Că ceriul empiriului, cel mai sus decît toate ceriurile, de lăcaş îngirilor au dat; stélelor, ceriul ce să dzice tăriia planitelor, crîngurile stihiilor; lumea pasărilor văzduhul; pămîntului chentrul; peştilor apele; şărpilor gaurile; hiiarălor munţii, aşia cît nice unuia nezidit n-au lăsat Dumnedzău loc în care nu i-ar hi însemnat odihnă. Şi aşea, domnii şi cei mari să nu să simeţască cu lauda deşartă, numindu-să stăpîni pămîntului, de vréme ce a tuturor lucrurilor făcute unul Dumnedzău iaste stăpînul cel adevărat şi nemică fără a petréce roada bietului om nu i să lasă. Şi aşea, de ni să pare noaă dreptu a petréce folosurile zîdirii, cu multu mai dreptu lucru iaste ca să să cunoască Dumnedzău de noi, ca un stăpîn mai mare a toată zîdiria.

3. A pilarde întîi, decît a peri, poftescu. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Cartea 9.

Atîta numai dzic că Dumnedzău toate li-au făcut pentru să slujască omului, cu această tocmală ca să slujască omul lui Dumnedzău. Iară cu cît s-au lepădat omul de Dumnedzău, cu atîta şi zidirile s-au rocoşit asupra omului; şi pe cale iaste a nu să da omului nice o ascultare. Nevrînd une⟨i⟩ poronci a lui Dumnedzău a asculta, şi în cîte de multe lipsă au încăput zidiria, pentru o pri-

4. De pururea cumpenile în gios trage firia.

5. Toate s-au făcut pentru [pentru] om şi omul pentru Dumnedzău. Lact⟨antius⟩ 30, Carte 7.

cină numai cu neascultarea zîditorĭului. Că de ar fi păzit omul în raĭul cel pămîntescu poronca dumnedzăiască, Dumnedzău ar fi păzit în lumĭa aceasta domniĭa lui; iară zidirile pre carele li-au făcut spre slujba sa, a mai mare mulţămită pricină sîntu. Că nemică maĭ cu jeale nu ĭaste inimii celui înţăleptu, decît nemulţămita pentru binele făcut.

Méser şi jĭalnic lucru ĭaste a videa cine au fostu în raĭu omul şi cum ar hi putut fi în cerĭu; aşijdirĭa, a videa cine ar fi acmu în lume şi ce-i mai cu grijă decît toate; cine va fi pre urmă în mormînt. (Că în raĭul pemintescu) au fostu cel nevinovat, în cerĭu au fostu cel fericit, iară acmu, în lume, să află, săracul, învălătucit de grijă şi de primejdii şi în mormîntu să va roade de vierme şi să va mînca.

6. Cine cearcă a fi mai mult decît i să cade, mai puţin va fi decît ĭaste. Drugen (= Fulgentius), *Mitholog⟨ia⟩*, Carte 2.

Vedem, dară, ce félĭu de roduri, pentru neascultarea poroncii dumnădzăeşti, în lume cunoaştim. Că deplină nebunie ĭaste, carele îndrăznéşte a face o greşală, din caré neavînd nice o nădejde, dentru dînsa nice o bucurie trupului său. Ieu, după socotiala mĭa, dzic că pentru păcatul făcut în raĭu de părinţii noştri cei dintîi, aceasta robie s-au făcut între noi, ficiorii lor, în lume. Că, de întru în pîrău, mă înec; de mă atingu de foc, mă ard; de mărgu spre dulău, mă muşcă; de mă răstescu pre cal, mă lovéşte cu piciorul; de stau împotriva vîntului, mă oboară; de calcu pe şărpi, mă otrăvăscu; pe ursu de-l gonescu, mă omor de dînsul. Pre urmă, cela ce vrea să înghiţă pre oameni, cînd vieţuia, neîmblîndzite maţile lui în mormînt viermi le rod.

7. Lăcomiĭa, multe rîhnind, toate au pierdut. Senec⟨a⟩, Carte 10.

8. Orice ĭaste cu lucrare şi cu mîna făcute a cădea şi a peri cu vechire poate. ⟨Orosius, 2, cap 6.⟩

Pentru ce voi, domnilor şi cei mari, vă îngreuĭaţi pre sine cu haine attalice, strîngeţi multe averi, faceţi mari oşti, cugetaţi félĭuri de price, de batgiocuri, vă grijiţi de desfătări bune, vă izbîndiţi de pre vrăjmaşi, de céreţi slujbele de la cei mai mici, însuraţi feciorii voştri întru late ţărî?

Voi, vrăjmaşii şi tiranii, cu multe desfătări vă împleţi trupurile, multe ţ⟨ă⟩rî

lăsaţi moştinitoare feciorilor voştri, aţitaţi casă frumoasă pentru pomeniré! Iară eu, aşea să mă ĭubască cela ce ĭaste să mă gĭudece, că cu cît vă zavistuĭaşte viaţa cea desfrînată, cu atîta mi-i milă de sufletul vostru cej supus păcatului. Că în puţină vréme yă vor părăsi desfrînările şi pe urmă veţ fi mîncare viermilor celor flămîndzi.

Măcar de ari cugeta domnii că s-ar naşte domni şi ari créşte întru prea late puteri, îndată din ceasul naşterii sale, sau dintru pîntecile mîne-sa, că li-i a muri şi a vicleni moartea viaţa lor, caré aşĭa pre cei sănătoş, cum pre cei bolnavi îi apucă. Şi aşea, cădzind, altă dată sculîndu-i, nice o cirtă de ceas nu-i lasă, pînă nu-i închide pre dînşii întru întunecată strîmtorĭa mormîntului.

9. Nu să ştie în ce loc te va aştepta moartĭa; pentru acéĭa tu în tot locul să o aştepţi. Senec⟨a⟩, Carte 36.

Ce moştinescu domnii întru această viaţă, puţin; iară întru ce aştiaptă să vie, multu sintu. Ce mă mir şi mi-i mînie a tălmăci céle mari pompe, a voastră mîndrie, domnilor, pre carii moartea întru mică gaură îi închide. Că nu să cade oamenilor a să mîndri căci ar fi avuţi, căci ar fi cinstiţi, sau căci ar fi putĭarnici, de vréme ce, precum a fi de fragedă petrecaniĭa oamenilor o pricep. Că viaţa ca pre un lucru trecătorĭu, iară moartea ca pre o pravilă vécinică o avăm. Moartea moşie ĭaste, caré moştinitorii de la cei mari o ĭau; iară viaţa ĭaste o datorie slobodă, pînă unde vĭaţuĭaşte, caré în toate dzilele să răsuflă. Că aşea ne are pre noi moartea ai săi, cît ades şi fără véste ne cercetiadză; iară viaţa aşea ne are pre noi drepţi streini, cît, neîntrebînd (sau nedîndu-ş soliĭa) să duce de la noi.

10. Numai moartea singură mărturiséşte cît ar fi de mare trupurile omeneşti. Iov ⟨ = Juvenal⟩, *Sat⟨ira⟩* 6.

11. Nice dănăoară în loc tare n-au stătut norocirĭa cea mîndră. Senec ⟨a⟩, *Soasur⟨iae⟩*, 2.

De vréme, dar, ce-i aşea, adevărat căci domnii şi cei mari să încredinţadză întru atîta, ca într-o casă streină, caré ĭaśte stăpîniască, aşea viaţa aceasta în casa śa care ĭaste gropniţa.

Lăsînd, dar, părerile care li-am pus aicea, prin unul singur păcatul că au întrat în lume robiĭa (ca un lăcaş înfiptu între noi) mărturisăscu că de nu ar fi fostu nice unii

păcătoşi, de credzut iaste că n-ar hi fostu nime, nice stăpîni, nice slugi. Şi iar, măcar că robiĭa au întrat în lume prin păcat, iară stăpîniĭa domnilor că ar fi din porunca dumnedzăiască dzic, că aşea au dzis la *Pilde*, 8, s⟨ti⟩h 15: Prin mine împăraţii împărăţăscu şi prin mine domnii fac direptate.

Să fie, dară, soma aceştii voroave de acmu, de vréme ce de la singur Dumnedzău sîntu puşi domnii la cîrmile lucrurilor. Noaă ni să cade în toate şi cu toate a-i asculta pre dînşii, că nice una mai de cap cĭumă nu-i întru republică, decît slujba carĭa să cuvine domnilor a nu o face.

12. Ori pre carele-i videa încoronit cu sf⟨î⟩nta coronă, măcar bou de-ar fi, cinsteşte-l. ⟨*Bonfinius.*⟩.

Cap 6. Nu să cade domnilor şi celor mari a să mîndri pentru că-s de-a firea şi frumoşi. (Thevanii în mare ură avea pre bărbaţii cari era preafrumoşi şi pre muerile carele era preagrozave.) Că domnii nemuritori nume şie, nu dentru frumuséţĭa chipului, ce dentru lucrurile céle ales isprăvite ş-au agonisit

Pe care vréme la jidovi făcea izbînde (Isus), pre acĭa vréme Dar⟨danus⟩, din Ţara Grecească cĭa mare să dusése la Samotrachia; feciorii lui Aghenor să-ş caute pre soru-sa la Europa, în Trachiĭa Sucul stăpînĭa, după a căruĭa nume s-au numit Sichilia. Pre acéĭa, dar, vréme, în Eghipet, în ţara Asiei cei mari, s-au zidit oraşul ce să chema Theva, foarte mare, de Visirid împăratul, de care multe scrie Diodor Sucul, Car[1]tĭa 1, *Vivlio* 9. Plinie, Carte 36, *Istorie de firi*, cap 14 şi Omir, *Eliad*, 1 şi Stathie minune spune de Thevaidi, oraşul thevanilor, carele multu trebue să să socotiască. Că istoricii mari ca acéstĭa ce au scris, nu basne, ce că-s adevărate să să criadză.

Împregĭurarĭa Thevaidei cuprinde stadii [140], zîdĭurile 30 de stadii de nalte, iară de 6 stadii de late dzic să fie fostu. Aşijdirĭa

1. Grecii de puţin lucru mari mărturisăscu. Avgust⟨in⟩.

orașul avea 100 de porți și tari și mari dzic să fie fostu; și la fieștecare poartă dentrînsăle 200 de oameni nalți, călări și cu cară, pentru strajă avea. Apă curătoare mare curînd prin mijlocul (tîrgului) orașului, cu multe mori și cu bișug de péște i proci. Fiind orașul Thevii așea de vestit, că spun să fie avut ca 200.000 de casă și cea mai mare vĭaste de acel oraș era acolo mormînturile a toți împărații Eghipetului, și precum spune Strabo *(De pusoarea lumii)*, după ce să strică Thevile de oarecînd de vrăjmaș, să afla acolo mormînturile împăraților ca la 77. Și să pomenescu că toate acéle mormînturi era a împăraților celor aleși întru bunătate; că avea preaveachĭu obiceaĭu eghipténii că împăratului rău, dacă murĭa, de nu i să făcea cinste la îngropare.

Mai nainte de ce s-au zidit preaputĭarnicul oraș Numantea în Europa, bogatul oraș a Carthaghenii în Africa, Rîmul cel norocos în Italia, Capua cea frumoase în Campaniĭa Arghitina cea mare în Țara Nemțască, Ierusalimul în Palistina, numai singur orașul Thevil, îi tot crîngul pămîntului era preavestit. Că era thevanii la toate niamurile mai aleși, așea pentru avéré, cum pentru frumuséțea casălor, așea și pentru multe deosăbiri ce avea întru legile și dumnădzăirile lor; că pre oamenii cei deosăbiți, măcar nevrînd, îi face științi deosăbirea lor.

2. Bătrînéțile în oamenii de cinste, în orașe sf⟨i⟩nte sîntu. Plinie, 8, Carte 24.

Omirul spune că thevanii 5 obiceaĭuri avea despărțite de la toate niamurile. Întîiul obicéĭu avea că după ce să împlĭa al cincile an, tuturor copiilor cu her aprinsu le făcĭa semnu în frunte, în chipul aceștii slove: T, ca vrea ori în ce loc ar fi thevanul, dintru acestu semnu să se cunoască la toți.

3. Altora dzisele număr, mai multe scriu decît cred. Silvie, 71.

Al doilea că tuturor copiilor thevi, după al doile an scăfîrliile de la genunchi le scotea, pentru să fie mai sprintini la mărsu. A cărui lucru era pricina că eghipténii dobitoacele le avea dreptu dumnedzăi și ori de cîte ori făcĭa cale vréun eghiptian, nice dănăoară

nu mérgĭa călare, sau în car, să nu li să pară a încăleca pre dumnădzăii săi.

Al treile, că orăşénii thevanii nu numai că nu suferiĭa împreunare cu mueri streini, ce şi rudă pre rudă lua, ca între sine să fie mai tari cununii şi legătură de prieteşug mai strînsu.

A patrule, nice unui thevan nu i să cade să-ş facă casă întîi de lăcuit, pînă nu-ş făcea mormîntu în carele îl îngropa după moarte. De am gîndi noi, creştinii, măcar în dzi cîte 2 ceasuri a ne face mormînt, tot am avea vréme în caré am gîndi de viaţa noastră să o dregem.

Al cincelĭa, că pre toţi copii⟨i⟩ cei prea frumoş, parte bărbătiască, în faş⟨ă⟩ înăduşiĭa şi pre copilile céle prea grozave le ucidea şi le jirtvuĭa dumnădzăĭasele lor, dzicînd că cînd părăsăscu dumnădzăii a avea grijă de lucrurile omeneşti, atuncea să nasc bărbaţii frumoşi şi femeile grozave. Că bărbatul frumos nemică altă nu-i, fără umbra muerii şi muĭarea grozavă nemică nu să desparte de hiara sălbatecă.

Preasf⟨î⟩ntu dumnedzău ţinĭa thevanii pre buhai negru, carele să chiamă Isis ⟨sic⟩, la apa Nilului hrănit. Şi avea pravilă bărbaţii şi femeile, cîte era sméde, sau în floare mohorîte, pre toţi îi gĭunghĭa şi pre toţi în besérica Isidului îi jirtviĭa. Iară întru dobitoace fiind buhaĭul cel negru de dumnedzău la dînşii, nemăruĭa nu i să cădea nice o hiară niagră să o ucigă. Aşijdirea la Thevani să cădea pre oameni să-i ucidă, iară hiarăle, dobitoacele a le ucide nu li să cădea.

4. Ce le socoteşti la unii de laudă, la alţii de hulă să socoteşti. Volat ⟨ = Boetius⟩, 2. *Consul* ⟨ = *De consolatione philosophiae*⟩, 7.

Aceasta că ar fi făcut lucru cu cale nu laud; căci ucidea thevanii pe prunci nu laud. Căci pre oamenii cei la peliţă smoliţi îi gĭunghĭa, nici căci făcea cinste dobitoacelor celor négre nu laud, ce hulescu; de atîta ură pentru frumuséţea a bărbaţilor şi grozăvirea femeilor mă mir, că de pururea, la toate vacurile şi céle de mai nainte şi céste

5. Greu lucru ĭaste a fi un om şi la trup tari şi la minte preaînţăleptu. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 44.

de acmu şi céle viitoare au fostu şi sîntu şi vor fi şi frumoş şi grozavi.

Ce aşea, dîndu-să acei varvari după basnile mincĭunoasă, bărbatului căruĭa i să tîmpla frumuséţe dintru vréria dumnădzăilor lor, îndată-l omoriĭa. Cu cît mai cu cale ĭaste noaă creştinilor ca frumuséţea trupului puţin să o socotim, pre caré o urmadză grozăvirea sufletului. De multe ori suptu ghiaţa crişt{a}lă dzace tina; în zidĭul curat să naşte bălaur groznic; în lontrul dinţilor curaţi putregĭunea roade; cu cît mai scumpu postavul, cu atîta mai mare stricăcĭune are de molii; cu cîtu-i mai supţire pîndza, cu cît să spală, des, cu atîta să rumpe mai curund şi cu cît mai buiac copacĭul, cu atîta mai multu să asupréşte de viermi. Adecă, suptu trupul cel néted şi suptu faţa cea preafrumoasă multe şi cumplite răutăţi dzac; şi întru cei tineri ce sintu slabi de înţălepcĭune nemică altă de-a firie şi frumuséţe nu ĭaste, fără cît muma a multor răutăţi şi a tuturor bunătăţilor maştihă.

6. În viaţa omenească, ca şi în visuri netrainice şi mincĭunoase sintu toate. Lansard ⟨ = Ronsard⟩, 6, 91.

7. Rară amestecătură cu preaînţălepcĭunea face frumuséţĭa. Arbintu ⟨ = Arbiter Petronius⟩, fil⟨a⟩ 47.

Un lucru să-mi criadză mie domnii şi cei mari; acéĭa, dzic, să trufăscu pentru căci-s de-a firea şi frumoşi, unde să află mare îndestulare a darurilor şi a binelui trupului, acélĭa să le păzască. Mare bişug de bunătăţi trebue a face, că cu cît sintu mai înalţi copacii, cu atîta mai multu de vîntu să izbăscu. A să afla cu vreun bine aceştii lumi, oricît de mare şi desăvîrşit că ar fi deşărtarea deşărtărilor dzic; iară de a trupului frumuséţe a nebuni uşurare a fi a ĭuşĭurărilor dzic. Întru toate care au dat firea muritorilor, dragi, nemică nu-i în om mai deşărtu şi nemică mai de netriabă [şi] decît de-a firiile şi frumuséţile; că ori frumoşi ori grozavi de sintem, nemică nu sintem mai dragi ziditoriului şi cu nemică mai multu nu ne părăsim de a nu a-i fi zidirile urîte.

8. Peste fericiĭa oamenilor ĭaste a fi acelaş şi prea tare şi preaînţăleptu. Val⟨erius⟩ Max⟨imus⟩, 9, 12.

O, orbire lumască! O, viaţă nice dănăoară vieţuind (că niceodată nu va vieţui)!

O, moarte fără sfîrşit! Nu vădzu pentru ce dentru frumuseţe ari îndrăzni cineva să să îmfle în trufie şi-n mîndriĭa că toată frumusĭaţea şi iscusirea cărnii la mormîntu mişăl să amistuĭaşte şi toate desfătăcĭunile a muritorilor de flămîndzii viermi să răsipéşte.

Să batgiocuriască şi să rîdză cei mici de cei mari, cei frumoşi de cei grozavi, cei sănătoşi şi întregi de cei sluţi la faţă, cei nétedzi de cei negri, cei drepţi în stat de cei gîrbovi, uriĭaşii de pi[f]tici, iară sfîrşitul cel de pre urmă, tuturor, numai unul ĭaste. Şi după socotiala mea, măcar chiparoşii cei preadirepţi, dafinii cei preaînalţi, fagii cei preaumbroşi, chedrii cei preafrumoş, finicii cei fragedzi, bradzii cei preamari, iară pentru acéĭa, căci-s nalţi, nu-s mai rodoş. Pentru ce? Acéstĭa pentru ca să arăt că bărbatul măcar că ar fi de-a firea şi blagorodnic, trupul preadireptu, cu stema preaînălţată, cu mila preaumbroas⟨ă⟩, cu faţa foarte frumoasă, cu véstĭa preamirosind, pentru republică preaînaltu şi preaputĭarnic, iară cu acéstea nu fac bunătate vieţii. Că cei supuş nu dintru prostimĭa ce-i neînvăţată, care ară cu plugul, ce dintru bărbaţii cei diezmierdaţi, desfrînaţi şi amăgei să îndiamnă.

Suptu cei săci mi să pare şi tufoşi stejeari, gliganii şi altă hiară vieţuitoare să hrănescu şi să îngraşe. Că lemnul cel mai plecat întîi face roadă; între spini înghimpoşi să fac trandafirii cei cu bun miros; castanul suptu coaje înghimpoasă face gustului dulci căstane. Adecă oamenii cei grozavi şi mici mai de multe ori sintu de folos republicii, că obrazile mici şi smé de sintu de inimi tari şi îndrăzneţi.

Ce să potrivim aice de oamenii cei trecuţi, carii sintu sleiţi din carne putredă şi fragedă şi să vorbim de casăle céle luminoase şi mari, carele au fostu făcute din piatră iscusită, în carele cînd întrăm să le

9. Vechirea, nu numai ce-s cu mîna lucrate, ce şi pre singura fire încet, încet, mergînd o omoară. Curţi⟨us⟩, Carte 5.

prăvim cum ar hi fostu, putem videa sémnele mărimei şi înălţimei lor, iară a frumu séţei cei vechi nice un chip nu videm. Că acéĭa putére are vréme cît şi celor preafrumoasă le ĭa frumuséţĭa lor şi céle ce să par a fi îndelungate în scurtă vréme le strămută şi le stînge toată pomenirea.

Iară să lăsăm şi casăle céle vechi, să venim la casăle vacului nostru şi nimăruĭa nu ni să va părea, că vom face casă aşea de tari şi aşea de frumoasă, cît a lui frumuséţe, oricît de scurtă vréme ari moştini, să nu priceapă că s-au răsturnat. Mulţi oameni mari, din temelie li s-au părut a face casă mari şi frumoasă, pre care pre urmă li-au vădzut cădzute şi părăsite. Acestu lucru că-i aşea îl adiveréşte ispita că sau îi slăbăscu temeliile, sau îi cad păreţîi, sau că să strîmbadză grindzile, sau că să lărgescu închieturile, sau picăturile ploi⟨i⟩ le putredzăscu acoperemînturile, sau putredzăscu ferestile, sau că li să frîngu uşile. Care, oricît de mică întîmplare li să strică casăle, dară de cămările, sahniseile, cu atîtea văpsĭale zugrăvituri, de curţile céle zugrăvite, de cerdacurile nălbite, ce vom dzice? Carele toate, veri de cărbunii copiilor, veri de măistriile meşterilor, veri din lumînare, sau de cuele céle încărcate, din fumul hornurilor, sau din painjinile paingilor aşea să grozăvăscu şi să vechescu, cît mai mare să véde grozăvirea decît oarecînd frumusĭaţĭa.

De vréme că-i aşea lucrul, întreb acmu den ce poate omul nedejdui frumuséţe stătătoare a trupului, de vréme că videm sfîrşit ca acesta a frumuséţii lui, care din piatră, din lemnu, din crémene, den părţi să face?

O, domni împuţiţi! O, fii, nădejduindu-vă desărtării! Au nu vă veni voao în minte că toată iscuseniĭa voastră, de înflarea splinii, de căldura maĭului, de durérea stomahului, de înflarea picioarelor, de netocmala veninurilor, de clătirile cerĭurilor, de îm-

10. Nemică nu Iaste în lume care nu o ar nămoli vechitura vremii. Senec⟨a⟩, *De via⟨ţa scurtă⟩*, 13.

11. Toate să trec, toate le mută firea şi siléşte de le răstoarnă. Lucr⟨etius⟩, 5

12. Şi piatra să răsipéşte cu îndelungata vréme. Ovid ⟨ius⟩, *Fast⟨i⟩*, 5.

13. Frumuséţea chipului sau de boală să grozăvéşte, sau de vechime să stinge. Ţiţero, ⟨*Ad Herrenium*⟩.

14. Frumuséţea Iaste batgiocură vremi şi a boalei. ⟨Grigorie de⟩ Nazian⟨z⟩, *Voroavă* 36.

preunarea lunii, de întunecările soarelui, de supărarea verii şi de năvala ernii că să strică. Aşea să mă îubască Dumnedzău pentru ce aşea în simeţiîa v-aţ‹i› nebuni voi, oamenii cei frumoş, de vréme că o frigură vă îa nu numai frumuséţea, caré în nemică vă întoarce, ce şi faţa vă se face văştedă, care era mainte rumănă.

15. Ce sintem altă oamenii, fără suflete închise cu trupurile? Carte 2. Arnov‹ius›.

Un lucru îmi face mie mirare şi-l voîu dzice cum clătéşte stomahul, adecă că toate cîte radzimă de trup ari vrea oamenii să fie curate şi nétede, cumu-s haina, epîngeaoa, aşternutul, masa, iară numai bietul suflet, a fi împuţit suferi. Aş îndrăzni a dzice şi pren credinţa creştiniască a mărturisi că cela ce ar vrea casa a fi curată, caré o au făcut omul şi cela ce ar suferi sufletul său a fi împuţit, care l-au suflat Dumnedzău, acela ori că-i prea lipséşte înţălégirea, ori că-i prea nebun.

Aş vrea să ştiu cu ce lucru cei îndzăstraţi din fire cu frumuséţe ari întréce pre ciîa ce nu li-au dat firea acéîaş frumuséţe?

16. Tuturor celor varvari întru a trupului frumuséţe cinste îaste. Curţius, cap 6.

Au doaă suflete are omul frumos şi un suflet cel grozav? Au cei frumoşi sintu sănătoşi şi cei grozavi slabi? Au întru cei frumoşi înţălepcîune şi întru cei grozavi nebunie îaste? Au numai cei frumoşi sintu norocoşi şi cei grozavi nenorocoşi? Au numai cei frumoşi sîntu fără de răutăţi şi cei grozavi cu răutăţi? Au numai cei frumoşi sîntu să moştiniască de pururea viaţa şi cei grozavi sintu însămnaţi să petriacă în mormînturi?

Nice unile de acéstîa nu-s. Care fiind aşea, căci rîd uriîaşii pre cei mici, cei albi de cei negri, cei drepţi de cei gheboşi, cei frumoşi de cei grozavi, de vréme că sau astădzi sau mîne frumuseţea de care să batgiocurescu va avea sfîrşit. Că cela ce întréce cu frumuséţea şi cu vredniciîa nu-i pentru acéîa mai ales întru bunătate şi acela care îaste cu chip nenorocit şi grozav nu-i pentru acéîa mai rău; că pînă întru atîta nu radzimă

17. Tiaca nice bună, nici rea pe sabie face. Senec‹a›, Carte 92.

18. Cu prea mare tărie slăbîaşte istecîunea minţii. Vale‹rius Max‹imus›, Carte 9, cap 12.

nice bunătatea dintru hărnicie trupului, nice răutatĭa dintru putoarea gurii (și grozăvie) nu să naște. Că ades și mai în toate dzilele videm grozăvie a fi împodobită de bunătăți și frumusĭațea spurcată de răutăți. Nu fieștecare cu statul néted ĭaste întru fapte bune și dirépte; și cu mult mai grozavă ĭaste o răutate întru obiceaĭuri, decît patru gheburi a avea din dos. Și așea nice deafiriĭa nemică în tărie statului, nice micșurare la micșuriĭa aceluĭaș nemică nu face; nice ĭaste pravilă sābornică de obște ca trupul oamenilor mari dă inimii înalte, sau statul cel mic dă inimii mică. Să fie dovadă că ispita pre mulți, cu cît sintu mai de-a firea, cu atîta mai nebuni și pre mulți cu cît sintu cu statul mai mic, cu atîta la inimă mai nalți și mai aleși a fi mărturiséște.

19. Cei mari la inimă nu-s mari la mădulări. Seneca, 6 ⟨ = Silius Italicus, 16⟩.

De David să fie fostu la față roșu, la trup nu mare, ce de mijloc la stat; *Sfînta Scriptură* mărturiséște, iară ⟨asupra lui⟩ Goliaftu, uriĭașul cel preamare și preatare, făcînd biruire, oborîndu-l la pămîntu, cu sabiĭa i-au tăĭat capul. Iară nice să pae cuiva mirare căci de un păcurăraș de nemică fu ucis cel preatare uriĭaș, de vréme ce din crémene mică izbucnéște scînteĭa preaiute, iară din stînca preamare nice măcar o scîntée nu ĭaste. Iară ce au arătat lucru preatare David, care și la stat era mic și la vîrstă tînăr, ĭuțimea leilor o fărîma, miei scotea din gurile urșilor și, ce-i mai multu decît toate într-o dzi, cu mîna sa și cu sulița, optu sute de bărbați într-un războĭu au omorît; și măcar că pre acéĭa vréme nu viețuĭam, iară lesne putem socoti că dentre cei optu sute de bărbați, cît de mai puțini trii sute vor fi fostu, carii și cu blagorodiĭa niamului și cu mulțimea avuției și cu frumuséțĭa gurii și de-a firea la trup îl vor fi întrecut pre dînsul; iară cu inima nime și cu tăriĭa nu l-au agĭunsu pre dînsul, că el singur au eșit sănătos din războĭu, iară ciĭa au cădzut toți.

Iulie Chesarĭul măcar că la trup era mare, iară la chip au fostu grozav. Că au fostu la cap de tot pleşiv, nasul ca de hultur, o mînă mai scurtă, uscat, de pururĭa îmbla descinsu sau să încingea foarte slab; că bărbaţii cei ascuţi⟨ţi⟩ la minte rar au grijă de trup. Fost-au Iulie Chesarĭul la trup aşea de neîmpodobit, cît, după războĭul ce s-au lucrat la Farsalia, oarecare oroşan rîmlian, căutînd pre acel mare orator, pre Tulie, să-i fie dzis căci: tu, Marco Tulie, fiind aşea prea preaînţăleptu ai urmat lui Pompeĭu (căci cu Pompeĭu au avut războĭu Iulie Chesărĭul, amîndoi rîmléni) şi n-ai prevădzut pre Iulie Chesarĭul că va fi stăpîn şi monarha lumii. Căruĭa răspundzind Ţiţero, créde-mă, dzice, priĭatene, cînd videam pre Iulie Chesarĭul în copilăriĭa lui aşea de rău încinsu, puţin socotiĭam. Iară mai bine l-au cunoscut pre dînsul bătrînul acela Sella, carele vădzind pre Iulie Chesarĭul, copil, că îmbla rău încinsu şi îmbrăcat fiecum, de multe ori aducĭa aminte boĭarilor ca să să feriască de copilul cel încinsu rău, că, de nu să va ţinea calea faptelor lui, va face şi va călca norodul romanilor.

20. Maestatul împă⟨ră⟩tescu cu înţălepciunea nu cu cinstea trupului să socotéşte. Lamprid⟨ius⟩.

Şi aşea, Iulie Chesarĭul, precum, spune Sfetonie Trancvil, Carte 1, *De chesari,* era la chip grozav, iară aşea de spăimos şi singur numele lui în tot locul; că de să întîmpla între domni şi-ntre împăraţi vorbă la cina lor de Iulie, toată noaptea nu vrea ⟨a⟩ dormi de frică, pînă în dzuă.

21. Mai multu numele decît sabiĭa ta va lucra. Clav⟨dianus⟩, *Di repub. Ghet.* ⟨= *De bello gelico*⟩, 384.

În Galia Belghica, făcînd războĭu Iulie Chesarĭul, în cari războĭu prindzindu-să de vrăjmaşi pre calul lui, într-armat, îl purta; şi aşea, alergînd unul din vrăjmaşi, care îl cunoscu pre dînsul, şi sărind au dzis: ţecos Ţesar, ce să înţălége pre limba franţuzască: slobod. Acolo, într-acĭa dată, audzind numai de numele lui Chesarĭu că s-au pomenit, aşea fu franţozul cuprinsu de frică cît slobodzind pre rob numai pentru ună această pricină au cădzut de pre cal.

22. De pururea a să teme, epurilor. ⟨Ariosto.⟩

Vădză, acmu, domnii şi oamenii cei mari cît de puţin poate spre gătirea puterii, grozăvirĭa au frumuséţea; că numai de numele lui Iulie Chesarĭul pomenind, măcar că era grozav, şi hiarăle céle cumplite să cutremura de frică; că cu multu mai multu pre domnii vacului acéluĭa nebuniĭa inimii ocărîĭa, decît faţa lui Iulie Chesarĭullui o grozăviĭa.

Anibal, acela, preafericitul hatman şi domnul Carthaghenii, mirare au fostu nu numai pentru mărirea lucrurilor lui ce-au arătat, ce şi pentru multa grozăvire trupului lui să numéşte. Că ochĭul dirept nu-l avĭa; piciorul cel stîngu, strîmbu; şi sprîncenos şi mic la stat şi la căutare groznic era. Iară acestuĭa faptele şi stricările, ce au lucrat rîmlénilor, pre largu le spune Tit Livie, din care un lucru numai a lui voĭu spune, care istoricul lucrurilor rîmlénilor nepriind cu trécirea spune, care aşea ĭaste. Fronto, Carte 17, *De mărirĭa Thinilor*, dzice întru acei ani în carĭi au făcut Anibal războĭu în Italia, atuncĭa fură mulţi rîmléni uciş de dînsul, cît de s-ar hi prefăcut bărbaţii aciĭa stînşii de dînsul, în boi şi singile cel vărsat în vin, ar hi fostu de agĭunsu mîncare şi băutură a cincisprădzéce mii de pedestrime, ca<re> era în tabără şi a şeaptesprădzéce mii de călărime, care era în oaste.

23. Inimii fricoas<e> nici o mie de dzeale nu-i vor folosi. <Ariosto.>

24. Chipul oricît ar fi de iscusit, fără tărie nemică în războĭu nu foloséşte. Aristo<tel>, *Ritor<ica>*, 3.

Întreb, acmu, cîţi vor fi fostu pre acéĭa vréme bărbaţi la trup iscusiţi şi la gură frumoş, a cărora astădzi cu îngroparea frumuséţĭa s-au dat uitării? Şi precum ĭaste nemuritoare şi va fi pomenirea acelor hatmani, că nice un domnu nu ş-au agonisit nemuritorie numelui său căci au fostu numai frumos, ce căci cu mîna într-armată au făcut preamari lucruri.

25. Trei mierţă de inéle au trimis la Carthago Anibal.

Alexandru cel Mare nice mai iscusit nice mai de-a firea decît ciĭalalţi n-au fostu. Că pomenescu scriitorii vacului aceluĭa că era la grumadzi supţire, la cap mare,

la față smad, la ochi cam urduros, la trup mic și la mădulări nu néted; care grozăvie nu l-au putut împiedeca să nu răstoarne pre Darie a perșilor și a midilor împărat, și pre toți tiranii i-au supus suptu gĭug și au dobîndit toate cetățile, mulți împărați au prinsu și pre stăpînii cei putérnici și din viață și din norocul lor i-au lepădat; noroadele céle prea avute li-au prădat, toate vistérĭurile li-au jecuit și tot pămîntul să cutremura de numele lui, cît nice a căsca, nime nu cutedza.

Cap 7. Domnii și cei mari oarecînd au fostu priitori celor învățați și ințălepți și cu mare nevoință îi cerca să-i aibă pre lîngă dînșii

Între altele carele au adus laudă vécilor celor vechi și a numelui nemuritorĭu celor ce otcîrmuĭa atunce era nevoința domnilor întru cercarea ințălepților și să-i lipsască către dînșii, întru céle ce le aducĭa aminte era ascultoi supușilor. Că puțin foloséște întrebarea domnului de cei învățați, pentru otcîrmuirea lor numai, iară țara și cei supuș vor fi de răutatĭa lor cu neascultare. Domnii cei ce nu socotescu sfaturile celor ințălepți adevărat să știe că să vor tîmpla cu ură despre cei supuși poroncilor lor; că legii, a căriĭa temeliĭa mai multu putérĭa ĭaste decît datoriĭa, nice o ascultare nu i să cuvine.

1. Lucrul cel mai de obște atunce ar fi îndestul norocit, cînd s-ari ințălepți împărații sau că ari împărăți mai ințălepți. Prudin (= Prudentius), Cartea II, ⟨*Contra Symmachum*⟩.

Ciĭa, carii istoriile am cercat și li-am descercat, nu putem dzice că n-au fostu rîmlénii den fire mîndri; iară precum era întru războae cumpliți, așea întru isprăvile republicii blîndzi. Și nu putem a le apăra cu măsură aceasta în care lucru și ințălepțiĭa sa și putérĭa au arătat Rîmul; că precum de hatmanii cei vitéji și îndrăzneți să stîngu vrăjmașii, așea de bărbații cei ințălepți și învățați în pace să otcîrmuescu cei supuși și țărîle.

2. Nemărui nu să cade a ști sau céle mai bune, sau céle mai mici, decît domnului, a căruĭa învățătur⟨ă⟩ face folos tuturor. Vighentu (= Vegetius), Carte I, prifaț⟨ă⟩.

De multe ori am cugetat întru mine de unde s-ari aţiţa atîta între lăcuitorii cei supuşi şi între ispravnici, între domni şi între cei făcători de bine, netocmală şi făcînd între amîndoaă socotială şi pre ciĭa şi pre céştiĭa aflu că ari rădzima din socotiala aceasta. Că cei supuşi să jăluiescu pe⟨ntru⟩ neîmblîndzirea ce să află în stăpîni, iară stăpînii jeluescu de multă neascultare care să află întru cei supuşi. Că neascultarea are tovarăş pre răutate şi poronca povăţuitoare urmadză pe lăcomie. Şi aşea au aţiţat nevrérea ascultării, aşea de neînfrînată (şi năvarnică) au eşit neputinţa a poroncii, cît celor supuş gĭug de plumbu şi domnilor, împotriva ţinţarĭului zburînd, sabie ascuţită s-ar părea că li-ar trebui. A cărui rău şi scăderii de obşte un izvor ĭaste, pentru căci nu au domnii pre lîngă sine oameni învăţaţi carei i-ar sfătui în taină; că niceodată n-au fostu vrun domnu bun care ar hi avut sfétnici răi şi nice dănăoară n-au fostu domnu rău, carele ar hi avut sau ar hi ascultat de sfétnici buni.

Doaă lucruri sintu între domni şi între boĭarii carii şed la otcîrmuirea lucrurilor: vredniciĭa cinstii şi minte chipului. Acmu, dar, poate fi, ca să fie bun oarecare la chip şi rău la otcîrmuire şi iar să fie altul bun la otcîrmuire şi rău la chip. Pentru acéĭa dzice Tulie că nime nice dănăoară n-au fostu, nice va fi sau de potrivă lui Iulie Chesarĭul ce să atinge de chip, sau de-a tocma otcîrmuitorĭu rău, precum au fostu el întru acéli ce să atingu de stăpînirea de obşte.

Adevărat, mare bine ĭaste a fi domnul bun şi iarăş mare rău ĭaste a fi om rău, iară cu multu mai rău a fi domnul rău. Că omul prostu, de ĭaste rău, şie ĭaste rău numai, iară domnul rău şi şie şi altora ĭaste rău. Cu cît să varsă veninul în trup mai lat, cu atîta mai de sirgu aduce vieţii perire şi cu cît cineva ĭaste mai putĭarnic în republică, cu atîta mai multă scădĭare vieţii cu dreptate aduce.

Nu ştiu pentru ce domnii şi cei mari,

3. La lucruri fericite şi povăţuitorii cei blagorodnici să desfrîniadză. Tacet, ⟨*Historiae*⟩, 8, 2.

4. Acesta în tabără mai de folos, celalalt la sfat mai bun. ⟨Vellejus, Liber 2.⟩

5. Legătura tocmĭalii cu răbdare să păzéşte. Chiprian, *Voroav*⟨*a*⟩ 3.

6. De multe ori ranile céle vîrtoase prin aburii supţiri să moae. ⟨Eucherius, I, reg. 17.⟩

7. Toate împărăţiile pînă atuncĭa sintu cu stăpînie întriagă, pînă cînd au sfaturi sănătoas⟨e⟩. Sar ⟨ = Sallustius⟩, *Di rip*⟨*ublica*⟩.

8. Greşala domnulu pre alţ[ea vatămă pre ciţ stăpîniaşte. Benard ⟨ = Bernhardus⟩.

9. Răutăţile domnii le varsă în oraş. Ţiţero, 3.

10. Cînd să pliacă capul toate mădulările a să mişca trebue. Alec⟨sandru⟩.

11. Mai bine-i a asculta pe Socrat întru

fiind aşea cu nevoinţă să afle doftori preabuni pentru grijĭa trupului, n-ar fi aşea de nevoitori spre a cercarea şi a aflarĭa a oameni învăţaţi la otcîrmuirea ţărîlor şi stăpînilor sale. Că cu nehotărîte mijloace mai grea scădére ĭaste în stăpînie pentru chivernisala cea rea, decît boala a domnilor sau a otcîrmuitorilor. Pînă acmu nice am cetit, nice am vădzut dintru lipsa de doftori, sau să fie perit împăratul, sau împărăţiĭa lui pentru lipsa doftorilor; iară dintru lipsa celor înţălepţi şi învăţaţi sfétnici, nenumăraţi împăraţi şi prea multe împărăţii am vădzut că s-au pustiit, s-au răsipit şi s-au răsturnat. Că dintru lipsa doftorilor, sau a doftorului, un om numai poate peri, iară dintru lipsa omului înţăleptu mare netocmală poate întra întru norod. Că aţiţindu-să vreo gîlceavă între norod, mai multu poate un sfat sănătos, decît sute de curăţenii de reventu.

obiceaĭuri, decît pe Ipocrat. Sodom (= Sidonius Apollinaris), 9, Carte 14.

12. Nu aĭurea lipsăscu priĭatenii mai multu decît acolo unde s-ari créde că-s de agĭunsu. Sen(eca), 6, *De bin(efaceri)*, 34.

Scriind Isidor, Carte 4, *De vrémĭa niamurilor*, dzice că 400 de ani au trăit rîmlénii fără doftori. Că cel de pre urmă, unul, era doftor în Ţara Grecească Esculapie, feciorul lui Apolin; şi a lui Arhagat doftorului preavestit era pus stîlpul cu chip în casa lui Esculapie. Că era aşea de cu dragoste rîmlénii (spre céle vrédnice), cît aceluĭa carele în vreun lucru ar fi arătat mare lucru de cinste, sau cu bani îi plătiĭa preţul, sau stîlpu cu chipul aceluĭa (întru pomenire) punĭa, sau gĭudecata pe samă de clirici îi da. Iară după ce îmbătrîni Arhagat au fostu strînsu mare avuţii, tăindu-şi umerile şi fluerile pentru ranile ce avea netămăduite. Acéstea socotindu-le rîmlénii a fi mare cumplire a lui, trăgîndu-l din casă cu sila, îl astupa cu pietre în cîmpul lui Martie. Care lucru să nu fie mirare nemărui, că de multe ori mai uşor rău ĭaste durerile în boală a le suferi, decît cumplitile liacuri ce le fac bărbiĭarii a le suferi.

13. Lauda doftorului ĭaste de va tămădui, pre mulţi. Amvros(ie), *Efes(eni)*, 1.

14. Să să feriască de acée sănătate, caré vine cu muncire. Pra-un = Plautus), *Marcu* (= *Mercator*).

Dzică dar cineva cum pre care vréme n-au avut Rîmul doftori pentru acéĭa era rîmlĭanii

stricaţi şi pierduţi; iară eu mărturisăsc că nice pre une vremi aşea de fericiţi n-au fostu rîmlénii, decît într-acei patru sute de ani, în carii au fostu fără doftori; că atuncĭa au perit Rîmul după ce, priimind pre doftori, goniră pre filosofi.

15. Aflătorĭul şi pricina sănătăţii ĭaste Dumnedzău; a lui Dumnedzău organ firĭa; amînduror slugă ĭaste doftorul. Sedon (= Rhodiginus), 24, 11.

Nu dzic acéstĭa ca doar aş huli pre doftori, sau că aş socoti cum au trebuit să-i depărtédze de lîngă sine domnii; că slăbăcĭunĭa cărnii noastre trebue în toate dzilele să să cerce cu agĭutorĭu. Şi adevăr, nemică altă nu-s doftorii cei înţălepţi şi învăţaţi, fără sfétnici buni, că nemică altă nu ne sfătuescu pre noi, fără cît că în băutură şi în mîncare, în somnu, la herbintéle, să fim tréji şi să păzim modul sau măsura.

Acéstĭa spre acela sfîrşit să grăescu, ca, fiind sfătuiţi, cu acéste socotéli domnii şi ispravnicii şi boĭarii, o parte de nevoinţă, care prea mare o fac întru cercătura domnilor şi banii, carii prea mulţi cheltuescu cu mierticile şi cu darurile lor, să fie spre cercarea oamenilor învăţaţi, pre carii singuri să-i sfătuiască şi să-i adune cătră sfatul curţii. Că de ari înţălége oamenii cît ĭaste de bine a avea pre cei învăţaţi îndreptătorĭu caşii, numai pre un înţăleptu şi învăţat ari cheltui toate averile sale. De jeluit sîntu foarte domnii şi cei mari carii la mése multe dzile şi în dzi multe ceasuri pierd, făcînd voroavă de războae, de case, de arme, de ospéţe, de dobitoace, de vînătorii, de doftorii, şi de viaţa altora şi acéstea le vorbăscu cu oameni ce nu sintu împodobiţi nice cu bunătate, nice cu ştiinţa învăţăturii care-i de lucruri, nice ştiu dezlega, nice a alége lucrurile cu înţălepcĭune.

16. Nime nu va pe slugă mai ales decît sine singur. Filon.

De multe ori să prilejĭaşte de face domnul voroavă în mijloc cătră aceĭa carii prea cred şi eu aminte, ca cînd ar fi toată viaţa lor cheltuit întru învăţătură; a cărui lucru pricina ĭaste neruşinarea şi neomenĭia. Că priĭatenilor celor de casă a domnilor au voe să li să criadză ce vor grăi, iară măcar cît ar fi de casă, ori să aibă voe, ori

nu aibă, cu obrăznicie socotiala sa nu li să cade să s⟨e⟩ apere.

Elie Spartianul, întru *Viața lui Alexandru Sever,* dzice că întrebînd de Sever împăratul un sol grecesc, ce ar suferi mai cu greu în Rîm, să fie răspunsu împăratul: nice un lucru nu ĭaste care m-ar clăti mai multu, la mînie, decît cînd să pun împotrivă cu îndărăpnicii, socotélii méle, ispravnicii miei; nice zavistuescu, nice urăscu să să cérce lucrurile cu întrebare, pentru să să arate mai deşchisă, ce numai pentru căci unii sintu îndărăpnici, pricind, măcar că n-ari avea nice un temeĭu acélĭa ce le grăescu, că cela ce-ş dă socotiala dzisălor sale nu să poate numi obraznic.

17. A nu ascunde părérea sa semnu ĭaste inimii blagorodnice. Filon, ⟨*De legatione ad Caium*⟩.

18. Volnicila nu întru îndărăpnicie, ce întru oarecari blîndéțe ĭaste aşedzată. Țițero, *Pentru Cu* ⟨*eius*⟩ *Prac.* ⟨ = *Plancinus*⟩.

Fu întrebat dănăoară Theodosie cel Mare, împăratul, ce ar trebui domnilor să facă să fie buni? Domnul, dzice, întru bunătate şi ințălepcĭune însămnat, cînd face cale, să aibă tovarăş cu sine în cale pre cei învățați, cu dînsul vorovind şi sfătuind; cînd mănîncă bucate datori sintu cei învățați să dvoriască la masă, făcînd întrebare; taină cînd face, cei învățați să să afle lîngă dînsul, cu carii să aliagă lucrurile. În scurtu, orice vréme ar fi, cu voroava celor învățați să o petriacă. Că nu mai puțin lucru ĭaste, oştianul fricos, fără armă, a încépe războĭul, decît domnul, neavînd sfaturile a celor preaînțălepți, a vrea să otcîrmuiască republica sa.

Lampridie, ⟨în⟩ carte *De lucrurile romanilor,* dzice că Marco Avrilie, împăratul, ori că mînca bucate, ori că mergĭa să să culce, ori să scula dintr-aşternut, ori cale făcea, aşea la ivală, cum şi pre ascuns, nice dănăoară oameni de nemică, ce pururea învățați şi aleşi oameni întru bunătate avea pregĭur sine. Care lucru, adevărat, înțălepțéşte făcea. Că nemică, ori cu şagă, ori îndeadinsu în lumĭa aceasta nu să poate pofti (sau a petréce), fără numai ce să arată mai bine de cel înțăleptu, iară nu de cel nebun. La vremile împotrivă, au nu va putea mai bine sfătui cel învățat pre domnu,

19. Decît toate pedépseli mai grĭa are acela ce petréce viața fără învățătură şi neştiința. Elian, Carte 7.

cu dzisăli *Sf⟨i⟩ntii Scripturi*, decît cel nebun cu dzisăle blăstămate?

În vremile céle fericite, au spre paza norocului fericit, nu va fi mai de folos deprindiria celui înţăleptu, decît geambaşiile celui întru răutate?

Credzînd în strînsoare, de lipsa banilor, au nu va arăta mai bună socotială cel învăţat, decît cel nebun, care de pururea cască să-i dea?

De va pofti domnul vro desfătare, au nu-i va arăta şi-i va dezbate toată întristăciunea, mai bine, socotiala celui învăţat, arătîndu-i preacuvioas⟨e⟩ istorii, bătrîne şi vechi, decît orbirea celui giambaş, vorbind cuvinte réle, de vremile de acmu?

Cïale ce am dzis de doftori, acélïaş dzic cei îmbunători măscărici; nu dzic cînd s-a tîmpla vrodată, pentru şăgile, măcar că mai multu îi videm pre dînşii pierdzind vrémïa şuguind, că slujăscu vremii, că cu cale dzic că-ş pierd vrémea, cînd nice de lauda lui Dumnedzău, nice spre hrana celui de aproape nu să acéïa vréme petréce. Iară nu mă mir, sau mai multu mă mîniïu, nu pentru că pot aşea de multu la oamenii cei aleşi, geambaşii şi cei nebuni, ce căci pot puţin şi puţin că să socotescu oamenii cei înţălepţi şi învăţaţi. Prea fără cale ïaste a să priimi în curţile domnilor cei nebuni şi pînă la pat, iar pre cel învăţat nice pînă în tindă nu-l priimăscu; şi celor nebuni nice o uşe nu li să închide, iară celor învăţaţi nice una nu li să deşchide.

20. Mai bine a şedea fără lucru, decît a să zăbăvire cu lucru grozav. Sarezb⟨e⟩riensis Policraticus⟩, 18.

Carii vieţuim acmu, cu cale pre aceïa carii au fostu mainte de noi îi mărturisim; nu pentru altă pricină, fără că în vécii trecuţi fiind mare lipsă de învăţaţi, iară de varvari peste tot locul, ei singuri, varvari, de mare preţ îi avïa şi în prea mare cinste au cinstit pre cei învăţaţi. Că multă vréme au trăit acestu obicéïu în Ţara Grecească, de să scula înaintea filosofului grecul, cînd trecea, şi cînd grăïa cu dînsul nu i să cădïa să şadză. Iară cîţi de mulţi vor fi în urma

21. Nevina mai multu cu grijă decît cu cinste ïaste. Sal⟨lustius⟩, *Vor⟨=De bello Yugurthino⟩*, 9

noastră, pre noi carii sintem astădzi, ne vor huli; căci fiind atîta mulţime de filosofi astădzi, carii nu între varvari, ce între creştini vieţuind, aşea a-i prăvi cu greu şi mărturie grozavă ĭaste, cît de puţin să socotescu cei învăţaţi. Că astădzi, pentru păcatele noastre, nu cei ce ar avea vrednicie întru ştiinţa învăţăturilor, ce carii ar avea avuţii multe, stăpînescu mai multu ţărîi.

Ce nu ştiu de i-au stricat pre dînşii învăţătura au doară lumea aceasta tot gustul învăţăturii au luat, de vréme că deabĭa astădzi vei afla învăţat căruĭa singură învăţătura i-ar agĭunge la petrécire a vieţii cu cinste şi nu ar fi spre gătire de hrană scornitorĭu?

22. Răutatea vacului de pururea să scoală. Tertul⟨ian⟩, *De cinste* ⟨=*De cultu feminarum*⟩

O, lume, o, lume! Nu vădzu cu ce ar putea cineva scăpa den mînule tale, sau să scape din primejdiile tale omul prostu şi cel neînvăţat; că abiĭa de să află în toată învăţătura vro apărare de oameni învăţaţi şi înţălepţi ca să între la vro scală fără grijă; că orice au învăţat preaînţălepţii vieţii aceştiĭa, ca să fie fără grije de răutatĭa sa, le trebuĭaşte acela.

De cîte ori cetescu ce s-au lucrat în vremile céle vechi şi céle ce vădzu că să lucriadză în vremile de acmu, multă îndoială îmi fac. Oare mai mare grijă au avut domnii ce⟨i⟩ mari întru cercatul a oameni învăţaţi, cu carii să sfătuĭa? Au altora domni întru lăcomii, destuparea comorîlor şi vinilor, mademurilor, spre a grămădi bani? Ce ca să dzic aicea ce mi să pare, să mă criadză oricine şeade la cîrma lucrurilor, veri fie domnu, veri boĭarĭu, veri credincios domnului, că va veni oarecînd vrémea întru caré ar avea să aibă pre cel învăţat pre lîn⟨gă⟩ sine (care ar vrea să fie preaînţăleptu), decît toate cîte au strînsu vistérĭuri. Că sfatul bun de pururea folos şi dobîndă naşte, iară vistérĭul mare niceodată nu ĭaste fără grijĭa primejdii.

23. Avuţiile, su grijĭa celor ce le moştinescu, sau sarcină. Sen⟨eca⟩, Carte 44.

În vacurile céle vechi, fiind aproape de moarte, domnii cei aleşi, de lăsa pre urmă moştinitori pre feciorii săi domniei, carii pen-

24. Nu să uraşte care are stăpînie de nu să va urî el pe sine Plinie 4, Carte 24

tru vîrsta socotind că ar fi nevrednici a otcîrmui trebile țărîlor, mai multă nevoință punea cum vor pune lîngă dînșii ispravnici de la carii ar lua deplin învățătură și cinste feciorii lor, decît carii ar adaoge avuțiile lor. Că pentru să să apere țara cu bani, nu cu altă fără să să otcîrmuiască cu sfaturi bune. Multe greșĭale a să face domnilor celor tineri, care greșeale pe o parte vîrsta o ațiță, pe altă parte cinstea poroncéște, care greșeale la mari primejdii îi aduc. Pentru ce trebuescu oameni preaînțălepți, cu a cărora învățătură sănătoasă s-ari putĭa feri de acélĭa; că prin tînără vîrstă a învățăturilor și pentru mare volnicie certare nu sufăr. Că multu mai de triabă lucru ĭaste ca pre lîngă sine să aibă domnii oameni înțălepți și învățați, cu care să să sfătuiască, decît cu altora suppușii. De vréme ce, petrecînd în lumina și vidérĭa tuturor, mai puțin i să cade decît fiecare den supuși ari face greșală; că de prăvăscu ei spre toți și de au putére a gĭudeca pre toți, fără voe ei încă să prăvăscu și să gĭudecă de toți. Că de să cade cu mare nevoință domnului a lua minte cărora a da pre samă isprăvniciile țărîlor, cărora ar da oștile, pre carii i-ar trimite soli la cei streini, căror ar da pre samă lucrurile casii, iară cu multu mai cu nevoință a cerca și a lua sama trebue domnilor, pre carii ar fi de casă și sfetnici i-ar alege șie. Că cum va fi în curte și în sfatul domnului tovărășie, așea va fi între cei streini și în cei supuși socotiala.

25. Nice o oglindă nu-i mai bună decît priĭatenul credincios.

26. Prea puțin i să cade a fi slobod, cării i să cade multe. Senec⟨a⟩, *Tr⟨o⟩ad⟨es⟩*, 2.

27. Nice un lucru nu⟨-i⟩ mai cu primejdie, de⟨cît⟩ sfétnicul celui bogat, nedirept. Sarezb⟨eriensis Policraticus⟩, 5, 9.

De vréme că domnii măcar nevrînd audu și cunoscu viața a tuturor supușilor țărîlor sale, căci de vrerea sa n-ar vrea curtea sa să o cérce și să o diriagă, să să învețe domnii, de nu știu, că dentru întregiĭa ispravnicilor, dintru luarea aminte a sfetnicilor, dintru înțălepcĭunĭa deosăbită a domnilor, dintru orînduiala și tocmala curții tot binile republicii spîndzură; că nu poate fi, fiind rădăcinile copacĭului veștede, să videm pre ramuri frundze vĭarde.

28. Ce stă ascuns în rădăcină să arată în ramuri și ce face ascunsu în frundză, în roadă să arată. Avgust⟨in⟩, *Omil⟨ia⟩* 48.

Pentru Theodosii împăra[ra]tul, carele aproape de sfîrşitul vieţii sale au ales pentru fii⟨i⟩ săi Arcadie şi Onorie să petriacă între oameni învăţaţi şi să s⟨e⟩ învéţe. Aşijdirea să vor spune a epitropului şi a filosofului oarecărue voroave şi pentru dzéce féliuri de răutăţi carele sîntu di⟨n⟩ curţile domnilor să s⟨e⟩ stîrpască şi să să înfrînédze. Cap 8

Ignatie istoricul, în cartea în care de doi Theodosii, de trei Arcadii şi de patru Onorii au scris, de cel întîi şi de cel mare Theodosie spune precum Theodosie Marile, fiind de cincidzăci de ani, al 11-le a împărăţii sale fiind aproape de moarte, de care atuncea şi au murit, chemînd la sine pre fiiusău Arcadie şi pre Onorie, li-au dat pre Steli⟨c⟩on şi pre Rufin tocmitori ţărîlor şi stăpîniilor otcîrmuitori. Că măcar că mai nainte de moartea lui Theodosie era însămnaţi feciorii împărăţiei, fiind şi tineri, din carii nice unul nu păşisă peste 17 ani, iară că să părea bătrînului Theodosie pentru vîrsta că nu ar fi vrednici de otcîrmuirea atîta de multe şi mari ţărî, pre aceşti pitropi şi învăţători li-au adaos.

1. Trei lucruri sîntu să să socotiască între sfetnici: cea de triabă a lucrurilor ispita, dragostea şi volniciia rostului. ⟨Grigorie de⟩ Nazianz. 14.

Nu să întîmplă aceasta de pururea ca cela ce împle 25 de ani să fie mai înţăleptu şi de cîrma ţărîlor mai vrédnic, decît altul avînd numai 17 ani. Că aceasta învaţă ispita în toate dzilele că întru unii 10 ani să laudă şi mărturiséşte, iară întru alţii de 50 de ani că să hulescu şi să defaimă. Mulţi domni vei afla tineri, iară cu mintea întriagă şi alţi domni la vîrstă bătrîni şi cu mintea ca de copii.

2. Nu după anii săi fieştecine, ce după vrednicie şi agonisita sa trebue să s⟨e⟩ socotiasc⟨ă⟩ Chiprian, 2, Carte 5.

Murind Vespezian, preabunul împărat, împărăţiia trăgea la sine şi Tit, feciorul lui Vespezian şi altu sfétnic bătrîn. Şi nemică nu să socotiia, fără nevredniciia, că era prea tînăr. Şi după ce să strînsără sfétnicii, dzis-au oarecare sfétnic, anume Roserie Pat-

3. Faptele arată pre cel bătrîn. Acéste să le aibi în cuget. Ovid⟨ius⟩ cătră Livie.

roclu, în divan: eu poftescu domnu tînăr și înțălept, decît bătrîn și nebun.

Ce să mă întorcu iară la feciorii lui Theodosie. Steli⟨c⟩on, păzitoriul lui Arcadie, întru una de⟨n⟩dzile, cu un filosof grec, om foarte învățat, anume Epimund, vorovind: știi, dzice, Epimunde, nice această cunoștință între noi nu-i de acmu, că și în curtea lui Theodosie împăratului, stăpînului mieu, amîndoi am avut isprăvnicie și murind el, noi trăim. Iară cu cît ar hi fostu mai bine să fie trăit el și noi să fim murit; că carii sintu ispravnici domnilor, mulți sîntu, iară domni buni prea puțini sintu. Mie, adevăr, nemică în viață nu mi să poate tîmpla mai cu amar, decît adésele schimbări a domnilor. Că cel ce au vădzut în viață pre mulți domni, acela au vădzut și multe în republică înoiri și asupréle. Știi pre Theodosie, stăpînul mieu, carele la moartea sa acéste cuvinte au dzis cătră mine, cu adése suspinuri și cu multe lacrămi: căci pre mine aproape de moarte mă vădzi, Stelico, și gata să trec în céialaltă lume, unde deplin îmi caută a da samă de toate, pre cîte stăpînii am fostu mai mare. Căci cînd cuget păcatele méle, cu mare frică mă turbur, iară cînd socotescu a lui Dumnedzeu m⟨i⟩l⟨o⟩s⟨î⟩rdnicie cu multu mai cu mare nădéjde mă înalțu. Că prea direptu lucru ĭaste ca întru a lui m⟨i⟩l⟨o⟩s⟨î⟩rdnicie să nedejduim, iară ni să cade să ne témem de strașnica a lui direptate, de vréme că nu sufere légĭa creștiniască ca să viețuim ce facem noi, domnii, într-aceastā lume, întru atîte desfătări și pre urmă, fără de oarecare mai grea îndestulare, dreptu în raĭu că vom întra, nădejduim.

Cînd socotescu celor prea multe de binefaceri care li-am luat de la Demnedzău, cu céle prea multe, cînd cuget, că am făcut păcate; cînd gîndescu anii cei mulți, carii am viețuit, cînd mă domirescu cît de puțin folos am făcut, cînd prăvăscu că fără de nice un

4. Pomului celui mai ales, îndată cu frundza și rodul ĭase. Fab ⟨ius Quintilianus⟩, Carte 8, cap 4

5. Nu toț ce au cobuz știu dzice în cobuz. Veron ⟨=Varro⟩ 2, ⟨*De re*⟩ *rust*⟨*ica*⟩, 2.

6. Nu iartă norodulu stăpînie cea scurtă. Stat ⟨ius⟩, *Theb* ⟨=*Thebaïdos*⟩ 2.

7. Nice să téme de moarte viața ce are

folos am petrecut vrémea, pre o parte n-aş vrea să morĭu, căci mă tem (a mă arăta la divanul lui Hristos), pre o parte n-aş vrea să trăescu mai multu, că de acmu nemică nu folosescu; căci omul cel cu viaţă rea ari pofti mai multu să vieţuiască. Acmu şi hotărîtă ĭaste viaţa mea şi spre drégirea ei vrémea rămîne foarte scurtă. Ce că nemică Dumnedzău nu cere, fără inimă înfrîntă. Cu tot pieptul pocăinţă fac şi de la dreptate la mila lui mă duc. Că pentru multe greşĭalele noastre, cu carele sintem vinovaţi lui Dumnedzău, ca să ne dea noaă a sa slavă cĭa vécinică dintr-al său, să gĭuruiască ca un lucru prea multu trebue.

de ştirea ei, nice o pofteşte. 〈„Ausonius, *Ephemeris.*〉

Eu întru sf〈î〉nta credinţă catholicească că morĭu, mă mărturisăsc şi [şi] lui Dumnedzău sufletul mieu, trupul pămîntului. Ţie, Stelico, şi ţie, Rufine, voao dzic, credincioşilor ispravnicilor miei, pre feciorii miei cei preaĭubiţi îi dau. Că mare semnu ĭaste de dragoste aprinsă că pre feciori cînd între durerile morţii nu poate tatăl să-i uite. Între altele un lucru numai vă aduc aminte, un lucru cer de la voi, de un lucru mă rog, un lucru vă poftescu voaă, adecă ca să nu cutedzaţi a înmulţi stăpîniile feciorilor miei, ce întru aceasta toată nevoinţa să puneţi, ca să le adaogeţi lor ispravnici buni. Că eu nu cu altă socotială atîtea' ţări am dobîndit şi am ţinut, fără că de pururea pre lîngă mine am avut oameni cu bunătate şi cu învăţătură aleşi. Mare bine ĭaste a avea domnul hatmani vitéji la războĭu, iară cu multu mai bine ĭaste în curte a avea oameni învăţaţi; că în războĭu izbînda în tăriĭa a mulţi stă, iară otcîrmuirea republicii de multe ori a unuĭa înţălep〈ciu〉nei şi socotélii să dă pre samă.

Acéstea cu aşea mari (şi pline de priinţă) voroave li-au grăit Theodosii, stăpînul mieu, cătră mine. Acmu, dar ce socoteşti, Epimunde că mi-ar trebui a face să urmedzu poronca lui? Că nice o cugetare mai multu

8. Cinsteşte pre cel morĭu cine împliniaşte voĭa lui.

nu învăluĭaşte gîndului decît socotind oare feciorii strica-vor, au înmulţi-vor republica. Tu, Epimunde, şi grec eşti şi filosof şi înţăleptu şi curtian vechĭu şi mie priĭaten credincios; deci dentru acéste pricini cu una te legi, ca să mă agĭutoreşti pe mine cu sfat bun şi sănătos. Că de multe ori am audzit de domnu mieu Theodosie că nu trebuie să să numască învăţat carele sau multe ari avea, sau ari fi răsturnat cărţi, ce care sănătoasă sfaturi şi ar ştie şi cu folos împarte.

9. Nu ĭaste fericit careli ştii acéĭa, ce carili le face acéĭa. Sen⟨eca⟩, Carte ⟨75⟩.

10. În sfélnici face dreptate, ca să nu fie nice o frică de-vicleşug; înţălepcĭunea, ca să nu fie nice un prepus de greşală. Amvros⟨ie⟩, 2, Sluj⟨be=*De officiis ministrorum*⟩, 8.

Aşeadară au răspunsu Epimund: ştii, Stelico, că cei vechi şi mari filosofi această învăţătură mi-au lăsat mie că să cade filosofilor adevăraţi să fie scurţi la voroavă şi largi la faptă; într-altu chip, a grăi multe şi a face puţine mai multu să cuvine tiranului, decît filosoful⟨ui⟩ grec. Theodosie împăratul, stăpînul tău, au fostu şi priĭatenul mieu; priĭaten îi dzic, de vréme că volnicĭa a filosofului grec, ca pre nime să nu cunoască stăpîn mai mare; că nu poate a avea ştiinţă adevărată, a căruĭa gură spre a certa céle réle stă închisă.

Un lucru mi-au plăcut în Theodosie, peste toţi domnii cîţi au avut împărăţiĭa romanilor, căci de toate lucrurile şi trebili foarte bune şi socotiĭa şi voroviĭa şi întru a le isprăvi acéĭa era foarte gata. Că aceasta ĭaste prea mare vina întru domni că întru a cerca céle réle şi céle bune sintu prea herbinţi, iară întru acéstĭaş sau a le certa, sau a le arăta foarte timpavi sîntu. Că, ca acestea domni nice a sta întru bunătate, caré o ar fi lăudat, nice a sta împotriva celor réle carele li-ar fi hulit nu pot. Aşea, pre Theodosie de potrivă direptu, m⟨i⟩l⟨o⟩stiv, vrednic, triaz, tare, adevărat, groznic, cuvios, bun; aşijdirea în toate lucrurile şi în toate vremile preafericit că au fostu îl mărturisăscu. Că multu domnilor celor buni şi norociţi, dintru socotiala minţii şi peste nădéjde le să pliacă norocul

11. Acolo ĭaste stăpînie unde-i slujba şi ascultarĭa.

12. Céle scornite, toate ca florile céle ce cad. Ţiţer⟨o⟩, *Sluj⟨be⟩*.

13. Şi céle fără folos spre bune tîmplări

şi că adevărat ĭaste ce grăĭaşte sîngur lucrul; că de pururea norocite vremi au fostu lui Theodosie. Iară foarte mă îndoescu, oare norocirea cea de pururea, aceĭaş, tréce-va şi întru feciorii lui. Că aşea de cu rătăcit crîngu să împregĭură omeniasca norocire, cît întru a unuĭa tovărăşie, o mie de ori în toată clipala să mută şi cine va fi chizaş să rămîe şi al doilea rînd la urmaşii lui stătătoare şi trainică. Din cai blîndzi şi învăţaţi, mîndzi neîmblindziţi şi sirépi, trîntitori, deprind a să naşte. Aşea, den părinţii împodobiţi întru bunătate deprind a să naşte feciori rău deprinşi şi îndărăpnici; că feciorii din naştirea lor ce-i mai eftin, adecă averile, moştinire ĭau de la părinţi, iară a lui ce ĭaste prea mai scumpă, adecă vredniciĭa, nemoştinitori sintu.

le întoarce norocul. ⟨Curtius, Liber 8.⟩

14. Fericiĭa naşterii unuĭa rar naşte fericie celui de pre urmă

15. Nemică nu-i aşea împotrivă socotélii ca norocul. Ţiţer⟨o, *De divinatione*⟩, 2.

Iară cum din tatăl cel mortu, cum de feciorii rămaşi, aşea socotescu şi Theodosie întru bunătate deplin au înflorit şi feciori aşea buni cum spre rău sintu isteţi. Pentru acéĭa trebue acmu pre dînşii pre cale să îndreptedzi (cu care cale s-ar face buni), că în mare netocmală să află domnul tînăr, cînd tineréţele lui stau în cale înfăşurată cu greşală. Nu ĭaste pentru ce mai deşchis, de Arcadie şi de Onorie să mai dzic, Stelico, sau să gîndeşti că voĭu zăbovi mai multu aice; de vreme că aşea ĭaste de lunecos lucru a vorbi de domni, a cărora precum faptele deşchis a le mărturisi ne ĭaste noaă slobod, aşea greşealele a le tréce trebue.

16. Săminătura cea vĭachi, de multe ori a hieleni au deprins, iară cea mai tirdzie niceodată de arde va fi stricată. Solon⟨= Columella⟩, Carte 11.

Theodosie dară, ca un părinte preaînţeleptu, ti-au rugat ca pentru feciorii săi să aduni tovărăşie bună (aşedzindu-le bună învăţătură); iară eu, ca un priĭaten, te învăţu de cele réle să te fereşti. Că măcar că amîndoaă réle sintu şi cu cei răi a se aduna şi pre cei buni a-i depărta de la sine, iară mai multă scădere dentru acei răi cînd se află de faţă, decît dintru acéle bune depărtare să naşte şi poate fi ca să vieţuiască

17 Prea bine ĭaste a nu să pleca spre ciale réle. Leo, *Vorou⟨a⟩* 7

18. Prea multu folosește oriunde a nu fi

cineva singur, fără amestecătura celor buni, şi să fie bun. Iară de se va tovărăşi cineva cu cei răi şi să fie bun, multu mă îndoescu că în care dzi adună la sine pre cei răi, într-acéĭaş dzi supus răutăţilor rămîne legat.

ce strică. Plin⟨ius⟩ 17, 2.

Deci că rîhneşti Stelico aşea de tare să urmedzi poroncile lui Theodosie stăpînului tău, de nu vei putea arăta să vieţuiască Arcadie şi Onorie, domnii tineri, şi să să întovărăşască cu cei buni, în care tovărăşiĭa celor răi de la dînşii să o depărtédze; că în curţile domnilor nimică altă (nu ĭaste) sintu oamenii cei răi, fără ispravnici, pre carii îi are acolo lumea ca să siliască să arate slujba răutăţilor. A cîte féliĭuri de niamuri amîndoi am vădzut în Rîm diregători, care uitînd trebile domnilor săi de pururiĭa era numai întru răutăţi şi întru desfătări, precum au fostu oarecînd ispravnicii domnilor nu voĭu spune, iară cum au trebuit să fie fieşticărui a spune lesne ĭaste. Atîta voĭu spune pre aceĭa nu carii cu domnii ari avea datorie să vorbască înţăleptéşte şi cu îndrăznială, ce pre cei ce în casăle şi în curţile împăraţilor nicedecum a să suferi nu trebue. Că ispravnicilor şi celor de casă a domnilor aşea le trebuie să fie desăvîrşit din tot numărul, cît niçe cu foarfecile (ca să vorbăscu aşea) nemică din viaţa lor să nu să poată tăĭa, nice degetarĭu, nice ac, spre a îndreptaré viaţa lor (să nu trebuiască). Că dară ai audzit cele ce am dzis, Stelico, şi carele voĭu să dzic ascultă şi le ţine minte: poate cîndva să-ţi fie ţie de folos.

19. Precum ĭaste noaptea fără stele, aşea curtea fără oameni buni. ⟨*Teatro morale di Cherubino Giarardi*⟩, 270.

20. Pre cei răi, oricine nu s-ar tovărăşi îi vatămă. Chiprian, 2, Carte 2.

21. Driaplă gîcitură ĭaste acéia care-i dintru cumpănă şi socotiala priiali⟨ni⟩ lor luată. Selen⟨ = Symmachus⟩, 2, 26

22. Dentru tovărăşiĭa acelora să fac obiceaĭurile. Senec⟨a, *De ira*⟩, 3.

În curţile domnilor nu trebuie să să afle nice a priĭateşugului a-i avea, nice pre oameni mîndri şi trufaşi; că prea surd lucru ĭaste să fie cei de priinţă a domnilor, de casă cărora nice spre a poronci bine cuvintelor, nice minţile spre a lua poronciriĭa nu sint plecate.

23. Toată mintea deosebită are adunată cătră sine mîndriĭa. *Teatru* ⟨*morale di Cherubino Giarardi*, 370⟩

În curţile domnilor nu trebue să vieţuiască nice dintru cea din lontru tovărăşie, să nu fie oameni zavistnici; că de stăpîniaşte între

24. Nice o credinţă nu rămîne între cei⟨e⟩ de curte. Enisei⟨ = Aeneas Sylvius Piccolomini⟩, 2.

oamenii domnului zavistiĭa, totdeauna, cum în curte, așea, în republica, vor fi netocméle.

În curțile domnilor nu trebue să să sufere nice dintru cei dintîi priĭateni a să ținĭa oamene mînioși, că de multe ori să tîmplă și ispravnicii cei din lăuntru nerăbdători; pentru acéĭa domnul nu are dragoste despre cei supuși ai săi.

25 Toate cu banii lucriadză; adevărul orbu rămîne, bunătatea întru nemică. Sarezbu ⟨ = Saresberiensis Policraticus⟩, 7

Nu trebuie aduș nice între cei de priință priĭateni; nu trebue ținuți în curțile domnilor oamenii lacomi și fără sațiu, că mare pricină ĭaste domnilor despre cei supuș, cînd vor videa pre ispravnicii săi că li-s mînule de pururea întinsă spre apucări.

În curte, nice aduși, nice a avea de la domni locul cel întîi nu trebue oamenii cei curvari; că neputînd să să îndreptedze din curvie, ispravnicul de pururea domnului va fi, sau trebue să fie, în prepus pentru defăimarea faptelor sale cele de curvie.

26. Cugetul împlut cu meșterșugri réle nu ĭaste fără curvie. Salust⟨ius, *De bello Catilinario*⟩

Nu trebue să să sufără cei de curte nice trași la locul cel de aproape a prieteșugul⟨ui⟩ domnului bețivii; că aliasă acelora carii sîntu pre lîngă domnu ĭaste ca să dea lor sfaturi bune, datorie ⟨este⟩. Deci, după socotiala mea, de la omul cel bețiv și plin de băutură, mai curund rîgîituri neamistuite, decît sfaturi de folos, vor eși dintr-însul.

În curțile domnilor nice a viețui, nice a-i avea de priĭateni aproape nu trebue, oamenii ce-s împotrivă lui Dumnedzău, blăstămători. Că ispravnicul carele numele ziditorĭului său, cu hulă a-l defăima îndrăznește, cu multu mai lesne pre domnu-său, pre ascunsu, îl va huli.

27. Cine va cerca în gunoĭu izvor? Cine va cere de băut din apa turbure? Amvros⟨ie, *De officiis ministrōrum*, 2⟩

În curțile domnilor, nice între ispravnici, nice în gloata priĭatenilor să nu să afle cei léneși și cei desfrînați; că precum ĭaste previdérea dumnedzăiască, spre adăogirea puterii domnilor, mai multu nemică nu face decît ispravnicilor celor din lontru credínța și vredniciĭa.

28. Străjuind, lucrînd bine, sfătuind fericit toate vin. Salusti⟨us, *De bello Catilinario.*⟩

În curțile domnilor nice aduși, nice între cei de sus ispravnici să nu să priimască cei

29. Așea-i ocîrmuitorîul, cum sîntu cei ce

cu nume defăimat şi rău; că nu va putea de vîna şi bănatul său mîntui domnul, cînd între cei de casă va avea pre oarecare cu nume de hulă la toţi.

otcîrmuesc. (Cyprianus, 1, *Epistola.*)

Domnilor nice ispravnici, nice priĭateni să nu aibă pre cei neînvăţaţi; că nu mărgu îndărăptu stăpîniile căci sintu domnii tineri, sau desfrînaţi, sau răi, ce căci-s sfétnicii lor neînvăţaţi, răi şi zavistnici, în toate graĭurile şi faptele lor. Vai, vai, vai, ţărîi, unde-i stăpînul rău, supusul învrăjbitorĭu, diregătorĭul lacom şi sfértnicul neînvăţat şi rău! Că atuncĭa-i istov de ţara aceĭa, cînd în domnu şi în otcîrmuitorĭu neştiinţa şi răutatea lor stăpîneşte.

30 Dreptatea întru sfétnici dzace, să nu fie nici o hulă de vicleşug, nici un prepus de greşală. Amvrosii, (*De officiis minis trōrum*, 8)

Acestĭa voroave au fostu între Stelicon, bărbat foarte rodnic, şi între Epimund, filosoful, pentru învăţătura şi îndreptarea domnilor, lui Arcadie şi Onorie, cercate şi întrebate. Şi pentru să ştie diregătorii şi ispravnicii, ce sintu puşi la cîrmile lucrurilor, încît au socotit cei vechi tovărăşie cu oamenii cei învăţaţi, fără acéstea ce am dzis, voĭu aduce aice unile pilde mari şi vechi.

Aicea să va arăta precum au avut mare desfătare Crisu, împăratul lidilor, de cei învăţaţi; aşijdirea cartea lui cătră Anaharsi filosoful şi acestuĭaşi filosof răspunsu cărţii lui Cres; aşijdirea pentru şeapte réle de a cărora deprindire sintu datori cei înţălepţi să fugă. Cap 9

În anul de la zidirea lumii, la al triilea vac a lumii, împărăţind Asiriĭa Sardanapal, la jidovi stăpînind Ozie, patriarhul cel mare, în Ierusalim Elchia, vieţuind Rea, muma lui Romul, al doile an a olimpiadii întîi, pre acéĭa vréme mare şi preavestită împărăţie a lidilor să începu. Precum dzice Plinie, ⟨*A*⟩ *fir⟨ii⟩ istor⟨ie⟩*, cap 5 (cap 9), Lidiĭa ĭaste ţara a Asii cei mai Mici, caré mai de demultu Meoniĭa, pre urmă Lidiĭa să numi;

1 Nădejdea să hrăneşte cu pilde., Sem ⟨ = Symmachus⟩ 3, Carte 27

2. Trei lucruri sintu careli pot pre om a-l

astădzi să chiamă Morea. Avut-au această împărăție oraș foarte mare anume Efesul, Colofon, Clasomeni și Fochia. Cel întîi împăratul lidilor au fostu Abdesus, om mare la cuget, de niam grec, și au împărățit ani 36. Al doilea, Aliactis, au împărățit ani 14. Al triile, Melis, au împărățit ani 12. Al patrulea, Candalis, au împărățit ani 4. Al cincele, Gheghes, au împărățit ani 5. Al șaselea, Ardis, au împărățit ani 6. Al șeaptelea, Sadiatis, au împărățit ani 15. Al optulea, Hiliatis, au împărățit ani 37. Al noaolea au fostu Cres, acesta, care au stăpînit ani 14.

nălța: știința, neguțitoriia pre mare și curtea crăiască. Adas ⟨=Adagiu⟩

Pre acesta Cres îl mărturiséște Xenofontu (*Pad. Chir.*, Carte 7), precum au fostu în lucrurili războaelor mai îndrăzneț și la trup grozav, di un picior șchiop, de un ochîu tras, la cap pleșuv, la stat mic, cît abiia de tréçîa de un logoș, iară la fire au fostu foarte om direptu, ințăleptu, blînd, îndrăzneț și nepriîaten celor neînvățați și priîaten celor învățați. Pre acestaș Cres îl mărturisește Seneca că au fostu așea de priitorîu celor învățați, cît grecii pre lîngă carii să afla pre acea vréme, izvorul voroavei, nu priîaten, ce îubitor învățaților îl numiia pre dînsul. Că niceodată nu s-au arătat altul așea de cu dragoste ca să agonisască cele cu dragoste, cît au arătat el, pentru să tragă la sine pre cel învățat. Și că stăpîniia multe niamuri varvare, carele mai multu îi făcîa îndemnare spre a vărsa singe nevinovat, deci cu ințălepcîunea celor învățați Cris, ca un domnu ales, așea pentru desfătarea sa, cum pentru să îndreptedză cu lucruri bune stăpîniia sa, au socotit să-ș cîarce în Țara Grecească oameni preaînvățați.

3. Nemică direptu fără pildă nu să învață nice să fie. Colum⟨ela⟩, 11, cap. 1

4. Nice o răutate a trupului și a norocului nu-i mai greu decît răutățile sufletului. Țitero, ⟨*De officiis*, 2⟩

5. Cum nevoința pre ințelepcîune créștel Caton.

6. Nime nu să poate numi pe pravilă om, fără acel ce iaste învățat. Lact⟨antius⟩, I, 4.

Era pre acéîa vreme Anarhasis, filosof preavestit și preaales, carele între tătari fu născut și hrănit; lăcuîa în Athina, că de la școala Athinei [nu] pre carii era răi îi goniîa. Și așea au trimis Cresus la Anarhasi sol cu multe poronci și cu daruri, carele l-ari îndemna pre dînsul, l-ari ruga, și cu darurile trimise l-ari pofti să vie la dînsul să-l cerce-

7. De vei să fii bun, întîi să te credzi pre tine a fi rău. Epict⟨etus⟩, parte 219.

lédze şi mijlocile pentru îndreptarea stăpînirii de obşte. A căruïa să nu-i pae greu, nice s-au părut îndestul a fi împăratului să-i trimită mai multe daruri şi prin soli să-i gĭuruiască, ce ca să să mute din socotiala lui, pentru acéĭa i-au făcut cu mîna sa aceasta aşea din părérĭa sa i-au scris carte.

CARTĬA LUI CRES LA ANARHASIS

Cres, împăratul lidilor, lui Anarhasi, marelui filosof, în Athina petrecînd, sănătate şi créştirea bunătăţilor.

Dragostea mea cea mare spre tine, vedzi, care scriu la tine mainte, nevădzut, nice ştiut. Că acélea ce cu ochii niceodată nu s-au vădzut rar de să îndrăgescu şi de la inimă cu tot deadinsul. De vei socoti darurile méle trimise a fi puţine, precum adevărat sintu puţine, mai multu să socoteşti cugetul şi voĭa cu caré să trimit, mă rog. Că inimii mari nu ce s-au dat, ce ce ar vrea cineva să dea, să socotiască i să cade. Eu şi obiceaĭurile a niamului varvar a drege poftescu şi ţara a o videa tocmită rîvnescu. Aşijdirea şi oastea caré o am să petriacă în cinste voĭu şi orînduiala curţii méle poftescu. Aşijdirea unele ce radzimă de viaţa mea a vorbi cu un om învăţat voĭu, din carele nice unile din nefiinţa ta nu să vor putea isprăvi. Că nice dănăoară nice un lucru lăudat nu ĭasă, fără acela ce să isprăveşte întru întîmplarea omului învăţat. Care prăvind în cruceş, eu şchiopul, pleşuvul, întorsul, logosul, negrul, ghebosul, şi mirare între oameni sintu. Ce toate aceste semne ce-s den afară nu sintu să să potrivască cu cea din läuntru grozăvire. Adecă că aşea sintu de nenorocit, cît nu mai am cu mine nice un filosof. Că nemică în lume nu-i mai împuţit, sau mai grozav, decît a nu fi întru tovărăşiĭa, nice în cunoştinţa nice a unui om învăţat; că îm pare că-s mortu, măcar că s-ar părea celor neînvăţaţi că vieţuescu. A cării moarte pricina ĭaste căci nu ţin obiceaĭul

8. Cei preaînvăţaţi, celor preaînvăţaţi, măcar ⟨şi⟩ necunoscuţi, sintu priĭateni. Tiţero, ⟨*De natura deorum*⟩, 2.

9. Cu cît să depărteadză de ochi, cu atît să depărteadză dragostĭa. Ada⟨giu⟩

10. Partea cei mari bunătăţi ĭaste a vrea a fi bun. Sen⟨eca⟩, Carte 34.

11. Sémneli trupurilor descopăr cele din lăuntru a inimilor Amian⟨us Marcellianus⟩, 15.

12. Obiceaĭurile mîndre pîrăscu inima cea nebună. ⟨Adagiu.⟩

nice a unui învățat; că pre acela îl socotescu a vețui viață vețuitoare, care ĭaste încărcată de oameni învățați.

Iarăși te rog ca să vii la mine. Pre dumnedzăii cei nemuritori mă rog să nu te aperi a vini; iară de nu vei vrea să faci pe rugămintile méle, fă după datoriĭa ta. Că de multe ori spre a face un lucru, care nice a să audzi încă nu era cuvios, nu să apără oamenii; așea pentru să facă îndestul poftele streine, cum să arate datoriĭa inimii cei bl⟨a⟩gorodnă. Careli, din poronca mea, solul mieu ori le va da, ori le va spune, așea să-l priimești cum să-l și credzi. Iară eu, de vei vini aice, cu această scrisoare (a mĭa) mă închizășluescu că te vei face cheltuitorĭu vistierilor méle și unul singur sfétnic în trebile și în lucrurile méle, tainelor tainic, părinte feciorilor, dregător țărîlor, învățătorĭul țărîlor, republicii méle cap și povoată. Și așea, Anarhasis va fi Cresis, ca Cresu să fie Anarhasii. Într-altele pre Dumnedzău rog ca să te păzească și venirea ta să o fericească. Fii sănătos!

13. Destul de diriaptă pricină ĭaste de priĭașteșug a vrĭa ace să ne fie noaă priĭaten, care ne poftéște și ne va. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 8.

Purces-au solul cu cartea la Athina, ducînd cu sine multu aur și pietre scumpe. Și aflînd pre Anarhasis în școală învățînd, la arătare ș-au dat soliĭa; darurile i-au arătat și cartea i-au dat. De care (solie) mirare au fostu tuturor ascultătorilor cum domnii cei varvari pre filosof poftéște nu pentru să le fie de folos chivernisirii sale, ce pentru să-i omoară (și să-i rădice din mijloc) mîna lor îi cerca.

Audzind Anarhasis soliĭa și vădzind darurile și luînd cartea, neschimbîndu-și nice fața, nice cu inima înălțîndu-să, nice limba zăticni⟨n⟩d, nice de pofta averilor aprindzîndu-să singur tutur⟨or⟩ filosofilor au dat răspunsu și întru acea socotială cu mîna sa au scris carte.

CARTIA LUI ANARHASIS LA CRES

Anarhasis, mai micul filosofilor, lui Cres împăratului celui preamare a lidilor și prea-

14. Fericită ĭaste cinstea fără cinste. ⟨Valerius Maximus, 2,5.⟩

putĭarnicului, sănătate şi creştirea bunătăţilor.

Multe lucruri aicea aşĭa de împărăţia ta, cum şi de tine să vestescu şi multe ascultu lucruri, aşea de şcoala noastră, cum de mine să înţăleg. Că de mirat paşte cugetul omenescu minţile şi a vieţii tuturor, pre pămîntu cunoştinţa a pofti şi a nevoi să cunoaştem toată viaţa acelor răi, pentru să dirégem a noastră, de lăudat lucru ĭaste. Iară ce să facem? Cei răi nu poftescu astădzi să cunoască viaţa acelor răi, fără numai să apere şi să acopere răutăţile lor, nice a cunoaşte viaţa celor buni, fără numai să-i supere pe dînşii poftescu.

15. Toţi ne tragem şi ne ducem spre pofta ştiinţei şi a cunoştinţii. Ţiţero, ⟨De officiis⟩, 2.

16. Aliasă bunătate ĭaste a-ş trage cătră inimile oamenilor şi să-i uneşti cătră poftele tale. Ţiţero, ⟨De officiis⟩, 2.

Aşea să ştii Crise, că filosofii greci nu atîta de multă osteneală fac pentru să fie buni, cît de multă osteneală rădică, pentru să fie fără grijă de cei răi. Că bunătatea numai decît de-ai meliţa cu ochiĭul a să deprinde să lasă, ĭară cel rău nice cu une de binefaceri de care să împle nu să pleacă. Din ce lesne mă domirescu a crede cum nu stăpîneşti tu tirăneşte, precum să aude aice, aşea nice tu, că aş fi cu bogat întru bunătăţi să nu credzi, precum s-au înţăles acolo. Că mie aciĭa carii îm⟨i⟩ spun lucruri noaă din ţărîle depărtate, de popotrivă a fi mi să pare cu ceĭa ce cer milostenie, carii poartă cergi cu multe peteci însărcinaţi, pe carii sintu mai multe bucăţele cusute de pîne, decît capete de péteci, din care s-ar cunoaşte începătura hainei.

17 Nice cu une slujbe nu să poate îmblîndzi necredinţa sau vicleşugul. Curţius, Carte 8

18. Calea lungă minciunii cei mari ĭaste priiaten. Pitrar⟨ca⟩, 5. Senec⟨ = *Senil*⟩, 4.

19. Altele are cugetul şi altele răsună cuvintel⟨e⟩ Opar⟨ = Optatus Milevitanus⟩, Carte 8.

Fereşti-te, Crise, să nu urmedzi pe domnii cei varvari, a cărora cuvintele oricît de bune, iară faptele sintu rele. Că cu dulceaţa voroavei grozăvirea faptelor sale a acoperi silescu. Nu te mira de noi, de filosofi, căci fugim de tovărăşiĭa domnilor, carii stau la cîrma ţărîlor; că domnii cei răi nu spre altu sfîrşit pre lîngă sine vor să aibă pre cei învăţaţi, ce să aibă căci s-ar apăra întru greşealele sale. Căci cînd faceţi multe fără cale şi ce nu să cade, viţi să să pară că acélĭa s-au făcut dintru sfatul celor învăţaţi. Iară tu aşea să ştii,

20. Cuvintele nu adaog bunătatea. Salust⟨ius, *De bello Catilinario*⟩

21 Nemărui nu trebue a supune putére multă. Dio⟨Cassius⟩ Carte 52.

împărate, că nu face îndestul domnul care va cu nume lăudat să otcîrmuiască pre ai săi supuşi, să ţie numai pre unul învăţat în casa sa. Că nice un lucru nu-i mai nedireptu decît otcîrmuirea a mulţi să să lase numai pre păréría şi sfatul a unuia.

22. Faptele tale nu răspundu vorbei. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 32.

Ce au arătat solul tău cuvintele, aceliaş în carte să închid. Adecă că ai înţăles precum în toată Ţara Grecească mi se dă mie laudă de învăţat, care fiind aşea, te rogi ca la otcîrmuiría ţărîi tale să nu mă apăr a mĭarge. Ce faptele tale nu să potrivăsc cu cuvintele, care îmi arată că m-ai socotit foarte de învăţat a fi. Căci ai socotit aurul tot că-l voĭu lua şi de l-aş fi luat ce ar hi fostu altă, fără fiinţa neştiinţii méle şi a nebuniei? Aceasta ĭaste piatra Lidii, cu caré să iscodéşte filosoful cel adevărat; adecă de uraşte cu tot dinadinsul lucrurile céle réle netrainice. Că niceodată nu să tocmescu (nice în scaon să zăbăvăsc) volniciĭa inimii şi grija de binile vieţii aceştiĭa.

23. Altele ai închis în pieptu şi alte gata în limbă. Salust⟨ius, *De bello Catilinario*⟩

24. Nice unui lucru fiecine mai multu nu priiaşte decît volnicii sale. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 6.

Nu ĭaste să să cheme, mă crede, Crise, învăţat acela ce ştie foarte bine clătiría ceriului, ce acela carele nu ştie lucrurile pămîntului; că filosoful cel adevărat mai multu folos dentru necunoştinţa răului, decît pentru pricĭaperea binelui pricépe.

25. Celor slobodzi plata robi⟨i⟩ nu-i cuvioasă Curt⟨ius⟩, Carte 6.

Să ştii că sintu de 67 de ani, în carii nice dănăoară nu m-am clătit de ură, fără acmu, după ce mi s-au dat soliĭa ta, am văzut la picioare pusă atîta avére. Că aceasta ce s-au făcut sau den neînţălesul înţălepcĭunii tale, sau din lăcomiĭa bişugului întru mine ai socotit. Şi aşea, aurul tău la tine, care m-ei trimis îl trimit, iară solul tău ca un martur de faţă va spune cîtă de mare întăr⟨î⟩tare au fostu a toatei Ţărîi Greceşti. Că nice dănăoară nice s-au văzut, nice s-au audzit în şcoala grecească să între aurul. Că filosofii greci nu numai avînd avuţii s-ar socoti întru răutăţi, ce şi rahnă între dînşi⟨i⟩, pentru dînsăle de ar suferi ar fi de hulă.

26. Urnescu cu lucruri acila carii nu să cred cu bunătate. Amvros⟨ie⟩, *Împotriva lui ⟨Symmacus⟩*

De nu ştii, Crise, trebue să te înveţi că noi,

în şcoalele greceşti; am deprinsu nu a poronci, ce a asculta; nu a grăi, ce a tăcîa; nu a sta împotrivă, ce a ne pleca; nu a pofti multe, ce puţin, bune a sfătui; nu a răscumpăra cele întăr⟨î⟩tate, ce a erta strîmbătăţile; nu a apuca céle streine, ce a da ale noastre; nu a pofti lauda, ce a urma bunătatea. Aşijderea nĭ-am învăţat a urî acéle ce alţii le ĭubăscu, adecă avuţiile şi a ĭubi ce au urît alţii, adecă sărăciĭa.

Tu, dar, aurul acela sau că-l voĭu lua, sau că-l voĭu întoarce socotiĭai. De ai gîndit că-l voĭu lua, cu cale ar hi hostu pre urmă să nu mă fii primit în curtea ta, că prea mare ocară ĭaste domnului a primii pre omul lacom. De ai gîndit că nu-l voĭu lua, neînţălepţeşte ai făcut, care ai luat grijă şi ostenială a-l trimite aice. Că nice dănăoară domnilor nu să cade a trimite ce ar socoti că ar fi de micşurare ruşinărĭi supuşilor (de către dînşii).

27. Niceodată să nu socoteşti pre acéla credincioşi ţie carii i-ai făcut cu bani. Ţitero, ⟨*De oficiis*⟩,2.

Cugetă, Crise, că puţin foloséşte nevoinţa a cerca pre doftor, de va părăsi sirguiala învăţăturii lui a nu asculta; aşea, nemică nu-mi va folosi, ce mai multu va strica republicii tale vinirea mea, de nu va asculta nime învăţăturilor mele. Că prea de perire lucru ĭaste de să vor clăti prin băutură veninurili din trup şi nice une liacuri pentru să să curăţască nu să vor apleca, cu care liacuri s-ar scoate acéle veninuri.

28. Nemică aşea nu aduce la strîmtoare pre om decît pofta avuţiei. Ţiţer⟨o⟩,*Slu-j⟨be⟩*, 8.

29. Prea necuvioas⟨ă⟩ şi prea urîtă răutate ĭaste, care nici cu bini nu folosîaşte altora, nici cu rău. Sares⟨beriensis Policraticus⟩, 8, 15.

Iară ca să dau sfat stăpîniei varvare şi să fac îndestul voĭi tale cei preaînţălĭapte, rugămintelor tale a da loc şi poroncilor a asculta, gata sintu, cu această tocmală, de mă vei feri de lucrurile care ţi să scriu pre urmă. Că nu trebue plugarului să samene întîi, pînă nu va ara şi va curăţi pămîntul.

Întîi trebue să rădici şi să părăseşti deprindirea cea rea, care deprindeţi împăraţii şi domnii cei varvari a strînge, nu a urî (şi a cheltui) banii; că cugetul domnului cu rahnă spre mulţi bani nu poate să fie plecat ca să fie isteţu pe bunele învăţături. Aşijdirea nu numai din casa ta, ce şi din curte, să lepedzi pre

toţi îmbunătorii; că domnul ce ĭaste priĭaten îmbunătorilor nu poate să fie priĭaten adevărului. Cătră acéstĭa trebuie să te părăsăşti de războĭul cel nedreptu, care îl face (acmu) cu corinthenii, că domnul ce are dragoste spre războa⟨e⟩le streine trebue să urască pacia republicii sale.

Iarăşi, din casa ta şi din tovărăşie să înfrînedzi pre cei scornitori de basne şi măscărici; că domnul carele ades să zăbăveşte cu lucruri giucăuşe (şi blăstămate ascultînd) rău va aşădza lucrurile céle de folos şi bune de sîrgu cînd va trebui şi vei avea nevoinţă, ca să nu te tovărăşeşti cu cei (rîdzitori), zăbavnici şi mincĭunoşi şi casa de dînşii să-ţ fie închisă; că împuţicĭunĭa şi nebunie, cei mai de frunte vrăjmaşi sintu învăţăturii.

Aşijdirea, vei depărta şi din curte şi din casa ta pre toţi învrăjbitorii şi mincĭunoşi. Că cînd să sufăr în casa domnului mincĭunili şi împăratul şi împărăţiĭa că să va da îndăräptu şi să va răsturna ĭaste semnu.

Maĭ pre urmă vei adeveri cît vei trăi de multu că nice dănăoară nu mă vei supăra ca să ĭau ceva de la tine; că în care dzi mă vei îmbuna cu banii, va trebui ca şi eu să te îmbunedzu pre tine cu sfaturile, că nu ĭaste să aştepţi sfat sănătos (şi înţăleptu de la altul), fără numai de la cel nelacom.

Cu aceste tocmele, de pofteşte Cres pre Anarhasis, tovărăşiĭa lui Cresu priimeşte Anarhasis. De nu, mai bine voĭu să fiu ucinic (învăţaţilor) filosofi, decît a proştilor şi a varvarilor.

Fii sănătos, norocite împărate!

Pentru Falared tiranul, om foarte învăţat, carele au ucis pre un aflătoriu de o cazná noaă şi ⟨a⟩ acestuiaş Falared păreri şi pentru mare dragostea a lui ce avea spre cei învăţaţi şi carte la filosoful de carele fu cunoscut de tiran.

Cap 10

Anul cel de pre urmă a împărăţii latinilor şi în anul întîi a romanilor, cînd împărăţiia la jidovi Ezihii şi preot mare fiind Azarie şi proroc în Iudea Avvacum şi în Vavilon stăpîniia Merodoh, cînd să făcu de lachedemoni Vizantiia (care-i) acmu Ţarigradul, vieţuia Falared acesta, preavestitul tiran. De acestu Falared spune Ovidie că atîta era la gură împuţit, la ochi încruciş căutînd şi prea rîhnitoriu la bani; acestaş la făgăduinţă necredincios, cătră priiateni nemulţămitoriu, asupra nepriiaten⟨i⟩ foarte cumplit, cît cîte răutăţi era în toţi tiranii toate întru unul să afla adunate. Iară că prea multe rele cugeta, prea multe făcea tirăneşte, numai cu o bunătate era împodobit acestu tiran, adecă precum era vestit între toţi tiranii cu deosăbită neîmblîndzire, aşea cu deosebită dragoste spre filosofi şi spre cei învăţaţi şi cu cinste era împodobit.

1. Săvai loc frumos a tiranilor, iar hotar nu are. P⟨l⟩at⟨o⟩, *Via-⟨ţa lui⟩ Solon.*

În toţi 36 de ani în carii au stăpînit, nemărue barba să o radză n-au credzut, pre nime la masă, la voroavă în taină, nice la aşternutul lui n-au priimit, nice să fie căutat asupra cuiva cu faţă vesălă nu să ceteşte, fără numai spre filosofi şi oamenilor învăţaţi, a cărora credinţei, aşea norocurile sale, cum viaţa cu îndrăznială le credea. Şi de multe ori să fie dzis Falared: domnul carele depărtiadză de la sine pre cei învăţaţi şi iubéşte deprinderea şi tovărăşiia celor nebuni şi neînvăţaţi, cătră lăcuitorii domnu, iară cătră sine singur tiran iaste neîmblînzit; că mai cu greu iaste între cei neînvăţaţi şi groşi a vieţui, decît a muri între cei învăţaţi.

2. Credinţa adevărată, zălog mîntuirii omului. Val⟨erius⟩ Max⟨imus⟩, 66.

Plinie, Carte 6, *De lucrurile romanilor*, dzice precum oarecare zugrav au făcut o tablă foarte iscusită şi preafrumoasă lui Octavie, chesarĭului, în care tablă era zugrăviţi toţi domnii şi domnu acelora pre Octavie au zugrăvit. Iară pre marginile tablii era toţi tiranii scriş şi între dînşii cel întîi Falared. Vădzind Octavie tabla, meşterşugul zugrăvélii au lăudat, iară aflatul n-au lăudat, dzicînd, nu mi să pare mie cu cale pînă sintu între cei vii, să mă fac cap domnilor celor întru bunătate aleşi, carii-s acum morţi. Că trăind încă sintu méser aceştii vieţi, sintem de pururea supuşi răutăţilor, cărnii ceştii fragede. Cătră aceasta cu strîmbul mi să pare mie pre Falared domnu şi cap a-l pune tiranilor tuturor, fiind cercetătorĭu (şi vrăjmaşi) celor neînvăţaţi şi celor (învăţaţi) filosofi aşea de mare ĭubitorĭu.

După ce să împlu toată Ţara Grecească cu veste de neîmblîndzirea lui Falared, Perillie, oroşanul Athinii, foarte cu minte meşter de aramă, viind la Falared, că va osteni să facă un fellĭu de meşterşug pentru caznă, dzise care ar fi şi de desfătarea răscumpărării şi de pediapsa acelor răi foarte vrednic. Făcut-au, dar, acel meşter un bou de aramă, în dosul căruĭa cu meşterşug au făcut uşă, în care pre cei vinovaţi i-ari închide şi puind foc suptu dînsul, să areate răget ca de buhaĭu aĭavea, cît nu numai cu caznă lungă şi pe ascunsu să să muncească cei vinovaţi, ce şi de singură groază să să sparie ciĭa ce vor prăvi. Din care să nu ne mirăm, că inima cea milostivă cu atîta ĭaste de îmblîndzită dintru privire cu durere, ca cînd ar pătimi cazne şi munci, singur are durere.

Vădzind Falared aflatul meşterşugului de caznă, aştepta aflătorĭul să ĭa mari daruri şi laudă. Atunce au poruncit pre aflătorĭul de meşterşugul buhaĭului de l-au închis, ca întîi el să vadză straşnic lucru a

3. Află uneori pre cari l-ar pedepsi pre cali cel nedreptu. Oros(ius), I, 20.

meşterşugului său; care lucru nu de tiran cumplit, ce de domnu preamilostiv şi de filosof preaînvăţat. Că care ĭaste mai de rahnă cumplirea, decît întîi să ispitiască aflătorĭul cel ce au găsit acea neîmblîndzire?! S-au sunat, dar, vestea de bine voinţii lui, cu care îmblîndzisă Falared pre cei învăţaţi şi aşea veniră să-l vadză pre însul filozofii greci, pre carii foarte cu cinste i-au priimit, măcar că mai multu folos ei dintru avérĭa lui, decît el dintru învăţătura lor lua.

4. Pre cel lăudat pentru meşterşugul, pentru obicéĭurile l-au spîndzurat. Fal(aris), Carte I, 12.

5. Ce să ascultu cu vîntu, dacă vădzu faptele? Ţiţero, ⟨*Disputationes Tusculanae*⟩.

Între altele Falared nu numai celor învăţaţi şi înţălepţi deosebit priitorĭu era, ce şi singur foarte învăţat (era). Întîi, întru a filosofiei de obicéĭuri învăţătură, foarte învăţat era, care dintru scrisorile sale, cu mîna sa scrisă, iară nu dintru viaţa, carĭa o au petrecut după obiceaĭul tiranului să véde, cît nu ştiu, oare mai mare au fostu acéle scrisă cu condeĭul, cu socotéli şi cu învăţături, au céle fără blîndéţe şi cu tăeri de sabie făcute?! Oare cîţi de mulţi tovarăş⟨i⟩ întru aceste au avut Falared, în vremile céle trecute şi măcar de nu ari avea nice pre unii în vreme de acmu, carii cu cuvinte dulci urmeadză pre Nero! Nemică altele de céle trecute n-am cetit, nice între ceşti de acmu n-am vădzut, fără de mulţi trîmbitaş şi fără de număr următori de răutăţi; că cu limba prea gata, iară cu carnea prea slabi sintem.

6. Unde ĭaste inimă puţină acolo sîntu cuvinte multe. Ada⟨giu.⟩

Iară măcar că cărţile lui Falared tuturor celor ce ştiu limba grecească şi lătiniască ştiute sintu, iară acelora carii nu ştiu limbile acélea mi s-au părut pentru socotélele carele s-au strînsu dintr-însăle să le spuĭu aicea, pre limbă româniască, pentru doaă sfîrşituri: întîi pentru să vadză domnii cît de bun lucru ar fi învăţătura şi ştiinţa, de vréme că şi tiranii să laudă căci ar hi fostu învăţaţi şi cu mari învăţături să poată pre alţii învăţa apoi, să vadză norodul cît ar

7 Sintu cuvintele mai uşoare decît faptele. Sem⟨machus⟩, Carte 4, 12.

8. Sintu faptele decît cuvintele mai gréle. Ţiţero, ⟨*Epistulae ad Quintum fratrem*⟩

fi de lesne a grăi bine şi cît de greu a face bine; că nemică în lume mai cu multu nu să gătiadză, decît sfatul. Deci socotélele din scrisorile lui Falared le vom spune, precum s-au putut, pre scurtu şi prea bine a să arăta.

9. Mintea cĭa vrĭadnică, bunătatĭa; bunătatĭa, laudă; lauda tovarăş agoniséşte. Ţitero ⟨*Ad Herennium*, 4⟩.

Voinţa cu care domnii, o samă, nu le arată; deosăbit de altele toate, de multe ori ĭaste amare clătiri întru stăpîniile sale pricini. Că dintru a unuĭa dragoste şi a altuĭa nedragoste să naşte ura; din ură strîmbe să aţiţă gînduri; din gînduri strîmbe izvoreşte zavistiĭa; de la zavistie soseşte la cuvinte rele, apoi la mai réle sosĭaşte fapte; pre scurtu, domnul (şi oamenii cei înţălepţi) pre cei de potrivă necinstindu-i atocma, nemică altă nu face, fără cît aruncă foc republicii sale.

10. Clătirii norodului socotiala primejdii sale n-are. Ţitero, 3.

Domnii şi oamenii cei înţălepţi a înfrîna să cade şi a nu suferi pre oamenii cei învrăjbitori să turbure şi să aţiţă pre cei supuşi, ce petrec în lineşte; că tulburîndu-să norodul, îndată izbucnĭaşte rahna, creşte lăcomiĭa de bună voĭa sa, cade dreptatea, stăpînéşte sîla, împărăţăscu apucările, slobodă îmblă curviĭa, es deasupra cei răi, să asuprescu cei buni. Deci fieştecine de paguba streină să bucură, dacă-ş socotéşte fieştecineş, şie, osăbit folos⟨u⟩l.

11. Nu toate le isprăvéşte sabiĭa. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 35.

Mulţi oameni deşărţi, învrăjbitori şi gîlcevitori, aţiţă între cei supuşi odată simeţindu-i cu lucrurile, créştirile norocurilor şă nădejduindu-să în cinstea carĭa-i în scurtă vreme nu numai dintru aceluĭa lucru nedejde, care cerca, cad, ce şi aceluĭa carele acmu îl avea din moştinire cad. Că dreptu şi încă prea dreptu lucru ĭaste, ca dintru ispita lucrurilor să criadză aciĭa pre carii nu-i lasă oarba răutate să să învéţe.

12. Încotro norocul, într-acolo priinţa oamenilor să pliacă. Iustin, Carte 4.

13. Nime nu să îndrăgéşte fără acela căruĭa norocul îi ĭaste cu bine. Ovid⟨ius, 3, *Pontica*, 3⟩.

Foarte sănătos lucru ĭaste celor supuşi a avea otcîrmuitori nenorociţi, ce cu noroc dintru a firii dar petrecînd cele fericite; că cu îmblîndzirea norocului multe, domnilor, din socotiala gîndului vin, iară mai mult bune de cum gîndiĭa li să tîmplă.

Domnii mari cu firea şi preaputérnici, la împreunare cu alţi domni, sau 'cu mulţime adunată de boïari, volniciïa inimii, lăţimïa stăpîniei, vredniciïa capului său, dragoste republicii sale şi, peste toate, a curţii învăţătură şi a sfatului său şi a săminţiei cinste să aréte. Că oamenii cei învăţaţi şi cu minte, nu hainile în care-i domnul îmbrăcat să socotiască, ce oamenii de la carii să dau sfaturile trebue să ïa aminte.

Oamenii cei înţălepţi şi streini de lăcomie, cînd silescu pentru sine să grijască bani, spre (bine) a-i strînge pre dînşii, toate cugetele să întoarcă, că nime mai nenorocit decît acela carele întru puţin (bine) banul lui singur şie a-ş stăpîni, nu ştie.

Nărocul ïaste stăpînul a tuturor lucrurilor şi toate lucrurile cele bune şi cele rele la dînsul să răduc; singur numai de stăpîn agoniseşte titïuluşuri, care orice mutările ari fi a norocului nebiruit să să aréte. Că prea adevărat a isteaţă inimii bărbat ïaste, a căruïa inimă tărie sîla norocului nicecum nu o înfrînge.

De vréme că lăudăm pre cel ştiut, căci ştie a băïa suliţa, nu pentru aceïa îl lăudăm căci are coada suliţii frumoasă şi a căruïa codărişte ïaste frumoasă, nu pentru acéïa are limbă bogată; care cu limba bogată nu îndată are şi învăţătură sănătoasă, şi a căruïa învăţătură ïaste frumoasă nu pentru aceïa are veste norocită şi vestea, de să socotéşte norocită, nu pentru acéïa petrece viaţă nevinovată. Că a celor mulţi ce scriu învăţăturile să să priimască nu viaţa care au petrecut ei să să urmédze. Între toate slujbele nice o ţară nu-i mai trainică decît a avea slujbă, a lua aminte la păcatele altora, ce aşea, nu într-altu chip, ce ca de o cïumă să fugă de aceïa slujbă toţi cei înţălepţi să cade. Că e lua aminte mai adevărată tovă⟨ră⟩şie ïaste ura întru cel ce ceartă, decît dirégerea celui certat.

Multu bine are cel ce are priïaten bun;

14. Multe lucruri care nu să pot vidïa, din tîmplari mai bine cad. Tacit, *An⟨ale*, 2⟩.

15. Prea mare laudă ïaste cînd să rădică céle gréle. Sid⟨onius Apollinoris⟩, s⟨ti⟩h 23.

16. Mai bine ïaste cu fapta a învăţa, decît cu gura. Lio.

17. Mai bine să arăţi céle cinstite, decît să le urmedzi. Sen⟨eca⟩, Carte 31.

18. Sarcină grïa şi fără folos ïaste a gïudeca. Ţiţero.

19. Mai cuvios iaste a faci priïaten decît a avïa. Senec⟨a⟩, Carte 9.

că mulți pe priîateni, cînd au putut i-au agîutorit și mai multu îi vor agîutori de vor putîa. Că dragostea cea adevărată nice părăsîaște a nu îubi, nice agîutorind nu ostenîaște.

20. Mutarea norocului driaptă-ți ïa⟨s⟩te ție pricină de a-i nădejdui de céle mai bune. ⟨Boethius, *De consolatione philosophiae*, 2⟩.

Oamenii înțălepți, măcar că au pierdut multe, iară că oarecînd li să vor întoarce, nădejdea să nu piardză; că nice vremile, nice mutările, care deprind a aduce nu părăsăscu, nici a priîatenului slujba a o face nu lasă (nu părăsăsc).

A celor trufași și mîndri mai de multe ori sfîrșiturile sîntu triste, a cărui lucru foarte la vidére îaste liac, de să vor învălătuci de primejdii împotrivnice; că nevoile adaog negrijea omului înțăleptu și primejdiili le micșuriadză.

21. Pre carii de multe ori îi supără nenorocirîa, mai pre urmă îi întăréște. Senec⟨a, *Consolatio ad Helviam*⟩, 2, 2.

Măcar cît ni-am apăra de tovărășiîa vinii (greșélii) (iară nice) cel descoperit întru greșală și nice o greșală nu-i caré nu ar fi vrédnică de pediapsă privederi⟨i⟩; că carele de mînie grabnică au făcut vină, rău au făcut, iară care din voe și deadinsu au greșit, mai cu multu grîa vină au făcut.

22. Mai multu au stricat a vrérea a păcătui, decît că n-au păcătuit. Filon ⟨= Valerius Maximus, 6, cap 1⟩.

Toate a vrea a le face cu socotială bun lucru îaste, iară acélîaș a le obîrși cu orînduială iarăș bun îaste, iară prea greu; că oamenii cu socotială pregîur sine atîta de cu grijă trebile sale cumpănescū cu clipélele și atîta de mare greutăți într-însăle, atîta de multe pîadeci află, cît nice dănăoar⟨ă⟩ nu pășăscu la țeanchîul aședzat.

23. Toate lucrurili mai scurte le face orînduiala și socotiala și mijlocul. Fab⟨ius Quintilianus⟩, Carte 1.

Cea prea mare în lucruri sirguială și trăgănare, doaă stinci sîntu de fugit celui ce ține cîrma republicii. Iară dintr-însăle mai rîa îaste cea prea mare sîrguială; că tîrdziu care s-au putut găti să pierdu, iară céle de grabă alegînd, care s-au isprăvit, așîa pier.

24. Întru trebile céle deșchisă ne trebue a intîrdziia vrémîa. Va⟨l⟨erius⟩ Max⟨imus⟩, 3, 2.

După cîa mare grabă multe în toate dzilele pagube vin; că inimii cei nesuferitoare zăbavelor și înălțate de mîndrie tovarăși neîmpărțite sîntu turburările, supărările, clătirile, greutățile și deșărtările cu carele și

25. Nu îaste lucru mare a vieții, ce a muri cu cinste. Sen⟨eca⟩, Carte 7

averilor scădére şi a chipului grijă să împreună.

De vréme ce toţi norocoşi a fi den fire poftescu, iară singur acela norocit între toţi cei norociţi a să numi poate, pre carele adevărat îl putem mărturisi, precum şi bini ni-au arătat a vieţui învăţături şi bine a muri ni-au lăsat pildă.

Acestïa şi ca acest félïu de socotele şi mai multe învăţături cu scrisorile sale Falared au sămnat, care spre plăcérïa sa Ţiţero în multe scrisori ale sale şi Seneca în cărţile sale şi alţii mulţi în faptele sale li-au strămutat şi le-au prefăcut. Că au fostu acestu tiran în cuvinte scurtu şi în socotele ascuţit.

26. Nu cuvintele céle multe den inimă înţăliaptă sintu semnu. Laertie, Carte I.

Şi, fiind Falared în oraşul Agrighinti, au scris carte la dînsul oarecare filosof grec, certînd tirăniïa lui prin şagă, cării cărţi Falared într-acestu chip răspunde:

CARTÏA LUI FALARED LA EPIFARM FILOSOFUL

Falared Agrighintinul, lui Epifarm filosofului şi bucurie de la dumnedzăii bucurătorii. În Agrighintin am luat a ta carte, caré măcar cu oarece gembăşie închid în sîne, iară nemică nu mi-au fostu cu urîte; că a filosofilor şi a celor învăţaţi, precum eşti tu, ïaste a nu lua cu urît cuvinte ïuţi, care dzic, ce inima a socoti ce dzic. Oamenii mînioşi şi răi la cumpănă şi la măsură pun cuvintile, iară cei ïubitori de bunătate şi de pace, fără de dzisa minţii, nemică nu socotesc. Că de am sili toate cuvintile cîte să dzic noaă a le lua sama şi noaă înşine ură (şi durere) ni-am face şi de pururea netocméle în republică am avïa.

27. Răspunsurile céle slobode domnii le chiamă sudălmi. Sen⟨eca, *De ira*⟩, 3.

28. Acéla dar laudă cuvioasă a fi să cade puterii cei înălţale cînd oarece şi loc de hulă celor lucrale, de dînsul să arală. Am⟨m⟩i⟨anus Marcellinus⟩, Carte 15.

Eu şi tiran sîntu şi tirănie lucredzu; iară aşea de sănătos sintu, cît niceodată vrun cuvîntu rău şi bun nu m-au clătit. Că de dzice vreun om bun ştiu că dzice pentru să mă cérte; de dzice vreun om nebun, pentru desfătarïa mea că s-au dzis priimăsc. Că toată Ţara Grecească că să vatămă (de

29. Viaste nu de pururea ïa aminte adevărul, nici-l ascultă. Elian, ⟨Liber I⟩

mine) de cuvintele méle, care de mine să sună acolo, scrii.

Şi eu îţi scriu că tot oraşul Agrighintin de voroavele carele să aud de tine aicea de mirare să desfătiadză; pentru care laudă şi véste cu mare parte îmi eşti mie datorĭu. Că de nu ar fi aşea urîţi tiranii, nu ar fi aşea de dragi filosofii; tu bun să te chemi, şi eşti; eu rău, şi mă ţin, şi sintu. Ce, cum mi să pare, nice ţie pentru acéĭa să nu te nebuneşti, nice mie a piĭarde inima, a deznedejdui, nu să cade. Că lungă cale ĭaste a vieţuii şi cîteva félĭuri de folosuri întru dînsa. În scurtă vréme mutări a norocului sîntu şi lesne poate fi că eu din tiran filosof şi tu din filosof tiran să te faci.

30. Vĭaslea mai multu deprinde de cel ce nu-i de faţă a vorbi. Sem⟨machus⟩, Carte 17.

31. Mai fără grijă să créde slovelor scrisă în apă, decît norocului omenescu. ⟨Grigorie de⟩ Nazian⟨z⟩, *Voro⟨ava⟩*

Socotéşte priĭatene, nu cu lungimea vremii pămîntul în argintu şi argintul şi aurul într-un lucru nice di un preţ că să mută; adecă nice dănăoară în Sichilia, sau în Agrighintin, n-au fostu tirani carii n-ar hi fostu întîi în şcoalele greceşti ţinuţi. Că toţi tiranii cei vestiţi în Sichilia că s-au hrănit, dzic, că au născut în Ţara Grecească. Iară nice tu singur nu te vei lepăda. Acmu socotéşte de au fostu în mai mare vină muma caré i-au născut, au mamca care i-au aplecat. Nu dzic că va fi, iară că să va putea dzic: de aş fi eu în Ţara Grecească filosof, mai bun aş fi decît tine; iară tu, de ai stăpîni lucrurile Agrighintii, mai rău tiran decît mine ai fi. Aşijdirea, iarăş aş vrea (să cunoşti) să cugeţi că tu, petrecînd în Ţara Grecească, unde ai putut să fii mai bun, iară eu, petrecînd în Agrighintin, unde a fi mai rău pot; că nice tu atîta de multu bine nu faci cît şi să cade, nice eu atîta rău că pot. Venit-au aicea Peril meşter ales şi au scornit un félĭu de caznă din aramă, buhaĭu făcînd, decît toate cîte au vădzut soarele mai cumplit. Şi aşea am poroncit să ispitiască aflătorĭul sîngur meşterşugul răutăţii sale. Că nice o lege nu-i mai direaptă decît meşterii, carii cunoscu meşterşug nou să ucigă

32. Urîte sîntu şi fără faptă numele tiranilor. Justin, Carte 21.

33. Vrînd să amăgiască pre altul şie perire îşi sirgulaşte. Avgustin ⟨=Ariosto, 3, 5⟩.

pre alţii, pre dînşii să să ispitiască meşterşugurile sale să poroncim.

Foarte mă rog să vii să mă vedzi şi să socoteşti că, adevăr, silă mare ĭaste a tirănii ca să fiu tiran, iară mai mare sîlă ĭaste a filosofiei tale ca să mă fac bun. Că bun sămnu ĭaste să aibă doftorul de va descoperi bolnavul boala sa. Face-voĭu hotar, de iznoavă să te rog să nu părăsăşti a mă cerceta; că de nu-mi vei fi tu mie nice de un folos, că-ţ voĭu fi eu ţie de folos adevărat să ştii. Iară folosul tău nice dănăoară mie de scădére nu-mi va fi. Petreci norocit.

34. Pentru acéĭa venim cu greu la sănătate că nu ştim a boli. Senec⟨a⟩. Carte 12

Pentru prea mare bunăvoinţa a lui Filip, împăratul Machidoniei, a lui Alexandru celui mare, a lui Ptolomeĭu, a lui Arhilau şi a lui Pir, craĭul epirotelor, spre oamenii cei învăţaţi şi înţălepţi (de la cei ce lua obiceaĭuri şi sfaturi); cinci lucruri de jeale domnilor, pentru trei lucruri să fie mulţămit Pir lui dumnedzău. Cap 11

De credem lui Cvintu Curţie, Alexandru Marele, feciorul lui Filip craĭul Machedonii, numit Marele, nu aşea pentru mulţimea oştilor cum pentru mulţimea filosofilor ce au avut decît alţi domni în divan au agonisit. Niceodată domnul acel mare nu s-au apucat de războĭu pînă n-ar fi ispitit de oameni învăţaţi şi în(ţălepţi) filosofi, fiind el de faţă, orînduiala cum va purta şi mijlocul cum va începe; care orînduială, adevărat, înţăleptéşte să face. Că numai într-acéle lucruri trebue a nedejdui norocite tîmplări, carele întîi li-au socotit aciĭa îndelungată şi întriagă socotială.

1. Acélla sintu tari, acélea îndelungate, carele încépe înţălepciunĭa şi nevoinţa le păzeşte. Cas⟨si⟩od⟨orius⟩, 11, 25.

Şi adevăr, scriitorii, aşea grecii cum latinii, de viaţa marelui Alexandru nu hotărăscu de au fostu mai mare întru Alexandru groaza asupra vrăjmaşilor, au întru plecăcĭunĭa lui apucarea sfaturilor. Iară măcar

2. Carii n-au slujit întîi, a stăpîni direptu nu pot. Plut⟨arh⟩, *Învăţ⟨ături⟩ pol⟨i⟩t⟨ice⟩*.

⟨că⟩ în curtea lui Alexandru mulți învățați și filosofi cu numărul să afla, ce decît pre toți mai dragi avea pre Aristotel, pre Anaxarhu și pre Onisecrit. În ce Alexandru prea mare au arătat înțălepciunia sa; că datoriia domnilor înțălepți și a celor mai mari iaste a asculta sfaturile a mulți, iară la ales și la aședzat a să odihni pre socotiala a puțini nice să îndestula Adexandru, cu cei mulți lîngă sine, învățați, ce și alți streini învățați trimitea de-i cerceta și însuși, de multe ori, pentru să-i vadză și să-i cercetédze și pentru sfatul mergea la dînșii, dzicînd că domnii, făcîndu-s⟨ă⟩ înțălepți, celor înțălepți es învățători și stăpîni tuturor.

Pre vremia acestuiaș Alexandru viețuia Dioghen, pre carele nici cu pofta, nice cu făgăduințile nu-l putea a-l aduce la sine Alexandru, ca cînd nice a viețui n-ar hi vrut cu dînsul. Pentru ce Alexandru să-l vadză pre dînsul să dusă și prea multu rugîndu-l să-l priimască întru ceata lui, răspunzîndu-i lui Dioghen, că întru aceasta, dzice, tovărășie luîndu-mă pre mine, lauda ta poftești, Alexandre! Nu să poate să nu o pierdzu pre dînsa, lăsind școala mia și învățăturile; că de te voiu urma pre tine, pre mine să mă părăsăsc trebue și dacă voiu fi al tău, al mieu a fi să mă lipsăscu. Tu, lumea supuind, ai agonisit nume (de) Mare, iară eu fugînd de lume mi-am agonisit nume de bun filosof. Și de socotești că ai nemerit tu țeanchiul, eu încă n-am greșitu-l, mi să pare; și de vréme dar ce tu mai mic a fi de Alexandru te aperi, să nu cugeți că voiu să pierdzu cinstea de filosof; că nice o scădére în lume nu-i mai grea, decît a piiarde volniciia.

Audzind acestea Alexandru, întorcîndu-să cătră ceia ce era împregiurul lui, cu glas deșchis dzise: așea să mă iubască dumnedzăii și să chivernisască mîna mea în războae marele Ma[v]rsu, că de n-aș fi Alexandru

3. Ari mintea noastră din fire oarece sus și naltu și nerăbdătoari celui mai mare. Fab⟨ius Quintilianus⟩, 11, 1.

4. Neprețăluit bine iaste a fi pregiur al său. Senec⟨a⟩, *Fapt* ⟨= *Epistola*⟩ 75.

5. Nemică nu-i mai drag de volnicie, nemică mai cu priință acelue care are oarecari cinste pentru bunătate. Sa⟨risberiensis Policraticus⟩, 7, 25.

6. Toți oamenii din fire silescu pentru volnicia și robia o au urît. Chesar, Carte 3, ⟨*De bello gallico*⟩

aş vrea a fi Dioghen. Şi aşea dzisă: după socotiala mea nemică pe pămîntu acmu a să cugeta mai norocit nu să poate, decît să fie cineva Alexandru, care ar poronci tuturor, sau Dioghen, carele ar poronci lui Alexandru, ca să poroncească tuturor.

7. Bucuriei lui Filip pentru naşterea lui Alexandru.

Şi precum dintre filosofi, aşea dintre cărţi au avut Alexandru unile mai dragi decît altele. Şi întîi spun cum de pururea avîa de cinste cartîa lui Omir, *Iliad*, în care carte să închide rîsipa Troadei, care carte într-un loc cu suliţa, cu sabiia, de cîte ori domniîa suptu perina lui de avîa.

8. Cu cît sîntu mai nalte minţile, cu atîta mai multu să laudă şi mai ascuţit silesc a pofti laúdă mai mari. Savil⟨ ⟩ = Sabellicus, 10, 8⟩.

Filip, craîul Machidoniei, după ce i să născu fecior Alexandru, doaă lucruri au făcut de mirare: unul pentru multe şi preascumpe daruri trimisă la Delfi, la vrajea lui Apolon, închinîndu-le acolo pentru să apere Apolon sănătatea feciorului său, alt lucru, trimisă carte la Aristotel, într-aceasta socotială:

9. Tare pomenirea împărăţiei feciorii. Tacit, *Istorie* 4

„Filip, împăratul Machidoniei, lui Arîstotel filosofului întru cea preavestită şcoală învăţînd, sănătate şi pace!

Că mi s-au născut fiîu din Olimbiada muîarea să ştii, a cărue naştere şi ţie şi mie şi a toată Machidoniîa nespus⟨ă⟩ bucurie au adus. Că mare desfătare şi împărăţiîa şi cei supuşi au cînd nasc domni moştinitori. Pentru ce nemuritoare haruri fac dumnădzăilor şi mari daruri am poroncit să închine dumnedzăilor nu pentru căci mi s-au născut fecior, ce pentru că s-au tîmplat a naşte pe vremea vieţii tale, care eşti filosof aşea de învăţat şi vestit; că nedejduescu că să va tîmpla ţinut şi învăţat de tine şi Machidonia ca pre un moştinitorîu părinţăscu va avea şi a toată Asia monarhă a fi, va agonisi. Aşea şi el, feciorul mieu să va numi, şi tu părinte lui te vei chema. Fii fericit şi iară fii sănătos!"

10. Precum pămîntul cu arătura, aşea inima cu învăţătura mai bună şi mai rodoasă lase. Fab⟨ius Quintilianus⟩, Carte 12, cap 6.

Ptolome⟨u⟩ Soter, împăratul Eghipetului, foarte, foarte în dragoste aşea avea pre cei învăţaţi a haldeilor cum pre filosofii gre-

cilor. Şi între învăţaţii Eghipetului, cum era între hatmanii Rîmului şi a Carthaghenii ⟨duşmănia⟩. Fost-au dar Ptolomeĭu şi preaînvăţat şi cu cei mai mari lauda lui era. Pentru aceĭa de pururea avea tovărăşie cu filosofii. Învăţat-au şi carte grecească, lătiniască, haldeiască şi jidovască. Fost-au 11 Ptolomei oameni prearăzboinici, iară acesta pre toţi i-au întrecut, nu pentru izbîndele făcute în războĭu, ce pentru ştiinţile învăţăturilor.

11. În tot lucrul oştînescu nemică nu-i mai de folos, nemică nu-i mai luminos de hatmanul învăţat. Sarezb⟨eriensis Policraticus⟩, 6, 15.

Acesta au avut mai drag filosof pre Stelpon megarinĭanul, care într-acéĭa dragoste au fostu la acela domnu, cît nepomenind alte dovede a dragostii şi buneivoinţii acestui stăpîn nu numai de pururea să afla pre lîngă împăratul, ce de multe ori ce rămînea în păharul împărătesc, din poronca lui bea. Întraltele, precum blîndéţea domnilor spre ispravnici nu ĭaste altă fără strămurarea a deştepta pre cei voitori de rău. Aşea, împăratul la cină, care în foişor era, dînd filosofului să bea, oarecare eghiptian némeş, nesuferind, întorcîndu-să cătră împăratul: eu, dzice, stăpîne, ĭau aminte că niceodată tu nu béi să te saturi, pentru să laşi şi lui Stelpon (în păharul tău), nice el, niceodată sétĭa nu-ş stîmpără, ce tot aştiaptă să-i dai lui ceva. Căruĭa răspundzind Ptolomeĭu dzisă: dreptu grăeşti că Stelpon nu să va sătura cu atîta ce-i dau lui; căci lui atîta nu i-i drag a bea ce rămîne din păharul mieu, cît ţ-ar fi drag ţie de ai bea ce rămîne lui în filosofie.

12. Oarecare scîntée a preînţălepcĭunii ĭaste a să pleca după luminile bunătăţilor. Semma⟨chus⟩, 9, 9

Antigon, unul dentru cei mai aleşi priĭateni a marelui Alexandru, au fostu cel ce mare parte de împărăţie au agonisit după moartea lui (Alexandru). Că precum au fostu norocit Alexandru în viaţă, aşea în moarte nenorocit, de vréme ce n-au avut feciori să moştiniască stăpîniile sale şi aciĭa ispravnici au avut carii i-au astupat véstea. Şi măcar că Antigon, om pierdut şi de toate bunătăţile lepădat, iară deodată avea în

13. Nu pier slujbele făcute celor preaînţălepţi. Sem⟨machus⟩, 3, 6, 4.

14. Acéĭa aprindirea dragostii stăpînéşte pre noi care au întrat întîi în inimă. Senec⟨a⟩, *Prin⟨deri = Controversiai⟩*, 8.

dragoste pre filosofi; și aceasta dintru deprinderea marelui Alexandru, a căruĭa casă era ca o școală adunată de toți filosofii lumii cei mari. Din care dovadă să poate alege cît de înțălepțește ari face domnii carii pun nevoința întru diregători carii ar fi de copii învățați și deprinși întru învățătură. Că nime nu-i așea de rău și cu minte așea deșartă cît să nu-i rămîe lui vreun lucru bun dintru acélĭa ce-au învățat în copilăriĭa sa.

15. Cu pildile dăruinților să strigă și să chiamă toți spre noința zavistiei. Plinie, 8, *Epist⟨ola⟩* 6.

Și așea Antigon pre doi filosofi mai în dragoste i-au avut: pre Menedem și pre Vion, den carii acesta Vion pre cît era și mai învățat, pre atîta și mai sărac; că în vécii cei vechi nice unui filosof a învăța filosofiĭa la ivală nu să cădea, care ar fi avut în buzunarĭu sau în pungă vreun ban măcar.

16. Odihna și liniștea suferitoare ĭaste de sărăcie, iară lipsa-i suferitoare. Plini⟨e⟩, *Epist.* ⟨ =*Simplicius in Epictetum*⟩, 63.

Laertie scrie — și aceastaș mai pre larg învață Plinie, Carte 5, *De învățături grecilor* — așea era atunci de sf⟨i⟩nte școalele grecești, cît de ce era filosoful mai învățat, de atîta mai puțin avea și cu cît avea mai puțin, cu atîta mai în mare preț să socotiĭa și nice cu un lucru mai multu nu să lăuda știința cea multă decît cu lipsa averilor.

17. Tîrdzie milostivire ĭaste care să aduce aminte la vremi aședzale. Sem ⟨machus⟩, *Epist⟨ola⟩*,20.

Și așea, Vion, oborîndu-să de boală prea grea (de care boală atîta s-au supțiiat și s-au slăbit, cît numai piĭalea și oasăle să videa) Antigon trimisă pre feciorul său, care l-ar cerceta, cu carele și bani mulți dîndu-i agĭutorĭu; că viața lui să potriviĭa învățăturii. Ce pentru cea mare lipsă a lui, precum era datorĭu învățăturilor filosofiei și măcar că Vion era bătrîn și slab și de greutatea boalei era aproape de moarte și că amu și untura, sau măduha (ca să dzic așea) cărnii ceii slabe îi lipsiĭa, iară cu făcliĭa vieții cei cinsteșe tot ardea. Adecă așa cu inimă mare s-au arătat cu ura darurilor, precum s-au arătat Antigon a le trimite acélĭa cu mîna întinsă. Și așea, urîndu-le toate, filosoful într-acesta chip feace voroavă căt-

18. Mortului cine îi trimite daruri nemică lui nu-i dă, ce-ș ĭa șie. Mem ⟨ = Mimi Publiani⟩

ră feciorul lui Antigon ce-i adusese banii:

Spune lui Antigon că eu îi trimit lui nemuritoare mulțămită, așea pentru omeniia care mi s-au arătat mie întru viață, cum pentru darurile trimise, acmu, la moarte. Că nemică mai multu priiaten a priiatin nu-i datoriu a face decît dragostea cea bună învoită și averilor sale de obște volnicie. Așijdirea și această să dzici împăratului, tătîne-tău, că de 75 ani fiind, gol am trăit; pentru ce, acmu, cu haine și cu aur să mă îngreuedză, de vréme ce-mi iaste a o tréce marea cea îngustă (viața aceasta) și dintr-această lume a mă duce?

19. Avérea și avuțiia mai lesne vei afla carele li-ar huli, decît li-ar uri. Fab⟨ius Quintilianus, *De institutione oratoria*⟩

Eghiptenii, vrînd să triacă pustiia Țărîi Arăpești micșuriadză-ș sarcinile cămililor, nu le îngreuiadză. Așea, numai pre acela socotescu a fi neînvăluit cu mîhniciunea vieții cei cu grijă, care grije a averilor liapădă. Pentru acéia să dzici împăratului, tătîne-tău, că altădată, pre omul ce-i aproape de moarte nu cu argintu și cu aur, ce cu întreg și sănătos sfat să-l agiutoriască. Că aurul, pentru să să părăsască, cu dureri și cu mîhnăciuni viața face, iară sfatul bun, ca să priimască moarte cu răbdare face.

20. De folos iaste spre lauda și darurile celor slujiți a arăta de binefacerea sa oriunde. Plin⟨ius⟩, Cartea 8.

Așijdirea împăratul machidonilor, Arhilau, moșul — cum dzic —, a lui Filip și strămoșul lui Alexandru Marele, că ar fi fostu de vița lui Minelau, a celui vechiu împăratului Ț⟨ă⟩rîi Grecești, care au fostu în războiul și răsipa Troadei, să lăuda. Și acesta împărat au avut dragoste de filosofi și între alții au avut cu sine pe Evripid, music, cîntărețul. Oare pre acéia vréme, așea de mare avea laudă de poetic, decît au avut Arhilau, împăratul Machidoniei? Că și astădzi mai mare cinste au mulți învățați pentru cărțile care au scris, decît domnii cei mari sau pentru țărîle care au moștinit, sau pentru izbîndele ce-au arătat în războae.

Deci așea era întru cei de casa Arhilau, Evripid, și atîta de multe arăta Arhilau lui Evripid, cît nice un lucru în Machidonie

21. Grea durére are strîmbătatea carea s-au tîmplat fără nădéjde. Cas⟨siodorus⟩, 3.

fără sfatul şi isprava poeticului nu să făcea. Şi că cei neştiuţi din firea sa nu priimăsc poroncile celor învăţaţi poate fi; aşea au vrut primejdiĭa că într-o noapte Evripid, vorbind multu din istoriile cele vechi cu împăratul, s-au zăbăvit mai multu. Şi aşea, nenorocitul into⟨r⟩cîndu-să acasă-şi, iară zavĭstnicii lui anume Arideu şi Crateu, carii au fostu iscodit aceşte, au slobodzit asupra lui dulăi flămîndzi, carii aşea l-au sfărîmat şi l-au mîncat, cît carnea lui să îngropă în bîrdîhanile cînelor; nemică, fără oasă goale, n-a rămas gropniţii. Care tîmplare prea mîhnită, după ce cunoscu Arhi⟨lau⟩ dintru vestitorii săi, de durére şi de mînie de grabă cădzind, de abiĭa a fi viu să părea. Care nemărui mirare să nu-i pae; că din nenorocite şi din grabnice tîmplări mintea omeniască de mirat să turbură şi precum au avut în dragoste mare împăratul Arhilau pre Evripid în viaţă, aşea nespuse durere şi mare jéle de moartea lui au avut. Că din ochi multe lacrămi au vărsat, părul ş-au tunsu, barba ş-au ras, hainile cele purtăreţe de împărat machidonian li-au schimbat şi aşea, dintru toate, cu mare podoabă au îngropat pe Evripit, ca cînd s-ar fi îngropat acela Ulissus grecul. Nice cu acéstea îndestulîndu-să, pînă cînd pre ucigaşi au pedepsit cu mare pediapsă. Că strîmbătatea sau moartea, făcută acéluĭa căruĭa priim, nemică altă nu-i, fără cuptorĭul în carele priinţa dragostii să ispitéşte.

22. Toate céle de pripă sintu mai gréle. Ţi⟨ero, *Disputationes Tusculanae*⟩, 3.

Făcînd, dară pedeapsă celor ucigaş şi îngropînd oasăle poeticului, oarecare grec nĭameş, numind pre Arhilau dzise: să ştii, împărate preavestite, că toată Ţara Grecească ĭaste mîhnită pentru tine, căci pentru atîta lucru uşor te-ai mîhnit. Căruĭa împăratul, răspundzind, îi dzise: ştiută ĭaste dzisa acéĭa a preaînţălepţilor, că inimile blagorodnice nici întru céle preanefericite (şi cît de nedejduite) tîmplări nu să înfrîngu. Că plîngînd împăratul nu pot, sau

23. Toate lacrămile pier ce-s vărsate de cineva, fără céle ce-s vărsate pentru plecarea spre Dumnedzău. Sido⟨nius Apollinaris⟩, 7 14

24. Mai gios de ce să cade domnului ĭaste

de pot nu sintu datori, să să bucure cei supuşi. Iară eu am audzit oarecînd de la tată-mieu că niceodată nu să cade domnilor a lăcrăma, fără întru unile dentru acéste cinci lucruri:

Întîi trebue a plînge domnului bun de scădérea şi de stricăciunea republicii sale. Că bunului domnu să cuvine strîmbătăţile sale, şie făcute, să le ĭarte; iară a răscumpăra oricît de mici strîmbătăţi care s-au făcut republicii şi viaţa a-ş pune cu cale ĭaste.

Aşijdirea să cade a plînge domnului bun de i să va face silă cinstii sale. Că domnii carii nu răscumpără călcarea cinstii sale cu lacrămi de singe, aciĭa de vii sintu vrednici să să pue în pămîntu.

Cătră aceasta sintu să plîngă domnii cei buni pre ciĭa ce pot puţin şi cu multe supărări să învălătucescu. Că domnii carii nu plîngu nevoile méserilor, nice de un folos, ce în zădar trăesc pre pămînt.

Şi iarăş, domnul bun trebue să plîngă fericiĭa şi lauda tiranilor. Că domnul cărui nu-i pare rău (de lauda) şi răutatea tiranilor, nevrédnic ĭaste de dragostea şi de slujbele celor buni.

Pre urmă, de plînsu ĭaste domnului bun moartea celor învăţaţi şi a celor înţălepţi oameni. Că nice o scădere în viaţă nu poate să să prilejască ma⟨i⟩ mare domnului, decît de va muri omul cel învăţat, a cărue sfaturi ţine întru otcîrmuirea republicii.

Acéstea Arhilau (călăreţului) grecului care au fostu hulit căci au plînsu pe Evripid i-au răspunsu.

Şi măcar că în cîtă cinste şi preţ au fostu filosofii şi oamenii cei învăţaţi, aşea la rîmléni cum şi la greci, ades pomenescu scriitorii cei vechi. Iară încă un lucru preavrednic de însămnat voĭu aduce aice. Nime nu-i dentre toţi carii au cetit istoriile — şi ales a Rîmului — să nu ştie cine au fostu Ştipio Africanul, cîtă laudă au pricinit romanilor. Că şi şie şi Rîmului au potrivit pomenire,

plînsul la ivală. Tacit, *Anal⟨e⟩*, 3.

25. Prea greu lucru ĭaste a fi cineva şi

caré nici întru une vacuri nu să va stînge, nu numai pentru biruirea Africăi, ce şi pentru vredniciia lui. Şi adevărat, nu trebue puţin a socoti, de să vor tîmpla într-un om amîndoaă: şi bunătatea şi norocirea să fie. Că mulţi din cei vechi mare laudă ş-au agonisit şi cu armele, care pre urmă cu spurcata viaţă o au pierdut.

în războiu îndrăzneţ şi la sfat bun. Sal⟨lustius⟩, Jugur⟨tha⟩

Spun scriitorii romani că cel întîi scriitoriu de stihuri heroiceşti în limba latiniască au fostu Enie poeticul, a căruia scrisori întru atîta de mare cinste li-au avut Sţipio Africanul, cît murind acela, preafericitul a romanilor, au poroncit să-i pue pre mormîntul lui stîlp cu chipul lui Enie, întru mărturie. Dentru care faptă ⟨a⟩ acelui Sţipio, murind, putem culege cît au avut de dragi întru viaţa sa pre cei învăţaţi şi înţălepţi. Că au socotit că mai mare laudă va avea din stîlpul poeticului, decît dintru stiagurile şi armele luate din Africa.

26. Mulţi sintu în vrémea păcii foarte de nimică, iar în războiu, nu-s de urît. Tacet, *Istor*⟨*ii*⟩, 3.

Pre vremea lui Pir, împăratul Epirotelor, care era mare vrăjmaş romanilor, să vestiia în Ţara Grecească Ţinea, de niam thesalonic, ascultătoriu, cum spun, a lui Domestin. Adevăr, istoricii cei vechi atîta socotiia de Ţin⟨e⟩a, cît să fie fostu el izvodul frumuséţii voroavei omeneşti, dzic. Că au fostu la cuvîntu foarte dulce şi la socotială foarte mare.

27. Mai multu agiutoréşte pre oameni vlastea cea lată decît cea mare. Plin⟨ius⟩, Carte 4, 12.

Acest Ţinea trei slujbe au avut în curtea lui Pir: întîi, la cină de masă cu şăgi îl desfăta pre dînsul, că era în lucrurile şăgilor de mirat şegaciu. A doa, că faptele lui Pir el le scriia, că era şi mare vorovaci şi a scrie céle adevărate dirept. A triia şi cea de pre urmă slujbă avea, soliile mari şi de mare triabă el le isprăviia, că era prea ascuţit la minte şi întru a isprăvi trebile foarte norocit. Că aşea de mintos, multe lucruri le arăta şi aşea la sfat grăia deplin, cît nice dănăoar⟨ă⟩ nu-i trebuia orator; în lucrurile isprăvilor boiarilor, pînă nu de

28. Dentre cei buni oameni stăpînie şi bunătate foarte dumnădzăescu lucru iaste. Plutarh.

sîrg, făcea îndată aşădzămînturi mari, sau pace isprăviĭa vécinică.

Cătră acesta Ţinea, aşea oarecînd au grăit Pir: trei lucruri sintu pentru care dumnădzăilor nemuritori mare mulţămită dau. Întîi căci împărat pre mine, nu slugă, m-au făcut. Că prea mare bine ĭaste celor muritori a avea slobodzenie a poronci şi a nu fi legat ascultării nemărue.

Aşijdirea mulţămăscu dumnădzăilor căci mi-au dat inimă de fire vrednică. Că acela ce în toate ostenélele ostenéşte cu inima, mai bine ar fi fostu aceluĭa să fie murit mai timpuriu.

29. Stăpiniĭa între Dumnedzău şi între oameni prea frumos lucru ĭaste. (Titus) Livie, Carte 2.

Pre urmă mulţămăscu dumnădzăilor căci aşea întru cîrma republicii, cum întru a face războae ţi-au adunat pre tine, mie tovarăş. Că mai multe oraşe cu dulceaţa limbii tale li-am supus, care să le fiu luat şi dobîndit cu arma cumplită nice dănăoară n-aş fi putut.

Acestea Pir au grăit priĭatinului său, lui Ţinea poeticului. Vadză, dar, domnii şi cei mari, carii să află pre aceste vremi, cît de cu priinţă au fostu domnii cei vechi spre oamenii cei învăţaţi, carii cu puţine pilde li-am numărat, măcar că cu mai multe a adaoge aş fi putut.

Cartea lui Marco Avrile cătră Pollio, priĭatenul, întru care să închide hula împăraţilor romani, căci poftiĭa să fie scurţi la scrisoare şi lungi la apucat. Aşijdirea viaţa domnului că ĭaste ceasornic otcîrmuirii republicii. Aşijdirea de viaţa lui Periandru şi pentru mormîntul şi pravilile lui şi hotară cîteva, întru care lucruri cei vechi au aşedzat fericiĭa. Cap 12

Marco, împăratul romanilor, tribunul norodului, preotul cel mare şi tatăl moşiei, monarha marele, lui Pollio vechĭului priĭaten

1. Cu cît va fi cu firea domnul mai înaltă cu atîta de să va arăta mai cu omenie celor mai de gios, în prea

sănătate fericită şi norocire diriaptă împotriva norocului strîmb.

Cartea ce mi-ai trimis din Capua în Vitinia o am luat şi cu aşea de voioş ochi o am cetit, cît cu care inimă voioasă ai scris tu. Că ştii acea véche dzisă a lui Omir: ce să prăveşti cu ochi buni să îndrăgeşti cu inimă curată. Mărturisăscu-mă cu dumnădzăii nemuritori că eu nu ca un împărat Romei îţ scriu, adecă ca un stăpîn la slugă. Că aşea mi s-ar fi cădzut şi pre scurtu şi numai acélea ce ar hi fostu de aşedzare aş fi scris, carele întru priĭatinul cel ales nu să cade a face. Că oamenilor celor mari scrisorili niceodată a nu le începe, iară a priĭatinilor niceodată a nu le sfîrşi trebue.

Scriu la tine, al mieu Pollio, ca la mare priĭaten, ca la tovarăşul vechĭu, ca la cel ce ĭaste credincios păzitor tainilor méle, a cărue deprindire niceodată mie urîtă nu mi-au fost, întru a căruĭa rostu niceodată minciĭuna n-am aflat, întru a cărue făgăduinţă nemică smintit n-am priceput, carele fiind aşea aş face greşală întru legile priĭatenii de te-ş feri pre tine oricît de tainile mele. Că orice cu supăr să face inimii supărate trebue cu priĭatenul credincios la un loc a aşedza.

Tu pe semne, Pollio, puţin socoteşti a fi osteniala împăratului roman în scrisori, în voroave, în mers, în mîncare şi în toată viaţa a încungĭura toate părţile a împărăţiei Rîmului. Iară de aceasta eu nu mă mir. Că viaţa împăratului întru bunătate ales nemică altă nu-i, fără ceasornic, carele cu cei supuşi sau să tocméşte sau nu să tocmeşte.

De aceasta mă mir eu că aşea sintu de neînţălepţi romanii, aşea de nevrédnici orăşénii, cît toţi ar mărturisi cum de apărarea maestatului său şi de adagirea prostimei ar fi, cînd ar mérge domnul încet, cînd ar vorovi puţin, cînd ar scrie pe scurtu, întru scrisorile cărţilor, arătînd scurtare, zăbavă

mare dragoste va fi la norod. Nec⟨ephorus⟩ Gri⟨goras⟩, 6, 7.

2. Cu lucrurile, nu cu slovele măsură lungimea. ⟨Grigorie de⟩ Nazianz, Carte 3

3. Cu multu mai uşor lucru ĭaste cu priĭatenii tăcére decît voroava scurtă. Petrilhi ⟨= Petrarca, *De fide uxoris*⟩

4. Priĭatenii cei buni şi credincioşi dragostea, nu norocul, îi împacă, Avio ⟨= Ausonius⟩, *De mulţi* ⟨= *Ad Gratianum gratiarum actio*⟩

5. Aşea trebue să s⟨e⟩ aşédze priĭateşugul cel nou, pentru să nu să strice cel mai vechĭu. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, 7

a nu face mai lungă întru a supune țări streine nebănuind.

Iară adevăr, nu trebue să poftiască oamenii cei înțălepți cugetînd domnii, neplecîndu-să spre tiränii, să fie cu voroavă bună, ca tuturor de-a tocma să arete dreptate, să aibă cugete bune, pentru să nu rîhniască stăpîniile streine; inimă curată să aibă, ca să îmblîndzască mîniile și aprindirile, cu inima să fie plecați ca să ĭarte strîmbătățile sale, să ĭubască pre cei supuși, ca să poată cunoaște slujbele lor, pre cei buni să știe, pentru să-i cinstiască pre dînșii, să cunoască pre cei răi, ca să-i înfrînedze și să-i opriască de rele. Că de altele ce să atinge de puțin folos ne ĭaste: domnul să margă mai ĭute, a mînca mai lacom, sau a scrie mai scurtu, că nu semnele, de sintu oarecare chipului, ce nebăgarea de samă întru chevernisala stăpîniei strică.

6. Céle pre cale făcîndu-le, împărații agonisăscu nume bun, iar céle réle lucrînd, să pierde numele. Isid⟨orus⟩.

De mare desfătare mi-au fostu mie, Pollio, cartea ta; iar mai mare desfătare mi-ar hi fostu fața ta. Că scrisorile a vechilor priĭateni înoescu aducirea aminte de lucrurile trecute. Cît de cuvios lucru ĭaste corăbiĭariĭului a face voroavă de primejdiile (de pre mare), cînd agĭunge la uscat; vînătorĭului să spue de frigul ce au suferit, cînd șéde înaintea focului; călătorĭului de cale, cînd să află în odihnă a grăi; în dzua cea de izbîndă, a spune biruitorĭului de războĭu; însă preste toate bucuriile întréce acéĭa ce au fostu vechi priĭateni, la fericie vorbăscu de ostenélele céle preagroznice carele au avut în tinerețile lor.

7. Légea nu de ce-i frumoas⟨ă⟩, ce de driaptă să întreăbă. Sin⟨eca⟩, Carte 36.

8. Face desfătare a pomeni răul după izbîndă. Sidon⟨ius⟩

Un lucru mă créde și de acela să nu te îndoești a créde: că nime céle bune date de la Dumnedzău, nice a le mărturisi, nice a le moștini, nice a le cunoaște, nice a le petréce, nice a le păzi n-au putut, fără acela ce li-au agonisit acéliĭa cu multă ostenială. Că acéliĭa cu toată inima le ĭubim, întru agonisita căror vărsăm sudori multe.

9. Ce-au pătimit lucru rău, la bine a-ș aduce aminte dulce ĭaste. Sen⟨eca, *Hercules furens*⟩, 3.

Un lucru te întreb pre tine, care mai multu ĭaste dumnădzăilor că au fostu, să socoteşte şi mai ales între oameni: acela direptul Traian, ţicul, cu toate războaele Dachiei, Ţărîi Nemţăşti şi Işpaniei, au acela Nero, cumplitul, hrănit întru prea mare a Rîmului desfătări şi dezmierdări? Au n-au fostu acela trandafir între spini şi acestalaltu urdzică între flori? Au viaţa acelui preabun Traian n-au dat miros foarte cuvios, ca un trandafir, tuturor vécilor, iară a lui Nero neîmblîndzitului, defăimare va aduce, rîe (ca să grăescu aşea) de urdzică, celor de pre urmă? Nu dzic că toţi, iară mare numărul a celor buni ĭaste. Iară mulţi domni, moale deprinşi, au dat pricină ca pentru nebăgarea de samă, pentru paza ţărîi au audzit de sine hulă rea. Că de ostenélele sale céle deosăbite nice dănăoară, nefăcînd grije, puţin grijăsc şi socotesc osteniala streină.

10. Ce să poate da omului lucru mai mare, decît lauda, véstea şi volnicíĭa? Plin⟨ius, *Panegyricus Trajano*⟩.

Nu socoteşti, Pollio, că acmu, după ce m-am făcut, din voĭa dumnădzăilor, cîrmacĭu lucrurilor lumii, ti-am uitat pre tine. Că precum am petrecut amîndoi desimea tineréţilor, aşea voĭu ca la un loc să ne odihnim amîndoi, în meidianul néted a bătrînéţilor. Adusu-mi-am aminte precum amîndoi pen învăţăturile cărţilor în Rodos am arat şi în Capua, pin oştiri, ca o sămănătură am sămănat. Iară dumnădzăilor li s-au părut ca grăunţile norocului mieu în Rîm să să coacă, iară ţie şi altor mai buni decît mine, măcar un spic norocul a da n-au vrut.

11. Obiceaĭurile de multe ori după cum stau lucrurile să mută. Dio⟨Cassius⟩, Carte 41.

12. Cu cît ĭaste mai vechĭu priĭatenul, cu atîta-i mai bun. Pl⟨a⟩ut⟨us, *Truculentus*⟩.

Nu pocĭu suferi să fiu cu greşală, la tine în prepus, cînd cugetul mieu de credincios priĭaten laudă îţ va da. Că nestătătorĭu norocul, dîndu-mi mie pre samă culesul viei sale, nu vor lipsi ţie, mă créde, rodiţii a casii méle struguri. Nice dănăoară acéstea să nu sloboadză dumnedzăii cei direpţi, nice dănăoară să nu es din tîmplările cele nedrepte a nebuniei, cît în doaodzăci de ani ce-am

13. Cu care cale au îmbătrînit oştianul pre acela î⟨l⟩ cinstéşte. Cornisie ⟨ = Cornelius Gallus⟩.

aflat eu de pururea ale tale uşi, să găseşti măcar într-o clipală închisă de cătră tine inima mea.

După ce m-au înălţat norocul la scara împărăţiei, doaă lucruri de pururea înaintea ochilor îm sîntu pusă: adecă ca nice să fiu răscumpărătoriu nepriiatenilor, nice să fiu nemulţămitoriu de cătră priiateni. Că mă rog dumnedzăilor ca mai nainte cu uitare să îngroape viaţa mea, decît numele mieu de nemulţămitoriu să să însămnédze. Săvai să închine cineva dumnădzăilor jirtve cîte ar vrea de multe, să arete cătră oameni slujbe, şi oricine va fi nemulţămitoriu despre priiaten, în toată lumia, de la toţi, va agonisi hulă.

14. La pieptu, nu afară, să cearcă priiatenul. Sen⟨eca, *De beneficiis*⟩, 6.

Şi ca să ştii, Pollio, cît de multu iaste să să socotiască priiatenii cei vechi îţ voiu spune o pildă a filosofului, care să nu-ţ pae greu a o asculta. Între şeapte a Ţărîi Greceşti preaînţălepţi, în cele preavechi istoriile grecilor, Periandru să numéşte pre carele multă vréme l-au avut în loc de domnu. Aşea era de ascuţit la minte şi aşea de cu poftă a bunelor lumii aceştie, cît s-ar îndoi istoricii de dînsul a scrie, oare mai mare ar fi întru dînsul a filosofiei ştiinţa caré învăţa în şcoale, au sila tirănii cu caré asupriia republica. Că ştiinţa adevărului, nesupusă temelie, multe strică omului.

15. ⟨A⟩ oamenilor nemuriloare iaste defăimaria; şi atuncia vieţuiaşte cînd credzi că au murit. Pl⟨a⟩ul⟨us, *Persa*⟩.

Al doilea an împărăţii méle, fiind în Corinth, vădzut-am mormîntul în care era îngropate oasăle lui Periandru, pre carele era împregiur stihuri scrisă cu slove greceşti şi preavechi într-acest chip:

16. Aşea să ne învăţăm, cît, precum au fostu cuvintele, aşea să fie şi faptele. Plato, 180 (= Seneca, *Epistola* 10).

Într-aceastǎ groapă, îngustă, închide-să Periandru cel Mare,
A căruia lăcomie Hellas nu-i era îndestulare,
Cela ce norocurile méserilor de viu le mînca.
Carnea lui, în mormînt, viermilor mîncare iaste.
Şi carele cu scăderia a mulţi oarecînd vieţuia,
Cu a tuturor acmu, fiind moartă, iată binele dzace.

17. Voroava frumoas⟨ă⟩ făr⟨ă⟩ obiceaiuri, rău să învaţă.

Prea nenumăraţi din binile vieţii i-au dezbrăcat, fiind el viu;
Sloboade pre mulţi din moarte, fiind el mort,
Viaţa celor nevinovaţi au spartu cu vărsare de singe
Şi din sudoarea săracilor a petréce preamare laudă avea.
Întru a face să arăta dirept, singur pre sine tiran;
Întru nepăzind legile neîmblîndzit
Au curvit în toată noaptea şi arăta 16 mijloce de tiranie;
Iară a răutăţilor lui deşchis martur va fi Corinthul.

Plin⟨ius⟩ 3, *Epis-t⟨ola⟩* 3

Era şi altele pre mormîntu scrisă, ce fiind sîngur în cîmpu, era ştersă de apă slovele şi fugiîa ochii a ceti mai multu; că era piatra mormîntului véche şi cu mare cheltuială pre acéîa vréme făcută; ce den negrijă s-au stricat, de care nu-i mirare, că atîta îaste de putérnică vrémîa, cît şi pre oamenii cei vestiţi cu uitare îi astupă şi case iscusite gios le oboară.

18 Nemică nu-i fără grijă de a nu să vechi Sen⟨eca, *Quaestiones naturales*⟩, 6

De pofteşti, Pollio, pe ce vrémîa au fostu acest filosof tiran, să ştii, cînd s-au făcut Catina, preavestitul oraş a Sichilii, în rădăcinile Etnii, cînd era Perdica al patrulea împărat a machidonénilor, 1) Cardisca al patrulea împărat a Midilor, 2) Candarol al cincilea împărat a Lidii, 3) Asaradoh împăratul has⟨i⟩r⟨i⟩dénilor şi Merodah al doisprădzécilea împărat a haldeilor şi Nomma Pombilie al doile crăîu Rîmului; dzic, pre vrémîa acestor împăraţi buni au stăpînit în Corinth Periandru.

19 1 Ciaxares; 2. Candavles, 3. Ashardon

Şi aceasta să ştii că Periandru măcar că nu numai cu fapta ce şi cu véstea tiran în gura tuturor era, iară cît cu viaţa rău, cu atîta iscusit cu voroava şi întru aşădzare bună republicii foarte nevoitorîu era. Că nime în toate aşea de bun nu îaste întru care nemică lucru de hulă să nu să afle şi nime aşea de rău cît să nu să afle întru dînsul nemică lucru de laudă. Iară măcar că nice

20. Nice cei buni toate le păzăscu drépte, nice cei răi în toate nu greşăsc Apo-l⟨ejus⟩, *De filos⟨ofie⟩*

21 De laudă multe

prea tînăr, nice prea bătrîn sintu, ţiĭu minte că am vădzut oarecînd pre Traian împărat, stăpînul mieu, cinînd în Agripina şi poate fi den tîmplare să scornisă voroavă de cei buni domni şi de cei răi, a vécilor trecuţi, aşea greci, cum şi romani. Şi oarecine au fostu, care, de mirat, lăuda pre Octavie, iară pre Nero acela cumplitul îl huliĭa. Că vechĭu obiceaĭu ĭaste a să îmbuna domnilor ce-s de faţă şi a huli pre cei trecuţi. Traian împăratul, carele de grăĭa vreun cuvîntu la masă, mîncînd bucate şi în besérică rugîndu-s⟨e⟩ ca o minune era, întru acéĭa dzi, vădzind pre unii şi mai pre toţi a-şi sămeţi mădulările întru lauda lui Octavie şi pre alţii pre Nero hulind, că trec modul, luînd aminte, dzis-au Traian: că să laudă de voi Octavie mă bucur; iară fiind eu de faţă că să huléşte Nero mă mîhnesc. Că grozav lucru ĭaste domnului viu a suferi înaintea sa să să vorbească de rău de vreun domnu mort.

fac şi cei răi. Plut ⟨= Plinius⟩, *Pa n⟨egyricus Traja no⟩*, 3.

22. Zavistiĭa pre as cunsu îmbunătură alave Tacet, *Hi s⟨torii⟩*, 4.

23. Laudele céle ade vărate agĭungu Filo

24 Să să închidza urîle cu îngropare Cas⟨siodorius⟩, 20

Adevăr, fost-au Octavie împărat bun, iară nu veţ dzice că n-au putut el să fie fostu mai bun. Fost-au şi Nero prea rău, iară n-au putut să fie şi mai rău? Care pentru aceasta o dzic că al cincile an a stăpîniei sale Nero, decît toţi au fostu mai bun şi în noaă ani pre urmă decît toţi mai rău. Deci, de ĭaste pentru ce să să huliască, ĭaste pentru ce să s⟨e⟩ şi laude.

25. Nemică de cei trecuţi să nu vorbim. Să fie moartea hota rul. răutăţilor Fab⟨ius Quintilianus⟩, *Decl⟨amaţii⟩*, 6.

Cade-să oamenilor aleşi, cînd grăesc de domnii cei morţi, cătră domnii ce sintu, sîngură numai a lăuda bunătatea lor, în caré să afla, iară nu să să sloboadă a spune de răutăţile cu carele au fostu însămnaţi; căci celui bun plată i să cade căci sileşte dreptu sine cu bunătăţile, iară celui rău să i să dea şi ertăciune: că din slăbăcĭune nebuneşte.

26. Aşea de cei răi céle bune, cum de cei buni céle réle, gurile céle mîncĭunoas⟨ă⟩ batgiocurescu Ridorgu ⟨= Rigordus⟩

Acestea toate, fiind eu de faţă, li-au dzis Traian împăratul şi cu atîta greutate au grăit, cît oricine era să ruşinară şi toţi au tăcut. Că adevărat, nu are aşe mare durere

cumplita certare a omului, pentru deznedejduita răutate, cît aduce omului celui ruşinos, ruşine, un cuvîntu răstit.

Acestea ţie, Pollio, pentru aceĭa le spuĭu, de vreme că Traian, luînd epitropiĭa lui Nero, ar fi găsit şi întru dînsul ce ar fi de laudă. Acestĭaş şi de Periandru socotescu, pre carele de-l pedepsim pentru réle ce au făcut, faptele pedepsim, iară pentru cuvintele carele au grăit bune şi pentru legile care au făcut bune (lucru ĭaste) îl apărăm. Că nemică celui rău nu-i mai uşor, decît drept a merge înaintea altora; şi nemică aceluĭaş nu mai greu, decît a face direptu (şi spre a face direptu pre alţii să-i aducă) Şi 'aşea legi multe, ce-au dat Periandru corinthénilor, din care céle mai puţine le voĭu spune aice, carele sintu aşea:

27 Cînd fac tăcére domnii cei de pre urmă de domnii cei trecuţi aĭavea lucru ĭaste cum acéliaş fac şi cei de pe urmă Plin⟨ius⟩, *Panig⟨iricul lui Traian⟩*

28 A omori nu-i pe diapsă, ce sfîrşit Fab⟨ius Quintilianus, *Declamationes*⟩ 11

De ar ucide cineva în sfadă pre altul, numai să nu fie fostu cu vicleşug, să nu-l pedepsască de cap, ce a fratelui celui ucis, sau a rudeniei lui cei mai de aproape în vĭaci slugă să-i fie. Că mai uşoară pediapsă ĭaste moartea scurtă, decît robie vecinică.

29 Care cu cît mai multu petréce viaţă nebună, cu atîta ĭaste mai mişăl Tacit, ⟨*Annales*⟩ 14

De ar prinde pe cineva tîlhuind, să nu-l omoară, ce cu sămnu în frunte să să însămnédze, să să cunoască cine ar fi. Că oamenilor celor nu de tot fără ruşine mai mare rău ĭaste defăimarea cea lungă, decît viaţa cea scurtă.

Oricare bărbat, sau fămee, întru scăderea altuĭa va grăi mincĭuni, acela, sau acéĭa, o lună încheĭată să poarte o pietricĭa în gură; că nu-i cu cale a avea slobodzănie a grăi; că cel ce au bîrfit ĭaste neînfrînat.

Oricare bărbat, sau fămee, ar fi pricina turburărilor şi învrăjbiturilor în oraş, cu sudălmi însămnîndu-să, din oraş să să lepede, de vréme ce nu poate fi ca să fie priĭaten dumnedzăilor cel ce face prieteşuguri cu oamenii cei de aproape.

30 Cine nu să ruşiniadză de oameni, amăgéşte pre Dumnedzău Curteţi ⟨= Curtius⟩ 7

Oricare oroşan va lua facere de bine de la altul şi să va arăta nemulţămitorĭu,

pentru această faptă certare cu moarte să i se facă aceluĭa; că omul nemulţămitorĭu pentru bine nevrédnic ĭaste de agonisit camăta vieţii.

Socoteşte acmu, Pollio, care ţ-am spus istorie veche cît era corinthénii de blîndzi spre ucigaşii de oameni, cît de milostivi către cei vinovaţi întru furtuşaguri, iară pre cei nemulţămitori, neagonisit nemică, fără de zăbava poronciĭa a-i ucide (fără zăbavă). Ce mie îm⟨i⟩ pare căci au făcut dreptu corinthénii; că nice cu un lucru mai multu nu să turbură omul înţăleptu decît cînd véde pre cela ce au luat bine de la dînsul nemulţămitorĭu.

Această istorie a lui Periandru am vrut să o spuĭu numai pentru să vedzi şi să cunoşti cît hulesc şi liapăd nemulţămita pentru bună facerea şi că voi nevoi să nu ĭau greşală nemulţămirii; că nu-i acela desăvîrşit întru bunătate, carele tare huléşte răutatea, ce carele-i strein de dînsa.

31. Cine cearcă pre altul de greşală, acela trebue să fie strein de greşală. Amvros⟨ie, *De officiis ministrorum*⟩, 2

Te rogi ca să-ţ scriu, Pollio, în care lucruri oamenii den vécii trecuţi ş-au socotit fericiĭa sa. Că aşea era de multe félĭuri hotară, unii urînd viaţa, alţii poftind, alţii cercînd lungimea vieţii, alţii scurtînd-o; ciĭa pentru desfătările carii petrecĭa, cercînd ostenélele, a cărora mulţime de felĭuri nu altă pricină au fost, fără cît au avut cîteva felĭuri de hotară; că pre gustu îl face despărţire, de cearcă oamenii feluri de mîncări ştiute. Ce lăsind mai încolo graĭul lui Marco Avrilie, ce au răspunsu mai pre largu, să scrie aice pre scurtu, cum au arătat fericiile celor véchi, întru ce lucruri le socotesc.

32. Nemica nu-i mai cumplit decît cînd să nalţă cel de gios.

33. Zăbava fără carte moartă ĭaste şi omului viu gropniţa. Senec⟨a⟩, Carte 82.

Epicur filosoful, după ce să robi de Lisandru, tiranul Peloponisului (Moriei) şi avîndu-l de mare desfătare, atîta cît şi Epicur, nu acmu ca un filosof, uitînd învăţăturile, ce ca un dobitoc, după răutăţi dîndu-să, că oamenii carii din povăţuirea firii nu să pliacă spre bunătăţi îndată cît de mică

34. Nebunul lesne aruncă piatra în puţ, iară cel înţălept cu greu o scoate.

tîmplare să dau după răutăţi, ce aşea au dzis acestu filosof dobitocescu, nu omenescu, cum fericiĭa stă, cînd au cei învăţaţi aşternuturi moi, cei dezmierdaţi cînd nice de răceală, nici de herbintială nu să asuprescu, cei curvari de au mueri frumoasă, cei beţivi de au vin bun şi ospéţe dulci (cînd au).

35. Şi întru vrăjmaşi ne mirăm de bunătate. Curt⟨ius⟩, Carte 4.

Eshĭl poeticul, întrebîndu-să în ce ar sta fericiĭa omului, să fie răspunsu: în somnu că ĭaste fericie, dînd socotiala aceasta că noi, dormind, nice clătirea cărnii ne supără, nice vrăjmaşii ne gonescu, nice priĭatenii ne strigă, nice cumplita iarnă ne asupreşte, nice herbinteala verii ne dodiĭaşte, nice ne învăluim cu acele ce le videm, nice de durére nu ne vătămăm, nice céle împotrivă ne asuprescu şi nice a trupului durére simţim, nice a sufletului turburări.

36. Mai lesne ĭaste calea de la bunătate la curvie, decît de la curvie la bunătate. Val⟨erius⟩ Max⟨imus⟩, 2, 1.

Pendari dzice, cînd sufletul cel din lontru, partea cea mai mari întru multe lucruri, să supune trupului celui den afară, acéĭa dzic a fi féricită (şi a să numi şi a să socoti), care nice une dureri în trupul său nu are. Că fiind carnea tristă (şi trupul vătămat) nu poate stăpîni în inimă bucurie. Aceasta dară a lui Pindari socotială urmînd thevanii, fără alte toate niamurile năsîlnice sintu ca să nu aibă durerile trupului. Annius Săver mărturiséşte precum ei în toate lunile îş slobodziĭa sînge din vînă, pentru să să curăţască de singile cel adaos şi în toate săptămînele făcea vărsări pe gură, pentru împlerile trupului. Aşijdirea ades mergea la feredeu, pentru să s⟨e⟩ feriască de înflături şi féliuri de mirodenii, ca să nu simtă din locurile necurate vreun greu. În scurtu, nice un lucru nu păziĭa thevanii mai multu fără numai în tot feliul de desfătări a păzi şi a griji moale trupul său.

Zino, cu a cărue meşterşug şi minte la făptura turnului aşea vestit şi sfatul lui, Ptolomeĭu, întru otcîrmuirea stăpîniei sale, l-au avut; că demultu domnii carii nu asculta sfaturile celor învăţati să socotiĭa în nu-

37. De sintu cinstéşe care îĭ face, toţi să ştie, iar de-s grozave ce folos că nu li-ar şti nime, ştiindu-le tu. Sen⟨eca⟩, Carte 43.

mărul celor nebuni. Într-acel turnu ce l-au făcut Ptolomeĭu, fiind cu tărie făcut, multă vreme au ţinut Ptolomeĭu pe preaĭubită a sa priĭatină, aşea să să păzască mai bine cum cu cuviinţă să petriacă. Că mai de multu persii, sichionii şi haldei⟨i⟩ lua mueri numai pentru să facă copii buni, carii ari moştini pre urma lor, iară de desfătare, de curvie, avea ţiitori. Şi aşea într-acel turnu fiind mulţi eghipténi boinici sau luptători, între carii unul era mai mare, pre carele nime nu-l putea da gios, cu acela într-o dzi să să lupte, tîmplîndu-să lui Zino, l-au trîntit Zino pre acel luptătorĭu mare, de care biruinţă au dat pricină lui Zino de au socotit că fericiĭa nu într-altu lucru stă, fără numai întru biruire cu luptătura tăriei, aşea cît să-l poată pre altul a-l da gios şi cu picioarele. Căci, dzicea Zino filosoful, într-aceasta căci au trîntit gios pre luptătorĭul, mai mare félĭu de biruinţă că ar fi, decît pre mulţi a birui în războĭu. Că în războĭu fără dreptate unul agoniséşte şie izbîndă, a căriĭa mulţi părtaşi au fost; iară la trîntit, precum unul să luptă, aşea numai a unuĭa ĭaste izbînda.

38. Créşte îndrăznirea cu ispita. Plin⟨ius⟩, 9, Carte 13.

39. Care ĭaste la cei buni lăudat, rob ĭaste celor răi. Tacit, *Annales*, 4.

DE ANARHASI FILOSOFUL

În dzilele lui Erechta, al şeaptelea împărat midilor şi Tarcvinie Priscu al cincilea împărat romanilor, era în părţile Sţitiei (tătarălor) un filosof anume Anarhasi din oraşul Epeminidii născut (Tiţer⟨o⟩, Tusc⟨ulane⟩ 5). Învăţătura acestui filosof cu mare laudă înălţind-o dzice că n-ar ştie, oare mai mare ar hi fostu multa învăţătură a lui ce i s-au dat de la dumnedzăii, au a răutăţii lui, cu carele-l urma pre dînsul tirăniĭa. Că adevăr, după socotiala lui Pithagoras, cu cît cineva ar fi mai priimit şi mai drag dumnădzăilor, cu atîta ĭaste

mai supus strîmbătăţilor şi răutăţilor omeneşti.

Fiind dar Anarhasi, cum am dzis, de niam tătar, care niam la rimléni să avea de varvari, oarecare rîmlian rău vrînd să supere pre filosof şi de aceasta mai multu den răutate decît den neştiinţă, îndemnîndu-să — că voroava rea ïaste crainic minţii cei réle — aşeadară rîmpleanul acela au mărsu cătră filosoful. Nu poate fi, dzice, Anarhasis, ca să fii de niam tătar, că nice om aşea cu voroavă împodobită nu poate să nască acel pămîntu varvar. Căruïa răspundzind Anarhasis, direptu, dzice, grăeşti şi cred întraceasta cuvintelor tali, măcar că socotiala ta nu o mărturisăscu. Că tu pre mine şi pentru moşiïa a mă huli şi pentru bună viaţa a mă lăuda poţi, iară eu pre tine pentru viaţa rea şi grozavă a te huli şi pentru moşiïa bună a te mărturisi cu multu mai cu cale poci. În care lucru pre tine singur gïudecătorïu pot a te suferi să fii, adecă carele dentru noi mai multă laudă ïaste să aibă întru vécii cei viitori: tu carele născîndu-te în Rîm, ca un varvar vieţueşti, au eu, carele născîndu-mă varvar, ca un rîmlian vieţuescu; că întru grădina aceştii vieţi mai bine rău vérde şi făcătorïu de poame să fiu, decît livan uscat şi cădzut gios.

Şi aşea, petrecînd Anarhasi mulţi ani în Rîm şi în Ţara Grecească şi fiind acmu mai îngreuïat cu vîrsta, fiind aprins de dragostea moşiei sale au socotit să să întoarcă în Sţitia. Pe acéïa vréme stăpîniïa fratesău, anume Calvida, cu titïuluşul numai de craïu, iară în singură fapta tiran; pre careli vădzindu-l filosoful plecat spre tirănie şi foarte rău deprinsă ţara lui, au nevoit cu sfaturi sănătoasă pre frate-său şi cu legi bune pre norod să-i înveţe. Care lucru socotind craïul, precum ari adaoge obiceaïuri noaă a petrece, cu gïudecata tuturor fu ucis;

40. Voroava deşartă a simţirii deşerte ïasle gïudecătoare. Avgustin, *Cătră fraţ*

41 De multe ori deşchide voroava obiceaïurile şi lainile inimii le deşchide Fab(ius Quintilianus), Carte 11

42. Nu unde au născut, ce unde au crescut cu obicéïuri bune trebue întrebat. Apol(eius, *Apologia*), 1

43. Dragostea deprinderii mare ïaste. Sem(machus), 1

44. Răutăţile pururea stau împotrivă bunătăţii. Lact(antius), 7, 10.

că nice un sămnu mai adevărat și dovadă a fi de răutățile țărîlor să nu socotești, Pollio, atuncea decît sau să-i izgonescu, sau să-i omor oamenii cei înțălepți și buni.

La perirea sa filosoful au arătat mare groază de moarte și dzicea cu mare durĭare inimii sale precum lasă viața. De care cuvinte aprindzindu-să oarecarele dzis-au: de vréme ce ești deplin întru bunătăți, Anarhase, și întru învățătură și cu vîrsta ești mai îngreuĭat, nu mi să pare mie vreo pricină cu cale caré ț-ar aduce durere pentru părăsirea vieții aceștii de obște; că de poftești tu, carele ești întru bunătate ales, a avea tovărășiĭa celor aleși și întru sănătate nu-i are lumea, pre carii și tocmala acelora, cea învățată i altor învățați, carii nice unii într-această lume nu să află; și celui bătrîn puțin i să cade să-ș socotiască scăderea vieții, știind cu cîte ostenele să petréce viața. Că a nebuniei lucru ĭaste acela care face cale și lungă și cu grije, căci ar videa hotarul căii sale și să plîngă și să aibă durére.

Răspundzindu-i lui Anarhasi, bune cuvinte — dzice — priĭatene, vorbești și măcar de ari răspunde viața ta cu cele ce-mi grăești! Ce aceasta mi-i durére, căci întru această pediapsă și minte spre a le urma aceliĭa (și simțirile a le gusta aceliĭa) și vrémiĭa și mulțămită ție să-ț dau îmi lipséște. Că să știi că nice cu o voroavă omenească cele ce în ceasul morții gîndurile a le tălmăci nu le pot. Eu moriŭ și, precum vedzi, numai pentru căci am nevoit a arăta bunătate mă ucig. Ce nice o durére mai mare nu am decît pentru căci nu-mi pociŭ răscumpăra de pe frate-mieu Calvid; căci într-aceasta mi se pare toată fericiĭa a sta, cînd ș-ar putea omul a-ș răscumpăra strîmbătatea cea fără cale pătimită de dînsul, pînă a nu muri (sau mainte de moarte). Că lăudat lucru ĭaste filosofului a erta strîmbătățile, precum

45. Prea jialnică mo⟨a⟩rté ĭaste caré nu-i din fire și caré nu să pare a fi de la Dumnedzău. Plin⟨i-us⟩, Carte 12.

46. La vînătoare să-ĭ fie ucis frate-său scrie Laertie, Carte 1.

47. Desfătare ĭaste a să bucura cei răi de sfîrșitul celor buni. Sinec⟨a⟩, Carte 78.

48. Sosirea morții prea mare turburare aduce. Senec⟨a⟩, Carte 30.

49. Urnirea răscumpărării inimile celor supărați le slăbéște, iară celor răi adaoge

să cuvine a o arăta celui adevărat şi întru bunătate ales filosof; iară strîmbătăţilor care noi, oamenii supăraţi de strîmbătate, le ertăm că vor fi răscumpărători direpţi dumnedzăii adevărat lucru ĭaste. Că prea neharnic lucru ĭaste să să ĭa viaţa omului celui bun de cel tiran şi priĭatenii celui bun niceodată să nu vadză pedepsele acelui tiran. Acesta filosof, Pollio, mi să pare să fie pus mare fericie a fi întru răscumpărarĭa strîmbătăţilor.

îndrăznire. Plut⟨archus⟩.

50. Răscumpărarea durerii mărturisire. Senec⟨a, *De ira*⟩, 2.

DE HILON FILOSOFUL

Al cinsprădzece stăpînie lachidimonilor, fiind craĭu midilor Dioches, a lidilor Gheghes, a haldeilor Merodahas, a machidonénilor Argheu, a romanilor Tulie Histilie, olimbiad 27, fost-au în Athina filosof de niam grec anume Hilon, unul den cei 7 preaînvăţaţi cu carii grecii foarte să lăuda. Deci întru acéle vremi, mari războae era între athinéni şi între cori⟨n⟩théni, precum cunoscut ĭaste celor ce vor ceti istoriile greceşti. Că după răsipa Troadei nice dănăoară n-au fostu pace între greci; nice aşea de mare n-au fostu războĭul care au făcut grecii troadénilor, cît au fostu între dînşii, care s-au lucrat pre urmă.

51. Frica cea den afară prea mare legătură de tocmală ĭaste. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte I.

52. Slăbăscu netocméleli céle din lontru cu frica cea de obşte. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 5.

Aşea grecii, cu înţălepcĭunea sa, în caré să afla daruri, împărţiĭa la ivală, după cum îi agĭungea socotiala şi oamenilor celor tari oştile dîndu-le pre samă şi celor păcĭuitori otcîrmuire, celor învăţaţi solie la cei streini, precum athinéi⟨i⟩ au trimis la cori⟨n⟩théni sol de pace pre Hilon. După ce vini filosoful la cori⟨n⟩théni, unde aflînd într-acéĭa dzi, o sărbătoare sărba, pre toţi daţi după gioduri, că cei mai tineri alerga pre cîmpi, ce⟨i⟩ mai bătrîni cu rotile pre uliţe, femeili cu gonţuri în grădini, preoţii cu zvîrliturі pre amînă pre lîngă besérici, sfétnicii cu puşculiţă de oasă în casăle céle

53. Precum sîntu nevoinţe la ivală a oraşilor, aşea ĭaste şi viaţa celor mai proşti. Dio ⟨Cassius⟩,

54. Giocul pre careĭ l-au făcut fur zăbava banului şi a vremii şi lăcomiĭa a tuturor răutăţilor ĭaste aflătoriu şi pricinătoriu. Fav ⟨= Flavius Albertus⟩.

de taină; şpăgarii pre suptu şpăgi în cerdacuri, copii⟨i⟩ pe drumuri cu talgere de oasă gĭuca; mai în scurtu pre toţi cori⟨n⟩thénii cu multe féliuri de giocuri i-au aflat zăbăvindu-să, care vădzindu filosoful, om prea greu, măcar un cuvîntu nice grăind, nice de pre cal descălecînd, să întoarsă la moşie-şi, nedîndu-şi soliĭa.

55. În ce féliu sintu bărbaţii ce⟨i⟩ mai aleşi a oraşelor, aşea sintu şi oraşăle. Ţiler⟨o, *De legibus*, 3⟩

Şi aşea, înţălegînd de acesta lucru cori⟨n⟩thénii îl agĭunsără pre cale şi-l întrebară de ce n-au spus pricina venirii sale.

56. Giocurile deprind a pierde lucru drag vremile noastre. Ovid⟨ius, *Tristia*⟩

Eu, dzice, priĭatenilor, de la Athina la Corinth nu cu puţină ostenială am venit şi acmu de la Corinth nu cu mică vătămare mă întorcu. Care dintru acéstea puteţi culége căci cu nime dentre voi, oricîţi eraţi (de mulţi) în Corinth, a vorbi n-am putut. Că nice cu gĭucătorii, carii nu-s nice de o socotială, ce cu otcîrmuitorii cei învăţaţi (şi înţălepţi) a face pace putére [nu] mi s-au dat, nice athinii nu mi-au poroncit să fac legătura cu aciĭa a cărora mînule după vechĭuri sintu zăbăvite, ce cu aciĭa a cărora trupurile sîntu rănite de războae şi cu ochii de cărţi (ales) cetind sintu slăbiţi; că cei ce fac războae cu rotiliţe, pace cu megiĭaşii nici într-un chip a avea nu pot. Acéstea şi ca acestea felĭuri, după ce au grăit Hilon (făcîndu-şi cale) să întoarsă la Athina.

57. Lucrarea nu den sene, ce din pricină să face vină. Sarezb⟨eriensis Policraticus⟩, I, 4.

Să ştii, dară, Pollio, că corinthenii de prea mare fericie avea giocurile, carele dzua şi noaptea le făcea. Şi acéstea nu de şagă că să grăescu să ĭai; că mie oarecare grec, cînd am fostu în Antiohia, mi-au spus că mai mare fericie îş socotescu corinthénii cu giocul a birui, decît hatmanul roman a face izbîndă cu armele. Că în toate lucrurile corinthenii să socotescu că ar fi fostu cu măsură, fără în giocuri, din carele au fostu prea daţi la răutăţi.

58. Nu spre giŏc şi spre şagă, ce spre groază sintem făcuţi mai multu. Ţiţero, *Sluj⟨be⟩*, 2.

Crates filosoful au socotit a fi fericie în fericita brudire pre mare, dzicînd că nu poate acela carele brudeşte pre apă să aibă bucurie deplin, cugetînd întru sine că

59. Trec nevoinţile întru obiceaĭuri. Ovid⟨ius⟩, *Epist⟨olă către Sapho⟩*

între moarte şi între viaţă nemică mai multu nu ar fi decît tabla, scîndura; pentru care pricină nice dănăoară nu să socoteşte inima mai norocoasă, decît după ce trece marea pe vreme rea, de pre uscat prăvéşte la undele mării.

60. Niam Iaste amorţit a vieţui rău. Ovid, 3, *Pont⟨ica⟩* 4.

Stelpo filosoful au socotit norocire a fi în mulţimea puterii, dzicînd că bărbatului carele puţin poate, puţin să socoteşte, puţin are; şi fără dreptate i să lasă de la dumnedzăi viaţă îndelungată. Că numai acela singur Iaste fericit căruIa a supune pre vrăjmaşi şi a rădica şi a dărui pe priIateni îi agIunge putérea.

61. Care poate fi învoeşire, lipsind viaţa tuturor priIatenilor? Tiţer ⟨o⟩, *Pentru Prac* ⟨= *Plancio*⟩

Samonid filosoful, întru acesta lucru au pus fericiIa, de va avea cineva har la orăşéni, dzicînd că oamenilor celor fără omenie şi slabi la minte în păduri trebue să margă să petriacă, între dobitoace. Că nice o fericie întru această viaţă nu Iaste să să potrivască cu acéIa, de va avea cineva dragoste despre toţi orăşénii.

62. Nice unui bine nu Iaste moştinire cuvioasă fără soţie. Senec⟨a, *Epistola*⟩ 6.

63. Izbîndă Iaste dulce celor tari. ⟨Prudentius, *Contra Symmachum*, 2⟩.

Arhita filosoful întru aceasta au pus fericire, de va eşi cineva în războIu biruitorIu, dzicînd că omul den hire aşea Iaste drag şie şi cu poftă a dobîndi ce (poftIaşti) rîhneşte, cît ori întrucît lucru de mic giocuri şi şegi să să biruiască nicecum nu ar vrea. Că cugetul omenescu de bună voe toate ostenélele vieţii acestiIa le rabdă numai pentru să cugete că va fi oarecînd dzua în care va lua izbînda.

64. Ce poftéşte cineva mai mult decît toate acéIa socotéşte a fi binele cel mai mare. BoIat ⟨= Boetius, *De consolatione philosophiae*⟩, 3.

Gorchias filosoful, întru a asculta lucruri cuvioase au socotit fericie să fie, dzicînd că n-ar fi cu durere atîta a trupului pediapsă grea, cîtă durere Iaste sufletului cuvîntu⟨l⟩ răstit; că nime nice aşea urechile nu diezmiardă ca a urni voroava cuvioas⟨ă⟩.

Hrisip filosoful fericiIa socotIa a fi întru a face case iscusite, dzicînd că nerămîind nice o pomenire, nice aducere aminte, viaţa şi moartea oamenilor cu nemică nu să desparte de viaţa şi moartea dobitoacelor; dece céle iscusite şi luminate case nemică nu-s,

65. Încît nu ni s-au dat a vieţui îndelungat, să lăsăm cevaş pre urmă, cu care niam mărturisi că am vieţuit. Plin⟨ius⟩ 10.

fără crainici nemuritori sau marturi oamenilor bl⟨a⟩g⟨o⟩rodnici.

Antastenes filosoful au socotit fericiĭa că ari fi întru véstea ce rămîne după moartea omului; că dzice, nu să poate numi nice o scădére adevărată acéĭa cînd piĭare véstea sau numele omului; că omului mare puţin trebue a socoti moartea de va lăsa pre urmă véste şi numele bunătăţilor şi lucrurilor făcute de dînsul.

66. A numelui şi a credinţii mai mare pagube sîntu de cum să puĭa a să socoti. ⟨Titus⟩ Liv ⟨ius⟩. Carte 3.

Epivrid întru aceasta au aşedzat fericie, de va avea neştine muĭare frumoasă, dzicînd că mai întîi vrémea, decît cuvintele, îi vor lipsi aceluĭa carele ar vrea să spue urîle caré au cunoscut de grozăvirea muerii sale. Şi adevărat, că cine dobîndeşte muĭare şi cu bunătate şi cu frumuséţe împodobită nemică nu are mai multu ce ari pofti mai multu în lume.

67. Toate averile întru tocmală muerii şi întru dragoste la un loc sîntu să să pue. Apol ⟨eius, *Apologia*⟩, 2.

Sofocles întru aceasta au pus fericiĭa, de va avea cineva feciori carii ar rămînea pre urma tătîne-său, dzicînd că sărăciĭa aceluĭa ce nu are feciori pre toate sărăciile le întréce; că prea mare norocire ĭaste a petréce îndestul întru cinste şi întru averile sale, întru această lume şi pre urmă, după ce le va petréce, de agĭunsu feciori moştinitori să-ş lasă pre urmă.

Palimon, fericiĭa au socotit a fi întru voroava frumoasă, dzicînd că cela ce nu ştie a vorovi de toate lucrurile mai multu dobitoacelor decît oamenilor cunoscut; că, precum socotescu mulţi, nice o fericie într-această (lume) méseră viaţă nu să potrivéşte cu cinstea şi cu dulceaţa voroavei.

68. Mare mirare ĭaste a vorovitoriului celui bogat şi preaînţălepţéşte. Ţiţero, ⟨*De officiis*⟩, 2.

Themistocles, norocirea întru aceasta au aşedzat a fi, de va fi cineva de niam bl⟨a⟩gorod, dzicînd că omul dentru sămînţa neştiută (făcut) născut nu să pare a fi datorĭu să siliască a să arăta ales întru bunătate şi-n numele; că bunătăţile şi lucrurile făcute acelor mai mari strămurare sintu, cu carele să vor deştepta cei de pre urmă la lucruri mari.

69. Cu bunătatea, nu cu singile, să cade a să nevoi. Clavdi⟨anus, *De Conšulatu Honorii*⟩, 25, ⌣ 220.

Aristid au socotit fericiîa întru bişugul sau bunurile lumii aceştiîa ce sintu pînă la vréme, dzicînd că prea bun lucru îaste cînd céle de triabă de hrană şi de cinstîa trupului rămîn de să părăsăscu voioş den viaţă şi de bună voe să supun în mormîntu; că numai acela îaste să să numască a fi fericit în lume, pre carele niceodată nu-l supără nevoîa să deşchidză uşile vecinului său.

70 Darul fund nu are Ţiţero. ⟨*De officiis*, 3⟩

Eraclit fericiîa au aşedzat întru pomenirea avuţiilor; că cel buiac, dzicînd, şi cel neputincios oricît va fi de avut, niceodată nemărui nu îaste de triabă, că acela să pare a fi înţăleptu carele pentru vremile viitoare ţine vistérîul său.

71. Cu atita toată vréméa mai scurtă îaste, cu cît îaste mai fericită. Plin⟨ius, 8, *Epistola* 17⟩

Iară de întrebi, Pollio, de acéle ce am dzis, ce socotesc şi spre care socotială mai multu mă plec, eu întru această lume pre nime a fi fericit nu priimăscu. De îa⟨s⟩te cineva fericit, acmu, acela cu dumnedzăii petréce; că socotind de-aicea cale nétedă, uscată şi netinoasă, iară de acolo pietroase, colţuroasă şi tinoase, mai multu ponorătură celor răi, decît fără grijă celor buni viaţa aceasta o vom numi-o.

72. Nemică nu-i aşea mare ce n-ar putea peri. Senec⟨a, *De beneficiis*⟩, 6, 31.

73. De nu va avea neşteni bine stătător, nime a ⟨fi⟩ fericit nu va putîa. Ţiţer⟨o, *Disputationes*⟩ *Tuscu*⟨*lanae*⟩, 5.

Un lucru numai voîu dzice, care încătro ar pleca aş vrîa cu nevoinţă să îai aminte: de îndrăznim a dzice că ar fi vreo fericie între turburările norocului într-această lume, numai pre acela a fi fericit îl vom numi, carele cu înţălepciunea sa den prăpaste s-au mîntuit şi pre urmă în vîrvul fericiei s-au păzit cu mintea sa.

PARTEA A TRIE⟨A⟩ „CEASORNICULUI DOMNILOR"

Unul ĭaste dumnedzău adevărat şi fericită ĭaste împărăţiĭa întru caré stăpînéşte creştin adevărat. Aşijdirea de părerile păgînilor cum pre domnii cei buni între dumnedzăi, iară pre cei răi între dimoni îi numiĭa, care lucru cu multe pilde vechi scriitorĭul aicĭa dovedéşte. Cap 1

Măcar că părérĭa de obşte, cum la prostime aşea şi la cei învăţaţi au fostu cum să fie mulţi dumnedzăi, iară mai multe şcoalele filosofilor nu mai mulţi, ce un dumnedzău a fi, au aşedzat. Care unii pre Jupiter (Zevsu) îl numiĭa, dumnedzăul dumnedzăilor; alţii înţălégirea cĭa dintîi (sau mintea) numiĭa, care au făcut toată lumea; alţii pricina cĭa întîi, cari a fi fostu începătura tuturor lucrurilor, în care părére şi Aristotel să pare să fie fostu, Carte 12, *Metaf⟨izica⟩*, (cap cel de pre urmă), cînd au dzis: toate céle mai de sus şi céle mai de gios bine a să orîndui vor şi cu a unuĭa socotială mai bine decît cu părérea a mai mulţi să orînduesc.

1 Viaţa cea fericită stă întru preaînălţimĭa înţelepciunii, întru dulceaţa simţirii, întru mărirea bunătăţilor Amvros⟨ie⟩

2. Singură lumea cu orînduiala să poartă sau toată lumea ĭaste aşedzată cu orînduială. Apol⟨eius⟩

Marco Varos, în cărţile *Methimei theolog⟨iei⟩* şi Marco Tulie, în cărţile *De firea dumnădzăilor,* măcar că era păgîni şi pre lîngă legile dumnădzăilor foarte nevoitori, iară rîd (şi hulescu) pre noroadele ce au aşedzat dumnedzăi mulţi şi au credzut şi pre Marsu, Miercurie, Jupiter şi toată acĭa turmă de dumnedzăi, caré o socotescu păgînii că au fostu oameni ca şi noi, muritori, mărturisăsc şi că nice înger, nice buni, nice răi nu cunoaşte, nice raĭu spre plata celor buni, nice iad de pediapsa celor răi credea. Acestu izvod au apucat precum toţi oamenii cei buni după moarte să mută în dumnedzăi şi cei răi în draci. Şi, părîndu-

li-să atîta a fi minciună, prea puțină întru acéia nebunie i-au tras diavolul, cît socotiia pre lîngă sfatul Rîmului că ar fi sau un dumnedzău oarecarele, sau diavol. Că împăratul rîmlian murind, de au fostu drag sfatului, îndată în numărul dumnedzăilor, iară de au fostu urît întru diavol după moarte îl număra.

Şi, ca să nu mă arăt a scrie poveşti, vom dovedi aceasta ce am scris, cu socotiala scriitorilor. Herodian spune de Favstina că au fostu fată lui Antonin celui Bun, muĭarea lui Marco Avrilie, din carii acesta au urmat împărățiĭa aceluĭa. Şi, adevărat, că dintr-acéĭa carii sau mai întîi, sau pre urmă au fostu, foarte puțini au fostu buni şi nice unul, cum socotescu eu, mai buni n-au fostu.

Iară întru împărat să să lasă nemuritoare pomenire, cinci lucruri întru dînsul viețuind sîntu să să afle, adecă: să fie întreg la viață, prea păzitoriu direptății, în războae norocos, învățat întru ştiință şi supuşilor săi drag. Acéstea toate bunătăți întru aceşti doi domni mari au fostu. Aşea au fostu Favstina împărătiasa de frumoasă, cît o laudă aşea mulți den scriitori, carii dzic cum n-ar hi putut, să fie aşea de frumoasă, de nu i-ar fi obştit ei dumnedzăii acei puternici, din dumnădzăirea lor, care, fiind aşea, să întreabă şi întru îndoială rămîne: oare mai mare au fostu întru dînsa frumusétea chipului, au neruşinarea vieții Ca frumuséțile ei era spaimă celor ce o prîviĭa, iară vătămare era celor ce o cunoştia.

Aşea, Marco Avrilie împăratul, biruind pre parthi şi izbîndindu-i, ca să vadză țărîle Asiei, ducîndu-să la poalele muntelui Tavrului, Favstina, de aprinsă herbintială, în patru dzile stătu moartă. Şi curățind trupul ei cu mirodenii, tocmit, l-au dus în Rîm. Şi, căci au fostu fată acelui bun tată şi femée acelui drag tuturor împărat, de se-

3. A iubi cineva muĭarea sa vie, desfătare ĭaste, iar moartă, bunătate. Stat⟨ius⟩, *Sel⟨varum libri⟩*, 5.

nat să dzisă sf⟨î⟩ntă şi în numărul dumnedzăilor pusă. Iară pentru vestîa nerușinării ei, în care prea să afla, nime nu socotisă că i să va da atîta cinste de romani. Așea de plăcut fu împăratului acea cinste, cît nice dănăoară a mulțămi senatului nu părăsiîa; că cu cale agoniseşte mare mulțămită cea de binefacere care să tîmplă celui ce nădejduîaşte.

4. Ce-ți pare aicea, tiranule?

Iară într-altu chip s-au prilejit la moartea lui Tiverie, împăratului rîmlénilor al triile, pre carele nu numai l-au ucis şi cu cîrlige trupul lui l-au aruncat în prăpaste, ce şi de la toate besérícile au strînsu préoți şi au rugat la ivală pre dumnedzăi, ca pre mortul să nu-l priimască la sine, ce i-au cerşut groaza iadului, să-l căzniască pre dînsul prea cumplit, dzicînd, precum foarte direptu lucru îaste a tiranilor, carii întru viața lor s-au oțărît de obiceaîul celor buni, nu altă, ce cu groaza iadului după moarte să i să dea lăcaş.

5. Greşealele numai cu moartea să hotărăscu Sen ⟨=Symmachus⟩, 9, Carte 121

Ce lăsind sălbatica părere a prostimei, carii oarecînd n-au avut cunoştința adevăratului Dumnedzău şi mărturisind socotiala lui Aristotel, carele pune o pricină, aşijdirea a stoicilor, carii priimăscu întîia înțălegire sau minte şi a lui Țițero, care-i suptu titîuluşul lui Iupiter, nu pre altul, ce pre unul acela Dumnedzău.

Eu, după credința legii creştineşti, dzic şi mărturisăscu că nu-i altul, fără unul singur Dumnedzău, ziditorîul cerîului şi a pămîntului, a căruîa podoaba, putéria, maestatul şi slava atîta de mare, cît măcar cît de mai mică a lui parte, limba omeniască a spune nu poate. Că lucrurile dumnădzăeşti nice crierul nostru a le pricepe, nice înțălesul a le socoti, nice mintîa a cuprinde, nice limba a tălmăci poate

6. Ce ar fi Dumnedzău nici a să afla poate, nice a să spune Lact⟨antius⟩, *De milele ⟨ = minia⟩ lui Dumnedzău*, Glav⟨a⟩, 11

7 Ce îaste nemăsurat numai șie, singur, îaste ştiut. Tertul⟨ian⟩, *Apol⟨ogeticus⟩*, 17

Şi că să cade domnilor şi celoralalți credincioşi a crede de Dumnedzău, adecă, că Dumnedzău îaste prea marele bine, nemuritorîu, nestricat, nemutat, nemăsurat şi

atotputernic, că pre lîngă puterile dumnedzăeşti toată putérea oamenilor batgiocură şi de nemică ĭaste.

Dumnedzău a fi numai sîngur, prea mare bine dzic: că de are zidirea ceva bun nu ĭaste acela, ce prea marele bine, că va potrivi omul vreun bine ce moşteneşte cu cele mişele şi lipsăle (ce moşteneşte) de carele să supără, nehotărît mai mare rău ĭaste, de care să strînge, decît binele ce-l petrece.

8. Nemică nu-i fără rădăcină, fără unul Dumnedzău Tertu⟨lian, *Adversus Marcionem*, Libri 5⟩

Aşijdirea singur Dumnedzău ĭaste din véci nemuritorĭu, carele precum început n-au avut, aşea nice sfîrşit va avea. Iară în bietul om într-altu chip ĭaste, pre carele cum născînd l-au vădzut alţii, aşea murind alţii îl vor videa. Că nemică altă nu-i naştirea pruncilor, decît a celor bătrîni la mormîntu chemare.

9. Nemică nu stă de pururea înflorit, ce vîrstă după vîrstă vine Ţil⟨o⟩, *Orationes Philippicae*, 11⟩

Cătră acestea singur Dumnedzău ĭaste nestricat, care nice o ruptură sau micşurare fiinţei sale nu are, iară oamenii muritori toţi în suflet sintu stricăcĭune cu răutăţi şi în trupuri de viermi să strică. Că nemică nu-i aşea cu uric aşădzat, a cărue carnea putregĭunii şi sufletul sau mîntuirii sau perirei n-ar fi părtaş.

10. Care-s a fi ĭa, oarecînd a peri. Pruden⟨tius⟩, *Apotheos⟨is⟩*

Aşijdirea singur Dumnedzău ĭaste nemutat. Tare trebue a crede că măcar lucrarea sa o mută Dumnedzău cîte odată, iară pentru acéĭa nu să mută sfatul cel vecinic, iar într-altu chip să tîmplă în oameni, care de multe ori cu deosăbită greutate socotescu vreun lucru, iară îndată mutîndusă sfatul într-o mică parte de ceas acelea prea pe lesne să lasă.

11 Dumnedzău ĭaste care nu stătu în véci Manil⟨ius⟩, Carte 11

Iarăş dzic că numai singur Dumnedzău ĭaste necuprinsu, a căruĭa nice maestatul să cunoaşte, nice preaînţălepcĭunea lui a să cuprinde să poate. Iară într-altu chip să întîmplă întru înţălepcĭunea omeniască; că nu-i nice un om a căruĭa ar fi aşea desăvîrşită şi ascunsă învăţătura lui, cît ce au înţăles unul să nu fie înţăles pre altă vréme altul.

12. Multe ştie, iar nu toate ştie tăriia sufletului nostru. Prud⟨entius, *Apotheosis*⟩

Sîngur Dumnedzău ĭaste atoatputérnic, carele nu numai spre cei vii, ce şi spre morţi, nu numai spre cei buni, ce şi spre cei răi putére are. Iară omul, carele nu să va cunoaşti pre sine nenorocit spre agonisirea laudei, acela spre pedeapsă mînios să va simţi.

13. Unul, decît altul, mai multu a afla poate, iar nime toate Enson ⟨ = Ausonius, *Idyllia*, 10⟩

Şi aşea dreptu lucru ĭaste, o, domnilor vacului, ca nişte supuş de bine făcătorĭului, unuĭa stăpîn a cerĭului şi pămîntului să vă cunoaşteţi a fi (şi cu cît sinteţi mai înălţaţi, cu atîta mai cu cinste să socotiţi de dînsul). Că oricît, sau aţi putea, sau aţi moştini, iară potrivindu-vă cu acel prea mare domn, într-o o nemică sinteţi, nemică moştiniţi, nemică puteţi. Că nice un domn astădzi în lume nu-i, carele nu ar putea mai puţin decît ar vrea şi carele n-ar cére mai multu decît are. Care de vréme ce-i aşea, precum adevărat ĭaste, să vadză domnii şi cei mari că cu cale ĭaste de socotit ca fiind toate zidirile numai de la unul zidite, pre unul numai singur toate zidirile să-l cinstiască. Că precum nu -sufere domnul în domniĭa lui dreptu domnu să să ţie altul, aşea Dumnedzău nu va să să cinstiască altul de Dumnedzău în lume.

14 Atotputernicĭa a marelui Dumnedzău de abiĭa de să înţăllage, iar a să videa nice dănăoară nu să poate Macrov⟨ius⟩, 1

15. Înălţarea sa domnii cu plecăcĭune să o inalţe Sidon⟨ius⟩, 2, Carte 3.

Mare de binefacere au fostu că ni-au zidit părintele pre noi, nerugat de nime, că fiĭul ni-au răscumpărat pre noi fără ajĭutoriul nemăruĭa şi peste toate, că d⟨u⟩hul sf⟨î⟩nt ne face pre noi creştini, neagonisind nime; că oricare slujbă facem lui Dumnedzău, nu să socoteşte atîta de multu, cît pentru o facere de bine a lui, cît de mică, să facă îndestul.

16. Nemărui nu i să poate da mîntuinţă, fără în besérică. Chiprian, *Epis⟨tola⟩* 12.

Adevărat, multu le trebue domnilor să socotiască, căci Dumnedzău pre dînşii oameni, nu dobitoace, i-au făcut. Şi cu multu mai multu căci pre dînşii stăpîni, nu slugi, i-au făcut. Iară prea multu trebue să socotiască, căci pre dînşii creştini, nu mavri şi păgîni, i-au făcut; că puţin folos li-ar fi fostu a avea scripturi şi stăpînii spre certări, sau pedepse, de n-ari cunoaşte sf⟨î⟩nta

17 O, sfîntă şi negrăita împărţirea sfatului ⟨lui⟩ Dumnedzăul Oros⟨ius⟩, 7, cap 31

besericā den afarā de caré nime a sā mîntui poate.

O, bunātate dumnādzāiascā! Cā pāgînii de ar hi fostu de tine întru sf⟨î⟩nta besericā aleşi, mai buni poate cā ar hi fostu, de cum sintu eu; şi de ai fi vrut sā fiu fostu pāgîn, mai rāu decît dînşii aş hi fostu eu. Pre aceĭa i-ai lāsat carii ţ-ar fi slujit şi mai ales pre mine, cel ce te vatām pre tine. Tu, stāpîne, ce ai a face tu ştii; şi eu ce dzic, aceasta nu ştiu. Spre a lāuda lucrurile dumnedzāeşti sintem legaţi, iarā acéstĭaş a le lepāda nu ni sā cade noao. Împāraţii şi craii, pāgînii carii au fostu buni şi întru bunātate aleşi, de carii mulţi au fostu, cu cît mai cu nevoinţā au potrivit cu slujba sa, iarā într-altu chip, domnii cei rāi cu cît mai multā māsurā au luat a facerelor de bine, cu atîta mai cumplitā pediapsā întru vecinica para de foc vor lua. Cā pentru mijlocul nemulţāmirii, împotriva luatelor binefaceri întru aceastā lume şi rāsplātirilor a pedépsālor în iad cumplite sā va aşedza.

18. Cu cît sā dau oamenilor mai multe de binefaceri, cu atîta, greşind, mai grĭali gĭudecāţi li sā vor aşedza ⟨Ioan⟩ Hris⟨ostomul, *Disciplina de tempore*, p. 353⟩

Domnilor multe, cāci sintu oameni, cu socotialā trebue sā facā; cu multu mai multu le trebue a face, cāci sintu creştini; şi iarāşi încā mai multu li-i a face cāci sintu putérnici şi aşedzaţi întru nalte stāpînii. Cā mārirea cea adevāratā nu ĭaste întru aceasta cā ar avea domnii multā. Cā de la pomul mic şi fraged, fārā de roada la vrémea sa, altā nemicā nu sā cĭare; iarā de la copacĭul naltu şi videros şi mari, sā cer: cā şi lémne la rācealā şi celor asudaţi şi osteniţi umbrire şi celor flāmîndzi poame sā dea şi de nāvala a tot vîntul sā sā apere. Aşea domnii, întru bunātate aleşi, datori sintu a fi umbrā suptu caré toţi sā sā rācoriascā.

19. Cînd crescu darurile, şi socotélele darurilor crescu Grig⟨ore cel Mare⟩, *Om⟨ilii⟩*, 9. *la Ev⟨an⟩g⟨he⟩lie.*

20. Cārula i sā dā mai multā vrednicie, de la acela sā va cére mai multā slujbā. Chiprian ⟨*De singularitate clericōrum*⟩

Spre multe lucruri sā le facem ne îndiamnā besérica şi spre multe a le feri ne aratā simţirea cea din lontru. Şi de mi-ar fāgādui domnii numai doaā lucruri cā le vor face, adecā sā fie şi credincioşi legii lui Dumnedzāu

și că nu vor poronci tirănește celor ai săi, carii îi stăpînescu, le făgăduescu laudă și fericiĩa cea vécinică, caré o poftescu; că numai singur acela domnu moare fără grijă, carele moare întru dragostea lui Dumnedzău și întru lĩubovul celui de aproape, întru carele au viețuit. Și că domnii și cei mari, carii poftescu să să socotiască de creștin adevărat străjuind (tréji) li să cade a fi, ca la slava lui Dumnedzău, carele sintu toate, să să răducă, pregetînd Dumnedzău (să să apuce) să să siliască, fericind Dumnedzău să purceadză, suptu lucrarea lui Dumnedzău să să hotărască. Întru acéstea cînd dzic că le trebue a fi tréji să mă criadză, întru lucruri rădzimătoare de credința înmulțind așea le trebue a străjui cu cugetul ca spre viața pentru apărarea credinții a plini cu sirguială și gata toți să să cunoască. Că de cred domnii întru viața cea viitoare că să dau celor buni daruri, celor răi pediapsă, nu poate fi să nu siliască și viața fără greșală și republica să nu otcîrmuiască bine.

21. Domnii cu bună și cu dreptate dumnedzăi să fac. Sen⟨eca⟩, *De moarte⟨a⟩ lui Clavdie.*

22. Dumnedzău ĩaste temeiul tuturor bunătăților Țițero, ⟨*Pro Cn. Plancio*⟩

Iară domnii cei ce de Dumnedzău nu să tem, nice ei a fi fericiți nu să pot, nice supușii lor; că a țărîlor veri norocire, veri lipsa, nu dentru ostenélele domnilor, ce dintru agonisitele domnilor și a țărîlor radzimă. Și așea, prea de pripă în grijă să afla stăpîniĩa a căriĩa domnul ĩaste rău creștin, iară norocoasă și fără grijă ĩaste republica a căriĩa domnul ĩaste om cu dovedită simțire din lontru; că omul cu priită simțire nemică rău în republică a face nu poate.

23. Cum voĩu avea fericie, dacă nu-mi ĩaste drag Dumnedzău? Avgostin, ⟨*De civitate Dei 23*⟩

Voroava Sofiei, împărătésăi, cătră Tivirie Constantin, soție la cîrma împărăției, în care voroavă ceartă Sofiia pre Tivirie, pentru răsipa avuției și a vistériului. Cap 2

Că țiiu minte, Tiverie, credzu, cînd erai în Alexandriia, nice dănăoară nu gîndiiai că să va întîmpla că, fiind a lui Iustin păzitoriu, să te învrednicești a fi chivernisitoriu împărăției; sau, de ai și gîndit multu, pentru să urmedzi aceasta că n-ai cugetat, că ești om înțăleptu. Și omul înțăleptu precum ori mai multu, ori mai puțin, de noroc de să înalță așea șie și cugetelor sale zăbalele sau le strîmtoriadză, sau le lungéște. Iară carii sintu cu minte deșartă și numai cu tăriia trupului, că vor să isprăvască ca să petriacă noroc fericit, aciia de pururea petrec viață nedulce. Că nemică mai multu viața nu scurtiadză decît să să pască cugetul cu nădéjde deșartă. Și că ești tot acela carele erai întru acéliia vremi și în mare milă la Iustin (bărbatul mieu), norodul ti-au cerșut, sfatul ti-au ales, oastea ti-au lăudat și toată împărățiia de alesul tău s-au bucurat. Ce nu trebue să să socotiască puțin loc de a fericirii; că rar să priléjéște de să potrivăscu toți cu voile, întru a nu să alégerea.

Și mie că nu mi-au părut rău, să credzi. Aș vrea tovărășie, că pentru nesănătatea împăratului ți s-au dat ție otcîrmuirile împărăției. Și de aș fi fostu într-altă socotială, cum am fostu, adevărat să știi că eu nice aș fi dzis, nice aș fi stătut împotrivă (alegerii tale). Că atîta de puțină trécire avăm noi, muerile, cît mai multă întru părérea altora (oarecare) trecînd de sama noastră grăind agonisim. După ce dar ti-au înălțat norocul pre tine la atîta scară de naltă, așea pre tine iar și te rog și-ț aduc aminte ca întru aceasta a te purta cu măsură să știi; că la agonisirea cinstei agiunge

1. Socotiala lumii nime nu o au cumpărat. Sidon<ius Apollinaris>, Carte 7.

2. Nemică mai greu, decît nădejdile céle perite, nu muncescu. Fab<ius Quintilianus>, *Decli*<matii>, 12.

3. Nădéjdea fără nădéjde iaste moartea celui nedejduind.

4. Norocul, căruc să cuvine, cu cinste să să păzască. Flor< us, 2, 12 et Ausonius, *Epigrammata, 8*>.

5. Cu cît niștine era mai sus înălțat, cu atîta mai grozav au cădzut. <Titus> Liv<ius>, Carte 30.

sudoarĭa trupului, iară la paza ei trebuescu lacrămi de sînge a inemii.

Ştii că curţile domnilor a stăpîni putere, cinste, tréceri şi avuţie, mai multă desfrînării omeneşti, decît agonisitelor chipului să dau şi căci de multe ori sloboade Dumnădzău să cadză grozav, să să pogoară videm pre aciĭa pre carii cu trufie a să sui şi a să înălţa i-am vădzut.

Tu, Tiverie, bărbat eşti, eu muĭare sintu. Ţie înţălepcĭune îţi socotescu, mie lungă ispita îmi ĭau.

Ţie minte că ţi s-au tîmplat mărturisăscu, iară eu încă prea multe în viaţă am vădzut: a cărui lucru ca să te fac a crede, că mulţi de potriva ta bărbaţi pentru doaă mijloce în curţile domnilor că au purces îndărăptu dzic: una, că să socotescu a multe vrédnici că ar fi şi puţin pot, că pre céle mîndre cugete turburarea inimii de pururea le urmadză, a doa, cînd cineva aşea împăratului cum şi împărăţiei a poronci va; decît care lucru mai greu a agonisi nu ĭaste, care de să tîmplă cuiva, iarăş cu ostenială să va găti şi cu grije să va păzi şi puţină vréme va trăi. Că nu poate fi ca întru prea mare a domnilor tovărăşie să arate norocul crédinţă îndelungată.

Măcar să fii înţăleptu şi învăţat, iară îţ dzic de la mine ca să aibi sfaturi streine de pururea, mai multu întru trebile otcîrmuirei. Că mare despărţire ĭaste între a poronci dreptu şi între a asculta, a cunoaşte. Şi aceasta bunătatea minţii să tîmplă, iară ceĭalaltă numai cu lunga ispită să învaţă.

Acesta, dar, canon de pururea îl ţine, carele nu cu rugăminte să poţi agonisi, poroncind eşti datorĭu a face; că poroncind, înfricoşat, iară rugînd, ĭubit vei fi.

Acestea cei ce petrec în curţile domnilor cu greu foarte le sufăr căci pot puţin, căci au puţin, căci au trecire puţină; că cela ce să pare a fi puţin mulţămitorĭu, lepădîndu-ş inima, să veştedzeşte. Iară într-altu

6. Nice dănăoar<ă> mîndriĭa nu are scaon aşedzat. A<u>son <ius>, *De Capua*

7. Scurte şi nepriĭalnice sintu dragostele domnilor. Tacit, *Annales*, 30, Carte 2.

8. Mai curund de ce te vei sui vei cădea. Macrov<ius>, *Saturnaliŏrum libri*, 2.

9. Nu sufere a fi stăpîn cine n-au suferit a fi suplu stăpîn. Laertie <= Sidonius Apollinaris>, 5.

10. Cine cearcă a fi mai multu decît i să cade, mai puţin a fi, de cum ĭaste. Fulgen<ius>, *Mith<ologiarum libri>*, 2.

11. Putérea curţii rar să tîmplă a fi trainică. Tacit, <*Annales*>, 1.

chip şi acestea şi acelea priîatenilor celor mari, a domnilor stîngere îaste a putîa multu şi a i să tréce multu; şi că cu puterea mai multu decît ⟨cu⟩ învăţătura, cu trecerea decît cu socotiala; că să socotescu că nice poate să petriacă îndelungat tovărăşiîa domnului, care cu socotiala sa toate chiverniséşte întru republică.

Aceasta voroavă spre aceîa pliacă, ca să mă ştii că eu, aşea de înţălepcîunîa ta prea mă mir, cum de răbdarea mîa mă spăriîu cînd vădzu visterîurile de Iustin cu prea multă ostenială strînsă şi cu mare pază păzite, aşea de fără socotială acmu de tine, cheltuite, şi răsipite. De care a te mira nu ţi să cade; că nime, oricît de mai răbdătorîu s-ar ţinea, a videa bunele agonisite de sine cu atîta ostenială, cu mîna a împrăştiîa şi a răsipi céle streine.

12. Avuţiile domnului fără grij<ă>, şi bişugul supuşilor îaste. Dio <Cassius>, Carte 62.

13. Stîngerea stăpîniei vine de să va micşura roada şi cu caré să ţine republica. Tacit, *Anal<e>*, 12.

Să ştii, Tiverie, că va fi aproape dzua acéîa, cît nice acélîa care lî-ar strînge, nice acélîa cu carele ar agîutora pre alţii nu ne vor agîunge bani, decît care nemică în curţile domnilor nu-i mai cu primejdie. Că vestîa de bani mulţi (sau bişugului) pre vrăjmaşi fricoşi şi domnului supuşi îi face (aceîa). Trebue domnilor şi bunătate a arăta (şi cu avuţiile) şi cu bogăţiile că bunătate otcîrmuîaşte pre ai săi, iară avuţiîa pre cei streini îi înfrîniadză şi-i potoale. Şi precum domnului a nu fi sărac, aşea şi republica lui a fi bogată trebue. Că den prea mare lipsa celor supuşi (şi de sărăcie), multe lucruri de scandală izvorăscu între orăşéni; şi iarăşi, cărora de îaste republica tare şi îndestulată nu îaste pentru ce să să tiam⟨ă⟩ domnul de sărăcie. Iară, adevăr, nu stau împotrivă, că de tot lucrul bun îaste celor săraci a-i socoti şi pre cei supăraţi de sărăcie a-i agîutori. Iară deodată iarăş dzic că nime nu să liagă că i s-ar cădea a gîurui bani celor deosăbiţi, care bani să strîngu pentru folosul tuturor; că cea prea mare slobodzănie a gîurui dintr-al

14. Nevoîa vremii apără greutăţile poroncii. Casiod<orius>, 4, 21.

15. Nu ştie ce stăpînului, grea îaste cea streină lipsă. Lucan<us>, Carte 3.

16. În toate vacurili mai puţini oameni s-au aflat care ale sale rîhniri, decît oştili vrăjmaşilor s-au biruit. Ţi<cero>, 5, *Epist<ola>*, 4.

său, acela de multe ori aduce pre domnu, dentru apucaré céle streine, să s<e> facă tiran pre urmă.

Crede-mă, Tiverie, că puţini domni vei afla, carii n-ar fi, sau mîndri, sau desfrînaţi, sau răi; că tineréţea, nepotrivirea, slobodzăniia şi avuţiia prea groznici vrăjmaşi a vieţii cei cinsteşe sintu. Că nu toţi domnii au fostu răi, dzic, iară buni n-au fostu mulţi şi carii au fostu buni, sau au fostu, cu atîta mai mare cinste că trebue să să cinstiască mărturisăscu; că nu să pot numi vremile fericite, fără acélea în carele domnii bine au urmat lucrurile.

17. Lipsa iaste muma rihnirii cei de pierdzare. <Grigorie de> Nazianz, <*Orationes*>, 20, 23.

Să ştii şi aceasta, Tiverie, că mulţi domni, din fire nu răi şi cu minte bună, s-au făcut tirani nu pentru altă pricină, fără cît căci au fostu sosit la sărăcie; că inima suită la lipsă şi la sărăcie sosită, în vîntu trimite toate.

18. Dulceaţa mierii, de să va gusta de pururea, să oţăréşte. Cassi <odorius>, Carte 36.

Aşijdirea şi aceasta, Tiverie, mărturisăscu pentru lipsa multă de să pliacă domnii la tiranie, cu atîta acesteaşi domni, pentru prea multul bişug întru răutăţi că cad, care de iaste domnii întru singure răutăţile, pedépsăle răutăţilor află; că de sfaturile prea multe această scădére au, că nice o roadă dentru dulceaţa lor nu lasă să s<e> cunoască.

Pentru ce, acmu te întreb, oare mai bine iaste, sau să grăim mai cu adevărat, oare mai uşor rău iaste domnului sărac deodată şi tiran a fi, au bogat deodată şi rău a fi? Eu, cum socotescu, mai bine iaste a fi bogat şi rău, decît sărac şi tiran; că scăderea răutăţilor de iaste, la nime mai multu nu-i decît la dînsul singur, iară a avuţiilor rod la tot norodul agiunge. Şi de-i sărac şi cumplit, cu tiraniia a mulţi va strica, iară cu sărăciia nemărui nu va folosi; că domnul sărac nice celor bogaţi a folosi, nice celor săraci a agiutora poate. Iară cu multu mai folos iaste republicii şi mai cu sufăr celor supuşi domnul, om rău şi domnu bun,

19. Puţin fără grijă iaste lauda fără putére. <Titus> Liv<ius>, Carte 5.

20. Nime nu-i să nu greşască întîi întru sine, decît într-altul August<in>.

21. Nice o stăpînie a sta fără cheltuială nu poate. Dio <Cassius>, Carte 52.

decît domnul rău şi om bun a fi. Că cum dzice Plato (pentru să mai întăresc dzisăle méle), athinénii dreptu făcea carii pre domnu mai multu oraşului de folos, decît a fi buni poftiĭa, iară lachedemonii au greşit carii alegea mai multu domnul bun, decît cu folos.

Vedzi, dar, Tiverie, că la ce fără grijă şi ia folos republicii mai multu să socotéşte de vor fi domnii în bani şi în avere îndestuiaţi, care să împarte între diregători, decît dentru sărăcie să să dea după apucări şi cu dări să asupriască pre cei supuşi; că trebirea domnilor ĭaste sămănătura a grélelor dări şi biruri.

22. Nu sintu de bine făcători carii strică altora pentru să fie înduraţi spre alţii. Ţiţer<o, *De officiis*>, 1. . .

Răspunsul lui Tiverie cătră împărătiasa Sofiĭa, cu care arată că domnii ca să fie vrédnici nu le trebuie să strîngă vistériuri şi arată istorie, cu ce tocmală dumnedzău au arătat lui Tiverie, căci ar fi creştin direptu, mare vister în curte săpînd. Cap 3

Această aducere aminte Tiverie cu bună inimă au priimit şi cinste cădzută Sofiei împărătésăi, într-această socotială cu plecăciune şi cu blîndéţă i-au răspunsu:

1. A ţinea în tăriĭa sa clătirea inimii, a cei mari minte ĭaste. Ţiţero, Carte I, <*Ad Quintum fratrem*>.

Audzit-am, preasăninată doamnă fericită, care ai adus şi aducirea aminte priimăscu şi-ţ mulţămăscu ţie pentru sfatul arătat şi cu atîta mai multu cu cît mai mare şi mai cu cercat rod a da sfat ai avut. Că de multe ori să oţărăscu bolnavii de bucate, nu aşea că nu ar hi bune, ce că nu-s bine făcute.

2. Multe trebue să fie întru acel ce piréşte pre altul. Ţiţero, *Vo roavă*, 4.

Şi măcar pentru nemuritoare de binefacerea a lui Dumnedzău, cîte ţie grăind, atîtea mie făcînd, acéstea toate să timplă de folos, carele să aduc de mine întru îndoială, de mirare ţie să nu-ţ pae; întru a lăuda sfatul bunătăţii prea tare deprindem a ne aprinde, iară întru a le face

3. Slobodzenie şie fiecine să aibă poftéşte spre altul, iară spre sine nu va slobodzăniĭa altuĭa. Seneca, <2, *De ira*, 31>.

acelea foarte tîmpavi sintem. Dece céle păzite întru dzisa ta, care unii doamne mari sîntu datorĭu, la toate capetele voroavei tale cu un cuvîntu răspundzu; că lucru cu cale ĭaste ca arătîndu-mi sîngură ce ţi s-au părut (de mine) de faptele méle şi eu ce am urmat în cuvintele tale să-ţ arăt.

Că niceodată, dzici, că n-am cugetat (aceasta) cînd eram în Alexandria să s⟨e⟩ tîmple ca să mă fac a lui Iustin păzitorĭu şi otcîrmuitorĭu împărăţiei, nice gîndul mieu, nice dănăoară a agonisi aceasta, necum a urma, au fostu. Iară eu răspundzu: de ascultam atuncea poronca socotelii, că nu mi s-au cădzut a agonisi atîta vrednicie, necum de atîta suire să cuget. Că puţini sintu adevăraţi carii să învrednicescu a agonisi cu bunătate cea prea mari scară a cinstii şi a vrednicii şi cu multu mai puţin⟨i⟩ carii o ari dobîndi şi cei vrédnici.

4. Atîta ĭaste de mari pofta a stăpîni celor muritori, cît nime nu să socotéşte vrédnic de stăpînie Enea<s> Silvi<us>

5. Cugetul multu nesăţios ĭaste cu acéia căci făgăduĭaşti norocul la mai nalte şi la céle neslobode să întinde <Titus> Liv<ius>, Carte 20

Deci de să cade a sta întru acesta lucru cu gĭudecata simţirilor, adevărat ţie, împărătias⟨ă⟩, îţi mărturisăsc că eu nu numai a agonisi aceasta am cugetat, ce şi că voĭu dobîndi-o nădéjde am avut. De care lucru nu trebue să te miri, că aşea ĭaste potrivit lucru cît, cu cît mai puţin sîntu agonisitele, cu atîta mai multu aliargă (vine) la nădéjde.

6. A poronci <şie> prea mare împăr<ă>ţire ĭaste Seneca, Carte 113.

Ce dzice că ţ-am părut ţie eu om învăţat, care cu frîul înţălepcĭunii méle céle deşiarte rîhnescu să le înfrînedzi, înţălepcĭunea mea că o ai cunoscut tu, răspundzu: ori întru ale méle lucruri, ori în streine; de ai cunoscut în streine, acélea neagonisindu-le nice cu une cheltuĭale, de pururea am fostu ĭubitorĭu de direptate. Că nice unul den muritorii nu-i aşea răscolitorĭu, care cu cheltuĭalele céle între sîne slobod n-ari vrea să-ş agonisască şie nume. De m-ai cunoscut în lucrurile méle deosăbit, caută să nu greşăşti, împărătiasă; că aşea să ştii, nu-i nime aşea sau înţăleptu, sau adevărat, sau la socotială direptu, pre care neîntorsu clătirile sale nu i-ar fura folosul.

7 Stăpîniĭa la cei ce o urăscu, nu la cei ce o rîhnescu Selvi<us Aeneas>, *Istor<ia Boemiei>*, Gl<ava> 57

8. Lesne lucru ĭaste a dărui den strei n<e> Iustin, Carte 36

9 Nime nu trebue să s<e> îmbogăţască cu scădérĭa streină.

Oamenii carii cugetă sus şi avînd norocire, plecată viaţă de pururea întru ostenială că petrec ïaste şi aşea, precum dzice; iară de în vréme ce închieturile trupului a sufletului vase sintu, după cum socotescu eu, trebue cugetele să fie ascuţite şi nalte, ca cu dzicarea să nu să veştedzască oamenii. Că nice dănăoară Alexandru, Pir, Iulie Chesarïul, Sţipio şi Anibal, de nu ar fi îndrăznit la cele nalte, n-ar fi sosit ei aşea înalţi şi putérnici domni şi împăraţi.

10. Cei mai buni dentru cei muritori, céle mai nalte socotescu, Tacit, *Anal<e>*, 4.

11. Inimii blagorodnice ïaste datorie a pofti ce-i mai bun. Cassiod<orius>, 2, Carte 2.

Crede-mă, împărătiasă, că nice a cugetelor măriri, nice vredniciïa inimii, nice trejiïa gîndului nu sintu oamenilor de perire, ce nebunie întru apucare lucrurilor, neînţălepcïune întru a le lucra, îndărăptnicie întru urmare (cu prici şi cu sfădzu împreunată). Că oamenilor aleşi, a să apuca de lucrurile mari nu li să cade întru aceasta să ispitiască vîrtuţile sale, care mintea istiaţă supune, ce întru acéïa care înţălepcïune şi socotială îl învaţă.

12. Să cumpără puteria numai cu bunătate. Clavdi<anus>, 4, 3.

13. Îndrăzneţi face pre oameni nedejduiria. Cassiod <orius>, 3.

Ce dzici că te miri căci banii, carii-s cu atîta nevoinţă de tine şi de Iustin strînşi, i-ai videa de mine că să cheltuesc în curte, ce căci nu trebue mirare îţi răspundzu; că într-o dzi să cheltuesc banii cei strînşi în mulţi ani; că de comorîle céle îngropate în pămîntu cea véche blăstămare radzimă, cu aceste cuvinte grăite de Epimenid:

14. Toate le otcîrmuïaşte rău graba. Stat <ius, *Thebaida*, 10>.

15. Ce au strînsu lăcomiia pierde curviia. Avgustin, <*Sermones*, 50>.

Care nevoinţa a omului lacom au strînsu averi

Va sparge desfrînata direptate a moştinitorïului rău.

Ce dzici căce cheltuïale fac, în scurtă vréme să va prileji, cît nice ce ai împărţi altora, nice ce ai cheltui, nice cu ce ai vieţui, de rămas nemică nu vei avea, la aceasta îţi răspundz: de ai fi avut aşea grijă de agïutorïul celor săraci, precum cu nevoinţă tu şi Iustin a jecui pre cei bogaţi aţi silit, şi tu driaptă de jalobă, şi eu de fapta mïa, de bănat pricină am avut. Iară pînă acmu nemică altă n-am văzut fără

16. Norodului nemică nu-i mai de folos decît să s<e> pliniască triaba domnului. Sariz<beriensis *Policraticus*>, 4, 1

mulți bogați la sărăcie veniți, dentru faptele voastre; și ce-i mai rău, că nice o socotială să faceți pentru sărăcime, cum s-ar putea sprejeni, n-ați avut.

Dzici că multe visterĭuri trebuescu domnilor, ca să stea împotriva vrăjmașilor. Iară eu că trebuescu domnilor bani mulți și nenumărați, de vor fi mîndri, învrăjbitori, neodihnitori și rîhnitori de țărîle streine lor, pentru să-ș imple rîhnile céle neîmblîndzite, mărturisăscu. Că un scopos (sau o proșcă) la caré domnul tiran îș pune socotiala (de cîte) ori de li să cade, ori de nu li să cade, numai ce să să îmbogățască; iară de ĭaste ĭubitorĭu de pace și de bunătate, de ĭaste răbdătorĭu, păcĭuitorĭu și de bunile streine nerîhnitorĭu, d⟨o⟩mnul nice ĭaste nice poftéște să fie. Pentru ce, iar, ca acestui felĭu de d⟨o⟩mnu i-ari trebui multe ca acéstea vistére? Iară cumu-i lucrul voĭu dzice: mai de multe ori în curțile domnilor a greși dă cale bișu⟨gu⟩l avuțiilor, decît a le trebui.

Mai multu nu voĭu răspunde, aducînd alte socotéle; că lucrî⟨n⟩d mai multu decît grăind, mă desfătedzu și așea închid: nice un domnu nu ĭaste carele atîta ari cheltui întru lucrurile bunătății, cît să nu poată a cheltui mai multu; că nice un domnu nu ĭaste carele ar sosi la sărăcie, numai făcînd cheltuĭale ce-s de triabă, ce cheltuind și vărsînd banul în lucrurile ce nu-s de triabă. (Iară de va fi domnul slobod să dea milostenie săracului și să răscumpere robi) prea adevărat să știe că pentru acéĭa nu mai sărac, ce mai bogat să va face. Că această pravilă au lăsat légia creștiniască, că Dumnădzău ispravnicilor săi mai multu într-o dzi le va da, decît ei în doaîdzăci de ani (spre lauda lui) ce ar putea să cheltuiască.

Iară să dzicem aicea de Iustin împăratul, carele împărățind 11 ani în nebunie și în eresa lui Pelaghian, îndărăptnicindu-

17. Cela ce ĭaste mai bun, a face decît a grăi, poftéște. Salust<ius. *De bello Catilinario*>.

18. Nu așea lesne grăescu, ce am grăit isprăvăscu. <Titus> Liv<ius>, 2.

19. Cine ĭaste bogat la Dumnedzău niceodată a fi sărac nu poate. Lact <antius>, 6, 12.

20. Pre care îl face Dumnedzău bogat nime nu-l va putea face sărac. Chiprian, 2, <*Epistola* 2>.

să cu pofta tuturor întru împărăţiia romanilor, muri; a căruia nu mai puţin îi poftiia moarte, de cum îi urîsă toţi viaţa lui. Că domnul, tiran vieţuind, dă pricină lacrămilor a mulţi, iară murind, face rîs aceloraş ce le făcusă plînsu.

Deci murind Iustin, Tiverie Costantin luă împărăţiia, la care cu atîta înţălepciune şi dreptate au stăpînit, cît nime nice la un lucru nu l-au întrecut; că foarte rar să adună în domnu acéstea, care au fostu întru dînsul, adecă de-a tocma dreptate, viaţă sf⟨î⟩ntă şi simţire curată. Că rari domni sintu carii n-ar fi însămnaţi cu une răutăţi.

Pavlu diaconul, Carte ⟨18⟩, *De lucrurile romanilor,* spune un lucru ce s-au prilejit acestui împărat, carele precum pre acéia vréme cu videre de mirat, aşea vriadnic de însămnat.

Fost-au, în oraşul Ţarigradului, curtea împăraţilor romani, foarte scumpă şi vrednică de mărire; şi lăţime împărăţiei, începută pe vrémea marelui Costantin. Şi aşia precum să tîmpla, împăraţii ori răi, ori buni, aşea ori să împuţina, ori să adăogia casăle. Că a domnilor (mari) lăudaţi iaste a stîrpi şi a curăţi răutăţile ţărîlor şi a stăpîniilor sale şi cu case iscusite a împodobi patriia sa.

Şi aşea Tiverie mulţi bani la răscumpărarea robilor, la făcutul casălor de obşte pentru oaspeţi, la zidiria mănăstirilor, la îndzăstratul săracilor cheltuisă şi pentru atîtea cheltuiale ce făcusă vinisă la atîta cît lipsiia cheltuiala mésii împărăteşti; care triabă norocită au fostu că au strînsu, că numai aciia sintu datori domnii pravoslavnici a crede, care au împrăştiiat pentru lauda lui Hristos. Ce de acea lipsă să ruşina împăratul, măcar că mai multu îş socotia de laudă acea lipsă; iară pentru certarea împărătésăi, caré cu greu o suferiia. Oamenilor celor de supărare vătămaţi, nu cu atîta groază le iaste durérea sa, ce deosăbită

21. Tiranul altuia la volnicie iară şie îş sirguiaşte moarte, cum s-au tîmplat lui Cantimir, tiranului.

22. Fieştecăruia i-au dat firea răutate. Propist ⟨ = Propertius⟩, 2, 23.

23. Nime fără greşală nu trăiaşte. ⟨Ambrosius, *In epistulam beati Pauli ad Romanos, 5*⟩.

24. Nice o biruinţă nu-i mai mare decît a înfrîna răutăţile. Sen<eca, *Quaestiones naturales*>

25. Oroşanului bl<a>gorodie iaste a cugeta créştirea patriei sale. Cassio<dorius>, 3.

26. Frumuséţea avuţiei nu iaste întru pungi, ce întru agiutorinţa săracilor. Filon, <*Vita Josephi patriarchae*>.

27 Lipsa cu atîta să ivéşte, cu cît să ascunde. Ţiţero, <*Pro Roscio Amerino*>

28. Zavistia iaste a batgiocuri de céle ré-

cît ĭaste vrăjmaş dẹ cap bucuriĭa dentru céle fără de folos.

le şi a să războli de lucrurile céle voioase Stat<ius>, *Thev* <*aida*>, 2

Vrînd aşea, întru una de dzile primblîndu-să Tiverie pren palaţi, vădzu în părdosala casii o tablă de marmure, în caré era tiposită crucea Domnului şi Mîntuitorĭului nostru Hristos. Şi chemînd pre oarecarele den cei de casă, au poroncit dzicînd: curund să ĭai acea piatră, pe care-i tiposită crucĭa Domnului Mîntuitorĭului lumii; că crucĭa cu caré ne apărăm fruntea noastră şi piepturile, ca să fim fără grijă de vrăjmaşi, a o călca cu picioarele nu să cade.

29 Orice împarţi beséricilor ţie strîngi Sid<onius Apollinaris>, 8, 4

Luînd şi rădicînd tabla, nemică nesocotind meşterul a fi suptu dînsa şi altă tablă suptu acéĭa, iarăşi cu acela sămn, caré scoţindu-o de afund, află acolo prea mare comoară îngropată, avînd mai multu de o sută de mii de aur. Şi aşea Tiverie, împăratul cel bun şi milostiv, celui preabun şi preamare, lui Dumnedzău mulţămind, încă mai îndurat de cum au fostu s-au făcut; că toţi banii acĭĭa i-au împărţit la săraci şi la mănăstiri.

30 A dărui ceva lui Dumnedzău a lua ĭaste <Grigorie de> Nazianz, <*Orationes*>, 23

Aicea să va arăta cu ce tocmală domnii şi cei mari sintu datori a să purta spre femeile sale şi cum să să deprindză copiii săi. Cap 4

De cinstea însurării (a lua muĭare) a căriĭa soţie precum celor supuşi ĭaste cu vrére, aşea între domni de triabă a fi să pare. Între toate prieteşugurile vieţii aceştiĭa şi tovărăşiile mai mare ĭaste viaţa bărbatului cu muĭarĭa-ş, într-o casă viețuind împreună; că celoralalte tovărăşii pricina ĭaste voĭa, iară aceştiĭa, voĭa şi de triaba. Că unde vei afla astădzi pre pămîntu pre leu aşea de cumplit, şearpe aşea de veninat, vipere aşea de otrăvită, panthera aşea de straşnică, dobitoc aşea de singur,

1 Nice o împreunare n-au fost nice dănăoară mai sf<î>ntă, decît împreunarea bărbatului cu a muerii Plutar<chus>, *Erit* <=*Erotica?*>

carele măcar o dată într-un an s-ar împreuna între sine, bărbat cu fămééa? Că dobitoacelor măcar că socotiala spre a vieţui le lipséşte, iară de la fire ĭaste dat împreunării şi prin naştere cu poftă să-ş păzască niamul. Şi aşea numai întru acesta singur lucru mai mare hulă agonisăscu oamenii, decît laudă vieţuitoare dobitoacele, a cărora femeile îndată după ce să simtu îngreuĭate cu roadă, mai multu împreunarea bărbaţilor nu vor.

2. Viaţa noastră prin împreunare să ţine Theofil <actus>, *Efes<eni>*, 5

Iară într-altele după felĭurile niamurilor mai mare despărţire ĭaste între oameni, cu care unii să despartu de la alţii, adecă că sintu depărtaţi cu locurile, cu limbile, cu legile şi cu obiceaĭurile; iară întru aceasta toţi să tocmăscu a avea soţie împreunării, pentru că toţi priimăscu însurăcĭunea. Şi *Sfintele Scripturi* ne învaţă că nemică de la zidirea lumii nu-i mai vechĭu lucru decît însurăcĭunĭa; că în care dzi s-au zidit bărbatul, întru acéĭa dzi s-au făcut în raĭul pămîntescu cu muĭarea. Ia⟨r⟩ scriitorii cei vechi, aşea grecii cum latinii, cu multu şi mare laudă au împodobit însurăcĭunĭa (iară nice dănăoară mai multu de atîta n-au putut nice a dzice, nice a scrie, precum ne arată noao ispita în toate dzile). Şi noi lăsind cele mai pe deasupra, să culégem céle ce-s de triabă.

3 Ce ĭaste mai dulce dat de firea niamului omenescu fără cît de cei ai săi, a fieştecui feciori. Ţiţero

Cinci lucruri bune bărbatului înţăleptu, luînd gĭugul însurăĭunii, carele sint să aştepte, putem mărturisi.

Întîi binele însurăcĭunii ĭaste aducirea aminte de feciori (sau pomenire de feciori), care, murind părinţii, rămîn feciorii următori. Că după cum dzice Pithagora, că tatăl, ducîndu-să dentru această viaţă, dacă lasă feciori următorĭu în casa lui, nu să poate numi acel tată bătrîn că moare, ce că întru feciori întineréşte, fiind feciorul moştinitorĭu şi cărnii şi averii şi a pomenirii părinţilor. Că ştiută ĭaste povéstea véchi şi la toţi în voroavă că mirosul mirosurilor pîinĭa, dulceaţa dulceţilor sarea şi drago-

4. Certarea părinţilor nu ĭaste den ură, ce din dragoste Fulgu < = Fulgentius>, *Voroav<ă despre Sf Ştefan>*

stea dragostii feciorii că sintu. Că, să mărturisăscu adevărul, nice o dragoste mai mari după fire nu-i, decît dragostea între părinţi şi între feciori. Că de arată vréo groază părinţii spre feciori, acéĭa nu den urîcĭuné purcede, ce de vreme că den dragostea cu caré arde părintele spre fecior, nice un lucru întru dînsul de hulă să vadză a suferi poate.

5. Nice o plecăciune nu-i aşea de mare, carĭa nu s-ar atinge de dulceaţa laudei Vales. Ben. <=Valerius Maximus>, 8, 15.

Nu numai oamenii ce au minte şi dobitoacele, ce şi buruĭanele verdzi şi lemnele de păduri şi de casă, traĭul său nedespărţit întru alte lemne cît pot apără. Dentru aceasta deşchis să véde că mainte de ce-ş dau roada de hrană, întîi săminţile şi sîmburii spre asămănarea vecinică să furmuĭaşte. Iară că dentru povoaţa, care ĭaste firĭa, oamenii în viaţă laudă şi după moarte pomenire poftesc şie, lauda dentru faptele cele mari că trebue să să gătedză, iară pomenire întru feciorii cei buni şi direpţi că trebue să să lasă dzic. Că feciorii dentru alte femei, sau ţiitori, ce sintu născuţi cu păcate, cu urît să păzăsc.

Al doilea bine a însurăcĭunii ĭaste a să păzi întru curăţie despre curvie, de care greşală că să feréşte şi să apără omul multu trebuĭaşte să să socotiască; că cei curvari şi spurcaţi nu numai dentru izvodirea legii creştineşti între cei păcătoşi să numără, ce şi la multe noroade defăimaţi s-au socotit.

6. Însurăcĭunea prea fără grijă legătură ĭaste tinerélilor Plut<archus, *De fortuna romanorum*>, 14

Solon Salaminul, întru acele ce-au dat pravile athineilor, preacumplită certare au legat, ca toţi să fie însuraţi şi să să feriască de curvie, aşedzînd într-acesta chip pediapsă: feciorul născut din curvie rob de obşte să fie oraşului. Iară rîimlénii, precum în toate lucrurile era de sine socotitori, pre table 12 pravile au aşedzat ca cei ce-s dentr-alte femei născuţi (sau feciori de curvă) să nu fie moştinitori bunurilor părinţăşti.

Sehin oratorul, izgonindu-să den Athina, după ce vini la Rod, nice într-un lucru mai mult nu s-au nevoit, fără numai a da sfat rodiĭanilor să-ş ĭa muieri şi să să părăsască

7 Care părinte îş urăşte feciorii săi şi rău acela ĭaste şi nici dănăoar<ă> nu va sfătui bine ţara Es-

de deprindirea cu ţiitorile sale. Că acei varvari fără numai ciîa ce otcîrmuîa slujbele obştii avea mueri direpte.

Ţiţero, întru oarecare carte spune, precum Marco Porţie Cato, fiind domnu sfatului, nu slobodziîa să să facă ispravnic călăreţilor Ruf, unchîu-său, măcar că acea cinste îi alesése lui sfatul, dzicîndu-i că ar avea ţiitoare şi că nemărui nu să va da isprăvniciîa oştiască, nice dănăoară, carele nu va avea muîarea sa, cu nuntă luată.

Deci, de vreme ce noroadele şi păgînii aciîa întru atîta cinste nunta, iară curviîa întru atîta ură au avut, cu cît mai multu creştini de aceasta trebue să fie cu grijă şi cu socotială pregîur sine; că noroadele păgîne, fără defăimare, de nemică de altă nu să temea iară creştinilor fără defăimare şi de pediapsă trebue să să tiamă.

Aşeadar, pentru că de triabă îaste şi mulţămire niamului şi că să biruescu oamenii de pofta curviii, singur adevărul strigă: îaste mai cu cale să-ş îa muîare cu nuntă, ca să aibă grijă de sămînţa sa, decît şi cele de folosuri să le verse şi simţirea cea din lontru să vatăme şi să o slăbască cu deprindirea ţiitorilor. Că de multe ori să tîmplă de pentru dragostele deşîarte oarecare némeş atîta să cheltuiască de multu şi să petriacă, cît ari îndestula cea cu cinste de hranna muerii sale şi a copiilor săi.

Al triilea bine a nunţii îaste lauda şi cea cuvioasă tovărăşie, care să face între cei împreunaţi cu nunta. Filosofii cei vechi, mărturisind (hotărînd) pre om, ce ar fi dzic că îaste hiară, cu firea sa obştiută (adecă de obşte), soţitoare (sau tovărăşitoare) şi rîdzătoare. Deci, omul, carele osăbit şi singur a fi poftéşte, că ar fi fără minte socotescu. Fire blîndă şi minte plecată întru oameni poftim, întru céle vieţuitoare lăudăm; că dobitocului siriap şi omului necinstit şi turburătorîu, oricîa mîncare i să dă, rău să adună şi piîare. Omul îute, neîubi-

him < =Aeschines, *Contra Demostenem*>

8. Folosul de obşte a tovărăşii prea mare legătură îaste <Titus> Liv <ius>, Carte I

9. Precum singuri întru ură îaste, aşea întru dulceaţă îaste, pofta tovărăşiei îaste Sen<eca>, Carte 9.

toriu de adunare și de tovărășie, de ce folos ar putea să fie norodului nu vădzu; că de vor ședeà singuri închiși în casăle sale, în scurtă vréme va peri acea republică.

Această voroavă să îndreptiadză împotriva celor neînsurați, celor rătăcitori, carii n-au cuprinsu nice un niam a vieții sale; de 40 sau de 50 de ani au trecut, oțărîndu-să de nuntă, pentru să îmble rătăcit întru răutăți în toată viața sa.

10. Ceia ce gîndéște pururea, nu face nemică. <Proverbium.>

Grozav și pobrăzit și încă de vătămarea simțirii cei den lăuntru sintu aciîa carii nice un hotar nu-ș pusă întru alegirea feliu vieții sale, să fie ori însurați, ori opriți să fie, sau de lume, sau de besérică; ce precum plutirea apei, așea ei năvala curviei pururea urmadză.

11 Cînd te îndoești de cini ai fi, acmu poți să fii nemică. Mar<tialis>, 2, 64

Între cele mai lăudate și mai sf⟨i⟩nte tovărășii într-această viață îaste adunarea la un loc a bărbatului cu a muerii, întîi de va fi acela cîștigat muîare întru bunătate aliasă. Că muîarea blagorodă și credincioasă răsipéște voile céle réle a bărbatului, de carele să învăluîaște și slujbe cu care s-ar agîutori arată. Cînd îaste muîarea bună și bărbatul care îaste înțăleptu, amîndoi să să lége întru dragoste, adevărat cu cali îaste; că de vréme ce tot prepusul de la sine depărtiadză amîndoi și zăloage au amîndoi de obște, nu poate fi să nu trăiască între sine foarte cu tocmală bună. Și căci multe am cetit sau am vădzut, îndrăznescu a dzice. Că unde să tîmplă bine între bărbat și între muîare, nu numai să să numască buni adunați, ce și preasf⟨i⟩nțiți oameni a să numi pot; că atîta sintu de mari sarcinile nunții, cît a să rădica fără prea mare agonisita nu s-ari putîa.

12. Ținută la un loc credința face dragoste Lac<anti>u<s>, 3, 20.

13. Cădzind bărbatuli n mîhniciune, prea cu folos mîngîîare îaste feméîa <Grigorie de Nazianz, *Ad Olympium*.>

Împotrivă dar să pot și să cade a mărturisi aciîa carii cu nenorocire sîntu adunați, căci nu tovărășiîa sf⟨i⟩nților, ce tovărășiîa diavolilor îi vom numi. Că muîarea măritată după bărbat rău, că ar avea pe dracul în casa sa să socotéște și bărbatul,

14 Muîarea atunce sa socotîaște a fi stăpîn, cînd va face împotriva bărbatului său voîa sa Sarisb<eri

căruia să tîmplă muiare rău obiciuită, acela să știe că au luat iadul între păreții casii sale Că femeili réle mai réle sîntu decît pedépsăle iadului; că în iad pedépsăle numai pre cei răi îi muncescu, iară muerile cele neîmblîndzite, așea pre cei buni, cum pre cei răi îi căznesc.

ensis Policraticus> 8, 11

Ce, ca să tixăscu ce am aședzat între bărbat și între muiare, cei cu norocire adunați cu nunta, că iaste adevărată și stătătoare dragostea dzic și mărturisăscu; nice pre alții fără de aceștea deplin și trainici priiateni nu trebue a-i numi. Că ciialalți priiateni și de aproape de ne iubăscu acmu pre noi, mai pre urmă ne vor urî, sau mainte ni-au urît; de ne iubăscu de față ne urăsc nefiind de față; de ne îmblîndzăscu cu bună voroavă, cu faptele réle ne vatămă. Și așijdiria, în lucrurile céle fericite ne iubăscu tare, în cele împotrivă ne liapădă și ne părăsăscu; iară între cei direpți și vrédnici adunați acestea nu să află. Că ei între sine în casă și afară, la fericie și la nefericie, la avere și la lipsă, de față și nefiind de față, aflîndu-să întru bucurie ori întru mîhniciune, să iubăscu. Care de nu fac, a face, adevărat, datoriu sîntu. Că așea bărbatului spre muiare și muerii spre bărbat a fi cu un suflet să cade; că de-l doare pre unul călcîile, iară pre céialaltă o doare la ficați.

15 Dragostea nunteí pre toate dragostele trebue să întriacă Aftem < = Artemi dor>

16 Însurîndu-să, nu numai fericiei, ce și norocirii tovarăș să fie Iustin, Carte 23

Al patrulea bine a nuntei iaste pentru căci iaste mai mare a bărbaților și a muerilor împreunați, decît hărniciia și cinstea celor neînsurați. Multe legi, în vacul cel vechiu și cîteva feliuri s-au făcut întru cinstea celor adunați cu nunta. Că Foroniiu în legile care au dat eghipténilor, aședzînd grea certare au poroncit ca nice unul neînsurat să nu să pue ispravnic, nice pre o slujbă; că acela carele n-au învățat casa sa a o chevernisi, rău va otcîrmui republica dzice.

17 Cela ce va fi de pururea neprila ten socotélelor sale, cum vei nedejdui să fie priiatin lucrurilor streine? Țițero, *Eron* <=*Ad Herennium*> 4

Solon Salaminul, în legile athinilor, au

dat sfat orăşenilor cu de bunăvoe să-ş ĭa mueri, iară pre povăţuitorii (şi pre ispravnici⟨ĭ⟩) carii era mai mari în oşti, şi fără voe a să însura îi siliĭa, dzicînd că oamenilor fără mueri, cei cu curve, rar le dau dumnedzăii izbîndi.

18. Nu mă poci face a crĭade să fie de folos acela oraşului, pre carele îl vădzu în casă desfrînat. Val<erius> Max<imus>, I, 2.

Licurg, domnul lachedimonilor şi vestitul aşedzătorĭu de lege, hatmanilor oştilor şi popilor beséricilor mueri să-ş ĭa au poroncit; că jirtvele celor însuraţi mai bine priimite sintu de dumnedzăi, decît a celor neînsuraţi.

Plinie, carte⟨a⟩ în care ceartă pre Falcon, priĭatenul său, căci ar vieţui neînsurat, dzice că véche era légĭa romanilor ca poroncitorĭul, pretorul, cercătorĭul, pîrîşul şi ispravnicul călărimei, nime să nu fie neînsurat, că dzice: diregătoriile dintre a cărora chivernisiri spîndzură mîntuirea norodului nu să cade să s⟨e⟩ las⟨e⟩ suptu putérĭa celor tineri, neînsuraţi; că omul carele nice muĭare, nice copii drepţi în casă nu are, nice o cinste nu poate să aibă în republică.

Plutarh întru carte carea o au făcut pentru lauda nuntei spune că preoţii rîmléni, însuraţi, nu slobodziĭa pre cei tineri, nefiind încă însuraţi să şadză în besérică şi fetele nemăritate înaintea uşilor îş făcea ruga sa şi numai celor însuraţi li să cădea a face rugă, şedzind şi neplecaţi, iară cei tineri şi cei văduvi îngenunchéţi să ruga.

19. Muĭarea bună mare clipală ĭaste spre fericiĭa bărbatului Xenofont, <*Oeconomicus*>.

Plinie în cartea la Fabat strămoşul, pomeneşte precum Avgustu împăratul au avut obiceaĭu de nice celui tînăr, neînsurat, să-i pue scaon nu poroncie, nice pre cel însurat, stînd, să grăiască nu suferiĭa.

Plutarh, în cartea *De laudele muerilor,* dzice că fiind mai mulţi cu ţiitori în Corinth, decît însuraţi, făcusă mari pravile cum bărbaţii şi muerile carii nu ar fi cu nuntă şi n-ar avea copii şi săminţie, să nu aibă îngropare după moarte.

Aicea scrie pentru nunta, precum de multe ori liagă priïateşug între nepriïateni. Cap 5

Acéstïa dară, carele li-am numărat şi altele prea multe dovéde, carele a le pomeni le trec, deschis arată cît ar fi împreunarea nunţii, caré nu numai den simţirïa cea den lontru radzimă, ce şi de acélea ce să cuvin cinstei. Dzicem, dar, că al cincilea bine dentru nunta ïaste pacea şi împăcarea cu nepriïatenii, făcîndu-să legătură de împreunări; că atîta ïaste de mare oamenilor întru această viaţă pleonixia şi lăcomiïa, atîta de mare netrebuire şi răutate, cît prea puţini ari petrece vacul fără învrăjbire şi nipriïateşuguri. Că acéïa ïaste deşărtarïa noastră, cît de ne aflăm întru o mie de tîmplări a neprieteşugurilor, abiïa de găsim o vreme de făcut împăcare. Deci că ïaste această aprindirea oamenilor, acéste nevoinţă, acéste pofte şi suspinuri nu aşea mă mir pentru că ar avea puţini priïateni, ce căci ar avea mulţi nepriïateni; că unde să arată nedejdea de folos, nice prieteşugurile, nice rudenii, nici vecinătate, nice lege nu să socotéşte; ce nesocotind simţirea şi fără ruşine fieştecine slujeşte alor sale adaogere, măcar că ar vătăma folosurile ale aproapelui său. Ce loc de priïateşug să va da între doi mîndri, dentre carii unul să să înalţă sîleşte, altul să să plece nu priimeşte? Ce prieteşug poate să fie între doi zavistnici, den carii unul acélïa ce moştinéşte altul rîhneşte? Ce prieteşug poati să fie între doi lacomi, dentre carii unul nemică nu îndrăznéşte să cheltuiască, altul strîngînd, adunînd, nice dănăoară nu să satură?

1. Tovărăşiïa oamenilor lăcomiïa o au răsipit. Senec<a>.

2. Mîndriïa ïaste rădăcină tutur<or> răutăţilor şi a morţii aprindire. Sarezb<eriensis Policraticus>, 3, 3.

3. Întru obicéïurile despărţite nu poate fi prieteşug. Amvros<ie>, 3, <*De officiis ministrorum*>, 16.

Măcar că am cetit multe, sau că am videa multe, măcar că am petréce multe, nice vom videa pre nime, nice vom audzi pre nime fără de nici un priïaten. Ca oamenii sintu sau răi, sau buni. De sintu răi, de pururea sintu cu ură celor buni;

4. Nice un lúcru nu-i careli ari sta împotriva dragostii. Sariz <beriensis Policraticus>, 7, 14.

de sintu buni şi înţălepţi de pururea să vatămă cu goana celor răi.

Mulţi dentru filosofii cei vechi au petrecut parte bună den vréme (mulţi bani au cheltuit) şi încă şi ca somnul s-au viclenit pre sine, cu cercarea socotelelor cu ce s-ar putea aduce la împăcare nepriĭatenii şi cum s-ar putea aduce întru dragoste. Den carii unii au dzis, spre a strica prieteşugul, învrăjbirile multu foloséşte lungimea vremii; că multe carele nu le poate socotiala lecui, cu lungimea vremii să îmblîndzăscu. Alţii au dzis că spre împăcăcĭunea nepriĭatenilor multu folosescu darurile; că cu banii nu numai inimile mor (şi înfemeĭaţi) să înduplecă, ce şi céle prea tari stînci (şi pietre) să rumpu. Alţii au dzis că ĭaste prea bun liac ca să să pue la mijloc priĭaten, întîi de vor fi oameni preaînţălepţi şi cu minte; că oamenii cei cu rostul ruşinos şi cu inima blagorodnică să ruşiniadză de banii ce li să aduc, iară cu rugămintea celor buni să moae.

5. Tuturor celor răi sfîrşitul de la vréme vine. Sem<mach-us>, Carte 3.

6. Dzua rănéşte, dzua lecuiaşte. Petrar <ca>, 5. Senel <= Senilis>, 6.

Iară socotindu-să toate mijlocile şi toate lucrurile de împăcare, între sine nepriĭatenii cumpănindu-să, nemică mai ales, nemică mai desăvîrşit nu-i decît legăturile cu nunta. Că atîta de mare ĭaste podoaba tainei cununiei, cît între noi naşte noaă priĭateşuguri, iară întru alţii cele vechi nepriĭateşuguri le răsipeşte.

Pre cînd au trăit rudeniĭa între Iulie Chesarĭul ca un socru, şi între Pompeĭu cel Mare, ca un ginere, nice o sfadă şi ură între amîndoi nu s-au făcut; iară după pierdzarea lui Iulie, despărţindu-să Pompeĭu de casa lui Iulie, acéliĭa vrăjmăşii de cap stătură între dînşii, cît pre urmă mari războae s-au aţiţat între dînşii şi s-au făcut şi îş pusă capul Pompeĭu; şi fără voĭa lui şi lui Iulie Chesar, fără vréme i s-au hotărît viaţa.

De n-ar hi schimbat sfatul său orăşénii Rîmului, răpind den cîmpu fetele sabinelor,

7. Cărora le<-au> dat trupuri, dea-le şi

bărbaţii (rîmleni) perire numelui de roman acéĭa faptă ar fi adus. Că s-au fostu gĭurat sabinei precum strîmbătăţile lor, pentru fetele sale, sau cu izbîndă, sau cu pierdzarea capetelor vor răscumpăra. Iară aşedzîndusă tocmala nuntelor, amîndoao noroadelor cu \ prea mare dragoste fură legate; că romanii, fetele sabinilor ce le răpisă den cîmpu, cu nuntă le luară şie mueri.

inimi! <Titus> Liv<ius>, Carte I

8. De mulle ori dentru începătură rea naşte mari prieteşug. Tizinl <=Terentius, *Eunuchus*>, 5, 2.

Care ari putea fi despărţire mai mare, decît a lui Dumnedzău cu omul, prin păcatul (lui Adam), de la sine înstreinîndusă. Iară nice au fostu, nice va fi mai strînsu decît între dînşii prieteşug; nu pentru altă pricină, fără cît cu mijloc de mirat a împreunării, cu care Dumnedzău om şi omul Dumnedzău s-au făcut. Şi pentru orînduiala şi întărirea nunţii, fiĭul lui Dumnedzău au avut să fie maică-sa logodită. Şi aşea, pe urmă şi la nuntă au fost, la care nuntă apa în vin au prefăcut, precum astădzi cei nenorociţi nuntaşi prefac vinul în apă.

9. De nu ar hi priimit cuvîntul să să facă trup, nici un trup nu s-ar fi putut îndrepta. Lio <=Leon cel Mare>, Cartia 97

Nu grăim aice de preoţi şi de cei a besericii, nice de aciĭa carii pentru dumnădzăiri petrec viaţă în singurătate. Că aceĭa, fugînd de desfătările lumii şi alegîndu-şi viaţă fără grije, sufletele sale le închină lui Dumnedzău şi trupurile sale ca nişte jirtvă priimită lui Dumnedzău le dau. Că cele ce să lucra în sinagoga jidovască nu să priimăsc a fi în legĭa creştiniască; că jidovii pîrci şi viţăi gĭunghea (făcînd jirtvă), iară creştinii nu altă ce suspinuri şi lacrămi jirtvăscu lui Dumnedzău, din inimă smerită şi zdrobită.

10. Poftele a pătimi şi a nu să birui, acelui într-ales bărbat şi desăvîrşit să cuvine. Amvros<ie> I, <*Corintheni*, 7>

Deosăbind, dar, pre aciĭa, ca pre nişte oameni deosăbiţi a lui Dumnedzău, că ĭaste sfat sf⟨î⟩nt şi lăudat dzic şi mărturisăscu, a priimi taina cununiei, măcar că toţi din vrére priimăscu. Iară domnilor şi celor mari a priimi şi de triabă ĭaste; că domnul ce ĭaste fără de roadă, de nu are cuconi, rămîne la cei supuş în mare grijă şi mîhniciĭune.

11 Prea mare perire ĭaste a stăpîni streinul, că asuprială să face şi mare stricăciune de volnicie Dirlan <=Ditmarus>, Carte I

Plutarh întru învăţăturile însurăcĭunii dzice precum era la lidi legĭa foarte sf⟨î⟩ntă că craii şi diregătorii cu tot deadinsul să fie însuraţi. Care lege aşĭa de tari să păziĭa, cît de muriĭa d⟨o⟩mnul, lăsind fecior măcar că cu vîrsta ar hi fost vrédnic de otcîrmuire, iară nu să punĭa la cîrmă întîi, pînă nu să însura. Şi ce era mai multu, că în care dzi muriĭa muĭarea, deodată cu moartea ei şi cîrma şi cinstea crăiască părăsiĭa, cît de rămînea craĭul multă vréme văduv, multă vréme era şi fără crăie.

12. Ochii tuturor pre domn radzimă. Ţiţero *Sluj<be>*, 2.

De vreme ce domnii sintu puşi în loc ales şi că ar prăvi pre toţi şi să prăvăscu de toţi spre cinstea vieţii şi contenire sintu datori, care nice cum a arăta nu vor putea, de nu să vor însura cu nuntă; că supărîndu-să la cea de pre urmă de curvie, va trebui (sau să piară casăle orăşenilor sau în crîşme să petriacă necinsteşe). Şi aceasta cu ura şi cu ocara cum a sa, aşea şi celor de aproape şi cu mare scădére şi pagubă vieţii.

Pentru muerile de cinste, ales doamnele datore sintu să asculte de bărbaţii săi şi bărbatului a să stăpîni de muĭare grozav lucru şi de ocară ĭaste. Cap 6

Foarte multă vréme au şi asudat şi au cheltuit şi încă şi cărţi multe au scris oratorii cei vechi, mărturisind unii stăpîniĭa bărbatului la muĭare să rămîe, iară slujba bărbatului că s-ari cuvini socotiĭa. Şi aşea cînd unii vredniciĭa bărbatului laudă, alţii slăbăcĭunea muerii apără; la acéle fără cale lucruri au socotit, cît cu multu mai cu cinste lĭ-ar hi fostu de ar hi tăcut cu voroava şi cu scrisoarea. Că nu poate hi să nu greşască scriitori⟨i⟩ a scrie acélĭa, aşedzind cu cugetul nu acélĭa carele le arată socotiala, ce célea ce li să pare că s-ar

1 Nu să poate intemeĭa mincĭuna fără de răsipa adevărului. Tertul <lianus>, *Adversus Marcionem*, 2.

2. Muerile au acélaş cu bărbaţii fire.

tocmi părérea. Cu ciĭa ce apăra părţile muerii, fiind muĭarea tot dentr-un féliu de trup şi suflet cu bărbatul şi că ari avea socotială de potrivă ca şi bărbatul, că ari avea viaţă şi moarte de obşte cu bărbatul, că ari naşte nu mai puţin decît bărbatul, a trage firea li s-au părut a dzice, cum nice o stăpînie bărbatului asupra ei (de cum să fie a ei asupra bărbatului) nu să cade. Că nice ĭaste cu cale ca pre aciĭa ce i-au făcut firea (cu minte) slobodzi, să-i facă vreo lége robi şi supuşi.

Aşijdirea dzicea, arătînd această dovadă, cum pentru înmulţirea rodului omenescu au făcut dumnedzăii toate lucrurile. Aicea cĭa mai mare parte a femeii ĭaste, decît a bărbatului; că bărbatul numai cu puterea a naşte ĭaste vrédnic şi aceasta fără grijă şi den afară de osteneală, iară fămeĭa cu grije a naşte pruncul şi cu osteneală şi cu supărare a-l hrăni. Şi aşea, neomeniĭa cĭa de pre urmă şi mai multu cumplire ar fi pre femei, care din pîntece cu grijă au născut, care cu ţiţele cu prea mare supărare şi grije ni-am aplecat, în loc de slujnice să le avăm.

Către acéstĭa dzicea că bărbaţii fac scorniluri, aţiţă vrajbe, fac războae, arată neprieteşuguri, poartă arme, singe omenescu varsă şi de tot féliul de turburări aţiţă. Iară femeile de acéstea, de toate, sintu nevinovate; că nice scornituri nu priimăscu, nice tăeri fac, nice ţin calea, nice armă poartă, nice singe varsă, ce de cîte videm că sirguescu bărbaţii la sfadă, ĭale la slujbă şi la hrană mărgu. Ce de vréme ce ĭaste aşea, să slujască bărbaţii, de carii să împuţiniadză oraşul mai cu cale ĭaste, decît femeile, de la carele să sporéşte créştirea oraşului. Că nice o lege, nice dumnedzăiască, nice omeniască, nu poroncéşte bărbatului nebun şi muerii înţălepte slujnică sau supusă să fie.

Această părere priimind şi cu această

3. Dreptatea în pricină de potrivă giudecată cére. Ţiţero, ⟨*Topica*⟩.

4. De trei ori aş vrea suptu armă să mă vădzu, decît o dată să fiu supt ascultare. Varon, 5, ⟨*De lingua latina*⟩.

5. Muĭarea mai puţin îndrăznéşte decît bărbatul.

6. Ce lucru rău ar fi cînd ari chivernisi muĭarea înţăliaptă viaţa bărbatului tînăr. Plut⟨archus, *Erotica?*⟩.

socotială împluți fiind aheii au avut obiceĭu de ascılta bărbații și muerile poronciĭa. Însă cu această tocmală, precum dzice Plutarh, de veselie au fostu; că bărbatul să măture casa și să o curățască, așternutul să aștiarnă, haina să spele, masă să pue, bucate să facă, apă să aducă, iară muĭarea triaba casii să poarte, negutitorie să isprăvască, bani să agonisască, iară mîniindu-s⟨e⟩, nu numai cu cuvinte réle ocărîĭa și îmbăla pre bărbat, ce și mînule rădica, de-l loviĭa (și-l certa). Den ce au eșit veche povéste de mulți cetită și de puțini înțăliasă, adecă viață ahaică, de să lăsa vreun bărbat în Rîm să să stăpîniască de muĭare, îl ocărîĭa vecinii lui.

7 Aședzămînturile carele închid în sine pricină grozavă nu trebuescu ținute.

Plinie, întru oarecare carte, prea tare ceartă pre Fabat, priĭatenul său, că ar avea muĭare caré întru toate și peste toate l-ar stăpîni pre dînsul și cum că fără voĭa și știrea ei nice a scrie nemică n-ar face; a cărue lucru în nehărnicie și împuțiciĭune, ca să adaogă mai multu și să-i arate la ochi, la sfîrșitul cărții dzice: foarte îmi pare rău căci tu, unul, numai, în Rîm urmedzi viață ahaică.

Iulie Capitolium dzice că vădzind Antonie Caracala o fată perșe foarte frumoasă și neputînd-o dobîndi pre dînsa i-au gĭuruit că, de va mérge după dînsul, va viețui viață ahaică cu dînsa. Ce mai cu mare înțălepciĭune ĭa la răspunsu, decît el la cerșut și la gĭuruință, i-au arătat dzicînd că ĭa a să mărita nice poate nice va, că s-au dat călugării⟨i⟩, în mănăstire închinată; și mai bine poftéște slujnică dumnădzăilor, decît stăpînă oamenilor.

8. Nu trebue a să socoti ce s-au lucrat în Rîm, ce ce s-au cădzut a lucra.

Într-altu chip au avut obicéĭu parthii și trachii, la carii așea era de eftine muerile, cît pre dînsăle nu într-altu chip, ce ca pre slujnice le avea bărbații, așea de fără măsură voe avea, sau, ca să dzic mai adevărat, după ce făciĭa 12 copii muĭarea, oprind copii⟨i⟩ în casă, vindĭa muĭarea afară; și

cîte odată priimind copiii vîndzarea mumei sale, sau cu schimbu, cu alta mai tînără, schimba. Cu care obicéĭu bărbatul, ca cînd ar fi întinerind; că pre muerile carele-îmbătrînisă şi nu făcusă copii, de vie le îngropa, sau în chip de roabe, slujind, le ţinĭa.

Dionisie Halicarnasul spune că avea obicéĭu lidii şi cu midii, muerile în casă şi bărbaţii afară, sta de poronciĭa. Iară eu, cu ce minte supţire a sa, s-au putut ţinea acea pravilă nu vădzu. Că nice muĭarea afară din casă a eşi că i să poată ei poronci de bărbat, nice bărbatul să între în casă streină să poroncească muerii, nu era cu cale.

9. Dacă nu eşti popă nu te îmbrăca în falon.

Licurgu, dătătorĭul legilor lachidimonilor, au făcut poroncă, bărbaţii afară din casă să aibă grije, iară muerilor să împărţască, să orînduiască şi să păzască. Cu această socotială Licurg, om preaînţălept, osteniala între bărbat şi între muĭare au împărţit; iară stăpîniĭa bărbatului neclintită să fie i-au lăsat. Că de vom să mărturisim adevărul, ca o mirare neaudzită ĭaste să poroncească muĭarea mai multu în casă, decît bărbatul.

10. Muerile cu bărbat unite, nu i să cade a dzice: fac ce mi-i voia cu al mieu, căci nice ĭa nu ĭaste a sa, ce a capului său. Avgust⟨in⟩, Carte 109.

Întru preasf⟨î⟩nta credinţă, creştiniască, nice o pravilă, nice dumnedzăiască, nice omeniască arată să să cinstiască mai puţin bărbatul decît muĭarĭa; iară ce au vrut o samă de filosofi să mărturisască, cum şi noroadele să aşedze unele, care mie nice a le lăuda, nice a le priimi nu mi să pare. Că nemică nu-i mai surd lucru, nice mai deşărtu a fi poate, decît stăpîniĭa muerilor, caré nu li s-au dat de fire, cu vreo pravilă omeniască să să radzime de dînsăle. Că muerile sintu slabe, fricoase, singure, fără socotială de dînsăle, gingaşe şi (mai multu decît bărbaţii) să poroncească nu întru îndestul învăţate (şi neharnice) ispita mărturiséşte. Că la otcîrmuirea lucrurilor, nu numai ştiinţă şi ispită, ce şi tărie (şi inimă),

11. Rău să lucriadză în cas⟨ă⟩, de va tăcĭa cucoşul, să cînte găina. Adag⟨iu⟩.

12. Cu gĭudeţul firii cei mai mari poroncĭaşti celor mai mici. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 1.

13. Mai mare vrednicie ĭaste întru partĭa bărbătiască.

la apucarea lucrurilor mari înțălepcĭune a le cunoaşte, putére a le face, grije de a nu le părăsi, răbdare a le suferi, agĭutorință a le sprejeni toate şi, dentru toate, deosăbită a inimii trezie (şi de față credință) de a le face acélĭaşi să arate. Căci, dară, a lua stăpîniĭa bărbaților, întru caré toate să adune şi să le mute la mueri ace ari vrea, care sintu depărtate de toate acélĭa.

14. Casă driaptă ĭaste acolo, unde bărbatul poroncéşte şi făméĭa ascultă. Avgustin, ⟨*In Johannis Evanghelium*⟩ *tract* ⟨*atus*⟩, 2.

Acestea toate carele li-am dzis, pentru acéĭa s-au dzis ca rugînd, sfătuind, aducînd aminte să învățăm pre femeile doamne şi gĭupînése alese dintr-altele să asculte de bărbați, de vor să petriacă norocită adunare. Că, să dzic adevărat şi slobod, céle ce socotescu, ori în fieştecare casă muĭarea mai multu decît bărbatul să stăpîniască, acolo pre dînsa bărbat şi pre bărbat muĭare îl vom numi. Că tare greşăscu muerile acelĭa carele stăpînind pre bărbații săi, ari socoti că li-ar fi mai cu cinste şi că ar fi vrédnice. Deci fieştecine va dzice, oricine va videa aceasta, precum ar fi muĭarea de nemică şi bărbatul nebun şi prostu.

15. Nice o tovărăşie nu poate fi unde nu să află ascultare. Pont⟨anus⟩ Iovianus⟩, 4, *De ascult*⟨*are*⟩.

16. Acela lucru carele ĭaste mijloc între amîndoi socotim. Martian ⟨ = Martialis⟩, 1, 25.

Ştiu pre o samă de bărbați a fi aşea de cheltuitori, aşea în obiceĭuri slobodzi, cît nu numai că ar fi bine să nu asculte muerile de poroncile lor, ce şi sănătos lucru ar fi cînd i-ar putea înfrîna de la acelĭa. Ce oricum, mai bine şi mai cu răbdare ĭaste să piară toate averile, decît să să răniască minţile omeneşti cu rannă nevindecată. De nu va avea feciori muĭarea, pot alţii să să nască; de va piĭarde moşiĭa, altă moşie poate să-ş nemeriască; de vor fugi slugile, altele să pot afla; de să va supăra de mîhniciĭune, Dumnedzău o va învoeşea-o; de să va bolnăvi, Dumnedzău o va însănătoşea; iară de nu să va tocmi cu bărbatul, muĭarea, ce să fac nu ştiu; că muĭarea, lepădîndu-ş bărbatul, dă pildă de voroavă norodului.

17. Care muĭare Iubéşte deplin pre bărbatul său şi pre cel sărac cu milostivirea mai multu Iubéşte. Av⟨gustin⟩, *Voroav*⟨*a*⟩ 29.

18. Puţină pace în casa acéla să află, în carĭa găina cîntă şi cucoşul tace. Ada⟨giu⟩.

Iară că femeile din firea lor sintu pleca-

te spre zavistie bărbătiască și cu acéîa și prepuitoare sîntu; de vor să nu greșească întru acéstea nemică despre bărbați, ca să nu-i vatăme (și să-i mînie) să să feriască. Că a căruîa bărbat inima muîarei adună cătră sine, acela trupul său la altul nu-l va da; că fiind oprit să va înfrîna de rușinarea acéîa, de la caré abiîa l-ar putea opri pre însul simțirea lui cîa den lontru. De multe ori bărbații den afară de olaturile sale, fiind aprinși, tulburați, învrăjbiți, mînioși și întărtați, vin la casăle sale, care fiind întru acîastîa iarăș trebue pază muerilor, ca să nu să pue împotriva bărbatului; că într-altu chip nu să va putea a răbda să nu să certe de bărbat ori cu sudalma, ori cu mînule, sau cu bățul să nu să bată (să nu să cérte). Și așea și lucru grozav și de tot fără folos va fi să să sfădiască femeile doamne și gîupînăsele céle alese cu bărbații-ș. Și mie mi să pare că nice de un lucru nu să cade muerii să să priceas-că cu bărbatul, că lesne poate fi și mai în toate dzilele să tîmplă de pricîa, din șagă, vine la sfadă cu ocară.

19. Cu blîndéțe, mai lesne decît cu îndărăptnicila, fieștece vei agonisi. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, 31.

Muerii înțălepte și bune trebue să cugete întru sine că bărbatul ori pricină diriaptă de price, ori nediriaptă, că v-ar avea. De are pricină diriaptă, a suferi îi dzic; de nu are diriaptă, a le trece trebue. Că într-altu chip, lesne fiind, muîarea aprinsă de price dentru cuvintele ei vătămătoare, împotriva bărbatului său, măcar ce ar ațița îa va da pricină bărbatului, iară pre urmă va cădea toată vina asupra muerii, iară bărbatul va fi slobod.

20. Tăcérîa iaste a celor înțălîapte muerî răspunsul. Curtu ⟨= Guazzus⟩, Carte 3.

Nice un lucru întru carele ari arăta muîarea mai multu înțălepcîunîa sa, decît suferind pre bărbatul său cel neînțăleptu. Nemică nu-i cu care ari arăta mai multă răbdare, decît acoperind nebuniîa bărbatului său. Nemică nu-i cu care ari mărturisî mai cinsteșe, decît a suferi pre bărbatul desfrînat. Nemică nu-i cu care ari arăta mintea

21 Așijdirea și den șegi să fac voroave cu cinste. Macrov⟨ius⟩, *Sat⟨urnaliorum libri⟩*, 7, 16.

22. Împăratul, de pedepséște pre cei învă-

sa, decît a tăcîa împuţicîunea bărbatului. Adecă, de va audzi: are puţin, ştie puţin, poate puţin, să-l socotiască de scumpu preţ a fi şi cît de î-ar fi sfatul de învăţat, să facă pre toţi a créde că aşea ce cinste va da ĭa bărbatului, cu acéĭa cinste şi ĭa să va cinsti.

ţaţi, dă cale dreptăţii; de pedepséşte pre cel nevinovat, dă cale norocului. Sen⟨eca⟩, 2, ⟨*De ira*⟩, 10.

De tot socotescu că s-ari sfătui rău muierile, ce cu hulă supără pre bărbat. Că sudălmile lor pre sine singure vatămă; adecă, caré, numind pre bărbatul său nebun, îi dzic muĭarea celui nebun, numind pre bărbatul său beţiv îi dzic muĭarea celui beţiv şi de ce-i mai greu, de toate silindusă bărbatul ei spre dirégiré, atunce mai multu să rămîe întru muĭare ocara. Că muĭarea, pentru voroava ei cea fără cale, în loc de dar ĭa palmă, iară pentru ce face nalgiosul bărbatului, cuvinte necinsteşe şi moarte-ş agoniseşte.

23. A certa pre cel mîniindu-se şi de bună voe a-i alerga întîmpinarea lui, mai multu îndiamnă la mînie Sen⟨eca⟩, 3, *De minie*, 40.

24. Cu atîta mai multu să cinstéşte muĭarea, cu cît mai multu îş cinstéşte bărbatul său Her⟨onim, *Sirac.*, 26 veri⟩, 27

Iară de să prilejĭaşte vreun lucru den afară de dreptate să poroncească bărbatul muerii, trebue să-l asculte, nu să-i stĭa împotrivă socotescu. Iară după ce să va slăbi de mînie şi să va îndupleca din aprindirea veninului, atuncĭa poate să dzică şi să arete nesocotiala lui întru poroncă şi a muerii întru ascultare înţălepcĭune. Că într-alt chip de ari răspunde muĭarea la toate cuvintele bărbatului, nice o dzi de pace şi de tocmală între dînşi⟨i⟩ nu va fi.

25. Să nu cerci cu voroav⟨a⟩ primejdii. Ovid⟨ius, *Metamorphoseon*⟩, 2.

26. Nu ĭaste şagă din care să vie greşala.

Şi aşĭa, la céle ce ori li-am cetit, ori lĭ-am audzit, ori li-am vădzut, am aflat, că nu să cade muerilor să poroncească bărbaţilor, iară bărbaţilor dzic şi-i învăţu să nu să lasă să să stăpîniască de mueri; că stăpîniĭa muerii nu-i altă, cără cît cu picioarele să mănînce şi cu mînule să îmble.

Nice să dzice aicea împotriva femeilor doamnelor şi celor mari, carele moştinescu în moşiile sale oraşe cetăţi prea multe; că acelora nu dzic că nu li să cade slujbă de la cei ce au bine şi de la cei supuşi, ce ca să arate ĭale slujba şi ascultare

27 Trebue a să suferi poroncilor celor mai bune Tacit, *Anal⟨e⟩*, 13.

bărbaților săi, pentru cununie, dzic și le sfătuesc.

Femeile céle proaste și de țară, de să sfădescu și nu să tocmăscu cu bărbații, nu-i mirare; că norocurile carele pierd sîntu puține și cinstea caré o liapădă puțină au. Iară femeile alése și doamnele carele a mulți poroncescu, căci ascultării unuĭa să nu să supue. Că aș vrea să dzic, fără strîmbătate nemărui să fie, că prea mare nebunie și puțină pricepire ĭaste întru aceĭa femee, care îș trage cătră sine vredniciĭa otcîrmuirii țărîlor și acéĭa ce nu știe a suferi pre bărbatul său, nice are răbdare.

28. Unde stăpînéște muĭarea pre bărbat, răsturnată și mișea casă ĭaste acéĭa. Avgustin.

Seneca, întru oarecare traghedia sa, spune că în vrémea războĭului cu Mitridat, sfetnicii Rîmului au trimis véste ostașilor celor vechi ca toți să margă cu Silla sfétnicul la oaste. A căruĭa dzise vestitorĭul viind la oarecare casă, nefiind bărbatul de față, s-au spus cătră feméĭa aceluĭa poronca ce era să dzică bărbatu-său. Ia să fie răspunsu precum bărbatul ei la oaste nice i să cade, nice poate să margă și, măcar de ar vrea să margă, nu-l va lăsa ĭa nicecum, că ĭaste slujit și îmbătrînit și pentru vîrsta ĭaste slobod de oaste. Cu acest răspunsu așea înspăimat să dusă vestitorĭul; iar după ce au spus în divan răspunsul muerii aceluĭa, multu vătămîndu-să sfatul, poronci bărbatului ei să să ducă surgun (izgonit) și muĭarea să fie în pază, ducînd-o la locul ce să chiema Marmutin, suptu muntele Tarpiĭului, nu pentru că s-au lepădat de oaste, ce pentru că ar stăpîni muĭarea pre bărbat și el ar suferi să să stăpîniască de muĭare; așijdirea ca să nu îndrăzniască muĭarea a să lăuda că ar fi îndreptat pre bărbat întru orînduială și nice un bărbat atîta voe să nu dea muerii.

29. Muerile să apără de bărbați, nu bărbații de mueri.

Foarte mare pază trebue femeilor şi mai multu doamnelor şi celor alĭasă, ca eşind adés la primblări să nu cadză în hulă, nice pentru prea multă şi diasă cercetare să încapă în voroava oamenilor. Cap 7

Între învăţăturile care să pot a să da şi să cuvin femeilor doamne şi celor alesă gĭupînésă, cea întîi ĭaste să să afle în casă cu lineşte, să nu îmble prin case streine. Că aceasta femeilor celor bune (spre adaogire) spre adaogirĭa cinstii, iară celor rele feriala a nu i să da vréme de păcătuit foarte de folos. Că ori de faţă, ori dus de va fi bărbatul şi de triabă şi de cinste lucru ĭaste ca feméĭa mai multă vréme să să afle în casă; că aşea şi lucrurile de casă mai bini să vor chevernisi şi cugetul bărbatului de multe prepusuri să va odihni. Că a bărbatului ĭaste a adaoge avuţiile şi vistérĭurile iară a femeii (acelĭaş) a le ţinea şi a le păzi.

1 Muiarea ce are ruşine, în netîmplarea bărbatului său, acasă să află. Plutarh. ⟨*Praecepta connubialia*⟩

De cîte ori den casă ĭase muĭarea să ştie că de atîtea ori să va tîmpla de slujnicile ei pe afară să vor sminti, de slugi să vor desfrîna (şi ispravnicii) să vor rătăci den loc în loc. Şi aşea vor face pre megiĭaşii lor cu îndrăznire să vorbască şi le vor lua unii mînule de la norocirea casii sale şi alţii vor arunca foc numelui muerii.

2. Ce ai poroncit, de vei părăsi, nemică dreptu nu să va faci. Ad⟨agiu⟩

O, norocit ĭaste acela ce dintru mila lui Dumnedzău au dobîndit muĭare bună, caré cu bunăvoĭa ei să să afle în casa sa de pururĭa cu bucurie! Că acela aşea ĭaste de depărtat şi de céle multe supărărĭ şi bani mulţi strînge; că acela nice cu hainile împuţiniadză cheltuiala casii, nice de gĭudecarĭa rea a oamenilor nu dă pricină. Că mai multu (scăderĭa casii şi mai multă) între bărbat şi între muĭare price să aţiţă, căci el pofteşte să cheltuiască banii pentru hrana şi îmbrăcămintea trupului şi învăţătura copiilor i proci, iară ĭa, împotrivă, în haine şi în podoabe să cheltuiască toată avuţiĭa ar

3. Depărtarea cea lungă a stăpînilor aduce stricăcĭune slugilor ⟨Columella, I, cap I⟩

pofti. Așea sintu la podoabe muerile de cu sirguială și cu nevoință aprinsă, cît nice o sărbătoare n-ar vrea să triacă să nu aibă ĭa haină noao; să fie flămîndă poftéște, numai haină să aibă. Că din firea lor vemeile sintu luătoare aminte lucrurilor carele să atingu de podoaba trupurilor, cît în doaădzăci și patru de ceasuri ce sintu în noapte și în dzi, în toate acéste ceasuri ar pofti a să schimba și a să îmbrăca în haine noaă.

4. Unde să află stăpîna nebună, acolo slujnica păgubitoare ĭaste. Gua (= Guazzus), Carte 3.

Nu ĭaste aședzarea mea a grăi de haine, ce numai a învăța. Că de vor vrea să șadză în păreţiei casii sale, femeile cinsteșe să vor feri de cheltuĭalele céle fără de cale; că feméĭa vădzînd pre megiĭașa sa mai frumos îmbrăcată, atuncĭa ca o leiță să zburléște asupra bărbatului-ș.

5. Podoabele céle de cinste a femeilor blagorodne, rușinarea, nu hainele sintu. Iustin, 20.

De multe ori să prilejeşte, care măcar să nu videm nice dănăoar⟨ă⟩, cît de să va găta vreo prăvală caré nu s-au vădzut, sau vreo sărbătoare mare să să apropie, nu va părăsi mai nainte muĭarea a supăra pre bărbat, pînă nu-i va face haină noaă la aceĭa dzi. Și de nu are ticălosul prelej să o cumpere haina, îi caută a să îndatori. Și după ce tréce acĭa deșărtare prăvală, cînd vine la plătit sorocul, puindu-și zăloagele, cu mare ocară să află. Și așĭa, un an întreg, cheltuiala de o dzi și rîsul cu plînsu îl premenĭaşte.

Foarte rar să tîmplă între mueri zavistiĭa pentru frumusețǎ, pentru putére, pentru netocmala nuntelor, și mai puțin den toate pentru bunătate. Iară mai multă zavistie să ațiță dentru îmbrăcăminte, cu care podoabe una pre alta întréce. Că ce să atinge de haine, nice o femée nu-i care sau de céle mai de gios de dînsa să fie de potrivă, sau de cĭa de potrivă să întriacă nu rabdă.

6. Casa ție ca în chipul orașului și a codrilor să-ți fie. ⟨Grigorie de⟩ Nazian⟨z⟩, *Cătră Olimbu*.

Licurg, aședzind grea certare, nu lăsa să iasă femeile spartiane afară, fără numai la sărbătorile céle mari peste an. Dzicea precum femeile în capiște să să închine dumnedzăilor și în casă să-ș ție copiii trebue. Iară pre cîmpi a mérge la primblare, sau

pre uliță a să uita, nice lor cu cinste, nice lucrului de casă folos.

Și eu aș dzice că mai cu cinste ĭaste femeilor celor mari și alesă, decît celor proaste, ca să să zăbăvască să șadză în casăle sale, a cărie datorie socotiala ĭaste că și mai mare îș agonisăscu cinste și nu să asuprescu de nevoe; că nice o bunătate mai mare cinste femeilor nu naște în oraș, decît cînd or știu toți că șede în casă-și.

7 Pricea cu chipul ĭaste a cei mari rușinări, Patrarh ⟨= Petrarcha⟩, 171

Așijdirea pentru aceĭa dzic femeilor celor de-a firea și avute, ca să să ție în casă, căci mai puțin decît alte femei au nevoe; că muĭarea săracă și proastă, de să ivéște pentru să-ș agonisască hrană să arată, iară doamnele cele avute și bl⟨a⟩gorodnice îmblînd ni încoace, ni încolo, slobode, și îmblînd cu ochii, îndată dă sudălmi megiĭașilor și cu limbă înveninată îș scornescu imătură; că lucrurile muerilor desfrînate fac între orășeni gĭudecăți nesocotite. Căci bărbații îș ĭubăscu muerile sale, căci le învoeșadză, căci le țin în desfătări și căci le cred multu, laud și mărturisăscu de lucru bun. Iară căci a li să pune împotrivă muerilor, căci îmblă ĭale prin case streine, bărbații nu cutiadză, sau căci nu vor, aceasta hulescu și certu; că măcar că ar fi întru sine bune, iară pentru că să socotescu de alții desfrînate le dau voe.

8. Mare rod de a rușinării ĭaste a créde pricea rușinoase Senec⟨a⟩, *Controversiae*⟩, 7

Seneca întru oarecare carte spune că Cato Ținsorinul cea mai aliasă a romanilor au făcut lege, ca nice o gĭupîniasă rîmliancă să nu iasă singură din casă și noaptĭa nice singură, nice cu soție, să nu pășească pragul, nice să i să dea voe să-ș aliagă ĭa soție de a ei, ce dentru a bărbatului, sau a rudeniii lor de aproape să să lasă socotiala. Că așea cu cari ochi, acmu, fără rușine prăvim feméĭa, cu aceĭaș, atuncĭa, primblîndu-se să prăviĭa.

Gĭupînésăle alesă și a cărora cinsté ĭaste dragă, iarăș să socotiască și să cugete cele de scădére, ce félĭu de buicituri acele

9 Cum céle bune streine den mînă în mînă, așea și véstĭa, din limbă la limbă tréce ⟨Celestina, pag 253.⟩

gĭupînésă pot lua; că acel fĭal de mueri, împodobite a fi cu mare cheltuĭale vor şi la podoabe aşea multă vreme pierdu şi cu acele cheltuĭale ce fac, multă vréme ar ţinea casa sa. Că acea mare voe ce au de la bărbaţi, a face primblări şi neaflîndu-să în casăle sale şi trebile casii stau gios şi în voroavele aşea a priĭatenilor, cum a nepriĭatenilor, cad de hulă. În scurtă scădére şie, mai multu cu primblările afară muĭarea îş adaoge, cum cu duréria, aşea desfătarea, care-i cu zavistie.

10. Muĭarea limbută de toţi, şi toţi de dînsa grăescu Ada‹giu›

Şi mai multe de acestĭa trec a le mai scrie, căci cîte am dzis agĭunge femeilor celor bune şi întăléple, iară vom şi mai arăta mai nainte.

Ce scădére sau folosuri ĭau femeile alésă şi doamnéle dentru primblări şi den şedérĭa acasă. Cap 8

Lucrăţiĭa, acea vestită muĭare rîmliancă, întru muerile céle alésă a rîmlénilor mai aliasă, nu căci cu chipul şi cu niamul, cu înţălepcĭunea, ce întrecea pre toate, ce că de pururea să afla în casa sa. Că aceĭa muĭare era, cît dentru bunătăţile doamnelor nemică nu-i lipsiĭa, iară de răutăţile muerilor aşea depărtată, cît nemică întru dînsa de vină nu să putea afla.

1 Precum eşti, aşea să te socoleşti că te gĭudecă toţi a fi Sem ‹ = Symmachus›, 7, 128.

Prea ştiută ĭaste istoriĭa Lucreţiii cei curate, dentru Tit Livie, Carte 1. Că viind mulţi ostaşi de la ernatec (mulţi ostaşi) în Rîm, unii pre muerile sale le videa prăvind pre ferestri, alţii la uşă vorbind, alţii pre cîmpu îş videa îmblînd muerile, alţii în grădini, alţii în tîrgu precupind, alţii ducîndu-să muerile la altele, depotrivă-le, să le cercetedze. Iară pre Lucreţiĭa cea preaaliasă, noaptea tîrdziu, între slujnicile sale lînă lucrînd, în mijlocul casii o aflară. Aşijdirea, fugînd de adunarea a mulţi în toată lumĭa mai ştiută şi mai vestită rămasă.

2. Nice o bunătate nu ĭaste ascunsă Sinec‹a›, Carte 81

Alt sfat voĭu da eu femeilor doamne şi celor alésă care, precum ĭaste de mine arătat lor, aşea lor de priimit, de triabă şi de folos ĭaste. Adecă, de vor să să vestiască de înţălepte, să să feriască de tovărăşiĭa cu prepusuri, că necurăţiili şi putorile, măcar că gurii, căci nu să mănîncă nemică, nu strică, iară cu putoarea sa numai de să atingu, vatămă nările. Căci vestĭa şi preţul muerilor, aşea-i de fragedă şi supusă strîmbătăţii, cît de nu li să dă slobodzenie den casă să iasă, să cercetedză pre acéle de potrivă şie, cu multu nu le trebue să li să dea voe să să cercetedză de altele. Că adunările între sine a femeilor mari, făcute, pot să să numere, de bunătate, iară a să cerceta muerile de bărbaţi, mare necinste ĭaste. Fiind de faţă bărbaţii, sau rudeniile de aproape, să vie şi să cercetedze muerile, de suferit lucru ĭaste; ce de chipurile cele cinsteşe şi curate să să înţăliagă voĭu acéstĭa să dzic. Iară de a fi dus bărbatul de acas⟨ă⟩, furtuşag de sine că ar fi, dzic, oricine pragul uşii ar îndrăzni să treacă pentru cercetaré.

Plutarh, carte *De laudele muerilor*, mărturiseşte precum muerile midilor, nefiind bărbaţii acasă, ce duşi, de pururea avea uşile încuĭate a casălor (şi uşile tindzilor cu încuetori); că preasf⟨î⟩ntă pravilă (dată) păziĭa, cît oricine bătea la uşa cea închisă, mîna diriaptă i să tăĭa.

Ţiţero, carte *De lege*, dzice (prea veche) prea ţinută la romani lege au fostu ca, de era vreun oroşan cu bani altuĭa datorĭu, în netîmplarea bărbatului, nu să cădea, nice să putea datornicului să margă la muĭare să-ş ceară datoriĭa, pentru ca cu mijlocul datoriei să nu să scorniască întinarea cinstii sale. De vreme, dar, ce nu s-au cădzut datornicului să-ş cérce lucrul său de cas⟨ă⟩, în netîmplarea găzdoĭului, cu mai multul că nu ţi să va erta ţie, dzic (priĭatene), cercetînd muĭare streină; că mai multu

3. Urîndu-să la vréme lauda, mai multă laudă să adună ⟨Titus⟩ Livie.

4. Acela să face rău, careli să tovărăşéşte cu cei răi. Mimi ⟨Publiani⟩

5. Hierul tras de magnis şi altele multe duce cu sine ⟨Grigorie de⟩ Nazianzi, ⟨*Adversus mulieres*⟩.

6. Nu ĭaste femeilor cinsteşe, ce curvelor, a să îmblîndzi cu bărbaţîi streini. Plut ⟨= Plautus⟩, *Casin⟨a⟩*

7 Niceodată mielul nu-i fără grijă, aflîndu-să cu lupul într-un loc. Chiprian, 3, Carte 4.

8. Nice paele la foc, nice muerile adusă la bărbat nu să cade. Ada⟨giu⟩

9. Muĭarĭa a avea priĭatini deosăbi nu să cade, ce pe priĭatenii bărbatului său a-i avea. Plut⟨archus⟩, *De învăţăturile muer⟨ilor⟩*

s-ar cădea să între în casa datornicului, care i-au făcut bine, pentru lucru său, decît tu, numai pentru să-ţi pierdzi vrémea, mergînd la casă streină.

Plato dumnădzărescul, în cărţile *De republice*, cu socotială sfătuind, foarte vrédnice nevoĭaşte pre femeile greceşti ca să nu să abată după osăbite prieteşuguri, osăbi ce sfătuĭaşte să n-aibă nice un priĭaten (sau prieteşug), fără numai pre bărbatul său ales. Că nice trebue să să dea slobodzănie muerilor ca să-ş adune şíe priĭateni, nice aşea să nu vieţuiască, cît să-ş facă nepriĭateni.

Să cugete întru sine femeile, doamnele şi gĭupînesăle, precum toate ale sale, bărbaţilor săi, şi trupul şi avérĭa şi slobodzăniĭa sa că o au dat. Şi fiind aşea, împreună cu slobodzăniĭa şi voĭa că le trebue să dea bărbaţilor dzic. Că puţin foloséşte să aibă muĭarea, de obşte cu bărbatul, averile, iară voile şi minţile între sine împărţite să aibă. Cît şi pre Dumnedzău să-l cinstiască şi celor supuşi să folosască cu pilda ca întru o casă să petriacă, la o masă să mînce, într-un aşternut să doarmă, unul pre alaltu să ĭubască trebue. Că despărţirea dragostelor între bărbat şi între femee nice o tocmală a vieţii nu sufăr (şi nice pace).

10. Prea cu cinste ĭaste dragostile la un loc. Plin(ius), 7, Carte 7.

Şi aşea, aduc aminte, rog şi le gĭur pre toate muerile carele poftescu a avea fericite împreunări, ca toate cu o inimă aceleş ce vor bărbaţii, acélĭa ce vor laudă, acele ce le place lor, acéle ce ĭubăscu ei. Şi aşea nemică să nu ĭubască, ce nu ĭubăscu ei; că într-altu chip lesne să va tîmpla, muĭarea aruncînd ochii spre altul, bărbatul va avĭa inimă zălojită spre alta.

11. După ce vine muĭarĭa la mîna bărbatului, toate cîte au fostu a muerii a bărbatului sintu, cu nume de dzéstre. Ţiţero, (*Topica*).

Plutarh întru a *Politiei* dzice că muĭarea, după ce să va mărita, nemică al său nu are; că în care dzi să liagă cu nunta, întraceĭa şi trupul şi dzestrĭa şi slobodzăniĭa şi voĭa şi pre sine şi toate ale sale suptu stăpîniĭa şi puterĭa a unuĭa bărbat le su-

pune. Pentru ce, de va îndrăzni muĭarea a vrea alta decît bărbatul, sau alta să-i placă decît lui, nu istiață sau ĭubață, ce tîlhăriță o vom numi. Că nu atîta pagubă dau furii bărbaților, furîndu-le banii, cît muerile înstreinîndu-și inimile de la dînșii.

De va muĭarea să petriacă în pace cu bărbatul, foarte cu nevoință să să ĭa aminte încătro să pliacă voe lui: ĭaste vésălă, ĭa încă să fie voioasă; de-i mînios, ĭa să fie plecată; de-i mai îndărăpnic, ĭa să fie blîndă; de-i buiac, să-l triacă; de-i mai neomănos, să-l acopără; de-i prepuitorĭu, să nu dea vreme de prepus. Că muerii înțălepte și alese, de nu poate ceva, i să cade a vrea ce poate; ori de ar fi bărbați la minte groși, ori plecați la fire, acmu fac gĭurămîntu că mai în rea parte vor lua ei de vor avea muerile deosăbiți priĭateni. Că măcar cît ar fi bărbatul de niam de gios, iară numai el, unul, nu toți, va să ĭubască de muĭarea sa.

12. Mai bun ĭaste cuvîntul bărbatului tare, decît cuvîntul blînd a fratelui. Ada⟨giu⟩.

Aceasta nu o pocĭu trece cu tăcere, căci Dumnedzău să vatămă cu această vădzu. Adecă că multe gĭupînése mari să fac că li-i rău, nemărgînd într-o săptămînă măcar o dată la liturghie, carele în toate dzilele le videm destul de sănătoasă la cercători și la primblări. Și ce-i mai rău că diminiața pentru frig li-i greu a mérge la besérică, iară pre urmă să nădușăscu de sudori gĭucînd și primblîndu-să pînă în noapte. Și eu aș vrea femeile cele mari și alesă să cugete mainte de ce vor păși din casa sa, pentru să margă să cercetedze pre cineva, sfîrșitul cercetării care ar fi aședzat. Că de es să privască și ĭale să să prăvască să știe adevărat că de la puțini ce le vor prăvi, pentru chipul, vor lua laudă, iară de cei mai mulți, ca niște îmblătoare (și alergătoare) să vor huli.

13. Tot bărbatul cercător de curățănie femei sale ĭaste. Tacit ⟨= Tertullianus, *De cultu feminarum*⟩.

14. Care femée ĭaste curată, în casă pofțește a ședea. Plutarh, ⟨*Erotica?*⟩, 5.

15. Mînule să vă fie la lucru, picioarele în fapte în casă să le aveți și mai multu decît aurul viți plăcla. Tertul⟨lianus⟩, *De cinstea femeilor.*

Așijdirea, în casa acéĭa în care să strîngu cîteva doamne sau gĭupînese alesă ĭaste să să lucrédză lucruri mari; care poftéște primblare-ș pentru acéĭa pofteşte ca ori

16. Trupurile, de nu pot, ce pot, să alingu de nume. Ovid⟨ius⟩ *Art⟨a de a iubi⟩*, 2

poame să mănînce la un loc, sau anii naştirii sale să spue, sau să vorbască poveşti de bărbaţi, sau să-ş schimbe în de sine lucrul ce-au lucrat, sau să-ş numere hainile, sau pre cel prost îmbrăcat să-l huliască, sau pre céle frumoasă să le întărîte, sau de céle grozave să rîdză, sau de megiĭaşe, să se jeluiască. Pentru ce vrednic ĭaste de însămnat aceasta, că ĭale singure, carele de blăstăm le strîngu la un loc, prin zavistie, una pre alta roade. Rar fac adunare o samă de gĭupînese, carele după ce s-ar întoarce de la primblare, n-ari avea materie împotriva bărbaţilor, una de alţii să nu grăiască rău. Că de va grăi vreuna rău de alta, ce-i îmbrăcată mai prostu, ĭa încă singură să va huli de alta, pentru limba cea rea; unele să însămniadză de nebune, altele de neştiinţă şi aşea nu pentru cercetarea (sau pentru învoeşerĭa), ce pentru să iscodiască şi să pîrască una pre alta să adună.

17 Care muĭare şéde făr(ă) lucru a fi bună nu poate. Gvinchiar (= Guicciardinus), 4.

18. Lucrurile réle, céle réle mueri le arată. (Plautus, *Casina*)

19. Trei mueri fac iarmaroc. Adag(iu)

20. Unde sintu mueri, şi gîşte, acolo nu-i lipsă de vorbă. Epinid (= Proverbium)

Foarte departe de acéstĭa cugete să cade să fie feméĭa ce-i aliasă, de ar vrea den afară de casa sa să-ş cerce desfătări, a căriĭa bărbatul s-ar tîmpla acasă, cu caré s-ari tîmpla feciorii carii i-ari învăţa, fetele care li-ar îndrepta, rudeniĭa cu care şi-ar petrece, lucrul casii care ar chivernisi, casa caré o ar păzi şi părinţii căror li-ar sluji, deci că ar avea în casa sa atîtĭa folosuri de a petrĭaci vréme, căci priimăscu cercetări între oameni streini.

21. Bunătatea muerii ĭaste de a olcîrmui de în casa sa. Glor(ia mundi Cassanei)

Aşeadar, de vor avea femeile măritate deosăbi prieteşuguri şi a cerceta şi a să cerceta de alţii vor iubi, acéstĭa roduri vor naşte: întîi Dumnedzău să va întărta spre mînie, bărbatul să va asupri, de strîmbătate norodului va arăta cale; şi muĭarea măritată puţin folos dentru acéstĭa va lua şi cĭa nemăritată nu agoniseşte cununie bună; că unile ca acelĭa, măcar de şi mulţi, pentru averile ei o poftescu, iară mai de mulţi pentru neruşinarea lor să huleşte de femee rea.

22. De pururea norodul cel vorovacĭu ĭaste şi rău. Fab(ius Quintilianus, *Declamationes*), 19

Aicea să va spune de Marco Avrilie, pre care îl ruga Favstina, împărătiasa lui, să sloboadză pre Iuchilla, fata lor, să iasă la primblare, la privală. Cap 9

Avea obiceĭu rîmlénii de în luna lui ghenar făcea mare adunare împăraţilor. Prilejitu-s-au de întru acéĭa dzi de adunare trimite împărătiasa Favstina soli să roage pre împăratul să facă slobodzănie den pază fetei sale, să vie să privască şi ĭa. Acééĭa fată, cu numele Luchilla, mai mare decît Comod era; la voroavă cinsteşi, la trup iscusită şi îmei, pentru sămînarea frumuséţii îi era dragă. Iară măcar că era rugămintea cu cale pentru dînsa, aşea prin cei de casă soli, aşea acélĭa de care să ruga tatălui fetii, cele ce ruga mumă-sa, de care să ruga fata, iară abiĭa s-au putut aduce ca să facă pe rugăminte împăratul, tatăl fetii. Şi aşea, fiind foarte vesălă Favstina, luîndu-şi ertăcĭune, îndată poronci de trimisă pre fată-şi acasă din pază.

Sosind, dar, dzua prăvirii, într-acéĭa dzi de sărbătoare şi veselitoare, ca din pază eşind Luchilla şi fără nădejde luînd voe şi nedejduindu-să întru nevinovăţiĭa sa, nice păzîndu-se de răutate streină, către cei ce rîdea ĭa încă rîdea, cei ce vorbiĭa către dînsa ĭa le răspundea, prăvind-o, ĭa încă prăvind, de alte gĭudecăţi era fără grijă, că nice ĭa pre nime nu gĭudeca. Şi era pre acéle vremi ruşine fétei rîmlence a rîde cu bărbaţii, aşea ca cînd ar hi făcut greşala curviei cu preoţii. Aşea de tare să socotiĭa gĭupînesălor rîmlence ruşine şi aşea era de grozavă desfrînarea fételor, cît îndoit mai rău să pedepsiĭa neruşinarea la ivală, decît păcătuinţa într-ascunsu.

Şi fără altele de 7 lucruri să feriĭa gĭupînesăle rîmlĭance, cumu-i: să nu-şi scorniască prăvire multă, să nu să împle de bucate la masă, să nu bea vin multu, să nu vorbască în taină cu bărbaţii, să nu-ş rădice

1. Multe, pentru supărarea rugămintelor, să slobod, care nu s-ar fi slobodzit într-altu chip.

2. Prăvala mai slobodă ĭaste unde ĭaste îndrăznirea curăţăniei. Amvros⟨ie⟩, *Expositio in* ⟨*Psal*⟩*mum,* ⟨118⟩.

3. Bărbatul în cîmpul focului, mularea în cîmpul paelor ĭaste. Vine diavolul şi suflă. ⟨Adagiu.⟩

4. Tot o aprindire de curvie ĭaste a vedea şi a să vidca. Tertul⟨lianus, *De virginibus velandis*⟩.

ochii în besérici, să nu prăvască multu pre feriastră şi să nu iasă den casă fără de bărbaţii săi; care de să însemna vro femei ce face într-altu chip, de pururea rămînea defăimată.

Acestĭa pentru aceĭa li-am dzis, căci şi Luchilla, dîndu-i-să puţină voe, fiind tînără şi Favstina, mumă-sa nu aşea bătrînă, aşea pe gios, cum cu carîtele, aşea tiptile, cum şi la ivală, aşea singure, cum şi soţii, aşea **dzua** cum şi noaptea pre uliţile oraşului, rătăcind, cum şi pre cîmpi, primblîndu-să la apa Tivrului ni poame prin pomeţii lui Saturnin culegea, ni să le aducă apă pre tineri trimitea şi ca acestu fĭal de desfătări, la care şi den demnarea vîrstii şi veselĭa vremii de primăvară, măcar că nu li să cădea acelora femei doamne, petrecĭa vremĭa.

5. Întru cel prea mare noroc cel mai puţin să cade a face. Saiustie, *⟨De bello⟩ Catilin⟨ario⟩*.

6. Cărue multe să cad, nu pentru atîta i să cad multe a face. Seneca, *⟨Consolatio ad Polybium*, cap 26⟩.

7. Firea urmadză săminătura sa. Prapertu ⟨ = Propertius⟩, 3, 9.

Aceasta a nu aduce aminte, trecînd cu tăcére să nu spuĭu a multelor femei ales nu pocĭu, adecă nu ştiu, oare mai mare va hi fostu a Favstinii şi a Luchilii, pe uliţile (Rîmului) oraşului, îmblînd, desfrînarea, au a celor réle obraze, carele arăta îndrăznială? A le cinsti aşea, precum în femei dragostea singurimii (adecă să fie drag a şedea singură), frîu ĭaste de înfrînat limbile norodului; aşea a femeilor ce nu să ţin în casă, numele ĭaste stricat de hulă; că muĭarea cu numele rău mai bine n-ar fi născut.

8. Nice pîrăul fără vad, nice ruda fără sămnu să nu să afle. Ada⟨giu⟩.

9. Lauda fieştecărui, celui mai bun scumpă ĭaste. Sem⟨machus⟩, 5, 69.

La romani niamul Corniliilor de pururea să număra fericit; că nice între Cornilii, nice dănăoară, nici unul nebun, nice între femeile Cornilie, nice unile defăimate n-au fostu. Iară istoricii, de oarecare femeé de niamul acesta, numai pentru căci au fostu nesf⟨i⟩nţită, cu mînule părinţilor spun că o au zugrumat; că nice ĭaste cu cale defăimarea unei femei să fie necinste a tot niamul.

10. Pildele de acmu ne aduc aminte să ne ferim de acéle viitoare.

Şi aşea Marco Avrilie împăratul, ca un prévăzătorĭu şi învăţat corăbiĭarĭu, careli pre vrémĭa cerĭului sănin, temîndu-să de furtună să păzéşte, în cea prea mare slavă

11. Săninul lesne în vréme rea tréce. Cassiod⟨orius⟩

aceii pompe tare să îngrijiia, temîndu-să ca să nu ia vro întinăciune acele femei doamne şi cu cale făcia. Că acesta obicéiu iaste de pururea a norocului zăvistnic; că norociria noaă ca un sămnu de perire grabnică ne dă, aşea poartă firea lucrurilor, cît foarte rar să prilejeşte pre mare linişte care nu o ari turbura furtuna gria de pripă. Aşijdirea de multe ori săninul ceriului de diminiaţă iaste semnu de tunet în de sară. Pentru ce s-au dzis acéstia? Pentru să arăt căci cînd ne învoeşadză pre noi norocul cu desfătări, atuncia fără veste ne pune lanţuh în grumadzi. Ziditoriul cu mare îndrăznire zidiuri gătiadză, căsaşul şi ţăranul cînd nu ploaă pune acoperemîntu, cugetînd că va fi oarecînd dzua, îndesindu-să nuorii, va plooa. Aşea şi bărbatului înţăleptu trebue a cugeta în toată viaţa sa cum, pentru să aibă folos cu priinţă, să cugete céle împotrivnice ca o moşie moştinită.

12. Norocul iaste sămnu a viitoarei sărăcii şi lipsă Voet(ius), 2, *(De consolatione philosophiae I)*

De au fostu cineva, cîndva, care au deprins a petrece cele fericite şi a suferi cele împotrivnice, acesta Marco Avrilie au fostu; carele nice celor mai fericite a norocului credzindu-le a să supune n-au putut, nice de cele împotrivă suferindu-le mai multu în viaţă nu ş-au înfrîntu niceodată inima.

Pentru greu bănat şi aducerea aminte a lui Marco Avrilii cătră Favstina, muiarea sa, şi cătră Luchilla, fata lui. Cap 10

Sfîrşindu-să a giocurilor, de carele am dzis, veselie, preabunul împărat, vrînd să aducă aminte Favstinii şi pre fată-ş să o învéţe, pentru să să feriască de vicleşug, chemîndu-le la sine, gonind pre alţii, aşea li-au grăit:

I Trebue a intîmpina boala. Pir (= Persius), *Sănat* (= *Satira*) 5.

Nu-mi plac mie, Favstino, carele veri fata, veri tu, muma, faceţi. Fétele, ca să fie bune, cu sirguială să asculte pe mumele

sale; ⟨mamele⟩ ca să fie bune, a învăța direptu pre fétele sale trebue să știe. Socotind mainte, den ostenială, lesne a părăsi poate tatăl, dacă ĭaste bună muma și rușinoasă fata. Grozav lucru ĭaste tatălui, fiind bărbat, a lăsa, de muĭarea sa, care-i femei, să-i certe feciorul. Așijderea muerii, prea grozav lucru, fiind ĭa mumă, de bărbatul să să cĭarte fata. Că rodiĭanii avea pravilă ca nice tatăl de fată, ca de o muĭare, nici mumea de fecior, ca de bărbat, grijă să n-aibă; de bărbați feciorii, de femei fetele să se învețe trebuĭa, care pravilă așea de sf⟨î⟩ntă o păziĭa, cît trăind la un loc în casă, nice tații fete, nice mumele feciori să părea că nu ar avĭa.

2. A mumei ĭaste ținérea și a tatălui învățătura. Arist⟨otel, *Oeconomica*⟩ cap. 3.

3. Cu tot mijlocul să siliască părinții să iasă feciorii buni. Xenofontu, *Tine⟨re⟩ min⟨te⟩*, 2.

4. Toate vremile hrănește, vremile apucă; folosul în strîmtoare ĭaste. Nemisian, ⟨*Ecloga*⟩ 4

Eu, o Roma, așternuturile căilor prăvălite, acoperemînturile de ploi sparte, căpriorii cădzuți, pădurile tăĭate, numărul orosenilor împuținate nu plîngu. Că acĭastĭă ți-i vréme⟨a⟩ și ț-au dat și îți ĭa. Ce acesta plîngu și niceodată a plînge nu voĭu părăsi, căci atîta văd de mare împuținarea părinților celor buni și den temelie răsturnată învățătura casii lor, așea s-au strînsu moșiĭa, după ce s-au început a să învăli învățătura feciorilor și a fetelor, că așea sintu acmu de desfrînați feciorii și de fără rușine fetele, așea și mumele necinsteșe, cît ce agîungea mai de demultu la doaădzăci de feciori un tată și la treidzăci de fete o mumă, iară acmu doaădzeci de tați pre un fecior și treidzeci de mume pre o fată direptu a o învăța nu pot.

5. Pedépsăle ușoare nu pot înfrîna nebuniĭa tineréților. Dio⟨Cassius⟩, Carte 2.

Acéstĭa dzic, de vreme ce și tu, Favstino, ai uitat a fi mumă mai mare decît să cade volniciĭa fetii slobodzi; și tu, Luchillo, tu necugetînd a fi fată mai mare decum să cade copilii de împărat, ai desfrînare. Prea mare dar care au dat dumnădzăii femeilor alésă rîmlénce aceasta ĭaste, ca cugetîndu-să a fi mueri plecate și că a fi romance rușinoasă să fie. În care dzi frica dumnădzăilor dentru mueri în taină și rușine de

6. Fără rușine nemică direptu a fi nu poate, nemică cinstit. Țiter⟨o⟩, *Sluj⟨be⟩*, I.

cătră bărbaţi la ivală piere, să mă credzi, toate că să va tîmpla de sau ïale lumii, sau lumea lor, perire va aduce. Că de-a tocma să cuvin oraşului femeile ce are întru dînsul, cum dentru acelaş oraş carii es hatmanii, să fie tari. Că hatmanii născînd dentru oraş bărbaţi 600 apără oraşul, iară muerile petrecînd într-însul, îl păzăscu pre dînsul.

7. Ruşinarea ïaste povoaţa nevinovăţiei, dragă celor de aproapi şi priimită celor streine. Vasaan cel Mari (= Valerius Maximus), 4, 5.

'Al patrule an ïaste acesta după părăsirea cïumii caré o aţi vădzut. Am poroncit să numere norodul şi den o sută de mii de mueri cu viaţă bună, la cîteva mii au perit; iară den dzéce mii de curve mai toate că au eşit cu viaţă am aflat. Şi aşea, nu ştiu de ïaste să plîngu de lipsa femeilor celor bune, de care să tescuïaşte oraşul, au perirea care fac întru tineréţă romani⟨i⟩ neruşinările? Nu atîta scădére fac aprinsurile cu foc a Etnii Sichiliei lăcuitorilor, cîtă o femee rea face ţărîlor oraşului.

8. Neruşinarea ïaste prea adevărată mumă a tuturor răutăţilor. ⟨Grigorie de⟩ Nazian⟨z⟩, *Ad Olympium*⟩.

9. Ruşinea vestită nu săturare, ce aţiţare aduce. Tacit.

Feméïa necinsteşe dobitoc groznic şi vrăşmaş de perire în oraş ïaste. Că spre a face rău destul de înţăliaptă, iară spre a binelui adunare nemică nu ştie. Cîte împărăţii şi împăraţi, dentru răutatea a uniïa femei că au perit, cetim, care să nu să fie răsipit, sfaturi a mulţi bărbaţi înţălepţi au trebuit, cu grijă să să facă, cu avuţii şi cu tărie.

Toate răutăţile în femei în chipul unii vergi vïarde sintu, care a să îndupleca poate; iară desfrînările şi neruşinarea ïaste în chipul parului uscat, care să frînge. Aşea (muerile) mai multu şi mai tare a să învîrtoşa pot, iară a să îndrepta niceodată nu pot.

10. Precum nemică nu-i mai sus decît muïarea bună; aşïa nemică mai cumplit decît muïarea rea. Fulg⟨entius, *Mythologiarum libri*, I⟩

Nice un lucru nu-i, Favstino, carele ar fi mai cu rahnă spre cinste şi spre a găti acéïa cinste neştiută, decît muïarea. Care că-i adevărat te rog să cugeţi cu mine. Bărbatul, rugîndu-să lui Dumnedzău, scriind, cale făcînd, laudă şi nume îş gătiadză şie; iară feméïa cum ar putea eşi curată, fără nevorbind, nelucrînd, nu vădzu. Că în pomïalnicile acelor vechi, pînă acmu, sau

11. Céle bune cu lesne să mută în céle mai réle. Cînd, în bine, întoarce céle réle? Fab⟨ius Quintilianus⟩, Carte I, cap 2.

nice pre una, sau foarte puţine, cu scrisul, cu cetitul, cu lucratul, cu torsul, cu hertul, cu ţăsutul, cu meliţatul, că nu ş-au ales nume bun de laudă, am cetit. Iară de acéstïa carele dzic căci s-au aflat întru casă-şi, făcîndu-ş slujba sa, la cuvinte blînde cătră bărbaţi cu priinţă, pregïur sine bine obicïuite, cu cei de aproape împăcïuitoare, între ai săi cinsteşe, între cei streini ruşinoasă fiind şi nume bun au agonisit şi după moartea sa pomenire vécinică ş-au lăsat.

12. Să fie vorba tétii blîndă şi rar(ă) şi aşea, cu voroavă scumpă cum cu ruşinare. Iero-n(imus).

Istorie voïu spune voaă, lăsînd răutăţile noastre céle fără folos, cum era atunci întru-n-mulţi[ri] rea bunătăţilor. Precum spune Plato, împărăţiïa lachidimonénilor aşea desfrînată foarte au fostu preacurviïa femeilor, cum de hulă, prin tirăniïa bărbaţilor au fostu, cît de tot norodul să numiïa varvari şi îma lor, Ţara Grecească, să numiïa şcoala filosofilor. Iară Licurg filosoful, pentru învăţătura ce-au avut, preaînvăţat şi domn pentru ştiinţa otcîrmuirii, foarte drept lauda acéïa aşea dintru priinţa învăţăturii, cum dentru viaţa cea bună agonisind, pravilă au dat aceii împărăţii a lachidimonilor, cu caré şi răutăţile toate li-au răsipit şi au sămînat toate bunătăţile, cît nu ştiu, sau de s-au aflat vreun craïu mai norocit, pentru ascultarea deplin a norodului, sau vro crăie căriïa s-ar prileji a avea vreun craïu ca Licurg, păzitorïu adevărului.

13. În toată vrémea ruşinare(a) în tot locul cu sine aduce cuvioas(ă) faţă. Val(erius Maximus), 4, 5.

14. De multe ori întru femei să aţiţă răutate pentru dzăstrile multe. A(u)son(ius), *Monusel* (= *Monosyllabon*)

Între altele au aşedzat pravilă mare foarte de femei; nice un părinte dzestre fetii nice la moarte să nu lasă, nice în viaţă să nu-i dea; adecă că nu cu avuţii, ce cu bunătate, nu cu frumuseţă, ce cu înţălepcïune nuntele vrea să tocmască. Şi aşïa, precum multe pe această vreme videm nemăritate, pentru sărăciïa, aşea atunce nemăritate pentru defăimare şi pentru răutăţi rămînïa.

O, vac poftitorïu, pre care femeile nu cu avuţiïle părinţilor, făcute din ostenială, ce cu înţălepcïune, cu mintea sa agonisite, nedejduïa! Fost-au acel vac, ca să dzicem

15. Ce vor să isprăvască pravilele unde stăpîneşte singur banul? Arbit(er Petronius)

de iznoavă aceasta, adevărat de aur, cînd nice fata pentru neîndzăstrarea tătîne-său viu nu să temea, nice tatăl murind, pentru că i-ar rămînea fata neîndzăstrată, nu avea durére.

O blăstămat să fie acela ce întîi au adus, o Romo, aur în casăle tale!

O, blăstămat să fie acela ce întîi în cămări au strînsu bani, care lucru au făcut pre Roma aşea de bogată cu avuţii şi aşea săracă de bunătăţi!

Cine au făcut fetele ţăranilor lesne să să mărite şi a sinatorilor să rămîe nemăritate? Cine au făcut, de fata celui bogat, nerugat să o ĭa, iară celui sărac, ce are bunătate, nice rugîndu-să să nu o ĭa? Cine au făcut mai întîi céĭa ce cu un ban să să mărite, decît céĭa ce ĭaste cu mii de bunătăţi? Nu vom dzice aici, carne de carne biruită să fie, ce de răutate deşertare că s-au biruit; că cel lacom mai multu socoteşte a avea astădzi muĭare bogată, şi grozavă, decît săracă şi bună.

16 Bunătatea cu să răcie va petréce Ovid⟨ius⟩ *Cătră Pis⟨on⟩*

O, nenorocite femeilor care nascu, mai nenorocite fetele ce să nascu, cărora la măritat nemică blagorodie celor mai mari, nemică voe părinţilor, nemică minte părinţilor, nemică frumuséţă chipului, nemică întregie vieţii nu foloseşte!

O, vac afurisit, în carele fata omului bun de nemică nu să iscodeşte, fără de ar fi bine bănoasă, niceodată că nu va afla bărbat. Iară în vacul cel de demultu nu vieţuĭa aşea. Că pe vremile cele de demultu, la tocmala nuntelor, întîi de chip, pre urmă de folosuri era întrebare. Iară pe acestu vac întî⟨i⟩ de avuţie, apoi de chipuri întrebare ĭaste. Aşijdirea, pre acela vac de aur întîi de bunătate era voroava şi pre urmă, isprăvindu-să nuntele, can cu şagă să întreba de avére

Camill, după ce au luat izbîndă de pre franţoji, avînd un fecior ca acela, carele aşea pentru multă frumuséţea chipului său, cum pentru numele tătîne-său, mulţi crai

17 Nemică nu-i mai nesuferit lucru, decît muĭarea bogată Iuvinal 6

a-l lua fecior de suflet şi mulţi boĭari sfetnici poftiĭa să-l aibă ginere, carele fiind de treidzăci de ani şi tată-său mai mare de 60 de ani, cum sfetnicii şi boĭarii, aşea craii şi streinii, ca să să însoare, mult îl supăra, iară el şi de aducirea aminte a priĭatenilor şi de supărarea streinilor neclătinîndu-să, toate le lepăda. Şi întrebîndu-să Camil căci n-ar alége feciorului său muiaĭe, în care şi lui întru tinereţă viaţă cu odihnă şi şie la bătrînéţă odihnă ar nădăjdui, eu, dzice, muĭare feciorului mieu nice dau, nice voĭu da. Că unii fetele sale bogate, alţii bl⟨a⟩gorodnice, alţii tinere, alţii frumoasă mi-au arătat; iară care ar dzice că-i va da fată aliasă întru bunătate nice unul nu s-au aflat. Aşea Camil, precum întru biruirea lucrurilor cu tărie lucrate, aşea pomenirea cuvintelor sale vécinică agoniseşte.

18. Toate muerile bogate poftescu slujbă Senec⟨a, I, *Controversiae*⟩, 6.

19. Muĭarea fără ruşine nice dănăoară nu-i frumoase

Pentru aceasta, Favstino a mea, am dzis acéstĭa, de vreme ce-ţ aduci fata la meidian, în Capitolium o arăţi, între cei ce să bat la sabie a prăvi şi la prăvitul giocurilor a fi o slobodzi. Şi ce-i mai nevrédnic lucru, pre dînsa fiind cu vîrsta prea tînără şi tu, nefiind aşea bătrînă, cugetînd pin căile amîndoaă a oraşului şi rîpile rîului petreceţi. Măcar că aceasta nu hulescu că aş socoti a fi fata ta rea, ce căci îi dai slobodzănie ca să nu fie bună te vădz. Credemă, Favstino, de dragostea cărnii ce să atinge, nice celor prea tineri a crede trebue, nice de cei bătrîni a nedejdui bine nu trebue; ce foarte fără grije întru amîndoi ca să fugă de tîmplările păcatului toţi. Pentru acéĭa fetele călugăriţile între zidĭuri închisă să ţin, ca tîmplările careli să ivăscu pre uliţă să le feriască nu ca cele mai nebune, ce ĭubăscu a fi osăbit, ce ca céle mai înţălépte ce de adunare fug.

20. Timplările deprind a deşchide cale păcatelor Amvros⟨ie⟩, I, *Tim⟨otei⟩* 4.

21 Trebue să fie ascunsă muĭarea, să nu o ştie toţi Plutarh

22. Cu grije ĭaste a mestecarĭa femei⟨i⟩ cu bărbaţi.

Să nu dzică cel tînăr că ĭaste tînăr şi-i dragă bunătatea. Să nu dzică bătrînul că ĭaste bătrîn şi ostenit, că şi cei săci butuci să întorcu în cărbuni şi parul vérde în para

23 Para aproape ĭaste de fum; fumul a să aprinde nemică nu poate, iară de pară poate Plaut, ⟨*Curculio*, scena I⟩

focului să afumă. Adecă măcar ⟨de⟩ ar fi oarecare mai tare decît diamantul, cînd petréce între bărbaţi şi unde să apropie de foc, adecă muĭarea ca o ceară să moae. Nu putem a nu priimi, măcar că s-ar pune suptu foc lemnele, cărbunii că s-ari stînge. Iară pietrile de pururea ard, într-acestaş chip şi carnea această ruptă (stricată), măcar că s-ar supăra de boale, de multe ostenéle că s-ari usca şi de îndelungaţi ani că s-ari petrece, iară de pururea focul simţiri den lontru, încremenit întru oasă petréce.

Ce folos ĭaste bunătate a lepăda şi a nu priimi firea? Care cal aşea de slab şi stricat, vădzind ĭapele, nu o dată, ce şi a doa ⟨oa⟩ră, nu nechiadză? Care bătrîn aşea de femeĭatec, care tînăr aşea de curat, carele vădzind copilele, nu o dată, ce şi a do⟨ua⟩ ora, să nu suspine? Întru lucrurile voii, că ar fi buni ori carii nu dzic; iară întru a firii, fieştecare slăbăcĭunĭa sa să o mărturisască trebue. Focului, de vei depărta lémnile, a arde va părăsi. Sosind vara, părăseşte groaza ernii. Pre mare, dacă încetiadză vrémĭa cea rea şi să face lineşte, părăsăscu valurile. Dacă apune soarele nu mai luminiadză pămîntul. Acéstia aicea radzimă, că atuncea să va părĭa că au părăsit carnea despre a nu ne aduce noaă supărări, cînd o vom videa în gropniţă adunată. Den carne ne naştem, întru carne vieţuim, întru carne murim. Şi aşea, mai curund viaţa cea bună, decît carnea cea rea sfîrşit va avea. De multe ori bucatele cele mai bune să strică în cuptorĭul cel împuţit şi vinurile céle bune ĭau miros greu din vasăle cele necurate. Adecă oricît de curate şi de avute ar fi faptele vieţii noastre, iară de pururĭa slobod vîntu împuţit a cărnii slabe.

Acestĭa pentru aceasta dzic, Favstino, că de n-au putut pre pîrăul curătorĭu şanţul (ca să grăescu aşea), cu năsipul celor bătrîni făcut să-l potoală, cum va sta împo-

24. Ce nu îndrăz néşte dragostĭa ⟨a⟩ cére? Ovid⟨ius, *Fasti 2*⟩

25. Celor slabi vina cît de mică triacă Ovid⟨ius, *Remedia amoris*⟩

26. Bucatele oala ⟨le⟩ strică. Plut⟨archus, *De liberis educandis*⟩

trivă pîrăului gardul moale îngrădit? Giugul care vaca nu l-au purtat, cu multu mai puţin nu-l va purta viţeaoa. Tu, care eşti mumă, de nu sprejeneşti carnĭa întru adetĭul, nice aceasta, fiind fata, acéĭaş nu va face.

De vor să deprindă bine pre fetele sale gĭupînesăle romanice, aceste pravile să le păzască foarte. De văd pre fetele sale că a îmbla li-i drag, fluerile să le frîngă. De îmblă cu ochii vînînd, să-i scoaţă ochii. De le mănîncă urechile, să le astupe. De li-i drag a şopti, să le coasă gura. De vor să dea ceva, sau să ĭa, mînule să le tae. De îmblă rău desfrînat, de vii să le îngroape. Că fétii céi réle, pentru dzestrĭa, moarte, pentru haină, viermi, pentru casă, gropniţă să cuvine.

Şi aşea, Favstino, să ţii sfatul mieu şi de pofteşti să te bucuri de fata ta, vremĭa ei cu care s-ar putea strica să nu-i dai. La popriala casii multe poprele trebuescu, căriĭa, de vei lua o poprĭa, toată popriala cade. Adecă, aşea sintu de slabi femeile, că abiĭa de o mie de păzitori de să pot străjui; iară de o mică clipală a vremii să strică. Cîte de multe au fostu rele, nu căci au vrut să fie aşea, ce că singure au deşchis vrémĭa sau tîmplarea, cît într-altu chip nu putĭa. În puterĭa mea ĭaste a face războĭu, iară în putérĭa mea nu ĭaste a lua izbîndă. În puterĭa mea ĭaste a întra pre mare, iară în puterĭa mea nu ĭaste a eşi din primejdiĭa ei. În puterĭa muerii ĭaste a să arăta vremii, iară după ce s-au arătat ei, în putérĭa ei nu ĭaste a să feri de vină.

27 Primejdiile dentru pildă a le feri ni să cade Sid(onius Apollinaris), 3, Carte 22

28. Frica temeiul sănătăţii ĭaste Tertul(lianus, *De cultu feminarum*)

29. Giocul de multe ori gătiadză dragoste Ovid(ius), *Ar(s amatoria)*, 3.

30. Nime îndelungu nu-i fără grijă, care ĭaste aproape de primejdii Chiprian, 1, Carte 11

Urnéşte Marco Avrilii, împăratul, voroava, sfătuind pre Favstina împărătiasa ca să nu lasă fétii vréme de păcătuit. Cap 11

Iară, Favstino, nu vei dzice că fata ta cu nime nu grăĭaşte, ce n-ai audzi-o tu; sau cum n-ari videa pre nime, pre care nu l-ai

1 Pentru acéĭa prea tari trebue să să păzască ochĭul, căci iaste uşea inimii şi ve

videa tu, sau că nu s-ari ascunde să nu s⟨e⟩ afle de tine, sau ari putea face vreo tocmală cu cineva să nu ştii tu. Ce? Au tu nu ştii că ei plini de răutate cu sudalmă să pricescu între sine, iară cu dragoste de-a tocma aprinşi cu minţile între sine vorbăscu? Dragoste noaă, carĭa întru primăvara vîrstii dentru singele proaspăt izbucneşte, venin ĭaste ce cură prin vine, otrava care de sirg pătrunde maţile, rosură de care mădulările de pripă să usucă, nădușală caré îndată zugrumă inima (omului) şi a minţii cei bune cĭuma şi moartea.

stitorĭu Avgust⟨in⟩ *Vorbă* 31

Ce aş dzice nu ştiu, măcar că ce aş vrea să dzic aş şti. Nice dănăoară dragoste în limbă n-am avut, să nu fiu simţĭt durére prea grĭa în lontru, în pieptu.

2. Cu cît să acopere mai multu, cu atîta să descopere mai multu. Ovid⟨ius, *Metamorphoseon*⟩, 4

Ovidie, carte *De meşterşug ĭubostelor*, dzice: Iasteĭ uboste nu ştiu ce, vine nu ştiu de unde, să sloboade nu ştiu de unde, să naşte nu ştiu cum, să aprinde nu ştiu cu ce, să simte nu ştiu cînd, piĭare nu ştiu pentru ce. Aşijdirea ibostea otrăvitoare, scoţind carnea afară, singile cel din lontru den maţă ne varsă noaă. Ce ar vrea Ovidie pentru acĭaste cuvinte nu înţăleg; iară cînd au grăit acéstea cuvinte, întru acéĭa socotială, ce şi eu acmu sintu, că au fostu, ştiu. Carele între sine au iboste, Favstino, den inimă ca nişte oglindzi fumadză, în somnu vorovăsc, cu semne grăescu. Că multe cuvinte denn afară, a prea mare în lontru dragostii semnu ĭaste; că a marei dragoste în lontru, tăcére denn afară face. Aprinsă céle den lontru, cu dragoste, fac mută limba den afară, carele pentru cĭa întru iboste viaţa că ari avea, gura închisă trebue.

3. Dragostea pre taină rea, scădére adevărată Plaut, *Curcul⟨io⟩* 1

4. Mai multu ĭaste a să aprinde cu mintea, decît cu trupul Avgușt ⟨=Ambrosius, *Contra Symmachum*⟩

Iară pentru să nu socoteşti că-ţi spuĭu ţie poveşti, acestea ce dzic le voi arăta deşchis, cu istorii vechi.

Pre mormînturile vechi, de la zidirea Rîmului ani 270, aflăm pre Hestroscul, tînărul roman mut şi pre Verona, fata lati-

5 Prin ochi la inim⟨ă⟩ ĭaste calea deşchis⟨ă⟩ Petrar⟨ca⟩, 2

nilor preafrumoasă, mută să fie fostu, carii în giocurile ce să făcusă în muntele Chellii, vădzindu-să amîndoi, să aprinsără de dragoste între sine amîndoi. Că fiind mintĭa lor aşea sloboade spre dragoste, cu limbile spre voroave legate ⟨erau⟩; care lucru cum la videre de mirat, aşea de spus acmu necredzut ar fi. Că copila den Solona la Rîm şi tînărul den Rîm la Solona 30 de ani vréme şi încoace şi încolo îmbla, cît nice lua sama nime, niceodată ei nu vorovĭia, pînă după ce au murit bărbatul latinii şi muĭarea lui Hestruscu, cunoscîndu-să lucru, amîndoi să luară cu nuntă. Dentr-aceşti muţi s-au născut fecior, pricina a preanorocitului niam a Sţipionilor noştri, carii mai multu cu armele, decît cei mai mari cu limbile, mai vrednici au fostu. Socotéşte, dar, lucru deosăbit, cum muţilor, neavînd limbă să grăiască, nu lĭ-au lipsit mintea, a cărĭia scaunul ĭaste inima, cu caré n-ar fi grijit de ale sali dragoste.

6. Prin ochi inima nespus a urma deprinde. ⟨Grigorie de⟩ Nazian⟨z⟩ *Pentru mueri*

Ce voĭu dzice ⟨de⟩ Masanessa, feciorul de craĭu a numidinilor şi Sofonesba, femee aliasă a Carthaghenii, carii întru marginĭa tîmpinîndu-să între sine şi el arătîndu-ş pofta sa şi ĭa înţălegînd aceĭa, rumpînd vîsla fricii, lepădînd cîrma ruşinării, de sirg slobodziră vétrilile inimilor şi corăbiile trupurilor între sine să adunară. Din ce şi prăvala cea întîi a ochilor şi cunoştinţa amîndurora şi a dragostelor împreunare şi a trupurilor adunare şi lipsa cinstii şi scăderĭa nimelui, într-o dzi, într-u⟨n⟩ ceas, în clipală, întru trecirea acelui vas, că s-au isprăvit, deşchis lucru ĭaste.

7 Doi, ce să cunoscu şi de departe să închină unul altuĭa Ada⟨giu⟩

Ce vei mai multu decît atîtea să ţi să spue? Au nu ştii că Elena griaca şi Parid troian cu niamurile aşea de despărţite, cu ţărîle aşea de depărtate fiind, dentru una vidĭari, într-o capişte oarecaré cu voile aşea s-au încleit, cît măcar că Parid spre ⟨a⟩ o apuca pre dînsa puţină inimă avea şi tărie, iară ĭa, nesocotind că s-ari prinde

8. Cela ce pentru însurăcĭunĭa să duce la locuri depărtate, sau pre alţii a-i vicleni în inimă are, sau el să amăgiaşte. Ada⟨giu⟩

și acmu îndemnîndu-l că va (isprăvi) izbîndi, nemică nezăbăvind, Paris perirea tătîne-său, Elena bărbatului său ocară și amîndu-ror moarte, a stăpîniei stîngerii, a tot vacului vorbă, numai dentru o videre au arătat pricina.

La Alexandru Marele, carele ducîa oști asupra amazonilor, doamna și povoața amazonilor și la chip și la ințălepcîune aliasă, poftind să margă și să vadză pre Alexandru, au venit într-o rîpă a oarecărui pîrău, unde vreun ceas zăbăvind, unul spre altul cu tăcére prăvind, să întoarsără la taberi-ș, lauda hatmanilor întru desfătările dragostelor întorcîndu-să.

9. De pofta prea mare vintrile plin⟨e⟩ să face. Marot, *Chanson*, 26⟩

Pir, acoperitorîul neclintit a tirentinilor și a Epirotelor împărat vestit, făcînd războae în Țara Italiei, au venit la Neapolim, unde nice mai întîi, nice mai pre urmă, nice o dzi că n-au mai fostu să știe. Stăpîniîa atuncîa în Neapolim Ghemelichia, de niam aliasă și la chip foarte frumoasă, a căriîa, săraca, și îngrecarea și nume rău în Țara Italiei și izgonire și după naștire și moarte, caré de mîna frăține-său zugrumare într-acîa dzi i-au adus.

10. Ce lucru sănălos mai rămine muierii pierzindu-și rușinîa? ⟨Titus⟩ Liv ⟨ius⟩, Carte I

Pre Marco Antonie, ibovnicul său, Cleopatra în Vithiniîa, în pădurea ce să chiema Sethem l-au priimit, cu mare ospățu. Caré, măcar că îa nu era așea cu nume bun, avea lăcaș femeescu foarte smerit. Și așea, făcîndu-să ospățul îndelungat noaptea, pădurea foarte diasă, această pădure au fostu a copilelor de să ascundea și a tineréții romanilor acoperire, istiață socotială. Că fiind 60 fete a sinatorilor, 55 între tufele acei păduri era gréle, care lucru au fostu și pildă foarte rea către cei supuși și defăimare au adaos Cleopatrii și i-au micșurat cinstea lui Marco Antonie.

11. Ochii pre noi pururea, în toate răutățile ne aruncă. Fab⟨ius Quintilianus, *Declamationes*⟩, I

Ce dzic de acești puțini, acestîaș de alții aș putea dzice. Nice bărbații toți bărbați, nice femeile toate femei nu sintu. Care pentru acéîa ce am ⟨a⟩ dzice, dzic, caré

ar muşca ales pre acelīa care ar nemeri şi ar înţălīage de la aciīa, de la carii ar putea Sîntu corăbii unile aşea de uşoare, cît de puţin vîntu să clătescu Sintu mori unile aşea de sprintine, că de apă cît de puţină să învîrtescu Aşea une femei sintu atît de fragede, cît ca o steclă, atingîndu-să de un deget, să frînge şi ispitite fiind, întru supţire baligă dzac.

Şi de-mi vei răspunde, Favstino, cum fata ta, vorbéşte numai cu verii şi cu rudele, den slobodzeniīa ta, iară eu la acéstīa dzic că şi muma să amăgeşte şi fata întru primejdii de faţă să află. Au nu ştii că din herbintiala prunului cădzut, nu numai lemnul verde şi săc īaste cu grijă, ce şi pietrile cele vîrtoasă să istovăscu? Au nu ştii că dobitoacele de mare asuprit foc, cu dinţii îş mănîncă copiei carei i-au făcut? Au nu ştii pre dumnedzăi, carii sintu pricinile în toate lucrurile că, fără celor īubitori, nu s-au dat legile? Că nice o lege cei īubiţi nu sufăr. Ce, adevăr, cu cale īaste, că cu cei nebuni, ca cu nişte deşărţi de minte să să potrivească legile romane, şi celor īubind, iarăş, ca unor (lipsiţi) deşărţi de simţire, nice une pedépsă să nu le dea dumnedzăii.

12 Mai curund acela să sminteşte cînd fără prepus poate fi greşala Chiprian.⟨*De singularitate clericorum*⟩

13 Pediapsa unuia iaste frică a tuturor

Au uitat-ai cînd întru cercarea mea, de tată, fata, de fecior, muma, de unchiu, nepoata, au fătat şi cu gīudecata mea s-au pedepsit, părinţii ca să să arunce dobitoacelor, feciorii ca să să îngroape de vii, copii mici ca să să ardză în Cîmpul lui Martie? Care lucru aşea au fostu de groznic la audzit, cît nice cu ochii a prăvi pre acei de urît oameni n-am suferit şi di pi poroncă mai multu a nu să aduce aminte de dînşii am poroncit. Care cumplire precum au adus frică bărbaţilor, aşea femeilor romane, în loc de certare trebue să fie. Că de s-au aprinsu de foc tatăl, şi fata de pară, şi cei de aproape de fum. Au socoteşti că parăle poftii curviei, aşea de ageră, va stîmpăra să nu să atingă ruşinea de rudă, au mătuşīa, au vară?

14 Mai cu folos īaste pentru a unuia rău, răutate a mulţi de la pediapsă a opri, decît pentru mulţi răi unue a erta Ţiţero, ⟨*In*⟩ *Ver*⟨*rem*⟩ 8

15 Cu cît īaste mai ascunsu, cu atîta-i mai cumplit vrăjmaşul Viloc(= Victor)

De ar asculta carnea aşea prea îndărăpnică de socotială, tovărăşiîai fetei tale cu rudeli ar putea suferi. Iară că întru aceasta să pliacă socotiala poftei curviei, fata nice cu frate-său a o lăsa, a crede nu socotescu. Că de carîu făcut în lemnu să miştuîuaşte lemnul şi de molie făcută în haină să strică haina; ispita dascalul învaţă într-acestu chip: de multe ori, lîngă păreţii, hrănéşte oarecare pre acela de a căruîa răutate şi din viaţă şi din cinste să golîaşte.

Orice am dzis pînă acmu, Favstino, am dzis pentru să-ţ aduc aminte, cărie acéste cuvinte de pre urmă în loc de sfat le adaog: de vei şi pre tine, Favstino, de grije şi pre fata ta de primejdii să o mîntueşti, socoteşte ca de pururea să lucredzi cevaş cu mînule; în lucrare de laudă zăbăvindu-să, sintu deşarte inimile lor de cugetile rătăcitoare. Că toate greşelele tinereţilor, toţi de cetatea vieţii noastre (ca să grăescu aşea) căpriorii răstoarnă. Iară zăbava neînvaţătă, oriunde intră, ca un vrăşmaş deşchide porţile tuturor răutăţilor.

Posteşte să ştii, Favstino, de unde s-ari izvodi aceasta astădzi, întru copilile romance stricăcîune, care de abie eşite în lume, cugetă acmu de iboste! Eu, de vei să asculţi voîu dzice: a taţilor nebăgare de samă şi a mumelor slobodzănie face de fugu sărăcuţile de ostenială cinsteşi şi să apucă de cuprinderile necinsteşe. Prin zăbăviri (sau şădzînd fără lucru) de împuţite şi deşearte gînduri, ochii a rătăci, mintea a să turbura, voîa a să strica deprind. Mai pre urmă, cînd socotescu a fi numai o clipeală de iboste, la care să pliacă, iată, rămîni de obşte tenchîul a tuturor răutăţilor. Ce să hotărăscu, nemică nu-i care ar zvîrli mai tari mincîa (ca să dzic aşea) într-acestu gioc a gîndului, decît mînule depărtate de lucru.

16. Mai lesne îaste a să păzi unde îaste grijea deşchisă. Chiprian, *Trac⟨tatus⟩*, 5

17 Întru piepturi deşărt⟨e⟩ dzace ibostea Eleas⟨ =Ovidius, I *Elegia I*⟩

18. Desfătările sintu uşili păcatului. Amvros⟨ie⟩

19. Vine cătră cei ce nu să străjuescu dragostea vicleană. Cvid ⟨ =Ovidius⟩, *Liac*⟨ = *Remedia amoris*⟩ I

20. Răutăţile zăbăvii cu lucrul să dezbat. Curţi⟨us⟩, Carte 7

Grijea lui Marco Avrilie împăratul, pentru măritatul fételor sale. Cap 12.

Marco Avrilie împăratul, precum era prea-ascuţit la minte, aşea la poftă prea cu măsură, aşea şi la lucrurile cele trecute prea luător aminte, întru cele de faţă era prea-înţăleptu şi de céle viitoare foarte socotitorĭu pregĭur sine. Şi aşea, socotind stîngirea domnilor, avînd grijă numai de lucrurile streine şi de ale sale neavînd, sau păzind numai lucrurile sale şi céle streine uitîndu-le de tot, aşea cu cugetul gata spre toate să nevoĭa, că nice cele gréle treabe a împărăţiei, pentru lucrurile casii sale să nu le strice, nice lucrurile casii sale să nu le împiĭadece pentru o triabă a împărăţiei.

Deci, avînd Marco Avrilie 4 féte, pre Luchilla, pre Persena, pre Macrina şi pre Domenchia, carele mai multu sămăna mumei sale cu frumuseţile decît tătîne-său cu cinstea şi cu înţălepcĭunea vieţii, pre care, săvai că aĭurea, afară, în nevederĭa tătîne-său le ţinea, iară din gîndul lui niceodată nu eşiĭa; şi de cîţi ani era fata, atîtea de multe griji aducĭa cugetului tătîne-său şi deodată şi vîrsta copilii de măritat să apropiĭa şi aşea aflasă liac tată-său.

Era, dară, nu lege, ce obiceĭu de lăudat, ca ciĭa ce era suptu slujba sfatului pînă a nu lua voe de la împăratul nu să însura şi fetele de împărat cu socotiala sfatului să să mărite. Aşeadar, una dentre fétele lui şi cu vîrsta şi cu voĭa fiind de căsătorit, Marco Avrilie, ce socotisă de oarecînd întru inima sa, să apucă să isprăvască. Fiind slab şi de sănătate, au poroncit Favstinii, împărătésii sale, să facă voroavă de obşte cu sfatul. Iară ĭa siliĭa cu mare nevoinţă, avînd gînd pre ascunsu, cu altu chip să-ş căsătoriască fata-ş. Dzicea, apărîndu-să într-acestu chip, că copila-i tînără de vîrstă şi din mila dumnădzăilor, fiind tată-său viu nu va lipsi vrémĭa de căsătorie fetii; care vădzind împăratul, fiind în pat bolnav, dzis-au cătră

1 Norocul cîteodată şi pre cei prea buni îi grozăviaşte Sem(ma chus) 1, 34

2. Cela ce ţine minte de céle trecute şi, păzind cele ce-s de faţă, înţăleptu va fi întru cĭale viitoare Sem(machus),1,Carte 35

3. Îmele cu nunte cît mai frumoasă vor să-ş mărite fétele (Titus) Liv (ius) Carte 9.

4. Ce să cuvine domnilor, altora să nu sloboadză, Fab(ius Quintilianus), Carte 16.

Favstina: Multe lucruri întru oamenii cei de gios lepădăm, a cărora nice un lucru, cît de mic întru dînşii, ca într-o oglindă aşedzaţi străjuescu, pentru sănătatîa tuturor nu răbdăm. Niceodată nu să dă ascultare bună domnului, care are puţină cinste la cei supuşi Acestîa pentru acéîa dzic, căci tu unile la ivală porţi, altele într-ascunsu făcînd, cît şi credinţa a unei doamne aşea de mare să micşuriadză şi cinstîa aşea de mare împărat să liapădă. De a nu să ţinea într-o nemică socotélele méle cîaste preasf⟨i⟩nte, spre sănătatea copiilor tăi, ce bine de la tine să va aştepta spre folosul copiilor ştreini? Au cu cale a fi îţi pare ţie să să dea fata acelora carii o cer de la mumă-sa, iară carii îi alége tată-său să nu să priimască? Ca unei femei ţi să cade ertăcîune, iară ca o mumă îţi adaoge pediapsă. Au nu ştii a nuntelor că ar fi povoaţa norocul şi înţălepcîunea? Carii pre féte de la părinţi ceru, ochii, crédemă, mai multu spre folosul său, decît inimile spre binele strein neclintit pun.

Oaricînd ti-am audzit pre tine dzicînd cum tu sileşti ca fetele tale să le mărite dumnedzăii carii li-au îndzăstrat pre dînsăle cu frumuseţă nespusă. Au nu ştii că frumuseţile femeilor rahna celor streini, prepus vecinilor, silă de cei putîarnici, zavistie celor de gios, părinţilor defăimare şi a vieţii grije aduc? Că greu lucru îaste, acela ce-l poftescu mulţi a-l păzi (sau paza). Adevăr, frumuséţea (ca să dzic iarăş) femeile nemică altă nu-i, fără celor rătăcitori blîndeţă şi celor uşori deşteptare. Den ce din rahnile streine radzimă véste adevărată. Că oamenii cei uşori întru pofta a avea muîarea frumuseţă, mai multă că o socotescu decît viaţa cea întriag⟨ă⟩ dzic. Iară feméîa care să îa pentru singura frumuseţea nemică altă nu-i, fără la bătrîneţă viaţă necuvioasă mărturisăscu; că aşea s-au potrivit lucrul, cărue au împărţit frumuseţîa dragoste mare, acelulaş i să va împărţi grîa grozăvire

Cîte de mari supărări (dumnedzăilor

5 Nu îaste a omului bun altele să grăiască în gură şi alte să lucrédze în lontru Dio (Cassius), Carte 52

6 Necredincioasă paza curăţănici este ne voîa P⟨r⟩ov⟨erb⟩

7 Prea mare mişelie îaste a fi omul preafrumos. Plaut, ⟨*Miles gloriosus*, scena 1⟩

8. Pofta curviei mai multu den prăvire să aprinde Lact⟨anti⟩u⟨s⟩, 6, 9

9. Prea de pierdzare socotială îaste a îndrăgi chipul şi a urî véstea Ţiţero, ⟨*Ad Herennium*, 4⟩

10 Faţa, nu muîarea să îubeşti Iuvin⟨al⟩, Carte 6

buni!) rădică acela carele îş ia muiare frumoasă! Îi trebue a suferi mîndriia ei, că tovărăşia frumuseţii iaste nebuniia; a suferi holca ei, că nebuniia în creieri şi în faţă frumuseţea doi viermi sintu, carii şi viaţa rod şi norocul înghit; a răbda gîlceava, că toată feméia frumoas⟨ă⟩, singură în casă, să stăpîniască va; a tăcia desfătările ei, că toată muiarea frumoas⟨ă⟩ viaţa să-ş petriacă întru desfătări poftéşte; a răbda trufiile, că nice o muiare frumoasă nu sufere pre nime mai mare; a răbda hîtrîiia, că toată feméia frumoasă va să întriacă pre toţi. În scurtu, tot cine ia muiare frumoasă trebuie să aibă grijă de multe nenorociri.

11 Ce rîhnescu mulţi cu anevoe să străju iaşte

12 Nemică nu-i fără grijă, în care trăgă niadză vorba norodului Heron⟨ymus⟩

Întreb, căci nu aşea de tare au fostu încungiurată de Sţipioni Carthagena, precum casa femeii frumoasă de oamenii cei uşori de minte. O, nenorocit bărbat, a căruia, cînd odihnéşte inima şi doarme trupul, nemerescu aciia carii îmblă pregiurul casii, carii să supun cu vicleşug vieţii, carii prăvăscu pre ferestre, carii pătrundu păreţii, carii scriu batgiocuri, carii dzic în cobuz, carii străjuescu la uşă, ca⟨rii⟩ prin amăgituri ispitescu, carii acoperemînturile liapădă gios, carii stau supuşi la chiotori, carii toate le îndreptiadză ca la o ţintă spre frumuséţea muerii şi toate să plinescu cu ocara nenorocitului bărbat. A căruia lucru martur deplin sintu şi eu, carele cu frumuséţă însurîndu-mă, cu numele mieu am împlut Rîmul.

13. Muiarea şi steela niceodată nu-s fă r⟨ă⟩ primejdi⟨e⟩

Multe dar dzic, iară mai multe mă crede că socotescu. Nime să nu să jăluiască pre dumnedzăi căci din vreria lor au dobîndit muiare grozavă. Argintul prea luciu să faci smoală niagră; copaciul tînăr de scoarţă zgrunţoasă să păzeşte; bărbatul cu muiarea grozavă iaste fără grijă de nume. Şi aşea, fieştecui casă lasă sloboade alegirea. Aşea dzic că bărbatul carele ia muiare frumoase şi numele suliţii şi viaţa primejdii supune.

14. Ca lumina noaptia lumin⟨in⟩d, aşea frumuséţea ochii tuturor la sine trage. Athen⟨aeus⟩

15. Copila, viia şi părul cu greu iaste a să păzi Ada⟨giu⟩

La cei mai mari, de demultu, tinereţile cu armele să înfrîngia. Iară astădzi tinereţile Rîmului, copilelor slujind, vremia petrec.

Deodată, cît s-ar fi sunat véste de frumuseță vreuniĭa, de sîrgu, îndată, de toți să poftĭaşte Că şi cei tineri silescu pre copile să le dobîndiască şi ĭale a să prăvi să lasă Nice dănăoară nice pre o copilă, Favstino, n-am vădzut romană, la faţă frumoase, caré n-ar hi fostu părtăşită ocărîi, sau prepusului dată

Măcar că n-am cetit multe, iară aceasta am luat aminte: de cîte femei frumoasă a grecilor, a latinilor, a spartanilor, a eghipténilor, a romanilor, să face pomenire, ⟨nu⟩ pentru frumuséțea lor ⟨pomenire⟩, cu scrisoare pre mormînturi sf⟨i⟩nţite, ce pentru primejdiile lor foarte gréle şi tîmplările, care pentru frumuséţele lor pe acel vac unii au pătimit mişel cînd şi cu frumuséță pre mai mulţi au amăgit şi în tot locul prea mare defăimare au cădzut.

Pre care vreme oraşul Carthaghenii prea puternic, cum cu avuţiile, aşea cu armeli preanorocit, cu sfaturile filosofilor preaînvăţaţi să otcîrmuĭa şi să îmbogăţiĭa cu nevoința neguţitorilor fără lene. Întru acéĭa cinste la fini să afla Armenie filosoful, în care să aflasă la greci Omirul şi între romani Ţiţero Şi din vremile acélĭa, din vrérĭa dumnedzăilor, pînă astădzi de cînd au schimbat viaţa cu moartea au trecut ani 122, den carii 80 ani dentru socotiala acelui bărbat foarte blînd s-au ocîrmuit acel vac foarte cu mare norocire. Că şi spre mueri cu ură şi spre cărţi cu mare dragoste fiind, sfatul vădzindu-l pre dînsul şi de grijĭa lucrurilor de obşte şi de desfătările ce să cuvin firii părăsit, au stătut asupră-i cu rugăminte ca să-ş ĭa muĭare (să să însoare) pentru pomenirea lui, ca unui bărbat preaînvăţat, la cei de pre urmă să să tragă.

16. Cine să poate feri de mulare, să s⟨e⟩ feriască ⟨Plautus, *Stichus*⟩

17 Undé ĭaste ruşinea, acolo deşartă ĭaste frumuséţia Tertul⟨lianus⟩ *De cinstia femeilor*

Şi aşea, stîndu-i împotrivă cu multe aduceri aminte sfatul, nu voĭu, dzice, să mă însoru; că de voi lua muĭare grozavă, ură, de voĭu lua bogată, robie, de voĭu lua săracă, cheltuĭală, de voĭu lua frumoasă, ostenială întru paza ei îm va rămînĭa; din

care cĭumă fieştecare a omorî o mie de bărbaţi destul ĭaste.

Aceasta apărare au avut acel preaînvăţat, carele, de la o vréme, cu mare nevoinţa întru învăţături, a ochilor slăbită lumina la bătrîneţă, părăsind dulcĭa tovărăşie a cărţilor, au priimit supărata tovărăşie a muerii, caré au născut pre fata acéĭa, den care fată au născut Amilcarii Carthaghenii, împotrivnicii a Sţipionilor romani nu mai puţin întru apărarea Carthaghenii isteţi, de cum au fostu ai noştri întru adaogirea Rîmului norociţi.

18. Ce să cade, necuvios ĭaste; ce nu să cade, mai tari să poftiaşte. Ovid⟨ius⟩ 2 *Eli⟨gia⟩* 19

Iară voĭu dzice, Favstino, că întru fetele tale nu cad prepusuri ca acestĭa, pre carele şi bunătatĭa lor din grije le va scoate şi cinstea vieţii le va face de grijă. Iară eu o taină îţi voĭu descoperi ţie: nemică nu-i care de mai multe meşterşuguri s-ari învăli, decît muĭarea, aşea cu pază curată, cum cu ruşine femeiască încinsă; iară ce să poftéşte cu léne şi cu léne să întriabă, lesne să dobîndéşte. Nemică mai iscoditorĭu nu-i decît folosul altora să fie pricină răului său.

19. Ce putem lesne a dobîndi, mai cu lesne să poftĭaşte. ⟨Grigorie de⟩ Nazian ⟨z⟩ *Voroav⟨a⟩* 13

Au nu ştii, Favstino, că fieştecare preacinstită că să ispiteşte mai multu de răutatea noastră? Adevăr, a lor ruşinare şi opriala zvîrlitură sintu spre răsipa întregiii noastre Nice podoaba niamului, nice averĭa, nice frumuseţea, că n-au fostu deşteptări, cetim, care ar fi îndemnat pre cineva asupra Lucreţiei acei nenorocite, ce mai multu cu săniniĭa feţii, cu cinstĭa obiciuirilor, cu bunătatea vieţii, cu învăţătura groznică a familii, cu înţălepcĭunea înfrîngerilor, cu socotială între orăşeni şi cu vestĭa între cei streini luminoase, aţiţindu-să Tarcvinie acel nebun, de i-au făcut silă ei. De unde s-ar izvodi aceasta, eu îţi voĭu arăta ţie. Acéĭa ĭaste a celor răi răutate, cît binile celor buni rău le petrecem; şi aceasta nu cu scăderĭa fetelor romance. Că cinstita a vieţii lor bunătate, vinovată va arăta la Dumnedzău, păcătuita răutatĭa noastră.

20. Binile sufletului, măcar murind trupul, nu să pierde. Av⟨gustin⟩, I *Oraş*. 18

21 Mintea greşéşte, nu trupul; şi unde va fi sfatul vine vina ⟨Titus⟩ Liv ⟨ius⟩ Carle I

22. Cine nu faci cînd poate, nu face cînd va Gvil ⟨ermus Brilo⟩ *Filip. 496*

Pentru vîrsta dzici, Favstino, că nu-i fata de măritat. Au nu ştii, a bunului tată că

ĭaste din copilărie a învăța pre fecior și din fașe a da samă pentru féte? Că de ar plini datoriĭa sa tatăl, cum și muma deodată, de cum s-au ivit în lume fata ta, taina întru inimă, pînă încă (cum vorbăscu) nu s-au cădzut să adune pre aceĭa să nu să dezlege, pînă cînd ar alege fetii bărbat. Căci cînd tatăl, lacom, nu va să îndzăstredză fetele și mumele hître poftescu mai bogate nunți și el ună, ĭa altă pricinescu; tréce vrémĭa și atuncĭa îmbătrînescu fetele. Și așea, ca să să mărite bătrîne, pentru să păzască singură pre copile, pentru să slujască, nu șintu așea deprinsă. Deci și singură viața necuvioase și părinții grijlivi și aproape, ca să nu agonisască, de vro întinare temîndu-să, cu grije viața petrec. Cîte fecioare, a marilor senatori fete, nu pentru lucrurile niamului, cu lipsă pentru dzestre, sau căci n-ar hi fostu întru bunătate, ce numai pentru singura nebăgare de samă și urnire, degrabă murind părinții, la aciĭa adusă pre fete am vădzut, cît nemică mai pustiire lor, că ei stînși în pămîntu, iară ĭale de uitare fură îngropate.

23. De pururea și strică și au strical urnirea lungă la cel gata Gvil ⟨ermus Brito⟩ *Filip. 3*

24 Păcatul fétii, nenorocirĭa gata ĭaste Plut ⟨archus, *De animi tranquillitate*⟩

Voĭu minți de mă voĭu apăra că n-am cetit aceste cuvinte în pravilele rodiĭanilor, ⟨unde⟩ pentru căsătoriĭa feciorilor, de însuratul a dzece feciori, tatăl nice o dzi, iară de măritat o fată, întru bunătate știută, sau dzece ani să osteniască, sau de s-ari înfunda în apă pînă în grumadzi, a asuda păcături de singe, sau pre pîntece să să tragă pre feciori a nu-i îndzăstra, avuțiĭa a piĭarde și scăderĭa întru viața sa a cunoaște ar trebui.

Aceștii pravile cuvintele precum spre fete foarte blînde, așea împotriva feciorilor nu sintu groznice; că dzece feciori, singură averĭa bărbaților, a încungĭura crîngul pămîntului agĭunge, iară pre o fată singură legĭa cinstii nice dintr-o casă, măcar a eși, nu sufere.

Ce aș dzice? Că toate cîte sintu réle și spre

răsipă plecate, acélĭa ales femeilor tineri să tîmplă, cărora toată vremĭa, pînă la dzua de nuntă, ca un lucru deşărt şi fără folos piĭare.

Omirul dzice că gĭupîneseele gréce deprinsese a număra anii vieţii nu de atunci de cînd ar fi născut, ce din dzioa den care să măritasă. Şi aşea, fiind întrebată o femée griacă cîţi ani ari avĭa, răspundea: 20, trecînd atîţea ani după ce s-au măritat, nu anii carii trecusă de cînd născusă, mărturisind, adecă, de cînd ar fi început a chivernisi şi a purta casa, de atuncĭa că ar fi început viaţa.

Pepenile, după ce să coace în grădină, sau să rumpe, sau să fură. Aşea şi fata carĭa vieţuĭaşte multu nemăritată, sau să răpeşte, sau să defaimă. Den tîmplare voĭu faci hotar adăogînd aceasta că de cum să coace viĭa, deodată cu strugurii îndată pîndar şi colibi fac în vie. Aşea fata, precum dzice Virghilie: acmu coaptă de bărbat, acmu crescută cu anii plină, îi trebue bărbat şi pază, pre carele ĭai, carele îl alege tată-său şi casa de grije o mîntuĭaşte şi gîndul său de grijă îl uşuriadză şi lucru preacuvios face fétii.

25 Mai greu iaste a căsălori, decît a hrăni fata Adagiu)

Femeilor grele şi mai multu doamnelor şi gĭupînésălor alésă, trebue cu nevoinţă a să feri ca să nu aducă vreo primejdie pruncului, precum oarecînd unele femei gréle, să-ş pliniască pofta nestîmpărată, au avut perire mişéle.

Cap 13.

Cela ce va să facă cale delungată prin ţărî depărtate şi cu munţi, mainte de ce va întra pre cale, datorĭu ĭaste toate căile să cérce cu nevoinţă; că şi cu ură şi cu grijă ĭaste, cînd nedejduindu-să, după multă ostenială a căilor să să odihniască, de iznoavă să trudéşte: (Deci) toată viaţa omului că n-ar fi altă, fără lungă cale, nime nu va dzi-

1 Foarte grozavă calea care-i cu prepus Sen(eca) Carte 19

ce, a cărui începătură, dzua naştirii şi sfîrşitul dzua morţii ĭaste. Că a avea viaţă ori lungă, ori scurtă, nemică altă nu-i, fără a sosi la mormîntu, ori mai tîdziu, ori mai curund.

2.Trebue a să asculta sfatului cu folos spuindu-să. Grigor Nazianzi, ⟨*Oratio*, 40⟩

Şi aşea, eu socotescu că pre toată nebuniĭa întrece această nebunie, că niştine socotéşte sfatul său că ari îndestula, pre toţi agĭutorind, iară a altora sfaturili cari ari ţinea acela îi par de nemică, precum am văzut cu ochii şi am audzit în ţara noastră pre cîţva domni (carii curund ş-au vinit la sfîrşitul său), că cu cale agoniséşte acela să să numască de nebun, carele socotéşte că toţi ar fi nebuni şi numai pre sine înţăleptu, ştiut şi învăţat s-ari face, după cum dzice o poroncă a oarecăruei; fie ce eşti; ce sintu alţii, lasă pre fieştecare să fie. Şi de-i va părea cuiva, şie, că-i de tot înţăleptu, să nu să încriadză a face nepriĭaten nebun; că nime nu-i aşea de îmbrăcat cu înţelepcĭune, care n-ar fi altul mai cu mare înţălepcĭune, nime nu-i aşea de învăţat, a cărue învăţătură ar trebui tuturor. Că pre nime, nici dănăoară, aşea ori cu vîrsta, ori cu obiceaĭu împodobit, cît să nu-i trebuiască lui sfatul altuĭa, carele ar fi plin de învăţătură şi de credinţă. Că de vine în socotială celor bătrîni, ce să va tîmpla tinerilor săi, a cărora carne nu uscată, ce plină de mustu (şi verde), singile nu réce, ce hierbinte, căldura nu stînsă, ce vie, poftele sabinii nu încremenite, ce foarte deşteptate sintu? Den ce ĭaste de cei tineri, de socotiala sa să miră şi socotiala streină de o liapădă.

3. Stăpînul cei dintîi spre nebunie ĭaste a să socoti singur pre sine mai înţăleptu. ⟨*Cellestina tragicomoedia Hispanica*, 40.⟩

4. Aliasă ĭaste acéĭa înţălepcĭune, a socoti pre alţii înţălepţi. Plin⟨ius⟩, 8, Carte 23.

5. A să deprinde din tineréţe mult ĭaste. Virghilie, *Ghiorghi*⟨*cele*⟩ 2

Lémnele cînd sintu tinere, pentru să să rîdice direptu să liagă de par. Caii, ca să s⟨e⟩ diprindă la frîu, cînd sintu mîndzi li să pun frîu. Pasările, pentru să să îmblîndzască mai curund, să iau din cuib. Hierăle, aşidirea, cînd sintu tinere să vîniadză, pentru să să înveţe a sluji voii oamenilor. Întracesta chip, din faşe, copiii a vieţui bine,

6.Rău trainic să adaoge şi créşte. Cas⟨siodorius⟩,9;Arist⟨otel⟩,2, *Ethic*⟨a⟩, I

trebue învăţaţi. Şi aşea şi părinţii, acelora feciori şi mumele a cărora fetele sintu, să ştie aş vrîa, ⟨că⟩ foarte bun líac ĭaste a feri pre copii de réle deprindiri, de să vor înfrînge den pruncie cu învăţătură groznică. Că de sirgu foarte primejdie celui rănit vine, de nu i să va trage din rană singile.

7 Izvorul bunătăţii şi a cinstii ĭaste învăţătura bunăvieţii Plu-t⟨arehus⟩. *Carte de învăţătur⟨a copiilor⟩*

Ce să vinim la lucrul nostru, de vreme ce în toate lucrurile să cade a păzi orînduiala şi modul, cu ce tocmală ĭaste să păzască pruncul vom dzice. Şi mai întîi de toate vom arăta că trebue mare pază a avea femeĭa.

8. Rău cel mic, la vreme lasat şi nebăgat de samă, mare grije aduce şi face Nin Grec ⟨= *Nicephorus Gregoras*⟩ I 6

După ce s-au zămislit pruncul şi încépe a vieţui şi a mişca în pîntecele femei⟨i⟩, să cade femeilor doamne şi celor alésă a avea pază pururia pregĭur sine. Măcar că acestĭa s-ari părĭa a nu le scrie, ce căci am şi cetit unile şi am audzit, socotescu că mi s-ar cădĭa ca cu îndrăznială să arăt părerĭa mea. Că de multe ori, mai bine de vrun lucru cel învăţat, ce-au cetit, decît cel neînvăţat, măcar că ar fi ispitit, acel lucru dezliagă; ce are lucrul cu pilda doftorului şi a bolnavului a să dovedi poate, den carii bolnavul simte durerea boalii, iară doftorul ce ar fi boala, cu ce nume s-ari numi, ce liac ar fi să întriabă Deci mai multu doftorul dentru meşterşugul, decît bolnavul dentru ispita că cunoaşte, deşchis lucru ĭaste.

Aşea femeile doamne şi cele alese supărările îngrecării şi grijĭa naşterii, cu ispita că ar şti, nime nu va apăra; iară izvorul răului şi rădăcina şi liacurile ce i s-ar cuvini nu ştie. Că mulţi sintu carii să jăluescu de furtuşaguri, iară pre furi nu-i cunoscu.

Şi aşea, după socotiala mea, întîi să cade celor gréle a îmbla încet şi blînd şi să să feriască de toată alergătura şi de a păşi tare. Că deşi neştine puţină grije socotéşte că ar fi ei uniĭa, iară trebue să socotiască sănătatea pruncului. Că cu cît ĭaste mai scumpu mustul şi vasul în care să ţine de-i mai fraged şi-i gingaş, cu atîta mai mare

9. Furul lesne véde pre cela ce-l însămniadză, iar păzitorĭul cine ar fi furul nu ştie Plut ⟨= Plautus, *Rudens*⟩

frică ĭaste de primejdie. Aşijdirea că nemică mai fraged nu-i de fire celor îngrecate şi mai scumpu decît sufleţălul pruncului nemică nu-i Că ari trebui paza foarte cu grijă, cine n-ari videa? Că toate vestérĭurile Indeei nu trebue să să potrivască, cu acela carele apliacă în pîntece cĭa grea.

Cela ce ultuĭaşte viţă, îndată cu şanţu, sau cu gard o îngrădéşte, ca fiind tînără viţa, să nu o pască dobitoacele, sau drumeţii să nu culiagă strugurii, cocîndu-să. Aceasta, de o face căsaşul, pentru să culiagă roada, şi vinul, nu de pururea sufletului şi trupului foloseşte Cu cît mai mare întru sine cu pază trebue să aibă feméĭa cea îngreuĭată nevoinţă, carĭa şi ziditorĭului de zidirea sa şi besericii de creştini şi tatălui de feciori samă a fi datorĭu să dea. Şi după socotiala mĭa, cu cîtă mai deşchisă ĭaste să să dea la moarte samă cu atîta mai cu grijă în viaţă să să păzască; că aşea de deşchis Dumnedzău ştie lucrurile vieţii noastre, cît nime nu va fi ca acela ce într-o dzi l-ari amăgi întru datul sămii.

10. Unde-i mai fără grij(e), acolo trebue mai mare pază

Cine are aşea de mare răbdare, cît să sufără? Cine-i aşea de împietrit ca să erte, de va şti pre feméĭa sa grĭa şi pre urmă (după ce să apropie naştirea) pentru pofta nebuniască, căruĭa puţin i s-ar hi folosit, dacă i s-ar fi făcut îndestul şi pre biata mumă să o siliască a muri şi pruncul nevinovat a să naşte că n-ari putea să vadză? Cînd ĭaste femeĭa sănătoasă şi la îngreunatul pîntecelui nemică nu simte, întru hulă cade cu cale (şi vină are prea mare), de va da pricină vreunii periri cu alergatul, cu gĭucatul şi cu săritul şi pricină mare bărbatului, acea tîmplare nenorocită, de durére şi de jalobă aduce. Că cu mare durére şi întrestare să supără grădinarĭul, cînd den pom îngreuĭat primăvara de flori şi apoi de brumă arsu, nice o roadă nu ĭa.

11 Putoarea străbăti de nu poate sucul (sau mustul) mérge la închieturi, Lucre tius) 4

Şi nu numai de scădére ĭaste femeilor grele alergatul şi săltatul, ce şi (fără cali) şi cu ruşine ĭaste, ales femeilor alesă Că

12. Oricare glas a sufletului ĭaste clătire trupului, Amvros(ie, *De officiis ministrorum*) I

femeile săltătoare (și desfrînate) de pururea ascultă lucrurile rele, iară femeilor tuturor și întîi doamnelor și celor alese cu blîndeță a călca și cu liniște la îmblat a fi li să cade. Că clătirea trupului blînd arată minte a fi plecată și cinstită. Înfiptă ĭaste tuturor femeilor den fire pofta spre cinste și spre vrednicie. Să ție, dar, minte că nemică spre agonisirĭa cinstii între orășeni mai ușor nu ĭaste, decît de vor fi la voroavă socotitoare pregĭur sine (și blîndă) și la mărsu cu blîndéță și încet. Că într-altu chip nu poate fi, ca feméĭa la mărsu ĭute și la limbă ageră, să nu fie necinstită și urîcioasă.

13: Cu greu ĭaste răbdarea bucuriilor Sem⟨machus⟩, 33.

La anul de la zidirĭa Rîmului 466, Curie Dentate fu trimis împotriva lui Pir, care stăpîniĭa Tarentul și prea multe pagube făcĭa rîmlenilor Că rîmlénii, precum era inimoși a stăpîni țărî streine, așea stăpîniile sale să să supue de streini nu suferiĭa. Acesta Curie Dintate și pre Pir, de la o vreme, l-au biruit și cel dintîi au fostu carele au adus pili de izbîndă în Rîm, a cărora groază mare mirare și spaimă au fostu rîmlenilor Că a prăvi rîmlénii pre crai de obedzi îngreuĭați nu socotiĭa întru nemică, iară pilii legați a-i vedea multu socotiĭa

Acesta Curie Dintate numai o sor⟨ă⟩ dragă avea, că avînd părinții lor 7 feciori, doi în războĭu au perit și trii de cĭumă au murit; numai singură soru-sa rămăsese, care pentru acéĭa foarte-i era dragă. Că moartea feciorilor celor ținuți în desfătare, deșteptare ĭaste cu dragoste spre feciorii cei mainte urîți. Și așea, fiind sora lui Curie măritată după un sfetnic a Romii și de șeapte luni îngrecată, în dzua caré făcĭa veselie de izbîndă frate-său, poate fi den tîmplarea giocurilor și a săltăturilor, noaptea, urmînd triumful frăține-său, pentru dragostea frăține-său, așea cît pierdzind pruncul, cu care tîmplare nenorocită s-au tîmplat, deși muma au murit și pruncul și veseliĭa treumfului hotar avu și tatăl pruncului de mare durére

14 Pune mod celor de bucurie Senam ⟨= Statius⟩ *Theb⟨aida⟩*, 4

15 Sintu bunele ame slecate cu céle réle Adu⟨= Adagiu⟩

stătu mut. Că lovirea mîhniciunii grabnică toată simțirea ia.

Această istorie Tivul Grec⟨ul⟩, Carte 3, *De primejdiile războ⟨a⟩elor,* mai pre largu spune.

Al noaăle an după ce lepădară pe crai din Rîm, făcîndu-să silă de curvie Lucreției de Tarcvinie, alte noaă isprăvnicii făcură romanii, care au chemat dectatura, adică otcîrmuirea și carii otcîrmuia acea isprăvnicie era otcîrmuitoriu pre lîngă toată tăriia a toatei republicii.

16. Cu îndelungarea vremii omul direptu să face, poate, nedireptu Volla ⟨lerranus⟩ Carte 36.

Că au vădzut romanii precum nu să poate republica otcîrmui, ce numai cu a unuia socotială (și voe) și de vreme că otcîrmuitorii fiind întru isprăvniciia, aceiaș putere avea, care au acmu împărații, pentru să nu să facă tirani, mai multu de șease luni nu li să cădea a ținia acia isprăvnicie, care trecînd, să punia altul. Care hotarăle de șease luni, adevărat, a preaînțăleptu sfat au fostu, că de multe ori îndelungaria cinstii mai multu nebăgare în samă aduce domnilor întru a face direptate. Și așea, cel întîiu otcîrmuitoriu în Rîm au fostu Larghie Mammilie, împotriva volscilor, sabinilor celor prea cumpliți vrăjmași a romanilor, pre aceia vréme pus. Că dintru aceia voință dumnedzăiască fu zidită Roma, cît a puțini dragă, iară a mulți urîtă, de pururea au fostu.

17 Nemică nu-i așea lucru orășinescu, nemică nu-i așea cu folos decît puteria să fie scurtă care iaste mare Sen ⟨eca⟩ 7⟨ *Controversiae*⟩, 8

Tit Livie scrie precum Larghie Mamilie au biruit pre volsci și s-au veselit de izbînda lor și cu hotarul acelui războiu, Coriol, cetate prea tare și alte cetăți și orașe, aciei țărî li-au răsipit. Că inimile cumplite nu numai pre oameni ucid, ce și pre singure pietrile mîniia sa o varsă. Și așea, după ce făcu mare pierdzare volscilor, Larghie și stînsă mulțime de oameni, apucînd prea mare sumă de bani și robi foarte mulți aducîndu-i la triumf, între carii era și o fată foarte iscusită la chip și de niam aliasă, pre caré să o aibă în casa lui de desfătare o au adus; că rîmlénii cei vechi averile agonisite

18. Cile de cu sirguială, toate din bucurie și desfătaré au venit la mîhnire și la lacrămi? Țițero.⟨*Pro Archia poeta*⟩

în războĭu le da toate ostaşilor, iară măestriile răutăţilor şi desfătărilor, la casăle sale le ducĭa. Iară dacă au îngrecat Larghie pre acĭa copilă, ducînd-o în grădină cu poame, pentru desfătarĭa, unde să cocĭa poamele cele de vreme, unde dentru pofta îngrecării mîncînd multe poame, cît s-au săturat de dînsăle şi de pripă vărsind, au pierdut pruncul. S-au tîmplat aceasta în pomeţii lui Vulcan, a triĭa dzi după triumful lui Larghie Mammelie.

O, lucru mesăr de spus! Şi pruncul arătîndu-să den naştere şi muma din care s-au născut şi tatăl den care s-au zămislit întru acéĭaşi dzi întru astrucare de obşte au fostu, nu cu puţine lacrămi a tot oraşul Rîmului. Că de s-ari putea răscumpăra viaţa cu tăriĭa lacrămilor, dentru acei trii nice unul n-ar hi fostu în mormîntu.

19. Desfătarea ce să faci fără măsură grozavă şi rea ĭaste. Macrov⟨ius⟩,2,*Saturn*⟨*aliroum libri*⟩, 8.

Cel întîi din oraşul Roma au rădicat războĭu asupra mumei sale, Romei, Tarcvinie cel Mîndru. Al doilea Cnei Martie, carele de la Lucani, împotriva ei cu arme s-au sculat. Al triilea Sîlla Cumplitul, den Campaniĭa purcedzind, au asuprit-o. Carii trei orăşéni cu atîtea de mari periri au asuprit pre muma lor, pre Roma, cît, potrivindu-să cu dînşii, pagubele acelor trei războae ⟨punice⟩ ca pénele uşoare să par. Că vrăjmaşilor nice zidĭurile Romei a videa nu li s-au putut, iară acei orăşéni măcar piatră pe piatră n-au lăsat.

Şi aşea, dentru acei trei romani, Martie de trei ori au fostu consol (sfetnic), o dată otcîrmuitorĭu şi de patru ori cercătorĭu. Şi la cĭa de pre urmă, trimiţîndu-să în urgie, cu mare năpăstuire, răscumpărîndu-şi strîmbătatea, cu şăraguri de oşti au venit asupra Rîmului. Că inima rea şi mîndră nu va odihni mainte, pînă nu va stînge şi-ş va răscumpăra de pe vrăjmaşi. Şi aşea, viind mai pînă la porţile Romei, nice cu une felĭuri de solii ca să ĭarte oraşul Romei, rugîndu-l a să pleca nu s-au putut, pînă ce

20. Răscumpăraré binile ĭaste mai cuvios decît viaţa singură. Iuvin⟨al⟩, *Sat*⟨*ira*⟩ 13.

mumă-sa și nepoată-sa, pre care foarte o ĭubiĭa, ducîndu-să la tabără, cu lacrămi și cu rugăminte l-au biruit, cît, lăsind mîniĭa, au părăsit încungĭurarea orașului. Că a mulți inimile mai curund cu lacrămi jĭalnice, decît cu rugăminte și cu socotele direpte să înduplecă.

Deci mare parte de podoabă întru aceasta socotiĭa a fi romanii de-ș vor lăsa părul lungu și smad și lăsat pre umere și pre pieptu să să tîrîiască. Și așea, fiind grea nepoata lui Martie, în care dzi s-au făcut pace între unchĭu-său și între romani, strîngîndu-să cu brîul, pentru frumusețĭa, prea strînsu, au pricinit piĭarderea pruncului. Den caré tîmplare jealnică și nenorocită, așea pruncul întru acea vîrstă a vieții să stînsă, cum și muma au murit. Și așea, prăvind moartea mumei și singură mătușĭa, de sirgu, moartă au cădzut. Den ce toată desfătarea și veseliĭa întru plînsul s-au întorsu. Că așea au potrivit vacul cel vechĭu de cînd să află oamenii întru prea mare bucurie, cît pre cei nenedejduindu-să (nemică necugetînd ei), norocul îi stînge. Vei afla această povéste la Trivul și Porfirie, dascali greci.

21 Dulceața puțină pre multă amărăciune o stîmpără și o îmblîndzéște. Petrar⟨ca⟩, 185

De să va tîmpla vreo femée grĭa, doamnă sau altele alesă, care va pierde pruncul den vina și nesocotiala ei, i să cade a fi de mustrare și de hulă. Că aceĭa mai dobitoc va fi decît toate dobitoacele. Că nice un dobitoc în pădure, în munți și pustie nu ĭaste așea de strein de socotială, cît să nu priciapă céle ce-s cu scădere vieții sale. Ursoaĭa, leița, lupoaĭa, după ce să simt de îngreunate, din bîrlog și din strînminile sale foarte rar es, numai pentru să fie fără grijă de vicleșugurile vînătorilor și a păstorilor. Care lucru, de fac dobitoacele și herăle sălbatece, céle ce fac scădere oamenilor cu nașterile lor, a cărora ținci fiind flămîndzi apucă turmele nevinovate, cu cît mai multu de aceasta femeile cele grele trebue să facă, cu a cărora naștire nărocită norodul creștinescu

22. Toată hiara să ĭubéști pre sine singură și deodată precum să naște păzéște pentru să s⟨e⟩ ție. Tițero, *Sem* ⟨= *De finibus bonorum et malorum*⟩, 5.

să adaoge. De nu ar naște femeile, de nu s-ari naște pruncii, măcar de ar fi pămîntu, iară nime n-ar fi care ar îmbla pre dînsul. Că toate li-au făcut Dumnedzău ca să slujască omului, iară pre om l-au făcut să slujască lui Dumnedzău.

La căstane, la alune, la ghindă, ca într-o oglindă să să prăvască femeile grêle, cu cîtă grijă și pază plodul lor ca o zămislitură de floare firea îl ascunde, îl acopere, îl apără; că căstanile ca cu un păhăruț înghimpos, ghinda cu acoperămînt ca de nucă, așijdirĭa și aluna, pentru să nu să ude nice de ape, nice de vînturi să să sculure. Deci, de vrême că lemnele care au numai viață crescătoare și dobitoacele ce au numai suflet simțitorĭu, cu atîta pază să apără cele îngreuĭate, pentru ca, în vrémea sa să-ș dea roada sa în lume, cu cît mai multe muerile, carele sintu cu suflet înțelegătorĭu li să cuvine să aibă pază pentru să nu facă pierdere de prunci cu nepaza lor.

23. Nice un lucru a urma socotiala firii nu poate. Țițero, *De firea dumnedzăilor*

24. Mare lucru ĭaste sufletul carele cu singili lui Hristos s-au răscumpărat. Bernardha ⟨ = Bernhardus, *Epistola* 54⟩

Așeadar, pentru ca bărbatul să vadză roada blagoslovirii dumnedzăești și femeia grea ca să nască cu norocire, așea bărbatul ca să nu asupriască pre muĭare, cu multa ostenială să să păzască și muĭarea de desfătările peste măsură să să feriască. Că ĭaste pravilă nemincĭunoase, femeile îngrecate, pentru prea multă ostenială, că pierd, pentru desfătare prea multe vin la primejdii. Că fără de omenie și nevrednic de nemică om acela ĭaste, carele poftește ostenială de la femeĭa grĭa, depotrivă cum vei mai nainte de ce să îngrecasă; că nu într-un chip aliargă cel încroșnat cu cel dezbrăcat.

25. Nice dănăoar⟨ă⟩ céle de perire nu ⟨să⟩ păzir⟨ă⟩ cu mijlocul Sen⟨eca⟩, Carte 84

Scrie Aristotel, Carte 7, *De hiară*, că leoaei îngreuĭate nu numai leul den vînat șie și leoaei grijește de mîncat, ce și dzua și noaptea să străjuĭaște pre dînsa. Cu aceĭa femeile doamne și cele alesă, în vremĭa îngrecării lor dragoste și cu slujbă ce ĭaste să să cinstiască de bărbați foarte cu cale ĭaste! Că nu poate muĭarea mainte de ce naște a strînge atîtea de mari desfătări de la bărbat, cît după ce

26. Cu blîndéță sintu să să ție acéle ce cu tărie nu să pot. Amvros⟨ie⟩, I.*Tim⟨otei⟩*, 5.

27. Naștерile pre toată mirarea firii întriace Galen ⟨us⟩, 15, ⟨*De usu partium*, 8⟩

naşte ori făt, ori fată. Că de să va potrivi grijea care are feméĭa la naştire şi întrestările pentru lucrul carele are bărbatul, cu multu mai greu ĭaste acéĭa care are ĭa, decît a bărbatului; că muĭarea la născut mai multu, ticăloasa, decît poate, arată, iar bărbatul, oricît ar sluji el, mai puţin face de ce i s-ar cuvinį.

Aşijdirea să cade bărbaţilor a păzi tare ca să nu întărîte cu mînie pre femeile sale ce sintu îngrecate, nice să o sparie cu mîhniciĭune, că mai de multe ori de mînie aprinzindusă, decît de herbintiala bucatelor agonisăscu pierdzare pruncului. Şi de să va prileji bărbatului să-l mîniĭa muĭarea lui pe vremĭa îngrecării ei, cu înţălepciune să sufără, socotind mai multu pentru pruncul ce-l poartă ĭa în pîntece, decît strîmbătate ce greşeşte după socotială; că nice dănăoară nu poate fi aşea de mare vina îmmei, cît n-ar fi mai mare nevinovăţiĭa pruncului.

28. A birui inima, a potoli mîniĭa, a celui prea tare om ĭaste. Lact⟨antius⟩, I, 9.

29. Cu mînie nemică dreptu a fi, nice a socoti nemică nu să poate. Ţiŀero, *Sluj⟨be⟩*, I

Aşijdirea să să feriască femeile grele şi mai multu celor alesă de hlăpie şi de săturare, că şi cele ce nu sintu grele femei, încă trebue întîi a avea dragoste spre trezie; că femeĭa cu multe mîncări şi băuturi abiĭa de va putĭa fi curată. Deprind femeile grele fără măsură a să împlea cu mîncări lacome, părîndu-le că li-ar cădea bine şi şie şi pruncului. Ce aceasta-i fără cale şi aşea necinste şi mumei şi pruncului cu scădere; că mumei la îngrecare nesocotiala mîncărilor multe boale face copilului în toată viaţa lui.

Nu trebue să cetim în cărţi, ce videm cu ochii că toate vieţuitoare⟨le⟩ sau mai multu, după ce să îngrecadză nu poftescu împreunare (sau părăsăscu). Într-acesta chip şi oamenilor celor aleşi, şi la blagorodnici li să cade de a să împreunaré cu femei gre⟨le⟩ să să părăsască. Că cu cît cineva mai devréme va face de să va feri de împreunarea femeii sale, cînd ĭaste grĭa, cu atîta mai bine să vor conteni şi vor face uşurare femeii; nu pentru că ar hi păcat, ce pentru că s-ari deprinde a fi cu dragoste întru înţălepcĭune; că unile a face triaba poronceşte şi altele cinstea sfătuĭaşte.

30. Toată pofta-i în chipul focului în pae: curundu să aprindĕ, curund să stinge. ⟨Ariosto, 10, 6.⟩

Spune Diodor Sicul că Mavritaniîa aşea era de lipsită de bărbaţi şi bogată de mueri, cît cinci mueri dreptu un bărbat să afla; şi aşea s-au fostu aşedzat legîa ca tot bărbatul să-ş îa cîte trei mueri Şi iarăş era altă lege mai mare că murind bărbatul, de rămînea vreo muîare de bărbat, îi căuta muerii de vie în mormîntu cu bărbatul să să îngroape, caré de nu o făcîa pînă într-o lună aceasta, sau de nu muriîa şi îa pînă într-o lună după moartea bărbatului său, la ivală o pedepsiîa de moarte; că cu grije dzicîa că ar fi văduva singură să vieţuiască în casă, iară a să pune într-un mormîntu cu bărbatul său socotiîa a fi cu cale.

31 Întru lucrurile deşchis⟨ę⟩ leneşului îaste a faci îndelungare Sem⟨machus⟩ 7 Glav⟨a⟩ 11

Într-altu chip să prilejisă în ostroavele Baliîarii unde mai mulţi bărbaţi să năştea şi aşea de puţine femei, cît 7 bărbaţi la o femee era Şi aşea era obiceîul întîi, între cei mai proşti, că cinci bărbaţi să să însoare cu o muîare, iară cei mai bogaţi şi mai de cinste, den ţărîle streine îş lua femei. Aşea corăbiile le încărca neguţitorii de mueri vîndzătoare, precum le încarcă acmu de alte precupii. Şi aşea era obicéîu într-acele ostroave ca femeile îngrecąte fiind aşea de puţine, al şeaptele sosind lună îngrecării ei, despărţindu-să de bărbaţi, le încuîa în beserici şi din visteriîa ţărîi să hrăniîa. Că aşea de tare cei vechi cinstiîa pre dumnedzăii săi, cît pre nime nu suferiîa să facă gustare pre ascunsu în beserică, ce pre aciîa ce era închinaţi la beserică a-i hrăni dintr-al său li să cădea. Şi aşea, acei varvari muerile sale pre aceîa vreme le închidea, aşea să aibă de binevoitori pre dumnedzăi, întru a cărora beserici să încuîa la naşterea lor, aşea pentru să rădica toată frica la vrémîa de grijă, cum şi că socotiîa că ar fi lucru prea grozav a să împreuna după obicéîul bărbaţilor cu dînsăle.

Publie, filosoful preavestit, Carte 5, *De obiceaîurile celor vechi*, spune ⟨că⟩ în Panonia, care îaste acmu Ţara Unguriască, într-acéîa cinste avea pre muerile céle gréle, cît de eşiîa den casă fiecare femée grîa, oricine o

tîmpina îi căuta a-i da cale şi a o petréce; care cinste să dă acmu tainei cumenecăturii, acéiaş cinste varvarii făcīa muerii gréle.

Prea mari aşedzămînturi cu urice avea în Carthaghena, cînd înfloriīa acel oraş, femeile cele grele. Că precum astădzi ucigaşii de oameni în ţintirimurile besericii scăpînd, hălăduescu de răscumpărarea gīudecăţii, aşea ei, fugînd la vreo femee grea şi apucînd pre dînsa, era volnici şi slobodzi de vina lor.

Franţozii transalpinii, precum scrie Fronton ⟨în cartea⟩ *De cinstea dumnedzăilor,* nu numai dzice că cinstiīa pre muerile gréle foarte cu cinste, ce şi naşteria (fericită) norocită să fie cu mare pază să nevoīa. Că puţin foloseşte corăbii carīa, după ce trece întriagă toate, să s⟨e⟩ fărîme la uscat, eşind la scală. Că noroadele cele vechi, de demultu, toţi avea pre dumnedzăii săi cei mai mari, în capişte, iară în casă fieştecarele avea pre cei mai mici dumnedzăii, a cărora agīutorīu şi apărare le trebuīa, de cîte ori năştea vreo muīare a cuiva. Lăsind alte basne a lor, dzicem că, de vreme ce ei, fiind păgîni, cerea agīutorīu de la nişte idoli muţi şi surdzi, pe vremīa naşterii muerilor sale, cu cît mai multu noi, creştinii, carii avăm pre Dumnedzău adevărat, ziditorīul nostru şi a toată lumīa, sintem datori a ruga pentru bună naşterea femeilor noastre.

32. Mai cu grije īaste vrémia cea rea (furtuna), carīa nu lasă corabiīa să să urniască, decît acéia ce nu lasă să iasă la margine. ⟨Plutarchus, *Affectiones utrae pejores.*⟩

Pentru Pist filosoful şi de a lui învăţături şi socotele, carele au dat celor gréle. Cap 14

Împărăţind în rîm Octavie împăratul, era în Rîm Pist filosoful pithagoric, carele cum lui Octavie chesarīului era drag, şi credincios, aşea norodului foa⟨r⟩te priimit, cu aciīa era multu lăudat; că de multe ori cine īaste domnului drag şi credincios, acela īaste celor supuşi urît. Cu atîta de mare omenie era Octavie şi dat în tovărăşie, cît, prîndzind cu hatmanii, de pururīa de lucrurile războaelor şi cinînd

1. Nu īaste noaă a socoti pre cel ce, mai multu, decît pre alţii şi pentru ce pricină, domnul îl ţine mai sus. Tacit, *Anal⟨e⟩*,6

cu filosofii de învățături și de dascălii voroviĭa și nice un cuvîntu grozav nu suferiĭa să să vorovască fiind el de față. Și așea, fiind Pist în lucrurile céle cinsteș⟨e⟩ foarte socotitoriŭ, la șăgi foarte cu dulceață, pe féliuri de vremi de féliuri de lucruri fu întrebat de împăratul, a cărue întrebări și răspunsuri aicea puțin le voiŭ spuni.

Întîi, întrebîndu-l, pre carii ar socoti dentru acei ce trăescu pre pămîntu a fi mai nebun decît toți, răspuns-au: eu socotescu că mai nebun decît toți, acela dentru a căruĭa voroavă nice un folos a să pricépe nu să poate; că nu-i așea nebun acela ce pietre, ca cela ce cuvîntu aruncă fără triabă.

Întrebîndu-l, ce lucru bun ar trebui cu cale să să poftiască, să vorovască și ce ĭaste cu cale să să poroncească să tacă, răspuns-au: atuncea ĭaste lucru bun să vorbască, cînd dentru voroava deosăbește folosul și atunciĭa ĭaste bine a tăciĭa, cînd den voroavă ĭaste grijă de scădére, căci cînd unii a apăra binile, alții a apăra răul silescu, în toată lumiĭa războiŭ să ațiță.

Întrebîndu-l de care lucru sintu datori părinții a depărta pre feciorii săi, răspuns-au: nice de un lucru, după socotiala miĭa, mai multu a păzi părinții nu trebue, decît ca să siliască să nu iasă copiii răi; că a bunului părinte ĭaste mai multu a pofti ca să moară cu nume bun feciorul, decît să trăiască cu viață rea.

Întrebîndu-l de ĭaste de triabă să să facă dentru acéste doaă ca, sau adevărul grăind cineva să le strice, sau grăind minciĭuna să iasă sănătos, care ĭaste să să aliagă dentru acéstiĭa; bărbatul, dzice, carele ĭubéște bunătatea, mai multu va vrea cu adevărul să s⟨e⟩ biruiască, decît cu minciĭuna să biruiască; că nice poate fi ca a omului minciĭunos să-i fie îndelungată moștinirea fericiei.

Întrebîndu-l bărbatul înțăleptu ce ari trebui să facă ca să moștiniască odihna, mie, dzice, nu mi să pare că va fi părtaș odihnii fără acela carele va fugi de gîlceavă

2. Cela ce are mai puține trebi, acela-i foarte fără grije. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 38.

şi de isprăvnicie; că a celor supuşi cu multe trebi, multe întovărăşăscu griji, iară a multelor grije slujnice sîntu minciunile cele mari.

Întrebîndu-l cu ce lucru cineva ar putia prea cu lesne să-ş aplece cătră sine socotiala celui învăţat, nice un lucru, dzice, mai multu de toate lucrurile nu arată pre cel învăţat, decît întru a suferi pre nebun cu răbdare; că, spre a suferi strîmbătatia, mai multu înţălepciunia inimii, decît ştiinţa foloseşte.

Întrebîndu-l, ce s-ari cădea omului împodobit întru bunătate a-ş pofti, măcar, dzice, că orice lucru bun şi nemărui ce nu-i de scădere a-ş pofti cu cinste ⟨iaste⟩, iară după socotiala mea, numai aceia să cade a-ş pofti ce fără ruşine şi la ivală a pofti i să cade.

Aşijdiria, întrebîndu-l cum ari trebui să să ţie de la bărbaţi muerile cele grele, pentru să nu piardză pruncul, nice una, dzice, mai vîrtoasă ţară ⟨nu-i⟩, decît a păzi pre muiarea îngrecată; că de va sluji bărbatul muerii, îi va fi lui cu ostenială (şi cu ură), iară de nu o va îndestula, primejdie iaste femeii. Şi aşea întru aceasta, dzice, mare grije să cădea bărbaţilor a avea pentru femeile romane şi întru a le sluji lor care am dzice grije a avea, care mai multu pentru să dau sfat, decît pentru să poroncescu dzic, macar că nu mai puţin întru cel iubitoriu de (direptate), de bunătate sfatul sănătos, decum în cel rău poronca groznică cu cale iaste; că eşti, Octavie, preamilostiv şi preablînd şi că ai pre Cosuţiia, vară-ta, grea şi că şi îngrecaria şi naştirea să i să tîmple cu norocire ai pofti, vei fi părtaş poftii tale de vei lua aminte ce-ţ voiu spune.

Întîi, de cia îngreuiată, giocurile, săltările şi alergăturile la sărbători depărtate să fie. Că de multe ori, pentru giocul, bărbaţii graiul şi femeile grele viaţa pierd; nice iaste cu cale ca, pentru nebuniia mumei să să dea întru primejdie cu îndoială vieţii şi a morţii feciorul.

3 De puţin lucru să clătiaşte inima muerii ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩ Carte 6.

4 Fericit iaste acela ce, cu durérea altue, să va învăţa a să feri de duréria sa Te b⟨ullus⟩. 3, *Elele* ⟨= *Elegia*⟩ 6

5. Pune hotar cel prea înţăleptu şi lucrurilor celor cinsteşe Iuv⟨enal⟩ *Sat⟨ira⟩* 6

Aşijdirea, să să ferească cea grīa ca să nu între în grădina cu poami multe, ca săturarīa multă de poame să nu fie, au să nu dea pricină pierdzării pruncului; că nice īaste cu cale, pentru hlăpiīa mumei, să plătiască pediapsa feciorul nevinovat.

Aşijdirea, să să ferească femeīa grea să nu să prea strîngă cu brîul; că multe doamne rîmlence, pentru să să arete mai frumoasă şi gingaşe, poartă haine aşea de strîmte, cît să omoară pruncii săi. Că prea nedreptu lucru īaste pentru să să aréte muma frumoasă singură, să piardză viaţa copilului.

Cătră acéstīa trebue să să ferească ca vreo femee grīa la mese sau la alte veselii să nu îndrăzniască a şedea; că de multe ori numai singură săturarea de bucate peste măsură au fostu pricină de sirgu pierdzării de pruncu. Că peste samă īaste de strîmbu lucru ca pentru desfătarea a scurtei cine şi muma şi feciorul viaţa de tot să-ş piardză.

Aşijdirīa să să ferească ca nu cumva cu vreo vīaste de întristăcīune de grabă să vie la primejdie femeīa grea; că mai multă scădere dentru audzirīa lucrului de grijă, decît dentru boală îndelungată trebue să să tiamă. Nice īaste cu dreptul ca pentru vestirīa a unui lucru mic de puţină triabă a-l şti şi muma de pururea şi feciorul ce-i să iasă în lume, cu mare durere a toată familiei să-i vie primejdie într-o clipală.

Iarăşi trebue să să păzască cele îngrecate (ca să nu iasă la privală) nice să să amīastece cu mulţi oameni; că de multe ori să tîmplă cei îngrecate, strînsă, sau lovită, pînă a striga primejdie, moare. Deci ce lucru mai nevrédnic şi încă mai nedreptu decît femeīa vădzind feciorii streini, cu rahnă părăsască ai săi feciori săraci.

Mai pre urmă să să ferească bărbatul ce va avea muīare grea (ca să nu-i apere cuvintele), sau să nu-i apere ei vreun lucru ce cére cinstit; că poate fi ca un lucru lăsat

6. Ce s-au tîmplat poate să ⟨se⟩ tîmple. ⟨Titus⟩ Liv ⟨ius⟩, Carte 28.

7 Dobînda puţină, scădére multă. Arios-t⟨o⟩, 33, ⟨10⟩

8. Şi bărbaţii cei tari să spăimadză de céle grabnice. Tacit, *Anal⟨e⟩*, 15.

9. Graba nepăzitoare şi oarbă īaste. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, 22.

10. Hotarul desfătăciunii pocăinţa īaste Saresb⟨eriensis Policraticus⟩, 6, 23.

de mică clipală, iară apărat să tîmplă pricină netocmită. Nu ce-ar fi cu cale, cînd naştirea spre podoaba oraşului şi creştirea să facă a pătimi oraşul, ca nice o muĭare grea să nu supere de vătămare

Acéstĭa au şi răspunsu Pist la întrebările date şi lui Octavie împăratului ca să poronceacă celor gréle au dat sfat, care, de să vor ţinea, făgăduesc că va fi de femeile céle alese cinsteşe să vor mîntui de multe grije şi primejdii şi bărbaţii să vor mîntui de mîhnăcĭune.

Ca să adaog acestora hotar dzic că femeilor doamne şi alese pe vréme cînd au în pîntece le trebue să aibă mai mare grije de sine decît alte femei de gios şi proaste; că unde ĭaste mai mare nădejde de folos, acolo trebue să să facă mai mare nevoinţă

Acestĭa ce le scriu le dzice Pollibio, Carte 4, *De obicéĭurile celor vechi* şi Sextus Herones, Carte 4, *De legile iconomiceşti*. Iară de Pist multe scrie Plutarh.

De învăţătura feciorilor pre ce vréme sintu să să dea la învăţătură şi cîtă nevoinţă trebue să aibă părinţii intru diriaptă învăţătura copiilor săi, care să va arăta cu multe şi mari istorii. Cap 15

Pentru învăţătura feciorilor, pe care vreme sintu să să dea la învăţătură, oricine dentru muritorii (adecă oamenii) şi a osteni şi rod bun ostenelei sale poftesc, întru osteniala sa datori sintu pre acela vécinicul întru podoaba lumii cel întîĭul zîditorĭu să-l urmédze. Că omul ce ştie pre Dumnedzău şi-l pune otcîrmuitorĭu lucrurilor sale, nu poate rătăci întru acélĭa (sau a greşi). Aceasta şi dentru credinţa cea adevărată ştim şi dentru sf⟨i⟩ntele Scripturi ne învăţăm; că meşterul acela preavécinicul în scurtă vréme lumĭa cu putérĭa sa au zidit, iară cu preaîndelungate vremi pre aceastaş lume cu preaînţălepcĭunea sa o

1 Nu va videa toamna roadurile ramurilor, a cărora flori n-au vădzut vara Petrarh⟨a⟩. Senec ⟨= Senili, 11⟩ Carte 7

păzeşte şi o ţine. Den ce să vede şi să cunoaşte osteniala cea scurtă a face cevaş şi cĭa îndelungată grije şi cugetare a păzi acĭa ostenială; că precum hatmanul, îndrăzneţ, făcînd războĭul, după care şi izbînda de la o vréme cu agĭutorĭul lui Dumnedzău să agonisască. Acmu, de vom întreba de biruitorĭul acela, oare mai mare osteneală au avut şi mai cu grije a lua biruinţă de pe vrăjmaşi au agonisit biruinţa lui dentru cei zavistnici şi răi a o păzi, aş îndrăzni a gĭura nicecum osteniala războĭului aceluĭa nu ĭaste să potrivască cu osteniala întru grijĭa şi paza acelor agoniste cu războĭul; că într-un ceas cu sabiĭa cruntă gătiadză izbînda, iară aceĭaş izbîndă, pentru să s⟨e⟩ ţie şi să să păzască întriagă şi neclintită, în toată viaţa trebuescu sudori.

2. Mai greu ĭaste a păzi lucrul, decît a-l găti. Dio⟨Cassius⟩, Carte 44

3. Mai lesne ĭaste uneli a le birui decît a le păzi Curţius, Carte 4.

Laertie într-o carte, *De viaţa filosofilor,* spune care şi Plato acela dumnedzărescul ⟨în⟩ *De republică* poménéşte precum thevanii, audzind că lachidimonii au pravile prea bune, cu a căror bunăfacere şi dumnedzăilor dragi şi între oameni foarte cinstiţi era (den părerĭa tuturor), aliaseră ca să trimiţă la dînşii un filosof ce era multu vestit între dînşii, anume pre Fidon, cu aceste poronci ca şi legile de la lachedimoni să cée şi cu mare nevoinţă să ĭa aminte obicéĭurile şi legéa lor.

4. Oraşul nu întru cas⟨e⟩, ce întru norod stă Iust⟨inus⟩, 2.

Era pre acĭa vreme thevanii oameni bl⟨a⟩gorodnici şi preaputernici spre acesta hotar, socotindu-şi pentru că şi mărirea cu zidirea casălor (veste de laudă numeluiş) slavă să-ş agonisască şi pomenire numelui său cu înfrîmşăţarea bunătăţii să înfrîmşeţeadză; că era întru zidirea casălor nevoitori şi spre bunătăţi învăţaţi de dascali aleşi.

Fedon, purcegînd de la Thevea la lachedemoni, au zăbăvit mai multu de un an, socotindu-le toate întru acĭa stăpînie grozave şi de scandală; că oamenii proşti socotescu numai lucrurile spre ce ari avea, ce paşte ochii, iară cel preaînţăleptu ĭa aminte

5. Cine iartă greşealele făcute cu scădére oştii, acela răstoarnă

şi céle ascunsă ale lor. Deci, după ce petrecu dentru socotiala sa, folosurile toate a lachedemonenilor, cu prea mare nevoinţă au socotit să să întoarcă la thevi unde, după ce au venit, tot norodul ca să-l vadză pre dînsul şi să-l asculte să strînsără. Că întru acéїa deşărtare să afla prostimїa, cît de pururea să urmédză cele aflate de curund (proaspete) şi céle vechi să le urască şi să lepede au deprinsu. Şi aşea, dacă să adună tot nărodul, unde Fedon în mijloc, aflară puse cruce, foarfece, sabie, bicїu, obedzi, cătuşe, de carele nu aşea vătămîndu-să toţi thevanii, cum mirîndu-să, într-acesta chip au făcut voroavă filosoful: Trimisu-m-aţi acolo, thevanilor, la lachedemonéni, pentru să cunoscu legile şi credinţa lor, unde mai multu de un an am zăbăvit. Vădzut-am de scandală toate; că a filosofilor їaste nu a lua aminte numai ce ar fi, ce şi a şti pentru ce ar fi. Să ştiţi, dară, thevanilor, că acesta răspunsu vă aduc dentru soliїa mїa, adecă că lachedemonénii pre această cruce spîndzură furii, cu această sabie tae pre cei vicleni şi vîndzători de oameni, cu acéste foarfece muncescu (pre cei blăstămători şi pre mincїunoşi) pre cei balamuţi, pre cei fliară la gură, cu acestu bicїu bat pre cei îmblători rătăciţi; într-acéste obedzi liagă pre cei rocoşitori, întru acéste cătuşi pun pre hîrjetari. Pre urmă, dzic, că nu v-am adus voaă legile scrisă, ce măistriile de paza legilor că vă aduc dzic. Şi aşea, înspăimaţi fiind thevanii cu această pravilă, îi poronciră să-ş aducă aminte că nu l-au trimis ei la lachedemoni să aducă măistrii de moarte, ce pentru legile cele bune de otcîrmuit republica l-au trimis. Răspundzînd Fedon, voi, dzice, thevanilor, de aţi şti atîtea cîte ştim noi filosofii şi cît de departe să depărtiadză ale voastre socotéle de la adevăr, aţi cunoaşte şi aţi videa că nu atîta sintu înălţaţi cu bunătate lachedemonénii pentru le-

şi strică republica. *Ar⟨aucanae historia Hispaniae⟩*, 320.

6. A tot lucrul învoirea їaste cuvioase. Ovid⟨ius⟩, 3, *Pont⟨ica⟩*, 4.

7 Ispita їaste muma ştiinţii. Ada⟨giu⟩

8. Mintea cea întru răutate deprinsă nu poate să să abată de la răutăţi, făr⟨ă⟩ numai cu frica. Amvros⟨ie⟩, *Rom⟨ani⟩*, 4.

9. Ce folos fac legile céle deşiarte, făr⟨ă⟩ obicїaїuri? Horat⟨ius⟩, 3, *Orad* ⟨= *Ode*⟩, 24.

10. Pînă atuncїa trăїaşti légїa, pînă cînd trăїaşte pricina a scrie légїa. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 34.

gile ce li-au aşedzat cei duşi din viaţă, cum întru paza lor. Cu socotială de au aflat ceşti vii că cinstîa legilor mai multu întru a le isprăvi şi a le păzi pre dînsele, decît întru a le da şi a le aşedza radzimă. Că legile a le da lesne-i, iară acélîaş a le păzi greu îaste.

11 După ce s-au aşedzat legili nu îaste slobod a gîudeca de dinsăle, ce trebue a gîudeca după cum poroncescu iale Isidor⟨us⟩, *Etim⟨ologii⟩*, 2.

Şi aşea, puţin lucru îaste ce ştim noi ce vieţuim acmu, de vom potrivi cu cele ce au ştiut cei vechi; iară după puţină priceperea mîa acéle legi alése că voîu da voaă, thevanilor, de cum au sparthanii, mă mărturisăscu. Că ce lucru mai uşor îaste, decît a aşedza binile? Ce lucru îaste mai de prïimit la toţi, decît răul ar urma? Adevăr, ce folos îaste de să va afla ca acela ce ar aşedza legîa şi nu va fi altul carele ari înţălege? nice s-ari afla carele li-ar face, de va fi cine le face, şi nu va fi cine să le ţie? De va fi cine să le ţie şi nu va fi cine să le păzască? De va fi unul ce li-ar păzi şi o mie cei ce lî-ar huli şi li-ar strica? Că nehotărîţi, mai mulţi sintu cei ce vor grăi de rău, de lucru bun, decît carii s-ari abate de la rău şi i-ari sta împotrivă.

12. Pravile bune, pilde cinsteşi la cei buni dentru greşealele altora să fac Tacit, *Anale*, 15.

Vă vătămaţi cu acîastîa, thevanilor, care am adus măistrii. Ce să mă credeţi, de vă veţi lepăda de cruci şi de sabie, întru paza acelor orînduite şi tablele pline de legi şi republica voastră încărcată de răutăţi o viţi avea. Că mai mulţi, aşea să mă îubască dumnedzăi⟨i⟩ thevani, ca aciîa sintu carii a urma desfătările lui Dionisie, decît bărbaţi aleşi întru bunătate, carii ar ascultа de legile lui Licurg. De veţi, thevanilor, cu tot deadinsul să ştiţi cu care legi lachedemoniiîu păzăscu republica sa, toate acélîa le voîu arăta voao, şi de veţi acélîaş legi să le cetiţi scrise le voîu arăta. Iară cu acesta aşedzămîntu toţi la ivală şi fieştecare cu gîurămîntu să mărturisiţi, precum numai o dată; cetindu-le, le veţi prăvi cu ochii, iară pentru să le păziţi în toate dzilele, cineş pentru sine să aibă

13. Ciale réle mulţi le dovedescu, iară céle bune nime nu priiméşte Fab⟨ius Quintilianus⟩, Carte 12, la sfîrşit

14. Darurile şi certarîa la vréme obiciuile păzăscu statul republicii. *Ararcan* ⟨= *Araucanae historia Hispaniae*⟩ 324.

15. Nemică întru folos nu vine, care nu să păzéşte într-un chip cu grije, din ceput pînă în sfîrşit Sen⟨eca⟩, 2, ⟨*De beneficiis*⟩

nevoinţă. Că mai mare laudă ĭaste domnului pentru paza unii legi păzite, decît pentru a o mie de scripturi vestire.

Nu ĭaste pentru ce să socotiţi multu (thevanilor), căci cu inima sinteţi nevoitori spre bunătate, căci cercaţi cu gura bunătate, căci cu picioarele mergeţi spre dînsa; ce aceasta să so⟨co⟩tiţi multu (thevanilor), de va fi vreo lége a bunătăţii, să o cunoaşteţi; de o veţi cunoaşte, îndată să o faceţi şi de veţi nevoi cele făcute, să le păziţi. Că nu stă bunătatĭa cea deplină într-o faptă, numa unită cu bunătatĭa, ce întru cĭa de pururea nevoinţă spre paza ei.

16. Nu trebue a să lăuda céle ce să încep cum trebue a să păzi céle mărturisite bune *Cassiod* ⟨*orius*⟩. 8. 12

Aceasta voroavă au avut cătră thevani Fedon, carele, precum dzice Plato, mai multu au socotit cuvintele grăite de dînsul, decît legile carele li-au adus lor.

17 Care nu să pot cu socoteală aduce la céle mai bune, numai cu singură frica să pot ţinia Fab ⟨ius Quintilianus⟩ 2, cap 7

Ce, să venim la voroava noastră, şi la lucrul singur de carele avăm a scrie aicĭa, întreb acmu, ce folos au domnii şi cei mari, luînd de la Dumnedzău domnii şi stăpînii prea mari, întru însurări fiind prea norociţi, de toţi în prea mare cinste cinstindu-să, celor de pre urmă strîngînd visterĭuri şi din toate să-ş vadză muerile îngrecate şi naştirea pre urmă cu osteneală, cu norocire, îngropate să-ş hrăniască pruncii mumele cu ţiţili sale, sau mamce dentru socotiala inimii bune (sănătoasă şi cinsteşe) să agonisască? Acestĭa toate ce folos fac, de nu să vor da feciorii crescînd pre sama a buni învăţători, de carii s-ar învăţa carte şi să să tovărăşască cu buni dascali, carii (viaţă să petriacă vrédnică) şi pravilile a bl⟨a⟩gorodiei cei adevărate a păzi să-i învéţe?

18. Doaă sintu ca nişte stîlpii bune a bunătăţii nădéjdea cinstii şi frica pedépsii ⟨Plutarchus, *De liberis educandis* ⟩

Părinţii carii cu suspinurile, numai cît nu rumpu cerĭurile cu rugăcĭunile, pentru agonisirea feciorilor făcînd osteneală, mai întîi datori sintu a cumpăni pentru ce ari cere feciori; că cu prea bună gĭudecată să apără acel lucru carele să cére spre sfîrşit rău. Iară mie mi să pare că trebue să aibă poftă părintele a avea feciori pentru

19 Preainţăleptul nu numai ce ar avia, ce şi ce i s-ar cădea a fi să socoliască Sedon⟨ius Apollinaris⟩ 8. 8

să aibă cine întru bătrînéţile sale să apere viaţa cu cinste şi care, după moarte, i-ar arăta nume nemuritorĭu. Iară de nu pofteşte cu acesta sfîrşit tatăl pre fecior, măcar ⟨că⟩ i-ar trebui să-l cee a-l avea, pentru să cinstiască căruntéţile sale întru bătrîneţă şi pe urmă să fie moştinitorĭu averii sale, după moarte.

Iară după cum mărturiseşte ispita, de pururea rar videm a o face aceasta feciorii părinţilor săi la bătrînĭaţă, de nu vor înfrînge şi învăţa pre cale de părinţi, întru copilărie, feciorii. Că nice dănăoară toamna nu vor culege roduri bune, de nu va înflori pomul primăvara cu flori cuvioasă

20. Şi a învăţa şi a dezvăţa la vîrsta aşedzată, greu lucru Ĭaste. Ţiţero, ⟨*Pro P Quintio*⟩

De multe ori audzu grĭale jalobe a părinţilor pre feciori, pentru neascultarea şi nebuniĭa, carii aşea cugetînd singuri ei s-au făcut şie pricină răului; că cĭa prea mare întru copilărie slobodzenie prea adevărat sămnu de neascultare la bătrîneţă ĭaste. Şi aşea nu ştiu căci domnii şi cei mari, simţind scădere vieţii sale, lasă feciorilor săi late stăpînii, de vreme ce întru a-i învăţa şi a-i îndrepta pre feciorii aciĭa prea nebăgători de samă îi videm. Şi că ari fi datori prea multu să socotiască domnii şi cei mari că orice rămîne în mîna moştinitorĭului rău să socotiască ca de un lucru pierdut.

21 Herul pînă Ĭaste herbinte să-l baţi cu ciocanul Ada⟨giu⟩

22 Învăţîndu-să bine copii⟨i⟩, toate ne mărg noaă în buna brudiri. Plat⟨o⟩, 6, *De lége*

Şi aşea mi se pare mie că părinţii sintu datori şi legaţi spre direptate a învăţa pre feciorii săi; una, căci le sintu feciori, alta căci sintu moştinitori. Că acela trebue cu mare mîhnicĭune şi întristăcĭune să moară, carele rău agonisită sudoarea vieţii sale şi osteniala lasă (după moartea sa).

23. Din răsăritul soarelui statul cérĭului deprind a însămna olcîrmuitorii ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 37

24 Fiecine ĭaste vrédnic de munca sa. Fab⟨ius Quintillianus⟩, 11, 2.

Dichearh, istoricul grec, în carte *De lucrurile céle vechi*, şi Sabillic, întru *Istorie*, dzic precum la vestitul şi vechĭul filosof Solon Salaminul venit-au tatăl cu jalobă de fecior şi feciorul de tată. Şi întîi jaloba feciorul de tată-său înaintea filosofului o au spus aşĭa: eu mă jăluescu pre tată-

25. A ne pune împotrivă tătîne-nostru nu putem fără prea mare ocară şi greşală. Plato, ⟨*Euthyphron*⟩

mieu că, fiind el bogat, iară eu sărac, el, tatăl mieu şi eu, numai unul, fecior lui, încă fiind el viu, m-au lepădat de sîne şi pre altu fecior de suflet l-au făcut moştinitorĭu; care lucru tată-mieu nice au fostu datorĭu, nice au putut să facă. Că pentru ce sintu aşĭa cu firĭa fragedă, să-mi dea avere ca să otcîrmuescu slăbăcĭunĭa firii mele.

26. Păcat ĭaste a urî pre părinte. Orod⟨ = Ovidius, *Metamorphoseon*, 10⟩

La acéstĭa tatăl aşea: eu, dzice, mă jăluescu pre feciorul mieu că nu în loc de fecior, ce de cap vrăjmaş mi-au fostu. Că în toate lucrurile îndată, din faşe mi s-au pus împotrivă de pururĭa şi cu aceĭa fiind viu încă l-am lepădat. Şi nemică nu mi-ar fi mai cuvios decît, precum l-am lepădat eu dentru ale mele, de l-ar lepăda şi dumnedzăii din viaţă, că preacumplit ĭaste pămîntul carele de viu nu înghite pre feciorul urît, a cărue nice o ascultare şi cinste nu să face spre tată-său. Şi ce-mi dzice că mi-am luat altu fecior de suflet, aceasta că-i adevărat mărturisăscu. Iară ce-mi dzice că l-am lepădat de la moştinirĭa alor mele fiindu-mi născut din singile mieu, răspundzu că nu mă liapăd eu de feciorul mieu, ce răutatea şi curviĭa lui să liapădă de a moştinirea osteniala mĭa. Că nemică nu-i mai fără cale şi mai strîmbu decît den trupul tatălui bătrîn, cu sudoare picînd, să să dizmiĭarde şi să ţie, ca dentr-un feredeu, fecior tînăr şi rău.

27 De tot groznice sintu urîle celor de aproape. Tacit, *Hist⟨orii⟩*, 4

28. Părinţii a nu ĭubi pre ai săi, nedumnădzăire ĭaste; a nu-i cunoaşte, nebunie ĭaste Senec⟨a, *De beneficiis*⟩, 3, 1

Răspuns-au feciorul: nice că am fostu tătîne-mieu cu supărare nu mă apăr şi că am vieţuit curveşte şi rău mă mărturisăscu. Iară de ari trebui să să grăiască adevărul căci m-am ales curvarĭu şi rău, vina tătîne-mieu ĭaste; căci cînd am fostu copil nu m-au îndreptat şi de să liapădă de mine pentru aceĭa, mare strîmbătate îmi face. Că tatăl carele pre fiĭu-său de tînăr nu-l învaţă bine, fără cale şi cu strîmbul la bătrînéţă îl liapădă.

29. Ferêşte-te de oţatul făcut den vin dul ce Ada⟨giu⟩

Răspundzînd tatăl, dzise: adevărat ĭaste,

30. Nime nu poate să s⟨e⟩ mînie pre cel ce

fătul mieu, că ti-am ținut cînd ai fostu micșor foarte dezmierdat. Iară și aceasta știi că de multe ori ti-am și învățat și ti-am certat, după ce ti-ai făcut mai mare; și căci nu ti-am înfrîntu întru învățătură, pentru acéia am făcut căci întru acia tînără vîrstă nu erai istețu la învățătură, iară cînd te învățam pre tine și cu învățătură și cu înfrîngere bună atuncia și mintia istiață spre învățătură și vîrsta spre lucru harnic și vîrtuțile spre deprindere tare era; că celui ce și isteciunia și vîrtuțile îi lipsăscu, aceluia în zădar să cheltuiaște osteniala la învățătură.

Răspuns-au feciorul: căci ești tu bătrîn și eu tînăr, tu tată-mi ești, eu feciorul tău, tu la barbă și la cap ești căruntu, eu fără barbă, (tu -mai multe ai ispitit, ca cel ce ai vădzut mai multe, eu mai puține am ispitit, ca cel ce-s cu vîrsta tînără) foarte cu cale să pare să ți să criadză ție și eu să mă pedepsăscu. Că de multe ori întru viața de obște să tîmplă de cel ce are mai puțină trecire întru pricina cea prea adevărată, mai de gios rămîne. Mă mărturisăscu, tată, că cînd eram copil ai nevoit ca să învățu carte. Iară nu te vei apăra, cînd făciam vreo greșală, că nu vreai să mă cerți și căci mă răbdai să fac acele ce-mi plăcia mie, cînd eram copil. Pentru acéia m-am făcut neascultătoriu ție, după ce m-am făcut mai mare. Și așea, pre cale adaog aceasta de mă pîrăsc pentru vină, întru acestia ce am dzis, nice tu nu ești fără vină, care ești pricină vinii mele. Că nu să cade părinților ca întru vîrsta cea tînără să-ș învețe feciorii a întreba cea ar fi bunătățile, ce ca întru nevoința bunătății să-i deprindă și cu daruri să-i îndemne. Că mari bine iaste noi cești tineri, sosind la acee vîrstă în care vom putia cunoaște răul, de ne vom deprinde spre a face binile.

Ascultînd dar (și cumpănind cu mare nevoință) a amînduror părților socotélele

n-are lucru carele nu i s-au dat. Optat(us Milevitanus), Carte 5. pe urmă

31 Ertarea ușoară faci aprindire întru cel greșit. Amvros(ie, *Expositio in*) *Psal(mum)* 118.

32. Céle de pre urmă nime nu li-au ispitit la locul cel dentii. Sen(eca, *Agamemno*,) 3.

33. Nice de pripă nu s-au făcut prea scîrnav Iuvin(al) *Sad* (= *Satira*) 2

34. Mai bună socotială iaste a viețui cu cinste, decît a grăi prea bine Fab(ius Quintilianus) 1, 1

35. Mai nainte de ce să va cunoaște pricina, nime nu trebue să s(e) pedepsască. Optat(us Milevitanus) Carte 10.

Solon Salaminul, eu, dzice, această părere dau ca tatăl acestui tînăr, de vreme ce cînd era copil nu l-au certat pre dînsul, după ce va muri să nu să îngroape; și-i poroncescu ca acestui tată, feciorul, de vreme ce n-au credzut tătîne-său, nice l-au ascultat cînd era tînăr, pînă cînd va viețui tatăl să nu moștiniască nemică, cu această gĭudecată, ca după moartĭa lui să să facă moștinitorĭu feciorul lui. Că prea nedreptu lucru ar fi nevinovățĭa feciorului să să pedepsească pentru răutatea tatălui. Așijdirĭa, ca toate cele bune ale lui să să dea în sama unui om de credință, carele dintru acelĭa să dea hrană tatălui, pînă cînd va fi viu și astrucare să facă feciorul lui după ce va muri.

36. Gĭudecățile de grabă aduc căială. Sarisb⟨ériensis Policraticus,⟩ 5, 12

37 Prea scurtă dreptate ĭaste a răscumpărării cînd fapta, măsura pedépsii. Fab⟨ius Quintilianus⟩, *Declam⟨ationes⟩* 11

Această părére care și viață și moarte cuprinde nu fără pricină o au dat-o, că nu vor dumnedzăii să fie doaă certări unii greșale; ce pre unii din viață, luîndu-le cinstea și averiĭa, pre alții la moarte, luîndu-le pomenirea și îngroparea, îi ceartă și-i pedepsește.

38. De d⟨o⟩a ori a să pedepsi pentru o greșală nu sloboade dreptatĭa Plut⟨archus, *De cinste*⟩

Foarte cu socotială au fostu acea părere carea o au dat filosoful acela și măcar de am avea în vecii noștri cești de acmu gĭudecătorĭu pre acela. Pre cîți de mulți ar afla astădzi feciori pre carii i-ari lepăda den moștinire, pre cîți de mulți tați pre carii i-ari certa? Cît nu lesne aș putĭa dzice: oare mai mare ar fi nerușinarea feciorilor, întru ascultarea părinților, au a părinților întru învățătura și certarĭa feciorilor negrijĭa?

39 Dumnedzău, carele au dat mării scale și rîurilor vaduri, nu cu doaă min⟨i⟩ lovéște ⟨Adagiu.⟩

40 Nu numaí să cade oamenilor a tăcea strîmbătățile părinților, ce și a le suferi cu inimă bună să cade. Ţiţero, ⟨*Pro Cluentio Avito*⟩

Spune Sext Hersones, Carte 2, *De dzisăle filosofilor,* precum oarecare oroșan de la Athina au făcut întrebare cu Dioghen într-acestu félĭu: spune-m mie, Dioghenes, ce voĭu face ca și pre dumnedzăii cu bine și pre oameni nevătămați să-i aibu? Că de multe ori audzu că dziceți voi, filosofii, că mare despărțire au acélĭa, carele vor dumnedzăi⟨i⟩, de la acélĭa carele poftescu

41 Lui Dumnedzău numai céle bune sintu plăcute Sen⟨eca, *De*⟩ *fir⟨e⟩*, *Întreb⟨ări⟩* 1

42. Dumnedzău ĭas le chentrul tuturor

oamenii. Căruia au dzis Dioghenes. mai multu, dzice, grăeşti decît socoteşti, cînd mărturiseşti că altele dumnedzăii vor şi altele oamenii poftescu, de vreme ce dumnedzăii nemică altă nu sintu, fără chentrul sau ţinta m⟨i⟩l⟨⟨o⟩sirdniciei şi nemică nu-i altă a oamenilor, fără prăpastie răutăţii

roadelor la început ⟨Rhodiginus. Exordus, Carte 1

Trei lucruri trebue să le faci, de vei să-ţi petreci viaţă cu lineşte şi fără grije, spre toţi să ţii nevinovăţie. Întîi pre dumnedzăii tăi sf⟨i⟩nţeşte să-i cinsteşti; că oricine pre ai săi dumnedzăii nu-i cinstéşte întru toate lucrurile nefericit ĭaste. A doa, prea mare nevoinţă să aibi întru învăţătura feciorilor tăi; că nice un vrăjmaş mai mare a să întîmpla nu poate, decît feciorul cel al tău rău învăţat şi deprinsu. A triĭa, să fi mulţămitorĭu spre cei slujiţi bine şi priĭateni, că vrajea lui Apolin au dzis: oricine va fi nemulţămitorĭu urît va fi tuturor. Într-altele îţi dzic ţie, priĭatene, dentru acele trei căi, precum ĭaste vieţii foarte cu folos, aşea prea cu supărare bărbatului ĭaste învăţătura cea cinsteşe a copiilor săi.

43 Trei lucruri de triabă: a cinsti pre Dumnedzău, a 2 învăţătura copiilor, a triĭa mulţămiria

44 Rău să vieţuiaşte dacă nu să créde bine de Dumnedzău Avgostin

45 Cugetă şi el a fi copil şi aşea, aceasta ce eşti să faci, ca să-ţi aduci aminte că şi tu eşti om şi tată omului Plin⟨ius⟩ 9. Carte 2

Acestu răspunsu au dat Dioghenes la întrebarea oroşanului athineu.

Cît de tristu lucru ĭaste (şi necuvios) a prăvi pre cei tineri herţi de singile ardzoĭu, de carne a-i îndemna, de la pofte a-i depărta, de vicleşugurile lumii, de ispitile diavolilor, de amăgiturile răutăţilor a să prinde, iară tatăl, ca cînd n-ari avea nice un fecior, să-ş petriacă vacul nebăgînd în samă. Iară aşea fiind bărbat şi cu bunătate şi cu anii îngreuĭat, dentru puţine bunătăţĭ ce-au avut la tinereţă, oarecînd lesne să va putea socoti de cîte răutăţi se va învălătuci feciorul său; că cei învăţaţi nice dănăoară de n-ar hi fostu proşti, taţii de n-ar hi fostu feciori nice dănăoară, cei tari de n-ar hi fostu nice dănăoară slabi, cei cu pază de nu s-ar hi amăgit vreodată, puţină mirare ar hi

46 Fecior eşti, tată vei fi, precum vei face aşea vei avĭa ⟨Adagiu.⟩

47 Celor neştiuţi li să cuvine certare Sidon⟨ius⟩ Apollinaris, 9, Carte 14

de n-ar avea nevoință părinții întru învățătura feciorilor săi; că cel ce n-are ispită puțin bănat face greșealei omenești.

Iară că tu, carele ești acmu tată, mainte ai fostu fecior; carele ești bătrîn, mai întîi ai fostu tînăr. Și așea, degrabă ti-au supus mîndriĭa, ti-au nămolit desfrînarea, ti-au rănit mîniĭa, ti-au adormit lenĭa, tĭ-au răsturnat lăcomĭia, ti-au biruit grumadzie.

48. Învățăturile céle mai lesne, cu lesne le ascultă tinirii. Se⟨neca⟩, *Thye⟨stes⟩*, 2.

Spune-m mie, preacumplitule tată, de vreme ce ai avut atîtĭa răutăți, căci nu priimești în pază pre feciorul tău, născut din tine, care de vei vrea să faci căci ĭaste fecior ție, ai avut datorie să faci căci ĭaste cel de aproape al tău? Că acela tînăr, carele să va pîrî de mulți pentru răutăți și părăsindu-să de agĭutoriu, nu poate fi să nu cadză pre urmă din stépină și să nu să biruiască, cu prea mare defăimare și ocara tătîne-său; că nu poate carnea să fie trainică și să-ș ție mirosul bun, de nu să va săra. Neputincios lucru ĭaste a trăi peștile den afară de apă, neputincios lucru ĭaste trandafirul zmultu den spinul său de oarecînd să nu să veștedzască. Așijdirea nu să poate părinții să aibă îndelungu bucurie de feciori, de nu-i vor fi deprinși și învățat bine. Și ca să plinescu mai bine vredniciĭa lucrului dzic: în sf⟨î⟩nta credința creștinilor, oriunde ĭaste buna învățătură, acolo de pururĭa să află bună simțire.

49 Cu ciurul să alége grîul și cu dirégerea răutățile să ciartă. Ada⟨giu⟩

50. Bici îș gătiadză șie cine nu-ș ceartă feciorul. *Favs. De vremi* ⟨= *Fasciculus temporum Werneri Westphali*⟩

51 Ce féllu de sămînătură vei face, acéĭa vei săcera Gvig⟨= Guicciardinus⟩, 23.

Foarte știut lucru ĭaste, dintru cărțile scriitorilor, precum pre Ishim filosoful, izgonindu-l cu casa-ș și cu copii⟨i⟩ lui den Athina, s-au dus să petriacă la Rodos, a căruĭa lucru pricină au fostu între dînsul și între Demostenes prea groaznice price în republică, și așea athineii, depărtînd pre unul, socotiră să ție pre altul. Și foarte înțălepțește au făcut; că dentru netocmala filosofilor deprind a să ațița războae între noroade. Și așea, petrecînd în izgonire în Rod, între altele au avut o voroavă foarte

52. De nu să tămăduĭaște rana la începuț, pe urmă mai mare grijă aduce ⟨Fabius Quintilianus, 1, cap 2.⟩

53. De rădicînd sămînța răutății, rodurile răutății veștedzăscu Amvros⟨ie⟩

dovedită, în carĭa tare ceartă pre rodĭani căci întru învăţătura şi diprindirea copiilor săi era foarte nevoitori, certîndu-i cu acéste cuvinte:

Voĭu ca să ştiţi voi, rodiĭanilor, că cei mai mari ai voştri să lăuda şi-ş ţinea de laudă şie căci ari avea rădăcină (sau începătură) de la lidi, care lidi decît alte niamuri mai multă grije avea, pentru învăţătura copiilor săi. A cărui lucru pricina era legĭa caré o avea cu această părére: de va avea un tată mulţi feciori, numai carii sintu buni, aciĭa să moştiniască binele părinţilor; iară de vor fi toţi răi, toţi să fie lepădaţi de moştinirĭa a bunurilor părinţeşti; că nu-i cu cale a celor bune agonisite să le moştiniască feciorii răi.

Acestĭa au dzis Eshim în divanul rodiĭanilor şi măcar că şi altele multe ar fi dzis întru acĭa voroavă ce-au avut, iară altele le las, neatingîndu-să de vorba noastră. Că între scriitorii cei mari multă scădere de cinstĭa ostenelii lui, cînd să lăţeşte mai mult den afară, de voroava de caré să voroveşte.

Iară, mărturisăscu adevărul, nu mă mir căci feciorii domnilor şi a celor mari sintu mîndri, nu mă mir căci-s preacurvari, nu mă mir căci-s desfrînaţi; întîi căci tinereţea ĭaste mumă şăderii fără lucru; apoi căci puţinarea ispitii (puţina ispita) mare apărare ĭaste răutăţii lor; pre urmă că, murind părinţii, rămîn moştinitori, de răutăţi îngreuiaţi şi spurcaţi. Că de ar ţinĭa cei tineri pravila lidilor şi de ar fi buni, ar moştini bineli părinţilor, iară de ar fi răi nu li s-ar da a le moştini, şi aşĭa s-ari nevoi la roduri bune a face.

Nu dzic că nu ĭaste mare despărţire a plecăcĭunilor în feciori, după cum ĭaste despărţirĭa părinţilor (adecă a despărţire unii feciori de la acélĭa ce ar vrea şi ar fi părinţii, într-altu chip că sintu feciorii plecaţi); că unii, urmînd povoaţa firii,

54. Izvorul şi rădăcina bunătăţii şi a cinstii ĭaste învăţătura bună. Plut⟨archus⟩. *De liberis educandis.*

55. Feciorii, de vor fi, să rămîe nemoştinitori. Varro, ⟨*Epistolicae questiones*⟩, 3, 16. *La Ghelli* ⟨= *Aulus Gellius*⟩

56. Păzéşte pre tînărul şi-l vei afla la bătrînéţe Ada⟨giu⟩

57 Tot lucrul cel dintîi arată cale celui de pre urmă. Tertul⟨lianus, *Adversus Marcionem*⟩

58. Fără cale lucru ĭaste, cel ce şeade fără lucru să moştiniască ostenéle streine Filon.

59. Omul dentru rădăcina singură, nice desăvîrşit bun, nice rău nu s⟨e⟩ naşte, ce spre amindoă plecată ĭaste pricéperea. Apul⟨eius⟩. *De filosof⟨ie⟩*

60. Toate lucrurile cu nevoinţa şi cu lucrarea de agiunsu şi cu

sintu buni, alții, nestînd împotriva poftelor, răi sintu. Iară cu multu mai rău întru aceasta că nu stă atinge de lucru dzic; că părintele bun, de va învăța bine pre feciorul său den pruncie, așîa cît răutatîa, den fire sleită cu învățătura cea bună o va îndărăpta. Că de multe ori plecarea cea rea dă cale deprinderii cei bune.

neîncetată ostenială și-mpotriva firii să pot face mai bune Elian, Carte I

Domnii și cei mari, ca să nu părăsască datorîia sa întru învățătura copiilor, trebue să cunoască dentru dascălii și otcîrmuitorii spre care răutăți și spre care bunătăți să pliacă feciorii și care îaste de triabă să să facă, pentru să să păzască întru bine și ca cu mai multă pază întru lucrul cel rău să să feriască, înfrînéază (și să s⟨e⟩ abată); că nu să fac cei preacurvari fără căci li s-au cădzut a face cîndu au fostu copii, acéle ce li s-au plăcut.

61. Fiece lucru isprăveşte mintîa cia ascuțită, de nu să vor apăra cheltuîalele céle ce să cuvin cu cale Vighet ⟨= Vigetius⟩, I 18.

62. Cine-ș drége acoperămîntul casii, face sănătoasă a fi casa toată Ada⟨giu⟩

Sext Hersonicul, carte 2, *De dzisăle celor vechi,* spune că oarecare oroșan thevan cumpăra într-o dzi în tîrgul Athineii multe lucruri, după cum îi era vinitul chipului său, mai multe cumpărînd fără de triabă, în ce (mai mult) să nebunescu cei săraci decît cei bogați și cei bogați decît cei săraci. Că firea omeniască cu atîta de puțin să îndestuliază spre urnirea vieții, cît nime nu să va afla așea, de tot să aibă puțin, cît, cumpănindu-le bine acele ce le are toate, să nu aibă oarece de prisosit. Și aceîa, pre acela vac și orașul și politiîa Athinei lumină era în toată Țara Grecească. Lege avea athinei⟨i⟩ ținută tare și prea veche, de nemărue nu i să cădea nice o precupie la ivală, ori a cumpăra, ori a vinde, pînă nu să alegîa prețul întîi de vreun filosof; care lege, adevărat, foarte bună era, măcar de s-ar ținîa și în vacul nostru. Că nemică republicii nu-i mai de scădere, decît a lăsa acelora să vîndză ca niște tirani și să cumpere ciîa ca niște nebuni.

63. Nime sărac nu poate fi, care nu pofteşte céle de agîunsu sau de prisosit. Apol⟨eius, *Apologia*⟩, Glav⟨a⟩ I

64. Firea, avuțiile cu care să îndestuliadză și gata și hotărîte le are. Țițer⟨o⟩, *Firșit* ⟨= *De finibus bonorum et malorum*⟩, I

65. Cine cumpără căruе prețul nu poate să-i plătiască, pre urmă vinde aceîaș ce n-are, cu supăr. Ada⟨giu⟩

Și așea, dacă cumpără acelîa toate

66. Ce să cumpără rău pururea îaste

thevanul, au nemerit un filosof şi aşea, cu aceste cuvinte, certă pre thevan: de ce cheltuïaşte pre acélïa banii, carele nice casii tale de triabă, nice ţie de folos nu-ţ sintu, spune-mi, te întreb. Răspuns-au thevanul: acéstïa toate, să ştii că li-am cumpărat să le dăruescu feciorului mieu, carele-i de 20 de ani acmu, carele nemică, nice dănăoară, n-au făcut pentru care l-aş fi ţinut de rău, niceodată n-au cerşut de la mine vreun lucru care i-aş fi oprit.

căială Plin⟨ius⟩ 18, Carte 7

O, fericitule, dzise filosoful, precum eşti tată, de ai fecior şi ce dzice de fecior tatăl, aceasta de tatăl ar mărturisi feciorul. Iară foarte mă vatăm de dzisăle tale, că pînă la 25 de ani nice feciorul nu să cade a sta împotriva staturilor tătîne-său, nice tatălui bun nu să cade a slobodzi poftele feciorilor săi. Şi aşïa, acmu, te număscu tată nenorocit, de vréme ce îmbli după voïa feciorului tău, nu feciorul după voïa şi părerïa ta. Şi aşea răstorni orînduiala firii, cînd tatăl feciorului său fecior şi feciorul tătîne-său tată ïaste. Şi aşea mă mărturisăscu pre dumnedzăii nemuritori că să va prileji de, după ce vei îmbătrîni, singur te vei tîngui, căci ai rîs feciorului tău cînd erai tînăr.

67 Prea mare dragoste a mulţi părinţi iaste pricina să nu îndrăgiască adevărat. Plut⟨archus⟩ *De învăţat copii⟨i⟩*

68. Rîsul cu desfrînare şi lacrămi naşte ⟨Grigorie de⟩ Naz⟨ianz⟩, *Margine 242* ⟨= *Distichus*, 20⟩

Aceste cuvinte a filosofului, măcar că au fostu puţine, iară nime nu va fi aşea cît de puţin nebun, carele n-ari cunoaşte dzisele lui a fi cu mare socotială.

Soma toată ïaste ca domnii şi cei mari, cu mare nevoinţă să împreune cătră feciorii săi otcîrmuitori, carii să-i deprindă pre dînşii şi a să diezmerda cu poftele sale să-i deprindză şi aşea, să-i depărtédză dentru părerïa lor şi să-i întoarcă la socotiala streină; că feciorii oamenilor celor aleşi, căror li să dă putere a face orice ar vrea, nu poate să să păzască cu cinste.

69. De ne biruïaşte răul, cînd să încïape, cum îl vei birui după ce să va créşte?

Cu mare nevoință să păzască domnii și cei mari ca să nu să învéțe feciorii lor dezmerdați și gingași; (că de multe ori așea de răi să nascu feciori, cît părinții lor nu numai groznic a-i certa, ce și îngropați să fie cu multe lacrămi ari pofti. Așijdirea că mulți domni de cei de demultu au eșit preaputérnici, căci au avut învățătură mare, carii să vor pomeni aice), ca să nu să aliagă îndărăptnici.

Cap 16.

Învață ispita că în oști, pentru mulțimĭa vrăjmașilor, să grijește apărătura și șanțuri fac. Corăbiĭarii (ferindu-s⟨e⟩ de primejdiĭa mării) îș aleg corabie tare, după firea mării Așijdirĭa și toți bărbații înțălepți, după grijea ce le vine asupră, liacuri gătiadză

De multe ori mi-au vinit în minte a cugeta, oare putea-să-va afla vreun stat, vreo vîrstă, vreo țară, vreun norod, vreo crăie, sau vreun vac, întru care nice un om ce s-au născut întru această viață, nice dănăoară să nu fie cunoscut împotrivire norocului? Că dă s-ar afla vreunul ca acela, mirare nevădzută, credzu în toată lumĭa, că s-ar părĭa și cu cale tuturor ar fi, celor vii și celor morți, întru zavistie. Iar adevăr făcîndu-se socotială (sau numărîndus⟨e⟩) pre acela carele eri era avut, a doa dzi sărac îl vădz, carele oarecînd era sănătos, pre acela acmu îl vădzu bolnav; carele eri rîdea, astădzi îl aflu plîngînd; carele socotiĭa că lucriadză frumos, pre acela acmu jeluindu-să pre noroc; pre carele acmu înflorit, acmu cădzut îl vădzu: pre urmă, pre carele îl știu viu, acmu mortu îl videm: nice că s-au îngropat nu agĭunge, ce și că așea dĭa curund s-au uitat; că atîta ĭaste de neadevărat prieteșugul omenescu, cît pre cel mortu, de cum l-am astupat cu pămîntul, de tot îl lepădăm den pomenire.

Un lucru mi să pare foarte meser și

1 Céle osăbite celor de obște, céle mici celor mari dau pricini, de nu să vor băga de samă Plut⟨archus, *Praecepta politica*⟩

2. A nărocirii maștihă ĭaste norocul, uneori amărăcĭune samînă întru lucrurile omenești Fulg ⟨entius, *Muthologiarum libri*, I⟩

3. De multe ori o dzi pre unul îl supără și-l aduce la lipsă, pre altul îl rădică și-l înalță Filo, Carte I, *De viață* ⟨*lui Moise*⟩

4 Că așea, nestătorĭa lucrurilor poartă pre oameni Ovid⟨ius, *Metamorphoseon*, 13⟩

ticăit şi care prea diriaptă face, prea diriaptă celor înţălăpţi durére, adecă că într-această lume răscolitoare nu întru de-a tocma lipsă să împartu, ce de multe ori grămadă de nevoi şi sărăcie să descarcă asupra unue; că acéīa nenorocire a noastră īaste, cît lumīa desfătările sale şi veseliile, numai gustul ne dă noaă, iară osteniala şi durerile, pînă la săturare le încarcă asupra noastră. Să să chīame astădzi vreun bărbat înţăleptu, carele ar fi ştiut a petrece viaţă de mijloc şi să i să poroncească să spue ce ar fi priceput de la vîrsta de trei ani, în care au început a grăi; pînă la al cindzăcile an, carele īaste începutul bătrînīaţilor, ce lucruri împotrivnice va spune el, carele i s-au tîmplat! Adecă acélīa toate carele vin: supărările de feciori, vicleşugurile nepriīatenilor, neplecărili muerilor, rău obicīuite fetele, boalele sale, pagubele gréle a averilor, foamete prin toată ţara, moşie de cīumă stînsă, prea gréle iarna răcele, triste a priīatenilor morţi, zavistnică a nepriīatenilor fericire şi ca atîtea de multe şi de mari că i s-au tîmplat la ivală va arăta, cum mai de multe ori va tîngui viaţa cea în lipsă petrecută şi-ş va aştepta moartea cea plăcută să-i nemeriască.

Acestīa şi ca acestu felīu i proci, vărsind afară săracul om, dar, ce ari dzice de cele ce-au răbdat în lontru? Ce ari dzice de cele ce li-au suferit în taină, carele oamenii cei blînzi măcar că cu simţirīa pricep, iară mai multe nemăruīa a spune nice pot, nice îndrăznescu? Că adevărat, ostenelele ce le rădică trupul peste 50 de ani într-o dzi să pot povesti; iară cele ce le sufere inima şi cugetul într-o dzi abie într-o 100 de ani a să număra pot. Nime nu va dzice că nu ari trebui să să socotiască acela fără de minte carele, apucînd trestiīa, a merge în tîmpinarea celui ce poartă suliţa; şi acela direptu nebun să va socoti carele, vrînd să margă prin spini, desculţu din călţă-

5. Céle de gios cu céle de sus, céle de sus cu céle de gios a schimba au deprinsu norocul Voel⟨ius, *De consolatione philosophiae*⟩

6. Cînd vieţueşti cunoşti pre om; iară dacă au murit de odihneşti. Plato ⟨= Plautus, *Truculentus*⟩

7 Să mută fericiile vieţii. Luca⟨nus⟩, Carte 1

8. Nice o dzi nu-i fără mîhnicīune, nice arată noaă pricină de plînsu. Senec ⟨a, *Troades*, 1⟩

9. Fericit cela ce cīali ce poate, le poate număra. ⟨Ovidius, 5, *Tristia*, 1⟩

10. Mai bine să suferi céle réle făcîndu-le ⟨Ovidius, 5, *Tristia*, 1 ⟩

11 Te gīudecă sărac şi meser, care n-ai fostu niciodată sărac şi meser Seneca, 4

minte iară cu nehotărîte părţi mai nebun şi mai multu fără minte să va socoti cela ce cu carne dizmierdată atîtea de multe vremi rele că ari putea a le petrece mărturiseşte. Că prea adevărat lucru ĭaste că omul prea multu dezmierdat, între multe supărări petrece viaţa.

12. Diezmierdata ţinére prea mare perire ĭaste. Plato, 7

O, fericit acela ce nice dănăoară ce ar fi desfătarea n-au gustat! Că tinerii, den fire, numai întru desfătări s-au ţinut şi n-au înţălăpcĭune spre alegirĭa binelui şi vîrtuţile slăbăscu spre a sta împotriva răului. Din ce să prilejeşte, de feciorii oamenilor celor mari (de multe ori) cad întru prea mare greşală de grozăvire; că ĭaste canon foarte adevărat, cu cît cineva să dă după desfătări, cu atîta mai multu acela cu răutăţili întru vicleşugul lumii să împinge.

Şi de însămnat lucru prea vrednic şi de prăvit foarte mîhnit, cum cu socotiala oamenii noştri află lucrurile rădzimînd de vrednicie, cum de cu inimă să apucă de dînsăle, cum de tare să împingi spre dînsăle, cu ce norociri le agonisăscu, cu ce înţălepciune le apără pre însăle şi cu cîtă lipsă pre urmă le lasă. În ce, prea multă durére trebue a avea; căci nu să părăsăscu vrednicĭa şi lipsa norocirii ostenelilor întru tată, ce a desfătărilor întru feciori îndestulare. În scurtu, prea să ştie bărbatul cel bogat că să va tîmpla că cele ce le străjuĭaşte singur cu grije, acelĭa dormind feciorul le va piĭarde

13. Céle de folos mai multu, decît céale cuvioas⟨e⟩ să să socotiască. Senec (= Symmachus) 2, 19

Întru deşărtările carele radzimă astădzi întru oamenii veacului acestuĭa, nu ĭaste de pre urmă aceĭa deşărtare care să socotéşte că ar fi dovadă prin dragostea adevărată perire spre feciori: dizmierdăcĭunĭa şi ţinerĭa cea moale; că acela părinte nu nume de tată bun, titĭuluş de vitreg cumplit agoniseşte. Că cine va apăra unde să vor afla acestĭa: tinereţă, volnicie, desfătare şi banii, acolo scaon (şi gazdă) toate ale lumii răutăţi să adună?

14. Slobodzénĭa închieturile minţii şi a trupului le frînge Fab(ius Quintilianus), I 3

Şi Licurg filosoful, marele craïu al parthilor ⟨sic⟩ şi dătătoriul de legi, au aşedzat ca toţi copiii născuţi în oraşi şi-n tîrguşoare, pînă în 20 de ani să-i ducă la sate să-i ţie. A căriïa legi hotarul era ca întîi trupurile tinerilor cu ostenele rădicînd, decît ochii prăvind desfătările, să să deprindă. Şi adevăr, preaînţălepţeşte aceasta au fostu aşedzată de Licurg. Că mai lesne ïaste lucrătorïului a învăţa răutăţile oraşului, decît némeşului a să deprinde cu ostenélele ţărăneşti.

Niamul licurilor, precum spune Livie, oarecînd era priïateni Capuii şi mari vrăjmaşi Rîmului. Şi era la dînşii pravilă ca nime să nu poată lua liafă în războïu fără de acela ce sau în oşti s-au ţinut, sau în munţi păstoriu au fostu. Adecă căci cu amîndouă mijlocile trainic trupul împotriva răcélelor şi ploilor mai lesne ari rădica ostenélele oşteniii. Iară în anul de la zidiria Romei ⟨440⟩ greu războïu rădicară rîmlïanii împotriva ligurilor, trimiţînd cu oştile hatman pre Cneïu Fabrichie, care de la o vreme fu biruitorïu peste dînşii. Şi a doa dzi, după ce au făcut veselie în Rîm de izbîndă, aceste cuvinte în divan au grăit, dzicînd: Războïul, părinţilor cinstiţi, strînşi aici, cu ligurii cinci ani l-am făcut, iară aşea să mă ïubască dumnedzăii, cît toată acea vréme, nice o săptămînă n-au trecut în caria n-am hi fostu cu şiriagurile în tocmală, sau cu cumplită bătae cu vrăjmaşii să nu ne fim bătut. Şi, ce-i mai multu de mirare că nice dănăoară vreun sămnu de inimă înspăimată sau de slăbăcïune nu ne-au dat varvarii; şi aşea, strînşi de nevoe, pace cerşură de la romani. Că aceïa groază au făcut războïu licurii, cît mai de multe ori ne lua nădejdea noaă de dobîndit biruinţă asupra lor; că între oştile putérnice biruind vîrtutea unue, mare frică face de pururea ciïalalte Iară un lucru voaă, părinţilor adunaţi, voïu spune: ca ispita den-

15. Minţile oamenilor şi pusoarïa lucrurilor le furmulaşte ⟨Curtius, Carte 8.⟩

16. Impotriva celor îndrăzneţi nu-l îndrăznială fără grije Ovid⟨ius⟩, *Me⟨tamorphoseon⟩* 10

tru această dzisă a mea să ia tinereţile Rîmului. Că fiind licurii din copilărie păstori şi trupurile la sate cu ostenéle deprindzindu-le, atîta sintu de obicĭuiţi, cît fiind acĭa ţară cumplită în geruri şi strașnică în călduri, în toţi acei cinci ani, adevărat, nice pre unul dentre dînşii iarna la foc să să apropie, nice vara la umbră a odihni n-am vădzut. Iară nice să socotiţi, părinţilor carii sînteţi adunaţi aice, că acéstea am vrut să le spuĭu în divan, pentru să-mi mai adaog mai mare laudă izbîndei méle, ce acéstea mai multu spre acesta sfîrşit am făcut, ca mai mare întru ostaşul vostru să aveţi pază de pururĭa să fie întru lucrare, nice să-l lăsaţi cu dzăcare să să veştedzască; că mai grĭa grije va adaoge oştilor rîmleneşti de vor fi biruiţi de răutăţi, decît asupriţi de vrăjmaşi. Ce, ca de iznoavă să dzic, mai nalte mie mi să pare a vedea şi a poronci ca celor mari, celor bogaţi, să nu li să cadă a-ş deprinde şi a-ş învăţa feciorii săi răi şi dezmierdaţi. Că, ca să dzic cu un cuvîntu, nu poate fi ca tropşoarele cele multu dezmierdate să agonisească multe cu mînule sale biruinţă.

17 De multe ori pre acela ce i-au fostu întărit osteniala, împuţiciunea i-au stricat. Sen ⟨eca⟩, I Contru⟨verse⟩, 8.

18. De rane şi de moarte puţin să téme acel ce n-au petrecut viaţă în dezmierdăciune. Voel ⟨= Vegetius⟩, I, 3.

19. Cum toate céle omeneşti, şi mai multu stăpîniile suptu multe primejdii sintu. ⟨Titus⟩ Livie, Carte 42

Acestĭa ca să le grăescu, părinţilor, m-au silit ca pre liguri nu aşea cu vîrtutea romanilor, cum cu nemilostivirĭa nărocului că s-au biruit să înţălégeţi; că nice un lucru nu-i în carele ş-ari arăta norocul cĭa mai mare nestare a sa, decît în lucrurile războĭului. Deci măcar că acmu să par ligurii bătuţi şi biruiţi, iară că trebue cu milă a-i cinsti şi în legături de pace cu blîndeţe a-i primi socotescu; că nu ĭaste a celui preaînţăleptu a lăsa ades socotélii norocului, carele prin tocmală să pot isprăvi.

20. Pre cei biruiţi trebue a-i invoeşĭa. Ţiţero, *Slu⟨jbe⟩* I

Acestora ce am dzis dovadă ĭaste Iunie Prat, Carte 3, *De tocmala ţărîlor,* unde pre Cnei Fabrichie nu mai puţin înţăleptu şi preaînţăleptu pentru acélea ce am dzis, de cum îndrăzneţu şi tare pentru acéle carele au isprăvit, că l-au socotit mărturi-

21 In zădar ĭaste războĭul, de vei putea fără primejdie a-l răscumpăra de pe vrăjmaşi Justin, I

seşte în vacul cel vechĭu lăcuitorii ostroavelor Baliarilor, carii-s astădzi Maĭurica, Manorica, măcar că nu înţălepţi ce varvari varvarilor să socotiĭa, iară întru creştirea copiilor nu era neînvăţaţi. Că aşea din copilărie îi osteniĭa cu lucruri de pururĭa şi în deprindirĭa oşteniei aşea să arăta de vrednici, cît pre 5 robi rîmleni dreptu un rob den Miĭurica schimbară carthaghenii.

22 Mai eftin lucru iaste a învăţa pre ai săi cu arme, decît pre cei streini a-i năimi cu plată Vighil⟨= Vegelius⟩ I

Scrie Diodor Sicul, Carte 5, că întru acele ostroave mumele nu da cu mînule sale pîne copiilor celor mici ai săi, ce în streaşină sau diasupra unii stînci punĭa pîinea, ca cu ochii să prăvască copiii pînĭa, iară cu mînule sale să nu o poată agiunge. Iară de vra să mănînce pînea copiii le căuta din praştie, cu piatra a zvîrli să o oboară.

Fost-au, adevăr, acestu lucru şi învăţătura copilăriască; iară singur aflatul aminte de bărbat den care s-au făcut de s-au socotit baliarii bărbaţi prea aleşi, cum cum tăriĭa la luptă, aşea şi cu praştiile la zvîrlit. Că pre atunci aşea cu zvîrlitul praştiei bărbaţii, precum acmu cu săgeţile trăgînd, în proaşcă să bătĭa şi să gĭuca.

Lăcuitorii Britaniei cei Mari, care acmu să numéşte Anglia, nu putem să dzicem că n-au fostu între varvari mai multu decît varvarii; iară trebue a mărturisi că pre vacul de pre urmă acĭa ţară, între céle preavestite s-au numărat, fiind adesă biruiţi romanii de britani. Că atîtea de multe schimbări tuturor lucrurilor vremea aduce; că pre cei ce i-am ştiut de demultu împărăţind prea late stăpînii, peste puţină vréme îi vidcm slujind altora

23 Ori în cît de mare noroc nu trebue a cré de ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩ Carte 30

24 Schimbarea lucrurilor în multe féliur să tîmplă Apol⟨eius⟩, *Ap⟨ologia⟩* 2

Spune Erodian, întru *Viaţa lui Sever împăratului,* că întru oarecare dzi solul britanilor, nemică lucru bun neputînd isprăvi în divanul Romei, să fie grăit aceste cuvinte: Cu prea mare încredinţare, de vréme ce şi pacĭa nu priimiţ şi tocmala de împăcat nu veţi, rău îmi pare. Ce acéstĭa amîndouă mai diriaptă noaă pricină de războĭu ne

25 Războĭul de obşte iaste şi tîmplările lui neadiverite ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 30

vor arăta, că odată, rădicînd războiul, nime nu altu sorţu, fără acela ce-au însămnat norocul, nu va putea agonisi, că acmu dezmierdatele trupuri a romanilor au ispitit războĭul sabiilor britanilor.

Şi aşea, mărturiséşte istoria britanilor (şi aceasta ĭaste adevărată) că ţara acéĭa are răcéle mari şi ades îngheţuri de ape. Şi avea obiceĭu muerile de-ş ducĭa copiii la ape⟨le⟩ cele îngheţate şi, zdrobind ghiaţa, freca trupurile pruncilor cu ghiaţă, socotind, că vor fi întru ostenéle trainici feciorii lor Şi, adevărat, varvarii înţălĭapţeşte au făcut, că ce lucru poate mai multu a îndestula pre oamenii cei dezmierdaţi, decît a li să poronci iarna înaintea sficliţii să dzacă şi vara la umbră să şadză. Şi de ĭaste adevărat, precum să dzice de britani, cu cale crédem pre Ĭulie Chesarĭul în *Cărţile sale de pomenire* (Carte 5), ce spune precum mare grije au tras întru supuneria pe britani Căci ei pre lesne să slobodziĭa şi să ascundea în bahnele îngheţate [şi] precum altul, fiind ostenit, lesne să culcă la umbră

26 Trebue a pune ne déjde întru cele ce pot a să tîmpla în tr-altu chip Polib(ius), Carte 2

Lucan şi Agăpian Alexandrin, între alte noroade carele au dat agĭutorĭu marelui Pompeĭu în războĭul de la Farsalica, pomenéşte pre Massaghet, carele pruncilor să sugă lapte de cămilă şi pîne de ghindă făcută să mănînce le da, pentru pricină ca aceasta ca şi cu trupul să fie la lucru mai tare şi cu fluerile picioarelor la alergat mai uşori, întru care lucru mai multu înţălepţi decît varvari să să socotiască, că cu mîncare prea multă, cela ce-i deprinsu să îmble, a fi sprinten nicecum nu poate.

Veriat, de niam hişpan, domnul lusitanilor, mare împotrivnic şi vrăjmaş romanilor şi în războae norocit şi aşea de îndrăzneţ au fostu, cît rîmlénii 13 ani ce făcĭa războĭu cu dînsul, vădzîndu-l nebiruit, aşedzară să-l otrăvască Şi după ce vini veste de mortĭa lui veriat în Rîm, mare veselie s-au făcut în toată împărăţiĭa Rîmului, ca cînd

ar fi dobîndit toată Ţara Lusitanii. Şi, adevăr, nu fără cale s-au veselit, că de nu ş-ar fi pierdut viaţa Veriat, nice dănăoară romanii nu s-ar hi făcut stăpîni Ţării Hişpanniei

Scrie Iunie Rustec (ţăranul) precum la copilăriĭa sa Veriat au fostu păstorĭu de boi la marginĭa apei ce să chiamă Ana Pre urmă, după ce-ş vini la vîrstă, el au început a tîlhui şi a ţinea drumurile Şi, sosind la vîrstă de ⟨40⟩ ani, stătu hatman şi împărat lusitanilor, nu prin silă, ce prin ales. Că norodul, aflîndu-să încungĭurat de vrăjmaşi, pre oamenii cei cu véste întru tărie (şi cu virtutĭa inimii şi a trupului), nesocotind răutăţile lor, alegea povăţuitori şie Şi de ĭaste să să criadză istoricilor celor vechi, pre vremĭa lui, Veriat tîlhari mai puţini ca la 100 avea pe lîngă sine, carii purta cĭubote de plumbu şi cînd era să fugă atuncĭa să desculţa de acele cĭubote Cu această socotială făcĭa că îngreuindu-se picioarele cu plumbu dzua, iară noaptea, cînd să desculţa, ca cerbii era de ageri Că aşea au potrivit firea, cu cît sintu mai deznodate împreunările încheieturilor, cu atîta să aleg pulpele, fluierele, la alergat.

27 Cei ce trăescu în tîrguşoare mai învrăjbitori să socotescu decît cei ce-s la ţară Varron, ⟨*De re rustica*⟩

Carte 4, *De lucrurile făcute a longobardilor* spune Pavlu Diaconul, precum oarecînd au avut campanii pravilă neasuprită, de părinţi⟨i⟩, feciorilor săi, pînă a nu să însura, nici pat nu le da, în carele ar dormi, nice la masă la un loc cu dînşii nu-i priimĭa să şadză, ce mîncarea cu mînule ţinĭa şi pre pămîntu sau pre rogojini dormiĭa Care pravilă, adevărat, au fost prea bună, că odihna şi primblarĭa nu pentru cel tînăr ce-i încă fără barbă, ce pentru cei bătrîni cărunţi s-au aflat.

28 Celui tînăr a griji, şi bătrîn a petréce Senec⟨a⟩ Carte 35

Cvint Cincinat, al doilea dectatorĭu (otcîrmuitorĭu) în Rîm, au fost preavrĭadnic, de vei lua aminte slujbele lui de stăpînie al toată lumĭa Acestu bărbat prealăudat, atîta de mare şi de cu groază au fostu (cres-

cut şi) ţinut, cît mînule încremenite de amurţitură, umerile îngreuĭate de plug, faţa acoperită de sudori avea. Ca fiind otcîrmuitorĭu Romei să jălĭa că oamenii cei vechi mai multu socotiĭa de sine ascultînd poroncile acelora carii nemică, fără a ara la sate, decît acelora carii nemică, fără a dezăcĭa sau a şedea fără lucru (a se desfrîna) în Rîm, n-au învăţat.

Caligula, al patrulĭa împărat a Romei, aşea întru cheltuĭală şi întru dezmierdăcĭuni au fostu din vîrsta tineréţilor sale ţinut, cît să îndoĭa romanii, oare mai multu tată-său, Chesar Ghermanic, în războĭu au cheltuit pe oşti, sau Caligula, feciorul său, din faşe pe desfătări.

Acmu dar aş vrĭa să ştiu dentru domni şi dentru cei mari oare mai multu spre părţile lui Cvintu Cincinat s-ari pleca, carile au supus atîtea de multe ţărî cu bunătatea sa, au spre părţile Caligulii, carele cu prea aprinsă curvie a lui nice de surorile sale cele adevărate nu s-au oprit (carele pentru vidére viind, nu li-au dat răbdare). Ce după socotiala mĭa aş răspunde de sirgu că aceluĭalaltu ĭaste bunătatea şi acestuĭa răutatĭa. Că Cvintu Cincinat niceodată n-au avut războĭu în carele să nu fie eşit biruitor, iară Caligula blăstămatul nice un felĭu de răutate n-au trecut caré să nu o fi plinit.

29. Aşea să să cugete pildele: care să le fereşti şi care să le urmedzi Senec ⟨a⟩, Cvintu ⟨sic⟩, ⟨*De ira*⟩ 3, 22

Sfetonie Trancvil, Carte 2, cap 56, *De chesari*, spune precum Octavie Chesarĭul, vădzind în divan feciorii lui, încă fiind tineri, s-au sculat înaintea lor sfetnicii şi li-au dat cinste tinerilor, foarte i-au părut rău şi jeluindu-să tare şi întrebîndu-să oarecînd în divan căci ar fi spre feciorii săi mai fără omenie, cu acéste cuvinte să fie răspunsu Octavie Chesar, spun: De vor fi buni feciorii miei, unde şăd eu acmu şi ei vor şedea; de vor fi răi, nu voĭu ca să să întăriască cu isprava sfatului răutatea lor, că nu să cade isprava şi cinstea celor

30. Pofla laudei deşarte nice dănăoară nu cearcă adevărul, ce mincĭunoase în sine cu îmbunătură purtîndu-să, ca cînd ar fi adevărale ale sale socótĭaşte. Fulgen ⟨tius, *Mythologiarum libri*, 3⟩

buni să să supue isprăvii celor răi, înmulţindu-să.

Al 26 împărat romanilor au fostu Alexandru, carele măcarî că era tînăr, iară pentru bunătăţile sale de-a tocma s-au socotit la romani ca Alexandru cel Mare la greci. Într-altele nu dzicem de acestu preabun împărat precum cu bunătatia fiind ispitit să fie agonisit ştiinţa acei lungi a chivernisirii republicii. Că, precum dzice Irodian, Carte 6, în care dzi să rădică de ostaşi la împărăţie [şi] aşea era de mic cît îl purta a lui în braţă, iară avînd acestu împărat norocit mumă anume Mamea, de caria aşia fu crescut de bine, cît, de toate părţile închidzind curtiia, nu suferiia să vie cineva la copilul ei, socotind hulite obicéiurile oraşului. Care grijile aciei doamne aleasă să fie urîte nicecum nu trebue; că de multe ori pricepiria cea bună a domnilor den sîne deprinsul celor răi să strică. Şi aşea, arătînd acéia pază care am dzis, feméia acia preaaliasă să între sau să vie cineva la copil cu vreo îmbunătură sau cu meşterşug de minciuni (sau îmbunături) nu suferiia. Şi aşia, întru una de dzile, oarecare roman să-i fie dzis: nu mi să pare mie a fi lucru drept, doamnă preavestită, căci te afli aşea de grijlivă întru paza feciorului tău, iară dintr-altă parte eşti atîta de negrijlivă întru paza stăpîniei; că nu să cade domnilor a să ascunde aşia de vederia tuturor, cît să le fie mai lesne a nedejdui ascultare să aibă de la dumnedzăi, decît a grăi un cuvîntu cu domnii să aibă slobodzire. Căruia, Mamea doamna, să-i fie răspunsu: Carii, dzice, sintu puşi întru isprăvnicie poroncii împărăteşti, departe mai multu de răutăţile împăratului, decît de vrăjmaşii împărăţii, trebue să se tiamă; că vrăjmaşii cu un războiu să pot istovi, iară răutăţile în viaţă trăescu. Aşijdiria, vrăjmaşii numai moştinirile pămîntului pradă, iară domnul rău obiceiurili cele bune a republicii le răstoarnă.

31 Din tinpuriu iaste acela cinstit carele acmu să află coplu întru bunătate. Va-l⟨erius Maximus, 3, 1⟩

32. Vîrsta bunătăţii nu-i piiadecă. Aur⟨elius⟩ Biru ⟨= Victor⟩, *Chesar*⟨i⟩, 5.

33. Cei ce petrec cu cei răi să friacă de răutăţili lor Filon, ⟨*Vita Iosephi patriarchae*⟩

34. Prea mare agonisită iaste a cerca cunoştinţa celor buni. Sen ⟨ = Symmachus⟩, 5, 62.

35. Cu atita eşti datoriu întru socotială bun a vieţui, mai multu să te înalţi, cu cît mai arătos ţi-au aşedzat pre tine no-

Acesta răspuns au dat acĭa blagorodă doamnă. Dentru aceste istorii ce-am spus şi dintr-altele, carele las, mai multu au putut cunoaşte toţi bărbaţii cei aleşi cît le ĭaste a ţinĭa strîns şi întru învăţătură pre feciorii săi, au a-i lăsa moale şi în dezmierdăciune. Şi acmu poroncesc că să va tîmpla, de acĭĭa carii vor ceti acestĭa le vor mărturisi, ca pre nişte scrisori dirĭapte scrisă, iară a-i avea pre feciori întru dezmierdăcĭune nu vor părăsi. Că adevăr, ceĭa ce cetescu multe şi fac puţine în chipul clopotelor sintu, care pentru să vie alţii la beserică sună, iară ĭale niceodată în besérică la slujbă nu vin.

rocul. Sol. Lacad. 8 ⟨= Philo, *De legatione ad Caium*⟩.

Ce să tac a spune carele sintu chiar, adecă cinste ce să cuvine lui Dumnedzău, cinste părintelui şi folosul feciorului, sau pentru acéĭa ca să nu să aliagă feciorii lor bolnavi au trebuit să-i depărtedză de la desfătări (şi a-i trage); că feciorii prea desfătaţi şi dezmierdaţi mai de multe ori să aleg bolnavi şi neputincioşi.

36. Bunătatea să laudă şi să rihnĭaşte Iuvenalis, *Satira* I⟩

Dar ce? Au nu videm copiii plugarilor cu cămeşile, neîncinşi, cu sucmanul spartu şi dezmăţat, desculţu, cu capul gol, iarna fără cojoc, vara de soare dzua arsu, noaptea boii de plug păscînd, mîncînd pîne de orzu şi pre pămîntul gol dormind? Iară cu toate acestea ostenéle atîta ĭaste copilul de sănătos la trup, cît toţi ar vrĭa să aibă copii aşea de sănătoşi.

37 Ţinérla dezmierdată şi desfrînată strică minţile Pla⟨o⟩, 6, *De legi.*

Într-alt chip să află deprindirea întru copii⟨i⟩ celor mari. Căci au nu videm pre feciorul celui bogat, învălit cu doaă învălitori de pîndză supţire, liagănul făcut în pildă noaă, pentru laptele şi şease sute de mamce pregĭur copil aduc de-l dezmiardă. Şi de să va tîmpla să boliască mamca, îndată să schimbă mamca şi pînă a schimba, toate nopţile şi dzua tatăl şi muma fără somnu petrec şi a străjui toată rudeniĭa strînge; nemică mîncare nu-i dau, fără dzamă de găină; ca să nu cadză de pre scări

38. Avuţiile părinţilor să le prăvască, nu să le petriacă copilul Senec⟨a⟩, 2, ⟨*De ira*⟩

de pururea are pază; nemică nu-i apără, orice ar cére copilul: ce pînă a cĭare îi dau. Pre urmă, nice un lucru vrémĭa să nu-i triacă, ce de pururia să-i slujască lui. La nemică să nu dea banul, fără să-l ţie în dezmierdăciune: aĭurea nu; ce de pururĭa ochii la dînsul prăvindu-l pun, la nice un lucru nu să uită, fără cugetul, pentru dragostea lui, tot la dînsul.

Ce să mă criadză că va veni oarecînd vrémĭa de aciĭa ce-ş cheltuescu banii pentru să să ţie copiii în dezmierdăcĭune vor vărsa lacrămi plîngîndu-i pre dînşii. Că de multe ori s-au vădzut întru bărbatul deşărtu, carele îş ţine desfrînat feciorul, crescînd oarece mai mare şi după pofta lui [feciorul], după ce cheltuĭaşte cîtăva avere la vréme cu ţinérĭa fecioru-său iată că de la o vréme îi caută a-i griji de căsătoriĭa lui. Şi ce lucru-i mai rău de toate, acéĭa ce-ţ rămîne mai mult; de ce i să împrăştie pentru desfrînările, că ar fi împrăştiĭat la lucru bun; iară o bucăţea de pîne săracului de vei da, să socoteşte de lucru pierdut (adecă că ai pierdut ce ai dat săracului.) Şi, au céle multe a părinţilor cheltuĭale, şi cele cu prea mare nevoinţă a mumelor grijă, şi céle deplin a mamcelor desfătări, şi cĭa multă grijă şi pază a slugilor face de trăescu mai cu cinste copiii? Ba! Ce încă cu cîtă mai mare nevoinţă să grijăscu, cu atîta mai multu să bolnăvăscu; cu cît mănîncă mai multu, cu atîta sintu mai lîngeţi; cu cît mai multu să cheltuĭaşte, mai puţin folos ĭaste, care, adevărat, nu fără deosăbită slobodzănie a prevederii lui Dumnedzău să tîmplă. Că nu place lui Dumnedzău pîndza cĭa supţire a pruncilor să fie mai scumpă, decît îmbrăcămintĭa săracilor, nice ĭaste osăbită fără taină căci pre feciorii săracilor îi hrăneşte şi-i păzeşte Dumnedzău, iară feciorii bogaţilor să să criască şi să să hrăniască nu lasă. Că săracul pre feciorul său fără scădere bogatului şi spre folosul

39. Cu groaza nu să bolnăvĭaşte tînărul, ce să împodobéşte mintea Sid⟨onius Apollinaris⟩. 5, *Epist⟨ola⟩* 16.

40. Trupul trebue să fie trainic spre toată răbdarea bunătăţii Iustin, Carte 36.

republicii hrăneşte, iară bogatul pre feciorul său cu sudoria săracului şi spre scăderea republicii hrănéşte. Care fiind aşea, precum singur lucrul arată, mai direptu ĭaste să moară lupul carele ne mănîncă şi să trăiască oaĭa caré ne îmbracă şi ne hrăneşte.

Şi mai de multe ori părinţii întru învăţătura cea bună a ficiorilor săi nu vor să aréte vro groază spre feciorii săi, dzicînd că sintu încă copii şi au destulă vreme de învăţat. Şi pentru să apere mai mult greşala lor dzic că mare grije de sănătate vine copilului de să va certa întru acĭa vîrstă copilăriască de care negrijă a părinţilor de feciorii săi, mîniindu-se Dumnedzău, sloboade atîtea de multe vătămări asupra oraşului, atîtea de multe sudălmi asupra niamului boerescu, de esu aşea de neascultători feciorii de părinţi, aşea de răi la minte şi cu obicĭaĭuri proaste şi necinsteşe, neştiuţi la învăţătură, nerăbdători învăţăturii, ĭubitori de mincĭuni şi vrăjmaşi adevărului, cît părinţi⟨i⟩ lor nu numai ari pofti să-i fie preacumplit certat, ce aşijdirea prea multe lacrămi vărsind ar fi fostu bucuroşi de multu să fie feciorii lor îngropaţi în pămîntu.

Vine şi altu lucru preavrĭadnic de însămnat şi de tînguit, cu multu mai vrĭadnic, adecă părinţii şi mumele acoperind blîndeţia copilăriască ţin pre lîngă dînşii mincĭunoşi şi limbuţi (şi măscărici), care lucru pre urmă, viind vrémĭa, cu mare ocară bietului tată şi cu primejdie feciorului să plineşte. Ca tînărul din copilărie deprins fiind a face măscăricĭuni, ce poate să să nedejduiască alta, decît să să facă la bătrînéţă măscăricĭu şi blăstămat?

Ce de vréme ce ĭaste aşea lucru rău ce-am dzis, cu multu mai rău ĭaste care voĭu să dzic: adecă că părinţii încă învaţă pre învăţători şi pre mamce ca să grăiască copii⟨i⟩ grozăvii şi cuvinte de ruşine, care

41 A marilor greşeale, mari să cuvin pedépse. Pahemer ⟨= Pachymerius⟩, Carte 3.

42. A săminţilor réle, réle roduri. ⟨Grigorie de⟩ Nazian⟨z⟩, *Voroav⟨a⟩* 58.

43. Tot lucrul vîrtos cu greu să moae. Plu-t⟨archus⟩, *Carte de învăţături.*

44. Stăpînéşte pre om deprindirĭa. ⟨Ambrosius, *Romani*, 8.⟩

45. Între voroava, între ascultare şi între fapte, puţină depărtare ĭaste ⟨Grigorie de Nazianz, *Distich.*⟩

nice vîrstii copilăreşti a grăi nu să cade, nice cinstii bătrîne de ascultat nu-i de suferit. Că niceodată, nice unii bărbaţi nu ar fi fără ruşine (cu minte slabă şi cei ce urăscu defăimarea), de nu s-ari slobodzi măscăriciuni şi şegi copiilor săi.

Şi aşea, carii cu tot deadinsul ĭau asupra sa putére a învăţa copii trebuie să socotiască după putére ca să nu să tiamă acela de copii şi copiii să-i asculte foarte, nici să asculte pre copii de vor dzice că au dzis părinţii că-i vor îndestula; că părinţii prin dragoste cu care urmadză pre feciorii săi, sau măscărici, sau rău obicĭuiţi de să vor face prea de mare ură sintu. Iară de să va tîmpla, precum să tîmplă de multe ori, ca tatăl să nu lasă pre dascal să cĭarte pre feciorul său, aceasta, dzic, de va fi, dascalul de ĭaste om înţăleptu, aşea pre tatăl ĭaste datorĭu a-l ţinĭa rău şi a-l huli, cum a certa şi întru slujba sa a ţinea pre copil; carele de va folosi puţin l-aş sfătui pre dînsul să se lepede de acea slujbă. Căci cărora li-i socotiala sa lipită de inimă, orice vor priimi odată, mai bine viaţa să-ş piardză, decît să nu-ş facă îndestul slujbei sale le trebue

46. Unde nu ĭaste frică, nu ĭaste sănătate Isidor⟨us⟩

47 Grozav lucru ĭaste a urma ce nu poţi urma ⟨Gellius, 2, 23.⟩

48. Sau nice dănăoară să nu sumuţi, sau isprăvĭaşte Ovid⟨ius, *Ars amatoria*⟩, 1

Nu pricescu că nu-i cu cale ca feciorii domnilor şi a celor mari oameni la ţinere şi la copilăriĭa lor să să ţie mai cu blîndéţă şi mai cu cinste, decît feciorii celor proşti. Că mai gingaş creşte migdalul ce face migdale de le mănîncă oamenii, decît stejarul ce face ghindă caré mănîncă porcii.

49 Tot răul născîndu-să, lesne să calcă şi să răsipéşte, iară răul vechi ĭaste cu multu mai tare. Ţiler⟨o⟩, *Filip⟨ice⟩*, 5

Iară să să feriască domnii şi cei aleşi oameni să nu le fie socotiala aşea de slobodă spre feciori, să-i lasă atîta cît să cadză între lanţuvurile lumii, stricaţi de boala ce-i dzic focul iadului. Că feciorii prea moale ţinuţi şi deprinşi, sau sintu neascultători părinţilor, sau la trupuri bolnavi, sau, ce-i, mai rău, cu obicéĭuri réle, cît mai bine ar face părinţii de i-ari îngropa de vii, decît să-i învéţă răi.

Cu cîtă nevoință domnii și oamenii cei mari sîntu datori a alége păzitori feciorilor și pentru dzéce bunătăți a bunilor dascali, carii sintu să să afle întru aciia carii iau grijia asupra sa să învéțe feciorii a celor mari. Într-acestu cap întîi tatălui de însămnat trebue, care [și pre fecioare și] poftéște să aibă feciorul său învățătoriu bun. Cap 17

Cînd au vrut acela, sfîrșitul fără sfîrșit, să dia lumii începătură, aceasta întru dînsă orînduială i-au plinit: în dzua duminecii ceriul și pămîntul l-au făcut, luni tăriia, marți planitele, miercuri soarele și luna, gioi pasările în văzduh și peștii în mări, vineri pre Adam și pre Evva muiarea lui. Și, adevărat, cum în zidiri, așea și în modul (mijlocul) zidirii, dumnădzăirea sa Dumnedzău au arătat că isprăvind casa îndată căsași au pus întru dînsa.

1. Pentru să s‹e› fie pomeniria ziditoriului întru oameni, a șeaptia dzi a săptămînii iaste zidit. Iustin‹us›, *Împotriva noroadelor*

Iară lăsind pre ziditoriu, de zidire să grăim. Ispita învață, căsașul ultuind viia, îndată cu gard o îngrădeşte, ca să nu să strice vița de dobitoace. Iară după ce să coc strugurii, îndată pune păzitoriu să nu o mănînce călătorii. Așea, cît de mice fiind vițile noaă, sau cu gard să îngrădescu, sau de vier să păzăscu. Bogatul ce face neguțitorie pré mare, după ce face corabie tare, cu multă cheltuială, acesta dar, de iaste om înțăleptu, întîi îș caută corăbiiariu carele să chivernisească corabiia, decît negoț cu care o ari încărca. Că în vremile, céle réle și gréle, a fi corabiia tare puțin folosiaste, de nu va fi cîrmaci știut și învățat.

2. Doftorul, întru deznedejduiria bolnavului și corăbiiariul, la vréme rea să cunoaște. Sidon‹ius Apollinaris›, 8, 10.

3. Dulăii dzua trebue închiși să fie, pentru să fie noaptia mai strașnici și mai păzitori. Cato, *De lucrurile țărilor*, ‹= *De re rustica*, 124›

Căsașul (sau plugariul bogat) ce are de agiunsu și oi și boi și dialuri și cîmpu de păscut, nu numai păstoriu caută, ce și dulăi grijiaşte de paza bucatelor sale și ocoale face, unde s-ar aciua de noapte; că somnul păstorilor și foamea lupilor nemică altă nu-i fără meserniță dobitoacelor.

4. De acolo să s‹e› înceapă paza, unde-i mai mare grijla să véde. Cas‹siodorius› 3, *Athin* ‹= 39›

Putérnicii și domnii cei mari, carii la mar-

ginile țărîlor sale fac cetăți pentru vrăjmași și de pururia a paznici credincioși, tari, le dau pre samă acéle cetăți; că într-altu chip mai multu rău ĭaste de să va asămăna acĭa cetate cu pămîntul, decît să cadză pre mînule vrăjmașilor.

Ce voĭu să dzic acmu voaă, domnilor și celor aleși, cine ĭaste așea gros la minte, carele n-ari înțălege spre ce radzimă acéstĭa căror li-am adus potriviri? Adecă ca să fie deșchis și néted acestĭa dzic: cărora le sintu dragi feciorii, acelora li să pune datoriĭa ca să aibă și să puie buni învățători și otcîrmuitori, de carii să să învéță. Că finicul, cîndu-i tînăr, lesne să arde de ger (și piĭare), adecă copilul cela ce nu are din tineréțile sale dascal foarte lesne să amăgește de lume.

5. Unul ĭaste cel întîi, același și mijloc și cel de pe urmă, capul, învățătura driaptă. Plut⟨archus⟩, *De învăț⟨ătura⟩ copiilor*.

6. În toate lucrurile trebue nevoință, ca să încépem dreptu. Polib⟨ius⟩, I

De ĭaste vreun domnu oarecare înțăleptu, nice să socotiască așea de multu corabiĭa, nice cetatea cĭa prea tare, nice turma cĭa plodnicioasă, nice viĭa cĭa rodită, cît să nu socotiască mai multu a avea fecior bun, decît toate acestĭa, încă și decît toate cîte le are lumĭa mai scumpe. Care de ĭaste așea precum arată, în singur lucrul a fi așea, că la apărat turma trebue să să cérce păstorĭu bun, a păzi viĭa să să afle bun viĭarĭu, la cîrmuirea corăbii să fie bun corăbiĭarĭu, de apărarea cetăți⟨i⟩ trebue buni căpitani; iară la învățătura feciorilor săi, căci nu să cearcă oameni înțălepți și buni.

7 Ce am nedijduit prea înțălepțește, trainic urmedzu. Colum⟨ella⟩, la început.

8. Sintu unii tați carii au grije de cizme, iar de picioare nu grijăsc. Plut⟨archus⟩, *De învăț⟨ătura⟩ copiilor*

Ce am dzis acmu voaă, domnilor și celor aleși, aceastaș și mai dzic: de aț osteni un an ca să lăsați feciorii bogați, cindzăci de ani trebue a asuda ca să lăsați feciorii voștri buni, învățați și înțălepți (și obicĭuiți); că puțin folosește a duce grîu multu la moară, de va fi moara stricată și fărmată, adecă în zădar să strîng și să lasă bani mulți, de nu va avea feciorul moștinitorĭu (și nevoință) la cheltuială. Nice să să socotiască acela cu mintea mică a alége învățătorĭu vestit; că foarte înțăleptu ĭaste

9. Toate cu priĭatenul alége, iară mai întîi de priĭaten întriabă cine ar fi.

domnul carele cearcă ca acela dascal, iară cine-l află (feciorul) prea fericit ĭaste. Că după socotiala mea, nu de lucru prostu să apucă acela care ț⟨a⟩ra a o tocmi direptu (și a învăța) pre domnul moștinitorĭu să apucă.

10. Rău să lucriadză cu stăpînul acela, pre care îl învață țăranul. Cato, *Colum⟨e-lla⟩*, I

Bărbatul preaînțăleptu, precum dzice Seneca, Carte 3, ĭaste datorĭu toate să le vorbască de obște, ca priĭatenul cel adevărat; iară întîi trebuie să știe cine ar fi priĭatenul acela Pentru ce aceasta? Pentru să arăt că a bunului tată ĭaste lucru bun să cérce feciorilor săi, tuturor, învățătorĭu și otcîrmuitorĭu și pre încredințarea lui a-i lăsa. Iară întîi să știe, trebue, ce félĭu și cine ar fi acel dascăl; ca a omului nebun ĭaste a cumpăra vreun dobitoc, pre carele dă preț, și nu l-au vădzut întîi, nice l-au cercat de vro metiahnă.

Între altele multe lucruri de cinste și bunătăți să află întru acela cărue să dă pre samă învățătura feciorilor domnilor și a oamenilor mari; că într-altu chip să cinstescu pomii cei ultuiți în pomeți și într-altu chip să grijăscu (și crescu) pomii cei sălbateci în munți. Și așea, nu va fi fără lucru a arăta aice une lucruri ce radzimă de dascali, carii învățători de feciori a oameni mari și aleși, care lucru vor isprăvi, de și cinste li să vor da lor mai mare și vor eși ucinicii lor bine învățați. Că corona ucinicelor lauda dascalului ĭaste.

Întîi, trebue aceluĭa ce ĭaste să fie dascal feciorului de om mare cu vîrsta nici peste măsură cĭa diriaptă să fie trecut: adecă nu mai mare de 60 de ani, nice mai mic de 40 de ani. Că vîrsta mai de gios puțină trécere are la poroncă, iară mai în mare vîrstă puțină tărie la certare.

A doa, foarte de triabă ĭaste ca învățătorii și dascalii cărții să fie cît mai curați. Și aceasta nu numai la curățăniĭa simțirii cei din lontru, ce și priința cĭa den afară a vieții, că nu poate fi a dascalului desfrî-

11 Nu chipurile oamenilor, ce vredniciĭa vieții trebue a să socoti Sem⟨machus⟩ 9, 54.

nat ucenicul să fie blînd.

A triĭa, trebue otcîrmuitorii şi dascalii domnilor şi oamenilor celor mari să fie prea ĭubitori de adevărul nu numai în cuvinte ce vorbăscu, ce şi în trebile cele ce le lucriadză. Că, să mărturisăscu adevărul (nu numai în cuvinte) prea fără cale ĭaste limba aceĭa ce de pururea sloboade minciĭunile, să să aliagă a fi ispravnic adevărului.

12. De binefacerea cu stăpînila, din fire sintu împreunate ⟨Pachumerius, Liber 3.⟩

A patra, trebuie otcîrmuitorii şi învăţătorii domnilor şi a celor mari oameni, cu firea m⟨i⟩l⟨o⟩s⟨î⟩rdnică şi blînd să fie. Că de multe ori lăcomiĭa dascalilor şi scumpĭatea vatămă inimile domnilor, ca să fie şi ei lacomi şi scumpi.

13. Tăcérea de timpurie, lucru prĭaînţăleptu şi decît toată socotiala mai bună. Plut⟨archus⟩, *De liberis educandis.*

A cincea, trebue dascalilor şi chivernisitorilor domnilor şi celor mari, să fie la cuvinte prea scurtu şi la aşedzat cu mare cumpăt şi măsură; să vorbască copii⟨i⟩ puţine şi multe să audză să să deprindă. Că foarte lucru cinstit ĭaste întru domnu a asculta cu răbdare şi a răspunde cu înţălepcĭune.

14. Precum l-ai învăţat a fi, aşea va fi pînă în sfîrşit. Sen⟨eca⟩, *Ipist* ⟨*ula*⟩ 120.

A şeasĭa, trebue dascalilor şi învăţătorilor domnilor şi a celor mari să fie bărbaţi înţălepţi şi păcĭuitori şi lini, aşea cît cu îndestularea dascalului şi cu răbdarĭa ucinicului să să înfrînédze nesocotiala şi uşurare⟨a⟩; că nemică nu-i mai mare cĭumă a ţărîlor, decît domnii tineri şi dascalii a fi nestătători şi uşori.

A şeaptĭa, trebue păzitorilor domnilor şi a celor mari oameni să fie ştiuţi cu mare nevoinţă întru cetitul cărţilor, cum dumnădzăeşti, aşea lumeşti, cît care va învăţa cu cuvîntul dascalul pre domnu întru pomenirĭa cărţilor aceluĭaş să aréte dentru fapta făcută de alţi domni. Că mai multu cu pildile celor trecuţi din viaţă, decît dentru voroava cestor vii să clătescu minţile omeneşti.

15. A să învăţa trebue, apoi să învéţe Plat⟨o, *Seminar*⟩

A opta, trebue dascalilor a domnilor de la toată desfrînarea să fie depărtaţi; că cei tineri şi cu slăbicĭunea vîrstii şi cu a firii

16. Mai deprindzătoare sintu minţile, pînă a nu să învîrtoşea Fab⟨ius Quintilianus⟩, Cartea 20

răutate fiind plecați spre curvie, nice cu bunătatia nu să pot face curați, nice cu înțălepciunea să fie feriți (și nice să sufără a nu greși). Cu acéia trebue dascalilor să fie foarte sf⟨i⟩nți; că nice dănăoară nu va fi ucinicul curat vădzind pre dascal rău.

A noa, trebue otcîrmuitorilor și învățătorilor domnilor și oamenilor mari să aibă direptate și blîndeță, căci de multe ori feciorii oamenilor celor mari, învățați, dezmierdați fiind, au oarece întinare spre mînie și spre răutate; care de otcîrmuitori mai mult cu blîndeță să-l apere, decît cu groaza învățăturii să-l știargă. Că de multe ori să tîmplă căci iaste otcîrmuitoriul la obiceaiuri groznic, pentru acéia nu să alege domnul cuvios.

17 Mai cu voe urmăm pre ciia ce le priim. Fab ⟨ius Quintilianus⟩, 2, cap 2

18 Nime nu să tîmplă a lucra, carele să créde că au învățat bine Vighil ⟨= Vegetius⟩ 1, 1

A dzecia, cei ce țin pre domni și pre cei mari (adecă învățătorii), nu numai să fie văzut și cetit multu, ce și să fie ispitit multe mutări a norocului, trebue Și aceasta pentru ce? Căci adăogîndu-să feciorii domnilor din vréria dumnedzăiască cu prea late stăpînii li-ar trebui lor și le trebue, cu mulți a vorbi, a mulți a răspunde și cu mulți a lucra; pentru acéia foarte de folos iaste lor deprindirea și prieteșugul a oameni învățați și știuți. Că cel ce n-au ispitit norocul tuturor de sirgu și gata la sfat arată lucrul.

19 Nu te învăța la miedlan, ce învățat eși la miedian Țițero, ⟨*Brutus*⟩

Aceste dzece pravile mi s-au părut a adaoge aceștii cărți, pentru să le ție minte părinții carii vor să-ș cerce dascali pentru învățătura copiilor săi, precum să cuvine. Că, după socotiala mia, mai mare vină are părintele, alegînd dascal rău, decît dascalul învățind pre ucinicul rău; că de am ales eu croitoriu neștiutoriu, vina mea iaste de să strică haina

20 Mare clipală cătră bunătate aduce tinéria, învățătura și deprindiria Scul ⟨= Plutarhus⟩, *De înväț⟨ătura⟩ copiilor*

Și încă fiind romanii, cum în toate lucru rile, pre prévăzători, așea foarte li s-au părut vrednică învățătura care o avea ei cu mare nevoință întru învățătura feciorilor

orășenilor némeși. Că nu să poate să fie în vrun oraș bună republica, de nu va avea nevoință întru certarea și învățătura copiilor.

Sabellic, întru *Rapsodiile* lui, dzice: la anul după ce s-au zidit Rîmul 409, fiind sfétnic Cvintu Servilie și Gunutie, cînd făcea războĭu împotriva volscilor preafericitul hatman Camil, s-au izvodit în Rîm prea grĭa price între prostime și între némeșii Rîmului pentru diregătoriile. Că vechĭu rău ĭaste în cele mari republici cea prea mare desfrînare între némeși a poronci și ura a asculta întru prostime. Că au vrut némeșii să facă în divan polcovnic carele ari purta grijĭa tuturor călăreților, așea celor duși aĭurea, cum celor ce era acolo; că, fiind ei ostași, de pururĭa în oastea la prostime că era toată cîrma dzicĭa.

Sta împotriva dintr-altă parte și cerea prostimea să facă diregătorie noaă, a cărue orînduială noaă ar fi a cerca și a iscodi cu ce tocmală s-ari ținea feciorii orășenilor; că prostimĭa să jăluĭa de némeși că fiind multă vréme în oști, iară feciorii în Rîm să stricasă. Ales-au dară gĭudecata ca să facă polcovnic oștescu, cu putere și cu trecirea sfatului, carele ari arăta toată orînduiala (călărimei) oștiască. Însă această diregătorie n-au trăit mai multu de patrudzăci de ani, pînă cînd s-au înturnat, după ce au isprăvit războiul, Camil; că, carele nu să fac din socotială, din sine singuri cad (și să răsuflă).

Și așea, nemeșiĭa Rîmului tare stînd pentru puterĭa sa și nice prostime numai cu lesne stînd împotrivă, de la o vreme Camil povățuitorĭul, pre ales chemînd pe patrichi și pre călărime pre toți, au făcut această orație:

Mare rușine-mi ĭaste mie căci au cădzut dentru aceĭa podoabă călărețul roman, ca să vie la price cu prostimea cea de gios. Că nu atîta de mare ĭaste lauda celor mai

21 Între cei din fire despărțiți și altele, nu depotrivă vrînd sau poftind, créște ura (Velleius, Liber 2.)

22. Netocmala orînduĭalelor vină ĭaste orașului. (Titus Livius, Liber 3.)

23. Nemică nu poate fi îndelungu, cărue nu-i agĭutoriadză socotiala Curt(ius), Carte 4.

24. Micușuriadză cinstĭa împotrivnicului, nu de-a tocma. Ovid(ius, *Metamorphoseon*, 13)

25. De multe orĭ mai bine ĭaste a tréce, decît a răscumpăra Seneca, (*De ira*, 2, 33)

de sus biruința de pe cel mai de gios, cîtu-i a celui de gios cu cel mai de sus pricîa. Așijdirea dzic că foarte mă doare de acéste sfădzi între orînduîale; că pentru să întăriți vredniciîa voastră, călăreților, pre dînșii sau trebue să-i biruiți, sau să-i ucideți A birui nu puteți, căci sinteți puțini; a-i ucide nu vă să cade, căci de tot sintu ai voștri. Și așea nice un liac mai în pripă nu-i acestui rău, decît trécirea (adecă ertarea); că în lucrurile carele nice silă nu sufăr, nice potrivire priimăscu, foarte fără griji lucru îaste cu meșterșug a să isprăvi.

26. Domnul careli va să știe multu, trebue multu să îarte. Fab⟨ius Quintilianus⟩, 1, cap 5.

N-au făcut dumnedzăi⟨i⟩ cei nemuritori pre călăreți⟨i⟩ romani ca să otcîrmuiască pre năroade, ce ca să supue țărî și ca să procitească dzisăle. Nu ni-au făcut pre noi ca pre ai noștri legile să învățăm, ce pentru să dăm legi streinilor. Și de am fi feciori de naștere părinților noștri și a romanilor vechi următori nu ni-am îndestula noi cu stăpînie Romei, ce am vrea să stăpînim pre aciîa carii silescu să stăpîniască pre Roma. Că inima adevărată de roman puțin trebue să socotiască stăpîniîa a tot crîngului pămîntului, agonisită de sîne, de nu va știe și altă lume a o supune.

27 Cu cît cineva îaste mai tare, cu atîta mai grozav va fi de vă puni tăriîa lui cu cei slabi Arios⟨to⟩, 4, 57

28. Celui preaînțăleptu îaste din doaă lucruri cel mai mic să să aliagă Pontu ⟨= Pontanus Iovianus⟩, la 4 *Ascul⟨tare⟩*, 11

Voi ați făcut pre polcovnicul de oaste pe vremea ce oștiîam noi, carele mai multu acmu nu-i de triabă, după ce stăm în pace. Pentru acéîa diregătoriîa aceîa mai multu a fi în republică nu voîu suferi; și aceasta pentru pricina aceasta care nice averi, nice vrednicie în Rîm a fi nu vădzu, cărora pentru slujbele nemeșiei Romei s-ari putîa plăti. Iară de dziceți că polcovnic îaste de cinste, căci acîa diregătorie toți a o chivernisi nu puteți, socotescu că toți să nu aveți acîa diregătorie; că între bărbații nemeși și ales prostimea rar să sufere cu inimă diriaptă, că ce au agonisit și agonisăscu mulți, aceîa numai unul să stăpîniască și să petriacă.

29. Stăpîniîa ce s-au cercat cu arme, cu arme trebue ținută. ⟨Velleius, Liber 2.⟩

30 Lipsind măsura, nu poate sta tocmala. Dio ⟨Cassius⟩ Carte 4.

31. Împreunarea orînduîalelor radzimă de sănătatîa republicii. Tițero, *Sluj⟨be⟩* 3.

Această istorie Sabillic, cum dzicem, spune, aducînd pre scriitorĭul Pollio, Carte 4, *De diregătoriile romanilor*. Şi pentru această faptă aliasă ce-au făcut în Rîm Camil, adecă tocmind pace între cei de sus şi cei de gios, aşea de drag să fie fostu el romanilor spune, cum i-au fostu groaza vrăjmaşilor. Şi această nu fără prea diriaptă pricină. Că, după socotiala mea, mai mare laudă ĭaste a aşedza pace între ai săi, decît pre cei streini a-i dezbrăca şi a-i ucide.

32. Tocmală ĭaste cei slabe puteri, pricina Dio ⟨Cassius⟩, Carte 4.

33. Nice tocmala fără putiare, nice putérea fără tocmală, nu îndestuliadză oraşul. Silvi⟨us⟩, *'Istor⟨ia⟩ Bohem⟨iei⟩* 1

Între altele ce să atinge de această diregătorie a polcovniciei, pentru care atîta de mare price au stătut în Rîm, nu ştiu, oare mai mare au fostu a şlĭahticilor întru aşedzarea ei nesocotiala, au a lui Camil întru stricăcĭunĭa ei înţălepcĭunĭa. Că, de vom să mărturisim adevărul, de apărat mai multu republica s-au aflat orînduiala călărimei, decît să şadză acas⟨ă⟩ şi să fie ispravnic pe gĭudecată. Că mai lăudat lucru să pare călăreţului tare a fi îngreuĭat spre răsipa vrăjmaşilor, decît plini de cărţi, spre gĭudecata pîrălor.

34. Numai legile care purced spre binile de obşte n-au apus. Sem⟨machus⟩ 10, 21

Ce să mă întorcu la lucrul mieu şi asupra a ciĭa ce s-au dzis mai sus, că să jeluĭa prostimea de oamenii ostaşi. Cu o voe a tuturor au fostu de s-au ales ca să să facă în Rîm diregătorie, a cărie slujbă ar fi să îmble tot oraşul, să ĭa aminte şi pentru să cunoască cine ar fi întru învăţătura feciorilor săi leneş; şi de să va afla vreun fecior a orăşanului rău obicĭuit şi feciorul să certa, iară tatăl să izgoniĭa. Care cercătură, adevărat, era foarte cu cale; că mai mare vină agoniséşte tatăl slobodzind, decît feciorul făcînd greşală. Pre care vréme înfloriĭa prea tare Roma şi prin toată lumĭa republica acéĭa era cinstită, feciorului celui mai mare şi întru bunătate mai ales, a oroşanului slujba era învăţăturii copiilor şi a vieţii luare aminte. Care dentru aceasta deşchis să vede că cela ce slujba acéĭa

35. Acolo trebue a sta, unde mai mulţi socotescu. ⟨Titus⟩ Livi⟨us⟩ Carte 34

36. Greşealele tuturor tot oraşul îl împlu de turburări Fahim ⟨= Pachumerius⟩, Carte 4

într-un an o purta, la al doile an la sfétnicie, la otcîrmuitură sau la cercătură să s⟨e⟩ înalţă avea nădejde, precum să poate videa întru Marco Porţie, carele fiind dascal şi cercătoriu, tinerilor cercătoriu, sau mai mare pre cercarea dreptăţii să făcu Că romanii slujba giudecăţii numai aceluia slobodziia carele întru toate slujbele era ştiut.

Patrichie Sinenul, întru cărţile *De republica*, dzice precum oraşul Carthaghe⟨na⟩ mai nainte de ce să supuse cu războaele suptu romani şi întru bunătate era deplin şi republică avea foarte cu aşedzăminturi bune. Iară că a războiului de multă datorie adevărată iaste a zugruma pre oameni, a amistui norocurile omeneşti şi decît toate noaă a aţiţa pofte şi cele vechi şi frumoase obicéiuri de tot a le strica. Şi avea obicéiu carthaghenii că copii⟨i⟩ şi întîi feciorii a oamenilor celor de cinste de la 3 ani pînă la 12 ani în beserici să să ţie, iară den 12 ani pînă la 20 de ani meşterşuguri să se învéţe a lucra. Deci, plinind 30 de ani, gîndiia de căsătorit. Că era pravilă la dînşii nesmintită, bărbatului mainte de 30 de ani şi fetii de 25 de ani nu să cădea să să căsătoriască, iară după ce să căsătoriia la vréme îi căuta a şedia în divan o lună şi să-ş aliagă acolo întru ce feliu de meşterşug ar vrea să vieţuiască: vreri-ar să fie preot la beserici, au oştian să să pue, au pre mare să neguţitoriască, au hrană cu plugul a-ş căuta, au meşterşugul ce l-au învăţat să-l păzească? Şi care féliu a vieţii sau meşterşug priimiia într-acéia dzi, întru acela în toată viaţa a petréce şi a sta trebuia. Care pravilă fost-au adevărat bună. Că féliu meşterşugului şi a vieţii mutîndu-să la vréme face de mai mulţi oameni în lume nice de un preţ nu sintu.

Toţi cei aleşi şi mari domnii cei vechi, pre filosofii cei mari îi avea dascali, din ce să cunoaşte deşchis, căci Darie au avut dascal

37 A vîrstei oşteşti prea adevărată mărturie iaste a putea cu tărie a lucra Fab⟨ius Quintilianus, *Declamationes*⟩ 3

38 Nemăruia nu să pliacă aşea norocul, cît să-i răspundză la céle multe, de cére omul Sen⟨eca, *De ira*⟩ 3

pre Lihanie filosoful, Alexandru pre Aristotel, Artaxerx pre Minandru; Polemon, hatmanul athineilor cel prĭafericit, dascal şi învăţătorĭu au avut pre Xenocrat filosoful; Xeniad, unul a corinthénilor împărat şi el dascal au avut pre Dagol; feciorilor săi au dat pre Hilon; Epaminondas, domnul thevanilor, au avut dascal şi sfétnic pre Lisid; Ahiles, precum spune Omirul, au avut dascal şi tovarăş ostenélelor pre Hiron (sau Finic); Pir, craĭul Epirotelor şi marele patron a tarantinilor, au avut dascal şi istoric pre Antimon, căruc Ţiţero, cătră Atic scriind, mai ascuţită de războĭu suliţă decît mai scurtă voroavă la scris îi numără.

Ptolomeĭu Filadelf, marele împărat, nu numai au ascultat pre filosofii cei aleşi a Ţărîi Greceşti, ce şi, făcîndu-să împărat, 72 de filosofi, trimiţînd soli, au cerşut de la jidovi. Chir, împăratul perşilor, cel ce au răsturnat acel mare Vavilon, au avut dascal pre Pitarh. Octavie Avgustu, al doilea împărat romanilor, între alţi dascali au avut pre Palimon filosoful şi poetic foarte vestit. Traian împăratul au avut dascal pre Plutarh, carele nu numai la copilărie l-au învăţat, ce şi carte au scris la dînsul pentru cîrma sa şi a republicii. Dentru puţine acéste pilde carele am arătat şi dentru altele multe, carele a le număra, le părăsăscu, au putut să vadză domnii vacului nostru cîtă de mare grije au fostu domnilor celor din vacul de demultu, ca să dea feciorilor săi buni şi învăţaţi dascali.

Şi măcar voi, domnilor şi cei mai aleşi, ce sinteţi acmu, că aşea socotiţi de voi, cum şi cei vechi de dînşii au fostu, de aţi lua sama ce lucru i-ar fi rădicat pre dînşii la atîta mărire şi ce lucru li-au agonisit lor nume vecinic! Că oamenii aleşi lauda numelui său nu prin desfătări, care din răutăţi au cunoscut, ce prin osteneală, caré pentru bunătăţile au rădicat, au agonisit. Şi aceste nu dentru altele, fără numai că părinţii lor

39. Faptele céle inimoasă pe bărbaţ şi ⟨pe⟩ drepţi pofta cea sfîntă îi rădică. Sem ⟨= Silius Italicus⟩ Carte I

40. Nice dănăoară, învăţătura moale a bunătăţii nu ĭaste. Seneca.

41. Nime, tot într-o vréme, nu poate agonisi vĭaste mare şi mare odihnă. Fab⟨ius *Quintilianus, Dialogus de oratoribus*⟩

buni și aleși dascali, cînd au fostu copii li-au dat și că pre lîngă sine mari sfétnici au avut.

Laertie, *De viața și obicéĭurile filosofilor* și Bocatie, *De niamurile dumnădzăilor,* spun că au fostu obicéĭu la filosofii Athinei ca nice unui filosof ni să cădea a învăța în școală pînă n-ar fi arătat întîi dovadă întru învățăturile fisicăi și ethichii. Că era la greci véche tocmală a nu să cădea în școala Athinii să între om rău, nice să cădea acolo a vorbi vreun cuvînt rău, nice a slobozi filosofului neînvățat a învăța acolo. Iară odată, din tîmplare, strîngîndu-se filosofi mulți de la Olimb, între alți filosofi athinei a prăvi au venit oarecare, de moșie thevan, bărbat, precum s-au arătat pre urmă, întru filosofiĭa de fire și de obicéĭuri preaînvățat, careli vrînd să să zăbăvască în Athina fu ispitit și de multe féliĭuri de lucruri întrebat, între care întrebări acéstĭa i s-au aruncat:

Întîi, întrebîndu-l ce pricină ar fi răutății în femée, dîndu-i-se ei din bunătatea firii rușine, nice dănăoară, dzice, nu-i feméĭa rea, fără întru multă slobodzenie și (urmînd-o pre dînsa) lipsă rușinării.

A doa, întrebîndu-l cu care lucru să strică cei tineri, stricăcĭunile, dzice, întru cei tineri pricina ĭaste a șăderii fără lucru și spre a face rău, îndestulare și a dascalilor de carii să silescu spre a lucra dreptu, lipsa.

A triĭa, întrebîndu-l ce ar fi de să înșală bărbații înțălepți de-a tocma cum greșăscu și cei neînvățați, nice dănăoară, dzice, nu să înșală omul cel înțăleptu, fără de la omul acela al căruĭa cuvinte să par bune, iară sfaturile (și faptele) sintu rele.

A patra, întrebîndu-l de cine ar trebui să să feriască omul mai multu, nu ĭaste, dzice, între oameni vrăjmași mai mare decît acela carele véde la tine cĭale ce să nedejduĭa să le aibă el.

42. Nu ĭaste de față cuvios, ce ce folosĭaște îndelungat de folos să să socoliască. Dio ⟨Cassius, Liber 41⟩

43. Cu greu ĭaste a ținĭa ce ai apucat, de nu vei osteni. Plinie, ⟨*8, Epistola,* 14⟩

44. Cinstea fără avuții las⟨ă⟩ pre om la céle de pe urmă. Avuțiĭa fără de cinste nu folosescu îndelungu. ⟨Ronsard, 8, 221.⟩

45. Muerile sintu aședzate la marginea celor buni și celor réle. Salustu ⟨= Saresberiensis Policraticus⟩, 8.

46. Créște aburule cu slobodzenie. Seneca, ⟨*De ira,* 2, 21⟩

47. Cuvintele bune și faptele réle pre cei înțălepți, ca și pre cei nebuni, îi amăgescu. Ada⟨giu⟩.

48. Nice dănăoar⟨ă⟩ nu faci dreptu, carele crede curund. ⟨Arbiter Petronius.⟩

49. De multe ori începăturili lasă, iară sfîrșiturili scurtiadză. Tertul⟨lianus⟩.

A cincea, întrebîndu-l căci (prea) mulţi domni prea bine ari încépe şi foarte rău ar sfîrşi, pentru acéĭa încep bine, dzice, domnii, căci mintĭa ĭaste bună, iară rău obîrşăscu, căci nu-i nime care i-ari ţinĭa întru slujba lor.

A şease, întrebîndu-l căci ar fi aşĭa de mare neplecarea domnilor, pentru mulţimĭa acelora, dzice, carii cu îmbunăturile sale vatămă şi pentru împuţinarea acelor carii, grăind cele adevărate, folosescu, adecă puţini sintu de cei ce folosescu cu graĭul său.

50. Crescu răutăţile cu vréme. Senec⟨= Symmachus⟩, 3, 13.

A şeaptĭa, întrebîndu-l căci cei vechi au fostu aşea de înţălepţi, iară a vacului acestuĭa oameni sintu aşea de nebuni, căci, dzice, a celor vechi grije era numai a înţălepţi, iară a acestor de acmu numai o grije ĭaste: (a apuca) a avĭa.

51. Nice dănăoar⟨ă⟩ limpede lucru şi curat, din tulbure, nu ĭase. Sen⟨eca⟩. *Clum* ⟨= *De clementia*⟩, 2, 3.

A opta, întrebîndu-l căci în curţile domnilor şi a celor mari ar eşi atîţea de mulţi răi, căci, dzice, stăpînéşte acolo desfătarea şi să liapădă sfatul.

A nooa, întrebîndu-l căci mai mulţi a vieţui neodihniţi şi foarte puţini carii ar petréce viaţă lină, nime, dzice, nu-i neodihnit, fără acela ce rîhnĭaşte céle streine, iară ale sale puţin le socotéşte.

52. Apucă, stringe, ĭa, moştineşte trebue să s⟨e⟩ părăsască. Martial, 8.

A dzecĭa, întrebîndu-l cu ce semne s-ari putea cunoaşte cĭa aproape perire a oraşului, nice dănăoară, dzice, nu trebuie a să téme de perirĭa oraşului, fără acolo unde sintu cei tineri blăstămaţi şi cei bătrîni răi.

53. A să erta celor tineri să poate, iară celor bătrîni nu să poate. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 2.

A unsprădzecĭa, întrebîndu-l cu ce lucru s-ari păzi oraşul, nu poate, dzice, să piară oraşul întru care să face dreptate săracilor, tiranii să pedepsăscu şi cumpăna şi măsura întru bucate (şi-ntru cele de vîndzare) şi peste toate unde să află groznică învăţătură celor tineri şi puţină lăcomie celor bătrîni.

Acéstea mai cu multe cuvinte le spune Afer istoricul, Carte 10, *De lucrurile athineilor*. Ce mie cuvintele filosofului puţine mi să par, iară, socotelele prea multe. Nice pentru altă pricină nu s-au cădzut a mărtu-

54. Aşea trebue copilul să să chivernisască, ca şi frie să le punem şi cu strămurările să s⟨e⟩ deştiaple. Sen⟨eca⟩, *De min⟨ie⟩*, 2, 21.

risi aicĭa istoriĭa aceasta, fără cît să tocmăscu la aşădzămîntul mieu răspunsul cestu de pre urmă, unde dzice că toată viaţa republicii întru aceasta stă, de vor fi domnii carii ari răsipi lăcomiĭa celor bătrîni şi învăţătura a dascalului copilăriei. Învaţă ispita că de nu să vor lega dobitoacele, sau de nu să vor îngrădi sămînăturile, nice dănăoară nu să va culege pîinea coaptă. Care s-au pus pentru să arăt că de pururĭa să va tîmpla între orăşeni gîlceavă şi price, de vor părăsi părinţii, copiilor, dascali buni de carii s-ar ţinĭa întru slujba sa şi să să înfrînedză de acei învăţători înţălepţi de carii s-ar şi certa. Nime nu va apăra că nu trebue sabiĭa, oricît ar fi de oţăl bun făcută, să nu să ascută. Într-acesta chip şi copilul: pînă ĭaste în vîrstă copilăriască cîteodată, măcar fără de vină, trebue certat.

Adevăr, nu ştiu, domnilor şi cei mai mari oameni, pre cine adunaţi la sfat cînd va să naşte voaă fecior şi aceluĭa îl daţi otcîrmuitorĭu şi învăţătorĭu. Că nu om întru bunătate ales, ce prea bogat; nu prea învăţat, ce prea neştiut; nu plecat, ce amestecătorĭu întru toate trebile alegeţi. Şi aşea pre fiĭul vostru nu acelui ce multu vrédnic, ce celui desfrînat vădzu că-l daţi pre samă. Iară eu încă vă mai aduc aminte, domnilor şi cei aleşi, ca să nu lăsaţi pe credinţa acelora pre fiii voştri, carii ochii mai multu la agonisita sa, decît mintĭa la slujba voastră radzimă. Că unii ca aciĭa, după ce să îmbogăţăsc, că s-ari alege domnii răi dintru învăţătura lor nu le-i cu ruşine.

55. Mare oarecare lucru ĭaste a învăţa; a să învăţa, adevărul n-are grije. ⟨Grigorie de⟩ Nazian⟨z, *Orationes*, 7⟩

Nice să cugete domnii că ar fi puţin lucru de vor fi ori fericiţi la alesul învăţăturii lor, ori de n-or fi; că oricarii dentru acei oameni mari ⟨cari⟩ întru aceasta să află nebăgători de samă, mare şi grea hulă agoniseşte şi pentru să nu-ş acopără neştiinţa trebue să să feriască de acela ce-i ĭaste viaţa cu prepus şi poftele-i sintu fără măsură.

56. Darurile bunătăţii le apucă rahna spre cinste. Veghet⟨ius⟩, 2, 3.

În curțile domnilor, după socotiala mea, slujba dascalilor nu așea ca alte slujbe ĭaste să să arĭate; adecă care slujbe să dau, ori din rugăminți, ori cu banii lor, ori cu neînțălepcĭune, sau cu priĭateni și nice slujba aceasta, ca un dar pentru slujbă, nu trebue să să dea. Așijdirĭa nice vreun sol întru țări streine, sau vreun hatman pre oști mari de să va face, sau căci va agonisi daruri multe și mari în curtĭa împărătiască, nu trebue să să socotiască pentru aceĭa vrédnic a fi cela ce ari învăța feciorii celor mari și i-ari îndrepta. Că pentru să fie hatman, vrednic, oricare a fi om tare și norocos, agĭunge-i; iară să fie dascal și îndreptătorĭu trebue să fie cu bunătaté împodobit cum și cu inima păcĭuită.

57. Și celor neștiuț a fi să da din dar coroană diprinde. Alig (= Arbiter Petronius)

Otcîrmuitorilor și dascalilor domnilor, carii ucinici au, prea mare pază să aibă trebue ca tinerii den vîrsta tineréților să nu iasă răi. Osăbit de la acele patru răutăți trebue trași. Capul acesta vrédnic ĭaste să-l cinstească părinții și feciorii să ĭa aminte. Cap 18

1. Céle necunoscute a pofti a le ști, înțălepcĭunĭa lui iaste. Cassiod(orius), 8, 33.

Barbiĭarii cei vestiți și știuți întru céle grele și cu grije rane și bube nu numai fumuri și pliasturi, pentru să deșchidză rani[ni]le și bubele, ce și liacuri curățitoare și-npotriva aprinsurilor lecuitoare cătră celelalte adaog că de-a tocma nevoință trebue de la acea fragedă carne de aprinsurile cele mai grele a feri, cum și rana a griji (cea putredă) ca să să vindice. Într-aceasta chip drumeții (sau călătorii) îi videm grijlivi a întreba cu nevoință calĭa pînă a nu purcede pe drum, ca să nu aibă rîpi și ponoară și dialuri mari, sau trecători strîmte, sau păduri grele și cu grije de tîlhari; de carele cine are grije de înțălept ĭaste a-l socoti. Că pentru mulțimea primejdiilor în lume nice ce poftește fără griji a avea

2. A lua aminte a să însămna lucrurile céle réle, foarte lucru bun ĭaste. Plut (= Plautus, *Trinummus*).

nu poate, fără acolo unde acmu cunoaşte grijea (în care a încăpea şi a cădea ar putea).

Acéstea potriviri acolo radzimă ca să arăt că nu ĭaste îndestul ca otcîrmuitorii şi învăţătorii domnilor şi a celor aleşi să cunoască cu ce ştiinţă, cu ce obiceĭu, cu ce învăţătură şi cu ce bunătate sintu să să implă (şi să să înveţe) ucinicii, ce aşijdirea mai cu mare pază trebue a le cunoaşte cu ce lucruri de la răutăţi şi de la obiceaĭurile cĭali precelnice să-i depărtĭadză. Că copacii cînd sintu mici şi tineri mai multu cu secirĭa să tae ramurile şi crăngile céle dése, decît cu coşcĭugile în carele să culeg poamele.

3. De nu vei potoli răul, născîndu-să, créşte fără măsură de mare. ⟨Philo, *De decalogo*.⟩

Ciĭa ce multe lucruri de preţ scump duc şi poartă şi ciĭa ce îmblîndzăscu caii⟨i⟩ cei frumoşi, precum pun toată nevoinţa ca să iasă în buestri, ĭuţi şi gĭucăuşi şi gata la frîu, iară mai multu să nevoescu să fie blîndzi şi priĭalnici, întîi să nu dobîndiască vreun nărav rău; că dobitocul neîmblînzit (şi nelin), prea mare nebunie va avea acela ce-l va socoti cu preţ. Care lucru fiind aşĭa, precum să vede că ĭaste aşea, întreb acmu: de vreme ce călăreţii a oamenilor celor mari năravurile calului, care ĭaste dobitoc, silescu să le îndreptedză, cu cît mai cu multă nevoinţă trebue a sili dascalilor, de sintu buni, ca să nu ĭa domnii cei tineri vreo întinare de răutăţi mai rea? Că nu atîta folos den toate bunătăţile care învaţă, cîtă scădére dintr-o răutate, în caré cad adese ĭau copii⟨i⟩ (şi nu să ceartă de dascali).

4. Céle ce crescu cu scădére, trebue mai de sirgu tăiate. Cas⟨si⟩od⟨orius⟩, 5, 38

5. La început trebue să s⟨e⟩ socotiască céle ce aduc scădére

Şi măcar că lucrurile céle proaste, de la carile sintu datori chivernisitorii ·şi dascalii pre ucinici a-i depărta, sintu multe, iară patru răutăţi sîntu alese, din carele de să va însămna vreuna, sau de să va defăima întru oarecaré domnul, foarte grea certare agoniséşte povăţuitorĭul sau dascalul de care să învaţă domnul acela. Că după

6. Care crescînd sintu cu scădére, acéle sintu născîndu-să réle. Tiler⟨o, *Disputationes Tusculanae*⟩, 4.

pravila şi obicéĭurile oraşului, tot furtuşagul şi paguba viii făcută de dobitoace trebue să dea samă viiĭariul ce ĭaste pus de paza viei.

Întîi, dar, aşea să înfrîniadză dascalii limbile ucinicilor cît pre dînşii nice cu şagă nice fără şagă, a vorbi minciună să nu sufără: că nemică mai grozav nu-i vreunui om de cinste, decît a fi plecat spre minciună; nemică mai de lepădat şi mai de gios lucru nu-i, decît a fi bogat la minciuni.

7. N-are acela pricină de graiu căruĭa a să crede nu i să poate Fab⟨ius Quintilianus⟩, *Voroav⟨a⟩* 19

Merula, Carte 5, *De chesari*, spune că întîi războiu făcuse Ulpie Traian împotriva lui Decheval, craiul dachilor, carele s-au fostu rocoşit asupra romanilor şi cu războiu făţiş biruisă pre Domiţian, împăratul romanilor. Că, precum dzice Nasica, că nu atîta desfătare avea Rîmul ca să biruiască ades, cîtă durére şi scădere avea odată de cădĭa. Şi aşea, după ce făcu războiu Traian cu Decheval nu numai biruit rămase Decheval, ce prinsu şi legat înaintea lui Traian fu adus. Pre carele întrebîndu-l Traian de ce s-au rocoşit asupra rîmlenilor, carii nice dănăoară pre rîmleni că nu i-ari putĭa birui ştiĭa, au răspunsu: de nu să pot romanii birui, cum am biruit eu pre Dometian, împăratul romanilor? Răspuns-au Traian împăratul, împotriva a tot ceriului, dzice, greşeşte Decheval, carele biruind pre un împărat socoteşti că ai fi biruit pre romani. Că pe vrémĭa ce au aşedzat Romil Rîmul au aşedzat dumnedzăii ca de s-ari tîmpla să să biruiască vreun împărat în războiu cu acéĭa să nu să socotiască că s-ari fi biruit împărăţiĭa Rîmului.

8. Mărturisirea greşélii agĭutoriadză spre uşurarea certării Sem⟨machus⟩, 3, 11

Cu mare de mirat laudă înalţă istoricii cuvintele lui Traian, cu care au arătat nebiruită a fi împărăţiĭa Rîmului. Iară după moartĭa lui Decheval şi după ce s-au stînsu, pentru greşealele lui, crăiĭa lui, Dachiĭa (unde ĭaste acmu Ţara Moldovii cu Bugiagul şi cu Ţara Rumânĭască), Traian împărat au luat pre un copil a lui Decheval în curtĭa sa să-l criască şi să-l înveţe carte

9. Oriunde să află milostivirĭa giudecăţii, acolo are loc rugăminte Fab⟨ius Quintilianus⟩, 17, cap 5.

ca, de să va alege bun tînărul, să-i dea lui stăpîniîa aceîa pentru rocoşitură. Că era pravilă în Rîm (prea veche) că orice piîarde tatăl pentru rocoşirea lui, acéîaş, feciorul, aflîndu-să întru priință, răscumpăra. Deci Traian, fiind în grădini la primblare, au vădzut pre copilul lui Decheval cu alți copii romani, intrîndu într-o grădină pentru poamele; care lucru nu îaste de mirat, că nu mai mari scădere în pîine lăcustile, de cum copiii, intrînd în grădini, în poame fac. Şi întrebîndu-l mai pre urmă împăratul pre copil de unde ar vini, răspundzind copi⟨ul⟩ că au venit de la şcoală, unde învăța la ritorica şi audzindu-l împăratul că spune minciuni, ştiind că au venit de la poame, pre carele vădzindu-l a fi copil minciunos, atîta s-au aprinsu de mînie cît de tot îl făcu strein de a să înturnaré la stăpîniîa tătîne-său şi lipsit. Că gîndind multă vréme Traian asupra acestui lucru, aşea de la solii cei streini, cum de la sfetnicii săi rugîndu-l ca să-ş mute socotiala cea iute, căci multe poroncescu domnii cei mînioşi, iară după ce să dezmîniie părăsăscu, [şi] dzise Traian: de ar hi fostu Decheval, tatăl acestui copil, domnu adevărat, nice viața şi stăpîniîa nu ş-ar fi pierdut, nice de atîtea ori pre mine şi împărățiîa nu ar fi adus în grije. Ce că tatăl fiind minciunos şi feciorul lui neadevărat. Ce i-aş da stăpîniîa lui, foarte nedireptu lucru ar fi. Că şi mie şi mumei noastre Romei prea mare ruşine ar fi, fiind Roma muma adevărului, de ar da țară feciorilor minciunii. Acéstiîa şi Traian li-au grăit şi cu feciorul lui Decheval s-au lucrat.

10. Mulți împărați norociți au schimbat cu răsipa Vaț ⟨= Boetius, 3, *De consolatione philosophiae*, 4⟩

11. În robie a cădea, din stăpînie, greu lucru îaste. Sen⟨eca, *Thebaida*⟩, 4

12 Prea multu poate mînila cîa dintîi, Tacit, *Her* ⟨ = *Historiae*⟩, I

Marco Avrilie, al şeaptesprecilîa împărat a romanilor, doi feciori au avut: pre cel mai mare, anume Comod, vrut-au tată-său să-l lepede de moştinire şi pre cel mai mic, Velissim, să-l lasă pre urma lui prea tare poftiîa. Care lucru nu numai socotise, ce şi la ivală prea de multe ori grăîa; că cu greu

să tréce ce să rîhnīaşte cu mare poftă. Şi aşea, oarecare sfetnic bătrîn şi de casa împăratului, eşind amîndoi întru o dzi din curte, au grăit cătră dînsul: miru-mă de tine, doamne, prea (luminate) nălţate, căci lepădînd pre feciorul cel mai mare vei să faci pre urmă-ţi moştinitorīu stăpîniei pre cel mai mic, fiind amîndoi feciorii tăi, nedînd ţie dumnedzăii mai mulţi. Că a bunilor părinţi datorie īaste a certa pre fiii săi, iară nu să cade a-l lepăda den moştinire. Căruīa Marco Avrilie răspundzi⟨n⟩d au dzis: de ai fi filosof grec precum eşti oroşan roman, şi cît īaste de dulce dragostea de feciori de a-i înţălége, nu de feciorul mieu cel lepădat den stăpînie, ce de mine, carele îl liapăd pre dînsul pre cale, ţ-ar fi milă. Că tînărul ce ar piīarde abiīa de înţălége, iară eu, tatăl, scădérea care-i aduc lui plîngu. Că, adevăr, nu īaste astădzi tată în lume aşea de cumplit care ar lovi pre feciorul său (cum dzic) cu latul sabiei, nu ari avea mainte el durére dentru inimă, aşea ca cînd ar pătrunde cu sabiīa trupul său. Pre dumnedzăii nemuritori întru acesta lucru mărturisescu că fac ce n-aş vrea să fac şi dau ce nu aş vrea să dau şi īau ce n-aş vrea să īau. Că atunce acela stăpînul şi socrul mieu nu pentru altă pricină mi-au dat mie împărăţiīa, fără că niceodată n-au aflat întru mine mincīună; şi eu pentru acéīa liapăd pre ficiorul mieu din stăpînie că nice dănăoară întru dînsul adevărul n-am aflat. Că nice īaste cu cale ca împărăţiīa carīa îmi īaste mie dată pentru căci eram adevărat să sufăr a face moştinitorīu mincīunos. Că mai bine īaste pre fecior a-l lepăda den norocuri, decît a face scădére întru cinstea tatălui.

13. Şi a greşi ⟨a⟩ omul⟨ui⟩ īaste şi a erta ⟨a⟩ pă⟨rintelui Fabius Quintilianus⟩

14 Mai multu patrie decît copiilor săi trebue a da sfat Iustin, Cartea 41

Dentru aceste doaă pilde vor lua aminte chivernisitorii şi dascalii domnilor şi a oamenilor aleşi, cîtă grije le trebue a avea pentru să nu iasă mincīunoşi tinerii pre carii sînt puşi mai mari, care trebue a păzi ca nice

15. Preafrumoas⟨ă⟩ tocmală īaste în domnu a minţii şi a limbi Mamert⟨inus, *Panegyricus Maximiano Augusto*⟩

cu şagă-ş cevaş aducînd, nice fără şagă a răspunde, sau vreun cuvîntu a grăi să nu-i sufără pre dînşii; că prin şagă în copilărie grăind minciuni, cu deadinsu, fără şagă, la bătrîneţă a minţi deprind. Aşijdirea, pre ucinici să-i ferească de giocuri, ca din copilărie a fi hîrjătari să nu să deprindă. Că mare sămnu ĭaste de să va prileji, deşi pre dînşii şi stăpîniĭa va piĭarde domnul, de să va deprinde den tineri ani a avea dragoste la hîrjătărie. Dentru ispita care ĭaste dascal neînvăţat, cu rîhna giocului ĭaste boală care, precum mărturiseşte Seneca, în chipul dulăului turbat ĭaste, carele de va muşca pre cineva odată (de nu va face de sirgu liac) pînă la fîrşit rămîne turbat, aşea cît turbăcĭunĭa îi aduce moarte. Nice în zădar hîrjătarii cei pierduţi să asamănă cînilor turbaţi; că pre cîţi trag întru tovărăşiĭa sa, pre toţi îi aduc întru scădériĭa cinstirii şi norocurilor.

16. Greşala necertată fără hotar deprinde a créşte. Adag⟨iu⟩.

17. Şi giocurile fac sămînţă de răutăţi. Ovid⟨ius⟩, ⟨*Tristia*⟩. 2.

Să tîmplă de multe ori că între aciĭa de carii mai multu sînt datori a avea grijĭa chivernisirii, prea sîntu neştiuţi şi fără de tocmală. Adecă căci pentru odihna gîndului ucenicului oarece vréme le lasă să îmble slobodzi la hîrjătărie; care nice copiilor a face, nice a slobodzi dascalilor nu li s-au cădzut. Că socotiala acelui rău ĭaste că acela carele la copilăriĭa sa îndrăzneşte a lua, iară la vîrsta de bărbat trebue a să teme şi haina şi epîngeoa să nu o apuce.

18.Şi-n céle prea mici răutăţi încep carii vin la prea mari răutăţi. ⟨Bernhardus.⟩

19. Den curăluşe, furul, de la o vréme şi pungi fură. Adag⟨iu⟩.

Şi pentru să mă mai zăbăvăscu aicĭa să cercu mai multu acestu rău, aşea aşedzu şi mărturisăscu: cînd giocul hîrjătărescu feciorii domnilor şi a celor mai aleşi nu trebue a socoti, sau mai multu, sau mai puţin, agonisita acelui̯a, ce pierdzarea. Că, dară, ce lucru ĭaste mai fără cale şi încă ce-i mai plecat şi mai nevrednic, decît de a-ş apăra giocul lor să nu-l facă? Că nu trebue înfrînaţi copiii de la gioc pentru bani⟨i⟩ cari-i pierdu, ce pentru răutăţile carele culeg (şi obicéĭa rele ce le învaţă).

20. Deprinderea îndelungală mai puĭarnică decît firea ĭaste. Filo, ⟨*De decalog⟨o⟩*.

Lui Octavie, al doilea Împăratul Rîmului, unuîa dentre împărații cei mai fericiți, carii pînă în dzua de astădzi au fostu întru céle prea multe bunătăți ai lui, un lucru s-au fostu prilejit, carele s-au părut a fi lucru rău; căci avea dragoste mare din copilărie la mince; care lucru nu numai s-au hulit, ce i s-au şi poroncit să să părăsască. Că, precum dzice, Carte a doa, *De pravilă*, cînd să însămna împăratul de vreo răutate de obşte, slobod şi cu îndrăznială să-l huliască. Deci Octavie, pentru acia vină hulindu-să în divan, aşea să fie răspunsu să ceteşte: Foarte pre strînbul astădzi mă purtați, părinților adunați, împiedicîndu-mi mie cele ce sintu cuvioase. Că agîunge să fie domnii aşîa cît să aibă multe pentru să să laude şi puține pentru care să să huliască.

21. Greşala domnului eîa prea mică, pentru deşarta cugetare, proslimii prîa mare să pare. Arioslu, 17, 92.

22. Prea mare bine îaste, unde nu-i nemică rău. ‹Cicero, *De finibus bonorum et malorum*, 2.›

Cuvios glas şi preavrednic a celui preaînălțat domnu. Că domnii deprindzindu-se prea gingaşi şi avînd voe prea mare, trebue a le mulțămi pentru faptele careli fac, ales întru bunătăți şi cu multu mai multe pentru răutățile care n-au.

Ce să mă întorcu la voroava noastră. Între răutățile acelîa carele trag copiii cu hîrjătăriîa din tinerețâ, acéstîa număr că să deprind cu grozăvii şi cu mincîuni; că banii cu carii ar gîuca a cere de la părinți, ruşinîndu-să şi dentr-al său neputînd lua, ce fac alta, fără cît îi caută să fure?

Al treidzăcilea şi şease împărat romanilor au fostu Clavdie Lugan, om la mîncare foarte cu măsură, la îmbrăcăminte prea cinsteş, întru arătarîa dreptății foarte cu socotială, într-un chip, precum celui bogat, aşea şi celui sărac, la arme foarte norocit. Aşîa nu numai pre goti den Iliric i-au scos, ce şi războîu făcînd cu némții, a 100.000 de vrăjmaşi au stînsu; fost-au acestu războîu cu némții la locul ce să dzice Benat, la şanțul ce să numiîa Lugan; pentru acéîa i s-au dzis Clavdie Lugan; că deprinsése

sfatul romanilor, după fapteli, ori de laudă, ori de hulă, a pune porecle domnilor, ori cu cinste ori cu hulă. Avut-au acestu împărat un fecior foarte de-a firea la chip şi cu minte mare şi la fire ascuţit, iară la cele rele aşĭa de plecat, cît pre cît avea minte, carĭa i-au dat firea lui cĭa bună, mai multu gĭuca în cărţi cu alţi tineri, decît ascultînd pre filosofi osteniĭa. De care mirare nu ĭaste. Că cei ce sint împodobiţi cu minte, de va lipsi să nu aibă de cine să să înveţă întru bunătăţi, de sirgu răutaţi a face deprindu.

23. Fapla pre cela ce-i spurcă, îi arată. Lucan, Carte 5.

Şi aşea acel tînăr, neavînd cu ce să să mai gioace, au furat din şcatulşca tătînesău o brăţare de aur foarte de preţ mare, însă cu ştirĭa dascalului său. Iară după ce au oblicit tată-său cel prĭabun, să lepădă de feciorul său şi pre dascalul lui au poroncit de l-au tăĭat şi pre toţi feciorii cîţi era hîrjătari i-au trimis la izgonire; care faptă tuturor mare frică au adus, că cei buni le socotescu de laudă pedepsăle, adăugîndu-le inimă ca să fie mai bună, iară celor răi aduc frică să nu s⟨e⟩ facă mai răi. Merula scrie, *De chesari,* Carte 10, în care dzice că mai mulţi hîrjetari au fostu pre acéĭa vréme izgoniţi den Rîm, decît gotii den Iliric.

24. Cu pediapsa a unuĭa rău, să infrîniadză a mulţi răutatĭa. Ţiţero, ⟨*In*⟩ *Verr*⟨*em*⟩, 3.

Aşijdirea, trebue nevoinţă celor ce păzăscu şi învaţă să nu lasă pre copii a fi marghioli, obraznici, desfrînaţi, nestătători şi neruşinaţi; căci tînărul ce ĭaste în vîrsta tinereţii sale nestătătorĭu la voroavă şi la lucru, acela la bătrîneţă de tot ce să va strica foarte ştiut lucru ĭaste. Dzic să nu-i lasă să fie obraznici, căci tinerii carii sîntu răi, obraznici, es pre urmă oameni învrăjbitori.

25. Cu nestătătore să micşuriadză cinstea. Ţiţero, ⟨*Academica,* 4⟩.

Aşijdirea, că nu trebue să să sufără a fi, dzic, copiii neruşinoşi; căci tînărul ce ĭaste fără de ruşine, să alege pre urmă om rău şi fără înţălepcĭune. Că mare lucru ĭaste a socoti domnii şi cei aleşi a avea grijă pentru feciorii săi, ca să-i dea suptu învăţă-

tori ca aciĭa carii i-ar deprinde pre dînşii a fi ruşinoşi şi lini. Că nice mitra în cap, nice capul întru umere, nice leftu la pieptu, nice schiptru a mînă, nice alaĭul ostaşilor carii are întru stăpîniĭa sa mai mare laudă nu face craĭului, decît blîndeţĭa inimii şi lineştea care întru tînărul, den tinereţe, izbucnĭaşte; că ori de ce orînduială ar fi cineva, cinstĭa care o poartă înaintĭa sa, la ivală, multe sémne ascunsă întru acela descopăr.

Aşijdirea, mai pre urmă dzic că prea mare nevoinţă să aibă dascalii şi învăţătorii domnilor ca, după ce es copiii din vîrsta copilăriei, să nu-i sufără a-i videa sau a-i pricepe plecaţi spre spurcăcĭunĭa curviei, ce poftelor acelor proaste şi grozave a tinereţilor să le pue căpăstru şi liac cu înţălepcĭunĭa a dascalului bun. Că aşea ĭaste potrivită mintĭa cărnii acéştie a noastre, blăstămate, cît prea devréme bate în uşe; cărui, de i să vor deşchide odată, de-acii, pînă la suflarea cea de pre urmă, a să închide nu să vor vrea.

Den pomii carii arată roadă înainte de vreme şi fac frundză fără roadă, pre aciĭa îi aştiaptă vara. Aşea, dentru cei tineri ce îndată, din copilărie, să dau după curvii, nu ĭaste de la aciĭa ce aştepta alta, fără cît că şi ei şi oricine să va întovărăşi cu aciĭa, cu cît vor merge mai nainte, cu atîta mai multu să fac răi şi depărtaţi de bunătăţi; căci de pururea creştirile răutăţilor face descréştire bunătăţilor.

Iară ce vom face vădzind că a mulţi părinţi le place astădzi, de vor fi mari, ĭubiţi de mueri feciorii lor, ca cînd ar fi împodobiţi întru învăţătură şi în războĭu prea vitéji. Şi încă ce-i mai rău de toate, că aşea dezmierdat ţin pre nepoţii săi cei făcuţi din curvie, ca cînd li-ar fi nepoţi născuţi din cununia feciorilor săi. Dar ce vom dzice de mume? Mai ruşine a spune ce era mai mult datoare să să ruşinedze ĭale a face; care pentru să nu înţălĭagă bărbaţii răută-

26. ⟨Leacul⟩ părăséşte de a mai avea loc, acolo unde răutăţile să fac obicĭaĭuri. Sen ⟨eca⟩, *Ipistole*, 33.

27. Curvila, fugînd de dînsa, să biruĭaşte. Av⟨gustin⟩, *Vor* ⟨*oava*⟩ 150.

țile feciorilor, le acopăr, nevoescu de hrănescu feciorii cei den curvie născuți și altele, carele trec a le mai scrie spurcăciiunile ce izvorăscu den nesocotiala părinților asupra feciorilor săi. Că părinții răi sintu părinți trupurilor, iară vitreg și maștihă sufletelor.

Ce, pentru să sfîrșescu aicîa, dzic: ce liac am lua ca să lecuim boala noastră? Adecă de vom videa pre cel tînăr curvarîu ce, adevăr, nu altu liac aflu, fără numai focul cel aprinsu, cu pămîntu umăd să să năruiască, ca așea să să stîngă și tînărului rău să-i împiiadece vremîa în care ar vrea să curvască; care dofrorie va fi foarte aliasă, că în războîu stînd cu îndrăznire veste agonisește, iară fugind de răutatea curviei izbîndă face.

Voroava lui Marco Avrilie împăratului cătră cinci dascali a ficiorului său, face pentru alți 14 dascali, pre carii i-au fostu adaos dascali feciorului său; pre aciîa pentru nevredniciîa lor i-au depărtat de la curtîa lui în dzioa sărbătorii ce sărba ei a îngerului. Cap 19

Măcar priîatenilor și a aședza de ce nu pocîu să mă ferescu și voaă a poronci ce am a poronci, de nu m-aș strînge de nevoe. Măcar de ar fi dumnedzăii și mie întru agîutorîu și întru dreptate de vor păzi pre voi. Măcar de ar întoarce de la mine și de la voi răul; că bărbatului avînd pre dumnedzăii împotrivă mai bine îaste să să ducă cătră cei morți, decît între cei vii să să zăbăvască. Adevăr, luîndu-vă pre voi cu prea mare nevoință, cercați cu acela cuget ca să fiți dascali fiîului mieu, lui Comod. Pre dumnedzăii cei nemuritori fac marturi că dentru inimă am durere și rușinarea voastră rușine îmi aduce mie și din vina voastră mai mari parte vine la mine. Ce

1. Începăturile întru putérîa noastră sintu, iar de cîale viitoare norocul știe și gîudecă. Seneca, *Ipisto* ⟨*la*⟩ 14.

într-altu chip a fi nu să poate. Că nu să cade a fi așea strîns între oameni prieteșug, cît să să socotiască pentru dînsul la scăderea cinstii. Și așea, pre carii preaînțălepți cercu, nu numai să înveță pre Comod, ce și să îndreptedză pre aciîa ce viețuescu rău, în curtea mea îi poftiîam a avea, într-altu chip de cum vream că s-au întîmplat vădz; că carii den nebuni înțălepți li să cad a fi, aciîa de-nțălepți nebuni că sintu îi vădzu.

2. Neîndoita lauda meșterșugului îaste pururea rodul lucrurilor. Ve⟨gelius⟩. 2, *Pref⟨afa⟩*.

Au nu știți că aurul curat în foc curățăniîa nu-ș piîarde? Și a omului înțăleptu înțălepcîunîa, într-acestu chip blăstămățiile că să ivăscu? Că în cuptorîu să ispitește curățăniîa aurului și întru blăstămățiile nebunului să dovedéște înțălepcîunea celui înțăleptu? Au nu știți că nice cel preaînțălept, între cei preaînțălepți, nice cel nebun între cei nebuni că nu să cunoaște? Ce între cei înțălepți că să acopăr cei nebuni și între cei nebuni că să ivăscu cei preaînțălepți. Că acolo preaînțăleptul îș arată preaînțălepcîunîa sa, unde să află toți întru nebunie și singur numai stă neclătit întru înțălepcîune. Au nu știți că la ranile cele de grije îș arată știința sa bărbiîarîul, în boală deznedejduită meșterșugul său că arată doftorul, la războîu de grije vîrtutea sa și îndrăznirea inimii sale că arată hatmanul și la furtuni grele ispita sa că arată corăbiîarîul? Într-acesta chip întru prea mare a prostimei bucurii (și veselie) trebue să-ș aréte cinstea sa preaînțăleptul.

3. Ce nu ești-să nu te arăți. Feréșt-te! Ovid, 5. *Trăslu*, 14.

4. Ranelor celor mai mari, mai cu nevoință trebue să adaogă liacuri. Leo, *Ipisto⟨lia⟩* 51.

5. La linește fiecine îaste olcirmuilorîu. Sen⟨eca⟩. *Ipisto*⟨lia⟩ 85.

Au nu știți că de la inima cea pătimitoare izvoréște în om ascuțirea înțălesului, a minții istecîune, socotiala voroavei dulce, liniștea chipului, curățăniîa numelui și dintre toate blîndețiîa limbii? Că acela agonisește nume de preaînțălept, carele așea întru fapte socotitorîu pregîur sine, cum în cuvinte blînd îaste. Au nu știți că de puțin folos îaste a avea limbă grabnică, înțăles ascuțit, știință bogată, voroavă multă,

6. Nemică nu foloséște a mărturisi bunătatîa cu cuvintele, și cu faptele a strica dreptatea și adevărul. (Cyprianus, *Sermo de mortalitate*)

scrisoare dulce, ispită multă? Săvai cu toate acestîa vrînd să fiţi dascali, de veţi fi oameni la fapte răi şi desfrînaţi. Că adevărat, prea grozav lucru îaste împăratului cu deplină bunătate să facă pre acela dascal feciorilor săi, carii sintu ucenici marghîuliilor nebune şi minciuni giambaşilor.

Au nu ştiţi că fiind toţi ceşti muritorii datori spre cinstîa vieţii pre pămîntu, cu multu mai multu sint aciîa legaţi cu datorie spre cinstîa acéîa, carii-ş socotescu şie mai mare ştiinţă şi carii cu voroava sa socotescu că vor înfricoşea lumîa? Că îaste pravilă prea adevărată că pre faptele céle rele de pururîa micşuriadză credinţa cea cu cuvinte bune.

Şi ca să nu vă pară că scornescu ceva, voîu aduce voaă aminte cea prea veche pravilă a romanilor, pe vrémîa lui Cinna aşedzată într-aceasta socotială: cu mai mare pediapsă pentru greşala ce o face la ivală cel învăţat, decît pentru furtuşagul cel ascunsu ce-l face cel neînvăţat, să să pedepsască. O, pravilă driaptă şi încă prea adevărată! O, direpţii şi fericiţii romani oroşeni, căci aţi fostu aflători aceştii pravile făcute! Că cel neînvăţat nu mai multu decît pre unul cu sabiîa pren mînie să-l ucigă, iară cel învăţat pre mulţi cu pilda cîa rrea a vieţii ucide. Că precum dzice Plato dumnedzărescul, mai multu cu pilda greşăscu domnii şi cei învăţaţi, carii o dau (rea), decît (cu vina) şi cu greşală care fac. Cu nevoinţă am luat aminte acestui lucru şi nice într-un chip despărţită de acelîa ce dzic nu mărturisăscu scriitorii. Atunce au început a să pleca Roma cea nenorocoasă spre răsipă, cînd, izgonindu-să den curtîa curăţeniîa porumbului, începu a stăpîni căldura şiarpelui. Că nice un lucru nu-i care mai tare ari sîrgui domnilor perire, decît socotindu-să a fi plini de oameni învăţaţi, cu carii să sfătuiască şi aciîa să să afle răi şi vicleni.

Cîtă placere au avut vacul cel vechîu a

7. Nu toate ce dzac în pieptu să să arate prin rostu, ce faptele inimii arată lucrurile. Nichit(as Acominatus, *Alexandru Comnenul*, Liber 3).

8. Porumbul fără hiiare să zburlĕşte la mînii. Avgust(in, *In Iohannis Evangelium tractatus*), 6.

9. O, cît de cu greu lucru iaste a rămînîa

vedea politiĭa romanilor, pînă a nu să răsipi cu răscoalele Silii și a lui Martie, de Catilina și de Lentul pînă a nu să turbura, de Iulie și de Pompiĭu pînă a nu să răsipi, de Tiverie și de Caligula pînă a nu să spurca, de Nero și de Domichian pînă a nu să vicleni. Că mai mulți dentr-aceşte domni, măcar că au fostu bărbați aleși și au supus multe stăpînii suptu împărățiĭa lor, iară mai multe răutăți ni-au adaos noaă decît țări ce li-au supus. Și, ce-i mai rău decît toate, că acmu țărîle stau pierdute, iară răutățile stau neclintite.

binili trainic! Pacat⟨us⟩. *Paneg ⟨yricus⟩*

10. Răutățile mai lesne ĭaste a le pîrî, decît a le feri. Vale⟨rius Maximus⟩, 9.

De ĭaste să credem lui Livie și altor istorici, oricînd era ce videa în divan, orășénii cei mai bătrîni, așea de cărunți și de cinstiți oameni, așea de ispitiți bătrîni, așea de blîndzi, cît nemică nu era mai de cinste lucru ⟨decît⟩ a prăvi întru dînșii, nemică mai de mirat la voroavă nu să putĭa cugeta. Iară cine să va ostoi de lacrămi vădzind în locul bătrînilor celor vechi că am stătut tineri limbuți și mîndri, așea de răscolitori și răi, cît și cu scădérĭa republicii și cu vătămarea orașului sintu? Că prea nenorocită țara și adusă la cele de pre urmă strînsori trebue să fie aceĭa care să ține întru acea neputincioasă stăpînire a celor tineri, cît să cĭarce cum ar vini la viață cu suspinurile a tuturor bătrînilor. Carii credem acelora ce grăescu cei bătrîni nu putem să dzicem că Roma n-au fostu muma a tuturor faptelor celor lăudate, precum au fostu de demult Țara Grecească izvorul tuturor științelor, așea cît lucrul grecilor era a vorovi și a romanilor laudă a face. Iară acmu într-altu chip cu nenorocirĭa noastră să lucriadză. Că Țara Grecească pre toți mincĭunoșii i-au izgonit la Roma și Roma pre toți cei învățați i-au izgonit la Țara Grecească. Care lucru fiind așea voĭu să fiu izgonit cu toți cei învățați în Țara Grecească, decît a petréce cu cei nebuni în orașul roman.

11. Necugetarea ĭaste a vîrstii cei în floare, iară înțălepcĭunĭa ĭaste a celui bătrîn. Tițero, *De bă⟨trinețe⟩*

Așea să mă ĭubască dumnedzăii, priĭatenilor, cum am vădzut eu, fiind copil în Roma, un orator a stăpîni-mieu, a lui Andrian, chivernisitorĭu curții sale, anume Aristonic, la stat de mijloc și la față uscăcios, a căruĭa și moșiĭa nu să știĭa. Iară era cu acéĭa voroavă deplin, cît ar hi făcut trei ceasuri voroavă în curte, nime n-ar hi fostu carele ari ațița vro gîlceavă. Că de multe de era cuvios, acela făcĭa orație în divan, așea ca pre Apolon îl asculta pre dînsul. Și așea Aristonic acela așea de dulce era la voroav⟨ă⟩, cum și la viață slobod, cît nice un cuvîntu în senat n-au dzis nice dănăoară, care cuvîntu n-ar hi fostu vrédnic să să pomeniască în véci. Și după ce eșie de acolo, nemică, nice dănăoară, nu s-au vădzut el să facă care n-ar fi vrédnic de preacinsteșe socotială. Iară măcar că eram așĭa cum am dzis și tînăr, iară țiĭu minte că a prăvi pre acel filosof, rău filosof a tot norodului era urît; căci era decît toate mai rău lucru, nice o nedejde nu era de îndreptare și așea din dzi în dzi mai multu și mai multu să micșură cinstĭa lui. Că nime nu-i carele ari agonisi așea de mare véste graĭului său, carele cu necurata viață a sa nu ș-ar agonisi mai mare defăimare.

12. Mai curund vei frînge, decît vei drége acéle ce au purces în rău. Fab⟨ius Quintilianus⟩, 1, *Ipisto⟨la⟩* 4.

13. Cum poftești să te aibi, așea viețuĭaște. Avgustin, ⟨*De verbo domino in Iohannem, Sermo* 43⟩

·Întreb acmu de voi, priĭatenilor, de vreme ce vă socotiți de învățați, oare mai bine, au mai deșchis voĭu grăi? Oare mai mic rău ar hi fostu filosoful acela să hie fostu neînvățat și cu viață bună, au învățat mare, cum au fostu la voroavă (și cu viață rea) și cu nume rău să fie? Adevăr, nu poate să fie într-altu chip. Ce de ar fi îndrăznit el de mine a dzice, ce am audzit eu de multe ori de dînsul, ar hi fostu el pricina mie; și de aș fi făcut acele ce făcĭa el, m-ar fi îndemnat ca mai bine să mă îngrop de viu, decît așĭa, cu hulă, precum au viețuit el, să poftescu în Rîm a viețui. Că nevrednic ĭaste acela carele între oameni să petriacă, a căruĭa cuvinte unii le laudă,

14. A vorbi bine și a viețui rău, nemică nu ĭaste altă, fără cît cu gura sa a să pedepsi. Prosper, Sen⟨eca⟩, Avgust⟨in⟩, 6.

iară faptele toţi le hulescu şi liapădă.

Cel întîi dictator în Rîm au fostu Tit Larghie şi cel întîi povăţuitoriu de călărime Spurie Cassie. Şi de atunce, de la vremea acelora carii întîi otcîrmuia acia diregătorie, pînă la Sila şi la Iulie, carii întîi să apucară de tiranie, 415 ani au fostu, în care toată vréme nice un cuvîntu prostu grăit de vrun filosof şi nemică vrédnic de hulă lucru să să fie făcut nu cetim. Că de ar fi priimit Roma altele, care înfloriia pre acéia vreme, nevrednică s-ar fi arătat de aceia veste şi laudă. Că nice poate fi ca să să otcîrmuiască bine cei supuşi, de vor vieţui cei învăţaţi, carii îi otcîrmuescu, desfrînaţi.

15. Ţi să cade ţie cinstea ce o porţi cu numele, cu obicéiurile să o isprăveşti. Cassiod⟨orius⟩, I, II.

Aşea să aibu cu bine pre dumnedzăii, aşea să mă socotiască de om bun, cît de cîte ori mă socotescu cu gîndul mieu, aşea acelia ce li-am cetit pentru Roma, cum acestia ce acmu le vădzu cu ochii nemică altă nu pot, fără a géme pentru céle trecute şi a plînge pentru ciaste de acmu. Că vădzu precum atuncia să bătia oştile, poronciia numai cei bătrîni. De sintu ani ca să fie roadă tînără vădzu; aşea de bine stăpîniia domnii, cum de bine asculta cei supuşi. Aşijdirea vădzu ce iaste mai de mirare tuturor, în cîtă volnicie şi dragoste petrecia cei învăţaţi şi preaînţălepţi, în cîtă plecăciune şi ură vieţuia cei neînvăţaţi. Iară acmu, fiindu-ne dumnedzăii poate fi împotrivă, împotrivă lucruri videm pre aceste vremi răsipite, cît mai nu ştiu, oare mainte să plîngu bunătăţile şi faptele cele putiarnice a celor morţi, au răutăţile şi neştiinţa cestor rămaşi? Că nice un mijloc nu era de a părăsi a nu mărturisi bunătatia celor buni şi nice un hotar nu era să să facă a nu huli răutatea celor răi.

16. Nemică mai încolo nu va rămînea, ce ar adaoge vacul cel de pre urmă obiciaiurilor noastre. Iuvin⟨al⟩, *Sat⟨ira⟩* I.

O, cît de dulce lucru era a prăvi acéle vacuri vestite, iară împotrivă, acmu, cît iaste cu durére şi cu ruşine a prăvi, aşia pre filosofi desfrînaţi, cum şi pre tineri îndărăptnici şi fără zăbală, care a tot Rî-

17. Intre o casă cei buni şi cei răi ne ţinem. Chiprian, *Tract⟨atus⟩*, I.

mului scădere, cum şi a toată Italiĭa sîntu vătămare şi ruşinare. Că oamenii răi, cu mulţimĭa răutăţilor supără republica şi cu lipsa bunătăţilor răsipescu moşiĭa. Ce, pentru să dzic acestĭa de iznoavă, priĭatenilor, 415 ani ni-au trăit noaă fericiĭa şi atîta de multu au înflorit Roma, pînă cînd s-au ţinut cinstĭa întru fapte şi credinţa în cuvinte. Şi cel prea mare bine a ei au fostu căci de cei buni avută şi de cei răi săracă era. În scurtu, norocos nu să poată numi oraşul carele ari mulţi oroşéni, ce acela ce are puţini răi.

Ce să viu la lucrul mieu mai aproape. Pentru acéĭa am socotit să vă slobodz pre voi, căci vădzindu-vă eu că în dzioa de sărbătoare a îngerului, fiind faţă sfatul, nu v-aţi arătat prea păcĭuitori şi lini, cît ochii tuturor s-au întorsu spre vorba voastră, decît spre acelĭa ce sau le făcĭa, sau le grăĭa făcătorii de giocuri (sau pehlivani). Care blăstămăţii de vă par că vă s-au cădzut, căci ştiĭaţi că sînteţi chivernisitori casei împărăteşti, nu mai puţin mă credeţi, acelĭa cugetînd, de cum făcîndu-le, aţi greşit. Că nemărui nu să cade a să sili foarte spre prieteniĭa domnilor, cît sau într-adinsu, sau în şagă, să socotiască nemică a arăta cinstea domnului.

Şi aşea, că sînteţi slobodzi de mine, de care mai mulţi bani decît învăţături multe de la mine că poftiţi am cunoscut, iară cu amîndoaă pre voi, adecă şi cu bani, care cheltuind pre cale şi cu învăţături, care să le ţineţi întru viaţa voastră, petrecînd voĭu învăţa. Nice să vă miraţi că dau sfat acela ce au (obiceaĭu) a da altora; căci mai de multe ori să prilejaşte de doftorul tămăduĭaşte boale streine şi ale sale nu le cunoaşte.

Fie, dar, acestu cuvîntu cel de pre urmă şi sfatul cel de apoi acesta, că cînd veţi merge spre slujba domnilor şi a oameni mari, să nevoiţi mai multu să vă socotiţi întru orînduiala oamenilor cinsteşi, decît a

celor învăţaţi, celor plecaţi, decît celor trufaş, celor tăcuţi, decît celor vorovaci. Că în curţile domnilor de nu va avea cel învăţat nemică, făr-învăţătura, mare norocire va avïa de va plăcïa; iară bărbatul cinstit nemărui nu va fi urît.

Voroava a praînţăleptului garamantilor către marele Alexandru, în care dovedéşte că mai multu pot carii cu măsură socotescu de sine şi moştinescu puţin, decît Alexandru, care moştineşte multe şi cu mîndrie socotéşte de sîne; şi că prea mare nebunie ïaste a vrea a stăpîni lungu şi lat, care are scurtă căruţă a vieţii sale. Cap 20

Obiceaïu ïaste între garamanti, Alexandre, de rar unul cu altu, iară de aproape cu cei streini nice dănăoară să nu vorbască, de vor fi ei cei întîi pricina amestecăturilor şi a răutăţilor; că limba omului rău nemică altă nu-i, făiră crainicul inimii cei réle şi neïubitoare.

1. A grăi nu va şti, cine nu va şti a tăcïa. Auson(*ius, Septem sapientum sententiae*).

După ce ne-au vinit vestea de tine, că vii într-această ţară, îndată nice să eşim întru întîmpinarea ta pentru cinste, nice de apărare n-am grijit, nice ochii să rădicăm spre tine să te videm, nice gura a deşchide pentru să vorbim, nice mînule pentru să te mîniem nu ni-am clătit, nice războïu pentru să te vătămăm n-am sfătuit să facem; că cu multu mai mare urîcïune ïaste întru noi de cinste, carele le ïubeşti tu, decît dragostea laudei şi avuţiilor întru tine, carele le urîm noi.

2. Mai lesne ïaste burduvul de miel îmflat a să afunda, decît pre omul bun a-l sili fără voe lui a face oarece. Filon.

Iară după ce-ţ plăcu ţie, ca să te videm pre tine, pre carele a videa n-am poftit, pentru să-ţ slujim ţie, căruïa a sluji nu vom, pentru să vorbim cu tine, cu carele a vorbi nu poftim, nu nï-a fi noaă cu léne a face aceasta. Iară cu această tocmală, ca cu răbdare să ne asculţi pre noi; că carele

3. Povăţuitorïu norodului avut, nebunéşte face războïu împotriva celor lipsiţi. Iustin. Carte 2.

le vom dzice ție mai multu îț vor folosi ție, pentru să-ți dregi viața ta, decît să părăsești de a supune patriïa noastră. Că prea cu cale ïaste domnilor a cunoaște vécii viitori; că și pre noi puțin să ne socotiască, care ar fi a noastre, decît lumina mai deșchis ïaste și pre tine că te osteniïaști și te zăbăvești a stăpîni céle ce-s streine, iar deșchis ïaste.

Un lucru te întreb, Alexandre, la carele de vei putïa a răspunde nu știu, că oamenii mîndri deprind a fi la minte turburați; spune-m mie, te rog, unde mergi, de unde vii, ce gîndești, ce vii, ce poftești, ce cugeți, pînă la care craii și țărî să rătăcescu neodihnitile rahnele inimii tale? Nu în zădar te întreb pre tine acestïa, ce ar fi ce vei, ce ar fi ce ceri, ce ar fi ce cerci? Că nice ce ai cerca tu socoțescu că nu știi tu; că cugetul mîndru și învrăjbitorïu nice știe, nice ințălege ce ar putïa să-ș facă șie îndestul. De vreme că ești învrăjbitorïu, te treci pre tine cu lauda; căci ești desfrînat, rahnă a avea te amăgești pre tine; căci ești tînăr, te amăgești cu neștiința; căci ești mîndru, încarcă asupra ta lumïa, ca adecă să urmedzi pe prostime și să nu agonisăști socotială, ca să ții părérea ta și sfatul strein să-l lepedzi, ca să ïubești îmbunătorii și să depărtedzi de la tine pre cei învățați și ințălepți; că domnii și oamenii cei mai de sus mai multu vor den mincïună să să laude, decît să să cïarte pe dreptul.

Și așea a greșélii voastre, o, domnilor. pricina nu ințăleg, căci în curțile voastre împărătești (în stăpîniile și-n țărîle) giambașii și îmbunători (și mincïunoși mai mulți decît bărbați ințălepți) țineți. Că în casa domnilor de va fi unul trîmbitorïu de fapte alïase, iară șease sute împotrivă sîntu hulitori de silnicie. Și așïa, acmu prevădzu, Alexandre, că să va prileji de mai curund vor aședza dumnedzăii sfîrșit vieții tale, decît tu să aședzi hotar războïului; că

4. Orice să moștinéște cu dreptate, cu strîmbătate să ïa. Fab⟨ius Quintilianus, *Declamationes*, 13⟩

5. După Darie și după Indii sărac ïaste Alexandru, Seneca, *Ipisto⟨lie⟩* 119.

6. Cela ce radzimă de greșala mulțimii cei neștiute, acela nu ïaste să să socotiască între oamenii cei mari. *Ţifer⟨o⟩*, *Sluj⟨be⟩*, I.

7 Rari sîntu de acïa ce ar suferi a grăi adevărul. Arian, Carte 3, Epict⟨et⟩.

8. Scurtă ïaste vrémïa și mai multu de a să istovi lucrul, decît dzile rămîn. Petrarh ⟨a⟩, *Triov* ⟨ = *Triumf*⟩, I.

omului învățat cu tulburările (și cu sfădzile), pentru odihna neodihnă ĭaste.

Te vădzu pre tine plin de ostași și de tirani împregĭurat. Te vădzu că pradzi besericile și bani fără de folos că împraștii. Te vădzu că omori pre cei nevinovați și că nu lași în odihnă pre cei păcĭuitori. Te vădzu că tuturor ești nepriĭaten și că n-ai priĭaten, ce-i cel de pre urmă rău din toate relele. Iară așea de cumplite ostenele, precum sintu acéstĭa, nu poate fi să le rădici doar sau de ești nebun, sau de ți s-au descărcat asupra ta certare de la dumnedzăii. Că de multe ori din slobodzeniĭa dumnedzăilor, oamenii, petrecînd zăbavă cu linește și odihnă, să învălătucescu cu supărate și grele lucruri, nu ca dentr-însăle să agonisască cinste, ce să răsplătiască vina pentru cele trecute. Că așea de multu sintu drepți dumnedzăii, cît ori mai tîrdziu, ori mai curund, nice un rău necertat sau nepedepsit nu lasă.

9. Lăcomiĭa laudei și nesăturata rîhnire, vestit nemică lucru cu cali a videa nu-sloboadi. Curt⟨ius⟩, Carte 9, 2.

10. Rahnelor celor deșarte nice un mòd, nice un hotar a să afla nu poate. Țițero, *De hotar* ⟨ = *De finibus bonorum et malorum*⟩.

11. Cine va îndestula pe cel neîndestulat, ce nu-l îndestuliadză lumia? Sarat⟨ = Sarisberiensis Policraticus⟩, Carte 4, cap 3.

Spune-mi mie, te rog, au nu ĭaste mare nebunie a săraci pre mulți, pentru să te îmbogățăști numai pre tine? Au nu ĭaste cea de pre urmă nebunie pentru să stăpînești tu, ca un tiran, să vei a-i goli pre toți de stăpîniĭa moșiilor sale? Au nu ĭaste nebunie prea mare că vei să aședzi răsipă vieții noastre și multe mormînturi pre pămîntu? Au nu ĭaste nebunie prea mare a vrĭa ca să arete dumnedzăii neodihnite poftele tale și să piardză vrérĭa și socotiala a toată lumĭa? Au nu ĭaste nebuniĭa cea de pre urmă ca cu lacrămile săracilor și a văduvelor, așea de singeroasă biruință a vrea să agonisești? Au nu ĭaste nebunie să înoate pămîntul în sîngele celor nevinovați, pentru să dobîndești veste cu blăstăm între oameni? Au nu ți să pare ție mare nebunie cînd împărțind dumnedzăii lumea între așea mulți, să vei tu numai ție să ți le dea dumnedzăii și să ți le răpască?

12. Pofta domnului nemărui să nu pae cu greu. Cas⟨siodorius⟩, Carte 5, *Episto⟨la⟩* 26.

13. Cu cît ești mai mare, cu atîta să fii mai blînd.

14. Céle începute fără socotială, cu multă vréme să pot drége.

Nu sintu, Alexandre, acestĭa zidiri între

oamenii muritori născute, ce sîntu faptele de nebuniile diavoleşti, între peşterile iadului născute şi ţinute. Că nu trebue să să socotiască oamenii dentru bunătatea minţii, caré o ar avea, ce dentru a faptelor bunătate caré o fac, ori bune ori réle.

15 Céle rău agonisite rău să răsipăscu Ti ţ⟨ero⟩ *Fab⟨ = Orationes Philippicae⟩* 2

Blăstămat ĭaste de au fost aşea şi blăstămat va fi de ĭaste carele viaţa ce viețuĭaşte în perire tuturor o întoarce! Pentru aceasta una pricina ca la vécii viitori de bărbat tare laudă să agonisască; că foarte rar slobod dumnedzăii ca în pace să le păzască cineva acelĭa ce sîntu dobîndite cu războĭu nedreptu.

Voĭu să ştiu de la tine ce ar fi acĭa nebunĭa de care ti-ai îndemnat, de te-ai rocoşit asupra lui Darie, stăpînului tău, carele, murind, a supune toată lumĭa ai silit şi aceasta nu ca un domnu de moşie, ce ca un tiran nemérnic? Că acela să chiamă adevărat tiran, carele peste ce nu să cade şi nu-i cu cale apucă bunurile streine. De vei dzice că cerci sau dreptate, sau pace, sau avuţie, sau laudă, sau odihnă, sau folos priĭatenilor, sau răscumpărare de pe vrăjmaşi, nemică de acestĭa. Aşea să mă ĭubască dumnedzăii, nu vei afla cu aceasta cale; că fagurii cei dulci între hiĭare amară nu să fac

16 Orice să pricéşte cu firfa şi trécc hotarăli céle drépte nemică de veselie şi desfătari nu are ⟨Nicephorus Gregoraş,9 4⟩

Dară cum te vom crede că cerci dreptate, dacă asupreşti toată lumĭa împotriva socotélii şi împotriva dreptăţii, cu tiranie? Cum cerci pace, că ori cîţi te priimăscu îi faci birnici şi pre cei ce-ţi stau împotrivă, cu vrăjmăşie îi priimeşti? Cum cerci odihnă, cînd faci sămănătură în toată lumea cu turburări? Cum cerci milă, cînd a gingăşii omeneşti eşti calo? Cum cerci avuţie, cînd ţie nice averile tale, nice acelĭa carele ĭai de la cei biruiţi, nice celĭa ce ţi să închină de la cei biruitori nu-ţ agĭungu? Cum vor crede că cerci folosurile rudeniilor, sau a priĭatenilor, cînd den priĭateni vechi îi faci vrăjmaşi noi?

17 Nice cu o silă nu să pot împreuna carele nu să tocmăscu cu unire firiască Nazian ⟨ = Nazarius⟩ *Paneg⟨yricus Constantini⟩*

18. Cuvioşiĭa blîndéţii ĭaste muma tuturor acelorala lte bunătăţi Ţitero, ⟨*pro Cn Plancio*⟩

Să ştie, Alexandre, că datoriĭa celui mai mare ĭaste a învăţa pre cei mai mici şi a

19 Mintea cla blagorodă, sau nu să turbură de strîmbătăţi

celui mai mic a asculta pre cel mai mare. Între cei de potrivă și de-a tocma ĭaste prieteșug, iară că nu suferi pre nime pre pămîntu de potrivă și de-a tocma ție nu ai pentru ce să te nădejduești în lume vréunui priĭaten. Că de multe ori domnii, cu nemul țămirea, pierd priĭatenii foarte de credință și cu ravna cinstii își gătiadză de cap vrăjmași

sau de célelalte, mul te le uită Polit⟨iano *Epistolae* Liber 5⟩

Și cum te vom créde ca ımblı să-ți răscumperi de pe vrăjmași, cînd mai cumplit de pre tine însuți slobod îți răscumperi, de cum ș-ari răscumpăra de pre tine vrăjmașii, robindu-te? De ĭaste pentru aciĭa ce ș-au agonisit oarecînd răutate despre tată-tău Filip, sau și ție acmu, feciorului lui căci ar fi neascultători, au nu ar fi mai cu sfat a te trage prieteșugul lor decît a întări neprieteșugul? Că inemii milostive și blagorodne decît fieștece răscumpărare, mai cu greu îi ĭaste a răscumpăra de pre alții. Iară nice ostenélele tale spre agonisirĭa laude⟨i⟩ temeinici că le faci pre cale nu putem să dzicem, cînd petrécire așea de răsturnătoare (și streină de bunătate) petreci; că lauda cĭa adevărată nu întru voroava îmbunătorilor, ce întru fapta domnilor stă. Nu să gătiadză lauda răilor cu tovărășie, ce cu diprindiria celor buni, că cea prea mare tovărășie cu cel rău, prepuitoare foarte face viața celui bun

20 Pacea minţii ce cinstește ⟨Silius Ita licus, Liber 6⟩

21 Cel îmbunător răutăților fieștecui le nălbéște Sare⟨sberiensis Policraticus⟩ 3. 4

Nu să gătiadză lauda cu bani la moarte împărțind, ce în viață împărțindu-i, sau împrăștiindu-i bine; că ĭaste pravilă prea adevărată că cela ce numele său socotește multe, aceluĭa banul puțin trebue să socotiască și carele socotéște banul, puțină dovadă ĭaste că-ș socotéște numele său.

22 Cine va să agonisască laudă adevărată, să păzască slujba dreptății Ţițero *Sluj⟨be⟩*, 3

Nu să gătiadză lauda ucigînd pre cei nevinovați, ce pre cei tirani stingîndu-i; că toate melodiĭa acei bune otcîrmuiri a domnilor întru a pedepsi pre cei răi și întru a plăti celor buni ĭaste aședzat.

Nu să gătiadză lauda apucînd cele streine, ce ale sale dăruind; că nemică nu împo-

dobéşte maestatul domnului, decît a împărţirĭa de bune faceri (şi daruri) a sa arată m⟨i⟩l⟨o⟩s⟨î⟩rdnicie întru a priimirĭa slujbelor (şi a darurilor) nice o rîvnire nu priiméşte. Învaţă-te, dar, cine ar fi acela care laudă întru viaţa aceasta ari şi cumpăra şi ari avea, adecă nu cela ce petréce viaţa în războĭu, ce pre cela ce în pace îl apucă moartĭa.

Tînăr pre tine, Alexandre şi rîhnitorĭu de mare laudă a fi te pricep şi aşea aş vrea să ştii că nemică nu-i cu care ai fi în grije mai multu de laudă, decît poftindu-o pre dînsa fără măsură şi rîvnind-o; că oamenii cei trufaşi, de nu agonisăscu ce vor, dobîndescu hulă şi pentru să să facă mai multu părtaşi poftii sale nemică nu sintu mai cinstiţi. Créde-mă, Alexandre, spre cĭa adevărată şi întemeiată laudă, agonisind nume bun, despre toţi trebue bună nevoinţă, nu cu meşterşuguri rele a sta împotrivă; că laudei cei agonisite pen silă, de la o vréme să hotăréşte cu hula.

23. A urma laude trebue, nu a pofti. Plin ⟨*ius*⟩, I, *List* ⟨=*Epistola*⟩ 8.

Şi mie îmi ĭaste milă de tine, Alexandre, că te vădzu pre tine neavînd dreptate, căci ĭubeşti tirănirĭa. Te vădzu pre tine că nu ai pace, căci îţi ĭaste drag războĭul. Te vădzu pre tine că nu eşti bogat, de vreme ce lumea o ai sărăcit. Te vădzu pre tine că nu ai odihnă, de vréme că urmedzi ostenelii şi turburărilor. Te vădzu pre tine că nu ai laudă, de vreme că cu calea defăimării alergi la dînsa. Te vădzu părăsit de priĭaţeni, de vreme ce ĭ-ai făcut pre dînşii vrajmaşi. Aşijdirea te vădzu pre tine că nu-ţi răscumperi de pe vrăjmaşi, de vreme ce tu, întru tine, lucredzi slujba de calo, care o rîvnescu ei. Care fiind aşea, pentru ce petreci în lume părăsit de acéle bunătăţi, pentru care ĭaste să s⟨e⟩ poftiască viaţa? Că cela ce fără folosul său şi cu scădére streină petréce viaţa vrédnic ĭaste, care, pedepsindu-să, de cap să moară; că nemică nu-i altă care ar răsturna oraşul decît a suferi întru dînsul pre oamenii cei fără folos.

24. Cine ĭaste republicii nenorocit, a fi norocit nu poate. Ţiţero, ⟨*Orationes Philippicae*⟩, 2.

Ce pentru să grăescu cele adevărate, pentru căci sînteţi domnii aşea săraci, pentru acéia că pofteşti tu stăpîniia pămîntului credzu, pentru să nu aibi vreun stăpîn în lume. Şi pentru aceia să goleşti aşea de pre mulţi pofteştu tu, pentru ca cu moartea lor să-ţi agoniseşti nume nemuritoriu.

25. Cel preaînţăleptu roada bunătăţii întru simţirea cea din lontru o pune cel de nesăvirşit întru lauda Macrov ⟨ius⟩, 2, *Som⟨ = In somnium Scipionis commentaria⟩*, 10.

De ari moştini domnii cei războinici şi cei cumpliţi precum eşti tu sîngur, viaţa acelora pre carii îi ucid ei, pentru să-ş lungiască viaţa sa, precum cu agonisita averilor îş îmbogăţăscu casăle, măcar de nu ar fi nice dreptu, iară i-ari fi războiul de răbdat. Dară ce foloseşti astădzi a omorî pre sluga, dacă va omorî mîne moartia pre domnul şi pre stăpînul lui? Acei prea mare nebunii trebue să să numere, Alexandru, s-au lipsit de înţălepciune, a vrea cineva să stăpîniască îndelung, avînd scurte vremi de viaţă. Oamenii mîndri şi trufaşi, care faptele sale nu cu împuţinarea dzilelor, cu care sintu să vieţuiască, ce cu mulţimia gîndurilor, carele cugetă de stăpînie, le măsură. Şi aşea viaţa cu ostenele rămîne şi moartea cu grije, a căruia liacul iaste ca bărbatul preaînţăleptu şi bun, de nu agoniséşte ce pofteşte, să să îndestuledză cu atita cît poate.

26. Rahna a stăpîni, decît toate rodurile mai aprinsă iaste, Tacit, *Anal⟨e⟩*, 15.

27 Să rîhneşti orice trebue. Luc⟨anus, Liber 4⟩

Aş vria să ştii, Alexandre, că nu sintu oameni deplin, carii văd multe, carii aud multe, carii cunoscu multe, carii moştenescu multe, carii pot multu, carii poroncescu a mulţi, ce (carii intră în voia vrerii şi plecării dumnedzăeşti). Pre acela îl mărturisăscu deplin a fi; orice are nu socoteşte sfatului său şi cu multu mai multu de acela ce are socoteşte sfatului strein. Noi nevrednic a fi de laudă îl socotim, care socoteşte a fi vrednic de dînsa. Şi aşea, Alexandre, îţi agonisăşti, care ai fi rob tuturor, că te socoteşti a fi vrédnic de stăpîn spre toţi. Aşea să mă iubască dumnedzăii nemuritori, cum nu ştiu căci nu ţ-au plăcut ţie să-ţi fie priiaten şi voitoriu de bine Darie, cum nu ştiu ce folos vei lua dentru aceia

28. Curund sudalmă face lauda celui mîndru. Mim ⟨i Publiani⟩.

căci pofteşti stăpîniĭa lumii. Căci multu mai mare cinste ĭaste robiĭa în pace, decît stăpîniĭa în războĭu. Şi cine va dzice împotrivă acestora care li-am dzis, acela că ar fi pierdut gustul adevărului (şi că-i bolnav) dzic.

Înţăleptul garamantilor arată că mulţimea banilor şi averilor nu să poate face să fie viaţă îndelungată; şi pentru 7 pravile a varvarilor le numără şi stăpîniile carele au domnit sau le agonisăscu că sintu hotărîte, iară grijile carele-ş ĭau că ar fi fără sfîrşit mărturiséşte. Cap 21

Nu te vei apăra, Alexandre, a mărturisi că mai bine petreceai cînd erai craĭu Machedoniei, decît acmu, cînd te-ai făcut stăpîn a tot pămîntul; că ostenelele cele nestîmpărate oamenii nemică a fi le socotescu.

1. Focul, de foc, nice dănăoar ⟨ă⟩ nu să stînge. ⟨Petrarca, 5, 40.⟩

Nu vei dzice, Alexandre, că cu cît mai multu agonisăşti şi ai, cu atîta mai multu ⟨a⟩ agonisi şi a avĭa pofta adaoge; că inima de para rîhnii (aprinsă ardzînd), nu cu zmicéle sau cu lĭamne trebue să să astupe, ce cu pămîntul mormîntului trebue să să năduşască.

2. Mai bine-i să să îndestulédze cu al său, decît să poftiască schipturile streine. Rumlar ⟨ = Ronsard⟩, 8, 205.

Nu vei dzice, Alexandre, precum al tău ce-i multu, puţin, iară ce-i strein puţin, multu îţ pare. Că aceasta pediapsă au aşedzat dumnedzăii inimii trufaşe şi rîvnitoare, cît nice de puţin, nice de multu (ce are) nu să satură.

3 Pururea, cela ce rîhnéşte ĭaste sărac. Clav ⟨ = Claudianus, *In Rufinum*⟩, 4.

Nu vei apăra, Alexandre, că-i aşĭa: de ce ţ-ai gătit bani mulţi, de atîta că ai pierdut mulţi şi credincioşi priĭateni; că ĭaste ca un lucru dumnedzărescu acesta celor bogaţi, de ĭubim averile lor şi-i urîm pre dînşii.

Nu vei dzice, Alexandre, de vei desface cu tot deadinsul învălirea rîhnii inimii tale, că vei afla de mai curund va avĭa hotar viaţa ta cea dezmierdată, decît rahna cea blăstămată. Că de fac răutăţile mai sus rădăcină în inimă, numai cu moartĭa să pot rumpe şi scoate.

4. Pre carii îi birui să le fereşti a-i créde ţie de prieteni. Curt ⟨ius⟩, 7.

Nu vei apăra aceasta, Alexandre, că avînd mai multu decît alții, mai puțin decît fieștecare petreci. Că domnii avînd multe, trebue să fie cu totul îngrijit să le păzască acelĭa, iară cela ce are puține îi agĭunge multă vréme în caré lĭ-ar petréce acelĭa.

Nu vei dzice într-altu chip, Alexandre, că orice lucru faci dentru acela că ești stăpîn, nemică fără numele că ĭai, iară ciĭalalți, fiind supuși voitori ție de bine, toată roada culeg. Că inimilor potcite de veninul rahnii agonisește și culege desfătări, iară a le mistui și a le petrece a morții ĭaste datorie.

5. Cu greu ĭaste a să inturna domnu în mai bine, de va fi supus răutăților Isid⟨orus⟩, *De preună* ⟨= *De praelat*⟩

Mai pre urmă nu vei dzice, Alexandre, că de ce ai agonisit cu așea îndelungată cale, puțin și cei ai pierdut den preaînțălepcĭunĭa ta și odihna multu că ĭaste. Că stăpîniile carele li-ai supus, cu numărul puține, iară cu grijĭa cu caré ai năsipit inima ta, nenumărate sintu.

6. Tot lucrul ce să prea nalță, mai multu în mihniciune să hotăréște, decît să bucură de cinste Gri⟨gorie⟩, *Obicei.*

Aș vrea deplin să-ț socotești ție precum mai săraci sinteți voi, stăpînilor bogați, decît lăcuitorii săraci; că nu ĭaste mai bogat carele are mai multu decît i să cade, ce care, decît are, mai puțin poftĭaște să aibă. Și așea voi, domnilor, nemică nu aveți; că măcar că sinteți plini de bani, iară sinteți deșărți de pofte bune.

7. Dreptatea are odihnă, iar nedreptatĭa ostenială. Ieronim, *De besérică* ⟨= *Commentarius in Ecclesiasten*⟩

Dați să punem socotială, Alexandre, și care ar fi hotarul căii tale, să vedem sau om ești sau Dumnedzău. De ești vreunul den dumnedzăi, fă să fim nemuritori; și aceasta dacă o vei face și pre noi și ale noastre le stăpînĭaște. Că vecinicĭa vieții nice cu une avuții a să cumpăra nu să poate.

Așea să știi, Alexandre, că noi pentru acеĭa a-ț face ție războĭu părăsim, căci și ție și noaă aproape că ne sosește sfîrșitul vieții videm. Că ce altă, fără nebunĭĭa știe, care îș grijește ședere șie și gazdă în cas⟨ă⟩ streină?

Iară de ni-i da, Alexandre, ca un Dumnedzău noaă viață vecinică, fieștecine s-ar osteni pentru apărarea casii sale. Ce că

ştim că curund vom să părăsim a vieţui, puţină datorie ne ĭaste a ştie, ţie, ori altuĭa de vor rămînea uneltile noastre; că de ĭaste nebunie în casa streină (ca cînd ar fi în casa sa) lăcaş vieţii şie să-ş pue, departe mai mare nebunie ĭaste acela ce părăseşte viaţa dentru căderĭa norocului să aibă durére.

8. Nime dentru noi nu cugetă cînd îi va fi a eşi din casă. Sene⟨a⟩, *Epistu⟨la⟩* 70.

Iară de eşti tu om, Alexandre, şi nu Dumnedzău, vieţuĭaşte pentru dumnedzăii, te rog (şi poftescu) cei nemuritori; ca un om păşeşte, ca un om vorbéşte, ca un om te poartă, dreptu un om te îndestuliadză, nu mai multu decît un om să vei, să ceri şi să pofteşti; că de la o vreme să va tîmpla de vei muri ca un om şi te vei îngropa şi, pus în mormîntu, scurtă pomenire îţi vei lăsa ţie.

9. Nu să poate da de om darul carele ĭaste dumnedzăescu. Sen ⟨= Optatus Milevitanus⟩, Carte 5.

10. Cînd cercind altele, pierdim ale noastre. Mon ⟨= Manilius⟩ Carte 14.

Dzis-am mai sus că mi-au fostu durere căci ti-aş videa îndrăzneţ, înţăleptu, frumos şi tînăr; iară acmu mi-i jeale căci te vădzu aşĭa de lume suduit. Şi aşea socotescu de tine adecă că va fi, de atuncĭa vei cunoaşti boala ta, cînd acmu boala (şi scăderĭa) nice un liac nu va avea; că tînărul mîndru mainte de ce simte lovitura, acmu au dobîndit în inimă venin.

Voi, grecii, pre noi, lăcuitorii acestor munţi, varvari ne numiţi; iară noi, mă crédé, la limbă varvari şi la fapte greci a fi, ne place, nu de-a tocma cu voi carii, adevărat, limbile grecilor, iară faptele a varvarilor aveţi. Că nu ĭaste varvar care face bine şi grăĭaşte rău, ce carele ĭaste bogat la limbă, iară cu viaţa ĭaste rău. Şi de vreme ce am început a spune, pentru să nu trec ceva, care ar fi legĭa şi viaţa noastră îţi voĭu spune. Iară nice să socoteşti multu căci mă vei asculta acele ce âm dzice; că acelĭa ce le ţinem vei videa, multe să le socoteşti; că lucrurile bunătăţii ciĭa ce le mărturisescu nenumăraţi de mulţi sintu, iară ciĭa ce le ţin şi le fac, foarte puţini. Să ştii, Alexandre, că viaţa noastră-i scurtă, niam puţin, hotar îngustu, lipsite norocuri,

11. Nu ĭaste ţăran cela ce să naşte la ţară, cum cela ce grăĭaşte ţărănéşte. Ada⟨giu⟩.

poftă aşedzată, puţine pravile, case rare, puţini priĭateni şi la un loc, frăţeşte şi în pace şi, decît toate, că nu avem nepriĭateni; că să cade omului înţăleptu a fi priĭaten unuĭa şi nemăruĭa nepriĭaten. Şi la un loc, frăţeşte şi în pace şi în dragoste şi-n lineşte vieţuim; şi fieştecari cu al său se îndestuliadză, că mai bună ĭaste odihna **celor morţi**, decît viaţa inimii cei neîndestulate cu soarta sa.

Pravilele noastre puţine sintu şi după socotiala noastră bune, care să închée în şease capete:

12. Nedumnădzăirea ĭaste rău fără hotar, care, odată aprindzindu-să, niceodată a să stinge nu poate. (*Philo. Dė profug.*)

Feciorii noştri, mai multe legi fără de céle ce am luat de la părinţi, să nu priimască; că legile noaă pre céle de laudă obicéĭuri vechi le astupă.

Cei după urma noastră mai mulţi dumnedzăi decît doi, den carii doi, unul a vieţii, altul a morţii poartă grije, să nu aibă; că mai îndestul ĭaste pre un Dumnedzău tare, decît pre mulţi prin batgiocură a cinsti.

Toţi cu o pîndză să să îmbrace; încălţăminte tot un féliŭ să aibă; nice mai multe haine să nu poarte cineva, decît ciĭalalţi; că dentru mulţimea hainelor nebuniĭa izvoréşte întru năroade.

Nice o muĭare mai multu să nu aibă bărbat, fără pînă cînd va naşte trei copii, că mulţimea copiilor face aprindire de lăcomie întru părinţi; care de va face vreuna mai mulţi înaintea ochilor ei să-i jărtvască dumnedzăilor.

Toţi bărbaţii şi femeile, dentre toate, adevărul să ĭubască şi să ţie; iară de să va însămna cineva în mincĭună, măcar că într-altele ar vieţui nevinovat, căci au grăit mincĭuna (de sirgu) să moară; că un mincĭunos agĭunge de pierdzaré norodului.

Muerii mai multu de 40 de ani şi bărbatul mai multu de 50 de ani a vieţui să nu i să cadă; deci, carii nu vor muri atunci, dumnedzăilor să să jărtvască; că mare aţiţare răutăţilor ĭaste cugetarea de îndelungariĭa vieţii în mulţi ani.

Aicïa să dzice de vias, cine au fostu și de stătătoriïa lui întru toate strămutările norocurilor și voroava ce-au făcut cătră ciïa ce la lupsa lui îl mîngîe. Așijdirea dzéce pravile ce li-au lăsat domnilor, foarte de triabă a le însămna. Cap 22

Între toate noroadele și niamurile omenești, carii să socotiïa a avea dragoste întru înțălepcïune, grecii au fostu, carii dentre altele pre filosofii săi cei mai vestiți nu numai dascali în școale, ce și oteîrmuitori stăpînii sale îi alegïa și-i avea. Că, precum dzice, Plato, pre acele vremi și întru acéle stăpînii, sau filosofii era stăpîni, sau cei ce stăpîniïa era filosofi, precum scrie Laertie, întru cele vechi lucruri a grecilor. De mare cinste îș socotescu grecii căci dintru tot niamul omenescu cîteva mari și alese chipuri au avut, cumu-s 7 mueri preaînțălepte, 7 crăïase preacinstește, 7 orașe preavestite și neameșe, 7 crai aleși întru bunătate, 7 hatmani preaîndrăzneți, 7 făpturi de casă preascumpe, 7 filosofi preaînvățați. Și filosofii au fostu: acéstu Thalis, carele întîi au aflat carul cerescu cel mai mic, cu ale lui stele, cum ar fi de triabă înotătorilor pre mare au însămnat; Solon Salaminul, carele întîi au dat pravilă athineilor; Hilon, carele fiind sol athineilor au îmblat la răsărit; Pithac, carele nu numai filosof, ce și hatman au fostu mintinilor; Cleov, trăgîndu-ș niamul de la Iraclie; Periandru, carele multă vréme au stăpînit Corinthul; Vias Prieneul, domnul priïanilor.

De acéstu Vias voïu scrie aice, aceïa ce radzimă la voroava noastră. Și întîi trebuie a ști că pre ce vréme în Rîm, Romul și în Țara Jidovască, Iezichiil stăpîniïa, pre aceïa vréme stătusă războïu mare și greu între mantinei și între prienei și așea prieneilor Vias ⟨le era⟩ și filosof și domnu și hatman; carele cu cît pentru învățătura sa în școală învăța, iară pentru tăriïa (și vredni-

1. A vieții soață bunătatia, a morții lauda. Țiţero. ⟨*Pro M. Fonteio*⟩

ciĭa lui) povăţuitorĭu războĭului şi pentru înţălepcĭunĭa lui domnu oraşului se făcu. Care lucru nemănui să nu pară mirare, căci cum am dzis, pe acéĭa vréme, cei învăţaţi aşea era nevoitori la învăţătură şi la înţălepcĭune, cît filosoful care să afla vrédnic numai unui lucru, acela întru oraş puţin să socotiĭa.

2. Nu poate poroncitoriul a conteni oastia, care pre sine singur nu să conteneşte. ⟨Cicero, *Pro lege Manilia*.⟩

Şi aşea, după cîtăva price, cu multă vărsare de singe să bătură mantineii şi prieneii, în care războĭu fiind poroncitorĭu Vias, au izbîndit; şi această izbîndă întîi în Ţara Grecească să făcu de filosoful hatman de care izbîndă tare s-au simeţit Ţara Grecească, căci pre filosofii săi aşea norocoşi cu suliţăle, cum cu limbile dulci că ar fi i-au cunoscut. Iară după ce s-au isprăvit războiul, adus-au la dînsul multe fete roabe care, după obiceĭu, să le vîndză şi el să le pue preţ pentru folosul său. (Aducîndu-şi aminte de oprirea sa), nu numai fără sîlă lăsindu-le, ce nice a le videa nepriimind, li-au făcut slobode; dîndu-le şi haine li-au trimis pre toate la locurile sale, fără de nice o strîmbătate. Că nu trebue a socoti de lucru mic de curăţănie a slobodzirea robilor şi paza fételor în curăţănie; căci de multe ori cei biruiţi de cei biruitori, cu armele, să biruescu iară singuri biruitorii dentru desfătările lor şi dintru răutăţile au perit.

3. Rimlénii, biruind, rămasără biruiţi. Pli-n⟨ius⟩, 24.

4. Erlăciunea de folos fasle lucrurilor omeneşti. Gel⟨lius⟩, 37.

Fost-au această faptă între greci aşea de vestită şi aşea de multu socotită şi de vrăjmaşii lor cît pentru să ĭa pildă trimisără mantineii soli de pace la prenei, carii au aşedzat pace vecinică între sine, cu aceasta tocmală în vecinică pomerire să să pue stîlpu cu chipul lui Vias, a cărue faptele şi cu bunătatea lui să rădică războĭul dentre dînşii. Şi aceasta, adevărat, preaînţălepţeşte s-au lucrat; că mai multu agoniséşte cela ce priimeşte pace, îmblîndzindu-şi inimile vrăjmaşilor, decît ciĭa izbînditori vărsindu pre cîmpi singile lor cu tiranie. Că cei blagorodi cu inima şi cei tari, precum în

5. Are aceasta bunătate în sine, că pre oamenii cei tari chipul ei şi frumuséţea şi-ntre vrăjmaş fiind pus îi bucură. Ti⟨cero⟩, *La L. ipisto* ⟨= *In Pisonem*⟩..

6. Cu blindéţia şi cu bunătatia, mai multu a birui pre vrăjmaşi, decît cu armele. Pol⟨ybius⟩, Carte 4.

toate dzilele îi videm că mai lesne mulţi de unul cu bine că să biruescu, decît unul de mulţi cu rău că să înalţă. Precum aşea dzic de Săver, împăratul Rîmului, să fie dzis: pre mine cu bine, săvai de pică legat cel mai mic, fieştecare copil al Rîmului să mă ducă, iară cu rău nice toţi cei mai putérnici a Italiei nu mă vor putĭa clăti; că inima mĭa slugă mai bini celor buni, decît stăpîn celor răi a fi poftéşte.

7 Voroava blîndă toată pornirĭa o blîndzéşte; iară cel apreg şi pe cel slab îl aţiţă la minie. Dio⟨Cassius⟩, 55.

Vallerie cel Mare spune precum oarecînd oraşul Prieneii fu dobîndit şi răsipit de vrăjmaşi, aşea cît ucigînd şi pre muĭarea lui Vias şi copii⟨i⟩ luîndu-i în robie şi bunătăţile lui răsipite, moşiĭa lui răsturnată şi casa lui arsă, iară el fugisă la Athina, să scape cu viaţă. Şi aşea, întru acea cumplită, primejdie, nu numai că nu arătă filosoful vreun sămnu de întristare, ce mergînd pre cale, vesăl cînta şi tuturor celor ce să mira de dînsul, le grăĭa acéste cuvinte: Oricine căci n-am moşie, căci am pierdut muĭarea, casa, copii⟨i⟩ şi pre toţi oamenii miei, că am pierdut dintr-al mieu ceva (pentru ce mi s-ar cădea a mă mîhni), dzic, aciĭa nice ce ar fi norocul ştiu, nice dreptul de filosofi nu să socote[cote]scu. Că pierdzarea de ficiori şi de folosuri nu ĭaste să să numască scădére, aflîndu-să viaţa întriagă şi numele netrăgînd nice o vătămare. Şi acestĭa ce le dzic pentru să să pară că-s dirépte, lucrul singur mai desăvîrşit să-l luăm aminte.

8. Norocul, averile pot lua, iară nu inima. Senec⟨a, *Medea*⟩

9. Întru obicéĭuri norocul triabă nu are. Sen⟨eca⟩, *Episto⟨la⟩* 3.

10. Nu ĭaste al tău ce au făcut norocul al tău. Seneca, *Episto⟨la⟩* 8.

De au lăsat dumnedzăii cei drepţi ca întru mîna vrăjmaşilor şi a tiranilor neîmblîndziţi să vie oraşul acesta, lăsarea au fostu prea driaptă. Că nice un lucru mai multu cu cale a fi dreptu ţie nu-i, decît să ispitiască cumplita certare a tiranilor aciĭa, carii învăţăturile céle alésă, a celor preaînţălepţi, nu le gustă.

11. Moşiĭa ĭaste oriunde bărbatul care şéde îş alege şie. Curt⟨ius⟩, Carte 6.

De au ucis vrăjmaşii pre muĭarea mĭa, nu fără a dumnedzăilor clipală şi voe că s-au făcut aceasta. Adevărat, sintu carii a tot

12 Cei răi, de nu vor fi nevoiţi de rău, a face bine nu ştiu. Ţiţero.

celor născîndu-să de sirgu soroc vieții hotărîscu. Căci dară să plîngu moartea ei, de vreme că dumnedzăii au înfiptu acest soroc vieții ei? Căci socotim așea de multu viața face, deși moartîa noaă grabnică și fără vreme și de sirgu viața, de moarte încungiurată ni să pare, Ce aceasta îaste vorba oamenilor celor deșărți, cînd, vrînd dumnedzăii, moarte ne cercetiadză și, nevrînd oamenii, de bunăvoe ne părăséște pre noi viața. Iară feciorii miei sintu deplin filosofi întru bunătate și măcar că să află în mîna tiranilor, iară pentru aceîa nu-i vom numi robi; că nu acela ce să îngreuiază de obedzi, ce cela ce-i cuprinsu de răutăți trebue să să numască rob.

13. Dulceața vieții mulți și a face și a pătimi grozav siléște. Val⟨eric⟩ cel Mare, Care 2, Gl⟨ava⟩ I.

14. Firea au dat camătă vieții, ca niște bani, neaședzind nice o dzi. Tițero, *Tusc⟨ulanae⟩*, I.

Cătră acestea că au arsu focul casa mea, nice pentru aceasta nu-mi trebue să plîngu, căci acmu să vechise și, de vînturi, den acoperemîntu cădzusă căpriorii, din ce, slăbindu-să și păreții, de ploi cădzusă și temeliile slăbindu-s⟨e⟩ așea cît era să mă tem ca să nu cadză fără véste asupra mea; că zavistiîa, răutatea și casa véche, fără véste, nedînd știre, deprind a să descărca asupra omului. Venit-au, dară, stihiîa focului și cu trei mijloace au arătat vredniciîa sa. Întîi, că a o drége casa de iznoavă, mi-au luat grijîa; a doa, că a o face din temelie, m-au mîntuit de cheltuială; a triîa, că au rîdicat pricea de a o moștini cineva pre urmă, căci de multe ori, pentru moștinirea unii casă mici, cheltuîale făcîndu-se, casă frumoasă s-ar putea face.

15. Vrăjmașea zavistiîa, celor streini créștere. Seneca, *Pace ⟨= De tranquillitate animi⟩*, 2.

16. Nemică nu-i mai de perire omului, decît omul, nice o silă nu-i mai mare decît acéîa ce îaste de la om Sab⟨ellicus⟩ 6, 5.

Pre urmă, de dzic că mi s-au luat céle bune, de vréme ce, precum dzice lucrul, nu am céle bune, aciîa ce dzic acéstîa și socotescu, n-au socotială. Că nice dănăoară norocul bunile acéstîa pînă la vréme nemărui roabe nu le dă cela ce nu-i place și pînă cînd îi place le lasă acélîa; iară după ce vede norocul pre aceîa la carii li-au fostu pus zălog, cum că să poartă să să facă moștian acelor bune zălojite de noroc, le îa

17 Pre nime mai cu vătămare nu să mînie norodul, decît pre ceîa ce prea dezmierdat îi acopere. Sabil⟨licus⟩, 7, 8.

de la acela și le dă la altul; pentru aceîa n-am pricină dreaptă a cerca că aș fi pierdut ceva de al mieu, de vréme că bunile cu vicleșug li-au dat norocul altuîa, iară răbdarea cu mine și filosofiîa portu și dentru céle streine dessărcinat, de nemică fără de mine-mi singur portu grijă.

18. Îmbogățire camăta îaste, în scurtă vréme de noroc lăsată. Epic⟨tetus⟩

Laertie, Carte 5, *De dzisăle grecilor*, spune precum mersése Vias la giocurile Olimbului, unde să strîngîa toate noroadele de prin toată lumea ⟨și⟩ atîta podoabă minții sale au arătat, cît de cît toți filosofii carii venisă acolo era mai lăudat și au agonisit laudă de adevărat filosof. Și așea, zăbăvindu-s⟨e⟩ la giocurile Olimbului, ciîalalți filosofi, une întrebări i-au aruncat, care că era multe și de multe féliuri de lucruri, acéle ce sintu mai vrédnice le voîu spune, ce vin pre urmă aici.

19. Mărirea vredniciei cu lipsă să ispitéște. Luc. 3 ⟨= Florus, 2, 2.⟩

PROVLIMATA LUI VIAS ARUNCATA

Întrebîndu-l ce ar fi întru această lume răsipitoare mai nenorocos, au răspunsu Vias: mai nenorocos în lume că îaste acela ce nu poate suferi nenorocirea; că nu lucrurile céle ce-s împotrivă oamenilor ucid, ce căce întru dînsăle avem nerăbdare.

20. Vredniciia la céle împotrivă créște. Fil 2, 2⟨ = Lucanus, 3⟩

Întrebîndu-l ce ar fi între oameni mai greu a gîudeca, nemică, dzice, nu-i mai greu a gîudeca, decît pricîa între doi priîateni a alege; căci între doi nepriîateni gîudecînd, pre unul îl vei face priîaten, iară între doi priîateni, pre unul îl vei face nepriîaten.

21. Vătămarea cu atîta mai greu să aprinde, cu cît să sufere mai fără răbdare. Oros⟨ius⟩, 6, 12.

Întrebîndu-l ce ar fi mai greu de măsurat, decît vrémea nemică, dzice, nu îaste în toate lucrurile care ari trebui nevoință mai mare la măsurat; că atîta trebue să să măsure deplin, cît nice din socotială nemică să nu rămîi spre a face bine, nice nemică din rîhnire să nu rămîie spre a face rău.

22. Vrémea vieții trebue a măsura, ca cînd și multu și puțin ni-ar fi a viețui. Laer⟨⟨tius⟩, Carte I

Întrebîndu-l ce lucru ar fi în care așea să să facă cît să nu rămîe nemică loc de apărat în care s-ari lucra oricît de puțin,

23. Nu trebue să s⟨e⟩tie făgăduințile, careli sintu fără de folos, acelora cărora

lucrul făgăduit, dzice, că unde sintu inimile blagorodne şi feţile ruşinoase, orice (de bunăvoe) să făgăduiaşte, cu tot deadinsul trebue să facă, după făgăduinţă, care, de nu s-ari face, mai multă scădére ari face cari ari piiarde credinţa întru cuvinte, decît care ari face scădere făgăduinţii.

sa făgăduiaşte. Ţit(e)ro, I, *Sluj(be)*

24. Preainţălepciunea o urmadză socotiala lucrare. Ţi(ţ) (ero), *Sluj(be)*, I, pe urmă

Întrebîndu-l cine ar fi din care s-ari cădea celor buni şi celor răi mai multu a avea grijă, nice de un lucru, dzice, nu să cade muritorilor a avea grijă, fără de a cerca sfaturi şi sfetnici; că nice lucrurile fericite a să păzi, nice (la céle împotrivnice) a sta împotrivă nepriiatenilor, mai mulţi nu să poate, fără cu bărbaţii cei copţi şi cu sfaturile.

25: După ce să faci prieteşugul, trebue credzut; înainte de prieteşug trebue a-l socoti. Sen (eca), *Episto(la 3)*.

Întrebîndu-l ce ar fi în care s-ari lăuda mutarea socotélii oamenilor, într-un lucru numai, dzice, să cade oamenilor a fi tîrdzii, adecă întru alesul priiatenilor; că trebue prea tîrdziu a să alege priiatenul şi nice dănăoară, nicecum, a-l părăsi.

26. Ce iaste de poftit celui supărat trebue să s(e) tiamă celui norocos.

Pre urmă, întrebîndu-l ce ar fi care mai multu ari pofti cel supărat de lipsă, mutarea, dzici, a norocului; şi ce ar fi de care mai multu s-ari spăriia cel norocos, a cugeta, dzice, de schimbarea norocului; că cel supărat de lipsă, de i să va muta norocul vreodată nedejduiaşte că va petréce vreo parte de a lui, iară norocosul să teme că cu o schimbare a norocului (va cădea şi) să va lepăda den şăderile sale.

27. Mare apărare celor supăraţ de lipsă iaste nădéjdea schimbăril (Grigorie de) Nazian(z), *Ora(tio)* 68

28. A nădejdul celor méseri şi a să tiame celor norocoş. Petrarh(a, *Senil.* 4)

De acestia şi întrebat fu şi răspunsul au dat Vias la giocurile Olimbului, olimbiad. 60 de ani trăit-au dar Vias, care fiind aproape de moarte, vădzind mare durere a prieteilor pentru paguba de bărbat ca acesta, fu rugat de dînşii foarte ca să le dea une legi, care, scrindu-le să le aliagă domnu şi povăţuitoriu pre urma lui. Care lucru înţălegînd (şi lăudînd) Vias, li-au dat lege care să scrie pre urmă, cu scurte cuvinte închisă, care şi Plato în cartea *De legi* pomenéşte şi Aristotel.

Pre nime, tot norodul, să nu poată alege domnu (şi otcîrmuitorĭu), pînă nu va fi acela pre carele îl vor alege cît de puţin de 40 de ani de vîrstă; că întru acéĭa vîrstă datori să fie otcîrmuitorii şi domnii norodului ca nice vîrsta şi ispita mai mică a greşi întru lucruri să nu dea pricină, nice vîrsta mai mare şi slăbăciunĭa întru a le rîdica acélĭa cu ostenele să nu împiedice.

29. Cine mai bine, decît cel înţăleptu, socotéşte? (Vopiscus, *Vita M Claudii Tacili.*)

Nime să nu aşedze otcîrmuitorĭu norodului, pînă nu să va dovedi de socotelele a tot norodul de om bun; că nice dănăoară nu-l vor asculta deplin întru slujbe cela ce să va socoti de toţi de om rău.

30 Mai bine ĭaste a mînca carne de vacă în pace, decît în nepace pui de găină Ada(giu)

Nime din prienei să nu să aliagă otcîrmuitorĭu, pînă nu va fi deplin învăţat întru cărţile greceşti; că nice o cĭumă mai mare republicii nu-i, decît a părăsi otcîrmuitorĭul învăţătura şi înţălepcĭunĭa.

31 Aducătoare de cĭumă ĭaste putĭarea a putĭa a strica Sen(eca), 3, *Mil(ă)*, 3

Nime din prienei otcîrmuitorĭu să nu aliagă, pînă nu va fi petrecut cît de puţin dzece ani în oşti; că numai singur acela ştie a păzi pacĭa cea pofłită, carele avînd singur ispita, ce ar fi ostenelele oştii au învăţat.

Nime din ciĭa ce sint însămnaţi cît de puţin, sau cît de mică de tiranie, să nu să aliagă a fi otcîrmuitorĭu norodului; că într-altu chip nu poate fi, acela ce are dragoste spre tiranie, să nu iasă tiran.

32 Şi-ntru cît de mici lucruri, toate céle vechi clipéle a obicéĭurilor trebue să să ţie Val(eric) cel Mare, 1

Otcîrmuitorĭul prieneilor, îndrăznind trei legi a le strica a norodului, aşea din isprăvnicie să să părăsască, cum şi din oraş să să lipsască; că nemică mai de perire republicii nu-i, decît a scorni obicine noaă, iară celor bune, vechi, obiceaĭuri stricare.

33. Avuţiile céle mari nu aşea luînd multu, cum nefăcînd cheltuĭale multe să strîngu Dio(Cassius), Carte 52

Darile domnului şi otcîrmuitorĭului prieneilor pe orînduială să să plătiască Iară de vor covîrşi mai multe cheltuĭale pe dări întru casa otcîrmuitorĭului, îndată dentru otcîrmuirele republicii să-l depărtédză; că domnul, puţine moştinind şi multe chel-

tuind, sau stăpîniĭa o va piĭarde, sau tiran să va face.

Carele ĭaste să fie domnu prieneilor, să fie dumnedzăirescu, cinstind pre dumnedzăii nemuritori şi să fie mare apărătoriŭ casălor dumnedzăeşti; că într-altu chip de să va socoti, domnul puţin în cinste pre dumnedzăi, nu ĭaste pentru ce să să nădejduiască oamenii că vor avea de la dînsul dreptate.

34. Ce-i va folosi zidirea aceluia pre careli îl părăséşte Dumnedzău? Sarez ⟨beriensis Policraticus⟩, 2, 27

Domnul prieneilor, cu moştiniriĭa lăsată de la cei mai mari să să îndestuledze, nici să facă războĭu pentru să ia ţărî streine, care, de va să le facă, nime, nice cu bani, nice cu oameni să nu fie datoriŭ a-l agĭutori şi a mérge cu el; că am vădzut vrăjile lui Apolin: oricine va apuca céle streine, îi vor lua ale lui dumnedzăii.

Otcîrmuitoriul prieneilor de doaă ori în săptămînă să margă la ruga dumnedzăilor şi beséricile să le cerce. Carele, de va face într-altu chip, nu numai din isprăvnicie să să lepede, ce şi murind să nu-l îngroape; că domnul ce nu cinsteşte în viaţă pre dumnedzăi, oasăli lui, unde s-ari îngropa, a să cinsti şi a să lăuda nebunescu lucru ĭaste.

35. Toată podoaba mai aliasă ĭaste dumnădzăiriĭa ⟨Grigorie de⟩ Nazian⟨z⟩, *Ora*⟨*tio*⟩, 43.

De lauda lui Bruxil între cei de demultu şi viaţa lui ce-au petrecut şi voroava cătră rîmléni ce-au avut la moartea lui. Aşijdirea de 280.000 de dumnedzăi ce-au dat rîmlénilor să-i ţie. Cap 23

Farasmanes, Carte 20, *De volniciĭa dumnedzăilor*, pre carii Ţiţero, *De firea dumnedzăilor*, îi pomeneşte, pe vremĭa ce-au dobîndit frantozii Rîmul şi au încungĭurat Capitolium (casa cĭa de frunte în Rîm), să fie venit cu franţozii un filosof, anume Bruxil. Şi gonindu-i pe franţozi din Italia, au rămas acel filosof pre lîngă Camil. Şi că pe acéĭa vreme nu avea rîmlénii filosofi, în mare cinste îl avea pre dînsul toţi rîmlenii, aşea cît el au fostu cel

1. Mai sfinţit decît toate lucrurile ĭaste omul cel bun, iar mai necinstit decît omul rău nu-i nemică. Plato, *Manog* ⟨ = *Minos*⟩.

2. Nu cît, ce fieştecare a vieţui să să socotiască. Fulgu ⟨ = Fulgentius⟩ *Epist*⟨*ola*⟩ 2

întîi den cei streini, căruĭa, vieţuind, i-au pus stîlpu cu chipul lui rîmlénii, în curte, că avĭa obicéĭu rîmlénii de punea stîlpi orăşenilor încă fiind vii, iară celor streini numai după moarte.

Acesta Bruxil, vieţuind ani 113, den carii 60 de ani în oraşul Roma au petrecut, fără altele, să pun aicea 7 lucruri de viaţa lui, pentru pomeniriĭa.

3 Cu tăcérĭa şi întunérecul, de mirat să hrănéşte cugetul ⟨Plinius⟩, *Epistu⟨la⟩* 6, 35

Întîi, că într-acei 60 de ani nime dentre rîmléni afară din uşea lui nu l-au văzut niceodată; că în vacul cel vechĭu puţin să socotiĭa aciĭa ce era deplini întru învăţătură şi prin înţălepcĭune îndrăgiĭa viaţă singuratecă.

A doa, că într-acei 60 de ani nime, nice dănăoară, de la dînsul n-au audzit cuvîntu deşărtu; că multu micşuriadză cinstĭa oamenilor voroava cea multă, deşartă.

4 Întru acestu prea întreg stat a vremilor cu greu iaste a răscumpăra célę pierdute *Ara⟨ucanae historia Hispaniae⟩* margine 286

A triĭa, că într-acĭa vreme nime nu l-au văzut să fie pierdut vrémĭa; că întru cel preaînţăleptu mai grĭa greşală să pare a fi de va piĭarde o clipală de vréme

A patra, că într-acea vréme toată, nime nu l-au însămnat, nice dănăoară de vro greşală, care nu ĭaste fieştece lucru prostu, că rari sîntu cu ani îndelungaţi carii nu ar fi însămnaţi cu vreo defăimare.

A cincea, că peste toată acĭa vréme nemăruĭa pricină de mîhnicĭune, sau de pîră, nu i-au dat, care nu-i mai mică laudă decît cĭa din sus; că, ca o mirare firii s-ari putĭa chema care ar petréce viaţă aşea, cît pre nime să nu vatăme cu mîhnicĭunĭa şi cu vréo durére.

5 A omului rău ĭaste a poronci altele să să facă Plato, *Minog* ⟨= *Minos*⟩

A şeasĭa, că trei sau patru ani aşea au petrecut, că nice dănăoară n-au eşit din besérici, cu care faptă au arătat sf⟨i⟩nţeniĭa vieţii şi curăţăniĭa; că nu ĭaste destul a nu avea răutăţi omul bun, ce să şi fugă de tovărăşiĭa oamenilor răi

6. Lăţăscu-să răutăţile şi în fieştecare de aproape sare şi atingînd să vatămă. Sep ⟨= Seneca⟩ *Pam* ⟨= *De tranquillitate animi*, 6⟩

A şeaptĭa, că mai de multe ori cu dumnedzăii, decît cu oamenii voroviĭa. Şi aşĭa, sosind la hotarul vieţii şi viind tot sfatul

7 Ce ĭaste mai frumos decît a vieţui cu pofta tuturor? Senec⟨a⟩ 1. *Mil⟨ă⟩*. 19

să-l vadză şi să-i mulţămască lui pentru căci atîta vréme ar fi petrecut cu dînşii în laudă şi în prieteşug şi să-i aréte cîtă de mare durĭare ar fi a tot oraşul, pentru părăsirea vieţii a omului aşea ales întru toate; deci filosoful acel preabun, ascultîndu-le toate, aşea au răspunsu sfatului:

De vreme, părinţilor adunaţi, că sinteţi bărbaţi preaînţălepţi, nu vă să cade voaă, după socotiala mea, de moartea care o primăscu eu, cu inimă vesălă, să vă întristaţi. Că nu moartea care o răbdăm, ce mai multu viaţa care o am petrecut trebue plînsă. Că prea nebun să pare acela carele pentru acéĭa să téme de moarte, căci părăséşte desfătăriili vieţii aceştiĭa, de vréme că nu ĭaste cu cale să să tiamă de moarte căci să ĭa viaţa, ce căci moartĭa groznică nu ĭaste altă nemică fără calo a vieţii cei réle. Iară eu, părinţilor adunaţi, vesăl morĭu, întîi căci nu mi s-au dat pre nime în toată viaţa mea într-acestu oraş să vatăm şi adevărat sintu că aceluĭa carele nemărui în viaţa sa rău n-au făcut, la moartea aceluĭa că nu-i vor face dumnedzăii rău

8 Iaste să să poftiască moartea fără frica morţii Seneca, *Troades*, 4

9 Cine vieţuiaşte bine, bine moare (Guicciardini pag. 50)

Aşijdirea voios morĭu, căci cîtă durére ar fi romanilor de ducirea mea vădzu; că nemică nu-i mai nenorocit decît acela pentru a căruĭa viaţă toţi plîngu şi la moarte a căruĭa prea mulţi rîd. Şi iarăş vesăl morĭu, aducîndu-mi aminte că în 60 de ani, ce am vieţuit în Rîm, de pururea am nevoit de am fostu de folos republicii. (Putem dzice că numai) că dumnedzăii cei drepţi mi-au spus mie că nice o moarte nu ĭaste cu perire, fără aciĭa ce au petrecut viaţă rea înainte.

Pre urmă voios morĭu, nu aşea pentru folosurile carele am arătat de pururea spre oameni, cum pentru cinstea care o am făcut dumnedzăilor. Că, cînd căutăm ce viaţă cheltuim cu lucruri fără folos, putem dzice că numai pre acéĭa vréme am vieţuit, în care am dat laudă dumnedzăilor

10 Vieţuiaşte bine, ca să nu mori rău Avgostin, I

Ce lăsind care radzimă de mine, o taină, părinţilor adunaţi, caria radzimă de republica voastră, voĭu descoperi. Romul, ţatăl nostru, au zidit Rîmul. Numa au lăsat Capitolium (casa cĭa de frunte). Alco Martie cu ziduri au împregĭurat oraşul. Brut de tirani l-au mîntuit. Camil, acel preabun, au gonit pre franţoji din oraş şi Cvintu Cincinat o au adaos cu ţărî. Iară eu dumnedzăi de voe vă las, carii mai bine decît toţi şi decît zidĭurile şi decît bărbaţii vor apăra. Că mai multu voĭa unui dumnedzău, decît tăriĭa a tuturor oamenilor, poate: Pre care vréme am venit la Rîm mare ocară era a prăvi oraşul, aşea lipsit de dumnedzăi, că numai cinci avea, adecă pre Iupiter, pre Marsu, pre Ian, pre Berecintia şi pre Vesta. Iară acmu într-altu chip să vor ţinea lucrurile, avînd fieştecine apărarea sa; că prea nedreptu lucru ĭaste a fi vistérĭul plin de bani, iară beséricile a le prăvi deşearte de dumnedzăi.

11. Sau viaţa fericită, sau moartĭa preafericită. Maron (= Clément Marot, *Cimetière*, 544).

Precum 280.000 de orăşeni sinteţi, aşea să ştiţi că vă las 280.000 de dumnedzăi. Şi prin acei dumnedzăi vă rog, rîmlenilor, ca să să îndestuledze fieşcarele cu dumnedzăul său, nici să aibă voe a-ş chema alţi dumnedzăi a oraşului; că la dumnedzei vino⟨va⟩t şi la oameni urît ĭaste, care ce ĭaste de obşte a mulţi pre ascunsu îl face al său. Şi aceasta socotială să o păziţi, de nu veţi să greşim pregĭur lauda dumnedzăilor. Veţ avea mumă pe Bereţintia, pentru să împace pre dumnedzăii cei mîniĭaţi. Veţi avea pre Vesta pentru îmblîndzirea norocului vătămat. Lui Iupiter veţi închina cîrma republicii voastre şi pre dînsul veţi aşedza a fi domnu tuturor şi în cerĭu şi pre pămîntu. Că de nu ari îmblîndzi Iupiter mîniĭa şi zavistiĭa dumnedzăilor în cerĭu, de multu s-ar fi ştersu de pre pămînt pomenirea oamenilor.

Iară, ce să atinge de cĭalalţi dumnedzăi, pre carii deosăbi îi las voaă, cineş şie să

aibă deosăbi şi aceasta să o aveţi înfiptă întru inimă rîmlenilor, de veţi pricepe cîndva norocul împotrivă, ca să nu să cadză nemăruĭa a mîniĭa pre dumnedzăul său cel din cas⟨ă⟩, că mie dumnedzăii mi-au poroncit cum, măcar că nu să vor cinsti dumnedzăii altora, nu să vor mîniĭa ce vor erta strîmbătăţile şi nici înşivă voi să nu vă amăgiţi dzicînd că sintu dumnedzăii deosăbiţi şi nepriimiţi; că aşea să ştiţi că nu ĭaste vreun dumnedzău aşea de slab, care n-ar avea putére îndestul a-ş răscumpăra strîmbătatea. Deci cu cale ĭaste, rîmlenilor, ca toţi voioş să vieţuiască şi adevărata nedejde de fără grijă să aibă, socotind că nu poate fi ca să vă biruiţi de vrăjmaşii voştri, cînd nu voi, de la vecinii voştri, ce vecinii voştri de la voi, să vor împrumuta de dumnedzăi.

Voi, dară, că nu mă veţi mai videa de acmu mai mult, astădzi că voĭu muri, socotiţi. Iară eu, căci morĭu astădzi, mi să pare că încep a vieţui, de vreme ce mărgu cătră dumnedzăi, pre carii îi las voaă şi voaă pre dumnedzăi îi lasu, cătră carii mă duc.

CARTEA ATHINEILOR LA LACHEDEMONI

Sfatul, norodul şi preaînţăleptii athineilor, sfatului norodului şi preaînţăleptilor lachedemonenilor, s⟨ă⟩n⟨ă⟩tate şi pace!

12. Céle trecute a le muta nu putem Tilero. *La Pis⟨o⟩*

Cu dumnedzăii cei nemuritori ne mărturisim că în războĭul ce s-au isprăvit de curund, nu mai puţină durére am avut noi căci aţi rămas biruiţi, decît bucurie căci am eşit noi biruitori că atîta de mare şi nenorocite sintu căderile războaelor, cît cei biruiţi pagubă adevărată, iară biruitorii folos neadevărat ĭau Am fi vrut aşea, întru această voe, să vă fiţi aflat mainte şi ce poftiţi acmu, mainte să fiţi poftit. Dară ce să facem, de vréme ce aşĭa au poftit norocul cel nepriitorĭu, ca şi voi, într-acestu războĭu, să cădeţi şi noi, din căderĭa voastră

13. De sila dumnedzăiască a scăpa nice cu o socotială omeniască nu să poate Pausan⟨ias⟩ Cartel

nice un folos să luăm. Că ĭaste pravilă pra adevărată că ori ce de dumnedzăi să aşadză şi să alege, nice cu o minte omenească a să îndrepta, nice cu o putére a să împiedeca nu să poate.

Ce céreţi să să părăsască războĭul şi în trei luni în care s-ari lucra pentru aşedzămîntul păcii să să dea parola, aşea să ştiţi că nu ĭaste aceasta dragostea athineilor ca să facă tocmală, după care să să întoarne iar la războĭu. Că prea veche pravilă avăm noi, athineii, de sirgu şi de războĭu groznic să ne apucăm şi pace vecinică să priimim. Noi facem nevoinţă ca în şcoala noastră bărbaţi învăţaţi să avăm în vremĭa păcii, a cărora sfaturi să ţinem pe vrémia războĭului. Ei dar ne sfătuescu ca să nu priimim nescariva tocmele cu prepusuri, care sfat, adevărat, sănătos ĭaste; că pacea scornită mai cu grije ĭaste decît războĭul cel la ivală.

Euxim filosoful, solul vostru, aşea de cu podoabă şi cu voroavă bogată, în divanul nostru au grăit, cît nemică dintru acélĭa a lui ce pofteşte, nu socotim a nu priimi; că mai de cinste lucru ĭaste pacea cerşută cu cuvinte de prieteşug, decît cu suliţa vătămătoare celui ce cére a i să da.

Să ştiţi, dară, că sfatul, preaînţăleptii şi norodul Athinei cu prea dragă inimă pre sfatul, pre înţăleptii şi pre norodul lachedemonilor (lăsind toată pricea şi netocmala den temelie) de războĭu îl face slobod şi pace vécinică le dă lor. Şi aceasta să face pentru ca a toată lumĭa pămîntului să fie ştiută că atîta ĭaste inimile athineilor, aşea împotriva celor îndrăzneţi, cum cătră cei preaînţălepţi cu bună voinţă, cît şi pre hatmanii cei nebuni a-i certa şi poroncile filosofilor celor înţălepţi a răbda (şi a suferi) ştiu.

Iară că ştiţi pricina războĭului că au fostu din price pentru moşfiniria tirgurilor

14. Nice o putére omenească sau înţălepciuni vrodată n-au putut a face, căci au orînduit orînduiala dumnedzăiască să nu să facă. Ammian(us Marcellinus), 23.

15. Nice cu o prividére dumnedzăiască voĭa viind nu să poate clăti. (Titus) Liv(ius), 25.

16. Întru pacea cu prepus, mai fără grije ĭaste războĭul. Tacit, *His(torii)*, 4. Ti(cero), *Fil(ipice*, 12).

17. Mărturisile slujbeli vrăjmaşilor, decît toate triumfurile, mai frumoas(e), sintu. Plin(ius). *Paneg(yricus Trajano)*.

ce-s aşedzate la rîpile apei Milinei. Deci cu acéste scrisori, cu dumnedzăii cei nevinovaţi mărturisim, cum noi cu toată gĭudecata vă dăm cale, numai să ne daţi pre Euxim, oratorul şi filosoful vostru; că norocosul oraş ⟨al⟩ Athinei mai multu un filosof spre podoaba şcoalii, decît a ţărîi spre folosul republicii poftéşte. Şi nice acestu lucru să nu socotiţi, lachidemonilor, spre nebunie athineilor, căci o stăpînie a mulţi poroncitoare, cu un bărbat carele ni-ar poronci noaă schimbăm; că acesta filosof pre noi a vieţui bine ne va învăţa, iară pămîntul acela a muri rău ni-au arătat pricina. Şi ca den nepriĭateni aşea de curund să ne arătăm acmu voaă adevăraţi priĭateni făcuţi, nu numai din războĭu vă slobodzim pre voi şi pace vécinică vă dăm, ce spre a ţinea pacea şi sfat sănătos a vă învăţa ni să pare. Că multu mai bun ĭaste liacul care păzeşte viaţa, decît iarba cea de curăţănie, caré depărtiadză boala. Să fie, dar, acestu sfat, ca precum deprindeţi înţăle pţeşte pre tineri a să înfrînge cu armele, aşea să nevoiţi cu sirguială ca copiii de vréme să să învéţe carte. Că precum cu suliţile céle ascuţite să face războĭul, aşĭa cu cuvintele dulci pacea să ţine. Nu în zădar, lachedemonilor, socotim că vă dăm voaă sfat, ca din copilărie să învăţaţi carte pre copii⟨i⟩ voştri, nice să suferiţi tineréţile lor să fie întru răutăţi. Că cînd aşea bărbaţi învăţaţi, a cărora sfaturili, sau paza, lipsăscu, cum între orăşeni mulţi bărbaţi deşărţi şi jacaş să află, atuncĭa multe înde sine războae, spre pierdzare obştii să aţiţă.

18. Ce să poate muta cu înţălepcĭune, cu singele nevinovaţilor să mută rău. *Ara⟨u-canae historia Hispaniae⟩*, 110.

19. Aşea să priimască inima noastră dulceaţa dragostii, cît să nu poată a avea întru noi loc amărăcĭunea urîi. Avgust⟨in⟩, *De vremi, Vor⟨ba⟩* 61.

Aşijdirea nu vom să vă pară voaă, lachedimonilor, precum noi priim celor vorovaci şi limbuţi că Socrat, pre carele în loc de tată îl ţinem, au aşedzat cum ciĭa ce să făgăduescu învăţăturii, priimindu-să la învăţătură, doi ani cît de mai puţin nemică a îndrăzni a grăi să tacă. Căci nu poate fi la voroav⟨ă⟩ să fie înţăleptu care (lucrurile

cele mai gréle de toate) a tăcîa (şi a asculta) n-au învăţat.

De vă să parc voaă aceastaşi pre Euxim filosoful vostru în sfatul nostru îl vom ţinea; aşeadară să socotiţi şi să ştiţi voi că acéle ce nedejduim a avea, dentru dînsul folos, sfaturi carele ne va da noaă, nu vor fi voaă de scădére; că îaste preaveche pravilă, la athinei, sfatului să nu să cadză a să apuca de războîu nicecum, pînă întîi de dreptu şi nedreptu să va socoti de filosofi. Într-alte pre dumnedzăii noştri şi ai voştri rugăm ca pre amîndoi să ne apere şi pacea aceasta noaă vécinică o o păzi să le fie voîa; că numai aceîa va fi vecinică, care din voîa lui Dumnedzău să va întări.

20. Mai puţin de la urîache îasle grijla, decît de la limbă. Avgust⟨in⟩.

Fiţi sănătoşi şi iară să fiţi sănătoşi!

Domnilor şi celor mari nu să cade a avea dragostea pehlivanilor şi giambaşilor; unde să va dzice şi de dzéce pravile, de romani făcute, pentru acéstîa. Cap 24

Între acélîa care au arătat ascuţirea minţii şi dragoste către orăşeni Ligurg, Promitheu, Solon şi Nomma Pombilie, aflătorii legilor şi ziditorii preavestiţi şi aceasta au fostu că acel félîu de lege au făcut, cît nu numai să le facă, ce şi cu cale era să nu să uimască să fugă să învăţase. Că doftorii cei învăţaţi şi blagorodnici mai bine prevădzind de noi ca să nu bolim, decît bolind, însănătoşindu-ne, agonisăscu laudă.

1. Nu să cade de acolo să nască strîmbătăţile, de unde să nascu giudecăţile.

Plutarh, întru (Laconic) *Apoftegmate*, de mirat laudă spre Spartiat, pînă au păzit legile, decît toţi grecii pre dînşii mai cinstiţi; iară după ce li-au călcat, decît toţi supuşii romanilor mai proşti că au fostu, dzice. Nu întru aceasta stă nărocirea stăpînirilor de vor avea legi, ori buni, ori rele, ce de vor avea domni, ori buni, ori răi; că puţin de tot foloséşte légîa driaptă, de va fi domnul nedireptu.

2. Obicéîurile domnului fieştecine îş pun şie pravilă vieţii. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 51,

Sextu Heroneu, în *Viața lui Nerva,* dzice ⟨că⟩ pe vrémea caré avea războĭu între sine rîmlénii și grecii și amîndurora noroadelor solii să priciĭa la Rodos cineș la sine trăgînd pre rodiani să n-aibă în prieteșug împotriva vrăjmașilor de agĭutorĭu. Așea împotriva rîmlenilor sta solul grecilor: nu ĭaste pentru ce voi, rîmlenii, să vă potriviți grecilor, de vreme că de la Rîm ați venit voi în Țara Grecească să poftiți legi. Căruĭa să fie răspunsu solul rîmlenilor, că am trimis den Rîm la Țara Grecească să cérem legi, mă mărturisescu, iară nici tu nu te vei lepăda cum din Țara Grecească ați adus răutățile în Rîm; și așea mă créde, că nehotărît mai multă pagubă răutățile voastre, decît folos legile voastre, ni-au făcut noaă.

A lui Plutarh cuvintele întru oarecare carte cătră Traian: acestea îmi scrii că te zăbăvești, preasăninate doamne, întru așădzămînturile a legi noaă. Iară eu aș vrĭa să te zăbăvești întru acelĭa ca să păzăști și a păzi să nevoești legile céle vechi; că puțin foloséște uricăriĭa a fi plină de legi bune, cînd ĭaste orașul plin de agonisite rele. Puțini domni am vădzut carii n-ar fi fără préged la darea legilor, iară întrú a le păzi acélĭa prea lénești să arată. A cărui lucru dovada Nero arată, cari au făcut în Rîm prea bune legi, iară viața au fostu prea spurcată; că de multe ori vrînd așea dumnedzăii, din sila celor răi aĭurea, undeva, să află buni. Și așea de vei, preasăninate doamne, să suppui cugetul tău cel deosăbit sfatului mieu, care pînă încît ar fi cunoscu, cu foarte puține cuvinte voĭu cuprinde soma tuturor legilor celor vechi, care și scurte și puține și cuvioas⟨e⟩ legi, le voĭu trimite la tine, nu pentru să să strige pren Rîm, ce să să păzască întru casa ta; că de vréme ce tuturor singur tu dai legi, acéstea legi îț voĭu da eu ție.

Fie, dară, legĭa ta cea întîĭu aceasta:

3. Nu pravelile bunătății aduc créșteri, ce deprindere a vieții în toate dzile⟨le⟩. Ason. ziran ⟨= Isocrates⟩, *Areopaghi.*

4. Nu legile bunătăți⟨i⟩ aduc folosuri, ce deprindirea a vieții în toate dzilele. Iorm ⟨= Isocrates, *Areopagilicus*⟩

5. Ce-mi aperi mie, căci nu faci singur? Avgust⟨inus, 4, *De doctrina christiana,* 28⟩.

6. Viața domnului iscălitură ĭaste și aceasta vécinică. Prim. ⟨= Plinius, *Panegyricus Trajano*⟩.

7. Nu să socoléște sfatul cuiva, ce pricina. Plin⟨ius⟩, 9, *Epist⟨ola⟩* 13.

așea să vieţueşti cu pază, cît să nu te poată însămna nime întru vreo răutate; că domnul, de are bunătate, nime dentru cei de cas⟨ă⟩ a lui nu va îndrăzni a fi desfrînat.

Într-un chip să arăţi dreptatĭa, aşea a celuĭa ce vine din ţară, cît de departe, cum celuĭa ce ĭaste de pururea lîngă tine. Că mai bine ĭaste a ispravnicilor şi priĭatenilor tăi să le împarţi averile tale, decît gĭudecata să le-o făgădueşti lor.

8. Nice dănăoară nu s-au amăgit domnul, făr' cela ce au amăgit singur întîi. Plin⟨ius⟩, *Paneg⟨yricus Trajano⟩*.

Să fii de pururea ĭubitorĭu adevărului şi să te fereşti întru voroavă să nu fii îndelungat (deşirat); că pre domnii la cuvinte nestătători şi la făgăduinţă cu credinţă îndoită, aşea priĭatenii îl vor părăsi, cum nepriĭatenii îl vor batgiocuri.

La petrecănii blînd şi la milă pentru slujbe să fii sirguitorĭu; că precum ⟨pe⟩ domnii fără omenie şi nemulţămitori, dumnedzăii îi pedepsăscu şi oamenii îi urăscu.

Nu într-altu chip, ce ca pre cĭuma de pregĭur tine, giambaşii şi îmbunătorii să-i izgoneşti; că unii ca aceĭa, cu răutatĭa vieţii oraşul vor turbura şi cu îmbunăturile sale vor astupa numele şi vestĭa ta.

9. Crédinţa ispravnicilor şi celor buni tuturor ĭaste temelul. Sariz⟨beriensis Policraticus⟩, 3, 2.

Aceste cinci legi, de vei vrea, preasăninate doamne, să le păzăşti, nu va trebui să faci mai multe; că unii ca aciĭa cu răutatea vieţii oraşul vor turbura. Că nice o lege alta nu trebue întru republică, decît domnul cu viaţă bună să fie tuturor ştiut.

Acestĭa, dar, au scris la Traian Plutarh, care fieştecine, bun, datorĭu ĭaste a le scrie întru inima sa. Şi cu aceĭa mi-au părut a scrie aicĭa istoriĭa acéĭa numai pentru să potrivăscu către istoriĭa mea legĭa cea de pre urmă, unde apără domnilor a avea între cei de casă pre cei îmbunători şi marghĭuli; de carii, pentru ce să dzice, lucrul arată, de vréme ce mulţi sintu carii cu dînşii şi vremĭa pierd şi averile le petrec.

10. Precum nu să cuvini domnului a grăi lucruri uşoare, aşea să nu fie nice uşor spre ascultaré céle uşoare. Sarezb⟨eriensis Policraticus⟩ 6, 23.

Pre care vreme petrecea Roma întru cele prea bune obiceĭuri, doaă felĭuri de oameni avea întru dragoste rîmlenii: adecă cei

11. Nemică nu-i mai grozav decît deşărtarea. Ţiţer⟨o⟩ *Sluj⟨be⟩*, 1.

bățăuși cu sabiile, carii să bătea între sine și să omorîia de-a valoma; a cărui gioc era pricina ca cei tineri și bărbați⟨i⟩ cei nedeprinși la războiu, cu sabiile tăioase, cu sulițile ascuțite, cu praștii iuți, cu rane late, cu singile vărsat, cu lovituri gréle, cu rane gréle, a prăvi pre oamenii cei uciși să să deprindză, ca să nu să tiamă în războiu, bătîndu-să de vrăjmașii într-armați, nice să să înfricoședză de rane și de singe. Cine trécе odată vadul, acela vad și noaptea a-l trece nu să téme; iară cine nu l-au trecut niceodată, nice dzua a-l trece nu îndrăznește. Și așea, înțălepțește făcea romanii, carii grijile mainte arăta feciorilor săi, deci îi trimitea întru céle de grijă. Că cu aceasta inima cea fricoasă de cea tare să desparte; că cia fricoasă, vădzind numai cu ochii, îndată fuge, iară ceialaltă nice vădzind sabiia nu să înfricoșadză.

12. Răbdind ne învățăm céle ce sintu să să facă. Plin⟨ius⟩, 9, *Episto⟨la⟩* 14.

Al doilea feliu de oameni întru care avea desfătare rîmlénii era pehlivanii și măscăricii, precum sintu ciia ce-ș învălescu obrazile în povești spre învoiușarea și veseliia norodului. Și mai ales pentru oamenii cei ostași aflați, cărora purcegători la oști cîteva, iară întorcîndu-să de la oști mai multe giocuri le făcia. Că socotind romanii că-i vor priimi așea de cu laudă, veri făcînd izbîndă cu biruință, veri în războiu murind, cu inimă purcedia.

Așea romanii cei vechi și cei adevărați era de cu pază întru otcîrmuirea norodului, cît de priimiia giocuri și giucăuși, pehlivani și pehlivănii, nice dentru multa deșărtare, nice dentru lipsa mărirei nu făcea aceasta, ce pentru să depărtedză pre oroșani să nu să deprindză cu răutăți aședzind giocuri deosăbite, desfătări vrînd să aibă toți la ivală. Nu în zădar dzic că au fostu desfătări de obște la ivală, că nice unui oroșan nu i să cădea deosăbi să facă giocuri, a face cinste de mase, a petréce povești și a arăta niscari prăviri, fără de acéliia carele plăcia

13. Frica mai multu înfrînge pre cei nedeprinși. Verghel ⟨ = Vegelius⟩, 14, 12.

a tot orașul. Așeadară în Rîm ostenéle era pre ascunsu, iară desfătările la ivală. Care deprindere a rîmlenilor așea de mare și lăudată, măcar de s-ari muta întru republica noastră ceastă creștiniască! Ce, mare durere, că di-a valoma acmu, cum cei bogați și cei săraci, cei dintîi cu cei de apoi, price de buhai scornescu, cu suliță de vătămare să tîmpină, fac beții, fac scornituri, cu copilile sărbători (și șegi fac), la ospéțe multe cheltuescu, ațiță chip de războĭu și multe féliuri de giocuri scornescu; care toată scădéria în republică răsipă moșiei și stricăciune oamenilor trag după sine; că dintru cele deosăbite desfătăciuni, răutăți osăbite să nascu între orășéni.

14. A săturării, fata de naștere iaste desfrînarea. Filon, *De arătur⟨ă⟩*.

Pentru ce în Rîm punea nevoință la sărbători mari a dumnădzăilor, de arăta giocuri și pehlivănii; că rîmlénii fiind foarte dumnedzăirești spre cinstea dumnedzăilor săi și spre beséricile lor cu mare nevoință nemică ce s-ari fi rădzimat de lauda lor nu lăsa și aceasta lăsind Dumnedzău. Că fiind dumnedzăi⟨i⟩ lor vrédnici de rîs și de oamenii cei vrédnici de rîs (și de batgiocură) trebuĭa să să sărbedză sărbătorile lor. Blond, Carte 3, făcînd triumf în Rîm unile de acéle ce am dzis pomenéște și mai multu de acélĭa carele pre urmă avăm a le dzice; că romanii așĭa au dat pravilă pehlivanilor și gĭucăușilor, carii făcĭa giocuri în oraș, cum și hatmanilor carii (pentru republica) făcĭa războae. Că măcar că pehlivanilor și giucăușilor să cădea a arăta meșterșugul gĭucăuși și a desfăta pre norod, iară viața să păzască ei (dovedită și) cinsteșe, pentru să nu vatăme cu pilda pre alții li să poroncisă. Fără altele și acéste pravile au dat romanii pehlivanilor și măscăricilor.

Întîi trebuĭa să-i ispitească și să-i cerce pre dînșii de oameni înțălepți și preaînțălepți; că cu cît era mai ușoare meșterșugurile, cu atîta acélĭa vrea să le dea pre sama

a bărbaţi înţălepţi. Deci poronciĭa să-i iscodiască meşterşugului lor de ar fi cu minte întriagă şi cuvioşi; care tocmală, ca şi cĭa dintîi au fostu aşedzată înţălepţeşte. Că de potrivă ĭaste cu cel marghiul, nebun şi acela, care pre cel marghĭul, fără meşterşug, ascultă.

Aşijdirea, nu li să dă voe pehlivanilor meşterşugul să-ş aréte în Rîm, de nu ştiĭa şi altele, fără a pehlivănii meşterşug. Cătră acéstĭa cu grea certare era poroncit gĭucăuşilor şi giambaşilor; că întru giocurile sale să nu aréte vreun lucru grozav amestecînd în giocuri, care pravilă adevărat era de triabă acelor féľĭu⟨ri⟩ de oameni; că mai de multe ori de aciĭa ce să desfătiadză de lucrurile lor céle uşoare puţini, iară carii să jăluescu de răutăţile lor mulţi să află.

15. De cel grozav să s⟨e⟩ ferească.

16. Nu a sări, ce la miiadean aréte.

Mai pre urmă era pravila ca să nu să cadză nice unui gĭucăuş sau geambaş a face gioc, sau a spune giambaşii întru casă, pre ascunsu, ce numai la loc de obşte să cădea; că într-altu chip carii grăĭa acéle zăbavnice, sau leneşe, ciĭa ce audziĭa eşiĭa oameni răi.

Aşijdirea făcusă romanii pravile ca să nu ĭa bani acei giambaşi gĭucăuş şi pehlivani, ori pentru ce poveste ar fi arătat, ca să nu aibă pricină de jalobă, ce din visterie li să însămnasă plată adevărat 1000 de dinari; că mai cu nevoe ĭaste otcîrmuĭtorĭului republicii a îndrepta pre doi nebuni, decît a chivernisi pre 100 de înţălepţi.

17. 1000 de dinari avia pe dzi pehlivanii din visterie. Blond⟨us⟩.

CARTEA LUI MARCO AVRILIE CATRA PIRAM, PRIIATENUL SAU, MULT SUPARAT FIIND

Marco, orator roman din muntele Chellii, lui Paramon lugdunianului, priĭatenului ales, sănătate şi inimii împotriva norocului rău, trezie!

În scrisorile tale care mi s-au dat în trei dzile a lui ghenar am înţăles cum au vinit

18. Oamenii cei cu noroc stricat poftescu nevoinţă priiatenilor, săi, sau pentru apărare, sau pentru mîngîiare. Val ⟨erius⟩ Max⟨imus⟩, 4, 7

cărţile méle ce ţ-am fostu scris mainte; cuvintile nu le prea ĭau aminte, ce cele ce să închid în cuvinte socotescu cîtva. Căci eu şi fără tălmacĭu urmedzu socotiala ta şi că den sĭamne înţăleg precum cu cale ar hi fostu să fie înţăles mintea mĭa că sintu aşea lungu la scrisoare. Ce aşea eşti de nebun, cît nice chemat a audzi, nice tras a simţi nu te socoteşti.

19. Mai multu din lucru, decît din cuvîntu, radzimă dragostĭa. Sem ⟨machus⟩, 3, 28.

Ce, ca să vinim la lucru, cu cît sintem de rudenie, cu cît de vechi priĭateni, cu cît de cu intemeĭată inimă am fi de uniţi, cîtă dragoste am avut între noi, cîte ispite am avut amîndoi, de adevărat prieteşug ştii. Că ţii minte, cînd eram în Rodos, cum am fostu tovarăş şi vieţuitori la un loc, orice socotiĭai cu cugetul, eu făcĭam cu fapta; orice grăĭam eu, tu nice dănăoară nu priciĭai. Şi aşea tu în inima mea şi eu întru baerile inimii tale am fostu înfiptu; eu, tu altul, şi tu, altul eu erai şi aşea doi ne părem a fi, întru o voe amîndoi eram.

20. Întru cei protivnici voroava la un loc, măcar că nu rădică grij⟨ă⟩, iar boala micşuriadză Saxo ⟨Grammaticus⟩, Carte 3.

Ce lucru ĭaste acesta, Piramoane, de scrii că eşti atîta de supărat de tristăcĭune? Căci eşti trist nu alegi; dzici că-ţi vine ţie moarte şi cine ţ-ar lua viaţa taci. De aperi să-m scrii părtăşirea meserilor tale, pentru prieteşugul acela să ştii că-l voi mărturisi de iznoavă. Că aş vrea să ştii cum de la dumnedzăii cei nemuritori s-au aşedzat ca toate desfătările şi folosurile să iasă den casa mea, iară grijile şi boalele toate să radzimă în mine; pre urmă că sintu acela pre carele toţi cu supărări mă îngrijadză. Şi tu, săvai că rîhneşti, iară nu poţi să scapi de poronca mea; că te jălueşti cu nenorocire de nenorocit, eu nenorocire de nenorocit că sintu mă laud.

21. Rădică zavistiĭa: al mieu, al tău ĭaste şi al tău al mieu. Sariz⟨beriensis Pollcraticus⟩, 7, 24. Din Avgustin.

Spune-mi mie, te întreb, au vreodată, cînd erai flămînd, pre mine sătul vădzutu-m-ai? Odihnind cîndu lucrai tu? Adevăr, măcar că trupurile şi norocurile tuturor sintu deosăbite, iară supărările şi nenorocirile de pururea au fostu de obşte. Un lucru să-l faci

22. Nemică nu-i mai cuvios decît a avea întru ce rădzima supărarĭa. Sen⟨eca⟩; 3 *De bin⟨efaceri⟩*, 12.

trebue, de vei întru prieteşugul mieu să te afli: bunile mele dreptu ale tale şi relele tale dreptu ale mele să aibă. De vréme ce spre desfătări te-ai născut, eu pentru ostenele vieţuescu. Acéstīa de mine că nu dzic cu vicleşug, tu sîngur eşti martur. Că la moartea Amarii, surorii tale cei preaalese şi preafrumoas⟨e⟩, ai putut lua aminte la moartea ei, precum încă fiind viu să mă îngropi, prăviīam la vaetul tău, ochii plini de lacrămile mele (ca să dzic aşea); şi aşea, neavînd tu nice o pricină a te îndoi de mine, durérīa ta poţi fără grijă a o descoperi mie.

De cîte ori ţi-am întrebat pre tine, nice dănăoară n-ai fostu fără păreri scornite. Pentru ce iarăşi te rog şi te poftescu, prin dumnedzăi te rog şi te leg ca a supărărilor tale cumpasul să-l puīu întru sinul mieu; că ori încotro vei purcéde nice cît de puţin nu mă voīu depărta de la tine; de te vei duce, mă voīu duce; de vei rămînea, voīu rămînea; de vei lucra, voīu lucra; de vei odihni, voīu odihni; de-ţ pofteşti moarte, că nu-m poftescu nice eu viaţă, bine să ştii.

Alege, Piramoane, ce-ţ place şi împarţi ce să cade; că ale tale şi ale mele supărări numai o inimă pătimăscu. De vei să aibi durere, vor fi streine de mine toate desfătările; de vei să plîngi, că nu voīu rîde nice dănăoară mă gīur; de vei să lepedzi greimea mîhnirii, eu acéīa toată cu umerile méle voīu rădica. De-ţ place singurimea, rămîe sănătoasă mulţimea oamenilor; de-ţ placi mulţimea oamenilor, rămîe sănătoase singurimea. Pre urmă fă-mi de toate ştire ce ai vrea şi cei ai vrīa de bunăvoe voīu priimi.

Că te jălueşti cum într-atîtea greutăţi, nice agīutorīul rudelor, nice mîngîīarea lor că n-ai avea, să mă credzi, aş vrīa, Piramoane, de amîndoaă acéstīa aceīa lipsă īaste întru casa mea, cîtă mîhnăcīune īaste în păreţii tăi. Agīutorīu (întru rélele noas-

23. Dulce price īaste a priīatenului de cas⟨ă⟩ Senec⟨= Symmachus⟩, 10, 86.

24. Ce félīu de cîntec, acel félīu de gioc. Adag⟨iu⟩.

25. Nice un lucru mai ales n-au cugetat firea, decît prieteşu⟨gu⟩l, nici un agiutorīu mai mari împotriva nenorocului, decît tocmala. Fab⟨ius Quintilianus, *Declamationes*⟩, 32.

26. Acolo īaste adevărat prieteşug, ca să va acélaş toţi priīatenii. Ţitero, ⟨*Pro Plancio*⟩.

27. Priīatenii sîntu cărora amîndurora acīalīaş plac. Apol ⟨ejus⟩, Carte ⟨*9, Metamorphoseon, sive Asini aurei*⟩.

28. Nu sîntu dator ţie cu norocul, ce cu dragostea, nu cu isprava lucrului, ce cu voīa. Fab⟨ius Quin-

tre) de la cei bogați, mîngîiare de la cei preaînțălepți, că trebue a aștepta știi. De vréme, dar, că pentru nediriapta mîniia norocului, înpuțiciunea mi-au luat mie preaînțălepciunea și că nemică norocul n-au suferit să-m rămîe mie, să știi, adevărat, că eu plîngu și pre mine și pre mesăriia ta și agiutoriul cel prea puțin întru a te rădica pre tine.

tilianus), *Declet* (= *Declamationes*), 5

Că scrii precum oamenii și priiatenii întru făgăduiale bogați, întru dare scurți că sintu nu mă miru. Că nu iaste legată mîna înțăliaptă spre a face toate acelea care limba nebună făgăduiaște; că la sunetul limbii (ca să grăescu așea), de ar sălta și picioarele noastre și de ar lucra mînule (toate) în puține dzile și în mai puțini véstea și numele ar peri.

29 Din fapte, nu din cuvinte sintu să să socotească priiatenii. (Titus) Liv(ius), Carte 34.

30. Cu făgăduințile fieștecine poate fi bogat. Ovid(ius), *Ar(s amatoria*, I)

Vechiu rău iaste acesta și acmu de multu de oamenii cei prea ușori priimit întrc tinere, că limba iute de sirgu grăiaște, iară mînule (tîrdziu sau) leneș lucriadză. Nu iaste, dar, pentru ce să te laudzi, ca să dzicem ceva mai cu sporiu în puțini că ai socotit binile carele întru tine unul, mulți au aflat; că obicéiului iaste curund și cu voe a lua, iară cu léne și greu a da; a cărora iaste acéia de laudă, aceasta iaste léne și împuțiciune.

31 A inemii cei ușoari obiciaiul iaste a făgădui lesne ce nu orînduiaște, să pliniască ce-au făgăduit Cassiod(orius), 5, 34

32. Nu să amăgéște acela căruia nu i să făgăduiaște curund Mim(i Publiani)

Grecii dzic a fi acela priiaten bun, carele curund făgăduiaște, măcar de ar face tîrdziu. Noi, romanii, preabun dzicem a fi priiaten care curund nu priimeşte și pre acela ce ar cere, slobod îl face de greșală. Iară eu așea socotescu: cine, cînd poate, nu dă, aiave acela iaste vrăjmaș; cine făgăduiaște curund și dă tîrdziu, cu prepus priiaten iaste. Ce, dar, priiatenii noștri vor cuvinte, dacă putem să le agiutorim cu faptele? Nu iaste cu cali aceluia care ne cére inima, mai multu să-i dăm limba, decît care în toată viața nu-i mai rău. Că ni dumnedzăii nu priimăscu, nice légia prieteșugului nu sufere ca, poftind de la priia-

33. Așea să dăm, cum am vria să luăm. Senec(a), 2, (*De beneficiis*, I)

34. Sfatul fără liac, iaste ca cum ar fi trupul fără suflet

țenul agĭutorĭu de sirgu, acela să-mi dea mie bun sfat îndelungat.

Plato dumnedzărescul întru *Pravile* dzice: noi poroncim întru republica noastră, celor petrecînd fericit să li să dea sfat să nu cadză, iară méserilor agĭutorĭu ca să nu-ș piardză inima. Întru care cuvinte multe și alese păreri să închid. Știi, Piramoane, că inimii cei mîhnite cuvintele blînde și proaste nu folosescu, de nu să va tovărăși la cuvinte și faptele céle alese.

35. Nemică nu scornescu nevoilurile celor nevoĭași. Sem⟨machus⟩, 8, 46.

36. Nemică nu folosescu scorniturile celor nevoĭași.

Nice aș îndrăzni a nu priimi pre aciĭa à fi legați, cărora voile noastre, pre vremile noastre cele fericite li-am arătat, ca ale sale norocuri și apărări întru céle împotrivă să ni le dea noaă.

Deci întreb de tine căci îți dai voe ție mai cu îndrăznială a cére și slobodzénie întru altul a nu da hulești; că precum cel rușinos întru cérere oricum ne strînge pre noi, ca nemică să nu-i apărăm lui, așea cel obraznic și fără de triabă ĭaste nevrédnic de toate de binefacirea. Învață-te dară, de nu știi, Piramoane, că a lua orice să cére, numai a dumnedzăiilor lucru ĭaste, iară a da orice poftești a robii (a slugilor semnu ĭaste); a nu priimi nemică de acéle ce să cer, a celor slobodzi; a plînge, de să apără ceva, a tiranilor (sau a copii[loi]lor); a fi nemulțămitori pentru céle date, a varvarilor; céle nepriimite (slujbe), cu inimă mare a suferi a romanilor ĭaste.

37. De pururea celui slab priiaten mai multu sintem datori Sen⟨eca⟩, 7, *De bin⟨efaceri⟩*, 16.

38. Nu intru voĭa celui ce cére, ce întru socotiala celui ce dă trebue să fie ce să cére Amvros⟨ie⟩, *Rum* ⟨= *Romani*⟩, 9.

Dentru acelĭa cu care au arătat Chesarĭu înălțimea inimii sale și aceasta au fostu că orice i să apăra lui în senat, atuncea mai multu vesăl fiind, dzicea cum în Rîm nemică mai de cinste și mai de laudă nu are, decît orice cu nevoință ari cére, părinții sfatului s-ari arăta a nu priimi ce cerea mai îndă⟨ră⟩ptnici; căci întru agonisirĭa acelui lucru cerșut de dînsul, tărie, iară a sfatului, întru a sta împotrivă a nu-i da, slăbicĭune să socotește.

39. Cu grije ĭaste celui fără arme a sta împotriva celui cu arme. ⟨Aurelius Victor, *De Caesaribus*, 25.⟩

Mai fără grijă mi s-ar părea mie, care

40. Ce au dat Dumnedzău celor mulță-

ție aș vrea să ți să pac că cu bunătatea dumnedzăilor să agonisește bunăvoința, iară cu jalobele pre dînșii mai multu mînie Ce să fii cu inima mai bună și mai păcĭuită, cînd ești mai multu supărat de lipsă să suferi a le urni la dumnedzăi și la oameni cu măsură driaptă să măsuri și cu driaptă lance să cumpănești acéste ce ț-au dat ție multe, céle puține ce nu ț-au dat.

O, nemulțămitorii (de noi), împotriva dumnedzăilor, împotriva oamenilor uitători, care céle luate cu uitare le micșurăm, céle nepriimite cu jalobe le pricinăm! De 50 de ani mi să pare că ești, Piramoane, întru care a lua daruri de pururea te-ai zăbăvit, pentru care nice o dzi săvai, nu ți-am văzut a faci cu slujbele mulțămită dumnedzăilor Ce lucru, dar, mai surd decît de optu dzile de norocul cel împrotivnic să te jăluești, cărue în toți anii au fostu nemulțămitorĭu pentru céle luate faceri de bine?

Ce scrii că te superi întîi de zavistiĭa orășenilor Adevăr, de durerea ta foarte mă doare și de mirarea ta mă mir, că a toatei măriri pricina ĭaste mulțimea necunoștinții și lipsa ispitii. Atîta ĭaste de ascuțită mintea oamenilor, atîta ĭaste viața muritorilor plecată spre desfătări, cît de răul apropiindu-să de-biĭa de visadză, iară de pururea în mînă să află liacul. Flămîndzind, mănîncă; răcind să încăldzéște; îngreuĭați de somn, dormu; ostenind, odihnescu; bolnăvind, să lecuescu; mîhnindu-să, îș fac mîngîĭari Așeadar viața aceasta întru acéstĭa să petréce; cînd unii fac turnuri, alții aruncă șanțuri; unii bășți scornescu, alții tocmăscu iazuri. Adecă nemică altă, lumea și carnea ne lucriadză, fără cît să ne dobîndiască pre noi. Și noi săvai o cirtă de vréme slobodă nu avem, în care nu ni-ar fi a cugeta de a ne apăraré.

Acéstĭa dar toate liacurile cărnii, neclătirile dragostelor sintu aflate între acéstĭa Deci cînd nu să numără zavistiĭa cĭa blăs-

mitori. celor nemulțămitori la Avgostin

41 Mai cu lesne oamenii céle bune, decît céle réle, simt (Titus) Liv(ius) Carte 30

42 Pururea oamenii, cu cît mai mare fericie de ar avia, cu atî la zavistii sînt mai mari Curt (ius) Carte 4.

43 Den fire la mai mulți mai multu frica poate celor răi, decît nădéjdia celor buni Fab(ius) Quintilianus) 3 cap 10

44 Otrava zavistiei cumplită, nice o dzi nu poate împăca Clav (dian) 4 (*De raptu Proserpinae*.3)

45 Nice o fericie așea blîndă ni-i carte s-ar putia feri de din. ții zavistnicului Clav

tămată, ce vom face, te întreb? O, nenorocitile avuții, carele toți le urăscu! și așea împotriva zavistiei nice o apăraré nu ïaste, de care s-ar apăra fieștecine fără de grije pre sine, nice o cale unde s-ari ascunde, nice un vîrvu unde s-ari sui, nice uni munți unde s-ari ținea, nice o pădure unde ș-ar cerca odihnă, nice o corabie cu care s-ar luneca, nice un cal cu carele ar fugi, nice un ban cu care s-ari răscumpăra. Zavistiïa ïaste șearpe așea de vininat, cît nice unul dentru muritorii n-au fostu, nice va fi, pe carile nu l-ar mușca cu dinții săi, cu unghile nu l-ari zgîríe, cu picioarele nu l-ari călca, cu venin nu l-ar otrăvi. Mărturisescu cu dumnedzăii cei nemuritori, că cu cît cineva ïaste de noroc mai grămădit, cu averi mai multe, cu atîta mai cu vătămare de dinții aceștii cïume să vatămă. Așea, ca să dzic de iznoav(ă) aceastaș și mai ades ïaste de zavistnică zavistiïa, cît aciïa ce să duc departe de la dînsa, pre aciïa mai cu grele lovituri îi zdrobește. Și așea, adevărat, nice un loc de lene și de împuțicïune nu ïaste de urît cu zavistiïa acelora carii întru prea mari desfătări, fără grije petrec, pre ascunsu nu le trimite zvîrlituri.

Multe cărți am prăvălit, jidovești, grecești, lătinești, haldiești; așijdirea și cu prea mulți bărbați preaînvățați m-am sfătuit. Oare cu vreo socotială puteą-m-aș apăra de omul zavistnic, am întrebat? Ce să-mi credzi mie, mărturisitorïului de adevăr, cetind, cercînd, iscodind, toate cîte am cetit, a să videa și a să afla s-au putut; iară împotriva cïumii zavistiei nice un liac n-am aflat, fără lepădarea fericiei și a norocului împotrivnic tovărășie.

O, nefericiți, dar, oamenii norociți! O, meserii carii sintu pușí întru locul luminat, de vréme cum nu pot scăpa de holbura mării, pînă nu să înghite de sorbirile mării, nice a scăpa de primejdie, pînă nu face scădere avuțiilor! Adecă cu acéïa boală ïaste

dian) = Valerius Maximus) 4 (7)

46 Omul rău de binele său să bucură zavistnicul să mun ciaște de binele streïn, cela ce ïubéște céle réle, uréște ciale bune Amvros(ie) 2 Sluj(be) 30

47 Măcar nenorocită, iară prea adevărată fără grije din céle réle Fab(ius) Quintilianus *Proemium* Libri 6)

48 Zavistiïa făr de nici o pricină împrotiva tuturor șie își priiaște Senec(a), Carle 7 (*De beneficiis* 27)

49 Mai volu să mi zavistuiască mie ne priiatenii decît eu priiatenilor miei Pla(u)t(us) *Truncul* (= *Truculentus*)

50 Niceodată mai fară grijă nu să ispitéște norocul, decît cînd nu are loc de strîmbătate Seneca 5, (*Controversiae* I)

51 De pururea noro-

a zăvistiei, cît, aduce moarte; ca acéĭa otravă, cît nice un liac fără de grijĭa vieții să nu să poată afla. Mie, dar, nu-m pare, oare mai bine ar fi ca să dzic mai adevărat, oare mai mic rău ĭaste cea de pre urmă nevoe părăsită de toată norocirĭa, au stăpînul cei de sus fericii, carele îngrozește de pururea răsipă. Întru lucrul așea de groznic nu-mi tălmăcescu îndestul, de vreme ce viața întru cel nevoĭaș pătimește în grijă, iară în cestu fericit véste nu-i fără grijă, ce cu primejdie.

culul de acmu ĭaste tovarăși zavistiĭa. Val ⟨= Velleius⟩, Carte I.

Aceĭaș îți voĭu spune ție, Piramoane, ce deprinde a dzice acela Țițero, preaînțăleptul, pre vrémĭa cînd să videa supus zavistiei a mulți în Rîm: nice eu pre voi așea buni, nice pre mine așea rău nu mă socotescu, ca să grăiți voi toate adevărate și eu de toate să mințu. Că am cunoscut că voi nu zavistuiți mie căci nu sintu ce sinteți voi, ce că voi, ce sintu eu, a fi nu puteți. Iară mai multu vor să-mi zavistuiască mie nepriĭatenii, decît priĭatenii să le fie milă de mine.

52. Cine uréşte lauda, rădică de la sine zavistiĭa. Ada⟨giu⟩.

Așea, spre voĭa celor norociți au grăit oratorul, necugetînd nemică de liacul celor nevoĭași. Iară să mă credzi, Piramoane, după ce-au vădzut Țițero cîmpii Farsaliei, ori fiece sfat în Rîm și liac (cu inimă poftită) ar fi priimit. Că Chesarĭul, măcar că norocurile lui și viața i-au dăruit, iară vredniciĭa și véstĭa nu i-au înturnat.

53. Zavistiĭa de pururĭea stă împotrivă nărociilor celor mari. Epih. ⟨= *Epiphanius*⟩, *Erismu* ⟨= *Contra octoginta haereses*⟩, 78.

Ce liac ț-au dat ție împotriva zavistiei nu aflu, de vreme ce vedzi toate pline de zavistie. Fii zavistiei sîntem, cu zavistie ne naștem, viețuim, murim. Și cu cît cineva mai (murind) avuții lasă, cu atîta mai mare zavistie îl urmadză pre dînsul.

54. Nime zavistuĭaște altuĭa bunătăți, cari să încredințadză alor sale bunătăți. Ți⟨ero, *Orationes Philippicae*, 10⟩.

Vechii acei preaînțălepți sfătuĭa pre cei avuți, ca să nu aibă pre lîngă sine pre cei săraci, iară spre săraci ca să nu trăiască pre lîngă cei bogați îi învăța. Și adevărat, preaînțăleptéște; că întru avuțiile bogatului sămînătura sa face zavistie săracului și

dentru a săracului lipsă şi den îndestularea bogatului să naşte întru norod netocmală. Pre dumnedzăii cei nemuritori, Piramoane, gĭur, măcar că cei răi ar vrea să gĭur mincĭunos, cîţi avuţi şi desfătaţi au născut lăcomie, atîţea răi şi armaşi va face zavistiĭa lăcomiei. Iară nice dănăoară nu ţi-aş sfătui ca pentru zavistie să te abaţi de la bunătate, carele ĭaste nepriĭaten a ei.

55. Zavistiĭa neatinsă, de mijloc ĭaste, să întinde la cel mai mari. ⟨Titus Livius, Liber 45⟩

Omirul pe vremĭa sa doi greci dzice să fie vieţuit întru despărţite niamuri: unul pentru faptele cele alese lucrate, preavestite, iară supus zavistiei, anume Ahileu, altul mare cu răutatĭa, căruĭa nime nice dănăoară nu i-au zavistuit, anume Thersit. Iară eu aş mai vrea să fiu Ahileu, supus zavistiei, decît Thersit, depărtat de dînsa. Iară că ştii pre romani cum nemică fără odihna în viaţă şi lauda după moarte că nu cearcă şi a fi nu poate, ca pre cela ce-l zavistuescu toţi şi cetate vestită să ţie şi viaţă să petriacă foarte păcĭuită şi acestĭa amîndoaă întru tine prietenii veştili de tine a celor de rău voitori nu foarte grijim.

56 Rar să zavistuĭaşte cine ştie a celor de a căror putére nu să tĭami. Vel ⟨leius⟩, Carte I

Căci scrii cum lugdunenii toţi trăescu bine şi să bucură, fără numai tu, unul, care fiind rău supărat şi bolnăveşti nevădzindu-i tu pre dînşii a 'să bucura de întristăcĭunĭa ta, feréşti-te să nu te arăţi cu mîhnicĭune la bucuriĭa lor. Că, poate fi ca, oarecînd, mîhnindu-se ei, tu iară să te bucuri şi aşea veţ face o cumpănă depotrivă. Nice o răutate mai mare întru omul pierdut, nice o greşală mai mare întru bărbatul bun nu poate fi, decît de folosurile a avea durére şi de nefolosurile streine a să bucura. Şi măcar că toţ ne vătămăm cu zavistiĭa, iară cu multu mai multu noaă priĭatenul zavistnic, decît nepriĭatenul ne strică. Că despre vrăjmaş pot să mă păzăscu şi el temîndu-să să depărtiadză; iară priĭatenul cu legătura prieteşugului mă amăgeşte pre mine şi eu, nemică de rău

57 Cel tăcut mai multe şi mai ascunsă neprieteşuguri sîntu de temut, decît cel sunat şi deşchis. Ţiţer⟨o⟩, 7, *Vel⟨ = In Verrem⟩*, 100.

58. Mai mare rău ĭaste războĭul cel din lăuntru, decît cel den afară Amvros⟨ie⟩, *Rum⟨ = Romani⟩* 9

neprepuind, fără grije rămîîu. Între nepriîatenii de cap nice unul nu-i mai vătămătorîu decît priîatenul carele dreptu încredințare zavistie îmi dă (adecă fericii méle zavistuîaște); și așea de ai pază întru a te feri de nepriîatenii streini, Piramoane, între cei de casă ai tăi să te prea străjuești îți aduc aminte.

59. Împotriva vrăjmașilor să pot pune împotrivă priiatenii, iară împotriva priiatenilor nice un agîutor nu îaste. Dio (Cassius), Carte 15.

Căci așea aș scrie, așea nemică nu-i, fără cît schimbările tale dentru inimă le dor, socotescu. Că vei fi înțăles de Brixa, nepoata ta, care fu ucisă de bărbatu-său cu hamgerîul. Mi-i jele de viața ce au pierdut și de nume ce au lăsat. Flavie Priscu, unchîu-tău de iznoavă stătu cercătorîu; pricea întru frate-său Formion și frăție o au aședzat sfatul. Să te bucuri de împăcarea lor. Carte caré i s-au dat titîuluș *Mîngîîarea mișeilor* o am isprăvit și întru Capitolium o am pus. Acmu o prefac pe grecie; pentru aceîa nu ți-o am trimis. O sabie îț trimiț de mare preț și un brîu oștescu foarte frumos. Favstina ție sănătate trimite și femei⟨i⟩ tale doaă roabe trimite dar.

60. De unde cerem apărare, primejdiîa vine. Curt⟨ius⟩, Carte 6.

Dumnedzăii să fie mie paznici și pre tine să te mîngîe întru nevoile tale. Fii sănătos. Marco nărocosul, lui Piramon celui prea mîhnit.

Trebue domnilor și oamenilor mari a lua aminte că îaste mișea firea omeniască; cu cîte gîuruință sintu dăruite dobitoacele, careli oamenii fiind cu minte nu le au. Cap 25

Mida craîul Frighii, preavechîul, așea întru viața lui prea rău, cît și întru otcîrmuire prea cumplit, nefiind îndestulat cu tiranie asupra supușilor săi, pre mare ca un tîlharîu și pre uscat ca un jacaș apuca averile streine. Și așea, vestindu-să în toate țărîle răsăritului, nu să temu oarecarele

1. Ura, zavistiîa, frica, nascu viclêșug. Dio (Cassius), Carte 59.

din casa lui, thevan, a-i dzici: Așea să știi, Mido, craïule, că tuturor țărîlor tale și a asiïanilor tuturor, groznic ⟨ești⟩, nu pentru mărirea puterii ce pentru vicleșugurile și răutățile care le faci. Cum cei streini, așea supușii tăi, s-au apucat toți cu chizășie ca nice dănăoar⟨ă⟩ în viața ta să nu rîdză, nice la moartea ta să nu plîngă.

2. A tiranilor blăstămată și scurtă îaste putérìa. Sen⟨eca⟩, *De mi⟨lă⟩*, 11.

Scrie Plutarh întru a *Politici* cum Mida, născîndu-să, furnicile în fașea lui i-au adus grăunță de grîu de li-au pus în gura lui. Și, vrînd mamea lui să le scoață din gură-i, pruncul strîngea cu budzele și n-au lăsat să-i ia grăunțile de grîu din gura lui. Și așea, spăriindu-să de lucru nou ca acela, a pruncului, toți au întrebat de vrăji ce ar fi acestu lucru. Și acestu răspunsu luară, cum pruncul acesta închipuiaște că va avea și avére multă și lăcomie mare. Că acesta închipuiaște cum furnicile împlînd gura de grăunță, iar el măcar un grăunțu să-i ia din gură n-au priimit. Și, adevărat, prorocie au fostu. Că Mida și prea bogat și prea lacom au fostu și nemărui, nemică, n-au dat, fără cît apuca cu sila sau cu vicleșug îl amăgiia.

3. Cine créde visălor și vrăjilor, nice dănăoară nu va fi fără grije. ' Sarizberiensis Policraticus, 5. 1.

4. Mai cu mare muncă să moștinéște banul, decît să cearcă. Senec⟨a⟩. *Epis⟨tola⟩* 115.

Era pre acéia vreme în școala grecească Silen filosoful, om și cu învățătura ales și cu viața. Și, precum era Mida vestit cu avérea, așea Silen cu ură spre avere. Acesta Silen, îmblînd prin hotarăle Frighii, prinsu-l-au tîlharii carii merse'se să prade acia țară și, ducîndu-l la Mida, i-au dzis Mida: tu filosof ești, eu craïu sintu și acmu robul mieu ești și eu stăpînul tău. Deci voïu să-mi arăți ce preț îmi vei arăta pentru slobodzăniïa ta; că să știi că nice o ocară nu-mi ïaste căci nu trăïaște în țara mea vréun filosof; că voi, filosofii, neputînd dobîndi avuțiile lumii aceștiïa, dziceți că de bună voe vă lepădați de dînsăle. Răspunsu-ï-au Silen: destul, dzice, să vede, împărate, precum mai multu știi a face tiranii, decît a socoti de filosof; că noi trupurile robite

5. Nu să pot céle împotrivă a să tovărăși. Vat ⟨= Boe'llus⟩, 2, *Mingiiare*, 6.

6. Nice dănăoară filosoful nu-i drag tiranului. Apul⟨ejus⟩, *Florind* ⟨= *Floridorum libri*⟩, 2.

7 Mai lesne-i a lăuda sărăcila, decît a o răbda. Senec⟨a⟩, 2, *Cop.* ⟨= *Controversiae*, I⟩

nu le băgăm în samă aflîndu-să voile slobode. Că ceri preț de la mine, foarte lucru surd faci, că, sau mă socotești de filosof sau ba. De nu sintu filosof, căci te temi întru stăpîniĭa ta a mă avea socotind mai curund că mă vei face tu pre mine tiran, decît eu pre tine filosof; iară de mă socotești de filosof, căci ceri bani de la mine, știindu-mă pre mine filosof, meșter poĭatic și cîntăreț, care pre aceĭa vreme cînd ai petrecut tu, strîngînd bani, eu am petrecut întru a cunoaște științile, argintu sau aur de la filosof cu care s-ari răscumpăra a cere, sau șagă de marghĭulie, sau silă de tirănie ĭaste. Că de cînd am luat camăta luminii viețuitoare nici un ban, nice dănăoară, întru mînule méle n-am luat, nice o poftă de dînsă în mintea mea n-au venit.

De vei să mă asculți, împărate Mido, și cuvintelor méle, precum să cade unui domnu a créde, de vei să credzi, eu ce ar fi lucrul cel mai mare și ce ar fi mai aproape de dînsul voĭu spune, care să poate da de dumnedzăi într-această viață, care ție așea de cuvioas⟨ă⟩ la ascultat, cum de folos în viața ta vor fi; că tu, pre mine, dentru nepriĭateni și eu pre tine dentru a tiranilor număr să te scoțu.

Audzind acestĭa Mida, fără voe i-au dat ertăcĭune, să le spue acéle doaă, care că le va asculta cu inimă bună gĭurînd și făgăduindu-s⟨e⟩; Silen, luînd slobodă putere a dzice ce ar vrea, au început a dzice în canon și a cînta așea:

A nu fi născut în locul cel dintîi ĭaste lucru de poftit și aceasta.
A nu videa lumina fănarĭului lui Apolin,
Ĭaste aproape de acesta lucru. Născîndu-te curund a trece peste lacul lui Stighis,
Și cu țărna singură a să acoperi trupul cel în deșărt,
Cu rîhna vieții nu să nemerește pruncul.
Și din toată partea de moarte a avea durere nu părăsește.

Care amîndoaă acestea filosoful cu atîta de tari şi întemeĭate socotele li-au dovedit, cît aprinsul filosofului cîntînd şi priinţa tiranului plîngînd, nime nu ari fi putut prăvi fără mirare. Şi aşea, părerea filosofului prea adîncă, foarte cu cale o au socotit împăratul. Că de vom lua sama cu nevoinţă de unde am fi, căci am fi, ce sintem şi ce vom fi, adecă că din pămîntu sintem, că pămînt şi pentru pămîntu şi încă în pămîntu ne vom întoarce, nice cu gemutul, nice dănăoară, nu ne vom osteni, nice cu plînsul nu ne vom împlĭa.

8. Nemică în lume nu să vede mai mişăl, de ⟨cît⟩ omu ⟨l⟩. Romsad ⟨= Ronsard⟩, 8, 235.

Între acelĭa care între fiii deşărtării celui tînăr mai deşĭarte nu cea de pe urmă ĭaste; şi aceasta care pun nevoinţă întru cunoştinţa osăbirilor stelilor, cursurilor planitelor şi a crîngurilor (cereşti) clătire şi de unde ar pricepe folosurile cele mai multe să apără cum n-ari socoti. Şi aşea, dintru aceasta căci pune omul întru socotială nevoinţă, de cele streine uitare să face alor sale. De am potrivi stricăciunĭa din care sintem furmuiţi, necurăţeniĭa din care sintem născuţi, supărările fără număr cu care ne naştem, ostenială nehotărîtă cu care creştim, durerile nenumărate cu care vieţuim şi ce-i mai mare capul acestora, grije mare cu ce ne va fi a muri ar fi. Aşea să mă ĭubască dumnedzăii cît o mie de pricini întru aceste tînguiri am pofti moarte şi una numai pentru delungarea vieţii am afla.

9. Pre sine singur, cine cunoaşte şie, dascal şi stăpîn ĭaste; şi măcar că n-ar avĭa stăpînie, iară lucrul singur stăpîn ĭaste. Romsad, 9, 21.

Măcar să zăbăvască mulţi ani fiii deşărtării în şcoală şi acolo să înveţe ritorica, să să înfrîngă întru filosofie, pre Plato să-l cinstiască, pre Aristotel să-l asculte, pre Omirul să-l înveţe, să deprindză pre Ţiţero, să răstoarne cu cetitul pre Ptolomeĭu, să să zăbăvască cu Xenofontu, să asculte pre Tit Livie, să nu uite pre Ghelie, să cunoască pre Ovidie, iară eu dzic şi mărturisăscu că acela au învăţat multe carele au învăţat a să cunoaşte pre sine singur. Dzice Eshines — şi adevăr, cu cale — că nu cĭa

10. Acĭa cugetare ĭaste, a vieţui bine şi a muri bine. Laert ⟨ius⟩, Carte 3.

mai mică, ce cĭa mai mare parte de filosofie ĭaste de va cunoaşte omul spre ce s-au născut, de ar lua aminte cineva mai de amănuntul ce lucru ar fi omul, prea multe întru sine singur ar afla, cu care s-ari îndemna spre plecare, decît cu care s-ari aţiţa spre mîndrie.

La socotiala de despărţim deosăbit cele ce ne plac şi întru socotială de urmăm mintea ce-ar fi întru om nu vădzu. O, mişeaoa şi frageda firĭa omeniască, care socotindu-să ĭa singură, cu alta potrivită fiind, nu poate nemică; că multe vede omul întru vieţuitorile hiară, care li-ar zavistui lor şi cu multu mai multe în om văd hiarăle, de care li-ar fi milă! Că luînd frumuseţea sufletului înţălegătorĭu şi nădejdea vieţii cei vecinice, de s-ari potrivi robiĭa oamenilor cu volniciĭa hearălor, cu cale am putea dzice că hearăle vieţuescu cu viaţă de plăcut, iară aceĭa cu care vieţuescu oamenii nemică altă fără moarte că ĭaste, îndelungată.

De vom vrea orice mai cu nevoinţă să socotim din dzua naşterii omului şi a hearălor, pînă în dzua morţii amînduror, cu cît mai multe lucruri vor întrece dobitoacele pre oameni. Am dzice că firea spre hearǎ ca o maică, iară spre noi ca o maştihă nediriaplă că ĭaste,, cu cale am putea dzice. **Şi aşea**, cu sirguială să putem să cercăm rădăcina şi cum de bini sintu îndzăstrate dobitoacele şi rău îndzăstraţi lăsaţi mişeii oameni să va videa.

Cartea lui Marco Avrilie cătră Domichian, orăşanul Capuii, de primejdii nenorocite a celor ce să află în lumea aceasta fără grije petrecători. Cap 26

Marco, împăratul Romei, Chilimontianul lui Domisie, capuanului, sănătate şi mîngîĭare de la dumnedzăii cei mîngîitori!

De groaza răcelii de iarnă s-au aţiţat

1. Cuvioase rugăminte ĭaste care aduce slujbe. Sem(= Symmachus), 2, 54.

aicea vînturi mari, carele prea mare vărsare au făcut, den care multe s-au izvorît umedzele care fac feliŭ de boale, den care şi heragra ĭaste a mea şi podagra. Eshin deprinsése a dzice că volniciĭa inimii şi sănătatea trupului nice cu un preţ a să socoti, nice a să cumpăra nu să poate. Că cine nu are volnicie, te întreb, ce poate? Cine nu are sănătate, ce triabă face?

Trei lucruri, dzice Plato în cărţile sale *De republica:* întîi, acel ce nu ĭaste datoriu nemăruĭa cum nu să poate jeli de sărăcie; că de sintu datorĭu cu bani altuĭa, acela, nu eu, ĭaste stăpîn mie. Al doilea lucru, acela care nefiind nice slugă, nice rob, nu face cu cale de s-ari putea numi pre sine nenorocit în vrun lucru; că nice într-un lucru mai cumplit norocul, decît luîndu-nise volniciĭa vieţii aceştiĭa. Al triilea şi mai pre urmă, că nice un bine dentre acéste vrĭamnice mai mare nu-i, nice o norocire mai deplin nu-i, decît visterĭul sănătăţii; căci carii sintu supăraţi de boale, măcar cît ar fi de avuţi, sintu neîndestulare şi dintru desfătările sale nice o desfătare nu are.

În veacul celor mai mari ai noştri, cînd să oteîrmuĭa frumos Roma, nu numai lucrurile ce rămînea den statul republicii să aşedzasă, ce şi care rădzima de sănătatea fieşte a căruĭa avea de grije, care ar fi păzitori intru paza trupurilor, întru stîrpirea răutăţilor, treji să afla. Pentru ce Patroclu şi Ĭunie Albu sfetnicii, vădzind mai mulţi de boale apucaţi, au făcut poroncă oraşului, în vremĭa verii să ţie aceastå poroncă: întîi, ca în luna lui iulie şi a lui avgust să nu să deşchidză crîşmele de curvării, pentru că singile celor tineri, cu faptele curviei, să strică. Aşijdirea, ca să nu să aducă în Rîm poame de la Solama, sau din Campaniĭa, că cei mai dezmierdaţi în Rîm pentru herbintială şi cei mai lipsiţi de sărăcie numai poame în vremĭa verii mînca; şi aşea, şi den afară şi în tîrgu,

2. Norocirii cia lungă, socotéşte hitriia mişelii. Fab⟨ius Quintilianus⟩. *Stri⟨gări⟩*, 9.

3. Nu ĭaste să să socotiască sănătatia, unde-i fără sănătate Tiţer ⟨o⟩, I. *Epest* ⟨= *Epistola*⟩ 7

4. Acel lucru trebue să păzeşti cu mare nevoinţă, care nu l-ai şti cînd va părăsi. Senec ⟨a⟩, *Scurt⟨imea⟩ vieţii*. 8.

5. Singile proaspăt, să hiarbă, nu trebue căldură ⟨Celestina, 97.⟩

6. Noaptea, ca pre noapte şi dzua, ca pre dzua, să o ţii, de ţi-i voia viaţă delungată. Ada⟨giu⟩.

toate casăle împlea de friguri. Aşijdirea, ca nime noaptea pre afară să nu îmble; că tinerii cei nebuni şi uşori de trîndăvie şi dragostele de noapte boale agonisăscu şi dureri îndelungate. Cătră acestea, ca nime vin de Crit sau de Hişpania, în Rîm, la iveală să nu aibă vîndzătorĭu; că la herbintială de vară, cîndu-i soarele mai aprinsu, în chipul otrăvii aducător de moarte celor tineri vinul ĭaste. Mai pre urmă gunoaele, putoarea, să le rădice şi să să curăţască uliţile şi din casă să să măture baligile; că dintru văzduhul stricat deprinde a să aţiţa în oameni cĭuma.

7. Urmarea vremii ciali de mainte plăcute le mută. Sem(machus), 3, 44.

Acestea toate, cînd era Roma şi avută şi norocoasă, să păziĭa întru oraş. Iară după ce să izvodi Catilina tiranul şi pre republică Silla şi Mariĭa o turburară, Chesarĭu şi Pompeĭu cu tiranii o asuprira, Octavie şi Marco Antonie o răsipiră şi Caligula şi Nero o defăimară, a puţini era grije de neaducirea vin den Hişpania şi de la Crit, sau de nevîndzare, fiind toţi mai cu pază a să feri de sabiĭa vrăjmaşului, decît de căldurile verii.

8. Cu mare socotială trebue a vini întru viaţă, care ĭaste supuse la multe primejdii. Apul(ejus), Carte 11.

Nu cu strîmbătate au dzis cei vechi că Roma ĭaste supusă boalelor, că, adevărat, aşea ĭaste. Care pentru aceĭa dzic de vreme săvai că aş ispiti a îmbla şi măcar că aş vrea a scrie, nu pocĭu. Cînd eram în Rîm, tînăr, nice capul suptu cerĭu nu mă durea, nice singile de vin nu să îmfla, nice de căldura verii nu mă osteniam, nice de răceala ernii nu mă vătămam, măcar desculţu să fiu îmblat. Iară acmu, după ce am îmbătrînit, nice căldura nu-i, care nu m-ari arde, nice răceala de care nu m-aş oţărî. Aprinsa şi nestîmpărata tinereţă aduce trup, trecut bătrîneţii. Măcar muritorii, după ce îmbătrînescu, de la o vreme, de ş-ari putĭa isprăvi de la dumnedzăi să să facă de iznoavă copii, adevărat, atuncĭa mai multu ar fi cu grije întru plecatele vicleşugurile lumii şi întru paza sănătăţii mai cu nevoinţă. Iară carii întru vîrsta tinereţi-

9. De sintu de gios céle ce le ĭubeşti, te vei pogorî şi mai gios; de sintu sus, carele ţi-s dragi, încă mai sus vei sosi. Leo, *La naştere voroav(ă)*, 6.

lor au fostu răi, acīa că bolescu la bătrîneţă nu mă mir. Că cei ce n-au ĭubit bunătatea, cît ar fi aceīa sănătate, puţin o au socotit.

Acestea li-am dzis pentru să înţălegi şi să credzi că sănătatea cea împotrivă nu m-au lăsat să poci fi la scris aşea de lungu precum sau tu ai vrea, sau eu aş pofti; din ce ar fi, deşi eu durerea ta să o tînguescu şi pre tine podagra mea să te doară.

10. Nu vor lipsi noaă lacrămile, mainte de pricinile durerii. Senec⟨a, *Consolatioad Polybium*⟩, 23.

Venit-au la mine în luna lui ghenar pîra de price ce s-au făcut între tine şi Patrichie, vecinul. Şi acéīa sfadă dentru acéīa să să fie clătit, cît şi bunele tale luate şi casa ta răsipită şi feciorii izgoniţi şi singur tu 10 ani din senat depărtat şi nepotul tău den orînduiala senatoriei lepădat şi tu în veci izgonit din Capua şi în pază la Mammertina dat; şi aşea, dintru acīa price, prea scurtă că aţ avea pricin⟨ă⟩ a vă tîngui în toată viaţa.

11. Nu trebue tîmplările fieştecăruie lucru a le vinui, ce sfatul. Seneca, ⟨*Controversiae*⟩, 20, 3.

Pentru vorbile tuturor carii vin de acolo şi carii scriu de acolo cărţi, mă fac ştiutorīu cu cîtă mîhnicīune supăr inima ta şi cu cîtă jéle petreci viaţa ta, cît nice gîndurile céle mai triste dintru inimă nu le lepedzi, nice mîngîerile priīatenilor nu le priimeşti; carele să nu socoteşti că le dzic de la mine, căci m-aş vătăma cu acel felīu de lucru. Că după multe schimbări care am cunoscut a norocului aşea de multu ştii ce ar fi mîhnicīunīa; că cela ce īaste adevărat mîhnit dzua suspină, noaptīa străjuīaşte, în tovărăşie a fi i-i cu supăr, întru singurime odihneşte, lumina ureşte, întunerecul ĭubeşte, pămîntul cu lacrămi stropéşte, cerīul cu suspinurile îl rumpe, de céle trecute doreşte, de céle viitoare nu cugetă, de singurime mîngîerile să întărîtă, de durerile adusă aminte să întăréşte, în scurtu, cel nevoīaş nice de un lucru nu īa mîngîīare şi spre sine însuşi (şie) fără omenie īaste.

12. De pururea mai nevrednică măsură a mişelilor Iaste nenorocirla cea mare. Fab⟨ius Quintilianus⟩, *Decla⟨mationes⟩*, 7.

13. Pre cei mişei mai multu nărocul îi împacă cu ale sale. Seneca, *Thiva⟨i⟩d⟨a⟩*, 2.

14. Mai arătoase Iaste c-au pierdut vredniciīa, decît că nu o au avut. Amvros⟨ie⟩, *Rum* ⟨= *Romani*⟩, 9.

15. Toată jeale iaste îndărăpînică. Sen⟨eca⟩, *Hil* ⟨= *Consolatio ad Helviam*⟩, 1.

De vieţueşti ştiei, Domichie, că ai lămurit cu vorbele inima cea nevoīaşă, mi să pare, nu pentru altă pricină, mă crede, că s-au

16. Cu ranile s-au deprinsu oştianul a avea

făcut, fără cît căci eu, carele vrînd așĭa voile dumnedzăilor, ispita tuturor acestora li-am avut, așea de deșchis a le scrie pe cale am urmat. Că spre lipsăle inimii și durerile trupului, ce să atinge, multă despărțire ĭaste între acela care au cetit și între cela carele au ispitit. De simți tu, acolo, de-a tocma, precum aicea sîmtu, lucrul întracesta chip ĭaste, ca cu cale și ție și priĭatenilor durere să fie, cînd pentru așea de ușoară pricină și ție și aproapelor tăi că ai tras răsipă cugeți. Iară să mărturisăscu adevărul, de răsîpa foarte am durére, iară cu multu mai mare durére am cînd te vădzu pre tine întru așea mică apșoară înecat. Oamenilor blagorodnici și mari cu inima li să cade a priimi de-a tocma vredniciei sale pe neprieteni. Adecă cînd bărbatul blagorod au aședzat să sloboadză întru zaru și viața și norocurile, trebuie să facă aceasta întru isprava a mari clipéle; că mai grozav lucru ĭaste de va birui pe un plugarĭu, decît de să va birui de un călăreț.

fricä. Propert⟨ius⟩, 1, 21.

17. Sudalma, plecăcĭunea mai lesne o înțălége, iară vredniciia mai cu greu. Fab⟨ius Quintilianus⟩, *Decla⟨mationes⟩*, 9.

18. Durére mai grea faci rușinarĭa. Sene-c⟨a⟩, *De moarte a Laudi* ⟨= *De morte Claudii*⟩

Ah, cîtu-i de schimbat norocul, cît de mare primejdiĭa întru mici clipele! De multe ori să tîmplă, întru aceasta ce am a dzice, pre mine însumi mă pedepsăscu, pre tine te părăsăscu, de dumnedzăi mă jăluescu, pre cei morți ii soroceseu, pre vii îi chem, ca să vadză pre noi cînd avăm denaintea noastră cele rele și nu le cunoaștem, cînd le apipăim cu mînule că nu le simțim, cînd le călcăm cu picioarele că nu le videm, cînd întră în urechi că nu le audzim, cînd sună glasul, ni încoace, ni încolo, că nu înțălegem, cînd ni să dzice în toate dzilele că nu crédem, în scurt, atuncĭa cu grije înțălegem, cînd boala nice un liac nu are.

19. Pentru să fii pururea fără grije, nice dănăoară nu fii fără grije. Mar⟨ulus Evangelistarii autor⟩, 4, 7.

20. De multe ori Dumnedzău, vrînd să mute norocul, strică sfaturili. Velle⟨ius⟩, 2.

Să nu lasă pre sine oamenii negrijii, întru lucrurile ușoare, necugetînd a fi nemică grije; că, precum mărturisește ispita, de vîntu cît de puțin, oricît de mici poame să scutură; scînteĭa mică aprinde casa; corabiĭa lovindu-s⟨e⟩ de stîncă mică să ră-

21. Nice un lucru nu-i așea de ușor, care clipala nu l-ar face lucru mare. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 25.

șipește; de pietricea mică piciorul să poticnește; cu undiță mică pește mare să prinde; de rană mică omul mare moare. Den ce să dă a înțălege că atîta de fragedă iaste viața noastră, atîta de pripă norocul, cît din ce parte nu era nice un prepus, de acolo vine toată grija și primejdiia.

22. Atîta de multe primeniale, sau frăgedzii murilorilor, sau clătire norocului face. Pli⟨nius⟩, 4, *Epist⟨ola⟩*, 24.

Cuvintele Senecăi cătră Helvia, îmma mîa, izgonindu-să din Rîm, acestîa sintu (cap. 5): tu, dar, Helvia, îmma mîa ești; eu, feciorul tău sîntu; tu babă, eu încă nu bătrîn; iară nice dănăoar⟨ă⟩ eu norocul n-am credzut, măcar de s-ar părea că lucriadză pace (sau tocmele). Toate acelîa ce cătră mine arunca așea de dezmierdat (banii, cinstele, lauda) într-acela loc li-am pus, cît în tot ciasul nopții, pentru să nu mă lasă fără somn, să le poată lua acelîa; și așea, din sicrîu, nu de la pieptul mieu, li-au luat acelîa. Și acestea cuvinte adevărate și cu cale sintu acelui bărbat ales.

23. Grijea, decît fără griji și lipsa, decît fericiia, mai bună iaste. ⟨Grigorie de⟩ Naz⟨ianz⟩, *Epis⟨tola⟩*, 50.

Stăpînul mieu Andrian, împăratul, purta inel în deget, carele dzic să fie fostu a lui Drus Ghermanic, în carele era pecétîa într-acesta chip (tot Seneca acolo spune) așea: acelora iaste greu norocul, cărora iaste grabnic. Adecă, lesne poate acela norocul rădica, care de pururea aștiaptă.

24. Céle de grabă să răsipăscu și céle obicluite să eftinescu. Viget⟨ius⟩, 3, cată cel pe urmă ⟨= capitulum ultimum⟩.

Mă învățu de la ispită povoața lucrurilor, rana ascunsă și nidestupată, bărbiîarîului foarte cu gjije să pare; întru holburile mării, nu întru apele cele late a ei, are grije corăbiîarîul; de vicleșugurile céle ascunsă mai cu nevoință, decît de cele aîavea, să păzește războinicul cel bun. Așea și omul înțăleptu să cade să să păzească nu de cei streini, ce de cei de casă; ni de vrăjmaș, ce de priîaten; nu de războîu groznic, ce de pacea scornită; nu de scăderîa ivită, ce de grija cîa ascunsă.

25. Prea cu înțălepciune cugetă cine pe vremile fericile de tîmplări împotrivă să tem. Țiţero, *Hireum* ⟨ = *Ad Herrenium*⟩, 4.

26. Mai multă grijă întru vicleșugul ascunsu, decît întru vrăjmașul videros să află. Liv⟨ = Leo⟩, Voroav⟨a⟩, 9, ⟨*De quadragesima*⟩.

Pre cîți am văzut pre carii n-au putut norocul a-i arunca întru valurile primejdiilor nenorocite și pre urmă, aflîndu-i fără grijă, i-au veclenit! Cine, dar, îș va făgădui

şie vreo odihnă? Cine va crede cîndva norocului său norocit, de vréme că din pricină aşea uşoară atîta de mare gîlceavă s-au aţiţat în Capua, atîta de mare casii tale şi ţie stîngere s-au făcut? De am cunoaşte bine norocul nu ni-am jelui de dînsul aşea. Că, să mărturisăscu adevărul, de vreme ce el are socótială cu toţi şi că ari pofti să îndestuledze pre toţi, săvai că pînă la cĭa de pre urmă pre toţi îi vicleneşte; toate cele bune ale sale, că radzimă de noi că li-ar arăta şi noi acelĭa, ca nişte dzestre de moşie, li-am luat; care ne li-au dat noaă a le petrece ca pre nişte vecinice le luăm; cele cu şagă date, cu tot deadinsul le apucăm. În scurtu, precum ĭaste norocul amăgeu şi pre noi de batgiocură ne are; cînd ne socotim că ni să dă de dînsul cele streine, ale noastre cele deosăbite le piĭardem.

Fiindu-mi, dar, mie prea cunoscut norocul, nice de valurile supărărilor lui, mă crede, nu mă voĭu teme, nice de fulgerul şi tunetul lui nu mă voĭu înfricoşa, nice săninului desfătărilor lui nu voĭu crede, nice cu mîngîerile lui céle prĭa dulci nu mă voĭu încréde, nice priĭateniĭa lui multu nu-i voĭu socoti, nice cu vrăjmaşii lui nu mă voĭu însoţi, nici desfătarea dentru acéle ce-mi dă mie, nice durére dentru acélĭa care îmi ĭa nu voĭu lua, nice căci îmi va spune adevărul nu voĭu socoti de lucru mare, nice căci îmi spune mincĭuni multu nu voĭu griji. În scurtu, nice voĭu rîde căci îmi va prii mie, nice căci mă va urî voiu plînge.

O taină acmu ţie, Domichie, iţi voĭu descoperi, osăbită, caré aş vrea să o ţii minte. Aşea ĭaste de cu îndoială viaţa noastră şi aşea de grabnic norocul, cît nice lovind pururea nu îngrozéşte, nice de pururea îngrozind nu lovéşte. Şi aşea, cela ce-ş trage către sine lauda de om înţăleptu şi întru toate lucrurile va să fie cu pază pregĭur sine, nice aşea de tot îngrijeat să nu îmble, cît

27. **Mai rău decît toată ciuma, vrăjmaşul de casă ĭaste Gvil (= Guillermus Brito), Carte 8.**

28. **Negrijea cĭa mai mari deprinde a avea scăderi mai mari. Veget(ius), 3, 22.**

29. **Nime mai de sirgu nu să apasă, decît acela ce nu să téme de nemică. Vel(leius), Carte 30.**

30. **Norocul, cînd îmblindzéşti, pentru să apuce vine. Mim(i Publiani).**

31. **Nice unui noroc, oricît de bun, să nu să criadză deplin. Sen(eca), *De scurt(imea) vieţii,* (17)**

32. **Oricare-i fericit cu roata învîrtitoare a norocului: pînă în sară poate fi cît de mai mişel. Ammian(us Marcellinus), Carte 26.**

33. **Cum nu trebue a să lepăda de toate,**

să să sparie simţind orice scădere, nice aşea fără grije să vieţuiască, cît să cugete că şi pre loc néted poate să să poticniască, sau să să împiiadece. Că norocul viclian ades îngroziaşti şi nu lovéşte, uneori loveşte şi nu îngrozeşte.

De vréme că şi cu anii te întrec pre tine şi a lucrurilor mai mare că am ispită, de ai însămnat dzisăle pînă acmu, cele ce voiu să le dzic, cu nevoinţă să le iai aminte. Adecă, că aceia parte a vieţii iaste mai cu primejdie, care negrijea o face prea fără grije. Vei să-ţ arăt acestia cu pildă? Ia aminte pre Iraclie Thevanul, carele de atîtea de multe primejdii pe uscat şi pe mare au scăpat, de mîna prietenii sale Dianirii fu ucis. Agamemnon, marele voevod a grecilor, în toată vremia războiului Troadei, dzece ani, n-au cădzut la primejdie, iară după aceia, în casa sa, noaptea fu omorît. Alexandru, acela nebiruitul, întru calea Asiii şi a Îndiii n-au perit, iară la Vavilon, întorcîndu-să, de sirgu, de puţină otravă au murit. Pompeiu cel Mare, cu vrăjmaşul bătîndu-să în războiu nu cădzu, iară pre urmă, de priiatenul său Ptolomeiu au perit. Iulie Chesariul, acel cu inima mare, în 52 de războae ce au avut, nu să putu birui, iar pre urmă, în curte, cu 23 de rane fu ucis. Hanibal, hatmanul cel preaputernic a Carthaghenii, 17 ani nu să putu de rîmléni birui, iară pre urmă el singur să omorî, pentru să nu cadză în mînule vrăjmaşilor. Asclipie, fratele marelui Pompeiu, nice o primejdie nu avu în 20 de ani ce-au îmblat, după obiceiul haraminilor pre mare prădînd, iară pre urmă, bînd apă din puţ, s-au înecat. Dzéce polcovnici prealeşi pre carii i-au avut în războiul Africăi, Sţipio, giucîndu-s⟨e⟩ pre pod, cădzură şi să înecară. Bibul acel preabun, purtîndu-să cu carul cel de biruinţă prin oraş, au cădzut o scîndură de pe o streaşină şi-i sparsă capul; şi aşea acia laudă, în deşărtu hotar vieţii lui cei bune au făcut. Ce voiu dzice de

aşia nu trebue a să téme de toate. Tacit Anal⟨e⟩, 2.

34. Intru céle fericite nime să nu să încreadză; în céle împotrivă nime să nu slăbească. Sen⟨eca⟩, 3, *De fire*, ⟨ = *Quaestiones naturales*, praefatio⟩

35. Mai curund vine primejdiia caré nu să bagă în samă. ⟨Mimi Publiani⟩.

36. Pre careti il trec primejdiile de multe ori, de la o vréme il află. Senec⟨a⟩, *Hirum* ⟨*Hercules furens*⟩, 2.

37. Nu aduce nice o lovitură norocirla cea nevătămată. Sen⟨eca⟩

38. Rămăşiţa boerie noastre, întrestările apucă. Plut ⟨ = Petrarca⟩, *De epis⟨tole⟩*, 4.

Luchiĭa, soru-mea, care avînd un ac la pieptu și avînd în brață copilașul și gĭucîndu-să copilașul și lovind cu mîna pre mumă-sa, în care parte înfingîndu-să acul, pre acolo i-au eșit și sufletul. Cnei Rufin, bărbat preaînvățat și rudenie mie, pieptănîndu-ș căruntețile, s-au rănit cu un dinte de pĭaptene în cap; iară erisipela boală (ce-i dzic focul iadului), de moarte făcîndu-i-să, în scurtă vréme i s-au sfîrșit dzilele, iară nu pomenirea și învățătura lui.

39. Nice acelora să nedejduim, care videm Apul⟨eius⟩, *Apo⟨logia⟩*, I.

40. Cu prepus ĭaste să socotiască trăgănarea eĭa multă a fiĭciilor. (Florus, 4, 2).

Ce ți să pare ție, Domichie? Adevăr, precum acéste puține lĭ-am numărat, așea cu dumnedzăii mă mărturisăscu, cei nemuritori, cu altele fără număr lĭ-aș putea aduce. Vai, cîtă de mare nevoe, după acĭa fericire! Ce ocară după atîta de mare laudă! Ce primejdie, după atîta de mare negrije! Ce nenorocire după atîta de mare norocire! Cîtă de mișĭa și întunecată noapte, după dzi așea de săninată! Gazdă rea, după atîta cale îndelungată! Ce socotială cumplită după atîta price îndărăptnică! Cîtă de nepriimită moarte, pentru acel început bun a vieții!

41. Bunurile sîntu începătura durerii noastre. Ovid⟨ius⟩, *Met⟨amorphoseon⟩*, 7

42. Bucuriile nu rămîn, ce zboară rătăcile. Martial, I, 72.

Eu de aș fi în locul acelora, ce aș pofti nu știu; iar aflîndu-mă în locul lor, mai multu viață cu ostenială și moarte cu cinste, decît moarte desfătată și viață cu cinste mi-aș alege.

43. Moarte cu cinste mai multu socotescu, decît viața cu ocară, Filo, *De tărie.*

Cine poftește a să numi cu nume de bărbat și să nu să numere între dobitoace și a pofti și a să nevoi cu mare nevoință ĭaste datorĭu ca să vieţuiască bine și, cu multu mai multu, ca să moară bine; că moartĭa cu îndoială face viață bună, iară moartea bună ĭaste apărari vieții cei bune.

La începutul cărții méle am pomenit de hiragra de care mă supăram. Aceasta de iznoav⟨ă⟩ dzic, că mai multe poftiĭam a scrie la tine și acélea cu mîna mea. Doi ani acmu de cînd fac războĭu întru sine, dragostea cu caré te ĭubăscu și dorirea caré o am. Rîhnéște inima mĭa a scrie la tine, iară dégetile a ținea condeĭul nu pot; a căruĭa

44. Celui ce vieţuiaște în nevoe, moartea grabnică de folos ĭaste. Av. ⟨ = *Araucanae historia Hispaniae*⟩, 2, 264.

45. Răcescu pornirile minților care nu-l

rău acesta ĭaste liacul, că, neputînd eu (spre mîngîĭarea ta) ce voĭu ca al tău, tu să vei, ce poci eu, ca al mieu. Fără acéstĭa nemică nu-i ce aş mai adaoge, fără aceasta ce mi s-au făcut şt⟨i⟩re mie; că faci casă în Rodos şi aşea 4.000 de arginţi îţi trimiţ pentru agîutorĭul tău.

tălmăcescu tainele mădulărilor. ⟨Fabius Quintilianus⟩, *Strig⟨ări⟩*, 1

Închină-ţi-să Favstina, carea pentru boala mĭa nu să are bine şi-ţ trimite o ocă de balsam de a Palistinii, cu carele de-ţ vei unge faţa, nice un sămnu de lovitură nu va rămînea. Într-altele pre dumnedzăii nemuritori rog ca ce⟨le⟩ ce-ţ poftescu şi ce-mi pofteşti, amînduror să ne dea. Săvai cu mîna streină scriu la tine, iară din tot pieptul te ĭubăscu. Fii sănătos!

46. Nemică aşea nu învoeşadză inima, decît prieteşu⟨gu⟩l priitoriu. Sen⟨eca, *De tranquillitate animi*⟩, 81.

47. Mai bine la cei buni, decît la cei răi, să aşadză de binefacirĭa. Ţiţero, *Sluj⟨be⟩*, 2.

Cartea lui Marco Avrilie cătră Miercurie, arătînd ce ar fi norocul aceştii lumi şi adétĭurile şi că de la dumnedzău ĭaste norocul şi arată şi lăcomiĭa. Cap 27

Trimisul mieu mi-au dat ştire precum eşti de tot dat mîhnirii, noaptea că strigi pre dumnedzăi, că te jăluieşti pre vecini, că-i deştepţi şi, decît toate, cu pîră asupra norocului rău căci te cinsteşti pre tine aşea Mă doare pre mine întristarea ta. Că mîhnicĭunea singuriii priĭatenă, tovărăşiei nepriĭatenă, ĭubitoare de întunérec, de voroavă fugătoare şi deznedejduirii moştinitoare ĭaste. Doare-mă de strigarea ta cĭa de noapte, că ĭaste semnu de nebunie, semnu de răbdare puţină, însămnare lipsa înţălepcĭunii, de nebunie aĭave ispita. Că în care ceas lumĭa toată să acopere cu întunérecul, sîngură numai inima ta să deşchide despre vaete.

1. Nu trebue a cîrti întru céle protivnice, ce cu răbdare şi tare, orice s-ari intimpla, a suferi. Chiprian, *Vorouv⟨a⟩* 4.

2. Nu sintu datori celi uşoare, fără de folos, cu minte a le stinge. Senec⟨a⟩, *Epist⟨ola⟩* 9.

Doare-mă căci te priceşti cu dumnedzăii, dzicîndu-le a fi cumpliţi, carii orice pentru mîndriia de ţ-au luat ţie, pentru plecăcĭunĭa ţ-ar întoarce; că de cîte ori cu greşală mî niem pre dumnedzăi, de atîtea ori cu răbdare îi împăcăm. Au nu ştii, priĭatene Mercurie, că

3. A să supune voii cei rĭali, decît singură scădérea, mai tristu ĭaste. Val⟨erie⟩ cel Mare, Carte 5.

mai mare răbdare au dumnedzăii carii întru trecirea greşealilor noastre, decît oamenii carii întru răbdarĭa greşealilor sale? Că noi fără dreptate-i mîniem pre dînşii, iară de dînşii prea cu dreptate ne certăm.

Doare-mă căci cu strigările şi jalobele tale vătămare faci vecinilor tăi; că de pururea, cum ştii, vecinul, vecinului şi mai multu bogatului, săracul zavistuĭaşte. Şi aşea, trecînd durerea, bucurie şi desfătare întru toate că arăţi după tine, socotescu. Cît de ţ-au sleit ţie bogăţîĭa, zavistiĭa, să-ţi deştepte răbdarea, căială.

Îmi pare rău căci te jălueşti de noroc; că norocul fiind aşea de bine cunoscut a mulţi, nu rabdă a să defăima de unul şi norocul a-l îmblîndzi cu folos de-l apără a cugeta mai bini ĭaste. Că mulţi foarte întru arătarĭa nevoilor (şi durerilor) sale grijlivi întru a cerca liac de tot leneşi vei afla.

O, neînvăţate Mercurie, carele fiind aşea nesstrăstuitorĭu şi (uitit) de-ntreg acmu faci price cu norocul! Pre noroc, cu carile toţi aşedzămîntu fac, ca la războĭu a-l chema îndrăzneşti? Noi arcile le descordăm, iară tu săgeţi slobodzi. Încă nu ştii ce ar fi războĭul şi vei să ĭai izbîndă Nime fără vicleşug nu s-au aprinsu şi tu fără grije a îmbla vei? Ce să dzic mai încolo, de vreme ce te vădzu tîmpinîndu-te cu norocul? Au nu ştii că acesta ĭaste carile zidĭurile céle înalte le răsipéşte şi păreţii cădzuţi îi apără, pustiile céle neîmblate le îmblă şi noroadele céle multe le pustiĭaşte, carele den nepriĭateni priĭateni şi din priĭateni nepriĭateni faci, carele pre cel biruitorĭu îl biruĭaşte, carele den vădzători încredinţaţi, de-ncredinţaţi prepuitori îi face? Pre urmă aşea să ştii că norocul acela ĭaste, carele stăpîniili sus şi gios le poartă, oştile răsipeşte, împăraţii liapădă-i, pre tirani înalţă-i, celor morţi le dă viaţă, pre cei vii îi îngroapă.

Nu ţii minte sămvolul carele al doile împăratul sparthilor l-au fostu pus deasupra

4. Inima vătămată cu strigarea să rihnĭaşte. Cassiod⟨orius⟩, 2, 21

5. Acela de tot ĭaste mişel, care nevoĭa sa nu poate ascunde Chi-chil-Ghel ⟨ = Caecilius-Gellius⟩ 2, 23.

6. Prea răsturnătoare laudă ĭaste a să videa prea nenorocit. Sen⟨eca⟩, Carte ⟨ = *Consolatio ad Marciam*⟩, 8.

7. A nebunului ĭaste, pre sine îş face şie noroc rău. Cunom ⟨ = Columella⟩, 1, 2.

8. Nenorocirea dormind, nime să nu o deştépte. Ada⟨giu⟩

9. Preaînţăleptu⟨l⟩ întru lucrurile fericite nu să înalţă, nice întru céle împrotivnice nu să mîhnĭaşte. Apul⟨eius⟩, *De filosofi*.

10. Lucrurili omeneşti nice cu o orînduială le chiverniseşte norocul. Seneca, ⟨*Hippolytus*⟩, 3.

11. Cine ĭaste preaînţăleptu şi răbdătorĭu şi tare, de sine, nu de noroc, să jăluĭaşte. ⟨Guicciardinus⟩, 38.

12. Orice s-au dat de noroc, ca de sirgu că să va duci ve la noi,

porții cu aceste cuvinte: aceasta casă iaste unde omul face ce poate, norocul ce va? Cuvinte adevărat alese și dentru aliasă minte eșite. Și de am vreo credință, trebue de toți cei înțălepți cu nevoință să să însămnedze, care-i nu deasupra porților, ce întru inimile sale să le scrie. Mai bine acela, decît tu, au fostu cunoscut norocul, carele pre sine supus, nu stăpîn ales, să face; și de cîte ori ceva, ca și tine pierdĭa, nu al său că i s-ar lua, ce c-au zălojit socotiĭa. Nemică nu-i ce ar arăta oamenilor viața amară, decît ce scornescu cu inima bunurile céle netrainice, carele pînă la vrémea însămnată le zălojește la dînșii norocul, că li-ar fi a le ținea și a le moșteni peste tòată viața. Ori den sdobodzirea dumnedzailor, ori din clipala ursitelor noaă vătămătoare că s-ari tîmpla de cu cît neștini ĭaste mai cinstit și mai avut într-această viață, cu atîta pre acela mai grele lovituri a norocului că rabdă îl vădzu, cît să îndrăznim a grăi adevărul; că singur acela numai de asuprélele norocului ĭaste fără grijă, carele întru cetatea mormîntului lăcuĭaște.

să moștinim. Seneca, ⟨*Consolatio ad*⟩ *Mar* ⟨*ciam*⟩, 10.

13. Că ci nedejduĭaște ceslor de acmu, neștiind céle viitoare? Plin⟨ius⟩ 9, 13.

14. Avuțiile fără măsură, ca céle strîmbe cîrme, mai lesne să afundă decît cîrmuescu. ⟨Apuleius⟩, *Apolo⟨gia,⟩* I.

Spusu-mi-au omul tău, că la viitoarea vară, la Rîm a veni ai avut gînd; iară acmu, de iarnă, la Alexandriĭa că vei să mergi. O, nenorocitule, Miercurie, spune-mi mie, te rog, cînd ț-ai pierdut toată simțirea, că cînd îți părăsăști viața ta, de întreg lăcomiĭa te începe? Doaă orașe ai aflat pentru neguțitoriĭa a face preavestite, adecă Rîmul, omorîtoriul de cei aleși întru bunătate și Alexandriĭa, capul răutăților, pre care numai de le ai în dragoste ascultă, te rog, care negoț s-a vinde acolo? În Rîm îți vei îngreuĭa trupul de răutăți, în Alexandriĭa îț vei împlĭa inima de grije. De vei cumpăra ceva care să află acolo, sau de vei vinde de acelĭa care le vei duce acolo, adevărat, mai multă foame vei lua de acelea ce vei lăsa, decît inima de acolo ce vei aduce îndestulată.

15. Nice cu une daruri nu să împlu norocurile, a cărora rîhnire nu o hotăréște socotiala. *Panig⟨iri-cul⟩ lui Constan* ⟨*tin*⟩, 14.

16. Toate céle bune, primejdiilor și mutărilor sintu pusă. *Ara⟨u⟩c⟨anae historia Hispaniae⟩*, 300.

17 Face ispita păzitori. Man⟨tuanus⟩

Nu ții minte că acmu și iarna ïaste și trebue a tréce marea, în caré, de nu mă vor amăgi corăbiïarii, ori fieștecare mai fără de grijă răutatea acei prea mari furtună știoa că ïaste? De vei dzice că corăbiile tale vor merge deșearte, cu acéïa vor merge mai fără de grijă, răspundzî că să va tîmpla de mai multu îngreuïate de lăcomie să vor lăsa de tine, decît încărcate de urșinic că să vor întoarce. Cît de norocită schimbare ar fi de s-ari schimba cu urșinicul Alexandriei, lăcomiïa Italiei; care de s-ar face cu urșinicul de ⟨a⟩biïa o corabie s-ari orîndui, iară cu lăcomiïa noastră cîte corăbii întregi că s-ari putïa încărca, aș gïura! Mare ïaste rahna pre carïa nice rușinea oamenilor nu o oprește, nice frica morții nu o apucă; care pentru tine dzic, carele îndrăznind pre această vreme a merge cu vasă, sau că ești îndestulat întru lăcomie, sau că n-ai înțălepciune.

18. Céle adevărate a le lăsa, pentru céle cu îndoială, nu-i fără gijă. Marha ⟨ = Bernhardus⟩, 4.

19. De norocul spîndzurat de fune nu am grije. Domin⟨icus⟩, 307

Pentru tine să-mi fac mie îndestul și să te apăr pre tine întrebătorilor, de tine ce aș răspunde nu știu, fără cît că dumnedzăilor neștiut și mării știut. Și așea, neodihnita inima ta, cu neodihnă te aude, inimă vîrtoasă, cu vîrtoasă stînci și așea vîntu, vîntului, te știu că ești.

20. Lăcomiia toate rélele le poate face. Amvros⟨ius⟩, 1, *Timoth⟨ei⟩*, 5.

Spune-mi, mie, ce să cerci ⟨să⟩ mergi pre această vreme, casa ta odihnită lăsind și la Alexandria mergînd? Au în sînul Arpinului te duci, unde corăbiïarii au aruncat plunbul tău? Iarăș și iarăș, Mercurie, ce vei să lucredzi, caută ca, cugetînd, să nu să rumpă peștilor plumbul cel vîrtos; carnea cea moale să nu o laș lor de mîncat; că pre mulți în Rîm am vădzut, carii, pentru să cerce orice au pierdut, toate celelalte rămasă au pierdut.

Măcar, Mercurie, acestu cuvîntu să-l pui întru simțirile cele den lontru, den care să înțălegi ce aț cerca lacomii întru această viață: ție grije, vecinilor zavistie, strămurare streinilor, furilor deșteptare, trupului tău pri-

21. Ce vine degrabă, fără nădejde, mai cuvios să priimïaște. Sariz⟨beriensis Policraticus⟩, 40.

mejdie, scădere numelui, pierdzare vieții, ostenială priiatenilor și moștenitorilor blăstăm și sfădzi cumplite cerci fiilor.

Pentru înherbințiala frigurilor nemică mai încolo nu pociu adaoge. Și așea, pentru ruga dumnedzăilor, mă duc la Samonit; că de vom avea pre dumnedzăi vătămați, puțin folosescu boalelor noastre doftorii.

Închină-ți-să Favstina și scăderea ta de mare durere-i iaste. Și brățare scumpă fetii tale trimite. Eu iară ți trimițu, pecetluit cu poroncă, ca să-ț dea ție pentru plata plumbului corăbii tale, cu care ferești-te să nu mergi la Rod. Dumnedzăii te păzască!

22. Trebue priiatenilor a da daruri, nu a arunca. Sax⟨o Grammaticus⟩ Carte 5.

23. În darul dătătoriului, mai multu decît a luătoriului, să socoteşte măriria. Amvros⟨ius⟩, *Rum* ⟨= *Romani*⟩, 1

Cartea lui Marco Avrilie către Livania romana, la moartea bărbatu-său, spre mîngîiarea văduvelor alesă, foarte de triabă. Cap 28

Marco Chelemianțianul, împăratul romanilor, sfétnicul cel întîi, tribunul norodului, patriarhul cel mai mare, ⟨general⟩ împotriva dachilor fiind ales, doamnei foarte blagorodnice, Lavenii romanii, femeii oarecînd a lui Clavdin a celui preabun, sănătate și mîngîiare de la dumnedzăii mîngîitorii.

De cîte ori cugeți a cîte vrednică ești și cît aș fi datoriu bărbatului tău, nu mă îndoescu; cum n-ai avea în prepus și în supărare nebăgare de samă a mia, de vréme că la prea gréle certările tale (și prea amară gemuturi) tîrdzie vin ale méle ție mîngîeri. Iară cînd cuget inima ta de acmu, care nu o poți părăsi și că aș socoti cum ai ținea în minte voia mea cia cu poftă a-ț sluji ție de trecut, socotescu că va fi ințălepciunia ta, caré nu va lăsa a fi prepus de mine. Săvai că spre mîngîiare ciale de pre urmă arăt, iar să mă credzi că întru cele dintîi am avut durere de durerile tale. Și măcar că necunoștința bunătăților neîmblîndzite (ca să dzic așea), urma tuturor răutăților strămu-

1. În deșartu de tot sîntu mîngîierile céle tîrdzie. Tat⟨= Statius⟩, 2. Sem⟨ = *Silvarum libri*⟩, praefa⟨tio⟩, 2.

2. Încredințarea prieteșugului nu din scrisoare spîndzură. Se⟨mmachus⟩, 4, 28.

3. Lesne iaste a nu rîhni ce nu știi, a urî ce n-ai urît nice dănăoară. Tertul⟨lianus⟩. *Către fimei*.

rare ĭaste, iară cîte odată să tîmplă de ştiinţa cea prea multă şi turbură pre cei învăţaţi şi vatămă pre cei neînvăţaţi, precum mărturiseşte singură ispita: carii îş numără şie preaînţălepcĭune mare, întru griji prea gréle de multe ori cad.

4. Să înoĭaşte durérĭa cu aducirea aminte. Ovid⟨ius⟩, 3, din *Trist⟨ia⟩*, 6.

De parte litinilor mai de folos neştiinţa răutăţilor, decît a grecilor cu neştiinţa bunătăţilor au fostu. Aproape ĭaste pricina; că céle ce nu le ştim, acelea pentru să le agonisim nice ne căznim, nice de le piĭardem nu avem durére. Acéstea li-am dzis pentru aceasta, de vréme ce am cunoscut ce n-aş fi vrut să ştiu şi am audzit ce n-aş hi vrut să audzu. Adecă şi dzilele şi răsipile bărbatului tău, lui Clavdin, cum acmu au hotar, iară ale tale, care ai fostu a lui muĭare, acmu de întreg să încep.

5. Créştirĭa durerii ĭaste cînd ai durére a scrie. Amvros⟨ius⟩, la *Îngroparea lui Vale⟨n⟩tin⟨ian⟩*

De oarecînd acmu moartéa lui Clavdin, preabunului priĭatenului mieu, bărbatului tău, cunoscusăm, măcar că tăcĭam, nu aşea să mă ĭubască Mars, că n-aş fi vrut să-l plîngu pre dînsul ce, ca să nu adaog boala inimii tale. Prea cumplit mi să părĭa a fi mie acĭae care, atîta vreme netîmplarea, prea cu supărare era vestită a bărbatului prea poftită moarte, ca cînd l-aş fi cu mîna mea ucis. Că şi fără omenie şi făr⟨ă⟩ cali era de acela de la carele luasăm atîtea de binefaceri, a audzi véste atîta de tristă.

6. Durérea proaspătă a inimii fuge de mîngîĭare. Plin⟨ius⟩, 5, *Epis⟨tola⟩* 16.

Lege era la cei vechi carthagheni că, sau moartea feciorului părintelui, sau a părintelui feciorului, său muerii a bărbatului, sau bărbatului al muerii, sau ori a cui moarte era, de durere şi de plînsu să arăta cuiva, aceĭa taină avea din temniţă închidzindu-l, de cap îl pedepsiĭa. Că să părea carthaghenilor, care ar vesti cuiva au a fratelui, au rudenii sale, sau priĭatenului moarte, pre acela să cădea sau îndată a-l ucide, sau a muri, sau niceodată la viderĭa aceluĭa să nu iasă mai multu. De au fostu, dar, într-aceasta cu cale legea carthaghenilor, pentru să nu ĭau acea pediapsă, cu cale au fostu ca să nu aduc

7 Lucrurilor împotrivă rar credinţă ĭaste. Veget⟨ius⟩, 308.

8. Cu aducirea aminte să înoescu mîhnire amară. Ovid⟨ius⟩, *Mitam⟨orfoze⟩*, 14.

eu véste acei tîmplări triste. Că de cîte ori videm vreo arătare a vreunui lucru cuvios din privala lui de pururea să înoĭaşte certarĭa.

De moartea lui Clavdin, bărbatului tău, nice un ceas cu odihnă n-am petrecut; cînd adecă cuget cu ce tocmeală aşĭa de tristă şi amară véste va fi vinit la tine. Iar acmu, după ce vădzu că ai cunoscut tot lucrul, de doaă dureri mă supăr: că şi moartea lui şi singurimea mĭa şi mîhniciĭunĭa ta nemîngîĭată şi pagubă netămăduită, caré s-au adaos cu moartĭa lui, împărăţiei romanilor, durere îmi ĭaste mie. Că ai pierdut oroşan de bl⟨a⟩gorod, întru céle fericite, au socotială, întru céle împotrivă răbdătorĭu, întru nevoi inimos, întru trebe isteţu, întru sfaturi înţăleptu, spre priĭateni încredinţat, împotriva nepriĭatenilor herbinte (şi ascuţit), ĭubitorĭu republicii şi la viaţă întreg şi, ce-i de frunte, de care mă mir foarte, carele nice dánăoară cu viaţa lui pre nime n-au vătămat, nice dănăoară în viaţa lui cu limba pre nime n-au vătămat, nice au întărtat. Atîtea şi aşĭa de mari bunătăţi într-un om rar am vădzut adunate. Că grăim adevărul, de s-ari cerca mai chiar viaţa a mulţi, carii socotiala deosăbit de sine întru bunătatea au îmbrăcat mai multe adevărat de hulă, decît vrednicie de laudă s-ari afla.

Pierdzind, dară, tu bun bărbat şi eu priĭaten aşea de încredinţat, cu cale ĭaste tu să plîngi de pagubă aşea de mare şi eu cu gemut a dori de tovarăş aşĭa de dulce; nu pentru a lui Clavdin, carele acmu în odihnă cuvioas⟨ă⟩ cu dumnedzăii, cum pentru a noastră pricină, carii vieţuim supuş la atîtea de multe răutăţi. Că acmu morţii ca la scală, fără grije odihnescu, iară noi îmblăm pre mare adîncă şi turburi de furtuni.

O, inimă mişĭa, precum te vădzu între ilău şi între ciocan, părăsit⟨ă⟩ adecă de tovărăşiĭa adecă a celor buni şi încugĭurat⟨ă⟩ de gloata celor răi! Cînd cuget, în cugetul

9. Acéia ĭaste neîndoită blagorodie, care ĭaste cu obicéĭuri bune împodobită. Cassiod ⟨orius⟩, I, 12.

10. Prea desăvîrşit bărbat să poate socoti, de carele fieşte cari cel rău a grăi, iară cel bun a tăcĭa nu poate. Sidon⟨ius Apollinaris⟩ 7 8.

11. Nu poate ca să nu ne fie noaă moartĭa amară, a căruĭa viaţă ĭaste dulce. Avgust⟨in⟩, 19, *Oraş*, 8.

12. Între ilău şi între ciocan, cine-i cuminte, nu pune mîna. Ada⟨giu⟩

13. Céle mai bune să trec, céle mai rele vin. Sen⟨eca⟩, *Epist⟨ola⟩* 108.

mieu, oare mainte aş plînge pre cei răi, carii vieţuescu, au pre cei buni, ce sintu morţi? De vréme ce ne căzneşte pre noi răul ce l-am aflat, decît binile ce l-am pierdut, prea cu amar ĭaste a videa pre bărbaţii cei buni şi întru bunătăţi împodobiţi. Iară eu mai cu amar aş dzice: a videa a vieţui pre cei răi şi daţi după răutăţi.

Iară căci dumnedzăii pre cei buni, de carii să cinstescu, îi omor, iară [(de carii să ocărăscu)] viaţa celor răi, de carii să ocărăscu, ĭaste îndelungată, ĭaste lucru, cum dzice Plato, aşea de ascunşi, cît de l-am plînge în toate dzilele, taina lor nice dănăoar⟨ă⟩ nu o vom agĭunge.

Spune-mi mie, te rog, Lavinio, oare înţălegi acmu pre dumnedzăi a fi aşea de cu tovărăşie bună către carii dacă murim mergem şi aşea de cu minte rea oamenii cu carii trăim în viaţă, că precum cei răi să nascu ca să moară, aşea cei buni ca să vieţuiască? Că bărbatul bun măcar că ari muri, vieţuĭaşte, iară cel rău, deşi vieţuĭaşte moare.

Aşea să mă ĭubască Zevsu, precum cu scorníturi ce ĭaste să dzic, dzic: adecă că socotind odihna care petrec ce⟨i⟩ morţi cu dumnedzăii şi prăvind nevoile şi supărările de care, aicea vieţuind, ne învălătucim şi iară dzic şi mărturisescu, că mai multu ĭaste lor viaţa noastră de căit, decît noaă a ne părĭa rău de moartea lor. Măcar de nu s-ari despărţi moartĭa oamenilor de la moartea dobitoacelor, adecă măcar de n-ar fi dracii carii ar munci pre cei răi, nice un dumnedzău carele ari plăti pentru binile celor buni, pentru aceasta numai mai cu bună inimă ari trebui să suferim moartea priĭatenilor, căci îi videm de atîtea ostenéle acmu slobodzi.

Ce bucurie are corăbiĭariul eşind la scală fără grijă, ce odihnă drumăţul (şi îmblătorĭul), făcînd cale, are, acéĭa au şi cei morţi eşind din viaţa aceastā nevoĭaşă.

14. Nemică decît moarte nu-i mai ştiut, nemică decît ceasul ⟨morţii⟩ nu-i mai neştiut. Sariz⟨beriensis Policraticus⟩, 2, 27

15. Nice dănăoar⟨ă⟩ fără certare nu-i răutăţile, nici fără plată bunătăţile; celor buni, céle fericite, celor răi, céle neferieite să tîmplă. Voel⟨ius⟩, 4, 1.

16. Hotar ostenélelor moartĭa ĭaste. *Ara⟨ucanae Historia Hispaniae⟩*, 218.

17. Cine ĭasă în viaţă, la moarte să însămnĭadză. Sen⟨eca⟩, *Polib* ⟨ = *Consolatio ad Polybium*⟩. 30.

18. Nu trebue a să feri, nici poate eşi, ce să tîmplă de la Dumnedzău. Tertul⟨lianus, *De fuga in persecutione*⟩

19. Ĭaste oarecare şi a durerii măsură. Sen⟨eca⟩. *Mars*⟨ = *Consolatio ad Marciam*⟩. 3.

De s-ari naşte oamenii pentru să trăiască în véci, cu cale ni-ar fi noaă a lăcrăma vădzind moartîa lor. Iară că ïaste adevărat lucru căci pentru să moară nascu şi după moarte să-ş petriacă viaţa sa, nu pre cei ce mor curund, ce pre cei ce vieţuescu îndelungat, aş dzice că trebuescu plînşi.

Adevărat ştiu că de ari socoti bărbatul tău, Clavdin, aducîndu-ş aminte acéle ce au pătimit în viaţa aceasta şi odihna caré petréce în céïalaltă, împărat romanilor de la dumnedzăi de l-ar alége, nice o dzi că nu ari eşi din mormîntu; că înturnîndu-să în viaţă de iznoav⟨ă⟩, i-ar fi a muri, iară cu dumnedzăii petrecînd, viaţă nemuritoare aştiaptă.

20. Trebue a să plînge nevoïa aceştii vieţi şi a să pofti fericiïa ceielalte. Avgust⟨in⟩,22, *Oraş*, 22 şi ⟨30⟩.

Şi iarăş şi iarăş te rog, Lavanio, (dintre mueri cïa mai rămasă), ca cu atîtea suspinuri să nu rumpi cerïurile, să nu stropeşti pămîntul cu aşea lacrămi amară, ştiind pre bărbatul tău Clavdin la acela loc, unde nu mîhnire lui, ce bucurie, nu durere, ce odihnă ïaste, unde de moarte nu să teme, ce are viaţă vecinică; care fiind aşea, precum adevărat ïaste, cu cale ïaste muïarea văduvă să-ş mîngîe mîhnicïunea, de vreme ce bărbatul ei nice o durére nu are.

21. Lacrămile sintu sémnele de bunătate, iară nu mîngiiare durerii. Amvros⟨ius⟩

Ades a mă socoti întru mine singur deprindzu, ce ar trebui văduvilor să cugete întru supărări şi mîhnicïuni, să goniască de la sine tristăcïunea şi voïa rea; şi cu socotiala aflu cum nu trebue a cugeta nice de cuvioas⟨a⟩ soţie a vremei trecute, nice de grijea cea prea tristă a vremii de acmu, nice de un lucru care li-au fostu lor de desfătare în lume, ce a-ş aduci aminte de petrécirea cea viitoare caré o aştiaptă. Că pre văduva cea adevărată cu cei vii oricum ïaste să să ţie, iară nu cu cei morţi să să împreune a pofti, cu cale ïaste. De te îngrijiïai pînă acmu aşteptînd pre bărbatul tău să vie acas⟨ă⟩, acmu să te bucuri căci te chiamă pre tine întru casa sa, întru caré, créde-mă, mai bine te vei priimi tu de

22. L-au priimit pre dînsul cea mare şi vécinică pace. Sen⟨eca⟩, *Marco*⟨ = *Consolatio ad Marciam*⟩, 19.

23. Cîtă de mare va fi acolo fericiïa, unde nu va fi nice un rău, nice nu va fi ascunsă? Avgust⟨in⟩, 22, *Oraş*, 30.

24. Nu ne-au lăsat el pre noi, ce ni-au întrecut. Seneca, *Polib* ⟨ = *Consolatio ad Polybium*⟩, 28.

dumnedzăi, de cum au fostu el priimit de oameni; că într-această lume, ce ar fi lumea nu înţălégem, iară acolo, ce ar fi durerea, nu să ştie.

Din Lichinie şi din Posthumie, nepoţi de frate ai tăi, am cunoscut precum tu nice plînsului hotar ·faci, nice unei mîngîeri loc nu dai. Iară eu nu vădzu căci aşea singură ai plînge moartea lui Cladvin, ca cînd l-ai fi tu numai pierdut pre dînsul; iară că tuturor era de folos viaţa lui, cu cale ĭaste să jeliască toţi viaţa lui. Nemică mai cu amar pre pămîntu a să tîmpla inimilor mîhnite şi supărate nu poate, decît a vidĭa pre alţii voioş pentru durerile sale; iară nemică nu-i întru loviturile céle cumplite şi tari a norocului mai mare mîngîĭare şi uşurare inimii mîhnite şi supărate decît a cugeta durerĭa sa că o ari avea şi alţii durére. Că mă supăr eu de durere şi de mîhniciune nu fieşte⟨ce⟩ mîngîĭare pricep dentru priĭatenul aflîndu-să de faţă pre carele îl vădzu a fi părtaş durerii mele; că aşea orice din lacrămi ari îngreuĭa priĭatenul a vărsa din ochi, orice din durere pricĭape cu inima, cu care ca cum ari îngreuĭa umerile sale şi pieptul mieu îl uşuriadză.

Octavie Avgust, împăratul, precum spun istoricii, au aflat oarecare niam între lăcuitorii Dunării, carii ţinea deosăbit obicelu, a căror asemenea nice ochĭul n-au vădzut aĭurĭa, nice întru cărţi nu s-au cetit. Că doi priĭateni la un loc mergea la altarĭul besericilor şi aşea făcea legătură între sine, ca cînd s-ar hi împreunat cu nunta trupurile-ş bărbatului cu a muerii, chemînd întru mărturie pre dumnedzăi şi cu mari cuvinte gĭurînd ca nice dănăoară să nu verse lacrămi, sau să aibă vro durere; ce de s-ari prileji vreunuĭa dintr-înşii vreun lucru împotrivă, atuncĭa să-l tînguiască priĭatenul şi să să nevoiască spre liacuri, ca cînd i s-ar hi prilejit şi celuĭalaltu.

O, vac lăudat! O, nărocită vîrstă! O, niam

25. În loc de mîngîĭare ĭaste între mulţi a împărţi durére. Seneca⟨a⟩ *Polib⟨ius⟩*, 31.

26. A să munci cu céle réle streine, mişeliĭa cea vécinică ĭaste; a să desfătarea de céle réle streine, desfătare fără omenie ĭaste. Seneca, *De odihna inimi⟨i⟩*, 15.

27 Nevoe fără liac ĭaste, a uri pre cel fericit. Chiprian, *Vorouvă*, 2.

28 Mîngîĭarea, de va fi scurtă, nemică nu aduce cu ce ar îmblîndzi pre cel tristu; de va fi mai lungă, aduce mai lungă pomenire durerii. Amvros⟨ius⟩, *La astrucare lui Valon* ⟨ = *De obitu Valentiniani II consolatio*⟩, 308.

29. Nemică lucru bun între noi a să împărţi nu lasă dragostia cea driaptă şi împreunată Si⟨mma chus⟩, 4, 18.

30. Nemică mai lesne nu sacă, decît lacră-

vrĭadnic de vecinica pomenire, în carc bărbaţi⟨i⟩ era aşea de cu priinţă de porumbu şi aşea de gata priĭateni cît, uitînd lipsăle sale, plîngea a celor streini!

mile. Fab⟨ius⟩ Quintilianus⟩, 6. 1.

O, Rolmo, nu Romo! O, vreme rău cheltuită! O, viaţă rău aşedzată la noi! O, deşartă nebăgare de samă de toată grijea! Aşea sintu astădzi piepturile de bine depărtate, atîta sintu inimile cu răul înecate, cît oamenii, uitînd niamul său, s-au făcut mai răi decît hiarăle cele de pădure; că eu, ţie, ostenială puĭu să-ţ aduc moarte, iară tu să-mi apuci viaţa mie cu sirguială cugeţi; tu plîngi căci m-ai videa pre mine rîdzind, iară eu rîd căci ti-aş videa pre tine plîngînd; eu silescu ca să nu te rădici, iar tu ai durére căci n-aş cădea. În scurtu, fără de nice un folos mergem spre pierdzare şi nice mai [i]nte odihnim, pînă cînd purcédem în gios.

31. Nemică acmu prostu nu să află, fără obicéiurile céle réle. Prat ⟨ = Plautus, *Trinummus*⟩. 1.

32. În céle mai de stricat. lucruri omeneşti şi în céle ce nu-s cu cale, cad. Sen⟨eca⟩. 1, *De bin⟨e⟩ facer⟨i⟩*, 20.

Créde-mă, Lavanio, că de ar fi în mîna mea a sfătui cu socotélele tale, precum dureria ta-i înfiptă în inima mĭa, nice atîta durere mie, mîhnirea ta, nice ţie, cei pierdute de bărbat singurătate, de atîta amărăcĭune nu ţ-ar fi. Ce, ah mie, că inima cu care aş simţi acelĭa ĭaste, iară puterĭa cu carĭa aş tămădui lipseşte.

33. Ce liacuri vei afla unde răutăţile să află mai tari decît liacurile? Plin⟨ius⟩. 4, 24.

Şi aşea că nice pre tine a te agĭutora, nice poftii méle a face îndestul că nu să cade, de vréme că întru putinţa noastră nu ĭaste a aduce pre cei morţi întru viaţa, săvai pentru vorba tot lucrul voii dumnedzăilor ca să lăsăm amîndoi ne trebue, carii mai bine ştiu ei a împărţi, decît noi a alĭage.

34. Mai drag ĭaste omul dumnedzăilor decît şie. Iuvinal. Carte 10

35. Nu ĭaste de binefaceri carĭa radzimă de noroc. Sen⟨eca⟩. 4 *De bin⟨e⟩facer⟨i⟩*, 3.

Şi aşea, Lavania mea, iarăş şi iarăş te rog şi ca un priĭaten îţi aduc aminte, cu sirguială te sfătuescu şi cu tot pieptul te poftesc şi te rog ca ce au făcut dumnedzăii să ĭai de bine şi spre vrerea dumnedzăilor să te pleci, nice altă să vei, ce nu vor vrea ei. Că ei ştiu şi fără grijea greşealii căci ţ-au apucat ţie bărbatul cu moartea aşea de curund şi ţie, muerii lui, ţ-au urnit viaţă delungată; că şi cu preaînţălepcĭunea dum-

36. Voĭa lui Dumnedzău ĭaste singură şi adevărată dreptale. Chiprian. ⟨*De singularitate clericorum*⟩

nedzăi⟨i⟩ şi cu puterĭa întrec. Cine ari cutedza să fie gĭudecători ascunsălor tainelor lor? Prea bine ştiu dumnedzăii de cari ori să cinsteşte, ori să vatăm⟨ă⟩, cărue dragi şi cărue sîntu urîţi, de carii să laudă sau de carii să hulescu de sudalmă şi iară carii ar fi mulţămitori şi carii nemulţămitori. Încă mai de multe ori mai priimite sintu slujbele celor în mormînturi închişi, decît carii fac rugăcĭuni în besérici.

37. Incépe fericiĭa cu gĭudecată dumnedzăiască, unde să socotéşte nenorocirea cu gĭudecata omeniască. Amvros ⟨ius⟩, I, *Sluj⟨be⟩*, 16.

Acmu, de vei vrea să cumpăneşti socotelele ĭa aminte, te rog şi cugetă rămaşii ţie feciori, de dumnedzăi, cu carii să te mîngîi, rămasăle ţie averi cu carele să-ţ rădici lipsa ta, rămaşii priĭateni, cu a cărora apărare să te acoperi, rămaşii părinţii, cu a cărora vrednicie să petreci, rămasul numele, întru carele să te aibi, rămasa sănătate, ca să vieţueşti. Că atîta de puţin ĭaste ce ne ĭau noaă dumnedzăii în prejma celor prea multe, carele ne lasă noaă.

38. Ce place lui Dumnedzău, placă şi noaă tuturor Leo, *Vor⟨be⟩*, I

Într-altul chip cu oamenii şi într-altu chip cu Dumnedzău trebue a îmbla. Că spre oameni uneori cumplit a prăvi noaă lucrul arată, pentru să să plece, iară cătră Dumnedzău plecaţi să cădem la pămîntu ne trebue noaă, pentru să-i tragem cătră noi pre dînşii. Că mai lesne ĭaste doară de ne amăgeşte vrajea lui Apolin cu plecăcĭunea cu care să cinstescu, decît cu jertve scumpe care li să închină, să împacă dumnedzăii.

39. Lui Dumnedzău céle mai bune a plăcĭa îi pot. Sen⟨eca, *Questiones naturales*⟩, I.

40. Care rabdare⟨a⟩ zidéşte spre laudă, nerăbdarĭa strică spre răsipă. Chiprian, *Vor⟨be⟩*, 3.

Deci fiind tu, Lavinio, şi văduvă şi muĭare înţăliaptă (şi bună), pre dumnedzăii să-i rogi ca să păzască copiii tăi şi numele să-l apere, ca să nu te părăsască pre tini priĭatenii, sau să nu ţi să răsipască averile tale, ca să petreci sănătate fericită şi decît toate pre dînşii să-i aibi milostivi pururea. Că cu această socotială nu numai în toată viaţa, sau a agonisi, sau a piĭarde nu vei putea, cît într-un ceas dumnedzăii sau a da, sau a lua, pot.

41 Nu întru cuvinte frumoase⟨e⟩, ce în faptă stă dragostĭa Ada⟨giu⟩

O, de ari înţălege văduva cît [cît] de puţin agonisăscu între oameni şi cît de multu la dumnedzăi pierd, cînd n-au întru lucru-

rile împotrivă răbdare! Că pre multă nerăbdare despre dumnedzăi îi ațiță la mînie.

Ispita învață că unile în trupuri boale, care cu cuvintele ce ne să dzic noaă a tămădui nu să poate, cu buruianele carele să pun la partea cea vătămată că să tămăduescu; iară alte boale nice cu une liacuri făcute, fără numai cu singure cuvintele (și cu mîngîiare) că să tămăduescu. Aceastã potrivire de-aicea radzimă, pentru să arăt că oricine de boale supărați dzac și să învăluescu de undele gîndurilor, mai multă mîngîiare iau dentr-una de binefacere șie, decît dentru multe cuvinte care vin la urechi; iară inima bolnavă mai multu cu un cuvîntu a priiatenului, decît cu toate slujbele a tuturor că să învoeșadză. Iară eu, de ce mi-i durerea, nice aceasta, nici ceialaltă a arăta nu pociu; că prăvind spre blagorodiia ta și spre lipsirea mia atîta de nevrednic mă cunoscu, cît așea spre mîngîiare cu știința, cum spre agiutorința cu folosurile sintu părăsit. Iară durere am de agiunsu de face ceva la lucru durerea, iară nu voiu plăti cu hîrtie și cu cerneală ce pociu singur cu fapta a arăta; că cine cu cuvintele numai bucură, care ar putia cu singur lucrul a agiutora, priiaten pre sine că au fostu mainte scornit și că n-ari trebui să să ție priiatin, arată.

42. Voia dreptu faptă să socotiaște, unde nu lasă a fi fapta triabă. Beros ⟨ = Bernhardus⟩

43. Nemică nu isprăviaști cine pre cel perdut de nediajde il mingăe cu cuvintele sale. Pla ⟨u⟩ t ⟨us, *Epidicus*⟩

Nu voiu urma ținutul obiceaiu a romanilor cătră orășencile céle văduve, adec⟨ă⟩ că, murind bărbatul, cercetiadză ades pre văduva, la văduvă scriu, nevoința sa arată văduvei, pre văduva toți o mîngîe, cu văduva toți plîngu, iară trecînd puțintele dzile, cînd i-ari trebui biiatei văduve puținia apărare în divan, de la isprava ei fug toți, ca cînd nime n-ar fi știut pre bărbatul ei, sau ca cînd nice dănăoară n-au avut împreunare cu dînsa.

44. Mințile a priiatenilor celor credincioși groznicul și cumplitul noroc aslupă. ⟨Boetius *2, De consolatione philosophiae, 8.*⟩

Și decît vestia văduvelor romance nemică nu-i mai gingaș de vreme ce dentru curățăniia văduvelor ori stricăciune cum numele

lor, așea vrednicița săminției și pomenirea celor morți radzimă. Dreptu să socotește bărbaților înțălepți ca întru cuvinte cătră văduvă puține și-ntru a face bine largi să fie. Că ce folosește văduvelor aducirea sicreĭu cu cărțile făgăduĭalelor și urechile pline de blîndeță a avea?

45. Mai bine ĭaste a dzici odată ĭa, decît a dzice de doaă ori că voĭu da. ⟨A⟩dag⟨iu⟩

Tu, dară, de m-ai avut pînă acmu pre mine dreptu om drag și bărbatului tău de aproape, așea să mă aibi, te rog; pentru bărbatul tău întru dragoste, pentru tată în sfat, pentru frate întru slujbă, cît vei grăi tu dreptu pentru agĭutor în divan, care toate așĭa de cu adunare să vor arăta și cît vei grăi dreptu orice întru mulți ani ai pierdut, întru unul, Marco Avrilie, ai aflat.

46. Nevoiașii de multe ori să uită ca și celor morți. Plin⟨ius⟩, *Epis⟨tola⟩* 9.

47 Rău cuvîntu ĭaste acela: bine va acela dacă nu face binile. A rauc ⟨ = Plautus, *Trinummus*⟩

Și eu știu și tu însăți bine știi că cu inimile turburate de mîhnăciune să turbură cugetul, slăbește mintea, tremură carnea, tace înțălesul, fuge socotiala. Deci că acmu boala inimii și mîhniciunea, ca cum ar fi un cortu în casăle tale au aședzat. Dumnedzăii să mă părăsască, de te voĭu părăsi; dumnedzăii să mă uite, de te voĭu uita! Precum pînă ce au murit Clavdin, dîndu-și duhul cel de pre urmă, au fostu cu totul al mieu, așea Marco Avrilie, pînă cît a trăi de multu, cu totul al tău va fi. Și că atîta de multu îț priescu ție și tu atîta de tare mă credzi, acoperindu-te tu așea acmu de durere și inima mĭa asuprindu-să cu atîtea de multe griji, ție, dară Lavanio, să-ț rămîe puterĭa mea a stăpîni așea ca cînd aș fi al tău, iară mie a te ruga și de acelĭa care de tine și de cinstea ta radzimă, să să cadză a învăța; că uneori nu mai puțin învățătura cea sănătoasă văduvei, decît liacul sănătos trebuĭaște.

48. Priĭatenii cei încredințați, la vremile ciale împotrivă să cunoscu. Villa⟨ = Valerius Maximus, 47⟩

49. Lucrurile céle împotrivă ĭau sfatul. Tacit. *Anal⟨e⟩*, 2.

Pentru acéĭa foarte te rog ca să nu urmedzi céle fără cale a văduvelor romance, care deprind a închide ușile, a rumpe învălitorile capului, a tăĭa hainile, a îmbla cu picioarele goale, a zgîrîĭa fața, bucata a mînca singure, la mormînturi a plînge, a tunde slujnicile, a strînge apa de pe streașini, noaptea

50. Cu crucĭa îș însămniadză pieptul, iară diavoléște trăescu. Ada⟨giu⟩

pre cărări a îmbla, cu frundză a acoperi mormînturile, unghele cu dinţii a rumpe, grumadzii cu sînge de şarpe a unge. Ca acestĭa şi ca acestu felĭu de fără cali, nu ca unii gĭupînese a nu priimi, ce nice a videa sau a şti nu-i cu cale. Că nemică nefiind nefără măsură, ce ar fi fără scădére învaţă-te, de nu ştii, Lavanio. Că văduvele carele nu ştiu a pune mijloc mîhnirii, pre sine să ostenescu iară priĭatenii lor întristăcĭune fac, pre dumnedzăi vatămă, pre ai săi îi mîhnĭaşte, în scurtu nice celor morţi nu folosĭaşte nemică şi celor răi de vorbă dă pricină.

51. De scădére iaste fieşteunde, ce iaste peste măsură. Sen⟨eca, *De tranguillitate animi*, 9⟩.

52. Nice un războiu nu lipséşte omului Romsard, 6, 104.

Şi aşĭa aş socoti şi aş sfătui, ca gĭupînéselor şi văduvelor acela, portu şi haină să li să cadză a priimi, în care dzi au rădicat pre bărbaţii săi dintr-această viaţă dumnedzăii, care au ales, în toată viaţa să le ţie. Că ce folos face văduvei a fi încuĭată în casă o lună şi mainte de ce să va plini anul să îmble rătăcită prin toate uliţile tîrgului? Ce foloseşte văduvei de să va ascunde de vedérĭa părinţilor şi a priĭatenilor, iară la meidian şi împrejĭur să să afle cele întîi? Ce folos ĭaste văduvelor la început a îmbla văduve grozave şi îndată împodobite, să vorbască cu gĭupînésele céle cu bărbaţi? Ce folos au văduvele de vor închide uşile cîteva dzile, iară apoi să îmble prin casăle lor cei mulţi? Ce folos ĭaste să plîngă văduvili după moartea bărbaţilor, cînd pre urmă mai multu rîd întru desfătările sale?

53. Cine n-au ispitit răul, binele îl socotéşte de rău. Avrat ⟨ = *Araucanae Historia hispaniae*⟩, 129.

Foarte puţin foloseşte, dzic, de va avea prea grea mîhnăcĭune femeĭa, după moartea bărbatului său, iară prea ascunu ş-au cercat şie altu bărbat. Că văduva ĭubitoare de bunătate şi de cinste, de pururea, din singură podoaba hainelor ce poartă să cunoaşte.

Spune-ţ⟨i⟩-voĭu ţie o istorie mică, Lavanio, care s-au prilejit în Rîm, pentru să nu-ţi pae că scornescu ceva. Fost-au în Rîm o femee oarecarĭa aliasă, muĭarea lui Marco Marchel, anume Fulviĭa, care, vădzind că îngroapă pre bărbatul ei în Cîmpul lui

54. Mai lesne ce ni-i a urma şi de ce ni-i a ne feri ne învăţăm cu ispita. Seneca, 9, *Prim* ⟨ = *Controversiae*⟩, 2.

Martie şi de jeale mare, rumpîndu-şi obrazul, zmulgîndu-şi părul, rumpîndu-şi haina, ca o moartă să tinsése pre pămîntu, iară doi senatori o ţinea de umere ca să nu-ş fac⟨ă⟩ ceva mai rău. Cnei Flavie, ţensorin, grăie: slobodziţi mînule Fulvii, că va într-această ună dzi să pliniască tot plînsul văduviei sale. Ce nu ştiu, oare, de vrăjile s-au întrebat Flavie, au proroc au fostu, că, adevărat, cuvintele lui au răspunsu faptii. Că fiind Fulvie muĭare a celui ales bărbat, a lui Marco Marchel, măcar că n-aş vrea a spune lucru de dînsa nevrednic lucrat, că, după ce să îngropară oasăle lui Marco Marchel, s-au mutat la altu bărbat. Că dentr-acei doi senatori cari-i ţinea umerili ei, unul, luîndu-i mîna cea driaptă şi ĭa dîndu-şi mîna, să încredinţară întru împreunarea nunţii. Care lucru aşea de grozav să priimi de toţi, cît tuturor femeilor mari pre acĭa vréme întinare au adus şi déde pricină ca nice dănăoară, nice unii văduve să nu să criadză.

55. Întru pildă prea cu lesne izvorascu răutăţile Fab⟨ius Quintilianus⟩, *Strig⟨ări⟩*, 30.

56. Niceodată cu faptele unue nu să strică numele cel scos la ivală. Sen⟨eca⟩, 10, ⟨*Controversiae*⟩, 5.

Şi măcar că acestĭa nu le dzic pentru să socotescu cum şi tu, Lavanio, le vei face acestĭa, precum, adevăr, nice inima mea nu prepune de aceasta, nice vredniciĭa femeii mari nu sufere aceasta, că tu singură ai pătimit vina şi la mine singură ari agĭunge ruşinea. Iara foarte cu nevoinţă curăţăniĭa ţie, carĭa să cuvine femeilor alese romance şi blîndeţăle care întru aşea blagorodnă văduvă îţi închin. Că de ţi-au năcăjit pre tine lipsa morţilor care plîngi, te va mîngîĭa cĭa aliasă părere, care o vei petrece întrc cei vii.

57. Casa muerii fără bărbat, în chipul focului fără ĭamne. Ada⟨giu⟩

58. Bunătatea cĭa în-tîi ĭaste a nu avea răutate. Fab⟨ius Quintilianus⟩, 8, cap 3.

Nemică acmu nu voĭu adaoge, fără cît să te nevoeşti ca să fii aşea întru ceşti de faţă véstĭa ta şi aşea să vorbască de tine cei ce nu-s de faţă, cît şi celor răi gura cu zăbală să o astupi şi celor buni pinten pentru să-ţ slujască să le adaogi; că pre văduva cea cu nume rău de vie trebue a o îngropa.

59. Slujba de obşte în lucrurile céle fericite mai cuvioas⟨ă⟩ ĭaste, în céle împotrivă mai primită. Amvros⟨ius⟩, *Îngropare*, Carte.

Nemică, dar nu-i pentru ce aş mai scrie către acéstĭa, aşea căci ĭaste cu grijă cu scri-

sorile a créde lucrurile a vreunii clipele, cum căci a asculta céle noaă inima ta nu sufere. Aceasta numai a ascunde nu poci, că noi, priïatenii tăi şi părinţii tăi ţ-am isprăvit de la divan şi slujba şi vinitul, caré avea bărbatul tău la Vizantia, să vie la feciorul tău, care vinit multu să socoteşte şi, mai multu, acéïa ce au dzis de tine, toată să faci; adecă măcar că Clavdin, bărbatul tău, n-ar hi fostu oroşan a Romei, iară şi aceasta şi cele mai multe, ţie, pentru singura vestïa ta, s-au dat.

60. Cu multu mai primit ïaste ce să dă curund, decît ce să dă cu mîna plină. Senec⟨a⟩, 1. *De binifaceri*, 7

Închină-ţi-să Favstina mïa, de care pocïu mărturisi că nice dănăoară aşea de multe lacrămi n-au vărsat, cîte au vărsat pentru nevoïa ta, căriïa şi scăderïa ta, care-i prea mare şi mîhnăcïunea mïa, care nu era mică, durére i-au fostu.

61. Înduratul şi pricină de dat scornéşte. Mi⟨mi Publiani⟩

Îţ trimit o mie de galbeni număraţi, care bani aşea pentru cheltuiala de triabă, cum pentru datoriile să le plăteşti că-ţ vor trebui socotescu.

Dumnedzăii, carii au dat odihnă lui Clavdin, bărbatului tău, ţie, Lavaniei, muerii lui, mîngîïare ca să-ţ dïa.

Marco Chelemontianul trimite pace şi sănătate.

Pentru moartïa lui Marco Avrilie împăratul şi cîţi de puţini priïateni sintu carii ar îndrăzni a grăi céle adevărate bolnavilor. Cap 29

Fiind acmu Marco Avrilie împăratul cum cu anii, carii avea mulţi aşea cu ostenélele, care petrecusă, pre mare ostenit de războae, după ce îmbătrîni, la anul împărăţii sale 19, a vîrstii 72, iară de la zidirea Rîmului 936, făcînd războae în Panonia, care ïaste Ţara Unguriască şi încungïurînd oraşul vestit Vendoba, fu lovit de paralis degrabă, a cărue boală să lasă viaţa singur şi Roma domn cu viaţa mainte de toţi, carii nice dănăoară n-au avut, foarte întrïagă au

1. Cea preafericită ostenială, sau săturare, ïaste a îmbătrîni întru bunătate. Fab⟨ius Quintilianus⟩, *Dicl⟨amaţii⟩*, 4.

pierdut. Fost-au între domnii păgîni alții și cu putéria lui de potrivă, cu avéria mai avuți, cu norocirea și cu preaînțălepcíunea de-a tocma, iară cu întregiía vieții, cu curățăniía, nice unul de potrivă nu i-au fostu. Că de s-ar cerca prea de amănuntul viața lui, multe fapte de stăpîn ales să află vrednice de a le urma, iară puține rele și de hulă agonisite.

Fost-au această tîmplare a boalei lui că, îmblînd pregíur străji cu polcovnicii, degrabă un umăr fu aprinsu de paralis, cît nice haina a îmbrăca, nice sabiía a strînge cu mîna, nice sulița a băía nu putea. Pentru ce bunul împărat nu mai puțin cu grijile decît cu anii fiind îngreuíat și adăogîndu-să iarna cu vicole, den dzi în dzi cu mare mulțime de ape și ometi, acoperind corturile, să împlu și de altă boală, ce-i tot în somnu, care aduce moarte. Care lucru îndrăzniala varvarilor și mîhnicíunía ostașilor au adaos foarte; că de toți, nu într-altu chip ce ca de un tată să tînguía.

Ispitind dar, toate, veri de doftori, a să cugeta, veri care deprind întru domni așea de mari a să adaoge, nemică spre sănătate nu purcedía. Că și boala din sine prea greu și împăratul îmbătrînit și ceríului cu greu și vremia fără folos fiind, decît toate grijea și mîhniría i să adaoge. Că cu multu mai gría íaste boala caré vine den mîhnicíunía inemii, decît acéía ce să izvoréște din frigurile a triía dzi sau a patra dzi și mai lesne să lecuíaște acela care să înmulțește cu veninurile stricătoare, decît acela ce să îngreuiadză cu adînci gînduri.

Așeadară, fiind în pat înfiptu împăratul pentru întărirea boalei, părăsit de toată grijiía cîrmii războiului și eșind călărimía lui din tabără să facă năvală și ungurii așidiría pentru să-i împingă eșind, așea de groznic războiu dintr-amîndoaă părțile să făcu, cît vărsindu-să mai multu singe și cu acel războiu așea de cruntu, puțin folos luînd rîmlenii, dintru acía năvală făcută și ungurii cu multu mai puțin din sprejeniala lor, care stri-

2. Prea mari⟨lor⟩ bărbați, a să arunca răutățile sale rușine íaste. Val⟨erie⟩ cel Mare, 9, 3.

3. Nu trebue a tréce cu tăcéria moartea acelora ce viața să laudă. Țițero, ⟨*Oratoriae partitiones*⟩

4. Nemică mai multu nu să cuvine domnului mare, fără a cugeta de toate. Macrov⟨ius, *Sat⟨urnaliorum libri⟩*, 7

5. Trupul bolnav și de vătămătură ușoa-r⟨ă⟩ să cutremură. ⟨Ammianus Marcellinus, 14.⟩

6. Cu greu íaste a ascunde arșița pieptului. ⟨Gellius.⟩

7. Nu poate fi, fiind inima supărată, greu să nu boliască deodată și trupul. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 38.

căciune alor săi cunoscînd și întîi pentru ce să rănisă cinci căpitani aleși și pentru nesănătatea lui căci n-au putut fi de față, așea degrabă să mîhni, cît credea toți că i-au sosit ceasul cel de pre urmă a vieții lui. Că trei dzile și atîtea nopți așea dzăcîa, cît cu ochii lumina n-au vădzut, cu urechile vorbe n-au audzit și că fiind vicole mari, neodihnă pururea, strînsori totdiauna, séte neastîmpărată, mîncare puțin, nice un somnu și, de cît toate, fața uscîndu-i-să și budzile negrindu-să, rădica-ș cîteodată ochii, uneori mînule îș încrucișa, pururîa gemîa, limba-i era îmflată, cît nu putîa nemică ștupi, ochii fiindu-i de plînsu umedzi cît mișea moartea lui (era) a prăvi. Și mai tristă la prăvală turburarea casii lui și scăderîa oștirii era și măcar că, mai mulți de față toate acestîa prăvîa, polcovnicii, orășenii cei cinsteș, slujitori de credință, priîatenii vechi, iară dentru dînșii nime nu îndrăznîîa să grăiască împăratului; una că-l știîa pre dînsul așîa de înțăleptu, cît nice a unuîa sfat nu-i trebuîa, alta că de mîhnăciune fiind biruiți, plîngînd toată vrémîa petrecîa. Că priîatenii cei adevărați și dulci, mainte de ce moru, sintu datori să să plîngă. Ce căială deosebită preavrednici sintu carii mor nu pentru căci îi videm murind, ce căci nime nu s-ari afla care ce i-ar trebui să facă lui, nu i-ari aduce aminte.

8. Mai grea îaste odihna cărora le vine dentru osteniala mișeilor. Fab(ius) Quintilianus, *Strig(ări)*, 2.

9. Și-n driapta și-n stînga să întoarce, iar odihnă nu mai află Amvros(= Ariosto), 33, 59.

10. Cu greu îaste a părăsi inima orice au îndrăgit tare. Sax(o Grammaticus), Carte 2.

11. Nenumărate-s sémnele morții; a sănătății și a fără grijii nici unile nu sintu. Plin(ius), 7, cap 28.

Întîi, dar, domnii și oamenii cei mari, murind, întru mai mare decît tot cel prostu grijă să află. Că slujitorîul credincios, carele nu îndrăznește a spune domnului său că-i aproape de moarte, cu multu mai puțin cum i-ari trebui a muri și céle ce ar fi pentru ușurarîa simțirii aceluia den lontru să facă nu-i va aduce aminte.

12. Toate omului, cînd viețuîaște, sintu a să nădejdui. Senec(a), *Epis(tola)* 70.

Mulți pre cei bolnavi îi cercetiadză, carii măcar de nu ari mai merge nice dănăoară să-i cercetîadză! Măcar că ari videa ochii bolnavului înfundați, carnîa uscată, umerile fără de mișcare, veninul turburat, herbintială nepărăsită, groază mare, leșinătură

13. Bolnavului pînă îaste cu suflet, că ar fi nădîajde, să dzice. Țiţero, *(Epistulae ad Atticum)*

adese, limba îmflată, vîrtutea slăbită, iară măcar că ar fi casa așea de răsipită, iară tot învoeșadză pre bolnavul întru nădejde, precum încă sintu multe sémne de viață. Și că celor tineri fiind dragoste de viață și celor mai bătrîni tuturor a muri fiind cu amar, săvai că ar sosi acmu la cele de pre urmă, iară nice un liac nu priimăscu, nice de nădejdea vieții nu li-i jeale; din ce să tîmplă de nenorociții nice cu ispovedaniĭa de păcatele sale, nice cu poroncile pagubelor să întoarcă altora, mor.

O, de ar ști cît de mare rău fac aciĭa ce lucriadză acéstĭa! Că de-mi va lua cineva mie averĭa, mă va goni pre mine singur, va strica numele mieu, va răsturna casa mea, va vătăma sămințiĭa mĭa, va năcăji pre rudeniĭa mĭa, va pedepsi viața, care acestĭa sintu faptele nepriĭatenului vătămătorĭu, iară a da pricină pierdzării sufletului ĭaste lucrul diavolului! Că, adevărat, dreptu rău și mai rău decît dracul ĭaste cine amăgește pre bolnavul căruĭa ce i-ar fi de agĭutorĭu a muri bine silește să să îmbunedze cu nădejdea vieții. La care cumpănă, cine grăĭaște acelĭa, puțin agonisește, iară cine crede multe piĭarde în deșărtu. Mai bine ĭaste, pre cei murind, a-i învăța cu ce socotială s-ar putea afla atuncĭa întru bună simțirea sa cea din lontru.

14. Mișel ĭaste împăratul la care céle adevărate să tac. ⟨Capitolinus, *Gordiani tres*.⟩

15. De multe ori meserii mîngîĭare ĭaste a-ș cunoaște sorțul său. ⟨Curtius, Liber 4.⟩

În toate lucrurile puțin rușinoși sintem cătră priĭateni în viața noastră și la moarte poftim rușinare a arăta cătră dînșii; care lucru, adevărat, nu să cade. Că de n-ar fi murit nice unii din cei trecuți și de n-am prăvi în toate dzilele pre cei morți, ni s-ar părea rușine și frică a grăi bolnavului, precum numai lui i-ar fi a muri. Iară că bine și tu și el știți că pre toți o noapte și a călca odată pre calea morții, căci să te temi a grăi priĭatenului, care acmu au sosit la moarte?

16. Toată dzua, tot ceasul cît ar fi de nemica, arată. Se⟨neca⟩, *Epis⟨tola⟩* 101⟩.

17. Socotiala întriag⟨ă⟩, a iubi viața și a nu să téme de moarte poroncéște. Val⟨erius Maximus⟩, 9, 13.

De ari învie astădzi morții, cît de cumplit s-ari jălui pe priĭateni, numai de ce n-au luat de la dînșii nice une sfaturi în ceasul

morții! Că de ĭaste bolnavul priĭatenul mieu, oare muri-va de voĭu dzice să să grijască spre a muri bine? Nemică. Ce încă mărturiseşte ispita că ceĭa ce au fostu prea bine grijiți, de moarte au hălăduit, iară carii nu s-au grijit, au murit.

Carii mergu să cercetedză bolnavii, ce scădere fac, de-i va sfătui şi-i va învăța ca să facă diată să-ş mărturisască păcatele, simțirea să-ş descarce, tainele să priimască, cu nepriĭatenii să să împace? Acestĭa toate nice spre viață nu fac nice o piĭadecă, nici spre a muri bine nu închid uşile (sau pun pierdele). Care, dară, orbire ĭaste aşea de întunecată, sau necunoştință aşea de groasă, decît să te ruşinedzi şi să te temi a sfătui ca să facă acelĭa bolnavii, care, cînd era sănătoşi, era datori să le facă.

18. De nu vom să ne témem de moarte, pururea nu să cade să fim gata. Avgust⟨in⟩, *De vremi* ⟨ = *De tempore barbarico*⟩, 44.

19. Cu cît arde întru ură dreptatia, cu atîta cela ce o créde o vatămă. Tertul⟨lianus, *Apologeticus*⟩, 45.

Ce precum am dzis mai sus, mai multu să amăgescu şi cei vii şi cei murind, domnii şi oamenii mari, cînd priĭatenii şi ispravnicii fără de voe îi întristiadză pre înşi, cînd nu îndrăznescu a le spune mărirea primejdii. Că, ca acestu felĭu de ispravnici şi priĭateni numai cînd li să dă ceva cu testamentu socotescu, iară de va muri bine, sau rău, nu poartă grije.

20. Fără grije nu ĭaste cel de au vieţuit fără grij⟨e⟩ Be⟨r⟩nhar⟨dus⟩.

O, cît de mişel lucru ĭaste a prăvi pre domnul murind, sau pre boerinul ales, pre némeşul bogat, de nu va avea pre lîngă sine nice un priĭaten credincios, întru acea trécere prea grĭa agĭutorĭu. Şi nice a fi fără socotială, dzic, că nu să cade priĭatenului credincios. Că cei ce sintu părtaş întru viață norocurilor noastre sintu mulți iară carii au grije la moarte de simțirea noastră foarte puțini.

21. Inimilor celor slabi vrăjmaş ĭaste negrijla. Sen⟨eca⟩, *Rodig*⟨*inus*⟩, 11.

Oamenilor înțălepți şi preaînțălepți, pînă a nu-i sili firea spre a muri, din vrerĭa sa li să cade a muri adecă mainte de ce vor sosi céle alese ceii de pe urmă nevoi, să orînduim céle ce radzimă de simțirea cĭa din lontru. Că de socotim nebun pre cel ce ar vrea fără corabie să triacă marea, adevărat, nemică înțăleptu nu vom socoti

22. Acolo să pricépe toată cugetarea minții, unde ĭaste putérĭa durerii. ⟨Augustinus.⟩

pre acela care de tot negata vine la moarte. Ce piïarde omul înțăleptu făcînd diata? Ce scădere cinstii pătimeşte carele mainte de moarte cu nepriïateni şi pentru acelïa spre care au fostu cu inimă rea să împacă? Ce scade din cinste aceluïa care în viață era datorïu să întoarcă, căci poruncïaşte să să întoarcă la moarte? Cu ce lucru mai înțăleptu să poate cineva a să arăta, decît de să va uşura de cele pre sine, care pre urmă cu gïudecata s-ar cere? Cîți domni şi oameni mari, căci n-au vrut o dzi să petriacă făcînd mărturii, făcut-au de au petrecut ficiorii lor cei moştinitori pre urmă toată viața întru sfădzi?

23. Foarte r[r]ea deprindere ïaste a urî adevărul. Cassiod⟨orius⟩, 3, 3.

24. Stă intr-ascunsu dzua cïa de pe urmă, pentru să ïa aminte toate dzilele. Avgust⟨in, *De disciplina cristiana*⟩

Oricine ïaste adevărat şi neamăgeu creştin, aşea ïaste datorïu să orînduiască averile sale şi viața în toate dzile⟨le⟩ să şi-o driagă, ca cînd pînă în casă nu i-ar fi a trăi şi într-acela stat a priimi noaptea, ca cînd nu i-ar fi a videa dzua. Că, să grăim adevărul, spre paza vieții nehotărîte ostenele trebue, iară de moarte să ne amăgim agïunge. De ïaste vreo credință cuvintelor mele, pre nime n-aş sfătui eu ca să îndrăzniască întru acela niam a vieții a viețui, măcar de i-ar fi a dobîndi toată lumïa, n-ar vrea să moară. Bogații şi cei săraci, cei de sus şi cei de gios, nemeşii şi proştii dzic că să tem de moarte şi cu toții gïură cărora le aduc aminte şi prin domnul nostru Iisus Hristos răstignitul îi rog ca să ştie că numai pre acela putem a-l mărturisi că s-ar teme de moarte şi, adevărat, de carele videm vreo diregire a vieții că ïa.

25. Viața cea bună pre urmă drége greşealele cei trecute a vieții. Victor

26. Tot omul în primejdiïa sa îmblă. Avgust⟨in⟩, *De vremi* ⟨ = *De tempore barbarico*⟩, 144.

27. Frumos lucru ïaste a plini viața înaintïa morții. Sen⟨eca⟩, *Epis⟨tola*, 32⟩

Cade-să, dar, domnilor, şi celor mari întîi a părăsi de ce s-ari părăsi, hotar să facă pînă ar lua sfîrşit, a muri mainte de ce ar muri, a să îngropa mainte de ce s-ari înropa. Aceasta de o vor face de la sine, singuri, aşea de cu uşor vor lăsa viața, ca cînd ari eşi dintr-o casă într-alta.

Mai toți cu zăbavă şi cu blîndeță a

scorni a îmbla, a bĭa, a mînca, a dormi, le place. Iară la moarte numai a sirgui omul sufere. Nu fără pricină, dzic, că oamenii grăbăscu a muri, cînd îi videm pre dînşii de pripă a-ş uşura simţirea cea din lontru, a sirgui a scrie diata, a să ispovedui, a să cumeneca; iară, aşea de tîrdziu şi aşea de fără vreme (cumenecătura) să o ĭa şi să poftiĭască, cît mai curund şi pricépere pierd şi sufletul să iasă, pînă a să aduce sfînta cumenecătură.

28. Nu ĭaste vrédnic a lua aceĭa la moarte mîngîiare, carele n-au cugetat că va muri. Chiprian, 4, *Epis⟨to-la⟩* 100.

Ce folosescu corăbii, adînci spartă, cîrma? Ce folosescu războĭului isprăvit, armili? Ce folosescu oamenilor morţi, cu unsori şi cu pliasturi să-i ungă? Într-acesta chip ce folos fac duhovnicii a vini la bolnavii carii acmu nu-s în mintea sa, să-ş mărturisască păcatele? Adevărat, rău să va putea ispovedui, căruĭa pricéperea spre pocăinţă îi lipséşte! Ce foloséşte diacul a lua aminte lucrurile rădzimătoare de simţire pre acéĭa vréme, după ce bolnavul acmu au pierdut voroava.

Nu fac greşală oamenii dzicînd: la bătrîneţă îmi voĭu aduce aminte de mine-mi, la moarte vom face pocăinţă, ne vom ispovedui, vom întoarce? Că, după socotiala mĭa, nici a oamenilor înţălepţi, nice a creştinilor buni nu ĭaste a vrea ca să le agĭungă vreme de păcătuit şi să lipsască a vini cătră sine. Măcar de s-ar alege a triĭa parte den vremĭa aceĭa ce să lasă oamenii de păcătuit şi care grije îş strîngu întru a plini rahnele cele rele, aceĭa întru a tîngui păcatele din inimă să aibă. Ce ĭaste durerea că cu atîta fără grije să petrece viaţa întru răutăţi şi întru greşale, ca cînd n-ar fi nice un Dumnedzău, carele, oarecînd ar cere de la dînşii socotială şi samă.

Toată lumea, slobodzindu-şi frîele la păcate, cu nădejde de înturnare la bătrînéţă la mai bun rod şi la moarte de a vini cătră sine aliargă. Ce eu aş vrea să ştiu de la acéĭa carii cu acĭa nădejde fac păcate, ce adeverinţă de agĭunsu la bătrîneţă, pre cine va avea

29. Nu ĭaste a preînţelepcĭunii a urî claĭi de folos. Cassiod⟨orius⟩, 2, 7.

chizaş că i s-ar slobodzi lui vreme îndelungată, pînă la moarte? Că mulţi, după mărturiia ispitii, nu agîungu pînă la bătrîneţă şi mai mulţi de moarte grabnică să răpăscu.

Nice socotélii, nice dreptăţii nu i să cuvine cînd numai într-o dzi atîtea de multe păcate şi greşale face, cît a ne plînge pentru dînsăle să nu agîungă toată viaţa şi a plînge toate păcate⟨le⟩ vieţii noastre, nu mai multu, ce vréme de un ceas, să cercăm. După măriría m⟨i⟩l⟨o⟩s⟨î⟩rdnicii dumnedzăeşti de agîunsu şi de prisosit îaste un ceas ca să facem pocăinţă, pentru viaţa cía lucrată de pierdzare. Iară eu aş dzice, deş⟨i⟩ priiméşte păcătosul spre dirégiría vieţii nu mai multu decît un ceas, acela dar ceas să nu fie de pre urmă. Că suspinul din vrére slobodzit, cerîurile pătrunde, iară de nevoe, adecă den nevrére făcut, nice prin acoperămînturile casii nu tréce. Şi măcar că laud pre cei ce cercetiadză pre bolnavi a-i îndemna să se ispoveduiască, să se precestuiască, să cetiască sfintele rugăcîuni, să să plece sfinţilor, să giamă pentru păcate, în scurtu, că acéstía toate cum li-ar face foarte bine mărturisăscu, iară cei ce li-au făcut acmu, cu multu mai bine că ar fi, dzic, că corăbiiarîul învăţat şi păzitorîu cu mare răutate pre mare, vremii rele (a sta împotrivă) să grijéşte.

30. Cînd vieţueşti fă ce-i să faci, că mai încolo nice credinţa îaste, nice ostenélele, nice pocăinţa. Hri⟨soslomul⟩, la *Voroav⟨e⟩*

Căruîa va fi voîa a socoti cît de nemică ar fi binele vieţii aceştiîa, să margă să prăvască pre cel bolnav, aproape de moarte, cînd dzace în pat şi va videa precum muîarea de la mişelul bolnavul îş cere dzăstrile (sau darurile de la nuntă), fetelor îa a triîa, ciîalalte a cincîa, feciorul gîudecata de mai mare, ginerii banii dzăstrilor, doftorul plata, robul volniciîa, slugile simbriîa, datornicii datoriile şi ce-i mai nevrednic de toate că cei ce vor să fie pre urmă moştinitori, nime dintre dînşii nu vine ca să-i dea un păhar de apă rece.

31. Dentru dovéde vin de care ne ferim. Sen. ⟨ = Symmachus⟩, 7, 172.

Cine acestea vor ceti, sau le vor audzi, aş vrea să socotiască ⟨că⟩ ce au vădzut a fi la

moartea vecinilor săi, acéïaş şi loru-ş, bolind de moarte, li să va tîmpla. Că, deodată, după ce închide bogatul ochii, îndată între moşteni să aţiţă grele sfădzi; nu care dintru dînşii ar lua grijea sufletului acelui mortu, ce care ar moştini averïa lui, nevoïaşte. Întru acestïa a le înmulţi mai lungu, căci acestïa cum cei bogaţi, aşea cei săraci, în toate dzilele ïau ispită şi celor înţălepţi a le însămna întru ţinérea minte îndestul ïaste, măcar de n-ari cheltui nemecă vréme spre sfat.

Aşeadară, Marco Avrilie, împăratul, avea sfetnic întru preaînţălepcïune şi întru bunătate ales, cu a căruïa înţălepcïune toate trebile împărăţiei să purta. Acela, vădzind pre domnu-său sosit acmu la ceasul cel de pre urmă şi pre nime din priïateni şi din cei de aproape cu inimă ca să-i grăiască lui, fiind aşea aproape, de moarte, singur socoti să facă voroavă, cu care aşea alesul voroavei şi de binevoinţa cătră domnu-său au arătat. Anume era Panusie, de a cărue bunătăţi şi viaţă Sext Herronisău, întru viaţa lui Marco pomenéşte.

32. Dzua cea adevărată, pre urmă nu să ştie; moartea adevărată neştiută, grijii celor de pre urmă; să-ş grijască mormîntul, cine-i înţăleplu, mainte ştie. Hrader Ital⟨icus⟩, 135.

Voroava lui Panusie tainicu⟨lu⟩i cătră Marco Avrilie împăratul în ceasul morţii, adevărat vrédnice de ţinut minte şi celor bolnavi la datul sufletului. Cap 30

Acmu, dară, Marco Avrilie, stăpîne, nice limba care ar tăcïa n-au rămas, nice ochii carii ar suferi, nice inima care ar răbda, nice socotiala care ari lăsa. Că mi să îngheaţă singele, să usucă închieturile, să deşchidz perii (gaurile trupului) sau răsuflăturile, să treci cugetul, sufletul îţi lipseşte; a căruïa lucru pricina ïaste că învăţăturile carele le dai altora sănătoasă, sau nu poţi, sau nu vei să le tixeşti spre deprinderea ta.

Te vădzu, pre tine că mori, stăpînul mieu şi nu-ţ pocïu folosi. De durére mă

1. Nu céle frumoasă de dzis, ce céle de triabă la céle improtivnice să se urmladze. Curţius, Carte 7

2. Slugii mai de folos ïaste a asculta poronca, decît a da sfat. Curt⟨ius⟩, Carte 7.

năduşăscu. Că de ar vrea dumnedzăii să răscumpere cu moartea altuĭa viaţa ta, să-ţ dea o dzi numai ţie de viaţă, viaţa mĭa cu toată voĭa ţ-aş da.

De ar hi adevărată, sau scornită mîhnicĭunĭa care m-au apucat, nu trebue cu cuvintele a tălmăci, de vréme ce acestui lucru martur prea bun ĭaste faţa mea. Că şi ochii păreae s-au făcut de lacrămi şi inima, marea cugetelor. Foarte mă doare că mă părăsăscu de deprinderea ta şi scăderea ce va lua republica ta dintru moartea ta şi singurimĭa casii tale, aşijdirĭa şi paguba care o face astădzi Rîmul. Ce, decît toate aceasta munceşte sufletul mieu, căci priĭa tine ca pre un preaînţăleptu ti-am vădzut a vieţui, acmu mori ca un neştiut.

Spune-mi mie, mă rog, stăpîne, căci să învaţă oamenii a grăi greceşte, căci ostenescu ca să înţăliagă jidoveşte, căci atîta de multu asudă în limba lătinească, căci atîtĭa de multe vremi petrec în Ţara Grecească, schimbă dascali aşea de mulţi, pătrund atîtea de multe cărţi, atîţea de mulţi bani pre învăţătură cheltuescu, pentru să petriacă viaţă cinsteşe şi de la o vréme a priimi moarte, cu inimă bună, să cunoască? Să cade oamenilor să-ş pue dintre acestĭa hotar învăţăturilor, ca să să învéţe a vieţui bine. Că nice una nu-i aşea adevărată ştiinţă, de nu va cunoaşte omul prea bine a-ş orîndui viaţa sa. Ce folos ĭaste să ştiu multe, de nu voĭu lua nice un folos dintru acĭa ştiinţă? Ce agĭutorĭu am dintru cunoştinţa tuturor limbilor streine, de nu-m[m]i voĭu înfrîna eu limba mea, de la apucarea vieţii altora? Ce agĭutoréşte a petréce cu cetitul cărţilor celor multe, de nu mă voĭu învăţa alta, fără a amăgi (priĭatenii) şi pre cei de aproape? Ce-m va folosi să ştiu vîrtuţile stelilor şi clătirile stihiilor, de voĭu şti a mă feri despre răutăţi? În scurtu, foarte puţin folosĭaşte de să va da cineva după oarecare înţăleptu şi pre ascunsu

3. Robul bun, pentru împărat a muri nu să apără Rodunsard ⟨ = Ronsard⟩, 10, 39.

4. Hotarul cel prea mare a preaînţălepcĭuni ĭaste să fim cu minte păcluită Amvros ⟨ius, *Expositioin*⟩ *Psal*⟨*mum*⟩ 140 ⟨ = 118⟩

5. Moartea ĭaste mărturie vieţii. Amvros⟨ius⟩, *De moarte* ⟨ = *De bono mortis*⟩

6. Atuncĭa voroava şi socotiala sănătoas⟨ă⟩ cu folos să ascultе, de să va ⟨a⟩sculta cu răbdare ce să grăĭaşte Chiprian, *Vor*⟨*be*⟩ 2

7. Trebue rahnele a înfrîna, frica a o strînge, cĭale ce-s de a le face a le prividea, celi ce-s de dat a

să va arăta ucinic celor nebuni. Că soma a toate-i folosofiei întru a sluji dumneldzăilor şi întru nevătămarea oamenilor stă.

Întreb de tine, doamne, preasăninate, ce foloséşte corăbiĭarĭului a şti meşterşugul corăbiii şi să să înéce pre vreme rea? Ce agĭutoreşte pre războinicul vestit a vorbi multu de războĭu şi a face războĭul să fie neştiutorĭu? Ce isprăveşte povoaţa a arăta altora potica căilor, de va rămînea el de cale?

Acestĭa toate pentru tine, doamne, le dzic. Că ce folos au făcut viaţa cînd era întriagă, dacă priimeşti moarte cu suspinuri, cînd, apropiindu-te tu de moarte, pentru nelungirea vieţii te tîngueşti?

Între acelĭa cu care au arătat oamenii înţălepcĭunĭa sa şi aceasta ĭaste, de au ştiut şi a îndrăji şi a urî Că îngustu şi prea uşor la minte aş dzice că ĭaste cine, ce au urît eri să îndrăgiască astădzi şi ce cinstiĭa astădzi mîne să urască.

Cine, sau dentru domnii cei prea nalţi, sau din prostimĭa cea slabă au fostu, precum socotescu eu că nu va fi nice dănăoară, care ar socoti puţin viaţa, ca tu, sau care ar vorbi aşea ales de moarte, ca tu? Care lucru, eu, fiind ţie tainic, cu mîna mea am scris la multe ţărî, în care arătai multe lucruri bune morţii, cît şi pre mine de multe ori mă ducĭai la ura vieţii. Ce voĭu dzice de carte la Clavdina, văduva romancă, scrisă, pre caré o mîngîĭai asupra morţii bărbatului său, perit în războĭu, căriĭa, aşea au răspuns, cum fericită meseriĭa sa să o mărturisască, cine s-ari învrednici a scrie carte ca acéĭa, precum ai scris? Cît de cu mişelie şi-nvoeşie ai scris la Antigon asupra morţii a[u] unuĭa ĭubit fiiul tău, Verisim, a căruĭa moarte măcar că aşea o ai plînsu, cît ai trecut dintru hotarul filosofului, iară pre urmă cĭa prea multă mîhnire cu înţălepcĭunĭa ta o ai gonit-o.

Ce păreri tainice, ce cuvinte deşchise ai pus în cartea care i-ai pus titĭuluş: *Liacul*

le împărţi. Sen⟨eca⟩, *Epis⟨tula⟩* 10.

8. Nedéjdea vieţii de multe ori inimii mari înfrînge Tacil, ⟨*Historiae*⟩ 5.

9. Ce ştim cînd nu-i de triabă, în triab⟨ă⟩ nu ştim. Bernha⟨rdus⟩

10. Fericită-i sudalma a căriĭa hotar ĭaste lauda. Sidon⟨ius Apollinaris⟩, Carte I

11 Prea bine sufăr mişeliile cariile ascundu.Curt⟨ius⟩,Carte 5.

celor tristi, caré din războiul de la Asiïa la sfétnicii Rîmului ai trimis, să-i mîngîi pre dînşii, după cïa prea grïa cïuma, cînd ţ-au răspunsu ţie tot sfatul Rîmului cum nu atîtea scăderi au făcut cïuma, cît folos au adaos învăţătura ta! Ce felïu noaă de mîngăeri ai făcut spre mîngîïarea lui Elie Fabat, ţensorul, după ce i s-au înecat în apă feciorul lui, pre carele, cum am pomenit, venind la casă-ş l-am găsit plîngînd şi după ce am eşit de la dînsul l-am lăsat rîdzind!

12. Fuga grozavă a morţii mai rea ïaste decît toată moarte⟨a⟩ (Cicero, *Orationes Philippicae*, 8)

Îmi aduc aminte de Cnei Rustec, bărbat preabun, fiind cuprinsu de boală, foarte cu groaz⟨ă⟩, după ce ai mersu la dînsul să-l cercetedzi, aprindzindu-să de herbintiala voroavei tale, au vărsat prea multe lacrămi şi, întrebîndu-l de pricina plînsului lui, el mi-au răspuns: eu de la împăratul, stăpînul mieu, atîtïa de multe réle de dînsul carele las, atîtea de multe bune de dînsul ce aşteptu audzu, cîte lacrămi nu pentru viaţa care mi să scurtiadză, ce pentru moartea care mi să prelungă, vărsu.

13. De ură ïaste toată strîmbătatïa rélelor de acmu, cu nedéjdïa celor bune viitoare Tiţero (= Caprianus), *Vor⟨be⟩*, 4.

Dintre toţi nu ţ-au fostu ţie mai drag decît Torcvat, de carele ca de un părinte ascultai şi ca unui dascal slujiïai. Acesta, dar, priïaten ţie preacredincios, fiind de moarte aproape, să ţinïa cu mare rahnă de viaţă. Ai trimis carii ar da slujbă dumnedzăilor nu pentru să-i dea lui viaţă, ce să-i sirguiască lui moarte. De care lucru mirîndu-mă eu şi rugîndu-mă ca să faci îndestul bl⟨a⟩gorodiïa ta nepricéperii mele, în taină ai dzis cătră mine: nu te mira, Panusie, vădzindu-mă pre mine jirtvile nu pentru viaţa ce pentru moartea priïatenilor a închina, că nemică altă a pofti priïatenul credincios, priïatenului adevărat nu poate, decît să-l vadză slobod pre dînsul dintru atîtea de multe ostenéle aceştii lumi. Căci socotescu să ţi le aduc aminte acïastea toate, doamne preasăninate, pentru să arăt cum nu mă poci îndestul a mă mira, căci cum de tare a lăuda de

14. Lumina tovarăşi ïaste celui dreptu, iar moartïa groznic tovarăş ïaste celui rău.

15. Prea bun lucru ïaste a pătimi ce nu vei putea dirége. Seneca, *Epis⟨tola⟩* 107

16. Cîrmacïul la vréme rea să cunoaşte; în războiu oştianul să ispitéşte. Chiprian, *Vor⟨be⟩*, 4.

ține moartea am vădzut, atîta de tare acmu, nevrînd, te duci din viață.

De vreme ce aceasta îaste vrerîa dumnedzăilor și vîrsta ta așea cére și boala arată pricina și a firii frădzigîune, nevredniciile Romii nenorocoasă, socotiala norocului hicliană și ursita cîa vătămată noaă așea sufere, ca să-ț fie ție a muri, căci gemi pentru moartea ta? Ostenelele care sintu să să tîmple, cu inimă tare sintu să să aștepte. Întîi, inima cea mișea și slabă cade, de să împinge; iară inima cîa mare și stătătoare, unde să afle mai mare grijă, acolo îș arată mai multu vîrtuții sali. Un om ești, nu doi; cu o moarte ești dumnedzăilor, nu cu doaă, datorîu. Căci dar, fiind tu unul, pentru doi vei să plătești? Căci pentru o viață, doaă morți vei să priimești? Adecă mainte de ce să va hotărî viața, să mori cu mare mîhnire? După ce ai brudit și atîtîa de multe întru brudiri ai suferit griji, în care vréme te aduc dumnedzăii la scală fără grije, de iznoavă întru mare prea cu primejdii vei să întri! Biruitorîu den viață te duci; întru goana morții vei să mori! 62 ani în cîmpi, cu fața nice dănăoară întoarsă de la lume n-ai stătut împotrivă și acmu fiind închis în mormîntu, ca într-un secriîu, te temi! Din stînca în care tî-ai fostu suit, n-ai cădzut, iară acmu, pre cale prea netedă și fără grijă, te poticnești! Ce izvoréște dintru viața lungă, prea bine știi, și acmu, cît folos îaste a muri bine te îndoești! Mai mulți ani sintu în carii tu morții și moartîa ție, ca de vrăjmaș de cap, la poedenoc (svadă) v-aț chemat și acmu, cîndu-i să vă apucați de arme, vei să fugi a da dos? 62 de ani sintu de cînd faci neprieteșug cu norocul și acmu, cînd îaste să te bucuri, ochii închidzi?

De-aicîa radzimă această voroavă, pentru să arăt de vreme ce nu te videm pre tine a priimi de acmu moartîa cu voe, prepunem că n-au fostu viața bună cea trecută. Că cine fără voe vine în privala și (la divanul)

17 Nebun lucru-i pentru frica vremii viitoare a pierde vrémîa de acmu. Sen⟨eca⟩

18. Căruîa îaste streinătatîa dulce, nu îubéște moșiia. Av⟨gustin⟩, *Psal⟨mul⟩* 93.

19. Sfîrșitul, nu războiul, dă cunună.

20. Nu îaste lucru de bărbat a da dos norocului. Sen⟨eca⟩ 214, ⟨ = *Oedipus*⟩

21 Nu îaste laudă ce să lucriadză de cel nepoftit și dositorîu. Sen⟨eca⟩

dumnedzăilor celor drepţi, că acela ar fi îngreuîat de răutăţi îaste sămnu. Ce lucru îaste, doamne preasăninate, ce plîngi ca un pruncu? De ce ca un deznedejduitor gemi? De lăcrămedzi căci mori îţi răspundzu că nu trebue să rîdzi aşea cînd vieţuîai, că pre rîsul fără măsură în viaţă, îl urmadză plînsul cel multu la moarte.

22. Ce dă dzua să le temi, că vine curund să-ţ apuce. Mim⟨i Publiani⟩

23. Nebiruite legi sintu a nevoi⟨i⟩ Val⟨erius Maximus⟩, 1, 6.

Cine ş-au strînsu cîndva unéltele oraşului, ca o moştinire şie adevărată? Cine venitul împrumutat, ca o datorie vécinică a sa, va îndrăzni a-ş făgădui? De vréme ce toţi au murit, mor şi vor muri, între atîţea de mulţi morţi vei să vieţueşti singur? Vei să-ţ dea dumnedzăii, aciîa ce sintu demnedzăi, adecă ca să te facă pre tine nemuritorîu, ca pre dînşii singuri? Au singur numai ceri nume de uric, care prin fire îl au dumnedzăii?

De tine bătrîn, eu cestu mai tînăr întreb, oare mai bine ar fi, sau să dzic mai dreptu, oare mai puţin rău a muri bine, au a vieţui rău? Că ostenélele céle de pururîa şi multe, carele avem în toate dzilele între mîn⟨i⟩, cînd le socotescu oare putea-s-ari învrednici să vieţuiască bine, ce foarte mă îndoescu. A răbda foametîa de pururîa, răceala, setîa, singurimîa, urîcîunîa, ispite, goane, nenorociri, lipsiri şi boale, nu viaţă, ce moarte vecinică să să numască, cu care am dzice viaţa aceasta moarte, de vréme ce cu mii de urî a vieţui ne asupreşte.

24. Viaţa şi moartea sintu giudecăţile firii. Sil. ⟨ = Sallustius⟩, *Vorbe la Curtu*, 5.

25. Nu îaste lucru bun a vieţui, ce a vieţui bine. Sen⟨eca⟩, *Epis⟨tola⟩* 70.

De ari arăta bătrînul viaţa sa dintru acea clipală cînd au eşit din pîntecele mîne-sa, pînă în ceasul cînd va să între în sinul pămîntului şi de ari număra trupul ostenelele cîte li-au pătimit şi de ar deşchide inima, toate furtunile norocului celui tristu care au suferit ar fi, deşi dumnedzăi, s-ar mira şi oamenii s-ari înspăima, aşea de trupul ce li-au răbdat, cum de inima care li-au pătimit. Vădzindu-le, mai înţălepţi mi s-ar părîa mie grecii (trachii), carii după naştirîa pruncilor plîngu şi la moartîa bătrînilor rîd, decît romanii, carii la naştirea pruncilor cîntă şi

26. Nu iaste nemuritorii a vieţui între mîhnire Macrov⟨ius⟩, 4, *Sat ⟨urnaliorum libri⟩*, 4.

27 Bună îaste moarte⟨a⟩ omului caré stinge cîali réle a vieţii. Mim⟨i Publiani⟩

la moartĭa bătrînilor plîngu. La moartea bătrînilor prea cu cale lucru ĭaste să rîdem noi, că spre rîs mor, iară la naştirĭa pruncilor prea cu cale ĭaste să plîngem, că spre plînsu să nasc.

De vréme dar, ce s-au arătat a fi viaţă rea, ce rămîne, fără cît să dovedim toţi cum moartĭa ĭaste bună? Măcar de ti-aş videa pre tine că poţi ţinĭa acea socotială caré o am vădzut de tine vorovindu-să! Ce ĭaste durere, că şi celui preaînţăleptu uneori îi lipseşte sfatul! Nemărui nu să cade a să lăsa aşea pre sfaturile sale, cît să nu dea cale socotelii streine. Că carele odată nu cere, întru socotiala dată, că îndărăpnicirea întru toate lucrurile ţine sfatul său, să ştii, adevărat, că să va tîmpla dintru toate, sau mai multe, să rătăcească.

De vreme că eşti, Marco, o doamne şi preaînţăleptu şi mintios şi învăţat şi bătrîn, au n-ai socotit că precum ai îngropat tu pre mulţi, va fi cineva care ti-a îngropa pre tine? Ce cugetai cînd videai hotarul dzilelor altora? Au nu socotiĭai că vor videa alţii hotarul ailor tăi? De vréme ce şi bogat şi plin de priĭateni şi cinstit şi bătrîn şi, ce-i mai mare, capul, pentru sănătatĭa republicii mori, căci a te pune în mormîntu te temi? De pururĭa ai fostu nevoitorĭu să cunoşti lucrurile céle trecute, aşea céle ascunsă şi tăinuite. Ce de vréme ce ai ispitit ce ar fi cinstea şi ruşinea, ce avuţiile şi sărăciĭa şi nevoĭa, ce bucuriĭa şi mîhniciĭunea, ce dragostea şi frica, ce răutăţile şi desfătările, nemică rămas mie nu mi să pare ce ai cunoaşte, fără ce ar fi moartĭa să te înveţi, a căriĭa încunoştinţă mai multu, mă créde, într-un ceas, stăpîni decît în viaţă 100 de ani, vei lua folos.

De vréme ce eşti bun, şi te socoteşti şi ca un bun că ai vieţuit, au nu-i mai bine ca unul, murind, să treci cătră cei mai mulţi buni, decît lunecîndu-te, între atîţea de mulţi răi să vieţueşti? Că-ţ ĭaste ţie moartea amară nu mă mir; că bărbaţii înţăleppţi multu de mîhniciĭune cu inima pricep, care pentru lauda

28. Grozav lucru ĭaste, acéĭa care hulim întru alţii, să le facem. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 78.

29. Mai bine ĭaste a urma sfatul altora, decît al tău. *Met⟨amorfose del virtuoso di Lorenzo Selva⟩*, 4.

30 Şi celui preaînţăleptu uneori îi lipséşte sfatul. ⟨*Teatro morale di Cherubino Giarardi*, 4, 19.⟩

31 A cunoaşte binile şi a nu-l face, agonisită de pediapsă, nu ĭaste cale de fericie. Sariz ⟨beriensis Policraticus⟩, 8, 25.

32. Rău a vieţui oarecine, nu va şti a muri bine, Sinec⟨a⟩, *De odih ⟨na sufletului*, 11⟩.

afară nu le slobod. Că orice din venin stă ascunsu întru inima mîhnită, de s-ari vărsa pre toată piĭale, ca în chipul rîii, nice păreţi nu ni-ar agĭunge de carii ni-am freca, nice unghi⟨i⟩ cu care ni-am scărpina.

Ce ĭaste altă moartea, fără uşcioara spîndzurînd, cu care uşcioară casa cea de oaspeţi (chirvăsăriĭa, sau hanul), în care toate mişeliile aceştii vieţi vin, să închide? Ce scădere sau (strîmbătate) ne fac noaă dumnedzăii, trăgîndu-ne pre noi cătră sine, căci dintru colibă proastă ne bagă în curte noaă? Ce ĭaste altă gropniţa, fără cetate cu care împotriva lipsilor vieţii şi năvălirile norocului ne închidem? Adevăr, ce aflăm la moarte mai multu vădzu rahnă întru tine, decît ce vei lăsa în viaţă mîhniciĭune, trebue să să atiţă.

33. Să scarcă dzua ca să dobîndiască noaptea Ada⟨giu⟩

De ai durere pentru muĭarea ta, Elia Fabrichia, căce-i tînără, nu-i pentru ce să te mîhneşti, că ĭa petrece acmu în Rîm fără grije de scăderea vieţii tale; şi după ce va oblici de vréme ce ĭa, nu să va adaoge cu moartea ta, nici căci va rămînea văduvă să nu te mîhneşti. Femeile tinere, precum ĭaste ĭa, mărîtîndu-s⟨e⟩ după bătrîn precum eşti tu, murindu-le bărbaţii, întru acele lucruri ce au să apuce ochii şi spre acela după care sintu să să mărite îş pun inimile; şi ce aş vrea să dzic pentru să fie mai cu cinste, cînd plîngu mai multu, cu atîta mai multu hohotescu cu rîs în pieptu. Nice să te mîhneşti de aceliĭa gînduri căci împărătiasa, muĭarea ta, măcar că-i tînără, nu va afla altu împărat, căruĭa să să împreune; că unile de acestĭa şi ca acestora de potrivă, dreptu haina cea spartă grecească ar schimba haina cea lucie, adecă pre ciobanul tînăr mai multu socotescu decît pre împăratul bătrîn.

34. Cu cît să mai apropie nădejdiea, cu atîta mai multu creşte aprindiria inimilor Curt⟨ius⟩, Carte 9.

35. Nu vedzi că şi pietrili de vrĭame să biruescu? Şi-naltele turnuri? Că să răsipăscu şi besericile dumnedzăilor? Lucret⟨ius⟩, 5.

Căci ai avea durere pentru feciori, rămîind de tine, nu vădzu pentru ce ai face aceasta. Că de ai durere pentru moartea ta, mai multă durére avea ei pentru viaţa ta. Ce ĭaste finixul între pasiri, acéĭa ĭaste feciorul, care moartea

tătîne-său nu pofteşte, de ïaste el sărac, pentru să nu-i hie a să hrăni, iară de-i bogat, pofteşte mai curund să se facă moşnian. De vreme ce ei ⟨sînt⟩ aşea, nu mi să pare mie a om înţăleptu ⟨că⟩ tu faci, cînd rîd şi cîntă ei, tu să plîngi.

De-ţ pare cu durere căci părăseşti tu palaturile céle luminoase şi casăle céle mari, nu ai de ce te mîhni pentru acélïa, că, aşea să fiu norocos, cum după ce ţi s-au făcut ţie la 60 de ani moarte hotar, după 40 de ani le va amistui vrémea.

36. Nu sintu născut intr-un unghïu; moşiïa mia toată această lume ïaste. Sen⟨eca⟩ *Epis⟨tola⟩* 280.

De te mîhneşti căci te rădici de la deprindirea priïatenilor şi a noroadelor, nice pentru aceasta n-ai de ce te mîhni, căci ei pentru tine nu să vor mîhni. Că fără altele, care să tîmplă celor morţi cu amar, aceasta încă ïaste, că cît să acopere şi să astupă cu ţărna, îndată şi cu uitare să astupă despre toţi.

De-ţ pare rău că nu mori, ca toţi împăraţii în Rîm, această părere de rău dintru inimă să o goneşti, socotescu; că bine ştii cum Rîmul, spre aciïa de la carii ïau de binefacere, a fi nemulţămitori, precum aceluïa Ştipion acela Africanul, nemulţămitoare patrida nice oasăle a le avea n-au priimit.

37 Rar har au fostu a vini aici; iară cu răbdare a să duce ïaste cu cinste. Petrar⟨ca⟩, *Afric⟨a⟩*, I, Încep⟨ut⟩

De ai durere de moarte pentru ce părăsăşti stăpîniïa aşea de lată cumu-i împărăţiïa nu pociu crede de ţ-ar vini în cuget atîta deşărtare; că bărbaţii ce-s ïubitori de lineşte şi de odihnă, cînd să mîntuescu de acel félïu de slujbe, nu că s-ar lipsi din vrednicie, ce că s-ari uşura dintr-o sarcină prea grea, socotescu.

De vreme dar ce nice unile de acestïa nu pofteşti, căci ai durere că ar întra moartea pre uşile tale, doaă lucruri sintu care aduc moartea grea oamenilor; sau dragostea de cïali ce părăsim, sau frica de cele ce aşteptăm. Iară de vréme ce nice un lucru drag viaţa aceasta şi nice un lucru de frică moartïa că nu are,căci să să tiamă cineva de moarte?

Şi pentru suspinurile şi lacrămile tale, care eu aminte socotescu că vor cere sam⟨ă⟩ de la tine dumnedzăii; că măcar că cugetă

38. De multe ori ce mai mari noroçiri ïi face loc strîmbătate⟨a⟩. Seneca, *Epist⟨ola⟩* 91.

toţi cum vor avea hotar oarecînd vieţii sale, iară nime nu socotéşte că-i va veni aşea curund moartĭa, ce căci socotescu oamenii cum nice dănăoară nu vor muri. Pentru aceĭa ĭaste de nice dănăoară nu încep a-ş drége greşealele şi aşea a vieţii deodată şi a certărilor hotar mormîntul alege.

Au nu ştii, doamne preasăninate, că pre noaptea prea lungă o urmadză diminiaţa cu umedzală; după diminiaţă umădă răsare soarele săninat; după soarele săninat că să turbură cerĭul cu herbintială grĭa, că aduc nuori tulburi; după acéĭa să aud tunete groznice, fulgere grabnice de tunuri să slobod primejdioase, piatra cade aprigă; iară pre urmă, după vreme rea, de mirat vine lineşte şi sănin. Şi precum în lume să fac vremi rele, acmu turbure, acmu lineşte şi sănin, aşea în viaţă şi la moartĭa oamenilor, într-acesta felĭu, schimbare vine: după pruncie, copilărie; după copilărie, tinerĭaţă; după tinereţă, bătrîneţă; după bătrîneţă, vîrsta matoră, după a cărĭĭa sfîrşit moartĭa cea înspăimată vine; apoi, după moartĭa cea groznică, viaţa fără grijă aşteptăm.

39. Toate pre rînd să păzăscu; toate dintru pierdzare să de iznoavă furmuescu. Tertu(llianus), *Ap(ologeticus)*, 45.

40. Copilăriĭa créştire, tineréţĭa bătriniaţ(ca) li-au luat. Seneca,*Mars*(= *Consolatio ad Marciam*), 20.

De multe ori am cetit şi ades am audzit de tine cum numai dumnedzăii, precum n-au avut început, aşea nice sfîrşit nu vor avĭa. Nice aceasta nu să cade oamenilor înţălepţi, doamne preasăninate, socotescu, ca să poftiască a vieţui ani mulţi. Că pentru ce rîhnescu oamenii a vieţui aşea mult, dentru acéĭa ĭaste căci sau ca nişte nebuni nice dănăoară n-au simţit ostenelele trecute, sau ca mai îndelungă vreme ca să petriacă în răutăţi poftescu. De aceasta, să aibi tu jalobă ca să mori, cu durérea aceasta nu ţi să cade. Că nu te zmulgi întru floarea cea întîi, sau crud de lepădat de la pom, sau primăvara tăĭat, sau înghiţit de strugur crud; adecă de ar fi sunat moartĭa la uşile tale pre acéĭa vréme, pre caré îţ era ţie viaţa cuvioas(ă), de nu jalobe, iară pricină driaptă de a te turbura ai fi avut. Că nice un vesti-

41. Cu dzua cea de pre urmă să hotăréşte viaţa. Tij (= Seneca, *Epistola* 45)

42. Viaţa fuge cu ager picior; moartea cu mare, că-i sirguiaşte Petrar(ca, *Sonet* 232)

43. Nice o dzi făr(ă) păcatul nostru nu triace Amvros(ius), *De moarte bună*.

44. Nemică nu are ce nedejdui acela pre carele bătriniaţili il duc la mormîntu. Sen(eca), *Epis(tola)* 30.

toriu mai cumplit celui tînăr nu ĭaste, decît a-i vesti de moarte şi de părăsirĭa lumii

Ce lucru ĭaste aceasta, doamne, de vreme că acmu au rămas slab păretele (şi spre răsipă) floarea să usucă, strugurul putredzeşte, dinţii stricaţi (şi cădzuţi), haina mîncată de molii, tiaca uscată, suliţa tîmpită, sabiĭa slăbită? Iară cu acéstĭa te ţii cu rahnă a te înturna la lume, ca cînd nice dănăoară n-ai fi cunoscut lumĭa? 60 de ani rob ⟨în⟩ închisoarea trupului ti ai ţinut şi acmu, ştergîndu-s⟨e⟩ de vechitură, îţ cad obedzile şi tu de iznoavă vei să-ţi lucredzi obedzi noaă! Cine întru aceasta moarte 62 de ani vieţuind, sau întru această viaţă murind nu să satură, nice de şeasedzăci de mii de ani nu să va sătura.

45. Viaţa aceasta nu ĭaste mai multu să să numască, fără cît umbra vieţii Av gust⟨in⟩ *Omil*⟨ii⟩ 50

Avgustu împăratul dzicĭa cum, după ce împlu oamenii 50 de ani, sau de bunăvoe să moară, sau fără voe, că într-acĭa vîrstă acmu au sosit în vîrvul şi la ţeanchĭul fericirii omeneşti. Orice trăescu oamenii mai multu peste atîta vîrstă, acéĭa întră întru cele prea gréle boale, întru morţile copiilor, întru schimbările norocurilor, întru batgiocură ginerilor, întru îngroparĭa priĭatenilor, întru a face sfădzi, întru a plăti datoriile, întru gemut pentru céle trecute, în plînsu pentru cele de acmu, întru a înghiţi strîmbătăţile, întru a asculta veşti rele şi alte nevoi fără număr, care toate mai bine ar fi cu ochii închişi, în mormîntu, a aştepta, decît cu aceĭaş, deşchis, întru această viaţă nenorocită a suferi. Carii la cincidzăci de ani din viaţa aceasta mişĭa să ĭau de dumnedzăi, aceĭa de acĭale întru viaţă mai mişéle, pentru să nu vadză, fuge. Şi orice omul vieţuĭaşte mai multu, în gios să pogoară, nu mărgînd, ce lunecîndu-să, sau şi poticnindu-să şi cădzind.

46 Bătrînéţile lungi pline-s de cĭale réle Ioven⟨al⟩. Carte 5

47 Nebun lucru ĭaste a face pomenire acelora pentru care ai uitat pre tine Curţi⟨us⟩, Carte 7

Au nu ştii, Marco, stăpîne, că pre unde întrăm în viaţă, pre acolo vinim la moarte? Au nu ştii că sintu 62 de ani de cînd fuge viaţa de moarte şi întru atîţea de cînd îmblă moartĭa să facă vicleşug vieţii tale şi că

48. Toate ale noastre şi céle bune şi cĭale, réle, neadevărale sintu, fără moartĭa singură, ce-i adevărală. Avgust⟨in⟩, *De cuvintu*, 21.

moartîa de la Ilirîc, în care loc au lăsat grîa cîumă şi tu, scăpînd, eşind din casa ta, au venit la acesta loc, în Ţara Unguriască? Au nu ştii, cînd ai eşit din pîntecile mîne-ta, să te faci stăpîn pămîntului, atuncîa că şi moartîa au eşit din mormîntu, pentru să îmble pre urma vieţii tale?

De pururea, nu numai cinstit, ce şi a fi cinstit tî-ai silit. Care lucru, de vreme ce-i aşea, căci precum cinstiîai solii domnilor trimiş cătră tine, pentru folosul tău, nu cinsteşti pre aciîa carii mai multu pentru folosul al tău, decît pentru cinstîa lor, trimit la tine dumnedzăii?

Ţii minte de otrava ce mi-au dat ginerimieu Vulcan, pentru mai mare rahnă a averilor méle, decît pentru viaţa mîa? La dzăcarea mîa viind tu, stăpîne, pentru mîngîîare, me-ai dzis că cumpliţi sintu dumnedzăii carii ari ucide pre cei tineri, iară blîndzi carii ari lua din viaţă pre cei bătrîni, adăogînd şi aceste cuvinte: cu bună inimă să fii, Panusie, şi nu te mîhni căci laş⟨i⟩ lumîa; că de vréme ce ai născut pentru să mori, acmu, pentru să vieţueşti, mori.

Precum ce mî-ai dzis mie, doamne preasăninate, acélîaş îţ dzic ţie; ce m-ai sfătuit pre mine, acelîaş te sfătuescu pre tine; ce ai dat îţ întorcu; aşijdirîa, dentru acelaş cules de vie, rămăşiţa aceasta priiméşte.

49. A grăi de moarte acelor sănătoşi şi a trăi, lesne lucru îaste. Petrar⟨ca⟩, *Fil* ⟨ = *Sonet*⟩, 66

50. A muri bine, îaste a muri cu voe. Senec⟨a⟩, *Epis⟨tola⟩* 61

51 Oamenii mai multu întru lucrătura striină văd, decît întru a sa Sen⟨eca⟩ *Epis⟨tola⟩* 109

52. Nice un rău, de cel de pe urmă, mare nu îaste. Avra ⟨ = *Araucanae historia Hispaniae*⟩, 314

53. Moartea cu cinste pre toată viaţa o cinstéşte. Petrar ⟨ca⟩, 295.

Răspunsul lui Marco Avrilie împăratul cătră Panusie, tainicul său, în care arată că nu pentru acéîa i-ar fi moartîa grîa, căci părăseşte lumîa aceasta, ce căci pre urmă moştinitorîu va rămînîa feciorul său rrău. Capul 30.

O, norocite Panusie, laptele care ai suptu în Dachia, pîinîa care ai mîncat în Rîm, învăţătura caré ţi s-au tîmplat în Ţara Grecească şi ţinérîa care o ai luat în curtîa mea, că şi în viaţă de ispravnic bun şi la moarte de

1. Vrédnic acela careli va mîngîîa pre toţi cei slabi, să s⟨e⟩ mîngăe de toţi. Sid⟨onius Apollinaris⟩, 6, 1.

priîaten, mî-ai arătat slujbă. Lui Comod, fiiului mieu, poroncescu să-ţ facă plată slujbelor tale, iară pre dumnedzăii cei nemuritori îi rog pentru sfaturile să-ţ mulţămască. Nice în zădar dzic că voîu poronci fiiului mieu, iară de la dumnedzăii a cere dzic. Că un om poate plăti slujbele a mulţi, iară a răsplăti pentru un sfat bun tuturor dumnedzăilor trebue. Ceii prea mari şi prea aliasă de binefacere, cu care priîaten a priîaten poate face, acéîa îaste de va fi omul întru a dare sfatul la triaba cea grîa norocit, nice fără pricină dzic că ar fi fericit acela ce dă sfat. Că nu rar să tîmplă de aciîa ce ar vrîa să ne lecuiască cu sfaturi, întru mai mare primejdie ne aruncă pre noi.

Toate ostenélele vieţii aceştiîa sintu gréle, iară a morţii mai gréle (şi mai înspăimate); toate mai gréle, iară aceasta prîa grîa; toate cu grije, iară aceasta mai cu grije; toate acelîa la moarte au sfîrşit de la o vreme, iară a morţii ostenială ce sfîrşit va avea nu ştim. Şi acestu lucru ce dzic desăvîrşit, nime a avîa ştiinţă nu poate, fără acela care, precum sintu eu, îaste aproape de moarte.

Înţălepţeşte, dar, Panusie ai vorbit. Iar căci boala mîa nu o cunoşti, pentru acéîa liacul nu-l potriveşti. Că nu îaste acolo durére unde ai pus profilactica; nu îaste acolo fistula, unde ai făcut fîntînélele; nu era acolo nămolirîa, unde ai pus unsoarîa; nu era vinele acelîa, de unde ai slobodzit singe; n-ai cunoscut locul ranii, unde ş-au aşedzat buba, adecă, spre cunoştinţa boalei mele, ce-au trebuit mai tare şi mai multu să pătrundzi. Cele mai din lontru suspinurile care sloboade inima, de le sloboade inima, dzic, să nu socotiască oricine aude că ar înţălege îndată; că mîhniciunile şi minţile inimii, de care oamenii a să lecui nu pot, să nu să cunoască de oameni dumnedzăii au vrut. Mulţi îndrăznescu cu încredinţaré şi neînţălepţeşte a mărturisi, precum ari cunoaşte cugetile altora, mai mare întru această deşărtare, decît înţălepciune,

2. Le dezlegăm cu părerili, carele nu le putem cu slujbele. Sem⟨machus⟩. 2, 85.

3. Cel ce slujaşte bine, măcar de n-ar cére, vrednic îaste de plată şi mulţămită. Romsard, 4.

4. Să întrestiadză cu apropiiarea morţii oamenii cei îmbătrîniţi Sen ⟨ = Cicero⟩, *Sfirşit* ⟨ = *De finibus bonorum et malorum*⟩, 5.

5. Nemică nu cunoaşte cine nu ştie a muri. Pet⟨r⟩arh⟨a, *Sonet* 120⟩

6. Răcescu mîngăerili suptu frica morţii. Amvros⟨ius, *Expositio Evangelium secundum*⟩, *Luc*⟨*am*⟩, 9.

7. Scădérea căriia i să ştie pricina lesne să feriaşte. Macrov⟨ius⟩, 7, *Sat* ⟨*urnaliorum libri*⟩, 4.

8. Mîhniciunile ce să află închis⟨e⟩ în pieptu mai multu arde, cit nice taina a spune nu pot, nici o odihnă a ei nu să află. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 4.

9. Omul în faţă, Dumnedzău în céle din lontru a inimii la aminte. Tertulie, ⟨*De praescriptione haereticorum*⟩

arătînd. De vréme ce întru mine multe sintu care îmi sintu mie necunoscute, cu cît mai puţin aceluĭa cari-i den afară de mine cunoscute îi vor fi.

Că socoteşti, Panusie, precum m-aş teme prea tare de moarte, iară eu că nu mă tem aşea tare, mărturisăscu, săvai că, după obicéĭul omenescu a mă teme mărturisăscu; că de aş dzice că nu mă tem de moarte ar fi ca cînd aş dzice că nu-s sleit de carne.

Dentru ispita povoaţa lucrurilor ne învăţăm precum leul de pil, pilul de ursu, ursul de lup, de lup berbécile, şoarecile de mîţă, mîţa de cîne şi omul de cîine că să teme, ca să dzic cu un cuvîntu, unii de alţi⟨i⟩ să tem, pentru să nu să omoară de dînşi⟨i⟩. Deci, de vréme ce dobitoacele fug de moarte, care măcar că mor şi nici au frică că să vor pedepsi cu diavolii, nice cu dumnedzăii bucurie nu nedejduescu, cu cît mai multu noi, carii murim neştiuţi, oare pedepsele cu diavolii vom petrece, au întru scaonile dumnedzăilor ne vom priimi?

Au ţi să pare, Panusie, că nu văd precum grăunţul mieu au cădzut? Am cunoscut acmu culesul strugurilor viii mele; în toate cheotorili casii mĭale că slăbăscu ştiu şi nemică, fără frundzişoarele strugurilor şi peliţa cărnii că au rămas şi nemică din toată viaţa mĭa, fără portul că n-au rămas, deplin ştiu. Pînă acmu cu multu te despărţiĭai de mine, iară acmu eu cu multu mă despartu de tine; că prin steclă prăveşti războĭul, din rîpă arunci mrejile, din dosul gropii întăr⟨î⟩ţi buhaĭul, aproape de foc te ĭa răceala, suptu umbră pus te lovéşte soarele; adecă pentru acéĭa aşe mărturisăşti moartea, căci ţi-i viaţa sănătoas⟨ă⟩.

Mişăl de mine, că peste scurtă vreme din toate care am avut într-această viaţă, nemică altă fără băibărăcelul voĭu lua cu mine! Vai de mine, acmu mă voĭu pogorî în ţărnă, unde nu de hiară mă voĭu asupri, ce de viermi mă voĭu mînca! Vai de mine, întru acélĭa strîmtori am sosit, de unde a scăpa nu poci şi, de aşteptu, pre moarte aşteptu. Nu aş vrea pre

10. Nice o hiară nu să arată în viaţă fără frica morţii. Sen⟨eca⟩, *Epis⟨tola⟩* 121

11. Celor fericiţi grĭa ĭaste socotiala cea adevărată a mişeliilor. Fab⟨ius Quintilianus⟩ *Vor⟨be⟩*, 9.

12. Mîngîioas⟨ă⟩ vorbă ĭaste unde nu să află grije. Asip ⟨= Cyprianus⟩, *Vor⟨be⟩* 4.

13. Mare lucru ĭaste şi multă vréme a să învăţa, cînd soséşte ceasul acel neferit, cu inimă întriagă a purcéde. Sen⟨eca⟩, *Epis⟨tola⟩* 20.

14. Saladin dintru aşea de mare avuţii nemică cu sine n-au luat, fără cămĭaşea. Dubravius, Carte 14.

15. Împotriva morţii nice a sta mie, nici a fugi nu-mi foloséşte. Pitrarh⟨a⟩.

mine, bolind, cel sănătos; pre mîhnit, cel vesel; pre streinul, cel fericit; pre cel aproape de moarte, acela ce-i den afară de grijea vieţii să mă mîngîe. Ce aş vrea ca întru sărăcie, cel sărac, întru mîhniciune, cel mîhnit, întru izgonire, cel izgonit şi a căruia viaţă iaste de-a tocma în grije ca a mea, care mă vădzu aproape acmu de moarte, să mă mîngîe. Că nice un sfat adevărat şi sănătos nu-i, fără care purciade de la acela carele de-a tocma durére are ca acela ce-i dă sfat.

16. Voroava cu cei supăraţi aduce oarece uşurare. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 42.

De vei socoti mai cu nevoinţă această socotială că am dzis lucru nou vei afla, care cu giurămîntu mărturisăscu. Că puţin folos mi să pare că iase de la acela ce moare de rîs, făcînd mîngîiare celui ce varsă lacrămi. Acestia dzic ca ce ştiu eu, să ştii, ce socotescu eu, să socoteşti şi să nu mă amăgeşti. Ca unui priiaten îţi voiu descoperi ţie taina, din ce vei cunoaşte că mică mîhniciune de care mă asuprescu iaste, împotriva acei mari mîhniciuni de care să mă muncescu cu cale iaste. De n-ar fi rădzimat socotiala de simţire, acmu suspinurile ar fi făcut hotar vieţii mele şi întru gropniţa lacrămilor m-aş fi îngropat.

17. Prea mare socotială are cel ce vorbiaşte de moarte aproape. Sen⟨eca⟩, *Epis⟨tola⟩*, 24.

Acéle noaă care li-ai luat aminte întru mine, cum sintu lepădarea bucatelor, nesomnul, st⟨r⟩ăjuirea, dragostia singurimii, ura tovărăşiei, inima întru suspinuri odihnită şi cu lacrămile petrecîndu-să, siamne sintu cu ce vreme ria să turbură maria a inemii mele, aflîndu-să clătire cu un feliu de pămîntu, întru pămîntul trupului mieu. Ce să vinim la lucru şi vom videa căci nice o mîngîiare nu priimiaşte inima mia, căci aşia ar slăbi inima şi ce ar fi mai mare duriare, care⟨-i⟩ jaloba lui. Că aşea iaste de dezmierdată inima, cît asuprită de amărăciuni fiind să jăluiaşte; atîta iaste de amară inima, cît lovitura nu simte.

18. Nemică nu-i mai greu decît durerii cei mari a afla cuvinte de potrivă. Senec⟨a⟩, *Polib* ⟨ = *Consolatio ad Polybium*⟩, 22.

Să ştii, dară, Panusie, că pentru acéia îmi iaste moartia amară, de vreme ce în viaţă pre Comod, fiiul mieu, las şi încă în vîrstă, aşea lui cu grijă, cum împărăţiei cu groază. Din flori, poamele, din pietre viţile, din miros

19. Céle mîhnite, după ce să vorbăscu odată, mai cu greu să tac. Tacit, *Anal⟨e⟩*, 4.

vinurile, din faţă oamenii, din mîndzu calul, din copil tînărul, să cunoaşte. Că nefiind de nemică pînă eram vîu, fiîul mieu, cu multu mai puţin după moartîa mea, că va fi îl vădzu. Că, dară, într-un chip ca şi eu, cunoscînd tu mintîa cîa rrea a fiîului mieu, căci te mieri de mîhnicîunîa tatălui?

20. După moartea lui Marco dintru împărăţie de aur (ce era), în de her s-au mutat republica. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 71, pe urmă.

Comod, fiîul mieu şi cu vîrsta tînăr îaste, iară cu multu mai puţin cu pricepirîa. Şi că fiind aşea, minţii cei rele nu va să-i stîa împotrivă, după voîa lui îmblă şi după socotiala sa îmblă, ca cînd ar fi ştiut întru ispite. Acelîa ce ar fi să ştie de triabă nu le ştie şi ce-i mai rău nu bagă în samă. De cele trecute nemică n-au vădzut; numai cu céste de acmu să zăbăveşte. În scurtu, cîale ce li-am vădzut cu ochii şi cele ce le socotescu cu inima, prorocescu că va fi de curund şi viaţa feciorului va mérge întru primejdie şi pomenirîa tatălui şi a casii va peri.

21. Ce prorocéşte mintea de bunăvoe, aceiaş aruncă socotiala. ⟨Titus⟩ Livie, Carte 26.

Ah, cît de fără milă au făcut dumnedzăii cu noi, poroncind ca cinstîa noastră să o lăsăm întru puterîa feciorilor. Că destul ar hi fostu să ne fim lăsat lor averile noastre, iară cinstîa să o dăm priîatinilor. Ce ei averile întru răutăţi le petrec şi căci sîntu răi cinstîa pierd. Că de ar fi dumnedzăii buni, cum sîntu şi de ni-ar da noaă putîare averili a împărţi, căci cinstîa a o aşedza nu ne dau testamentu.

22. Créşte neînvăţătura pre tînărul întru mai rea îndrăznire. Ammian⟨us Marcellinus, 14⟩.

Comod, fiîul mieu, are nume de folos. Iară cum îaste nu i-ari trebui să aibă folos cît de puţin cu care n-ari supăra pe nime, în prejma celor fără folosuri, care tuturor va adaoge. Că aşea să ştii că el va fi muncitorîu de oameni şi bicîul dumnedzăilor purcîade. De acmu singur şi fără povaţă, cărările tinereţilor fiind a trîace prin locuri înalte şi primejdioase, tiamă-mi-i că va cădea întru răutăţi rănit. Că feciorii domnilor şi oamenilor mari, ţinîndu-să slobodzi şi dezmierdaţi, a cădea în răutăţi lesne, neputînd să iasă dintru acélîa.

23. Comod, tuturor fără de folos, de vrăjmaş niamului omenescu şi cînd era vîu s-au giudecat. Oros⟨ius⟩, 7, 16.

Ia aminte, ce-ţ dzic, căci nu fără lacrămi

dzic, Panusie. Au nu vedzi pre Comod, fiĭul mieu slobod, bogat, tînăr şi singur că rămîne? Fie de ce vîntu, cît de mic, mă créde, pomul cel prea mare tînăr a cădea poate. Avuţiile, tineréţile, singurimĭa şi volniciĭa, patru cĭume sintu, care omoară pre domnu, republica o răsipescu, pre cei vii îi ucig, pre cei morţi îi defaimă.

24. Mare primejdie a nu face aceluĭa ce să cadé, ce a vrea a face ce nu să cade. Plut⟨arc⟩.

Să mă criadză pre mine cei bătrîni şi să însămniadză aceasta cei tineri: de au împodobit dumnedzăii pre cineva cu dzéstre multă, multe bunătăţi trebuescu la paza lor. Cei mulţi, bolnavii, nebunii şi cei la trup de nemică şi cei fricoş nu turbură aşea ţărîle, precum aciĭa pre carii i-au adunat firĭa cu mai multe dzéstre. Că pre cei mai frumoşi, cum învaţă ispita, mai multu îi cercetiadză casa cĭa de curvărie cei prea drăgălaş curvari, cei prea tari ucigaş⟨i⟩ de oameni; cei preaînţălepţi furi preahîtri sintu şi carii sintu la minte preaisteţi, prea sintu nebuni.

25. Au deprinsu tineréţile a fi mai- gala spre scădére. Amvro⟨sius⟩, *Tit*. 2.

26. Unde-i durérĭa, acolo-i minĭla şi mîna. Ada⟨giu⟩.

Iarăşi şi iară dzic şi mărturisăscu şi gĭur, carii sintu cugetele (ca să dzic aşĭa) firii îmbrăcaţi, de nu vor avĭa nevoinţa bunătăţilor făcute; de aciĭa vom putĭa dzice că ţin cu mîna sabiĭa, cu carĭa s-ari gĭunghĭa (şi s-ar tăĭa), că poartă foc pre umere, cu care s-ari aprinde, ştriangul în grumadzi, cu care s-ari spîndzura (zugruma), hamgĭarĭu în pieptu, cu cari s-ari sparge, spin în picioare, cu care s-ari pătrunde, pietre la care, legate fiind picioarele, să să poticniască şi, poticnindu[nd] să cadză şi cădzuţi în moarte de care să temĭa şi fără viaţă, carĭa tare o ĭubăscu (şi o poftescu) rămîne.

27. Toate cîte li-am luat spre ţinérĭa vieţii, spre ţinéria certărilor li-am întorsu. Bernhar⟨dus⟩.

28. Carii prin bucurie cădem întru lipsă, prin lipsă alergăm la bucurie. Fulg⟨entius⟩, *Epis*⟨*tola*⟩ 7.

Aş vrea să-ţi aduci aminte Panusie: de au avut cineva din pruncie frica dumnedzăilor, cinstirĭa oamenilor, de păzeşte cineva dreptatĭa cătră toţi şi de vieţuĭaşte fără de a lui scădere, acestuĭa ca unui pom norocul groznic coajĭa (ca să dzic aşĭa) sănătăţii îi dezlipĭaşte, floarĭa tineréţii o usucă,

29. Stăpînĭa lucrurilor a cădea pot, iară paza minţii bune nice

frundza dragostii le sacă, roduride osteníalelor le zmulge, ramul slujbelor îl frînge, voitorîul cel prea mare de binele milii (domneşti) a-l pleca îl poate; iară cît de tare de s-ari trînti de toate loviturile, nice dănăoară nu să va răsturna.

o năvală a norocului mai tristu nu priimeşte. Val⟨eric⟩ cel Mare, 44.

Cît de norociţi să par şie a fi părinţii, căror din bună facere a dumnedzăilor le nascu feciori cu minte, isteţi, frumoş, neprégeţi, gata, tari, necugetînd că toate acéste daruri numai întăritură sintu de răutăţi. Şi aşea, de ar ţinîa taţii sfatul mieu, aş vrea îau feciorilor să le lipsască mădulările, decît să îmble întru răutăţi. Iaste, dar, Comod, fiîul mieu, dintre tinerii carii s-au născut întru împărăţiîa Rîmului mai frumos. Iară măcar de ar fi dat dumnedzăii la faţă să fie fostu prea negru, ca arapii şi cu obicéîurile alése, să fie agîunsu pre filosofii Ţărîi Greceşti. Că nu îaste părintele să pue socotială şi lauda întru frumuséţîa feciorului său, la faţă ori la trup, ce întru viaţa cîa prea bună. Nu de tată bun, ce de vrăjmaş de cap îl va numi pre acela carele pre fiîu-său pentru copilăriîa că nu-l cinstîaşte, ce de ce răutatîa feciorului său nu o ceartă. De s-a îndzăstra feciorul de tatăsău cu dzestre multă şi acélîa lî-ar petrece toate întru răutăţi, pre unul ca acel fecior sau nicecum în lume să nu-l fie născut, sau cum l-au născut, de sirgu că ar trebui să-l îngroape aş dzice.

30. Nu-i lucru lesne între lucrurile céle mari a nu nebuni. Senec⟨a⟩, 6, ⟨*Ale*⟩ *fir⟨ii⟩ intreb⟨ări⟩*, 29.

31. Deprinde a fi suptu faţa femeiască şi blîndă, neimblîndzire de fiară ascunsă. Rodeg ⟨ = Rhodiginus⟩, 3, 12.

32. Plecată îaste fricăi de pururea întru mai rău credinţa. Seneca, ⟨*Hercules furens*, 1⟩.

Cît îaste de mişăl lucru la prăvit, părintele să-i nască fecior, cu suspinurile sale cere de la dumnedzăi, mumele pre aciîaş să-i nască cu durere, amîndoi, cu greu, stau să-i hrăniască şi să-i criască, cu pază între feriala lor şi să pue ostenială întru socotelele feciorilor săi şi pre urmă să să aliagă feciorii lor răi şi învrăjbitori, cît bieţii părinţi mai multu pentru năcazurile feciorilor săi, decît pentru multa îmbătrînire să stîngu.

33. Mintea omului tîmpavă (neînvăţată) a să îndupleca nu poate, a să frînge poate. Sen⟨eca⟩, *Th⟨iestes*, 2⟩.

Venitu-mi-au în minte a mă teme, fiind fiîul mieu tînăr şi eu bătrîn, săvai că cu mare

ostenială s-au tras de la ostenială în viaţa mea, că după moartîa mea va urî bunătăţile.

Că-mi aduc aminte de mulţi domni tineri, carii cu această vîrstă ce-i feciorul mieu, au agîunsu la moştinirîa împărăţiei Rîmului, cu această viaţă rea că au fostu toţi, cît au agonisit pierdzare vieţii sale, deodată cu cinstîa.

Îmi aduc aminte, de Dionisie, tiranul vestit a Sichiliilor, care spun că au fostu dînd daruri celor ce scornîa desfătări şi răutăţi, cum coronuîaşte muma noastră Roma pre cei biruitori şi numai pre aciîa îi va avea de aproape, carii era prea supuşi răutăţilor; şi acestea de tiran tînăr s-au putut face.

Îmi aduc aminte de patru domni tineri carii întru împărăţie numai, iar nu întru putere, au urmat pre Alexandru cel Mare: pre Casandru şi pre Antioh, pre Silevcu şi pre Ptolomeîu, carii pentru deşărtările şi blestemăţiile, precum Alexandru împăratul grecilor, aşea aceşti tineri tiranii Asiei să poreclescu. Fost-au Alexandru întru viaţă preafericit, iară la moarte preanefericit. Că orice el au isprăvit cu preavestitele izbînde, acélîa ei cu preaspurcatele faptele sale li-au pierdut, cît stăpîniîa lumii care o au împărţit Alexandru între patru numai, mai multu decît a patru sute au rămas pradă.

34. Prea mare odor a fi aceasta socotescu unii, cît orice nu să cade altora, a singur numai să cade. Sen⟨eca⟩, *Agame⟨mno⟩*, I.

Îmi aduc aminte de Antigon, carele puţin socotiîa cele ce s-au părut stăpînu-său, lui Alexandru Marele, aşea de blăstămat la acéle ce să atingîa de chipul său, aşea de hulit întru trebile republicii că au fostu, cît, dreptu batgiocură, ederă în loc de coronă de aur, în loc de schiptru, thers, purta în mînă; şi aşîa, şedzind la divan, gîudeca pre ai săi şi asculta pre cei streini. Iară cu cît mă vatăm de blăstămăţiîa acelui tînăr, cu atîta mă mir de răbdarea acelor preaînţălepţi greci. Că foarte cu cale îaste ca acei ce sintu soţie vinii, să fie părtaş pedepsii.

35. Care împărăţie suptu unul a sta au putut, suptu a mulţi cînd stă să răsipéşte. Curt⟨ius⟩, Carte 10.

Îmi aduc aminte de Caligula, al patrule

împărat Rîmului, careli aşea de tînăr şi de nebun au fostu, cît nu ştiu, oare mai mare au fostu pre acĭa vréme neascultarĭa norodului de stăpînu-său, au ura stăpînului împotriva norodului. Că aşĭa era de neîmblîndzit întru răutăţile tineriei, aşĭa de neştiut întru groaza tiraniei, nenorocit s-au arătat pre sine, cît de nu ar fi păzit rîmlĭanii a-i lua lui viaţa, ar fi păzit el a lua viaţa tuturor. Purta în cap Caligula cunună de aur, pre care era scrisă acéstĭa: măcar de ar avĭa tot norodul numai un grumadzu scump, ca cu o lovitură să-i omor pre toţi.

36. Mai bine a nu se naşte, decît a să număra între cei născuţi spre răul de obşte. Seneca, I, *Milos⟨tenia⟩*, 18.

37. Mulţimea pururea sau prea mult uraşte, sau prea multu lubiaşte. Savel ⟨=Sabellicus, 8, 9.

Îmi aduc aminte de Tiverie împăratul, carele au fostu fecior de suflet a celui preabun chesarĭu, Avgustu, carele au agonisit această poreclă, de vréme ce au crescut împărăţĭia foarte. Iară nu aşea bătrînul cel preabun au rădicat împărăţĭia, cît o au micşurat pre aceastaş împărăţie Tiverie, pînă au trăit în viaţă. Şi aşea ura cu care gonĭia norodul Romii pre Tiverie, cu acéĭa pre urmă, la moartea lui aĭave s-au arătat. Că în care dzi au murit Tiverie, sau, să dzic mai adevărat, fu ucis, tot norodul Rîmului alergară să facă pîră şi sfétnicii daruri preascumpe prin beserici închinară şi mari jirtve au făcut popii dumnedzăilor pentru să nu priimască dumnedzăii sufletul tiranului, ce să-l arunce întru pediapsa tartarului.

38. Bunătatĭa domnului bun nu dintru răutăţili altora, ce dintru faptele sale trebue să s⟨e⟩ socotiască. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 36.

Ce să dzic de Patroclu, al doiĭla craĭul Corinthului, carele fiind de 22 de ani, stătu la moştinire. Aşĭa au fostu de curvarĭu, la limbă neîmblîndzit, lacom la avére şi fricos, ⟨încît⟩ cît au stăpînit tatăl 30 de ani abiĭa de au moştinit feciorul în 30 de luni.

39. Urît odată fiind domnul, ori bune, ori rău făcînd, îl supără. Tacit, *Istorie*, 1.

Îmi aduc aminte de Tarcvinie cel Mîndru, cel pre urmă din cei şiapte crai ai Rîmului, carele la chip era foarte frumos, la războĭu pre tare, de niam bl⟨a⟩gorod şi la dăruit prea slobod că au fostu să află. Iară nenorocitul tînărul, dzăstrie toate date lui de dumnedzăii, pentru cinstia lor, le-au întorsu întru vătămarĭa lor. Că frumusеţĭa întru cŭrvie,

40. Primejdiile dintru pilde trebuie să ne ferim. Sidon⟨ius Apollinaris⟩, 3, 12.

tăriĭa întru tiranie întorcînd, așea cît pentru nespusa silă ce-au arătat Lucreției cei curate, nu numai din crăie au cădzut și pînă la moarte izgonit din moșie pen țări streine au îmblat, ce și a tot niamul lui, adecă a Tarcvinilor, vécinică izgonire.

Vinitu-mi-au în minte și de Nero împăratul, carele și moștinirea împărației au adaos și au viețuit și au murit tînăr și nice în zădar îl număscu tînăr că au viețuit și au murit. Că întru dînsul s-au stînsu niamul și viața chesarilor celor bl⟨a⟩gorodni și s-au înoit pomeniria celor vechi tirani. Cum socotești, Panusie, că va fi ertat viața tiranul acesta, carele au îndrăznit a face moarte mîne-sa? Care lucru, ucigînd-o pre dînsa, din care el s-au născut, țițele ce li-au suptu el li-au despelițat, singile din care s-au zămislit el l-au vărsat, brațăle ce l-au băĭat și l-au hrănit lĭ-au legat, pîntecele care l-au plăzmuit l-au cercat. (Ce să dzic), au nu trebuĭa să să mărturisască acela de tîlharĭu, care au îndrăznit a face acestĭa? În care dzi au omorît Nero pre mumă-sa, într-acéĭa dzi un orator, făcînd voroavă în divan, cu cale, dzice, era să să omoară Agripina care au născut un plod de mirare norodului Rîmului.

41. Multe și mari nevoi deprind a fi dintru ĭubirea oamenilor Pavsan (= Pausanias), Carte 1.

Să nu te, dară, miri de aceste lucruri noaă, care ai vădzut întru mine, Panusie. Că acĭastĭa întru acele trii dzile, în care mă aflaĭu den afară de mine apucat și ca cum aș hi fostu strein de mine-mi, acĭastea toate mi s-au arătat și întru cugetul mieu s-au cugetat. Că oamenilor înțălepți și grijlivi cugetile dreptu hrană le au.

42. Scăderili puțin deprinsă clătescu. Clavdian⟨us⟩, *Eutrop⟨ie⟩*, 2, 149.

Oricare tocmele între domnii ce am pomenit s-au lucrat, întru fiĭu mieu Comod să află. Că de au fostu aciĭa tineri, avuți, slobodzi, îndrăzneți, neîmblîndziți și acesta ĭaste tînăr, avut, slobod, îndrăznețu și neîmblîndzit. Deci de vreme ce ciĭalalți au fostu răi, nu socotescu că va fi bun fiĭul mieu. De vedem pre cei mulți domni tineri, carii fură ținuți bine și învățați pre cale, de pripă răsipind moștinirile, dară de

43. A firii ĭaste a pune mîna ades acolo unde doaré. Senec⟨a⟩, *He-*

aciĭa ce vom nedejdui, carii dintru copilărie lor desfrînaţi şi blăstămaţi la minte sintu? Din vinul bun, oţăt ĭute am vădzut, de multe ori, iară oţătul să să preface în vin, niceodată n-am vădzut.

lvi ⟨=Consolatio ad Helviam⟩, cap. 17.

M-au pus feciorul mieu întru undele fricii şi a vetrilii deznedejdii. Că şi că va fi bun nădejduescu, de vréme ce-i de mine bine, că va fi rău mă tem, de vréme ce-i rău ţinut de mumă-sa, Favstina. Şi ce-i mai rău, că-i din fire tînărul plecat spre tot răul.

44. Cu greu ĭaste céle deprinsă a le părăsi.

Acéstĭa să ţi le spuĭu mă turbur, căci céle din fire că vor trăi şi cĭali dintru învăţătură că vor peri le vădzu. Din ce mă tem ca după moarte să nu vie la acéli care din fire de la mumă-sa şi nu la acéle carele le are de la mine cu învăţătura.

Măcar de n-aş hi mai avut nice dănăoar⟨ă⟩ fecior, ca să nu mă leg a-i lăsa lui împărăţiĭa; că atuncĭa dintru feciorii a preabunilor părinţi aş fi ales, nefiind legat aceluĭa ce mi-au dat mie dumnedzăii. Întreb de tine, Panusie, oare mai norocit socoteşti pre Vespezian, tatăl cel din fire a lui Domichian, au pre Nerva, tată de suflet a celui preabun Traian? Fost-au amîndoi, Vespezian şi Nerva, domni buni; iară din feciori Domichian au fostu cel pre urmă a tuturor răutăţilor, iară Traian au fostu oglinda tuturor bunătăţilor. Şi aşea Vespezian întru fericie a avĭa fecior, nenorocit şi Nerva, întru nefericie, a nu avea fecior, norocit au fostu.

Îţ voĭu mai spune altu lucru ţie, Panusie, care socotind deplin, puţin vei socoti, viaţa şi grijĭa morţii vei lepăda. 62 de ani am vieţuit, în carii multu am cetit, multu am vădzut, multu am audzit, multe am poftit, multe am agonisit, multe am suferit, multe am petrecut; şi după toate, acmu mă vădzu murind şi desfătărilor mele şi vieţii méle hotar că să face. Iară dintre toate care am avut şi am moştinit şi care mai multu li-am petrecut, de doaă lucruri numai îmi ĭaste părére rea: căci am întărtat pre dumnedzei şi, durere, căci am

45. La moarte cum a fi, să ştie; la începutul naşterii cum vom fi, nu să ştie. Ieron⟨imus⟩, *Beser⟨=Commentarius in Ecclesiasten⟩*, 7.

cheltuit vremĭa cu răutățile. Departe mai mare ĭaste despărțirea la moarte a avutului și a celui sărac, decît la viață; că săracul pentru să odihniască, bogatul pentru să să căzniască moare. Și așea, acelalaltu de ce au avut să mîntuĭaște, adecă de năcazul sărăcii, iară acestalalt, ce au poftit, întru aceluĭa moștinire cade.

46. Careli viața întru desfătări au petrecut. acela la moarte pilar- de lauda cea bună Romsan(=Ronsard) 8, 140.

Cu grea grije să muncește cugetul întru cercarea averilor, răbdînd mare ostenială întru a le strînge acelĭa; și mai mare grije întru paza lor, deosăbită trebue nevoință, întru adaogirea și creștirea lor; iară cu multu mai mare durĭare ĭaste întru împărțala lor. O, cîtă de nesuferită întristăcĭune ĭaste omul înțăleptu, aproape de moarte, sudoarea casii sale, cinstĭa împărăției, vredniciĭa chipului, apărarĭa priĭatenilor celor de triabă, hărăziturile ispravnicilor și pomeniri celor mai de nainte trecuți a lăsa întru putoarĭa feciorului așĭa de rău și de nevrĭadnic și nice poftind vrednicie!

Întru tabla noaă a pravililor noastre céle vechi acéste cuvinte să află, să fie slobod părintelui, din socotiala tuturor, feciorul bun a-l face moștinitorĭu și pre cel rău iarăș cu socotiala tuturor a-l lepăda. Și așea să adaoge, feciorul carele nu va fi ascultătorĭu tătînesău, de va fi făcut vreo beserică, de va vărsa singele vreunii văduve, de va fugi din războiu, necredincios asupra streinului de va fi, care să va însămna întru acĭaste cinci vine și din orașul Rîmului și din moștinirĭa niamului să să lepede. Și, adevărat, bună lege era, măcar că pentru păcatele noastre s-au dat uitării.

47. Altu lucru iaste a cerca moștinire șie, altu lucru ĭaste moștinirea republicii a cerca. Spartian, la *Erlie*(=*Vita L. Aelii Veri*).

De nu mĭ-ar lipsi suflarĭa, precum vedzi, că de-abiĭa suflu, mĭ-aș aduce aminte cîți feciori de parthi, midi, eghipteni, assiriĭani, hadei, indiĭani, jidovi, greci și rîmlĭani, pre carii i-au putut lăsa avuți, i-au lăsat săraci, numai pentru una răutate a lor, iară pre cei fiind săraci i-au lăsat bogați, pentru bunătatĭa lor. Mărturisăscu-mă cu dumnedzăii ne-

muritori că după ce, înturnîndu-mă din războiul cu parthii, mi să făcu alaîu de izbîndă şi ⟨în⟩ împărăţie să întări fiîu mieu, de nu mi-ar fi eşit întru tîmpinare părinţii, aş fi lăsat pre Comod sărac, cu răutăţili sale şi aş fi făcut moştinitorîu împărăţiei pre altul, oarecarele, ales întru bunătate.

De cinci lucruri să ştii, Panusie, că să învălătucescu întru inima mîa, care mai bini aş vrea să le fiu trecut, decît să le las la isprava altora. Întîîul lucru, căci întru viaţa mîa, nu să poate isprăvi întrebarea Drusii, văduvei cei némeşi, cu divanul. Că fiind streină şi grozavă, nime nu va fi care i-ar face ei dreptate. Al doili lucru, căci nu morîu în Rîm, numai pentru să fac să fie strigare, oricine de mine sau de niamul mieu ar avîa vreo jalobă să vie să-ş îa plata şi îndestulare. Al triilîa, căci făcînd pediapsă a patrusprădzece tirani, carii Asia şi Italia pustiîa, n-am înecat în apă pre uni⟨i⟩ tîlhari, carii, îmbla pre mare prădînd. A patra, căci n-am isprăvit besérica caré o am început întru cinstîa a tuturor dumnedzăilor, ca, murind, să le poci dzice: de vréme că tuturor li-am făcut casă nu ar fi lucru mare cine dintru dînşii m-ar priimi pre mine în casa sa. Că numai aciîa singuri fericiţi şi norociţi sintu să să numască, carii dintru această viaţă dumnedzăilor dragi şi oamenilor nezavistuiţi să duc.

Cîa de pre urmă mîhniciîune cu care morîu aceasta îaste, căci viu şi pre unul moştinitorîu las, pre Comod; şi aceasta nu aşîa pentru frica răsipei casii méle, cum pentru cîa mare scădere cu care să va strica republica. Că a domnilor celor bărbaţi îaste scăderile sale dreptu streine să le aibă, iară de scăderile ţărîlor sale, aşea ca de ale sale să aibă durére.

Să fie dară, acesta cel de pre urmă către tine glasul mieu, Panusie; că nemică dumnedzăii mai bun n-au dat omului nelacom, ce îubitorîu de bunătate, decît de-i vor da în viaţă nume şi véste bună şi la moarte moştinitorîu bun.

48. Mai multu să cuvin patriei, decît vieţii. Iustin, Carte 2.

49. În viaţă, cine să îndrepliadză pre sine bine îş hotăraşte viaţa. Romsard, I, 128.

50. A vieţui bine şi a muri bine, nemuritorie trebue să s⟨e⟩ numere. Dio⟨Cassius⟩, Carte 23.

51. Mare laudă îaste domnului murind a îubi mai multu republica, decît pre fecior. Vopis⟨cus⟩, la Tacit.

Mai pre urmă de ïaste să aibu vro parte cu dumnedzăii, pre dînşii plecat îi rog şi-i cinstescu, că de va fi viaţa feciorului mieu [r] rea, cu ocara lor, cu vătămarea Rîmului, cu stricăcïune numelui mieu şi cu stîngirïa casii méle, mainte de ce-mi vor da moarte, să le fie voïa lor a lua viaţa lui.

52. Véstïa şi părérïa oamenilor nice o părére nu o stinge. Dio (Cassius), Carte 74.

Voroava lui Marco Avrilie împăratul, în ceasul morţii sale, către Comod, feciorul său, vinit la dînsul, în care să închid multe învăţături şi pilde, cari părinţii, feciorilor săi, să le mărturisască la moartïa lor, care sintu în patru capete. Cap 1.

Şi aşea, îngreuindu-să şi adăogîndu-i-să boala lui Marco Avrilie împăratul, cît îl aştepta într-acel ceas să-i iasă sufletul şi după ce vorbi desăvîrşit cu Panusie, tainicul său, poronci să deştepte pre Comod, fiiul său, carele, după obicïaïul tinerilor, dormiïa fără grijă. Carele, după ce vini înaintea tătîne-său, nespusă jeale clăti pre toţi ce sta împregïur, aşea tatălui, a căruïa ochii de plînsu era stricaţi, cum şi a fiiu-său, a căruïa ochii era de somnu îngreuïaţi; că nice feciorul, neavînd a să deştepta, nice bătrînului, pentru cïa multă singurime somnul nu-l putusă aşedza. Şi, aşea, după ce luară aminte cei din pregïur ce sta cîtă viaţă de bună pofti tatăl fiiu-său şi cît de puţin socotiïa feciorul moartïa tătîne-său şi cïa prea mare milă a bătrînului, să clătiră toţi cu ură asupra tînărului.

1. Cine intră in casa podobită şi şéde pre masa aşternută, nu ştie cît ari socoti casa. Ada(giu)

2. Din fruntc de multe ori socotïaşte inima, că în inimă ce ïaste ascunsu, fruntïa sau faţa descoperé. Petrarh(a, *Sonet* 187).

Atuncïa, preabunul împărat rădicîndu-ş ochii şi începînd a vorovi către fiiu-său aşïa: cînd erai copil am poroncit dascalilor cu ce tocmală era să te înveţe. Iară după ce ai răsărit în vîrstă, otcîrmuitorilor tăi, ispravnicilor miei, cu ce tocmală ţi-ar otcîrmui li-am arătat. Iară acmu singur îţi voïu arăta cu ce socotïală, tu, de aciïa carii sintu puţini şi toţi de tine, care eşti unul, să vă chevernisiţi, care

3. Nice dănăoară nu să dzice prea mult, ce nu s-au învăţat de aïunsu nice dănăoară. Senec(a), *Epist(ola)* 27.

de vei socoti multu, fiiule, acéste ce-ţ voîu dzice, cu multu mai multu voîu socoti eu vă vei vrea să credzi acéstîa; că cu multu mai lesne noi, bătrînii, suferind strîmbătăţile voastre, decît voi, tinerii, priimiţi cuvintele noastre. Căci înţălepcîunîa, ca să credeţi noaă, nu îndrăznială, ca să ne ocărîţi, vă lipseşte voaă. Şi, ce-i mai de urît decît toate, că precum bătrînii pentru înţălepcîunîa şi otcîrmuirîa scaunul Rîmului avîa, aşea, acmu, tinerii, pentru neruşinarea şi nebuniîa au.

Aşîa îaste de prăvălită acmu lumîa şi s-au mutat dintru acela stat care era oarecînd tuturor, ⟨încît⟩ acmu a da sfat îndrăznescu, iară a lua sfatul nime nu sufere. Şi aşîa, fiind o mie de vîndzători de sfat, cumpărători săvai unul nu să află.

4. Pre sine a vrea a batgiocuri cu grijă şi nebun lucru îaste. ⟨Grigorie de⟩ Naz⟨ianz⟩, *Ora⟨ţia⟩* 40.

Lesne cred, fiiule, dintru ursitele mie cele împotrivnice şi obicéîurile tale cîali rele, că puţin vor folosi ţie cele ce-ţ voîu dzice. Că, de vreme ce cuvintele care în viaţa mîa nu vei să le credzi, nu mă îndoescu că după moartîa mea vi-i avîa dzisăle mele în batgiocură. Ce, ori ce voîu face, mai multu din datoriîa mea şi pentru să fac îndestul republicii, decît să nădejduescu vreo îndreptare de tine fac. Că acelîa sintu datori oamenii foarte cu supărare a le (priimi) suferi, care din vina altora sintu lucrate. Că de mă supăr de strîmbătatîa altuîa, cugetul şi mînule puind pre dînsul, sau cu ospeţile îngreuindu-le, le plinescu; iară de-mi fac mie singur strîmbătate, pentru să fiu srîmbu şi să mă supăr de strîmbătate, lipsindu-mi spre cine să-mi vărsu veninul, întru mine singur mă usuc şi mă supăr.

5. Prea rău vrăjbilorîu întru céle cu îndoială frica îaste. Sta⟨tius⟩, *Th⟨ebaidos libri⟩*, 4.

De vei fi rău, fiiule, după ce te vei face moştian împărăţiei, pre dumnedzăi, Roma îma mîa, care ţ-au dat ţie aşea plecări rele, pre Favstina, îmma ta, caré ti-au ţinut aşea dezmierdat, pre tine singur, care nu ştii a te apăra de răutăţi, nu pre bătrînul acesta, tatătău, căci nu ti-ar hi învăţat cu învăţături alése să să jeluiască. Că de ai fi credzut acelora care ţ-au spus ţie, aşea oamenii, avîn-

6. Nice o certare mai grea nu-i, decît ura de obşte. Sinec⟨a⟩, 3, *De binefacere*, 17

du-te pre tine stăpîn, cum dumnedzăii, cinstindu-te, ca pre un priĭaten s-arĭ bucura.

De grăşăscu, fiĭule, nu ştiu; iară aşea te vădzu lipsit de minte, la cuvinte nestătătorĭu, la obicéĭuri desfrînat, la dreptate strîmbu (şi cumplit), întru acelĭa ce le pofteşti aşĭa de îndrăzneţ, întru cele ce ţi să cade aşĭa de împuţit, cît de nu te vei întoarce într-altu chip, oamenii te vor goni şi dumnedzăii te vor părăsi (şi te vor pedepsi). Măcar de ai înţălege, fiĭule, ce lucru ar fi a avea pre oameni vătămaţi şi a să părăsi de dumnedzăi nu numai, aşea să fiu fericit, ai lepăda stăpîniĭa Rîmului, ce şi moarte cu mîinule tale ţ-ai face ţie. Că cine nice pre dumnedzăi cu bine şi pre oameni vătămaţi îi are, pîĭnia durerii mănîncă şi lacrămile mîhnirii bea.

Ştiu că nu-ţ ĭaste ţie atîta durĭare că vedzi sfîrşeniĭa vieţii mele, cîtă desfătare ai, căci te vedzi curund a fi împărat Rîmului. Şi de aceasta nu mă mir; că unde stăpînĭaşte pofta simţirilor, acolo socotiala să izgoneşte (şi să răsipéşte). Mulţi, multe ĭubăscu, căci desăvîrşit nu li-au cunoscut, care, de lĭ-ar fi cunoscut deplin, în prea mare ură li-ar avea; ce ĭubirii noastre socotială de batgiocură ĭaste, că dumnedzăii şi oamenii de tot ni-au urît. Întru toate lucrurile aşea sintem de cu îndoială şi întru toate lucrurile noastre aşea ne încurcăm, cît ne astupă şi ne tîmpăscu şiragurile minţii noastre. Că într-altu chip, de tot slăbindu-să, nice de un folos nu-i de tăĭat, adecă binele nice a-l audzi, nici a-l învăţa nu să cade, iară răul mai multu îl gustăm decît trebue şi să cade. Cu cuvinte te voĭu învăţa, fiĭule, ce am învăţat în şeasedzăci şi doi de ani, cu ştiinţa şi cu ispita, că fiind tu voinic tînăr, cu cale îţ ĭaste să credzi aceluĭa care şi tată ţie şi bătrîn ĭaste; că domnii, cînd petrĭacem în lume, precum vedem pre toţi, aşea ne vedem de toţi.

Căci eşti acmu să fii moştinitorĭu împărăției Rîmului, stînd la moştinire cugeţi a fi stăpîn cerĭului şi pămîntului. Iară de

7. Cu cît cine ĭaste mai multu cinstit, cu atîta mai cu mare sarcină de ostenială să îngreuiadză. Isid⟨orus⟩, *Izvor* ⟨= *Originum libri*⟩, 9, 3.

8. Mai mulţi de ai săi, decît de vrăjmaşi fură ucişi împăraţ⟨ii⟩ Curţi⟨us⟩, Carte 9.

9. Cine ascultă [pre cel] pe cel preaînţălept, niceodată nu să căiaste de fapta sa. Ada⟨giu⟩.

10. Norocul cel mare nemică dreptu, nemică ascunsu nu sufere. Plin⟨ius⟩, *Paneg⟨yricus Traiano⟩*.

11. Mortul deşchide ochii celui viu. Adag⟨iu⟩.

ai priciape cîtă de multă grijă şi primejdii trage cu sine împărăţiïa şi stăpîniïa, adevărat, ai pofti să fii slugă tuturor, decît să stăpîneşti. De vréme ce te las pre tine, fiiule, împărat, de socoteşti că-ţ las ţie stăpînie mare, greşăşti; că toţi îţ trebuescu ţie, iară tuturor trebueşti. De socoteşti că ţ-am lăsat ţie visterïuri prea multe, prea mari vinituri a împărăţii, şi de aceasta greşăşti. Că domnii, de au îndestulare întru vistïarïuri, n-au priïateni, de au priïateni, n-au vistérïuri. De socoteşti, fiïule, că te las pre tine dezlegat legïlor (sau pravililor) şi că nime nu va sta înaintïa poroncii tale, nice aceasta, nicecum, nu va fi, fiïule, aşïa. Că domnul ce are rîhnă spre paza vieţii şi spre adaogirïa vredniciei, departe mai fără grijă va fi de să va pleca spre voile tuturor, decît cînd ar vrïa să să plece toţi spre voïa lui.

12. Hotarul stăpîniei cei drépte, folosul celor ce slujăscu să socotéşte nesănătatea. Am⟨mianus Marcellinus⟩, Cartïa 30.

13. Nemică nu-i altă stăpînița, fără grig⟨e⟩ de sănătate streină. Amm⟨ianus Marcellinus⟩, 22.

14. Cine va să să ïubască, cu mîna slabă să stăpîniască. Sen⟨eca⟩, *Thevaid⟨a⟩*

De vréme că nu ştii, fiïule, ce ar fi adevărul, nu-ţ vor fi urîte mincïunile; căci nu ştii ce ar fi pacïa, nu-ţ va fi ţie urît războïul; căci nu ştii ce ar fi odihna, nu-ţ vor fi ţie urîte sfădzile şi rocoşiturile; căci nu ştii a avïa priïateni, nu-ţi va fi urît a găti nepriïateni; că de nu vei fi păcïuitorïu blînd şi dreptu şi ïubitorïu nu numai împărăţiïa Rîmului vei ruşina, ce şi de tată-tău, carele ţ-au lăsat ţie această moştinire, te vei lepăda.

15. Întru cel tînăr cu vîrsta, slabă ïaste înţălepcïunïa. Hieron⟨imus⟩, *Biseric ⟨=Commentarius in Ecclesiasten⟩*

Să ştii, dară, de nu ştii, după ce ţ-am lăsat ţie împărăţie, că eu nu avuţie, ce sărăcie, nu odihnă, ce turburări, nu pace, ce războïu, nu priïateni, ce vrăjmaşi, nu desfătări, ce durïare ţie îţi las. În scurtu, aceïa îţi las ţie, pentru să aibi pricină de plînsu pururïa. Şi iar, de ai şi vrea să nu poţi, îţi aduc aminte, îţi dzic, îţi mărturisăscu, fiule, că orice îţi las iaste deşărtare, blăstămăţie, nebunie şi aïavïa batgiocură. Şi de nu vei créde a fi batgiocură, acmu, de amăgit, te mărturisăscu pre tine. Mai multu decît tu am vieţuit, mai multu decît tu am vădzut, am ispitit, am cetit şi mai cu mare nevoinţă decît tu am petrecut viaţa. Deci, dar, între toate acestc aduceri

16. Clătirili céle gréle a tineréţilor, cu starea cea încredinţată a bătrîneţilor să potoale. Amvros⟨ius⟩, *De Cain şi Avel*, I, 3.

17. Cinstea la început voioas⟨ă⟩ ïaste, iară de ciïa arşiţa ostenïalilor pătrunde cugilele. Sem⟨machus⟩, I, 34.

18. Lucrurili trecute prea bune dovădzi sîntu celor ce vor să să ïucrédze. Polib⟨ius⟩, Ca⟨rtea⟩ 3.

aminte amăgit de la o vreme că mă cunoscu, tu că vei putia viețui fără de grijă și neamăgit socotești.

Cînd îț va păria a fi linește prea bună a tuturor noroadelor, atuncia în Asia, sau în Africa să va rocoși vreo țară, carii de să vor lăsa, mare ocară va fi, iară să să împace multă osteneală va trebui. Cînd vei socoti că-ț vei găti priiateni, noi, nepriiateni să vor ațița streini, de vreme ce priiateni cu îmblîndzire a-i ținea, iară de nepriiateni nice gonindu-i a fi fără grijă nu putem. Cînd vei cugeta că petreci întru bucurie deplin, și să va prileji vreo mîhnire de aiure; că în curțile domnilor carii au multe și moștinescu multe, foarte rari vestitori cuvioși sintu, iară peste voe, în toate dzilele vin.

19. Nu cu împuțiciunia să țin stăpîniili céle mari. Tațit, *Anal(e)*. 15, la început.

Cînd vei socoti a fi prea slobod a face ce-ț va plăcia, atuncia vei fi mai strînsu și neslobod; că bunilor și chivernisitorilor domni nu într-acolo unde-i trag pre dînșii poftile tinere să cade a urma și a să da, ce ce să cuvine cinstii sali să cade să socotiască.

20. Mulți mînuli ce ar vrea să le fac, le sărută, Ada)giu)

Cînd îț va păria că nu va îndrăzni a te certa, căci vei fi împărat, atunce ți să cade să te păzăști mai tare; că pre domnii cei răi, de nu îndrăznescu a-i înspăima cu groază (ce-i supuș), iară a-i vinde îndrăznescu și carii priiatenilor a fi nu pot, nepriiateni să fac pe urmă; de nu rădică mîna asupra trupului, cu limba numele lui vatămă.

21. A le face de iznoavă céle pierdute cu greu iaste. Plin(ius), *6, Epistu(la 8)*

Cînd te vei încredința întru îndestularia diregătorilor tăi, îț vor cere platele slujbelor celor noaă, sau celor vechi; că iaste vechiu obicéiu de, aciia carii sintu prea de aproape domnilor și ținut prea dezmierdați, întru slujbă mai slabi, pre dzi și la cerșut mai nerușinoși pre ceas să fac.

22. Mai lesne să va tiami de céle ce nu să cad, care va avea grij(e) de céle ce să cad. Tertul(lianus), *De portu femeilor.*

Deci avînd împărățiia Rîmului atîtia de multe griji și nevoi, nu știu cine ar fi așea de nebun să poftiască cu atîta greutate moștiniria ei. Că pentru să agonisască cineva mai multă stăpînie, cu multu mai multă odihnă iaste care ne apucă noaă, decît desfătările

care ne arată noaă. De ar fi aşea de aşădzată şi cinstită stăpîniïa Rîmului, precum era oarecînd, măcar că ar fi cu ostenială a cîrmui, iară cu ostenială de cinste ar fi. Iară acmu, fiind aşea de stricat cu rău şi asuprită fiind de atîţïa tirani, mai de cinste ar fi carii ari rîde de batgiocuriïa ei, decît carii s-ar apuca de cinstïa ei.

De ai înţălege ce preţ are Rîmul, ce are, ce poate, ce ar fi, niceodată pentru domniïa lui n-ai osteni. Că de ïaste Rîmul cu turnuri nalte, de cei făcători iară, de bunătate, prea lipsit ïaste. De sintu orăşeni mulţi, răutăţi sintu nenumărate. În scurtu, într-o lună pietrile de care sintu făcute casăle să pot număra, iar răutăţile şi greşealele nice într-o mie de ani a să număra nu pot. Şi aşea, cînd începusăm a stăpîni, cu gïurămîntu spuindu-ţi, fiïule, să mă credzi, în trei ai orice au fostu stricate zidïurile în Rîm lï-am tocmit de iznoavă, iară în 15 ani măcar, n-am putut direge spre a vieţui bine.

A lui Plato ïaste aceïa dzisa prea cu înţălepcïune: oraşăle céle mari mai multu cu bunătatea arătată a oroşénilor, decît cu casăli céle mîndre (şi mari) trebue să s⟨e⟩ laude.

Aşijdirïa iarăş să te fereşti, fiïule, să nu te apuce cumplirea vîrstii şi volniciïa stăpîniei, ca să faci vro răutate. Că nu ïaste să să chïame slobod acela care să naşte în volnicie, ce care moare în volnicie. Cît de mulţi şi am cetit şi am audzit şi am vădzut carii s-au născut supuş (şerbi) şi au murit slobodzi, pentru bunătatïa lor, iară pre cîţi am vădzut murind şerbi, carii s-au fostu născut slobodzi, pentru răutatïa lor; pînă atuncïa ïaste volniciïa, pînă unde ïaste bl⟨a⟩gorodiïa.

Întru céle prea late stăpînii a domnilor nu poate fi să nu să afle multe rele, spre care a le certa trebue să fie cu prea mare inimă. Aceasta, dară, inimă mă crede, fiïule, că nu vor agonisi domnii căci sintu preaputïarnici, ce căci sintu buni. Că a certa pre cei îndrăzneţi, cu viaţă care o petrec, lăudată decît cinstïa

23. Cei mai frumoşi a cïïa mai fără de griji, de să va pune nădejdea întru bunătate. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 32.

24. Toate sintu bune, pre lîngă care să află bunătate. Plat ⟨= Plautus, *Amphitruo*⟩.

25. Mai mare rău ïaste din slobod a să face şărbu, decît a să naşte. Amvros⟨ius⟩.

26. Nemică aşea naltu n-au aşedzat firïa, unde n-ar putïa agïunge bunătatïa. Curţi⟨us⟩, Carte 7.

27. Bunătatea să între, că în fără grije va fi toată urma. Sen⟨eca⟩. *De viaţ⟨a⟩ fire⟨cită⟩*, 13.

stăpîniei, care au, va face. Domnul cu bunătate întriagă de va, nemică nu va lăsa necertat. Că celor bune urmînd viaţa lui, iară celor răi de frica certării înfrînîndu-i, nemică lucru rău (şi încă nime rău) întru republică nu să va lăsa. Cine vieţuĭaşte întreg, la certat ĭaste îndrăzneţu; iară care vieţuĭaşte grozav nice a căsca nu îndrăzneşte. Că cine întru altul îndrăzneşte a face certare, pentru care certare singur era să fie omorît, cu cale şi dumnedzăilor urît şi de oameni lepădat va fi.

28. Nemică nu-i mai drag de<cît> bunătate<a>. Ţi<ero>, *Fir<ea> dum<nedzăilor =De natura deorum>*, 1.

29. Domnul fără bunătate în zădar poartă schiptrul, că a celui în mîni sarcină ĭaste. Romsard, 9, 25.

Aceasta să o ştie domnii, că dragostĭa orăşénilor, volniciĭa republicii, întemeĭarea casei lor, bunăvoinţa a priĭatenilor, supunerea nepriĭatenilor şi ascultarĭa supuşilor. Nu cu pierdzarĭa armelor, nu cu mulţimĭa cheltuĭalelor răsipite, ce cu fapta lucrurilor celor cu cale întru dînşii a priĭatenilor să păzéşte.

Domnului întru bunătate ales, toată lumĭa de bună vrerĭa sa s-au dat, iară asupra celui rău (şi ţara lui) să rocoşéşte.

De vei să fii bun, ce ar fi bunătatĭa, ascultă. Bunătatea ĭaste cetate nedobîndită, pîrău netrecut, mare neînotată, foc nestînsu, vistĭar nesfîrşit, oaste neînfrîntă, greime ce nu face ostenială, iscoditorĭu ce de pururĭa să întoarce, păzitorĭu care nu smintĭaşte, cale care nu se simte, priĭaten ce de pururĭa agĭutoriadză, doftorie ce prea de sigru însănătoşadză, veste ce nice dănăoară nu piĭare. De ai şti, fiĭule, ce ar fi a fi bun, cît de bun ai fi! Că cu cît ĭaste cineva mai rău, cu atîta mai multu să spurcă de răutăţi; cu cît ĭaste cineva mai bun, cu atîta mai puţin să odihneşte de răutăţi. De vei fi bun, vei face dumnedzăilor lucruri cuvios, numele celor mai mari vestit vei arăta, luminată pomenire îţ vei găta ţie, alor tăi bucuros, celor streini drag vei fi; şi aşea cei buni îţi vor arăta ţie dragoste, cei răi cu frică îţ vor sluji ţie.

30. Singură bunătatea ĭaste vîntu fără furtună, iară norocul, fără bunătate, nemică poate. Romsard, 14, 5, 8.

Întru letopiseţile ailor de războĭul terintinilui, Pir, împăratul Epirotelor (arbănaşilor) cel preavestit, că purta inel cu acéste slove

31. Véstĭa domnilor nu cu chipurile şi cu stîlpii, ce cu bunătatea şi cu vredniciĭa să

bătute să citiaşte: Omului rău, uşoară pedi-apsă-i iaste omorîria; omului bun, puţin har iaste lui dată stăpîniia a toată lumia.

adaoge. Plinius, *Paneg⟨yricus Traiano⟩*.

Vrednice cuvinte a acestui bărbat ales, ce nu să poate lua de bărbatul bun. Dintru bărbatul bun al căruia sfîrşitul fericit să nu nedejduim, pre mulţi am audzit cu vestea ascunşi, cu învăţătura proşti, nici unii cinsti republicii agonisiţi, cu averi slabe, de niam neştiuţi, iară cu acestia toate, nemică împiedicîndu-să, să apucă aşea de lucruri mari, cît să părea foarte cu grijă a să apuca de dînsăle, care numai cu nevoinţa bunătăţii, pînă la sfîrşit pre voe li-au adus.

32. Toate cu bunătatea sintu dobîndite. Taţit, *Anal⟨e*, 12⟩

Aşea să aib cu bine pre dumnedzăi, aşea să mă ducă la casa sa Iupiter şi-ntru a mia să te aşedză pre tine fiiule, precum ştiu în Rîm un grădinariu şi un olariu, carii pentru bunătatia lor au isprăvit de au lepădat pre cinci sfétnici avuţi din sfat. Şi pricina au fostu căci unuia oalele şi altuia poamele a plăti n-au vrut. Că demultu mai greu să pedepsiia ciia ce apuca poamele săracului, decît cel ce răsturna casa bogatului.

33. Suptu epîngeoa cea împuţită, de multe ori dzace bunătate. Ada⟨giu⟩

Acestia-ţi dzic, fiiule, căci răutatea pre domnu îndrăzneţ, blăstămat, iară bunătatia pre cel blăstămat îndrăzneţ îl face.

De doaă lucruri m-am ferit şi cu mare nevoinţă am silit să nu cadzu întru acelia, adecă ca să nu pricescu împotriva dreptăţii deşchis şi să nu mă pricescu cu omul bun.

Urnind aice voroava Marco Avrilie sfătuiaşte pre fiiu-său la lucruri mari, să aibă pre lîngă sine oame⟨ni⟩ preaînţălepţi, de la carii să ia sfaturi bune; şi ce ar face la vrémia primblărilor şi cum să va purta la sfatul cel de taină îl învaţă. Cap 2.

Pînă acmu ţ-am vorbit, fiiule, pre largu, peste tot; iară acmu voi grăi ales cătră tine şi cu tine, giurîndu-te cu dumnedzăii să asculţi cu nevoinţă ce-ţ dzic. De vréme ce ca

1. Să cuvine bunătate mare tatălui, mai mare moşiei, iarăş mai mare şi desăvîrşit lui Dumnedzău. Petrarh⟨a⟩, *Afric⟨a⟩*, 2.

un tată bătrîn îț vorbăscu, cu cale ĭaste ca un fiĭu să mă asculți cu sirguială. De vei să petreci cuvios viața ta, multu vei socoti învățăturile méle; că niceodată nu vor da dumnedzăii lor socotélelor tale celor sănătoasă de nu vei priimi sfaturile méle céste sănătoasă. Că neascultarea și neîncredințarea feciorilor asupra părinților, întru scădéria și paguba lor cade; căci de multe ori dumnedzăii greșealele cu carele îi vatămă le iartă, iară necinstĭa copiilor asupra noastră, părinților, nu iartă.

Nu poftesc, fiĭule, să-mi dai bani, căci ești sărac; nu să ostenești, căci ești dizmierdat; nu să răscumperi dispre vrăjmași, că n-am nice unii; nu să-mi slujești, căci morĭu. Căci morĭu nu cer de la tine stăpîniĭa caré o las ție. Atîtia de multe și alese sfaturi, cu care să poți stăpîniile tale a le păzi; că de nu vei priimi sfatul mieu, simețindu-te de mîndrie și vei urma sfaturilor tale, mainte de ce va fi carnĭa mĭa roasă de viermi, te vei birui tu de vrăjmași.

Eu, fiĭul mieu, tînăr, blăstămat, fără minte, neînțăleptu, mîndru, zavistnic, rîhnitorĭu, curvarĭu, mînios, lacom, îmbunătorĭu, împuțit, desfrînat am fostu. Și de vreme ce am cădzut întru atîtĭa de multe și grele greșĭali pentru acéste, învăț pre tine cu acéste învățături sănătoasă. Că de la acela ce întru tineréțili sale au fostu dat de tot lumii, la bătrînéțe sănătoasă sfaturi es. Cum ți-am sfătuit pînă acmu și pînă voĭu muri te voĭu sfătui, a căruĭa sfat fă odată ispită; de-ț va fi ție de rău, liapădă-l, iară de-ț va fi de bine, păzește-l. Că nice o doftoriĭa așĭa de cumplită nu-i, carĭa s-ari îndoi bolnavul a o lua, cînd va socoti că-i va fi de sănătate.

Pre tine, fiĭule, te rog, te învăț și-ț aduc aminte ca bătrînéților méle tinerețile tale, preînțălepcĭunii neștiința, străjuirii somnul, vederii deșchisă întunecările ochilor, bunătății socotiala, ispiti⟨i⟩ îndoiala să criadză. Că într-altu chip oricînd întru acéle strîmtori

2. Triază ĭaste grijea părinților. Seneca, *Anal⟨ = Hippolytus⟩*, I.

3. Dulce jaloba ĭaste caré izvorea dintru blîndețe. Sem⟨machus⟩, I,2.

4. Fieștecine ĭubéște a urma viața părinților. Amvros⟨ius⟩, *Sluj⟨be⟩*, 2.

5. Céle mai grĭali ce sîntu cu nevoința acéla mai ușoare le putem face. Varo, ⟨*De re rustica*⟩, I, 4

6. Înstreinale sîntu simțirile inemii acelora ce poftescu stăpînie și celor ce au dobîndit stăpînie. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 2.

7. Nice o primejdie nu s⟨e⟩ află care arată nădéjde de s⟨ă⟩n⟨ă⟩tate. ⟨Arbiter Petronius⟩, pag. 58.

vei încăpîa, cît puţin loc de aducerea aminte, iară de tămăduire nemică loc nu vei avîa.

De vei dzice, fiĭule, că de am fostu tînăr cu cale ĭaste să te sufăr pre tine a fi tînăr, ce cu urnirîa vremii vei fi şi tu bătrîn. De vei vrea de tot ca un tînăr să vieţueşti, mă rog ca un bătrîn să stăpîneşti; că domnului care otcîrmuĭaşte bine republica multe greşeale ascunsă i să iartă.

8. Nevoĭaş ĭaste sfatul cel tîrdziu a-l apuca şi atuncĭa a simţi scădérîa, cînd a să îndrepta focul nu să poate. ⟨Grigorie de⟩ Nazianz, ⟨*Oratio*,40⟩

Iară precum la lucruri mari trebuescu sfaturi coapte, aşea la rădicat sarcinile vieţii oarecare desfătare chipului trebuĭaşte; că arcul pururîa încordat sau să rumpe, sau să slăbeşte. Măcar tineri de ar fi domnii, măcar bătrîni, carii adună vreme întru otcîrmuirîa supuşilor nemică mai dreptu a fi nu poate, decît să-ş cerce oricare desfătăcĭunîa cu cinste. Care nu fără pricină adaog (cu cinste), că uneori domni⟨i⟩ aşea de grozave şi de cheltuitoas⟨e⟩ desfătări îş cearcă, cît răsipescu averile, pierd cinstîa şi mai mult să ostenescu decît cînd ar fi învălătuciţi întru isprăvile ţărilor.

9. Domnului să cade să fie cu obicéiurile bătrîn. Rod⟨iginus⟩, II, 9.

10. Pre om firea lucrurilor a fi pătimiloriu ostenélii, de pururea nu sloboade. Va⟨l⟩erie⟩ cel Mare, 48.

Aşijdirîa tineréţilor tale îţi las fiii a luminaţi boĭari, cu carii să-ţ petreci vrémîa. Şi aceasta nu în zădar am grijit ca din copilărie să să învéţă cu tine ca, făcîndu-te în vîrstă şi moştinitorĭu împărăţiei, de ai pofti tovărăşiîa tinerilor, să-i afli bine învăţaţi.

11. Întru acée vieţuĭaşte să urmédze pre cei buni. Bernar⟨dus⟩.

Purtători de oşti îţ las hatmani preatari, măcar să grăescu adevărul, a lucrurile războaelor săvai că li-ar purta cu înţălepcĭune, cătră hotarul cel de pre urmă norocul le poartă.

Lasu-ţi ţie oameni credincioşi să-ţ fie păzitori vistîarĭurilor tale, pre carii că-i număscu credincioşi nu în zădar dzic; că mai multu fură socotitorii vistîarilor domnilor, decît să cheltuĭaşte în curţile domnilor.

12. Perilor celor cărunţi nice o uşe să nu încue. Adag⟨iu⟩.

Oameni ţie, fiĭule, îţ las ispitiţi şi de niam mare, pre carii să-i aibi soţii la sfaturi şi la ostenĭale; că nice un lucru mai de cinste domnilor nu ĭaste decît a avea dragoste spre tovărăşiîa celor bătrîni; că aceĭa şi cinstîa

13. Ţinérea şi ispita stăpînescu întru meş-

domnului și cinstia casii o împodobăscu.

Meidianurile a le afla, ezările a le unda, hiară prin codri a vîna, gereturili în cîmpi a alerga, a vîna pasări, a să deprinde cu arme, acéstia ție, ca unui tînăr, nu pociu să-ț oprescu să nu te desfătedzi, ca un tînăr cu alți tineri; iară deodată și aceasta să o socotești a ști, o orîndui oștile, a face războae, a faci izbîndă, a priimi tocmelele (păcilor), a întări pacia, a pune bir, a giudeca, pre unii a-i rădica, pre alții a-i lepăda, a certa pre cei răi, a dărui pre cei buni. Acestia sfaturile lucrurilor dzic, că de la minţile cele coapte, de la trupurile ciali ostenite și de la capetele ciale de tot cărunte trebue să le cerci; iară nice că ar fi neputincios lucru și supărare nebună, vremia pentru desfătarea inimii a petréce cu cei tineri și cu cei bătrîni a sfătui; că domnii cei blîndzi și nu desfrînați spre toate au vreme, de vor ști a măsura vrémia.

terșuguri, Colum(ella), I, 8.

14. Pururea firea să bucură de céle asémene șie. Sem(machus) I, 39.

Feréști-te, fiiule, cu nevoință, să nu te arăți neblînd; care pentru ce îți dzic, ca de nu știi să înțălegi că de-a tocma grozav (și rușinos) lucru iaste măririi domnului, de tot și peste tot a să otcîrmui de cei bătrîni, cum a să afla de pururia întru tovărășiia celor tineri. Nu iaste de pururea peste tot aceasta ca toți cei tineri nebuni și cei bătrîni înțălepți că sintu. Și întru aceasta eu ți-s martur de vei videa pre carele acmu, îmătorit întru vîrstă, să-i dai slobodzenie și pre cel tînăr, de-l vei afla înțăleptu, să nu lepedzi sfatul lui; că mai multă miiare strîngu albinele din florile ciali tinere, decît din frundzile céle vîrtoase. Nice pre cei bătrîni îi ocărăscu, nice pre cei tineri îi laud; ce cum din bătrîni, așea din tineri, pre cei mai buni, de pururea, i-am ales; că nice o tovărășie pre pămîntu nu-i așea de priitoare, cît să fie a trăi cu dînsa fără prepus, cînd vedem pre cei tineri că se nasc cu nebunia și pre cei bătrîni că viețuesc cu lăcomie.

15. Neputincios lucru iaste a otcîrmui pre alții cu folos, pre carele il răstoarnă greșala lui. Sarezbu (Saresberiensis Policraticus), 5, 7

16. Uneori înțălesul tînărului mai ascuțit iaste decît a celui bătrîn.

Și așea, de iznoavă îț aduc aminte, fiiule, ca nici într-un lucru să nu eși peste măsură. Că de vei crede numai celor tineri, vei strica

17. Mai fără griji să isprăvăscu trebile lăsate mai la mulți.

obiceaiurile tale cu blăstămățiile lor; de te vei încredința numai cu cei bătrîni, cu rahnile lor vei strîmba dreptatĭa.

Ce ĭaste mai mare decît domnul, care poroncéşte tuturor să sufere de unul a să chivernisi? Créde-mă întru aceasta, fiĭule, că abie de să poate prileji ca otcîrmuirea a mulți să să chivernisască numai de socotiala unuĭa. Domnul, care otcîrmuĭaşti pre mulți, i să cade a asculta sfaturile şi socotélele a mulți; că nemică nu-i mai surd, decît fiind a multe țărî stăpîni, numai o poartă să aibă deşchisă, prin caré toți carii au triabă la tine să între; că oricît acela ce ĭaste de aproapi credzut tainelor tale că ț-or fi dreptu şi bun şi mie nu nepriĭaten, ce mă tem de dînsul căci ĭaste priĭatin nepriĭatenilor miei. Şi aşea, pentru ura, spre mine rău să nu-mi facă, ce mi-i grije ca pentru voĭa altora să nu lasă a-mi face bine.

18. Iaste să s⟨e⟩ dea slobodă socotială din inemile tuturor. Dio ⟨Cassius⟩, Carte 52.

Întru létopisățile ailor a lui Pompeĭu îmi aduc aminte că am aflat o cărticea mică, caré o purta cu sine Pompiĭu cel Mare, în care cărtiticĭa multe carili cetiĭa el singur şi învățături bune din cîteva țări, trimise la dînsul, era scrisă. Iară fără altele acéste cuvinte era scrisă: Otcîrmuitoriul republicii toată otcîrmuirea pre cei bătrîni să lasă. Puțin ĭaste să s⟨e⟩ socotiască acela ce va încredința republica tinerilor blăstămați (uşori de minte), acela carele prin sine sîngur o otcîrmuĭaşte fără minte, care prin sîne şi printr-alții ĭaste înțăleptu.

19. Mai puțin ĭaste decît sluga, stăpînul care se téme de slugi. ⟨Mimi Publiani⟩

20. Isprăvilor mari, mare agiutoriu trebuiaşte. ⟨Velleius, 2.⟩

Acéste socotele sau a lui Pompeĭu, sau dintr-altă oarecare carte luate, sau de vreun oarecare filosof grăite, sau de la vreun priĭaten a lui, de la care au cerşut sfat, i-au fostu arătat. Săvai că nu poci adevărat mărturisi, iară aceasta mărturisăscu că cu mîna lui scrisă lĭ-am cetit eu, şi, adevărat, vrĭadnice era, care s-ar fi scris cu slove de aur.

21. Mai bine tuturor decît unue să créde. Plin⟨ius⟩, *Paneg⟨yricus Traiano⟩*.

De să va prileji oarecare triabă mare, acéĭa cu sfatul a celor mai mulți pururĭa să

22. La sfaturi nice harul, nice ura, nu tre-

o isprăveşti. Că de nu va eşi fericit fiind sfatul a mulţi, de obşte va fi vina a tuturor. Vei ispiti, fiiule, cu lucrul singur, de te vei sfătui cu mulţi, va fi unul de cel fără folos, altul cel de grijă, altul cel de frică, altul cel de pagubă, altul cel de folos, altul cel de liac, le vor mărturisi. În scurtu, atîtîa de multe vor aduce greutăţi acei trebi mari, cît ce ar fi rău, ce ar fi bun, deşchis vei pricépe. Voiu aşijdirîa să îai aminte foarte că la sfat într-un chip, la céle de scădere ce s-or vorbi, cum la céle de liac ce s-or aduce să întorci cugetul. Că sfatul cel adevărat nu stă întru vorbă ce ar trebui să să facă, ce întru arătare ce ar naşte dintru acela stă.

bue să să socotească. Dio (Cassius), Carte 44.

23. De multe ori lucrurile céle mici trag pre céle mari. Plin(ius), I, *Epis(tola)* 19.

Cînd te vei apuca, fiiule, de lucruri mari şi grele, atîta de multu să socoteşti scăderile céle mici, cît de sirgu să te fereşti de dînsăle cîte-s de nenorociri prea mari, cărora pre urmă să le afli leac. Că de multe ori din nebăgarea de samă a domnului, de o scîndură din streşină, toată casa cade. Nice voiu să socoteşti, cînd îţ poroncescu să te sfătueşti, ca să fii atîta de cu grije, cît pentru lucruri mici să chemi la sfat îndată; că multe sintu ca acéle care de sirgu trebue să să isprăvască, care, aşteptînd sfat, cad rele, de sintu. Ce vei putîa singur, fără de scădérîa republicii isprăvi, să nu laş la altul a isprăvi.

24. Orice să poate isprăvi: a sirgui trebue; iară la ce trebue sfat, a urni trebue. Sarîzbu (= Saresberiensis Policraticus), 7, 12.

Întru aceasta aşijdirîa vei fi dreptu şi ce să va cuvini dreptăţii vei faci; cînd ţi să vor arăta ţie slujbele numai făcute de la ai tăi de vor rădzima platelor să li să dea de tine, unul. Îmi aduc aminte că *Marie* sfétnicul, întorcîndu-să cu războîul cu numidii, dobînda toată carîa au scos, au împărţit oştîanilor, cît nice măcar o piatră n-au pus în visterie. Pentru ce fiind pîrît tare căci n-ar fi întrebat de sfatul divanului, să fie răspunsu: Care nu-i dintru sfatul altora, pentru să-m slujască îmi sintu daţi; nu mi să cade pentru darurili şi platele lor a lua sfat.

25. Ostaşii nice poroncile, nice darurile, fără de la singur domnul a lua nu să cade. (Tacitus), *Anal(e)*, 5.

Vei afla, fiiule, un felĭu de oameni la banĭ strînşi şi la sfat bogaţi aşea de gata să arată, cît şi nerugaţi a da sfat cu tot deadinsul aliargă. De carii această învăţătură vei ţinĭa ca nice dănăoară de la unul ca acela să nu aştepţi sfatul al doilea, carele au dat întîi sfat întru perirĭa altuĭa. Că cu acel fĭalĭu de cuvinte, săvai că ţi să arată cu inima a pofti să-ţ slujască, iară toată triaba spre folosul său trage. Că eu, după ce mi-au dat dumnedzăii viaţă îndelungată, deplină ispită am luat acestora, a tuturor. Că să ştii că eu am fostu sfétnic, boĭarĭu de divan, cercătorĭu, gĭudecătorĭu, meşter de casă şi polcovnic şi după acéstĭa toate, doaădzăci şi doi de ani am fostu împărat Rîmului. În care toţi anii aceştĭa mai mulţi acelĭa ce le grăĭa spre folosul său şi spre scădérĭa celui de aproape le îndreptam şi ca o mirare era de grăĭa cineva cu priinţă spre slujba şi folosul mieu şi folosul altue.

26. Mai fără grije Iaste a lua, decît a da, sfat. (Thomas de Kempis.)

27. A sfătui pe domnu ce ar trebui, multă osteneală trebue. Taţit, *Istorie*, I.

28. Rahnile sintu nepriĭatini preaînţălepciunii. Cassiod(orius), 2, 1.

Scoposul cel ales a celor ce urmadză curţile domnilor acesta ĭaste, ca să siliască pentru îndestularea casălor sale, care, de nu i să va da îndemînă să arete, nevoescu să împuţinedze casăle streine. Şi aceasta nu cu nedejde ca să facă folos cuiva, sau căci s-ar fi vătămat în vrun lucru de cineva, ce cu răutatĭa omeniască întru acéĭa socotială ĭaste, cît folosul altuĭa să socotiască a fi scădere lui. Şi aşea ĭaste foarte de căit domnul pre carele nu pentru dragostĭa lui, ce pentru de binefacerile ce aştiaptă de la dînsul îl urmadză, precum deşchis să véde că, deodată, după ce părăseşte de dat, îndată încep a-l urî, cît, adevărat, pre acel félĭu de diregători nu a chipului domnului priĭaten, ce a averilor lui rîhnitori îi videm că să număscu.

29. Mai de multe ori casili împărăteşti hrănescu zavistiĭa. Plutarh, *La . Anabal* (=*Anibal*).

30. Foarte rău vine, a sfatului iaste a socoti folosul numai al său. Taţit, Carte 12.

31. A apuca, nu a lua ştiu, cei ce isprăvescu lucrurile. Ammian(us Marcellinus), Carte 16.

Măcar, că ţi să cade, fiiule, pre unul mai multu decît pre altul a ĭubi, ce aş vrea să ştii că nice ţie, nice lui, nu să cade ca să arăţi aĭave dragostĭa acéĭa să ştie toţi. Că de aceasta, de nu te vei feri, de tine vor grăi

de rău şi pre acela îl vor goni şi acela întru mare osteneală şi grijă să află. Pre carele dintre toţi mai ales, îl iubéşte domnul şi-l are pre lîngă dînsul, căci îndată iaste în ura şi goana tuturor. Din ce mai de multe ori să tîmplă de mai multă scădere, dentru neprieteşugurile a tuturor, decît dintru a unue (domnu) iubire ia folos! Şi aşia şi dumnedzăii aşia lăsind şi împotrivă puindu-să ursitele, săvai că domnul a-l iubi îl părăseşte, iară nepriiatenii nu-l părăsăscu căci l-au urît. Şi aşea abiia am cunoscut ce iaste a otcîrmui republica, de atuncia am avut înfiptu întru inima mia de pururea că nice dănăoară n-au fostu pre acela ce-l aviam de casa mia să nu-l fie avut în ură oraşul, am priceput.

32. Scurtu iaste norocul, cel mare, celui ce are mari trécere. Si⟨lius Italicus⟩, Carte 4.

33. Incotro norocul, într-acolo şi dragostea norodului să pliacă. Iustin, Carte 4.

În anul de la zidirea Rîmului ⟨679⟩, făcînd războiu Lichinie Lucul împotriva lui Mitridat, au aflat o tablă de aramă pusă în poarta împărătiască, pre care era smolite aceste cuvinte, cu slove greceşti:

34. Impotriva urii a mulţi, nice une averi nu pot sta împotrivă. Ţi⟨ero⟩, *Sluj⟨be⟩*, 2

Tabla de triabă de ţinut minte cele ce să închid ale domnilor.

Nu preaînţăleptu domnul, lăsindu-să unui priiaten, carele stăpîniile sale face griji adevărate.

35. Nu trebue a lua de la mulţi, ce iaste să dai unuia. Plut⟨archus, *Symposion*, I⟩.

Că nice dănăoară nu va arăta nevoinţa unui priiaten, ce arată dragoste norodului cu pieptul credincios.

Nice va fi înţăleptu domnul, carele pentru să dăruiască unue, ciali mai multe, să n-aibă grij⟨ă⟩ de cei mai mulţi a avea nemică.

Nemică mai tristu nu iaste plugariului, decît pîinea ce-au sămînat cu driapta sa, să s⟨e⟩ sécere cu mînă streină.

Grozav lucru inemii lacome, domnul de face unue mai multu, decît tuturor slujbe îndestulate.

36. Iaste rău lucru domnilor a lua, pentru să dăruiască. Păcat ⟨ = Pacatus⟩, *Panegi⟨iric⟩*.

Că a da plată într-un chip slujbelor poate celor buni, iară mintea cia lacomă a celui rău nu să ştie împlia.

Sfatul tuturor nebunul domnu liapădă,

pentru a unuĭa priĭaten să urmedze socotiala.

Că o mînă cîrmuĭaşte cîrma caicul cel tare, iară nu cu o vîslă purcĭade pre cale.

37. Nice dănăoară nu ĭaste de agĭunsu putĭarea să să lucrédze, unde-i prea multă. Taţit, *Istor⟨ii⟩*, Carte 2.

Pre toţi ce ureşte domnul pentru dragostĭa unuĭa, pre acela să ştii a fi fără minte întriagă.

Precum ĭaste frumoasă pururea viaţa blîndă întru dragoste, aşea şi fără ură bărbatul bl⟨a⟩gorod să petriacă.

Acéstĭa, dară, cuvinte întru acea tablă preavrédnice de pomenire nemuritoare, de cari iarăş îţ puĭu mărturie că Lucul dintr-o parte tabla în care era scrisă cuvintele acestea, dintr-altă parte au pus legile în care au fostu adus averile împărăteşti ca să-ş aliagă dintr-însăle părinţii, sau să lasă. Iară senatul vistérile toate le lepădă şi tabla sfaturilor opri la sine.

38. Cinstea cĭa prea mare şi pre cel ce dă şi pre cel ce o ĭa îngreuiadză. ⟨Titus⟩ Liv⟨ius⟩, Carte 33.

39. A vătăma pre mai mulţi cu primejdie ĭaste. Martial, 9, 56.

Urnind voroava Marco Avrilie arată unile alese fiĭu-său, făcînd voroavă cătră dinsul aşĭa de bună, cit nime nu va socoti a nu le scrie întru inimă. C a p 3

Arătat-am pînă acmu ca un părinte cătră fiĭu-său numai cele ce radzimă de folosul tău. Rămîne să-ţi arăt ce aş vrea să faci după moartea mĭa. Că de vei să fii din naştere fiĭul tătîne-tău, orice eu întru viaţă am ĭubit, acélĭa după moartĭa mea preaĭubite le vei avea.

1. Vieţuĭaşte şi rămîne la feciorii cei buni a părintelui bun, cea cu cale ĭubire. Leo, *Epis⟨tola⟩* 23.

Să nu urmedzi pre mai mulţi, carii după ce închiseră părinţii lor ochii, nu i-au mai pomenit mai multu; că săvai părinţii morţi şi îngropaţi sintu, iară să să jeluiască de feciorii săi, dumnedzăilor, pururĭa sintu vii. Şi măcar că nu aşea rău să pare, iară departe mai cu primejdie ĭaste a să sfădi cu morţii, decît a vătăma pre cei vii. Şi aceasta pentru ce că cei vii şi a-ş răscumpăra şi a răspunde pot pentru sine, iar morţilor nice unile de acéstĭa neputînd, ĭau asupra sa dumnedzăii grijĭa şi răspundirea morţilor şi

2. A plăti harul nu să poate, nice celui rău tată. Fab⟨ius⟩ Quintilianus⟩, *Strig⟨area⟩* 5.

aşîa groznic uneori pre cei vii îi ceartă, cît ar pofti mai bine morţi, decît vii, a fi.

Ţi să cade să cugeţi, fiiule, că eu ti-am născut, ti-am crescut, ti-am învăţat, ti-am dizmierdat, ti-am certat şi ti-am rădicat. Şi acestîa cugetînd, măcar că prin moarte mă lipsescu dintru prăvirea ta de faţă, iară nu-i cu cale să suferi a mă da uitării. Că cel de naştire şi mulţămitorîu fecior în ce dzi ce sloboade pre tată-său în groapa cea vîrtoasă, datorîu îaste într-aceîaş dzi să-l îngroape pre tată-său întru inima sa. Între pedepsele dumnedzăeşti care vin înaintîa ochilor şi aceasta îaste ca feciorii pre părinţii săi, încă fiind vii, nu-i ascultă, de vreme că şi ei fiind părinţi n-au pomenit pre părinţii săi, după moartîa lor.

3. Care de binefacere vei arăta spre părinţi, acélaş la bătrînéţe aştiaptă de la feciori.

4. Dumnedzăiasca milosirdnicie pllacă bune urechi cătră poftele părinţilor. Sem(machus), 5, 31

Domnii tineri, după ce s-au făcut moşténi şi trecîndu-să tatăl lor, după ce n-au nice un otcîrmuitorîu, ei socotescu că toate pre voe le vor veni. Ce să greşăscu! Că de vor avîa pre dumnedzăi vătămaţi şi le vine şi blăstămul părinţilor, cu supărare vor trăi şi cu grije vor muri. Nemică altă de tine nu poftescu, fiiule, fără cît precum ţ-am fost ţie tată în viaţă, aşea să-mi fii mie fiiu la moarte.

Îţ închin ţie, fiiule, cinstea şi dumnedzăirea dumnedzăilor, de care să aibi mare griji decît a altor lucruri tuturor; că domnii ce să află în dragostîa dumnedzăilor n-au de ce să să tiamă de vro turburare a norocului. Iubeşte pre dumnedzăi şi te vei îubi; cinsteşte pre dumnedzăi şi te vei cinsti. Teme-te şi te vor avea întru temere. Aibi-i întru cinste şi te vei avea în cinste. Fă lucrurile lor şi ei îţ vor isprăvi ale tale şi ales că aşea sintu de buni dumnedzăii, cît nu numai întru catastiv scriu acéle ce le facem, ce şi acéle ce a le face rîhnim.

5. A săracilor îaste a să ruga, a bogatului a da, a lui Dumnedzău îaste pentru céle mici, mari a hărăzi. August(in), *De cuvîntul lui Dumnedzău, Voroav(a)* 25.

Îţ închin ţie, fiiule, grijîa casălor sfinte, pentru să nu să poarte necinstite, ce curate şi bine acoperite şi céle deprinsă întru dînsăle dumnedzăiri să să facă; care cinste nu doară pietrilor, sau lemnilor din care sînt beséricile

6. Tristu sămnu îaste silnicîa besericii. Nechifor(Callistus), 14, cap. 32.

făcute, ce dumnedzăilor cărora sîntu închinate facem.

Îţ închin ţie, fiiule, cinstirea preoţilor şi te rog ca nu pentru acéia căci-s învrăjbitori, rîhnitori, lacomi, desfrînaţi, nerăbdători, leneşi şi răi să să cinstiască de tine, că nu iaste lucrul nostru a giudeca viaţa care o fac oamenii, ce a socoti acéia ce arată cu slujba de mărturie între noi şi între dumnedzăi.

7. Oricine ia volnicila bésericii, sau să pedepséşte întru sine, sau întru feciori. Sar(esberiensis Policraticus, 7, 20)

Cugetă, fiiule, că dumnedzăilor a sluji, bisericile a cinsti, preoţii a-i avea întru cinstire iaste lucrul Domnului, nu cu părere, ce foarte de triabă. Că pînă atuncia au trăit lauda rîmlenilor, pînă cînd au avut grijă de cinstea dumnedzăilor şi de besérici. Că nefericita crăie a finelor nu mai nebună şi mai lipsită în averi au fostu decît împărăţiia Rîmului, iară rămasără biruiţi de rîmleni căci era prea mari iubitori de vistériuri şi leneşi întru cinstiria besericilor.

8. Care cinstéşte cu bună-credinţă pre dumnedzăi, iubéşte şi pe preoţi. (Statius, *Silvarum libri*, 5.)

Îţ închin ţie pre Elia, maştihă-ta, caré măcar că nu ţi-i mumă, ce să cugeţi că mi-au fostu muiare. Ce datoriu eşti Favstinii că ti-au născut, acéia eşti datoriu Eliei, că ti-au ţinut aşea întru dragoste, cît de multe ori cînd eram aprinsu cu mînie ia s-au pus pentru tine şi m-au îmblîndzit despre tine cu cuvinte blînde, arătîndu-mi ce mă vătămai tu cu faptele. Să aibi blăstămurile părinţeşti de o vei avea rău şi întru a dumnedzăilor mînie să cadzi, de nu vei lăsa să să cinstiască de alţii. Că orice va pătimi scădere aşea întru ruşinarea morţii méle, cum întru scăderia vieţii tale va cădia.

9. Muma şi maştiha numere ştiute; pentru pomenire tatălui, feciorul să să ruşiniadze de muiari, pentru căci au fostu oarecînd femée tătîne-său. Filo.

Birul de la Ostea pentru hrana şi pomeţii Vulcanii, care i-am ultuit eu, pentru mîngîiare, ei daţi. Feréşti-te să nu-i iai, căci vei lua răutate, de vei lăsa ascultare; şi de vei da mai multă bunătatea ta şi îndurare vei arăta. Să-ţ aduci aminte, fiiule, că iaste orăşancă rîmliancă, tînără, văduvă şi din casa lui Traian, stăpînul mieu, că-ţ iaste muma ta de suflet şi muiarea mia cu legătură; şi, ce-i

mai multu, căci ĭaste de mine ţie foarte închinată.

Îţ închin ţie, fiĭule, ginerii miei, pre carii voĭu ca pre nişte rudenii şi priĭateni să-i aibi. Şi caută să nu fii în numărul acelora carii cu cuvintele fraţi, cu faptele vinovaţi. Aşea să ştii că eu aşea am vrut dintru inimă fiilor miei ca să aleg oameni prea buni. Din cîţi mi s-au cădzut a alege într-acĭaste ţărî, carii aşea de buni au eşit, cît măcar că din socotială numai gineri ar fi, iară cu dragoste nu într-altu chip, ce ca pre nişte fii i-am avut.

Îţ închin ţie surorile tale, fetele mele, pre care toate aşădzate le las; nu cu crai streini, ce cu sfetnici orăşĭani, ca cu această tocmală toţi să trăiţi în Rîm, unde şi ei ţie de slujbă şi tu, lor de binefacere împrumut a arăta să puteţi. Multu surorile tale din frumuséţea Favstinii, mumei sale, ca o moştiniri au luat şi puţin de tot dintru învăţătura tatălui au oprit. Iară ca acéĭa, să mă credzi, bărbaţi li-am dat lor şi bărbaţii săi ca acélĭa învăţături li-am dat, cît mai curund vor muri, decît vor slobodzi să iasă ĭale din cinstea sa. Aşea să cinsteşti surorile tale, cît nice pentru moartĭa bătrînului tată să nu le lipsască apărarea, nice pentru frateli său, împăratul, să nu iasă nebune. Că muerile aşea sintu de moi la minte, cît fie de ce puţină pricină să jăluescu şi încă mai de mică să nebunescu. Şi aşea, într-acela chip, după moartea mĭa, le vei avea, cum le avĭam eu întru viaţa mĭa. Că într-altu chip vorba lor şi de vătămare orăşenilor şi ţie de sarcină va fi.

10. Cu greu ĭaste fericirea cea mare a o suferi cu inimă blîndă. Iosi⟨f Flavius⟩, 7.

Îţ închin ţie pre Fadilla, soru-ta cea mai mică de toate, ce-i la fétele călugăriţă închisă şi, ţine minte, că ĭa şi soru-ta ĭaste, şi fata Favstinii méle, pre caré eu şi în viaţă foarte o am ĭubit şi după moarte, pînă la sfîrşitul vieţii mele, multu o am plînsu. Şi surorii tale în toţi anii cîte 6.000 de taleri pentru cheltuĭale ce i-ar fi de triabă i-am dat

11. Inemile nestătătoare lesne cu nebu-

vrînd să o căsătorescu şi pre dînsa, ca pre alte surori a ei, de nu i s-ar fi stricat faţa de bube, pre care ca pre cĭa de pre urmă dintre fete, dezmierdat o ĭubĭam. Şi aşea tuturor acea vătămare de faţă au fostu cum s-au părut a fi mare nevoe, iară mie acĭa nenorocire, fericire a fi mi să pare. Că nu aşea arsă de bube înfocate au fostu faţa ei, ca să fie putut avea grije vestĭa ei întru limbile rele. Căci ĭa, mă crede, fiĭule, aşea spre slujba dumnedzăilor, cum spre véstĭa oamenilor ce să atinge, cu multu mai fără grijă petrece în mănăstiri, cu fetele călugăriţă, decît tu cu sfetnicii în curte. Precum acmu poroncescu, că la vrémĭa curătoare mai de mîntuire va fi ei rea închisoare, decît ţie volniciĭa. În Lucania 5.000 de taleri în toţi anii i-am aşedzat, carii să-i adaogi mai multu, decît să-i opreşti, să sileşti.

nie, fără triabă, din lucruri surde a să apuca deprind. Nechif⟨or⟩ Grig⟨oras⟩ 6, 5.

Îţi ⟨în⟩chin ţie pre Drusia, văduva romancă, cariĭa jalobă îi ĭaste cu sfatul, căci pentru rocoşiturile trecute, din cei scrişi, au fostu bărbatul ei; de care văduvă prealiasă şi preabl⟨a⟩gorodnă foarte mi-i milă. Căci jaloba ei caré adusese la mine mainte de trei luni fiind împiedicat de trebile oştilor, n-am putut să-i cunoscu. Adevărat poci mărturisi, fiĭule, în 35 de ani cu stăpînie am fostu, nice dănăoară n-am suferit mai multu de optu dzile vreo văduvă să aibă la mine jalobă. Şi aşea socotéşte şi vedzi, fiĭule, că a celor méseri şi văduve să le isprăveşti trebile; că femeile supărate oriunde (den afară de casa sa să petriacă) în mare netocmală să află. Nu în zădar îţ aduc aminte, ca să nevoieşti aşea curund să le face slobode la casăle sale, cum şi dreptate să le faci lor. Că femeile decît a cărora veste nemică nu-i mai moale, de să vor prelungea jalobele, din cinste îş pierd multu şi de li să vor mai trăgăna mai îndelungu trebile, nu atîta bine îş vor agonisi, cît vor piĭarde din veste (nume).

12. La cei mari, de pururea norocul a celor mai de gios pute. Sax⟨o Grammaticus⟩, Carte 3.

13. Fericil cela ce-ş scultură mînule sale de tot darul.

14. Orice din price nu trebue să să izvodiască.

Îț închin ție, fiĭule pre diregători miei cei vechi, cărora aii îndelungați, războae groznice, multe trebi și trupul mieu greu și cu obicéĭuri multe, ca și mie, au adus supărări; carii, ca niște ispravnici credincioși de multe ori pentru să-mi dea mie viața lor au sosit la moarte. Cu cale ĭaste ca precum eu (ca să dzic așea) am luat moartea lor, așea ei să fie moștinitori vieții méle.

15. Mulțămilile platei caré să cuvine cinslii și slujbe fieștecui trebue să s(e) dea. Dio (Cassius). Carte 52

Un lucru foarte să-l aibi de sfat, fiĭule, săvai că trupul mieu în groapă între viermi rămîne, iară pomenirea lor de pururea o voi păzi la dumnedzăi. Așea te vei arăta pre tine, fiĭule, bun acelora ce au slujit tătîne-tău, de le vei da daruri.

16. Cel ce ĭaste ținut întru casăle domnilor celor vechi, cu înțălepciune știe a purta trebile. Günth(er, I, 335).

Oricare domnu arată dreptate plinindu-o pre dînsa, de pururea îș gătiadză șie nepriĭateni; că fiind triaba acelora ce sintu pre lîngă dînsul, cu cît sintu ei domnului mai aproape, cu atîta sintu mai urîți norodului. Măcar că toți la ivală ĭubăscu dreptatea, iară aceasta întru casa sa nime nu va a o faci. (Pentru ce) murind domnul, a răscumpăra de pre acéĭa ce au fostu dregători dreptății, gata ĭaste prostimĭa (norodul). Și așĭa prea mare defăimarea împărăției, vătămarĭa dumnedzăilor, strîmbătatea mĭa, nemulțămirĭa ta a fi, aflîndu-să de 22 de ani piepturile deșchisă a diregătorilor miei, de vor afla într-o dzi ușile tale închisă.

17. Lesne să părăséște cel părăsit de sfat. Sem(machus), 2, 18.

18. Trebue să facem ce ne poroncescu părinții. Praut (= Plautus, *Stichus*)

Acéstĭa, dară, fiĭule, să le ții minte, ce pomenindu-le anume la moarte dintru inimă, acea cugetare în viață mi-au fostu dragă.

Voroava și viața care au hotărît Marco Avrilie și cuvintele lui céle de apoi. Așijdirea de tabla învățăturilor date lui Comod, fiĭului său. Cap 4

După ce obîrși învățăturile către Comod, fiĭu-său împăratul și acmu luminîndu-să de dzuă, ochii scăpătați, limba împiedicîndu-să și mînule tremurînd, aproape că ar fi moartea,

1. Nu sintem datori a cĭare, ca să fie ce poftim, ce a vrea acĭalea ce să tîmplă dintru oarecare nevoe. Dio (Cassius), Carte 35.

precum deprinde a să cunoaşte. Pentru ce vădzind domnul acel prea bun ceasul acela neferit că acmu soséşte, au poroncit lui Panusie, tainicului său, să margă la sicriile cărţilor şi să aducă şcatulca cea mai grea, care, după ce fu adusă, au scos dintr-însa o tablă mică de trei picioare de lată şi de doaă de lungă, de abanos făcută şi împregĭur întărită cu os de inorog şi cu doaă uşcioare prea supţiri să încuĭa de lemnu roşu de Ţara Arăpască, pre care lemnu dzic că face cuibu finixul; şi unul ĭaste finixul care să naşte în Ţara Arăpască cea norocoasă, aşea în toată lumea necăĭuri lemnu ca acesta nu ĭaste. Den afară pe acĭa tablă era scrisă chipul lui Zevsu, într-alta a Vinerii, în lontru era zugrăviţi Mars şi Diĭana, în partĭa cea mai de sus a tablii era un gĭuncu, cu meşterşug foarte făcut, în partĭa cea de gios era zugrăviţi oarecare împăraţi; meşterşugul acelui preavestit zugrav Apelleu.

Şi aşea, împăratul apucînd tabla cu mînule şi puindu-ş ochii pre fiĭu-său şi făcînd cătră dînsul voroavă, acmu vedzi, fiĭule, că esu din turburările norocului şi că în vadurile triste a morţii, unde de ispită mă voĭu învăţa ce rămîne după viaţă. Nu sintu acmu blăstămuri, ce de blăstămuri a plînge vremĭa; că într-altu chip aş întreba, căci ni-au făcut dumnedzăii fiind atîtea supărări în lume şi atîtea ostenială la moarte. Ce nu ispitescu voĭa dumnedzăilor, cînd atîta cumplire asupra zidirilor socotescu. Că 62 de ani întru marea vieţii aceştea (între griji şi scăderi) învăluindu-mă, acmu să mă pogor şi la casa mormîntului să întru îmi poroncescu.

Acmu soseşte ceasul în care spiţa să frînge, aţa să rumpe, pîndza să tae, piatra să zideşte, somnul să deştiaptă, viaţa să hotăreşte si că mă voĭu slobodzi dintru această caznă mă cunoscu. Cînd îmi aduc aminte de céle ce am suferit în viaţă, mai multu n-am rahnă de viaţă; iară neştiind unde ne va duce moartĭa, mă tem de moarte şi mă oţărăscu.

2. Celĭalalte toate streine, numai céle ce socoteşte fiecine ale sale. Sariz⟨beriensis Policraticus⟩, 6, 28.

3. Cu patemili céle trecute ĭaste să să adaoge nădéjdea celor viitoare. Gunth⟨er⟩, 7, 335.

4. Acélla prin carili sintem să trécem nu le ştim cum sintu şi ne témem de céle necunoscute. Senec⟨a⟩, *Epist⟨ole⟩*, Carte 3.

5. Astădzi la brazda cĭa de pre urmă au sosit plugul mi⟨eu⟩ Ola ⟨us Magnus⟩, *Epis⟨tole⟩*, Carte 3.

6. Prea grĭa nevoe omului, la norocul cel împotrivă, a nu avĭa prilaten. ⟨Grigorie de

Ce voĭu face, de vreme ce dumnedzăii, ce mĭ-ar fi a petrece, nu-mi arată? Ce sfat voĭu lua, de vreme ce nu am nice un priĭaten, soție căii aceștĭa? Care poate fi mai mare vicleșug sau orbire mai deșchisă, decît a ĭubi vreun lucru în lume, nesuferind moartĭa nemică a lua cu noi? Căci voĭu a viețui bogat, de vréme ce sărac a muri mă silescu? Căci voĭu a viețui cu soții, de vréme ce părăsit a muri mă nevoescu? La această așea de puțină scurtare vieții, cine ĭaste care ari pofti casă, de vreme ce casa noastră cea adevărată ĭaste mormîntul cel îngustu?

Iară măcar că de multe din lucrurile trecute am duróre, iară nice de un lucru, mă créde, fiĭule, mai multu nu mă muncescu, decît căci așea tîrdziu am agonisit știința vieții aceștiĭa. Că de aș fi putut aceasta adevărat crede, ce cunoscu acmu, nice dănăoară atîtĭa pricini din ce am amăgirĭa oamenilor n-aș fi dat, nice de tăgăduit, n-aș fi avut. Adevăr, oamenii simțindu-să sosiți la cele de pre urmă însămnate asupra sa, de li s-ar prileji din darul dumnedzăilor a scăpa, îș așadză viață nevinovată. Ce ĭaste durere! Că de ne videm scăpați vii, iară de diregirĭa vieții nice o grijă a nu avĭa îi videm; iară aceĭa carii să fac părtași voii de la dumnedzăi nu arată ce i-au făgăduit, prea adevărat să știe că să va prileji de, cînd le va fi mai dragă viața, atunce li să va face silă a muri; că celor nemulțămitori măcar că pediapsa să urnĭaște, iară vina nu să iartă.

Adevărat, să știi, fiĭule, că eu sintu sătul de a prăvi, de ⟨a⟩ audzi, de a jirosi, de a gusta, de a pofti, de a mînca, de a dormi, de a vorovi, încă și de a viețui. Că așea răutățile mare ură celor ce cu lăcomie le urmadză, cum rahna acelora carii niceodată nu li-au gustat aduc. Mărturisăscu cu dumnedzăii nemuritori că nu poftescu a viețui, iară nice a muri. Că așea și viața supărată ca o sarcină și moartĭa prepuitoare ca o spaimă ĭaste.

Nazian⟨z⟩, *Beser⟨i-că = Metaphrasis in Ecclesiasten⟩*, cap. 4.

7. De toate a fugi va putĭa omul, fără de inima sa; că nu poate nice cît de puțin a păși de la sine. Isid⟨or⟩.

8. Nemică nu-i mai mișel decît a să läuda întru mărire streină. Sarezb⟨eriensis Policraticus⟩, 7, *Epistu⟨la⟩*, 9, 6, 19.

9. Pre buni sintem, cînd sintem slabi. Plin⟨ius⟩, *Epistu⟨la⟩* 26.

10. Mai lesne ĭaste a să feri de păcate, decît a fugi de moarte. ⟨Thomas de Kempis.⟩

11. Pentru acéĭa să spîndzură simeția, să aibă loc dirégirĭa. Leo, *Epistu⟨la⟩* 48.

12. Pricépe pre înțălepciune, oricine moare așea fără grijă, decît să naște. Sen⟨eca⟩, *Epistu⟨la⟩* 22.

Acmu, dar, de mi-ar da dumnedzăii viață mai lungă nu știu de aș avea vreo dregire; ce dacă nu-i nădejde de diriagire nice dumnedzăilor că nu voĭu sluji mai sfințește, nice republicii că voĭu folosi mai multu și de cîte ori voĭu bolnăvi, moartĭa îmi va fi oțărîtă. Ce acmu moartea cu voe a priimi și viața a părăsi dzic; că viața așĭa de mișea, de batgiocură, prepuitoare, neștiută, fără de triabă. Așijdirea viața, așea de fără viață, prea nebun ĭaste cine ⟨o⟩ poftéște. Ce, dară, ori ce-mi va fi lepădînd acéle ce lĭ-am dzis întru mînule dumnedzăilor mă dau și aceasta din bună voe, de vreme ce într-alt chip nu poate fi. Că puțină înțălepcĭune ĭaste a'isprăvi, ca să aibă dreptu slujbă ce face cinéva nerugat.

13. Ce asupréște nevoia, micșuriadză ⟨binefacerea⟩. Sariz⟨beriensis Policraticus⟩, 3, 11.

Nu voiu să mă dau preoților, nice î⟨mi⟩ place a cerceta capiștile, nice beséricilor nemică nu voĭu să făgăduescu; nice jirtve a închina dumnedzăilor nu voĭu, ca mîntuindu-mă de moarte, să mă scoată la viață, ce ca să să roage cu plecăciune, de m-au făcut pre mine spre bine, ca să nu pierdzu dzua acéĭa cu răutatia vieții méle.

14. Răbdarea de nevoe, de bunăvoe să face, ⟨Ficinus Marsilius.⟩.

Așea adevărați priĭateni și înțălepți întru cuvinte, așea de drepți întru făgăduĭale sîntu dumnedzăii, cît de toate ce ne dau noaă, ce am vrea să ne dea noaă, nu pentru acéĭa fac căci nu ar vrea să ne dea acéĭa ce vom, ce căci noi de aceĭa ce cĭarem nu sintem vrednici și agonisiți. Nu fără pricină carele pierdem, am dzis că le pierdem pentru păcatele noastre. Că așea sintem de nemică fără preț, neputincioși, cît multe lucruri bune spre de agonisit nice o putére n-au și un lucru rău spre de agonisit agĭunge. După ce, dară, în mînule dumnedzăilor m-am dat, să facă ei ce le va fi lor mai drag; că să facă cît de prea rău cu mine, iară tot vor face mai bine cu mine, de cum au făcut lumĭa. Că orice mi-au dat mie lumĭa (hicleșug) și batgiocură au fostu; iară ce mi-au dat mie dumnedzăii, fără de prepus voĭu moștini.

15. Precum ĭaste scînteĭa în mijlocul mării, așea spre milosirdnicĭa lui Dumnedzău toată răutatea omului. Bernard⟨us⟩.

16. Acéĭa ĭaste inimă mare, carĭa s-au dat lui Dumnedzău. Sen⟨eca⟩, *Epistu⟨la⟩* 107

O piatră scumpă ție, fiĭule, pînă la acestu

17. Toate avuțiile perșăști să nu să potri-

ceas ț-am ținut, noaă decît toate lucrurile cîte am avut în viață mai bună, mai frumoasă și mai scumpă. Și mă mărturisăscu, cu dumnedzăii nemuritori, de mi-ar da putință așea a ceti, precum î⟨mi⟩ poroncescu a muri, aș poronci să o pue cu mine în mormîntu. Socotescu, fiiule, că știi că al dzecile an a împărăției mele am rădicat războĭu asupra neîmblîndziților parthi, pre care vréme, fiind silit de triabă, mi-au căutat a fi singur în războĭu. Și după ce eșiĭu biruitoriu și aședzînd țara acéĭa toată împăcată, m-am dus la Thevil Eghipetului cel vechĭu, de voĭu afla vrun nagrobnic vechĭu vacului celui mainte. Și în casăle călugărilor în Eghipet am aflat o tablă mică, caré la sărbători o spîndzura la ușile crailor. Și-mi povestiĭa mie un preot care să cetiĭa într-acea tăbliță, cum s-au scris de craĭul eghipténilor, Ptolomeĭu Arsachid.

vască cu bunălaĭa, scúmpéĭa. Filo ⟨*De caritate*⟩, 14.

Pre dumnedzăii nemuritori îi rog, fătul mieu, ca să fie așea faptele tale, precum îmi vei afla slovele. Ca pre un împărat moștinitoriu te las, stăpîn pre atîtĭa de multe țări și ca un tată această tăbliță îț dau ție de învățătură. Cuvintele care le dzic părinții feciorilor suptu ceasul cel de pre urmă, în toată viața sintu datori feciorii a le ținiĭa minte și a le păzi. Fie, dar, acestu cuvîntu de pre urmă împărăție înfricoșiat și aceștii table sfaturile drag tuturor te va face.

18. Cu multu mai mare ĭaste dragostea spre a dobîndi ceva, decît frica. Plin⟨ius⟩, *Epistu⟨la⟩* 24.

19. Prea mare liac a mînii ĭaste urniria. Seneca, ⟨*De ira*, 12⟩

Acéstĭa dzicînd și dînd tabla, întoarsă împăratul ochii și pierdu simțirea și după un cifertu de ceas îi eși sufletul.

Era într-acea tablă stihuri cu slove grecești, carele așĭa sună:

Nice pre bogatul tiran nu l-am înălțat săvai în căftan.

Nice pre cel sărac am urît săvai în sucman.

Nice am apărat gĭudețul săracului, încîtu-i sărac.

Nice am dat ertare bogatului, încîtu-i bogat.

20. Celor plecați lesne celor drepți bun, celor răi cumplit. Gunth⟨er⟩, 291.

Nice un lucru rău, necertat nu l-am suferit,
Sau vrun lucru bun să iasă fără plat⟨ă⟩ n-am poroncit.
Jalobele deşchisă nu li-am urnit la altul,
Cum celor închise dezlegătorĭu n-au fostu altul;
N-am apărat gĭudecata celui plecat şi dreptatĭa,
Nice celui slujit nu i-am oprit m⟨i⟩l⟨o⟩stivătatĭa.
Clătit fiind de mînie, nemărui n-am făcut scădere,
Nice daruri n-am făgăduit nemărui întru desfătare.
Nime pre mine fără grijă la cele fericite,
Nu m-au vădzut cu grije la céle nefericite.
Cu voe mai tristă nemărui rău n-am făcut.
Nemică fără cale celui lacom n-am slobodzit.
Nice dănăoară n-am suferit pre cei îmbunători,
Să-m fie uşile deşchise nice celor ocărîtori.
Pururea să fiu drag celor buni am silit;
Urît a fi celor răi nu m-am ferit.
Căci eram săracilor celor slabi apărătorĭu,
Împotriva putincioşilor mi-au fostu Dumnedzău într-agĭutorĭu.
Coneţ.

21. Nemică cumplit nu face cine urmadză pravila şi gĭudecata. Cassiod⟨orius⟩, 31..

22. Prea multu ţie să-ţ credzi, iară nemărui să nu credzi îndestul sau de tot. Plin⟨ius⟩, 6, *Epistu⟨la⟩* 23.

23. Nu să cuvine domnului mînie cumplită şi necrtată. Senec⟨a⟩, I, *Milă, 5.*

24. Agonisita cu zavistie primejdioa⟨ă⟩ ĭaste. Cassiod⟨orius⟩ I, 26.

25. Să nu-ţ fie urechile plecate spre pedĭapse. ⟨Seneca, I, *De ira*, 22.⟩

POSTFAȚĂ:

„CINE VA CITI, MULT SĂ VA ÎNDULCI ȘI SĂ VA ÎNȘTIINȚA DE ÎNVĂȚĂTURA ACEȘTII CĂRȚI..."

În cursul sintetic la *Istoria literaturii românești* Nicolae Iorga distingea în dezvoltarea oricărei literaturi naționale trei faze principale: o primă fază, dominată de presiunea „modelului"; o a doua — tutelată de un „timp de deslușire a caracterului unei vieți naționale"; o a treia stînd sub semnul net al originalității.

Aceste dimensiuni, fără îndoială, sînt proprii și literaturii noastre, cu observația că spiritul de selecție și de adaptare s-a impus de la bun început, o rapidă și efectivă sincronizare neputînd fi imaginată în afara unui proces intern de selecție, influențele fiind subordonate unor cerințe organice izvorîte din propriile realități.

Deși tardivi, netotal sincronici cu bătrîna Europă, căci vremea „așezării", a liniștii necesare creației, pe care a jinduit-o atît de mult un Miron Costin, va veni mult mai tîrziu, cărturarii moldoveni vor remodela original și creator experiența antică și medievală, căutînd, prin scrisul lor, să sublinieze individualitatea noastră creatoare, dragostea de neam și de limbă. E și cazul lui Nicolae Costin care prin *Ceasornicul domnilor* integrează în circuitul literar autohton prima operă tradusă din literatura occidentală modernă: *Libro aureo del gran emperador Marco Aurelio con el Relox de los principes* a spaniolului Antonio de Guevara.

Tălmăcind și adaptînd după versiunea latină a lui Johann Wanckelius, N. Costin a reluat doar o parte din opera lui Antonio de Guevara, restructurînd compozițional lucrarea. Se știe că Guevara a contopit în opera sa două cărți: *Viața lui Marc Aureliu* și *Ceasornicul domnilor,* faptul acesta imprimîndu-i o anumită neomogenitate. Prin selectarea sa, N. Costin a încercat o depășire a acesteia, oprindu-se la anumite capitole, mai ales, la cele care vădeau un conținut umanist, antiräz-

boinic, de promovare a conceptului unei monarhii ideale.

Cele două prefețe ale lui Wanckelius către principele Cristian al Saxoniei și către cititori au fost înlocuite de N. Costin prin *Predoslovie cătră măriia-sa vodă*, iar dedicația către Carol Quintul respectiv prin *Învățătura pentru viața și chivernisala domnilor, scoasă din cărți streine pre limbă moldovenească.* În continuare, din cartea I au fost traduse 25 de capitole, din cartea II-a — 19 capitole, din cartea III — 41 de capitole. Desprindem aceste date din lista de corespondență dintre cărțile și capitolele traducerii și cele ale textului latinesc, oferită de cercetătorul bucureștean Gabriel Ștrempel în amplul și substanțialul studiu introductiv la ediția critică (*Ceasornicul domnilor* de Antonio de Guevara. Traducere din limba latină de Nicolae Costin. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel. București, 1976).

Faptul că tălmăcirea s-a făcut după versiunea latină nu mai e pus de nimeni la îndoială. Pentru el au opinat M. Gaster, N. Iorga și N. Cartojan, în deosebi. G. Ștrempel vine însă cu un detaliu inedit și convingător, consemnînd în același studiu introductiv: „...Prezența marginaliilor, a citatelor, maximelor, glosarelor... inundă textul românesc și stabilesc fără echivoc dependența traducerii lui N. Costin de textul latinesc al lui Wanckelius. Aceste marginalii sînt rezultatul muncii fastidioase a învățatului neamț și ele nu figurează decît în edițiile latinești și în traducerile efectuate după textul latinesc". (*Ed. cit.*, p. XXXVIII).

Aceste marginalii au o importanță aparte în contextul lucrării, ele rezumînd într-o formă concisă și plastică, ideile și sugestiile pe care a ținut să ni le lase drept moștenire cărturarul Nicolae Costin.

Pînă în prezent se cunosc doar cinci manuscrise ale *Ceasornicului*, patru din care sînt cópii ale aceluiași original. În baza lor a și fost alcătuită ediția critică, textul căreia îl reproducem în volumul de față. Un interes aparte îl suscită manuscrisul românesc din Biblioteca Apostolică a Vaticanului. Semnalat pentru întiia dată de către Vasile Lucaciu în primăvara anului 1899 într-o scrisoare adresată lui Ion Bianu, documentul în cauză a fost redescoperit în 1986 de cercetătorul Ion Dumitru-Snagov, care, după patru ani de căutări intense îl va afla, catalogat în *Vatican Rumeno 1*, cu un titlu mai mult decît sugestiv: *Carte românească ce se cheamă Ceasornicul domnilor, scrisă și aleasă cuvinte frumoasă din multe cărți a filosofilor, de Dumnealui răposatul Necolaiu Costin Biv Vel Logofăt, care acum au izvodit cu cheltuiala Dumnealui Ion Neculce, Vel Vornic de Țara de Sus, în zilele Măriei sale Luminatu-*

lui Domn Io Grigore Ghica Voievod, în anul 7240 [1732] fev. 29 cu mîna iubitorului de osteneală Pavel Grămăticul de Vamă, pentru că cine va citi, mult să va îndulci şi să va înştiinţa de învăţătura acestii cărţi, iară cine a lua-o fără voia dumisale sau e-a fura-o, să fie afurisit de Domnul Isus Cristos. Este o carte luxoasă, bine conservată, completă (262 file), copertată în carton şi legată în piele neagră. O observaţie nelipsită de interes: lucrarea poartă un titlu deosebit de celelalte cópii. Să fi fost Neculce novatorul, sau s-a preluat textul manuscrisului original al lui Costin (neatestat pînă astăzi)? O întrebare, la care cercetătorii încă urmează să răspundă. Oricum, conştiinţa individualităţii noastre istorice e certă aici, la mijloc de secol XVIII.

Surpriza cea mare a acestui manuscris o constituie însă un capitol separat (lipsă în celelalte cópii, cu excepţia celei din 1750), intitulat *O samă de cuvinte ce sînt alese dintr-acest* Ceasornic al Domnilor *care s-au scris aice, osăbi.* Gîndul aleargă imediat la *Letopiseţul* lui Ion Neculce, la vestita sa colecţie *O samă de cuvinte ce sînt auzite din om în om de oameni vechi şi bătrîni, şi în letopiseţu nu sînt scrise, ce s-au scris aice...*

Fără îndoială că acest capitol a fost realizat la sugestia lui Neculce şi, după cum remarcă I. Dumitru Snagov „faţă de letopiseţ, pe care în 1732 Neculce îl avea încă în lucru, *O samă de cuvinte* din *Ceasornic* îşi demonstrează anterioritatea şi constituie arhetipul din care şi-a contaminat cea de a doua, a lui, *Samă de cuvinte*, pentru letopiseţ" (*Manuscriptum*, 1986, № 4, p. 54). Publicarea integrală a textului din Biblioteca Vaticanului, iniţiată de prestigioasa revistă (*Manuscriptim.* Anul XVII (65).— 1986, № 4.— p. 50—60; Anul XVIII (67).— 1987, № 2.— p. 70—76) la propunerea suspomenitului cercetător, va constitui un punct de sprijin în analiza operelor celor doi mari cărturari din promiţătoarea perspectivă a studiului comparat, atît în plan literar, cît şi lingvistic.

Costin — preponderent meditativ, Neculce — narativ prin excelenţă, dar şi unul şi celălalt vădind pronunţate intenţii moralizatoare. Prin *Ceasornicul domnilor* N. Costin lărgeşte sfera literaturii parenetice româneşti, preluînd firul povăţuitor al *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* (1520) şi alăturîndu-se înţeleptului din *Divanul* lui Dimitrie Cantemir. În ce măsură a înţeles Nicolae Costin să adapteze opera lui Guevara, pătrunsă de o pronunţată notă moralizator—religioasă, la realitatea mediului moldovenesc de atunci? Şi N. Iorga, şi N. Cartojan, care i-a studiat traducerea cu toată competenţa, au ajuns la concluzia că N. Costin nu a

adăugat nimic de la sine, lucrarea neavînd pic de originalitate. Cercetările mai recente (*Studiu introductiv* la: Nicolae Costin. *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*. I. Iași. 1976.— p. LXXV) atestă însă că traducerea cărturarului moldovean cuprinde o serie de completări și adaptări în spiritul limbii și al concepției de viață autohtone. Reflecții personale, cît și detalii despre stări de lucruri din Moldova, pe care cărturarul nu le poate accepta, vom afla presărate din plin pe tot parcursul expunerii. „Și așa la tîmplă de să clătește domnul de mănia și se tulbură cu inima, luînd veste pentru rocoșirea vreunei țări sau de vreun ciambur a altui domn în țara lui, asupra căruia treabă cerînd sfat, sînt unii sfetnici așea de fără socoteală cît îndată părerea sa spre vrajbă, stricînd toate ale păcii, așa ca cînd ar sta alții cu socoteală spre hotărîrea războiului" După opinia lui C. A. Stoide și I. Lăzărescu acest pasaj pare adaptat după *Letopisețul Țării Moldovei*, opera tatălui său, ca și parabolicul citat din *Învățătură pentru viață și chiverniseala domnilor:* „nici vreme, nici gîndul nu mă lasă aflîndu-ne la vremi cumplite și de primejdii pămîntului nostru; care Dumnezeu să le mute și să le prefacă într-altele vremi mai bune și mai norocoase". Aceste și alte intervenții, mai laconice, cum ar fi precizarea în pretinsul dialog între Traian și Decebal despre Dachia, unde, zice N. Costin, *este acmu Țara Moldovei cu Bugeacul și cu Țara Românească* (s. n.), vădesc fără echivoc preluarea critică a operei lui Guevara, traducerii imprimîndu-i-se o coloratură specifică peisajului autohton al epocii.

Predispus de timpuriu, prin formația sa la colegiul iezuit din Iași, iar mai tîrziu la Lemberg, spre opere ce promovează raționalismul moralei și virtutea, N. Costin, prin apelul la Guevara, rămîne constant preocupărilor și dezideratelor sale. *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*, elaborat, după cum consideră mai mulți cercetători, în ultima perioadă a vieții (1700—1712), printre numeroasele referințe, le atestă și pe cele din romanul lui Guevara. Chiar și în *Predoslovia* acestuia transpare stilul propriu *Ceasornicului*, nemaivorbind de numeroasele considerații etice și sentințe parenetenice în care abundă *Letopisețul*. Traducerea lui N. Costin a cunoscut, bineînțeles, o largă circulație în epocă, bucurîndu-se de popularitate printre contemporani. Elocvent e cazul lui Neculce, punctat mai sus. Cercetătorii înclină să vadă și în *Pseudo-Muste* pasaje cu caracter etico-moral foarte apropiate de textul guevarian. Considerații etico-filozofice din traducerea lui N. Costin sînt depistate, de curînd, și în preambulurile

unor acte domneşti, cum ar fi cel al lui Alexandru vodă Mavrocordat din 20 iunie 1785, cu referire la dotarea şcolii domneşti din Iaşi şi Botoşani, sau hrisovul dat de Mihail Sutzu Voievod, la 30 septembrie 1793, şcolilor din Moldova, exemplificat de Const. A. Stoide şi I. Lăzărescu în deja menţionatul studiu, un fragment din care îndrăznim să-l reluăm aici: „Învăţătura este pricinuitoare a tuturor bunătăţilor, ea împodobeşte pe trup, ea luminează pe suflet, ea este nălţimea stăpînitorilor şi ridicarea smeriţilor, ea este podoaba fericiţilor şi scăparea săracilor, ea este comoara bogaţilor şi ajutoriul scăpătaţilor, ea este înfrînarea poftilor, ea păzeşte bogăţia şi micşurează sărăcia, ea este cetatea oraşilor şi întemeierea caselor, toiagul bătrînilor şi povăţuirea tinereţilor; pentru aceasta şi Solomon cel înţălept nimică alta n-au cerut de la prea înaltul Dumnezeu, fără numai pe înţelepciune şi învăţătură, de care învrednicindu-să zice: Venitumi-au împreună cu dînsa toate bunătăţile şi de la mîna ei am găsit bogăţie şi slăvire" (T. Codrescu. *Uricariul II.* ed. II, Iaşi, 1889, p. 54). Contaminarea cu textul *Ceasornicului* este mai mult decît evidentă.

N-am insistat aici asupra genezei şi structurii *Ceasornicului domnilor,* realizată temeinic de Gabriel Ştrempel în ediţia critică (Bucureşti, 1976), nici asupra analizei operei în contextul preocupărilor cărturarului şi omului politic, elucidată de Const. I. Stoide şi I. Lăzărescu în ediţia ieşeană (1976).

Prin aceste note fugare din finalul volumului salutăm reintegrarea moştenirii literare a cărturarului Nicolae Costin într-o realitate culturală avidă de marii săi înaintaşi. În postfaţa la volumul I remarcam efortul lingvistic al lui Nicolae Costin, care, deşi baroc prin formaţie şi expresie, ne-a lăsat un scris metaforic, cu largi frazări ritmice, cu un variat vocabular. Fără îndoială, opera sa va constitui obiectul unor serioase studii filologice, N. Costin înscriindu-se în acel secol XVIII considerat sărac în individualităţi, printre marii arhitecţi de limbă, dar şi de literatură, în acelaşi rînd.

Cultura noastră s-a cristalizat de-a lungul secolelor din oscilarea între două matrice: mitul cultural şi mitul arhaic, altfel spus, între europenism şi autohtonism. Scrierile lui Nicolae Costin constituie o simbioză elocventă a acestei fluctuări, continuînd în timp tradiţia cronicii artistice originale şi consacrînd la noi datina tălmăcirilor creatoare.

Svetlata Korolevschi

Corigenda la volumul I

La Cuprins în loc de: Şt. Ciobanu. Miron Costin (prefaţă) a se citi: Şt. Ciobanu. *Nicolae* Costin...

A

adetiu — dajdie, dare, obicei, regulă.
agneț — miel; jertfă.
agonisi(a) — a-și atrage; *agonisitele* — averea.
aiave — asemenea.
amăgeu, amăgel — amăgitor.
amelița(a) — a amenința.
amistui(a) — a mistui, a nimici.
amînă — în mînă.
apuca(a) — a fura, a jefui, a răpi.
armaș — executor al pedepselor.
ascultoi — ascultător.
astruca(a) — a îngropa, a înmormînta.
așa de chiar — bine.
avaiile — veniturile.

B

bahnă — baltă, smîrc; mlaștină.
balamut — calomniator.
basnă — poveste.
bașcă (pl. *băști*) — val de apărare, meterez.
baia(a) — a mînui, a purta, a mîngîia, a dezmierda.
băibărăcel — jachetă.
bănuială (a face~) — a se îndoi.
birnic — dătător de bir, de dajde.
bișug — avuție, belșug.
blagorod, blagorodnic — nobil, învățat, blînd.
bodz — zeu.
boerie de sfat — sfetnic.
boiariu — boier.
boinic — luptător.
brudi(a) — a naviga.
buiac — sălbatic, nebun, zburdalnic, falnic.
buicitiră — trai liber.

C

cale — cuviință.
calo — călău.
can — cam.
canon — lege, dispoziție; melodie, cîntare; *în canon* — în versuri.
cap, capete — capitol, capitole.
capiște — templu
carbuc, carbunc — bubă rea, dalac.
carul — cursul (vieții).
cazanie — cuvîntare; discurs funebru.
călăreț de cinste — cavaler.
călugărițele fete — vestalele.
căsaș — constructor de case, gospodar.
ceambul — incursiune, atac.
cehlui(a) — a tunde, a rade; a ferchezui.
cercătoriu — controlor, inspector, cenzor, judecător.
cerși(a) — a cere, a reclama.
certare — pedeapsă.
cescuț — clipă.
chentru — centru, mijloc.

chervăsărie, chirvăsărie — casă de oaspeţi, han.

chidă — promoroacă.

chiuhăileni,chiuhuleni — împodobiri.

chivernisi(a) — a cîrmui, a gospodări, a se conduce, a administra.

cifertu — sfert.

cinsteş — cinstit, demn.

citiani — şalvari.

cirtă — frîntură, fragment.

clăti(a) — a mişca, a impresiona; a se feri, a se deranja, a se produce, a se înflăcăra; *clătire* — mişcare; *clătit* — împins.

climacteric(an) — an nefast, cu nenorociri.

conteni(a) — a potoli, a molcomi.

corcodel — crocodil.

coronui(a) — a încorona.

coşciug — coş.

covîrşi(a) — a acoperi.

craiu — rege; crăiia — ţara.

crilă — aripă, escadron.

crişlal — cristalizat.

cring — soartă, destin.

crunt — victorios.

cumpănă — cîntar, balanţă.

cumpliciune, cumplire — grozăvie, străşnicie, cruzime.

curăţenie — purgativ.

cursoare — curgere, schimbare, mişcare.

custa(a) — a trăi, a dura.

D

darea(a) — a da.

de-a volma — de-a valma, cu grămada.

de cap — de moarte.

de obşte — public.

deosebit — personal, particular.

de sîrgu — degrabă.

despărţire — deosebire, distanţă.

deşert — vanitos.

dezăcea(a) — a trîndăvi.

diată — testament.

divan — consiliu, sfat.

divuri — feluri, chipuri.

dîrjie — îndrăzneală.

domn — principe.

dositor — ascuns.

dovedi(a) — a verifica.

dvori(a) — a sluji.

dzăcare — zăcere.

E

empiriu, epureu — empireu (partea cea mai de sus a cercului).

epingea — haină, manta, pelerină.

erisipela — brîncă, orbalţ, erizipel.

F

fanariu — far, lampă, făclie, fanar.

fantastic — imaginar, fals, himeric.

farmec — vrajă, atracţie, încîntare.

feredeu — baie, cadă.

fierul — sabia.

fini — puni, cartaginezi.

finic (finice) — smochin (smochine).

fistulă — ulceraţie.

fîntînea — puncţie.

fliar — slobod (la gură), trăncănitor.

focul iadului — erizipel.

formui(a), a furmui(a) — a forma, a plăsmui.

G

gălbeneț — blond.
găzdoi — gazdă.
geambaș (geambaș) — șarlatan, șmecher.
geambașie — șarlatanie.
geret — joc cu sulița.
ghib — gheb.
gigît — cochet, sprinten, zvelt.
giucăuș — superficial.
giurui(a) — a făgădui, a promite, a repartiza; a înzestra.
gligan — mistreț.
gomon — gălăgie, sfat, taifas.
gonț — dans.
graiul voroavei — elocința.
greime — povară, greutate.
grețos — vulgar.
grilă — v. *crilă.*
grabnic — mormînt.
gros — grosolan, greoi.
grozav — urît.

H

hamger, hamgiar — hanger, sabie scurtă.
haslă — parolă, lozincă.
haust — rezervor, ochi de apă.
hălădui(a) — a scăpa.
heragră — gută, reumatism (la miini).
herăle, herile — fiarele (animalele sălbatice).
hicleni cu limba(a) — a critica, a comenta negativ.
hiclerișug, hiclianșug — vicleșug
hiiare — fiere, amărăciune.
hiresteu — fierăstrău
hîrjătoriu — cartofor; *hirjătării* — jocuri de cărți.
hîtrie — îndemnare.
hlăpie — hîlpăvie, lăcomie.
halcă — hărmălaie, gălăgie, tumult.
hotnop — comandant, șef.

I

iboste, iuboste — iubire, dragoste.
iscodit — cercetat.
iscusit — frumos.
ispită — experiență.
ispiti (a) — a cerceta, a observa, a încerca, a verifica.
ispravă — rezolvare.
ispravnic — vechiul, administrator.
istov — sfîrșit.
iubăț — amant.
izvodi (a) — a lua ființă.

Î

îmă — mamă
îmătorit — înaintat
îmbăla (a) — a înjura.
îmbet — umblet.
îmblător — haimana
îmbunătură — lingușire, măgulire, bunăvoință.
împistri (a) — a descrie, a picta, a colora, a zugrăvi.
împreunare — legătură.
înalt cu firea — erou.
începătură — început.
încredințare — siguranță.
încroșnat — încotoșmănat.
îngrecată — însărcinată.
întemeiat — solid, statornic.
întors — sucit, diform.

J

jac — jaf.
jacaș — hoț, tîlhar.

jalobă — plîngere, jale, necaz, cerere.
jitniță — cămară.

L

left — colier, salbă.
leiță — leoaică.
lepăda (a) — a înlătura, a îndepărta, a înlocui; *a se lepăda* — a nega.
libovnic — iubitor.
lin — calm, pașnic, molcom.
liubov — dragoste.
logoș — pitic.
luptătură — întrecere, luptă.

M

mabem — metal, mina.
maestat — mărire.
magnis — magnetism.
mainte — înainte.
maiu — ficat.
mancă — doică.
mamină — namilă, colos.
marghiol — șiret, șmecher; netrebnic.
margine — graniță.
marmure — marmoră.
mașlihă — mamă vitregă.
materie — motiv.
matoră — matură.
mădular — membru.
măiestrie — meșteșug, deprindere.
mehnisiu — balcon.
meidan — piață, cîmp de luptă.
melița (a) — a clipi.
mesărniță — măcelărie.
meser — mizer, amărît.
mestecătură — insinuare.
miertic — măsură, tain, soartă, ursită.
mierță — baniță.
mince — minge.
misurcă — coif cu cozoroc.
mișăl, mișel — mizerabil, amărît.
mîzdă — mită.
mizdialnic — care ia mită.
mod — măsură.
moșie — patrie.
moștean — moștenitor.
musicos — muzicant.
mutare — mișcare, schimbare.

N

negrobnic — mormînt.
nalgios, nalgiuns — neajuns, pagubă, nedreptate.
năimi (a) — a angaja, a tocmi.
năsîlnic — violent
năvarnic — năvalnic.
neamăgeu — neamăgitor.
nebișuguită — neîmbelșugată.
neclătit — neschimbat.
neferit — nefericit.
nemernic — om fără rost, strein.
nemeș, nemiș — nobil.
nemulat — neschimbat.
nepreget — neșovăitor.
nesimțit — peste măsură.
nesirguitor — încet, indolent.
nestătător — nestatornic, inconsecvent.
neștine, niștine — cineva, oarecare.
nevoi (a se) — a se sili, a se strădui, a face eforturi, a se chinui, a se căzni.
nevoință — necesitate, interes, nevoie; greutate, grijă.
nevoitor — iscusit.
nimia — nimeni.

O

obadă — butuc pentru deținuți.
obîrși (a) — a sfîrși, a termina.
oblici (a) — a afla, a descoperi.
oborî (a) — a doborî.
olat — regiune, ținut.
olăcariu — curier.
omeți — zăpezi.
osăbi — îndeosebi.
osăbită — deosebită, specială.
ostoi (a se) — a se opri, a se potoli, a se alina.
ostrov — insulă.

P

paralis — paralizie.
pardoș — leopard, ghepard.
parolă — consimțămînt, armistițiu.
parte — provincie.
patrida — patria.
patul pămîntului — suprafața.
păciuit, păciuitor — pașnic.
păcurăraș — ciobănaș.
părăsi (a) — a înceta.
păvățui (a se) — a înarma.
pediapsă de cap — decapitare.
pehlivan — saltimbanc, șarlatan, scamator.
pelíță — piele.
perșe — persană.
petrecanie — petrecere, desfătare.
pil — elefant.
piscuiat, piscuiet, piscuit — ascuțit.
pîine, pîne — grîne.
pîră — proces.
pîrc — țap.
pleonixie, ponexie — exces.
podobit — împodobit.
poedenoc, poedinoc, poidenog — sfadă, duel, încleștare.
poftori (a) — a repeta.
poiatic — poet.
politie — oraș, fel de viață.
pombă — pompă, fast.
ponihos — chior.
ponorătură — surpătură.
porumb — porumbel.
potcit — diform, murdărit.
povîială — torent, apă, puhoi.
povoață — sfat, îndemn, povață,
prăvială — impresie.
precăciune — decădere.
precupie — negustorie, marfă.
predvidere, priiadvedere — prevedere.
prepuitor — bănuitor, delăsător
prepus — îndoială, bănuială, dubiu.
price — ceartă, pricină, necaz, neînțelegere, discuție.
prici (a se) — a se certa.
pricialnic — certăreț, cîrcotaș.
pricinător — acuzator.
prii (a) — a proteja, a fi binevoitor.
priit — prielnic.
priitoriu — benevoitor, proteguitor, favorabil.
prileji (a se~) — a se întîmpla
prisne — curat, chiar.
privală — priveală, privire.
prividea (a) — a prevedea.
probozi (a) — a mustra, a critica
prociti (a) — a citi, a mustra, a cicăli.
procopsală — folos, cîștig.
profilactica — prevenția, leacul preventiv.
prost — obișnuit, banal.
prostie — modestie, umilință.
proșcă — țintă.
pusoaria — punerea.
pușculiță — cutie.

R

rădzima (a) — a deriva, a atîrna, a depinde, a se referi, a se desprinde.
rămasă — aleasă.
răsunat — deprins, priceput.
războli (a se) — a se îmbolnăvi.
republică — ţară, stat, republică.
revent — plantă medicinală.
ritorie — discurs, elocinţă.
rîhni (a) — a rîvni, a dori; *rîhnitor* — doritor, amator.
rîsipă — jefuire, nimicire.
rocoşală, rocoşire, rocoşitură — răscoală.
rost — gură.

S

sahniseiu — balcon acoperit.
săcăciune — sărăcie.
săcriiu — ladă.
sămeţi (a), a simeţi — a asmuţi, a incita, a îndîrji.
sămvol, simvol — deviză, lozincă.
săvai — măcar.
scală — port.
scandală — supărare, sminteală, turbare.
scădere — pagubă.
scopos — scop, interes.
scump — zgîrcit.
sfadnic — certăreţ, iubitor de sfadă.
sficliţă — simineu, cuptor; clacă, veghe.
silă — putere, pedeapsă.
silnic — apăsător, opresor.
sirep — sălbatic.
sîli (a) — a grăbi.
sineaţă — flintă, puşcă.
singurime — singurătate.
sîrgui (a) — a grăbi.
slăbănogi (a) — a slăbi.
slobodzenie — libertate, încuviinţare.
sminti (a) — a înşela, a se duce.
smolit — negru.
socoti (a) — a preţui.
soma, sumă — cuprinsul, sfîrşitul.
soroacă — bucată de vreme; *soroc* — termen; vorbire, zicere.
sotnic — sutaş, căpitan.
soţie — însoţitor.
soţitor — sociabil.
spărang — sparanghel.
spîndzura (a) — a atîrna, a depinde.
sporiu — succes.
stadiu — distanţă egală cu 185 metri.
stat — stare, situaţie, viaţă.
stăpînie — armonie, împăcare.
stepenă — treaptă, cinste.
stiag — grupă de oşteni, grupare.
stihie — element.
stîlp — statuie.
strămurare — consecinţă, stimulare; codirişte, coadă de bici.
străstuitor — chinuitor.
strepegiune strepezire.
strîmbătate — greşeală.
strînmin — ascunzătoare, adăpost.
strînsoare — supraveghere.
strom — adăpost, ascunzătoare.
strucare — v. *astrucare*.
sufăr — răbdare.
suferi (a) — a primi, a accepta.
surghun, surgun — exil,surghiun.

Ş

şărb — şerb, rob.
şcatulcă — sipet, cutie.
şegaciu — glumeţ.
şliahteciu, şlahtici — nobil. **(polon)**

şlic — căciulă.

şpagă — baionetă.

T

taină — intimitate.

tainic — intim.

temeiul — temelia.

teslar — dulgher.

thers — baston.

ticăit — nenorocit.

tigris — tigru.

tiposi (a) — a imprima.

tiriac — vaccin primitiv, antidot.

titiuluş — titlu.

tixi (a) — a rezuma, a înghesui, a descrie, a înfăţişa.

tîlhui (a) — a tîlhări, a rîvni, a dori, a urmări; *tîlhuşag* — tîlhărie.

tîmpav, timpav — idiot, tocit.

tîmpina (a se~) — a se ciocni.

tîrg — oraş, capitală.

trezie — trezire.

tristire — tristeţe.

trivun — tribun.

turbura (a se~) — a se supăra.

Ţ

ţară — sat; *ţăran* — sătean.

ţeanchiu, ţianchiu — ţintă, exact, la timp, ţel.

ţensor — censor.

ţicul — deprinsul.

U

uitit — uituc, distrat.

ultui (a) — a altoi.

umbratic — ca o umbră.

unda (a), a undi — a pescui cu undiţa.

uric — act.

urni (a) — a continua.

ursoaia — ursoaica.

urşinic — mătase.

V

varvar — barbar, necivilizat.

văditoriu' — creator.

văduvei — văduvoi.

veni — ori, sau.

vestitor — informator.

vetrilă — pînză de corabie.

viaste — reputaţie.

vicol — viscol.

videros — falnic.

visteria uricăriei — arhiva.

vistiar, vister — comoară.

vîrlugă — fecioară.

voe veghiată — favor, părtinire.

voia — voinţa.

volnic — liber; *volnicie* — libertate.

voroavă (a face~) — a vorbi.

vorovac — vorbăreţ, elocvent.

vraci — medic.

vraje — templu.

Z

zahară — provizii, merinde.

zarif — cochet, elegant, nostim.

zavistie — ură, pizmă, invidie; *zavistnic* — invidios.

zăbavă — ocupaţie, treabă, amînare, distracţie.

zăbavnic — greoi.

zăticni (a) — a împiedica.

zgîrcitură — zbîrcitură.

zgreanţă — pulbere, pisătură.

zlător — aurar.

zlobiv — răutăcios, nebun.

INDICE DE NUME

A

B

C

D

E

F

G

H

Ham, personaj biblic
Helvia, muma lui Marc Aureliu
Herĭan, istoric
Hevron, Hieronymus, Heeronimus — Hieronymus Eusebius, scriitor roman de origine greacă (? 348—420)
Hiliatis, împărat al lidilor
Hilon, filozof grec
Hiron (Finic), dascăl lui Ahiles
Hodorlaomor, împăratul elamiţilor
Horaţiu, poet latin (65—8 î.e.n.)
Hus, personaj biblic

I

Ignatie, istoric
Ioan, evanghelist
Irod Atĭcul, retor roman
Iulie Capitolen — Iulius Capitolinus, istoric roman (sec. 4)
Iulie Chesariul — Iulius Caesar, Caius (100—44 î.e.n.)
Iunie Rustum, dascăl lui Marc Aureliu
Iunie Silat, hatman roman
Iunon, zeu
Iupiter, divinitate în religia romană
Iuvenal — Iunius Iuvenalis, poet (60—130)

L

Lactantius, Lectu, Lĭactu — Lactantius Caecilius, Firmianus, retor, scriitor (sec. 3—4)
Lameh, personaj biblic
Lampridie, Lampridius, scriitor roman (sec. 3)
Licinius, împărat roman (~265—325)
Lichinie Lucul — Licinius Lucullus (Lucius) om politic roman (106—57 î.e.n.)
Lid, filozof grec
Lihanie, dascăl lui Darie
Lisandru, tiranul Peloponisului
Lisid, sfetnicul lui Epaminondas
Livania, soţia lui Clavdin
Luca, evanghelist
Luchillia, fiica lui Marc Aureliu
Lucreţia, nobilă romană, soţia lui Tarquinius (sec. 6 î.e.n.)
Lucreţius, Lutri — Titus Lucreţius Carus, poet şi filozof latin (~99—55 î.e.n.)

M

Marcina, fiica lui Marc Aureliu
Macrovie, Macrovius — Macrobius Ambrosius, Theodisius, scriitor, consul roman. (sec. 4—5)
Manlie, Mami, Manilius, dregător roman — consul roman (149)
Marco Avrelie, Marco Chelemĭantianul — Marcus Aurelius, împărat roman (121—180)

Marco Marchel, hatman roman
Marco Porţie Cato, împărat roman
Marco Sinuţie Ruf, hatman roman
Marco Varas, Marco Varro, istoric roman
Mars, Marsu — Marţie, zeul războiului
Masanessa, crai al numidinilor
Mathei, evanghelist
Melis, împărat al lidilor
Menedem — Menedêmos, filozof grec (sec. 3 î.e.n.)
Merodah, Merodahas, împăratul haldeilor
Merodoh, stăpîn al Vavilonului
Meţenas, sfetnic roman
Miercurie — Miercurius, veche divinitate în religia romană, protector al comerţului
Milian, ţăranul de la Dunăre
Minandru — Menandru, dramaturg grec (324—291 î.e.n.)
Minelau — Menelau, personaj mitologic
Mitridat — Mitridates VI Eupator rege al Pontului (132—63 î.e.n.)
Mitrodoros, astrolog
Moisi — Moise, conducător şi legislator mitic al poporului evreu

N

Nazianz — Gregor de Nazianz, teolog şi istoric (280—374)
Nemrod, personaj biblic, fondatorul Imperiului babilonian
Nero — Tiberius Claudius Drusus Germanicus, împărat roman (54—68 e.n.)
Nevrod, personaj biblic
Nicolae Alexandru — Nicolae Mavrocordat, domn al Moldovei (1709—1710, 1711—1715); al Ţării Româneşti (1715—1716, 1719—1730)
Nicolae Costîn — Nicolae Costin, cronicar moldovean (1600—1712)
Nighidie Figul, filozof roman — Nighidius Figulus (Publius), senator şi scriitor roman (98—44 î.e.n.)
Noe, personaj biblic
Nomma Pombilion, Pombilie, împărat roman — Numa Pompilius, rege legendar al Romei, succesorul lui Romulus (715—672 î.e.n.)

O

Octavie Avgustu, împărat roman — Iulius Caesar Octavianus Augustus Caius, împărat roman (100—44 î.e.n.)
Olimbiada, mama lui Alexandru Macedon
Omir — Homer, poet epic grec (~ sec. 10—8 î.e.n.)
Onorie, fiul lui Theodosie
Opar, Optatus Milevitanus — scriitor (sec. 4)

P

Periandru — Periandros, tiran al Corinthului (627—585 î.e.n.)
Peril, meşter făurar

Persena, fiica lui Marc Aureliu
Petrarca, Francesco, poet şi umanist italian (1304—1374)
Pir, craiul epiroţilor
Pirod, personaj mitologic
Pisistrat — Pisistrate (Peisistratos), tiran al Atenei (560—527 î.e.n.)
Pist, filozof roman
Pitarh, dascălul lui Chir
Pithagora, matematician, om politic, filozof grec (c. 560—500 î.e.n.)
Plato — Platon, filozof grec (427—347 î.e.n.)
Ploten, filozof
Pliniu cel Bătrîn (23—79), istoric, literat, filozof roman
Pliniu cel Tînăr (62—113), om politic, scriitor roman
Plut, Plautus, Plato Volater — Titus Maxius Plautus, comediograf latin (~250—~184 î.e.n.)
Plutarh — Plutarh din Cheroneea (~46—~127), scriitor, istoric, filozof grec
Pollio — Asinius Pollio Caius, om politic, scriitor roman (76 î.e.n.—5 e.n.)
Pompea, împărăteasă, soţia lui Nero
Pompei cel Mare — Cneius Pompeius Magnus, om politic şi general roman (106—48 î.e.n.)
Polemon, hatman athenian
Pret — erou mitologic
Promitheu — Prometeu, erou mitologic
Ptolomeu Soter, împăratul Egiptului (323—285 î.e.n.)
Ptilomeu Filadelf, împărat al Greciei

R

Rea, mama lui Romul — Rea Silvia (Ilia), mama celor 2 gemeni: Romulus şi Remus
Rom — Romus, întemeietor legendar al Romei
Romtar, Romsad, Rosisar, Ronsard — Ronsard, Pierre de (1524—1585), poet francez
Roserie Patroclu, sfetnic la curtea lui Vespezian
Ruf — Aegnatius Rufus (sec. I î.e.n.—I e.n.), edil în vremea lui Augustus
Rufa, soţia lui Antigon
Rufin, dregător grec — Rufinus, Flavius, general de origine celtă (388—392)

S

Sabellic, Sabillic, Savil istoric — Savellicus (Marcantonio Cocci, Marcus Antonius), istoric şi umanist italian (1436—1506)
Sadiatus, împărat al lidilor
Salostu Catilina Sar, Sallustius — Caius Sallustius Crispus, om politic şi istoric roman (86—35 î.e.n.)
Sardanapal, rege legendar al Asiriei, ultimul descendent al Semiramidei
Saxo Gramaticus — istoric (1150—1206~1216)
Scavro, Scavrus, ispravnic de Capua

X

INDICE GEOGRAFIC

A

B

C

D

Dachiĭa, Dachia — stat centralizat al geto-dacilor
Damascu, Damasc, capitala Siriei
Delfi, oraş antic în Focida, Grecia centrală
Dunăre, fluviu în Europa

E

Efes, vechi oraş în Asia Mică, întemeiat de colonişti greci în sec. II
Epeminidia, oraş
Etnia, munte

G

Gades, Gadit, oraş în Spania

H

Helem, Chipros — Cipru, insulă în estul Mării Mediterane

I

Ilada — Elada, denumirea antică a Greciei
Işpaniĭa — Spania, stat în Europa
Italiĭa — Italia, stat în Europa

L

Lidiia, Meoniĭa — Lidia, stat sclavagist antic în vestul Asiei Mici
Logdun, oraş în Britania
Lugdun, oraş în Franţa
Luzitania — Lusitania, denumirea antică a peninsulei Iberice (azi Portugalia)

M

Mavritaniĭa — Mauritania, stat în nord-vestul Africii
Midiolani, oraş în Insubria

N

Neapole, provincie în Italia
Nola, tîrg în Canpania

O

Olimp, cel mai înalt masiv muntos din Grecia
Olisipon, oraş în Lusitania

P

Palastina — Palestina
Panolmu, oraş în Sicilia
Praga, capitala Cehiei

R

Rod — Rodos, insulă grecească în Marea Egee
Rodan — Rin, fluviu în Europa
Rîm — Roma, capitala Italiei

S

Sichilia — Sicilia, insulă italiană în Marea Mediterană
Sciţia, denumirea ţinuturilor stăpînite de sciţi

T

Tarpiĭul, munte
Tir, oraş în Fenicia antică
Tivru — Tibru, fluviu în peninsula Italică
Troada — Troia (Ilion), străvechi oraş pe coasta de nord-vest a Asiei Mici

Ţ

Ţara Arăpească — Arabia
Ţara Trinacria, Sichiliĭa, vezi Sicilia

V

Vavilonul — Babilon, oraş antic în Mesopotamia
Vendoba, oraş în Panonia
Vizantiia — Bizanţ, Imperiul Bizantin

CUPRINS

Costin Nicolae

C 23 Scrieri: În două volume. Vol. II/Ediție îngr. de S. Korolevschi; Prez. graf. de I. Cârmu.— Ch.: Hyperion, 1991.— 636 p.

ISBN 5—368—00797—3

Volumul al doilea cuprinde opera de traducător a lui N. Costin. Tălmăcirea (prelucrarea și adaptarea) „Ceasornicul domnilor“ (după versiunea latină a cărții scriitorului spaniol medieval *Antonio de Guevara „Norologii...“)* descrie viața împăratului roman Marc Aureliu, scrisorile lui către regele Siciliei, precum și sfaturi privitoare la educație și cîrmuire, aforisme, pasaje din autori antici și moderni și din Biblie. Dintre numeroasele episoade întrețesute în cuprinsul romanului, celebră a ajuns povestea (întîmplarea) „Țăranul de la Dunăre“, în care un țăran dîrz, de pe țărmurile sălbatice ale Dunării, acuză pe senatorii romani de oprimarea neamului său.

C $\frac{4702420101—27}{M756(10)—91}$ 12—90 **CBB 84.4R-4**

Литературно-художественное издание

Николае Костин

ИЗБРАННОЕ

в двух томах

Том 2-й

(на румынском языке)

Художник: *Исай Григоре Кырму*

Redactori: *I. Gherman, L. Luncă*
Tehnoredactor: *L. Morgunova*
Redactor artistic: *M. Bacinschi*
Corectori: *M. Berco, M. Moroz*

FI 4070

Dat la cules 19.07.90. Bun de tipar 24.01.91. Format $84 \times 100^{1}/_{32}$.
Hîrtie de tip. № 1. Garnitură literară. Tipar înalt. Coli de tipar conv. 31,00.
Coli editoriale 34,84. Impr. crom. conv. 31,00. Comanda № 685.
Tiraj 20 000. Prețul 3 r. 60 c.

Editura Hyperion, 277004, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare, 180.

Tipografia centrală, 277068, Chișinău, str. Florilor, 1.
Departamentul de Stat al R.S.S. Moldova
pentru edituri, poligrafie și difuzarea cărților